

ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปีแห่งการสถาปนา
๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗

จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส
ครบรอบ 50 ปี
แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เจ้าของ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
จัดทำโดย : คณะอนุกรรมการเอกสารและหนังสือที่ระลึก
ในคณะกรรมการกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์
พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน ๒๕๒๗
จำนวนพิมพ์ : ๑๐,๐๐๐ เล่ม
ISBN 974 - 570 - 512 - 8
ออกแบบปก
และจัดรูปเล่ม : บริษัท แมทช์บอกซ์กราฟฟิค จำกัด
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร ๒๒๒๑๘๒๖
ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา : นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี

สงวนลิขสิทธิ์

ChangeFusion สสส. เครือข่ายจิตอาสา VolunteerSpirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี

พระราชนิพนธ์ "ยูงทอง"

แหล่งศึกษาร่มเย็นเด่นริมสายชล
เราทุกคนรักสุดหัวใจ

ปลูกยูงทองไว้เคียงโดม
มุ่งประโลมโน้มใจรัก
ธรรมจักรนบบูชาเทอดไว้

เหลืองแดงแสงธรรมศาสตร์วิไล
ปกแผ่ไปในทุกทาง
สัญญลักษณ์ดีเด่นเห็นกระจ่าง
อย่าจืดจางรักร่วมทางกันไป

ทรงธรรมปานดังตราชูเด่น
ทรงเป็นดวงธรรมนำทางให้
พิทักษ์รักษาเชิดชูไว้
อบอุ่นใจไปทุกกาล

พระธรรมสถิตร่วมจิตสมาน
ปฏิญาณรักสามัคคี
รักยูงทองงามเด่นเหนือนที
ส่งศักดิ์ศรีไว้ให้ยิ่งยืนนาน

ปลูกยูงทอง ไว้เคียงโดม

โดมในดวงใจ

คำร้อง ทวีปวร
ทำนอง เอื้อ สุนทรสนาน

ฟากฟ้าคราม งามประกาย เฉิดฉายโดม
รับแสงโสม ส่องหล้า รุ่งราศรี
เหนือลำน้ำ เจ้าพระยา พาชีวี
เริงฤดี คลื่นกล่อม ยิ่งน้อมใจ

ทิวสนมวล ล้วนสล้าง เป็นทางแถว
ลมกระซิบ เสียงแผ่ว กิ่งก้านไหว
คำรำพัน นั้นว่า"โดม" ในดวงใจ
ยืนยงไป ตราบสิ้น สุดดินฟ้า

โดมดำรง คงไว้ ในดวงจิต
ชั่วชีวิต รักจะมั่น สุดหรรษา
มอบดวงใจ ให้แก่กัน นิรันดร์มา
โดมคู่ฟ้า รักจะอยู่ คู่ดวงใจ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา องค์อุปภัมภ์งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

สารบัญ

ภาคหนึ่ง : คำขวัญ ๑

ภาคสอง : ปาฐกถาธรรม ๒๕

พระธรรมโกศาจารย์ ๒๖
พระราชวรมุนี ๓๘

ภาคสาม : บทกวี ๕๑

รัฐบุรุษสดุดี ๕๒
เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์
"โดม" คือท่านปรีดี พนมยงค์ ๕๕
เปลื้อง วรรณศรี
ห้าทศวรรษแห่งความหวัง ๕๘
ทวีปวร
ประถมบท, สืบนาม ๗๐
สุชาติ สวัสดิ์ศรี
สดุดี ๕๐ ปีธรรมศาสตร์ ๗๙
คมทวน คันธนู
เสภารำ ๘๒
สุจิตต์ วงษ์เทศ
อรุณ วัชระสวัสดิ์

ภาคสี่ : กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ ๘๗

แนวการศึกษาขั้นปริญญาตรี โท และเอก แห่ง ๘๘
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
จดหมายเหตุธรรมศาสตร์และการเมือง ๑๖๔
ดำรง ใคร่ครวญ
อนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ๒๔๘
วีระ อินพันทัง

ภาคห้า : ความทรงจำ.....๒๖๕

ธรรมศาสตร์กับการเมือง ๒๖๖
ป่วย อึ้งภากรณ์
เสี้ยวหนึ่งแห่งความทรงจำ ๒๘๔
แร่ม พรหโมบล บุณยประสพ
เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๙๘
ยวด เลิศฤทธิ์
๕๐ ปีทำดีไว้มากโข ๓๑๖
วิกรม เมาลานนท์
การศึกษาปริญญาโทใน มธก. เมื่อ ๔๐ ปีก่อน ๓๔๐
นันทกา สุประภาตะนันท์
เตี่ยฮัต ๓๕๐
ศักดิ์เกษม หุตาคม (อิงอร)
รำลึกความหลัง ๓๖๔
สมคิด ศรีสังคม
ธรรมศาสตร์ในอดีต ๓๙๐
ประจวบ อัมพะเศวต
ชีวิตของผมในธรรมศาสตร์ ๔๐๘
สุวิทย์ เผดิมชิต
เมื่อ ๒๕-๒๖ ปีที่แล้ว ๔๒๘
ชวน หลีกภัย
เมื่อก่อนคนเรายังโง่อยู่ ๔๓๔
สุขุม นวลสกุล
ช่วงที่ผมไป"หาความหมาย"ที่ธรรมศาสตร์ ๔๔๒
วิทยากร เชียงกูล
แลไปข้างหลัง ๔๕๖
เสกสรรค์ ประเสริฐกุล
เมื่อข้าพเจ้าเป็นนายก อมธ. ปี ๒๕๑๙ ๔๘๘
พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ
ชีวิตธรรมศาสตร์ของผม ๕๒๒
เกษียร เตชะพีระ

ภาคหก : ปกิณกะ **๕๓๑**

การซื้อที่ดิน ณ ตำบลท่าพระจันทร์ ๕๓๒
ปรีชา สุวรรณทัต

เกร็ดประวัติศาสตร์ ๕๔๐
สมิทธิ นวกุล

บางเรื่องเกี่ยวกับ มธก. ๕๗๐
สวาท อินทรสุขศรี

ประวัติชาวธรรมศาสตร์ขอนแก่น ๕๘๐
จารุมุกต์ เรืองสุวรรณ

พิพิธภัณฑ์เสรีไทยกับหอประชุมมหาวิทยาลัย ๕๘๘
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
สมภพ ภิรมย์

ดูนักศึกษา มธก. ด้วยแว่นขาว ๕๙๔
กุหลาบ สายประดิษฐ์

ธรรมศาสตร์นี้ดัง ๖๐๕
โดมา

โดมในดวงใจ ๖๑๐
บุษยา รังสี

ธรรมศาสตร์ให้อะไรแก่ผม ๖๑๔
ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล

เศษส่วนของรูปภาพหนึ่ง ๖๑๘
ธงชัย วินิจจะกูล

บางที วันหนึ่งข้างหน้า ๖๒๔
ศรีดาวเรือง

ธรรมศาสตร์เสียเมือง ๖๓๒
นรนิติ เศรษฐบุตร

ลบรอยแผลเป็น ๖๓๘
นเรศ นโรปกรณ์

จดหมายถึงน้อง ๖๔๒
อนันต์ แจ้งกลีบ

ภาคเจ็ด : วิชาการ **๖๔๙**

ธรรมศาสตร์คือความหวัง ๖๕๐
บุญชู โรจนเสถียร

วิวัฒนาการเหรียญกระษาปณ์ไทย ๖๗๐
วิโรจน์ เลาหะพันธุ์

การคลังส่วนท้องถิ่นและการยอมรับจากส่วนกลาง ๖๘๖
พนัส สิมะเสถียร

ห้าสิบปีของก้าวเดินของแรงงานไทย ๗๐๒
นิคม จันทรวิทุร

ภาพสะท้อนเชิงอัตวิสัยของการศึกษารัฐศาสตร์ ๗๑๒
ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

กำเนิดและพัฒนาการของระบบทาส ๗๒๔
ธณศ อาภรณ์สุวรรณ

ภาคผนวก **๗๔๑**

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : ปัจจุบันและอนาคต ๗๔๒
กองแผนงาน

รายพระนามและนามปริญญากิตติมศักดิ์ ๗๘๘

ผู้ประศาสน์การและอธิการบดี ๗๙๕

รายนามกรรมการและอนุกรรมการจัดงานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ ๗๙๖

บรรณาธิการแถลง : **๘๓๔**

ภาคหนึ่ง :

คำขวัญ

อิติ สุจิณฺณสุจิณฺณ ผลานิ นาม นตฺถิ.

ผลของกรรมที่ตนสั่งไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย

หลวงปู่ตื้อ อตุโล

คิดถึงชาวธรรมศาสตร์ ในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี

ป๋วย อึ๊งภากรณ์.

ลอนดอน
๓๐ เมษายน ๒๕๒๐

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

คำขวัญห้าสิบปี

สถาบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้สถาปนาขึ้นด้วยกฎหมายครบ ๕๐ ปี ในพ.ศ. ๒๕๒๗ นี้ นับว่าเป็นดิถีอันควรแก่การเฉลิมฉลอง

การเฉลิมฉลองในด้านจิตต์ใจที่ถูกที่ควรก็คือ การมองย้อนไปดูผลงานของสถาบันในอดีต มองดูสภาวะในปัจจุบัน แล้วหลับตาคิดหาทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต

เมื่อมองย้อนไปดูผลงานในอดีต ทุกคนก็คงจะเห็นได้ว่า ผลิตผลของธรรมศาสตร์ปรากฏชัดเจน ในลักษณะของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มากหลายที่รับใช้ประเทศชาติในตำแหน่งหน้าที่สำคัญ ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน นักการเมืองรวมทั้งรัฐมนตรีที่ทำหน้าที่ในทางสร้างสรรค์ได้ดีหลายสิบท่าน ทั้งอดีตและปัจจุบัน นักธุรกิจชั้นนำเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ รวมทั้งผู้ที่กุมโชคชะตาในทางเศรษฐกิจอยู่ในปัจจุบันก็หลายท่าน ทั้งนี้ไม่จำต้องนับท่านประธานศาลฎีกา และท่านผู้พิพากษา-ตุลาการ อัยการ ทนายความผู้มีชื่อเสียง อันเป็นอาชีพสายตรงที่ธรรมศาสตร์ฝึกมาแต่เริ่มแรก

นี้ก็เป็นที่น่ายินดี และภาคภูมิใจนักแล้ว

สภาวะในปัจจุบัน ปรากฏว่ากำลังอยู่ในระยะที่มีผู้บริหารและคณาจารย์ที่ทรงคุณวิชากระฉับกระเฉงว่องไว เอาจริงเอาจัง ตั้งใจมั่น และก้าวหน้า กับทั้งดูก็สมัครสมานประสานงานกันดี นักศึกษาก็ดูเป็นปึกแผ่น มุ่งต่อความเป็นเลิศในวิชาการ (เพราะต้องสอบแข่งขันกันเข้าอย่างยากเย็น) และเห็นชอบด้วยกันในหลักการว่า ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองมีความสำคัญต่อความเป็นสุขของสังคมและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ

นี้ก็เป็นที่อุ่นใจพอสมควร

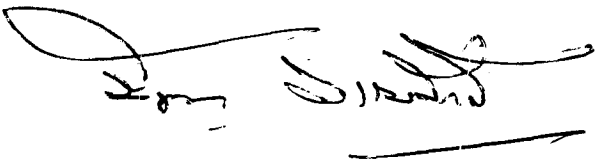
อนาคตย่อมเป็นผลของเหตุในอดีตและปัจจุบัน ทุก ๆ คนก็อยากเห็นความเจริญรุ่งเรืองวัฒนาสถาพรยิ่ง ๆ ขึ้นไป และก็หวังตั้งใจว่าธรรมศาสตร์จะสามารถอบรมบ่มนิสัยลูกหลานเรา**ให้เป็นคนดีมีฝีมือ** ได้สำเร็จ.

การเป็น**คนดีมีฝีมือ** ปรับเข้าได้กับทุกชีวิตทุกอาชีพ ทั้งระดับต่ำ กลาง สูง เป็นคนดีเฉย ๆ แต่ไม่มีฝีมือ ก็แห้งเฉาลงไปเป็นลำดับตามอายุขัย เป็นคนมีฝีมือแต่ไม่ใช่คนดี เป็นอันตรายร้ายแรงแก่สังคมเยี่ยงปีศาจ จะต้องเป็นทั้งคนดีมีฝีมือจึงจะเป็นผู้มีค่าแก่ประเทศชาติ สังคม และแก่ตนเอง.

นี้เป็นเพียงข้อคิดของอาจารย์แก่ ๆ คนหนึ่ง ที่รับใช้ธรรมศาสตร์มาตั้งแต่แรกตั้ง ขอให้นำไปคิดติดตามดูว่าเป็นความจริงหรือไม่ โดยปฏิบัติตามคำของพระพุทธเจ้าว่า:-

"ใคร่ครวญเสียก่อนแล้วจึงเชื่อ"

ด้วยความรักและหวังดีเสมอ

(ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์)

ประธานองคมนตรี

ประธานคณะกรรมการจัดงานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

๕ พฤษภาคม ๒๕๒๗

สาส์นของศาสตราจารย์ ประภาศน์ อวยชัย

เนื่องในงานเฉลิมฉลอง กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

เนื่องในวาระที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเป็นที่รักและเทิดทูนของพวกเราชาวธรรมศาสตร์ทุกคน ได้ก่อตั้งมาครบรอบ ๕๐ ปี หรือกึ่งศตวรรษในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๗ นี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์พร้อมด้วยศิษย์เก่าทั่วทิศานุทิศ ได้พร้อมใจกันจัดงานเฉลิมฉลองครบรอบกึ่งศตวรรษของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้พระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา และศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี กรุณารับเป็นประธานจัดงานขึ้นในครั้งนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดงานโดยย่อคือ เพื่อเฉลิมฉลองและสร้างชื่อเสียงเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย เพื่อทบทวนบทบาททางวิชาการ เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศิษย์เก่ากับศิษย์ปัจจุบัน เพื่อสร้างอนุสรณ์และถาวรวัตถุ เพื่อสร้างผลงานทางวิชาการ เพื่อจัดตั้งกองทุนธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี และเพื่อสร้างความสัมพันธ์และให้บริการและความสำคัญต่อสังคม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเดิมมีชื่อว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้รับการจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายการศึกษาขั้นอุดมศึกษาให้ประชาชนไทยได้รับการศึกษาทางด้านธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อประโยชน์ในการปูพื้นฐานการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งพระประมุข ธำรงไว้ซึ่งเสรีภาพของความรู้ และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อรับใช้ประชาชนและมุ่งสร้างคนให้เป็นพลเมืองดี วัตถุประสงค์ดังกล่าวยังคงดำรงเป็นเจตนารมย์ของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกยุคทุกสมัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำในรอบ ๕๐ ปีที่ผ่านมา ได้ผลิตบัณฑิตไปรับใช้ประเทศชาติมาแล้ว ประมาณหนึ่งแสนคน ชาวธรรมศาสตร์ไม่ว่าจะไปประกอบอาชีพใด ในวงการใด ก็มักจะมีชื่อเสียงเป็นเด่นในวงการนั้น ๆ ทั้งในและนอกประเทศ ความสามารถของชาวธรรมศาสตร์เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป นอก

เหนือไปจากความสามารถแล้ว ชาวธรรมศาสตร์ยังยึดมั่นในคติพจน์ที่ว่า "สามัคคีคือพลัง" และ "รวมกันเราอยู่แยกกันเราตาย" หรือตามพุทธภาษิตที่ว่า "สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี" ซึ่งแปลว่า ความสามัคคีในหมู่ก่อให้เกิดสุข

สามัคคีจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยความเสียสละของแต่ละคน ทุกคน มากบ้างน้อยบ้าง คือเสียสละไม่เห็นแก่ตัวของแต่ละคน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเมื่อเกิดมีขึ้น ณ จุดใด จุดนั้นคือจุดแห่งความสามัคคี จุดที่จะก่อให้เกิดสุขอันเนื่องมาจากความสำเร็จเพราะสามัคคี ในการที่จะดำเนินให้ถึงจุดมุ่งหมาย ความสุจริตใจ ทมะ จาคะ ขันติและการให้อภัย เป็นสิ่งที่จะขาดเสียมิได้ การปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดสามัคคีเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก แต่อาจทำได้ในหมู่คณะที่ประกอบด้วยบุคคลผู้มีปัญญา มีความไม่เห็นแก่ตัวโดยเห็นแก่ประโยชน์สุขของหมู่คณะ สถาบัน ประเทศชาติ จึงสามารถปฏิบัติเพื่อให้เกิดสามัคคีอันจะนำความสุขที่แท้จริงมาให้ได้

ในอภิลักขิตสมัยอันเป็นมหามงคลครบรอบกึ่งศตวรรษในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ได้โปรดอภิบาลรักษาให้พี่น้องชาวธรรมศาสตร์ทุกท่าน พร้อมด้วยครอบครัวมีกำลังใจ กำลังกาย เข้มแข็งสมบูรณ์ เพื่อที่จะต่อสู้อุปสรรคทั้งหลายที่มีอยู่ทุกวัน ให้ชีวิตของแต่ละคน แต่ละท่าน มีความเจริญรุ่งเรืองและปลอดภัย เพื่อปฏิบัติหน้าที่อันสำคัญของตนให้ลุล่วงสำเร็จอย่างดียิ่ง ให้ถึงพร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติสรรพสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ประสงค์สิ่งใดจงสำเร็จสมปรารถนาโดยทั่วกัน

ขออวยพรให้งานฉลองกึ่งศตวรรษมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดำเนินไปด้วยดี บรรลุผลสมความมุ่งหมายทุกประการ.

(ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย)

นายกสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ นงเยาว์ ชัยเสรี

คำขวัญกึ่งศตวรรษของธรรมศาสตร์

ของ

ศาสตราจารย์ นงเยาว์ ชัยเสรี

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้สถาปนาขึ้นตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์-และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ โดยหลักการของมหาวิทยาลัยว่า

"เมื่อได้มีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะรีบจัดบำรุงการศึกษาวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้ได้ระดับมหาวิทยาลัยในอารยประเทศและให้แพร่หลายยิ่งขึ้นโดยเร็ว จึงเป็นการสมควรที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเป็นพิเศษ"

หลักการของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ได้พัฒนาตลอดมา ปัจจุบันนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มิได้มีแต่วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเท่านั้น เรามีคณะต่าง ๆ ที่ทำการสอนทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์อยู่ ๘ คณะ หลักการ หรือปรัชญา ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือ

๑. ส่งเสริมความเป็นผู้นำทางวิชาการ โดยการริเริ่มสร้างสรรค์วิชาการในลักษณะที่
   - นำไปปฏิบัติได้
   - สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมและประเทศ

๒. ให้โอกาสและความเท่าเทียมกันในการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย

๓. ให้การศึกษาเพื่อพัฒนาคนทุกระดับอาชีพ เพื่อ
   - ให้มีความรู้ความสามารถที่จะนำไปปฏิบัติงานได้
   - ให้เป็นผู้มีจริยธรรมและคุณธรรมในการปฏิบัติหน้าที่การงาน

๔. วิเคราะห์ปัญหาสังคมและประเทศชาติเพื่อเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา

๕. ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านศิลปะวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชาติไทย

นับตั้งแต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการสถาปนาเป็นต้นมา ชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ บัณฑิตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ออกไปรับใช้ประเทศชาติทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐบาล นับว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถาบัน

แห่งหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการบริหารและพัฒนาประเทศชาติ

ดิฉันเชื่อว่าการที่ชาวธรรมศาสตร์จำนวนมากมายได้มีบทบาทสำคัญในการบริหารและพัฒนาประเทศชาติทั้งในภาคเอกชนและรัฐบาลนี้ก็เพราะได้ยึดถือปฏิบัติใน *"เวสารัชชกรณธรรม"* คือ ธรรมนำความกล้าหาญ ๕ อย่าง ได้แก่

๑. สัทธา เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ
๒. สีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย
๓. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก
๔. วิริยารัมภะ ปรารภ ความเพียร
๕. ปัญญา รอบรู้สิ่งที่ควรรู้

ในโอกาสที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีอายุครบ ๕๐ ปี นับพุทธศักราช ๒๕๒๗ นี้ ชาวธรรมศาสตร์ได้ร่วมใจกันสร้างสิ่งเป็นอนุสรณ์ไว้หลายประการ อาทิเช่น

๑. โครงการสร้างพระพุทธรูป "พระพุทธสิหิงค์จำลอง" ไว้เป็นพระปฏิมาประธานประจำมหาวิทยาลัย

๒. โครงการเกี่ยวกับท่านผู้ประศาสน์การ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ มีการสร้างอาคารที่ระลึก รูปหล่อ การจัดทุนและมูลนิธิ

๓. การจัดตั้ง "กองทุนธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี" ซึ่งมีวัตถุประสงค์จะคงเงินกองทุนไว้แต่จะนำดอกผลที่เกิดขึ้นมาใช้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการดำเนินงานของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อการศึกษาและวิจัยทางวิชาการและเพื่อการพัฒนามหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ยังมีโครงการสำคัญอื่น ๆ เช่น โครงการปรับปรุงทางวิชาการและพัฒนาอาคารสถานที่เป็นต้น

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในอนาคต จะมีสาขาวิชาเพิ่มทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ และอื่น ๆ ทางด้านวิทยาศาสตร์ ตลอดจนสาขาที่เป็นสหวิชา เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ พาณิชย์นาวี นอกจากนั้นสาขาวิชาอื่นทางสังคมศาสตร์ที่ยังมิได้เปิดสอนก็จะทำการเปิดสอนขึ้นด้วย ทั้งนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยึดถือหลักการที่ว่า เราจะต้องผลิตบุคลากรในทุกสาขาอาชีพ ให้มีคุณภาพ ความรู้ ความสามารถ มีจริยธรรมและคุณธรรมในการประกอบอาชีพของตน

การที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จเรียบร้อยไปได้ จำเป็นต้องมีสถานที่ทำงานให้เพียงพอ มหาวิทยาลัยจึงได้ขยายสถานที่ทำงานไปยังรังสิต จังหวัดปทุมธานี อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๒,๗๐๐ ไร่ ปัจจุบันดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนแล้ว นอกจากนั้น ยังมีโครงการที่จะขยายไปพัทยา จังหวัดชลบุรี ซึ่งท่านประธานกรรมการบริษัทสยามกลการ จำกัด ได้ดำริจะยกที่ดินเพื่อ

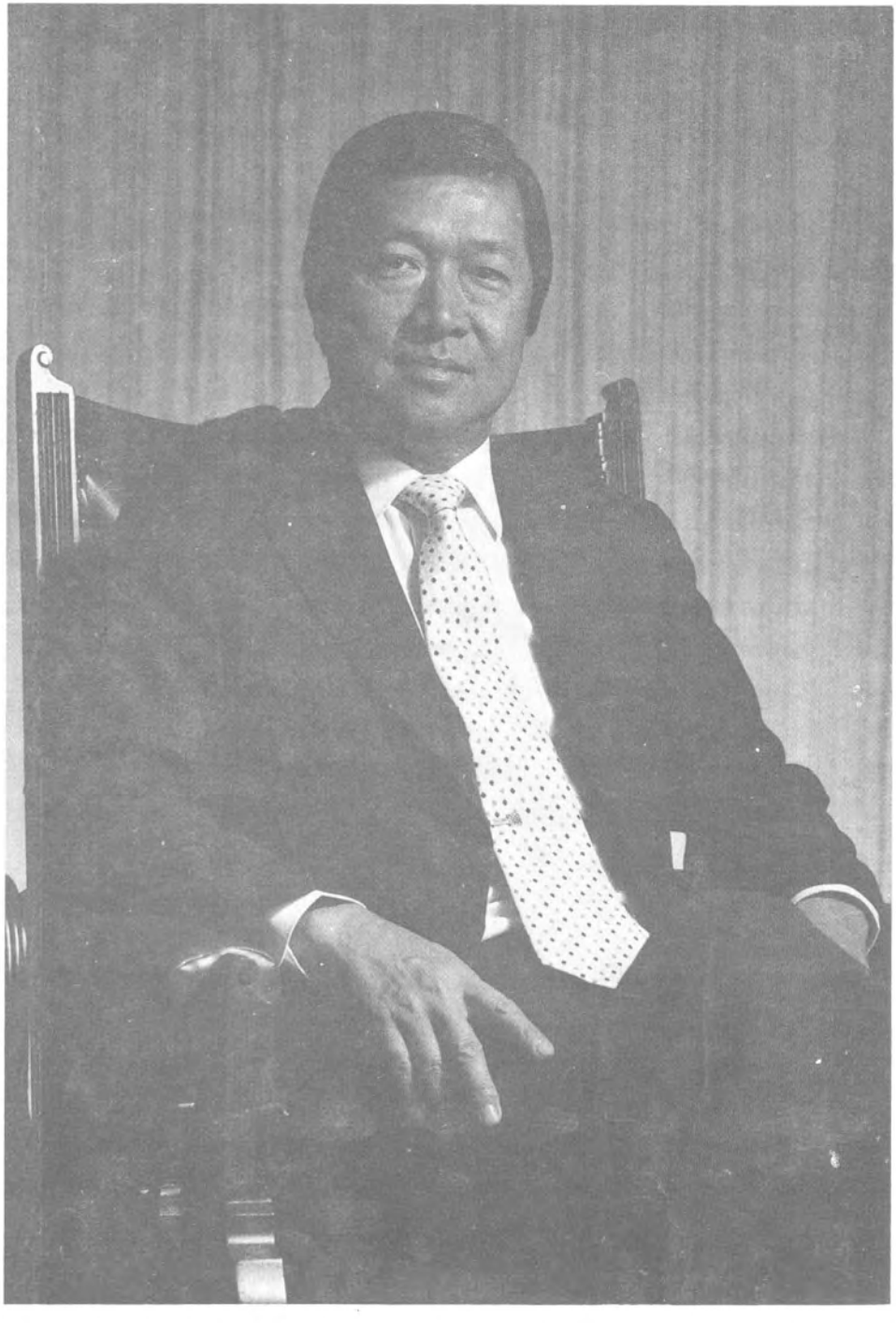
ดำเนินการศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวน ๗๐๐ ไร่ ซึ่งมหาวิทยาลัยจะดำเนินการในปี ๒๕๓๐ เป็นต้นไป

ในด้านการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับความช่วยเหลือและร่วมมือจากประเทศต่าง ๆ เป็นอย่างดีตลอดมา นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยยังมีโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์และนักศึกษา กับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส เป็นต้น

การที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เจริญรุ่งเรืองมาได้เช่นนี้ ก็ด้วยอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากคณาจารย์ ข้าราชการ ศิษย์เก่า นักศึกษาปัจจุบันและผู้มีอุปการคุณทั่วไป

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะต้องสถิตสถาพรชั่วกาลนาน จะต้องคงไว้ซึ่งเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีที่ดีงาม จะต้องพัฒนาก้าวหน้ายิ่ง ๆ ไป ดิฉันขอเชิญชวนชาวธรรมศาสตร์ทุกท่านช่วยกันปฏิบัติหน้าที่การงานของท่านอย่างดีที่สุดเพื่อเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และช่วยกันรักษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้สถิตสถาพรต่อไปชั่วกาลนาน

(ศาสตราจารย์ นงเยาว์ ชัยเสรี)
อธิการบดี

ศาสตราจารย์วิโรจน์ เลาหะพันธุ์

คำขวัญ

เป็นอีกครั้งหนึ่งในชีวิต ที่ผมรู้สึกเป็นเกียรติและภาคภูมิใจยิ่ง ที่ได้มีส่วนร่วมทำงานให้กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลังจากที่ได้เคยเป็นประธานคณะกรรมการจัดงานเฉลิมฉลองวันครบรอบ ๔๐ ปี แห่งการก่อตั้งคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ.๒๕๒๑ ผมมีความภูมิใจเสมอที่จะบอกกับทุกคนว่าผมเป็นชาวเหลืองแดง เพราะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถาบันการศึกษาที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในประเทศไทย ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้แก่นักศึกษาได้ออกไปประกอบคุณงามความดีรับใช้ประเทศชาติในด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นจำนวนมาก และกระจัดกระจายกันอยู่ทุกหนแห่งทั่วราชอาณาจักร บางท่านเคยเป็นถึงระดับผู้บริหารสูงสุดของประเทศ ซึ่งย่อมเป็นสักขีพยานให้ประจักษ์ถึงประสิทธิภาพของสถาบันเป็นอย่างดี

ผมขอขอบคุณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ให้เกียรติแก่สมาคมธรรมศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้มีส่วนร่วมเฉลิมฉลอง "งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์" หลายสิ่งหลายประการ อาทิ เช่น การใช้สมาคมสถานในการเลี้ยงรับรองผู้มีพระคุณและแขกผู้มีเกียรติที่ได้รับเชิญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใน "งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์" ให้สมาคมฯเป็นเจ้าภาพหลักร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการจัดงาน "วันธรรมศาสตร์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๗" และ ฯลฯ การจัดงานเฉลิมฉลองครั้งนี้นอกจากจะเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวทีต่อสถาบันการศึกษาและคณาจารย์ ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาการให้จนประสพความสำเร็จในวิชาชีพ สามารถประกอบกิจให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงซึ่งความสามัคคี ความจงรักภักดี ของชาวธรรมศาสตร์ที่มีอยู่ต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระหว่างการศึกษาและเมื่อจบการศึกษาไปแล้วเป็นเวลานานโดยมิได้เสื่อมคลาย

ในวาระอันเป็นมงคลนี้ ผมขอตั้งจิตอธิษฐานอัญเชิญอานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ได้โปรดบันดาลให้บรรดาคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งมวล จงมีแต่ความไม่เจ็บ ไม่จนปัญญา ไม่จนทรัพย์ เพื่อจะได้ช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเป็นที่รักและหวงแหนของเราให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นสืบต่อไปชั่วกาลนาน.

(ศาสตราจารย์วิโรจน์ เลาหะพันธุ์)
นายกสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗

คำขวัญ

จาก

ประธานสภาอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปี ๒๕๒๗

ปัจจัยหนึ่งในหลาย ๆ ปัจจัยที่ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีความพัฒนาถาวร มาถึง ๕๐ ปีก็คือ ความตั้งใจปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็ง ในด้านการสอน การอบรม และการศึกษาค้นคว้าวิจัยของคณาจารย์ในคณะและสถาบันต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย ถ้าปราศจากอาจารย์ผู้ซึ่งมีความรับผิดชอบสูง ผู้ซึ่งยอมทำงานในตำแหน่งหน้าที่ที่สถานภาพและผลตอบแทนทางรายได้ในปัจจุบันอาจจะตกต่ำกว่าอาชีพอื่น ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องและความเป็นเลิศทางวิชาการแล้ว ความพัฒนาถาวรดังกล่าว อาจจะไม่เกิดขึ้น

ขอให้ชาวธรรมศาสตร์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ ข้าราชการ ศิษย์เก่าและนักศึกษาปัจจุบัน จงช่วยกันธำรงความยิ่งใหญ่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนให้ดีที่สุด ตลอดไป

(รองศาสตราจารย์เมธี ครองแก้ว)

ประธานสภาอาจารย์

คำขวัญ

เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี แห่งการสถาปนา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๗

ตลอดระยะเวลา ๕๐ ปี ชาวธรรมศาสตร์ได้ร่วมกันสร้างประวัติศาสตร์ที่งดงามและมีความหมาย ที่มิใช่ประวัติศาสตร์ของการนิ่งเฉย เอาตัวรอด หากแต่เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้ แสวงหาเพื่อประชาชนและสังคมที่ดีกว่า ด้วยสำนึกของความเสียสละและรักความเป็นธรรม ซึ่งประวัติศาสตร์ของสถาบันแห่งนี้ จะยังคงหล่อหลอมอยู่ในจิตใจของชาวธรรมศาสตร์ทุกคน เสมือนหนึ่งยืนยันว่า "ฉันคือธรรมศาสตร์ เพราะจิตใจฉันรักประชาชน"

(นายอนุชา หงษ์ทอง)
นายกองค์การนักศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๓ เมษายน ๒๕๒๗

คำขวัญ

จาก

สภานักศึกษา

โดมของชนผ่องฟ้า นานมา
ธรรมอยู่เคียงรักษา อย่าร้าง
ห้าสิบปีคู่ประชา ปกปัก แผ่นดิน
โดมเด่นเพราะชนสร้าง คู่ฟ้า แดนไทย

ภาคสอง :

ปาฐกถาธรรม

ปาฐกถาธรรม
โดย
พระธรรมโกศาจารย์*

ขอเจริญพรทุกท่านที่ทรงธรรมอันมีเกียรติงาม พร้อมด้วยมารยาททั้งหลาย วันนี้เป็นอันที่ทราบกันว่าเป็นวันบำเพ็ญกุศล ๑๐๐ วัน ของ ฯพณฯ รัฐบุรุษอาวุโส ดร.ปรีดี พนมยงค์ นับแต่ท่านได้อสัญกรรมที่นครปารีส วันที่ ๒ พฤษภาคม กำหนดครบ ๑๐๐ วันในวันที่ ๑๐ สิงหาคม การที่อาตมาได้มีส่วนมาปราศรัยในวันนี้ รู้สึกว่าดีอกดีใจมาก เพราะว่าก่อนนั้นอาตมาเคยคุ้นเคยกับท่านบ้างเล็กน้อยพอสมควร ได้เคยไปเยี่ยมท่านเมื่อครั้งที่อยู่ที่บ้านเหนือสะพานพระปิ่นเกล้าก็ครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕เคยพบท่านที่นครปารีส ท่านยังบ่นว่ามาเสียบ่ายเชียวไม่ได้ทำบุญว่ายังงั้นก็ดีแล้ว ถวายน้ำปานก็แล้วกัน นี่แสดงให้เห็นว่าข้าพเจ้ามีส่วนคุ้นเคยพอสมควร ก็ยังได้พบท่านผู้หญิงพูนศุขด้วย ดังนั้นเมื่อทราบข่าวถึงอสัญกรรมของท่านก็สลดใจ เพราะเคยคิดว่าท่านคงมาปรากฏร่างกายมีชีวิตในธรรมศาสตร์นี้สักวันหนึ่ง จนในที่สุดก็ได้รับข่าวที่น่าสลดใจ แต่ก็ภูมิใจว่าชีวิตมนุษย์ซึ่งมีเกียรติดีงามอย่างนี้หาได้ยากมาก ดังนั้นการที่ข้าพเจ้ามาพูดเรื่อง ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์กับการพระศาสนานั้นก็เป็นเรื่องเหมาะสมเหมือนกัน ข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์กับเรื่องนี้อยู่พอสมควร *ท่านปรีดี พนมยงค์เป็นที่รู้กันว่าเรื่องศักดิ์ศรีในความรู้ความสามารถแล้ว เรายังหาบุคคลที่จะเหมือนท่านไม่ได้ แม้แต่ทัดเทียมก็หายากแล้ว* ดังนั้นการที่เรามารวมใจกันบำเพ็ญกุศลให้ท่านจึงเป็นการเหมาะสมที่สุด อย่างไรก็ตามท่านมีความสัมพันธ์กับการพระศาสนาอย่างไร เราน่าจะได้รู้พอสมควร เพราะสิ่งอื่นเราพูดเราฟังกันมามากแล้ว

การพระศาสนาในระยะที่ท่านปรีดีบำเพ็ญในขณะทำหน้าที่อันมีศักดิ์ศรีสูงส่งอยู่นั้นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติพ.ศ.๒๔๘๔ คณะสงฆ์เวลานั้นยังไม่มีพระราชบัญญัติ ยังใช้พระราชบัญญัติ

---

* เจ้าคณะจังหวัดชลบุรี

ร.ศ. ๑๒๑ อยู่ มาจนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๑, ๒๔๘๒, ๒๔๘๓ นี้ความระอุกลุ่มควันก็เกิดขึ้นแล้ว เกิดขึ้นเป็นลำดับมาทีเดียว ในเวลานั้นพระสงฆ์ก็ทันสมัยเหมือนกันเมื่อมีการปฏิวัติหรือการกู้บ้านเมือง ก็มีซอกแซกไปทั่ว ดังนั้นการพระศาสนาเวลานั้นก็ไม่สู้จะเรียบร้อยมีสูง ๆ ต่ำ ๆ รวมความว่าผู้ที่ทนไม่ได้มีมาก พระสงฆ์ทนไม่ได้ ที่มีการศึกษาทนไม่ได้ จึงต้องขอให้แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จึงมีคณะปฏิสังขรณ์ศาสนาขึ้นคณะหนึ่ง พระสงฆ์เรานี่ชุมนุมเห็นจะหลายร้อยรูปประมาณ ๒-๓๐๐ รูปทีเดียว พระสงฆ์เรานี่อยู่ภายใต้กฎหมายหลายฉบับ ทั้งในพระศาสนาคือพระวินัยแล้วยังกฎหมายของชาวบ้านอีก ยังกฎหมายของแผ่นดินอีก ต้องถูกต้องระวังกันมากมาย ดังนั้นจะประชุมที่ไหน ท่านทั้งหลายลองนึกดูซิจะประชุมที่ไหนกันบ้างตั้ง ๒-๓๐๐ รูปอย่างนี้ จึงจะหารือกันได้เป็นความภายในเพราะพูดไม่ได้ พูดก็เกิดเรื่อง เกิดเรื่องเชียว เรื่องควรจะเกิดบ่อย ๆ เสียด้วยนาเรื่องคล้าย ๆ กัน เช่น เด็กเกิดพร้อมใจกันหยุด ไม่จัดแจงอาหารถวายพระวัดป่าอารัญญิกกาวาส จังหวัดชลบุรี หนังสือพิมพ์ลงกันเกรียวกราว ผลว่าบัดนี้ชาเปลี่ยนปกครองแล้ว ว่าอย่างนั้น จนท่านปรีดียังนึกหัวเราะ เอาแล้ว เด็ก ๆ ทำแล้ว เอางั้นะ คือยังงี้ นี่แปลว่าเริ่มเกิดกลุ่มขึ้นแล้ว คนที่พูดก็ต้องพยายามปกปิดกันอย่างมาก ต่อมาก็มีเรื่องเกิดขึ้นที่วัดปทุมคงคา เรื่องนี้ถ้าจะให้ดีต้องไปถามมหาน้อย ฝากมิตร วัดเลาเดี๋ยวนี้ ท่านมีตัวเรื่องเหตุการณ์ เรื่องนี้พระ ๒-๓ องค์ของคณะท่านเพื่อมาคณะปฏิสังขรณ์ก็อยู่ไม่ได้ต้องถกกันใหญ่ที่บ้านภัทรวิทม บ้านภัทรวิทมนี้อยู่ที่ตลาดน้อย ท่านมีบ้านใหญ่ เป็นแก่งจีนใหญ่ สามารถประชุมได้ ๒-๓๐๐ องค์ สบายพระนั่ง เมื่อเป็นดังนั้นก็ตกลงตั้งหัวหน้าคณะขึ้นเพื่อจะให้ขอปฏิสังขรณ์เสียใหม่ให้มันเรียบร้อย ดูสูง ๆ ต่ำ ๆ เกินพอดี ทนไม่ได้ ดังนี้ทางฝ่ายพระเจ้าอาวาสที่ไหนก็เป็นนิ่งเฉยไม่ได้ดังกล่าวแล้ว คอยแต่ตะครุบจับตัว เสนอผู้ใหญ่ลงโทษหาว่าพระวุ่นวายการเมืองเป็นต้น แม้ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจก็ถูกพระเจ้าอาวาสหรือทางคณะขอเรื่องทางกรมการศาสนาเป็นต้น เที่ยวคอยจับพิศจับไหว เผลอไม่ได้ดังนั้น ทำให้พระคณะสงฆ์๒-๓๐๐ รูปนี้ต้องสะกดอกสะกดใจกันมากทีเดียวที่การพระศาสนาเป็นยังงี้

ทีนี้ต้องเดือดร้อนไปถึงท่าน ปรีดี พนมยงค์ อีกแล้ว ให้ฯพณฯต้องเดือดร้อน เพราะท่านเห็นใจเรื่องนี้ เพราะว่าพระสงฆ์ไทยได้นายถวัติ ฤทธิเดช กับนายถวัลย์ ชาติอาสา เป็นคนประสานติดต่อเล่าอะไรให้ท่านฟังทุก ๆ อย่างว่ามันเคลื่อนไหวมันเป็นอย่างนี้ แต่ท่านก็คอยสดับตรับฟังอยู่แล้ว ในที่สุดก็ขอร้องท่านว่าอย่าให้ตำรวจมาเกี่ยวข้องเลยพระไม่ทำร้ายใคร พระไม่มีอาวุธ เนหิตะ-ทันโต นี่ก็วางสาตราอาวุธแล้วจะไม่ทำร้ายใคร ประชุมก็เพื่อความเรียบร้อยของการพระศาสนานั่นเอง เมื่อเวลานั้นท่านปรีดี พนมยงค์ท่านว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยก็มีอำนาจจะสั่งตำรวจเจ้าหน้าที่ให้เบาเรื่องนี้ เพียงแต่คอยกำหนดดูแลเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ให้ทำความหวาดกลัวแก่พระคณะนั้นข้อนี้เป็นเหตุให้งานเร่งรัดขึ้น การงานการปฏิสังขรณ์ได้รูปขึ้น จน

ในที่สุดมีการเปิดประชุมทำ**พระราชญัญญัติ** ๘๔ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทำที่โบสถ์พระแก้วทีเดียวออกจะเป็นพระราชบัญญัติที่เข้มแข็งและศักดิ์สิทธิ์หน่อยเพราะต้องการเปลี่ยนแปลงกันมาก เช่น ในพระราชบัญญัติ ๘๔ นั้นคำว่านิกายจะไม่มีทีเดียว เพื่อให้พร้อมเพรียงกันบ้านเมืองนี้ไม่มีนิกายแล้ว ไม่ให้มีนิกายว่ากฎหมายล้วน ๆ ร่วมกัน แต่ก็ไม่มีอะไรก็ยังทำกัน เป็นอันว่า พ.ร.บ. ๘๔ ออกมาได้เพราะบารมีของฯพณฯปรีดี พนมยงค์ ต้องคอยคุ้มกันระแวดระวังศึกษาความต้องการของพระสงฆ์ตลอดเวลา นับว่าท่านมีความสำคัญแก่การพระศาสนามากพอสมควร ถ้าไม่ได้ท่านแล้ว พ.ร.บ.๘๔ ออกไม่ได้ว่างั้นเถอะ อันนี้พระสงฆ์ทั้งหลายจึงพากันเชิดชูยกย่องท่านมากทีเดียว ว่าท่านมีความรู้ความสามารถเกี่ยวแก่การพระศาสนาดีเหลือเกิน ดังนั้นในข้อที่เห็นว่าท่านปรีดีเกี่ยวแก่การพระศาสนาอย่างไร ก็เป็นอย่างนี้ นับได้ว่าพระสงฆ์ไทยเราได้เกิดมีธรรมนูญของสงฆ์ขึ้น มีสังฆาธิปไตยขึ้นเอาสงฆ์เป็นอำนาจ อำนาจไปอยู่กับบุคคล เขาถือเอาว่าแม้พระพุทธเจ้าก็*ทรงยกเอาอำนาจให้แก่พระสงฆ์ ดังที่ทรงบัญญัติพระวินัยเรื่องการอุปสมบทให้ถือเพียง*อุปฌาย์ได้คนเดียวเพราะได้รับความอนุมัติจากพระสงฆ์ *ก่อนนี้แสดงได้ว่าก็เป็นสังฆาธิปไตยคณะ*สงฆ์อยู่แล้ว

ดังนั้นความเหมาะสมของพระราชบัญญัติ ๘๔ ก็ดำเนินเรื่อยมา ประมาณว่าสัก ๒๐ ปีจนถึง ๒๕๐๔ จึงได้เปลี่ยนกฎหมายฉบับใหม่ออกซึ่งใช้อยู่จนบัดนี้ แม้อย่างนั้น แม้จะเปลี่ยนไปแล้วจิตใจของคน ๒๐ ปีที่เคยใช้ได้รับผลดีมาแล้วจะหลุดลอยไปไม่ได้ ใจคอยังรักพ.ร.บ. ๘๔ อยู่อย่างนี้ ยังนึกว่าถ้าให้ใช้ใหม่ก็ให้เสียงใช้ใหม่ ลงบัตรละก็ท่วมท้นเลยทีเดียว ต้องใช้ พ.ร.บ. ๘๔ ที่เดียว ยังรักเสมอ แม้จะเปลี่ยนแปลงแล้วในกฎหมายใหม่ก็ยังมีข้อความหลายตอน หลายบท หลายบาท ใจความสาระของเรื่องราวก็ยังมี พ.ร.บ. ๘๔ อยู่บริบูรณ์ เช่น มีการปกครอง องค์การศึกษา องค์การเผยแพร่ ยังมีอยู่ในนั้นบริบูรณ์ ก็ยังใช้อยู่บัดนี้ แม้จะไม่เป็นหลักเป็นฐานนักใช้ก็ยังนิยมอยู่ อันนี้แสดงว่าท่านปรีดี พนมยงค์ ยังมีการพระศาสนาดังกล่าวมานี้ ข้าพเจ้าก็ขอพูดสั้น ๆ ไว้เพียงนี้ก่อน เพื่อให้ท่านศึกษากันต่อไปว่าเรื่องมันเป็นอย่างนี้ การพระศาสนาเรานับว่าท่านปรีดี พนมยงค์ ได้มีส่วนเชิดชู ยกย่องให้กำลังแก่พระสงฆ์เป็นอย่างดีที่สุด พระสงฆ์ทั้งหลายยังระลึกข้อนี้กันทุกรูปทุกนามที่ทันรู้เรื่องนี้

ว่าโดยเกียรติของฯพณฯท่านปรีดี พนมยงค์ แล้วท่านเป็นรัฐบุรุษสมชื่อสมเสียง สมที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ยกย่องว่าเป็นรัฐบุรุษอาวุโส มีตำแหน่งเดียวยังไม่เคยตั้งคนที่ ๒ มา เมื่อเป็นอย่างนั้นก็ขอหันมาพูดเรื่องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะเห็นได้จากนักศึกษาทั้งหลายว่า โดมที่ตั้งอยู่บนยอดเด่นนั้นเป็นรูปลักษณะดวงใจของท่านซึ่งปักหลักลงที่นี้ จะเอาตรงนี้แหละจะไม่แก้ไขอย่างอื่น ส่วนอื่นก็แก้ไขเล็กน้อยไป นับว่าโดมธรรมศาสตร์เป็นโดมหัวใจของท่าน ท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ปักไว้แน่นอนแล้ว ดังนั้นจึง

เป็นที่ประทับตาประทับใจของธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลาย ธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลายเป็นเหมือนลูกซึ่งหลั่งไหลออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นดังมารดา ดังนั้นหากคนที่มาชมธรรมศาสตร์บัณฑิตว่าบัดนี้ธรรมศาสตร์บัณฑิตได้แพร่หลายแล้ว ลูกของ มธ.ได้แพร่หลายทั่วไปทุกจังหวัด แทบจะทุกอำเภอว่ายังงั้นเถอะ ทุกองค์การใหญ่ ๆ ธรรมศาสตร์บัณฑิตได้เข้าไปร่วมการร่วมงานกันเข็มแข็ง ได้รับความชมเชยหลายประการ การชมคือการนิยมชมชอบในความรู้ซึ่งเรียกว่าทรงธรรม เป็นผู้มีมรรยาทดี มีเกียรติงาม ได้รับยกย่อง การชมเรียกว่าเมื่อชมลูกก็ชมถึงแม่นั่นแหละ เพราะมหาวิทยาลัยเป็นแม่หลั่งไหลลูกออกมาอย่างนี้ ก็ต้องเรื่อยไปถึงพ่อฯพณฯท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นดังบิดาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถ้าจะพูดว่าเขาจูบลูกถูกแม่เห็นจะไม่ผิด เพราะแม่ยังงาม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังงามเหลือเกิน ไม่แก่ ยังงามเสมอมาก็ชมลูกชายลูกหญิงท่านมากมาย เขาจูบลูกถูกแม่ก็คงจะไม่ผิด เพราะก็ยกย่องแม่นั่นเอง ชมลูกกับชมแม่ ก็ชมถึงผู้ประศาสน์การซึ่งเป็นบิดาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย มีโคลงบทหนึ่งว่า "จูบลูกถูกแม่" อาตมาเคยจำได้ตั้งแต่ครั้ง ๖๐ กว่าปีมาแล้ว โคลงนี้ว่า "จูบลูกถูกแม่" ดังนี้

จูบจอมถนอมเกล้า บุตรา
ลูกหลบไร่นาสา เฉียดตั้ง
ถูกโฉมวรยุพักตรา ขวัญเนตร พี่เอย
แม่อย่าถือโทษข้อง ขุ่นแค้นเคืองเรียม

ที่โคลงของ "จูบลูกถูกแม่" ข้าพเจ้าขอยกมาเป็นข้อชมธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลายซึ่งไหลหลั่งออกมาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ ท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ได้วางรากฐานไว้ดีดังกล่าวแล้ว

ข้าพเจ้าก็ขอใคร่จะขอกล่าวคืนไปอีกสักหน่อยว่า ท่านไม่ทำแต่ที่นี่อย่างเดียวที่ประทับตาประทับใจเรา แต่ก่อนนี้ถ้าเราไปกรุงเก่าเป็นกรุงเก่าจริง ๆ "รกร้างข้างถาเป็นป่าแขม" กลอนเขาว่าอย่างนั้น ท่านได้ปฏิบัติเมืองกรุงเก่าเป็นนครศรีอยุธยาขึ้น ดูถนนหนทาง สะพานที่ข้ามจากฝั่งโน้นข้ามคลองมาฝั่งรถไฟ กรุงเก่าสะดวกสบายเป็นเมืองใหม่ขึ้น มีศาลากลาง มีรูปพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ที่นั้น มีพิพิธภัณฑ์ ยังมีอะไรอีกหลายอย่างข้าพเจ้าก็จำไม่หมด ยังนึกว่าเราไปกรุงเก่าเดี๋ยวนี้ได้เห็นเมืองนครศรีอยุธยาเสียแล้วด้วย เห็นอานุภาพบารมีของท่าน ในฐานะเป็นเลือดกรุงนครศรีอยุธยาตั้งเดิมระลึกถึงบ้านเก่าท่านแล้วก็ต้องทำ แม้จะไม่ดีที่สุด ก็ดีพอจะเชิญชวนคนทั้งหลายไปนำดูได้ ได้พบภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เสด็จไปไหว้ที่พระโบสถ์ที่พังหลังเก่านั้น มีรูปข้าราชการไปหลายร้อยแล้วยังเศร้าสลดใจ มานึกถึงเดี๋ยวนี้แล้วด้วยอำนาจความตั้งใจจริงของท่านรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ก็แปลงรูปกรุงเก่าให้เป็นนครศรีอยุธยาใหม่ได้ อันนี้ก็น่าจะได้ระลึกถึงความตั้งใจดีของท่าน เหล่านี้ยังปรากฏอยู่ดังกล่าวแล้ว

อะไรเป็นปัจจัยให้ท่านเป็นที่รักเคารพนับถือของธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลาย แม้บางคนไม่เคยเห็นหน้าท่านไม่เคยพบท่านเวลานี้เพราะท่านได้จากไปอยู่ฝรั่งเศสเสียนานก็ยังระลึกถึง ชุ่มชื่นเมื่อได้เข้ามาสู่โดมมหาวิทยาลัยนี้แล้วแปลว่าเข้ามาสู่ความตั้งใจจริงของดวงใจของท่านซึ่งได้ปักหลักลงนี่แล้วข่าวคราวแห่งความเพียบพร้อมเจริญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ไปสู่ท่านเนือง ๆ ทำให้ท่านชุ่มชื่น ทำให้ชีวิตท่านยืนนาน นานมาจนถึงที่ล่วง ๑๐๐ วัน ที่ท่านอสัญญกรรมมา

เราก็ได้พูดถึงท่านเกี่ยวข้องกับการพระศาสนาตอนต้นแล้ว ก็ขอพูดถึงพระศาสนาในตัวท่านบ้างการพระศาสนากับพระศาสนาต่างกัน การพระศาสนาหมายถึงการงานของวัดของพระสงฆ์ พระศาสนาเกี่ยวกับคำสอนซึ่งท่านรัฐบุรุษได้สนใจศึกษา ท่านทักพระสงฆ์องค์เจ้าที่คุ้นเคยแล้วก็ต้องซักถามเรื่องพระศาสนา โดยเฉพาะพระเดชพระคุณพระพิมลธรรมองค์ที่เป็นประธานยังอยู่ที่นี่ ท่านปรีดีมักจะพบท่านบ่อย จึงจะได้ฟังท่านเล่าเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวแก่พระศาสนา สังเกตจริยาวัตรของท่าน ซึ่งปรากฏแก่ชุมชนแก่บรรดาธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลายก็จะเห็นว่าท่านเพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและจรรยาอันดี ธรรมศาสตร์บัณฑิตจึงรักใคร่นับถือนัก อะไรบ้างที่ท่านเพียบพร้อมควรจะพูดจาปราศรัยจะขอพูดหลักธรรมที่ได้เคยเห็นท่านยึดปฏิบัติแน่วแน่ ทำให้เป็นที่รักของผู้คนทั่วไป

๑. ท่านจะสร้างท่านต้องสร้างด้วยตัวของท่านเองด้วยการสอนด้วยการแนะนำบ้าง ด้วยจริตกริยามรรยาทบ้าง เป็นผู้ใหญ่สมศักดิ์สมศรี นี่เป็นที่รักข้อหนึ่ง

๒. ท่านเป็นครูเสมอ อยู่ในมหาวิทยาลัยก็เป็นครู ออกนอกมหาวิทยาลัยก็เป็นครู อยู่ในบ้านก็เป็นครู อยู่นอกบ้านก็เป็นครู แม้ในถนนในที่ชุมชนบางแห่งก็เป็นครูแสดงว่าเป็นครูจริง ๆ แปลว่าประศาสน์สมเป็นผู้ประศาสน์การเหลือเกิน

๓. เป็นผู้ยกย่องธรรมศาสตร์บัณฑิตและนักศึกษา แม้แต่เริ่มก็เชิดชูว่าควรจะยกย่องแม้เป็นศิษย์แล้วก็ตาม จะเห็นได้จากเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๙ ปีนั้นดูเหมือนจะเป็นปีรับธรรมศาสตร์บัณฑิตครั้งแรก ธรรมศาสตร์บัณฑิตคนหนึ่งชื่อนายบุ้นฮ้วง ตันเกียฮะ ต่อมาชื่อว่า นายเศวต ตันตราภรณ์ เพราะท่านปรีดีเคยเรียกว่าเจ้าขาวเพราะเขาขาวหน่อยก็เลยเปลี่ยนชื่อเป็นเศวต ตันเกียฮะเป็นตันตราภรณ์ เวลานั้นกำหนดจะรับปริญญาบัตรดูเหมือนจะเดือน ๘ ข้างแรม บังเอิญคุณแม่ของนายเศวตคนนี้ได้สั่งนายชุมศักดิ์พี่ชายนายเศวต ไว้ก่อนถึงแก่กรรมว่าถ้าบุ้นฮ้วงมาละก็บวชให้แม่นะ แปลว่าก่อนจะเอาศพลงหลุมต้องบวชให้แม่ สั่งไว้เท่านั้นไม่สั่งอะไรอื่นเลย แล้วก็อยู่ในอาการสงบถึงแก่กรรม ดังนั้นพอจะเข้าพรรษาเดือน ๘ นายเศวตก็มาขออาตมาซึ่งตอนนั้นดูแลอยู่วัดราษฎร์บำรุง บอกผมจะบวชนะครับอาจารย์ ข้าพเจ้าตอบว่าฮือไม่ขัดข้องหรอก บวชก็ได้บวชก็ไม่เป็นไรหรอกอย่างคุณเดี๋ยวก็ท่องบทได้แล้ว ไม่กี่วันก็จัดแจงมาซ้อมบวชกัน กำหนดจะบวชไว้แล้ว ออก

การ์ดแล้วว่าจะบวชวันบวชพอดีตรงกับวันรับธรรมศาสตร์บัณฑิตเวลาเที่ยง บังเอิญธรรมศาสตร์บัณฑิตอันดับ ๑ ก็คือนายเศวต ดันตราภรณ์จะต้องเป็นคนรับคนแรกและจะต้องพูดอะไรนิดหน่อยต่อหน้าทูตานุทูตต่างประเทศทั้งหลาย ซึ่งมาสันนิบาตประชุมกันมากมาย ดังนั้นฯพณฯท่านปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องเรียกนายเศวตมาพบว่า เศวตแกจะบวชได้อย่างไรก็ทางมหาวิทยาลัยเขาจะรับธรรมศาสตร์ปริญญาบัตร ไม่ได้หรอกนายเศวตตอบว่า อาจารย์คุณแม่ผมสั่งให้บวชก่อนจะบรรจุศพ กำหนดบรรจุศพก่อนออกพรรษานี้ ผมต้องบวชครับ ต้องเป็นพระ คำสั่งแม่ขัดไม่ได้ ผมจะต้องปฏิบัติตามคำสั่งแม่ ท่านปรีดีกล่าวว่าบวชเดือน ๙ ก็ได้วะเศวต บวชเดือน ๙ กลางเดือนเถอะรับปริญญาแล้วก็จะสบาย นายเศวตถามว่าได้หรืออาจารย์ อาจารย์ว่าเออได้น่า แกไปถามมหาชอบอาจารย์แกเถอะ เวลานั้นอาตมาเป็นคนควบคุมเขาอยู่ในที่สุดก็ตกลงมาบวชในเดือน ๙ ต้องรับธรรมศาสตร์บัณฑิตอันดับ ๑ เสียก่อน เป็นเกียรติของมหาวิทยาลัย เป็นเกียรติแก่ท่านผู้ประศาสน์การ เป็นเกียรติแก่เพื่อนนักเรียนทั้งหลาย เป็นเกียรติแก่ครูทุกคน เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าท่านปรีดียกย่องศิษย์ธรรมศาสตร์บัณฑิตเหลือเกิน

๔. ท่านเป็นคนช่างพูด ขยันพูด ขยันแนะนำเหลือเกิน เกือบจะพูดได้ว่าถ้าไม่หลับเสีย มีอะไรจะถามเป็นตอบทุกที แปลว่าช่างพูดและพูดดีมากประทับใจคนฟังดังนี้

๕. อนึ่งท่านเป็นคนอดทนต่อคนตำหนิ ธรรมดาบุคคลเราก็ต้องมีคนขอดค่อนบ้างตำหนิอะไรต่ออะไร ครั้งหนึ่งทราบว่ามีนักเรียนคนหนึ่งไปจำเอาเรื่องของใครมาอาตมาก็เลือน ๆ เสียแล้วว่าวานนี้เขาถูกหลวงประดิษฐ์ล้มว่างั้น เรื่องมาถึงธรรมศาสตร์บัณฑิตเขาพูดกันมากท่านทั้งหลายคงจะจำได้ท่านมีนามพระราชทานสัญญาบัตรว่า "หลวงประดิษฐ์มนูธรรม" พวกนั้นก็โต้เถียงกันอะอะกันใหญ่จนเรื่องไปถึงท่าน ท่านก็เรียกถามว่าเรื่องอะไร เขาถูกหลวงประดิษฐ์ล้มเรื่องอะไร คือว่าหลวงประดิษฐ์เวลานั้นคงจะมีหลายท่าน เฉพาะนายหน้า"ใช้งฉง"ตัดรองเท้าถนนเจริญกรุงเป็นหลวงประดิษฐ์ปาทุกาว่ายังงั้น ทีนี้ก็ในพวกนั้นเกิดเล่นไพ่ที่นักเลงเล่นกันขึ้น ก็บัญญัติเรียกกันไปต่าง ๆ คนนั้นไพ่ปี่นั้น ประทานโทษต้องออกปี่นะโยมนะ ไพ่ปี่นั้นจะต้องล้มอยู่แล้ว เหลืออีกไม่กี่ปี่ก็ต้องล้มแล้ว คน ๆ หนึ่งเอี่ยวเกือกขึ้นมาน่ะถูกหลวงประดิษฐ์เลย วันนี้ถูกหลวงประดิษฐ์ หมายความว่านายห้างหลวงประดิษฐปาทุกาเขาเอี่ยวเกือก ห้างนี้ทำเกือกส่งในหลวง คำว่าหลวงประดิษฐ์ก็มาคล้องกับท่าน แท้แล้วก็คือถูกหลวงประดิษฐ์ล้มกินหมดปี่ ปี่นั้นก็ต้องเลิกตั้งปี่ใหม่ จนถึงกับเกิดเรื่องโต้เถียงกันมากทีเดียว เด็กลูกชาวบ้านเขาเอามาพูดกันว่าถูกหลวงประดิษฐ์ล้มก็เลยจำคำนี้กันมา แม้เรื่องจะกระทบกระเทือนนิดหน่อย ท่านก็หัวเราะ มันเป็นเรื่องหัวเราะ เป็นเรื่องขำไม่เป็นไรหรอกจะติเตอะอะไร ฉันกลับชอบ ฉันกลับชมนะแกจำได้ดี ท่านว่ายังงั้นนี่เป็นเรื่องท่านอดทนต่อคำติเตียนที่จะมีขึ้นและอดทนต่อคำล่วงเกิน

๖. ท่านชอบบรรยายธรรมที่ลึก ๆ ที่ใครมาถามให้มันง่ายและตื้นขึ้น เป็นศักดิ์เป็นศรีของ

ท่านทำความยากลึกซึ้งให้สว่างแจ่มแจ้งขึ้น นี่เป็นคุณธรรมของท่าน ใครที่จะบรรยายในเรื่องธรรมศาสตร์ของท่านไม่ได้ต้องไปถามอาจารย์ อาจารย์ทั้งนั้น ต้องไปหาอาจารย์ ดังนั้นนี่ก็คุณธรรมที่หาได้ยากในคนทั้งหลายคนหนึ่ง

๗. ท่านไม่ยอมแนะนำในเรื่องความไม่ดีแก่ลูกศิษย์ ในฐานะสิ่งที่ไม่ดีท่านจะไม่สน แกไปเรียนที่อื่นฉันไม่สอน ฉันไม่สอนไอ้เรื่องไม่ดี เพราะความรู้ต่างก็ย่อมมีที่ไม่ดีบ้าง ท่านก็ไม่สอนเรื่องไม่ดี ท่านก็ไม่แนะนำ นี่เป็นหลักศาสนาจะไม่สอนในสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ

๘. นี่เป็นหลักคุณธรรมของท่าน สมกับท่านได้กล่าวแล้วว่ามีความสัมพันธ์กับการพระศาสนา ดังนั้นเมื่อท่านมีการพระศาสนาสัมพันธ์แล้ว ท่านก็ได้พระศาสนาคือคุณธรรมอยู่กับท่าน อันนี้ประการหนึ่งแล้วที่เราได้เห็นก็คือว่าอาตมาจะได้พบที่เมืองไทยหรือปารีสดูท่านเสมอต้นเสมอปลายไม่ต่างจากเดิมแสดงเห็นได้ว่าท่านไม่มีหน้ามีหลัง อธิบายว่าต่อหน้าอย่างหนึ่งลับหลังอย่างหนึ่งไม่มี สมคำพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ว่าสมมุขาภนิสำ จินนำ บรมมุขาปิ ตาจินนำ ต่อหน้าประพฤติอย่างไรแม้ลับหลังก็ประพฤติเช่นนั้นนี่เป็นเกียรติประวัติของท่านฯพณฯท่านปรีดี พนมยงค์อีกข้อหนึ่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอีกประการหนึ่ง

๙. ก็ขอยกย่องท่านอีกสักประการหนึ่งว่าท่านมีประพฤติการเป็นคนจริง มีสัจจะ คือพูดอย่างไรทำอย่างนั้น ทำอย่างไรพูดอย่างนั้น มีวาจาจริงรักษาสัจจะดีมาก จะไม่ยอมให้อะไร ๆ มาทำลายสัจจะของท่าน เป็นศรีเป็นมิ่งขวัญเหลือเกิน แปลว่าบรรดาธรรมศาสตร์บัณฑิตจะย่อมเกรงในข้อนี้ ความรักษาสัจจะเป็นศักดิ์เป็นศรีดีนัก แม้ต่อหน้าลับหลังคงอย่างนั้น

การประพฤติธรรมของท่านสมดังพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันซึ่งพระราชทานในวันวิสาขบูชา ๒๕ ที่ท้องสนามหลวงว่า ธรรม ๔ ประการคือ สัจจะ ธรรม ขันติ จาคะ พระองค์ทรงชักชวนให้ประชาชนประพฤติที่มีแล้วก็อนุโมทนาให้เจริญต่อไป ที่ไม่มีก็ขอให้มีชัยให้จำเริญ จนถึงท่านนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันได้ขอร้องชักชวนอาราธนาให้พระสงฆ์ทั้งหลายนำชวนประชาชนทุกวัดทุกหมู่บ้านเวลานี้ด้วยธรรม ๔ ข้อ นับได้ว่าฯพณฯท่านปรีดี พนมยงค์ ได้มีธรรมทั้ง ๔ ข้อสมบูรณ์ดังนี้ ๑.**สัจจะ** คุณธรรมข้อนี้เป็นศักดิ์ศรีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เหลือเกิน เพราะธรรมศาสตร์นี่ต้องมีสัจจะความจริงเป็นสิ่งไม่ตาย แม้ร่างกายจะตาย แต่ความจริงเรายังอยู่ ยังอุ่นอกอุ่นใจ แก่ประชาชนทั่วหน้านี่เป็นข้อหนึ่ง **๒.ธรรม** ความฝึกฝนกับข่มใจคู่กับบรมบุคคลเราทุกคน จะเก่งธรรมเราก็ต้องฝึกฝน แม้ฯพณฯท่านนี่ก็ต้องฝึกฝนมาต้องเล่าเรียนมาแต่เล็กน้อยจนเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องฝึกเรื่อยไป อย่านึกว่าเรารู้บ้างแล้ว คนโง่พูดอย่างนั้น คนฉลาดเขาจะไม่พูดเลย นึกแล้วยังต้องข่มอกข่มใจ อะไรไม่ควรพูด ไม่พูด อะไรไม่ควรทำ ไม่ทำ แม้สิ่งเหล่านั้นจะเดือดร้อนอย่างไรก็ทน ทนต่อความไม่แสดง แปลว่าข้างนอกให้ผ่องใสไว้ ข้างในขุ่นเคืองเสมอไม่เป็นไร แสดงให้เห็นว่านี่ธรรม ความฝึกฝนและข่มใจของตน ๓. **ขันติ** มีความอดทน

อดออม อดใจไว้ คนเราเป็นผู้ใหญ่เป็นครูเป็นอาจารย์ถ้าขาดความอดใจอยากจะพูดอะไรก็พูดออกไปนั้นเสียศักดิ์ศรี พูดไปแล้วก็เอาคืนไม่ได้ พูดไปแล้วออกไปเสียแล้วนี่จะไปแก้ตัวไม่ได้ ต้องแก้ไขดีกว่า คนดีชอบแก้ไข คนจังไรชอบแก้ตัว เขาว่าพูดอะไรต้องอย่าตามในพูดนัก ด้วยอำนาจความโกรธก็พูดไปแม้ด่าเขาใช้วาจาหยาบ ๆ คาย ๆ ไม่ดีความโกรธไม่ดี เขียนสุภาษิตติดไว้ที่กระจกส่วงหน้าไว้ว่า "ความโกรธไม่ดี ความโกรธไม่ดี โกรธทีไร ฉิบหายทุกที" เขียนไว้ได้เลย เพราะว่าเป็นมงคลเตือนตาเราเหลือเกิน เป็นดังนี้ ข้อ ๔ **จาคะ** การเสียสละ ความโกรธก็ดี ความรักก็ดี ความชังก็ดี ความอิจฉาริษยา ทำให้เสียความจริงใจต้องสละเสีย อีกทั้งสละสิ่งของที่ควรบริจาค เช่น ผ้าผ่อนท่อนสไบ เงินทองเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อก่อสร้างสิ่งที่เป็นถาวร เช่น สร้างตึกโดมมหาวิทยาลัยนี้ จะออกคนละบาทพอใจก็ช่วยได้ตามสมควรแต่กำลังของเราจะช่วยได้นี่เป็นจาคะ ท่านสอนนักสอนหนาให้ไปตามกันเถอะ ตามนักปราชญ์ สมณะ, พราหมณ์ ที่ไหนก็ได้ว่าธรรม ๔ ข้อนี้ควรที่คนครองเรือนจะครองไหมว่ายังงั้น เพราะฉะนั้นฯพณฯท่านปรีดี พนมยงค์ จึงเป็นบุคคลที่ประกอบด้วยสัมพันธ์กับการงานพระศาสนา สัมพันธ์ด้วยพระศาสนาดังกล่าวมานี้ จึงเป็นบุคคลที่ควรแก่การยกย่องเทิดทูนจริง ๆ

การที่เข้าเฝ้าเทิดทูนนั้น อาตมาตั้งแต่ไปเทศน์นี้ พอครบ ๕๐ วันมาแล้วมีคนปรารภว่า แหมน่าจะได้มีหล่อรูปท่านผู้ประศาสน์การไว้ที่มหาวิทยาลัยเหลือเกิน ว่าท่านเป็นศักดิ์เป็นศรีจะให้ความอบอุ่นใจให้ศักดิ์ศรีแก่มหาวิทยาลัยเอง แก่บรรดาธรรมศาสตร์บัณฑิตซึ่งเป็นลูก ๆ ของมหาวิทยาลัยก็จะเป็นศักดิ์เป็นศรีเป็นมงคลยิ่งขึ้น อาตมาเห็นด้วยจึงขอบอกว่าถ้าได้โอกาสมาพูดจึงจะขอพูดสักหน่อย เพราะว่าในทางนี้อาตมาสนับสนุน แม้จะเห็นเมฆตั้งเค้ามาแล้วก็ตาม จะมีเสียงฟ้าแลบแปลบปลาบ มีเสียงกระซิบกระซาบก็ตาม ขอให้ตกมาจริง ๆ เถอะจะเป็นศรีเป็นมิ่งขวัญเหลือเกิน ที่เราควรจะดีอกดีใจว่ายังงั้นดีใจมากทีเดียว เพราะเราเลื่อมใสในความดีของท่าน ซึ่งควรทำอย่างไรให้เป็นอนุสรณ์ รูปนี้ความจริงเมืองไทยเราก็ทำกันมากมายหลายแห่งก็ทำได้ แม้ทางจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะข้าราชการเช่น รูปพระยารัชดาภิเษกที่จังหวัดตรังยืนอยู่ที่สวนนั้น อาตมาเคยไปเวลานั้น เดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ยืนตระหง่านก็รูปข้าราชการเหมือนกัน นี่แสดงให้เห็นได้ว่ามี ถ้าเราทำไว้คงจะไม่ลำบาก อาจจะมีบุคคลใครคนหนึ่งมายื่นเงินให้สักล้านบาทให้ทำเถอะเขาจะเป็นเจ้าของเอง ข้าพเจ้าอยากเสนอไม่ให้ยอมรับ ธรรมศาสตร์บัณฑิตทุกคนอย่ายอมรับเลย ขอให้เราธรรมศาสตร์บัณฑิตทุกคนลูก ๆ นี่แหละคนละบาทคนละเฟื้องสลึงรวมทุนกันเถอะ ให้เราเป็นคนมีส่วนสร้างบิดาของเราให้ยืนยงอยู่ที่นี่แหละให้เป็นศักดิ์เป็นศรีเป็นมิ่งขวัญมงคลแก่ธรรมศาสตร์ ให้ธรรมศาสตร์บัณฑิตมาทุกครั้งในวันรำลึก เอาดอกมะลิมาคนละดอก ๆ ก็พอแล้ว ถือมาวางแทนดวงใจบนฐานที่ตั้งรูปของท่าน มากราบมาไหว้บูชากันว่าท่านควรจะทำการบูชาดังกล่าวมานี้

โดยเฉพาะก้อยากจะฝากเรื่องนี้ไว้แก่ฟุตบอลธรรมศาสตร์ ฟุตบอลธรรมศาสตร์นี่เป็นฟุตบอลมีชื่อเสียงมาหลายปีจนเป็นฟุตบอลประเพณีไปเสียแล้ว เตะกันจนมีชื่อเสียง เพราะว่าได้รับยกย่อง แล้วก็เตะเอาเงินบำรุงบ้างเงินช้ากุศลบ้างอะไรต่าง ๆ ในคราวเงินกุศลขอให้เป็นในการสร้างรูปท่านเถอะ ขอให้นักฟุตบอลได้เตะฟุตบอล ประชาชนคนอื่นก็เป็นกองเชียร์มีส่วนช่วยออกเสียงให้ฟุตบอลมากขึ้นว่ายังงั้น ให้เชิญๆบรรดาคนทั้งหลายมาชมฟุตบอลประเพณีเอาเงินบูชาท่านปรีดี เพื่อสร้างอนุสรณ์

ก่อนที่จะจบข้าพเจ้าขอให้บทคำขวัญอันนี้แก่มหาวิทยาลัยและธรรมศาสตร์บัณฑิต ให้แก่นักฟุตบอลไว้อัญเชิญพระอิศวรลงมาชมฟุตบอล จะเตะถวายจะเตะบูชาท่านปรีดีในงานวันนี้ว่ายังงั้นขอให้บทไว้ว่า

เชิญเอ๋ยเชิญพระองค์ เชิญพระทรงเขาเขียว
ขี่ช้างงาเดียว เชิญชมสองตา
ฟุตบอลลูกข้า เตะบูชาท่านปรีดี

ให้บทกลอนแก่ฟุตบอลเพื่อให้เป็นศักดิ์ศรีแก่งานดังกล่าวนี้ ได้กล่าวมาแล้วว่าทุกอย่างที่ข้าพเจ้ากล่าวมาในการสัมพันธ์กับศาสนาของท่านก็ดี ในคุณธรรมที่ท่านเจริญอยู่ก็ดี ล้วนเป็นเยี่ยงอย่างแก่ธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลายซึ่งแพร่ไปทั่วทุกจังหวัดถึงต่างประเทศ ทั้งนี้เกิดจากความเลื่อมใสในปฏิปทาของท่าน ในการงานของท่าน ในศักดิ์ศรีของท่าน ในความมีจริยาของท่าน ความประพฤติดีอย่างนี้แหละเรียกร้องให้เราเคารพบูชา ไม่ถอยหลัง ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ก็เพราะว่าท่านมีคุณธรรมยั่งยืนไม่เปลี่ยนแปลง มีสัจจะคุณธรรมดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นจึงใคร่ยกย่องคุณธรรมอันนี้ไว้ด้วยความเลื่อมใส พระพุทธเจ้าของเราทรงสรรเสริญ ความเลื่อมใสไว้ว่าเป็นยอดของเบื้องต้นเป็นยอดของการทำบุญต่าง ๆ การบำเพ็ญความดีใด ๆ ก็ตามต้องมีความเลื่อมใสเป็นจุดสำคัญเบื้องต้น ถ้าเลื่อมใสแล้วอยากจะเห็นหน้า อยากจะฟังคำพูด อยากจะพบอยากจะไปหาดังนี้แหละเป็นต้น ดังที่ข้าพเจ้าแม้ในต่างประเทศก็ต้องไปหาท่านที่ชานกรุงปารีส ก็เพราะเลื่อมใสท่าน ไม่เลื่อมใสแล้วไม่ไหว อยู่ใกล้ ๆ ก็เหมือนอยู่ไกลสุดขอบฟ้า มีโคลงว่า

รักกันอยู่ขอบฟ้า เขาเขียว
เสมือนอยู่หอแห่งเดียว ร่วมห้อง
ชังกันแลเหลียว ตาต่อ กันนา
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง ป่าไม้ มาบัง

รักกันอยู่ไกล ๆ ก็เห็น ไม่รักกันอยู่ใกล้ ๆ ก็ไม่เห็นดังนี้เป็นต้น ขอให้คิดธรรมไว้บทหนึ่งว่า

ไม่เลื่อมใส แล้วไม่ใคร่ ศรัทธาด้วย
ความเลื่อมใสได้ช่วยศรัทธาหนุน
ความเลื่อมใสจึงได้,เป็นต้นทุน
บำเพ็ญบุญกุศลงานการต่อไป
มาร่วมชมร่วมฟัง,งานวันนี้
ล้วนแต่มีแรงบุญ,คุณเลื่อมใส
ด้วยอำนาจแรงบุญ,คุณภายใน
ขอให้ได้สมจิต ดังคิดเทอญ

---

*พระธรรมโกศาจารย์ (๒๔๔๔-ปัจจุบัน) เกิดที่อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๔๔ บรรพชาเมื่อ ๒๔๕๗ และอุปสมบทเมื่อ ๒๔๖๕ สำเร็จการศึกษาชั้นเปรียญธรรม ๖ ประโยค จากวัดมหาธาตุฯพระนคร เมื่อ ๒๔๗๘ เคยดำรงตำแหน่งสำคัญในทางการบริหาร การศึกษาของคณะสงฆ์หลายตำแหน่งในช่วงสงครามและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แก่ กรรมการชำระพระไตรปิฎกแปล (๒๔๘๓) กรรมการสังคายนาพระธรรมวินัย (๒๔๘๖) กรรมการบริหารคณะสงฆ์ไทย (๒๔๙๔) เจ้าคณะตรวจการภาค ๙ (๒๔๙๔) หัวหน้ากองงานชำระอรรถกถา (๒๔๙๗) รวมทั้งตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดชลบุรีนับตั้งแต่ปี ๒๔๘๖ เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน.

ปาฐกถาธรรมของพระราชวรมุนี

เนื่องในวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๘

ขออำนวยพรแด่ท่านอาจารย์นายกสภามหาวิทยาลัย ท่านอาจารย์อธิการบดี ท่านคณาจารย์และนักศึกษาทั้งหลาย

อาตมภาพมีความยินดีที่ได้มาร่วมอนุโมทนาและแสดงธรรมกถาในงานวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครั้งนี้ ความจริงนั้นอาตมาก็พร้อมแล้วที่จะแสดงธรรมกถานี้ภายหลังท่านอาจารย์อธิการบดี แต่ในเมื่อท่านให้โอกาสแก่อาตมภาพก่อน อาตมาภาพก็ขออนุโมทนาในน้ำใจของท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย และรู้สึกว่าการมาในที่นี้เป็นเรื่องของสิริมงคล เพราะได้มาร่วมในพิธีมงคลของสถาบันการศึกษาชั้นสูงของชาติแห่งนี้

การที่ท่านทั้งหลายได้จัดพิธีรำลึกถึงวันสถาปนาหรือวันเกิดของมหาวิทยาลัยครั้งนี้ นับว่าเป็นสิริมงคล เป็นโอกาสให้เราได้มาทบทวน ได้ระลึกถึงความเป็นมาของมหาวิทยาลัย และทบทวนถึงกิจการต่าง ๆ พร้อมทั้งตั้งความรู้สึกที่จะคาดหมายถึงกิจการต่อไป หรือพิจารณากำหนดแนวทางของการกระทำในกาลต่อไป การพิจารณาอดีต ผสมกับปัจจุบันพร้อมทั้งอนาคตนั้น เป็นวิถี

---

*พระราชวรมุนี มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมาท่านเดินทางมาศึกษาในกรุงเทพฯ โดยมาจบชั้นมัธยมปีที่ ๓ จากโรงเรียนวัดปทุมคงคา อำเภอพระโขนง หลังจากนั้นจึงกลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม และบรรพชาเป็นสามเณรที่นั่น ท่านเริ่มเรียนพระบาลีตั้งแต่เริ่มเป็นสามเณร ต่อมาก็เข้าเรียนในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควบไปด้วย จนกระทั่งได้รับปริญญาพุทธศาสนศาสตร์บัณฑิต และเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยคตั้งแต่ยังเป็นสามเณร อันทำให้ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอุปสมบทพระราชทานในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระราชวรมุนีเป็นพระสงฆ์ผู้คงแก่เรียนเป็นปัญญาชนของพุทธศาสนาที่ทำงานทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันท่านเป็นเจ้าอาวาสแห่งวัดพระพิเรนทร์

ทางหนึ่งที่จะช่วยให้การกระทำของคนเราเกิดความรอบคอบยิ่งขึ้น ผู้ที่รำลึกถึงอดีตย่อมจะได้รับประโยชน์หลายประการ อย่างน้อยก็จะได้บทเรียนต่าง ๆ ทั้งบทเรียนที่ผิดพลาด และส่วนที่เกื้อกูลเป็นประโยชน์ในการทำกิจการต่อไป เพราะฉะนั้นความเป็นสิริมงคลนั้น ก็เกิดขึ้นจากการกระทำของท่านทั้งหลาย ที่เรียกว่าเป็นกรรมดีหรือการกระทำที่ดีนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่ดีทางจิตใจ คือความคิดก็ตาม การกระทำที่ดีทางวาจา เช่นชักชวนกันในการกระทำดีทำประโยชน์ก็ตาม และการกระทำดีทางกาย คือการช่วยกันขวนขวายทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดีงามก็ตาม สิ่งเหล่านี้แหละคือตัวสิริมงคล วันนี้เรามีพิธีอันเป็นมงคลนี้ ก็เป็นโอกาสที่จะได้มากระทำกรรม คือการกระทำที่ดี ทางกาย ทางวาจา และจิตใจ ซึ่งจะเป็นนิมิตของความสุขความเจริญต่อไปในกาลข้างหน้า

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ได้มีการสถาปนาจนบัดนี้ ถ้านับเวลาในความรู้สึกของคนทั่วไปก็ยาวนานมากพอสมควร จนกระทั่งอาจจะทำให้รู้สึกว่าเป็นของที่เก่าแก่ไปแล้วก็ได้ และงานสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คือการที่ทำให้กิจการอุดมศึกษาหรือสถาบันแห่งนี้เกิดมีขึ้นในโลกในประเทศไทยนั้น นับว่าเป็นงานที่เสร็จสิ้นไปแล้ว ถ้าหากว่าจะไม่มีการสถาปนาต่อ ๆ มาในทางธรรมศาสตร์แก่นักศึกษาทั้งหลายแล้ว ความมีชีวิตชีวาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี้ ก็คงจะสูญสิ้นไป แต่ทว่าเรายังมีการสถาปนาธรรมศาสตร์ให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษาทั้งหลาย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงยังคงดำรงชีพอยู่จนบัดนี้ โดยมีกิจการที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่มหาวิทยาลัยเองและแก่สังคมโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า แม้ว่างานสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะเสร็จสิ้นไปแล้ว แต่งานสถาปนาธรรมศาสตร์ในนักศึกษาทั้งหลายยังหาได้เสร็จสิ้นไปไม่ และยังคงดำเนินอยู่จนกระทั่งบัดนี้

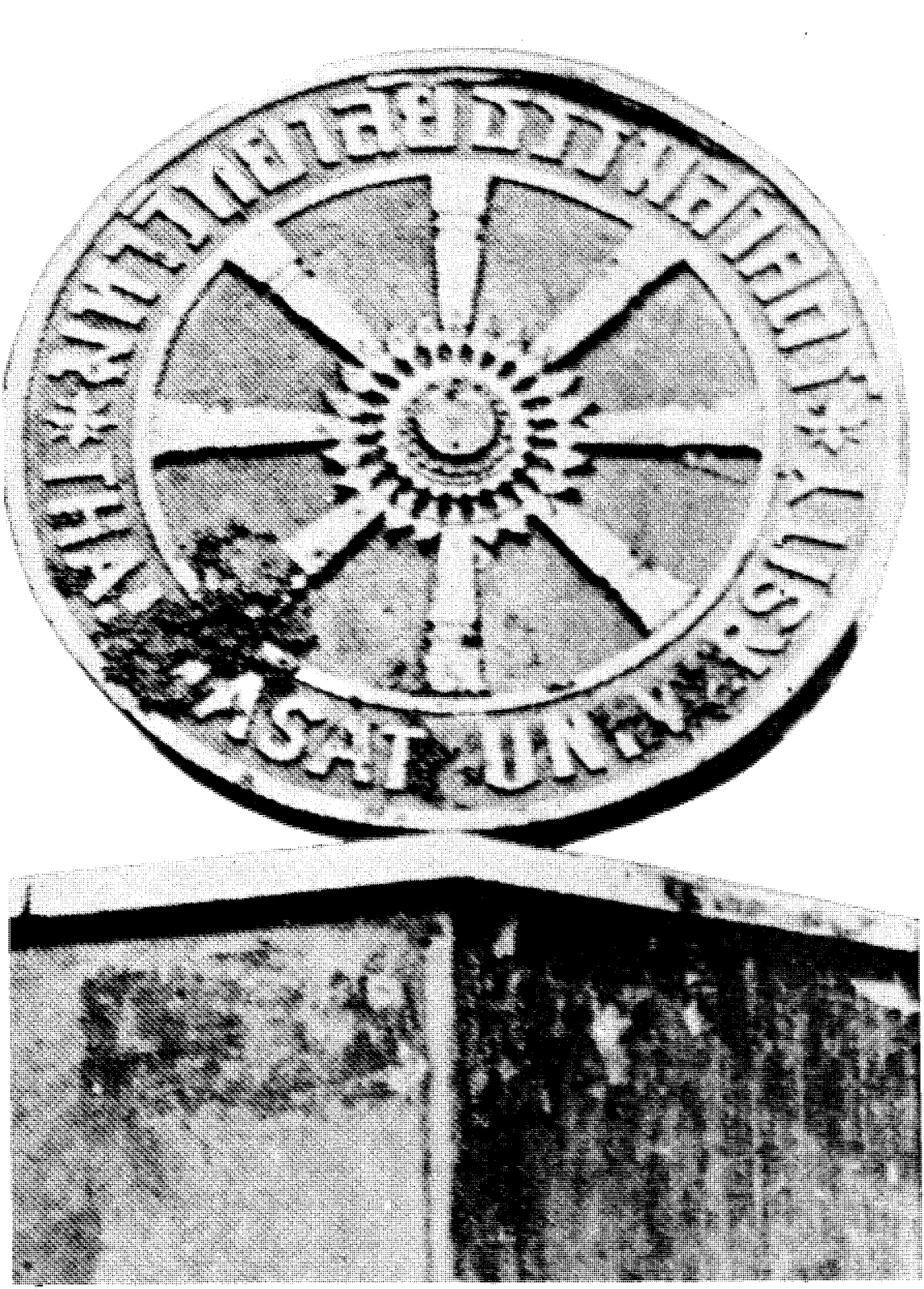
ในที่นี้มีแง่ที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องของธรรมศาสตร์ ธรรมศาสตร์นั้นอาตมภาพเข้าใจว่า ตามความหมายเดิมซึ่งมีมูลรากมาจากภาษาสันสกฤต ก็คงหมายถึงวิชากฎหมายเป็นสำคัญ เพราะคำว่าธรรมศาสตร์นั้น เป็นคำที่มีใช้ในวิชาทางสังคมศาสตร์สมัยโบราณ หมายถึงวิชากฎหมาย ความข้อนี้แสดงความว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ตั้งขึ้นโดยยึดเอาวิชากฎหมายเป็นหลัก และแต่เดิมนั้นยังมีคำว่า การเมืองต่อเข้าไปด้วย แสดงว่าต้องมีการเน้นในเรื่องวิชาการเมือง หรือวิชารัฐศาสตร์ด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งสองวิชานี้ จะเป็นวิชาธรรมศาสตร์ คือกฎหมายและวิชารัฐศาสตร์หรือวิชาการเมืองก็ตาม ทั้งสองอย่างนั้นก็อยู่ในขอบเขตของวิชาสังคมศาสตร์ด้วยกัน

บัดนี้ขอบข่ายของวิชาการที่ศึกษากันอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ได้ขยายกว้างขวางออกไปมีมากมายหลายอย่าง มีทั้งด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพราะฉะนั้น ถ้าหากเราจะมาคิดถึงความหมายของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในบัดนี้ อาตมภาพเห็นว่าเราอาจจะก้าวล้ำออกไปจาก

ความหมายของคำว่า ธรรมศาสตร์ที่หมายถึงกฎหมายก็ได้ โดยเราอาจจะตีความหมายของวิชาธรรมศาสตร์ให้กว้างขวางออกไปอีก และอาจถือได้ว่าเป็นความหมายเดิมแท้ที่ถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งกว่าที่แปลว่ากฎหมายด้วยซ้ำ เพราะว่า ตามรูปศัพท์แท้ ๆ ธรรมศาสตร์นั้น ก็ได้แก่วิชาการที่ว่าด้วยธรรมะและวิชาการที่ว่าด้วยการแสวงหาวิธีการในการที่จะดำรงรักษาธรรมนั่นเอง การตีความอย่างนี้เป็นการให้ความหมายที่กว้างขวางมาก ครอบคลุมหมดซึ่งวิชาการทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้ ไม่ว่าจะศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยแห่งไหน เพราะคำว่า "ธรรม" ย่อมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ธรรมคืออะไร ธรรมก็คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม วิชาการต่าง ๆ ที่ศึกษากันอยู่ในโลกนี้ มีวิชาไหนบ้างที่จะทำความพยายามเพื่อแสวงหาสิ่งที่นอกเหนือไปจากนี้ แสวงหาสิ่งที่นอกเหนือไปจากความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม หรือนอกเหนือไปจากการแสวงวิธีการที่จะยังความจริง ความถูกต้อง ความดีงามให้เกิดมีขึ้น และดำรงรักษาไว้ เพราะฉะนั้นแม้ผู้ที่ได้ตั้งชื่อของวิชาการกฎหมายเดิม ก็ได้คำนึงถึงความหมายของธรรมศาสตร์ในแง่นี้ด้วย จึงเรียกวิชากฎหมายว่า วิชาธรรมศาสตร์

เป็นอันว่าคำว่าธรรมศาสตร์นี้ มีความหมายกว้าง กินความได้ถึงวิชาการทุกสาขา จึงเป็นการเหมาะสมที่จะเรียกมหาวิทยาลัยแห่งนี้ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ข้อสำคัญก็คือ ในบัดนี้เราได้ตกลงกันว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นมหาวิทยาลัยที่สถาปนาธรรมศาสตร์ คือวิชาที่จะให้รู้เข้าใจเรื่องความจริง ความถูกต้องดีงาม และวิธีการที่จะสร้างสรรค์ดำรงรักษาธรรมนั้นไว้ จะทำสิ่งนี้ได้อย่างไร ภารกิจยังคงมีอยู่ตลอดเวลา คือการที่มหาวิทยาลัยจะพยายามสถาปนาธรรมศาสตร์นี้ ให้เกิดมีขึ้นแก่นักศึกษาทั้งหลาย คือให้นักศึกษานั้นมีความรู้ ความเข้าใจว่าธรรมะคืออะไร และวิธีการที่จะสร้างเสริมดำรงรักษาธรรมนั้นอย่างไรทำได้

สิ่งที่ต้องการหรือจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะรู้จักธรรม และรู้วิธีการที่จะรักษาสร้างเสริมธรรมนั้น ที่สำคัญก็คือ **"ปัญญา"** ปัญญาคือตัวความรู้ ตัวความเข้าใจในเหตุผล เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการที่จะสร้างธรรมศาสตร์ให้เกิดมีขึ้น เพราะฉะนั้นในการที่จะสร้างธรรมศาสตร์นั้นก็จำเป็นที่จะต้องสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วย กล่าวคือการศึกษาเล่าเรียนทั้งปวงนั้น ก็เพื่อสร้างปัญญาให้รู้จักว่าธรรมคืออะไร และรู้ว่าเราจะมีวิธีการอะไรที่จะเข้าถึงธรรม และดำรงรักษาธรรมนั้นไว้ ความจำเป็นของปัญญานั้น ยิ่งมีมากขึ้นอีกเป็นพิเศษ โดยเฉพาะในเมื่อมาเกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาแห่งนี้ ที่เรียกชื่อว่าธรรมศาสตร์ด้วย และเป็นสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาด้วย ซึ่งแปลได้ว่าเป็นการศึกษาระดับสูงสุดเท่าที่มี และผู้ที่เข้ามาศึกษาอยู่ในสถาบันแห่งนี้ ก็มีชื่อเรียกเป็นพิเศษออกไป ต่างจากระดับการศึกษาชั้นต้น ๆ ที่เราเคยเรียกกันว่านักเรียน บัดนี้เราเรียกใหม่ว่าเป็นนักศึกษา

คำว่า **"นักศึกษา"** นั้นแสดงความหมายอยู่ในตัวว่า เป็นผู้ใฝ่ศึกษาค้นคว้า แสวงปัญญาและฝึกหัดการใช้ปัญญา อย่างเอาจริงเอาจัง เพราะฉะนั้นชีวิตของนักศึกษานั้น จึงเป็นชีวิตของการสร้างสรรค์ แสวงปัญญา เราเตรียมตัวเพื่อให้พร้อมในการที่จะไปรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น หรือจะเรียกรวม ๆ ว่า รับผิดชอบต่อสังคม ฉะนั้นภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่งของนักศึกษาในปัจจุบัน ก็คือการที่จะแสวงปัญญา และฝึกหัดการใช้ปัญญา การใช้ปัญญานั้นหมายรวมไปถึงการที่ว่า จะพยายามเอาใจใส่อย่างแท้จริงต่อการแสวงหาความรู้ที่แท้จริง พยายามศึกษาค้นคว้าให้เข้าถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ และมีการแสดงออกอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นเรื่องของปัญญาด้วยเช่นเดียวกัน และเหตุผลนี้เป็นเรื่องของการรับผิดชอบ เพราะฉะนั้นภารกิจที่สำคัญของนักศึกษานอกจากภารกิจที่ต้องศึกษาเล่าเรียนแล้ว ก็คือการที่จะพยายามแสดงออกอย่างมีความรับผิดชอบเพื่อเตรียมตัวให้เป็นผู้พร้อมในการที่จะรักษาและรับผิดชอบในสังคมต่อไป

มีปัญหาต่อไปว่า ปัญญาตัวนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ถ้ากล่าวกันง่าย ๆ ก็คือการศึกษาเล่าเรียน การที่ครูอาจารย์จะมากล่าวอบรมสั่งสอนให้วิชานั้น เราเรียกว่า ทำให้เกิดปัญญาขึ้น แต่ความหมายอย่างนี้ เราเรียกว่าเป็นความหมายเล็กน้อยเท่านั้น ครูอาจารย์ทำหน้าที่หลายอย่าง ถ้าเรียกเป็นภาษาบาลีในหน้าที่อย่างหนึ่ง เราเรียกว่าเป็น สิปปทายก หรือศิลปทายก สิปปทายก แปลว่าผู้ถ่ายทอดหรือให้ศิลปวิทยา หมายความว่าครูอาจารย์ทั้งหลายนี้ ได้ช่วยทำหน้าที่สืบต่อวิชาการสั่งสมความรู้ไว้ ศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งกว้างขวางออกไป แล้วนำมาถ่ายทอดแก่คนที่เรียกว่าศิษย์หรือนักศึกษานักเรียนทั้งหลาย เพื่อให้มีความรู้ตามไปด้วย และนักศึกษาหรือนักเรียนเหล่านั้นก็จะได้ช่วยกันค้นคว้าวิชาการนั้นให้กว้างขวางยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองทางวิชาการ พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่ง การที่ครูอาจารย์นำวิชาการนั้นมาถ่ายทอดแก่ศิษย์ ก็เพื่อช่วยให้ศิษย์ได้มีวิชาความรู้ ในการที่จะไปประกอบสัมมาชีพ ก็เป็นวิธีการหนึ่ง ในการที่จะช่วยเหลือตนเอง ทำให้พึ่งตนเองด้วย และทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างพร้อมโดยการที่ว่าเมื่อตนเองไม่มีปัญหาของตนเองแล้ว ก็จะสามารถช่วยเหลือผู้อื่น เป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ด้วย อันนี้เป็นหน้าที่ในแง่ของศิลปทายก

แต่ครูอาจารย์มิได้มีหน้าที่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ครูอาจารย์ยังมีหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง คือความเป็นกัลยาณมิตร ความเป็นกัลยาณมิตรนี้อาจจะเป็นศัพท์ที่แปลก ถ้าแปลเป็นภาษาไทยง่าย ๆ ก็แปลว่าเพื่อนที่ดีหรือเพื่อนแท้ เพื่อนแท้นั้นคืออย่างไร หน้าที่ของครูที่เป็นกัลยาณมิตร คือการที่แนะนำชี้ช่องทาง เพื่อให้ศิษย์รู้จักใช้ปัญญาและฝึกหัดอบรมในการใช้ปัญญานั่นเอง ครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนให้ศิษย์รู้จักเป็นคนใช้ความคิด เป็นคนมีเหตุมีผล และรู้จักแสดงออกอย่างมีความรับผิดชอบ อันนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำหน้าที่ของกัลยาณมิตร

ในการศึกษาเล่าเรียนนั้น ย่อมมีภารกิจที่เป็นส่วนของการให้การศึกษาที่กล่าวมานี้ทั้ง ๒ ประการ ส่วนท่านทั้งหลายที่เป็นนักศึกษา ก็ย่อมมีภารกิจที่ตอบสนองต่อฝ่ายคณาจารย์ ๒ ประการเช่นเดียวกัน คือ ทั้งในแง่ของการรับถ่ายทอดศิลปวิทยาการที่จะนำไปประกอบอาชีพ และการที่ให้วิชาการนั้นมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น และทั้งในแง่ของการเตรียมตัวสร้างสมอบรมตนในทางคุณธรรม ในทางความรับผิดชอบต่าง ๆ ในการเสริมสร้างปัญญา ความรู้จักคิดเหตุผล เพื่อให้เป็นผู้พร้อมที่จะดำรงชีวิตที่ดี อันเกื้อกูลต่อสังคมที่ตนรับผิดชอบ อันนี้ก็นับว่าเป็นภารกิจและเป็นความรับผิดชอบของนักศึกษา

ทีนี้ ปัญญาที่เราต้องการจะสร้างขึ้นเป็นแกนกลางหรือเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษานั้น จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ขอย้อนกลับไปหาปัญหาเก่า ปัญญาของมนุษย์เรานั้นนับว่าเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งและเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่ง ปัญญาจะเกิดขึ้นต่อเมื่อได้ประสบปัญหา หรือเรื่องราวที่พิจารณา ในเมื่อตัวเราคือนักศึกษา อาศัยปัจจัยภายนอกคือครูอาจารย์มาชักนำ ให้ปัญญาของเราไปกระทบกับปัญหาหรือเรื่องราวที่พิจารณากันแล้ว กระแสของความคิดก็ดำเนินไป อันนั้นคือทางที่จะแสวงปัญญา และการฝึกอบรมการใช้ปัญญาให้เกิดขึ้น เมื่อปล่อยให้กระแสปัญญาบริสุทธิ์ที่กระทบกับปัญหาและเรื่องที่พิจารณานี้ดำเนินไปตามกระบวนการของมันเอง อันนี้คือกระแสของปัญญาที่ถูกต้องตามความหมายที่แท้จริงจะทำให้เกิดการศึกษาที่แท้ แต่เป็นการไม่แน่นอนเสมอไปที่ปัญญาจะดำเนินไปตามกระแสบริสุทธิ์ บางทีปัญญาก็มีอุปสรรค มีสิ่งขัดข้องในกระบวนการของมันเหมือนกัน อะไรเป็นสิ่งกีดขวางการสร้างเสริมปัญญา สิ่งที่จะเข้ามากีดขวางการใช้ปัญญาและการแสวงปัญญาก็คือความยึดถือหรือยึดติดในเรื่องตัวตนนั่นเอง *การยึดถือในเรื่องตัวตนนั้น จะแสดงออกมาในรูปของกิเลส ๓ อย่าง เป็นหลักใหญ่ คืออันที่ ๑ แสดงออกมาในรูปของตัณหา อันที่ ๒ แสดงออกในรูปของมานะและอันที่ ๓ แสดงออกในรูปของทิฐิ*

ข้อที่ ๑ กิเลส ในรูปของตัณหา ก็คือการเห็นแก่ตน *การเห็นแก่ผลได้ผลประโยชน์ส่วนตน* ความโลภ เมื่อมีความโลภความปรารถนาส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว สิ่งใดที่เข้ามาให้ปัญญาพิจารณาก็จะถูกบิดเบือนเพื่อจะโน้มน้อมเข้าหาผลประโยชน์ของตน สิ่งใดขัดกับผลประโยชน์ของตน สิ่งนั้นก็ถูกตัดทิ้งไป สิ่งใดเข้ากันได้สิ่งนั้นก็ถูกชักเข้ามา แม้จะไม่ถูกต้องก็ตาม ฉะนั้นกระแสแห่งการใช้ปัญญาจะถูกบิดเบือนและผิดพลาดด้วยอุปสรรคข้อที่ ๑ คือตัณหา

ประการที่ ๒ คือมานะ มานะนั้นคือการถือตัวตนเป็นใหญ่ ว่าฉันใหญ่กว่า ฉันแน่กว่า ฉันรู้ดีกว่า ฉันเก่งกว่าเป็นต้น ความรู้สึกยึดมั่นถือตนอย่างนี้จะทำให้ไม่สามารถรับฟังผู้อื่นได้ และทำให้เกิดปฏิกริยาง่ายต่อการที่จะเกิดความโกรธกริ้วคุกคามคนอื่น และเข้ากดขี่ผู้อื่นด้วยวาทะและอำนาจ เป็นต้น อันนี้คือตัวอุปสรรคในการสร้างเสริมปัญญาประการที่ ๒

ประการที่ ๓ ทิฐิ ทิฐินั้นคือความยึดมั่นความเห็นยึดมั่นในหลักการ ในทางทฤษฎี ในความคิดเห็น ในความเชื่อถือ หรือแม้แต่อุดมการณ์ของตน อย่างเหนียวแน่น ชนิดที่เหมือนกับว่าข้างในนั้นอัดอะไรไว้เต็ม ไม่สามารถจะรับฟังอะไรใหม่ได้ รับอะไรเข้าไปไม่ได้อีก อย่างนี้ก็เป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะสร้างเสริมปัญญาเช่นเดียวกัน ถ้าเราเกิดไปรับฟังทิฐิ ทฤษฎี หลักการอะไรเข้ามาอันแรกแล้วยึดเกาะอันนั้นไปเต็มไว้ข้างในก็เลยเป็นตัวกีดกั้นไม่ให้รับสิ่งอื่นเข้ามาใหม่ได้อีก อันนี้เป็นเรื่องของโมหะหรือความลุ่มหลง ตั้งแต่ไม่รู้อะไรเลย ไปจนถึงว่าไม่ยอมรับรู้ใคร ๆ หรืออะไร ๆ ทั้งสิ้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นความงมงายนั่นเอง

ความงมงายนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เป็นกิเลสที่จะมาเป็นตัวอุปสรรค กีดขวางในการใช้ปัญญาและการแสดงปัญญาอย่างสำคัญยิ่ง ปัจจุบันนี้เรามักจะได้ยินการพูดถึงเรื่องเก่าเรื่องใหม่กันมาก ทั้งสองฝ่ายที่ยึดมั่นกันอย่างนี้ ก็มักจะโจมตีซึ่งกันและกัน เช่นมีการโจมตีจากผู้ที่ถือตนว่าใหม่ ว่าผู้นั้นเป็นผู้เก่า และอาจจะใช้คำรุนแรงหรือคำที่ให้รู้สึกตลกขบขันไป ฝ่ายเก่าก็เช่นเดียวกัน เมื่อถูกคุกคามมา ก็แสดงออกซึ่งอาการที่มีในความคิดเห็นของตน ความยึดมั่นให้ยิ่งขึ้นไป ก็ติเตียนตำหนิผู้ใหม่นั้น ตกลงว่าทั้งใหม่ทั้งเก่านี้ อาจจะมีความยึดมั่นในทิฐิของตน และการยึดมั่นในทิฐิทฤษฎีของตนนั้น ไม่ว่าเก่าว่าใหม่ ก็เป็นเรื่องของความงมงายได้ทั้งสิ้น

การวินิจฉัยความงมงายนั้น ไม่ใช่อยู่ที่เก่าหรือใหม่ ของเก่าถูกก็มีผิดก็มี ของใหม่ผิดก็มีถูกก็มี ข้อสำคัญจะต้องวินิจฉัยว่าอะไรถูกอะไรผิด ไม่สำคัญที่ว่าเก่าหรือใหม่ ถ้าเก่าผิดเก่าก็ใช้ไม่ได้ ถ้าใหม่ผิดก็ใช้ไม่ได้ ถ้าเก่าถูกก็ใช้ได้ ถ้าใหม่ถูกก็ใช้ได้เช่นเดียวกัน

การที่มาพูดกันต่อว่ากันว่าเก่าหรือใหม่นั้น เป็นเหมือนกับว่ามนุษย์เรานั้นขัดสนจนปัญญาไม่สามารถจะวิเคราะห์ความจริงกันด้วยเหตุด้วยผล จึงต้องยกคำมาด่าว่ากัน ว่าเก่าว่าใหม่เป็นต้น ถ้าหากว่าจะเข้ากันให้ถึงความจริง สามารถวิเคราะห์ความจริงกันด้วยเหตุด้วยผลแล้ว คำว่าเก่าว่าใหม่ก็ไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้น ฉะนั้นเรื่องทิฐิหรือความงมงายนี้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะต้องแก้ไขให้หมดสิ้นไป มิฉะนั้นจะตกเข้าในคติที่ว่า สิ่งที่ฉันยึดมั่นไว้อย่างเดียวเท่านั้นถูกต้อง สิ่งที่คนอื่นถือเป็นผิดหมด หรือเรียกเป็นภาษาบาลีว่า อิทเมวะ สัจจัง โมฆมัญญัง สิ่งนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นเหลวไหลทั้งนั้น

เพราะฉะนั้นจึงขอให้อยู่ในคลองของปัญญา คือปล่อยให้กระแสของปัญญาดำเนินไปโดยบริสุทธิ์ โดยไม่เอาตัวตนเข้าไปกีดขวางกระแสนั้น ไม่ว่าจะแสดงออกในรูปของตัณหา ความเห็นแก่ผลได้ส่วนตนก็ตาม มานะความถือตัวตนว่ายิ่งใหญ่ เก่งกว่ารู้กว่าเป็นต้น ก็ตาม หรือทิฐิ ความยึดมั่นงมงายในหลักการทฤษฎีต่าง ๆ ก็ตาม เมื่อทำอย่างนี้แล้วกระแสปัญญาดำเนินไปได้โดยบริสุทธิ์

จึงจะเป็นนักศึกษาที่แท้จริงแล้ว ก็จะรู้เข้าใจได้ว่า ธรรมนั้นคืออะไร และวิธีการที่จะเล่าเรียนนั้นก็จะเป็นวิชาธรรมศาสตร์แท้จริงด้วย

นอกจากการที่มาพยายามเล่าเรียน พยายามแสวงปัญญา เพื่อจะรู้เข้าใจธรรม และวิธีการที่จะดำรงรักษาธรรมแล้ว เรายังต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อไป อันเนื่องมาจากการที่ได้ศึกษาแล้วนั้นเองว่า เราจะต้องพยายามนำธรรมที่ได้ศึกษาเล่าเรียนรู้แล้วนั้นไปสถาปนาให้เกิดมีขึ้น เช่นให้เกิดมีขึ้นในสังคมเป็นต้น

ในการที่จะสถาปนาธรรม คือความจริง ความดีงามให้เกิดขึ้นในสังคมนั้น มีสิ่งที่น่าคิดอีกอย่างหนึ่ง คือจุดหมายนั้นอยู่ที่การสถาปนาธรรม แต่ในการที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น ก็ต้องมีวิธีการ วิธีการอะไรเล่าจะช่วยให้ดำเนินไปถึงจุดหมายที่เราต้องการจนสถาปนาธรรมขึ้นได้ วิธีการนั้นโดยส่วนใหญ่ก็แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือวิธีการที่เป็นธรรมกับวิธีการที่เป็นอธรรม แม้จุดหมายจะเป็นธรรมแล้ว แต่วิธีการก็ยังไม่แน่ อาจจะเป็นวิธีการที่เป็นธรรม หรือวิธีการที่เป็นอธรรมก็ได้ ในวิธีการ ๒ อย่างนี้เราจะเลือกทางไหน ถ้าตอบตามหลักก็ต้องบอกได้ทันทีว่า ต้องเลือกวิธีการที่เป็นธรรม แต่โดยปรกติแล้วมนุษย์จะถูกยั่วยวน ถูกดุกดาม ทำให้บางทีก็รู้สึกว่าเราจะต้องใช้แม้แต่วิธีการที่เป็นอธรรม หรือมีความรู้สึกเกี่ยงงอนกันว่า ก็ถ้าฝ่ายโน้นใช้วิธีการที่เป็นอธรรมมา เราจะใช้วิธีธรรมได้อย่างไร เพราะมนุษย์เกี่ยงกันอยู่อย่างนี้นั่นเองรอกันอยู่อย่างนี้นั่นเอง สังคมมนุษย์ตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ยุคคนป่าเถื่อนจนกระทั่งจนถึงปัจจุบัน จึงได้หมุนเวียนเปลี่ยนวนอยู่ในสภาพเช่นนี้ คือลุ่ม ๆ ดอน ๆ ดีชั่วเลวร้ายไปต่าง ๆ เพราะเขาไม่สามารถมีความอดทนในการที่จะใช้วิธีการที่เป็นธรรม ในการที่จะสถาปนาธรรมขึ้นให้ได้ การที่จะสถาปนาธรรมด้วยวิธีการที่เป็นธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยความอดทนความเสียสละ ความเข้มแข็ง และสติปัญญาอย่างสูง แต่เป็นสิ่งที่จะให้ผลยั่งยืน เพราะถ้ามนุษย์ไม่เพียรพยายามในข้อนี้แล้ว มนุษย์ก็จะต้องเกี่ยงงอนกันอยู่ร่ำไป เมื่อฝ่ายหนึ่งบอกว่าใช้วิธีการที่เป็นอธรรมได้ อีกฝ่ายหนึ่งก็ย่อมมีสิทธิที่จะใช้ได้ และมนุษย์ทั้งสองฝ่ายนี้ ก็ย่อมใช้วิธีที่เป็นอธรรมเข้าห้ำหั่นซึ่งกันและกัน ประวัติศาสตร์ของมนุษย์จึงได้วนเวียนอยู่ในสภาพเช่นนี้ และเป็นการแสดงออกถึงความอ่อนแอของมนุษย์ด้วย ที่ไม่สามารถจะใช้วิธีการที่เป็นธรรม ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะเข้าถึงวิธีการที่เป็นธรรม จึงต้องหันไปใช้สัญชาตญาณเดิมเช่นความโกรธ ความทารุณ เป็นต้น เข้าคุกคามซึ่งกันและกันอันเป็นของมีมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ตั้งแต่ยุคคนป่าจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะสถาปนาธรรมที่แท้จริงขึ้นแล้ว ก็จะต้องมีความอดทนเข้มแข็งใช้ปัญญาเสียสละเพียงพอ ในการที่จะใช้วิธีการที่เป็นธรรมด้วย ซึ่งหมายถึงการที่เป็นผู้มีความสามารถสูงกว่าปรกติ เมื่อสามารถใช้วิธีการที่เป็นธรรมแล้ว อันนี้แหละจะเป็นวิธีการสร้างธรรมขึ้นได้อย่างถาวร เป็นการสถาปนาธรรมที่ถูกต้อง

จะเห็นได้ว่า ในยุคที่มีการพยายามสถาปนาธรรมนั้น เรามีความเร่าร้อนในการที่อยากจะให้ธรรมเกิดมีขึ้น และในสภาพเช่นนั้น ถ้าไม่ใช้สติและไม่มีความอดทนพอ ก็มักจะเกิดการใช้วิธีการรุนแรงขึ้น การใช้วิธีการรุนแรงนั้น ได้ผลักให้คนอื่นที่อยู่ ณ จุดเริ่มที่ฐานใกล้เคียงกับตนเลื่อนออกไปอยู่ ณ สุดทางตรงข้ามมนุษย์เราได้สร้างศัตรูขึ้นมาก ด้วยวิธีการเช่นนี้เราจะเห็นว่าส่วนใหญ่ของคนที่เราเรียกกันว่าคนตื่นตัว หรือผู้เกิดความสำนึกทางสังคมในบัดนี้ ก็เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะได้เปรียบในสังคมปัจจุบัน เขาเกิดสำนึกดีชั่วขึ้นมาเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมของตนเองในเวลาเดียวกัน เพื่อนร่วมสังคมหรือแม้แต่เพื่อนร่วมชนชั้นของเขา และอยู่ในฐานะเดียวกับเขาและฐานแห่งความคิดเดิมก็ใกล้เคียงกับเขา อยู่ห่างจากจุดศูนย์กลางกันเพียงคนละเล็กคนละน้อย แต่ว่าผู้หนึ่งมีความสำนึกขึ้นแล้ว เกิดความรู้สึกขัดใจต่อคนอื่น และก้าวร้าวต่อผู้อื่น ก็เลยกลายเป็นเครื่องผลักดันให้คนอื่น ๆ นั้น เลื่อนฐานตัวเองจากจุดใกล้เคียง ไปอยู่ ณ ปลายทางสุดตรงข้าม คนปฏิปักษ์ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยวิธีการเช่นนี้มีมากมาย แล้วถ้าหากว่าคนเหล่านั้นจะเป็นผู้ทำลายสังคมแล้วไซร้ ก็ต้องถือว่าผู้ที่เกิดสำนึกทางสังคมในเบื้องต้นนั้นเป็นผู้สร้าง หรือมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างคนเหล่านั้นขึ้น และเราอาจจะกล่าวได้ว่าเขาเป็นผู้สร้าง "ผู้ทำลาย" ขึ้นมา แล้วอย่างนี้เราจะหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบได้หรือ คนในปัจจุบันนี้จำนวนมากมายน่าจะได้ถูกสร้างขึ้นด้วยวิธีการเช่นนี้

เพราะฉะนั้น ในยุคแห่งการตื่นตัวนี้ พึงคำนึงว่าการตื่นตัวนั้นเป็นสิ่งที่ดี เรามีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม ยิ่งถ้าหากว่าเป็นผู้อยู่ในฐานะที่เรียกว่าได้เปรียบคนอื่นอยู่แล้ว ก็ยิ่งดีใหญ่ เพราะเขาสามารถที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และช่วยนำทางผู้อื่นได้มาก แต่ที่เรามักจะเห็นว่าเป็นข้อบกพร่องอย่างหนึ่งก็คือ เมื่อตื่นตัวขึ้นเพื่อทำการแล้ว เรามักจะไม่มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอสำหรับทำการ หรือความตื่นตัว กับความรู้อย่างถ่องแท้ที่เข้าถึงความจริงในการที่จะทำการนั้นไม่ทันซึ่งกันและกัน ความรู้ตามไม่ทันความตื่นตัวอันนี้ อาจจะเป็นข้อบกพร่องอย่างหนึ่ง ถ้าหากว่าได้มีการทบทวนไว้เสมอก็คงจะเป็นประโยชน์มาก

จะขอหันกลับไปสู่จุดแรก เป็นอันว่าข้อตกลงกันซึ่งท่านทั้งหลายจะตกลงหรือไม่ก็ตามว่าเราจะต้องรู้และเข้าใจธรรมว่าธรรมนั้นคืออะไรเสียก่อน มิฉะนั้นจะเกิดความสับสน สับสนตั้งแต่ตัวธรรม ตัวจุดหมายตลอดจนวิธีการต่าง ๆ และเราอาจจะทำสิ่งที่ดีให้ไขว้เขวได้ เช่น หลักการอย่างหนึ่งที่เราเรียกว่า เสรีภาพ เราถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะเสรีภาพนั้นตรงข้ามกับความเป็นทาส แต่ถ้าหากว่าเราไม่เข้าใจตัวธรรมเสียแล้ว อาจจะเกิดภาวะมุมกลับก็ได้ คือมันอาจจะเกิดภาวะที่เรียกว่า เสรีภาพในการที่จะเป็นทาสขึ้นมาก็ได้ อันนี้เป็นสิ่งที่มีขึ้นได้จริง ๆ ควรจะหยิบยกขึ้นมาอภิปรายกัน เช่นว่าเกิดความไขว้เขวขึ้นมา ไม่ได้ทบทวน ไม่ได้ศึกษาให้ถ่องแท้ ว่าความหมายของ

เสรีภาพนั้นคืออะไร เสรีภาพเป็นสิ่งจบสิ้นในตัว เป็นจุดหมาย หรือเป็นเพียงมรรคาเพื่อดำเนินไปให้ถึงจุดหมายเป็นต้น ความสับสนในความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของเสรีภาพ อาจจะทำให้เกิดภาวะที่ผิดพลาด คือการที่เราอาจจะมีเสรีภาพเพื่อการเป็นทาส หรือในการที่จะเป็นทาสขึ้นได้ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราใช้เสรีภาพนั้นในการแสดงออก แต่ตนเองอยู่ใต้อำนาจของตัณหา มานะ ทิฐิ ดังที่กล่าวข้างต้น นั่นก็คือเสรีภาพในการที่จะเป็นทาส หรือการเป็นทาสเสรีนั่นเอง เพราะฉะนั้นเมื่อเราได้มีการตื่นตัว และออกโรงกันนาน ๆ แล้ว ก็ควรจะหันกลับมาสำรวจตัวเองกันบ้างเป็นครั้งคราวว่าที่ได้ทำการต่าง ๆ ไปนั้น ทำด้วยความรู้จริงถ่องแท้หรือไม่ และที่ว่าได้พูด ได้ทำ โดยเสรีภาพนั้นตนเองเข้าใจความหมายของคำว่า เสรีภาพถ่องแท้หรือไม่ มีเสรีภาพที่แท้จริงหรือไม่ อันนี้เป็นสิ่งที่เราควรจะเตือนตนอยู่เสมอ ผู้ที่ทำการต่าง ๆ นั้น ต้องไม่ประมาทเสมอ ผู้ที่ประมาทนั้นอาจจะหลงในตนเองได้เพราะฉะนั้นการที่จะมีสติพิจารณาทบทวนสำรวจตนเองอยู่เสมอนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ดี เป็นความไม่ประมาท เป็นการป้องกันความผิดพลาดได้

เป็นอันว่า เราจะสถาปนาธรรมในสังคม เมื่อจะสถาปนาธรรมในสังคมก็ต้องสถาปนาธรรมนั้นขึ้นในตนก่อนด้วย อย่างน้อยก็ต้องรู้ว่าธรรมนั้นคืออะไร คือสร้างปัญญาที่รู้เข้าใจธรรมนั้นให้เกิดมีขึ้นในตน เมื่อเพิ่มปัญญาที่เข้าใจขึ้นในตนแล้วการกระทำต่าง ๆ ที่แสดงถึงความรับผิดชอบในการที่จะไปสถาปนาธรรมนั้น จึงจะเป็นไปโดยถูกต้อง และบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง เมื่อเราทำได้อย่างนี้ นี่ก็คือการสถาปนาธรรมในระยะยาว และเป็นงานที่จะต้องทำเรื่อยไป ตั้งต้นแต่ขณะนี้คือ สถาปนาธรรมศาสตร์ขึ้นแก่นักศึกษาทั้งหลาย คือให้รู้ให้เข้าใจวิชาการ ให้รู้ธรรม ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม คืออะไร วิธีการที่จะยังธรรมให้เกิดมี วิธีการที่จะดำรงรักษาธรรมนั้น คืออะไร เมื่อทำได้อย่างนี้ก็จะทำให้การสถาปนาครั้งแรก คือการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกิดมีความหมายและมีประโยชน์อย่างแท้จริง และการมีชีวิตเช่นนี้เป็นชีวิตของการสถาปนาธรรม ทั้งในนามของตนที่รับการศึกษาไปจากสถาบันแห่งนี้ และในนามของสถาบันทั้งหมดเป็นการส่วนรวม ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์หรือจะว่ามวลชนก็ได้อย่างแท้จริงตลอดกาลนาน

บัดนี้ท่านทั้งหลายมารำลึกถึงงานวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรามาทบทวนถึงความหลัง ความเป็นมาเป็นไป ในการที่ได้พยายามช่วยกันสถาปนาธรรมศาสตร์ให้เกิดมีขึ้นแก่นักศึกษาทั้งหลาย และเราทั้งหลายยังมีภารกิจต่อเนื่องไปตลอดกาลนาน คือการสถาปนาธรรมศาสตร์ให้เกิดมีขึ้นแก่นักศึกษารุ่นต่อ ๆ ไป ต่อแต่นั้นก็พยายามสถาปนาธรรมและดำรงรักษาธรรมให้ยั่งยืนอยู่ตลอดกาลนาน ภารกิจนี้จะสำเร็จลุล่วงไป ก็ด้วยอาศัยปัญญาที่ดำเนินไปโดยถูกวิธีการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในเมื่อท่านทั้งหลายมีความปรารถนาดี ได้มาร่วมพิธีอันเป็นมงคลเช่นนี้ อาตมภาพ

ก็ขอร่วมจิตอนุโมทนา และขออำนวยพรแด่ท่านทั้งหลาย โดยอาศัยการกระทำความดี คือ กรรมดีของท่านทั้งหลายในทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม และทางใจก็ตาม นั้นเองจะเป็นมงคลที่จะนำความสุขความเจริญมาให้แก่ท่านทั้งหลาย อาศัยกรรมดีงามและความเชื่อถือที่ดีงามของท่านทั้งหลายนี้ ก็ขอตั้งจิตอธิษฐานอำนวยพรแด่ท่านทั้งหลายขอให้ทุกท่านจงได้ประสบจตุรพิธพร คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ พร้อมทั้งปฏิภาณ คุณสารสมบัติทุกประการ จงเป็นผู้ประกอบด้วยสุขภาพพลานามัย มีความแข็งแรงทางด้านสติปัญญา มีความคิดปลอดโปร่งผ่องใส เพื่อดำเนินการศึกษาให้เกิดปัญญาอย่างถูกต้องและสถาปนาธรรมศาสตร์ให้มีขึ้นในตนต่อไป และจะได้ช่วยกันสถาปนาและดำรงธรรมในสังคมของเราให้คงอยู่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ชั่วกาลนาน ขอให้ทุกท่านจงประสบความสำเร็จในภารกิจอันสำคัญนี้โดยทั่วกัน เทอญ

ภาคสาม :
บทกวี

รัฐบุรุษสดุดี

เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์*

ท่านคือผู้ต้นคิด ปฏิวัติการปกครอง
ให้เข้าสู่ครรลอง ระบอบประชาธิปไตย
มาตรแม้นมิมีท่าน ประชาธิปไตยไทย
จักมีได้ฉันใด หรือได้มาก็ช้านาน
ท่านกู้ไทยให้พ้นทาษ ได้เอกราชในทางศาล
สลัดพันธนาการ แก้ไขสนธิสัญญา
ถ้าแม้ไม่มีท่าน สภาพการณ์นอกอาณา
ผูกมัดรัดตรึงตรา ดิ้นไม่หลุดสุดถ่ายถอน
ท่านกำหนดบทบัญญัติ ประมวลรัษฎากร
เพราะเพื่อเอื้ออาทร ความเป็นธรรมในสังคม
มิมีท่านแล้วไซร้ ผู้ยากไร้จะตรอมตรม
จมปลักหมักโคลนตม เพราะภาษีไม่มีธรรม
ท่านตั้งธรรมศาสตร์ ด้วยมุ่งมาดอุปถัมภ์
สร้างคนชนชั้นนำ บริหารการบ้านเมือง

---

* **เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ (๒๔๕๔ - ปัจจุบัน)** ท่านมีพื้นเพเป็นคนจังหวัดระยองโดยกำเนิดปัจจุบันอายุ ๗๓ ปี สำเร็จการศึกษาได้รับเนติบัณฑิต และเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายสมัยนับตั้งแต่ปี ๒๔๘๙ เป็นต้นมา เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรีหลายสมัย

ถ้าแม้ไม่มีท่าน
สำนักสีแดงเหลือง
ท่านเป็นผู้ก่อตั้ง
พาชาติปราศผองภัย
ถ้าหากท่านหาไม่
เป็นไทยแต่ในนาม
คุณท่านถึงปานนี้
แดนดินถิ่นเคยครอง
แต่สัจธรรมนั้น
สถิตมั่นมิหวั่นไหว
โอ้ว่าท่านพ่อแก้ว
เราพร้อมน้อมใจกาย
ธรรมศาสตร์ที่รุ่งเรือง
ใครจะรู้อยู่ที่ไหน
ขบวนการเสรีไทย
ไม่พ่ายลงในสงคราม
ประเทศไทยจะทรุดทราม
เพราะถูกเขาเข้ายึดครอง
กี่คนมีที่เหลียวมอง
ยังต้องพรากจากไปไกล
ฤามีวันผันแปรไป
จนตราบสิ้นฟ้าดินสลาย
ลับไปแล้วสุดเสียดาย
น้ำตานองขร้องสดุดี.ฯ

๙ สิงหาคม ๒๕๒๖

"โดม"
คือ ท่านปรีดี พนมยงค์

เปลื้อง วรรณศรี*

ฯลฯ ถ้าขาดโดม.....เจ้าพระยา.....ท่าพระจันทร์.....ก็ขาดสัญญลักษณ์พิทักษ์ธรรม

(บทกลอนของ เปลื้อง วรรณศรี สนับสนุนนักศึกษา มธก.คัดค้านอำนาจเผด็จการ หลัง ๘ พ.ย. ๒๔๙๐)

"โดม" คือท่านปรีดี พนมยงค์
สูงส่ง, ฉลาด, ชาญ, หาญกล้า
ท่านอุทิศทุกอย่างตลอดมา
เพื่อชาติเพื่อประชาชาวไทย.

ลูก (คุณปาล) เมีย (ท่านผู้หญิงพูนศุข) ติดคุกติดตะราง
ท่านต้องนิราศร้างภัยใหญ่
สามสิบกว่าปีที่จากไป
ดวงใจท่านมิได้เปลี่ยนแปลง

---

*__เปลื้อง วรรณศรี__ กวีและนักเขียนก้าวหน้าคนสำคัญยิ่งคนหนึ่งในทศวรรษที่ ๒๔๙๐ เปลื้อง วรรณศรีเริ่มเข้าสู่รั้วมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี ๒๔๘๖ โดยเริ่มเข้ามาศึกษาในชั้นเตรียมปริญญาในรุ่นที่ ๕ หลังจากนั้นก็ขยับขึ้นไปศึกษาในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต. ผลงานของเขาเริ่มทะยอยตีพิมพ์ออกมาให้เป็นที่รู้จักกันในช่วงทศวรรษที่ ๒๔๙๐ โดยส่วนใหญ่จะตีพิมพ์อยู่ตามหนังสือพิมพ์รายวันผลงานของเปลื้องที่รู้จักกันดีสำหรับชาวธรรมศาสตร์ก็คือบทกวีที่ว่า *"ถ้าขาดโดม...เจ้าพระยา...ท่าพระจันทร์ ก็ขาดสัญญลักษณ์พิทักษ์ธรรม"* อันเป็นมรดกที่ชาวธรรมศาสตร์จดจำกันเสมอมา.

หานักสู้แต่ปากไม่ยากหา
แต่นักสู้ที่ศรัทธากล้าแกร่ง
ยากหา ยากเห็น ยากแสดง
ท่านเลิศเจิดแจรงแพง [๑]อนันต์

เกียรติ์ประวัติ สัจจา ค่า และคุณ
เด่นอดุลย์คู่ไทยใหญ่มหันต์
ปรีดี พนมยงค์ คงนิรันดร์
กี่วันกี่เดือนกี่ปี.....ไม่มีจาง !

"เจ้าพระยา" คือไทยอันไพศาล
แต่โบราณร่วมใจไทยสร้าง
สืบทอดธรณีที่ถางทาง
อธิปไตยไม่รู้ร้างรู้โรยรา

เลือดหลั่งโลมชีพโถมเข้าทุ่มทับ
แสนศพคณนานับทวยไทยกล้า
ทวยไทกลั่นมั่นมนัสสูงศรัทธา
ให้ไทยรุ่นต่อมาได้เป็น "ไท"

พ่อขุนรามฯ นารายณ์ นเรศวร
ตากสิน ฯลฯ แต่ละล้วนยศยิ่งใหญ่
อีกปรีดี "รู้ธ" ผู้กู้ไผท
ท่านนำ "เสรีไทย" กู้แผ่นดิน.

อันผู้นำเมื่อต่างยุคสมัย
ประวัติศาสตร์ย่อมกำหนดให้ต่างกันสิ้น
แต่ทุกท่านคือธงชัยต้านไพริน
กอบกู้ธรณินทร์ให้ดำรู.

---

(๑) แพง (อิสาน) = สูงค่า, ถนอมรัก, หวงแหน

"ท่าพระจันทร์" คือนักศึกษา
วันนั้น วันต่อมาได้ต่อสู้
วันนี้ - สับสนจนประตู
วันหน้า - คงรู้ทิศทางเดิน

ปัญญาชนมิใช่ปัญญาโฉด
ต้องมี "พระ" มาโปรดจึงเหาะเหิน
เรื่องจะหยุดยุติมิมอง เมิน -
"ชาติ" "ประชา" ยับเยินไม่ยอยก

ปัญญาชนมิใช่ปัญญาชั่ว
ขายตัวขายวิชาเงินตราปก
ปัญญาชนเลิศค่าเทิดสาธก
คือเพชรอุปถัมภกเพื่อยก "ไท".

ถ้าชาติขาดผู้นำ = "โดม" ที่เด่นค่า
ถ้า "เจ้าพระยา" จับเจ่าไม่เอาไหน
ถ้าปัญญาชนคือ "สมอง" เป็นหนองใน(๒)
ชาติไทยก็ย่อยยับอัปรา.

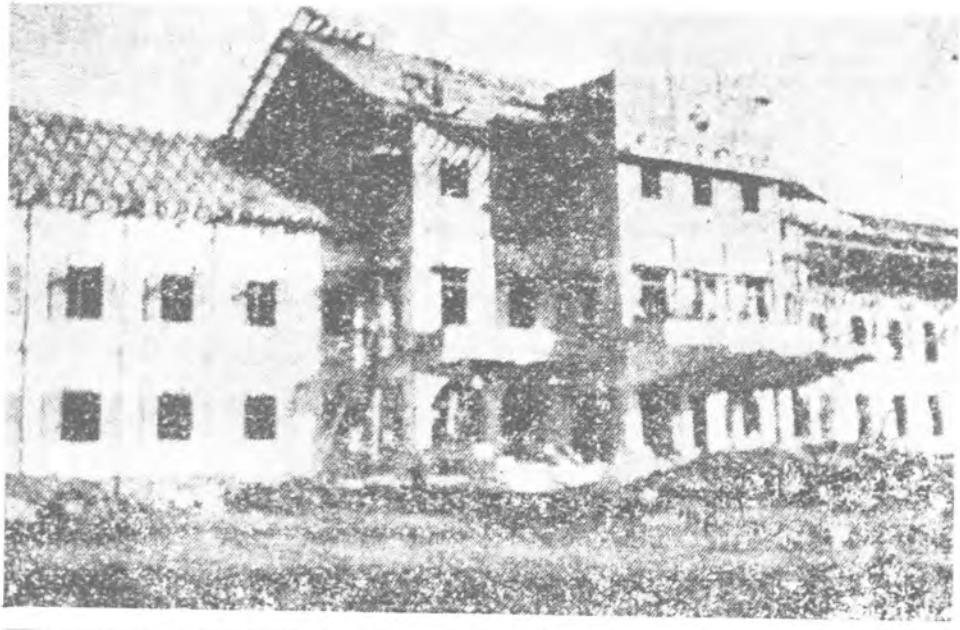
ขอ ท่านปรีดี พนมยงค์
จงเป็นแบบอย่างทางคุณค่า
แก่ลูกหลานไทยทั่วชั่วกัลปา
เป็นมาตรวัดราคาค่าของคน

".....เหลืองของเราคือธรรมประจำจิต
แดงของเราคือโลหิต....." อันเข้มข้น
ไทยเอ๋ย.....ไทย! ถ้า ประชาชน -
เหมือนท่านปรีดีหลาย ๆ คน ไทยไม่พัง!

ดมธก. รุ่น ๕
๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๖

---

(๒) ความคิดหรือมันสมองพิการในหลาย ๆ ด้าน ไม่คิดต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาชาติบ้านเมือง

ผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยวิชา ธรรมศาสตร์และการเมือง ปรีดี พนมยงค์

ห้าทศวรรษแห่งความหวัง

"ทวีปวร"*

-๑-

เมื่อดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยรุ่งอุทัยทาบขอบฟ้า
เหนือฝั่งเจ้าพระยา สัญญาณแห่งอุษาของยุคใหม่
ก็ได้ไขแสงแห่งความหวังขึ้น บนผืนแผ่นดินคร่ำคร่าล้าหลัง
งมงายอยู่กับอดีต อุดมไปด้วยจารีตทุราจาร
เหล่าทาสสาธารณ์เกลื่อนกลาด มีทั้งผู้ปรารถนาความเป็นไท
และทาสผู้รักในโซ่ตรวน

ผู้ชูดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยให้เจิดจำรัส
คือนักปฏิวัติหนุ่มวัยสามสิบสอง ผู้เชื่อมั่นในครรลองแห่งธรรมและความรักชาติ

*"**ทวีปวร**" เป็นนามปากกาอันหนึ่งของ **ทวีป วรดิลก (๒๔๗๑ - ปัจจุบัน)** ที่ใช้เวลาเขียนบทกวี. เป็นคนกรุงเทพ คุณพ่อทำราชการในราชทินนาม "พระทวีปธุรประสาท". เกิดเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๗๑ ศึกษาชั้นมัธยมจากโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร. ในปี ๒๔๘๗ ซึ่งเป็นปีที่กรุงเทพกำลังถูกทิ้งระเบิดอย่างหนักจากฝ่ายสัมพันธมิตร ก็เข้าศึกษาในชั้นเตรียมปริญญา นับเป็นรุ่นที่ ๖ หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต. ต่อมา ก็สามารถสอบได้เป็นนติบัณฑิต. เขาได้ผู้นำนักศึกษาที่สำคัญยิ่งในกลางทศวรรษ ๒๔๙๐ เคยเป็นบรรณกร **วารสารธรรมจักร** ของคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยเมื่อปี ๒๔๙๒. ในปี ๒๔๙๔ เป็นอีกคนหนึ่งที่ถูกทางการมหาวิทยาลัยลบชื่อออกในข้อหายุยงนักศึกษา. ทวีปเป็นกวี นักแปล นักหนังสือพิมพ์ และผู้ใฝ่ในความรู้เสมอมา. ผลงานของเขาเป็นที่ประจักษ์กันอยู่โดยทั่วไป. ปัจจุบันเป็นทนายความและนักเขียนประจำหนังสือพิมพ์มติชน.

ดั่งสายธารใสสะอาด ปราศจากมลทินชนชั้นมาขีดคั่น
มุ่งสมานฉันท์หลากชนชั้นเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างสรรค์แผ่นดินไทย
เธอเชื่อมั่นใน ธรรม ว่าจักสถิตย์ธำรงอยู่
ในดวงใจพุทธศาสนิกชนทุกผู้ และทุกกาลสมัย

โดมดั่งธวัชชัย มี ธรรม อันเป็นมงคลนามนำหน้า
ประสิทธิ์ประสาทวิทยา อันจักนำมาซึ่งประชาธิปไตย
สังคมแห่งความเป็นไท - เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ
ผองพี่น้อง จากบรรพตพายัพ จนสุดทะเลทักษิณ
จากมือผู้พลิกพื้นผืนดินด้วยผาลไถ
ไปสู่มือที่กรีดยางและขุดแร่ธาตุหลากหลาย

ก่อนนั้น มีก็แต่กุลบุตรกุลธิดา
ผู้ทรงอภิสิทธิ์ชั้นอุดมศึกษา เงินตราฤาสายโลหิต
เพื่อความเป็นอภิสิทธิชน เหนือคนสามัญร่วมแผ่นดิน
ผองผู้อยู่ได้ด้วยแรงกาย เหนื่อยจนสายตัวแทบจะขาดเข้าจดค่ำ
มันคือความไฝ่สูงที่เกินศักดิ์ ไม่รู้จักเจียมกะลาหัว
ทาสชั่วที่ไม่รักโซ่ตรวน!

อบอวลอยู่ด้วยใยฟ้าแห่งความหวังอันเรืองโรจน์
ความปรีดาปราโมทย์ของคนรุ่นใหม่
หาตระหนักไม่ ในเงามืดแห่งท้อปบู๊ตทมิฬ
โหดหินแลอหังการ ทะเยอทะยานที่จักได้เป็นใหญ่
ท่านผู้นำไทย บ้ายศบ้าอำนาจ ชาญฉลาดในการทรยศ
บดบังดวงประทีปแห่งประชาธิปไตย

-๒-

เมื่อชามูไรค้ำคอคนทั้งชาติ
ทรราชกับนักประชาธิปไตย
ห่างไกลกันดั่งบางระจันกับนายทองอิน นักบุญกับซาตาน
คนหนึ่งกราบกรานถวายเอกราช คนหนึ่งกู้ชาติ
ประวัติศาสตร์ก็ได้จารึกไว้
ผู้กู้เอกราชชาติไทยกับอาชญากรสงคราม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สังคมเสื่อมทรามจากพิษร้ายภายหลังยุทธภัย
กัดกร่อนคุณธรรม ความสุจริต
มหามิตรคิดคดหักหลัง
ความหวังของศักดินา เริ่มแจ่มจ้าโอภาส
ทรราชผู้อาสัตย์ - สามัคคี
จุดชนวนแห่งการใส่ร้ายป้ายสี - สาดน้ำครำ

วีรกรรมแห่งการกู้ชาติ ถูกส่ำสัตว์ปีศาจกลบลบไป
หนี้ชีวิตชดเชยให้ด้วยการเนรคุณ นักบุญถูกคนบาปทรยศ
เล่ห์กลของเหล่าคนคดแสนขลัง คลั่งไคล้ที่จะอยู่ค้ำฟ้า
อนิจจา - รัฐบุรุษผู้กู้ชาติ
มันสามารถทำให้ท่านประนีประนอมกับมัน
แต่มันไม่เคยประนีประนอมกับท่านหรือใครเลย!

ภายใต้ท้อปปู๊ตทมิฬสุดสามานย์
ฆาตกรโจรร้ายออกเพ่นพ่าน ผยองไปในแผ่นดิน
ข่มขู่ เข่นฆ่า ปล้นสะดมทั้งนอกและในเครื่องแบบ
ศักดินาอิงแอบเพื่อรอโอกาส
หมุนกงล้อประวัติศาสตร์ให้กลับคืนมา
ความหลังแสนงามสง่า เจิดไพจิตรแลพิศดาร!

ดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยในยามย่ำสนธยา
พสุธาไทยไม่มีที่อาศัย สำหรับรัฐบุรุษผู้กู้ชาติ
น่าอนาถ ในยามอาสัตย์ครองแผ่นดิน
ท้อปปู๊ตทมิฬแสนผยอง
ผู้ร้ายฆ่าคนเคยเป็นถึงรองอธิการบดี
ศักดิ์ศรีของโดมช่างต่ำต้อยด้อยคุณค่า

-๓-

สถาบันประชาธิปไตยถูกเปลี่ยนไปโดยเนื้อหา
มุ่งเสริมสร้างศรัทธาในยุควาลาแห่งอดีต
อิสรชนกลายมาพิทักษ์จารีต - จรรโลงความหวัง
ภายใต้คราบแห่งแสงสีงามสะพรั่งคือความสับปลับ

ภายใต้มาลาวลีขับวะวับวามคือความโหดหินชาติ
ประวัติศาสตร์ที่มีแต่บิดเบือน - โป้ปดมดเท็จ!

เผด็จการเบ็ดเสร็จมาในโฉมใหม่ หากเก่าในเนื้อหา
ฉ้อราษฎร์บังหลวง หยาบช้าและบ้ากาม
ไร้คำประณามจากศักดินา ด้วยว่าสมประโยชน์ชนชั้น
ห่างไกลกันดั่งนรกสวรรค์
หากเทียบกับท่าน -- รัฐบุรุษผู้กู้ชาติ
ผู้มีชีวิตสุจริตแสนสะอาด ปราศจากมลทิน

ท้อปบู๊ตทมิฬซื้อวิญญาณนักวิชาการหลากหลาย
หมายยึดอายุปราการแห่งอดีต - จารีตทุราจาร
สยบแผ่นดินไทยด้วยศาลเตี้ยและขังลืม
ความปลาบปลื้มของศักดินา!
กึ่งโหยหาความหลัง กึ่งเบียฬความหวังในอนาคต
สายธารรันทดหลั่งไหลอยู่ในปัจจุบัน

ดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยใกล้จักดับ
หากวิญญาณกลับยิ่งยงและทรงศักดิ์
วิญญาณแห่งความรักชาติ - ประชาธิปไตย
วิญญาณใหม่ที่ได้สืบทอดเจตนารมณ์อันเป็นอมตะ
ของผู้ทรงธรรมะที่ยังไร้พสุธา
วิญญาณแกร่งกล้าที่ไม่มีวันดับสูญ!

-๔-

๑๔ ตุลา - มหาบุพนิมิตแห่งยุคใหม่
เมื่อเสียงเกริกไกรของมวลชนกัมปนาทฟ้าดิน
ท้อปบู๊ตทมิฬจำนนและหนีหน้า อดีตที่เคยอหังการ์ - หวั่นไหว
โดมแห่งประชาธิปไตยสูงสง่า
ที่รวมแห่งศรัทธาและความหวัง
ปราการทรงพลังพิชิตทรราช

กงล้อแห่งประวัติศาสตร์ยังต้องหมุนกลับหลัง
ปฏิกิริยารวมพลังครั้งยิ่งใหญ่
มอมเมา อามิส ปั้นเรื่องเท็จใส่ไคล้
อีกาจัญไรเสียบยอดพระปรางค์
เทวทัตต์อ้างพระธรรม ปีศาจปากคาบคัมภีร์
ลางกาลีแห่ง ๖ ตุลา วันมหาอัปยศ!

น้ำตาและเลือดทุกหยดของนิสิตนักศึกษาสูญเปล่า
ความโหดร้ายและโง่เขลาฉรองแผ่นดิน
ท้อปบู๊ตทิมฟพลเรือน ฟันเฟือนด้วยปัญญาแค่หางอึ่ง
มีแต่ความเกลียดเคียดขึ้งยิ่งกว่าเกรงกลัว
ความอาสัตย์ชาติชั่วพิชิตชัย
นักนิติธรรมวินัยใช้โทษประหาร - เหยียบกระบวนการยุติธรรมไว้ใต้ฝ่าตีน

ยุคสมัยผ่านพ้นไปเกินคาดหมาย
ทรราชเยี่ยงสัตว์ร้ายไม่มีทางเสถียรสถิตย์
จำต้องถูกพิชิตด้วยเผด็จการกึ่งประชาธิปไตย
หมาป่าแปลงร่างไปเป็นหมาจิ้งจอก
ความกลับกลอกตลบแตลงแฝงความโฉดและโหดร้าย
ละครไร้ยางอายของความยิ่งใหญ่

ดวงประทีปประชาธิปไตยกลับเจิดจ้า
ศูนย์แห่งภูมิปัญญาอยู่ที่ปารีส เมืองแม่แห่งการปฏิวัติ
ท่านผู้ทรงธรรมส่งประกายเจิดจรัสของท่านที่นั่น
ในยามกรุงทาสมืดโมหันธ์อยู่ด้วยอวิชชา
นิสิตนักศึกษาเข้าและออกจากป่า
หวังและผิดหวัง สู้หรือถอยหลัง ปฏิวัติหรือปฏิรูป?

ท่ามกลางเส้นทางใหม่แห่งการแสวงหาอันสับสน
สถานการณ์สากลทรุดด้อยถอยลง
รัฐบุรุษอาวุโสยังคงชูดวงประทีปแห่งประชาธิปไตย
ยังคงลี้ภัยอยู่ในต่างแดน
แผ่นดินไทยปฏิเสธท่าน ลบล้างคุณูปการเหลือคณานับ
เพียงเพื่อโอบรับทรราช เพื่อทำลายชาติคนแล้วคนเล่า

เรือนจำกลางบาง

-๕-

แล้ววันนั้นก็มาถึง - วันวิปโยคแห่งชาติ
๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖
หลังจากธรณีไหวดั่งสัญญาณอาลัย
ดวงใจของรัฐบุรุษก็ได้หยุดเต้น - นิจกาล
เสียงร่ำไห้ดังแว่วแล้วกังวานอุโฆษขึ้นด้วยคำขานรับ
กลบศัพท์สาธารณ์แห่งความยินดีปรีดา

ถูกแล้ว - มันแฝงเร้นด้วยสำเนียงแห่งความยินดีปรีดา
จากศักดินาผู้พรั่นพรึงในคุณงามความดีของท่าน
ในคุณูปการต่อประเทศชาติของท่าน
ในความเป็นรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในสองศตวรรษของท่าน
ความพยายามที่จะลบล้างวีรกรรมและเกียรติคุณของท่าน
เสมือนเขียนอักษรลงในผืนทรายแห่งกาลสมัย

หวั่นไหว งงงัน พรั่นพรึงต่ออนาคต
อัปยศในสัจธรรมอันเป็นอมตะ
ขลาดกลัวแม้แต่จะเผชิญหน้าต่อเสียงเพรียกเรียกร้อง
ของมวลชนที่ให้สร้างอนุสาวรีย์
เพื่อเป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง
เทิดเกียรติรัฐบุรุษผู้กู้ชาติ

น่าอนาถ มีก็แต่ทรราชเท่านั้นที่ค่าควร
มันสองล้วนแล้วแต่สร้างความหายนะแก่ชาติ
ฉ้อราษฎร์บังหลวง ฆาตกร และอกตัญญู
ทรราชหนึ่งนำไทยเข้าสู่มหันตภัยแห่งสงคราม
ทรราชหนึ่งบ้ากามและปล้นชาติ
แล้วทั้งสองทรราช ยืนผงาดรับคารวะด้วยเกียรติอันเกริกไกร!

นี่หรือคือแผ่นดินไทยที่มีแต่พุทธธรรมอันเป็นเนื้อนาบุญ?
นี่หรือคือกตเวทิตาคุณในคุณูปการของรัฐบุรุษ?
นี่หรือคือคุณธรรมสูงสุดของชนชั้นปกครอง?
นี่หรือคือครรลองแห่งประวัติศาสตร์?
ช่างสามารถหลอกลวงคนบางคน ในบางเวลาและบางกาลสมัยได้เยี่ยมยอด!

-๖-

ลำนำเจ้าพระยายังไหลรินอยู่เป็นนิตย์
ไม่ว่ามลพิษจะแปดเปื้อนให้มัวหมองเพียงไร
ดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยยังคงสาดแสง
แม้ว่าจะอ่อนแรงจากท้อปปู๊ตทมิฬแสนหยาบช้า
ศรัทธาในประชาธิปไตยไม่มีวันดับสูญ
นามธันเจิดจรูญของรัฐบุรุษเป็นอมตะ

ห้าทศวรรษแห่งความหวังยังคงเจิดจ้า
โดมเป็นที่รวมแห่งศรัทธา ชั่วกัลปาวสาน
ทรราชสามานย์มาและไป คนแล้วคนเล่า
เพื่อพิทักษ์ปราการเก่า เชิญเจ้าชุบเลี้ยงไว้เถิด!
เชิญรับใช้มันไปเถิด นักวิชาการผู้ขายวิญญาณทั้งหลาย!
เมื่อมีการกดขี่ ก็ต้องมีการต่อสู้ เมื่อมีความอาสัตย์ ก็ต้องมีสัจธรรม

บทเรียน ๑๔ ตุลา มีราคาแพงเพียงไร
๖ ตุลา ก็ยิ่งสูงค่ายิ่งไปกว่านั้น
บทเรียนจากชีวิตรัฐบุรุษผู้กู้ชาติก็เช่นกัน
มันสามารถทำให้ท่านประนีประนอมกับมัน
แต่มันไม่เคยประนีประนอมกับท่านหรือใครเลย!
สันดานดิบเอย - ม่านแพรของเจ้าช่างเฉิดเฉลาตระการตา!

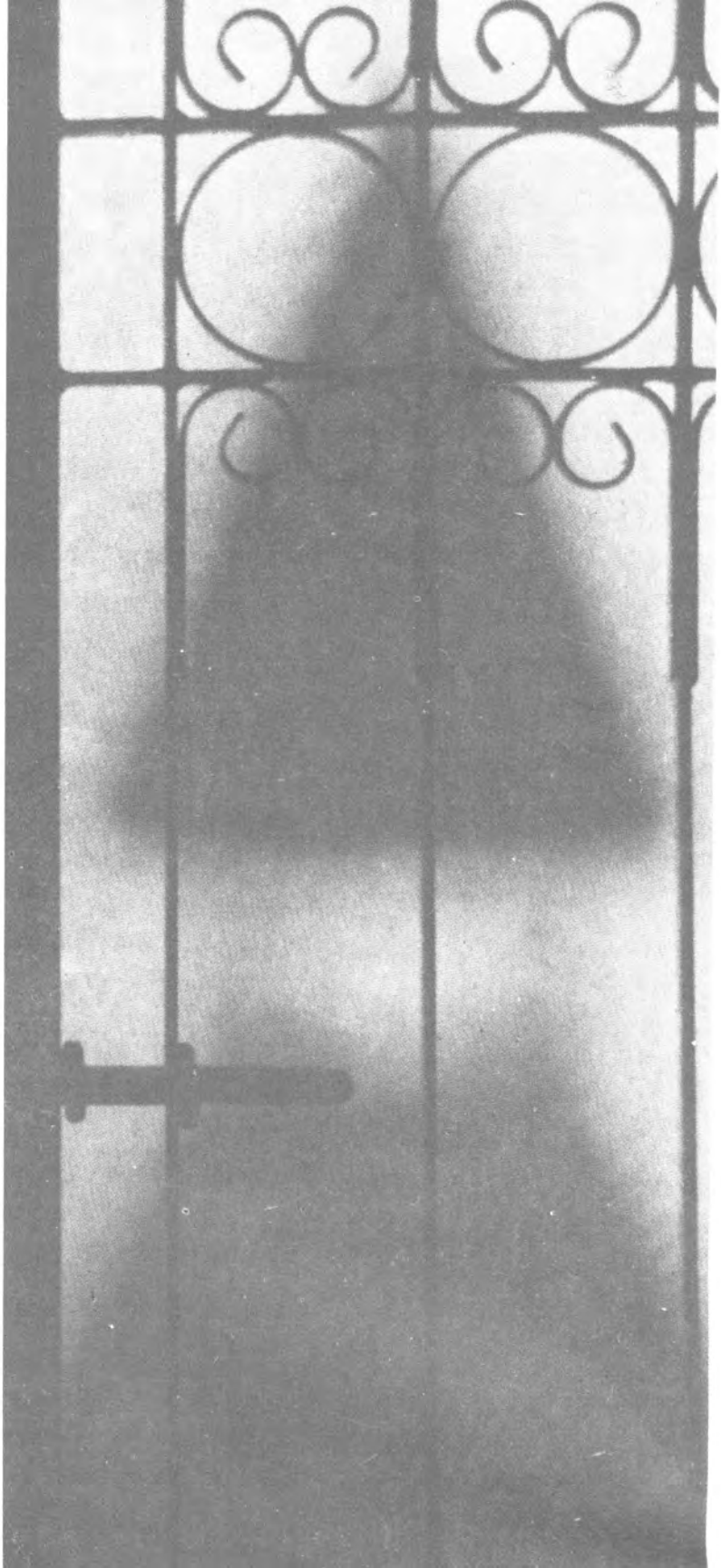
นิสิตนักศึกษาไม่เคยสิ้นหวัง
ประชาชาติไทยไม่เคยสิ้นหวัง
โดมยังทรงพลัง ดวงประทีปยังทอแสงแรงกล้า
ห้าทศวรรษแห่งความหวังกำลังผ่านไป
ราต้องสูญเสียรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่
ผู้ชูดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยขึ้นประดิษฐาน ณ ที่นี้

อุดมการณ์ของท่านยังอยู่
เบบฉบับแห่งการอุทิศชีวิตเพื่อชาติของท่านยังอยู่
ดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยที่ท่านชูขึ้นไว้ ยังสาดแสง
ยังคงเจิดแจรง เสียดแทงและท้าทายทรราช
สมุนชั่วชาติของมัน และก็เจ้านายของมันด้วย

ลบรอยน้ำตา เช็ดคราบเลือดออกไป
ขุดหลุมฝังศพเพื่อนแก้วเกลอขวัญ
ก้าวเดินกันต่อไป - ภายใต้แสงส่อง
ของดวงประทีปแห่งประชาธิปไตย
รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้เชิดชูขึ้นมาแล้ว
จงก้าวเดินกันต่อไปเถิด

ห้าทศวรรษแห่งความหวังที่อาจพบพานแต่ความผิดหวัง
ตราบใดโดมยังสถิตย์สถาพรอยู่
ตราบนั้น ศรัทธาและความหวังยังคงอยู่
ท่านผู้เชิดชูดวงประทีปแห่งประชาธิปไตยล่วงลับไปแล้ว
แต่วิญญาณแห่งการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยยังคงอยู่
ยังคงอยู่สู้ต่อไป
โดม - ห้าทศวรรษแห่งความหวัง!

๖ ธันวาคม ๒๕๒๖

ประถมบท, สืบนาม

สุชาติ สวัสดิ์ศรี*

เพลงแรก...
เริ่มต้น ณ ชอกมุม

ณ ชอกมุม..
ประถมบท, สืบนาม

มันอัดแน่น แต่ผ่อนคลาย
มันห่างไกล แต่เป็นมิตร
มันหยุดนิ่ง แต่เลื่อนไหล
มันห่างไกล แต่เข้าใกล้
มันเกรี้ยวกราด แต่อ่อนไหว
มันล่องลอย, แสวงหา
ณ ชอกมุม..

---

*สุชาติ สวัสดิ์ศรี (๒๔๘๘-ปัจจุบัน) สุชาติเกิดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๘ ต่อมาก็เข้ามาเรียนชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนเทศบาลวัดดอนเมือง และชั้นมัธยมศึกษาโรงเรียนดอนเมือง ในปี ๒๕๐๖ จึงเข้ามาศึกษาต่อในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จน ได้รับปริญญาศิลปศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมดี) เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๙ สุชาติเป็นนักเขียน บรรณาธิการที่รู้จักกันดียิ่ง ในระหว่างปี ๒๕๑๓-๑๙ ดำรงตำแหน่งบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปี ๒๕๒๑-๒๗ ดำรง ตำแหน่งบรรณาธิการนิตยสาร "โลกหนังสือ"

เพลงแรกมาหา
หินผาโดดเดี่ยว
ณ ชอกมุม..

ใครฤาคือเกาะ, ควานหา
หินผาไม่เคยโหยหา, ป่วยไข้
หินผามีปริมณฑล, เดินทางไกล
หินผาไม่เคยป่วยไข้, การเมือง

หินผาเหนือเมฆขาว..
เมฆขาวถามเจ้า คือใคร
เจ้าเป็นไพร่ กระฎุมพี หรือเป็นคน

เราเป็นไทแก่ตน, จะทำไม

เรา, ผู้มีเพลงแรก..
ณ ชอกมุม
เมื่อเพลงสุดท้ายโอบกอด
เราจะเปล่งเสียงขาน
เราจะเปล่งเสียงดังกังวาน
เราจะเปล่งเสียง, สามประสาน
สานแสงทอง

เพลงสุดท้ายโอบกอด
เพลงแรกจะผ่อนคลาย
เพลงสุดท้ายหนีหาย
ลมหายใจจะผ่อนปรน

สืบนาม..
กระแทกต่ำ กระทบสูง
กระตุ้นเตือน กระแทกใจ
เสียงอ่อนหวาน กระทบฟ้า
เสียง-มวลประชา, มหาชน

สืบนาม, สามัคคี..
เหนือคลื่นลม

ลอยละล่อง ห่องไป
ทุกเช้า สาย บ่าย ค่ำ
ทุกอากัปกิริยา..
ทุกฝีพายเจ้าฟ้า..
สะวาเห่ ข้าแลเรือ

ไอ้ เห่ เฮ เฮ
เฮ ไอ้ เฮ ไฮ
เฮ ไอ้ ไฮ เฮ
เจ้าเอยก็พาย พี่ก็พาย

พายเอยพายลง พายให้เต็มฝีพาย
ไอ้ละเห่เฮ ไอ้ เห่ เฮ เฮ
ไอ้เห่มาลา ไอ้ไห่มาลัย
ไอเห่เจ้าคะ มะลาไชโย
ศรีชัยแก้ว พ่อเอย

ศรีชัยแก้ว พ่ออา..เฮ ฯ

เจ้าฟ้าชลาลัย ทรงรัตนพิมานชัย, ลงดิน
พรั่งพร้อมกองพล แห่แหนฝีพายเร็ว
เส้าสระทุ้งฝีพาย..เห่
ข้าละวะเห่..มูลเห่
สะวะเห่..เอวัง ฯ

เอ้า..ฮุย - เล - ฮุย

ความเงียบส่งเสียงดัง..
ณ ชอกมุม

กระแทกต่ำ กระทบสูง
กระตุ้นเตือน กระแทกใจ
กระทบคลื่น กระแทกฟ้า
อากาศธาตุ กระทบใจ

ลมอ่อน..

คลื่นซัดฟองฝันสาด
เราจะท่องละล่องใบ
ลอยละลิ่วปลิวไป
เที่ยวสั่งสม, อุดมการ

ลมแรง..
เราจะกางใบหลบ
วกเข้าพบจินตนา -
เราจะล่องลอย, แสวงหา
ชำเลืองมอง..

เพลงแรก ณ ชอกมุม

เพลงมันผ่านตัวโน้ต ที่นอนก่าย
เพลงมันส่ายเอนอก ออกนอกแถว
เพลงมันเล่นผ่านมา และผ่านไป
เพลงมันเล่นเลยไป ไม่หวนคืน

ผ่านเถิด..ผ่านไป..ให้ถึงฝั่ง
แล่นเถิด..แล่นไป..ให้ถึงฟ้า
เลยเถิด..เลยไป..ชิ่งนครา
ก่อนหยุดนิ่ง..แสวงหา..ประชาธรรม

เพลงเก่าผ่าน..เพลงใหม่ไล่ติดตาม..

เพลงคือความฝันและความคำนึง
เพลงคือความคิดถึงและไม่ตาย
เพลงคือจังหวะแห่งความหมาย
เพลงคือเสียงสวรรค์..ประชาชน

ฟังเถิดฟัง..พ่อนา

เพลงแรกก่อเกิด..
ณ ชอกมุม
เพลงจะไม่ขาดทุน, แต่กำไร
เพลงจะมีอยู่ตลอดไป
เพลงจะไม่เปลี่ยนแปลง

ฟังเถิดฟัง..แม่นา

แม่กล่อมลูก..ยามนิทรา
เจ้าคือเสียงแห่งสัญญา
เจ้าคือผ้าอ้อมกาลเวลา
เหมือนเปลือกหอย..น้อยน้อย
กระจ้อยร่อย..เปราะบาง
รอยเลือดข้างสนาม, ยังจดจำ

โอ้ว่า..หิวาและราตรี

เจ้าคือมิ่งมิตรแสงตะวัน
เจ้าคือก้อนเมฆผู้ชรา
เจ้าคือหยดหยาดน้ำตา
เจ้าคือธาตุหวั่นไหวที่เป็นจริง
เจ้าคือ"ของจริง"ที่ไม่ตาย

เจ้าคือ ไม่ ไม่ และ ไม่
เจ้าคือ ใช่ ใช่ และ ใช่

โอ้..เพลงแรกแห่งข้า ฯ
เจ้ากล้าเป็นตัวเอง

แม้คนลิงจะห่างถอย
แม้จิ้งจกจะตกใจ
แม้บทเพลงไม่หวนคืน
ข้าไม่สะอื้น, แต่อาลัย

เพลงคือโลกสองนัย
เพลงคือปรกติชน
เพลงคือสัจจะไร้เล่ห์กล
เพลงคือชีวิตแห่งเวลา
เพลงคือคุณค่าแห่งผู้คน

ดนตรีในหัวใจ
นั่นไง..เสียงหัวใจแทนเสียงกลอง
ไวโอลินคือมรรคา

ลีลานั่นไง - กีตาร์
เบสคือเสียงคราญคราง
ซึงคือเสียงซึ้งอยู่ห่าง - ห่าง
ขลุ่ยคือความจริงใจ
แคนนั่นไง - ความยากจน
โอโบแทนความหวั่นไหว
พิณนั่นไง - ชาวบ้าน
คลาริเนตคือความรัก
แซกแทนความผ่อนคลาย
เปียนโนนั่นไง - นายทุน

เพลงแรกเริ่มต้น..
ณ ชอกมุม

มันคือบินหลาการะเกด
มันคือม้าเทศและม้าไทย
มันคือนกสีเหลืองเพลงใบไม้
มันคือลาวแพนแฟนลาวพวน
มันคือกลองยาวระทึกใจ
มันคือลาวคำหอมมอญดูดาว
มันคือลาวชมดงสร้อยแสงแดง
มันคือเปิดฉากลำเพลิน
มันคือสาวน้อยข้ามภูพาน
มันคือแม่ร้างกล่อมลูก
มันคือสามล้อแค้นค่าน้ำนม
มันคือกลิ่นโคลนสาปควาย

มันคือโดมในดวงใจ
ณ ชอกมุม..

เมื่อยามบิน มันคือนก
เมื่อยามว่าย มันคือปลา
เมื่อเสียดสี มันคือป่า
เมื่อเริ่มบรรเลง..มันคือมือหยาบกร้าน
กรรมาชน

ณ ชอกมุม..
เธอผู้หนึ่งล่วงลับ, ไม่กลับคืน

เธอคือแสงตะวันแยดจ้า
เธอคือเสียงกล้าจำนรรจา
เธอคือภาพฝันในดวงตา
เธอคือเส้นทางอันยาวไกล
เธอคืออากาศที่ใช้หายใจ
เธอคือมือคลำในเยาว์วัย
เธอคือเสียงร้องครวญคราง

เธอคือช่วงเวลา..

ท่วงทำนองสาม - ช้า
ท่วงท่าที่มุ่งทำลาย
โอ้..ความหมายที่สูญหาย
โอ้..ความเงียบที่มาเยือน

เสียงฦๅภาพหลอน
"เสียงมันคงอยู่ เสียงมันอยู่ไกล"
"เสียงมันเดินทางได้ เสียงมันหลั่งไหลมาเอง"

เสียงฦๅเสียงเล่าอ้าง

นั่นคือหินผา..
นั่นเจ้าม้าไม่มีชื่อ
นั่นปี่นเกศข้ามแม่น้ำควาย
นั่นดอกไม้ที่หายไป
นั่นไง - คำตอบในสายลม

ณ ชอกมุม..
หมอกสีม่วงยามเช้า

เจ้าคือนกฟ้ายามบินไกล
เจ้าคือสายใยยามต้องการ
เจ้าคือหินกลิ้งตกหน้าผา

เจ้าคือปราสาทจินตนา -
เจ้าคือนักฝันไร้แผ่นดิน
เจ้าคือเด็กน้อยอยุธยา

เหมือนพ่อข้า เหมือนแม่ข้า

เจ้าคือเสียงแห่งถ้อยคำ
เจ้าคือคนซื่อซื่อปรีดี
เจ้าคือนายเข้ม, ของจริง

มาเถิด, มาเร็วไว
มาเปิดหูเปิดตา, เวลาเป็นของมีค่า
เราจะเดินฝ่าข้ามไป
เราจะทำให้โลกธาตุหวั่นไหว
เราจะก้าวออกเดิน..

ข้านี่ไงหินผา..

ข้าคือสิ่งยิ่งใหญ่ตระการ
ข้าคือบทเรียนแรกฝัน
ข้ายังยืนไม่หวาดหวั่น
ข้ายังยิ้มชื่น..เป็นตัวเอง

แต่..เธอ..ผู้เป็นเพลงแรก
ดุจหารกแรกแย้มจากครรภ์

อย่าโศกเศร้า, จงร่วมกัน

เธอคือเพลงแรก, ผลิบาน
หลุดลอยจากครรภ์ - ตำนาน
หลั่งริน..

๓ พฤษภาคม ๒๕๒๗

สดุดี ๕๐ ปี ธรรมศาสตร์

คมทวน คันธนู*

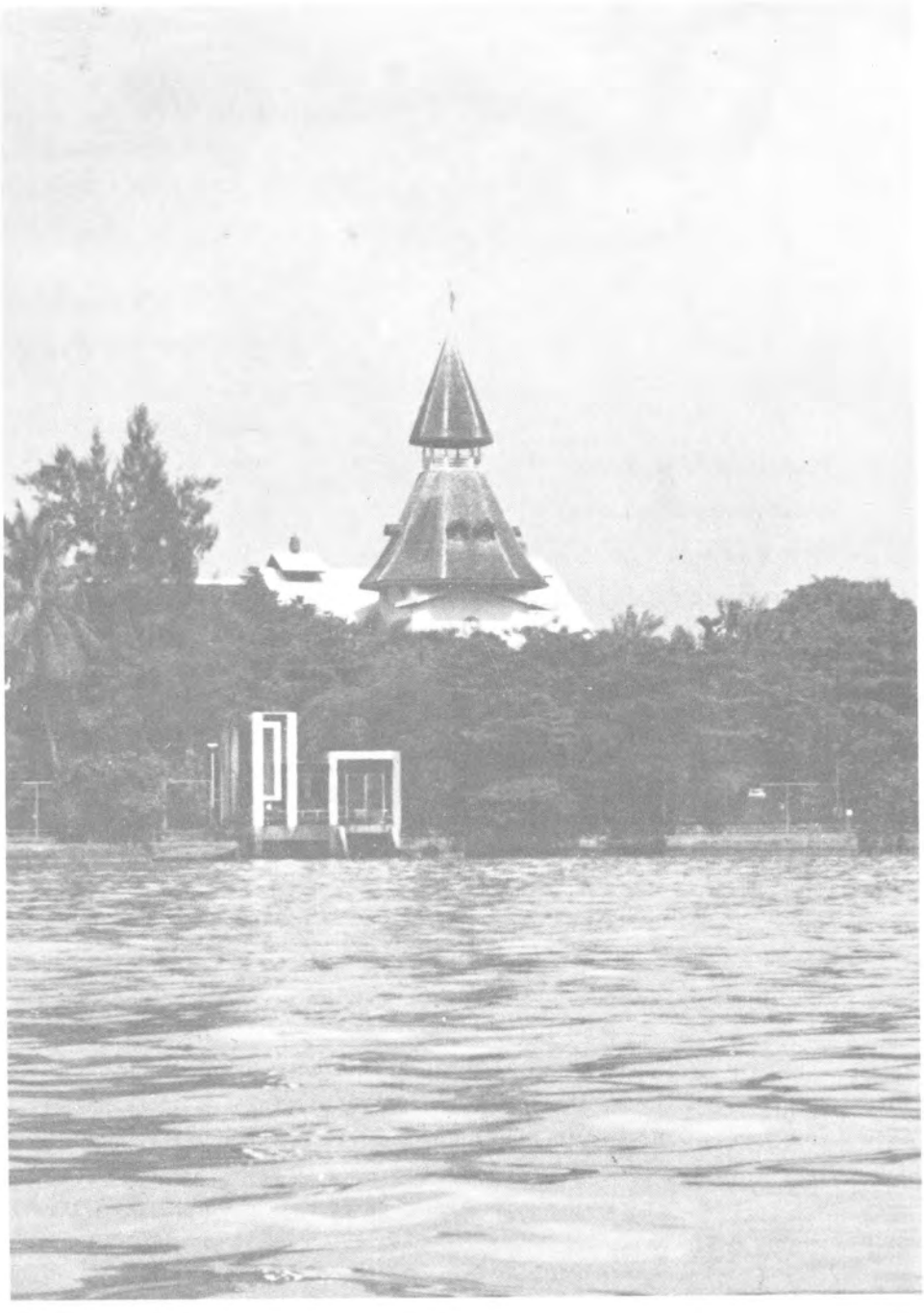
ริมแม่น้ำ - ตำนาน - สะพานเก่า
มีคนเข้ามีคนข้ามมีความหลัง
เคยฉาบไล้สีเหลืองเมลืองมลัง
อาบแดงซึ่งสุกปลั่งมลังเมลือง

เคยเป็นจุดยุทธภูมิเป็นหลุมศพ
ฝังซากเหล่านักรบโดยต่อเนื่อง
เมื่อเกิดมาสามานย์แห่งการเมือง
คอยจ้องงำให้งืมเงื่องใต้เบื้องเท้า

กระหึ่มเสียงดุริยศัพท์คอยขับขาน
ถึงแม่น้ำ - ตำนานสะพานเก่า
แม้เมฆหมอกมืดครึ้มฟ้าทึมเทา
สะพานยังยืนเฝ้าเหนือฝั่งน้ำ

---

* **"คมทวน คันธนู"** เป็นนามปากกาของ **"ประสาทพร ภูสุศิลป์ธร" (๒๔๕๓-ปัจจุบัน)** กวีซีไรท์ที่รู้จักกันดีในปัจจุบัน. ประสาทพรมีพื้นเพอยู่ทางด้านฝั่งธนบุรี. เข้ารับการศึกษาในชั้นประถมจากโรงเรียนดรุณวัฒนา แล้วมาต่อในชั้นมัธยมจนกระทั่งจบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย. ในปี ๒๕๑๑ ประสาทพรก็เข้าศึกษาในแผนกวารสารศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจบออกไปเมื่อปี ๒๕๑๗. ประสาทพรมีงานกวีนิพนธ์อยู่หลายชิ้น ที่สำคัญได้แก่ *สำนึกขบถ แสงดาวแห่งศรัทธา* และท้ายที่สุดคือ นาฏกรรมบนลานกว้าง อันเป็นงานที่ทำให้เขาได้รับการเสนอชื่อให้รับรางวัลในฐานะวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรท์) ของไทยประจำปี ๒๕๒๖

ผ่านร้อนฝนพ้นหนาวแล้วฝ่าร้อน
ทุกช่วงตอนมิตกใต้การใฝ่ต่ำ
สะพานนี้พลีทอดเพื่อสร้างธรรม
และตอกย้ำวิญญาณแห่งปัญญา

เต็มเรื่องราวหนหลังที่หลั่งไหล
สะอื้นไห้เมื่อเห็นการเข่นฆ่า
ฝูงปีศาจกราดปืนโผล่ขึ้นมา
เหยียบตุลาครั้งตุลาจดจารึก

เป็นรอยต่อทรราชที่พาดผ่าน
สืบสันดานสกปรกจนตกผลึก
แดงคือเลือดเหลืองคือธรรมในสำนึก
แต่ธรรมถูกปิดผนึกในวันนั้น

ริมแม่น้ำตำนานสะพานเก่า
ยังยืนเฝ้าฝั่งไว้มิไหวหวั่น
ใครจะข้ามใครจะเข้าค่าเท่ากัน
ตราบที่มันสมองสิ้นภูมิวิญญาณ

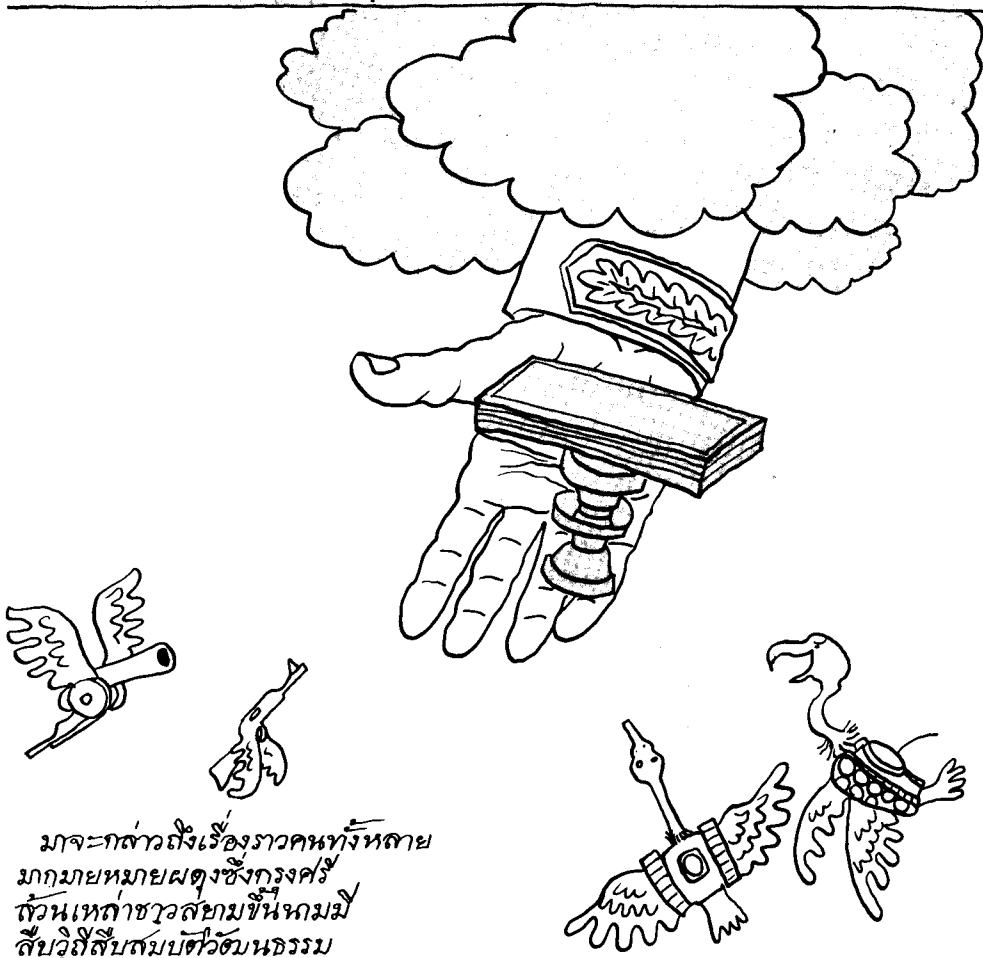
เหนือสายรุ้งพุ่งสายลงปลายฟ้า
หลังฝนซาพายุร้ายเหินกรายผ่าน
สะพานนี้พลีทอดตลอดกาล
เพื่อจะต้านรอยต่ออันทรลักษณ์

เหลืองจะแฝงแดงจะฝังสองฝั่งโค้ง
ลงเชื่อมโยงวิญญาณสมานสมัคร
ด้วยสายใยไมตรีโอบพิทักษ์
หลอมเสรีและความรักเป็นหนึ่งเดียว

ไฟจะพ่นฝนจะบ่าฟ้าจะบั่น
ตะวันมันจะมาแผดด้วยแดดเขียว
มิอาจลบเลือดอดีตให้ซีดเซียว
ตราบวันนี้ยังแน่นเหนียวในสัจธรรม

เสภารำ

สุจิตต์ วงษ์เทศ : ขับเสภา
อรุณ วัชระสวัสดิ์ : รำการ์ตูน

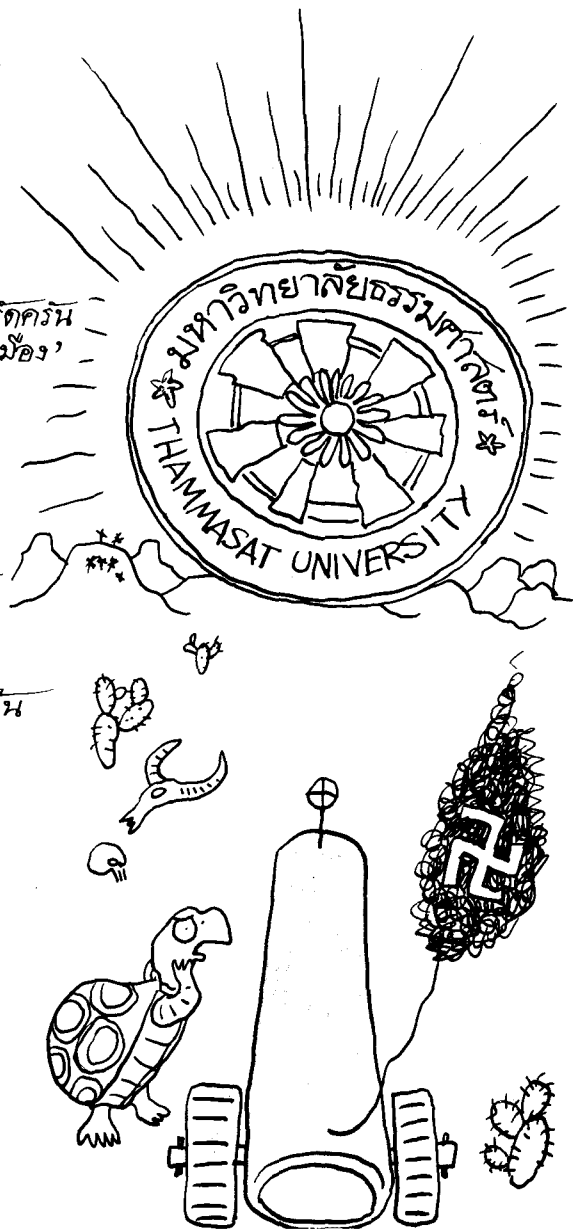

มาจะกล่าวถึงเรื่องราวคนทั้งหลาย
มากมายหมายผดุงซึ่งกรุงศรี
ล้วนเหล่าชาวสยามขึ้นนามมี
สืบวิถีสืบสมบัติวัฒนธรรม
สืบโคตรเหง้าเหล่ากอสืบต่อวงศ์
สืบเผ่าพงศ์ชุบอุปถัมภ์
ประดุจพี่สืบพันธุ์ที่หว่านทำ
ตามกำหนดกฎกรรมธรรมดา
กระทั่งถึงกรุงรัตนโกสินทร์
แผ่นดินมีท้าวยาษฎร์มีศาสนา
มีพระองค์ทรงฉัตรกษัตรา
สืบมาแต่เบื้องบุราณกาล

ครั้นถึง ๒๔ มิถุนา
๒๔๗๕ เป็นมหาจาน
เปลี่ยนแปลงใหญ่ใต้มโหฬาร
จากระบอบโบราณให้ราษฎร
มีรัฐธรรมนูญสมัยใหม่
ให้เสรีมีลักษณ์ลายอักษร
พระปกเกล้าปกเกศประชากร
คืนอำนาจให้ราษฎร์ไม่ให้ใคร

คราวนั้นผ่านไปได้สองปี
นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ใหญ่
แจ้งสภาผู้แทนแว่นแคว้นไทย
ว่าควรให้การศึกษาประชาชน
ให้กว้างขวางอย่างมหาวิทยาลัย
ไพร่ผู้ดีมีเลศรู้เหตุผล
รู้รักษาหน้าที่หนีไม่พ้น
ไพร่จะทุกคนมีสิทธิ์เสมอกัน

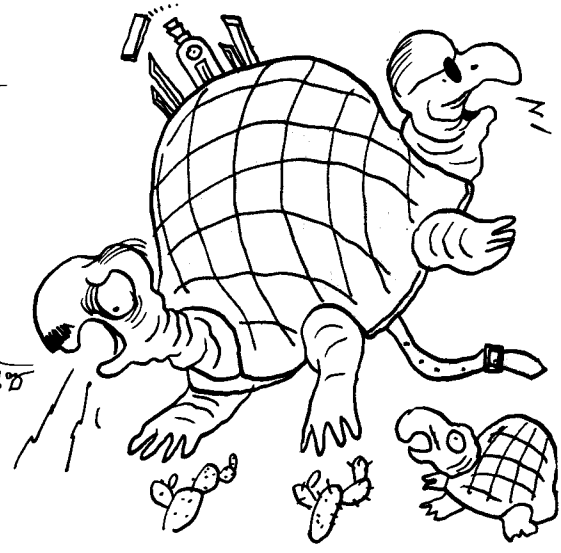
๒๗ มิถุนา ๗๗
ก็สำเร็จไปตามความคิดฝัน
ยก 'ธรรม' เป็น 'ศาสตร์' เครื่องครัดครัน
สร้างสรร 'ธรรมศาสตร์และการเมือง'
ตีตราธรรมจักรเป็นหลักชัย
จักรของธรรมมีในโลกสี่เหลี่ยม
พานแว่นฟ้าพลัดฟ้ามาเรื่องๆ
ทูนประเทืองเทิดรัฐธรรมนูญ
แต่วงกงจักรน้อยๆ ค่อยๆ หมุน
เพื่อหนุนมวลมนุษย์ไม่สุดสูญ
ต้นตื้นอรัญวาไร่อาดูร
มกมูนอุปสรรคมิพักเว้น
แหวกว่ายป่ายปีนดีนดิดดิน
ถูยโคลนโดนก้อนหินกระโดดเต้น
ตุบวงกงจักรหักกระเด็น
ช่วยกันเข็นซ่อมสุมทั้งตุมวง
พลัดตกหกล้มสมุดหาย
พานกระจายจักรผันเป็นผุยผง
ค่อยซ่อมแซมแต้มต่อจนข้อคง
อยู่ยงยืนหยัดไม่หย่อนยาน
พยายักษ์นี่เห่าโหมมาโจมตี
ด้วยประพฤติปฏิวัติรัฐประหาร
เกิดกบฏกฎบัตรรัฐบาล
ก็มักถูกรุกรานทุกๆ ครั้ง
แม้กระทั่งทอดพระสันตวภาพ
ก็ถูกรุกถูกกระหนาบจับไปขัง
เป็นวังหน้าแต่ไม่เห็นจะเป็นวัง
เคยกระทั่งถูกยัดต้องอพยพ

ธรรมศาสตร์และการเมือง

ตามขอแต่เขาไม่ยอมคืน
ถอนสะอื้นอ่อนหน้าน้ำตากลบ
ห้องบรรยายเป็นค่ายทหารครบ
ไม่เคยพบผิดหวังกันทั้งนั้น
กองทัพดีดีต่อจะขอซื้อ
สือเป็นค่ายคุประตูมั่น
ดุมวงกงจักรราวสักพัน
พากันยอมตายไปยังดีกว่า
ยุคทมิฬสิ้นเกิดเผด็จการ
ให้มืดมนมารผจญองค์พระทรงศีล
เผด็จการเหนี่ยวไกกระบอกปืน
ข่มขืนตัดคำว่า 'การเมือง'
ประชาชนชาวแม่พระธรณี
สยายเส้นเกศีเป็นสีเหลือง
แสดงสัตย์ธารทองออกนองเนือง
กระเดื่องดาวดับเดชพระยามาร
ประหนึ่งกึ่งพุทธกาลมารวิชัย
พระเกี้ยวใกล้ธรรมจักรกับชาวบ้าน
ตั้งขบวนล้อมไล่เผด็จการ
คิดค้านเลือกตั้งทั้งนั้นคร
เสาศิลาแสนศอกตอกเป็นหลัก
ตะปูควงปวงปีกย่อมผูกร่อน
สายพานจักรนักฆ่าประชากร
ธรรมจักรราชฤาตัดสายพาน

ว่าพลางทางกล่าวกันต่อไป
ถึงสองผู้ยิ่งใหญ่ฝ่ายทหาร
ครองกุมศรีบริรมย์มานมนาน
จนชาวบ้านไตรตรองต่างผองใจ
สมคบต่างชาติฉกาจฉกรรจ์
ลักลอบบอบขัณฑ์ไปอักโข
ใส่สงครามทำศึกเสียใหญ่ไพ
อินโดจีนจำจนเจ็บใจ

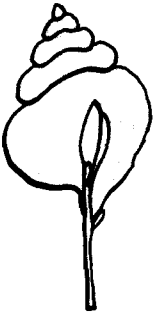
เผ่าพงษ์วงศ์วานหว่านเครือ
เสาะประโยชน์โชติเชื่อทั่วเหนือใต้
จีนฝรั่งทั้งหนุนญี่ปุ่นไทย
แสวงสินส่งให้ไม่รู้พอ
สิ้นอายุราชการทหารแกล้ว
ก็ต่อแล้วต่ออีกเอาแต่ต่อ
ฝังปลูกลูกเต้าเป็นเหล่ากอ
หวังสืบพ่อสองพันธุ์อันตราย
ฝดพระราชดำรัสพระปกเกล้า
ยัดเอาอำนาจมาสืบสาย
ฟ้าทารัฐธรรมนูญเป็นมูลหมาย
ซื้อขายประชาชาติราษฎร

คราวนั้นบรรดาประชาราษฎร
หยิบกระดาษพากเพียรเขียนอักษร
ถ้าผิดพลาดพลั้งโปรดยกโทษการณ์
ขออำนาจนิรันดรนั้นคืนมา
ของๆ เราท่านเอาไปครอบครอง
ได้โปรดคืนเจ้าของเถิดเจ้าข้า
อย่าคดโกงจงมักกตัญญุตา
พระปกเกล้าเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน
แต่สองผู้ยิ่งใหญ่แห่งไทยแลนด์
กลับพิโรธโกรธแค้นไปทั้งสิ้น
จับเจ้าของอำนาจในปักพิน
ว่ากบฏแผ่นดิน ๑๗ คน
ธรรมจักรหลักธรรมนำเป็นศาสตร์
จึงไม่อาจตายได้อีกหน
เมื่อใช้ธรรมไม่ได้ก็ไม่ทน
เฮ้ย – ท่องบ่นวิชาหาอะไร
ประกาศก้องร้องบอกเป็นทอดๆ
ตลอดรวมเจ้าพระยาแม่น้ำใหญ่
ถ้าสายมือศัยศปรากฏไกล
มีทำไมสายมือหมดเสรี
เหวย ๆ เฮ้ยปิดประตูห้อง
ไม่ต้องสอบเสียซึ่งศักดิ์ศรี
ปรัญญาได้มาก็เพียงมี
แต่ชีวิตหายไม่ได้มา

ประชุมกันสามัญพระธรรมจักร
ถือหลักใหม่ยิ่งยงหงสา
ก็นับแต่ตอนต้นเดือนตุลา
ปีสองพันหนึ่งหกมหาชน
เกลื่นกล่นดันดันอรัญเวศ
ทั่วประเทศทั่วทุกท้องถนน
ประชุมธรรมนักศาสตร์ในบัดดล
ก็เกิดผล '๑๔ ตุลาคม'
เจ้าขุนทองไปปลิ้นไอ้คนคด
เลือดหยดย้อยหยาดออกอัปยศยม
เอาอย่างบางระจันบ้านระดม
สู้จนหมดสมสัมพันธ์ยืน
ดอกจำปีสีขาวเหมือนดาวฤกษ์
ศัตรูกองหนักกล้าเบิกบรรดาศักดิ์ชื่น
เริ่มจากหนึ่งสองสามตามวันคืน
กลายเป็นหมื่นเป็นแสนทั่วแดนไตร
กลายเป็นศูนย์กลางซึ่งสร้างธรรม
นำสู่ศึกษาสมัยใหม่
ศึกษาเพื่อให้สมสังคมไทย
รับใช้เพื่อให้สมสังคมธรรม
จู่ๆ ขึ้นมาเกิดพายุ
บุเคมคล้ายเขตาทะเลครำ
หกตุลามหาโหดฟโรธรำ
มนุษย์กำสมัยหินออกกินคน

คราวนั้นกุมารทองก็หมองศรี
ขับเสรภามาเท่านี้ก็หมองหม่น
อธิษฐานชาติหน้าถ้าเป็นคน
ขอให้พ้นถ้ำถ่อยถิ่นหอยเทอญ ๆ

ภาคสี่ :

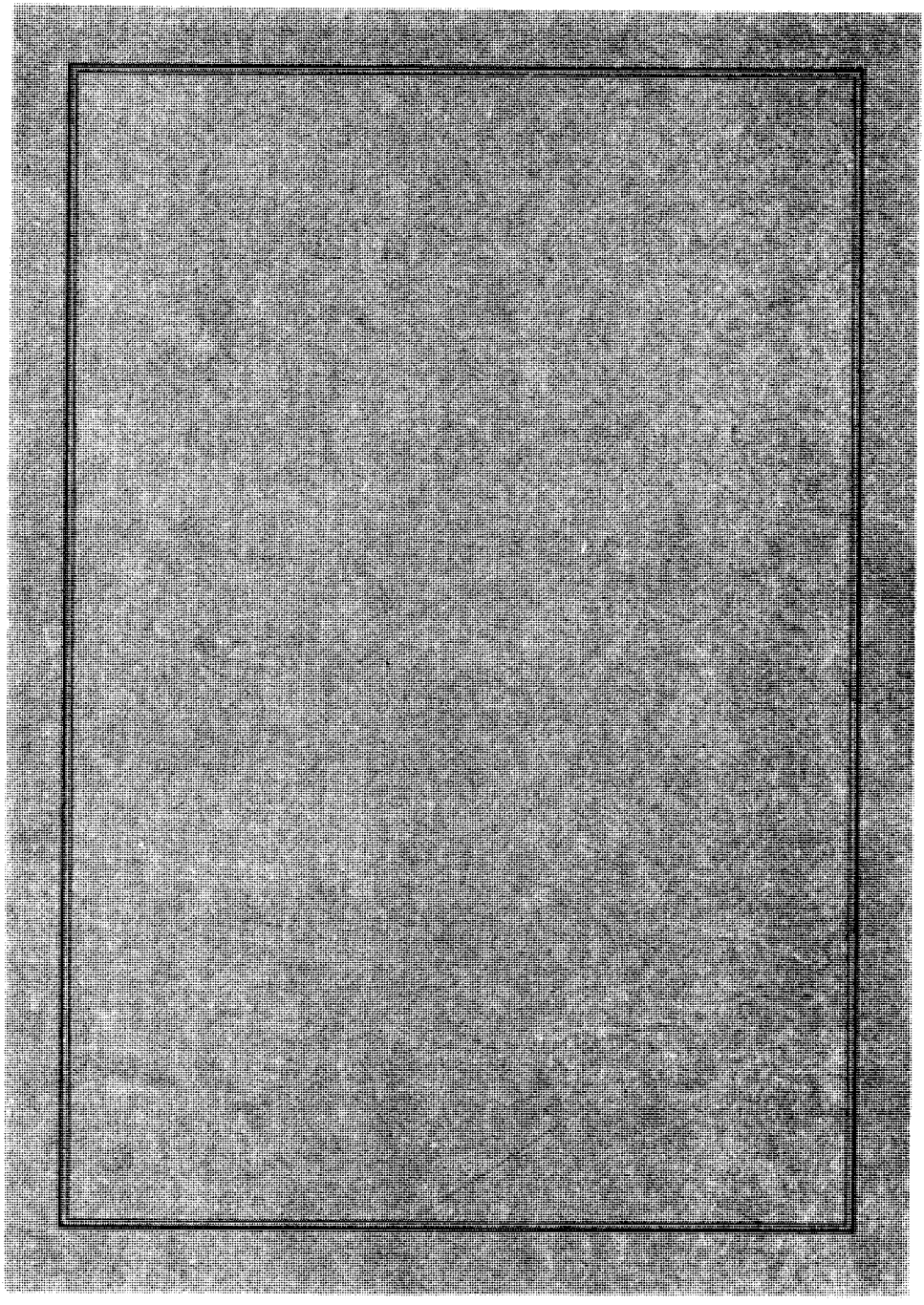
กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

แนวการศึกษา
ขั้นปริญญาตรี, โท และ เอก
แห่ง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง

คณะกรรมการ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง
พิมพ์แจก
ในงานพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง

ณ วันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗

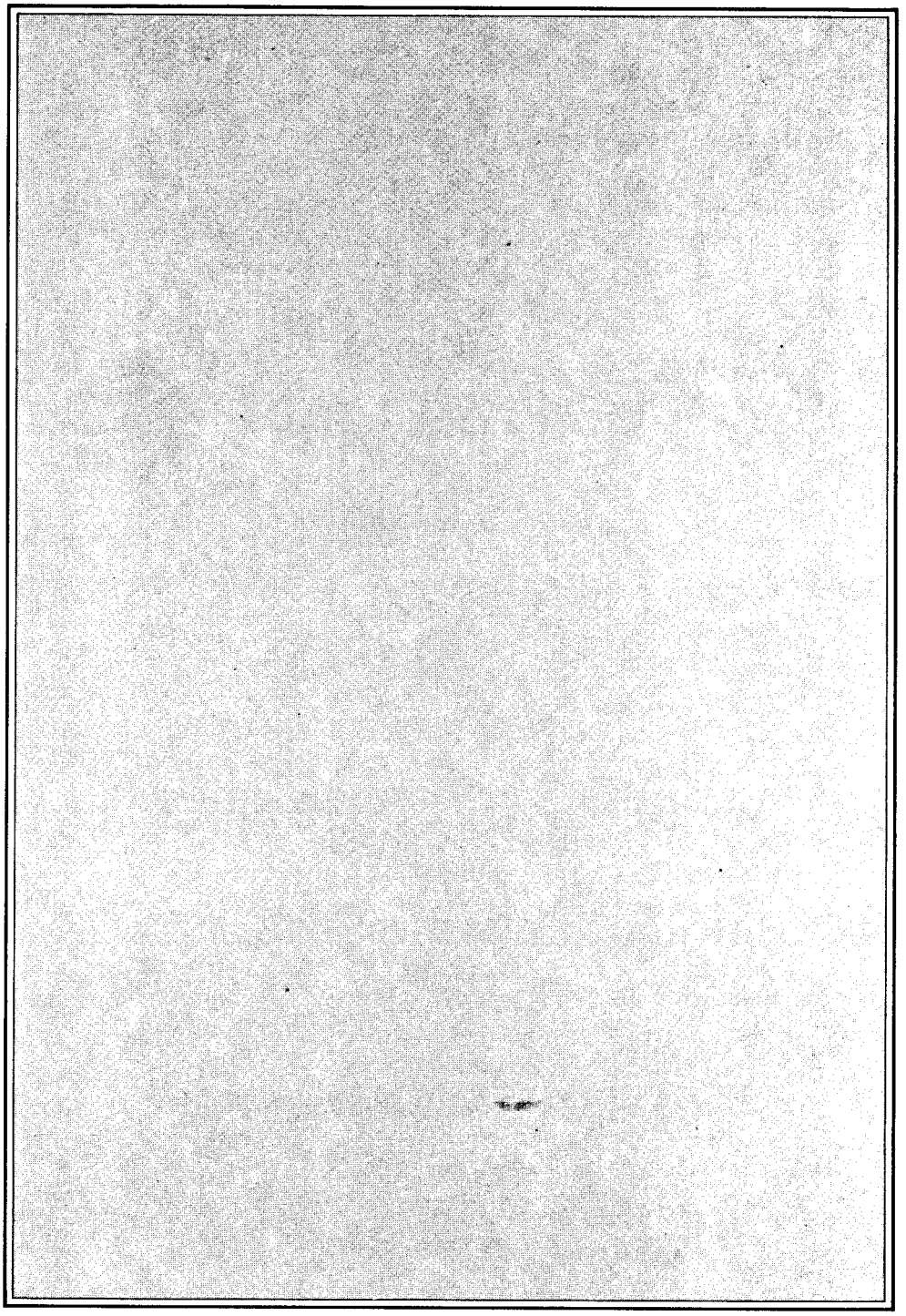
พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง

แนวการศึกษา
ขั้นปริญญาตรี, โท และ เอก
แห่ง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง

คณะกรรมการ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง
พิมพ์แจก
ในงานพิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง
ณ วันพุธที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง

มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง

ระเบียบการศึกษา
ในหลักสูตรขั้นปริญญาตรี

อาศัยอำนาจตามมาตรา ๓๑ และ ๕๗ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ คณะกรรมการมหาวิทยาลัยวางระเบียบการศึกษาขั้นปริญญาตรีไว้ดังต่อไปนี้:—

๑. ในปีหนึ่ง ๆ การศึกษาแบ่งเป็นสองสมัย ๆ ละสามเดือน ดังนี้ —

สมัยที่ ๑ เปิดการสอนวันที่ ๑ กรกฎาคม จนถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ปิดการสอน

สมัยที่ ๒ เปิดการสอนวันที่ ๑๕ ธันวาคม จนถึงวันที่ ๑๕ มีนาคม ปิดการสอน

๒. ก่อนสมัยสอนจะได้มีพิธีเปิด สำหรับสมัยที่ ๑ พิธีเปิดกำหนดวันที่ ๒๗ มิถุนายน

สำหรับสมัยที่ ๒ พิธีเปิดกำหนดวันที่ ๑๐ ธันวาคม

๓. หลักสูตรขั้นปริญญาตรีแบ่งเป็น ๖ ภาค ภาคละ

— ๒ —

หนึ่งสมัย ลักษณะวิชาในภาคหนึ่ง ๆ มีดังนี้:—

ภาคหนึ่ง

๑. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (ธรรมศาสตร์)

๒. ธรรมนูญศาลยุติธรรม

๓. กฎหมายรัฐธรรมนูญ

๔. กฎหมายการเลือกตั้ง

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล

ภาคสอง

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์

๒. กฎหมายอาชญา

๓. วิธีพิจารณาความอาชญา

ภาคสาม

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการประกันด้วยบุคคลและทรัพย์

๓. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้

— ๓ —

๔. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเช่าทรัพย์ เช่าซื้อ จ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยยืม ฝากทรัพย์ เก็บของในคลัง ตั๋วสินค้า ปราณีประนอม การพนันและขันต่อ

๖. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง

ภาคสี่

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบัญชีเดินสะพัด ตั๋วเงิน ประกันภัย

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัท สมาคม

๓. วิธีพิจารณาความแพ่ง

๔. กฎหมายลักษณะพยานและจิตวิทยา

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมฤดก

๖. กฎหมายล้มละลาย

ภาคห้า

๑. ลัทธิเศรษฐกิจ

๒. เศรษฐศาสตร์

๓. กฎหมายการคลัง

— ๕ —

ภาคหก

๑. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง

๒. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

๓. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาชญา

๔. กฎหมายปกครอง

๕. ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของทะบวงการเมือง

๔. หลักสูตรปริญญาตรีทั้ง ๖ ภาคนั้นสอนทุกปี ดังนี้ ภาคหนึ่ง ภาคสาม และภาคห้า สอนในสมัยที่หนึ่ง ภาคสอง ภาคสี่ ภาคหก สอนในสมัยที่สอง

๕. ในปีหนึ่ง ๆ มหาวิทยาลัยจะจัดให้มีการสอบปีละ ๓ ครั้ง เริ่มในเดือนมิถุนายนครั้งหนึ่ง เริ่มในเดือนตุลาคมครั้งหนึ่ง เริ่มในเดือนมีนาคมครั้งหนึ่ง

วันเวลาการสอบไล่และสถานที่ ผู้ประศาสน์การจะได้กำหนดและจะได้ประกาศให้ทราบภายหลัง

ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ไม่มีการสอบในเดือนมิถุนายน

๖. ผู้ที่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยเป็นเวลาต่ำกว่า ๑ ปี (ปีการเรียน) มีสิทธิเข้าสอบไล่ได้ฉะเพาะภาคหนึ่งและภาคสอง ผู้ที่เข้าศึกษาเป็นเวลากว่า ๑ ปี มีสิทธิเข้าสอบไล่ได้ฉะเพาะภาคหนึ่ง, สอง, สาม, สี่ ผู้ที่เข้าศึกษาเป็นเวลากว่า ๒ ปีขึ้นไปมีสิทธิเข้าสอบไล่ได้ทั้ง ๖ ภาค

— ๕ —

๗. ผู้ศึกษามีสิทธิที่จะสมัครสอบวิชาทุก ๆ ภาคตามที่ตนมีสิทธิจะสอบดังกล่าวไว้ใน ๖ ได้ในทุก ๆ คราวที่มีการสอบไล่ แต่กรรมการสอบไล่จะตรวจวิชาในภาคต้นก่อน เมื่อผู้ศึกษาสอบได้ในภาคต้นแล้วจะตรวจวิชาในภาคสูงต่อต่อไปเป็นลำดับ ถ้าผู้ศึกษาสอบวิชาในภาคต้นใดยังไม่ได้ก็ให้ถอนการสมัครสอบสำหรับภาคสูงต่อ ๆ ไปที่ได้สมัครไว้ ในกรณีเช่นนี้มหาวิทยาลัยจะคืนค่าธรรมเนียมในการสมัครสอบให้เป็นจำนวนร้อยละห้าสิบ

๘. ค่าสมัครสอบไล่ขั้นปริญญาตรีตามที่ได้ประกาศไว้ในระเบียบการเข้าเรียนและอัตราค่าธรรมเนียมข้อ ๘. นั้น ให้แก้เป็นดังนี้ :—

ภาคหนึ่ง .—

๑.	ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (ธรรมศาสตร์)	๓ บาท
๒.	กฎหมายรัฐธรรมนูญ	๒ บาท
๓.	กฎหมายการเลือกตั้ง	๑ บาท
๔.	ธรรมนูญศาลยุติธรรม	๑ บาท
๕.	กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล	๓ บาท

ภาคสอง .—

๑.	กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์	๑ บาท

๒. กฎหมายอาชญา ๓ บาท

๓. วิธีพิจารณาความอาชญา ๑ บาท

ภาคสาม

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ ๓ บาท

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยการประกันด้วยบุคคลและทรัพย์ ๑ บาท

๓. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยซื้อขาย แลกเปลี่ยนให้ ๑ บาท

๔. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยเช่าทรัพย์ เช่าซื้อ จ้างแรงงาน จ้างทำของ รับขน ๑ บาท

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยยืม ฝากทรัพย์ เก็บของในคลังสินค้า ปราณีประนอม การพะนันและขันต่อ ๑ บาท

๖. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยตัวแทน นายหน้า จัดการงานนอกสั่ง ๑ บาท

ภาคสี่.—

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย บัญชีเดินสะพัด ตั๋วเงิน ประกันภัย ๒ บาท

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหุ้นส่วนและบริษัทสมาคม ๑ บาท

๓. วิธีพิจารณาความแพ่ง ๓ บาท

๔. กฎหมายลักษณะพะยานและจิตตวิทยา ๓ บาท

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัวและมฤดก ๓ บาท

๖. กฎหมายลักษณะล้มละลาย ๓ บาท

ภาคห้า.—

๑. ลัทธิเศรษฐกิจ ๓ บาท

๒. เศรษฐศาสตร์ ๓ บาท

๓. กฎหมายการคลัง ๒ บาท

ภาคหก.

๑. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง ๑ บาท

๒. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล ๑ บาท

๓. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาชญา ๑ บาท

๔. กฎหมายปกครอง ๓ บาท

๕. ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของทบวงการเมือง ๑ บาท

(ลงนาม) หลวงประดิษฐ์มนูธรรม

แทนนายก

ประกาศมา ณ วันที่ ๑๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ภาคหนึ่ง

วิชาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป

(ธรรมศาสตร์)

(๑) แผนกต่างๆของกฎหมายและประโยชน์ของการแบ่งแยกกฎหมาย

กฎหมายเกี่ยวด้วยสิทธิเอกชน—กฎหมายเกี่ยวด้วยสิทธิมหาชน—กฎหมายระหว่างประเทศ

(๒) ข้อบังคับของกฎหมาย

ลักษณะทั่วไปแห่งข้อบังคับของกฎหมาย (วิธีดำเนินการบังคับ—กรณีที่กฎหมายมีน้ำหนักพิเศษ (ศีลธรรมอันดี—แบบของนิติกรรม—ความสงบเรียบร้อยของประชาชน)—ที่มาแห่งกฎหมาย (จารีตประเพณี—หลักกฎหมายทั่วไป—คำพิพากษาของศาล)—การศึกษาโดยเฉพาะในบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษรประเภทต่างๆ (ประโยชน์ของการทำประมวลกฎหมาย—การร่างประมวลกฎหมายของกรุงสยาม)—การตรากฎหมาย (การร่าง—การประกาศใช้—การเผยแผ่—การเริ่มใช้)—เขตแห่งการใช้กฎหมาย (กฎหมายใช้บังคับแก่ผู้ใดบ้าง—กฎหมายใช้บังคับได้นาน

เพียงใด)—การตีความในกฎหมาย (ผู้ตีความในกฎหมาย—หลักในการตีความ)—การยกเลิกกฎหมาย (ยกเลิกโดยตรง—ยกเลิกโดยปริยาย)

(๓) สิทธิ

สิทธิประเภทต่างๆ (สิทธิเกี่ยวด้วยสภาพบุคคล—สิทธิเกี่ยวด้วยผลประโยชน์)—การได้สิทธิ (วิธีสามัญในการได้สิทธิเกี่ยวทางผลประโยชน์—วิธีฉะเพาะในการได้สิทธิในเรื่องหนี้—วิธีฉะเพาะในการได้สิทธิในทรัพย์ (ทรัพย์สิทธิ))—การใช้สิทธิ—การสงวนและคุ้มครองสิทธิ (การสงวนสิทธิ—การคุ้มครองสิทธิโดยทางศาลยุติธรรม—พะยานหลักฐาน)—การโอนสิทธิ (แบบต่างๆแห่งการโอนสิทธิ—หลักเกณฑ์แห่งการโอน—ผลแห่งการโอน)—ความระงับแห่งสิทธิ

๒. กฎหมายรัฐธรรมนูญ

(๑) ระเบียบชุมนุมชน—รัฐ—ชะนิดต่างๆของรัฐ—รัฐบาล—อำนาจอธิปไตย—ลัทธิประชาธิปไตย—ลัทธิเผด็จการอันขัดต่อการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ—ประวัติการปกครองแต่โบราณจนถึงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕—การปกครองตามแบบรัฐธรรมนูญชั่วคราว ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

— ๑๐ —

(๒) รัฐธรรมนูญ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕—พระมหากษัตริย์—รัฐมนตรี—สภาผู้แทนราษฎร—ศาล

(๓) สิทธิและหน้าที่ของพลเมือง

(๔) คณะพรรคการเมืองต่าง ๆ

๓. กฎหมายการเลือกตั้ง

หลักทั่วไป—การเลือกตั้งโดยตรงจากราษฎร—การเลือกตั้งโดยผู้แทนของราษฎร—การเลือกตั้งโดยผู้สมัครรับเลือกตั้งต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ—หน้าที่ของราษฎรในการออกเสียงเลือกตั้ง—โทษที่จะได้รับในการไม่ออกเสียง—วิธีเลือกตั้งของประเทศต่าง ๆ—การเลือกตั้งในประเทศสยาม

๔. ธรรมนูญศาลยุติธรรม

อำนาจตุลาการ—ความสำคัญและวงเขตอำนาจตุลาการตามรัฐธรรมนูญ—กระทรวงยุติธรรม

ศาลต่าง ๆ

ศาลในกรุงเทพ ฯ—ศาลในจังหวัดอื่น—ศาลอุทธรณ์ศาลฎีกา—องค์คณะผู้พิพากษาที่จำต้องมีในศาลต่าง ๆ

ผู้พิพากษา

การคัดเลือก—การแต่งตั้ง—ฐานะของข้าราชการตุลาการ—อำนาจและหน้าที่

— ๑๑ —

อัยยการ

การคัดเลือก—การแต่งตั้ง—อำนาจและหน้าที่

ผู้ช่วยเหลือศาล

ทนายความ—สิทธิและหน้าที่ของทนายความ—ข้อบังคับมรรยาททนายความ

จ่าศาล

การคัดเลือกและตั้ง—หน้าที่

กองหมาย

ระเบียบและอำนาจและหน้าที่

กองรักษาทรัพย์

หน้าที่—เจ้าพนักงานรักษาทรัพย์—อำนาจและหน้าที่

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล

บุคคลธรรมดา

(๑) สภาพบุคคล—เกิดเมื่อใด—สูญไปเมื่อใด

(๒) นาม—ชนานนาม—เปลี่ยนนาน—นามสตรีที่แต่งงาน

(๓) ทะเบียนบุคคล—การจดทะเบียน—ประโยชน์

(๔) ภูมิลำเนา—ความสำคัญของภูมิลำเนา—วิธีกำหนดภูมิลำเนา—การเปลี่ยนภูมิลำเนาต่าง ๆ

— ๑๒ —

(๕) สาบสูญ—อย่างไรเรียกว่าสาบสูญ—การสุดสิ้นของการสาบสูญ

(๖) ผู้ไร้ความสามารถ—การคุ้มครองผู้ไร้ความสามารถ—ผู้แทนโดยชอบธรรม—(เกิดขึ้นได้อย่างไร—การตั้ง—อำนาจและหน้าที่)

นิติบุคคล

(๑) ประโยชน์ชะนิดต่าง ๆ—การเกิด—สิทธิและหน้าที่—การระงับ

ภาคสอง

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์

(๑) กอง ทรัพย์ — ลักษณะทั่วไป — ประกอบด้วยอะไร

(๒) ประเภทต่างๆ ของทรัพย์ — อสังหาริมทรัพย์ — สังหาริมทรัพย์

(๓) การครอบครอง — วิเคราะห์ลักษณะของการครอบครอง — เกิดขึ้นและสูญไปอย่างใด — ข้อบกพร่องในการครอบครอง — ผลตามกฎหมายซึ่งการครอบครองทำให้เกิดขึ้น

(๔) กรรมสิทธิ — การโต้แย้งในเรื่องกรรมสิทธิ — วิเคราะห์ลักษณะของกรรมสิทธิ — กรรมสิทธิในที่ดินอยู่ภายใต้ระเบียบการพิเศษอย่างใด (ความเกี่ยวพันระหว่างผู้ใกล้เคียง — เขตต์ — การใช้น้ำ — หาแร่ — ขุดหิน) — การประกันกรรมสิทธิในที่ดิน (การบังคับซื้อ — การเรียกคืนกรรมสิทธิ — หลักฐานในกรรมสิทธิ) กรรมสิทธิร่วม — กรรมสิทธิในสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง (ลิขสิทธิ — สิทธิในเครื่องหมายการค้า) การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ (การเข้าครอง — การจำหน่าย — การปกครองเป็นปรปักษ์ — การได้ดินที่งอกเงย)

— ๑๔ —

(๕) สิทธิเก็บกิน — การก่อให้เกิด — สิทธิและหน้าที่ของผู้มีสิทธิ และของผู้ถูกจำกัดสิทธิ — การระงับ

(๖) สิทธิอาศัย

(๗) ภาระจำยอม — เกิดขึ้นได้อย่างไร — ลักษณะตามกฎหมาย — ชนิดต่างๆ — ภาระจำยอมตามกฎหมาย — ภาระจำยอมจากการกระทำของบุคคล — การใช้ — การระงับ

(๘) ทรัพย์ของรัฐ — ชนิดต่างๆ — การจำหน่ายโดยรัฐ

๒. กฎหมายอาชญา

๑. หลักทั่วไป — อำนาจลงโทษ — วัตถุประสงค์แห่งการลงโทษ

ก. การกระทำอันเป็นผิด — การใช้กฎหมายอาชญา — เหตุอันควรยกเว้น หรือผ่อนอาชญา — พยายามกระทำผิด

ข. ผู้กระทำความผิด — อายุความในการรับผิดทางอาชญา — ความวิกลจริต — ความรับผิดของนิติบุคคล — กระทำความผิดหลายอย่าง — กระทำผิดหลายครั้งไม่เข็ดหลาบ — หลายคนกระทำความผิดอย่างเดียวกัน

ค. โทษ (อาชญา) — ชนิดต่างๆ ของโทษ — โทษประหารชีวิต — จำคุก — ปรับ — ให้อยู่ภายในเขตต์ที่อันมีกำหนด — ริบทรัพย์ — ประกันทานบน — การราชทัณฑ์

— ๑๕ —

๑. การเพิ่มโทษ — การลดโทษ — อภัยโทษ — นิรโทษกรรม — การฟื้นคดีขึ้นว่ากล่าว

๑. กำหนดเวลาที่จะฟ้องให้ลงโทษ

๒. ลักษณะความผิด (ชนิดต่างๆ ของความผิด) ประทุษฐร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว และพระราชอาณาจักร์ — ความผิดอันเกี่ยวด้วยการปกครองบ้านเมือง — รัฐธรรมนูญ — ความผิดที่กระทำให้เสื่อมเสียความยุติธรรม — ความผิดต่อศาสนา — ความผิดที่กระทำอนาจาร — ความผิดที่ประทุษฐร้ายแก่ชีวิต และ รางกาย — ความผิดที่กระทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพและชื่อเสียง — ความผิดที่ประทุษฐร้ายแก่ทรัพย์ — ความผิดลหุโทษ

๓. ลักษณะบังกัน การกระทำผิดอาชญา โดยวิธีปกครอง

๓. วิธีพิจารณาความอาชญา

หลักแห่งวิธีพิจารณาความอาชญา — เหตุใดจึงต้องมีกฎหมายวิธีพิจารณา — ศาลที่พิจารณาคดีอาชญา — อำนาจฟ้องคดี — การสืบสวนเตรียมคดี — การจับ — หมายต่างๆ — วิธีพิจารณาในศาลชั้นต้น — กระบวนการพิจารณา — พะยานหลักฐาน — คำพิพากษา — การอุทธรณ์ — ฎีกา — การบังคับตามคำพิพากษาการให้อภัยโทษ และลดหย่อนผ่อนโทษ.

ภาคสาม

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย นิติกรรมและหนี้

นิติกรรม—นิติเหตุ—เสรีภาพในการทำนิติกรรม—ข้อจำกัดเสรีภาพในการทำนิติกรรม (วัตถุที่ประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หรือเป็นการพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดขวางต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี ของ ประชาชน, แบบตามกฎหมายบังคับไว้, ความสามารถของบุคคลที่ทำนิติกรรม)—นิติกรรมฝ่ายเดียว—นิติกรรมสองฝ่าย—ผลแห่งนิติกรรม—เงื่อนไข และ เงื่อน เวลา—เจตนา—การแสดงเจตนา—การแสดงเจตนาลวง—นิติกรรมอำพราง—ความบกพร่องของการแสดงเจตนา—นิติกรรมที่เป็นโมฆะ และที่เป็นโมฆียะ—อายุความระงับสิทธิซึ่งเกิดจากนิติกรรม—ระยะเวลา

หนี้—มูลแห่งหนี้—ชะนิดต่าง ๆ แห่งหนี้—วัตถุแห่งหนี้—ผลแห่งหนี้—การบังคับให้ชำระหนี้ (การบังคับตัวบุคคล, การบังคับทรัพย์สิน)—ค่าสินไหมทดแทน—วิธีป้องกัน รักษาทรัพย์สินของลูกหนี้ (การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้, เพิกถอนการฉ้อฉล, สิทธิยึดหน่วง, บุริมสิทธิต่าง ๆ, สำหรับการศึกษาโดยละเอียดว่าด้วยสิทธิยึดหน่วงและบุริมสิทธิต่าง ๆ นั้น

— ๑๗ —

ให้ดูในคำสอนว่าด้วยการประกันด้วยบุคคลและทรัพย์) —เงื่อนไขและเงื่อนเวลาของหนี้ (ให้ดูในคำสอนว่าด้วยเงื่อนไขและเงื่อนเวลาของนิติกรรม) —หนี้ทมเจ้าหนี้หรือลูกหนี้หลายคน— การโอนหนี้—การระงับหนี้ (การชำระหนี้, ปลดหนี้, หักกลบลบหนี้, แปลงหนี้ใหม่, หนี้เกลื่อนกลืนกัน, เงื่อนเวลาสุดสิ้น, การชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัย, อายุความ)

มูลแห่งหนี้

๑. สัญญา— การแบ่ง จำแนกชะนิดสัญญา — การเกิดของสัญญา (ความตกลงยินยอม ของ คู่สัญญา, คำเสนอคำสนอง, วัตถุของสัญญา, ความสามารถของคู่สัญญา) —องค์ประกอบพิเศษแห่งการเกิดของสัญญา สำหรับสัญญาที่ต้องทำตามแบบและสัญญาที่ต้องมีการส่งมอบทรัพย์ (ให้ดูคำสอนว่าด้วยนิติกรรมในเมื่อกล่าวถึงการแสดง เจตนา และความสามารถ) —การตีความใน สัญญา— ผล ของ สัญญา— สัญญาตกลงว่าจะชำระหนี้แก่บุคคล ภายนอก—สัญญา มีเงื่อนไข (ให้ดูในคำสอนว่าด้วยนิติกรรม) —มัดจำและกำหนดเบี้ยปรับ—การเลิกสัญญา.

๒. จัดการงานนอกสั่ง (ให้ดูในคำสอนว่าด้วยตัวแทน)

๓. ลาภมิควรได้

๔. ละเมิด—หลักทั่วไปว่าด้วยการละเมิด—เกณฑ์แห่ง

— ๑๙ —

การรับผิดเพื่อละเมิด—ความเสียหาย, ความผิด—การใช้สิทธิเกินขอบเขตด์—การรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น—การรับผิดเพื่อความเสียหาย อันเกิดจาก สัตว์—การรับผิดเพื่อความเสียหายอันเกิดจากทรัพย์—ค่าสินไหมทดแทน—นิรโทษกรรม

๕. กฎหมาย.

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย การประกันด้วยบุคคลและทรัพย์

(๑) ข้อความทั่วไป

ประโยชน์ของสัญญาประกัน—การแบ่งแยกสัญญาประกันต่าง ๆ

(๒) ค้ำประกัน

ผลก่อนชำระหนี้—ผลภายหลังชำระหนี้—ความระงับสิ้นไปแห่งการค้ำประกัน

(๓) จำนอง

สิทธิจำนองครอบเพียงใด—สิทธิและหน้าที่ของผู้รับจำนองและผู้จำนอง—การบังคับจำนอง—สิทธิและหน้าที่ของผู้รับโอนทรัพย์สินซึ่งจำนอง—ความระงับสิ้นไปแห่งสัญญาจำนอง

— ๑๙ —

(๔) จำนำ

สิทธิและหน้าที่ของผู้จำนำ และผู้รับจำนำ—การบังคับจำนำ—ความระงับสิ้นไปแห่งการจำนำ

(๕) บุริมสิทธิ

บุริมสิทธิสามัญ—บุริมสิทธิพิเศษ—บุริมสิทธิพิเศษเหนือสังหาริมทรัพย์—บุริมสิทธิพิเศษเหนือสังหาริมทรัพย์—ลำดับบุริมสิทธิ—ผลแห่งบุริมสิทธิ

(๖) สิทธิยึดหน่วง

การใช้สิทธิยึดหน่วง—สิทธิและหน้าที่ของผู้ทรง—ความระงับแห่งสิทธิยึดหน่วง

๓. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ซื้อขาย, แลกเปลี่ยน, ให้

๑. ซื้อขาย

วิเคราะห์ศัพท์, ลักษณะและแบบของสัญญาซื้อขาย—หลักสำคัญอันประกอบเป็นสัญญาซื้อขาย ๑. ความตกลงในสัญญาซื้อขาย ๒. ทรัพย์สินที่ซื้อขาย ๓. ราคา ๔. มัดจำ—คำมั่นว่าจะซื้อหรือจะขาย—สัญญาจะซื้อหรือจะขาย—บุคคลชนิดใดอาจซื้อหรือขายได้—การซื้อขายระหว่างสามีภรรยา—การโอนกรรมสิทธิ

หน้าที่ของผู้ขาย

๑. ส่งมอบ ๒. รับผิดเพื่อความชำรุดบกพร่อง ๓. รับผิดเพื่อการรอนสิทธิ ๔. ข้อสัญญายกเว้นความรับผิด

หน้าที่ของผู้ซื้อ

๑. รับมอบ ๒. ชำระราคา ๓. ประกันของผู้ขายที่ไม่ได้รับชำระราคาทรัพย์สินที่ซื้อขาย

สัญญาซื้อขายฉะเพาะบางอย่าง

ขายฝาก—ขายตามตัวอย่าง—ขายตามคำพรรณนา—ขายเผื่อชอบ—ขายทอดตลาด.

๒. แลกเปลี่ยน

๓. ให้

ลักษณะสำคัญของการให้—การให้ระหว่างมีชีวิต—การให้เมื่อตาย (ให้ดูในลักษณะมฤดก)

แบบของการให้—การรับให้—ผลของการให้—๑. หน้าที่ของคู่กรณี ๒. การโอนกรรมสิทธิ—การให้ฉะนิดเรียกคืนไม่ได้—การถอนการให้—

๔. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยเช่าทรัพย์, เช่าซื้อ, จ้างแรงงาน, จ้างทำของ, รับขน

๑. เช่าทรัพย์

— ๒๑ —

วิเคราะห์ศัพท์และลักษณะสำคัญของสัญญาเช่าทรัพย์ —แบบของสัญญาเช่า—หน้าที่และความรับผิดของผู้ให้เช่า หน้าที่และความรับผิดของผู้เช่า—การเช่าช่วง และโอนสิทธิในสัญญาเช่า—เช่าต่อโดยปริยาย—ความระงับแห่งสัญญาเช่า.

๒. เช่าซื้อ

ลักษณะสำคัญของสัญญาเช่าซื้อ—แบบของสัญญาเช่าซื้อ—สิทธิของผู้เช่าซื้อ—สิทธิของผู้ให้เช่าซื้อ.

๓. จ้างแรงงาน

วิเคราะห์ศัพท์—การก่อให้เกิดสัญญา—สินจ้าง—หน้าที่ของลูกจ้าง—หน้าที่ของนายจ้าง—ความระงับแห่งสัญญาจ้างแรงงาน ๑. สัญญาที่มีกำหนดแน่นอน ๒. สัญญาที่ไม่มีกำหนดแน่นอน ๓. เหตุพิเศษอย่างอื่น.

๔. จ้างทำของ

ลักษณะสำคัญของสัญญาจ้างทำของ—หน้าที่และความรับผิดของผู้รับจ้าง—หน้าที่ของผู้ว่าจ้าง—สินจ้าง—จ้างช่วงสิทธิต่างๆของผู้ว่าจ้าง.

๕. รับขน

ลักษณะสำคัญของสัญญารับขน—ชนิดต่างๆของสัญญารับขน

— ๒๒ —

๑. รับขนของ การก่อให้เกิดสัญญา—ใบกำกับของ—ใบคราส่ง—ความรับผิดของผู้ขนส่ง—หน้าที่ของผู้ขนส่ง—สิทธิของผู้ขนส่ง—การขนส่งหลายทอด.—ประโยชน์ของใบรับขนในทางเศรษฐกิจ

๒. รับขนคนโดยสาร สิทธิของผู้ขนส่ง—หน้าที่ของผู้ขนส่ง—ข้อความยกเว้นความรับผิด.

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วย ยืม,ฝากทรัพย์,เก็บของในคลังสินค้า, ปราณีประนอม, การพนันและขันต่อ

๑. ยืม

ลักษณะสำคัญของสัญญายืม—ชะนิดต่างๆของสัญญายืม

ก. ยืมใช้คงรูป หน้าที่ของผู้ยืม—สิทธิของผู้ให้ยืม

ข. ยืมใช้สิ้นเปลือง หลักทั่วไปว่าด้วยการยืมใช้สิ้นเปลือง—หลักว่าด้วยการกู้ยืมเงิน—แบบของการกู้ยืม—การชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินอย่างอื่น.

๒. ฝากทรัพย์

หลักทั่วไปว่าด้วยการฝากทรัพย์—การฝากทรัพย์บางชะนิด ๑. วิธีฉะเพาะการฝากเงิน ๒. วิธีฉะเพาะสำหรับเจ้าสำนักโรงแรม.

๓. เก็บของในคลังสินค้า

สภาพของการเก็บ ของในคลัง สินค้า— ใบรับ ของคลังสินค้าและประทวนสินค้า—วิธีเปลี่ยนมือ—การสลักหลังใบรับและประทวน—การสลักหลังใบ รับแยกจาก ประทวน สินค้า—แบบวิธีการ สลักหลัง—ผล ของการ สลัก หลัง—การ สลักหลังประทวนสินค้าแยกจากใบรับ—สิทธิของผู้ ทรงประทวนสินค้าแยกจากใบรับ—สิทธิและหน้าที่ ของ นายคลัง สินค้า. — ประโยชน์ของ ใบรับของคลังสินค้าในทางเศรษฐกิจ

๔. ปราณีประณอม

เงื่อนไขแห่งความสมบูรณ์ของปราณีประนอม—บุคคลใดปราณีประนอมได้—ข้อพิพาท ชะนิดใด ปราณี ประนอมได้—แบบของการปราณีประนอม—ผลของการ ปราณีประนอม—ความเสี่ยงเปล่าแห่งปราณีประนอม.

๕. การพนันและขันต่อ

วิเคราะห์ศัพท์—ผลแห่งการ พนันและขันต่อ—สลาก กินแบ่งและสลากกินรวบ.

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ว่าด้วย ตัวแทน, นายหน้า, จัดการงานนอกสั่ง

๑. ตัวแทน

ลักษณะของสัญญาตัวแทน—ตัวแทน ทำให้ เปล่าและมี

— ๒๘ —

บำเหน็จ—ขอบเขตแห่งสัญญาตัวแทน—ความสามารถของคู่กรณี—แบบพิธีของสัญญา—หน้าที่และความรับผิดของตัวการและตัวแทน—ผลแห่งการปฏิบัติตามสัญญาตัวแทน—ความรับผิดของตัวการและตัวแทนต่อบุคคลภายนอก—ความระงับสิ้นไปแห่งสัญญาตัวแทน—ตัวแทนค้าต่าง.

๒. นายหน้า

สภาพและลักษณะแห่งนายหน้า—หน้าที่และความรับผิดของนายหน้า—ผลต่อบุคคลภายนอก.

๓. จัดการนอกสั่ง

สภาพของการจัดการนอกสั่ง—สิทธิและหน้าที่ของผู้จัดการงานนอกสั่ง—สิทธิและหน้าที่ของเจ้าของทรัพย์.

ภาคสี่

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ว่าด้วยบัญชีเดิรสะพัด, ตั๋วเงิน, ประกันภัย

๑. บัญชีเดิรสพัด

ประโยชน์ของบัญชีเดิรสพัด — บัญชีเดิรสพัดชะนิดต่างๆ — ลักษณะแห่งบัญชีเดินสพัด — ผลของบัญชีเดิรสพัด.

๒. ตั๋วเงิน

หลักทั่วไปว่าด้วยตั๋วเงิน — ชะนิดต่างๆ ของตั๋วเงิน

ตั๋วแลกเงิน การออกและแบบของตั๋วแลกเงิน — การสลักหลังตั๋วแลกเงิน — ประกันต่างๆสำหรับการ ชำระ ๓. การรับรอง ๒. อาวัล ๓. การใช้เงิน ๔. การสอดเข้าแก้หน้า — การรับรองเพื่อแก้หน้า — การใช้เงินเพื่อแก้หน้า — สิทธิไล่เบี้ยเพราะเขาไม่รับรอง หรือไม่ใช้เงิน — ตั๋วแลกเงินเบี้นสำหรับ — อายุความ

ตั๋วสัญญาใช้เงิน วิเคราะห์ศัพท์ — แบบของตั๋วสัญญาใช้เงิน — การออก — การสลักหลัง — อาวัล — สิทธิและหน้าที่ของผู้ทรง — ความต่างกันระหว่างตั๋วแลกเงิน

กับตั๋วสัญญาใช้เงิน — ความรับผิดของผู้ออกตั๋วสัญญาใช้เงิน — การใช้เงิน.

เช็ค วิเคราะห์ศัพท์ และสภาพของเช็ค — เช็คจะต้องมีรายการอย่างใดบ้าง — วันที่กำหนดให้ใช้เงิน — สิทธิและหน้าที่ของผู้ทรง — เทียบเช็คกับตั๋วแลกเงิน — เช็คขีดคร่อม — หน้าที่และความรับผิดของธนาคาร.

ตั๋วเงินปลอม ตั๋วเงินถูกลัก ตั๋วเงินหาย.

๓. ประกันภัย

หลักของการประกันภัย — การประกันภัยชนิดต่างๆ — วิธีการประกันภัย — การประกันวินาศภัย — วิธีเฉพาะการประกันภัยในการรับขน — ประกันภัยค้ำจุน.

ประกันชีวิต ชนิดต่างๆของการประกันชีวิต — สภาพของการประกันชีวิต — หลักทั่วไปว่าด้วยการประกันชีวิต — การโอนประโยชน์ — ประกันชีวิตเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอก — การเลิกสัญญา.

๒. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยห้างหุ้นส่วนบริษัทและสมาคม

สัญญาเข้าห้างหุ้นส่วนและบริษัทคืออะไร (การเข้าเป็นห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทไม่จำต้องเพื่อประกอบการในการค้าขาย) — การรวมเข้ากันเป็นห้างหุ้นส่วนต่างกับ

— ๒๗ —

การเป็นเจ้าของทรัพย์สิน รวมกันอย่างไรบ้าง — ประเภทของห้างหุ้นส่วน และบริษัท — การจดทะเบียนและผลของการจดทะเบียน (จะจดทะเบียนห้าง หรือบริษัทที่ไหน) — รายการที่ต้องจด (ค่าธรรมเนียม) — การโฆษณา — สิทธิที่จะตรวจคัดสำเนาเอกสารที่จดทะเบียนไว้และสิทธิที่จะขอให้นายทะเบียนทำใบสำคัญแสดงการจดทะเบียน — การนับกำหนดเวลาการจดทะเบียนหรือการประกาศโฆษณา — ข้อสันนิษฐานของกฎหมายในเมื่อลงราชกิจจานุเบกษา — การจดทะเบียนและโฆษณาจำเป็นอย่างไร — เอกสารของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัท

ห้างหุ้นส่วนสามัญ ความรับผิดของผู้เป็นหุ้นส่วน (ผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนต้องชำระหนี้ของห้างโดยไม่จำกัดจำนวน) — คุณสมบัติของผู้เป็นหุ้นส่วน — การตั้งห้างหุ้นส่วนสามัญ — การจดทะเบียน — ผลของการจดทะเบียน — ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วน — การโอนหุ้น — ความเกี่ยวพันระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก — ความรับผิดชอบของผู้เป็นหุ้นส่วน — ความรับผิดของหุ้นส่วนที่ออกไปแล้ว — ความรับผิดของผู้เป็นหุ้นส่วนที่เข้ามาใหม่ — ความรับผิดฉันท์เป็น

หุ้นส่วน ด้วยการ แสดง ออก — การ เลิก ห้าง หุ้น ส่วน สามัญ — การชำระบัญชี — การควบ ห้าง หุ้น ส่วน จด ทะเบียนเข้ากัน — ผลของการควบห้างเข้ากัน.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด การตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัด — ผลของ ห้าง หุ้น ส่วน จำกัดไม่ จดทะเบียน — กฎหมาย ที่ จะใช้ สำหรับห้างหุ้นส่วนจำกัด — ความเกี่ยว พัน ระหว่าง ผู้ เป็น หุ้น ส่วน ด้วย กันเอง — ว่าด้วย ทุน — ความเกี่ยวพัน ระหว่างผู้ เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก

บริษัทจำกัด หลักทั่วไป — สภาพและการตั้งบริษัทจำกัด — หุ้น และ ผู้ถือหุ้น — วิธีจัดการ บริษัท จำกัด — กรรม การ — ประชุมใหญ่ — บัญชีงบดุล — เงินปันผล และ เงินสำรอง — สมุด และบัญชี — การสอบ บัญชี — การ ตรวจ — การเพิ่มทุนและลดทุน — หุ้น กู้ — เลิกบริษัท จำกัด — การ ควบ บริษัท จำกัด เข้า กัน — หนังสือ บอก กล่าว — การถอนทะเบียนบริษัทร้าง — การชำระบัญชี ห้างหุ้นส่วนจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด และ บริษัท จำกัด

สมาคม หลักของสมาคม — รายการของสัญญาตั้งสมาคม ผิดกฎหมาย — สมาคมผิดกฎหมาย — วิธีดำเนินการของ สมาคม — การเลิกสมาคม

สหกรณ์

— ๒๑๙ —

๓. วิธีพิจารณาความแพ่ง

หลักทั่วไปว่าด้วยวิธีพิจารณา

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งคืออะไร

อำนาจศาล ว่าด้วยแดนแห่งอำนาจศาล ๑. ว่าด้วยอำนาจทั่วไป ๒. ว่าด้วยอำนาจอาณาเขตต์ — อำนาจในองค์คณะของศาล ๑. องค์คณะของผู้พิพากษา ๒. ความเที่ยงธรรมของผู้พิพากษา — การคัดค้านอำนาจศาล

คู่ความ ผู้มีสิทธิเป็นคู่ความ — ผู้ร้องสอด และคู่ความร่วม ผู้แทนตัวความและทนายความ

การพิจารณาคดี ลำดับการพิจารณา — วิธีกำกับการพิจารณา ๑. เรื่องให้ตัวความมาศาล และยอมความ ๒. การรวมและแยกคดีพิจารณา ๓. เรื่องอำนาจบางอย่างของศาลในการตรวจตรา ๔. เรื่องละเมิดอำนาจศาล ๕. เรื่องค่าฤชาธรรมเนียม — วิธีดำเนินการพิจารณา ๑. อาณาเขตต์ที่ศาลมีอำนาจทำการพิจารณาคดีได้ การที่ต้องทำภายในราชอาณาจักร์คดีที่ต้องทำภายนอกราชอาณาจักร์ ๒. การนั่งพิจารณาคดี ๓. การสืบพยานหลักฐาน ๔. บันทึกถ้อยคำ จำนวนการยื่นการทอดเอกสาร และโฉนดบัตรหมาย —

— ๓๐ —

คำพิพากษาและคำสั่ง—ผลแห่งคำพิพากษาหรือคำสั่ง—ค่าฤๅชาธรรมเนียม

ว่าด้วยการพิจารณาคดีที่ใช้ในศาลชั้นต่าง ๆ โดยฉะเพาะ

การพิจารณาของศาลชั้นต้น—คดีสามัญ—คดีมโนสาเร่—การพิจารณาคดีโดยขาดนัด.

วิธีพิจารณาโดยอนุญาโตตุลาการ ประโยชน์ของอนุญาโตตุลาการ

๔ กฎหมายลักษณพะยานและจิตตวิทยา

ข้อความทั่วไป

วิเคราะห์ศัพท์ของคำว่า "พะยาน"—พะยานต่าง ๆ ที่มาแห่งบทบัญญัติว่าด้วยพะยานต่าง ๆ.—ชะนิดต่าง ๆ ของพะยาน.

บทที่ ๑ พะยานบุคคล

หมวด ๑ อาจจะอ้างสืบพะยานบุคคลได้เมื่อใด.

หมวด ๒ วิธีสืบพะยานบุคคล.

หมวด ๓ การถาม การค้าน และการติง.

หมวด ๔ น้ำหนักของคำให้การของพะยานบุคคล.

บทที่ ๒ ความเกี่ยวข้องระหว่างจิตตวิทยา และคำให้การของพะยาน.

หมวด ๑. การดำเนิรความคิด.

ก). ความรู้สึกเกิดขึ้น.

ข). การเก็บความรู้สึก.

ค). ความมั่นใจในความรู้สึก.

ง). การแสดงความรู้สึกออกมา.

หมวด ๒. เหตุที่ทำให้คำให้การคลาดเคลื่อน — พะยานเท็จ

๑. ความกลัว

๒. ความรักใคร่

๓. ผลประโยชน์

๔. ความอาฆาต

๕. การรับสินบน

๖. ความเดินเล่อ

๗. ความกระหาย

หมวด ๓ คำให้การของเด็ก

บทที่ ๓ หลักการในการถามพะยาน

หมวด ๑ ผู้ซักพะยาน

๑. ความเฉลียวฉลาด

๒. ความเหมาะแก่การ

๓. ความเปนอิสสระ

หมวด ๒. เทฆนิคในการซักพะยาน.

ก). การซักพะยานบุคคล

ข). การซักพะยานของผู้ต้องหา

บทที่ ๔ การรับสารภาพ. การสาบาล
บทที่ ๕ พะยานเอกสาร
บทที่ ๖ ข้อสันนิษฐานต่างๆ
บทที่ ๗ วิธีชั่งพะยานหลักฐานทางวิชาการ
หมวด ๑ รอยนิ้วมือ
ส่วน ๑. การค้นหาร่องรอยในที่เกิดเหตุ
ส่วน ๒ . สภาพและคุณค่าของการพิศูจน์รอยมือ
หมวด ๒ ร่องรอยต่างๆ
๑. รอยเท้า
๒. รอยฟัน
๓. สิ่งที่ติดอยู่ที่เล็บ
๔. ฝุ่นละออง
๕. สิ่งของที่ผู้กระทำผิดทิ้งไว้
๖. ร่องรอยในการหักพัง
๗. รอยเลือดต่างๆ
หมวด ๓ การตรวจเอกสาร
๑. การแก้ไขโดยขูดลบ
๒. การแก้ไขโดยเขียนทับลง
๓. การปลอมโดยลอกแบบ
๔. การปลอมโดยเลียนแบบ

๕. ลายมือปลอม

๖. การอ่านหนังสือที่เขียนโดยวิธีลับ

ก. ภาษาลับของผู้กระทำผิด

ข. วิธีเขียนโดยไม่ให้เห็นตัวอักษร

ค. วิธีเขียนโดยใช้อักษรย่อ

หมวด ๔ หลักการในการพิศูจน์โดยความคาดหมาย

๑. ความสังเกต

๒. ข้อสมมติ

๓. ความชำนาญ

๔. การคิดตามเหตุผล

๕. ความแน่นอน

๖. วิจักขณะพะยาน

๕. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ว่าด้วยครอบครัวและมฤดก

ภาค ๑. ผัวเมีย

หมวด ๑ การเป็นผัวเมีย

(๑) อย่างไรเป็นผัวเมียกันได้ตามกฎหมาย.

(ก) ความสามารถที่จะเป็นผัวเมียกัน

(ข) ความตกลงเป็นผัวเมียกัน.

(ค) การแสดงออกโดยเปิดเผย.

(๒) สัญญาแต่งงาน.

(๓) ลำดับชั้นภรรยา.

(๔) อำนาจอิสสระในหญิง.

(๕) คนที่เป็นผัวหรือเมียไม่ได้ตามกฎหมาย

หมวด ๒ ชู้และผิดเมียประการอื่น ๆ

(๑) ผิดเมีย.

(ก) ถึงชำเราหรือประถมผิดเมีย.

(ข) ผิดเมียไม่ถึงชำเรา.

(ค) ชู้เหนือขันหมาก.

(ง) ชู้เหนือผี.

(๒) สิทธิพ้องชู้และริบทรัพย์

(๓) การปรับไหมชายชู้.

(๔) หญิงคนกลาง.

(๕) ผัวฆ่าชู้.

(๖) ผู้สมรู้และชักสื่อ.

หมวด ๓ การขาดจากเป็นผัวเมียกัน

(๑) ผัวเมียขาดกันด้วยเหตุไรบ้าง.

(๒) อย่ากันเอง.

(๓) ขาดกันโดยคำพิพากษาของศาล.

(๔) ผัวเมียร้างกันนานจนกฎหมายถือว่าขาดกัน.

(๕) ผัวหรือเมียฝ่าย ๑ ตาย.

หมวด ๔ ทรัพย์ระวางผัวเมีย.

(๑) สินบริคณห์และสินส่วนตัว.

(๒) สินเดิมและสินสมรส.

(๓) วิธีแบ่งทรัพย์เมื่อผัวเมียอย่ากัน.

(๔) วิธีแบ่งทรัพย์เมื่อผัวเมียตายจากกัน.

(๕) วิธีแบ่งทรัพย์เมื่ออย่าแล้วคืนดีกัน.

(๖) สินสอดขันหมาก ของหมั้นและเรือนหอ.

หมวด ๕ สิทธิและหน้าที่ของผัวเมีย

(๑) ในส่วนความประพฤติ.

(๒) ในส่วนทรัพย์สิน.

(๓) สิทธิของผัวในทรัพย์ระวางผัวเมีย.

(๔) สิทธิของเมียในทรัพย์ระวางผัวเมีย

(๕) สิทธิในทรัพย์ของผัวเมียที่อย่างร้างกัน.

(๖) สิทธิในทรัพย์ของชายที่มีอยู่แล้วไปบวช

(๗) หน้าที่ใช้หนี้เมื่ออย่ากัน

(๘) หน้าที่ของลูกหนี้ต้องใช้หนี้แก่ผัวหรือเมีย.

หมวด ๖ เบ็ดเตล็ด

(๑) เมื่อผัวเมียอย่ากันไม่ตกลงกันจะให้บุตรชายหญิงให้อยู่กับฝ่ายใด

(๒) อุทลุม

ภาค ๒ มฤดก

หมวด ๑ ลักษณะมฤดกทั่วไป

(๑) ข้อความเบื้องต้น.

(๒) ทรัพย์มฤดก.

(๓) กรรมสิทธิตกทอดเมื่อใด.

(๔) ความตาย

หมวด ๒ ทายาท

(๑) ทายาท คือ อะไร และใครบ้างเป็นทายาท

(๒) ข้อห้ามไม่ให้ทายาทได้รับมฤดก

หมวด ๓ วิธีแบ่งมฤดก

(๑) มฤดกชาย ศักดินาแต่ ๔๐๐ ไร่ขึ้นไป

(๒) มฤดกชาย ศักดินาต่ำกว่า ๔๐๐ ไร่

(๓) มฤดกหญิงที่มีสามี.

(๔) มฤดกหญิงที่ไม่มีสามี.

(๕) วิธีแบ่งส่วนในภาคต่าง ๆ

(๖) มฤดกพระภิกษุสงฆ์

(๗) มฤดกพราหมณ์

(๘) มฤดกผู้ถือสาสนาอิสราม

หมวด ๔ พินัยกรรม

(๑) พินัยกรรม คืออะไร.

(๒) แบบหรือวิธีทำพินัยกรรม

(๓) ตีความในพินัยกรรม.

(๔) ผลแห่งพินัยกรรม.

(๕) เพิกถอนพินัยกรรม.

หมวด ๕ อายุความ

(๑) กำหนดเวลาฟ้องความ มฤดก

(๒) การปกครองทรัพย์มฤดก

หมวด ๖ ผู้จัดการมฤดก

(๑) การตั้งแต่ง

(๒) อำนาจและหน้าที่ของผู้จัดการมฤดก

(๓) ความรับผิดชอบ

หมวด ๗ เบ็ดเตล็ด

(๑) การชำระหนี้มฤดก

(๒) ค่าปลงศพและค่าใช้จ่ายในการแบ่งมฤดก

๖. กฎหมายลักษณะล้มละลาย

ประวัติของกฎหมายล้มละลาย วิธีพิจารณาตั้งแต่ยื่นฟ้องจนถึงคำสั่งให้ผู้ล้มละลายพ้นจากคดี ๑. ผู้มีอำนาจฟ้องคดีล้มละลาย ๒. ลักษณะสำคัญของการฟ้องคดีล้มละลาย ๓. หน้าที่ของโจทก์ ๔. การตั้งผู้รักษาทรัพย์ชั่วคราว ๕. การฟ้องกองทรัพย์ของลูกหนี้ถึงแก่กรรม ๖. การ

— ๓๙ —

พิจารณาและคำสั่งในคดีที่เจ้าหนี้เป็นโจทก์ฟ้อง ๗. ผลของคำสั่งให้รักษาทรัพย์ชั่วคราวหรือคำสั่งให้ล้มละลาย ๘. คำชี้แจงเรื่องหุ้นส่วน ๙. อำนาจของผู้รักษาทรัพย์ที่จะยึดทรัพย์ของผู้ล้มละลาย ๑๐. การออกหมายจับลูกหนี้ ๑๑. หน้าที่ของผู้ล้มละลายที่จะต้องมอบทรัพย์สมบัติให้เจ้าพนักงานรักษาทรัพย์ ๑๒. การประชุมเจ้าหนี้ ๑๓. การได่ส่วนผู้ล้มละลายโดยเปิดเผย ๑๔. การยกคดีเรื่องล้มละลาย ๑๕. คำสั่งให้พ้นจากคดี ผลของคำสั่งให้พ้นจากคดี

การพิจารณาคดีล้มละลายซึ่งจำเลยเป็นหุ้นส่วน — ว่าด้วย การรวบรวมทรัพย์สมบัติเป็นตัวเงิน — การพิจารณาหนี้ — การแบ่งทรัพย์ ความตกลงในเรื่องหนี้ — ความผิดและเบี้ยปรับ ใหม่ในคดีล้มละลาย — หน้าที่ของ เจ้าพนักงาน รักษา ทรัพย์ — ว่าด้วยข้อความทั่วไป

ภาคห้า

๑. ลัทธิเศรษฐกิจ

(๑) สมัยโบราณจนถึงยุคกลาง

(๒) เมอร์คันติลิสม์

(๓) สำนักลิเบอรัล—กำเนิด—ลัทธิ—นโยบายเศรษฐกิจพวกฟิซิโอคราต—พวกคลาสสิก—อาดัมสมิธ—มัลทัส—ริคารโด—สจ๊วตมิล—ย.บ.เซย์—บัสติอาต์

(๔) สำนักโซชีอาลลิสม์—ชะนิดต่าง ๆ—นโยบายเศรษฐกิจปลาโต—โทมัสโมรัส, โรเบอร์ตโอเวน, ลาเบต์, บากูนิน, เลนิน, เซนต์ซิมอน, โรแบร์ตัส, ลัสซาล, คาร์ลมาร์ค, ฟูริเย, หลุยบลัง, ปรูดอม

(๕) ลัทธิระหว่างลิเบอรัลและโซชีอาลลิสม์—รัฐโซชีอาลลิสมโซลิดาริสต์—เลอองบูรยัวส์—เลอเปล—ยิด

(๖) ลัทธิเผด็จการ

๒. เศรษฐีศาสตร์

หัวข้อแนวการสอน

ข้อความเบื้องต้น. วิเคราะห์ศัพท์เศรษฐศาสตร์—วัตถุประสงค์ของเศรษฐศาสตร์—กฎของเศรษฐศาสตร์—ความเกี่ยวพันระหว่างเศรษฐศาสตร์กับวิชาอื่น ๆ

ความต้องการของมนุษย์—ทรัพย์—ประโยชน์—ค่า—ราคา

ประดิษฐกรรม. (๑) สิ่งที่มีส่วนในประดิษฐกรรม—ธรรมชาติ(ดิน,น้ำ,อากาศ,พืชพันธุ์,สัตว์,แร่ธาตุ,ชุมนุมชน, เครื่องจักร)—แรงงาน (ส่วนของแรงงานในประดิษฐกรรม, แรงงานทำให้เกิดผล, การจัดระเบียบงานแบบเทเลอร์) —ทุน— (ชะนิดต่างๆ เกิดขึ้นได้อย่างไร)

(๒) วิธีต่างๆในประดิษฐกรรม—การใช้จ่ายในประดิษฐกรรม—กฎในประดิษฐกรรม—การแข่งขัน—เศรษฐภัย—การร่วมกันประดิษฐ (รวมแรงงาน—รวมทุน—รวมที่ดิน)—การแบ่งงาน—การประดิษฐโดยรัฐ

ปริวรรตกรรม. (๑) การแลกเปลี่ยน—ค่าแห่งการแลกเปลี่ยน—ประโยชน์แห่งการแลกเปลี่ยน—วิธีต่างๆในการขนส่ง—พ่อค้า—การซื้อขาย—เงินใช้เป็นเครื่องมือแห่งการแลกเปลี่ยน—เงินใช้เป็นเครื่องวัดค่าแห่งการแลกเปลี่ยน

(๒) เงินตรา—การทำเงินตรา—ชะนิดต่างๆ และความเกี่ยวพันระหว่างเหรียญเงิน, เหรียญทอง—

— ๔๑ —

แร่เงิน แร่ทองในเวลานี้—กฎของเกรแชม—เงินตราในประเทศต่างๆ

(๓) เงินกระดาษ—การใช้เงินกระดาษแทนเงินตรา—การทำเงินกระดาษทำให้เกิดความมั่งคั่งหรือไม่—ชนิดต่างๆของเงินกระดาษ—การทำเงินกระดาษ

(๔) เครดิต—เครดิตชนิดต่างๆ—ประโยชน์แห่งเครดิต—ตัวแลกเงิน, ตั๋วสั่งจ่ายเงิน—เช็ค—ธนาคารบัตร—ประโยชน์แห่งการมีธนาคารออกบัตรใช้สำหรับประชาชน, สำหรับประชาชาติ—ธนาคารบัตรระหว่างประเทศ—ธนาบัตร "กระดาษเงิน"—การบังคับให้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย—การไม่อนุญาตให้ยืนเอาแร่เงินแร่ทองได้—ประโยชน์แห่งธนาบัตร—ผลร้ายของธนาบัตร—เงินที่หมดความเชื่อและแก้ไขให้ดีขึ้นได้อย่างไรบ้าง—ความหมุนเวียนแห่งเครดิตในธนาคาร—การโอนบัญชี—ธนาคารต่างๆ

(๕) ราคา—ความเกี่ยวพันระหว่างคำเสนอ, คำสนองและราคาสิ่งของ—ตลาด—การก่อให้เป็นราคา—ราคาธรรมดา และราคาตลาด—การเคลื่อนไหวของราคา—ผลในการขึ้นหรือลดราคา—ค่าของเงินกับการเคลื่อนไหวของราคา—วิธีที่จะทำให้ราคาคงที่ และให้ชอบธรรม

(๖) การจัดระเบียบการพาณิชย์—การหาตลาด

(๗) การแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ—สถิติ—(การทำ,การตีความตัวเลขในสถิติ)—หลักเกณฑ์แห่งการค้าระหว่างประเทศ—หนี้สินระหว่างประเทศ—การชำระ, อัตราแลกเปลี่ยนดร๊าฟท์—การแซกแซงของรัฐในการค้าระหว่างประเทศ—ภาษีศุลกากร—หลักในเรื่องภาษีศุลกากรและการปฏิบัติ

จิภาคกรรม. (๑) วิธีต่างๆในการบันผลที่ได้—

ก) วิธีบัจจุบัน—กรรมสิทธิ์—ลักษณ—ความไม่เสมอภาคสิทธิที่จะได้รับความเจือจุน

ข) วิธีโซเซียลลิสม์—คอมมิวนิสต์—คณะเซนซิมองและการสับมฤดก—คอลเลคติวิสม์—โคโอเปราติสม์

(๒) ชะนิดต่างๆของรายได้—ค่าจ้าง (วิเคราะห์ศัพท์,ลัทธิต่างๆในค่าจ้าง—การลดเวลาทำงาน) ค่าเช่าที่ดิน(เกิดขึ้นได้อย่างไร—ลัทธิต่างๆในเรื่องค่าเช่าที่ดิน) ดอกเบี้ย (เกิดขึ้นได้อย่างไร—ลัทธิต่างๆในเรื่องดอกเบี้ย) กำไร (วิเคราะห์ศัพท์,ลัทธิต่างๆ ในเรื่องกำไร—การแบ่งกำไร) ภาษีอากร (วิเคราะห์ศัพท์, วัตถุประสงค์)

(๓) ความเกี่ยวพันระหว่างแรงงานและทุน—สัญญาจ้างแรงงาน—การจัดหางาน—เงื่อนไขในการทำงาน—แรงงานเกิดขัดกับทุน—การหยุดงาน(ล็อกเอ้าท์, สไตร์ก์)—การหาวิธีปรองดอง—การจัดสมาคมอาชีพ—สหบาลกรรมกร—ประกันภัย

(๔) การให้ความคุ้มครองคนงาน

โภคยกรรม วิเคราะห์ศัพท์—ประดิษฐกรรมและโภคยกรรม—กฎของมัลทัส—การใช้จ่าย—สมาคมผู้บริโภค—หน้าที่ของเทศบาล—การออมสิน.

๓. กฎหมายการคลัง

ข้อความเบื้องต้น วัตถุประสงค์ของวิทยาการคลัง—ความสำคัญในสมัยปัจจุบัน

งบประมาณ ๑. การจัดตั้งงบประมาณ—ลักษณะของงบประมาณ—การจัดตั้งงบประมาณในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช—การจัดตั้งงบประมาณเวลาน้ำ—หน้าที่ของฝ่ายบริหารบัญญัติ—กรรมาธิการการคลัง—การจัดตั้งงบประมาณในประเทศอังกฤษ—ในสหาลัรัฐอเมริกา—ฝรั่งเศส

๒. หลักเกณฑ์ต่างๆ ในการจัดตั้งงบประมาณ—ระยะเวลาการจัดตั้ง—ระยะเวลาที่ให้ใช้งบประ

มาณบังคับ—การคำนวนรายจ่าย—การคำนวนรายได้—วิธีที่ใช้ในประเทศต่างๆ—รายจ่ายและรายได้ทุกประเภทจะต้องปรากฏในงบประมาณ—งบประมาณควรมีอันเดียวหรือหลายอัน

๓. วิเคราะห์ร่างงบประมาณตามแบบปัจจุบัน คำแถลงเหตุ—ตัวบท—หลักฐานประกอบ

๔. การลงมติให้ใช้งบประมาณ กรรมาธิการของสภาผู้แทนราษฎร—การเสนอญัตติและการแปรญัตติ—การลงมติ—ความหมายแห่งมติ—การลงมติในประเทศอังกฤษ—สหปาลีรัฐอเมริกา—ฝรั่งเศส—การขอตั้งงบประมาณเพิ่มเติม

๕. การปฏิบัติให้เป็นไปตามงบประมาณ ระเบียบราชการในกระทรวงการคลัง—ส่วนราชการที่เกี่ยวกับรายได้—การเก็บเงินพลีโดยอ้อม—การเก็บผลประโยชน์อย่างอื่น—ส่วนราชการที่เกี่ยวกับรายจ่าย—การเบิก—การอนุญาต—การจ่าย—การบัญชี

๖. การควบคุมให้ปฏิบัติถูกต้อง การควบคุมทางปกครอง—บัญชีต่าง ๆ—การควบคุมทางศาล—ระเบียบราชการในกรมตรวจเงินแผ่นดิน—การควบคุมทางสภา

— ๘๕ —

รายได้ของรัฐ ๑. หลักทั่วไป—บทวิเคราะห์ศัพท์ต่าง ๆ ของภาษี—ลักษณะ ๔ประการตามอดัมสมิท—ภาษีเก็บบนบุคคลและภาษีเก็บบนทรัพย์—ภาษีโดยตรง—ภาษีทางอ้อม—ภาษีเก็บบนรายได้—ภาษีเก็บบนทุน—ภาษีเก็บบนมูลค่าที่ได้เพิ่ม—ภาษีเก็บบนรายได้ฉะเพาะราย—ภาษีเก็บบนรายได้ทั่วไป—อัตราค่าภาษีเก็บเฉลี่ยตามส่วน เก็บทวีขึ้นตามลำดับ—ทรัพย์ชะนิดเดียวถูกภาษีหลายชะนิด—การที่ผู้ถูกภาษีบัดให้ผู้อื่นเสียแทน

๒. ประเภทต่างๆ ของภาษีในปัจจุบันสมัย ภาษีโดยตรงบนทรัพย์—ภาษีเก็บบนอสังหาริมทรัพย์—ที่ดินที่ปลูกสร้าง, ที่ดินที่ไม่ได้ปลูกสร้าง, ค่านา, ค่าสวน—ภาษีบนรายได้บางประเภท, การค้า, เงินเดือน, (ไม่มีแล้ว) ขนาคาร, ประกันภัย—ภาษีรายได้ทั่วไป—อากรมฤดก—การป้องกันการหนีภาษี—ค่าฤชาธรรมเนียม—แสตมป์, การเปลี่ยนกรรมสิทธิในอสังหาริมทรัพย์, การจดทะเบียน—ภาษีโดยอ้อม—ภาษีไม้ขีดไฟ—ดิเมนต์—เบียร์—ล้อเลื่อน ฯลฯ—ภาษีสินค้าขาออกขาเข้า

-๕๖-

การกู้ ชะนิดต่าง ๆ ของการกู้—การจัดการกู้—ระยะเวลาแห่งการกู้—ดอกเบี้ย—การชำระหนี้สินของสยาม การกู้ภายนอกประเทศ—การกู้ภายในประเทศ—เงินบำนาญที่จะต้องจ่าย

ภาคหก

๑. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง

ข้อความเบื้องต้น บ่อเกิด—การใช้บังคับ—การตีความ—ความเจริญเปนลำดับ—การจัดทำเปนประมวลกฎหมายใช้บังคับทั่วทุกประเทศ

บุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ

(๑) รัฐ—ชะนิดต่าง ๆ ของรัฐ—รัฐเกิดขึ้นได้อย่างไร—เปลี่ยนฐานะได้อย่างไร—สูญไปอย่างใด—สิทธิและหน้าที่—ความรับผิดชอบ—กรณีที่รัฐถูกจำกัดสิทธิ (การเข้าแซกแซง—สภาพนอกอาณาเขตต์—ภาระจำยอม—ความเปนกลางนิจนิรันดร)

(๒) สันตปาปารัฐ

ทรัพย์ในกฎหมายระหว่างประเทศ

(๑) อาณาเขตต์—

ก) ทะเลหลวง—เสรีภาพในการเดินเรือ—จับปลา—สำรวจในทะเลหลวง—ตรวจสอบธง—ตรวจค้น—การปราบโจรสลัด

ข) ทะเลชายฝั่ง—เขตต์—ทะเลภายในช่องแคบ—คลอง ระหว่าง ทะเล—อ่าว—ท่า

— ๔๘ —

เรือ—ลำน้ำ

ค) พื้นดิน—ช่องแคบ

ง) พื้นอากาศ—การเดินเรืออากาศ—วิทยุโทรเลข

(๒) การได้อาณาเขตต์

ก) วิธีที่ได้อาณาเขตต์—ทิ้งอกเงย—การเข้าครอง—การได้มาทางมฤดก—ทางสัญญา—ปกครองเป็นปรปักษ์—ทางสงคราม—จำนอง

(๓) เรือและอากาศยาน—สัญชาติ—เรือในทะเลหลวง—เรือรบในทะเลชายฝั่ง—ในอ่าว—ท่าเรือ—เรือสินค้าในทะเลชายฝั่ง—ในอ่าว—ท่าเรือ—อากาศยานในต่างประเทศ

ความเกี่ยวพันระหว่างประเทศ

(๑) ผู้แทนของรัฐ—พระเจ้าแผ่นดิน—รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ—ทูต (ชั้น—หน้าที่—เอกสิทธิ) —กงสุล (การตั้ง—หน้าที่)

(๒) ข้อตกลงระหว่างรัฐ, สัญญาทางไมตรี—การจัดทำ—ผล—การปฏิบัติการตีความ—ชนิดต่างๆ ของสัญญาทางไมตรี

— ๕๙ —

ข้อพิพาทระหว่างประเทศและวิธีแก้

(๑) เจรจา ทางทูต—mediation—อนุญาโตตุลาการ (ข้อตกลงฉบับรุงเฮกวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๙๙ และวันที่ ๑๘ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๐๗)—การระงับข้อพิพาทโดยสันนิบาตชาติ (ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ—คณะกรรมาธิการเปรียบเทียบ)

(๒) การใช้อำนาจบังคับ—กระทำตอบแทน—ห้ามมิให้เรือออก—อัมบาร์โกการ ห้ามซื้อสินค้า—บีดอ่าว—ถอนทูต—ห้ามการค้าขายกับประเทศที่ผิด

สงคราม

(๑) ความชอบธรรมของสงคราม—กฎในการสงคราม—การประกาศสงครามและผลแห่งการประกาศนั้น

(๒) สงครามบนพื้นดิน—สิ่งที่อนุญาตให้ใช้และสิ่งที่ต้องห้าม—สิทธิและหน้าที่ของประเทศที่ทำสงครามในอันที่จะต้องปฏิบัติต่อพลรบของข้าศึก—การเข้าครองเขตต์ของข้าศึก

(๓) สงครามทางทะเล—การจับเรือข้าศึก—สิ่งที่อนุญาตให้ใช้และสิ่งที่ต้องห้าม—การยึดเรือ

(๔) สงครามทางอากาศ

(๕) ความเป็นกลาง—สิทธิและหน้าที่ของรัฐที่ประกาศเป็นกลาง—เสรีภาพในการค้าของรัฐที่เป็นกลาง—สัญญาและวิธีปฏิบัติในมหาสงคราม ๑๙๑๔—๑๙๑๘ ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้

(๖) สินค้าที่รัฐเป็นกลางต้องห้ามมิให้ขายให้แก่รัฐที่กระทำสงครามกัน

(๗) การปิดทะเล (โบลกัส)

(๘) การสิ้นสุดของสงคราม—สัญญาสันติภาพ

๒. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

ภาค ๑

หลักทั่วไปว่าด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ—วิเคราะห์ศัพท์—ประเทศ—รัฐบาล—ความเกี่ยวพันระหว่างประเทศ—ลักษณะและชะนิดของหลักที่ใช้บังคับความเกี่ยวพันระหว่างประเทศ—วัตถุแห่งกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีบุคคล

ภาค ๒

สัญชาติ

การมีสัญชาติ—สัญชาติโดยกำเนิด—สัญชาติโดยการแปลงชาติ—สัญชาติโดยการแต่งงาน—

การสิ้นสัญชาติ—การกลับคืนสู่สัญชาติเดิม

— ๕๑ —

ภาค ๓

ฐานะของคนต่างด้าว

ฐานะของคนต่างด้าวในปัจจุบัน—ฐานะของคนต่างด้าวในประเทศสยาม— ๑. ฐานะของคนต่างด้าวโดยทั่วไป ๒. ฐานะของคนต่างด้าวตามที่สัญญาระหว่างประเทศได้กำหนดไว้ ๓. ฐานะของนิติบุคคลต่างด้าว

ภาค ๔

กฎหมายขัดกัน

ประวัติลัทธิ ของ การ ที่ กฎหมาย เอกชน ของ ประ เทศ ต่าง ๆ ขัดกัน—ลัทธิอิตาเลี่ยน—ลัทธิฝรั่งเศส—ลัทธิ ฮอลันดา—ลัทธิต่าง ๆในปัจจุบัน—หลักทั่วไปว่า ด้วย กฎหมาย ขัด กัน ๑. กฎหมายเกี่ยว ด้วย ความ สงบ เรียบ ร้อย ของ ประชาชน ๒. กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน ๓. กฎหมายเกี่ยวด้วยสภาพบุคคลและครอบครัว ๔. กฎหมายเกี่ยวด้วยความสามารถของบุคคล ๕. กฎหมายเกี่ยวด้วยแบบอย่างนิติกรรม ๖. กฎหมายเกี่ยวด้วยการก่อให้เกิดหนี้ ๗. กฎหมายว่าด้วยการระงับหนี้ ๘. กฎหมายว่าด้วยมฤดก

— ๕๒ —

ภาค ๕

วิธีพิจารณาแผนกเอกชนระหว่างประเทศ

อำนาจศาล—วิธีดำเนินคดีจนถึงการพิพากษา—วิธีปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำพิพากษาของศาลต่างด้าว

๓. กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีอาชญา

ข้อความเบื้องต้น การกระทำอันเป็นผิดระหว่างประเทศ—ประโยชน์แห่งการร่วมมือกำจัดการกระทำผิด—ความสำคัญของกฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีอาชญา—ที่มา—ขอบเขตของกฎหมายอาชญาต่างหลักทั่วไป

อำนาจลงโทษโดยไม่จำกัดขอบเขต ประวัติศาสตร์—การปฏิบัติในสมัยปัจจุบัน—

ข้อตกลงระหว่างประเทศในการสืบหา, จับ, และพิพากษาผู้กระทำผิด การจับผู้กระทำผิดซึ่งหนีเข้าแดนประเทศอื่น—การจัดให้มีทะเบียนผู้ทุจริตระหว่างประเทศ—การติดต่อระหว่างเจ้าหน้าที่ในการสืบหาจับผู้กระทำผิด

การส่งผู้ร้ายข้ามแดน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องในเรื่องนี้—การพิจารณาคำขอส่งผู้ร้ายข้ามแดน—ผลของการส่งผู้ร้ายข้ามแดน

คำพิพากษาอาชญาใช้บังคับแก่ศาลต่างประเทศได้เพียงไร

— ๕๓ —

ความผิดระหว่างประเทศ ฝิ่นและยาเสพย์ติดให้โทษ, การค้าหญิง, วัตถุอันลามก ฯลฯ

ความคิดเห็นในการจัดให้มีกฎหมายอาชญาระหว่างประเทศ และการจัดให้มีศาลอาชญาระหว่างประเทศ

๔. กฎหมายปกครอง

กฎหมายปกครองคืออะไร—เหตุสำคัญที่แยกกฎหมายปกครองออกเปนสาขาอันหนึ่งแห่งกฎหมาย—ที่มาแห่งกฎหมายปกครองและหลักการปกครองชะนิดต่าง ๆ

ภาค ๑

ระเบียบราชการบริหาร

ประวัติราชการบริหาร—ระเบียบราชการบริหารส่วนกลาง, ส่วนภูมิภาค, ส่วนท้องถิ่นในปัจจุบัน

ภาค ๒

การงานในทางปกครอง

การกระทำในทางปกครองชะนิดต่าง ๆ แห่งการงานในทางปกครอง—การงานซึ่งฝ่ายปกครองทำเพื่อบ้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อย—การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในอาณาจักร—การบ้องกันในอาณาจักร—การจัดการรัก

ษารัฐสมบัติ การงานซึ่งฝ่ายปกครองกระทำเพื่อบำรุงฐานะและความสุขสมบูรณ์ของราษฎร

ภาค ๓

การคลังของประเทศ

งบประมาณ—การเตรียมทำงบประมาณ—รายได้ รายได้ตามวิธีปกติ—รายได้ตามวิธีพิเศษ—วิธีที่รัฐบาลทำเพื่อระงับหนี้และเพื่อลดหนี้—รายจ่าย—งบประมาณเงินเดือน—งบประมาณค่าใช้สอย—งบประมาณการจร

ภาค ๔

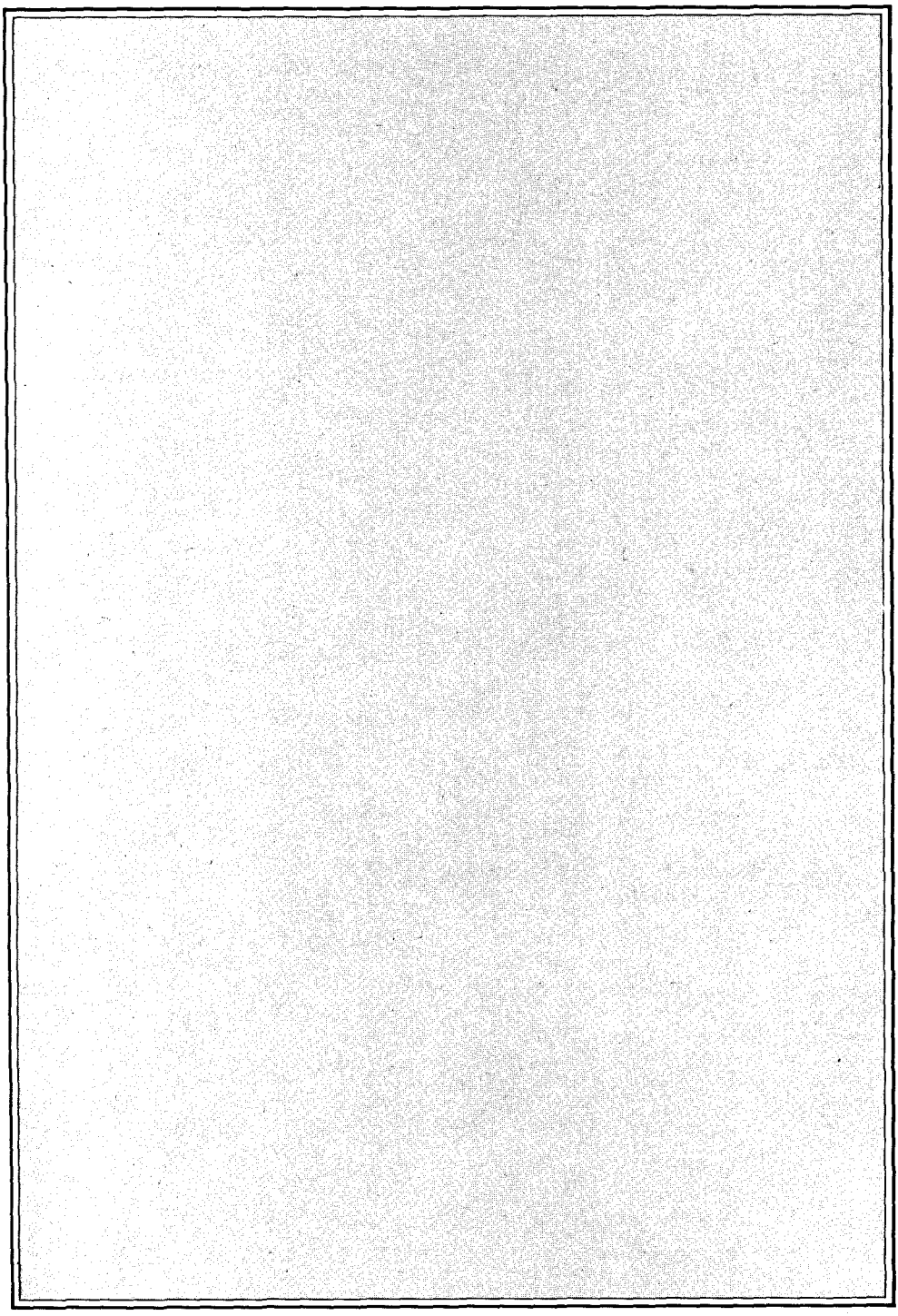
คดีปกครอง

ศาลซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีปกครอง—การฟ้องเจ้าหน้าที่ในทางปกครอง—หลักนิยมในประเทศสยาม—ประวัติของการฟ้องคดีปกครองก่อนมีคณะกรรมการกฤษฎีกา

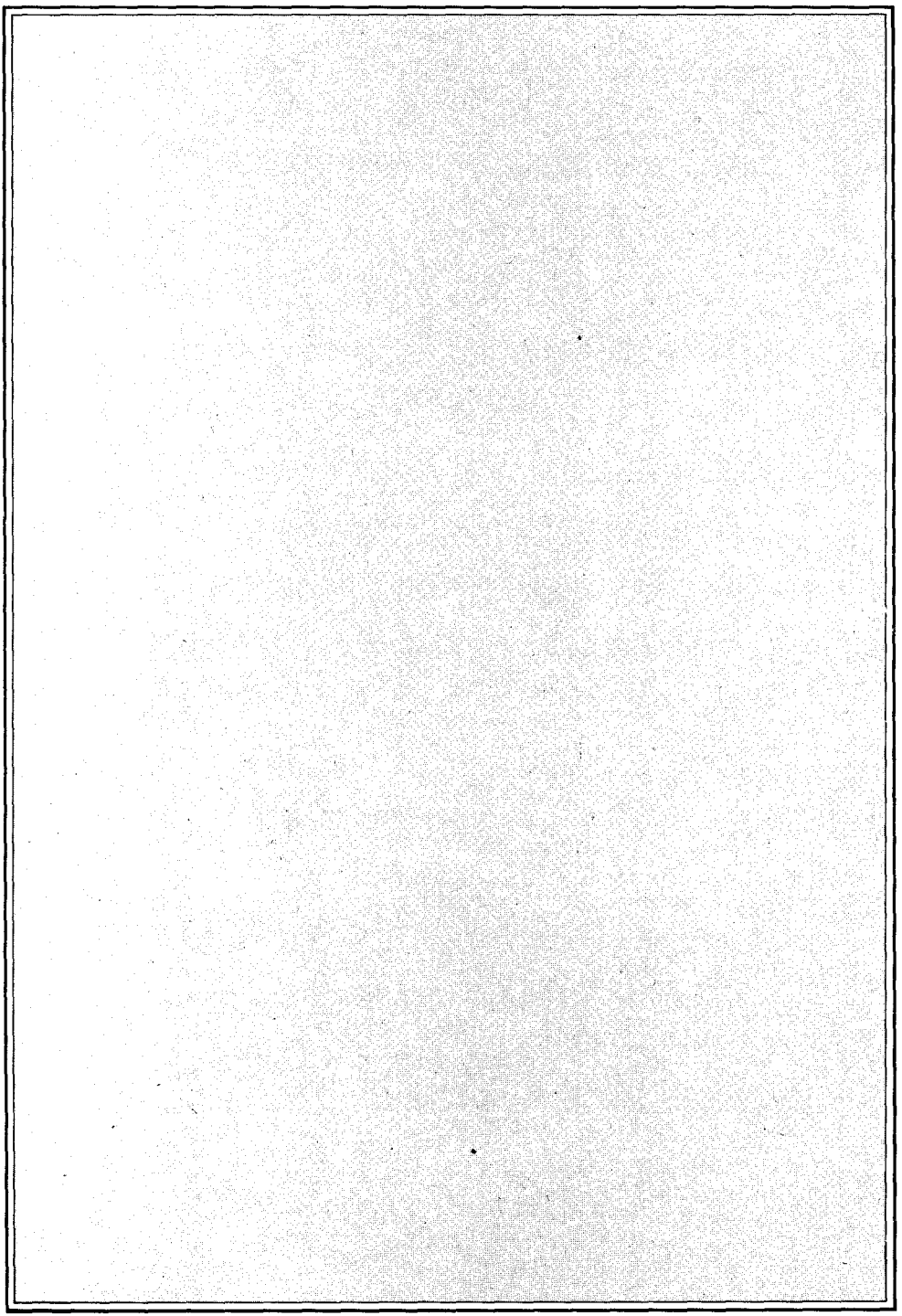
๕ ระเบียบวิธีปฏิบัติราชการของทะบวงการเมือง

ระเบียบทั่วไป

ระเบียบฉะเพาะ

เค้าโครงหลักสูตรชั้น ปริญญาโท

(สำเนา)

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ด้วยตามมติของกรรมการมหาวิทยาลัยในคราวประชุมครั้งที่ ๗/๒๔๗๗ ให้ผู้ที่ได้ประกาศนียบัตร์เนติบัณฑิต ผู้ที่ได้ประกาศนียบัตร์จากคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้ที่ได้ประกาศนียบัตร์จากโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ได้รับความผ่อนผันเข้าศึกษาปริญญาโทได้ทันที ฉะนั้นผู้ใดมีคุณวุฒิตามประกาศนี้ก็ขอให้แสดงหลักฐานมาพร้อมกับใบแสดงความประสงค์ ส่วนผู้ที่ได้ยื่นใบแสดงความประสงค์ไว้แล้ว มหาวิทยาลัยจะได้จัดการลงทะเบียนนามไว้ในทะเบียนผู้ศึกษาปริญญาโทต่อไป

ส่วนผู้ที่ได้ปริญญา หรือประกาศนียบัตร์จากสถานศึกษาอื่นในสยามหรือในต่างประเทศ ถ้าประสงค์จะขอให้มหาวิทยาลัยผ่อนผันให้เข้าศึกษาปริญญาโท ให้ทำคำขอยื่นต่อคณะกรรมการมหาวิทยาลัยพร้อมด้วยหลักฐาน

(ลงนาม) เตือน บุนนาค

เลขาธิการ.

ประกาศมาณวันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

— ๖๐ —

ปริญญาโทในทางนิติศาสตร์

ภาค ๑.—

๑. ประวัติศาสตร์กฎหมาย

๒. อาชญาวิทยา

๓. กฎหมายอาชญาพิศดาร

ภาค ๒.—

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์พิศดาร

๒. กฎหมายของประเทศแองโกลแซกซอน

ภาค ๓.—

๑. กฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลก่อนมหาสงคราม

๒. กฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลภายหลังมหาสงคราม

ภาค ๔.—

๑. ความรู้ทั่วไปในทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การทูต ปรัชญา
๒. การผิดหัดในทางอรรถคดี

} ไม่มีการสอน

ปริญญาโทในทางรัฐศาสตร์

ภาค ๑.—

๑. ประวัติศาสตร์การปกครอง

๒. กฎหมายปกครองพิศดาร

๓. กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายการเลือกตั้ง พิศดาร

๔. อาชญาวิทยา

ภาค ๒.—

๑. วิทยาศาสตร์การคลังและกฎหมายการคลัง

๒. การทะเบียนและสถิติพยากรณ์

๓. ความรู้ทั่วไปในการสาธารณสุขและสาธารณูปการ

๔. ความรู้ทั่วไปในการศึกษาสาธารณศิลปากร

ภาค ๓.—

๑. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการพาณิชย์

๒. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการคมนาคม

๓. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการเกษตร์

๔. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการอุตสาหกรรม

๕. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการโยธา

๖. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการวิทยาศาสตร์

๗. ความรู้ทั่วไปในการทหารบก

๘. ความรู้ทั่วไปในการทหารเรือ

ภาค ๔.—

— ๖๒ —

๑. ความรู้ทั่วไปในทางนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การทูต ปรัชญา } ไม่มีการสอน
๒. การฝึกหัดงาน }

ปริญญาโทในทางเศรษฐศาสตร์

ภาค ๑.—

๑. ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ
๒. เศรษฐศาสตร์พิศดาร
๓. กฎหมายอุตสาหกรรมและกฎหมายกรรมกร

ภาค ๒.—

๑. วิทยาศาสตร์การคลังและกฎหมายการคลัง
๒. การธนาคารและเครดิตสถาน
๓. การบัญชี
๔. ความรู้ทั่วไปในการสาธารณสุขและสาธารณูปการ

ภาค ๓.—

๑. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการพาณิชย์
๒. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการคมนาคม
๓. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการเกษตร
๔. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการอุตสาหกรรม
๕. ความรู้ทั่วไปในเทฆนิคการโยธา

— ๖๓ —

๖. ความรู้ทั่วไปในเทศนาการวิทยาศาสตร์

๗. ความรู้ทั่วไปในการทหารบก

๘. ความรู้ทั่วไปในการทหารเรือ

ภาค ๔.—

๑. ความรู้ทั่วไปในทางนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์การทูต ปรัชญา } ไม่มีการสอบ

๒. การผีกหัดงาน }

ปริญญาโทในการทูต

ภาค ๑.—

๑. ประวัติศาสตร์การเกี่ยวพันระหว่างประเทศ

๒. กฎหมายระหว่างประเทศพิศดาร

๓. สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ

ภาค ๒.—

๑. สันนิบาตชาติ

๒. ข้อตกลงระหว่างประเทศสมัยปัจจุบัน

๓. การเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

๔. กฎหมายการปกครองเมืองขึ้นของต่างประเทศ

ภาค ๓.—

๑. ภาษาอังกฤษ

๒. ภาษาฝรั่งเศส

๓. มารยาทและการสมาคมกับคนต่างประเทศ

๔. สุนทรพจน์และท่วงที

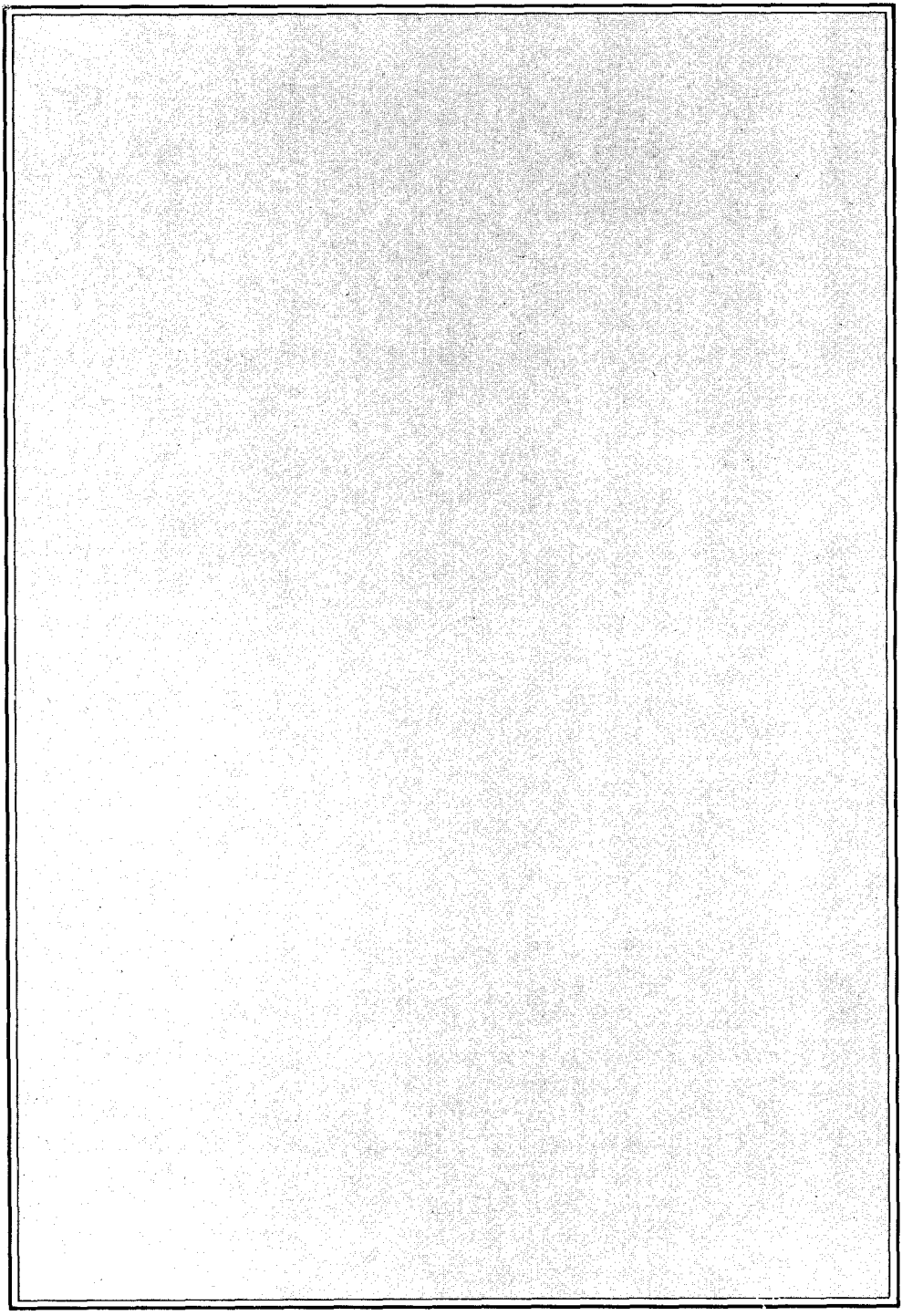
ภาค ๔.—

๑. ความรู้ทั่วไปทางนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา } ไม่มีการสอน

๒. การฝึกหัดงาน }

เค้าโครงหลักสูตรขั้น

ปริญญาเอก

หลักสูตรปริญญาเอกในวิชาทั้งสี่ประเภท มีลักษณะคล้ายกันดังนี้

๑. การค้นตำราภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสอนให้ผู้ศึกษาทราบว่า ตำราที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส อันเกี่ยวกับวิชาประเภทที่ผู้ศึกษาสมัครนั้น ได้มีอยู่อย่างไร เพื่อผู้ศึกษาจะได้ทำการค้นคว้าหาความรู้ให้ลึกซึ้งพิศดารต่อไป

มหาวิทยาลัยจะได้จัดให้มีการสอนภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส เพื่อช่วยผู้ศึกษาได้มีความรู้ในภาษานั้น ๆ ในการที่จะทำค้นตำราโดยจะหาวิธีลัดถึงแม้ผู้ศึกษาบางคนที่มีความรู้อ่อนในทางภาษาเหล่านั้นก็จะได้รับความช่วยเหลือให้สามารถทำการค้นตำราได้

๒. การแต่งตำราภาษาไทย

เมื่อผู้ศึกษาได้สอบไล่วิชาการที่จะค้นตำราภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสได้แล้ว ก็จะต้องแต่งตำราเป็นภาษาไทยในวิชาประเภทที่ตนสมัคร

การแต่งตำรานั้นมีวิธีการดังนี้

(๑) ผู้ศึกษาจะต้องเลือกศาสตราจารย์ผู้หนึ่งผู้ใดให้เป็นประธานการแต่งตำราของตน

(๒) เรื่องที่จะแต่งตำรานั้นจะต้องได้รับอนุญาตจากมหาวิทยาลัย

(๓) ตำราที่จะแต่งนั้นจะต้องเป็นหนังสือมีหน้ากระดาษตามที่มหาวิทยาลัยจะกำหนด

(๔) ในตำรา จะต้องชี้แจงว่าข้อความตอนใดมีที่อ้างอยู่ในตำราใดบ้าง และมีข้อพาดพิงเกี่ยวข้องกับหลักฐานอย่างใดบ้างหรือไม่?

(๕) เมื่อแต่งตำราเสร็จแล้วให้นำไปให้ประธาน ซึ่งผู้ศึกษาได้เลือกไว้เป็นผู้ตรวจ เมื่อประธานได้พิจารณาเห็นว่าข้อความที่แต่งนั้นสมควรที่จะเป็นตำราได้แล้ว ก็ให้ผู้แต่งตำราแสดงความประสงค์ต่อมหาวิทยาลัย เพื่อขอเข้าสอบปากเปล่าประกอบการแต่งตำรา และให้นำสำเนาตำราที่แต่งนั้นยื่นต่อมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนอย่างน้อย ๕ สำรับ

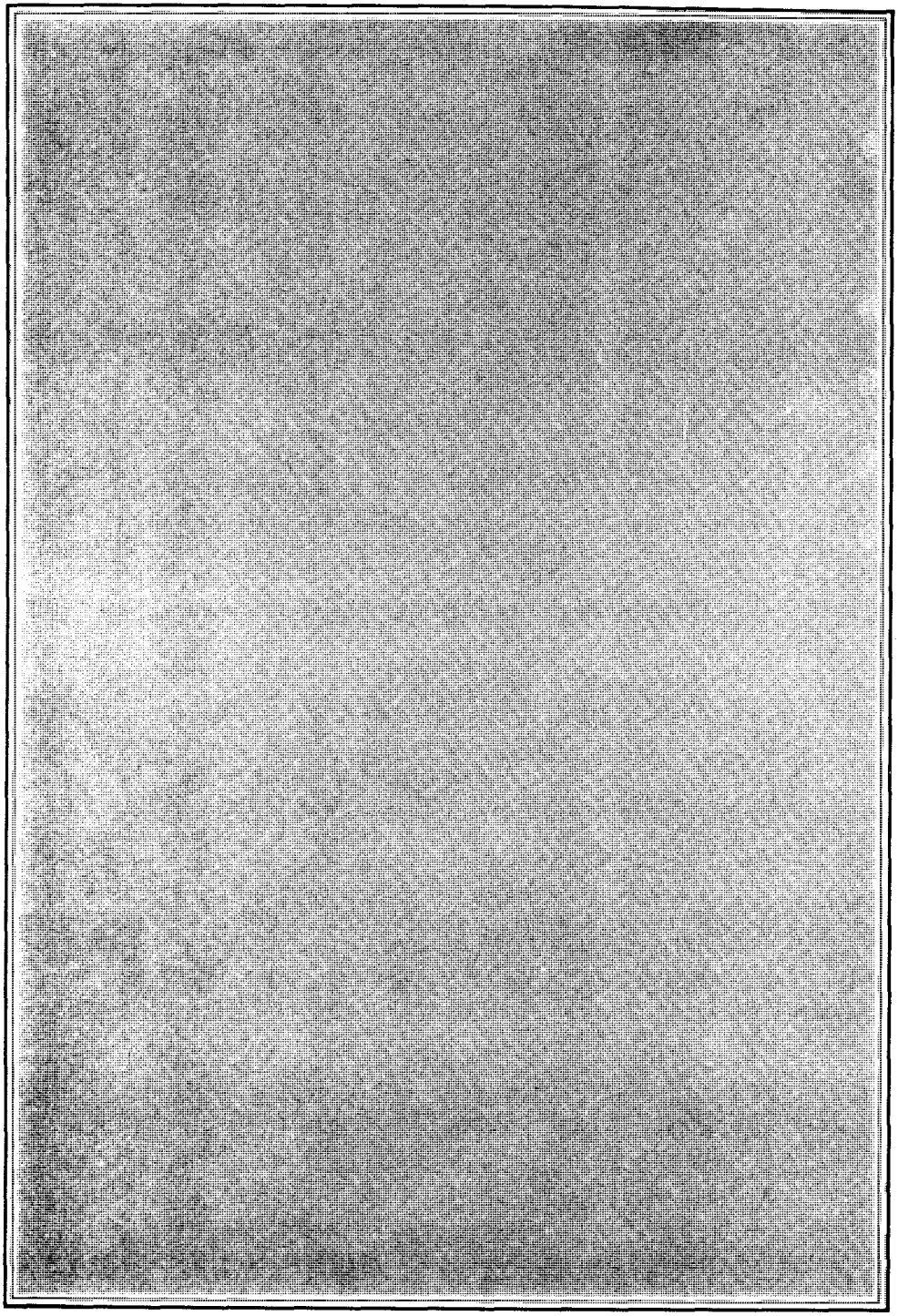
(๖) มหาวิทยาลัย จะได้กำหนดให้มีการสอบปากเปล่าประกอบการแต่งตำรา ในการสอบปากเปล่านั้นกรรมการจะได้ซักถามผู้ศึกษาถึงข้อความที่ผู้ศึกษาได้แต่ง ตลอดจนซักถามถึงตำราและหลักฐานต่างๆ ซึ่งผู้ศึกษาได้กล่าวอ้างไว้ในตำรานั้น เพื่อทดลองให้ทราบว่าผู้ศึกษาได้กระทำการค้นคว้าตำรา และหลักฐานเหล่านั้นจริงเพียงไร และนอกจากนี้กรรมการจะได้ซักถามถึงวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในปริญญาตรี และปริญญาโท เพื่อที่จะทราบว่าผู้ศึกษายังมีความรู้ทั่วไปคงทนในวิชาที่ได้ศึกษามาแล้วเพียงไร

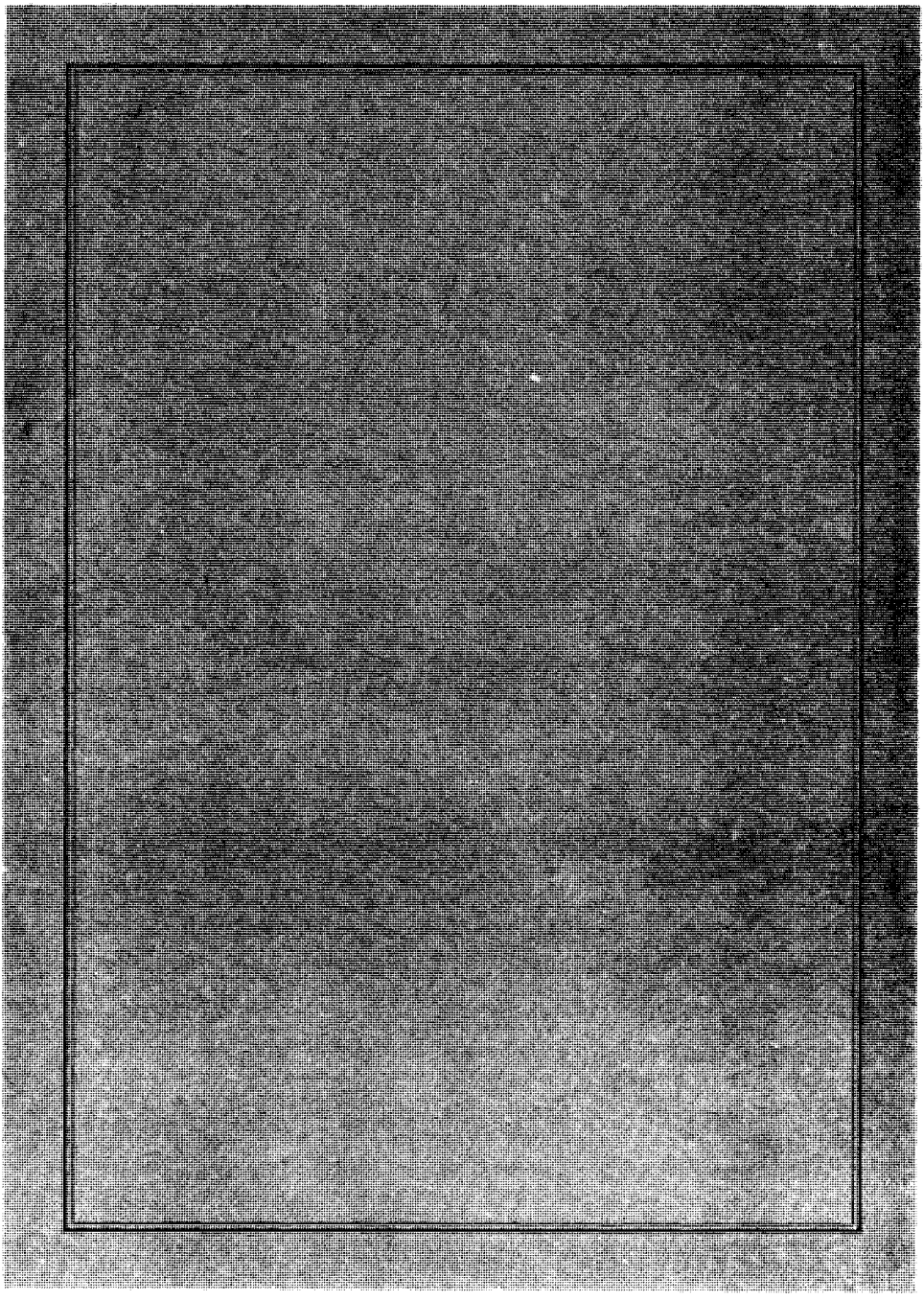
(๗) เมื่อกรรมการเห็นว่าผู้ศึกษามีความรู้สมควรจะได้รับปริญญาเอกแล้ว จะได้ทำรายงานเสนอมหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยจะได้แจ้งให้ผู้ศึกษาทราบ ผู้ศึกษาจะต้องจัดการพิมพ์ตำราของตน เป็นจำนวนตามที่มหาวิทยาลัยจะได้กำหนดมามอบให้แก่มหาวิทยาลัยไว้

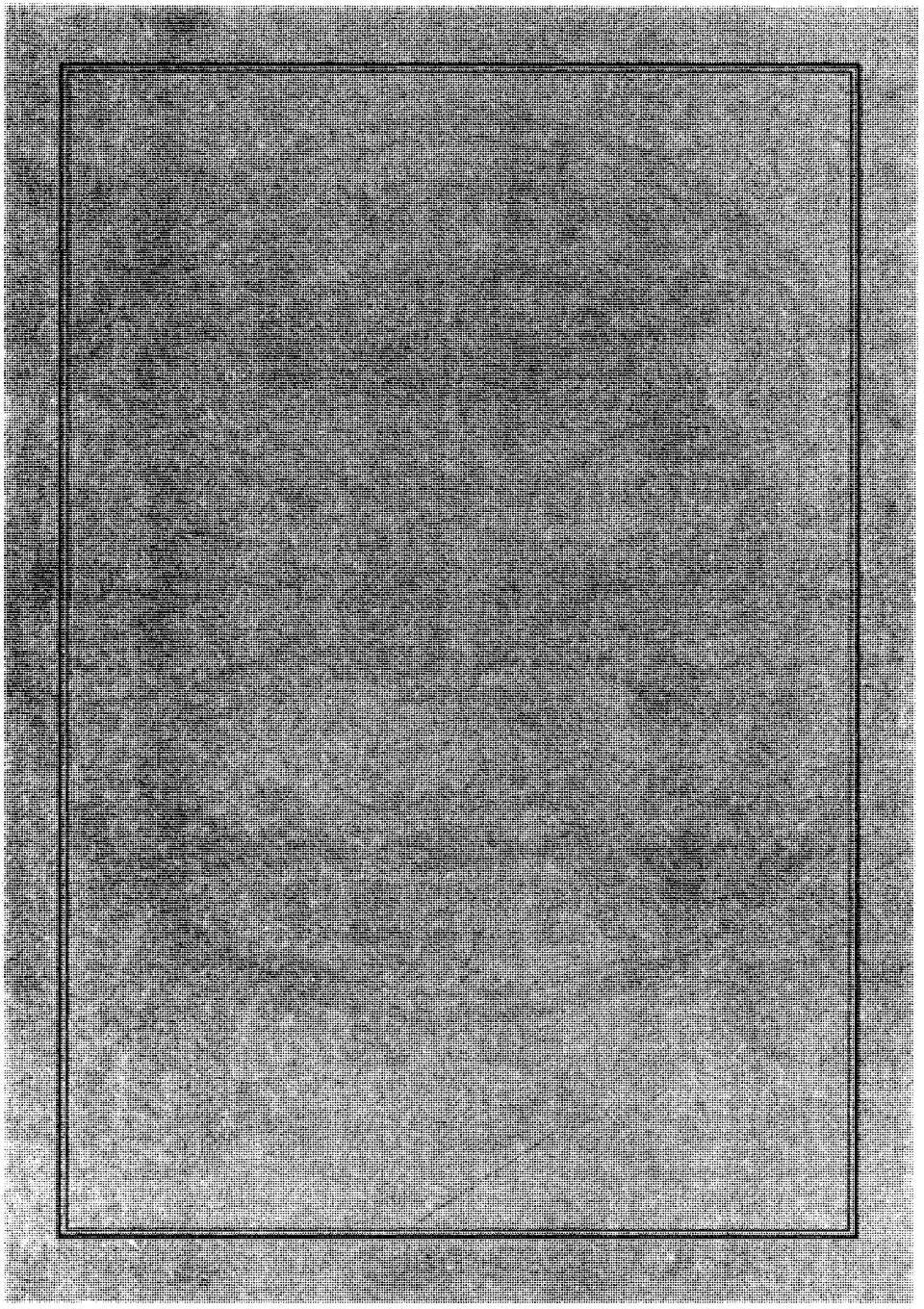
(๘) มหาวิทยาลัยจะได้กำหนดวันให้ผู้ศึกษามารับการแต่งตั้งเป็นดุษฎีบัณฑิต

หมายเหตุ

แนวการศึกษาของมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์ และการเมืองที่วางไว้ ในสมุดเล่มนี้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขดัดทอนเพิ่มเติมได้ตามความตกลงระหว่าง ผู้ชอบกับมหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์และการเมือง

จดหมายเหตุธรรมศาสตร์และการเมือง

ดำรง ใคร่ครวญ

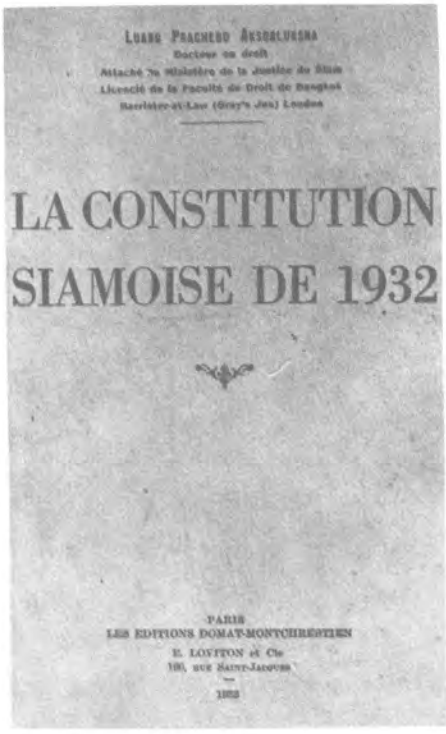
๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ **วันมหาศรีสวัสดิ์** (เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ)

๒๕ เมษายน ๒๔๗๖ พระยามโนปกรณ์นิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) นายกรัฐมนตรี ลงนามสนองพระบรมราชโองการให้โอนโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรมไปรวมกับคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

๕ มีนาคม ๒๔๗๖ สภาผู้แทนราษฎรเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๑/ ๒๔๗๖ (สามัญ) สมัยที่ ๒ โดยในวาระที่ ๔ มีการพิจารณาลงมติผ่านร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้จัดตั้งมหาวิทยาลัย รวมทั้งให้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย มาขึ้นต่อมหาวิทยาลัยแห่งนี้ด้วย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดสอนปริญญาตรี โทและเอกในรูปของตลาดวิชา หลักสูตรปริญญาตรี ๓ ปี

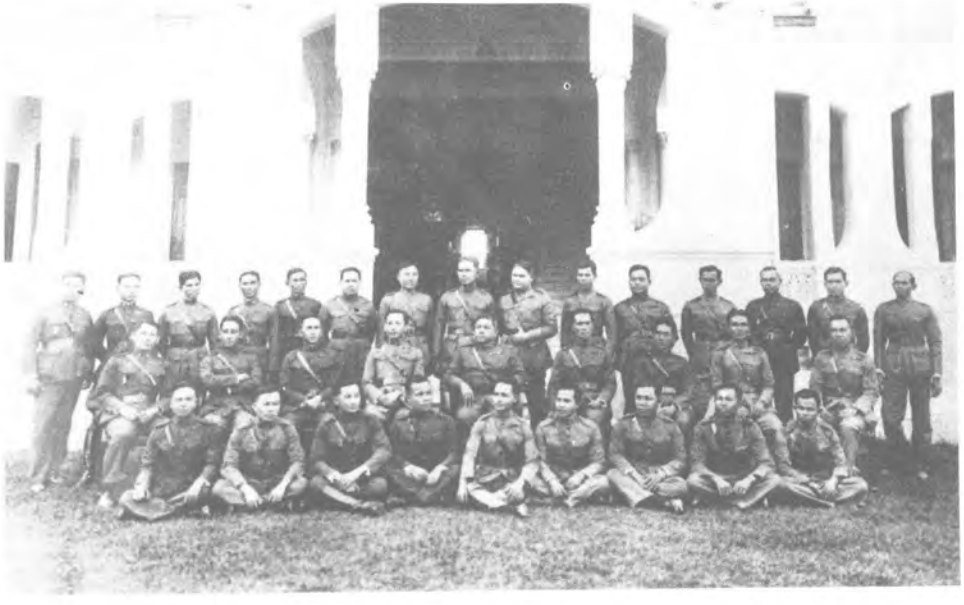
๒๐ มีนาคม ๒๔๗๖ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

๑๑ เมษายน ๒๔๗๗ ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการโดยตำแหน่งและกรรมการโดยคุณวุฒิตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ กรรมการโดยตำแหน่งประกอบด้วยพระยาพหลพลหยุหเสนา พระสารสาส์นประพันธ์และหลวงประดิษฐ์มนูธรรม กรรมการโดยคุณวุฒิประกอบด้วยหม่อมเจ้าวรรณไวท-

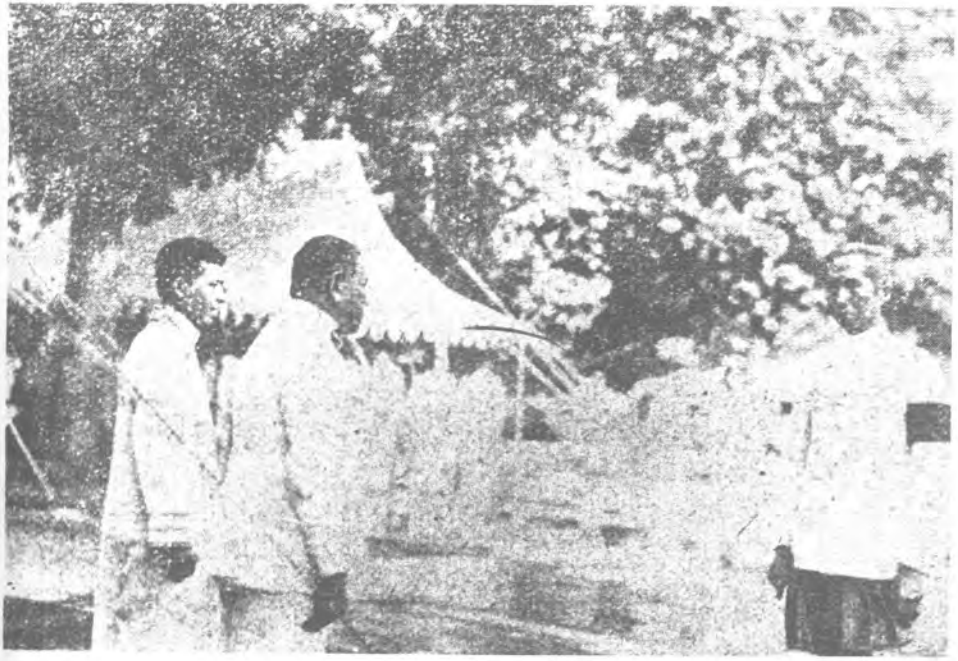

คณะนายทหารผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง

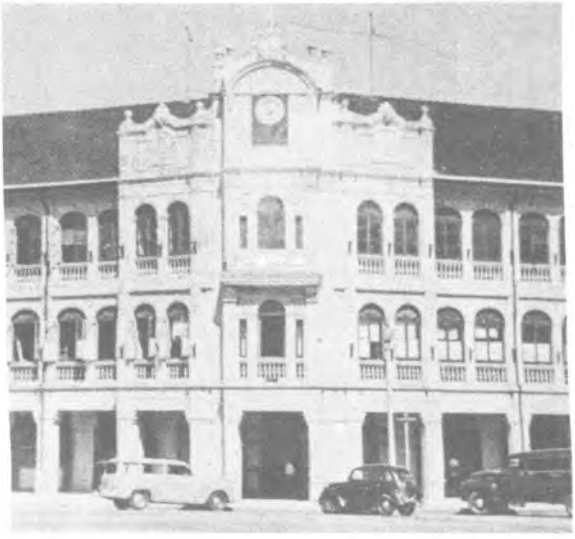

วันสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ณ ที่ตั้งโรงเรียนกฎหมาย เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ผู้ประศาสน์การ ถวายการต้อนรับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์
ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

รร. กฎหมายกระทรวงยุติธรรม
(ถ่ายสมัยเป็นกรมโฆษณาการ)

ฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ เดือน บุนนาค
เลขาธิการมหาวิทยาลัย (๒๔๘๒)

ศาสตราจารย์ พระยามานวราชเสวี
(ปลอด วิเชียร ณ สงขลา)
กรรมการมหาวิทยาลัย (๒๔๘๒)

ธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก จำนวน ๑๙ คน (๒๔๗๗)

ยากร วรวรรณ พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ พระยามานวราชเสวี รวมทั้งแต่งตั้งให้หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นผู้ประศาสน์การ และนายเดือน บุนนาคเป็นเลขาธิการ

๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ณ อาคารโรงเรียนกฎหมายเดิม เชิงสะพานผ่านพิภพลีลาหรือบริเวณกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน ในการนี้ผู้ประศาสน์การหลวงประดิษฐ์มนูธรรมกล่าวถวายรายงานวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยความว่า *ในสมัยที่ประเทศเราดำเนินการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญเช่นนี้แล้ว ก็จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีมหาวิทยาลัยสำหรับประศาสน์ความรู้ในวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองแก่พลเมืองให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ เปิดโอกาสให้พลเมืองใช้เสรีภาพทางการศึกษาได้กว้างขวางยิ่งขึ้น*

อนึ่งในปีแรกที่มีการเปิดสอน มีผู้สมัครเข้าเรียนถึง ๗,๐๙๔ คน อาจารย์โดยส่วนใหญ่ จะเป็นอาจารย์พิเศษ มีอาจารย์ประจำซึ่งเรียกว่า **"ผู้ช่วยจัดทำตำรา"** เพียง ๔ คน และในปีแรกนี้ผลิตบัณฑิตซึ่งโอนมาจากโรงเรียนกฎหมายเดิม ๑๙ คน

๔ ธันวาคม ๒๔๗๗ ฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ แข่งขันเป็นครั้งแรก โดยแข่งขันที่สนามหลวง เก็บเงินบำรุงสมาคมปราบวัณโรค ผลการแข่งขันเสมอกัน ๑-๑

อนึ่งในการแข่งขันฟุตบอลประเพณีคราวนี้ ยังไม่มีขบวนพาเหรด การแปรอักษร และแม้กระทั่งเพลงเชียร์

๑๔ เมษายน ๒๔๗๘ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้รับกรรมสิทธิ์ที่ดินตาม*"พระราชบัญญัติว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิที่ดินบริเวณโรงทหาร กองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๗"* อนึ่งที่ดินดังกล่าวคือบริเวณเลียบแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ประตูท่าพระจันทร์จนถึงสำนักหอสมุดในปัจจุบัน มีเนื้อที่ประมาณ ๒๙,๕๙๙ ตารางเมตร

( ) ๒๔๗๘ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซื้อรถประจำมหาวิทยาลัยคันแรกที่รู้จักกันในนามว่า **"ไอ้โกร่ง"** รถไอ้โกร่งเป็นรถ

ฟอร์ดขนาดบรรทุกทั้งชั้นที่นั่งปกติและหลังคาประมาณ ๖๐ คน หมายเลขทะเบียน ก ๓๓๓๔ ต่อที่อู่บางกอกด๊อก รถคันนี้เป็นรถเอนกประสงค์ที่รับใช้กิจการมหาวิทยาลัยนับแต่การขนย้ายมหาวิทยาลัย การสร้างอาคารโดม การขนส่งนักศึกษาไปในงานกีฬาต่าง ๆ มากว่า ๒๐ ปี

( ) ๒๔๗๘ ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ประพันธ์เพลง**"มอญดูดาว"** อันกลายเป็นสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัยที่บรรจุความหมายแห่งการก่อเกิดสถาบันการศึกษาแห่งนี้เรื่อยมาจนกระทั่งถูกเพลง**"ยูงทอง"** อันเป็นเพลงพระราชนิพนธ์เข้ามาแทนที่ในปี ๒๕๐๖ เพลงดังกล่าวนี้จึงค่อยเจือนจางไป

๑๖ กรกฎาคม ๒๔๗๘ เปิด **"นิคมมหาวิทยาลัย"** หรือหอพักนักศึกษา โดยใช้อาคาร ๑ หรืออาคารที่รื้อไปตรงที่ตั้งตึกเอนกประสงค์ในปัจจุบัน ในปีแรกมีนักศึกษาเข้าพำนัก ๓๑ คน และมีศาสตราจารย์ เจ เอฟ ฮัต-เจสสัน เป็นผู้อำนวยการ "นิคมมหาวิทยาลัย" ตั้งอยู่ได้เพียง ๔ ปีก็ยกเลิกไป

๕ กรกฎาคม ๒๔๗๕ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เป็นประธานในพิธีเปิดอาคารตึกโดม และประทานปริญญาบัตร อาคารตึกโดมประกอบด้วยอาคาร ๔ อาคารเชื่อมติดต่อกัน อาคารดังกล่าวมีอยู่แล้วตั้งแต่สถานที่แห่งนี้ยังเป็นกรรมสิทธิ์ของกองทัพบก มหาวิทยาลัยได้มอบหมายให้ นายหมิว อภัยวงศ์ เป็นผู้ออกแบบและควบคุมการดัดแปลงตึกทั้ง ๔ นั้นให้ติดต่อกันและสร้างโดมขนาด ๒๐×๒๐×๔๐ เมตร สิ้นเงินก่อสร้างเฉพาะอาคารโดม ๓๙,๘๐๒.๓๘ บาท

๒๑ มีนาคม ๒๔๗๕ มหาวิทยาลัยได้รับสิทธิประโยชน์จากที่ดินสาธารณสมบัติ บริเวณหลังอาคารตึกโดมทั้งหมดจนจรดสนามหลวง มีเนื้อที่ประมาณ ๑๑,๕๒๙ ตารางเมตร ตาม *"พระราชบัญญัติโอนที่ดินซึ่งเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินบริเวณคลังแสง ตำบลท่าพระจันทร์ อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร พ.ศ. ๒๔๗๕"*

๒๓ มีนาคม ๒๔๘๐ คณะกรรมการมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตราข้อบังคับให้เปิดการศึกษาขั้นเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชา-

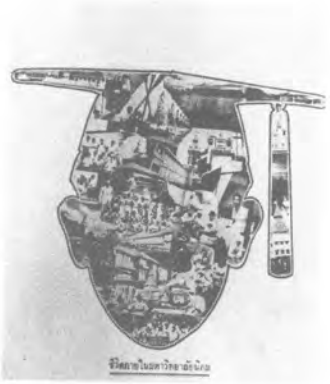
ทีมฟุตบอล มธก.กับรถไอ้โกร่ง (๒๔๘๒)

ด้วย เงินทุน ของ มหาวิทยาลัย วิชา ธรรม ศาสตร์ และการเมือง เพียง ๑๐๐,๕ บาท ก็สามารถซื้อ รถยนต์ พิเศษ ได้ ๑ คัน รถคันนี้เป็นของสำหรับ ใช้สอย ในกิจการ ของมหาวิทยาลัย โดยมี ความมั่นคงแข็งแรง ค่อยที่ดู บางกอกน้อย เป็น รถระนิด Ford เลขทะเบียนที่ ก ๑๐๐๑

มิพึงต้องคำนึงถึงความมั่นคงแข็งแรง เพราะ รถสามารถบรรทุกชั้นล่างได้ ๓๐ คน ชั้นหลังก็ บรรทุกได้ ๓๐ คน รวม ๖๐ คน

มีผู้กล่าวว่า รถคันนี้ เป็นรถ บรรทุก พวกนัก ฟุตบอล์ ไปทำการฝึกซ้อมในที่ต่าง ๆ แต่

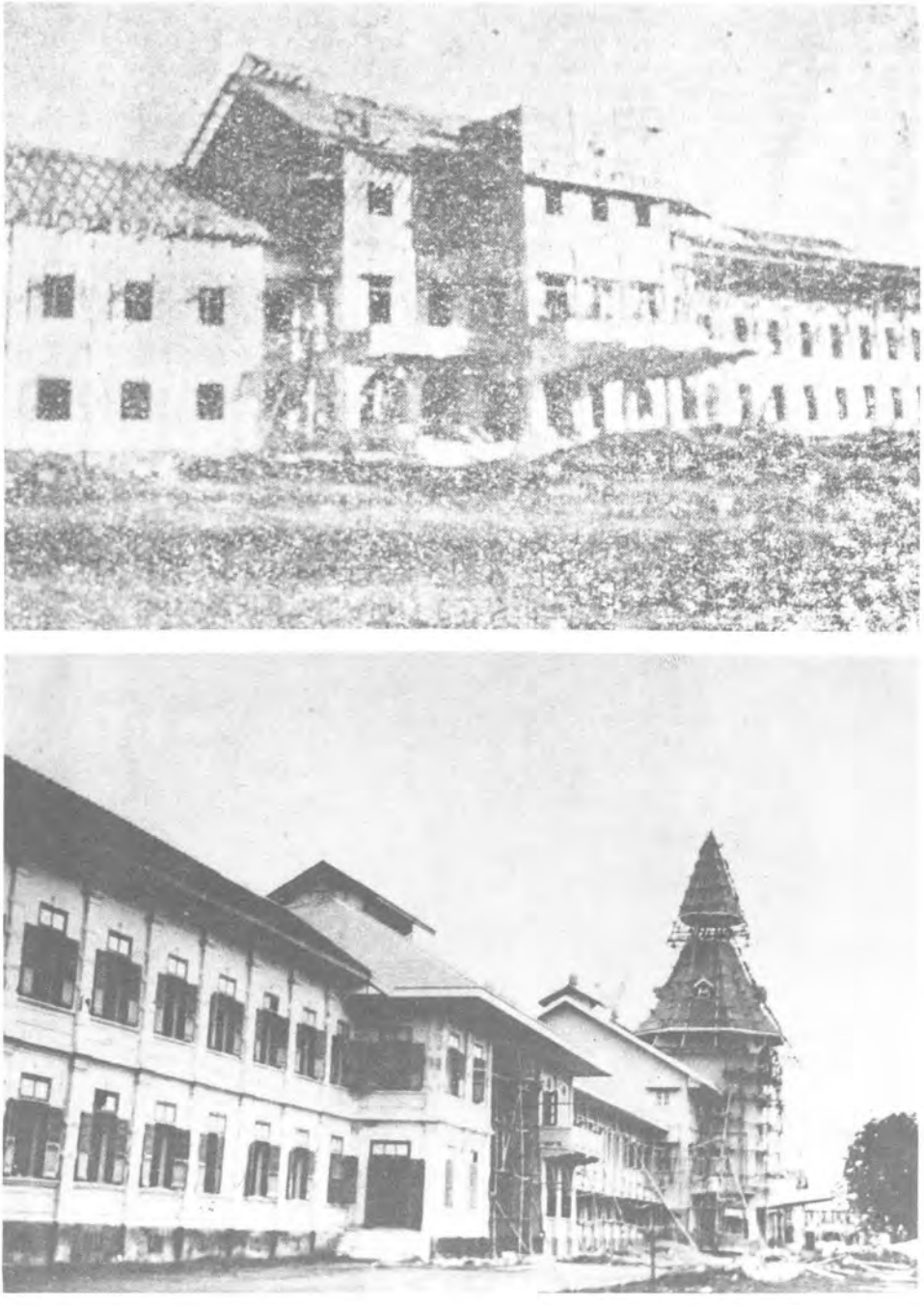

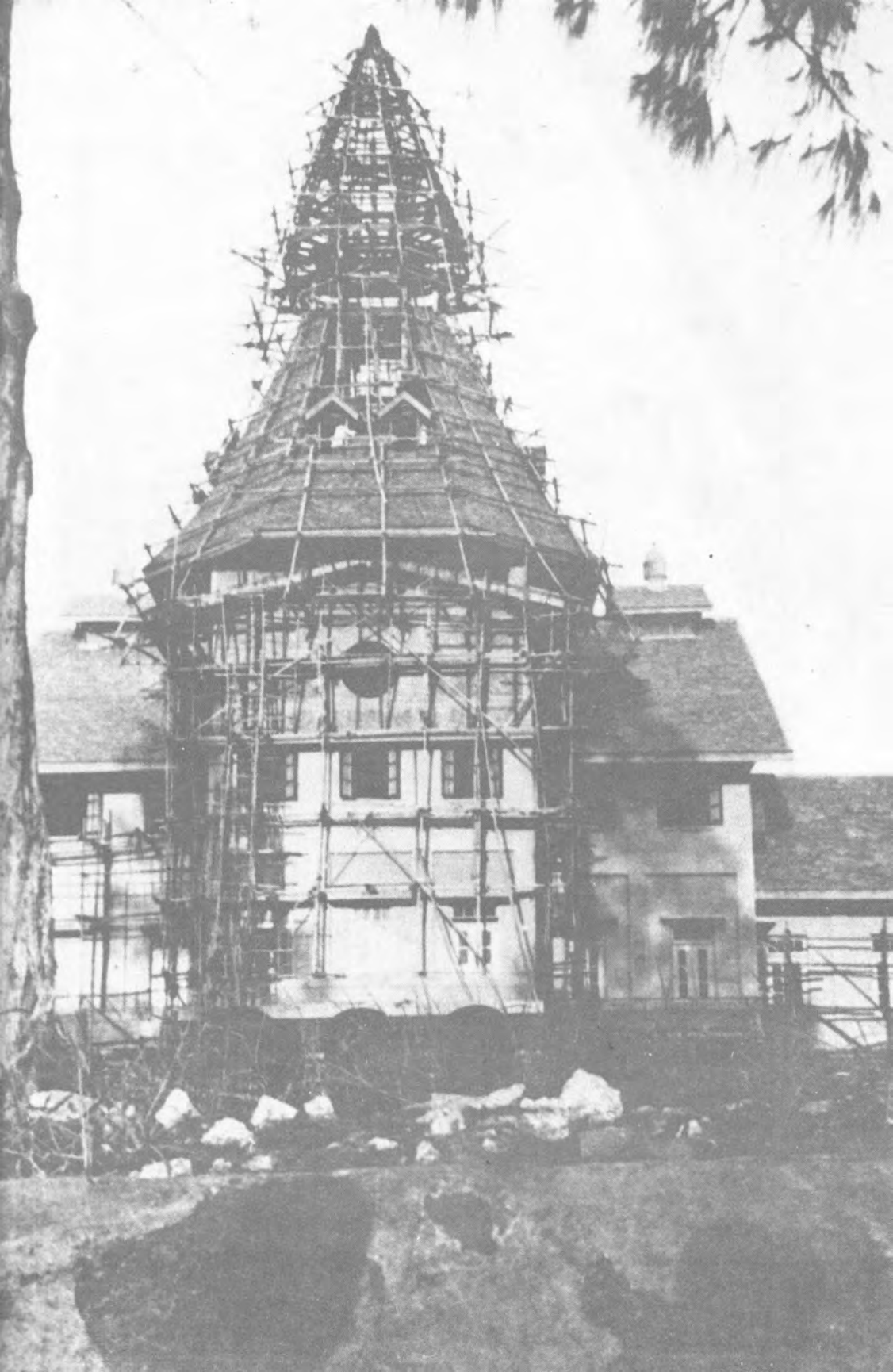
รถไอ้โกร่งไปรับทีมฟุตบอล มธก.กลับจากประเทศสิงคโปร์ (๒๔๘๒)

ตึกผู้อำนวยการนิคม (๒๔๘๒)

ก่อสร้างตึกโดม มธก. (๒๔๗๙)

วันเปิดตึกโดม (๙ กรกฎาคม ๒๔๗๙)

ร้านของ มธก. ในงานฉลองรัฐธรรมนูญ (๒๔๘๐)

ธรรมศาสตร์และการเมือง(ต.ม.ธ.ก.) ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๔๙๑ โดยกำหนดให้รับผู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยมบริบูรณ์เข้าศึกษา ๒ ปี เพื่อเตรียมคนเข้าศึกษาในหลักสูตร **"ธรรมศาสตร์บัณฑิต"** ต่อไป

๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ จัดตั้งหลักสูตรประกาศนียบัตรทางการบัญชี อันเป็นต้นกำเนิดของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีในปัจจุบัน โดยมีศาสตราจารย์หลวงดำริอิศรานุวรรต เป็นผู้ผลักดันจัดตั้งขึ้น

( ) ๒๔๘๓ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม ได้ยกโรงพิมพ์**"นิติสาส์น"** อันเป็นกิจการส่วนตัวของท่านให้เป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัย โดยเรียกชื่อว่า **"โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"**

( ) ๒๔๘๓ มหาวิทยาลัยได้มอบหมายให้ศาสตราจารย์หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ (สมโภช อัศวนนท์) นำเงินของมหาวิทยาลัยไปซื้อหุ้นธนาคารโยโกฮามา ซึ่งกำลังจะปิดกิจการ จำนวน ๗,๖๐๐ หุ้น (จากจำนวนทั้งสิ้น ๑๐,๐๐๐ หุ้น) แล้วดำเนินการจดทะเบียนในนามของ **"ธนาคารแห่งเอเชียเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรม"** ธนาคารแห่งนี้จึงเป็นแหล่งเงินทุนที่หล่อเลี้ยงกิจการของมหาวิทยาลัยเรื่อยมานับแต่นั้นจนกระทั่งปี ๒๔๙๓ มหาวิทยาลัยจึงได้รับการกดดันให้ขายหุ้นดังกล่าวไป

( ) ๒๔๘๓ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองร่วมกับผู้ประศาสน์การหลวงประดิษฐ์มนูธรรมจัดสร้างภาพยนต์เรื่อง **"พระเจ้าช้างเผือก"** ภาพยนตร์เรื่องนี้ถ่ายทำเป็นภาษาอังกฤษ ใช้นักศึกษาและเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยร่วมกันแสดง

มิถุนายน ๒๔๘๓ ปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรี "ธรรมศาสตร์บัณฑิต" จากหลักสูตร ๓ ปี เป็นหลักสูตร ๔ ปี

๑๓ กรกฎาคม ๒๔๘๓ มหาวิทยาลัยเริ่มระบบเพิ่มพูนความรู้นักศึกษา ด้วยการสมทบหลักสูตรการฝึกอบรมทั้งวิชาที่เรียนตามหลักสูตรและวิชาภาษาอังกฤษ โดยนักศึกษาที่ประสงค์จะเข้าฝึกฝนนอกเหนือจากการเรียนปรกติจะต้องยื่นความจำนงต่อมหาวิทยาลัย

๖ ตุลาคม ๒๔๘๓ นักเรียนชั้นเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองร่วมเดินขบวน เรียกร้องดินแดนอินโดจีนฝรั่งเศสที่สูญเสียไปในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕

๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๔ คณะกรรมการมหาวิทยาลัยลงมติให้ตราข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง กำหนดให้นักศึกษา

มีสิทธิเข้ารับบริการจากสโมสรของมหาวิทยาลัย ทั้งในกิจกรรมการกีฬาและการบันเทิง ทั้งนี้โดยมีอาจารย์เป็นผู้อำนวยการดูแลความเรียบร้อยของสโมสร

( ) ๒๔๘๔ ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ สถานที่ในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองถูกใช้เป็นสถานที่กักกันประชาชนประเทศศัตรูของรัฐบาล

( ) ๒๔๘๗ เปิดสาขาแผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากสถานที่เรียนในมหาวิทยาลัยเสียหายจากระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรและไม่ปลอดภัย มีนักเรียนทั้งหมด ๑๑๘ คน สิ้นปีการศึกษาดังกล่าวมีผู้สำเร็จการศึกษาจำนวน ๑๐๒ คน

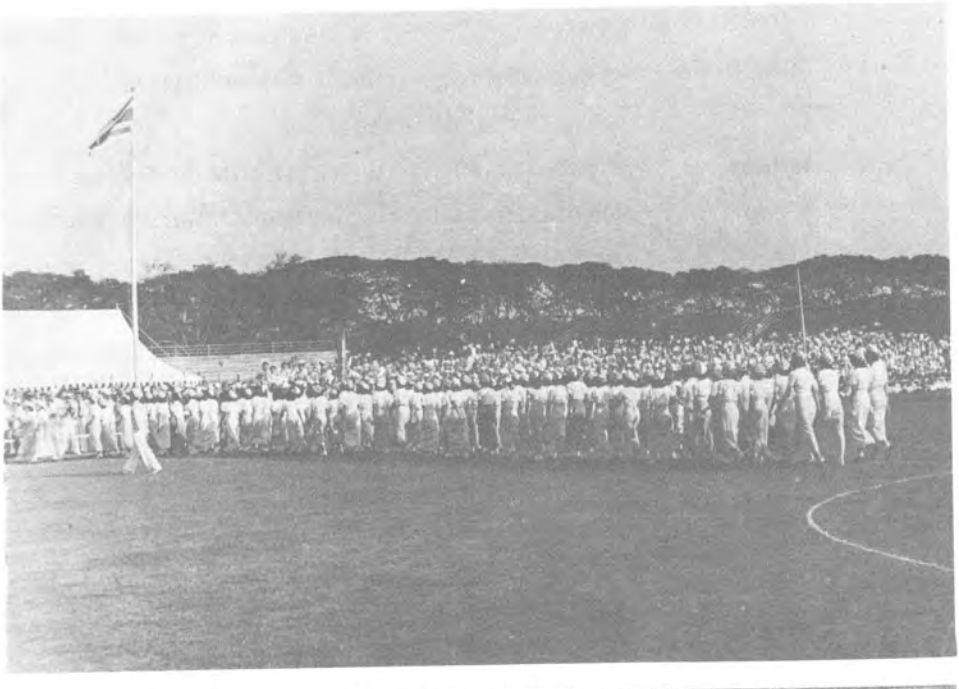
๘ พฤศจิกายน ๒๔๕๐ **รัฐประหารนำโดยพลโทผิน ชุณหะวัณ**และนายทหารนอกประจำการอีกจำนวนหนึ่ง เป็นเหตุให้ผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ต้องเดินทางออกนอกประเทศ นายเดือน บุนนาคจึงเข้ารับตำแหน่งรักษาการแทนผู้ประศาสน์การเรื่อยมา

พฤษภาคม ๒๔๕๑ เนติบัณฑิตยสถานฟื้นฟูโรงเรียนกฎหมายขึ้นใหม่ โดยเรียกว่า "**สำนักอบรมแห่งเนติบัณฑิตยสภา**" โดยกำหนดให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางกฎหมายต้องเข้ารับการอบรมจากสำนักนี้ก่อนที่จะประกอบอาชีพทางกฎหมายได้

๓ สิงหาคม ๒๔๕๑ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกว่า ๕,๐๐๐ คนชุมนุมเรียกร้องให้ยกเลิกกฎของเนติบัณฑิตยสภาเสีย เพราะเห็นว่าเป็นการลิดรอนสิทธิของนักศึกษาที่มีมาแต่เดิม

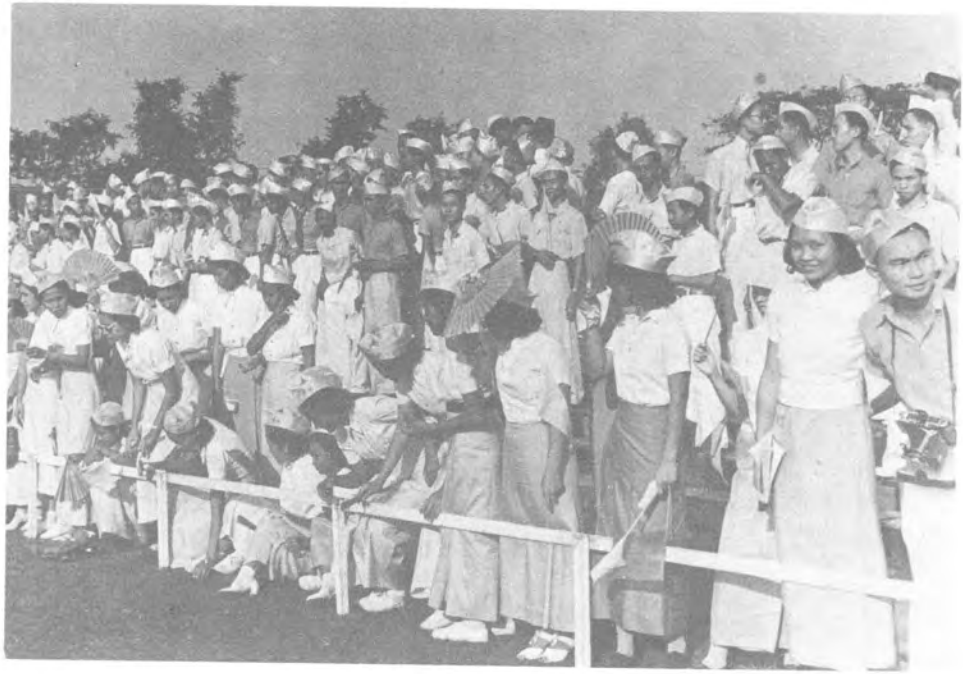
๑๒ กันยายน ๒๔๕๑ นักศึกษาประท้วงไม่เข้าฟังคำบรรยาย เนื่องจากรัฐบาลไม่ให้คำตอบเกี่ยวกับการยกเลิกกฎของเนติบัณฑิตยสภา นายอันดับ รองเดชกรีดเลือดเพื่อเป็นการประท้วง นายเดือน บุนนาคเลขาธิการรับปากว่าจะพยายามทวงสิทธิของนักศึกษากลับคืน นักศึกษาจึงสลายตัว

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๒ **กบฏวังหลวง** อันทำให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ๓ คนถูกควบคุมตัวในข้อหาว่ามีส่วนพัวพันอยู่ด้วย คือนายเดือน บุนนาค นายวิจิตร ลุลิตานนท์และนายอุไภย พินทุโยธิน แต่ทั้งสามคนก็ถูกปล่อยตัวออกมา

การแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์ (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

การแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์ (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

การแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์
(๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

การประกวดนางสาวสยามในงานฉลองรัฐธรรมนูญ ที่พระราชอุทยานสราญรมย์ (๒๔๘๑)

นางสาวและรองนางสาวสยามในงานฉลองรัฐธรรมนูญ (๒๔๘๓)
เรียกร้องดินแดนคืน (๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

นักศึกษาหญิงชั้นเตรียมปริญญาของ มธก.เดินขบวนเรียกร้องดินแดนอินโดจีน (๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

การเรียกร้องดินแดนคืน

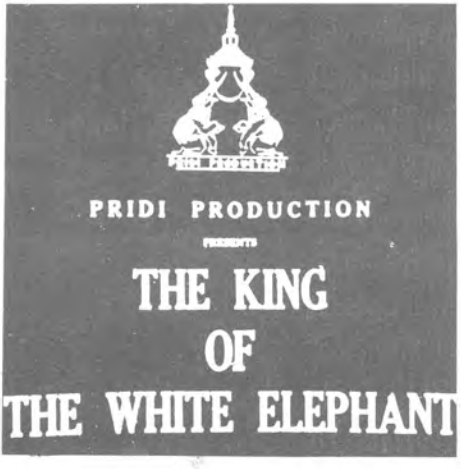
ขบวนของนักศึกษา มธก. ในการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนอินโดจีน (๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

พิธีประสาทปริญญา (๒๔๘๓)

พระเจ้าช้างเผือก

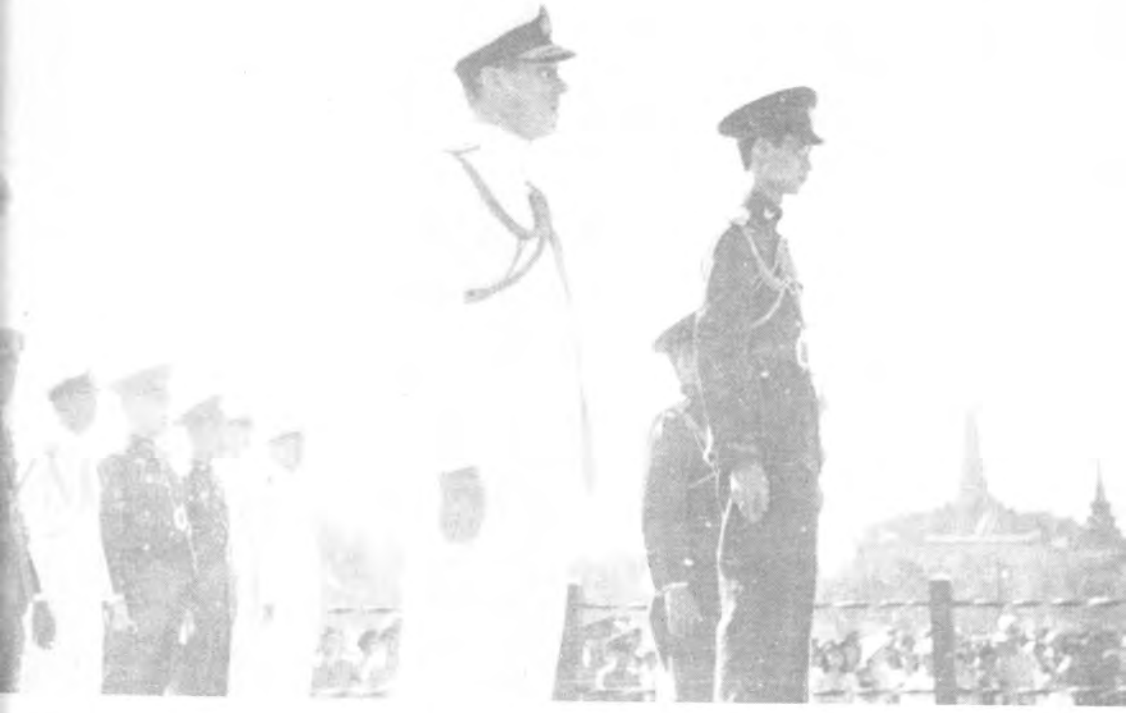

มธก. ศูนย์กลางขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

น้ำท่วม (๒๔๘๕)

ขบวนเสรีไทยสวนสนามผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย (กันยายน ๒๔๘๘)
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ และพลเรือเอก ลอร์ด หลุยส์ เมาท์แบตเตน
ในงานสวนสนามของเสรีไทย (กันยายน ๒๔๘๘) ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ยืนแถวหลังขวาสุด

๑๕ มีนาคม ๒๔๕๒ นายเดือน บุนนาคยกร่างพระราชบัญญัติเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็น**มหาวิทยาลัยกรุงเทพ**

๑๕ มีนาคม ๒๔๕๒ ขุนประเสริฐศุภมาตราเข้ารับตำแหน่งเลขาธิการสืบแทนนายวิจิตร ลุลิตานนท์ ซึ่งพ้นจากตำแหน่งไปภายหลังกบฏวังหลวง

๑๔ มิถุนายน ๒๔๕๒ คณะกรรมการมหาวิทยาลัยออกข้อบังคับให้แยกการศึกษาชั้นปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยเสียใหม่ ออกเป็น ๔ คณะ คือ นิติศาสตร์ พาณิชยศาสตร์และการบัญชี รัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์

๒๐ ธันวาคม ๒๔๕๒ คณะกรรมการมหาวิทยาลัยอนุมัติให้ขายหุ้นในธนาคารเอเชียฯ ของมหาวิทยาลัยทั้งหมดจำนวน ๖,๒๑๐ หุ้นแก่องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก

๒๕ พฤษภาคม ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระดำเนินมาพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นับเป็นครั้งแรกของนักศึกษามหาวิทยาลัยนี้ที่ได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๘ มิถุนายน ๒๔๕๓ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองกว่า ๘๐๐ คนเริ่มเคลื่อนไหวชุมนุมคัดค้านกฎ ก.พ. ที่ ๑๑๐ ที่ทางกระทรวงมหาดไทยประกาศใช้โดยให้ผู้สำเร็จการศึกษารัฐศาสตร์บัณฑิตของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยได้รับการพิจารณาคัดเลือกบรรจุเป็นข้าราชการได้ทันทีในชั้นตรี และเพิ่มค่าวิชาอีก ๓๐ บาท ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาปริญญารัฐศาสตร์บัณฑิต จะบรรจุเป็นข้าราชการต่อเมื่อมีตำแหน่งว่างและบรรจุในอัตราชั้นจัตวา อันดับ ๓ เมื่อรับราชการได้ ๑ ปีจึงปรับเป็นชั้นตรีและไม่มีเงินเพิ่มค่าวิชา

๒๒ มิถุนายน ๒๔๕๓ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และนิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยราว ๒,๐๐๐ คนชุมนุมที่หน้ากระทรวงมหาดไทย จนกระทรวงมหาดไทยต้องยอมแก้กฎ ก.พ. ที่ ๑๑๐ ให้นักศึกษาสองมหาวิทยาลัยมีสิทธิโดยเท่าเทียมกัน

สิงหาคม ๒๔๕๓ หลวงวิจิตรวาทการ เข้ามาดำรงตำแหน่งรักษาการแทนผู้ประศาสน์การ และอีก ๘ เดือนต่อมาคือในเดือนเมษายน ๒๔๙๔ ก็ลาออกจากตำแหน่ง

( ) ๒๔๕๓ ทวีป วรดิลกประพันธ์เพลง "**โดมในดวงใจ**" และเอื้อ สุนทรสนานเป็นผู้เรียบเรียงเสียงประสาน เพลงนี้ได้กลายเป็นวิญญาณและอารมณ์ความรู้สึกของชาวธรรมศาสตร์เรื่อยมานับแต่นั้น

๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๕๓ คณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองออกประกาศสนับสนุนขบวนการสันติภาพที่ก่อกำเนิดในประเทศสวีเดนและขยายตัวไปทั่วโลก ขบวนการนี้มีเจตจำนงสำคัญที่จะต่อต้านสงครามและการใช้อาวุธนิวเคลียร์ อันรวมไปถึงสงครามเกาหลีที่รัฐบาลไทยกำลังดำเนินอยู่ด้วยในตอนนั้น

มีนาคม ๒๔๕๔ จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีมีบันทึกถึงคณะกรรมการมหาวิทยาลัยให้นายเดือน บุนนาคพ้นออกจากทุกตำแหน่งในมหาวิทยาลัย

๘ เมษายน ๒๔๕๔ พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติเข้ามาดำรงตำแหน่งรักษาการแทนผู้ประศาสน์การ

๑ มิถุนายน ๒๔๕๔ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจัดตั้ง "**คณะกรรมการสันติภาพ**" ขึ้นในมหาวิทยาลัย

๒๕ มิถุนายน ๒๔๕๔ สถานที่ของมหาวิทยาลัยถูกทหารของกองทัพบกเข้ายึดครอง โดยให้เหตุผลว่า *"ขอยืมใช้เป็นสถานที่ชั่วคราวและเพื่อความสงบเรียบร้อย"* ทั้งนี้เนื่องจากเกิด "**กบฏแมนฮัตตัน**" นำโดยนายทหารเรือ นาวาโท มนัส จารุภาบุกเข้าจี้เอาจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นตัวประกัน จากผลการยึดครองคราวนี้ทำให้นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไม่มีที่เรียนอยู่ประมาณ ๔ เดือน ทางมหาวิทยาลัยต้องจัดการขอยืมอาคารโรงอาหารของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและอาคารของเนติบัณฑิตยสภาเป็นสถานที่เรียนชั่วคราว

๑๔ สิงหาคม ๒๔๕๔ พลโทสวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ รักษาการแทนผู้ประศาสน์การมีคำสั่งห้ามนักศึกษา ๙ คน ซึ่งเกี่ยวข้องกับขบวนการสันติภาพเข้าฟังคำบรรยายเป็นเวลา ๑ ปี คือนายอาทร พุทธิสมบูรณ์, นายทวีป วรดิลก, นายประจวบ อัมพะเศวต, นายปริญญา ลีละศร, นายมารุต บุนนาค, นายไวฑูรย์ สินธุวณิช, นายลิ่วละล่อง บุนนาค, นายอารีย์ อิ่มสมบัติ, และนายพรชัย แสงชัจจ์

๘ กันยายน ๒๔๕๔ พลโทสวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ รักษาการแทนผู้ประศาสน์การมีคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษา ๕ คน ออกจากทะเบียนฐานยุยงนักศึกษา

ให้กระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาลคือนายอาทร พุทธิสมบูรณ์, นายทวีป วรดิลก, นายประจวบ อัมพะเศวต, นายปริญญา ลีละศร, นายลิ่วละล่อง บุนนาค แต่ทั้ง ๕ คนฟ้องร้องต่อศาลว่าพลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ศาลยกฟ้อง

๒๘ กันยายน ๒๔๕๔ กองทัพบกเสนอขอซื้อมหาวิทยาลัยในวงเงิน ๕ ล้านบาทเพื่อใช้เป็นที่ตั้งของหน่วยทหาร

๑๑ ตุลาคม ๒๔๕๔ นักศึกษาราวสามพันคนเดินขบวนจากกระทรวงยุติธรรมไปยังอาคารรัฐสภาเพื่อขอมหาวิทยาลัยคืนจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และฟังกระทู้ถามต่อเรื่องนี้ที่ ส.ส. ผู้หนึ่งเสนอเข้าสู่วาระการพิจารณา

๕ พฤศจิกายน ๒๔๕๔ นักศึกษาราวสามพันคนเข้ายึดมหาวิทยาลัยคืน โดยนักศึกษาดังกล่าวเดินทางกลับจากการทัศนาจรที่นครสวรรค์โดยขบวนรถไฟ เมื่อมาถึงหัวลำโพงก็มาต่อรถบัสที่เตรียมไว้ ๑๒ คัน ขับตรงมามหาวิทยาลัยต่อหน้ากลุ่มทหารที่ยึดมหาวิทยาลัยอยู่ นักศึกษาประกาศจะไม่ยอมออกไป ฉะนั้นจึงเรียกกันว่า "**วันธรรมศาสตร์สามัคคี**" หรือ "วันคืนสู่เหย้า"

๑๓ มีนาคม ๒๔๕๕ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีผลบังคับใช้ อันเป็นผลให้มีการเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยมาเป็น**มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** และยุบตำแหน่งผู้ประศาสน์การมาใช้ อธิการบดีแทน

๑๑ พฤษภาคม ๒๔๕๕ เปลื้อง วรรณศรี เขียนบทกวี *"โดม ...ผู้พิทักษ์ธรรม"* ลงตีพิมพ์ในวารสาร"**ธรรมจักร**"ของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บทกวีนี้โดยเฉพาะตอนท้ายที่ว่า *"ถ้าขาดโดม...เจ้าพระยา ...ท่าพระจันทร์ ก็ขาดสัญลักษณ์พิทักษ์ธรรม"* ก็กลายเป็นภาพจารึกทางประวัติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยนี้ ที่ยังจดจำติดต่อกันมา

๑๑ มิถุนายน ๒๔๕๕ จอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรี เข้าดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับเป็นอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัยแห่งนี้

๑๑ ตุลาคม ๒๔๕๕ กุหลาบ สายประดิษฐ์เขียนบทความเรื่อง "**ดูนักศึกษาม.ธ.ก.ด้วยแว่นขาว**" ท่านเขียนถึง "อุดมคติ"ของนักศึกษามหาวิทยาลัยนี้ว่า *"นักศึกษาและบัณฑิตของม.ธ.ก.มีความรักในมหาวิทยาลัยของเขา มิใช่เพราะเหตุแต่เพียงว่า เขาได้เรียนในมหาวิทยาลัยนี้ เขาได้*

วิชาความรู้ไปจากมหาวิทยาลัยนี้ เขารักมหาวิทยาลัยนี้ เพราะว่ามีธาตุบางอย่างของมหาวิทยาลัยนี้ที่สอนให้เขารู้จักรักคนอื่น รู้จักคิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่น เพราะว่ามหาวิทยาลัยนี้ไม่กักกันเขาไว้ในอุปาทานและความคิดที่จะเอาแต่ตัวรอดเท่านั้น ชาวม.ธ.ก. รักมหาวิทยาลัยของเขาเพราะว่ามหาวิทยาลัยของเขารู้จักรักคนอื่นด้วย"

๑๕ ตุลาคม ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินส่วนพระองค์ตั้งเป็น **"ทุนภูมิพล"** ให้แก่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และนิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย โดยมีกองทุนเริ่มต้นสองแสนบาท

๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๕๕ หลังจากฉลองวันธรรมศาสตร์สามัคคี (๕ พฤศจิกายน). ผ่านไป ๕ วัน ก็มีการจับกุมนักศึกษาและตั้งข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร มีนายมารุต บุนนาคประธานนักศึกษา นายเฉลียว พิศลยบุตรรองประธาน นางสาวสมบัติ สุวรรณ-ชีพหัวหน้านักศึกษาหญิง นายสัมผัส พึ่งประดิษฐ์ เลขานุการ นายประดิษฐ์ สมรรคจันทร์หัวหน้านักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ นายอารีย์ อิ่มสมบัติประธานแผนกบันเทิง นายชาญ แก้วชูใส ประธานแผนกปาฐกถาฯ และต่อมามีการจับกุมเพิ่มอีก คือนายสุวิทย์ เผดิมชิต นายสิงหชัย มังคตนรา นายประจวบ อัมพะเศวต เนื่องจากบุคคลดังกล่าวร่วมกันจัดแสดงละคร เรื่อง **"ผิดแผ่นดิน"** อันเป็นการล้อเลียนทางการเมือง

มิถุนายน ๒๔๕๖ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรคณะรัฐศาสตร์ โดยมีหลักการว่าผู้ที่จบคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้าทำงานในกระทรวงมหาดไทยโดยไม่ต้องมีการคัดเลือกอีกต่อหนึ่ง ฉะนั้นลักษณะของหลักสูตรนี้จึงมีการสอบแข่งขันกันเข้าศึกษา โดยมหาวิทยาลัยจะรับเพียงปีละ ๖๐ คนเท่านั้น นักศึกษาของหลักสูตรนี้จะเข้ามาอยู่ในหอพักของมหาวิทยาลัย มีการฝึกฝนระเบียบวินัยจากเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทางกระทรวงส่งมาให้รับผิดชอบ

๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ จัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ตามข้อเสนอของจอมพล ป. พิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ขณะลี้ภัยไปประเทศสิงคโปร์ (๒๔๙๐)

นายอันดับ รองเดชนักศึกษา มธก. กรีดเลือด
ประท้วงการถูกลิดรอนสิทธิ

รอยกระสุนที่ประตูวังจากเหตุการณ์
กบฏวังหลวง (๒๔๙๒)

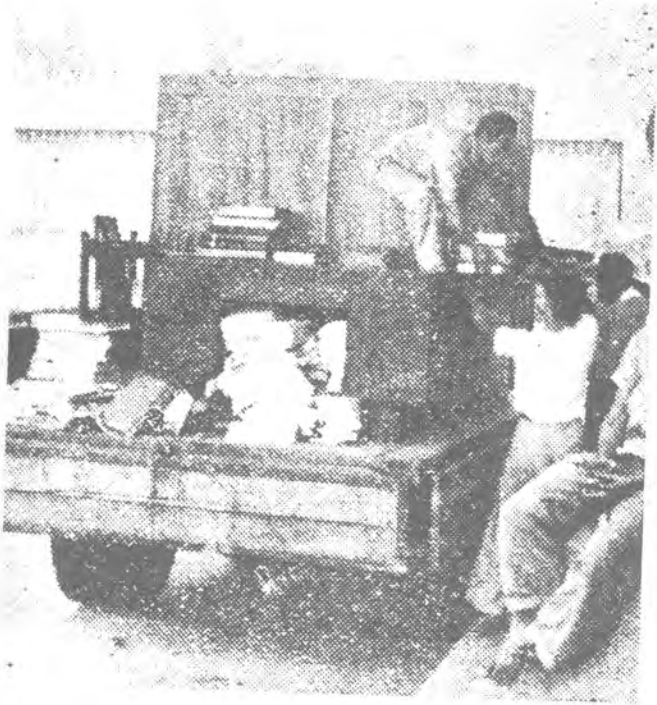

เรือที่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ลี้ภัยการเมืองออกจากอำเภอพระโขนงไปยังคลองเตย (๒๔๙๒)

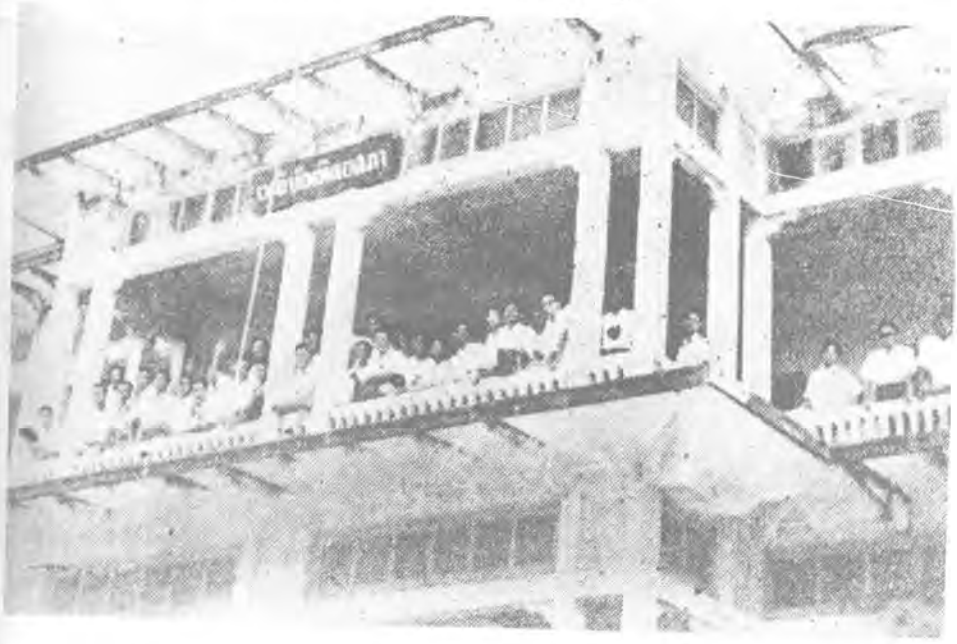

นักศึกษา มธก. เดินขบวนเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืน (๑๑ ตุลาคม ๒๔๙๔)

ขณะอพยพออกจากมหาวิทยาลัย
เมื่อกองทัพบกเข้ามายึดครอง
มหาวิทยาลัย
ในวันกบฏแมนฮัตตัน (๒๔๙๔)

อพยพไปเรียนที่สถานอบรมแห่งเนติบัณฑิตสภาชั่วคราว (๒๔๙๔)

วันธรรมศาสตร์สามัคคี ๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๔

นักศึกษาธรรมศาสตร์กำลังใส่บาตรในตอนเช้าที่มหาวิทยาลัย
ในวันธรรมศาสตร์สามัคคี (๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๗)

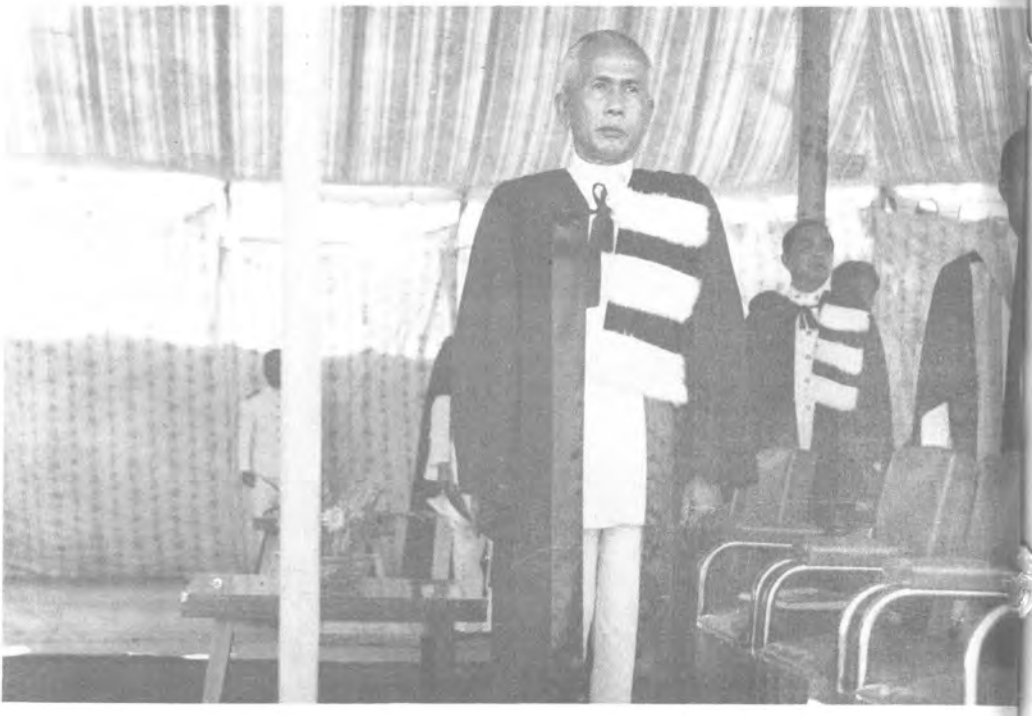

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

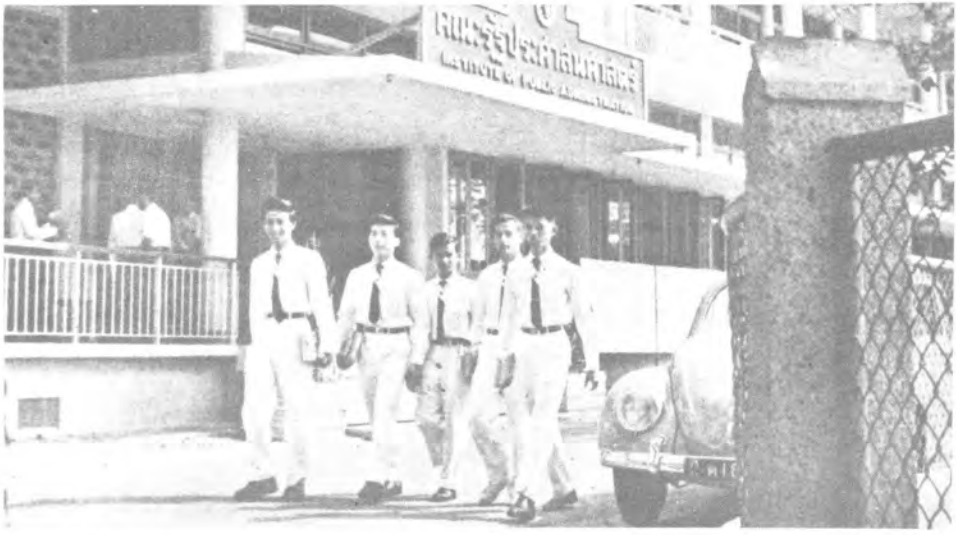

นิติศาสตร์ รุ่น ๒๔๙๕

จอมพล ป. พิบูลสงคราม
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จอมพล ป. พิบูลสงคราม อธิการบดี ๒๔๙๕ - ๒๕๐๐

นักศึกษารัฐศาสตร์ ๒๕๐๕

ขุนประเสริฐศุภมาตรา คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์
"ปิดทองหลังพระ ดีกว่าปิดทองหน้าผี"

พิธีพระราชทานปริญญาบัตร ขณะกำลังก่อสร้างหอประชุมใหญ่

๒๗ มิถุนายน ๒๔๙๗ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นประธานวางศิลาฤกษ์หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งท่านได้เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการต่าง ๆ ในการสร้างขึ้น ในการกล่าวเปิดพิธีท่านได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ท่านมีความรักในมหาวิทยาลัยนี้ มีความผูกพันต่อมหาวิทยาลัยนี้ ท่านปวารณาที่จะปกปักรักษามหาวิทยาลัยนี้ **"แม้เสียชีวิตลงวิญญาณของข้าพเจ้าก็จะยังคงปกปักรักษามหาวิทยาลัยนี้"**

๒๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ราวสามพันคนเศษเดินขบวนไปพบพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ เพื่อร้องเรียนว่า ในวันที่ ๒๐ สิงหาคม นั้น นักศึกษาธรรมศาสตร์คนหนึ่งถูกนักเรียนนายร้อยประมาณ ๒๐ คน รุมทำร้ายได้รับบาดเจ็บ

๒๔๙๘ มหาวิทยาลัยอินเดียน่าแห่งสหรัฐอเมริกา ทำสัญญากับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้ความช่วยเหลือด้านการเงินอุปกรณ์และบุคลากรในการจัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เปิดสอนระดับปริญญาโทสาขาการบริหาร

๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๘ นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ เดินขบวนขับไล่ขุนประเสริฐศุภมาตรา คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับปัญหาที่นักศึกษาเชื่อกันว่า ขุนประเสริฐศุภมาตราเล่นพวกโดยการจัดการวิ่งเต้นให้นักศึกษาอัสสัมชัญพาณิชย์ เข้าเรียนในคณะเศรษฐศาสตร์

๒๔๙๘ Sir Charles Darwinเสนอรายงานเกี่ยวกับสภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทยต่อคณะรัฐมนตรี โดยรายงานว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีมาตรฐานไม่ถึงขั้นที่จะเป็น University แต่ควรจะเรียก College

๑๘ กันยายน ๒๔๙๙ โอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากองค์กรอิสระมาเป็นสถานศึกษาของทางราชการ กับทั้งโอนพนักงานเป็นข้าราชการสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๙๙ และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่ ๑ มกราคม ๒๕๐๐

๑๙ กันยายน ๒๔๙๙ ตัวแทนนักศึกษาของมธ. เข้าร่วมประชุมกับตัวแทนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

แพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ลงมติแต่งตั้ง **"สหภาพนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย"**

๒๘ ธันวาคม ๒๔๕๕ ยอมรับให้ผู้สำเร็จการศึกษาวิชาการบัญชี เป็นปริญญาบัณฑิต โดยเรียกว่า **"บัญชีบัณฑิต"** แทนประกาศนียบัตรทางการบัญชี และให้แยกปริญญาสาขาพาณิชยศาสตร์ออกจากสาขาการบัญชีด้วย โดยเรียกเป็น **"พาณิชยศาสตร์บัณฑิต"** และ **"บัญชีบัณฑิต"**

๒ มีนาคม ๒๕๐๐ นักศึกษาธรรมศาสตร์ร่วมกับนิสิตมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เดินขบวนคัดค้านการเลือกตั้งสกปรก ซึ่งมีขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ไปยังหน้าทำเนียบรัฐบาล

๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ นักศึกษาคณะนิติศาสตร์กลุ่มหนึ่งออกแถลงการณ์โจมตีคณะกรรมการนักศึกษาที่จัดงาน **"วันธรรมศาสตร์สามัคคี"(๒๕๐๐)** ซึ่งจัดแสดงละคร **"อานุภาพของประชาชน"** จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ และเรียกร้องให้ลาออกจากตำแหน่ง

๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๐ ศาสตราจารย์หลวงจำรูญเนติศาสตร์เข้ารับตำแหน่งอธิการบดี

มีนาคม ๒๕๐๑ สภามหาวิทยาลัยลงมติให้ยกเลิก **"หลักสูตรกินนอนคณะรัฐศาสตร์"** เนื่องจากพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรองอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำให้คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่ได้รับสิทธิพิเศษในการเข้ารับราชการเช่นแต่ก่อน

๑๓ มิถุนายน ๒๕๐๑ นักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีวิวาทเรื่องแย่งชิงเก้าอี้เรียนกัน นักศึกษาผู้หนึ่งได้ชักปืนขึ้นมากกวัดแกว่งในห้องเรียน

๔ สิงหาคม ๒๕๐๑ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มีบันทึกถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรีฝ่ายบริหาร เสนอให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยกเลิกระบบตลาดวิชา เนื่องจากรัฐบาลไม่มีเงินพอที่จะสนับสนุนกิจการตลาดวิชาให้เพียงพอได้

๒๕๐๒ ศาสตราจารย์หลวงจำรูญเนติศาสตร์ มีคำสั่งลบชื่อนักศึกษาจำนวน ๖ คน โทษฐานที่วิจารณ์ข้อบังคับเกี่ยวกับสโมสรฉบับ ๒๕๐๑ ที่ให้อาจารย์เข้าไปเป็นประธานชุมนุมต่าง ๆ และคณะกรรมการสโมสร เป็นคณะบุคคลที่สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้ง

นักศึกษา
ม.ธ.ก.

ไทยใหม่

WELCOME
TO SEATO

นักศึกษาไร้ที่เรียนประมาณ ๓๐๐๐ คนชุมนุมที่ท้องสนามหลวง เพื่อเรียกร้องให้มีการขยายที่เรียน และให้รัฐบาลถอนตัวออกจาก "ซีอาโต้" (๑๙ พฤษภาคม ๒๕๐๐)

นิสิตนักศึกษาเดินขบวนสู่ทำเนียบรัฐบาล คัดค้านการเลือกตั้งสกปรก ขณะเผชิญหน้ากับทหาร (๒ มีนาคม ๒๕๐๐)

สิงหาคม ๒๕๐๒ ศาสตราจารย์ดร.อดุล วิเชียรเจริญ เข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย สืบแทน ร.อ. ฉัตร ศรียานนท์ ที่พ้นจากตำแหน่งไป

๒ กันยายน ๒๕๐๒ โอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ตามพระราชบัญญัติโอนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๒

๑๕ มกราคม ๒๕๐๓ จอมพล ถนอม กิตติขจรเข้าดำรงตำแหน่งอธิการบดี

๒๕๐๓ สภามหาวิทยาลัยกำหนดให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยกเลิกระบบตลาดวิชา และมีการสอบคัดเลือกเข้าเรียนเป็นครั้งแรกโดยกำหนดให้ผู้ที่สอบได้คะแนนเกิน ๕๐ เปอร์เซนต์ขึ้นไปเท่านั้นที่มีสิทธิลงทะเบียนเป็นนักศึกษา

๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๔ จัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ โครงการจัดตั้งเริ่มมาแต่กลางปี ๒๕๐๒ ภายใต้การผลักดันของ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ประทานชื่อ ศิลปศาสตร์ ให้

๓๐ มีนาคม ๒๕๐๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ เสด็จสวนอัมพรพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ และทรงดนตรีทำนองเพลงพระราชนิพนธ์ยูงทอง โดยในการนี้ นายสมัคร สุนทรเวช รองประธานชุมนุมปาฐกถาและโต้วาทีกล่าวถวายรายงาน

๖ ตุลาคม ๒๕๐๕ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมเดินขบวนสนับสนุนรัฐบาลในการเรียกร้องขอมือธิปไตยเหนือเขาพระวิหารซึ่งกำลังมีคดีฟ้องร้องกันอยู่ในศาลโลก

๒๕๐๕ พร้อมกับการจัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยได้ออกข้อกำหนดให้นักศึกษาทุกคณะต้องศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไปที่คณะศิลปศาสตร์อำนวยการสอนอยู่

๒๕๐๖ นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์รุ่นแรกร่วมกันออกหนังสือคณะ มีกลอนของ **"นายหมอดี"** (สมัคร สุนทรเวช) เขียนวิจารณ์ระบบการศึกษา ระบบตลาดวิชา จนมีเรื่องถึงขนาดที่ทางการมหา-

วิทยาลัยจะสั่งให้ลบชื่อนายสมัคร สุนทรเวชออกจากทะเบียนฐานสร้างความแตกแยกในมหาวิทยาลัย

๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเพลง**"พระราชนิพนธ์ยูงทอง"** อันเป็นเพลงประจำมหาวิทยาลัยที่เข้าแทนที่**"มอญดูดาว"** และทรงปลูกต้นหางนกยูง(ยูงทอง) **๕** ต้น ตลอดแนวรั้วมหาวิทยาลัยด้านหอประชุมใหญ่

๒๔ ธันวาคม ๒๕๐๖ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เข้าเป็นอธิการบดี

๒๕๐๗ นักศึกษากลุ่มหนึ่งร่วมกันออกนิตยสาร**"เจ็ดสถาบัน"**โดยมีนายพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร นายดำรง แสวงธรรม และนายประพันธ์ ผลเสวก เป็นแกนนำ แต่พิมพ์ได้เพียง ๒ ฉบับ ก็ถูกทางการสั่งอายัดหนังสือ

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ พระเจ้าโบดวงและสมเด็จพระราชินีฟาบิโอลา แห่งเบลเยี่ยมเสด็จเยี่ยมชมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนั้นฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ ซึ่งแข่งขันอยู่ในวันนั้นก็แปรอักษรถวาย

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินาถเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมหอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และพระราชทานเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท เพื่อใช้เป็นทุนเบื้องต้นในการปรับปรุงห้องสมุด

๔ มิถุนายน ๒๕๐๗ สมาคมธรรมศาสตร์คัดค้านมติของสภาการศึกษาแห่งชาติที่ให้โอนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปรวมกับมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร แล้วตั้งชื่อเป็น **"มหาวิทยาลัยภูมิพล"**

๑๗ กันยายน ๒๕๐๗ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เข้ารับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ สืบแทนศาสตราจารย์สมทบ สุวรรณสิทธิ

๒๕๐๘ **"กลุ่มเศรษฐธรรม"** อันเป็นกลุ่มอิสระของนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เริ่มจัดตั้งขึ้น กลุ่มนี้มีบทบาทในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการรวมกลุ่มในหมู่นักศึกษาที่สนใจปัญหาเศรษฐกิจการเมือง

๑๕-๒๐ กันยายน ๒๕๐๘ **กลุ่ม "๗ สถาบัน"** นำโดยพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร ออกรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป และรายการทีวีเพื่อช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบอุทกภัย

จอมพล ถนอม กิตติขจร
อธิการบดี ๒๕๐๓ - ๐๖

ท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ในพิธีรับ
พระราชทานสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
ดุษฎีบัณฑิต (๒๕๐๓)

ทรงดนตรี (๒๕๐๖)

เรือมันแกวและฝรั่งดอง ริมหน้าเขื่อนสมาคมบัณฑิต (๒๕๐๕) (บริเวณที่เป็นโรงอาหารปัจจุบัน)

หุ่นกระบอก (๒๕๐๕)

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ อธิการบดี (๒๕๐๖)

กีฬามหาวิทยาลัย (๒๕๐๗)

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และอุทธรณ์ พลกุล

การแข่งขันเรือ (๒๕๐๘)

๑๖ **มกราคม** ๒๕๑๑ ประธานาธิบดีเฟอร์ดินันด์ อี.มาร์กอส รับพระราชทานปริญญานิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๔ **มิถุนายน** ๒๕๑๑ นักศึกษาธรรมศาสตร์และสถาบันอื่น ๆ เดินขบวนประท้วงการที่รัฐบาลประกาศขึ้นราคารถเมล์จาก ๕๐ สตางค์เป็น ๗๕ สตางค์ จนรัฐบาลต้องยอมลดราคาลงตามเดิม

๒๗ **มิถุนายน** ๒๕๑๑ วิทยากร เชียงกูล เขียนบทกวี"**เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน**" ตอนหนึ่งที่รู้จักกันดี คือ *ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง ฉันจึงมาหาความหมาย...*" ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ยูงทอง ฉบับวันสถาปนา

กรกฎาคม ๒๕๑๑ **ชมรมพระจันทร์เสี้ยว** อันเป็นที่รวมกลุ่มของนักศึกษา มธ.กลุ่มหนึ่งตีพิมพ์หนังสือและปรากฏโฉมของตนเป็นครั้งแรก

๑๑ **กรกฎาคม** ๒๕๑๑ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชุมนุมนับพันคน เรียกร้องให้ยกเลิกข้อบังคับเกี่ยวกับการยอมให้นักศึกษาสถาบันอื่นเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยไม่ต้องสอบเข้าในที่สุดที่ประชุมคณบดีก็ยินยอมตามข้อเรียกร้องดังกล่าว

๑๒ **มกราคม** ๒๕๑๒ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ อธิการบดีวางศิลาฤกษ์ตึกคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี

๑๐ **กุมภาพันธ์** ๒๕๑๒ นักศึกษาธรรมศาสตร์เข้าร่วมสังเกตการณ์การเลือกตั้งภายหลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๑๑

๒๕๑๒ จัดตั้งกลุ่ม "**สภาหน้าโดม**" โดยมีนักศึกษาสาขารัฐศาสตร์ศึกษาหลายท่านร่วมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นกลุ่มอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในหมู่นักศึกษา

๕ **มกราคม** ๒๕๑๓ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา เสด็จมาเป็นอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ ในตำแหน่งหัวหน้าสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส และผู้อำนวยการฝ่ายประสานแผนกวิชาภาษาต่างประเทศ

๒๓ **กุมภาพันธ์** ๒๕๑๓ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชุมนุมคัดค้านพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบข้าราชการตุลาการ ของหลวงจำรูญเนติศาสตร์ที่จะโอนอำนาจการแต่งตั้งโยกย้ายไปให้กับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม มีการเปิดอภิปรายโจมตีหลวงจำรูญอีกด้วย

๘ **กรกฎาคม** ๒๕๑๓ จอมพล ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีเปิดอาคารเรียนคณะรัฐศาสตร์หลังปัจจุบัน

๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๓ จัดตั้งแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน

๑ มิถุนายน ๒๕๑๔ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ดำรงตำแหน่งอธิการบดี

๖ มิถุนายน ๒๕๑๔ **วารสารธรรมศาสตร์** ในลักษณะของที่รวมบทความทางวิชาการ เริ่มดำเนินการ โดยพิมพ์เป็นเล่มที่ ๑ ปีที่ ๑ มี ดร.นิออน สนิทวงศ์ เป็นบรรณาธิการคนแรก

๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคารเรียนปัจจุบันของคณะสังคมสงเคราะห์-ศาสตร์

๒๕๑๔ มหาวิทยาลัยนำการศึกษาระบบหน่วยกิต การคำนวณเกรด มาใช้ในบางคณะ รวมถึงการเปิดสอนระบบวิชาเลือก

ธันวาคม ๒๕๑๔ นิตยสาร **"ชาวบ้าน"** ของสมาคมเศรษฐศาสตร์(ธรรมศาสตร์) ตีพิมพ์จดหมายของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์จากอังกฤษ ซึ่งใช้นามว่า **"นายเข้ม เย็นยิ่ง"** ส่งถึง **"ผู้ใหญ่บ้านทำนุ เกียรติก้อง แห่งหมู่บ้านไทยเจริญ"** เรียกร้องให้มีการเร่งสร้างกติกาปกครองหมู่บ้านออกมาใหม่ เพื่อความสุขความเจริญของสังคม หลังจากนั้นไม่นานนิตยสารฉบับนี้ก็ถูกรัฐบาลสั่งปิดดำเนินการ

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕ เจ้าฟ้าหญิงแอนน์แห่งสหราชอาณาจักร เสด็จเยี่ยมชมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้สำนักพระราชวังจัดซ่อมบูรณะอาคารเดิมในสวนพุดตาล พระราชวังดุสิตเพื่อตั้งเป็นหอพักนักศึกษาชายของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานชื่อหอพักว่า **"รัชดาภิเษก"**

ตุลาคม ๒๕๑๕ ห้องสมุดเปลี่ยนการจัดระบบหนังสือจากทศนิยมดิวอี้มาเป็นระบบรัฐสภาอเมริกัน อันเป็นช่วงตอนที่สำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัย

๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ สมเด็จพระสังฆราชเสด็จมาทำพิธีเจิมป้ายเปิดตึกคณะเศรษฐศาสตร์อาคารปัจจุบัน

๒๐-๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ **ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย** เคลื่อนไหวจัดสัปดาห์ไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่น โดยในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีการไฮปาร์คและเตรียมเคลื่อนขบวนเข้าร่วมการเดินขบวน แต่นายกสโมสร

และประธานเชียร์สั่งปิดประตูมหาวิทยาลัย ผลจากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ประธานเชียร์และนายกสโมสรถูกซักฟอกจนต้องขอลาออก

๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๕ คณะปฏิวัติออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๙๙ ให้อำนาจฝ่ายบริหารแทรกแซงฝ่ายตุลาการ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และนิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยชุมนุมที่ท้องสนามหลวงแล้วย้ายไปที่กระทรวงยุติธรรมเป็นการประท้วงข้ามคืนคราวแรก จนรัฐบาลออกประกาศเลิกคำสั่งจึงสลายการชุมนุมไป

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ สภามหาวิทยาลัยลงมติจัดตั้ง "**สภาอาจารย์**" ขึ้นเป็นครั้งแรก

๖ พฤษภาคม ๒๕๑๖ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเรียกประชุมใหญ่ เพื่อพิจารณาเคลื่อนไหวกรณีที่เฮลิคอปเตอร์ของทางราชการซึ่งออกไปล่าสัตว์ป่าสงวนที่ทุ่งใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรีประสบอุบัติเหตุตกลงมาเมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๑๖ และในวันที่ ๘ พฤษภาคมนั้นศูนย์กลางฯ ก็ออกแถลงการณ์เปิดโปงกรณีทุ่งใหญ่

๗ มิถุนายน ๒๕๑๖ "**สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**" ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็น "**องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**" (**อมธ.**) โดยกำหนดให้มี "**สภานักศึกษา**" ขึ้นเป็นครั้งแรก

๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๖ **พรรคพลังธรรม**ได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยได้ที่นั่งในสภานักศึกษา ๔๒ ที่นั่งจากทั้งหมด ๔๕ ที่นั่งและเข้าบริหารอมธ. โดยมี พีรพล ตริยะเกษมเป็นนายกฯ

๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๖ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงและสถาบันอื่น ๆ เดินขบวนขับไล่ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหงออกจากตำแหน่ง รวมทั้งให้นักศึกษา ๙ คนที่ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์สั่งลบชื่อออกจากทะเบียน ในกรณีที่ร่วมกันจัดพิมพ์เอกสารเสียดสีกรณีทุ่งใหญ่ และกรณีที่จอมพลประภาส จารุเสถียรต่ออายุราชการ คืนสภาพนักศึกษาโดยทันที

๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๖ ยกเลิกตำแหน่งเลขาธิการ ตาม "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ฉบับที่ ๕) พ.ศ. ๒๕๑๖" แล้วแต่งตั้งรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาขึ้นแทน โดยมีอาจารย์สังเวียน อินทรวิชัยเป็นเลขาธิการคนสุดท้าย

๕ ตุลาคม ๒๕๑๖ นักศึกษา อาจารย์และประชาชนทั่วไปร่วมกันลงชื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ รุ่งขึ้นตำรวจจับกุมนักศึกษาอาจารย์จำนวน ๑๑ คน ต่อมาจับเพิ่มอีก ๒ คนในข้อหาชุมนุมทางการเมืองโดยผิดกฎหมาย และต่อมาก็ตั้งข้อหาเป็นกบฏต่อแผ่นดิน

๖ ตุลาคม ๒๕๑๖ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลและพรรคพลังธรรมจัดการชุมนุมในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อเรียกร้องให้นักศึกษาซึ่งกำลังจะเข้าสอบกันอยู่งดสอบและเข้าร่วมการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง ๑๓ คน และให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ มีการไฮปาร์คบริเวณลานโพธิ์ ใช้โซ่ล่ามห้องสอบอัน เป็นผลให้มหาวิทยาลัยต้องประกาศเลื่อนการสอบออกไป

๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ นักศึกษาประชาชนนับแสนคนเดินขบวนออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุมนุมกันแน่นถนนราชดำเนิน เรียกร้องให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาโดยไม่มีเงื่อนไขและให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ

๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ **วันประชามหาปิติ**

๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลลาออกจากตำแหน่งต่าง ๆ ในศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากความไม่เข้าใจกันในวันที่เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม เสกสรรค์จัดตั้งกลุ่ม **"ธรรมศาสตร์เสรี"** ในอีก ๕ วันต่อมา

๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ กลุ่ม "ธรรมศาสตร์เสรี" ร่วมกับนักศึกษาสถาบันอื่น ๆ จัดตั้ง **"สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทย"** มีเสกสรรค์ ประเสริฐกุลเป็นผู้ประสานงาน

๒๓ มกราคม-

๕ กุมภาพันธ์๒๕๑๗ มีการแสดง **"นิทรรศการจีนแดง"** ที่หอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีผู้เข้าชมคับคั่งถึงกับการจราจรด้านติดสนามหลวงติดขัด

๑๒ มีนาคม ๒๕๑๗ พรรคพลังธรรมได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร อมธ. โดยมีวิจิตร ศรีสังข์ เป็นนายก

๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๗ นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ลงประชามติว่าควรจะจัดการกับฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ อย่างไร ได้ผลออกมาว่า ๖๑.๑๐ เปอร์เซนต์ ต้องการให้คงรูปแบบเดิมเอาไว้

ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์
อธิการบดี ๒๕๑๔-๑๗

สาวนิติศาสตร์ หน้าบันไดตึก (๒๕๑๖)

นิสิตนักศึกษา คัดค้านประกาศ
คณะปฏิวัติฉบับที่ ๒๙๙ (๒๕๑๕)

ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์

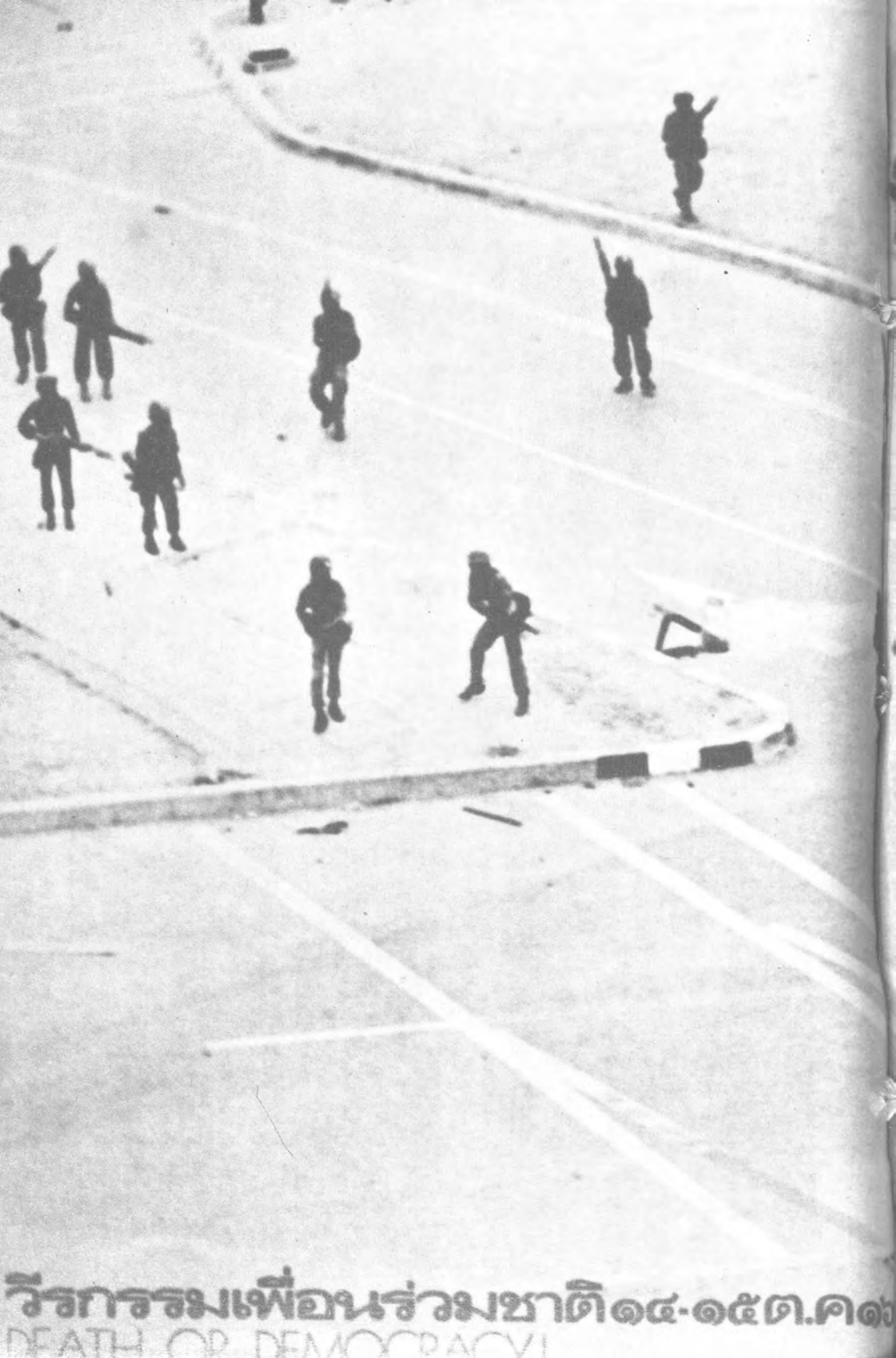
รัฐบาล!
ต้องรับผิด
ชอบต่อ
ปัญหา
ข้าวแพง

?
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

สัปดาห์สงครามอินโดจีน
12-16 ก.พ.16.
ณ. ที่นี้
ในหญ้าทุกใบเคืองนองเลือดเรา
ทุกๆ ดาราไม่มีวันอยู่บนฟ้าเด็ด คือ
เมื่อดินแดนของเราประจำชาติ
ณ. ที่นี้
หยาดฝนคือโลหิต
และลูกเจี๊ยบคือใครบ้างกระดูก
ชีวิตจะต้องบ่อกงาม

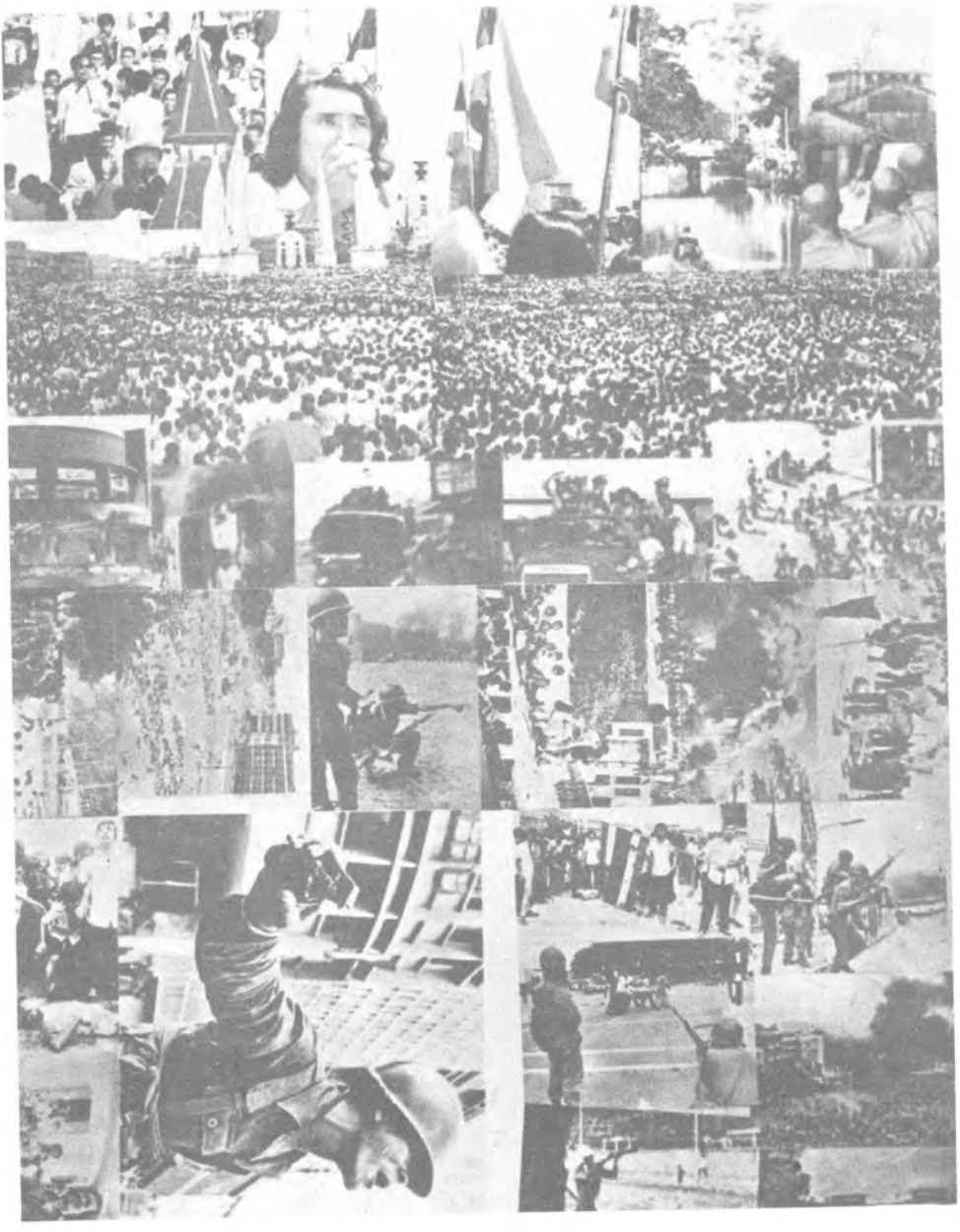

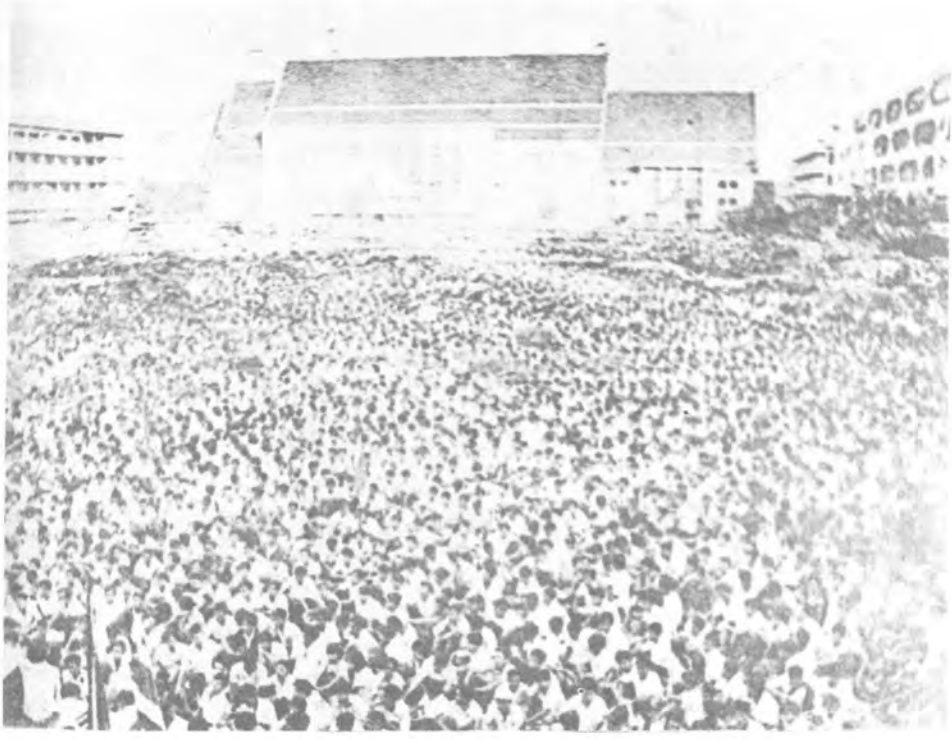

เพื่อประชาธิปไตยจงไปใช้สิทธิ
ไม่มีอำนาจใดในโลกที่
ผู้ปกครองต่างมาแล้วสาบสูญ
ไม่มีใครล้มล้างมหาชนได้
ประชาชนสมบูรณ์มีวันตรัไป
เมื่ออำนาจยังคงอยู่ตลอดชั่
ประชาชนย่อมเปลี่ยวิวัฒน์ใหม่
เพื่อทั้งหวังสิทธิของข้าไท
ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน

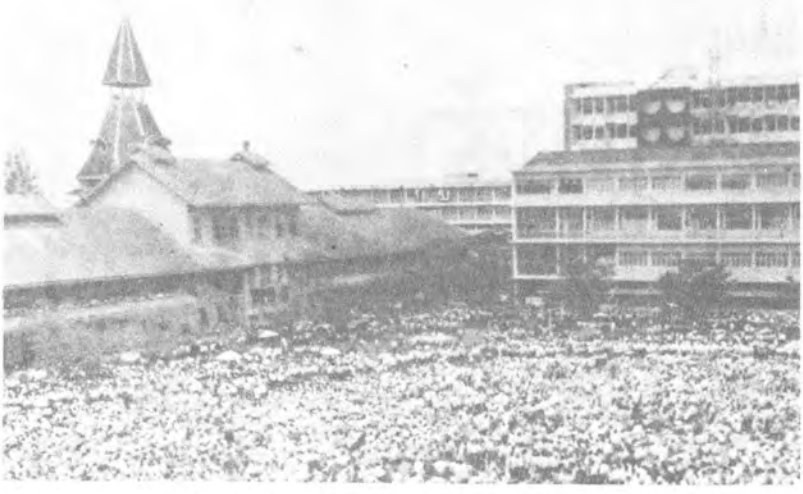

วีรกรรมเพื่อนร่วมชาติ ๑๔-๑๕ ต.ค.๑๖
DEATH OR DEMOCRACY!

รำลึกถึงวีรชน14ตุลา
เชิญชวนชาวไทยทุกคน
เข้าร่วมในงานฉลองชัยนี้

รำลึกถึงวีรชนคนกล้า

มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์
ขอดวงวิญญาณ
วีรชน
จงไปสู่สุขคติ

ความหรูหรา พาชาติล่ม

มาตกร ๑๔ตุลากลับมา
ประชาชนต้องสามัคคีกันกำจัด

ขอวิงวอนผู้ใหญ่ที่รักชาติ
เป็นตัวอย่างในการเปลี่ยนศาสนิยม

นิทรรศการ
ปีสตรีสากล
24 พย.
16.30-19.00น. อภิปราย
ปัญหาและแนวทางการต่อสู้
ของสตรี
25 พย.
16.00-18.00 น. ดนตรีลูกทุ่ง สัจจธรรม
18.00-20.00น.
26 พย.

๒๘ กันยายน ๒๕๑๗ ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ รักษาการแทนอธิการบดีและคณบดี ๕ คณะ ลาออกจากตำแหน่ง ทั้งนี้เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างผู้บริหารกับสภานักศึกษา-สภาอาจารย์ ในเรื่องที่นักศึกษาขอเลื่อนการสอบปลายภาคเพื่อให้นักศึกษาสามารถเข้าร่วมงานพระราชทานเพลิงศพวีรชน ๑๔ ตุลาคม ได้อย่างเต็มที่

๕ ตุลาคม ๒๕๑๗ นักศึกษาชุมนุมกันบริเวณหน้ารัฐสภาเพื่อเรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งกำลังพิจารณาวาระ ๓ อยู่ โดยนักศึกษาเรียกร้องให้ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก ๒๐ ปีเหลือ ๑๘ ปี
อนึ่งในการชุมนุมครานี้ เป็นครั้งแรกที่นักศึกษาอาชีวะได้เกิดความขัดแย้งกับนักศึกษาอย่างชัดเจน โดยการชุมนุมต่อต้านนักศึกษาอยู่บริเวณสวนสัตว์เขาดิน

๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๗ คณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลงคะแนนเลือกอธิการบดีคนใหม่ ผลออกมาว่า ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นอธิการบดีด้วยคะแนน ๑,๘๒๙ โดยคนที่ได้คะแนนรองจากท่านได้เพียง ๒๗๑ คะแนน

๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๗ จอมพล ถนอม กิตติขจร เดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทย นักศึกษาประชาชนชุมนุมที่ท้องสนามหลวง และในวันที่ ๓๐ ธันวาคมนั้นก็มีการชุมนุมกันภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มกระทิงแดงขว้างระเบิดใส่การชุมนุม มีผู้บาดเจ็บหลายคน

๑๓ มกราคม ๒๕๑๘ คำนูณ สิทธิสมาน จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท)

๑๘ มกราคม ๒๕๑๘ **ชมรมนิติศึกษา** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เคลื่อนไหวให้รัฐบาลยกเลิกสัญญาเทมโก้ อันเป็นการขัดกับนโยบายของพรรคชาติไทยที่สนับสนุนสัญญาประทานบัตรฉบับนี้ การเคลื่อนไหวลุกลามไปยังต่างจังหวัดหลายแห่ง

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ ศาสตราจารย์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เข้าเป็นอธิการบดี

๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ **พรรคยูงทอง-พลังธรรม** ได้รับเลือกตั้งให้เข้าบริหาร อมธ. โดยมีสมาน เลือดวงหัด เป็นนายกฯ

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ นักศึกษาที่ชื่อ "**กลุ่มนักศึกษาปี ๑ ผู้รักความเป็นธรรม**" ชุมนุมกันที่ลานโพธิ์ อภิปรายโจมตี "**ทมยันตี**" (วิมล เจียมเจริญ) และอาจารย์คณะศิลปศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์วิชาภาษาไทย

กำหนดให้นักศึกษาปีที่ ๑ ทุกคนเข้าฟังโดยเก็บคะแนน และ**"ทมยันตี"** อภิปรายโจมตีด้วยประเด็นทางการเมือง

๖ มีนาคม ๒๕๑๘ นักศึกษาธรรมศาสตร์จัด **"นิทรรศการ ชำแหละ กอ.รมน."** เปิดเผยวิธีต่าง ๆ นานาของกอ.รมน.โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีถังแดง

๑๕ มีนาคม ๒๕๑๘ จัดตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา และสำนักศูนย์บัณฑิตอาสาสมัคร

๑ เมษายน ๒๕๑๘ ชาวนา ๔๐๐ คน จาก ๑๕ จังหวัดชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อขอคำตอบให้ช่วยเหลือเกี่ยวกับปัญหาฝนแล้งจากรัฐบาล

๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘ นักศึกษาภาคค่ำ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์วางพวงหรีดกรมประชาสัมพันธ์ที่เสนอข่าวไม่ตรงความเป็นจริงหลายประการ หรีดดังกล่าวมีตัวอักษรเขียนว่า **"ให้...กรมกร๊วก"**

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๑๘ นักศึกษา-ประชาชนประมาณสองหมื่นคนชุมนุมที่สนามหลวง อภิปรายประณามสหรัฐอเมริกาที่ละเมิดอธิปไตยของไทย โดยการส่งนาวิกโยธินจำนวน ๑,๐๐๐ คน เข้าประเทศโดยพลการในวิกฤตการณ์**"มายาเกซ"** และมีการเผาหุ่นประธานาธิบดี เจอรัลด์ ฟอร์ดด้วย

๑๕ มิถุนายน ๒๕๑๘ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ อธิการบดีตอบโต้นายเปรม มาลากุล ส.ส. อุตรดิตถ์ หัวหน้าพรรคสยามใหม่ ที่ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า ธรรมศาสตร์เป็นแหล่งสะสมอาวุธของฝ่ายซ้าย เป็นการพูดพล่อย ๆ และเรียกร้องให้ตำรวจเข้ามาพิสูจน์

๑๔-๑๕ สิงหาคม ๒๕๑๕ มีการชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อรับฟังนักศึกษาประชาชนที่ถูกจับกุมด้วยข้อหาปลุกระดมประชาชนและศาลปล่อยตัวออกมาจำนวน ๙ คน รวมทั้งการเรียกร้องให้รัฐบาลจัดการเอาฆาตกรที่สังหารผู้นำชาวนาหลายคนมาลงโทษ ทั้งนี้เพราะว่าตลอดช่วง ๓-๔ เดือนก่อนหน้านั้น ผู้นำชาวนาหลายคนรวมทั้งนายอินถา สีบุญเรืองถูกลอบสังหารเสียชีวิตไป

๑๔ สิงหาคม ๒๕๑๘ นักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ประท้วงศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ให้รับผิดชอบต่อการที่นักศึกษาของวิทยาลัยคนหนึ่งถูกยิงขณะที่มีการชุมนุมที่ธรรมศาสตร์

๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘ นักเรียนอาชีวะสมทบกับนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพ ชุมนุมที่สนามหลวง ต่อมาก็บุกเข้ามาขว้างระเบิดทำลายและเผาอาคารของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาคารคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะนิติศาสตร์ และ

หอประชุมใหญ่ได้รับความเสียหายคิดเป็นมูลค่าถึง ๑๐ ล้านบาท แต่ไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บ

๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๘ นักศึกษาแผนกวารสารศาสตร์ ธรรมศาสตร์ร่วมกับนิสิตคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วางหรีดและส่งจดหมายเปิดผนึกถึงสถานีวิทยุยานเกราะประณามการเสนอข่าวสารบิดเบือนความจริง

๘ ธันวาคม ๒๕๑๘ หนังสือพิมพ์**"สยามมิศร์"**ลงข่าวกล่าวหาดร.ป๋วย ว่า **"ใช้พลังนักศึกษาเปลี่ยนมธ.เป็นคอมมูน"** จนกระทั่งเกิดการฟ้องร้อง และกองบรรณาธิการหนังสือดังกล่าวต้องขอขมา

๓๑ มกราคม ๒๕๑๙ นักศึกษาธรรมศาสตร์วางหรีด พ.ต.ท. บุญเลิศ เลิศปรีชา ที่หน้ากระทรวงมหาดไทย เนื่องจาก พ.ต.ท. บุญเลิศ ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ยุยงนักศึกษาให้เดินขบวนถวายฎีกาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ปลด ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และตั้ง ดร.ป๋วย เป็นนายกรัฐมนตรีแทนข้อความในหรีดนั้นมีว่า **"แด่บุญเลิศ คนปากพล่อย"**

๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ **พรรคพลังธรรม-ยูงทอง-แนวประชา** ร่วมกันส่งผู้สมัครเข้าชิงตำแหน่งคณะบริหารอมธ. และได้รับชัยชนะโดยมี พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ เป็นนายกฯ

๒๒ มีนาคม ๒๕๑๙ นักศึกษา-ประชาชนเดินขบวนขับไล่ฐานทัพสหรัฐอเมริกา โดยเดินขบวนไปยังสถานทูตอเมริกา กลุ่มกระทิงแดง ปิดถนน ตั้งบังเกอร์บริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและขว้างระเบิดเข้าใส่นักศึกษาบริเวณสยามสแควร์ มีผู้เสียชีวิต ๔ คน และบาดเจ็บ ๔๐ กว่าคน

๒๔ มิถุนายน ๒๕๑๙ หอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกลอบวางเพลิง

๖ กรกฎาคม ๒๕๑๙ นายสมบุญ ศศิธร ให้ความเห็นสนับสนุนนายสมัคร สุนทรเวช ให้ตัดงบสำนักศูนย์บัณฑิตอาสามัคร เพราะมีท่าทีปลุกระดมประชาชน

๕ กรกฎาคม ๒๕๑๙ นายสมัคร สุนทรเวชรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยพูดผ่านสถานีวิทยุยานเกราะว่า *"สมัยที่ผมเรียนอยู่ไม่เห็นนางคนนี้เรียนอยู่ด้วย... นางนงเยาว์โผล่ออกมาจากไหน ถึงจะมาแสดงตัวว่ารักธรรมศาสตร์มากกว่าผม ใครที่ว่าผมอกตัญญูก็เข้าเนื้อตัวเอง"*

๑๖ **กรกฎาคม ๒๕๑๙**	คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย ออกประกาศห้ามการชุมนุมหรือปิดประกาศในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ห้ามการเคลื่อนไหวภายนอกในนามของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔ **สิงหาคม ๒๕๑๙**	รองอธิการบดี ๔ ท่านคือ ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ศาสตราจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอาจารย์บรรลือ คงจันทร์ยื่นหนังสือลาออกจากตำแหน่ง
๑๖ **สิงหาคม ๒๕๑๙**	ผู้แทนองค์การนักศึกษาหลายมหาวิทยาลัยแถลงการณ์ต่อต้านการกลับเข้ามาของจอมพลประภาส จารุเสถียร
๑๙ **กันยายน ๒๕๑๙**	สามเณรถนอม กิตติขจรเดินทางกลับประเทศไทย
๒๔ **กันยายน ๒๕๑๙**	พนักงานการไฟฟ้า จังหวัดนครปฐม ๒ คนถูกแขวนคอขณะที่ทำการติดโปสเตอร์คัดค้านการกลับเข้ามาของสามเณรถนอม กิตติขจร นอกจากนั้นในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เองก็มีคนกลุ่มหนึ่งประมาณ ๒๐ คนบุกเข้ามาทำลายโปสเตอร์ต่อต้านสามเณรถนอม กิตติขจรบริเวณหน้าประตูมหาวิทยาลัยด้วย
๔ **ตุลาคม ๒๕๑๙**	มีการชุมนุมที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อต้านสามเณรถนอม กิตติขจร มีการจัดแสดงละคร การไฮปาร์คอย่างรุนแรง ดร. ป่วย อึ้งภากรณ์ อธิการบดีขอร้องนักศึกษาสลายตัวแต่ไม่เป็นผล
๕ **ตุลาคม ๒๕๑๙**	ชมรมวิทยุเสรีออกแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ กล่าวหานักศึกษาแสดงละครเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชถูกแขวนคอ เป็น"การเหยียดหยามจิตใจคนไทยทั้งชาติ" เรียกร้องให้ผู้ที่มีจิตใจรักชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ดำเนินการลงโทษนักศึกษา สั่งชุมนุมพลลูกเสือชาวบ้านและกลุ่มพลังต่าง ๆ
๖ **ตุลาคม ๒๕๑๙**	**เลือด**
๑๒ **ตุลาคม ๒๕๑๙**	ยกฐานะห้องสมุดจากกองห้องสมุดเป็น **"สำนักหอสมุด"**
๒๑ **ตุลาคม ๒๕๑๙**	ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์เข้าดำรงตำแหน่งอธิการบดี
๒๗ **มกราคม ๒๕๒๐**	จัดตั้งแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
( ) **๒๕๒๐**	รื้ออาคาร **"ตึก ๑"** ที่เชื่อมต่อกับตึกโดม แล้วเริ่มดำเนินการจัดสร้างอาคาร **"เอนกประสงค์"**
๓๐ **มกราคม ๒๕๒๑**	ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัยเข้าดำรงตำแหน่งอธิการบดี
๑ **กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑**	ตัวแทนนักศึกษาในรูป **"คณะกรรมการนักศึกษา"** ของคณะต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์รวมตัวกันเรียกร้องการปกครองตนเองของนักศึกษา

ระวัง ภัยสงครามปรมาณู

จากการสร้างสถานการณ์ไทย-สหรัฐของรัฐบาลเมื่อเร็ว ๆนี้ , รัฐบาลได้ฉวยโอกาสขณะที่ประชาชนกำลังสนใจกับสถานการณ์อยู่นั้น , ใช้กำลังทหารตำรวจ ประมาณ 1 พันคน ,เข้ากวาดล้าง จับกุม - ไทยการ์ดซึ่งประท้วงเรียกร้องค่าสวัสดิการ มาเกือบ 5 เดือนแล้ว. เป็นที่น่าสังเกตว่า การจับกุมครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากไทยการ์ด, ได้เปิดโปงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการสะสมระเบิดปรมาณู , ไว้ในค่ายรามสูร ที่โคราช ถึง 2 ลูกด้วยกัน. เหตุการณ์เช่นนี้มีข้อที่น่าสังเกตคือ.

1. ฐานทัพของอเมริกาในประเทศไทยนั้น, มิใช่เป็นฐานทัพที่มีกำลังทหารและยุทโธปกรณ์เท่านั้น แต่เป็นฐานที่มีอุปกรณ์อิเลคโทรนิคทางสงคราม - ซึ่งสามารถควบคุมไปได้ทั่วโลก. เช่นควบคุมการยิงลูกระเบิดไปต่างประเทศ ,ติดตามการสื่อสารของทุกๆประเทศ, โดยใช้คนคุมเพียงไม่กี่คน ก็สามารถทำสงครามกับประเทศต่างๆได้.

2. เมื่อปีที่แล้ว, ประชาชนชาญีปุ่นจำนวนหลายล้านคนได้เดินขบวนเรียกร้องให้อเมริกา, ขนย้ายลูกระเบิดปรมาณู 2 ลูกออกไปจากฐานทัพอเมริกาบนเกาะโอกินาวา. ซึ่งในครั้งนั้นสื่อมวลชนในประเทศไทย ได้เรียกร้องให้ติดตามข่าวการขนย้ายระเบิดปรมาณู 2 ลูกนี้. จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าทั้ง 2 ลูก ถูกขนย้ายเข้ามาอยู่ตามฐานทัพในประเทศไทยหรือไม่.

3. ไทยการ์ดยืนยันเรื่องที่พวกเขาถูกจับว่าในฐานทัพมีอะไรบ้าง เพราะพวกเขาต้องเข้ารักษาการทุกๆคืนในฐานทัพ. ดังนั้นพวกเราจึงกล้าพูดว่า อาวุธปรมาณูมีหรือไม่และถ้าให้รัฐบาลสั่งสื่อมวลชนเข้าไปตรวจดู เพราะเกรงว่าจะถูกขนย้ายไปเสียก่อน แต่รัฐบาลกลับนิ่งเฉยเสีย

4. จากดังกล่าวข้างต้น, จะเห็นว่าไทย กำลังถูกดึงเข้าไปรับผลกระทบจากสงครามโดยเฉพาะสงครามปรมาณู. เพราะประเทศไทยเป็นศูนย์กลางฐานทัพของอเมริกา. ดังนั้นจึงเป็นไปได้ทุกเวลา ที่อเมริกาจะใช้ประเทศไทย ทำสงครามปรมาณูกับประเทศที่ไทยมีสัมพันธไมตรีกับอเมริกา ซึ่งแล้วแต่ว่าตามมาก็คือ ประเทศไทยจะเป็นสนามรบ, ของระเบิดปรมาณูอย่างแน่นอน.

ระวัง ภัยสงครามอาวุธปรมาณู !

ฐานทัพต้องออกไป...

งดเรียน
เหตุเกิดที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๙

ป๋อแมพยานแอเชี้แจงเปิ้งหลุงกรณี

18ศพปัตตานี

29 นี้ 3โมงเย็น
ที่ สนามหลวง

อำนาจรัฐป่าเถื่อน ย่ำยีกรรมกรหญิง กรรมกรทั้งหลาย จงรวมกันเข้าต่อสู้

ใครฆ่าประชาชน

พบชาวบ้านพัทลุงและร่วมกันชำแหละ

ถีบลงเขา เผาลงถังแดง

ที่ สนามหลวง วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
เชิญร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ

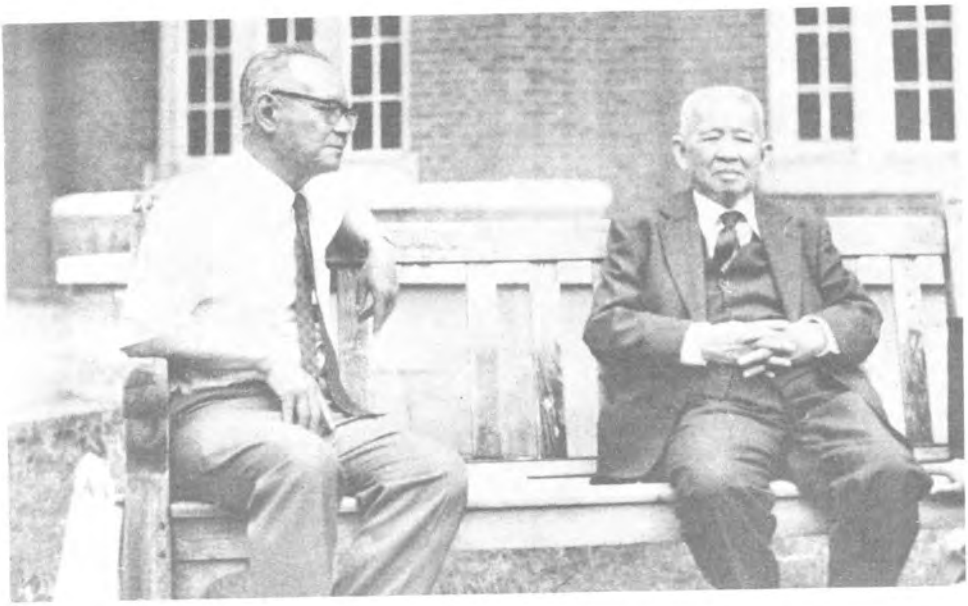
เวลา ๑๕.๐๐ น.

ด่วน!
US ARMY
อเมริกาย่ำยีอธิปไตยไทย

ปีใหม่
อรุณแห่งชัย
18.00 น. 31 ธ.ค. 18 06.00 น. 1 ม.ค. 19
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันเด็ก

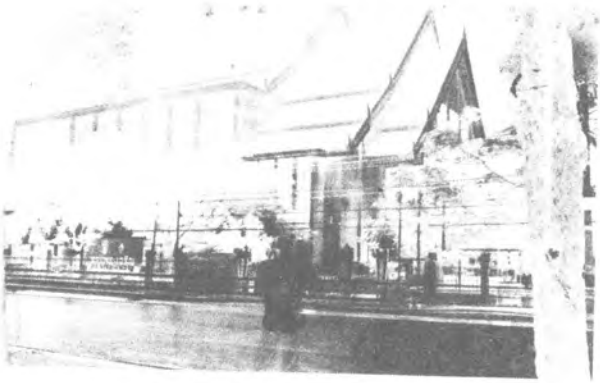

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์และศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์
ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน (กรกฎาคม ๒๕๒๐)

...เสรีภาพ

๑๗ **กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑**	จัดตั้งสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นักศึกษาได้รับสิทธิปกครองตนเองโดยทางอ้อม คือตัวแทนที่นักศึกษาเลือกจากคณะต่าง ๆ เข้ามาร่วมกันจัดตั้งคณะบริหารของสโมสร
๑๓ **กันยายน ๒๕๒๒**	สภามหาวิทยาลัยลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ให้เริ่มดำเนินการสร้างเสริมตำรา คำสอน งานวิจัยและหนังสืออื่น ๆ และให้มีการพิมพ์เผยแพร่ด้วย
๖ **ธันวาคม ๒๕๒๒**	ยกฐานะแผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน เป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
( ) ๒๕๒๔	สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการคืนฐานะให้เป็น **"องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"**อีกครั้งหนึ่ง
มีนาคม ๒๕๒๔	วารสารธรรมศาสตร์ เปลี่ยนแปลงรูปเล่มใหม่เป็นครั้งแรก โดยการสอดแทรกภาพเข้าไว้ในบทความทางวิชาการ
( ) ๒๕๒๔	จัดตั้ง **"โครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท"** เพื่อช่วยเหลือให้ทุนการศึกษาอย่างต่อเนื่องแก่นักศึกษาในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคอิสานที่มีฐานะยากจนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๑๖ **ธันวาคม ๒๕๒๔**	จัดตั้ง**สถาบันทรัพยากรมนุษย์**
๑๖ **มีนาคม ๒๕๒๕**	ศาสตราจารย์นงเยาว์ ชัยเสรีเข้าเป็นอธิการบดี
๒๕ **มิถุนายน ๒๕๒๕**	จัดตั้งสถาบันประมวลข้อมูลเพื่อการศึกษาและการพัฒนา
๑๘ **พฤศจิกายน ๒๕๒๕**	จัดตั้งสำนักทะเบียนและประมวลผล
๒ **พฤษภาคม ๒๕๒๖**	ท่านผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ถึงแก่อสัญกรรมที่บ้านพักชานกรุงปารีส
๕ **สิงหาคม ๒๕๒๖**	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดงานทำบุญ ๑๐๐ วันเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่การถึงอสัญกรรมของท่านผู้ประศาสน์การ มีพิธีกรรมทางศาสนาและการแสดงในหอประชุมใหญ่ตลอดทั้งวัน
๑๗ **กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗**	ยกฐานะแผนกอิสระสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เป็นคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗	กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

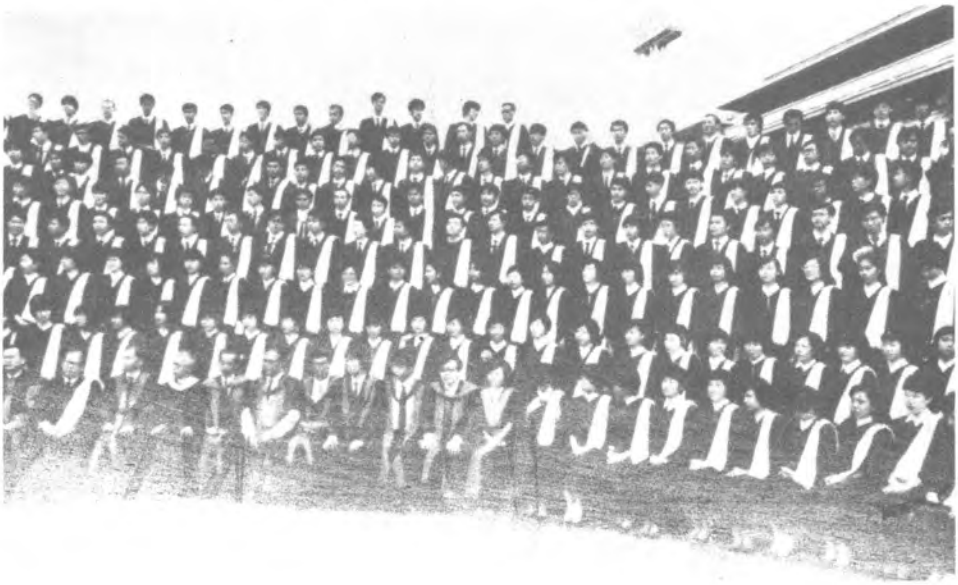

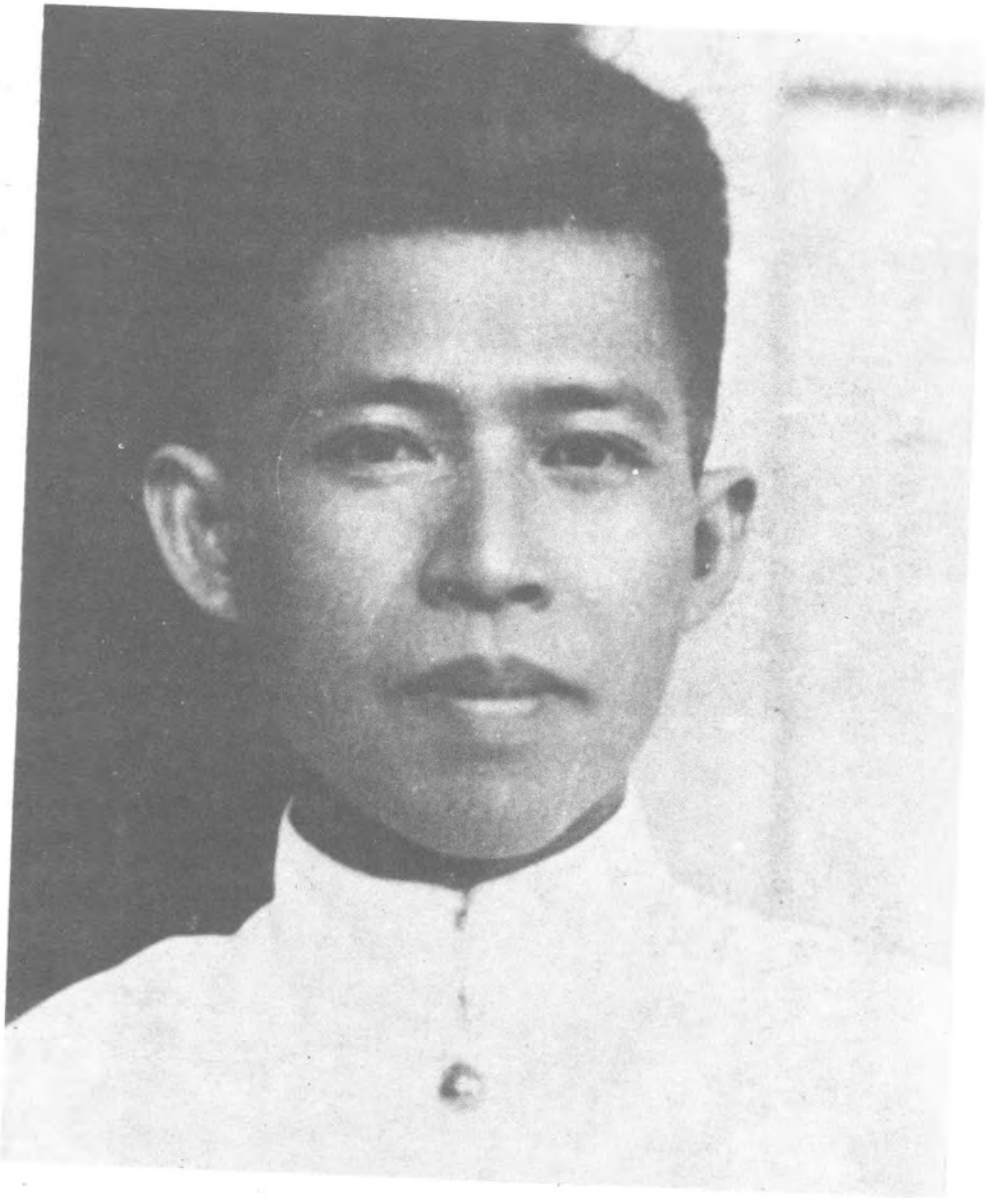

อธิการบดี

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

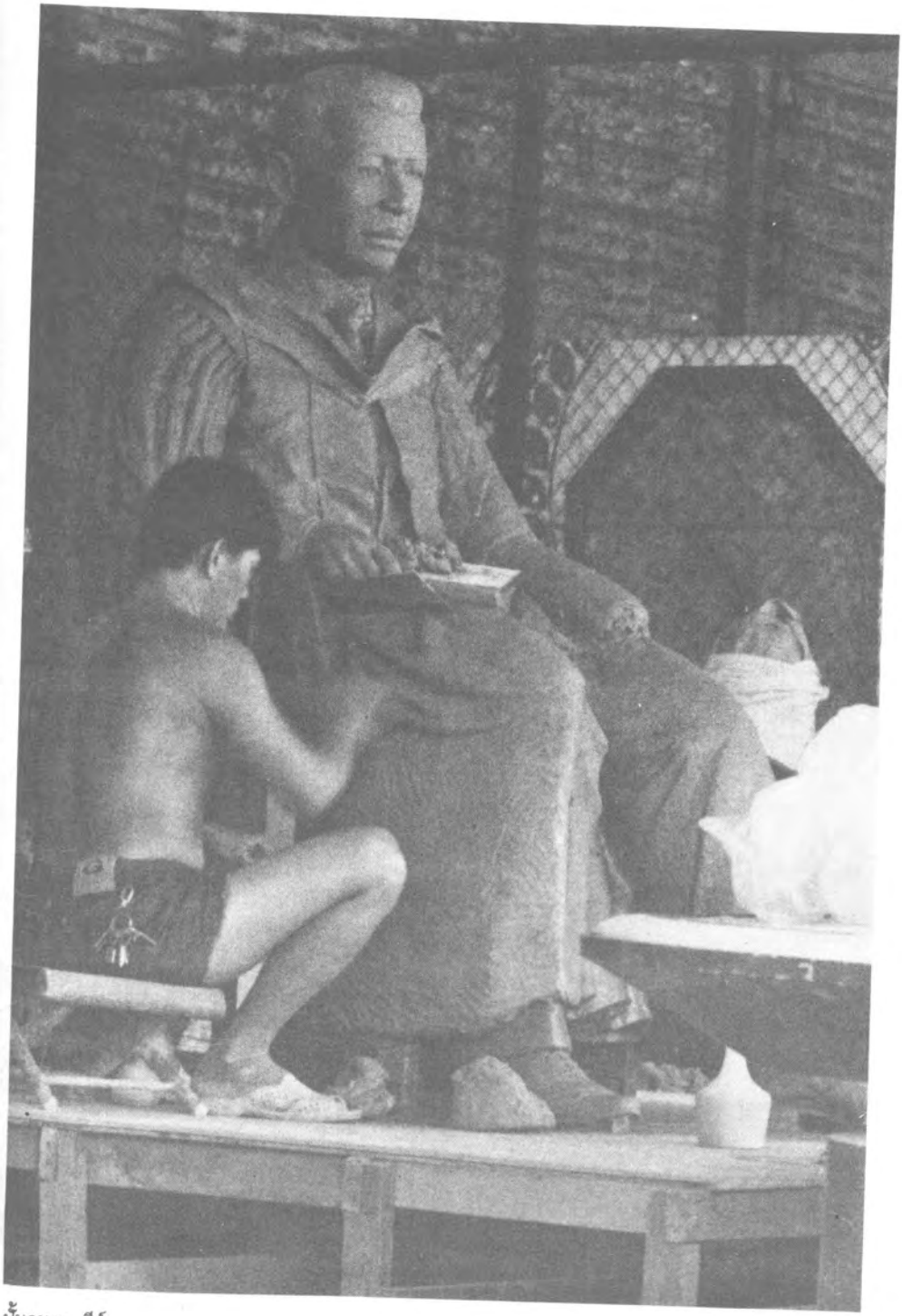
ฌาปนสถาน แปร์ ลาแชส กรุงปารีส
(๙ พฤษภาคม ๒๕๒๖)

ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ และโจว เอิน ไหล

ปั้นอนุสาวรีย์

แบบจำลองอนุสรณ์สถาน ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์
สร้างต่อจากด้านหลังตึกโดม

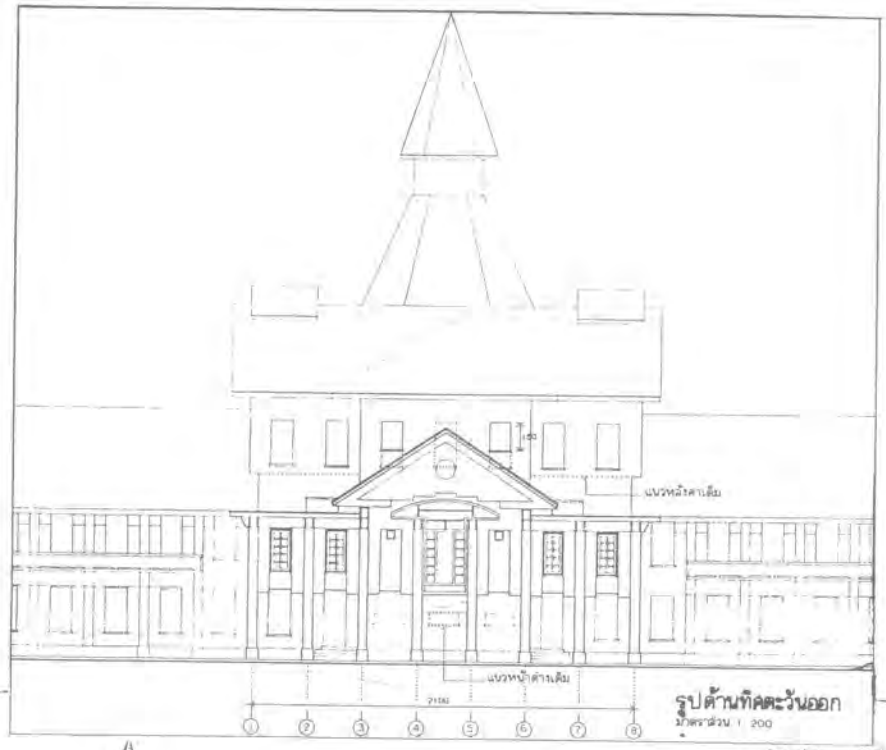

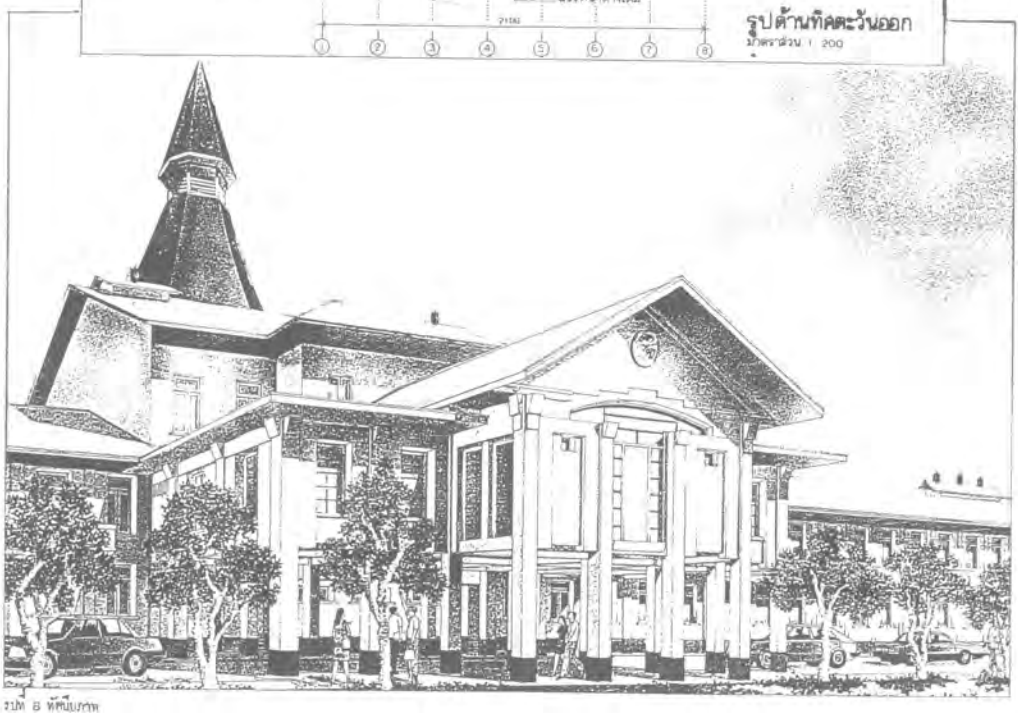

บริเวณที่ตั้งอนุสาวรีย์
ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์

รูปด้านทิศตะวันออก

รูป 8 ทัศนียภาพ

อาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์

วีระ อินพันทัง*

โครงการ	อนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์
ลักษณะงาน	เป็นการสร้างอาคารใหม่เชื่อมต่อกับตึกโดม ลักษณะเป็นอาคาร ๒ ชั้นขนาดเล็กใต้ถุนโล่ง
ที่ตั้ง	พื้นที่ต่อเนื่องจากมุขกลางด้านหลัง (ด้านตะวันออก) ของตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ
เจ้าของ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดำเนินการโดย คณะกรรมการดำเนินงานเพื่อก่อตั้งกองทุนและมูลนิธิอนุสรณ์ผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์
ออกแบบ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
งบประมาณ	งบประมาณสำหรับโครงสร้างทั่วไป (ไม่รวมตกแต่งภายใน) ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท
เนื้อที่ใช้สอย	เนื้อที่ทั้งหมด ๒๒๓ ตารางเมตร (ไม่รวมเนื้อที่ชั้นล่างของอาคาร) ประกอบด้วย - โถงรับรอง - ห้องสมุด - พิพิธภัณฑ์

---

*วีระ อินพันทัง เกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จากโรงเรียนพรหมานุสรณ์ จังหวัดเพชรบุรี จบสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๒๘ และสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๒๓ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

อาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ดำเนินการออกแบบและจัดสร้างโดยคณะอนุกรรมการฝ่ายเตรียมการจัดสร้างอนุสรณ์สถาน ซึ่งเป็นคณะทำงานส่วนหนึ่งของคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อก่อตั้งกองทุนและมูลนิธิอนุสรณ์ผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ และคณะอนุกรรมการดังกล่าวได้มอบหมายให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้ออกแบบอาคาร

เป้าหมายหลักของการจัดสร้างอนุสรณ์สถานขึ้นก็เพื่อเป็นถาวรวัตถุแสดงความรำลึกแด่นายปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นอกจากนี้ยังมุ่งใช้ประโยชน์เป็นห้องรับรองใหญ่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น ใช้รับรองบุคคลสำคัญหรือมอบปริญญากิติมศักดิ์เป็นต้น โดยกำหนดให้สร้างเชื่อมต่อกับมุขกลางด้านหลังของตึกโดม ซึ่งเป็นอาคารที่เป็นสัญญลักษณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีความงามทางสถาปัตยกรรม

แผนการดำเนินงาน

งานออกแบบและก่อสร้างอาคารอนุสรณ์สถานนี้เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนกันยายน ๒๕๒๖ โดยมีเป้าหมายที่จะดำเนินการออกแบบให้เสร็จภายในเดือนธันวาคม ๒๕๒๖ และก่อสร้างโครงสร้างทั่วไปให้เสร็จสิ้นภายในวันที่ ๒๗ เดือนมิถุนายน ๒๕๒๗ อันเป็นวาระครบรอบ ๕๐ ปี ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่เนื่องจากมีเหตุขัดข้องในการดำเนินงานบางประการ ทำให้ต้องเลื่อนแผนการดำเนินงานดังกล่าวออกไป

หลังจากที่ได้ปรับแผนการดำเนินงานใหม่แล้วได้กำหนดจะทำการก่อสร้างกลางปี ๒๕๒๗ และดำเนินการก่อสร้างโครงสร้างทั่วไปให้เสร็จสิ้นปลายปี ๒๕๒๗ ดัง*แผนภูมิที่ ๑*

แผนภูมิที่ ๑ *แผนการดำเนินการออกแบบและก่อสร้างอาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์*

เวลา / งาน	ก.ย.	ต.ค	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
รวบรวมข้อมูล																
ออกแบบ																
ปรับปรุงแก้ไข																
เตรียมเอกสาร																
ประมูล																
ก่อสร้าง																

รายละเอียดเบื้องต้นเกี่ยวกับตึกโดม

ดังได้กล่าวแล้วว่าตึกโดมเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีความงามทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นจึงต้องศึกษารายละเอียดบางประการโดยเฉพาะด้านรูปแบบของอาคารก่อนทำการออกแบบต่อเติม ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าไว้และการสร้างความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างอาคารใหม่กับอาคารเดิม ตึกโดมก่อสร้างขึ้นพร้อม ๆ กับการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบประชาธิปไตยใหม่ ๆ ซึ่งในสมัยนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใช้ชื่อว่า มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตึกโดมออกแบบโดยนายวิจิตรเสน (หมิว) อภัยวงศ์ สถาปนิกประจำสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ผู้ศึกษาวิชาสถาปัตยกรรมจากสถาบัน ECOLE DE BEAUX ART ประเทศฝรั่งเศส

ตึกโดมเป็นอาคาร ๒ ชั้น ยาวตามแนวเหนือใต้ ยกเว้นมุขกลางของอาคารซึ่งมี ๓ ชั้น ในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้มีการปรับปรุงต่อเติมตึกโดมบ้าง สภาพปัจจุบันตึกโดมกว้าง ๑๑ เมตร (ไม่นับรวมส่วนยื่นของมุข) ยาว ๑๑๑ เมตร มีมุขตรงกลางและริมทั้งสองของอาคาร ยอดของมุขกลางด้านหน้ามีส่วนที่เรียกว่า "โดม" ซึ่งเป็นหลังคาทรงกรวย ๒ ช่วง ที่มีฐานเป็นรูปแปดเหลี่ยม และนับเป็นสัญญลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ปัจจุบันตึกโดมใช้เป็นสำนักงานอธิการบดี

ลักษณะของงานสถาปัตยกรรมของโดมได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกตามที่สถาปนิกได้รับการศึกษามา กล่าวคือเป็นงานสถาปัตยกรรมแบบสากลที่มีอิทธิพลของงานสถาปัตยกรรมแบบคลาสสิค[๑] รูปทรง, ระเบียบ การจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม, สัดส่วนตามแบบอย่างงานคลาสสิค ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดในอาคาร อย่างไรก็ตามตึกโดมแม้จะได้รับอิทธิพลงานสถาปัตยกรรมตะวันตก แต่ก็มีลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของประเทศไทย กล่าวคือมีการแสดงสัดส่วนของหลังคาที่ค่อนข้างชันอย่างเปิดเผยและมีประโยชน์ในการใช้กันแดดและฝนอย่างแท้จริง[๒] แตกต่างไปจากอาคารอื่นในยุคเดียวกัน เช่น อาคารกรมไปรษณีย์โทรเลขบางรัก, อาคารกระทรวงยุติธรรม ถนนราชดำเนินใน ที่หลังคาถูกปิดด้วยวิธียกขอบให้ดูเหมือนเป็นอาคารหลังคาแบบเรียบ

---

๑ โชติ กัลยาณมิตร. "อิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (๒๓๒๕-๒๔๒๕). ศิลปสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๖. หน้า ๖๗.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

การออกแบบ

เนื้อที่ใช้สอย

คณะอนุกรรมการฝ่ายเตรียมการจัดสร้างอนุสรณ์สถาน ได้กำหนดให้เนื้อที่ใช้สอยของอาคารครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ ๒๐๐ ตารางเมตร ประกอบด้วยเนื้อที่ใช้สอย ๓ ส่วนคือ

๑. โถงรับรอง

๒. ห้องสมุด

๓. พิพิธภัณฑ์

ส่วนของโถงรับรองใช้เป็นสถานที่รับรองบุคคลสำคัญหรือมอบปริญญากิติมศักดิ์ ซึ่งจุได้ประมาณ ๕๐ คน ภายในโถงรับรองนี้จะมีรูปปั้นของผู้ประศาสน์การตั้งอยู่ด้วย สำหรับส่วนของห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ใช้เป็นที่เก็บรวมรวมผลงานต่าง ๆ เช่น หนังสือ, รูปภาพ ฯลฯ ตลอดจนสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้ประศาสน์การ

ความคิดเบื้องต้น

จากการประชุมร่วมระหว่างคณะอนุกรรมการฝ่ายเตรียมการจัดสร้างอนุสรณ์สถานและผู้ออกแบบเพื่อกำหนดแนวทางเบื้องต้นสำหรับการออกแบบสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้.-

๑. ด้วยเหตุที่สภาพปัจจุบันของที่ตั้งอาคารเป็นถนนกว้าง ๒ ทางวิ่ง มีที่จอดรถริมถนนทั้ง ๒ ด้าน และมีทางเท้า ๑ ด้าน กว้าง ๒.๕๐ เมตร ซึ่งยังใช้สัญจรอยู่ ความคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะของอาคารจึงกำหนดให้เป็นอาคาร ๒ ชั้นสร้างคล่อมถนน โดยให้ชั้นล่างโล่งและยังคงใช้ประโยชน์เป็นทางสัญจรตามเดิม

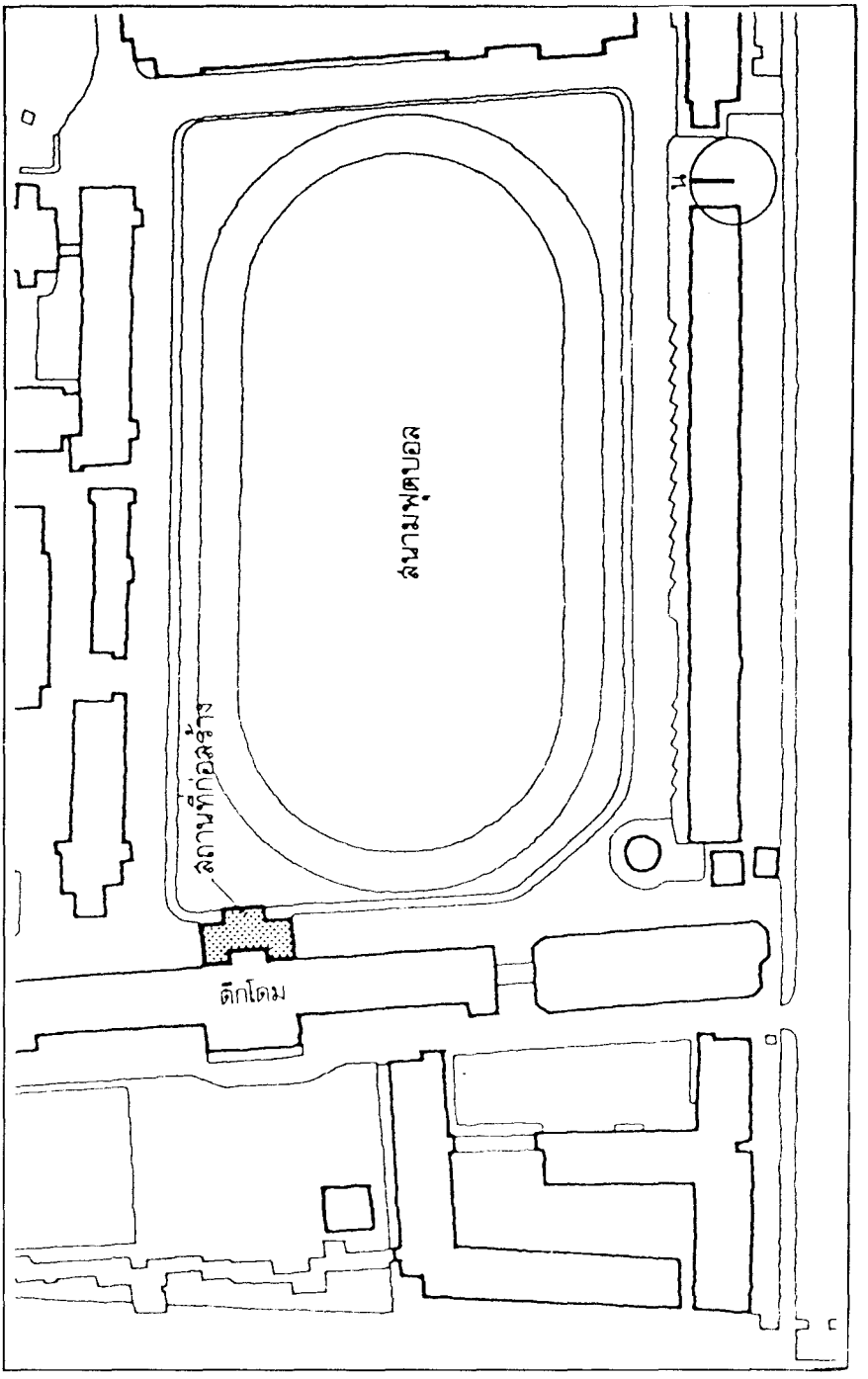
๒. กำหนดให้พื้นที่ของอาคารมีขนาดประมาณ ๑๐.๐๐ × ๒๐.๐๐ เมตร โดยจำกัดพื้นที่ปลูกสร้างไม่เกินแนวเขตทางเท้าเดิม

๓. สำหรับเนื้อที่ใช้สอยภายในของอาคารกำหนดให้ใช้ระบบปรับอากาศทั้งหมด โดยมีความคิดเบื้องต้นที่จะจัดเนื้อที่ใช้สอยให้มีลักษณะกึ่งแปลนเปิดโล่ง กล่าวคือเนื้อที่ใช้สอยทั้ง ๓ ส่วน (โถงรับรอง, ห้องสมุด, พิพิธภัณฑ์) สามารถปิดเพื่อแยกจากกันอย่างชัดเจนหรือเปิดเป็นโถงโล่งที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกันทั้งหมดได้ ทั้งนี้เพื่อให้เนื้อที่ใช้สอยภายในมีความยืดหยุ่นในการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง

แนวความคิดในการออกแบบ

แนวความคิดสำคัญในการออกแบบอาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ มีดังนี้

๑. คำนึงถึงการรักษาสภาพแวดล้อมเดิมไว้ โดยให้อาคารที่ก่อสร้างขึ้นใหม่มีผลกระทบใน

รูปที่ ๑ *ตำแหน่งที่ตั้งของอาคารอนุสรณ์สถาน*

ทางลบหรือทำลายสภาพแวดล้อมเดิมน้อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากตึกโดมเป็นอาคารที่เป็นสัญญลักษณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ดังนั้นจึงมีแนวความคิดที่รักษาลักษณะเด่นของยอดโดมไว้ รวมทั้งการรักษาสภาพของกิจกรรมเดิมให้ดำเนินต่อไปดังที่เป็นอยู่ และการรักษาต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่เดิมไว้

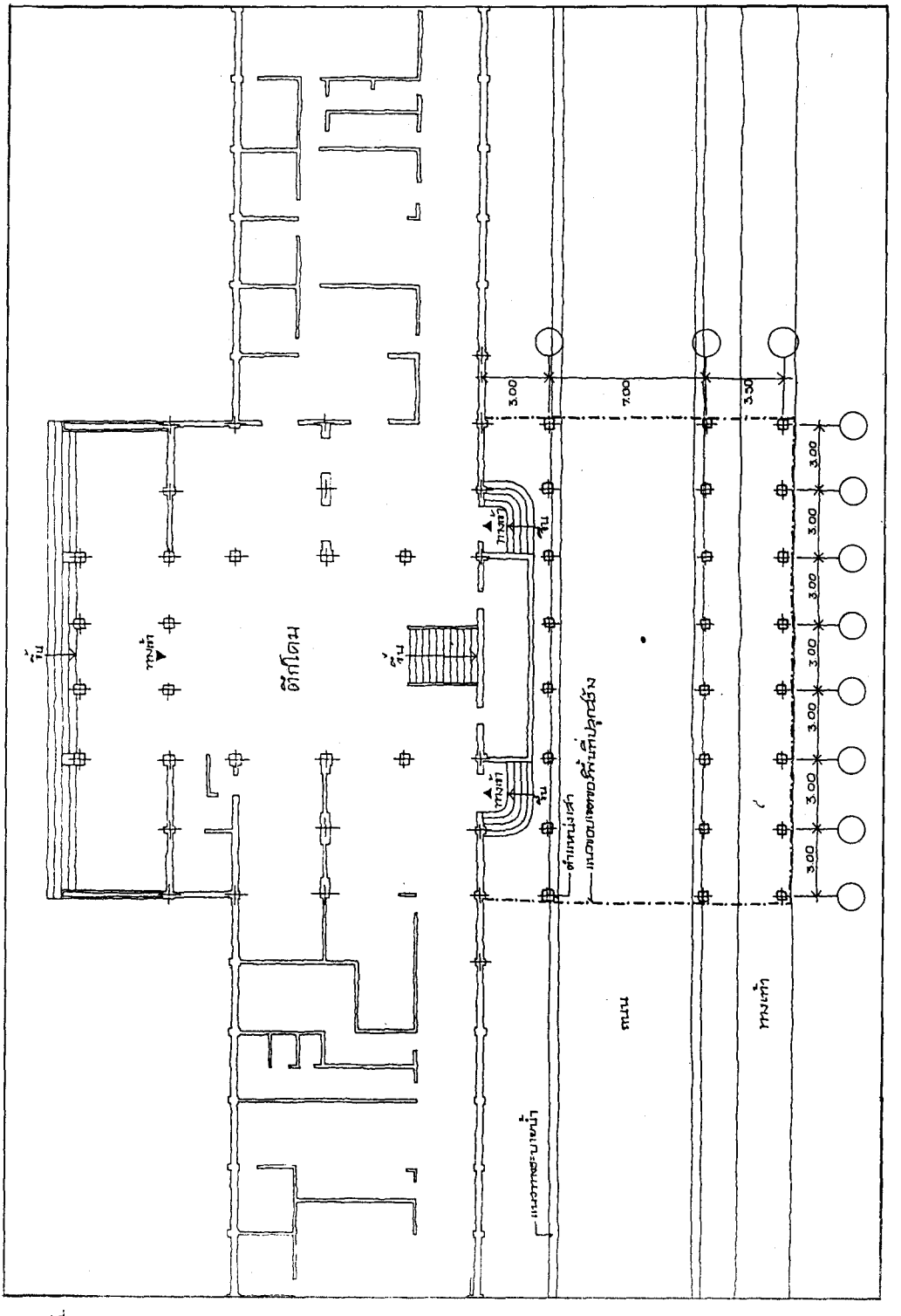
๒. ดังได้กล่าวมาแล้วว่าตึกโดมเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และเป็นอาคารที่มีความงามทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นจึงมีแนวความคิดในการออกแบบอนุสรณ์สถาน ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมในปัจจุบันให้มีลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืนกับตึกโดม ด้วยการนำเอาลักษณะบางประการของตึกโดมมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคารที่ใช้รูปแบบ, เทคโนโลยีในการก่อสร้าง ตลอดจนวัสดุและอุปกรณ์อาคารที่มีอยู่ในปัจจุบัน

๓. คำนึงถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างที่ว่างภายในและที่ว่างภายนอกของอาคารนุสรณ์สถาน ด้วยเหตุที่อาคารอนุสรณ์สถานอยู่ติดกับสนามฟุตบอลซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งที่ใหญ่ที่สุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา การออกแบบอาคารนอกจากจะคำนึงถึงการเปิดช่องเปิดเพื่อให้มีมุมมองจากอาคารสู่พื้นที่เปิดโล่งแล้ว ยังคำนึงถึงมุมมองจากพื้นที่เปิดโล่งดังกล่าวสู่รูปปั้นของผู้ประศาสน์การในห้องโถงรับรองที่เด่นชัด

รูปแบบของอาคาร

การออกแบบที่ว่างและรูปทรงของอาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ มีสาระสำคัญ ดังนี้

๑. การกำหนดช่วงเสา การที่กำหนดช่วงเสาเป็นสิ่งแรกเนื่องมาจากเหตุผล ๒ ประการ คือประการแรก อาคารอนุสรณ์สถานเป็นอาคาร ๒ ชั้น ที่มีใต้ถุนโล่ง ชั้นล่างของอาคารมีเสาปรากฏให้เห็นเด่นชัด ประกอบกับตึกโดมเป็นอาคารที่แสดงส่วนของโครงสร้างที่เป็นเสาและคานซึ่งมีระเบียบ การจัดช่วงเสาที่แน่นอน กล่าวคือมีช่วงกว้างของเสา ๓.๐๐ เมตร และช่วงยาว ๓.๕๐ เมตร กับ ๔.๐๐ เมตร จึงต้องคำนึงถึงการกำหนดช่วงเสาให้สอดคล้องกับตึกโดม ประการที่สอง ดังได้กล่าวแล้วว่าอาคารอนุสรณ์สถานเป็นอาคาร ๒ ชั้น ที่สร้างคล่อมถนนโดยยังคงให้ทางรถยนต์และทางเท้าใช้สัญจรได้ตามเดิมดังที่เป็นอยู่ดังนั้นจึงต้องกำหนดช่วงเสาของอาคารที่ไม่กีดขวางทางสัญจรดังกล่าว ทั้งนี้ได้กำหนดช่วงเสาตามแนวเหนือ-ใต้ ๓.๐๐ เมตร เช่นเดียวกับช่วงเสาตามแนวเดียวกันของตึกโดม และช่วงเสาตามแนวตะวันออก-ตะวันตก ส่วนที่คล่อมถนนกว้าง ๗.๐๐ เมตร เพื่อใช้เป็นถนน ๒ ทางวิ่งตามเดิมและส่วนที่คล่อมทางเท้ากว้าง ๓.๐๐ เมตร (รูปที่ ๒) ซึ่งทางเท้าใต้ถุนอาคารยังคงต่อเนื่องกับแนวทางเท้าเดิม

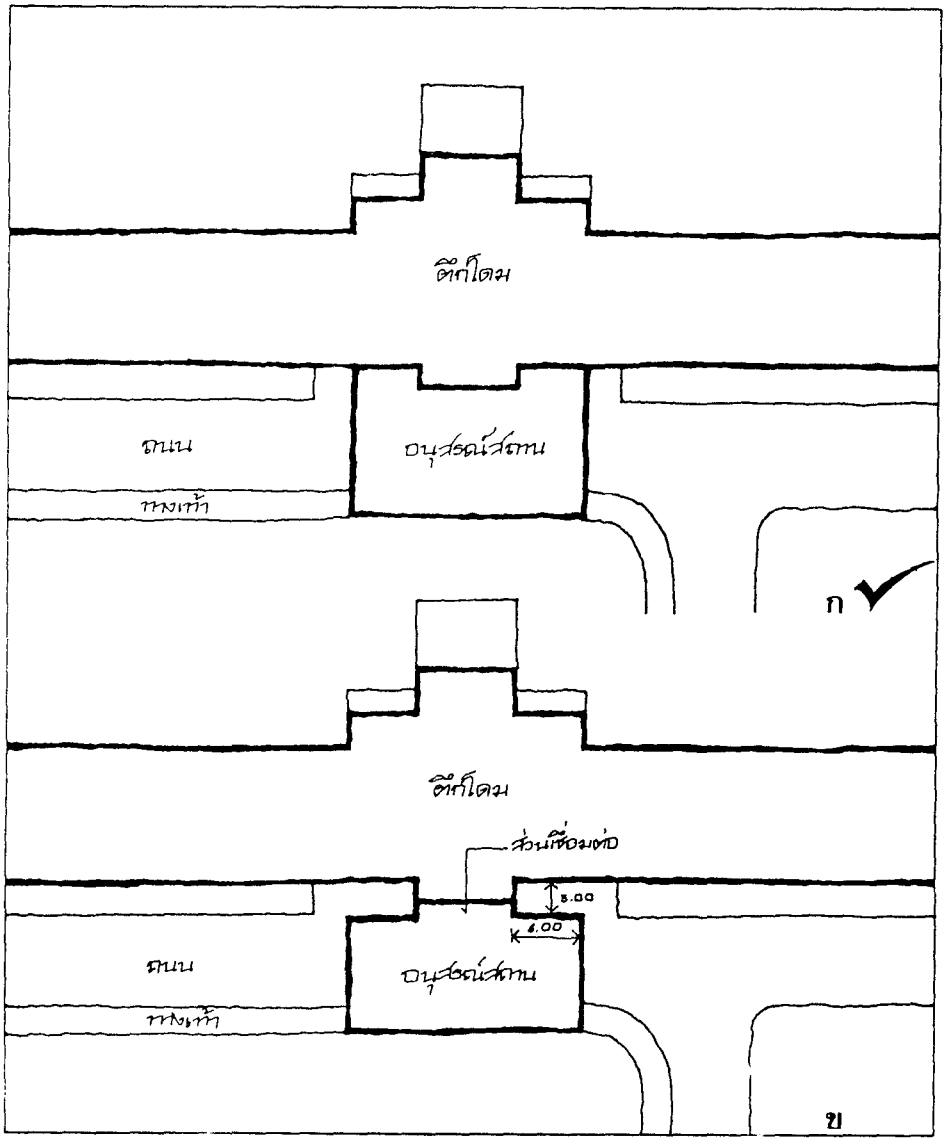

รูปที่ ๒ *การกำหนดช่วงเสา*

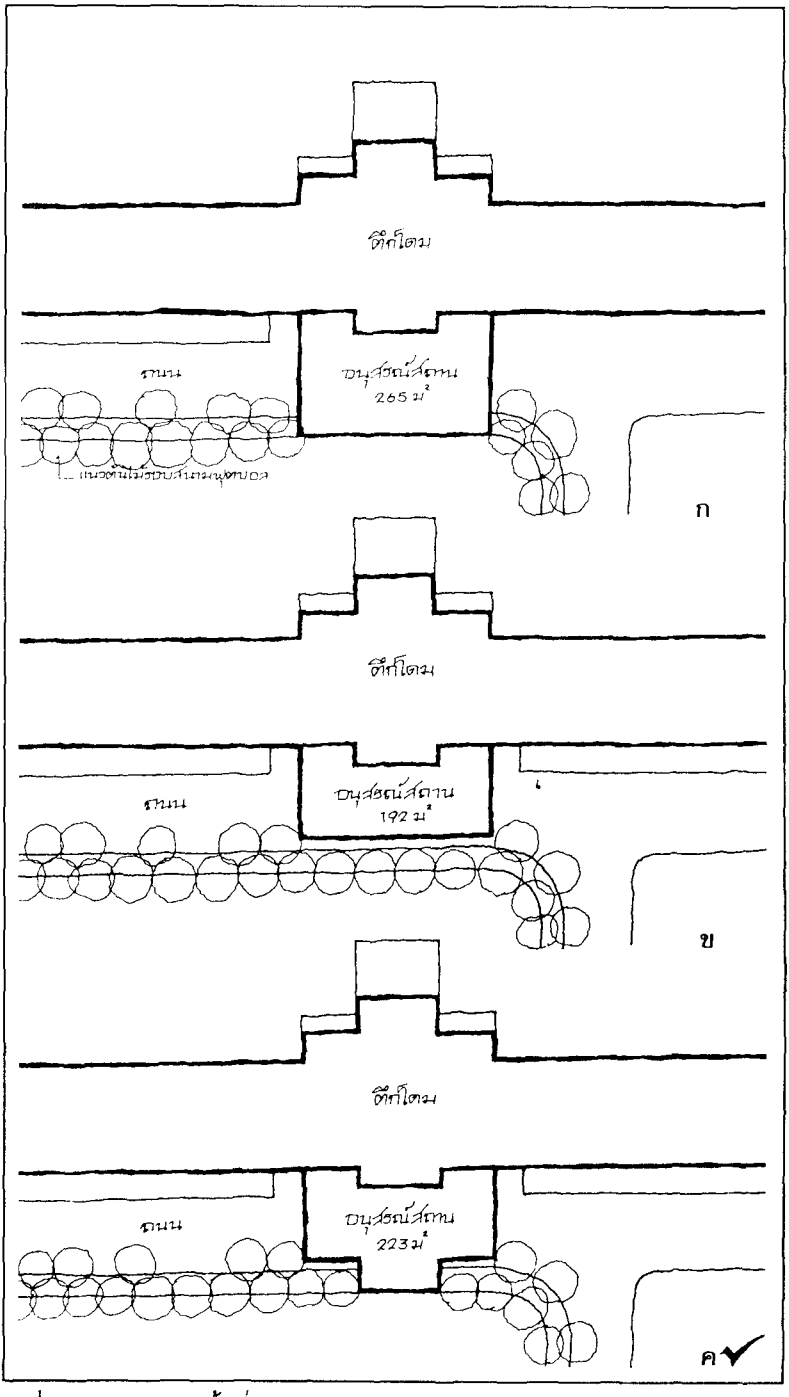
๒. การเชื่อมต่อของที่ว่างและรูปทรงระหว่างอาคารใหม่กับตึกโดม การเชื่อมต่อดังกล่าวเป็นไปได้ ๒ ลักษณะ คือ การเชื่อมต่ออาคารกับอาคาร คล้ายกับลักษณะการต่อเติมอาคารเก่าออกมา *(รูปที่ ๓ ก)* และการเชื่อมต่อบางส่วน โดยการแยกอาคารเก่าและใหม่ออกจากกันเชื่อมต่อกันด้วยทางเดินเชื่อม *(รูปที่ ๓ ข)* (ในการจัดที่ว่างได้คำนึงถึงความสัมพันธ์กับช่วงเสาตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๑. เป็นหลัก) สำหรับการเชื่อมต่อของที่ว่างและรูปทรงในลักษณะที่ ๒ นับว่ามีความเหมาะสมทางโครงสร้าง กล่าวคือปัญหาที่เกิดจากการทรุดตัวไม่เท่ากันของอาคารทั้งสองจะมีน้อยเนื่องจากส่วนที่สัมผัสกันมีน้อย แต่ในกรณีนี้ระยะห่างระหว่างอาคารทั้งสองน้อยเกินไป คือห่างกันเพียง ๓.๐๐ เมตร (ถูกจำกัดด้วยช่วงเสาและความกว้างของสถานที่ก่อสร้าง) ซึ่งจะทำให้เกิดส่วนที่เป็นซอกขนาด ๓.๐๐ × ๖.๐๐ เมตร สูง ๒ ชั้นของอาคารขึ้นระหว่างอาคารทั้งสอง โดยส่วนบนของซอกดังกล่าวปกคลุมด้วยหลังคาของตึกโดม ดังนั้นจึงเลือกวิธีการเชื่อมต่อลักษณะแรกซึ่งเป็นการเชื่อมต่ออาคารกับอาคาร

๓. การจัดเนื้อที่ใช้สอย ที่ว่างของอาคารอนุสรณ์สถานที่เชื่อมต่อจากตึกโดมซึ่งเป็นเนื้อที่ใช้สอย อาจมีลักษณะเป็นไปได้ ๓ ประการ คือ ที่ว่างที่มีรูปร่างเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าคลุมพื้นที่ถึงของทางเท้า *(รูปที่ ๔ ก)* และที่ว่างลักษณะเช่นเดียวกันแต่คลุมพื้นที่เฉพาะถนน *(รูปที่ ๔ ข)* ส่วนประกอบที่สุดท้ายมีลักษณะเป็นที่ว่างที่คลุมพื้นที่ถนนโดยมีบางส่วนยื่นคลุมพื้นที่ทางเท้าในลักษณะการยื่นของมุขกลาง *(รูปที่ ๔ ค)* สำหรับลักษณะแรกที่ว่างดังกล่าวครอบคลุมพื้นที่ ๒๖๕ ตารางเมตร ในกรณีนี้ต้องทำการตัดต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่เดิมตามแนวทางเท้าตลอดความกว้างของอาคาร ๒๑.๐๐ เมตร ส่วนลักษณะที่สองไม่ต้องตัดต้นไม้ใหญ่ตามแนวทางเท้าด้านตะวันออกเลย แต่ที่ว่างครอบคลุมพื้นที่เพียง ๑๙๒ ตารางเมตรเท่านั้น ดังนั้นจึงได้เลือกลักษณะของที่ว่างที่ยื่นเฉพาะมุขกลางคลุมพื้นที่ทางเท้า ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๒๒๓ ตารางเมตร และต้องตัดต้นไม้ใหญ่ตามแนวทางเท้าเป็นแนวกว้าง ๙ เมตร ทั้งนี้การจัดที่ว่างดังกล่าวเป็นการจัดความสมดุลย์เท่ากันทั้งสองด้าน เพื่อคงลักษณะการจัดที่ว่างของตึกโดมที่เป็นลักษณะความสมดุลย์แบบเท่ากันทั้งสองด้านไว้ โดยจัดส่วนกลางของอาคารเป็นโถงรับรอง (ขนาด ๙.๐๐ × ๑๐.๕๐ เมตร) ซึ่งมีบันไดทางเข้าเชื่อมต่อจากชานพักบันไดของตึกโดม พื้นที่ด้านเหนือของโถงรับรองเป็นพิพิธภัณฑ์ (ขนาด ๖.๐๐ × ๑๐.๐๐ เมตร) และพื้นที่ด้านใต้เป็นห้องสมุด (มีขนาดเท่ากับพิพิธภัณฑ์) ผนังกั้นระหว่างโถงรับรองพิพิธภัณฑ์และห้องสมุดสามารถเลื่อนเก็บได้เพื่อเปิดเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันทั้งอาคาร

๔. การเลือกลักษณะของรูปทรง ในการออกแบบที่ว่างและรูปทรงของอาคารอนุสรณ์สถานได้คำนึงถึงความประสานกลมกลืนกับตึกโดม ตามแนวความคิดที่ได้ตั้งไว้เป็นสำคัญ สำหรับรูปทรงของอาคารได้เสนอทางเลือกเป็น ๒ ลักษณะ คือ รูปทรงที่เป็นงานสถาปัตยกรรมสมัย

รูปที่ ๓ ลักษณะการเชื่อมต่อระหว่างอาคารใหม่กับตึกโดม

รูปที่ ๔ *ลักษณะของเนื้อที่ใช้สอย*

ใหม่แต่มีลักษณะเช่นเดียวกับตึกโดมกล่าวคือมีลักษณะของหลังคา, การเจาะช่องเปิด, การใช้วัสดุ ฯลฯ เช่นเดียวกัน *(รูปที่ ๕)* และรูปทรงที่แตกต่างไปจากตึกโดมตามการสร้างคนละสมัยอย่างชัดเจน เช่น อาจเป็นอาคารกระจกทั้งหลังเป็นต้น แต่ตั้งอยู่อย่างสงบโดยไม่ทำลายคุณค่าของตึกโดม จากการประชุมร่วมระหว่างคณะอนุกรรมการฝ่ายเตรียมการจัดสร้างอนุสรณ์สถานและผู้ออกแบบปรากฏว่าที่ประชุมได้เลือกลักษณะของรูปทรงที่มีลักษณะเช่นเดียวกับตึกโดม โดยคำนึงถึงการยกใต้ถุนอาคารที่สูงเพียงพอที่รถขนาดใหญ่จะสามารถผ่านไป - มาได้

๕. การจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ดังได้กล่าวแล้วว่ามีแนวความคิดในการออกแบบที่จะประยุกต์เอาลักษณะบางประการของอาคารโดมมาใช้ในการออกแบบอาคารอนุสรณ์สถาน นอกจากการใช้หลังคาทรงมนิลาที่มีความลาดเอียงต่างกับหลังคาของตึกโดมแล้ว ส่วนต่าง ๆ ของอาคารยังประยุกต์มาจากลักษณะของตึกโดม เช่น

- การใช้ขนาดของเสา, คานที่ใหญ่กว่าความจำเป็นในการรับน้ำหนัก เพื่อให้มีลักษณะที่กลมกลืนกับเสาคานของตึกโดม

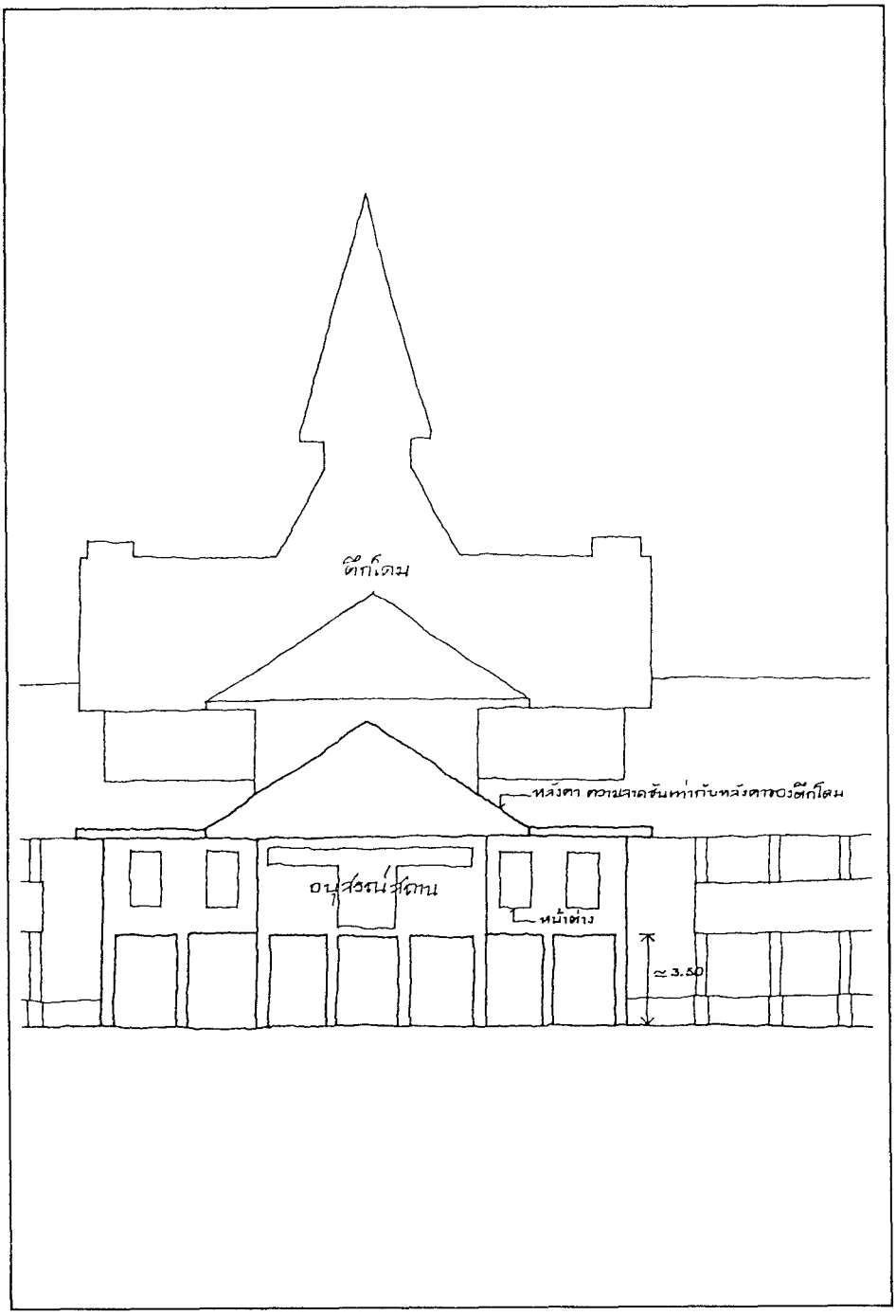
- การเจาะช่องประตู, หน้าต่าง ที่มีจังหวะและสัดส่วนของช่องเปิดดังกล่าวเช่นเดียวกับช่องเปิดของตึกโดม ยกเว้นช่องเปิดของโถงรับรองด้านสนามฟุตบอลที่มีขนาดใหญ่ เพื่อเน้นให้เห็นความสำคัญของรูปปั้นท่านผู้ประศาสน์การที่ตั้งอยู่ภายใน

- การแสดงให้เห็นระเบียบของการจัดเสา, คาน เช่นเดียวกับตึกโดม กล่าวคือเสา, คานนูนออกจากผนังอย่างเห็นได้ชัดเจน

- รายละเอียดบางอย่างเช่นบัว, ฐานเสา ฯลฯ ประยุกต์มาจากลักษณะขององค์ประกอบดังกล่าวของตึกโดม

อย่างไรก็ตามการออกแบบอาคารอนุสรณ์สถานที่มุ่งหมายจะให้มีลักษณะที่สอดคล้องกลมกลืนกับตึกโดมนั้น เป็นการออกแบบใหม่ (ไม่ใช่การลอกเลียนแบบองค์ประกอบต่าง ๆ จากตึกโดม) ที่มีลักษณะขององค์ประกอบต่าง ๆ แตกต่างไปจากตึกโดม โดยการประยุกต์เอารูปแบบขององค์ประกอบจากตึกโดมซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากอาคารอื่นมาเป็นแบบอย่างในการออกแบบ

๖. การใช้วัสดุ, สีและแสง สำหรับโครงสร้างทั่วไปเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก พื้นผิวอาคารด้านนอกฉาบปูนเรียบพ่นสีโดยใช้สีขาวนวลเช่นเดียวกับตึกโดมหลังคาเป็นกระเบื้องซีแพคโมเนียสีขาวเช่นเดียวกับหลังคาของตึกโดมในปัจจุบัน เพื่อให้มีลักษณะที่กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับตึกโดม ส่วนภายในอาคารพื้นและผนังบางส่วนบุด้วยหินอ่อนซึ่งแตกต่างไปจากตึกโดมที่เป็นพื้นไม้ผนังก่ออิฐฉาบปูน ทั้งนี้เพื่อสร้างบรรยากาศเฉพาะของอนุสรณ์สถานที่เน้นถึง ความมีคุณค่า,

รูปที่ ๕ *ลักษณะของรูปทรง*

ความเป็นสง่า, ความประทับใจ, ความมีระเบียบ ซึ่งก่อให้เกิดจินตนาการถึงความปราดเปรื่องของผู้ประศาสน์การ สำหรับการจัดแสง ได้เปิดช่องเปิดโดยรอบอาคารเพื่อรับแสงธรรมชาติ อย่างไรก็ตามได้คำนึงถึงการจัดแสงไฟฟ้าภายในอาคารโดยเน้นให้มีความเข้มของแสงบริเวณรูปปั้นของผู้ประศาสน์การมากกว่าบริเวณอื่นของอาคาร เพื่อให้เป็นจุดเด่นของอาคาร และสามารถมองเห็นได้ชัดเจนจากเนื้อที่เปิดโล่งบริเวณสนามฟุตบอลด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

อาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ เป็นอาคารที่ผู้ดำเนินการมุ่งหมายที่จะสร้างขึ้นเพื่อเป็นถาวรวัตถุแสดงความรำลึกแด่ผู้ประศาสน์การ โดยการสร้างเชื่อมต่อกับมุขกลางด้านตะวันออกของตึกโดม

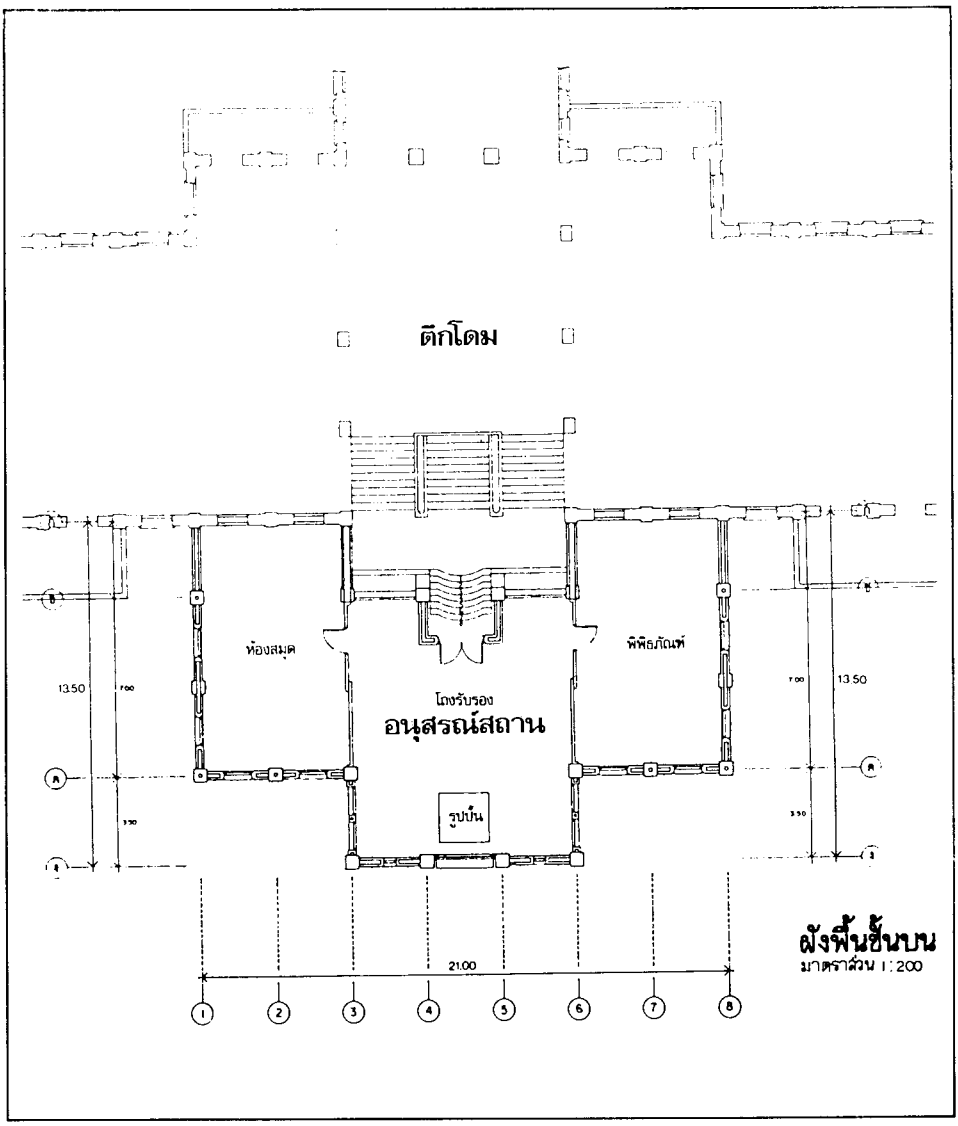
การออกแบบอาคารผู้ออกแบบมีแนวความคิดสำคัญที่จะออกแบบให้อาคารมีความประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับตึกโดม โดยการนำลักษณะบางประการของตึกโดมมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบอาคาร ทั้งนี้โดยคำนึงถึงการรักษาสภาพเดิมของตึกโดมที่มียอดโดมอันเป็นสัญญลักษณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นจุดเด่นไว้

อาคารอนุสรณ์สถานเป็นอาคาร ๒ ชั้น ใต้ถุนโล่ง คล่อมถนนและทางเท้า มีขนาดกว้าง ๑๓.๕๐ เมตร ยาว ๒๑.๐๐ เมตร ครอบคลุมพื้นที่ ๒๒๓ ตารางเมตร มีความสูงจากระดับถนนถึงสันหลังคา (ส่วนที่สูงที่สุด) ๑๒.๖๕ เมตร เนื้อที่ใช้สอยประกอบด้วย โถงรับรอง, ห้องสมุด และพิพิธภัณฑ์

อาคารอนุสรณ์สถานเมื่อสร้างเสร็จแล้วจะเป็นอาคารสำคัญหลังหนึ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากจะเป็นสิ่งแสดงความรำลึกแด่ผู้ประศาสน์การแล้ว ยังจะเป็นห้องรับรองบุคคลสำคัญของมหาวิทยาลัย ดังนั้นจึงน่าจะมีการปรับปรุงพื้นที่ต่อเนื่องกับอาคารเพื่อให้สอดคล้องกัน รวมทั้งจะเป็นการเน้นความสำคัญของอาคารด้วย ดังนี้

๑. แนวแกนของอาคารอนุสรณ์สถานซึ่งเป็นแนวแกนเดียวกับตึกโดม เป็นคนละแนวแกนกับแนวแกนของสนามฟุตบอลซึ่งเป็นเนื้อที่เปิดโล่งด้านตะวันออกของอาคารอนุสรณ์สถาน หรืออีกนัยหนึ่งยอดโดมและอนุสรณ์สถานไม่ได้อยู่กึ่งกลางของสนามฟุตบอล เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องระหว่างแนวแกนทั้งสองจึงน่าจะมีการปรับพื้นผิวของสนาม, ทางเท้า และจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องจากแนวแกนของพื้นที่เปิดโล่งสู่แนวแกนของอาคารอนุสรณ์สถาน

๒. พื้นที่โถงชั้นล่างของตึกโดม ซึ่งเป็นบริเวณเชื่อมต่อระหว่างทางเข้าอาคารและอนุสรณ์สถาน ปัจจุบันใช้เป็นที่ตั้งรูปแกะสลักเสมาธรรมจักร สัญญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเป็นที่ตั้งบอร์ดติดประกาศต่าง ๆ น่าจะมีการปรับปรุงพื้นที่บริเวณดังกล่าวให้เป็นระเบียบ

รูปที่ ๖ *ผังพื้นชั้นบน*

เรียบร้อย เช่น อาจจัดเป็นโถงโล่งที่ตั้งไว้เฉพาะรูปแกะสลักเสมาธรรมจักรเท่านั้น เพื่อให้เป็นบริเวณที่มีความสำคัญ เกิดความต่อเนื่องกับอนุสรณ์สถานซึ่งจะเป็นสถานที่สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เช่นเดียวกัน

ภาคห้า :

ความทรงจำ

ธรรมศาสตร์กับการเมือง*

การแสดงปาฐกถา
ณ โรงแรมราชศุภมิตร
๑๓ มิถุนายน ๒๕๑๘
ในวันเลือกตั้งนายกสมาคมเศรษฐศาสตร์ปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ขอแสดงความยินดีกับอาจารย์เกริกเกียรติ ที่ได้รับเลือกเป็นนายก (ปรบมือ) ขอแสดงความยินดีกับอาจารย์ไสว สุทธิพิทักษ์ ที่ท่านขอถอนตัวและก็ถอนได้สำเร็จ (ปรบมือ) แต่ที่เสียดายก็คือเงินสามหมื่นบาท (หัวเราะ) แต่ในวิสัยของพวกเราธรรมศาสตร์ทั้งหลาย เมื่อท่านจะไม่เป็นนายกเราก็ยอมให้ท่านไม่เป็นนายก แต่เงินสามหมื่นบาทเอามา (ปรบมือ) ไม่ว่าอะไรคนรุ่นคุณไสวกับคนรุ่นผมพอ ๆ กัน คุณไสวโม้ว่าอายุ ๕๘ ผมขอโม้ว่าผมอายุ ๕๙ (หัวเราะ) เพราะฉะนั้นไม่ว่าจะขึ้นหรือล่อง เสียทั้งนั้น หัวอกอันเดียวกัน ผมอยากจะเรียนในชั้นต้นนี้เลยทีเดียวนะครับว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในขณะนี้มีความประสงค์เป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับความสนับสนุนและความสัมพันธ์อันดีกับสมาคมศิษย์เก่าทั้งหลายในวันที่ ๑๙ มิถุนายนเดือนนี้ เราจะมีการต้อนรับกรรมการของสมาคมธรรมศาสตร์ ซึ่งจะไปประชุมกันที่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และก็เมื่อเช้านี้เองหรือเมื่อวานนี้ผมจำไม่ค่อยได้แต่ว่าเราได้ตกลงกันว่า นอกจากสมาคมศิษย์เก่าธรรมศาสตร์ทั้งหลายไปร่วมด้วย ซึ่งเราหวังว่านายกสมาคมคนปัจจุบัน ท่านคงจะไปร่วมด้วย คือเรากำหนดไว้ว่าเราจะเชิญสมาคมละ ๒ ท่าน สมาคมพาณิชย์ก็จะเชิญ ๒ ท่าน ส่วนสมาคมอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้ก่อตั้งและกำลังจะก่อตั้งนั้นก็ยังเชิญไม่ได้ นอกจากนั้นในวันสถาปนาคือวันที่ ๒๗ มิถุนายน เราก็ใคร่จะขอให้สมาคมศิษย์เก่าทั้งหลายเข้าไปร่วมด้วยในงานของมหาวิทยาลัยในวันสถาปนาปีนี้ นอกจากนั้นเราคิดเลยไปจนกระทั่งถึงเตรียมธรรมศาสตร์ในรุ่นต่าง ๆ ซึ่งผมเข้าใจว่ามีอยู่ ๘ รุ่น รุ่นที่ ๑ ถึง

---

*พิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ เศรษฐทรรศน์ จัดพิมพ์โดยสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

รุ่นที่ ๘ เราจะเชิญผู้แทนรุ่นละ ๒ ท่าน หวังว่าเตรียมธรรมศาสตร์ทั้งหลายจะเข้าไปร่วมกันในงานวันสถาปนาด้วยทั้งนี้เพื่อที่จะให้มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักศึกษาปัจจุบันและนักศึกษาในอดีต และความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ปัจจุบัน อาจารย์ในอดีต และนักศึกษาอดีต ข้อนี้เป็นข้อที่อยู่ในนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน

เผอิญผมได้รับเกียรติให้เป็นที่ปรึกษาของกรรมการที่ปรึกษาของสมาคมต่าง ๆ เช่น สมาคมเศรษฐศาสตร์นี่ตั้งแต่ผมยังเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์อยู่ และได้รับเกียรติให้เป็นกรรมการที่ปรึกษาของสมาคมธรรมศาสตร์ในการที่ผมมาเป็นอธิการบดี ก็ได้รับทราบว่าแต่เดิมมานั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เคยต้อนรับสมาคมศิษย์เก่าเข้าไปอยู่ที่ท่าพระจันทร์นี่ แต่ต่อมาจะด้วยเหตุที่ว่าเรามีที่น้อย และมีความต้องการมาก วันหนึ่งสมาคมธรรมศาสตร์และสมาคมบัณฑิตสตรีของธรรมศาสตร์ก็ได้รับโนติสจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้นว่า พวกรุ่นน้องเขามีความต้องการจะได้ที่มาก เพราะฉะนั้นพวกรุ่นพี่ขยับขยายออกไปเถิด ถ้าเป็นเรื่องจริงเช่นนี้ที่ผมได้ทราบมาจากสมาคมธรรมศาสตร์และสมาคมบัณฑิตสตรี ก็รู้สึกว่าไอ้สิ่งที่เราทำผิดไปเมื่อครั้งก่อนนี้เราควรจะทำให้ดีขึ้นในครั้งนี้ เพราะฉะนั้นจึงได้มีการตกลงกันว่าในเมื่อสมาคมมีเงินที่จะสร้างตึกและเวลานี้เขาก็พยายามจะไปหาซื้อที่นอกจากที่ท่าพระจันทร์ เพื่อที่จะสร้างสมาคมเงินของเขามีอยู่ ๕ ล้านบาท ทางมหาวิทยาลัยในปัจจุบันนี้ก็เลยเชิญให้สมาคมธรรมศาสตร์แทนที่จะไปซื้อที่อื่นและก็ไปสร้าง ก็ไม่ต้องซื้อที่แล้ว มาสร้างในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพื่อที่จะได้เป็นที่อุ่นหนาฝาคั่งระหว่างอาจารย์ นักศึกษาข้าราชการธุรการปัจจุบัน และก็บัณฑิตและนักศึกษาเก่า ข้อนี้เป็นข้อที่เราต้องการเป็นอย่างยิ่ง สมาคมธรรมศาสตร์ก็มีข้อเงื่อนไขอยู่บ้างเล็กน้อย เดิมทีเดียวเรานึกว่าจะไปสร้างที่ข้าง ๆ สนามฟุตบอลที่เป็นตึกอ.ม.ธ. ในขณะนี้แต่สมาคมก็เกี่ยงว่าจะไปสร้างอยู่ที่ใกล้ ๆ สนามหลวง การที่จะไปอยู่ใกล้ ๆ สนามหลวงนี้จะเห็นได้ว่า ไอ้แนวของธรรมศาสตร์เราไม่ว่าเก่าหรือใหม่มักชอบชักชวนคนในสนามหลวงอยู่เสมอ (หัวเราะ) เวลาพูดกับ อ.ม.ธ. ในปัจจุบันนี้เขาพูดว่า อาจารย์ฮะ อยากจะทำนิทรรศการไอ้นั่นไอ้นี่ ผมก็บอกว่าทำนิทรรศการที่นี่ก็ลานโพธิ์ไงล่ะ หรือทางที่เขาจะเดินขบวนไปสถานทูตอเมริกา ต้องประชุมใกล้ ๆ จะต้องเปิดประตูด้านสนามหลวง ทำไมไม่มาประชุมที่ลานโพธิ์เขาบอกว่ามันไกลไป ผมถามว่าไกลอะไรกัน จากลานโพธิ์ไปสถานทูตอเมริกันกับสนามหลวงไปสถานทูตอเมริกันไม่ค่อยจะต่างกันเท่าไรหรอก เขาบอกว่าไม่ใช่หรอกครับอาจารย์ อาจารย์โง่ไปหน่อย (หัวเราะ) เขาไม่ได้พูดหรอกครับ แต่ผมรู้เขาบอกว่าไกลสนามหลวง สมาคมธรรมศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน อะไรมันไกลสนามหลวงไม่ชอบชอบให้มันใกล้สนามหลวง ทางเราก็บอกว่า เออที่จะไปสร้างข้าง ๆ อยู่ใกล้กับคณะสังคมฯ ซึ่งขณะนี้เป็นที่จอดรถอยู่ ฝ่ายสถาปนิกเขาไม่เห็นด้วยเลยซึ่งจะทำให้ธรรมศาสตร์ที่มันแลวอยู่แล้วเลวร้ายลงไป เราก็บอกเขาว่าน่าจะคิดที่อื่น ที่นี่ก็ปรากฏว่ามีกรรมการหลายท่าน เช่น คุณอุทธรณ์

พลกุล ธรรมศาสตร์นี้ยังว่างก็มี คืออยากเห็นน้ำอยากเห็นแววน้ำสะท้อนแสงใครอกหักเห็นน้ำจะได้สะดวกดี (หัวเราะ) เราก็เลยรับหลักการให้ไปสร้างใกล้ ๆ น้ำ บางทีอาจอยู่ใกล้ตึกเศรษฐศาสตร์ก็เป็นไปได้กรณีเช่นนี้ แต่ว่าที่ผมเรียนมาทั้งหมดนี้ก็คือ

หนึ่งเราอยากจะกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์เก่ากับมหาวิทยาลัย เราไม่ต้องการให้ไปอยู่ที่อื่น เราต้องการให้อยู่ด้วยกันที่นี่ คับที่อยู่ได้คับใจอยู่ยาก เราอยู่ด้วยกันนี้แล้วเราจะได้หยิบยืมเงินซึ่งกันและกัน (หัวเราะ) แต่นี่ผมพูดถึงนักเศรษฐศาสตร์อย่างเดียว แต่ความอุ่นหนาฝาคั่งอยู่ด้วยกัน ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเมื่อสมาคมธรรมศาสตร์ไปสร้างตึกห้าชั้นแล้ว สมาคมเศรษฐศาสตร์ก็คงจะมีที่อยู่ที่นั่น สมาคมรัฐศาสตร์ก็คงจะมีที่อยู่ที่นั่น สมาคมพาณิชยศาสตร์ก็คงจะมีที่อยู่ที่นั่น สมาคมสตรีปีนี้เป็นปีของสตรี จะปีนี้หรือปีหน้าก็ยังมีที่อยู่ที่ท่าพระจันทร์ของเรา ถึงแม้ว่าจะขยายงานของเราว่าจะออกไปอยู่ที่อื่น ที่รังสิตเป็นต้น ก็ไม่ได้หมายความว่า เราจะทอดทิ้งท่าพระจันทร์ ตรงกันข้ามเราต้องการให้อยู่ที่ท่าพระจันทร์นี่ เพราะฉะนั้นผมก็เลยเรียนว่าขอให้ท่านพยายามกระชับความสัมพันธ์กับสมาคมศิษย์เก่าอื่น ๆ และก็เราผู้บริหารมหาวิทยาลัยในปัจจุบันนี้ก็จะมีความสุขอย่างยิ่ง ผมไม่ทราบว่า ท่านสมาชิกทั้งหลายจะหิวมากหิวน้อยแค่ไหน เมื่อเช้านี้ผมอ่านหนังสือพิมพ์ว่าที่ผมได้รับเชิญมาพูดในวันนี้จะพูดเรื่องเศรษฐกิจของประเทศไทย แต่ที่ผมบอกกับอาจารย์วรวรรณว่าที่ผมจะพูดนั้น พูดเรื่องธรรมศาสตร์กับการเมือง (ปรบมือ) ถ้าหากว่าผมจะพูดเศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ผมเข้าใจว่าความหิวของท่านจะมีมากขึ้น (หัวเราะ) เพราะฉะนั้นถ้าหากว่า ถ้าผมพูดเรื่องการเมืองแล้ว ถึงแม้ว่าจะกินเวลามากกว่าเศรษฐกิจแห่งประเทศไทยอาจจะทำให้ความหิวลดน้อยลงก็ได้ เพราะฉะนั้นผมจะขออนุญาตพูดเรื่องธรรมศาสตร์กับการเมือง ธรรมศาสตร์กับการเมืองไม่ใช่วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แต่ธรรมศาสตร์กับการเมืองเอากันมันตรง ๆ ไปเลย (หัวเราะ) ไม่ทราบว่าท่านทั้งหลายเห็นชอบด้วยไหม (ปรบมือ) เมื่อท่านทั้งหลายเห็นชอบด้วย ผมจะขอขยายความแห่งการพูดออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ *ว่าด้วยประวัติคนเราเมื่อแก่ ๆ แล้วมักจะพูดถึงอดีตและด้วยสายตามองไปสู่อนาคตแต่อดีตก็เป็นของที่สำคัญ เพราะฉะนั้นขอพูดเรื่องประวัติของธรรมศาสตร์ ม.ธ.ก. และ ม.ธ. (ปรบมือ) ถัดไปใน***ตอนที่ ๒** *ผมจะขอพูดเรื่องการเมืองและ***ตอนที่ ๓** *ผมจะขอพูดถึงเรื่องปัจจุบันและอนาคต*

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๗ มีกำเนิดมาจากโรงเรียนกฎหมายซึ่งกรมหลวงราชบุรีฯ ได้ตั้งไว้ในปี พ.ศ.๒๔๔๐ และในหลวงรัชกาลที่ ๕ ท่านตั้งให้เป็นโรงเรียนหลวง คือ ก่อนนี้ยังเป็นโรงเรียนเถื่อน พอรัชกาลที่ ๕ ท่านตั้งให้เป็นโรงเรียนหลวงในปี พ.ศ.๒๔๕๔ เป็นโรงเรียนกฎหมายสังกัดกระทรวงยุติธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๗ รัฐ

คิดถึงอาจารย์ป๋วย : คนดีที่เหลืออยู่

ศุกร์ที่ 6 มกราคม 2527 เวลา 16.30 น. - 21.00 น. ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นิทรรศการ "ภาพชีวิตและประวัติของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์" ★ เสวนา "คิดถึง อ.ป๋วย : คนดีที่เหลืออยู่" *ผู้ร่วมเสวนา...คุณ ระเบียบ ยุทธวงศ์, คุณสุรพล เอื้นอุรา, ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ดร.เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, คุณธัญญา ผลอนันต์, คุณกฤษฎางค์ มุคตรัส (ดำเนินการเสวนา)* ★ สไลด์ภาพชีวิต อ.ป๋วย ★ ปาฐกถาในหัวข้อ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ : บทสะท้อนปัญหาสิทธิมนุษยชน ในประเทศไทย ★ จินตลีลาชุด "ในความมืดมิด" ★ ดนตรี

มูลนิธิโกมลคีมทอง, องค์การนศ ธรรมศาสตร์, คณะกรรมการนศ.คณะเศรษฐศาสตร์, บัณฑิตอาสา

บาลในขณะนั้นได้ตั้งสภานิติศึกษาขึ้นเพื่อที่จะอำนวยการในโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติ-ธรรมเพื่อที่จะได้ให้เป็นที่แหล่งผลิตเนติบัณฑิต ต่อมาในปี ๒๔๗๖ ระหว่างโรงเรียนกฎหมายก็ตั้งอยู่มาเรื่อย ๆ ในปี ๒๔๗๖ การเมืองเข้ามาครอบงำกับโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม โดยที่ว่าโรงเรียนกฎหมายได้ถูกยุบไปแล้วก็ในปี ๒๔๗๖ นั้นโรงเรียนกฎหมายไปรวมกับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนซึ่งอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมกันเรียกว่าคณะนิติศาสตร์ อยู่ในสังกัดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านทั้งหลายคงจะทราบและจำได้ว่ารัฐบาลของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และในระหว่างนั้นหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้ถูกเนรเทศไปอยู่ในยุโรปในฐานที่เป็นผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ต่อมาในปี ๒๔๗๖ นั่นเองหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้กลับมาในประเทศไทย แล้วก็ได้มีการตั้งกรรมการขึ้นสอบสวนว่าเป็นคอมมิวนิสต์จริงหรือไม่ ซึ่งใคร ๆ ก็รู้ว่าคำตอบนั้นมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมคือไม่เป็นจริง เพราะฉะนั้นในปี ๒๔๗๗ ม.ธ.ก. จึงได้ก่อกำเนิดขึ้น เหตุที่ ม.ธ.ก.กำเนิดขึ้นในปี ๒๔๗๗ นั้นก็มีความเกี่ยวพันกับหลวงประดิษฐ์มนูธรรมอยู่อย่างมาก เพราะเหตุว่าหลวงประดิษฐ์มนูธรรมนั่นเมื่อเราทราบประวัติท่านเคยเรียนหนังสืออยู่ที่ฝรั่งเศสและในประเทศฝรั่งเศสนั้น นอกจากจะมีมหาวิทยาลัยปารีสแล้วยังมีโรงเรียนที่ลือชื่ออยู่แห่งหนึ่ง คือ เอ กอลีฟ แดซิอัส โพลิติค คือ Three schools of Political Science โรงเรียนนี้มีชื่อเสียงเหลือเกินว่า ได้ทำให้ประเทศฝรั่งเศสมีการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และการเมืองอย่างสูง เพราะฉะนั้นเมื่อหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๔๗๖ ความจริงปี ๒๔๗๖ มาสำเร็จในปี ๒๔๗๗ นั้นหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้ลอกแบบมาจาก เอ กอลีฟ แดซิอัส โพลิติค มาตั้งชื่อโดยที่ท่านประยุกต์กับสภาพการเรียนกฎหมายในประเทศ คือนักเรียนกฎหมายในประเทศไทยขณะนั้นไม่ว่าจะเรียนอะไรจะต้องเรียนวิชาธรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ ธรรมศาสตร์ก็เลยเอาธรรมศาสตร์มารวมกับ Science Politic ก็เลยเป็นธรรมศาสตร์และการเมือง นี่เป็นเค้าของมหาวิทยาลัยเรา คราวนี้ผมจะขอเว้นสักพักหนึ่ง แล้วอยากจะเรียนให้ทราบไอ้เรื่องเถียงกันตัวของผมเองบ้าง ทุกคนก็คงจะทราบดีแล้วว่าผมเป็นนักเรียนรุ่นแรกที่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ.๒๔๗๗ แต่ในขณะเดียวกันเมื่อผมจบธรรมศาสตร์ไปแล้วผมก็เผอิญเคราะห์ดีได้ทุนจากรัฐบาลให้ไปศึกษาต่างประเทศ ผมก็ขึ้นไปให้ตึกโดมในขณะนั้นเป็นห้องสมุดของมหาวิทยาลัย แล้วก็คิดว่าเราจะไปเรียนที่ไหนดี ก็ปรากฏว่ามีหนังสือคู่มือของการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์อยู่เป็นปึกใหญ่และเป็นของฝรั่งเศส แล้วเขาก็อ้างว่าไอ้ที่มหาวิทยาลัยที่มีชื่ออยู่ในขณะนั้นคือ London School of Economics and Political Science ทีนี้ถ้าอ่านประวัติของ London School of Economics and Political Science จะเห็นได้ว่าผู้ที่ก่อตั้ง London School of Economics and Political Science นั่นคือพวกเฟเบียน โซเชียนลิสม์ มี เบอร์นาด ชอร์, เอช.จี.เวลส์ ซึ่งแล้วเขาก็ลอกแบบมาจากไหน มาจาก เอ กอลีฟ แดซิอัส โพลิติค

ซึ่งก็เข้ากันดีกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อผมไปอยู่ใน London School of Economics and Political Science ก็รู้สึกอบอุ่นใจเหมือนกันกับที่อยู่ในธรรมศาสตร์และการเมือง London School of Economics and Political Science แก่กว่าธรรมศาสตร์อยู่ประมาณเกือบ ๔๐ ปี ของเขานี่เกิดปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ของเราเกิดในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ในทัศนะของผมมีอคติพอใช้คือรู้สึกว่าสองสถาบันนี้ยังดำรงชื่อเสียงอยู่เรื่อย ๆ ส่วน เอ กอลีฟ แดซิอัส ที่ปารีสนั้นบัดนี้ได้กลายเปลี่ยนแปลงไม่ใคร่มีชื่อเสียงแล้วเป็นโรงเรียนธรรมดาไป เพราะฉะนั้นก็เป็นที่ยืนหยัดกันอยู่เสมอว่า ถ้าหากพูดถึงยุโรปแล้วเรื่องสังคมศาสตร์นี้ไม่มีใครเกิน London School of Economics and Political Science แต่ถ้าพูดถึงเอเชียแล้วสังคมศาสตร์ไม่มีใครที่จะดีเกินกว่ามหาวิทยาธรรมศาสตร์ (ปรบมือ) โปรดคำนึงถึงคำที่ผมใช้ว่า "ควร" มันอาจจะยังไม่ใช่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมีชีวิตอยู่ตลอดมาและก็ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เป็นที่ซ่องสุมอั้งยี่ใหญ่ คือ เสรีไทย เป็นที่ทำการสำหรับเสรีไทย จะได้ใช้วิธีตลบตะแลงเพื่อที่จะทำให้ญี่ปุ่นเชื่อ และก็ในขณะเดียวกันก็เอาพวกที่จะต่อสู้กับญี่ปุ่นนั้นเข้ามาเลี้ยงไว้ในมหาวิทยาลัยของเราที่ตึกโดมนี่แหละครับ ไม่ใช่ที่อื่น เพราะฉะนั้นถ้าพูดไปแล้วแม้ว่าวิชาความรู้ของเรามันก็ดีอยู่แล้วละ แต่ไอ้ความที่มหาวิทยาลัยของเราบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและประชาชาตินั้น ได้เริ่มทำมาตลอดไม่มีที่สิ้นสุด และในขณะนั้นถ้าหากเกิดว่าญี่ปุ่นเกิดชนะขึ้นมา ก็เชื่อว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองของเรา คงไม่มีอยู่ต้องกระเด็นไปหมด แต่เคราะห์ดีที่เขาได้ไปหมด จึงได้ดำรงชีพของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองก็ดำรงกันมาจนกระทั่งปี ๒๔๙๕ ซึ่งรัฐบาลในสมัยนั้นเห็นว่ามีบุคคลหลายคนซึ่งเป็นอันตรายแก่บ้านเมือง เช่น คุณไสว สุทธิพิทักษ์ เป็นต้น (หัวเราะ) เพราะฉะนั้น (ปรบมือ) ไอ้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนี่เอาการเมืองออกไปเสียดีกว่า ก็เลยกลายเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์เฉย ๆ วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ก็เหลือธรรมศาสตร์เฉย ๆ ส่วนผู้ประศาสน์การซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่บริหารสูงสุดของมหาวิทยาลัยก็เลยเปลี่ยนกลายเป็นอธิการบดี ผมอยากจะเสนอให้พวกเรานั่งคิดกันสักนิดว่า คำว่า "ผู้ประศาสน์การกับอธิการบดี" มันแตกต่างกันอย่างไร อธิการบดี อธิการก็ใหญ่ บดีก็ใหญ่ ถ้าเช่นนั้นก็ใหญ่สองหน (หัวเราะ) อธิการบดีมันก็ใหญ่เหลือเกินใหญ่สองหน ส่วนผู้ประศาสน์การนั้นถ้าเปิดพจนานุกรมดู แปลว่า ผู้อำนวยการ ผู้รับใช้ ซึ่งตรงกับหน้าที่ของผมซึ่งกำลังทำอยู่ในขณะนี้คือรับใช้อาจารย์อภิชัยเอย อาจารย์เกริกเกียรติเอย รับใช้นักศึกษาเอย รับใช้นักศึกษาเก่านักศึกษาใหม่นี่มันผิดกันอย่างนี้ แต่ว่าในขณะนั้นปี พ.ศ.๒๔๙๕ ผู้ที่มีอำนาจในบ้านเมืองเห็นว่าอย่ารับใช้กันเลย เป็นใหญ่กันดีกว่าก็เลยเป็นใหญ่สองครั้ง อธิการก็ใหญ่ บดีก็ยังใหญ่อยู่ จบภาคหนึ่ง (หัวเราะและปรมมือ) ถ้ายังไม่หิวผมจะขอพูดการเมืองเป็นภาคสอง

ภาค ๒ พวกเราเห็นเขาตัดเรื่องการเมืองออกจากชื่อของเรา เราเสียใจ แต่ว่าเราเป็นนักวิทยาศาสตร์ในทางสังคมเราพยายามเอาอคติออกจากใจของเราแล้วก็มานั่งคิดดูว่ามันตัดได้อย่างไร ไอ้การเมืองนี่มันตัดกันได้อย่างไร นะฮะ ตัดกันได้อย่างไร มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองออกมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ในขณะนั้นพวกรุ่นพี่ของผมเป็นนักเรียนกฎหมาย พวกนักเรียนกฎหมายที่จะเสียสละชีวิตในปีพ.ศ. ๒๔๗๕ ทำนองเดียวกับพวก ๑๔ ตุลาคม พวก ๑๔ ตุลา นี่มันโม้มาก วีรชนเอย อะไรเอย ๒๔๗๕ อย่างพวกนักเรียนกฎหมายตาย ๗ ชั่วโคตร ถ้าหากว่าถูกจับเข้าไปเจ็ดชั่วโคตร เพราะฉะนั้นพวกเราบางทีก็ไม่รู้ประวัติศาสตร์ บางทีเราก็นึกว่าอย่างนั้นอย่างนี้แล้วเราเอออวยนักศึกษากันได้ก็เป็นที่ดี เพราะฉะนั้นในเรื่องแรก ๒๔๗๕ เราทั้งหลายในขณะนั้นซึ่งผมอยู่มัธยมแปดเท่านั้นพวกพี่ ๆ เขาไปกันผมก็ไปกับเขาเหมือนกันในขณะนั้นมีอยู่สองกลุ่ม ในพวกเราที่ยอมเสียสละเพื่อชาติ เพื่อจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลุ่มหนึ่งคือนักเรียนกฎหมาย อีกกลุ่มหนึ่งคือพวกทหารหนุ่ม ในขั้นแรกก็กลมเกลียวกันอย่างดีเหลือเกินทีเดียวก็ทำนองเดียวกับหลวงประดิษฐ์ หลวงพิบูลย์กลมเกลียวกันแต่ต่อมาก็ทำนองเดียวกับกระทิงแดงกับศูนย์นิสิตนักศึกษา ของพวกนี้ไม่ใช่ของใหม่มันเป็นของเก่าก็เกิดแยกกัน มันก็ใครเด่นกว่าใครอันนี้เป็นเรื่องของการเมือง เพราะฉะนั้นในขณะนั้นจะเห็นได้ว่านักเรียนกฎหมาย ซึ่งเป็นพวกรุ่นพี่ของเราธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลายเป็นการเมืองเต็มเปาไม่มีหย่อน ถัดมาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อทหารกับพลเรือนแตกแยกกัน เสรีไทยก็เกิดขึ้น นี่ก็เป็นธรรมดา ธรรมศาสตร์และการเมืองก็ยุ่งเข้ามาในการเมืองระหว่างประเทศเข้ามาเป็นเสรีไทยอย่างเต็มที่นี่เป็นของที่ผมมองเห็นว่า พวกเราที่ก่อกำเนิดมาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์วิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมันหนีการเมืองไม่ได้ ถึงแม้ว่าคุณจะต้องตัดหางเราด้วนแค่ไหนไอ้หางมันก็ยังอยู่และมันยังกระดิกอยู่นั่นแหละ (ปรบมือ) การเมืองมันยังอยู่ มันไปไม่ได้ เหตุผลข้อที่ ๒ ที่ว่าการเมืองตัดไม่ได้คือ ๑. เราสอนอะไร เราเรียนอะไรกัน กฎหมาย รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา พาณิชย์ บัญชีวารสาร ได้พวกเหล่านี้รวมทั้งศิลปศาสตร์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา พวกเหล่านี้ถ้าคุณเอาการเมืองออกไปแล้ว ไอ้วิชาเหล่านี้เป็นวิชาชนิดไหน ขนมโก๋ ขนมโก๋ไม่มีข้างบนด้วย (ปรบมือ) ไม่มีไส้ ไม่มีอะไร เรียนกันไปเป็นหุ่นเท่านั้นทำบัญชีทำไป ไม่ได้คิดหรอกว่าบัญชีมันถูกหรือผิด มันโกงกันแค่ไหนอะไรนี่ เศรษฐศาสตร์ก็เรียนไป Marginal Aggregate คุณว่ากันไปมันไม่ได้เรื่องสักอย่าง (ปรบมือ) นิติศาสตร์ก็เรียนกันไป จำนำ จำนอง ตัวแทน และไอ้กรอบของสังคมเป็นอย่างไรชั่งมันเป็นไร มันจะเรียนอย่างนี้ไม่ได้ เรียนอย่างนี้เรียนไปเป็นหุ่นแท้ ๆ เพราะฉะนั้นมันจะต้องมี interdisciplinary นักปราชญ์ในคณะเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันเรียน Economics equitive simultaneous อย่างนี้อย่างนั้นแล้วก็คิดไม่ออกหรอกครับต้องไปใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ก็ทำผิดเรื่องก็โถทำไมไม่เรียน

สิ่งที่เห็นชัด ๆ หญ้าปากคอกคือที่เขาเรียกกันว่าเรียน Political Economy นี่แหละสำคัญเหลือเกิน ไปเรียนอะไรก็ไม่รู้ เรียนมันใช้ได้หรอกครับ เศรษฐศาสตร์นี้มันสูง ๆ ขึ้นไปแต่อย่าลืมว่ากรอบของการเมืองมันบังคับไอ้วิชาอยู่ไม่ว่าเราจะเรียนอะไรอยู่ก็ตามนี่เป็นของสำคัญเหลือเกิน

อีกประการหนึ่งที่ผมอยากจะเรียนให้ทราบว่า สิ่งที่ผมประทับใจผมมากเหลือเกิน คือ ที่โรงเรียนผมที่ลอนดอน ส่วนมากเราเรียกกันว่า LSE, London School of Economics อาจารย์ของผมคือ ลอร์ด รอบบินส์ ซึ่งใคร ๆ ก็รู้จักในขณะนั้นเป็น โปรเฟสเซอร์ เลอเนลรอบบินส์ แกบอกว่าอย่างนี้ นี่พวกคุณเรียน Economics, specialist economics ถ้าคุณเรียน Economics โอเค เรียนไป แต่แกบอกว่าคุณเรียนไปครึ่งโรงเรียนเท่านั้นชื่อของโรงเรียนเรายาวตั้งโยชน์ มันยาวอย่างนี้ London School of Economics and Political Science ถ้าคุณเรียน Economics อย่างเดียวครึ่งโรงเรียน ถ้าคุณเรียน Political Science ด้วยเต็มโรงเรียนเพราะฉะนั้นเอายังไงเราต้องเรียน Political Science ด้วยตามนี่เป็นธรรมดาเราทิ้งไม่ได้ ตอนที่ผมจะรับเป็นอธิการบดีนี่ ผมก็เห็นว่าประเพณีของไทยเรานี้ อธิการบดีที่ดีที่สุด ก็คืออธิการบดีที่เป็นใบ้ คือหมายความว่าไม่ออกเสียงเรื่องการเมืองอะไรทั้งสิ้น เข้ามาก็ขอรับกระผม (หัวเราะ) ใต้เท้า (หัวเราะ) แล้วแต่รัฐบาลท่านก็แล้วกัน (ปรบมือ) แล้วแต่มติคณะรัฐมนตรี มติคณะรัฐมนตรีมาอย่างนี้ก็เอาอย่างนี้ ผมก็ขอตั้งเงื่อนไขไว้ว่าขออย่าให้ผมต้องเป็นอย่างนั้นเลยผมขอสิทธิให้ผมได้พูดเรื่องการเมืองบ้าง จะพูดที่ไหนก็แล้วแต่ ขอให้ผมมีโอกาส เมื่อวันก่อนนี้บ้านเมืองลงว่าไง หรือที่ไหนก็ไม่รู้ว่าผมขออนุญาตตั้งเงื่อนไขไว้ว่าให้ผมพูดเรื่องการเมืองเพื่อที่ผมจะได้ยั่วยุนักศึกษาได้ วันนี้ผมใช้สิทธิของผมเพื่อมายั่วยุนักศึกษาพวกโทน ๆ ทั้งนั้นเพราะฉะนั้นนี่เป็นเรื่องที่จำเป็นที่จะต้องกล่าวกันให้มันชัด สรุปแล้วการตัดการเมืองออกจากการเรียนวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์แล้วทำไม่ได้ ถ้าทำได้ก็หมายความว่าเราก็ไม่ได้ให้การศึกษาที่ถูกต้องชนิดที่จำกัดจริง ๆ แล้วก็เป็นอันตรายแก่สังคมไม่ใช่เป็นเพียงแต่ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ แต่เป็นสิ่งที่เป็นอันตรายแก่สังคมคือว่าจะเห็นได้ว่าโลกมันเปลี่ยนอยู่เสมอ เมื่อก่อนนี้ใครสอนมาร์กซิสม์ ใครสอนเลนินนิสม์ ใครอ่านหนังสือเหล่านี้ถูกจับเข้าคุกหมด อาจารย์ทวีป่านนี้ไปเยี่ยมแกได้แล้ว ถ้าแกยังไม่ดับชีพเสียก่อน เพราะแกสอนเศรษฐศาสตร์สังคมนิยม ทีนี้เมื่ออัด ๆ กันเข้าไว้พอหลัง ๑๔ ตุลาคม เป็นอย่างไร พวกนี้ก็เหมือนพวกเราตอนเด็ก ๆ พ่อแม่เขาไม่ให้อ่านหนังสือโป๊ เราก็หลบอ่านอาจารย์ทวีเป็นต้น ก็หลบอ่านมาร์กซิสม์แล้วเสร็จแล้วยังไง สมัยนี้เราจะโทษเด็กได้อย่างไรในเมื่อเขาจะอ่านแต่มาร์กซิสม์ เขาไม่อ่านอดัมสมิท เขาอาจเอาแผง ๆ อันนี้อ่านแล้วสนุกดี อดัมสมิท มาแชลล์ มันชืดมันไม่มีปฏิวัติ (ปรบมือ) และมันไม่ค่อยจะด่าใครเพราะเขาไม่ค่อยชอบ มันสวิงกลับเข้ามานี่เป็นอันตรายอย่างยิ่ง การจำกัดตัดการเมืองออกจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นี่เป็นของที่ไม่ควรจะกระทำ แต่ว่าถ้าหาก

ถ้าเราจะมาเปลี่ยนแปลงกันในขณะนี้มันก็ไม่จำเป็น เพราะเรารู้แล้วว่าธรรมศาสตร์จะต้องรวมอยู่กับการเมือง เหมือนกับไทยกับสยามจะเอาไทยแลนด์หรือสยามผมไม่ว่าขอให้มีตัวจริงอยู่แล้วกัน ขอให้มันเป็นเอกราชมีอธิปไตยอยู่ก็พอ เพราะฉะนั้นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะมีการเมืองอยู่ในชื่อหรือไม่ไม่สำคัญ แต่การเมืองมันต้องมีอยู่แล้ว ผมไม่แคร์

ภาค ๓ (หัวเราะ) ปัจจุบันและอนาคตของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับการเมือง ในต้นปีการศึกษานี้ มหาวิทยาลัยก็เคยทำ อย่างที่เคยทำ อย่างกับในต้นปีการศึกษาก่อน ๆ คือเมื่อเด็ก ม.ศ.๕ ได้รับการทรมานมาหลายครั้งหลายคราวแล้วก็ได้มารับการทรมานครั้งสุดท้ายที่มหาวิทยาลัยเรา โดยที่อาจารย์ทั้งหลายเป็นผู้สอบสัมภาษณ์ก่อนที่จะเข้ามาในมหาวิทยาลัย ก็เกิดหนังสือพิมพ์ลงว่า มีอาจารย์ผู้หนึ่งไปสัมภาษณ์หลานของเขาว่า "คุณเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า" (หัวเราะ) แล้วหนังสือพิมพ์เอาไปลงอย่างนั้น ผมหาอาจารย์ที่สัมภาษณ์อย่างนั้นหาไม่ได้ หาไม่เจอนึกว่าถ้าเจอจะให้รางวัลเจอแต่ความเท็จเกี่ยวกับธรรมศาสตร์มีเป็นอันมาก และขอเรียนให้ทราบว่าตั้งแต่ผมเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาผมก็ประกาศแก่อาจารย์ที่ไปสอบสัมภาษณ์เด็ก ถ้าจะเอาเด็กคนไหนตก ต้องได้รับอนุญาตจากผมก่อนในเรื่องสัมภาษณ์นี้ พวกนี้แสนทารุณเหลือเกินกว่าจะได้มา พอนั่งโต๊ะสัมภาษณ์แล้วเราใช้เวลาไม่เกิน ๕ นาทีอย่างมากทีเดียว ๒๐ นาที ที่จะไปเอาเขาตกทำลายชีวิตเขา เพราะฉะนั้นเราไม่เคยเอาใครตกเลยตั้งแต่ผมย่างเข้ามาเป็นอาจารย์ และปีนี้ก็ไม่เคยเอาใครตกเลยไม่ว่าจะเป็นคอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะเป็นกระทิงแดงปลอมตัวเข้ามาเป็นอะไรเอาทั้งนั้น (หัวเราะ) เอาทั้งนั้น มหาวิทยาลัยเราเอาทั้งนั้น (ปรบมือ) ไม่เคยมีเอาใครตก เพราะฉะนั้นไม่ต้องเป็นห่วงท่านที่มีลูกหลานอย่าเอาฝากกับผม ไปฝากกับรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ(หัวเราะ) ถ้าหากว่าลูกหลานท่านผ่านข้อเขียนมาแล้ว ถ้าใครตกมาบอก ไม่มี นอกจากนั้นเรายังช่วยเหลือคนอื่นเข้ามาด้วยความกรุณาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อย่างเช่นมหาวิทยาลัยบางแห่งเขาเอาเด็กขาเป๋ตก เอาเด็กตาเหล่ตกเอาเด็กที่ติดอ่างตก ถ้าเด็กเหล่านั้นสอบเข้าธรรมศาสตร์แล้วคะแนนดีพอใช้ตกที่โน่นเรารับที่นี่ เราทำอย่างนี้ (ปรบมือ) เรื่องอะไรคนเรามันจะเลือกได้อย่างไร ขาจะเป๋ไม่เป๋(หัวเราะ) ตาจะเหล่ไม่เหล่มันเลือกกันไม่ได้ บางทีคนตาเหล่ ๆ เป็นยอดมนุษย์ก็เยอะ ไม่จำเป็นที่จะต้องมาวุ่นวายเพราะฉะนั้นผมจึงอยากจะเรียนให้ท่านทั้งหลายที่สำเร็จธรรมศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ไม่ต้องเป็นห่วงของเรา เขาว่าอย่างไร เรามีความเมตตากรุณาและมีความโอบอ้อมอารี ให้ความยุติธรรมแก่เด็กเสมอ

ข้อ ๒ ธรรมศาสตร์แดงหมดแล้วหรือ แดงหมดแล้วหรือ หนังสือพิมพ์ลงพวกทหารพูด ดร. ป๋วยมาเป็นอธิการบดีในไม่ช้าหรอก ท่านหลวงประดิษฐ์จะมาเป็นประธานาธิบดี เดี๋ยวนี้พระบรมฉายาลักษณ์ลงจากธรรมศาสตร์หมดแล้ว รูปปรีดี พนมยงค์ขึ้นหมดแล้ว ไอ้เรื่องแค่นี้ใครเดินดูใน

ธรรมศาสตร์สักนิดหนึ่งก็รู้ว่ามันเป็นอย่างไร มันจริงมันเท็จแค่ไหน แต่ไม่ใช่วิสัยคนไทยที่จะหาสัจจะอย่างนี้ อ้าวเขาลือกันเชื่อมันดีกว่า พวกเราเป็นอย่างนี้เสียด้วย เพราะฉะนั้นผมอยากจะเรียนว่าท่านทั้งหลายไม่ว่าจะไดโนเสาร์ ไม่ไดโนเสาร์ไม่ต้องเป็นห่วง ถ้าท่านสงสัยธรรมศาสตร์เมื่อไหร่เดินไปดู ไม่ต้องให้อธิการบดีมาอธิบายว่ามันจะเป็นอย่างไร เดินไปดูเอาเองแล้วก็จะเห็น มีบางคนเดินเข้าไปในตึกโดม ซึ่งเดี๋ยวนี้ อธิการบดีเขาบังคับให้อธิการบดีมาอยู่ที่ตึกโดม มันไม่ค่อยจะสบายเท่าไร เดินเข้าไปดูเอ๊ะ นี่รูปใคร ไม่รู้ครับ รูปในหลวงรัชกาลที่ ๕ และก็ถามว่าในหลวงรัชกาลที่ ๕ มีรูปทำไม เมื่อกี้ผมอ่านมาแล้วว่า ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ตั้งโรงเรียนกฎหมาย เราก็เลยตั้งรูปท่านที่นั่น เพราะฉะนั้นดูได้ครับไม่เป็นไร ข้อกล่าวหาอีกอันหนึ่งก็คือว่า เดี๋ยวนี้นักศึกษาเป็นอันธพาล ไม่ว่านักศึกษาจะทำอะไร ข่มขู่อาจารย์จะเป็นอย่างไรก็ตามอธิการบดีจะต้องเข้าข้างนักศึกษาเสมอ นักศึกษาไม่พอใจอาจารย์ไปฟ้องอธิการบดีไล่อาจารย์ออกอะไรเหล่านี้ ข้อเหล่านี้ถ้าผมจะไล่กันจริง ๆ แล้ว คณะเศรษฐศาสตร์เกือบไม่มีอาจารย์เหลืออยู่ ไม่เหลือเลย อย่าว่าแต่คณะอื่นลำเอียงไม่มีธรรมเนียมครับ การที่นักศึกษาเริ่มเสียชื่อในครั้งนี้มันเริ่มมาจากพวกเราเองพวกอาจารย์พวกรัฐบาล ป้อยอต่าง ๆ ป้อยอถึงขนาดว่าหลัง ๑๔ ตุลาแล้ว พวกเธอเป็นยอดมนุษย์แล้ว พวกเธอจะช่วยบ้านเมืองได้โดยออกไปสอนประชาธิปไตยกับชาวชนบท แล้วก็ปล่อยออกไป เมื่อปล่อยออกไป พวกนี้ก็สบายฮึกเหิมไปด่าคนนั้นนี้ชนบทไม่ดี กำนันไม่ดี ข้าหลวงไม่ดีมันก็มี แต่อยากจะเรียนอยู่ข้อหนึ่งว่า record จากข้อเท็จจริง นักศึกษาธรรมศาสตร์มีจำนวนไม่กี่คนที่ไปเพราะเหตุว่าในตอนนั้นต้องสอบต้องเรียน ตอนนั้นที่ทำเสียชื่อพวกนิสิต นักศึกษานั้น ไม่ใช่นักศึกษาธรรมศาสตร์ นี่เป็นของแน่เป็นของที่เช็คกันได้แน่ ๆ นักศึกษาเก่าไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์หรือจะเป็นที่ไหนอะไรก็ตามเวลานี้เข้าไปในธรรมศาสตร์แล้วรู้สึกกลุ้มใจ ผมเองก็กลุ้มใจ มันกลุ้มใจเพราะอะไร มันเกะกะรุงรัง โปสเตอร์นั่นโปสเตอร์นี่ ถ้าไม่ด่าคึกฤทธิ์ก็ด่าคนอื่น ถ้าไม่ด่าคนอื่นก็ด่า ดร.ป๋วย เดี๋ยวก็นิทรรศการละ เดี๋ยวก็วุ่นไอ้โน่นไอ้นี่ พอวันอาทิตย์เข้าก็หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมเยอะซึ่งเป็นของดี แต่มันเกะกะ และนักศึกษาก็ใช้หอประชุมใหญ่อยู่เรื่อย ๆ เหล่านี้เป็นของที่เราจำเป็นจะต้องพยายามแก้ไขให้ความสะอาดมันมี ให้ความระเบียบเรียบร้อยมันมี ให้ส่งเสริมในสิ่งที่เราควรจะส่งเสริมแต่ว่าพยายามป้องกันในสิ่งที่ไม่ควรจะส่งเสริม ทีนี้ใครเล่าที่ปล่อยให้นักศึกษาทำได้ตามใจชอบ ผมอยากจะเรียนว่าปีกลายนี้ระหว่างที่อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ยังเป็นอธิการบดีอยู่แล้วก็ใครต่อใครบ้างรักษาการบ้างไม่รักษาการบ้างในปีกลายนี้ ๒๕๑๗ มีวันอยู่ ๓๖๕ วัน ใน ๑ ปี นักศึกษาใช้หอประชุม ๑๗๓ วัน ไม่มีใครทัดทานขอเมื่อไรได้เมื่อนั้น ขอเมื่อไรได้เมื่อนั้นเรื่องอะไรขอได้ทั้งนั้น ในเดือนกรกฎาคม ๒๕๑๗ มี ๓๑ วัน นักศึกษาใช้หอประชุม ๒๗ วัน เรื่องอะไรก็ไม่รู้และผมก็เคยเข้านั่งฟัง ในขณะนั้นผมมิได้รับผิดชอบในเรื่องงานของมหาวิทยาลัย เห็นเขามีอภิปรายกันผมก็ไปนั่งฟังมันน่าเบื่อเหลือเกิน มันซ้ำ ๆ ซาก ๆ แล้วก็ดาราเก่งทั้งนั้น

ขึ้นมาเล่นคนนั้นคนนี้ ของที่จะเป็นประโยชน์ต่อประเทศจริง ๆ มันก็มีหรอกแต่ของที่ควรจะด่าในเมืองไทยมีเรื่องที่จะด่าเยอะ (หัวเราะ) แต่ว่ามันซ้ำและผมก็ฟังสองทีสามที ครั้งที่สองผมก็หลับไปมันน่าเบื่อ และก็ไม่เป็นประโยชน์ต่อนักศึกษา ไม่เป็นประโยชน์ต่อภาพพจน์นักศึกษา ผมก็เลยมาบอกว่าคุณเอาเรื่อง ซ้ำ ๆ ซาก ๆ คุณทำไมไม่เอาของจริง ๆ มา ใครจะรัฐประหารเราเรียกคนได้ทันทีซึ่งเราไม่เห็นด้วยว่าการที่จะเป็นผด็จการซ้าย เผด็จการขวา เราไม่ยอมแน่ อย่างนี้ละก็โอเคประชาชนก็อยู่ข้างเราแต่ว่าประเดี๋ยวก็มีถุนายนคุณก็จะใช้หอประชุม ๓ วัน กรกฎาคม คุณจะใช้หอประชุม ๑๕ วัน อย่างนี้ไม่ถูก เอาเรื่องจริง ๆ จัง ๆ ดีกว่าเป็นสิ่งที่เราต้องการ แต่ผมอยากจะขอพูดแทนนักศึกษาสักนิดหนึ่งว่าลักษณะประชาธิปไตยนั้นมันจำเป็นต้องมี Pressure group จำเป็นจะต้องมีกำลังกดดัน มิฉะนั้นแล้วมันก็ไม่ใช่ประชาธิปไตย เพราะฉะนั้น เราจะไปว่านักศึกษาทำผิดเสมอก็ไม่ถูก ผมได้ยินอยู่เสมอในเวลานี้ เดี๋ยวนี้เขาเอากฎหมายหมู่มาข่มกฎหมาย ซึ่งก็เป็นของจริงว่าถ้าหากมันเป็นจริง ๆ มันเป็นเช่นนั้น กฎหมู่จะมาบังคับกฎหมายนั้นก็ไม่สมควรแต่ว่าคนที่พูดเช่นนั้น มักจะลืมไปอีกอย่างว่าทั้งเดี๋ยวนี้และเมื่อก่อนนี้เขาไม่ได้เอากฎหมู่มาบังคับกฎหมายก็จริง แต่เขาเอากฎคนเดียวหรือสองคนมาข่มกฎหมายอยู่เสมอ ผมจะยกตัวอย่าง (ปรบมือ) ให้ดู เมื่อก่อนนี้ถ้าหากว่าเราจะตัดถนนไปที่ไหน รัฐบาลเวนคืนประชาชนไม่มีเสียง ก็ตกลงตัดไปทั้ง ๆ ที่เขาจะต้องอพยพครอบครัวไปจากที่นั่นที่นี่ รัฐบาลจะสร้างอ่างน้ำที่ไหนหรืออะไรก็ตามเมื่อรัฐบาลจะทำประชาชนก็ขัดไม่ได้ไม่มีทางขัดเพราะฉะนั้นก็ปล่อยไปตัวได้รับความลำบากต้องโยกย้าย เช่น เขื่อนยันฮี ทุกวันนี้ก็ยังมีปัญหาพวกที่ถูกขนย้ายไปอยู่ที่อื่นก็ได้รับความเดือดร้อน อะไรทุกวันนี้ก็ยังได้รับความเดือดร้อนไปอยู่เถินไปอยู่ลี้ ไปอยู่ที่กันดาร ถ้าเราไปสอบดูจะเห็นว่าทุกวันนี้เขาก็ยังลำบากอยู่แต่พอหลัง ๑๔ ตุลานี่เขาไม่ยอมเพราะเหตุว่ามันมีอิสรภาพขึ้นมา เขาไม่ยอมเขาไม่ยอมก็ทำอย่างไรก็มีพวกดื้อแพ่งอย่างมาบประชันเป็นต้น เสร็จแล้วเขาก็รวมพวกกันมาประท้วงอย่างนี้ พวกที่ไม่เห็นใครเขาก็เรียกว่ากฎหมู่มาบังคับกฎหมาย อาจจะถูกอาจจะผิด แต่ผมอยากจะชี้ให้เห็นว่ามันเรื่องชนบทแต่เรื่องในเมืองนี่ไอ้กฎคนเดียว กฎสองคนที่บังคับกฎหมายมีเยอะแยะ ยกตัวอย่างเช่น ถนนอโศก-ดินแดง ผมเป็นกรรมการสภาพัฒนาฯ อยู่ บอกว่าให้ตัดอย่างนี้นะตรงเราวางเส้นไว้ดีไปเมืองนอกมาพักหนึ่งกลับมาเผลอนิดเดียวมันอ้อมโค้งอย่างนี้โค้งมฤตยูทำไมโค้งมฤตยูแล้ว ซึ่งคนตายไปตั้งเท่าไหร่ เพราะอะไรนี่ก็เพราะเหตุว่าคนที่เหมือนมาบประชันมันไม่ยอมมันไม่ประท้วงแต่ใช้อิทธิพลไม่ให้สร้างถนนตัดที่ของเขา ถ้าไม่สร้างถนนตัดที่ของเขา เขาได้เปรียบสองอย่าง หนึ่งเขาอยู่ที่เก่าสบาย สองที่ดินของเขามีราคาขึ้นด้วย ถ้าหากว่าถนนเฉียด ถ้าเราได้ยินว่ากฎหมู่เหนือกฎหมาย เราอย่าลืมว่ากฎคนเดียวสองคน มันเหนือกฎหมู่ และเหนือกฎหมายด้วย เรามักจะไม่พูดกัน อันนี้มันน่าเจ็บใจมาก ที่มันพูดกันข้างเดียวเท่านั้น

ผมพูดมามากแล้วและก็รู้สึกว่า ถ้าใครจะเอาที่ผมพูดไปบิดเบือนมันก็คงจะทำได้สำเร็จ (หัว-

เราะและปรบมือ)... แต่อยากจะเรียนว่าในนามของผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเวลานี้ผมอยากจะเรียนว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของเรายังเอาใจใส่เรื่องการเมืองยังคงเอาใจใส่ในเรื่องทุกข์สุขของประชาชนยังเปิดประตูกว้างสำหรับประชาชนอย่างที่ผมเขียนไว้ใครจะไปจากท่าพระจันทร์ไปถนนพระอาทิตย์หรือจากถนนพระอาทิตย์ไปท่าพระจันทร์ก็เดินผ่านได้สบายเสรี ใครจะ demonstrate ใครจะอะไรที่สนามหลวง ก็มาใช้สัวมที่ธรรมศาสตร์ ถ้าหากว่าเป็นชาวไร่ชาวนามาจากที่ไหนเขาก็เข้ามา เราจะยอมเขาหรือไม่ยอมเขาก็เข้ามา เมื่อเขาเข้ามาเราจะไล่เขาได้อย่างไร คราวสุดท้ายผมก็เขียนไปถึงท่านนายกฯ ถึงปลัดทบวงว่าชาวนามาแล้วนะครับ ๒,๐๐๐ คนจะให้ธรรมศาสตร์รับไหม ถ้าไม่ให้ธรรมศาสตร์รับก็ให้ไปอยู่ที่อื่นหาที่ให้ท่านก็บอกว่าดีแล้ว (หัวเราะ) ดีแล้วหมายความว่าอย่างไรก็หมายความว่าอย่างไร เราไปเที่ยวในต่างจังหวัดทำงานในต่างจังหวัดไป ๒๐-๓๐ คน เขาอุตส่าห์หาฟูกหาอาหารมาเลี้ยงเราอยู่อย่างสบาย พวกชนบทมาเพื่อประท้วงต่อรัฐบาลประท้วงต่อสังคมอันไม่ยุติธรรมของเขานี่ แล้วเราให้เขามาอยู่ที่ธรรมศาสตร์พวกเราทำอะไรให้เขาไม่ได้ ฟูกเราก็หาให้เขาไม่ได้ เขาก็บอกว่าไม่ต้องหาเขาปัดกวาดเองที่เดียน ๆ นี่นอนได้ไม่อะไร ข้าวปลาเราช่วยนิด ๆ หน่อย ๆ นี่เป็นของที่เราน่าจะกระทำ เพราะฉะนั้นที่ผมอยากจะเรียนก็คือว่าธรรมศาสตร์เราต้องเอาใจใส่กับการเมือง ไม่มีปัญหาเพราะเหตุว่าถ้าไม่มีการเมืองแล้วธรรมศาสตร์มันจะไปไม่รอด และหมายความว่าวิชาความรู้จะก้าวหน้าไปนั้นมันเป็นของหลอก ไม่ใช่เป็นของจริง เราจำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่กับการเมืองเราจำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่กับทุกข์สุขของประชาชน ทุกข์สุขและเอกราชของประเทศ ไม่มีปัญหา เราจำเป็นจะต้องทำ แต่ว่าการเอาใจใส่กับการเมืองนั้นมีขอบเขตอยู่และขอบเขตนั้นคืออะไร คติของผมก็คือ อย่างที่ผมได้เขียนและได้พูดอยู่ตลอดเวลาคือว่า สันติประชาธรรม สันติประชาธรรมหมายความว่าเราจำเป็นที่จะต้องมีประชาธิปไตย เราจำเป็นจะต้องมีเสรีภาพ สมภาพภราดรภาพ หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่นอกไปจากนั้นเราจำเป็นจะต้องมีสมรรถภาพ สมรรถภาพก็เกิดจากวิชาความรู้ซึ่งเราจะประสิทธิประสาทให้แก่นักศึกษาของเราและนอกจากนั้นเราจะต้องทำตัวอย่างให้แก่เด็กรุ่นหลังนี้ว่าเราไม่จำเป็นที่จะต้องใช้วิธีฉ้อฉลวิธีโกงเขา เราก็สามารถที่จะยืนหยัด ทำให้บ้านเมืองของเราดีขึ้นก็คือ หมายความว่า เรามีศีลธรรมข้อสุดท้ายที่เราจำเป็นจะต้องแนะนำกับนักศึกษารุ่นใหม่ ๆ ของเราก็คือว่าวิธีที่จะนำไปสู่เป้าหมายหรือประชาธรรมกล่าวคือ จะต้องมีเสรีภาพ จะต้องมีภราดรภาพ จะต้องมีสมรรถภาพ และจะต้องมีธรรมะนั้น วิธีการที่ดีที่สุดคือสันติวิธี อย่าใช้วิธีรุนแรง ต้องพยายามที่จะใช้สติปัญญาของเราเป็นประโยชน์แทนที่จะใช้ความรุนแรงซึ่งเป็นธรรมชาติของสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย ทำให้เกิดสิ่งที่เราต้องการ หวังว่าธรรมศาสตร์และการเมืองจะคู่กันไป และจะคู่กันไปด้วยสันติประชาธรรมขอบคุณ

ชีวประวัติ
อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ชีวประวัติโดยย่อ

นายป๋วย อึ๊งภากรณ์ เกิดเมื่อวันที่ ๙ มีนาคม ๒๔๕๙ ที่ตลาดน้อย กรุงเทพฯ บิดาชื่อนายซา เป็นชาวจีนอพยพเข้าเมืองไทย มีอาชีพขายส่งปลา มารดาชื่อ นางเซาะเซ็ง มีเชื้อไทย-จีน ครอบครัวนายซาและนางเซาะเซ็ง มีบุตร ๗ คน ชาย ๕ คน และหญิง ๒ คน นายป๋วยเป็นบุตรคนที่ ๔

เมื่อนายป๋วยอายุ ๑๐ ขวบ บิดาได้ถึงแก่กรรม จึงตกเป็นหน้าที่มารดาต้องเลี้ยงบุตรธิดาทั้งหมด นายป๋วย เข้าศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ แผนกภาษาฝรั่งเศส ทำคะแนนได้ดีเยี่ยมในวิชาภาษาฝรั่งเศสและคณิตศาสตร์ เมื่อจบการศึกษาในปี ๒๔๗๕ นายป๋วยได้รับเลือกเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนอัสสัมชัญ นายป๋วยเริ่มอาชีพครูเมื่ออายุ ๑๗ ปี ได้รับเงินเดือน ๔๐ บาท (เสมียนพนักงานที่รับราชการสมัยนั้นได้รับเงินเดือนขั้นต้น ๑๕ บาท) นายป๋วยแบ่งให้มารดาเดือนละ ๓๐ บาท และเก็บไว้ใช้ส่วนตัว ๑๐ บาท

นายป๋วยเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองโดยยังเป็นครูอยู่และได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตปี ๒๔๘๐ จึงเริ่มอาชีพใหม่ โดยเป็นล่ามให้กับอาจารย์ฝรั่งเศสในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๔๘๑ เมื่อนายป๋วยอายุ ๒๓ ปี ได้สอบแข่งขันและได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางเศรษฐศาสตร์และการคลังที่ London School of Economics ของมหาวิทยาลัยลอนดอน

ตีพิมพ์ครั้งแรกใน **คิดถึงอาจารย์ป๋วย** *จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๗*

ประเทศอังกฤษ ได้ปริญญาตรีเกียรตินิยมอันดับหนึ่งในปี ๒๔๘๔ ทำให้ได้รับทุน Leverhulme Studentship เพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาเอกทันที

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นายป๋วย เข้าร่วมขบวนการเสรีไทยในประเทศอังกฤษ โดยอาสาสมัครเข้าทำงานใน British Army Pioneers Corps ทำงานติดต่อระหว่างไทยกับสัมพันธมิตรใช้ชื่อรหัสว่า "เข้ม" นายป๋วยเข้าประเทศไทยโดยกระโดดร่มลงที่ชัยนาทและถูกเจ้าหน้าที่จับกุมนำส่งตัวเข้ากรุงเทพฯ งานสำคัญครั้งนี้คือ การติดต่อส่งข่าวทางวิทยุให้ฝ่ายสัมพันธมิตร นายป๋วยได้ทำหน้าที่นี้จนถึงเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๘ จึงได้รับอนุญาตให้กลับอังกฤษและได้รับการเลื่อนยศเป็นนายพันตรีแห่งกองทัพอังกฤษ

ณ ประเทศอังกฤษ นายป๋วยได้เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเกี่ยวกับการควบคุมดีบุก เริ่มเขียนปี ๒๔๘๙ และสอบปากเปล่าเสร็จปลายปี ๒๔๙๑ แต่มรสุมทางการเมืองทำให้เลื่อนเวลารับปริญญาเอกเป็นปี ๒๔๙๒ นายป๋วยได้แต่งงานกับ นางสาวมาร์กาเร็ต สมิธ มีบุตรชายรวม ๓ คน

นายป๋วยเข้ารับราชการในกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลังในปี ๒๔๙๒ และดำรงตำแหน่งกรรมการบริหารของสภาเศรษฐกิจแห่งชาติในปี ๒๔๙๖ เมื่อดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ได้ ๗ เดือนเศษ เนื่องจากไม่ยอมดำเนินนโยบายลู่ตามลมจึงต้องออกจากตำแหน่งนี้ไป ในปี ๒๔๙๙ นายป๋วยต้องเผชิญกับอำนาจมืดและอิทธิพลทางการเมือง ทำให้ต้องจากประเทศไทยไปรับตำแหน่งที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจการคลังประจำสถานเอกอัครราชทูตไทยในอังกฤษ ระหว่างนี้ได้มีส่วนช่วยให้ไทยขายดีบุกและยางพาราแก่อังกฤษและประเทศยุโรปได้มากขึ้น เมื่อไทยได้เข้าเป็นสมาชิกสภาดีบุกระหว่างประเทศ นายป๋วยได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนประเทศไทย และได้รับเลือกเป็นประธานสภาดีบุกระหว่างประเทศในปี ๒๕๐๑-๒๕๐๒

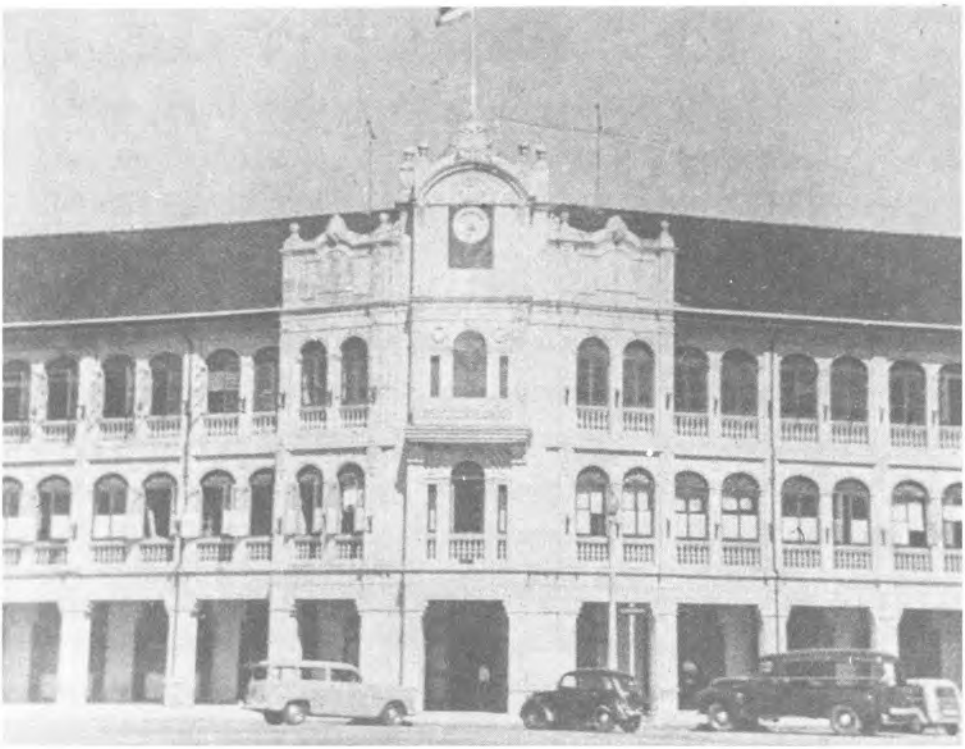
ปี ๒๕๐๑ นายป๋วยได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ปลายปี ๒๕๐๒ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย อยู่ในตำแหน่ง ๑๒ ปี โดยได้ขอลาออกหลายครั้งหลายคราแต่ไม่ได้รับอนุมัติ นายป๋วยได้เสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดแก่ระบบการธนาคารพาณิชย์และสิ่งสำคัญกว่าอื่นใด คือได้ป้องกันนักการเมืองมิให้เข้าไปใช้อิทธิพลในการกำหนดนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย ในปี ๒๕๐๔ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง

นอกจากนี้ นายป๋วยยังดำรงตำแหน่งในหน่วยงานและคณะกรรมการที่สำคัญอีกหลายชุด ทำงานอุทิศตนให้แก่บ้านเมืองจนได้รับรางวัล รามอน แมกไซไซ ในปี ๒๕๐๘

นายป๋วยรับตำแหน่งคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๐๗ ได้ปฏิรูปงานสำคัญ ๒ ด้านคือ การปรับปรุงหลักสูตรปริญญาตรี และการผลิตอาจารย์ ซึ่งเป็น

ผลให้จำนวนอาจารย์ประจำในคณะฯ ซึ่งมีเพียง ๔ คน ในปี ๒๕๐๗ เพิ่มขึ้นเป็นประมาณ ๙๐ คน ในปีการศึกษา ๒๕๑๘ นอกจากนั้นได้เริ่มหลักสูตรปริญญาโท ซึ่งสอนเป็นภาษาอังกฤษ และริเริ่มโครงการบัณฑิตอาสาสมัคร

สิ่งที่นายป๋วยย้ำอยู่เสมอคือ ความเป็นธรรมในสังคม และเสรีภาพของประชาชน นายป๋วยต้องการเห็นเมืองไทยเปลี่ยนแปลงโดยสันติวิธี และยึดหลัก "ธรรมคืออำนาจ" มิใช่ "อำนาจคือธรรม" ดังจะเห็นจากพฤติกรรมส่วนตัวและข้อเขียนในจดหมาย " นายเข้ม เย็นยิ่ง" และบันทึกประชาธรรมโดยสันติวิธีจากข้อเขียนนั้น ทำให้นายป๋วยต้องไปสอนหนังสือ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ แต่ถึงกระนั้นเสียงข่มขู่เอาชีวิตก็ยังไปถึงประเทศอังกฤษ จึงได้ลาออกจากคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่ปรึกษากระทรวงการคลังเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๑๕ หลังตุลาคม ๒๕๑๖ นายป๋วยได้กลับมาเป็นอาจารย์พิเศษประจำคณะเศรษฐศาสตร์ และรับตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ ต่อมาเมื่อ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นายป๋วยได้เผชิญกับมรสุมทางการเมืองอีกครั้ง จึงไปพำนักอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ จนถึงปัจจุบันนี้.

สำนักงานธนาคารชาติไทย

(ลายเซ็นนาม)

ขอแสดงว่า

นาง/นาย บุญช่วย ประสาน เป็นผู้ช่วยเหลือจัดการจำหน่ายบัตรช่วยชาติ และรับดำเนินการซื้อพันธบัตรเงินกู้ช่วยชาติ

ท่านที่มีความประสงค์ช่วยชาติ ขอได้โปรดติดต่อกับผู้ถือบัตรนี้ตามปรารถนา.

(พระยาทรงสุรัชฎ์)

ผู้รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการ

สำนักงานธนาคารชาติไทย

เสี้ยวหนึ่งแห่งความทรงจำ

คุณหญิง แร่ม พรหโมบล บุณยประสพ

ใคร ๆ ก็มักจะตั้งปัญหาถามเสมอว่า เมื่อดิฉันสอบไล่กฎหมายได้เป็นเนติบัณฑิตมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ในสมัยโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม แล้วทำไมจึงมาห่วงใยกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นักหนา ไม่ว่าจะเป็นการเชียร์ฟุตบอลประเพณีก็ไม่เคยขาด หรืองานธรรมศาสตร์ไม่ว่านัดไหน นัดนั้นก็ไม่เคยขาดเช่นกัน

เป็นโอกาสอันดีเหลือเกินที่ดิฉันได้รับความกรุณาจาก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยเฉพาะ อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดี มธ. ผู้รวบรวมและจัดทำหนังสือธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี แจ้งมาให้เขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งลงในหนังสือสถาปนา ๕๐ ปี ธรรมศาสตร์ และคอยพร่ำเตือนให้ส่งต้นฉบับ การที่ท่านพร่ำเตือนบ่อย ๆ ทำให้เกิดพลังแรงกระตุ้นมุมานะเขียนให้จบจนได้

ย้อนหลังไปถึงปีพ.ศ. ๒๔๗๑ ดิฉันสมัครเข้าเรียนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม เป็นเรื่องโกลาหลกันพอสมควร เพราะเป็นหญิงไทยคนแรกที่ขอเข้าเรียนกฎหมาย ซึ่งไม่เคยมีมาแต่ก่อน แน่ละ ในหน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ จะต้องมีข่าววิพากษ์วิจารณ์ ทั้งทางดีและทางไม่ดี

***คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ** (๒๔๕๔-ปัจจุบัน) เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ๒๔๕๔ ในครอบครัวที่คุณพ่อประกอบอาชีพราชการเคยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์เมื่อปี ๒๔๗๑ ก็เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม จนสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิตไทยเมื่อปี ๒๔๗๓ นับเป็นเนติบัณฑิตหญิงคนแรกของประเทศไทย ความเคารพนับถือและความสนิทสนมเป็นส่วนตัวที่มีต่อผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ได้ชักนำให้ท่านผูกพันรักใคร่ต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เรื่อยมา

การเรียนกฎหมายสมัยนั้น (สมัยไหน ๆ ก็คงเหมือนกัน) ไม่ใช่ของง่าย จะเป็นแนติบัณฑิตได้จะต้องเรียนภาคหนึ่งและภาคสอง บางคนใช้เวลาเรียนถึง ๑๐ ปีก็มี ส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อวินิจฉัยอุทาหรณ์ ผลที่ออกมาในปีแรก ก็คือ การสอบภาคหนึ่งตก ยอมรับว่า หมดกำลังใจท้อถอย จะไม่เรียนต่อเพราะในชีวิตที่ผ่านมา การเรียนจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนท์ ไม่เคยสอบตก มีแต่เลื่อนชั้นกลางปี และสอบไล่มัธยม ๘ (เทียบเตรียมอุดม) ได้คะแนนถึง ๙๐ กว่าเปอร์เซนต์

ในระหว่างการเรียนภาคหนึ่งซ้ำ ได้รับความกรุณาจากท่านครูบาอาจารย์ทุกท่านอาทิ เช่น เจ้าคุณลัดพลีธรรมประคัลภ์ คุณพระสารสาสน์ประพันธ์ คุณพระมนูภาณวิมลนาท คุณหลวงประดิษฐมนูธรรม (ท่านผู้ประศาสน์การ) เป็นต้น ได้แจ้งกับนักเรียนทุกคนว่า ถ้าสงสัยหรือติดขัดไม่เข้าใจในวิชาที่ท่านสอน ท่านอนุญาตให้ไปถามท่านได้ที่บ้านเวลาเลิกงานแล้ว พวกเราก็จับกลุ่มกันไปหาท่านอาจารย์ที่บ้าน และด้วยโอกาสอย่างนี้ เราจึงมีความสนิทสนมกับอาจารย์เกือบจะทุกท่าน นอกจากอาจารย์ชาวต่างประเทศเท่านั้น แต่เราก็คุ้นกับท่านผู้เป็นล่ามเป็นอย่างดี เช่น ดร.เสริม วินิจฉัยกุล ศจ.วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นต้น

พวกเราเป็นคนขี้สงสัยไม่เข้าใจกันเสียทุกวิชา เมื่อไปเป็นหมู่คณะ ได้ฟังเพื่อนคนอื่นถามอาจารย์ และโต้ตอบกับอาจารย์ จึงทำให้ความรู้เพิ่มขึ้น ทั้งรู้วิธีการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ ด้วยสมัยนั้นการเรียนกฎหมายไม่มีแต่หนุ่มสาวเท่านั้น อายุมาก ๆ หรือสอบตกหลาย ๆ ครั้งก็มีเรียนครูบา-อาจารย์แต่ละท่านในครั้งนั้น มีความเมตตาเอ็นดูเราเหมือนลูกหลาน บางครั้งเราก็ได้ร่วมรับประทานอาหารกับท่าน เพราะพยายามไปหาท่านเวลาอาหารค่ำพอดี จะไม่ถึงอาหารค่ำได้อย่างไรเล่น ไปหากันวันละหลาย ๆ อาจารย์ ก็ต้องพ้องเข้าสักแห่งในเวลาอาหารของท่าน โดยเฉพาะบ้านอาจารย์หลวงประดิษฐ จะพ้องกับเวลาอาหารค่ำบ่อยครั้งกว่าที่อื่น เพราะดิฉันถือวิสาสะว่า ได้เรียนที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟ ในสมัยเดียวกับท่านผู้หญิงพูนศุข และเคยไปมาหาสู่กันที่บ้านท่านตั้งแต่ก่อนที่ท่านจะสมรส

คณะที่จับกลุ่มเป็นหมู่ไปด้วยกันมีประมาณ ๗-๑๐ คน บางคนแตกฉานจริง ๆ เพราะเรียนมานาน จึงแม่นยำในปัญหาต่าง ๆ ซักเอาอาจารย์งงไปก็มี แต่ท่านผู้นั้นจนแล้วจนรอด สอบไล่ตกทุกทีเขาพูดกันว่า *เพราะตอบเกินธง*

ปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ดิฉันสอบไล่ได้ภาคที่หนึ่ง พอถึงปลายปีพ.ศ. ๒๔๗๓ ดิฉันสอบไล่ได้ภาคสองได้เป็นเนติบัณฑิตหญิงไทยคนแรก อย่าถามเรื่องดีใจ ตื่นเต้นจนไม่รู้จะทำอย่างไรถูก ตั้งความหวังไว้ว่าจะเป็นตุลาการ แต่พอเปิด พ.ร.บ.ตุลาการ มีการกำหนดคุณสมบัติข้าราชการตุลาการว่า จะต้องเป็นชายไทยและมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี ก็เราเป็นหญิงไทย และอายุยังไม่ถึง ๒๕

ปี เป็นตุลาการไม่ได้ และอัยการก็คงเป็นไม่ได้เช่นเดียวกัน จึงหันมาหาอาชีพทนายความ ซึ่งเป็นอาชีพเดียวที่จะใช้วิชาที่ตนเรียนมาและได้สมัครเข้าทำงานในสำนักงานทนายความชนชาติอังกฤษมีชื่อว่า สำนักงานทนายความติลลิกีและกิบบินส์ ซึ่งในระยะนั้นไม่มีคนไทยเป็นทนายความประจำอยู่สำนักงานนี้เลย มีแต่เพียงเสมียนพิมพ์ดีด เสมียนไปกรมที่ดิน ไปกรมทะเบียนการค้า แต่ท่านเสมียนเหล่านี้ก็ไม่ใช่ย่อย เพราะมีประสพการณ์ในด้านการทำงานมานาน รู้วิธีการดีกว่าผู้จบปริญญาใหม่ ฉะนั้นการได้ปริญญาไม่ว่าในวิชาใด ๆ ก็ตาม เป็นแต่เพียงทฤษฎีเท่านั้น จะต้องไปเรียนรู้ในทางปฏิบัติอีกมากและ ในที่สุดได้ยึดอาชีพทนายความเป็นหลักมาจนบัดนี้และเมื่อหวลกลับไปคิดถึงเรื่องความหลัง ว่าเคยเสียใจที่ไม่ได้เป็นตุลาการ แต่มาบัดนี้กลับคิดตรงกันข้ามว่าไม่เสียใจสักน้อยนิด เพราะการเป็นทนายความทำให้รู้จักคนมาก คบกับใครก็ได้ มีอาชีพอย่างอื่นอีกก็ได้ไม่ต้องระวังหน้าระวังหลังเหมือนตุลาการ ซึ่งอยู่ในสถาบันที่ควรเคารพ

ระหว่างเป็นทนายความ ความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่กับท่านอาจารย์ทั้งหลายที่กล่าวนามมาข้างต้นก็ไม่ได้เหินห่าง ไปมาหาสู่ท่านตลอดมาอย่างว่าเราเป็นลูกศิษย์ขี้สงสัย จึงยึดท่านอาจารย์เป็นที่พึ่งคอยให้ความคิดเห็นในรูปดีต่าง ๆ ด้วยตลอดมา

การที่ได้เรียนรู้กฎหมายขณะนั้น มีอะไรหลายอย่างที่ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความไม่เสมอภาคในทางวัฒนธรรม ประเพณี และทางกฎหมาย เกี่ยวกับชายและหญิง และการปกครองประเทศ อาจจะเป็นเพราะการเข้าไปทำงานในสำนักงานทนายความของชาวต่างชาติ จึงมีความรู้ทั่ว ๆ ไปในกฎหมายของเขาด้วยซึ่งได้นำมาใช้เป็นบทเรียนเปรียบเทียบกับกฎหมายของเรา ก็พอดีในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ ผู้ประศาสน์การ นั้นเป็นผู้นำฝ่ายพลเรือน

ความรู้สึกขณะนั้น เป็นเรื่องที่ตื่นเต้นจริง ๆ และเริ่มคิดถึงสภาพความเป็นอยู่ของหญิงและเด็กทันที (ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีนักสังคมสงเคราะห์เหมือนขณะนี้) ถูกทอดทิ้ง ไม่มีใครเหลียวแล โดยเฉพาะโสเภณีซึ่งอยู่หน้าโรงหวย (สามยอด) ซึ่งดิฉันได้ถูกชวนจากแพทย์สตรี คือ คุณหญิงหมอเพียร ให้เข้าไปเยี่ยมเยียนเพื่อหาทางช่วยเหลือ จึงได้รวบรวมสตรีผู้มีชื่อเสียงอยู่ในขณะนั้น เช่น คุณหมอใหญ่ คุณะดิลก คุณพร้อม สำเร็จประสงค์ (นักประพันธ์สตรีนามปากกา กุหลาบขาว) สมัยนั้นมีสตรีที่มีชื่อเสียงมากมายเหมือนกันแต่ท่านขอตัวไม่ออกหน้า เพราะวัฒนธรรมประเพณียังกีดกันอยู่ ท่านยอมสนับสนุนอยู่ด้านหลัง การก่อตั้งสมาคมสตรีไทย มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อช่วยสงเคราะห์สตรีและเด็กที่ไร้ผู้อุปถัมภ์ ได้เชิญคุณหมอใหญ่ คุณะดิลก เป็นนายกสมาคม และตัวเองเป็นอุปนายก สมาคมสตรีไทย ก็ได้มีชื่อเสียงทำคุณทำประโยชน์มาโดยนายกและคณะกรรมการ

หลายสมัยจนถึงบัดนี้เป็นเวลากว่า ๕๐ ปีแล้ว

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ ได้เรียกพวกเราซึ่งเคยไปเรียนกับท่านเป็นส่วนตัวไปใช้งานต่าง ๆ โดยที่ท่านมีโครงการจะสร้างสรรค์ประเทศชาติให้ก้าวหน้ารวมทั้งการตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เท่าที่จำได้ เมื่อเลิกงานจากสำนักงานทนายความแล้วท่านก็ให้ไปขีดเขียนโครงการต่าง ๆ ตามคำสั่ง แต่ส่วนใหญ่ท่านจะประชุมเฉพาะผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น ดร.เดือน บุนนาค คุณวิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นต้น *การเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ใช่จะราบรื่น เกิดมีการขัดแย้งจากที่ราบสูงมีการต่อสู้กันขึ้นระหว่างสองฝ่าย คนไทยกับคนไทยรบกันเองพวกเราวิตกทุกข์ร้อนทั่วกัน*

เป็นเรื่องที่ประหลาดจริง ๆ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ไม่ทราบว่าอะไรเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พวกเราเนติบัณฑิตรุ่นเดียวกัน ๒๔๗๓ และรุ่น ๒๔๗๔ รุ่น ๒๔๗๕ รวมทั้งรุ่นที่กำลังเรียนในปี ๒๔๗๖ จึงมารวมใจและคบกันได้อย่างสนิทสนม และมีความคิดเป็นอย่างเดียวกันว่า เราจะช่วยประเทศชาติทุกวิถีทาง ถ้าจะถามความรู้สึกว่า เราเดือดร้อนอะไรหรือในการที่เราอยู่ในปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เราจะตอบทันทีว่า เรารักในหลวง เราไม่เคยเดือดร้อนอะไรเลย แต่คำว่าระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีราษฎรมีสิทธิออกเสียงด้วยได้นั้น เป็นความรู้สึกที่พูดไม่ถูก เรารู้สึกกระหยิ่มยิ้มย่องขึ้นมาทันทีว่า เรามีส่วนรับผิดชอบในชาติของเรา แต่เรายังรักในหลวงของเราไม่เสื่อมคลาย

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ รัฐบาลจัดงาน**วันรัฐธรรมนูญ** โดยมีการออกร้านในวังสราญรมย์ ขณะนั้น ดิฉันอายุเพียง ๒๒ ปี เท่านั้น ได้รวบรวมรุ่นน้องและรุ่นเสมอกันขึ้นจำนวนหนึ่งมีอาทิเช่น คุณชมพู อรรถจินดา คุณปลุก วัชราภัย คุณสมจิตร์ ยศสุนทร คุณศักดิ์ ศรีเพ็ญ คุณวิจิตร อินทรกุลและท่านผู้อื่นอีกมากมายให้มาตั้งร้านด้วยกันให้ชื่อว่า**ร้าน"โรงเรียนกฎหมาย"** ขายอาหาร โดยดิฉันเป็นเจ้าของร้านเพราะขณะนั้นดิฉันทำงานอยู่ในสำนักงานทนายความ ได้เงินเดือน ๆ ละ ๑๒๐ บาท ต้องเป็นผู้ลงทุนส่วนคนอื่นจะลงแรง และมอบให้คุณสมจิตร์ ยศสุนทร เป็นเคชเชียร์ เพราะเพื่อน ๆ เห็นว่าคุณสมจิตร์เป็นคนละเอียดละออ เชื่อถือได้ เริ่มต้นตั้งแต่สร้างร้าน ทุกคนเต็มอกเต็มใจสร้างกันเองไม่ได้จ้างใคร ๆ ทั้งสิ้น ตั้งแต่มุงหลังคา จนยกพื้น ทำสำเร็จเสร็จสิ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของท่านเนติบัณฑิตเหล่านี้จริง ๆ ดิฉันยังจำได้จนทุกวันนี้ ดิฉันนำเงินจำนวนนิดเดียว ตามมีตามเกิดมามอบให้คุณสมจิตร์ ยศสุนทร ทดลองจ่ายในฐานะเป็นผู้รับผิดชอบในตำแหน่งเจ้าของร้าน พอถึงวันงาน ร้านเสร็จทันเวลาเกือบจะคุยได้ว่า เป็นร้านที่สง่าภาคภูมิที่สุด เพราะกรรมกรที่สร้างร้านมีความเจนจัดในการตบแต่ง และได้กลายเป็นบ่อยเสริฟกิตติมศักดิ์นุ่งผ้าม่วงสีต่าง ๆ (ขณะนั้นยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงใช้กางเกง) ใส่เสื้อคอปิดกระดุม ๕ เม็ด แบ่งหน้าที่

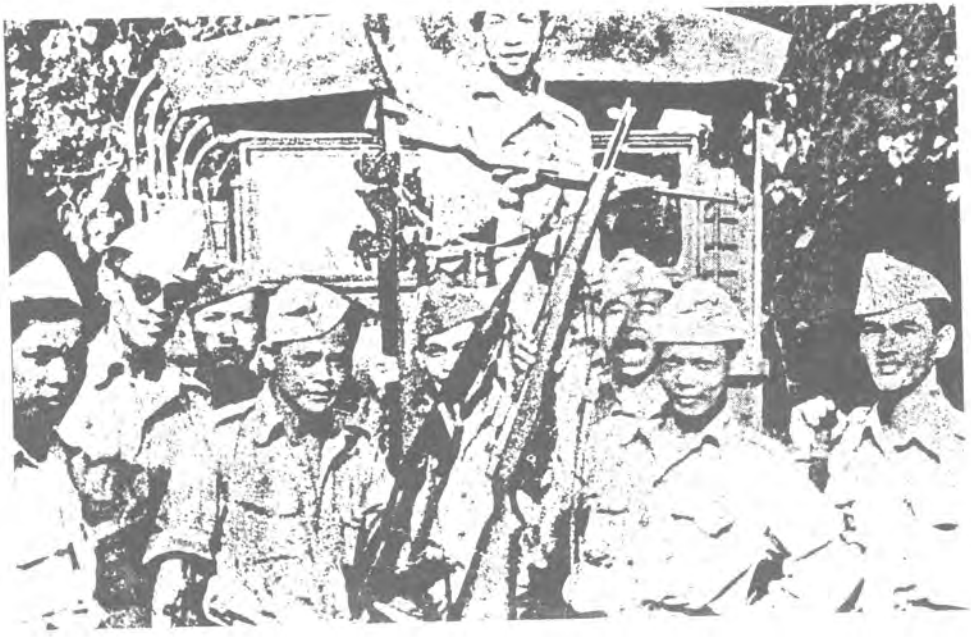
ประจำกันทุกโต๊ะ ดิฉันในฐานะเจ้าของร้าน โล่งอกหายวิตก คุณสมจิตร์แคชเชียร์ก็ดีใจ เพราะมีผู้มารับประทานอาหารในร้านของเรามากที่สุดวิธีการขายอาหารของเราก็คือ ชวนหาบเร่ที่มีชื่อเสียงจากราชวงศ์มาขาย เช่น หมูสะเต๊ะ เนื้อสะเต๊ะ หูปลาฉลาม กระเพาะปลา เสียโป เย็นตาโฟ ฯลฯ เป็นต้น ถ้าหากจะสั่งอาหารเป็นชามจากหาบไหน ก็ต้องส่งบัตรไปให้ เมื่อเสร็จสิ้นแต่ละคืน เขาก็จะนำบัตรนั้นมารับเงินจากแคชเชียร์

สองคืนแรกมีกำไรคุ้มค่า พอคืนที่สาม ในขณะที่มีแขกมานั่งเต็มทุกโต๊ะ บ๋อยกิตติมศักดิ์ของร้านซึ่งมีจำนวนกว่า ๒๐ คน ก็วิ่งพรวดพราดกันออกไปจากร้าน หายวับไปกับตาโดยไม่รู้สาเหตุ และตามที่กล่าวแล้วว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองมีการขัดแย้งเกิดขึ้น ฝ่ายรัฐบาลได้ส่งทหารไปปราบปรามและได้รับชัยชนะมาหมาด ๆ แต่กระเส็นกระสายของการสู้รบยังพึ่งจะจางไป จึงทำให้แขกที่มานั่งกินอาหารพากันตระหนกตกใจไปด้วย ต่างวิ่งออกจากร้านไปหมด เงินทองไม่ได้จ่าย ทิ้งให้เจ้าของร้าน คือ ดิฉันและคุณสมจิตร์ แคชเชียร์ ตื่นตระหนกจับต้นชนปลายไม่ถูก แต่ในขณะเดียวกันนั้นเอง บรรดาบ๋อยกิตติมศักดิ์ของเราแห่กันเข้ามาโดยอุ้มท่านอาจารย์ หลวงประดิษฐเข้ามาด้วย ปรากฏว่า ในขณะก่อนที่จะวิ่งกันออกไปนั้นมีเพื่อนมาส่งข่าวว่า อาจารย์ท่านเข้ามาในงาน พวกนี้ก็ไม่ฟังเสียงใครกันละ ต่างคนต่างวิ่งออกไปโดยไม่ได้นัดหมาย และอุ้มท่านเข้ามาจริง ๆ ภาพนั้นยังประทับใจประทับตาดิฉันมาจนทุกวันนี้ ดิฉันคิดว่า คุณสมจิตร์ซึ่งกำลังหัวฟัดหัวเหวี่ยงว่า บ๋อยของเราขาดวินัย ก็คงจะมีความรู้สึกอย่างเดียวกัน มีคนเที่ยวในงานตามมาดูกันเต็มร้านหมด และเริ่มนั่งตามโต๊ะอาหาร เมื่อท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ มาถึงร้าน ไม่ทันที่ท่านลงนั่ง ท่านเดินตรงมาที่ดิฉันยืนอยู่ ท่านบอกว่า คุณหลวงพิบูลสงคราม (จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งขณะนั้นเป็นฝ่ายที่ออกไปปราบปรามการขัดแย้ง) กำลังเข้ามาในงานนี้เช่นเดียวกัน ขอให้คุณบอกเพื่อน ๆ ของคุณไปต้อนรับหลวงพิบูลให้เหมือนที่รับผม ดิฉันยังไม่ได้ทันหันไปสั่ง บ๋อยกิตติมศักดิ์ได้ยินด้วย ก็พากันวิ่งออกไปอีก บรรดาแขกที่สั่งอาหารกันใหม่ก็พลอยวิ่งตามกันไปด้วย ในทันทีทันใดนั้น บ๋อยกิตติมศักดิ์ก็อุ้มคุณหลวงพิบูลสงครามเข้ามาเช่นเดียวกับที่อุ้มท่านอาจารย์หลวงประดิษฐและสองท่านพร้อมด้วยผู้ติดตามก็นั่งรับประทานอาหารในร้าน "โรงเรียนกฎหมาย" ของเรา เป็นที่ปลาบปลื้มกับพวกเราเป็นอย่างมาก ภาพที่ท่านทั้งสองได้คุยกันอย่างสนิทสนมในวันนั้น ทำให้เราชื่นชมเป็นอย่างยิ่งและเด็ก ๆ ขนาดเราก็ได้แต่สร้างมโนภาพว่า ประเทศไทยของเราได้มาถึงจุดพัฒนาโดยพลังสมองร่วมกันของท่านเหล่านั้นแต่ไม่นึกเลยว่า ต่อมาความฝันของเราจะสลายอนาคตเป็นเรื่องไม่แน่นอน

ตั้งแต่นั้นมาใคร ๆ ก็เริ่มเรียกพี่แร่ม จนบางครั้งรู้สึกเขิน เพราะท่านผู้เรียกเราว่า"พี่" บางท่านดูจะแก่กว่า จนครั้งหนึ่งในสมัยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ท่านจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี บรรดา ส.ส. ทั้งหลายส่วนใหญ่ เรียกว่า **"พี่แร่ม"** ท่านก็ชี้หน้า ส.ส.

เสรีไทย

ท่านหนึ่งว่าอะไรกัน แก่กว่าเขาตั้งหลายปี ทำไมเรียกเขาว่า"พี่แร่ม" ท่านผู้นั้นตอบว่า ใคร ๆ เขาก็เรียกว่า "พี่แร่ม"กันทั้งนั้น ผมก็พลอยเรียกไปด้วย รู้สึกว่าผมหนุ่มขึ้นถนัด ท่านจอมพล เลยพูดล้อ ๆ ว่า ถ้าอย่างนั้นผมขอเรียก"พี่แร่ม" ด้วยคนจะได้ทำให้ผมหนุ่มขึ้นบ้าง "พี่แร่ม"จึงกลายเป็นนามตัวไป และในสมัยนั้นดิฉันได้ทำกุศลให้สุภาพบุรุษหนุ่มขึ้นเมื่อเรียก"พี่แร่ม"

เมื่อ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ ได้ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองสำเร็จ ซึ่งพวกเราผู้รับใช้ท่าน ช่วยท่านขีด ๆ เขียน ๆ อยู่ มีความรู้สึกยินดีปราโมทย์กันทั่วหน้า รู้สึกรักมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง อย่างจับใจโดยไม่รู้สึกตัวว่าความรักของเราเกิดขึ้นเมื่อใด ที่ไหน มันช่างค่อย ๆ ซับซึมเข้ามาโดยไม่รู้ตัว สำหรับที่ไหนนั้น เรารู้แน่ ๆ ว่า ที่ท่าพระจันทร์ทรงกลดนี้เองแต่ขณะเดียวกันเราก็รับข่าวไม่สู้ดีสำหรับพวกเราจากท่านอาจารย์หลวงประดิษฐแจ้งว่า กรรมการมหาวิทยาลัยไม่ยอมให้เราเนติบัณฑิต ของโรงเรียนกฎหมายทุกรุ่นจนถึงรุ่น ๒๔๗๖ เข้าเรียนปริญญาโทในมหาวิทยาลัยได้เว้นแต่จะได้เข้าเรียนปริญญาตรีให้จบจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสียก่อน เราเสียใจเมื่อมหาวิทยาลัยไม่เทียบปริญญาเนติบัณฑิตให้ แต่ก็เพราะความรักมหาวิทยาลัยอย่างว่า และเรารู้สึกว่าคงจะว้าเหว่ไม่น้อยถ้าไม่มีสถาบันการศึกษาของเราเองในอนาคตต่อไป เพราะเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยก็ได้มีประกาศยกเลิกโรงเรียนกฎหมายเดิม เราจึงยกขบวนการเข้าสมัครในมหาวิทยาลัยเกือบจะเป็นรุ่นแรก และได้ผ่านการสอบไล่ได้ในปีที่หนึ่ง เมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๗ นั้นเอง แต่ขณะเดียวกันทางกรรมการมหาวิทยาลัยกลับประกาศบรรดาผู้ที่สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตจากโรงเรียนกฎหมายทุกรุ่น ให้เข้าเรียนปริญญาโทได้โดยไม่ต้องผ่านปริญญาตรีเราก็ยกขบวนไปสมัครเรียนปริญญาโทกันต่อไปอีก จำได้ว่า ตัวดิฉันกำลังฟิตจัดไปสมัครเข้าเรียนปริญญาโทถึงสองปริญญา คือ ปริญญาโททางนิติศาสตร์ ได้เลขหมายประจำตัวที่คันได้คือ น.๒๑๓ และปริญญาโททางการทูต แต่ผลคือ ไม่สำเร็จปริญญาโททั้งสองสาขา เพราะเกิดไปเบียดเสียก่อน

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ มีงานรัฐธรรมนูญอีก พวกเราคณะเริ่มจับกลุ่มกันสร้างร้านชื่อว่า **ร้านมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง** โดยไม่คำนึงว่าจะขออนุญาตจากใคร ทุกคนรู้สึกว่าตัวเองเป็นเจ้าของมหาวิทยาลัย และครั้งนี้ไม่ได้สร้างร้านด้วยตนเอง เพราะแต่ละคนมีเงินเดือน และเอาเงินมาร่วมลงทุนทุกคน ๆ ละเท่า ๆ กัน ฝ่ายชายได้เปลี่ยนเครื่องแต่งตัวจากผ้าม่วงมาเป็นกางเกง ฝ่ายหญิงครั้งนั้นดิฉันได้รวบรวมนักศึกษารุ่นใหม่ แต่งตัวกระโปรงสีขาว ตัวเสื้อสีน้ำเงินแขนยาวกระดุม ๒ แถว เท่าที่จำได้ฝ่ายหญิงมี คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ คุณหญิงอรุณวดี คุณหญิงสัตยวดี คุณศิริ จุตีรัตน์ เนติบัณฑิตปี ๒๔๗๔ ฯลฯ ร่วมด้วย เครื่องแบบของนักศึกษาหญิงดูสมาร์ทมาก เป็นความสำเร็จอย่างงดงามกำไรและทุนทั้งหมดได้ยกให้มหาวิทยาลัยไป จำเดิมแต่นั้นมา งานรัฐธรรมนูญเกือบจะทุกปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ สมาคมธรรมศาสตร์ของ

เสรีไทยที่เสียชีวิต

จากปกหนังสือทางก้าวหน้า
ของสำนักเลขาธิการ กพ.
เล่ม ๓ ปีที่ ๒ ๒๔๘๔

เราก็ไปตั้งร้านในงานตลอดมา จนถึงงานกาชาดในสมัยนี้

ขอกล่าวย้อนไปถึงสมาคมธรรมศาสตร์ เมื่อสมัย คุณชมพู อรรถจินดา เป็นนายกสมาคม คุณชมพู สอบไล่ได้เนติบัณฑิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ จากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม แต่ก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเป็นนายกสมาคมธรรมศาสตร์ จัดหาทุนให้นักศึกษาหลายสมัยคุณชมพู ได้เรียนมาในโรงเรียนกฎหมายร่วมกัน และสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต จึงมีความสนิทสนมเหมือนพี่น้อง ดิฉันได้เป็นกรรมการอยู่ด้วยและมีท่านผู้ใหญ่อีกหลายท่านเป็นกรรมการ ได้ร่วมกันหาทุนเก็บเล็กผสมน้อยได้เงินเป็นจำนวนถึงห้าล้านบาท ซึ่งจำนวนเงินนี้ต่อมาได้ใช้เป็นฐานทุนสร้างสมาคมธรรมศาสตร์ซึ่งได้สำเร็จเป็นอาคารงดงามพร้อมด้วย "โดม" ธรรมศาสตร์ ในสมัย คุณบุญชู โรจนเสถียร และคุณวิโรจน์ เลาหะพันธ์ เป็นนายกตามลำดับ จึงขอแสดงความชื่นชมต่อนายกสมาคมธรรมศาสตร์ ทั้งสามท่านที่กล่าวนามมานี้ด้วย

"เสี้ยวหนึ่งแห่งความทรงจำ" *เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ควรจะจบเพียงนี้แต่เป็นที่ทราบกันแล้วว่า ในความรู้สึกของพวกเรา ถ้ากล่าวถึง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็หมายถึงท่านผู้ประศาสน์การ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ควบคู่กันไปด้วย ถ้าไม่เขียนครั้งนี้ก็ไม่ทราบว่าจะเขียนในโอกาสใด จึงขอผนวกเพิ่มเติมไว้ในโอกาสนี้อย่างย่อ ๆ เพราะเป็นเรื่องสำคัญในระดับชาติที่เกี่ยวกับท่านผู้ประศาสน์การ และขอสรุปเรื่องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สมัยใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๑๖ และต่อ ๆ มา ไว้ในบทส่งท้ายด้วย*

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง และตั้งมหาวิทยาลัยแล้ว ไม่ใช่ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะสงบและปลอดภัย รวมทั้งด้านเศรษฐกิจด้วย นอกจากการแก้ปัญหาเศรษฐกิจทางด้านอื่น ๆ แล้ว ท่านผู้ประศาสน์การได้ดำริห์ให้รัฐบาลออกพันธบัตร เพื่อขายให้แก่ประชาชนเป็นการระดมทุนจากประชาชนมารวมให้รัฐ สมัยนั้นเป็นสมัยเจ้าคุณทรงสุรเดชเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ในการออกพันธบัตร ครั้งนั้นประชาชนไม่เข้าใจและไม่เชื่อถือ คำว่า "พันธบัตร" เป็นของใหม่ ท่านผู้ประศาสน์การได้เรียกดิฉันไปพบสั่งให้รวมพวกสตรีแบ่งออกเป็นสาย ๆ เดินตรงเข้าไปหาท่านคหบดี และคหปตานีทั้งหลาย ซึ่งมีระบุไว้ตามบัญชีที่ท่านส่งมาให้เพื่อเรียนชี้แจงขอให้เกิดความศรัทธาซื้อพันธบัตร ทั้งนี้เพียงเพื่อเป็นตัวอย่างที่จะนำชื่อของท่านมาโฆษณา ให้บุคคลอื่นได้ซื้อตาม จำได้ว่า ได้ไปขอให้คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ มาร่วมงานด้วย บุคคลสองท่านแรกที่ไปหา คือคุณนายเนียร สพานุกรมมารดาของท่านผู้หญิงมานวราชเสวี และคุณนายอุ่น โปษยะจินดามารดาของคุณอรุณ จำรูญเนติศาสตร์ได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ท่านเข้าใจดีและไม่ต้องรอให้ชี้แจง ท่านทั้งสองได้จ่ายเงินจำนวนมากซื้อพันธบัตรให้เป็นตัวอย่างทันที และตั้งแต่นั้นมาท่านยังได้ให้ความกรุณาเหมือนลูกหลานในครอบครัวของท่านเอง ซึ่งดิฉันไม่เคยลืมพระคุณของท่านตั้งแต่

บัดนั้นจนบัดนี้

การขายพันธบัตรแบบเคาะทุก ๆ ประตูบ้านในครั้งนั้น ได้ผลดีเกินความคาดหมาย เป็นที่ภูมิใจและยินดีทั้งศิษย์และท่านอาจารย์

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง เข้าวันที่ทหารญี่ปุ่นเข้าประเทศไทยโดยทันทีทันใดหลาย ๆ จุด รายละเอียดมีผู้เขียนไว้หลายท่านแล้ว จะไม่เขียนยืดยาว จะกล่าวแต่เฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เปลี่ยนสภาพเป็นที่คุมขังชนชาติเชลย อาทิเช่น ชนชาติอังกฤษ ฝรั่งเศส ฯลฯ หรือประเทศอื่น ๆ ซึ่งไม่ใช่พันธมิตรของญี่ปุ่นและเยอรมัน ต้องถูกจับกุมมาคุมขังที่มหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่ในตอนต้นดิฉันได้เขียนไว้ว่า ดิฉันเป็นทนายความหญิงคนแรกของประเทศไทย ที่ได้เข้าไปทำงานในสำนักงานติลลิกีและกิบบินส์ ของชนชาติอังกฤษ นายคนหนึ่งของเราก็ถูกจับมาถูกคุมขังอยู่ด้วย ในสำนักงานนี้มีผู้ถือหุ้นเป็นชาวอังกฤษอยู่ ๓ คน คือ ๑.นายเอส บริกเฮาส์ ๒. นายอาร์. ดี. แอทกินสัน ๓. นายวี.เอช.เจกษ์ ในระยะนั้นเป็นระยะพักร้อน ซึ่งหุ้นส่วน ๒ ท่าน ครบเทอมไปพักผ่อนที่อังกฤษพอดีเหลือแต่นายเอส บริกเฮาส์ กับครอบครัวที่ถูกจับกุม นายเอส บริกเฮาส์ เป็นชาวอังกฤษที่รักเมืองไทยอย่างยิ่ง อยู่มานานนับตั้ง ๓๐-๔๐ ปี รู้จักเจ้านาย พระราชวงศ์ และบุคคลสมัยเก่าชั้นผู้ใหญ่มากมายและเป็นที่นับถือของคนไทยทั่ว ๆ ไปด้วย นอกจากจะเป็นนายแล้วยังเป็นพ่อทูลหัว (ไม่ทราบจะเปรียบอย่างไร เพราะท่านรักและไว้ใจดิฉันเหมือนบุตรของท่านคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้กันดีในสังคมแคบ ๆ ในสมัยนั้นได้เคยซื้อลอตเตอรี่ให้ท่านถูกรางวัลที่หนึ่งซึ่งเป็นเรื่องดังมาก เพราะเราเกิดไปใส่ชื่อจริงของท่านในต้นขั้วลอตเตอรี่วิทยุประกาศชื่อท่านทุกสถานี) ดิฉันมาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เกือบจะทุกวันเพื่อเยี่ยมท่านและครอบครัว

ระหว่างนั้นฝ่ายประเทศอังกฤษจับเชลยคนสำคัญ ๆ ของญี่ปุ่นไว้ได้ เขาจึงเจราจาขอแลกเชลย เผอิญ นายเอส บริกเฮาส์ เป็นเพื่อนรักของท่านเอกอัคราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยในสมัยนั้นชื่อเซอร์โจไซ ครอสบี้ ท่านได้หนีออกจากประเทศไทยและรอดพ้นกลับไปอังกฤษได้ ฝ่ายอังกฤษจึงได้ระบุขอแลกเชลยญี่ปุ่นกับ นายเอส บริกเฮาส์ และภริยากับบุตรอีก ๓ คน ล้วนแต่เป็นชนชาติอังกฤษทั้งนั้นท่านผู้ประศาสน์การ ได้ให้คนไว้ใจของท่านมาตามเข้าไปพบท่านที่บ้านท่าช้าง เวลาดึกพอสมควรเมื่อไปถึง เห็นท่านแล้ว รู้สึกตกใจ เพราะดูท่านทรุดโทรมผิดตา ท่านเดินไปเดินมา เหมือนคนมีทุกข์หนัก ๆ ท่านมุ่งถึงแต่ความเดือดร้อนของแผ่นดิน ความเดือดร้อนของคนไทยในชาติในยามวิกฤตจนเห็นได้ชัด ท่านเรียกเข้าไปพบตัวต่อตัว ไม่มีผู้ใดอื่นเลย ท่านเริ่มถามว่า รักชาติแค่ไหน ไม่ทันตอบ ท่านก็พูดต่อไปว่า จะใช้ให้ไปทำงานสักอย่าง ซึ่งอาจเป็นการเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตได้ เวลานั้นจับต้นชนปลายไม่ถูก งง ๆ แต่ก็ได้รับปากกับท่านท่านถามว่ามีอะไรที่เป็นห่วงบ้าง เรียนท่านว่า ห่วงลูกสาว (เพราะเพิ่งได้ลูกสาวคนเดียวอายุเพียง ๔-๕ ขวบ

เท่านั้น) แล้วท่านก็แจ้งว่าท่านกำหนดตัวให้ดิฉันเดินทางไปพร้อมกับนายเอส บริกเฮาส์ ในฐานะเป็นลูกสาวของนาย เพื่อแจ้งให้เสรีไทยนอกประเทศรู้ว่า ทางเรามีเสรีไทยเหมือนกัน ท่านให้ชื่อตัวท่านเป็นระหัสว่า "**รู้ท**" การส่งเครื่องบินมาทิ้งระเบิดผิดเป้าหมาย ทำให้ประชาชนเดือดร้อนล้มตายมากและได้ส่งข้อความอื่น ๆ อีกด้วย ขณะนั้นก็พึ่งจะรู้ว่า เรามีเสรีไทย เป็นของใหม่จริง ๆ การสั่งงานของท่านในเรื่องเช่นนี้ปกปิดเป็นความลับของแต่ละคน เป็นเรื่องสั่งโดยเฉพาะ ท่านสั่งให้เตรียมตัวเดินทางได้ไม่ต้องใช้กระเป๋าเดินทาง ให้ใช้ถุงผ้าใส่ของที่จำเป็นต้องใช้ และส่งคนของท่านมาตามปลุกในเวลาวิกาลให้ไปซ้อมวัน ดีเดย์ ถึงสองครั้ง แต่บังเอิญมีเหตุพ้นวิสัยบางประการเกิดขึ้น ทำให้ไม่ได้เดินทางไปความรู้สึกในขณะนั้นทั้งกลัว ๆ กล้า ๆ ยังสงสัยอยู่ว่า ถ้าได้ไปจริง ๆ ญี่ปุ่นคงจับโยนลงทะเลเสียก่อนที่จะไปถึงจุดหมายปลายทางเพราะหน้าตาแสนจะไม่มีกลิ่นไอของคนอังกฤษเสียเลย เมื่อเทียบกับนายและแหม่มกับลูกสาวของนาย ต่อมาท่านผู้ประศาสน์การได้มอบหมายให้ไปประจำค่ายอังกฤษ เมื่อนายอีกท่านหนึ่งเดินทางเข้ามาทางเรือดำน้ำ คือ นายพลจัตวา วี.เอช.เจกษ์ ซึ่งระบุนามไว้แต่ต้น จึงได้เข้าปฏิบัติงานเสี่ยงกับภัยมืดอย่างจริงจัง เป็นระยะ ๆ จนเสร็จสิ้นสงคราม ซึ่งบัดนี้ก็เหลือความภูมิใจอันยิ่งใหญ่ไว้ในจิตต์ใจในฐานะที่เกิดมาเป็นคนไทย และมีโอกาสได้สนองแผ่นดินที่ให้กำเนิดมาตามสมควร

ขอกลับมาเล่าเรื่องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัย ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และปีต่อ ๆ มา เป็นบทส่งท้าย เพื่อบันทึกไว้ให้เป็นความรู้ส่วนหนึ่งของอนุชนรุ่นหลัง เมื่อก่อน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ได้มีเหตุการณ์นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงเดินขบวนขับไล่อธิการบดี มีจำนวนนักศึกษาประมาณหนึ่งหมื่นคนและบรรยากาศคุกรุ่นว่า จะมีการขับไล่รัฐบาล ถึงแม้จะมีความรู้สึกกันทั่ว ๆ ไปว่า จะมีแน่ แต่ก็ไม่ได้นึกว่าจะเอากำลังนักศึกษามหาศาลมาได้จากไหน พอถึงรุ่งอรุณวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เขาเล่าว่า มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังเดินจากมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนหลายหมื่นคน ทำไมจึงเขียนว่า *"เขาเล่าว่า"* ก็เพราะบ้านที่พักอาศัยของดิฉันอยู่ในโรงแรมเวียงใต้ หลังกรมประชาสัมพันธ์ ใคร ๆ ที่วิ่งไปดูมา ก็มาเล่าต่อ ๆ ว่า มีการเดินขบวนจากมหาวิทยาลัย และมาตั้งขบวนชุมนุมอยู่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เป็นจำนวนเรือนแสน ประมาณสายหน่อย ก็มีรถบรรทุกทหารมาจอดอยู่ในซอยหน้าบ้านหลายคัน ทหารทั้งหลายก็วิ่งอ้อมไปเข้าทางหน้ากรมประชาสัมพันธ์ สักครู่หนึ่งก็ได้ยินเสียงปืนดังขึ้น มีนักศึกษาและไม่ใช่นักศึกษาวิ่งกันมาและที่จูงกันมาก็มากขอเข้ามาในโรงแรมเวียงใต้ เพื่อล้างหน้าในสระว่ายน้ำของโรงแรม เพราะโดนแก๊สน้ำตาจากฝ่ายปราบปราม ลืมตาไม่ขึ้น จึงได้จูงกันมาและขอล้างหน้า แล้วก็ขอนอนพักลงบนพื้นพรมของโรงแรมประมาณเกือบ ๑๐๐ คน ยังแสบตาไม่หาย กลับบ้านไม่ได้ ดิฉันได้จัดเลี้ยงดูตามมีตามเกิด ไม่ได้หาอาหารเตรียมไว้เพื่อคนมาก ๆ โชคดีที่มีอาหารเตรียมไว้สำหรับแขกพักในโรงแรม แต่ถึงกระนั้นก็ดีก็ได้ไปซื้อไข่จากตลาดบางลำพูมาไว้เป็นพันฟอง ต้มไข่พะโล้

และให้พ่อครัวหุงข้าว เข้าขึ้นใส่กระทงนำไปแจกทั้งทหาร-ตำรวจ-นักศึกษา

บรรดาพวกวัยรุ่นทั้งหลายที่ได้เข้ามาขอนอนบนพรมในห้องรับแขกโรงแรมในวันนั้นบัดนี้ ระยะเวลาได้ล่วงเลยมานานแล้วกลายเป็นวัยไม่รุ่นและต่างคนต่างก็มีครอบครัว ทำงาน ทำการเป็นหลักฐาน และยังติดต่อสนิทสนมกับดิฉันตลอดมา ดิฉันมักจะล้อเขาอยู่เสมอว่า *"เดินขบวนกันอีกสักทีจะดีไหม"* เขาตอบว่า *"โธ่พี่ครับ ครั้งนั้นผมก็ไม่ได้ไปเดินขบวนอะไรกับเขาเป็นแต่พวกไทยมุง นึกสนุกไปด้วยกับเขาเท่านั้น"*

ต่อมาเมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ซึ่งมีการขับไล่รัฐบาลขณะนั้นดิฉันอยู่ในรัฐสภาในตำแหน่ง วุฒิสมาชิก กำลังอภิปรายเรื่อง พ.ร.บ.งบประมาณ ซึ่งมีคุณเสวตร เปี่ยมพงษ์สานต์ (ท่านเป็นเนติบัณฑิต รุ่น ๒๔๗๓ เหมือนกันและเป็นผู้ที่ดิฉันเคารพนับถือ เชื่อถือในความสามารถของท่าน) รองนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ชี้แจงแทนรัฐบาล ได้รับโทรศัพท์ว่า เวลานี้มีกลุ่มเดินขบวนเข้าไปหาท่านนายกรัฐมนตรีในทำเนียบ และสำหรับส่วนตัวดิฉันนั้น ถูกสงสัยว่าร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยนำอาวุธขึ้นไปไว้บนชั้นดาดฟ้าของโรงแรม และตั้งปืนหันกระบอกไปที่วัดบวรฯ เพื่อเจาะจงทำลายวัดบวรฯ เพราะจอมพล ถนอมฯ ท่านบวชอยู่ในวัดนั้น และขณะนั้นเอง ก็มีโทรศัพท์เข้ามาอีกว่า ขณะนี้ทหารเข้ามาล้อมโรงแรมไว้แล้ว ดิฉันจึงรีบเขียนโน้ตสั้น ๆ เรียนท่านรองนายกรัฐมนตรีทราบขอให้ท่านประธานปิดประชุม ดิฉันได้กลับมาที่โรงแรม ปรากฏว่ามีทหารมาควบคุมอยู่หน้าบริเวณโรงแรมเป็นจำนวนมาก และขณะเดียวกันก็มีตำรวจท้องที่มาอยู่ด้วย ได้พบกับนายทหารที่เป็นหัวหน้า ได้ความว่าเป็นบุตรของท่านนายทหาร ผู้เป็นที่เคารพนับถือ มาตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ได้ความว่าก่อนที่ดิฉันจะไปถึง ตำรวจท้องที่ได้ทำความเข้าใจกับนายทหารผู้นั้นเรียบร้อยแล้ว เหตุการณ์จึงยุติแต่เพียงนั้น

ตามปกติ ที่สถานีตำรวจชนะสงครามนั้น เป็นระยะเวลากว่า ๓๐ ปีมาแล้ว ตั้งแต่ตำรวจชั้นผู้ใหญ่ลงมา จนถึงชั้นผู้น้อย ได้มีความเอื้ออาทรกับโรงแรมเวียงใต้ด้วยความเป็นกันเอง เพราะถ้าไม่ใช่ลูกศิษย์พ่อ ซึ่งเคยเป็นอธิบดีกรมตำรวจมา ก็เป็นลูกศิษย์พี่ ซึ่งเคยเป็นผู้บังคับการโรงเรียนนายร้อยตำรวจ ฉะนั้นจึงเป็นการคบหากันแบบถ้อยที ถ้อยอาศัยโดยตลอดมา ตำรวจท้องที่จึงเข้าใจสภาวะของดิฉัน และโรงแรมเวียงใต้ดี จึงได้มาระงับเหตุการณ์ให้ และในวันนั้นเองรวมทั้งวันรุ่งขึ้น ดิฉันก็ถูกขอร้องจากน้องชายซึ่งเป็นตำรวจ ผู้ถูกสั่งให้ไปเฝ้าในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาขอข้าวผัดไปอีกเป็นร้อย ๆ ห่อเข้าไปให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัย เพราะนักศึกษายังติดอยู่ในมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนหนึ่ง กลับบ้านไม่ได้ค่ำแล้วเกรงจะหลงผิด ตำรวจผู้เป็นน้องชายของดิฉันก็สำเร็จจากธรรมศาสตร์ใครจะทิ้งพวกรุ่นน้องได้ลงคอ

เหตุการณ์ทั้งสองครั้งเมื่อปี ๒๕๑๖ ก็ดี และ ๒๕๑๘ ก็ดี ดิฉันได้เข้าไปในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้มีโอกาสพบรู้จักกับท่านอธิการบดี คุณนงเยาว์ ชัยเสรี ได้เห็นความห่วงใย

ของท่านที่มีต่อนักศึกษาในขณะนั้น ทำให้ดิฉันรู้สึกสบายใจ ที่อย่างน้อยก็ได้มีท่านผู้ใหญ่ในตำแหน่งรองอธิการบดีขณะนั้นและอาจารย์อื่น ๆ ได้ร่วมกันห่วงใยต่อความเป็นความตายของนักศึกษา ตั้งแต่นั้นมาดิฉันมีแต่ความชื่นชมให้แก่ท่านในผลงานที่ท่านได้รับทุกโอกาส

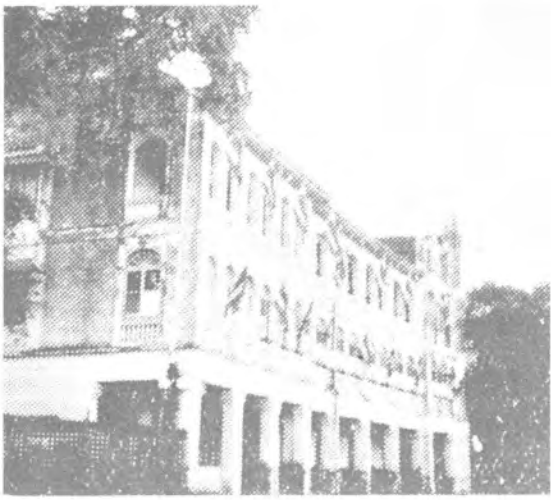
ดิฉันได้ถูกเตือนจากเพื่อน ๆ หลายครั้ง เป็นระยะเวลาหลายสิบปีมาแล้วว่า ถูกระแวงว่าเป็นผู้ฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือโซเชียลลิสต์ หรือเป็นผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติ ฯลฯ จนกระทั่งมีตำรวจลับมาติดตามก็เคยมี ทั้งนี้เพราะดิฉันมักจะมีเพื่อนธรรมศาสตร์รุ่นน้อง ๆ ไปมาหาสู่เป็นรุ่น ๆ ต่อเนื่องอยู่เสมอ *ทำไมจะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ ทำไมจะต้องไม่หวังดีต่อชาติแล้วจะไปไหน ดิฉันพอใจเป็นที่สุดในการที่ได้เกิดมาในแผ่นดินไทย-จะอยู่ที่นี่-ตายที่นี่-รุ่นน้องมีความใฝ่ดีและปรารถนาดีต่อประเทศชาติเคารพเทอดทูนพระมหากษัตริย์อย่างสุดหัวใจเหมือนกัน (โล่งอกกันทีได้ระบายเสียบ้าง)*

ก่อนจบ-ดิฉันได้นำชื่อของหลาย ๆ ท่านมากล่าวไว้ในข้อเขียนนี้ หากคลาดเคลื่อนไปบ้างหวังว่าคงได้รับอภัย

สุดท้าย-เรามีแต่ความรักความหวงแหนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ**"แด่ธรรมศาสตร์ด้วยดวงใจ"**

นักเรียนโรงเรียน กฎหมาย
ประมาณปี ๒๔๗๘

รร. กฎหมาย

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ กับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ยวด เลิศฤทธิ์*
ศ.ม., น.ม., ร.ม. (ม.ธ.)

ผู้เขียนต้องขอขอบคุณท่านรองอธิการบดีฝ่ายศิลปและวัฒนธรรมที่ได้กรุณาให้ผู้เขียนมีโอกาสส่งบทความมาร่วมในหนังสือ "ธรรมศาสตร์ ๕๐" เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ตามหัวเรื่องเป็นรุ่นของผู้เขียนที่ศึกษา ณ โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ตั้งอยู่ที่อาคารกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน เดิมหลักสูตรโรงเรียนกฎหมายมี ๒ ภาค ใช้เวลาศึกษา ๒ ปี และรับนักศึกษาจากผู้สำเร็จมัธยมปีที่ ๖ ครั้นในปี ๒๔๗๔ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรใหม่เป็น ๓ ภาค ใช้เวลาศึกษา ๓ ปี รับนักศึกษาจากผู้สำเร็จมัธยมบริบูรณ์คือมัธยมปีที่ ๘ นักศึกษารุ่นนี้เริ่มเรียนปีที่ ๑ ในปี ๒๔๗๔ และสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตในปี ๒๔๗๖ ซึ่งบังเอิญเป็นปีที่โรงเรียนกฎหมายถูกยุบเลิกไปรวมเป็นคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้สอบได้จึงสำเร็จนิติ-ศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเป็นเนติบัณฑิตของเนติบัณฑิตสภา ต่อในปี ๒๔๗๗ จึง

---

* **ยวด เลิศฤทธิ์ (๒๔๕๕ - ปัจจุบัน)** มีพื้นเพเป็นคนกรุงเทพ จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ในปี ๒๔๗๔ ก็เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายหลักสูตร ๓ ภาค ขณะทำงานในกรมชลประทาน กระทรวงเกษตร จนสอบได้เป็นเนติบัณฑิตในปี ๒๔๗๖ นับเป็นนักศึกษาโรงเรียนกฎหมายรุ่นสุดท้าย ต่อมาได้เข้าศึกษาต่อชั้นปริญญาโทของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจนได้รับปริญญาโท ๓ สาขา คือ เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต (๒๔๘๔) นิติศาสตร์มหาบัณฑิต (๒๔๘๗) และรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต (๒๔๘๘) แล้วจึงไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา ได้รับปริญญาโททางการทูตจากมหาวิทยาลัยชิคาโกในปี ๒๔๙๓ นอกจากกระทรวงเกษตร ได้รับราชการในกระทรวงเศรษฐกิจ และกระทรวงต่างประเทศ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสารนิเทศคนแรก อัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็ม สหรัฐอเมริกา เอกอัครราชทูต ณ กรุงโซล สาธารณรัฐเกาหลี เอกอัครราชทูต ณ กรุงมอสโก สหภาพโซเวียต ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเขต ๓ (พระโขนง) ในปี ๒๕๑๘ เป็นประธานคณะกรรมาธิการการต่างประเทศแห่งสภาผู้แทนราษฎร ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาประจำรัฐสภา

ได้โอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาจัดตั้งขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง โดยคงใช้อาคารโรงเรียนกฎหมายนั้นเป็นอาคารของมหาวิทยาลัย และพิธีเปิดมหาวิทยาลัยเป็นปฐมฤกษ์ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ก็กระทำที่อาคารดังกล่าวนั้น บัณฑิต ๑๙ คนที่มหาวิทยาลัยผลิตได้เป็นรุ่นแรกก็เป็นผู้เล่าเรียนอยู่ในภาค ๒ หลังรุ่นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ปีเดียว เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ จึงมีส่วนใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อยู่มาก

ถ้าจะว่าเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ เป็นรุ่นที่ "**ไม่มีใครเหมือนและไม่เหมือนใคร**" (unique) ก็น่าจะถูกต้อง เพราะขณะเรียนอยู่ในโรงเรียนชั้นมัธยมบริบูรณ์ก็คิดว่าจะเรียนกฎหมาย ๒ ปี แล้วไปประกอบอาชีพกฎหมาย แต่พอสำเร็จมัธยมบริบูรณ์ หลักสูตรก็เกิดเปลี่ยนเป็น ๓ ปี วิชาเรียนก็เพิ่มมากขึ้น เช่นเพิ่มกฎหมายปกครอง กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายอังกฤษ และกฎหมายฝรั่งเศส เป็นอาทิ การเปลี่ยนหลักสูตรเป็น ๓ ปีนับเป็นครั้งแรกในประวัติการศึกษากฎหมายในประเทศไทย และเป็นการยกระดับการศึกษาให้ได้มาตรฐานหลักสูตรปริญญาในต่างประเทศ การจัดลำดับเกียรตินิยมผู้สอบได้เป็นเกียรตินิยมชั้น ๑ และชั้น ๒ ก็เป็นไปในแนวเดียวกัน

กฎหมายปกครองเป็นวิชาที่เพิ่มขึ้นในหลักสูตรปีที่ ๑ คือ ปีแรกที่เข้าศึกษา เราดีใจที่**ท่านผู้ประศาสน์การ** คือ **อาจารย์หลวงประดิษฐ์มนูธรรม**เป็นผู้สอน ท่านสอนอย่างละเอียด จัดระบบแยกแยะให้เข้าใจได้ง่ายและได้รับความรู้อย่างลึกซึ้ง ศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ได้บันทึกไว้ว่า *"ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรมได้พยายามขวนขวายนำความริเริ่มใหม่ ๆ มาใช้ได้มาก เช่นการสอนกฎหมายปกครอง ท่านก็เป็นคนริเริ่ม และในครั้งนั้น (พ.ศ. ๒๔๗๔) แม้จะไม่มีรัฐธรรมนูญปกครองประเทศ ท่านก็พยายามสอดแทรกสาระให้นักศึกษามองเห็นภาพของเสรีภาพในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยของรัฐด้วย นับว่าท่านเป็นคนแรกที่สอนรัฐธรรมนูญในประเทศไทย"*[๑]

พอขึ้นเรียนในปีที่ ๒ ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ พวกเราปลื้มใจมากที่ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นหัวหน้าผู้ก่อการฝ่ายพลเรือน สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จโดยมิต้องเสียเลือดเนื้อ และมี**ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม** ขณะนั้นเป็นล่ามภาษาอังกฤษของโรงเรียนกฎหมาย และเพื่อนร่วมรุ่นหลายคนอยู่ในคณะผู้ก่อการด้วย อาทิ คุณทองเปลว ชลภูมิ คุณชุบ ศาลยาชีวิน คุณประเสริฐ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ฯลฯ ท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์มนูธรรมไม่อาจปลีกเวลามาทำการสอนต่อไปได้ พวกเราจึงเป็นรุ่นเดียวที่ได้รับการสอนวิชากฎหมายปกครองจากท่านอาจารย์หลวงประดิษฐ์มนูธรรม

---

[๑] ศาสตราจารย์ บุญชนะ อัตถากร : บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ ๑๖ นายกรัฐมนตรีไทย ๒๕๒๖ หน้า ๖๑

หรือท่านผู้ประศาสน์การของเรา

เมื่อขึ้นเรียนในปีที่ ๓ ในปี ๒๔๗๖ วิชาที่เพิ่มขึ้นคือ กฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายอังกฤษ และกฎหมายฝรั่งเศส ปี ๒๔๗๖ นี้เป็นปีที่ถูกโอนไปอยู่ในคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เราจึงได้เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็น**พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร และหลวงศรีปรีชาธรรมปาฐก** แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นอาจารย์ผู้สอนวิชากฎหมายระหว่างประเทศ **อาจารย์หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช** ผู้สำเร็จเนติบัณฑิตอังกฤษเป็นที่ ๑ ได้รับเงินรางวัล ๑๐๐ กีนี เป็นผู้สอนวิชากฎหมายอังกฤษและ **ศาสตราจารย์ ดร. แอล ดู ปลาตร์** เป็นผู้สอนวิชากฎหมายฝรั่งเศส

ในเดือนตุลาคม ๒๔๗๖ นี้เอง ได้เกิด**กบฏพระองค์เจ้าบวรเดช** พวกเราอยู่ในระหว่างการศึกษา ได้เข้าร่วมช่วยเหลือในการปราบกบฏ โดยทำหน้าที่รักษาความสงบภายใน แบ่งการทำงานออกเป็นสาย ๆ คุณกำจัด ผาติสุวัณณ คุณวิบูล ธรรมวิทย์ คุณรำพัน คลี่สุวรรณ และผู้สอน ฯลฯ อยู่ในสายตรวจรักษาความสงบ คุณสดับ มาศกุล คุณทรัพย์ สังขสุนทร ฯลฯ อยู่ประจำเต็นท์กองบัญชาการหน้าวังปารุสกวัน พวกเราได้รับสิทธิ์พกปืนได้ ผู้เขียนทำงานอยู่ในกรมชลประทานขณะนั้น จึงได้รับคำสั่งให้ร่วมเดินทางไปกับเจ้าพนักงานจ่ายเงินที่ต้องใช้เรือยนต์เป็นพาหนะไปจ่ายเงินตามหน่วยงานประจำแม่น้ำลำคลองต่าง ๆ ในการช่วยเหลือปราบกบฏครั้งนี้ พวกเราต่างได้รับพระราชทานเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ นับเป็นอิสริยาภรณ์แรกที่พวกเราได้รับขณะยังเป็นนักศึกษาอยู่ปีที่ ๓

ในปี ๒๔๗๖ นี้ โดยที่อยู่ในสังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พวกเราก็มีสิทธิแต่งเรียงความเกี่ยวกับพระปิยมหาราชส่งเข้าประกวดได้ตามที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกำหนดหัวข้อเป็นปี ๆ ไป คุณวัฒนา อิศรภักดีได้ส่งเรียงความเข้าประกวดด้วย ได้รับรางวัลที่ ๒ และมีการพิมพ์เรียงความที่ได้รับรางวัลออกแจกในงานวันปิยมหาราช ๒๓ ตุลาคม ๒๔๗๖ ด้วย นับว่าเป็นโชคดีของคุณวัฒนา อิศรภักดี เพราะตรงกับวันคล้ายวันเกิดของคุณวัฒนา อิศรภักดีเองด้วย

พวกเราสำเร็จการศึกษาในเดือนมีนาคม ๒๔๗๖ รวม ๑๕๑ คนด้วยกัน ขณะนี้มีอยู่ในกรุงเทพประมาณ ๕๓ คน ยังรักใคร่สนิทสนมและพบปะรับประทานอาหารกันเป็นประจำ โดยมี **คุณกำจัด ผาติสุวัณณ**[๒] เป็นผู้ประสานงานชมรม **ชมรมเนติบัณฑิต ๒๔๗๖** ได้รวบรวมเงินเพื่อบริจาคสมทบกองทุนอนุสรณ์ท่านผู้ประศาสน์การด้วย

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ได้เข้าสัมผัสใกล้ชิดกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อท่านผู้ประศาสน์

---

[๒] เคยดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานสภากรุงเทพมหานคร

การในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำการอบรม**ที่ปรึกษาการเทศบาล** เพื่อส่งออกไปเผยแพร่ปลูกฝังการปกครองระบอบประชาธิปไตยและช่วยเหลือผู้ว่าราชการจังหวัดในการจัดตั้งเทศบาลทั่วประเทศ ตามพ.ร.บ.จัดระเบียบเทศบาล ๒๔๗๖ โดยเปิดอบรมจากผู้สำเร็จวิชากฎหมายเป็นนติบัณฑิตและรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีผู้สมัครเข้ารับการอบรมราว ๘๐ คน ส่วนมากเป็นนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ทำการอบรมที่สโมสรคณะราษฎร วังสราญรมย์เป็นเวลา ๓ เดือน ใช้เวลาอบรมเต็มวัน คำบรรยายที่ใช้พิมพ์จากมหาวิทยาลัยทั้งสิ้น วิชาใดในหลักสูตรการอบรมที่มีการบรรยายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เช่น เศรษฐศาสตร์ ลัทธิเศรษฐกิจ จะต้องไปฟังการบรรยายที่มหาวิทยาลัยโดยตรง นอกนั้นเป็นการอบรมที่วังสราญรมย์ โดยมีข้าราชการผู้ใหญ่และผู้ทรงคุณวุฒิจากส่วนราชการต่าง ๆ เป็นผู้บรรยาย อาทิ กฎหมายเทศบาล บรรยายโดยหลวงประพันธ์ไพรัชชพากย์, กฎหมายเลือกตั้งบรรยายโดยหลวงนรกิจบริหาร, การเกษตร บรรยายโดยนายจรูญ สืบแสง, การพาณิชย์ บรรยายโดยนายเล้ง ศรีสมวงศ์, การอุตสาหกรรม บรรยายโดยพระยาประกิตกลศาสตร์, การสหกรณ์ บรรยายโดยหลวงเดชสหกรณ์, การเครดิตสถานและการธนาคาร บรรยายโดยหลวงดำริอิศรานุวรรต, การทะเบียนและการสถิติพยากรณ์ บรรยายโดยนายทวี แรงขำ, การโยธาเทศบาล บรรยายโดยพระยาประกิตกลศาสตร์ พระพิศาลสุขุมวิท หลวงอุปกรณ์รัถวิถี หลวงอาจอัคคีการ หม่อมเจ้าดุลภากร วรวรรณ และหลวงบุรกรรมโกวิท เพราะมีหลายวิชาด้วยกัน ตั้งแต่การออกแบบ ถนนหนทาง การกำจัดอุจจาระและมูลฝอย การหาน้ำจืด การประปา การชลประทาน การระบายน้ำ การไฟฟ้า การก่อสร้าง การขนส่ง การจราจร แผนผังเมือง ตลอดจนตลาด ที่อาบน้ำซักฟอก และส้วมสาธารณะ, การสาธารณสุขและสาธารณูปการก็เช่นเดียวกัน มีผู้บรรยายถึง ๙ ท่านด้วยกัน คือพระยาบริรักษเวชการ พระไวทยวีธีการ พระเชฎฐ์ไวทยาการ หลวงพะยุงเวชชศาสตร์ หลวงวิเชียรแพทยาคม หลวงสนิทรักษ์สัตว์ ขุนรัตนเวชช์สาขา ขุนสอนสุขกิจ และนายแพทย์ย่งฮั้ว ชัวย่งเส็ง มีวิชาหลักการปกครองสาธารณสุข การสุขาภิบาลทั่วไป โรคติดต่อและการกักตรวจ ไข้จับสั่น โรคเรื้อน วัณโรค การควบคุมกามโรค การสุขศึกษา สุขวิทยาทางจิต โรงฆ่าสัตว์ การตรวจเนื้อสัตว์ การบำบัดโรค การมารดาและทารกสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ

นอกจากฟังคำบรรยายแล้ว ผู้เข้าอบรมยังได้ไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่าง ๆ เช่น ไปศึกษาเกี่ยวกับการประชุมสภาผู้แทนราษฎร โดยกำหนดตัวบุคคลขึ้นเป็นประธาน รองประธาน เลขาธิการ และมีการอภิปรายปัญหาต่าง ๆ เป็นการซ้อมให้เข้าใจในการประชุมของสภาผู้แทนราษฎร เพื่อไปอนุโลมใช้ในการประชุมสภาจังหวัดและสภาเทศบาล ผู้บรรยายบางท่านได้พาไปชมสถานที่ เช่น การรักษาพยาบาลกามโรคที่โรงพยาบาลบางรัก การพยาบาลโรคจิตที่โรงพยาบาลโรคจิต

การประปาที่สะพานดำและโรงกรองน้ำสามเสน เป็นต้น

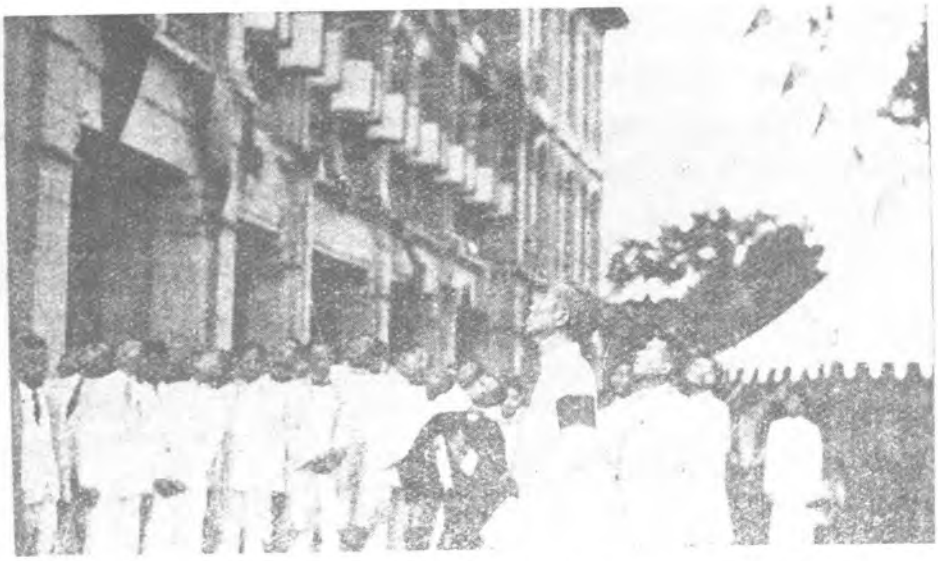
ในการสอบนั้น เมื่อสอบผ่านข้อเขียนแล้ว มีการสอบแสดงปาฐกถา เพื่อดูความสามารถในทางวิชาการ และดูบุคลิกลักษณะท่วงทีวาจาต่อหน้ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในหัวข้อเรื่องที่จับสลากได้ โดยให้เวลาเตรียมได้ ๒๐ นาทีและใช้แสดงปาฐกถา ๒๐ นาที

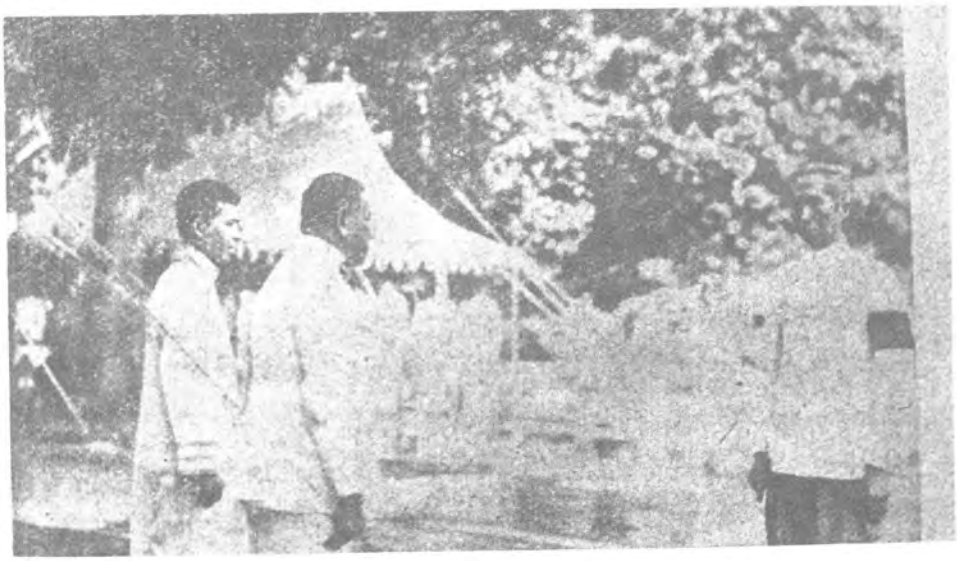
ผู้ที่สอบได้คะแนนร้อยละ ๖๐ ขึ้นไปได้รับตำแหน่งหัวหน้าที่ปรึกษาการเทศบาล ได้รับอัตราเงินเดือน ๑๑๐-๑๓๐ บาท หากต่ำกว่านั้น ได้รับตำแหน่งที่ปรึกษาการเทศบาล อัตราเงินเดือน ๘๐-๑๐๐ บาท กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งบรรจุตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๗๗ เท่าที่จำได้ หัวหน้าที่ปรึกษาการเทศบาลจังหวัดพระนครและธนบุรี ได้แก่ คุณประยูร กาญจนดุล, กาญจนบุรี คุณกำจัด ผาติสุวัณณ, เพชรบุรี คุณสมอาจ กุยยกานนท์, นครปฐม คุณแสวง ชัยอาญา, อุบลราชธานี คุณฟอง สิทธิธรรม, ตราด คุณเฉลา เตาลานนท์, เชียงใหม่ คุณสุวิชช์ พันธุเศรษฐ, ฉะเชิงเทรา คุณกิจจา วัฒนสินธ์, นครพนม คุณพันธ์ อินทุวงศ์, ศรีษะเกษ คุณธวัช ฉัตระเนตร ฯลฯ สำหรับผู้เขียนได้เข้ารับการอบรมด้วยเช่นเดียวกัน แต่คงไม่มีดวงเป็นนักปกครอง จึงเกิดมีปัญหาเมื่อกองควบคุมเทศบาลจะส่งผู้เขียนไปประจำจังหวัดเล็ก ๆ ในภาคใต้ ทั้ง ๆ ที่ขอสมัครไว้ในภาคกลางและสอบได้ในอัตราหัวหน้าที่ปรึกษาการเทศบาล ผู้เขียนจึงได้สละสิทธิ ดวงจึงได้เปลี่ยนจากนักปกครองเป็นนักการทูต

คุณเฉลา เตาลานนท์[๓] ผู้ได้รับการบรรจุประจำจังหวัดตราด ได้เล่าว่า มีความประสงค์จะสมัครผู้แทนราษฎรจังหวัดตราด จึงขอไปประจำจังหวัดตราด เพราะบิดามารดา ปู่ย่าตายายมีรกรากอยู่ที่นั่น ก็ได้ตามความประสงค์ เมื่อไปประจำจังหวัดตราดแล้ว ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องการจะให้ประชาชนเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยและระบอบการปกครองเทศบาลตลอดจนสภาจังหวัด จึงได้เดินทางออกไปประชุมราษฎรทั่วไปทุกตำบลในจังหวัด คุณเฉลา เตาลานนท์ ได้ติดตามไปด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดเพียงแต่กล่าวนำประชาชนเล็กน้อยแล้วก็มอบหน้าที่ให้คุณเฉลาบรรยายแทนตลอดไปทุกหนทุกแห่ง จึงได้มีโอกาสรู้จักกับประชาชนในท้องถิ่นทั่วไป เมื่อกระทรวงมหาดไทยมีคำสั่งให้ทางจังหวัดคัดเลือกผู้เป็นสมาชิกเริ่มการของสภาจังหวัด โดยคัดเลือกจากบุคคลที่มีชื่อเสียงในอำเภอต่าง ๆ คุณเฉลาได้เสนอรายชื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอมายังกระทรวงมหาดไทยและแต่งตั้งเป็นสมาชิกสภาจังหวัด ส่วนสภาเทศบาลเมือง คุณเฉลาก็ได้เสนอรายชื่อบุคคลให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเสนอมายังกระทรวงมหาดไทยเพื่อแต่งตั้ง ก่อนที่จะมีการเปิดประชุมสภาจังหวัดและสภาเทศบาล คุณเฉลาก็เป็นผู้อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรม-

---

[๓] เคยเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังระหว่าง ๒๔๘๔ - ๘๘ เป็นที่ปรึกษากฎหมาย กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ปัจจุบันเป็นนายสมาคมสลากกินแบ่ง

วันสถาปนา มธก. ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ จากซ้ายไปขวา หลวงประดิษฐ์มนูธรรม
(ผู้ประศาสน์การ)
พระยาพหลพลพยุหเสนา
(นายกรัฐมนตรี)
สมเด็จฯกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
(ผู้สำเร็จราชการ)

๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ทำพิธีเปิดป้าย มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
โดยผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

นูญ กฎหมายเลือกตั้ง และกฎหมายเทศบาล ตลอดจนวิธีการประชุมให้เข้าใจไว้เป็นเบื้องต้น ต่อมาเมื่อพ้นระยะเวลาสมาชิกผู้เริ่มการแล้ว กระทรวงมหาดไทยได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดและสภาเทศบาล โดยให้ประชาชนเป็นผู้เลือก ก่อนการเลือกตั้ง คุณเฉลาต้องออกไปบรรยายชี้แจงประชาชนในท้องที่ทั่วไปให้เข้าใจวิธีการเลือกตั้งและการเลือกบุคคลที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกสภาจังหวัดและสภาเทศบาล คุณเฉลาเป็นผู้เริ่มการก่อสร้างสภาจังหวัดและสภาเทศบาลขึ้นในจังหวัดตราด

ต่อมาเมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรโดยตรงเป็นครั้งแรกในปี ๒๔๘๐ เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ทั้งที่เป็นและมิได้เป็นที่ปรึกษาการเทศบาล ได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งและได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรหลายท่าน คือ คุณฟอง สิทธิธรรม จังหวัดอุบลราชธานี และได้รับเลือกหลายสมัย, คุณสุวิชช์ พันธุเศรษฐ จังหวัดเชียงใหม่ ได้เป็นผู้แทนหลายสมัย และเคยเป็นรัฐมนตรี, คุณกิจจา วัฒนสินธ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้เป็นผู้แทนหลายสมัย เคยเป็นเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เคยเป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงเกษตราธิการ และก่อนเสียชีวิต เป็นประธานสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย, คุณพันธุ์ อินทุวงศ์ จังหวัดนครพนม ได้เป็นผู้แทนหลายสมัย, คุณเฉลา เตาลานนท์ จังหวัดตราด ได้รับเลือกตั้งจนถึงปี ๒๔๘๘, และ คุณทอง กันทาธรรม จังหวัดแพร่ ได้รับเลือกตั้งหลายสมัยและเคยเป็นรัฐมนตรี

การที่เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ เข้ารับการอบรมเป็นจำนวนมากก็เพราะพวกเราเป็นรุ่นแรกที่เรียนกฎหมายปกครองและเป็นศิษย์ของท่านผู้ประศาสน์การโดยตรง แม้อนาคตของที่ปรึกษาการเทศบาลจะเลื่อนลอย ไม่มีความมั่นคงเพราะอัตราที่ได้รับการบรรจุเป็นอัตราวิสามัญ โดยเฉพาะหลายท่านเป็นข้าราชการสามัญในกระทรวงต่าง ๆ อยู่แล้ว นับว่าเป็นการเสี่ยงอย่างมาก ต่างก็ยินดีเสี่ยงและยอมเสียสละเพื่อสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยและสนองปณิธานปรารถนาของท่านผู้ประศาสน์การ สำหรับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว การอบรมที่มหาวิทยาลัยดำเนินการเป็นครั้งแรกก็คือ การอบรมที่ปรึกษาการเทศบาลเพื่อให้เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ เป็นผู้บุกเบิกประชาธิปไตยสนองนโยบายของท่านผู้ประศาสน์การในการจัดตั้งเทศบาลขึ้นทั่วประเทศ

ความเกี่ยวพันระหว่างเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกประการหนึ่งที่น่าปลาบปลื้มใจก็ไม่พ้นการสอนให้แก่มหาวิทยาลัย เท่าที่นึกได้ในเวลากระชั้นชิด เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ไม่น้อยกว่า ๑๖ คน ได้ทำการสอนประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่นักศึกษา ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท หลายท่านได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตร์จารย์ เป็นคณบดี เป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัย เป็นกรรมการประจำคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย เป็นกรรมการสอนขั้นดุษฎีบัณฑิตของมหาวิทยาลัย ในระยะแรกของมหาวิทยาลัย มีกำหนดกฎเกณฑ์ว่า ผู้ที่จะได้รับเชิญมาบรรยายในมหาวิทยาลัยนั้น จะต้องสำเร็จได้รับปริญญาอย่างน้อย ๒ ประเทศ หรือนัยหนึ่งสำเร็จ

ในประเทศไทยแล้ว จะต้องสำเร็จจากต่างประเทศด้วย และจะต้องเป็นข้าราชการในระดับชั้นเอกหรือหัวหน้ากอง ผู้ที่อยู่ในข่ายได้รับเชิญเป็นผู้บรรยายคนแรกของรุ่นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ คือ **ดร. ทองเปลว ชลภูมิ** ผู้สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ แล้ว ได้รับทุนไปศึกษาเพิ่มเติมในมหาวิทยาลัยฝรั่งเศส สำเร็จได้รับปริญญาเอกดอคเตอร์อังดรัวทางเศรษฐศาสตร์แล้วจึงได้รับเชิญในราวปี ๒๔๘๓-๒๔๘๔ ให้เป็นผู้บรรยายวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่มีผู้สนใจมากมายและเริ่มแพร่หลายในระยะนั้น ดร.ทองเปลว ชลภูมิ ได้เขียนตำราเศรษฐศาสตร์ให้แก่มหาวิทยาลัยด้วย เป็นที่น่าเสียใจและเสียดายอย่างยิ่งที่ท่านผู้นี้ต้องเสียชีวิตในทางการเมือง มิฉะนั้นมหาวิทยาลัยจะมีอาจารย์ที่อุทิศชีวิตจิตใจ และผูกพันกับนักศึกษาและมหาวิทยาลัยอย่างแนบแน่นอีกท่านหนึ่ง

ท่านที่ ๒ คือ **ศาสตราจารย์ดร.ประยูร กาญจนดุล** สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ได้รับการอบรมที่ปรึกษาการเทศบาลในปี ๒๔๗๗ ได้รับตำแหน่งหัวหน้าที่ปรึกษาการเทศบาลจังหวัดพระนครและธนบุรี แล้วสอบแข่งขันได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษากฎหมายเพิ่มเติม ณ ประเทศฝรั่งเศส สำเร็จได้รับปริญญาเอกดอคเตอร์อังดรัว จากมหาวิทยาลัยกรุงปารีส กลับมารับราชการในกระทรวงมหาดไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เชิญท่านเป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายปกครองในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตปี ๒ และ ปี ๓ เริ่มแต่ปี ๒๔๘๕ เมื่อได้แยกการศึกษาออกเป็นคณะต่างๆ ท่านก็ได้บรรยายในคณะต่าง ๆ หลายคณะ กล่าวคือ บรรยายวิชากฎหมายปกครองในคณะนิติศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์ วิชากฎหมายลักษณะทรัพย์ สัญญา และตั๋วเงิน ในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นวิชาเอกเทศสัญญา และหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยสัญญา และได้บรรยายวิชาการปกครองของไทยในแผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และแผนกวารสารศาสตร์ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ นอกจากวิชาในหลักสูตรชั้นปริญญาตรีดังกล่าวแล้วศาสตราจารย์ ดร.ประยูร กาญจนกุล ได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายในหลักสูตรปริญญาโท ทางรัฐศาสตร์อีกด้วย ๒ วิชา คือประวัติศาสตร์การปกครอง และกฎหมายปกครองพิสดาร ท่านผู้นี้ได้อุทิศเวลาทำการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากปี ๒๔๘๕ จนถึงปี ๒๕๑๖-๑๗ รวมเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี ท่านยังคงเป็นกรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์ และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ จึงเป็นที่น่าชื่นใจว่า เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ท่านนี้ ได้มีส่วนช่วยเหลือมหาวิทยาลัยอย่างจริงจัง แม้ท่านจะมีภาระหน้าที่ราชการมากมายในตำแหน่งที่ท่านดำรงอยู่ คือปลัดกระทรวงพาณิชย์และปฏิบัติหน้าที่แทนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ในระยะหนึ่ง แต่ท่านก็มิได้ขาดตอนการสอนให้แก่มหาวิทยาลัย คงเป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดระยะทีเดียวยากที่จะมีผู้ใดเสมอเหมือนท่าน

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่มีบทบาทสำคัญอีกท่านหนึ่ง ต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คือ **ศาส-**

ตราจารย์ ดร.มาลัย หุวะนันทน์ เมื่อสำเร็จเนติบัณฑิตแล้ว สอบแข่งขันได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อทางรัฐศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ประเทศฟิลิปปินส์ และมหาวิทยาลัยมิชิแกนในสหรัฐอเมริกา สำเร็จได้รับปริญญาโทจากฟิลิปปินส์ และปริญญาโทและปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยมิชิแกนในปี ๒๔๘๕ แล้วกลับมารับราชการในกระทรวงมหาดไทย ตำแหน่งสุดท้ายทางราชการของท่านคือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ระหว่างมกราคม ๒๕๑๕ ถึง ตุลาคม ๒๕๑๖

ศาสตราจารย์ ดร.มาลัย หุวะนันทน์ เริ่มการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยการบรรยายวิชากฎหมายเลือกตั้ง ที่คณะรัฐศาสตร์ในปี ๒๔๙๒-๙๓ และ ๒๔๙๕ ในปี ๒๔๙๕ นี้ ท่านได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ สืบแทนท่านศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม ท่านได้บรรจุวิชาบริหารงานสาธารณเข้าไว้ในหลักสูตรชั้นปริญญาโทของคณะรัฐศาสตร์ ต่อมาในปี ๒๔๙๗ ได้ริเริ่มจัดตั้งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ขึ้นอีกคณะหนึ่งในมหาวิทยาลัย โดยแบ่งออกเป็น ๒ แผนกคือแผนกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และแผนกวารสารศาสตร์ ท่านได้รักษาการในตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่ง และในปี ๒๔๙๘ ก็ได้จัดตั้งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ขึ้น ในมหาวิทยาลัยอีกคณะหนึ่ง โดยดำรงตำแหน่งคณบดีของคณะนี้เป็นคนแรก ในที่สุดได้ขยายคณะรัฐประศาสนศาสตร์ออกเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ แยกออกไปจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๕๐๙ และท่านได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีของสถาบันนี้ในปี ๒๕๑๐ ศาสตราจารย์ ดร.มาลัย หุวะนันทน์ จึงเป็นผู้ริเริ่มและขยายการศึกษาของมหาวิทยาลัยออกไปเป็นอันมาก

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ผู้ดำรงตำแหน่งคณบดีของมหาวิทยาลัยอีกท่านหนึ่ง **คือศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์** สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ในขณะรับราชการอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ได้รับทุนไปดูงานมหาดไทยในยุโรปเป็นเวลาประมาณ ๑ ปี เมื่อกลับมาแล้วก็ได้รับตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นเป็นลำดับจนได้รับตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ ตำแหน่งสุดท้ายของท่านในราชการคือปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ ได้เป็นกำลังสำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ ก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ตั้งแต่วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๐๘ ถึงวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๕๑๓ รวมเป็นเวลาประมาณ ๕ ปี ขณะเป็นคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย ตั้งแต่วันที่ ๖ เมษายน ๒๕๑๒ และเมื่อพ้นจากตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แล้ว ก็คงดำรงตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ต่อไป จนถึงวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖ เป็นเวลาปฏิบัติหน้าที่ทางคณะรัฐศาสตร์ประมาณ

๔ ปีเศษ ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ ได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชาการประชาสงเคราะห์ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ด้วย จึงได้ช่วยเหลือไม่เฉพาะในด้านการบริหารคณะสังคมสงเคราะห์-ศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์เท่านั้น หากยังได้อุทิศเวลาให้แก่มหาวิทยาลัยในด้านวิชาการด้วย

ผู้ดีเด่นทางการศึกษาและการเมืองในรุ่นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ อีกท่านหนึ่ง **คือศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร** สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตแล้ว ท่านได้สอบชิงทุนไปศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์แขนงเศรษฐศาสตร์การคลัง ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนาในสหรัฐอเมริกาในปี ๒๔๙๘ สำเร็จได้รับปริญญาโทแล้วได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชาการบริหารในคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วได้ไปศึกษาวิชาการพัฒนาการเศรษฐกิจเพิ่มเติม ที่มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดในปี ๒๕๐๒ ท่านได้ร่วมมือจัดตั้งสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ขึ้นในปี ๒๕๐๙ โดยขยายคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นเป็นสถาบันนี้ และได้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนแรกของสถาบัน

ศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร ได้เจริญก้าวหน้าในราชการ โดยหลังจากดำรงตำแหน่งเอคอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตันแล้ว ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการระหว่างมีนาคม ๒๕๑๒ ถึง พฤศจิกายน ๒๕๑๔ ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้ช่วยเหลือและมีความผูกพันกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นอันมาก ท่านได้รับเกียรติเป็นดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทางรัฐประศาสนศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย

ศาสตราจารย์จากเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ อีกท่านหนึ่ง คือ**ศาสตราจารย์ ดร.มนู อมาตยกุล** หลังจากสำเร็จเนติบัณฑิตแล้ว ได้รับทุนมูลนิธิฮุมโบลท์ ไปศึกษาต่อที่ประเทศเยอรมันนี สำเร็จได้รับปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์และการหนังสือพิมพ์เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง จากเยอรมันนี เมื่อเกิดสงครามขึ้นในยุโรป ได้ย้ายไปศึกษาต่อที่ประเทสสวิตเซอร์แลนด์ สำเร็จปริญญาเอกทางเศรษฐ-ศาสตร์การคลังเกียรตินิยมอันดับหนึ่ง อีกทั้งสำเร็จได้รับประกาศนียบัตรเกียรตินิยมในวิชาภาษาปัจจุบัน จากสวิตเซอร์แลนด์อีกด้วย เริ่มรับราชการในกระทรวงการคลัง แล้วโอนไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง คืออธิบดีกรมสหประชาชาติ อธิบดีกรมองค์การระหว่างประเทศ เอกอัครราชทูต ณ กรุงมอสโก เอกอัครราชทูต ณ กรุงมาดริด และเอกอัครราชทูต ณ กรุงบราซิเลีย ขณะใดท่านอยู่ประจำรับราชการในกรุงเทพฯ ท่านได้เอาใจใส่ทำการสอนให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นประจำ วิชาที่ท่านเป็นอาจารย์บรรยายคือ วิชากฎหมายระหว่างประเทศ ในคณะนิติศาสตร์และคณะรัฐศาสตร์ วิชากฎหมายการคลังในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ท่านได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายในชั้นปริญญาโท ทางการทูตในคณะรัฐศาสตร์อีก ๒ วิชาคือ วิชาสนธิสัญญา และวิชาระบบภาวะทรัสตี นอกจากนั้น ศาสตราจารย์

ดร.มนู อมาตยกุล ยังเป็นกรรมการสอบชั้นปริญญาดุษฎีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยอีกด้วย จึงนับว่าได้ช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่มหาวิทยาลัยเป็นอย่างมากอีกท่านหนึ่ง

ศาสตราจารย์และรองศาสตราจารย์อีก ๔ ท่าน ที่ได้ล่วงลับไปแล้วของรุ่นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ผู้มีส่วนเป็นกำลังช่วยเหลือมหาวิทยาลัยและไม่อาจลืมได้ คือ**ศาสตราจารย์ ดร.วิบูล ธรรมวิทย์ ศาสตราจารย์ทวี เจริญพิทักษ์ ศาสตราจารย์โชค จารุจินดา และรองศาสตราจารย์ธวัช ฉัตระเนตร์**

ศาสตราจารย์ ดร.วิบูล ธรรมวิทย์ เมื่อสำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ แล้ว สอบแข่งขันได้รับทุนไปศึกษาสังคมวิทยา ณ มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ในสหรัฐอเมริกา สำเร็จได้รับปริญญาโทและปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยนี้ เดินทางกลับถึงประเทศไทยประมาณปี ๒๔๘๖ ได้เข้ารับราชการในกรมราชทัณฑ์ เป็นข้าหลวงตรวจการราชทัณฑ์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สืบแทนขุนประเสริฐศุภมาตรา เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๓ ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นศาสตราจารย์ในปี ๒๕๐๒ ท่านได้เรียบเรียงตำราไว้หลายวิชา มีสังคมวิทยา อาชญาวิทยา และมารยาทในสังคม จึงเป็นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่ได้เข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย และทุ่มเทเวลาให้แก่มหาวิทยาลัยทั้งในการบริหาร และการสอนเป็นอันมาก

ศาสตราจารย์ทวี เจริญพิทักษ์ สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ แล้ว ได้สอบแข่งขันชิงทุนเล่าเรียนของรัฐบาลตามความต้องการของกระทรวงยุติธรรม เพื่อไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ และได้เข้าศึกษาวิชากฎหมาย ณ สำนักเกรส์อินน์ ในกรุงลอนดอน สอบไล่ได้สำเร็จตามหลักสูตรเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ (เกียรตินิยมชั้นที่ ๒) ในปี ๒๔๘๓ แล้วได้เข้าฝึกหัดงานทนายความกับสำนักงานทนายความของนายเอส ลินดอน ได้ ๑ เดือน ก็เดินทางกลับเพราะเกิดสงครามขึ้นในยุโรป เมื่อกลับมาแล้วได้รับราชการในกระทรวงยุติธรรม จนถึงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ศาสตราจารย์ทวี เจริญพิทักษ์ ได้รับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์พิเศษ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๕๐๔ ท่านได้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปี ๒๔๙๘ โดยเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในคณะนิติศาสตร์ และเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมายว่าด้วยหุ้นส่วนบริษัทและตัวแทนในคณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี ท่านได้ลาออกจากราชการและเปิดสำนักงานทนายความ และได้ช่วยฝึกหัดงานทนายความให้แก่นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยหลายคนด้วยกัน

ศาสตราจารย์โชค จารุจินดา สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ เริ่มเข้ารับราชการในกรมอัยการ แล้วโอนไปรับราชการในกระทรวงยุติธรรม เคยเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา และรองประธานศาลฎีกา ตำแหน่งสุดท้ายหลังพ้นจากหน้าที่ราชการทางกระทรวงยุติธรรม

พิธีประสาทปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตรุ่นแรก
วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๘
ณ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

แล้วคือประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริต และประพฤติมิชอบในวงราชการ ติดต่อกัน ๒ สมัย ได้ทำการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมายลักษณะล้มละลายและการบัญชีในปี ๒๕๐๑ ได้เขียนคำอธิบายกฎหมายลักษณะล้มละลายและอื่น ๆ หลายวิชา นับเป็นนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ผู้หนึ่งที่อุทิศตนเพื่อการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รองศาสตราจารย์ธวัช ฉัตรเนตร สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ แล้ว ได้เข้ารับการอบรมที่ปรึกษาการเทศบาล เพื่อทำการอบรมเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตย โดยปฏิบัติหน้าที่ใน ๓ จังหวัด คือศรีษะเกษ สกลนคร และน่าน แล้วโอนไปรับราชการในกรมสหกรณ์ สอบชิงทุนฟุลไบร์ท ได้รับทุนไปศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ในสหรัฐอเมริกา ในปี ๒๔๙๓ สำเร็จได้รับปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์กสิกรรม ต่อมาในปี ๒๔๙๘ ได้ชิงทุนไปศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนาในสหรัฐอเมริกา สำเร็จได้รับปริญญาโท จึงได้โอนไปรับราชการในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ เป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชาการบริหารงานบุคคลตามหลักสูตรปริญญาโท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ระหว่างปี ๒๕๐๑-๐๘ หลังจากนั้นคณะรัฐประศาสนศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ขยายเป็นสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๐๙ ท่านจึงถูกโอนไปสังกัดสถาบันนี้ ตำแหน่งสุดท้ายคือ ผู้อำนวยการสำนักฝึกอบรม และรองศาสตราจารย์แห่งสถาบันนี้ ท่านได้อุทิศเวลาในการสอนและอบรมข้าราชการอยู่หลายปี เป็นผลดีแก่ทางราชการจำนวนหลายรุ่น

คุณวัฒนา อิศรภักดี แห่งเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ได้สอบชิงทุนรพี มูลนิธิ ได้ไปศึกษาวิชากฎหมายต่อ ณ ประเทศอังกฤษ สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตอังกฤษ กลับมาแล้วสมัครเข้าเป็นผู้พิพากษากระทรวงยุติธรรม ขณะนั้นตาม พ.ร.บ.ตุลาการ ผู้ที่เป็นนติบัณฑิตไทย และได้รับปริญญากฎหมายต่างประเทศด้วย มีสิทธิเข้าเป็นผู้พิพากษาได้ โดยไม่ต้องสอบเข้าเป็นผู้พิพากษา ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามกฎกระทรวงที่จะระบุรายละเอียดไว้ แต่ยังไม่มีกฎกระทรวงดังกล่าวไว้ เมื่อคุณวัฒนา อิศรภักดี สมัครเข้าเป็นผู้พิพากษา จึงช่วยเร่งให้กระทรวงยุติธรรมออกกฎกระทรวงในเรื่องนี้ขึ้น คุณวัฒนา อิศรภักดี จึงเป็นผู้บุกเบิกให้มีกฎหมายครบถ้วน เป็นประโยชน์และความสะดวกแก่ผู้ที่มีคุณวุฒิอย่างเดียวกันในรุ่นต่อ ๆ ไป

คุณวัฒนา อิศรภักดี รับราชการเป็นผู้พิพากษาระยะหนึ่ง แล้วจึงโอนไปรับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง ตำแหน่งสุดท้ายคือ เอกอัครราชทูต ณกรุงแคนเบอร์ราประเทศออสเตรเลีย และเอกอัครราชทูต ณ กรุงเวลลิงตัน ประเทศนิวซีแลนด์ คุณวัฒนา อิศรภักดี ได้มีส่วนรับใช้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศในปี ๒๔๙๙-๒๕๐๐ และเป็นอาจารย์สอนวิชาภาษาอังกฤษ แก่ทุกคณะ

ของมหาวิทยาลัยเป็นเวลาหลายปี

ในบรรดาศิษย์ของท่านผู้ประศาสน์การ มีอยู่หลายคนที่มีบิดาเป็นผู้รู้จักมักคุ้น หรือได้ร่วมงานมากับท่านผู้ประศาสน์การ สำหรับรุ่นเนติบัณฑิต **๒๔๗๖** ก็มี **๒** ท่านคือ **ดร.ชาญ จารุวัสตร์** อดีตผู้ดูแลนักเรียนไทยประจำออสเตรเลียนิวซีแลนด์และฟิลิปปินส์ ผู้ซึ่งบิดาของท่านคือพระสารสาสน์ประพันธ์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้เคยร่วมงานกับท่านผู้ประศาสน์การที่กรมร่างกฎหมาย อีกท่านหนึ่งคือ**คุณวัฒนา อิศรภักดี** ผู้ซึ่งบิดาของท่านคือพระอรรถวิสิษฐ์สุธี ได้เคยร่วมงานกับท่านผู้ประศาสน์การที่กรมอัยการ คุณวัฒนา อิศรภักดี ยังได้อาศัยหนังสือประชุมกฎหมายที่ท่านผู้ประศาสน์การ ได้ริเริ่มทำขึ้น และมอบให้คุณพระอรรถวิสิษฐ์สุธีเป็นอภินันทนาการ

คุณวัฒนา อิศรภักดี ยังใกล้ชิดกับท่านผู้ประศาสน์การในระยะปฏิบัติการเสรีไทย โดยเสรีไทยจากอังกฤษบางคนได้แสดงความจำนงค์มา จะให้คุณวัฒนา อิศรภักดี เป็นผู้ประสานงานในประเทศไทย โดยเฉพาะคือ ดร.กำแหง พลางกูร น้องชายคุณจำกัด พลางกูร ผู้รับใช้ใกล้ชิดท่านผู้ประศาสน์การในประเทศไทย ตั้งแต่ตอนเริ่มขบวนการเสรีไทย คุณวัฒนา อิศรภักดี เล่าว่า เมื่อเสรีไทยจากอังกฤษเล็ดลอดเข้ามาในประเทศไทย และบางคนก็ไปพบท่านผู้ประศาสน์การขณะพำนักอยู่ที่บางปะอินนั้น คุณวัฒนา อิศรภักดี ก็ได้มีโอกาสในบางคราวไปพบท่านผู้ประศาสน์การด้วย และคุณวัฒนา อิศรภักดี ได้ตระหนักด้วยตนเองว่า ทั้งท่านผู้ประศาสน์การและท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์มีความห่วงใยและจงรักภักดี ในพระบรมวงศานุวงศ์อย่างยิ่ง ในขณะนั้นสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าก็ประทับหลบภัยอยู่ที่พระราชวังบางปะอิน ท่านผู้ประศาสน์การก็ทำหน้าที่เสมือนผู้ดูแลความทุกข์สุขของพระองค์ท่านไปในตัว

คุณชวาลา สุกุมนันทน์ แห่งเนติบัณฑิต **๒๔๗๖** อีกผู้หนึ่ง ที่สอบแข่งขันได้รับทุนรัฐบาลไปศึกษาวารสารศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ในสหรัฐอเมริกา เมื่อสำเร็จกลับมาได้เข้ารับราชการในกรมประชาสัมพันธ์ ท่านได้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการวางหลักสูตรแผนกวารสารศาสตร์ในเมื่อได้เปิดแผนกนี้ในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในปี **๒๔๙๗** โดยได้ยึดถือแนวหลักสูตรตามที่มีการสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน คุณชวาลา สุกุมลนันทน์ ได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายหลายวิชาในแผนกวารสารศาสตร์ คือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวารศาสตร์ ประวัติศาสตร์การหนังสือพิมพ์ และการรายงานข่าวหนังสือพิมพ์ คุณชวาลา สุกุมลนันทน์ จึงเป็นผู้หนึ่งในรุ่นเนติบัณฑิต **๒๔๗๖** ที่มีส่วนช่วยเหลืออย่างสำคัญในแผนกวารสารศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ดร.เสริญ ศรีกสิพันธ์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่รักการศึกษา เมื่อสำเร็จเนติบัณฑิต **๒๔๗๖** แล้วได้เดินทางไปศึกษาเพิ่มเติมในประเทศฝรั่งเศส สำเร็จได้รับปริญญาเอกดอคเตอร์อังดรัวทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์ ได้เข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ และได้ไปประจำการในต่าง-

ประเทศหลายประเทศ ตำแหน่งสุดท้ายก่อนออกจากราชการคือ ที่ปรึกษาสถานเอกอัครราชทูต ณ ไซ่ง่อน ท่านผู้นี้รักการสอนและได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หลายวิชา ในทางเศรษฐศาสตร์และภาษาฝรั่งเศส จึงเป็นผู้หนึ่งของรุ่นเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่มีส่วนช่วยเหลือการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คุณผ่อง มิลินทางกูร เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ อีกท่านหนึ่ง ได้รับราชการในกรมอัยการมาโดยตลอด จนดำรงตำแหน่งอัยการพิเศษประจำกรม ได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชากฎหมายอาญาในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี ๒๕๐๒-๒๕๐๔ นอกจากเอาใจใส่ในการสอนแล้วท่านยังได้ช่วยเหลือในกิจการของสโมสรธรรมศาสตร์ด้วย จนได้รับตำแหน่งนายกสโมสรธรรมศาสตร์ในปี ๒๕๐๓-๐๔

ยังมีอีกท่านหนึ่งคือ**พระพิบูลย์ไอศวรรย์** ผู้สำเร็จเนติบัณฑิตอังกฤษแล้วมาศึกษาวิชากฎหมายไทย และสำเร็จเป็นเนติบัณฑิตในรุ่น ๒๔๗๖ รับราชการเป็นผู้พิพากษาโดยตลอด ตำแหน่งสุดท้ายคือผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าท่านได้เป็นอาจารย์ผู้บรรยายในลักษณวิชาใด แต่เข้าใจว่าคงเป็นผู้บรรยายในวิชาใดวิชาหนึ่ง ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย เพื่อมิให้เป็นการหลงลืมท่าน จึงขอกล่าวถึงท่านด้วย ณ ที่นี้

สำหรับ**ผู้เขียน**อยู่ในลำดับสุดท้าย เมื่อได้สำเร็จเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ แล้ว ได้ศึกษาต่อในชั้นปริญญาโทในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แล้วจึงไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา แต่ก่อนไปศึกษาในต่างประเทศ ในฐานะเป็นมหาบัณฑิตแล้ว จึงได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยให้เป็นผู้ตรวจการสอบข้อเขียนของนักศึกษาในชั้นปริญญาตรี ในระยะนั้นการสอบของมหาวิทยาลัยมีทั้งการสอบเขียนและการสอบปากเปล่า โดยที่มีนักศึกษาเข้าสอบเป็นจำนวนมาก เหลือกำลังอาจารย์ผู้บรรยายหลายท่านที่มีภาระหน้าที่ราชการมากจะตรวจข้อเขียนได้ทันกำหนด เมื่อผู้เขียนสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาโททางการทูต จากมหาวิทยาลัยชิคาโก ในสหรัฐอเมริกาในปี ๒๔๙๓ กลับมารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศตามเดิมแล้ว ประจวบกับอาจารย์ประเสริฐ ปทุมานนท์ อาจารย์ผู้บรรยายวิชาความรู้ทั่วไปในทางรัฐศาสตร์ ลาออกจากมหาวิทยาลัย ท่านศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม คณบดีคณะรัฐศาสตร์ในฐานะที่เป็นอาจารย์ผู้เขียนขณะศึกษาชั้นปริญญาโท และเป็นผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดในขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จึงเรียกผู้เขียนให้เป็นผู้บรรยายแทน ในวิชาความรู้ทั่วไปในทางรัฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาในปีที่ ๑ ของคณะรัฐศาสตร์ และได้เป็นกรรมการประจำคณะรัฐศาสตร์ร่วมกับศาสตราจารย์หม่อมเจ้าลักษณะเลิศ ชยางกูร ศาสตราจารย์ดร. ประยูร กาญจนดุล และศาสตราจารย์ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้เขียนได้เสนอต่อท่านศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม ว่า น่าจะเพิ่มให้มีวิชาประวัติศาสตร์ทฤษฎีการเมืองด้วยดังเช่น

ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งท่านได้กรุณาเห็นชอบด้วย และได้บรรจุเข้าไว้ในหลักสูตรปีที่ ๓ ของคณะรัฐศาสตร์ ท่านได้มอบหมายให้ผู้เขียนเป็นอาจารย์ผู้บรรยายวิชานี้ด้วยเป็นคนแรก ผู้เขียนจึงได้เป็นผู้บรรยายทั้งในปีที่ ๑ และปีที่ ๓ ผู้เขียนได้ทำการสอนเพียง ๒ ปีก็ต้องเดินทางไปเปิดสถานเอกอัครราชทูต กรุงแคนเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย จึงขาดการสอนไปประมาณ ๔ ปี เมื่อกลับจากประเทศออสเตรเลียแล้ว จึงได้มาทำการสอนต่อไปในคณะรัฐศาสตร์และโดยที่มีตำแหน่งหน้าที่ราชการสูงขึ้น จึงได้มอบหมายให้ทำการสอนในชั้นปริญญาโททางการทูตในวิชาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวิชาองค์การสหประชาชาติ จนกระทั่งผู้เขียนได้รับแต่งตั้งไปรับราชการในสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาในปี ๒๕๐๖ และต้องจากประเทศไทยไป ๑๐ กว่าปีติดต่อกัน ผู้เขียนจึงขาดการสอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไปด้วยความเสียดาย และอาลัยในอันที่จะได้มีส่วนรับใช้ช่วยเหลือมหาวิทยาลัย ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงยินดีและภูมิใจที่บุตรสาว ๒ คนของผู้เขียน เข้ารับราชการเป็นอาจารย์ประจำอยู่ในคณะศิลปศาสตร์ของมหาวิทยาลัย สืบแทนผู้เขียนในการช่วยเหลือรับใช้มหาวิทยาลัย

ความเกี่ยวพันกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ย่อมไม่สมบูรณ์ หากมิได้กล่าวถึงเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่ได้เข้าศึกษาต่อในชั้นปริญญาโทของมหาวิทยาลัยด้วย เท่าที่ทราบมีหลายท่านสนใจเข้าศึกษาต่อ แต่ในระยะแรก ๆ นั้น มีข้อบังคับเข้มงวดเกี่ยวกับการปฏิบัติราชการซึ่งแยกแต่ละปริญญาโทที่ศึกษาด้วย เช่นผู้ใดสมัครเข้าศึกษาชั้นปริญญาโททางการทูต จะต้องเคยปฏิบัติหน้าที่ในกระทรวงการต่างประเทศหรือกองการต่างประเทศในกระทรวงมหาดไทยไม่น้อยกว่าหนึ่งปี ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มิได้รับราชการในกระทรวงดังกล่าวก็ไม่มีโอกาสที่จะสำเร็จได้รับปริญญาโทเลย เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่สนใจเรียนปริญญาโททางการทูตมีหลายคน คือ**คุณวิลาส บุณยโหตระ และคุณฟอง สิทธิธรรม** แม้ผู้เขียนเองก็สนใจ แต่ด้วยข้อบังคับดังกล่าว ผู้เขียนจึงสมัครเข้าศึกษาชั้นปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งทราบว่า **คุณบุญชนะ อัตถากร** และ**คุณธวัช ฉัตระเนตร**ก็สมัครเข้าศึกษาอยู่ แต่ทั้งสองท่านนี้ต่อมาได้รับทุนไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ผู้เขียนรับราชการอยู่ในกระทรวงเกษตราธิการ จึงเข้าศึกษาได้ในทางเศรษฐศาสตร์ และได้ศึกษาในเดือนกันยายน ๒๔๘๓ สำเร็จเป็นเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิตในเดือนตุลาคม ๒๔๘๔ เป็นคนที่ ๓ ที่สำเร็จชั้นปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ ท่านที่สำเร็จเป็นคนที่ ๑ คือ **คุณบุญหลวง สายศร** ได้รับราชการในกรมสรรพากร ตำแหน่งสุดท้ายในราชการคือผู้อำนวยการกองในกรมสรรพากร ท่านที่สำเร็จคนที่ ๒ คือ **คุณเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์** ตำแหน่งสุดท้ายในราชการของท่าน คือ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในปี ๒๕๑๙

ผู้เขียนมีสิทธิเข้าศึกษาชั้นปริญญาโททางนิติศาสตร์อีกทางหนึ่ง เพราะครบกฎเกณฑ์ตามข้อบังคับว่าด้วยการว่าคดี จึงได้สมัครเข้าศึกษาในปี ๒๔๘๗ และสำเร็จเป็นนิติศาสตร์มหาบัณฑิต

ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๗ ปีเดียวกันนั้นเอง มีผู้สำเร็จพร้อมกันอีก ๒ ท่าน คือ **คุณนาค ไวยหงส์** ตำแหน่งราชการสุดท้ายคืออธิบดีกรมศุลกากร และ**คุณพันธ์ นัยวิทิต** ตำแหน่งสุดท้ายในราชการเข้าใจว่าเป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา ผู้สำเร็จเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิตในปี ๒๔๘๗ เดียวกันนี้ คือ **คุณจารุบุตร เรืองสุวรรณ** อดีตประธานรัฐสภา และคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ แห่งวิทยาลัยหอการค้า

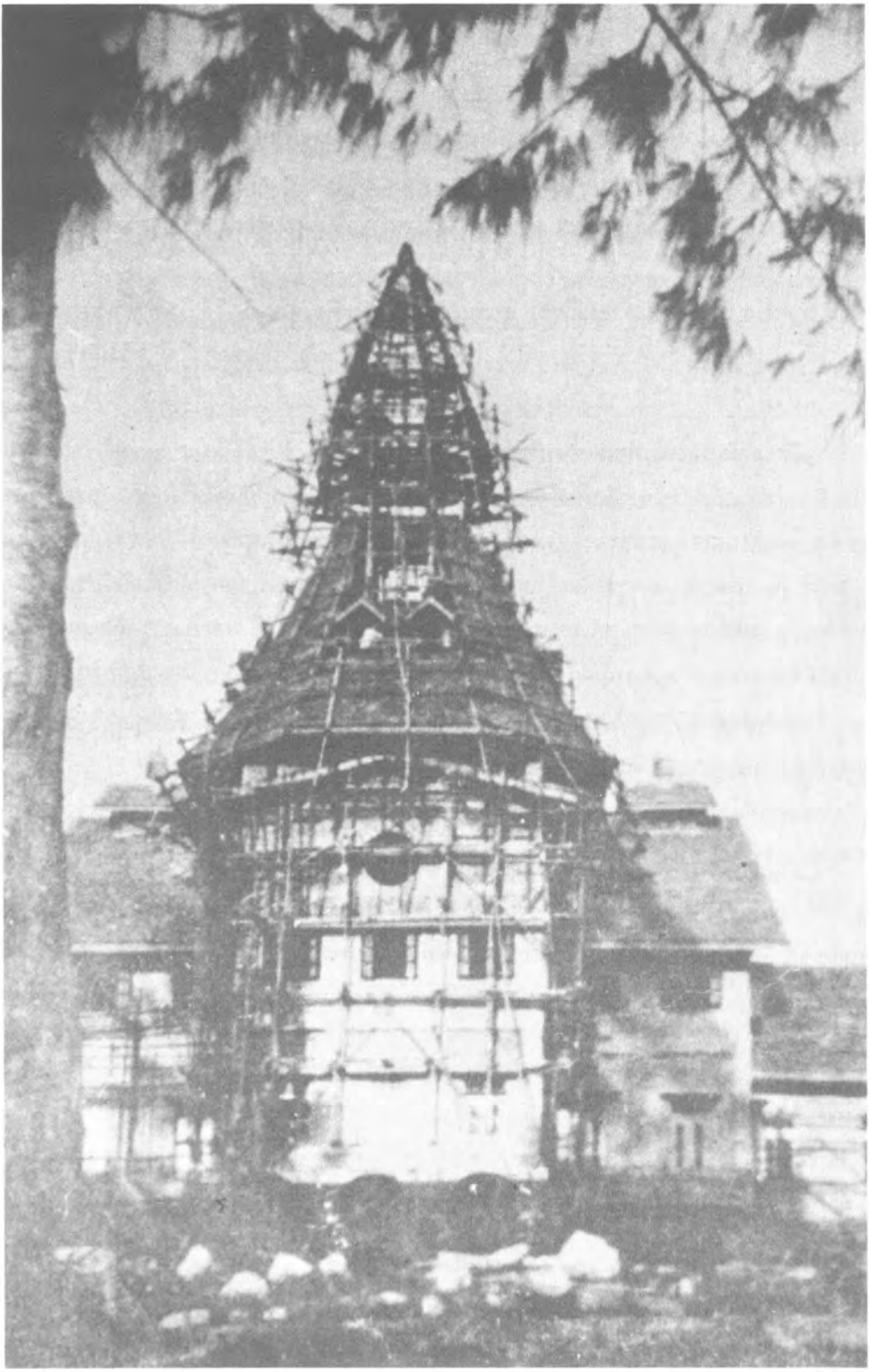
ส่วนในทางรัฐศาสตร์ **คุณกิจจา วัฒนสินธ์** เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ได้เข้าศึกษาแต่แรก และได้สำเร็จเป็นรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตคนที่ ๓ ในปี ๒๔๘๓ ก่อนที่ท่านจะตัดสินใจไปเป็นนักการเมืองในปี ๒๔๙๐ ซึ่งท่านก็ได้ประสบความสำเร็จอย่างดีโดยได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีด้วย

ผู้เขียนได้สมัครเข้าศึกษาชั้นปริญญาโททางรัฐศาสตร์อีกในปี ๒๔๘๘ และสำเร็จในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๘ ปีเดียวกันนั้นเองโดยสำเร็จพร้อมกับ**คุณณรงค์ บัณฑิต** ตำแหน่งในราชการสุดท้ายคืออธิบดีกรมราชทัณฑ์ และ **คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์** ตำแหน่งสุดท้ายในราชการ คือ ปลัดเทศบาลกรุงเทพมหานคร ผู้สำเร็จทางเศรษฐศาสตร์เป็นมหาบัณฑิตปีเดียวกันนี้ คือ **คุณไสว สุทธิพิทักษ์** อดีตผู้แทนราษฎรและเลขาธิการนายกรัฐมนตรี และในทางนิติศาสตร์ เป็นนิติศาสตร์มหาบัณฑิต คือ **คุณสุด สุตรา** ขณะนั้นทราบว่ารับราชการในกรมอัยการ

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ คนถัดไปที่ได้รับปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต คือ **คุณศรี วิชิตวงศ์** ขณะนั้นเข้าใจว่าดำรงตำแหน่งปลัดจังหวัดในกระทรวงมหาดไทย

ส่วนเนติบัณฑิต ๒๔๗๖ ที่สนใจศึกษาชั้นปริญญาโททางการทูตนั้น ไม่ปรากฏว่าก้าวคืบหน้าไปอย่างใดเข้าใจว่าคงเป็นด้วยข้อบังคับดังกล่าว จึงจำต้องเลิกราไป

เนติบัณฑิต ๒๔๗๖ จึงเป็นชาวเหลืองแดงโดยแท้จากการสำเร็จปริญญาโท ๓ คน คือ **คุณกิจจา วัฒนสินธ์ คุณคีรี วิชิตกุล** *และ***ผู้เขียน** *และทุกคนภูมิใจที่เป็นลูกธรรมศาสตร์โดยสมบูรณ์*

สร้างตึกโดม

ห้าสิบปีทำดีไว้มากโข

วิกรม เมาลานนท์*

ผมขอขอบคุณท่านอาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นอย่างยิ่งที่กรุณาชวนให้เขียนลงในหนังสือที่ระลึกธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี

ผมเข้าเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ตัวตึกโดมที่ท่าพระจันทร์เพิ่งสร้างเสร็จและเปิดใช้การเป็นปีแรก เป็นงานสถาปัตยกรรมหรูหราของกรุงเทพฯ สมัยนั้น คุณหมิว อภัยวงศ์ ศิษย์เก่า Ecole des Beaux Arts อันมีชื่อเสียงของประเทศฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบ

ตั้งแต่เข้าเป็นนักศึกษาตลอดมาจนถึงขณะที่เขียนเรื่องนี้อยู่รวม ๔๘ ปี ธรรมศาสตร์กับผมไม่ขาดสัมพันธ์กัน ผมมีโอกาสรู้และเห็นกิจกรรมต่าง ๆ ของธรรมศาสตร์อยู่ทุกระยะ ลูกชายหญิงของธรรมศาสตร์ได้ร่วมกันบำเพ็ญกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองไทยทั้งโดยตรงและโดยอ้อมไว้นานัปการ ผมคิดว่าเป็นการสมควรที่จะกล่าวถึงบางเรื่องไว้เป็นอนุสรณ์เพื่อนักศึกษาธรรมศาสตร์รุ่นหลัง ๆ จะได้พิจารณาดูว่าธรรมศาสตร์รุ่นก่อน ๆ เขารับใช้สังคมไทยอย่างไร และต้องเตรียมตัวเตรียมใจหนักเพียงใด

เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ อันไหนที่เกิดจากความทรงจำ ย่อมจะมีความคลาดเคลื่อนบ้าง แต่เรื่องใดที่มีหลักฐานเป็นทางการ ก็จะใกล้เคียงความจริงที่สุด สำหรับบางเรื่องที่ไม่ควรจำนำมาเล่า เพราะเกี่ยวกับประโยชน์ส่วนรวมอันพึงหวงแหนของประเทศเรา ทั้งที่ผ่านมาแล้วและที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ผมจะงดเสีย เพราะถ้าเล่าออกมา ได้จะไม่เท่าเสีย

---

*ศาสตราจารย์วิกรม เมาลานนท์ ศิษย์เก่า ม.ธ.ก. เลขทะเบียน ๑๐๖๖ ราชบัณฑิต ตุลาการรัฐธรรมนูญ กรรมการพิเศษกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ ฯลฯ อดีตประธานศาลฎีกา

พูดอย่างกลาง ๆ ไม่เข้าใครออกใคร ในช่วงเวลาของปี พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๖ นั้น สถานศึกษาขั้นอุดมศึกษาที่มีสาขาวิชากฎหมาย รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการทูต ที่ได้ระดับมหาวิทยาลัยในนานาอารยประเทศเป็นสิ่งจำเป็นรีบด่วนของประเทศสยาม เนื่องจากเราเพิ่งรับเอาระบบรัฐธรรมนูญ และระบอบรัฐบาลท้องถิ่นคือเทศบาล ใช้ปกครองบ้านเมือง กฎหมายที่ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนี้ขึ้น คือ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖ ซึ่งทำให้มหาวิทยาลัยเริ่มทำงานได้ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ คือเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว งานชิ้นแรกที่สำคัญของธรรมศาสตร์ก็คือ ให้โอกาสผู้ที่จะเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ได้ไม่จำกัดเฉพาะผู้ที่สอบไล่ได้มัธยมบริบูรณ์ (มัธยมปีที่แปด) ของกระทรวงธรรรมการเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้แทนตำบล ข้าราชการตั้งแต่ตำแหน่งเสมียนขึ้นไป และทนายความชั้นที่ ๓ เข้าเป็นนักศึกษาได้ด้วย การเร่งผลิตบุคลากรให้ทันใช้งานของประเทศในขณะนั้น ธรรมศาสตร์เริ่มประสบผลสำเร็จเป็นกอบเป็นกำตั้งแต่ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๐ เป็นต้นมา และด้วยเหตุที่ผู้สำเร็จการศึกษาแต่ละปีของสมัยนั้นมีจำนวนไม่มาก นายอำเภอหลายคนในสมัยนั้นจึงอาจมีอายุเพียง ๒๕ ปี เพราะเมื่อจบปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตแล้ว ก็อาจสมัครเข้าทำงานเป็นผู้ตรวจการเทศบาล (สมัยนี้ดูเหมือนเรียกว่าผู้ตรวจราชการส่วนท้องถิ่น) เพียง ๒ ปี ครบ ๒ ปีแล้วก็มีโอกาสได้รับคัดเลือกและรับแต่งตั้งเป็นนายอำเภอได้เลย

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ รัฐบาลประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ ซึ่งกำหนดว่าผู้ที่มีความประสงค์จะเข้าศึกษาในขั้นอุดมศึกษา จะต้องเรียนสำเร็จขั้นเตรียมอุดมศึกษาก่อน มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้ตราข้อบังคับว่าด้วยเตรียมปริญญาฯ ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ เพื่ออนุโลมตามความประสงค์ของรัฐบาล โรงเรียนเตรียมดังกล่าวนี้ เรียกกันอย่างไม่เป็นทางการว่า ต.ม.ธ.ก. เป็นความสัตย์ ผมไม่เคยเห็นหลักสูตรและภาคปฏิบัติของสถานศึกษาที่เทียบกับสมัยเก่ามัธยม ๗-๘ หรือเทียบกับสมัยนี้คือสองปีหลังของการศึกษาขั้นมัธยมก่อนเข้ามหาวิทยาลัยของที่ไหนในเมืองไทย ที่ทำได้ยอดเยี่ยมเหมือน ต.ม.ธ.ก. ครั้งกระนั้น ท่านผู้ประศาสน์การมีส่วนสำคัญในการเลือกเชิญบุคคลมาเป็นครูบาอาจารย์ให้เหมาะสมกับลักษณะวิชา นอกจากวิชาด้านหนังสือแล้ว แม้แต่แตรวงของ ต.ม.ธ.ก. ก็เยี่ยมมาก ท่านอาจารย์ คุณพระเจนดุริยางค์ ท่านเอาจริงเอาจังกับแตรวงวงนี้มาก ท่านอาจารย์ J.F. Hutchesson ท่านก็เอาจริงทั้งทางปกครองโรงเรียนและทางสอนภาษาละติน ทางรากภาษาตะวันออกก็มีวิชาภาษาบาลีสอนด้วย ถ้าผมจำไม่ผิดคือ อาจารย์กี อยู่โพธิ์ (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นธนิต และภายหลังเคยเป็นอธิบดีกรมศิลปากร) และอาจารย์ยัณ คงสมจิตร เป็นผู้สอนภาษานี้ มีโรงเรียนแผนกสังคมศาสตร์ขั้นเตรียมอุดมที่ไหนครับ ที่ปูพื้นฐานทางภาษาให้แก่ศิษย์ทั้งละตินและบาลี มีโรงเรียนระดับเดียวกันที่ไหนครับที่ทั้งภาษาอังกฤษและ

ภาษาฝรั่งเศสเป็นวิชาบังคับ นักเรียนเตรียมรุ่นนั้นคงจะยังจำชื่อท่านอาจารย์พระยาวรวิทย์ฯ ท่านอาจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ท่านอาจารย์หลวงพิรัชพิศดาร อาจารย์หม่อมแม่รี่ ชยางกูร อาจารย์ถนัดกิจ คอมันตร์ อาจารย์เกษม จาติกวณิช อาจารย์โฉลก โกมารกุล ณ นคร ผู้สอนตีกรรเชียงเรือแบบ Oxford-Cambridge ให้แก่ศิษย์ธรรมศาสตร์ การจัดหลักสูตรดีและได้ครูดี การสอบคัดเลือกได้เด็กดีเด็กเก่งเข้ามาศึกษา ทำให้ธรรมศาสตร์ผลิตคนดีขึ้นมาใช้ได้เป็นจำนวนมาก ขณะที่ผมเขียนอยู่นี้ รุ่นหนึ่งของ ต.ม.ธ.ก. กำลังดำรงตำแหน่งท่านประธานศาลฎีกา จากหลายรุ่นกำลังดูแลผลประโยชน์ของชาติไทยในฐานะเอกอัครราชทูตประจำประเทศต่าง ๆ และอีกมากท่านกำลังรับผิดชอบงานสำคัญ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนของประเทศ ทำให้ผมพูดได้ชัดถ้อยชัดคำว่า ธรรมศาสตร์ทำดี

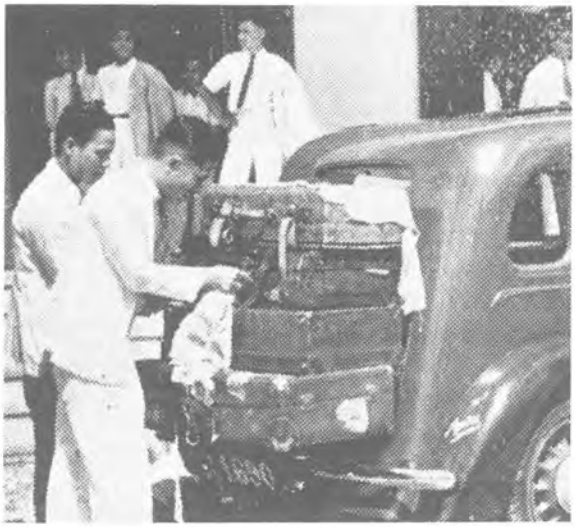
มีงานอีกชิ้นหนึ่งที่ผมเห็นว่าธรรมศาสตร์ทำไว้ได้ดีมาก คือการอบรมนักศึกษาผู้สอบไล่ได้ทางวิชาการแล้ว แต่ก่อนที่จะรับปริญญาจะต้องผ่านการอบรมนี้ก่อน ลักษณะคล้าย ๆ การ KEEP TERMS คือการบังคับให้ร่วมรับประทานอาหารกับครูบาอาจารย์ในหอสวดมนต์ให้ครบหลายสิบมื้อเสียก่อน จึงจะได้รับปริญญาเช่นที่สภานิติศึกษาของเมืองลอนดอนกำหนดไว้และยังคงปฏิบัติอยู่จนทุกวันนี้ และผมคิดว่าจะยิ่งคล้าย ๆ เข้าไปอีกกับวิธีที่กระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษและญี่ปุ่นอบรมนักการทูตรุ่นเยาว์ของตน เพื่อเตรียมตัวให้เป็นนักการทูตชั้นเยี่ยมเมื่ออาวุโสในงานสูงขึ้น ที่เรียกว่า **"การอบรม"** ที่ธรรมศาสตร์นี้ คือต้องลงทะเบียนเข้ามากินนอนอยู่ในมหาวิทยาลัย ๑๕ วัน มีกฎห้ามออกนอกมหาวิทยาลัยโดยไม่ได้รับอนุญาต **"ว่าที่ธรรมศาสตร์บัณฑิต"** ที่เป็นนักศึกษาหญิง มีรุ่นละ ๒-๓ คนได้รับอนุญาตให้กลับไปนอนบ้านได้ กิจวัตรประจำวันของผู้รับการอบรมคือ ๕.๐๐ นาฬิกา ตื่นขึ้นฝึกกายบริหารกับครูพลศึกษา ๖.๐๐ นาฬิกา จัดเวรเป็นกลุ่มผลัดกันออกไปจ่ายของสดตลาดท่าเตียน โดยมีท่านหมื่น (เป็นบรรดาศักดิ์ชั้นประทวนนามบรรดาศักดิ์ว่าอะไรผมจำไม่ได้) เป็นคนกะปริมาณและจ่ายเงินของมหาวิทยาลัยให้แก่ผู้ขาย กลุ่มที่ไปจ่ายเป็นผู้เลือกและตัดสินใจว่ามื้อเย็นวันนั้นและเช้าวันรุ่งขึ้นจะมีอาหารอะไร ตอนสายมหาวิทยาลัยพาไปเยี่ยมชมกิจการและอุตสาหกรรมทั้งของรัฐและเอกชน พาไปเยี่ยมกองทัพซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ กลับมารับประทานกลางวันที่มหาวิทยาลัย ตอนบ่ายมีผู้ทรงคุณวุฒิในสายงานต่าง ๆ มาปาฐกถาให้ฟัง มีการอบรมมารยาทการรับประทานอาหารในงานเลี้ยงแบบตะวันตก ท่านอาจารย์คุณพระเรี่ยม วิรัชพากย์ ผู้เคยดำรงตำแหน่งอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีสและท่านอาจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นผู้ฝึกสอน ผู้รับการอบรมได้รับการฝึกให้ผลัดกันเป็นคนเสริฟอาหาร หัดให้รู้ว่าถ้วยอย่างไหนใช้กับเหล้าอะไร และเหล้าอย่างไหนเสริฟพร้อมกับอาหารอะไร อาหารประเภทไหนเข้าซ้ายหรือขวาของผู้นั่งรับประทาน ใช้ผ้าเช็ดมืออย่างไร มีด ส้อม ช้อน ถ้วยจุ่มนิ้วมือลงล้าง ใช้อย่างไร จะลุกออกจากโต๊ะได้เมื่อไหร่ ธรรมศาสตร์สอนให้หมดการอบรมที่ทำให้เรา

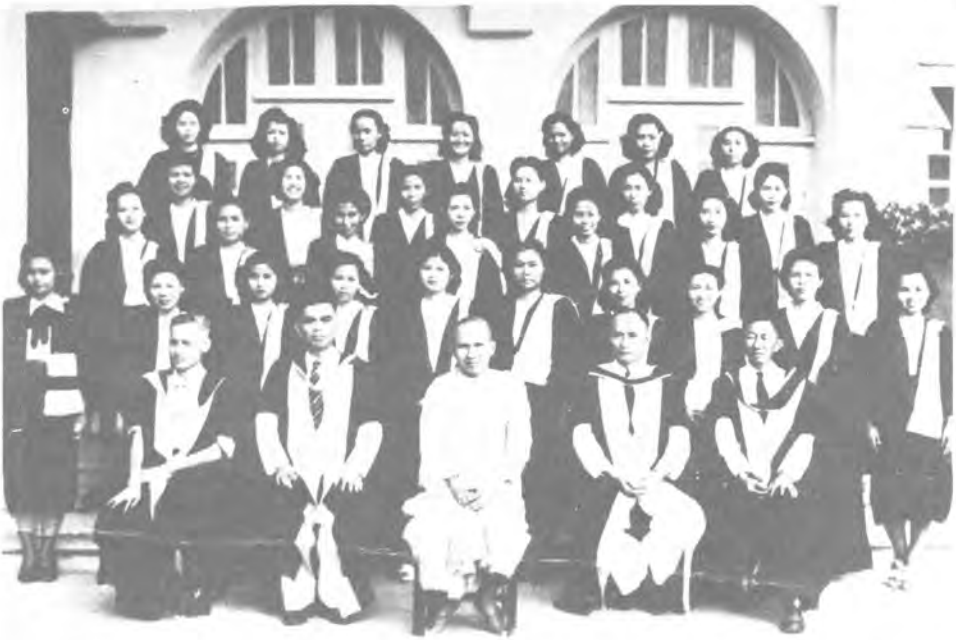
คำปฏิญาณเข้ารับปริญญา (๒๔๘๒)

ศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ ที่สองจากซ้าย

นักศึกษาเข้ารับการฝึกอบรมก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต

ได้กิน นอน เรียน เที่ยว อย่างวิเศษตั้ง ๑๕ วันเช่นนี้ ธรรมศาสตร์เรียกเก็บค่าป่วยการพอเป็นพิธีคนละ ๒๐ บาท รวมทั้งแจกเสื้อครุยปริญญาให้เป็นกรรมสิทธิ์ด้วย ลำพังเสื้อครุยที่ตัดให้ก็ ๑๖ บาท เข้าไปแล้ว เหลืออีก ๔ บาทจ่ายเป็นค่ากินอยู่และค่าพาหนะถึง ๑๕ วันจะพอได้ยังไง กาลสมัยบันดาลให้ธรรมศาสตร์เลี้ยงลูกได้ถึงระดับนี้

การอบรมซึ่งธรรมศาสตร์สมัยนั้นจัดขึ้นดังที่ผมเล่ามานี้ แรก ๆ พวกเราก็ไม่ค่อยตระหนักในคุณค่าเท่าไรนัก เพราะอายุยังน้อยก็คิดน้อยตามอายุ แต่พอเรียนจบออกมาอยู่ในโลกกว้างยิ่งสำนึกในพระคุณของธรรมศาสตร์ที่เล็งการไกล ท่านอาจารย์ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งบอกผมว่า "นี่แหละ **มหาวิทยาลัยเขาสอนเพลงอาวุธให้เธอ**" ผมว่าคำของท่านอาจารย์ผู้นั้นใครไม่มีทางจะเถียงท่านได้ ก็ลองคิดดูสิครับ อยู่กินนอนรวมกันร้อยคนเป็นเวลา ๑๕ วัน ก็ต้องรู้จักเคารพสิทธิส่วนรวมและสิทธิของเพื่อนแต่ละคน ธรรมศาสตร์สอนให้โต้วาทีและแสดงเหตุผลในการพูด ก็สำหรับการที่จะต้องทำงานติดต่อกับคนในวันข้างหน้า ธรรมศาสตร์ให้ผู้ใหญ่ท่านหนึ่งมาสอนว่า **"อย่าเรียนแต่หนังสือ เธอต้องหัดเรียนคนไว้บ้าง เพราะคนน่ะเราเรียนยากกว่าเรียนหนังสือมากมายนัก"** นี่ก็เพื่อจะได้ไม่เพลี่ยงพล้ำเสียทีในที่ที่ไม่ควรจะเสีย ธรรมศาสตร์เคร่งต่อการเปล่งเสียงภาษาไทย นี่ก็เพราะการออกเสียง ร และ ล กล้ำกับอักษรกลางไม่ได้นั้น มันบ่งบอกราคาของคนพูด สำหรับนักศึกษารุ่นผมธรรมศาสตร์มีแต่ **ให้ ให้ ให้** คนที่รับไว้ได้ก็จะมีแต่สง่าราศี ส่วนคนที่เอาแต่ดันทุรังอวดดีไม่ยอมรับเอาก็เหมือนลูกเนรคุณแน่ ผมคิดยังงั้นครับ

เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ กองกำลังขนาดใหญ่ของญี่ปุ่นเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศไทย นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นขณะนั้น คือ ฯพณฯ พลเอก ฮิเดกิ โตโจ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ก็คือ ฯพณฯ ทสุโบกามิ ซึ่งเป็นนักการทูตที่มีกิริยาวาจานุ่มนวลมาก รัฐบาลไทยขณะนั้นกล้าหาญมาก (ชาวบ้านใช้คำว่าท่านเทกระเป๋า) ที่ตัดสินใจประกาศตนเป็นคู่สงครามกับฝ่ายพันธมิตรทั้ง ๆ ที่รัฐบาลญี่ปุ่นมิได้ขอร้องหรือข่มขู่ให้ทำเช่นนั้นแต่ประการใด อีตอนนั้นคนไทยหลายคนที่คิดหน้าคิดหลังและสำนึกอยู่เสมอว่าบ้านเมืองไทยเรานี้เรี่ยวแรงน้อยนัก ต่างมองตากันปริบ ๆ ว่าจะคิดการแก้ไขอย่างไรดี ทางกลุ่มที่เชียร์รัฐบาลก็เดินเครื่องเต็มที่ทางวิทยุกระจายเสียง เลยเถิดไปถึงกับเอาของสูงของฝ่ายพันธมิตรบางอย่างมาพูดเล่น ๆ สนุกปาก ผมเองตอนนั้นเรียนจบแล้วออกไปทำงานอยู่หัวเมือง ได้ฟังคารมในวิทยุกระจายเสียงของเราแล้วชักเสียวไส้ เพราะเพียงแต่การประกาศสงครามก็มีผลทำให้รัฐผู้ประกาศมีฐานะเป็นคู่สงครามอย่างสมบูรณ์ตามกฎหมายระหว่างประเทศอยู่แล้ว ฉวยเราตกเป็นฝ่ายแพ้เข้า อะไรบ้างจะตามมา มิหนำซ้ำไปเอาสถาบันของเขามาเล่นด้วยความคะนอง ตอนนั้นคนตัวเล็ก ๆ อย่างพวกเราก็ได้แต่ปรับทุกข์กันว่า ไม่น่าเลย ไม่น่าเลย

ในยามหน้าสิ่วหน้าขวานเช่นนั้น ธรรมศาสตร์เดินกุศโลบายให้เกิดผลดีเป็นอย่างมากแก่อนาคตของประเทศชาติไทย เราใช้ธรรมศาสตร์เป็นค่ายกักกันเชลยฝรั่งชาติอังกฤษอเมริกันชั้นมันสมอง คนเหล่านั้นไม่ต้องตกอยู่ในอำนาจและความควบคุมของกองทัพญี่ปุ่น พวกเขาจึงเป็นเชลยที่โชคดี แต่งตัวดี กินดี อยู่ดี เวลากลางวันคนพวกนั้นต่างนั่งแต่งหนังสือหรือเขียนบันทึกกันตามถนัด ตกเย็นเข้าเชลยสีไวโอลินเล่นก็ยังได้ ไม่ลอกคราบเห็นเนื้อหนังแดง ๆ กลางแดดเปรี้ยงอย่างเชลยฝรั่งบางพวกที่ญี่ปุ่นขนมาไว้เมืองไทย และบังคับให้สร้างทางสร้างสะพานยุทธศาสตร์อยู่แถวหนองปลาดุก บ้านโป่งหรือแถวกาญจน์ ท่านผู้อ่านเห็นสุสานที่เมืองกาญจน์ในปัจจุบันก็พอจะเดาได้ง่ายว่าอะไรได้เกิดขึ้น

พูดถึงญี่ปุ่นตอนนั้น ผมขอหลีกออกจากเรื่องธรรมศาสตร์สักนิดเดียว เพราะถ้าไม่นำมาเล่าก็ให้นึกเสียดาย คนไทยเราส่วนมากที่มีเหตุผลต่างถือคติว่า ถึงแม้จะไม่สร้างเพื่อน แต่ก็ไม่สร้างศัตรู กองทัพญี่ปุ่นเข้ามาตั้งในเมืองไทย เราไม่มีทางเลือก ก็ประคองไมตรีกับญี่ปุ่นได้ดีพอสมควร และญี่ปุ่นก็ปฏิบัติต่อเราค่อนข้างจะดีมาก เมื่อเทียบกับการปฏิบัติของเขาที่มีต่อดินแดนอื่น ๆ รอบ ๆ บ้านเรา แม้ที่เราเริ่มติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรตลอดมาจนสงครามเลิก ญี่ปุ่นก็รู้ แต่ถ้าญี่ปุ่นอยู่ในฐานะเรา ญี่ปุ่นก็ต้องวางตัว ปฏิบัติตัว คล้ายที่เราปฏิบัติเหมือนกัน ท่านทูต ทสุโบกามิ เป็นคนเก่ง ดำเนินพันธไมตรีกับไทยได้ผลเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย ธรรมเนียมญี่ปุ่นเขานิยมความสุภาพ คุณหลวงโกวิทฯ หรือฯพณฯ ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีของเราในระยะครึ่งหลังสงคราม ท่านก็เป็นคนเก่งและสุภาพมากคนหนึ่ง จึงไปได้อย่างดี ในความสัมพันธ์ขณะนั้น ความสุภาพของคนชั้นรับการศึกษาสูงของญี่ปุ่นนั้น เมื่อฝ่ายหนึ่งทักอีกฝ่ายหนึ่งถึงทุกข์สุข คำตอบก็มักเข้าแบบฟอร์มทำนองที่ว่า ก็เพราะท่านเป็นร่มเป็นเงาให้ข้าพเจ้าได้พึ่งพิงน่ะซีครับ ข้าพเจ้าจึงได้มีความสุขสบาย ทีนี้ บ่ายวันหนึ่ง สงครามเกือบจะเลิกแล้ว ฝ่ายพันธมิตรนำยาและเวชภัณฑ์ใส่ถุงใหญ่หลายถุง มาทิ้งร่มลงบนท้องสนามหลวง ทางการเราก็เข้าไปตามเก็บรักษาไว้ ตอนนั้นท่านนายกฯ กับท่านทูตญี่ปุ่นไม่พบกันหลายวัน พอพบกันเข้าท่านนายกฯ บอกว่าเสียดายไม่ได้พบกันหลายวัน ท่านทูตทสุโบ กามิ บอกว่า ก็พันธมิตรเขาเอายามาทิ้งร่มไว้ให้ ก็ควรจะกินเสีย ท่านนายกฯ ควงจึงบอกว่า ท่านเป็นคนตะวันออกเจ็บไข้ได้ป่วยกินยาของชาติตะวันตกไม่หายเจ็บไข้สมัครใจกินยาของชาติตะวันออกด้วยกัน และญี่ปุ่นมียาดี ๆ มากขอร้องให้ส่งมาช่วยการแพทย์ของไทย ไหงจึงไม่ค่อยส่งมาบ้างเลย แล้วก็จับมือกันหัวเราะกันฉันมิตรสนิท

เมื่อสงครามสงบลงแล้ว จากการปฏิบัติดีต่อพวกเชลยที่ธรรมศาสตร์ ประกอบกับปฏิบัติการของผู้รักชาติชาวไทยหลายคน ได้ก่อให้เกิดผลดีไม่น้อยแก่ฝ่ายไทยในการเจรจาเมื่อสงครามยุติลง โดยฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ รัฐบาลญี่ปุ่นและกองทัพญี่ปุ่นต้องทำพิธียอมแพ้เป็นทางการต่อฝ่ายสัมพันธมิตรหลายแห่ง โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ นายทหารชั้นนาย

พลผู้เป็นแม่ทัพนายกองของญี่ปุ่นจำนวนหลายคน ต้องไปทำพิธีเดินเข้าคิวมอบกระบี่ประจำยศของตนทีละคน ให้แก่แม่ทัพใหญ่สัมพันธมิตรภาคพื้นเอเชียที่เกาะสิงคโปร์ ตัวแม่ทัพใหญ่นั้นนั่งเอ้เต้อยู่บนเก้าอี้สูง ส่วนพวกนายพลญี่ปุ่นเดินเข้าไปคำนับทีละคนพร้อมกับยื่นกระบี่ให้ กล่าวกันว่า หลังจากนั้นมีนายพลญี่ปุ่นบางคนต้องการล้างอาย จึงทำการคว้านท้องของตนเองให้ตายไปตามลัทธิบูชาชาติของญี่ปุ่นเขา แม่ทัพใหญ่คนนั้นเป็นคนอังกฤษ เป็นนายทหารชั้นยศจอมพลของนาวีอังกฤษ เสร็จธุระกับบรรดานายพลญี่ปุ่นที่สิงคโปร์แล้ว ต่อมาเขาเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ขณะนั้นในกรุงเทพฯ และอีกหลายแห่งมีกองทหารอังกฤษเข้ามาปลดอาวุธกองทหารญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายแพ้ คืนหนึ่งมีไฟไหม้ใหญ่ที่วัดเลียบ บริเวณถนนตรีเพ็ชร์ ผมเห็นกองทหารอังกฤษเข้าช่วยกองตำรวจดับเพลิงของไทยดับไฟจนสงบ ที่เรียกว่ากองทหารอังกฤษนั้น มีทั้งทหารที่เป็นฝรั่งเชื้อชาติอังกฤษ สก็อท และเวลซ์และมีทหารแขกอินเดียกับทหารกูรข่าหน้าตาเหมือนไทยเข้ามาอยู่ด้วย กองทหารอังกฤษสมัยนั้นเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในฐานะใดแน่ผมไม่ได้ค้นหลักฐาน จะว่าเข้ามายึดครองในฐานะประเทศเราเป็นฝ่ายแพ้สงครามก็เห็นจะไม่ใช่ เพราะแม่ทัพใหญ่ในวันที่เข้ามาได้วางตัวให้เกียรติแก่ประเทศเราอยู่มาก กล่าวคือไม่ปฏิบัติต่อกองทัพไทยเช่นที่ทำกับกองทัพญี่ปุ่น แต่ตรงกันข้ามเขาผู้นั้นได้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และมีอยู่โอกาสหนึ่งที่นับได้ว่าเป็นตอนสำคัญตอนหนึ่งของประวัติศาสตร์แห่งชาติไทย นั่นคือได้มีการสวนสนามของกองพันทหารราบอังกฤษที่ถนนราชดำเนินกลาง กรุงเทพฯ ทางราชการได้จัดให้มีแทนรับความเคารพขึ้นที่ริมถนน ตามที่ผมจำได้ แท่นนั้นอยู่แถว ๆ ถัดจากหน้าโรงพิมพ์สยามรัฐค่อนมาทางธนาคารออมสินสี่แยกคอกวัว ซึ่งถนนราชดำเนินขณะนั้นไม่เป็นภาพที่เตียนโล่งอย่างในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบจอมทัพสยามและขัดพระแสงกระบี่ด้วย ทรงประทับยืนอยู่บนแท่น เบื้องซ้ายขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่ลดหลั่นลงมาหน่อยหนึ่ง มีจอมพลเรือฝรั่งนายนั้นยืนอยู่ห่างจากจุดที่ประทับดูพองาม แต่งเครื่องยศทหารเรือสีขาวและไม่ขัดกระบี่ ปรากฏการณ์เช่นนี้คนที่รู้แบบธรรมเนียมของทหารเห็นเข้าก็จะเข้าใจได้ทันที กล่าวคือเป็นการแสดงออกว่า แม่ทัพใหญ่หรือเรียกอย่างภาษาปัจจุบันว่าผู้บัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายพันธมิตร ได้น้อมเกล้าฯ ถวายอำนาจบังคับบัญชาของกองกำลังฝ่ายพันธมิตรในประเทศไทยแด่องค์พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย ตัวผมเองมีบุญวาสนาได้เฝ้าชมพระบารมีอยู่ไม่ไกลจากพระแท่นนั้นด้วย และผมก็ทราบอยู่แก่ใจว่า ฐานะทางการเมืองของเราอันเป็นผลจากการที่เราได้ประกาศสงครามกับเขานั้นจะพึงมีผลสถานใด ทำให้เกิดความระทึกใจระคนกับความปิติอย่างสูงสุด จึงเป็นภาพที่ติดตาผมอยู่ตราบจนทุกวันนี้

ก็ขอเรียนหารือท่านผู้อ่านว่า ทางการของฝ่ายเราตัดสินใจแบบนั้นประกาศสงครามกับเขา ครั้นแล้วผลของการสู้รบระหว่างฝ่ายพันธมิตรกับฝ่ายอักษะก็ออกมาอย่างที่รู้และเห็นกันอยู่

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช

ขบวนเสรีไทยสวนสนามผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
(กันยายน ๒๔๘๘)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และพลเรือเอก ลอร์ด หลุยส์
เมาท์แบตเตนในพิธีสวนสนามหน้าพระบรมมหาราชวัง ภายหลังสงครามโลก

เสรีไทย

แล้วไฉนปรากฏการณ์อย่างภาพที่กล่าวมาจึงเกิดขึ้นได้ในโลกนี้ ก็เห็นจะต้องขอเรียนท่านผู้อ่านว่า ก็คงจะเกิดขึ้นในประเทศนี้เพียงแห่งเดียว หลายคนพูดว่าเมืองไทยเราจะไม่เข้าที่อับจน เพราะเกิดเหตุคับขันขึ้นครั้งไร จะมีเทพยดาท่านคอยช่วยแก้ร้ายให้กลายเป็นดี ตัวผมเองก็ภาวนาขอให้เป็นเช่นนั้น แต่ไม่สบายใจเลยถ้าเราจะทำอะไรกันตามสะดวกและตามอำเภอใจอยู่เรื่อย ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์กับต่างประเทศเช่นกรณีดังกล่าว หรือแม้เป็นเรื่องกิจการภายในอย่างเรื่องการใช้เงินซื้อตำแหน่งหน้าที่ ที่กล่าวกันว่ามักนิยมทำกันในบางหมู่บางเหล่า โดยคิดผลักภาระการเยียวยาแก้ไขผลร้ายไว้ให้เป็นหน้าที่ของเทพยดา เพราะมิวันใดก็วันหนึ่งเทพยดาท่านคงจะเหนื่อยหน่ายในการพิทักษ์รักษาบ้านเมืองนี้เข้าสักหนจนได้

เรื่องราวของการที่ประเทศนี้รอดพ้นจากฐานะผู้แพ้สงคราม รวมทั้งภาพประวัติศาสตร์ที่กองพันทหารราบอังกฤษเดินสวนสนามถวายความเคารพแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และเรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับเกียรติยศของชาติไทยนี้ ท่านผู้ใดสนใจที่จะทราบโดยละเอียด ผมขอแนะนำหนังสือชื่อ **"ระบอบการปกครองโดยธรรม"** ซึ่งคุณสมนึก เพชรพริ้ม นักเรียนเก่าอังกฤษผู้มีชื่อเสียงอย่างยิ่งคนหนึ่ง ได้เขียนและรวบรวมไว้ และภาพถ่ายประวัติศาสตร์ดังกล่าวคุณสมนึกก็เป็นผู้ถ่ายไว้เอง หากท่านได้อ่านหนังสือเล่มนี้(มี ๑๕๐ หน้า) ผมเชื่อว่าท่านจะมีความสุขใจที่ได้เกิดมาเป็นคนไทย โปรดติดต่อจากคุณสมนึก เพชรพริ้มโดยตรงที่ โรงเรียนสงขลาวัฒนา หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผมเห็นว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าสาระอย่างยิ่ง แต่ราคาย่อมเยาว์ และดูเหมือนคุณสมนึกจัดทำขึ้นจากทุนทรัพย์ส่วนตัว เพื่อรวบรวมนำยอดจากรายได้อุทิศถวายแก่ชาติไทย เมืองสยามของเราทุกคนด้วยครับ

ที่กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องฐานะทางการทหารของประเทศเราเมื่อหลังสงคราม ส่วนฐานะในทางการเมืองนั้น ไทยเราก็รู้สึกอึดอัดพอสมควร ตอนที่ฝ่ายพันธมิตรให้เราทำสัญญาที่เรียกว่า **"สัญญาสมบูรณ์แบบ"** อันมีเนื้อหาว่าประเทศเราจะต้องส่งข้าวให้แก่เขานั้น คนไทยผู้ที่มิได้มีส่วนในการประกาศสงครามด้วยย่อมมีความรู้สึกขุ่นเคือง ผมเองเกิดความหมั่นไส้ในวาจาของคนใหญ่อังกฤษคนหนึ่งที่สะเออะแนะนำคนไทยว่า ข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทยก็จริงอยู่ แต่เนื้อมะพร้าวก็มีคุณค่าทางอาหารเหมือนกัน ฉะนั้นถ้าคนไทยขาดแคลนข้าวบ้าง ก็ยังพอกินเนื้อมะพร้าวดำรงชีพไปได้ นี่เป็นความคิดของคนที่คุ้นเคยกับแป้งข้าวสาลี และรู้จักเมล็ดข้าวเหนียวข้าวเจ้าเพียงในฐานะเป็นผักชนิดหนึ่ง ที่จะกินกับอาหารประเภทเนื้อ หรือในฐานะที่จะเปียกจะกวนกับน้ำนมและน้ำตาลเป็นของหวาน จึงไม่มีวันที่จะเข้าใจได้เลยว่า เมล็ดข้าวเหนียวเมล็ดข้าวเจ้าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไทยอย่างไร

พูดถึงเรื่องฐานะทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ธรรมศาสตร์ของเรามีส่วนอยู่เป็นอันมาก สงครามยุติลงในพ.ศ. ๒๔๘๘ ได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมากมาย ผมจะขอเล่าแต่

เพียงบางเรื่อง เป็นเรื่องจากความทรงจำในภาพจริงและเสียงจริง

เรื่องหนึ่งคือเรื่องที่ท่านอาจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมชผู้เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยสายสหรัฐ ออกเดินทางจากวอชิงตันข้ามแอตแลนติคไปเกาะอังกฤษ จากเกาะอังกฤษเดินทางโดยเครื่องบินทหารของอังกฤษเข้ามาประเทศไทย เกี่ยวกับการปรับภาวะทางการเมืองของประเทศให้เป็นผลดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ในภาวการณ์เช่นนั้น สืบเนื่องมาจากกรณีรัฐบาลชุดหนึ่งของเราอุตส่าห์ไปประกาศตนเป็นคู่สงครามกับฝ่ายพันธมิตร์ดังที่ได้เล่ามาแล้วเมื่อตะกี้ เป็นตอนหัวค่ำคืนหนึ่งที่ห้องประชุมธรรมศาสตร์อยู่ชั้นสองของตึกโดม คือตรงที่เดี๋ยวนี้ดัดแปลงกั้นฝ่าผนังเป็นบริเวณห้องทำงานของท่านอธิการบดีและห้องธุรการ สมัยนั้นยังเป็นห้องโถงยาวใช้เป็นห้องประศาสน์ปริญญารุ่นแรก ๆ ได้มีการชุมนุมกลุ่มธรรมศาสตร์โดยเลี้ยงอาหารกันอย่างเงียบ ๆ เพราะไม่ใช่งานรื่นเริง แต่เป็นสองสามชั่วโมงที่พูดกันถึงความอยู่รอดของประเทศว่า ทำยังไงเราถึงจะไม่ตาย ทำยังไงจะพูดกับฝ่ายชนะสงครามพอรู้เรื่องและเห็นใจกันบ้าง มีผู้ใหญ่ยืนโรงอยู่สองท่านคือ ท่านอาจารย์ผู้ประศาสน์การและท่านอาจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ จำไม่ได้ว่าท่านอาจารย์ดิเรก ชัยนาม คนสำคัญอีกคนหนึ่งของกลุ่มเราอยู่ด้วยหรือเปล่า แต่คุณชมพู อรรถจินดาและอำนวย ศุกรมณี ผมจำได้ว่าอยู่ด้วย คืนนั้นมีอยู่ ๓๐-๔๐ คน เห็นจะได้ ท่านอาจารย์ผู้ประศาสน์การและท่านอาจารย์ เสนีย์เปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ ให้เราฟัง บางเรื่องเราก็รู้แล้ว บางเรื่องก็ยังไม่เคยรู้มาก่อน จุดหมายในวันนั้นคือ ให้ทุกคนตระหนักว่าประเทศของเราจะต้องเผชิญข้อเรียกร้องและเผชิญสถานการณ์อะไรบ้าง ในที่สุดเป็นที่เห็นพ้องต้องกันว่า ท่านอาจารย์ เสนีย์ จะต้องเข้ารับภาระหนักเป็นนายกรัฐมนตรีจะต้องพูดกับฝ่ายชนะให้รู้เรื่องและเข้าใจเรา ท่านอาจารย์เสนีย์ท่านประกาศเจตน์จำนงแน่วแน่ในการแก้ไขสถานการณ์ที่เมืองไทยขณะนั้นกำลังหายใจไม่ทั่วท้อง อำนวยจับท่านอาจารย์เสนีย์ขึ้นแบก เลิกประชุมกันราว ๆ ๒๒.๐๐ น. แต่คนยังไม่ยอมกลับ รุมซักท่านอาจารย์เสนีย์ถึงท่าทีของฝ่ายชนะและบทที่เขาจะเล่นต่อไป คืนนั้นเราย้อนพูดกันถึงวีรกรรมของคนหลายคน อย่าง ป๋วย อึ๊งภากรณ์ การเวก ศรีวิจารณ์ และอื่น ๆ น่าสงสารการเวกที่โดดร่มลงมาแล้วต้องเสียชีวิต เพราะความโลภของคนไทยด้วยกันเอง ส่วนป๋วยยังโชคดีอยู่บ้าง โดยลงมาแล้วเพียงแต่เจ็บตัวไม่เข้าเรื่องเพราะความตื้นของคนไทยด้วยกันเองอีกนั้นแหละ เราย้อนพูดกันถึงพวกที่เข้ามาด้วยเรือดำน้ำมาขึ้นทางภาคใต้ รวมความว่าในสงครามโลกครั้งที่สอง มีหนุ่มไทยหลายคน มีลูกธรรมศาสตร์หลายคน เอาชีวิตเข้าเสี่ยงเพื่อแก้ไขความผิดพลาดที่ตนเองไม่ได้ทำไว้ เพื่อแก้ไขบรรเทาผลร้ายที่จะบังเกิดแก่ประเทศชาติไทย เขาเหล่านั้นทำทุกอย่างด้วยศรัทธาในประเทศชาติไทย เขาไม่ใช่นักเผชิญโชคครับ

ท่านอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เคารพครับ ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อกับ ๒๔๘๙ พวกเรายังไม่มีโอกาสได้ทำความเคารพท่าน แต่ขอกราบเรียนด้วยความ

ภูมิใจว่าตรงห้องที่ท่านนั่งทำงานรับใช้ธรรมศาสตร์อยู่ในทุกวันนี้ รวมถึงบริเวณโต๊ะทำงานของท่านเลขานุการจุฑาธัช และถัดออกมาถึงห้องธุรการด้วย มีคืนประวัติศาสตร์มีคนกลุ่มหนึ่งใช้เนื้อที่บริเวณนั้นเป็นที่นั่งพูด นั่งเงียบ นั่งขรึม เกี่ยวกับชะตากรรมของชาติไทย คนกลุ่มนั้นในปัจจุบันนี้เหลืออยู่ไม่กี่คนแล้วครับ

อีกตอนหนึ่งที่ควรเล่าไว้ก็คือ ในราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ (ถ้าจำผิดก็ขออภัย) ทันใดที่ข่าวว่าญี่ปุ่นยอมแพ้ฝ่ายพันธมิตรเพราะผลการทิ้งระเบิดปรมาณูที่ฮิโรชิมาและนางาซากิ แม่ทัพญี่ปุ่นในเมืองไทยได้ขอเข้าพบหัวหน้ากลุ่มธรรมศาสตร์ของเรา แสดงความเห็นใจและเข้าใจที่ไทยเตรียมสู้ญี่ปุ่นหากสงครามยังยืดเยื้อต่อไป สุภาพบุรุษทั้งสองได้สัมผัสมือกัน สิ่งนี้เป็นธรรมดาเพราะครูแห่งความอยู่รอดเป็นธรรมชาติของสรรพสัตว์ในโลก

มีอยู่หนหนึ่ง ในราว ๆ พ.ศ. ๒๔๘๙ สำหรับธรรมศาสตร์ต้องนับว่าเป็นมหามงคลสมัย คืนหนึ่งตอนหัวค่ำท่านผู้ประศาสน์การกราบบังคมทูลพระกรุณาอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สมเด็จพระอนุชาธิราช (คือองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน) สมเด็จพระราชชนนีฯ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ กับ ทูตานุทูตต่าง ๆ ในขณะนั้นซึ่งมี ฯพณฯ ลี เต้ เจ้น หรือ หลี เถียะ เจิง เอกอัครราชทูตจีนคณะชาติอยู่ด้วย มีการแสดงสิ่งละอันพันละน้อยทำนองที่ฝรั่งเรียกว่ารีวิว เด็กชั้นผู้น้อยอย่างผมบังเอิญมีบุญได้รับเรียกจากธรรมศาสตร์ให้ได้มีโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย คืนนั้น ในสายตาของผม ผู้ที่หน้าตาอิ่มเอิบที่สุดคือท่านศาสตราจารย์ สมทบ สุวรรณสุทธิ เป็นนักเรียนเก่าจากซอร์บอนน์หรืออันไหนของฝรั่งเศสผมจำไม่ได้ แต่เป็นเพื่อนรักของเมืองโลซานน์ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมีพระราชดำรัสด้วยเป็นเวลานาน คุณสมทบ แก้มกลายเป็นสีชมพูเหมือนดอกกุหลาบ คุณสมทบตอนหลังผมจำได้ว่าได้มาเป็นคณบดี คณะเศรษฐศาสตร์ของธรรมศาสตร์อยู่พักหนึ่ง และดูเหมือนเคยทำงานสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ท่านผู้นี้เป็นกำลังหนึ่งของธรรมศาสตร์ เป็นคนวิชาการ ดูเหมือนเคยเป็นผู้พิพากษาด้วย ได้ให้วิทยานิพนธ์ที่ท่านทำปริญญาเอกของฝรั่งเศสไว้แก่ผมเล่มหนึ่ง ดูเหมือนเรื่องเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับการสงเคราะห์ครอบครัว ทำนองเดียวกับการประกันสังคมของสมัยนี้ ท่านเซ็นให้ผมที่ปกวิทยานิพนธ์เล่มนั้น เป็นภาษาฝรั่งเศสค่อนข้างยืดยาว และเมตตาเรียกผมว่า "**ผู้ร่วมงาน**" ซึ่งทำให้ผมปลาบปลื้ม แต่ก็นึกสะดุ้งโหยง ๆ อยู่ เพราะท่านเป็นรุ่นพี่ที่โตกว่าผมมาก คุณสมทบเดี๋ยวนี้ยังอยู่หรือไม่อยู่ ผมนึกไม่ออก

ยอดคนอีกท่านหนึ่งของธรรมศาสตร์คือท่าน ศจ.เดือน บุนนาค ธรรมศาสตร์ได้รับเกียรติคุณสูงสุดจากท่านผู้นี้อย่างไรบ้างต้องเขียนขึ้นต่างหากเป็นหนังสือเล่มใหญ่หลายร้อยหน้า คนอย่างท่านอาจารย์เดือนนึกถึงตนเองน้อยที่สุด ท่านนึกถึงแต่ชาติไทยเป็นที่ตั้ง

คุยกันถึงเรื่องธรรมศาสตร์ มันก็หนีเรื่องบุคคลไปไม่พ้น ท่านผู้ใดจะมีความเห็นเกี่ยวกับ

คุณทองเปลว ชลภูมิ และ คุณทวี ตะเวทีกุลอย่างไร ย่อมเป็นสิทธิของท่าน แต่ผมเห็นว่าสองคนนี้เป็นลูกที่ดีของธรรมศาสตร์และของชาติไทยด้วย

ส่วนท่านอื่น ๆ ที่เป็นหัวกะทิธรรมศาสตร์รับใช้ชาติบ้านเมืองมามากมายอย่างท่านอาจารย์ เสริม วินิจฉัยกุล และอีกหลายท่านนั้น อยู่ในใจผมตลอด แต่ผมขอกราบท่านเพียงว่า ขอให้ทุกท่านอยู่คู่ชาติไทยนาน ๆ อย่าให้ผมต้องพูดความจริงยกย่องท่านในขณะที่ท่านยังดำรงชีวิตอยู่เลยครับผม

ธรรมศาสตร์ตอนหลังนี้เกิดพฤติกรรมบำเพ็ญกรณีมีประโยชน์ยิ่งแก่สังคมไทยมากมายหลายประการ อันหนึ่งที่ผมเห็นว่าสำคัญมากคือ**สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร** เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทย **มีป๋วย อึ๊งภากรณ์**เพื่อนรักผู้อาภัพของผม (ซึ่งบ่อยครั้งผมขัดคอมันหลายเรื่อง) เป็นผู้บุกเบิกคนสำคัญเมื่อราว ๆ พ.ศ. ๒๕๑๒ มีท่านผู้มีเกียรติอีกมากมายทำการสืบสายเจตน์จำนงอันประเสริฐนี้ เช่น ท่านศาสตราจารย์ ประภาศน์ อวยชัย ท่านศาสตราจารย์ นงเยาว์ ชัยเสรี ท่านศาสตราจารย์ วนิดา จิตต์หมั่น ดอกเตอร์ วิญญู วิจิตรวาทการ ดอกเตอร์ ณรงค์ชัย ท่านศาสตราจารย์ สิริ สมบัติสิริ พี่ใหญ่ของผมทางวิชาการ ท่านศาสตราจารย์ จำเรียง ที่ผมเคารพ หม่อมราชวงศ์ อคิน รพีพัฒน์ คนเก่งจากอ็อกซ์ฟอร์ด ท่านอาจารย์นิพัทธ์ ท่านอาจารย์ณัฐไชย ท่านอาจารย์ เฉลิมศรี และ ท่านอาจารย์ดอกเตอร์ สมควร ถ้าผมกล่าวบกพร่องขาดตกชื่อท่านผู้ใดไปบ้างขอได้โปรดอภัยด้วย **งานบัณฑิต**อาสาสมัครนี้ผมว่าเป็นแก่นของชีวิตไทยปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ยืดยาวเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๔ ผมจนปัญญาที่จะอัญเชิญกระแสพระราชดำรัสนั้นมาไว้ ณ ที่นี้ได้ ชนบทไทยผู้รับประโยชน์จากโครงการนี้มีเนื้อที่ตั้งแต่เหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่อยมาจนจรดภาคใต้สุด งานนี้ทำกันอย่างมีระบบ มีสถิติ และมีการควบคุม ในช่วง ๑๑, ๑๒ ปีมานี้ มิตรประเทศของเราคือ คานาดา และเยอรมันตะวันตกมีส่วนช่วยมากทางปัจจัย เอกอัครราชทูตคานาดาเพื่อนผม ๓ คนคือ William Bauer, Fred Bild และคนปัจจุบัน John Paynter นั้น ทุกคนถือเป็นเรื่องจริงจังในการบริจาคเงินในนามของประเทศคานาดาเป็นเรือนล้านบาท ส่วนเยอรมันตะวันตกช่วยออกมาในรูปของเงินและอาสาสมัครเยอรมัน นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิฟอร์ด มูลนิธิเอเชีย บริษัทสยามวาลา มูลนิธิไทยวัฒนา ต.สุวรรณ เป็นต้น แม้แต่ท่านนายกเปรมผู้สมถะของเราก็ช่วยออกเงินด้วย ผมคิดว่ารวมคร่าว ๆ แล้ว ทั้งหมดหลายล้านบาท เป็นโครงการที่เกิดคุณประโยชน์แก่พี่น้องไทยผู้ยากจนขัดสนของเรานับการ และจนโอกาสนี้ผมขอสดุดีเพื่อนผม ๓ คนที่ผมรู้สึกว่าเขารักผมอย่างญาติคือ ท่านเอกอัครราชทูตเยอรมันตะวันตก von Paule, ท่านเอกอัครราชทูต Walter Boss และท่านเอกอัครราชทูตคนปัจจุบันคือ ฯพณฯ Johann Christian Lankes ไว้ด้วยในการที่แต่ละคนมีใจป้ำออกเงินช่วยเหลือโครงการชนบทไทยอย่างเหลือเกินนะครับ

ท่านผู้อ่านที่เคารพครับ ถ้าธรรมศาสตร์หลายสิบปีไม่ทำดีไว้อักโขอย่างนี้ ถ้าคนของธรรมศาสตร์ไม่น่าไว้วางใจอย่างนี้ ต่างประเทศหน้าไหนครับเขาจะควักเงินอันมีค่าของเขามาให้ธรรมศาสตร์เรา ท่านเชื่อไหมครับ บางประเทศหลายแห่งแต่ผมไม่สิทธิ์ตามกฎหมายที่จะออกชื่อได้เงินช่วยเหลือแบบนี้ไปแล้ว แทนที่จะตกเป็นหยาดฝนสู่ความแห้งแล้งของชนบท ดูเหมือนจะกลายเป็นแหวนเพชรบนนิ้วของสุภาพสตรีผู้ทรงเกียรติไปบ้างกระมัง

ท่านผู้อ่านครับ ตอนท้าย ๆ ของเรื่องนี้ผมนอนเขียนที่ หออภิบาล ผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรมของโรงพยาบาลแห่งหนึ่งข้อความย่อมจะกระท่อนกระแท่นและคลาดเคลื่อนไปตามความอ่อนแอของกายและจิต ท่านผู้ได้รู้ได้เห็นความจริงและความถูกต้องขอได้โปรดอภัยในความผิดพลาดใจผมน่ะยังอยากสู้ครับ แต่ร่างกายมันไม่เล่นด้วยเลย

และโอกาสนี้ ขอกราบเรียนว่าชีวิตผมได้รับจากธรรมศาสตร์มากที่สุด แต่ผมมีโอกาสให้ธรรมศาสตร์น้อยเหลือเกิน ผมแต่งเพลงธรรมศาสตร์ไว้หลายเพลงแต่ที่ทำไว้เรียบร้อยแล้วมีแค่ ๗ เพลง ผมขออนุญาตนำมาต่อท้ายข้อเขียนของผมไว้ด้วย เป็นเพลงที่แต่งโดยผู้ด้อยปัญญาทางดนตรี มีแต่ความตั้งใจเป็นเกณฑ์ สาระอาจหย่อนมาก ขอปราชญ์ทั้งหลายทางดนตรีที่ได้พบเห็นกรุณาตำหนิตามควรแก่กรณี แต่ถ้าแม้นว่าเพลงจืด ๆ เหล่านี้เกิดเป็นที่ติดใจศิษย์ธรรมศาสตร์และกลายเป็นปัจจัยขึ้นมาแม้แต่เพียงบาทเดียวก็ขอท่านผู้เกี่ยวข้องโปรดนำเข้าสมทบทุนมูลนิธิคุณแม่ธรรมศาสตร์ของผมด้วย

ศิษย์เก่าธรรมศาสตร์ย่อมจำใจจากโลกนี้ไปรุ่นแล้วรุ่นเล่าตามกฎธรรมชาติ แต่แม่โดมของเราทุกคนจะดำรงอย่างตระหง่านรับใช้ชาติไทยตลอดไปตราบชั่วกัลปาวสาน

เพื่อนธรรมศาสตร์ครับ ท่านผู้อ่านที่เคารพครับ ที่กระผมกราบเรียนมาทั้งหมดนี้ มาจากใจ คนอ่านแล้วเกิดความหมั่นไส้ย่อมมีแน่ แต่กระผมขอยอมน้อมรับความคิดของท่านด้วยคารวะ ชาติบ้านเมืองไทยของเราในปัจจุบันนี้โชคดีเหลือหลาย เรามีชาติไทยเป็นกลุ่มก้อน เรามีศาสนาและศาสดาที่เราแต่ละคนเทอดไว้เป็นผู้นำทางใจ จะประมาทมิได้ เรามีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ แต่ธรรมชาติในโลกนี้เตือนเราอยู่เสมอว่า มีอะไรดีแล้วต้องรู้จักรักษา ต้องรู้จักอนุรักษ์ ดังนั้น ทั้ง ๆ ที่เรามีของดี บางท่านอาจมีความเห็นคล้ายกับผมว่าทุกนาทีมียักษ์มาร ผีโขมด คอยจ้องจะข่มเหงเราในทันใดที่เขาหรือตัวแทนของเขามีโอกาส กระผมคิดเอาเองง่าย ๆ ว่าเราไม่มีเวลาที่มัวแต่จะมาคิดทำลายกันเองต่อไปอีกแล้ว

ฉะนั้น เพื่อนธรรมศาสตร์ครับ เพื่อนร่วมประเทศชาติไทยครับ การขุ่นเคืองกันเองเพราะประโยชน์หรืออำนาจ อาจทำให้ท่านเป็นฝ่ายชนะได้ แต่ผู้แพ้ที่แท้จริงนั้นไม่ใช่ใครอื่นหรอกครับ ประเทศชาติไทยครับผม

กรุงเทพฯ พฤหัสบดี ๒๖ เมษายน ๒๕๒๗

ปัจฉิมลิขิต

เมื่อเขียนจบแล้วดังนี้ เกิดสำนึกในความผิดฉกรรจ์ที่ตนเองได้กระทำไว้ในตอนที่เขียนไว้ข้างต้นว่า *"เมื่อสงครามสงบลงแล้ว จากการปฏิบัติดีต่อพวกเชลยที่ธรรมศาสตร์ประกอบกับปฏิบัติการของผู้รักชาติไทยหลายคนได้ยังให้เกิดผลดีไม่น้อยแก่ฝ่ายไทยในการเจรจาเมื่อสงครามยุติลงโดยฝ่ายพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ"* นั้น มีรายนามของบุคคลบางท่านซึ่งผมผู้เขียนพลาดพลั้งไม่ได้จารึกลงไว้ตามที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิม ครั้นจะขอแก้ไขตกเติมด้วยวิธีเรียงพิมพ์ใหม่ก็จะทำให้หนังสือเล่มนี้ไม่เสร็จลงได้ตามเวลาที่กำหนดไว้ กระผมจึงจำเป็นขอความกรุณา "ชุบเส้นหมึก" เพิ่มเติมลงในปัจฉิมลิขิตนี้ว่า *พระนามของท่านผู้นั้น คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย* ผู้ทรงเป็นกำลังสำคัญของชาติไทยในการเจรจา ด้วยวิธีทั้งเหนี่ยวทั้งรั้งและทั้งปรามความเหิมเกริมของคณะผู้เจรจาฝ่ายอังกฤษในขณะนั้นมิให้ล่วงเกินศักดิ์ศรีของประเทศชาติไทยและพระบรมราชวงศ์ของสยามตามที่พวกเขาคิดเอาเองตามสะดวก นับว่าท่านพระองค์นี้ในพระบรมราชวงศ์ได้ทรงเป็นหนึ่งในคำที่ผมกล่าวไว้ว่า *"ผู้รักชาติไทยหลายคน"* นั้นด้วย

ขอบพระคุณท่านผู้อ่านที่กรุณาอภัย

วิกรม เมาลานนท์

ภาคผนวก

รวมเพลงธรรมศาสตร์

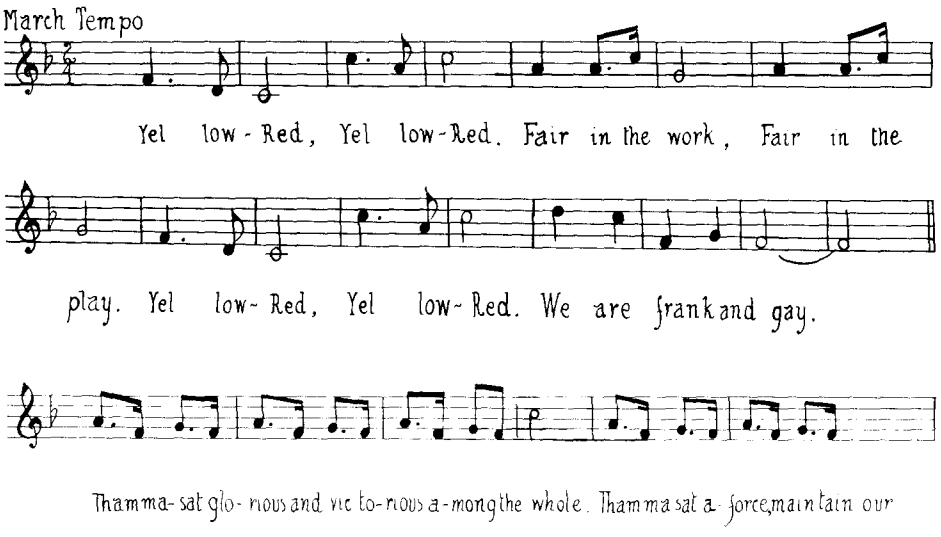
วิกรม เมาลานนท์

YELLOW-RED

arranged and recorded by
SANG ASATTHAWASI
Thammasat University Modern Music Club
RABINDRA BANCHONG-SILPA
The Demonstration School of
Chulalongkorn University

MUSIC: Iowa Corn Song
WORDS: WIKROM MAOLANONT
Faculty of Law,
Faculty of Social Administration,
Thammasat University

March Tempo
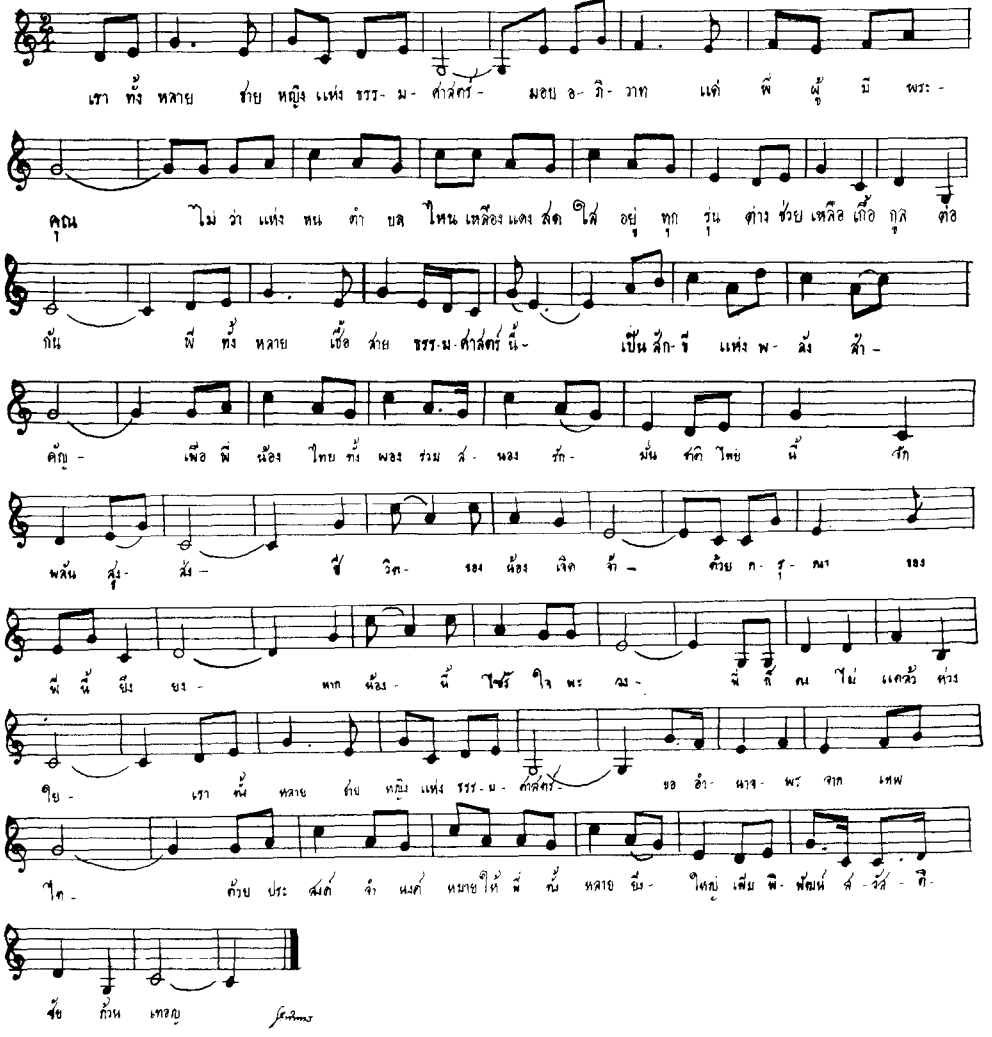

Rabindra

พระคุณพี่

พันโทกิ: สังข์ อสัตถาสี
ชุมนุมดนตรีสากล ส.ม.ธ.
ระพินทร บรรจงศิลป์
รร. มัธยมสาธิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

ทำนอง: วิกรม เมาลานนท์
คำ : วิกรม เมาลานนท์
คณะนิติศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
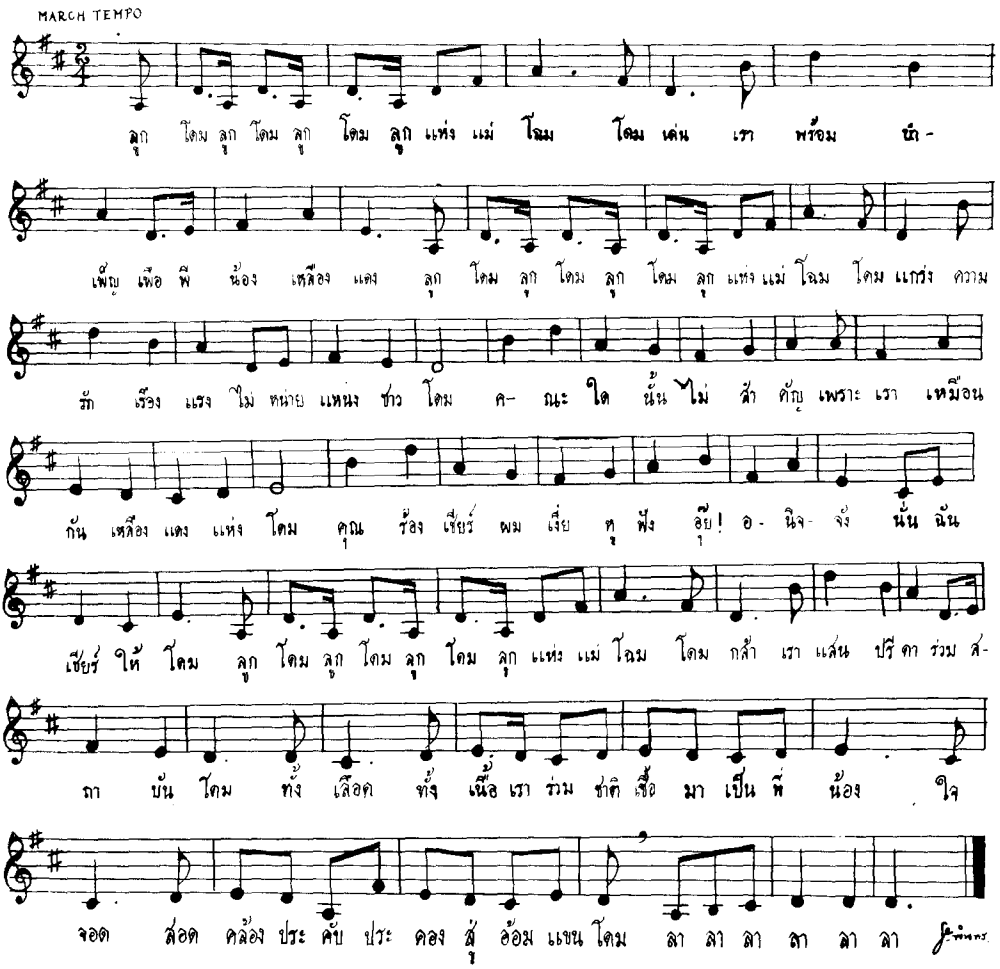
MARCH TEMPO

ลูกโดม

ผู้ขับทิก: สังข์ อสัศถวาสี
ชุมนุมดนตรีลำกลองมธ
ระพิน ทร บรรจงศิลป
รร นัยมสำชิกจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

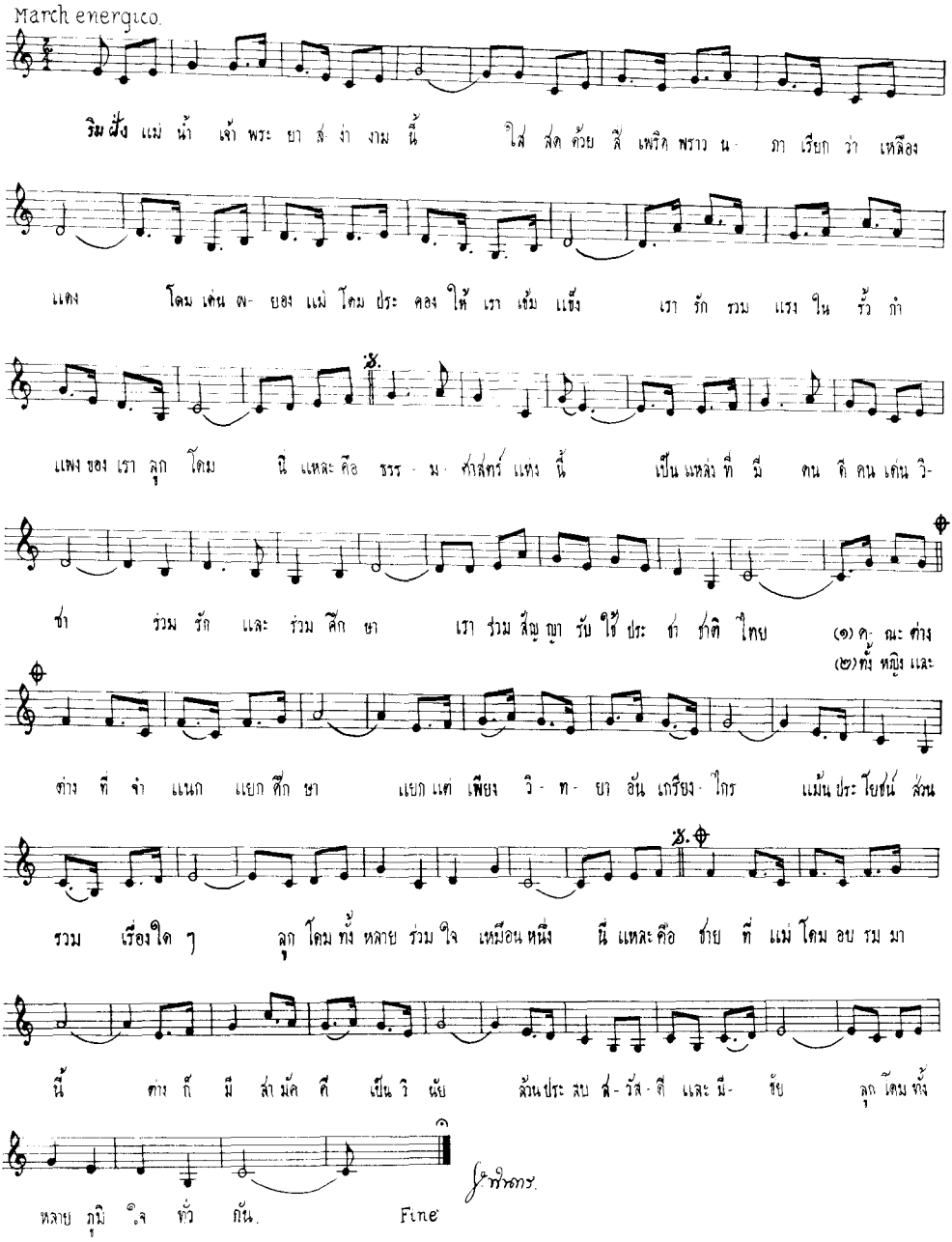
ทำนอง: วิกรม เมาลานนท์
คำ: วิกรม เมาลานนท์
คณะนิติศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธรรมศาสตร์แห่งนี้

ผู้บันทึก: สิงห์ อสัตถวาลี
ผู้ปรับปรุงโน้ตสากล: ส.ม.ช.
ระพีนทร บรรจงศิลป์
ว.ร. สุรินทรฟ้าลงกรณมหาวิทยาลัย
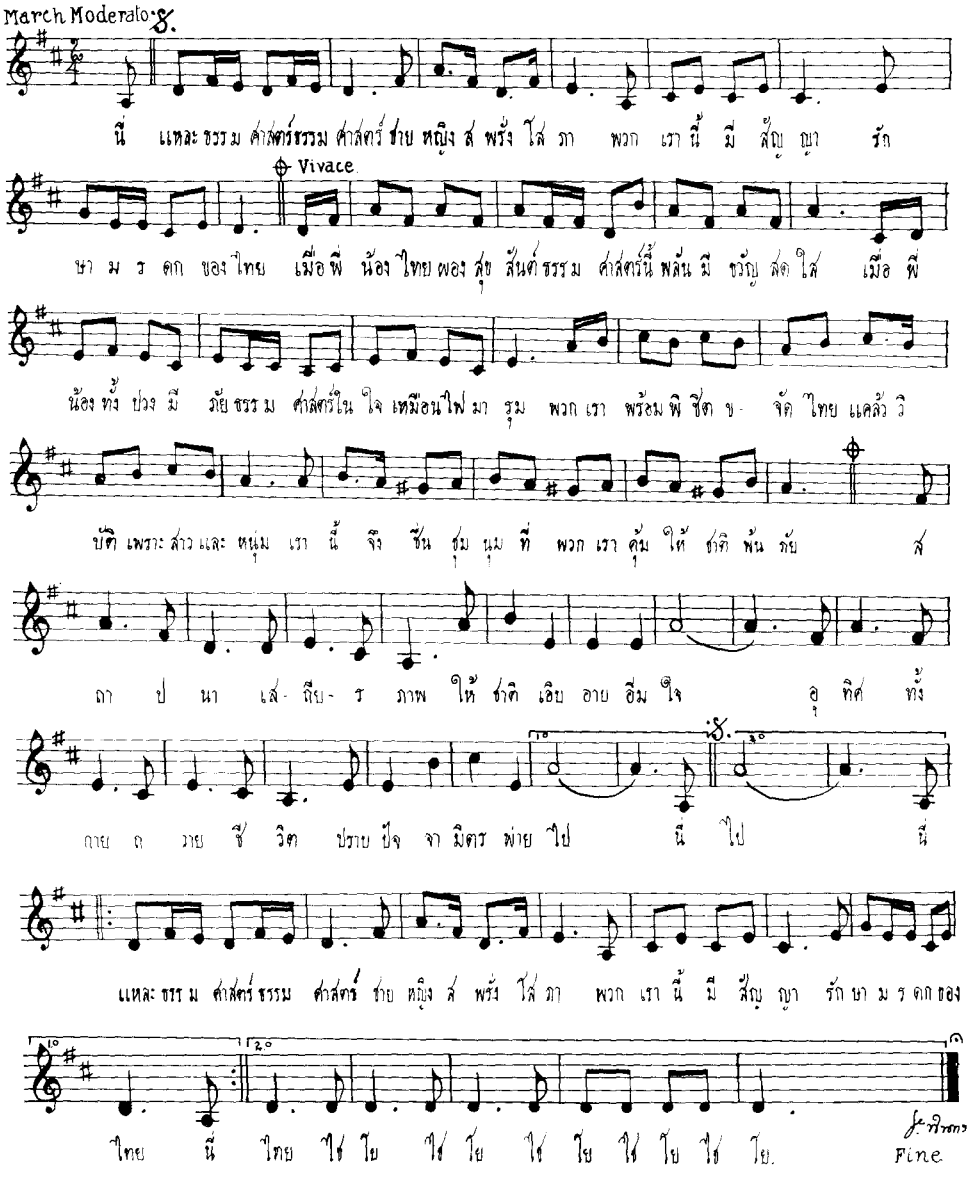
คำ: วิกรม เมาลานนท์
ทำนอง: วิกรม เมาลานนท์
คณะนิติศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธรรมศาสตร์คือไทย

ผู้บันทึก: สังข์ อสัศถวาสี
ชุมนุมดนตรีสากล ส.ม.ธ.
ระพินทร บรรจงศิลป
นร สถิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย
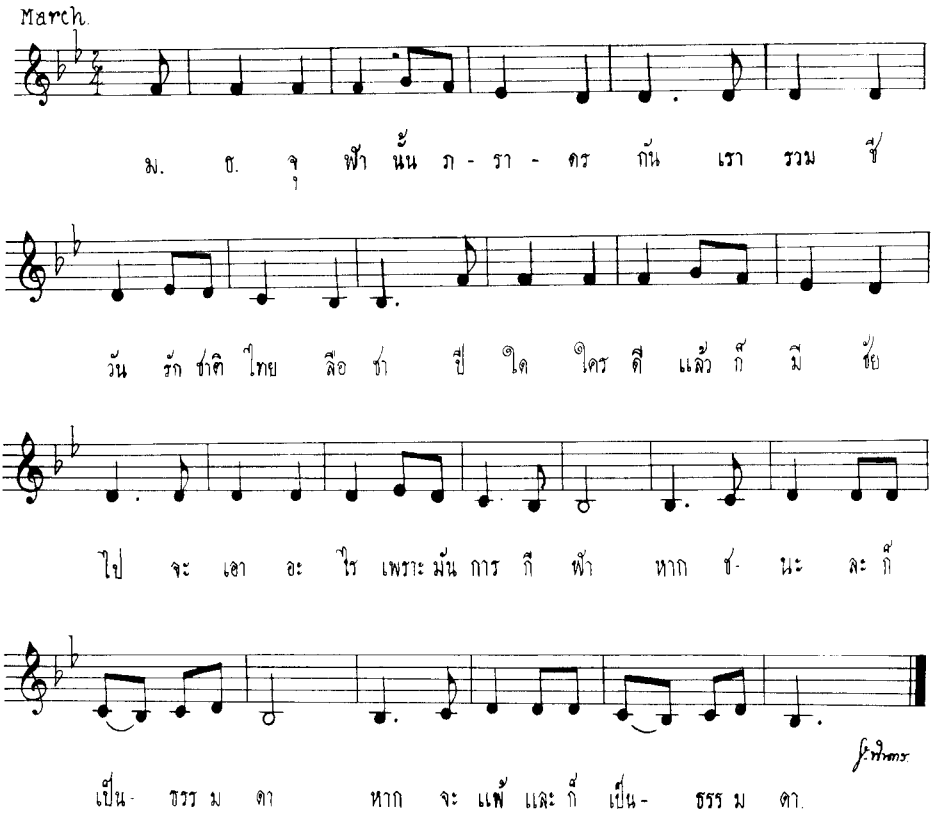
คำ: วิกรม เมาลานนท์
ทำนอง: วิกรม เมาลานนท์
คณะนิติศาสตร์,คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้บันทึก: สังข์ อัสดาวสี
ชุมนุมดนตรีสากล ส.ม.ธ.
ระพินทร บรรจงศิลป์
ร.ร.สาธิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย

มาชาร์ ม.ธ.-จุฬา

ทำนอง: เพลงพื้นเมืองเยอรมันและฝรั่งเศส
คำ: วิกรม เมาลานนท์
คณะนิติศาสตร์,คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
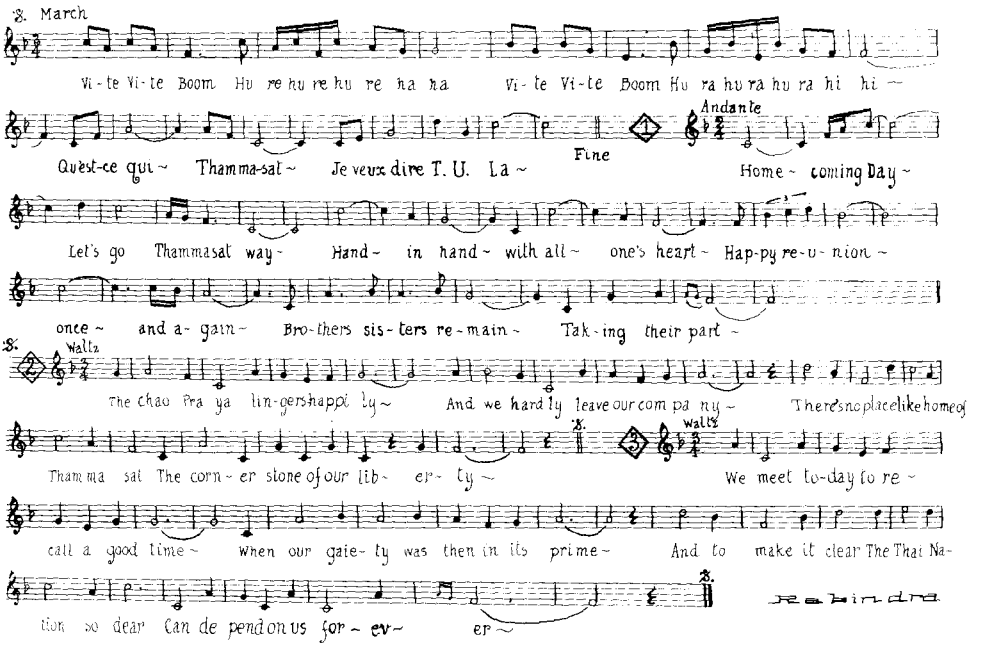

T.U. HOME-COMING DAY

(Thammasat University Alumni Song)

arranged and recorded by:
SANG ASATTHAWASI
Thammasat University Modern Music Club
RABINDRA BANCHONG - SILPA
The Demonstration School of
Chulalongkorn University

MUSIC : WIKROM MAOLANONDA
WORDS (except chorus): WIKROM MAOLANONDA
Faculty of Law,
Faculty of Social Administration
Thammasat University

เจ้าแม่สิงโต
ศาลเจ้าแม่สิงโต

การศึกษาปริญญาโทใน มธ. เมื่อสี่สิบปีก่อน

คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันทน์*

การศึกษาปริญญาโทสมัยเมื่อสี่สิบปีก่อนมีสิ่งที่น่ารู้น่าสนใจเป็นอันมาก ดิฉันจึงเกิดความบันดาลใจที่จะพยายามรื้อฟื้นความทรงจำในสมัยที่เคยศึกษามาเขียนไว้เพื่อให้มิตรสหายและนักศึกษารุ่นหลังได้อ่านและพิจารณาเปรียบเทียบกับการศึกษาปริญญาโทในปัจจุบัน

ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสาตร์และการเมือง พ.ศ.๒๔๗๖ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ให้กำเนิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น กำหนดให้นักศึกษาที่สำเร็จปริญญาตรี ธรรมศาสตร์บัณฑิต (หรือปริญญาตรีอื่น หรือประกาศนียบัตรที่เทียบเท่าและมหาวิทยาลัยผ่อนผันให้เข้าศึกษาปริญญาโทได้) เรียนปริญญาโทต่อได้ ๔ ทาง คือ

๑. *ทางนิติศาสตร์*

๒. *ทางรัฐศาสตร์*

๓. *ทางเศรษฐศาสตร์*

๔. *ทางการทูต*

การศึกษาปริญญาโทแต่ละทางแบ่งออกเป็นสองภาค ภาคหนึ่งเป็นการศึกษาวิชาเฉพาะ(ซึ่ง

---

*คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันทน์ (๒๔๖๑-ปัจจุบัน) มีพื้นเพเป็นชาวกรุงเทพมหานคร. เกิดเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๖๑. เข้ารับการศึกษาจากโรงเรียนเซ็นต์แมรีส์ เอส.พี.จี. จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ เมื่อพ.ศ.๒๔๗๖ หลังจากนั้น ก็เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จนได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต เมื่อพ.ศ.๒๔๘๑ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สองกำลังดำเนินอยู่นั้น ท่านก็เข้ารับการศึกษาในชั้นปริญญาโท แขนงรัฐศาสตร์และสำเร็จ ได้รับปริญญารัฐศาสตร์มหาบัณฑิตในปี ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นปีที่สงครามโลกครั้งที่สองเสร็จสิ้น. นับเป็น**มหาบัณฑิตหญิงคนแรกของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง**

จะได้กล่าวต่อไปว่ามีวิชาอะไรบ้าง) ส่วนภาคสองเป็นการสอบความรู้ทั่วไปในวิชาของภาคหนึ่งและความรู้ทั่วไปในทางอื่น(ที่นอกเหนือจากทางที่ศึกษา)ด้วย ข้อนี้ฟังดูอาจจะรู้สึกสับสน จึงขอยกตัวอย่างเพื่อความเข้าใจเช่นดิฉันศึกษาปริญญาโททางรัฐศาสตร์ เมื่อถึงคราวสอบภาคสอง จะต้องถูกสอบความรู้ทั่วไปทางนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการทูตด้วย ข้อนี้แหละที่นักศึกษาปริญญาโทพวกเราสมัยนั้นวิตกกันนักหนา เพราะเป็นวิชาที่ไม่อยู่ในทางของเราโดยตรง หากเคราะห์หามยามร้ายถูกท่านอาจารย์ผู้สอบท่านยกปัญหาที่เราไม่เคยรู้หรือไม่ได้เก็งไว้มาถาม เราก็คงมึดแปดด้าน และก็คงเป็นอันต้องสอบแก้ตัวกันใหม่ ซึ่งบางคนก็ต้องสอบซ้ำจนอ่อนใจและถึงกับเลิกล้มความตั้งใจที่จะเรียนให้สำเร็จก็มีไม่น้อย

สำหรับวิชาที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาภาคหนึ่ง นั้น ขอยกเฉพาะทางรัฐศาสตร์ที่ดิฉันได้ศึกษา มาให้ทราบ ดังนี้

๑. ประวัติศาสตร์การปกครอง
๒. กฎหมายปกครองพิศดาร
๓. กฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งพิศดาร
๔. อาชญาวิทยา
๕. วิทยาศาสตร์การคลังและกฎหมายการคลัง
๖. การทะเบียนและสถิติพยากรณ์
๗. ความรู้ทั่วไปใน -
   ก. การสาธารณสุขและสาธารณูปการ
   ข. การศึกษา ศาสนา ศิลปากร
   ค. การพาณิชย์ คมนาคม อุตสาหกรรม
   ง. การเกษตร
   จ. การโยธา
   ฉ. การวิทยาศาสตร์
   ช. การทหาร

ส่วนภาคสองมีหลักสูตร ดังนี้

๑. การสอบทั่วไปในวิชาภาคหนึ่ง และความรู้ทั่วไปในทางนิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการทูต

๒. การฝึกหัดงาน

การสอบไล่มีทั้งเขียนและปากเปล่า การสอบเขียนต้องได้คะแนนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖๐ จึงจะมีสิทธิผ่านเข้าสอบปากเปล่าได้ และการสอบปากเปล่าก็ต้องได้คะแนนไม่น้อยกว่าร้อยละ ๖๐ เช่นกัน

ในการสอบข้อเขียนนั้น ผู้สอบได้รับอนุญาตให้นำตัวบทกฎหมายเข้าไปดูในที่สอบได้ ทั้งนี้เพราะข้อสอบที่ออกมานั้น ทางมหาวิทยาลัยมุ่งจะให้นักศึกษาระดับปริญญาโทใช้ความรู้ ความเข้าใจและความสามารถของตนเป็นสำคัญ มิใช่อาศัยการท่องจำตัวบทกฎหมายฉะนั้นการมีโอกาสเปิดดูตัวบทกฎหมายในเวลาสอบข้อเขียนก็จะไม่ช่วยให้ได้เปรียบในการตอบ หรือหากจะใช้เป็นข้ออ้างอิงบ้างผู้สอบทุกคนก็มีสิทธินำมาอ้างอิงได้เสมอหน้ากัน

สำหรับการฝึกหัดงานซึ่งอยู่ในหลักสูตรของภาคสองด้วยนั้น มหาวิทยาลัยพิจารณาจากรายงานของสำนักงานหรือหน่วยราชการที่ผู้สอบฝึกงานหรือปฏิบัติงานอยู่นำมาแสดง และมีการซักถามวิธีปฏิบัติการงานนั้นๆด้วย

ในปีหนึ่งๆมหาวิทยาลัยจัดให้มีการสอบไล่ปีละ ๒ ครั้ง ผู้ที่ศึกษาปริญญาโทเป็นเวลาต่ำกว่าหนึ่งปีการเรียนมีสิทธิเข้าสอบไล่ได้เฉพาะภาคหนึ่ง ผู้ที่ศึกษาเป็นเวลากว่าปีหนึ่งขึ้นไปจึงจะมีสิทธิเข้าสอบไล่ถึงภาคสอง เว้นแต่ในกรณีมีเหตุพิเศษ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยอาจอนุญาตให้ผู้ที่มีปีการเรียนน้อยเข้าสอบหลายภาคในคราวเดียวกันได้

อนึ่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่กล่าวถึงนี้ยังได้บัญญัติไว้ว่าในการสอบปากเปล่า มหาวิทยาลัยอาจอนุญาตให้**"มหาชน"**(คำที่ใช้ในพระราชบัญญัตินี้) เข้าฟังการสอบได้โดยต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและระเบียบของมหาวิทยาลัย และตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยดังกล่าวนี้ได้กำหนดให้ผู้เข้าฟังต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์บางประการ เช่นต้องแต่งกายสุภาพ ต้องนั่งตามที่ซึ่งจัดไว้ให้ และต้องรักษามารยาทให้เรียบร้อย เป็นต้น

เมื่อพิจารณาหลักสูตรการศึกษาปริญญาโทของมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยมีความประสงค์จะให้นักศึกษาปริญญาโทซึ่งถือว่าเป็นนักศึกษาระดับผู้ใหญ่ได้ศึกษาทั้งวิชาเฉพาะทางของตนและวิชาที่พึงรู้ในด้านอื่นๆเพื่อประโยชน์ในการประกอบวิชาชีพในภายหน้า เพราะการปฏิบัติราชการหรือการทำธุรกิจในตำแหน่งยิ่งสูงขึ้นไปเท่าใดก็ยิ่งจำเป็นต้องมีความรู้รอบด้าน เช่นผู้เป็นนักรัฐศาสตร์ในบางครั้งก็อาจต้องอาศัยความรู้ทั่วๆไปในทางเศรษฐศาสตร์แก้ปัญหาให้ลุล่วงไป ทำนองเดียวกับนักเศรษฐศาสตร์ก็อาจต้องอาศัยความรู้ทั่วไปในทางการทูตในการปฏิบัติหน้าที่ของตนบางเรื่องให้เป็นผล นี่เป็นความเข้าใจของดิฉันต่อความมุ่งหมายของมหา-

วิทยาลัยในการกำหนดหลักสูตรการศึกษาปริญญาโทดังที่กล่าวมา

นักศึกษาปริญญาโทส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเรียนไปด้วยและทำงานไปด้วย ซึ่งก็ไม่เป็นอุปสรรคในการไปฟังคำบรรยาย เพราะการบรรยายมีเฉพาะตอนเช้าประมาณ ๘.๐๐-๙.๐๐ น. ตอนเย็นจะมีในกรณีพิเศษบางครั้งบางคราวเท่านั้น นักศึกษามีจำนวนน้อย อาจารย์ผู้สอนจึงรู้จักนักศึกษาดีทุกคน เพราะนอกจากจะนับตัวคนได้แล้ว พอหมดชั่วโมงบรรยายแล้วอาจารย์มักจะกรุณาให้โอกาสนักศึกษาเรียนถามปัญหาที่สงสัย การถามปัญหาบางครั้งอาจารย์ใช้เวลาฟังและตอบคำถามนักศึกษาเกินกว่าชั่วโมงที่บรรยายก็มี

อาจารย์ผู้บรรยายในครั้งนั้น เท่าที่จำได้สำหรับด้านรัฐศาสตร์ มี ศาสตราจารย์หลวงวิจิตรวาทการ สอนวิชาประวัติศาสตร์การปกครอง อาจารย์บรรยง มกราภิรมย์สอนวิชาอาชญาวิทยา ศาสตราจารย์เดือน บุนนาคสอนวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญและกฎหมายเลือกตั้งพิศดาร ศาสตราจารย์ทวี แรงขำสอนวิชาการทะเบียนและสถิติพยากรณ์ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสกลวรรณากรวรวรรณ ทรงสอนวิชากฎหมายปกครองพิศดาร และยังมีอีกหลายท่านที่ดิฉันต้องกราบขออภัยที่มิได้ยกมากล่าวไว้ในที่นี้ เพราะความทรงจำในอดีตอันยาวนานขาดความแม่นยำไปเสียแล้ว อย่างไรก็ดีอาจารย์ทุกๆท่านได้ให้ความเมตตาปรานีแก่ศิษย์อย่างหาที่เปรียบได้ยาก บางครั้งพวกเราพากันไปหาท่านที่บ้านเพื่อขอความรู้ความเข้าใจในวิชาที่ท่านสอน ท่านก็ไม่เคยรังเกียจ

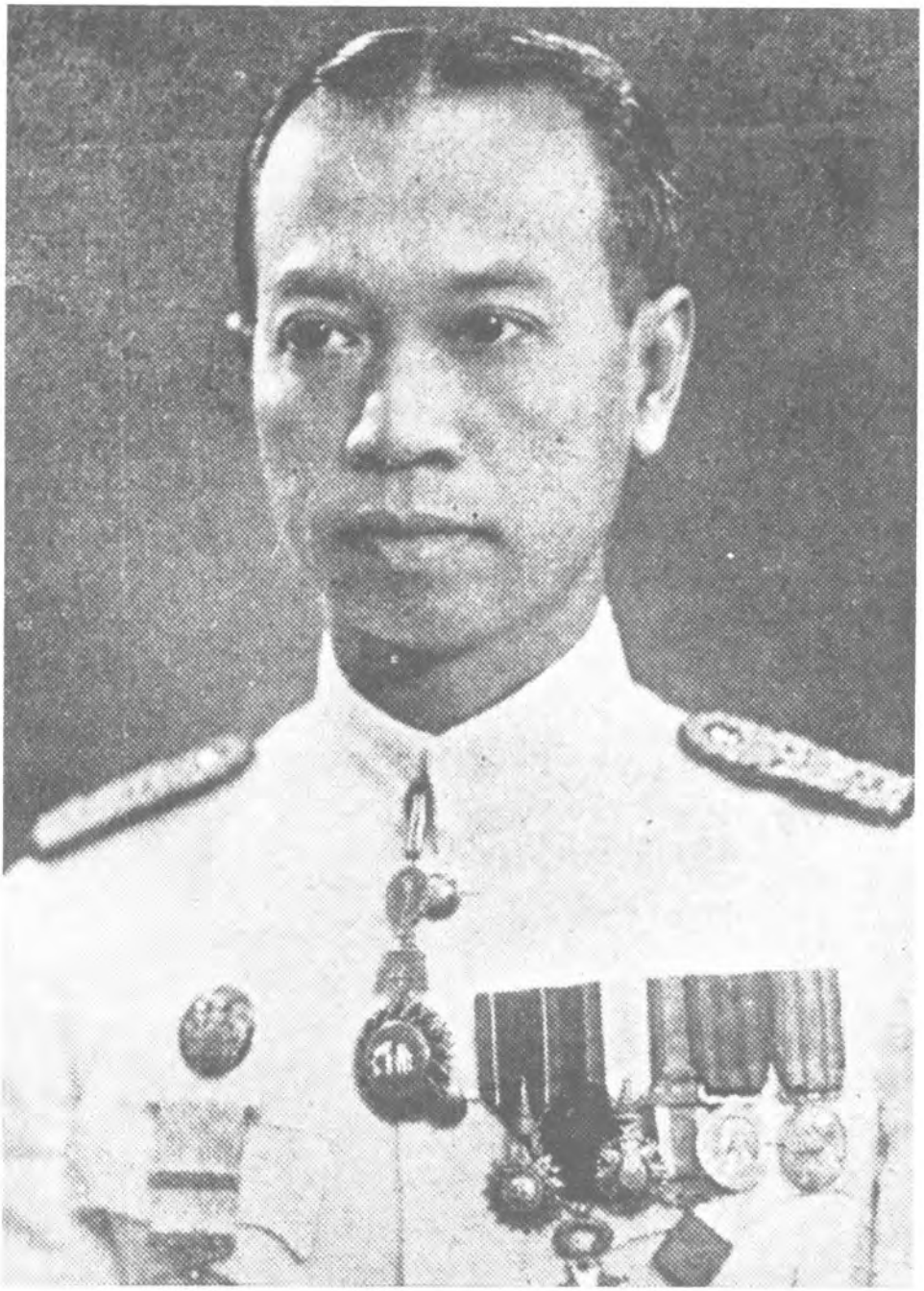
ครั้งหนึ่งดิฉันสอบข้อเขียนวิชาประวัติศาสตร์การปกครองได้ และมหาวิทยาลัยได้ประกาศให้เข้าสอบปากเปล่า ดิฉันก็ไปที่มหาวิทยาลัยตามกำหนดเวลา คุณอำนวย ศุกรมณี เจ้าหน้าที่แผนกสอบไล่บอกดิฉันว่า "มีคุณสอบปากเปล่าคนเดียว ท่านอาจารย์หลวงวิจิตรฯท่านเลยขอให้คุณไปสอบที่กระทรวงการต่างประเทศ(ขณะนั้นท่านอาจารย์หลวงวิจิตรวาทการเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศด้วย) ท่านอาจารย์จะไม่มาที่มหาวิทยาลัย, ผมจะพาคุณไปกระทรวงต่างประเทศเอง"

พอลงมาจากตึกโดม คุณอำนวยบอกว่า "กระทรวงการต่างประเทศอยู่ใกล้แค่นี้เอง เดินไปก็แล้วกันนะ ตัดสนามหลวงไปเดี๋ยวก็ถึง"

เรา(หมายถึงคุณอำนวยกับดิฉัน)พากันเดินจากมหาวิทยาลัยไปจนถึงกระทรวงการต่างประเทศ และกว่าจะใช้เวลาชี้แจงกับเจ้าหน้าที่ของกระทรวงเพื่อขออนุญาตเข้าไปหาท่าน ดิฉันก็ได้รับความตื่นเต้นไม่น้อย พอไปนั่งลงตรงหน้าโต๊ะทำงานของท่านอาจารย์หลวงวิจิตรฯ คำถามแรกของท่าน คือ "นี่มาอย่างไรล่ะ" (เข้าใจว่าท่านคงจะสังเกตเห็นอาการตื่นเต้นของดิฉันไม่มากก็น้อย)

"เดินมาจากมหาวิทยาลัยค่ะ" ดิฉันตอบ

ท่านอาจารย์ว่า "คงเหนื่อยละสิ นั่งพักสักประเดี๋ยวก่อนก็ได้"

ศาสตราจารย์ หลวงวิจิตรวาทการ

ระหว่างที่ท่านให้นั่งพัก ดิฉันก็ค่อยๆแง้มตำราที่ถือติดมือมาด้วยออกอ่านเพื่อแก้ความประหม่า ท่านอาจารย์หลวงวิจิตรฯพูดว่า "คุณอ่านตำราตอนนี้ก็ไม่รู้เรื่องหรอก นั่งพักเฉยๆ ดีกว่าจนกว่าจะรู้สึกเป็นปกติ"

ท่านอาจารย์ให้เวลาดิฉันคลายความตื่นเต้นประมาณ ๑๐ นาที จึงเริ่มการสอบปากเปล่า เสร็จแล้วท่านก็ให้ดิฉันออกไปแล้วเรียกคุณอำนวยไปรับมอบคะแนน เป็นอันเสร็จการสอบ หลังจากนั้นอีกหลายปีดิฉันได้พบท่านในต่างประเทศในระหว่างท่านเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงเบิร์น ประเทศสวิสส์ พอดิฉันเอ่ยถึงการไปสอบไล่กับท่าน ท่านก็มีความจำได้เป็นอย่างดี

อาจารย์อีกพระองค์หนึ่งที่ดิฉันไม่อาจจะเว้นที่จะกล่าวถึงได้ คือ หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ ท่านเคยประทานพระโอวาทแก่พวกเราที่เป็นศิษย์ทางรัฐศาสตร์ว่า

"การเป็นนักปกครองต้องมีความรู้รอบด้านมิใช่เก่งแต่วิชารัฐศาสตร์ หลักสูตรของมหาวิทยาลัยกำหนดขึ้นมาเพื่อให้นักศึกษามีหูตากว้าง สมมติว่าเธอไปเป็นเจ้าเมือง ฟังใครเขาคุยเขาพูดเรื่องอะไรเธอจะต้องเข้าใจและสามารถคุยกับเขาได้ มิฉะนั้นเธอจะไม่ใช่นักปกครองที่ชนะใจประชาชน

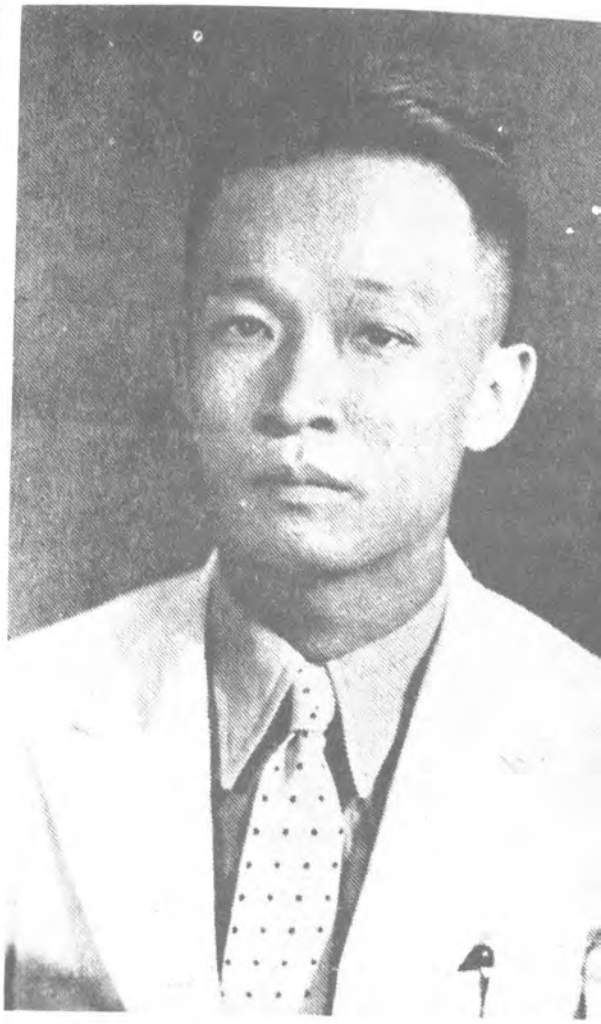
ความรู้ทั่วๆไปในทางต่างๆที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ในหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นการโยธา เกษตร สาธารณสุข หรือการทหาร ไม่ได้หมายความว่านักศึกษาปริญญาโททางรัฐศาสตร์จะต้องรอบรู้อย่างเก่งกล้า แต่เธอต้องรู้"บ้าง"

อนึ่ง ความรู้เป็นสิ่งเรียนไม่จบ ถ้าเธอมี"ทุน"อยู่บ้าง ต่อไปก็ไม่เป็นการยากที่พวกเธอจะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเอาเอง"

อาจารย์พระองค์นี้ทรงมีพระเมตตาแก่ดิฉันโดยประทานกำลังใจให้เป็นพิเศษ เพราะทรงเห็นว่าเป็นนักศึกษาหญิงคนเดียวที่เข้าไปเรียนปริญญาโททางรัฐศาสตร์ในเวลานั้น ท่านทรงทราบว่าดิฉันต้องทำงานไปด้วยและเรียนปริญญาโทไปด้วย ทรงห่วงใยว่าหากดิฉันเกิดท้อแท้เลิกเรียนเสียกลางคัน ก็จะพลอยทำให้นักศึกษาหญิงอื่นๆที่สนใจจะเรียนต่อไปต้องเสียหน้าไปด้วย อนึ่งสมัยนั้นระบบเทศบาลเพิ่งเกิดขึ้นเพียงไม่กี่ปีในประเทศไทย หม่อมเจ้าสกลวรรณากรฯทรงเป็นผู้หนึ่งในจำนวนนักวิชาการไม่มากนักที่ทำการบรรยายและเขียนตำหรับตำราเกี่ยวกับเรื่องเทศบาลให้ได้ศึกษากัน ในเวลาต่อมา ดิฉันเป็นลูกศิษย์คนหนึ่งที่ท่านทรงเมตตาประทานตำราที่ทรงเขียนขึ้นเกี่ยวกับเรื่องเทศบาลทั้งยังประทานข้อคิดเห็นต่างๆเพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้าเรื่องเทศบาลมากพอสมควร

อาจารย์ทั้งสองที่ได้เอ่ยนามและพระนามมาข้างต้น คือ ศาสตราจารย์หลวงวิจิตรวาทการ และหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ ได้จากโลกนี้ไปแล้ว ดิฉันขอกราบคารวะดวงวิญญาณ

ศาสตราจารย์ ม.จ.สกลวรรณากร วรวรรณ

ศาสตราจารย์ จี๊ด เศรษฐบุตร (๒๔๘๒)

ศาสตราจารย์ เดือน บุนนาค

ของท่านไว้ ณ ที่นี้

มีเหตุการณ์ที่ควรนำมากล่าวอีกเรื่องหนึ่ง คือสมัยที่ดิฉันกำลังศึกษาปริญญาโทนั้น ประเทศเราอยู่ในภาวะสงคราม มีการพรางไฟในเวลากลางคืน และเวลาเครื่องบินข้าศึกมาโจมตีทิ้งระเบิด ประชาชนรู้จักคำว่า"**หวอ**"เป็นอย่างดี พอ"หวอ"มาทีไรกำลังดูตำราอยู่ก็ต้องหยุด ในตอนใกล้สอบจำได้ว่าบางครั้งต้องจุดเทียนไขดวงหนึ่ง แล้วมุดเข้าไปใต้โต๊ะอ่านตำราจากแสงสว่างของเทียนไขดวงเดียวนั้นโดยมีโต๊ะเป็นที่กำบังแสงสว่าง และเพราะเหตุที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามดังกล่าว การรับปริญญาบัตรของพวกเราในปีที่เรียนสำเร็จจึงจำเป็นต้องไปรับจากเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยโดยไม่มีพิธีพระราชทานปริญญาบัตร

พวกเรามีสถานที่สำหรับทบทวน เฉลยปัญหา หรือ"**ติว**"วิชาต่างๆกันเอง คือที่บ้านของคุณณรงค์ บัณฑิต อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์ บ้านของท่านอยู่ใกล้ๆวัดมหรรณพ์อันเป็นย่านกลางที่พวกเราไปมาสะดวก อาจารย์หรรษาภริยาของคุณณรงค์กรุณาทำหน้าที่จัดเลี้ยงอาหารพวกเรามาโดยตลอด จนกระทั่งพวกเรารวมทั้งคุณณรงค์ผ่านพ้นการสอบไล่ไป

ผู้ที่ศึกษาปริญญาโทอยู่ด้วยกันในเวลานั้นที่พวกเรายกย่องในความรู้และได้อาศัยท่านช่วยวิสัชนาปัญหาต่างๆ คือคุณยวด เลิศฤทธิ์ คุณยวดใช้เวลาศึกษาไม่กี่ปีก็ได้รับปริญญาโทถึง ๓ ทาง คือทางเศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ คงเหลือทางการทูตอย่างเดียวที่ไม่ได้ศึกษา คุณยวดให้เหตุผลว่าเพราะขณะนั้นท่านยังไม่เคยรับราชการหรือผ่านงานทางด้านต่างประเทศ จึงไม่อาจจะอาศัยผลการปฏิบัติงานมาเสนอมหาวิทยาลัยตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ในภาคสองได้ อย่างไรก็ดีหลังจากนั้นอีกหลายปีคุณยวดก็ได้ย้ายสังกัดไปรับราชการที่กระทรวงการต่างประเทศ และได้ดำรงตำแหน่งสูงสุดถึงขั้นเอกอัครราชทูต แต่น่าเสียดายที่ระยะดังกล่าวนี้คุณยวดก็ไม่มีเวลาที่จะหวนเข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัยได้อีก

ดิฉันนำเรื่องของคุณยวด เลิศฤทธิ์ มาเขียนไว้ตอนท้ายนี้ เพราะรู้สึกว่าบทความนี้จะขาดความสมบูรณ์ถ้าหากไม่นำเรื่องของคนเก่งในสมัยการศึกษาปริญญาโท เมื่อสี่สิบปีก่อนมากล่าวไว้ และหากข้อความที่เขียนคลาดเคลื่อนไปอย่างไร หวังว่าคุณยวดคงจะให้อภัย

สมัยดิฉันเป็นนักศึกษาก็มีฟุตบอลประเพณีธรรมศาสตร์-จุฬาแล้ว แต่"ระบบ"การเชียร์ฟุตบอลยังไม่สู้จะเป็นล่ำสัน เข้าลักษณะเชียร์ได้อย่างไรก็เชียร์กันไป แม้กระนั้นมหาวิทยาลัยของเราก็มีเพลงเชียร์แต่งขึ้นแล้ว พวกเราที่กำลังเป็นนักศึกษาปริญญาโทหันหน้าปรึกษากันว่า *"เอ นี่เรา "แก่" เกินไปที่จะไปเชียร์ฟุตบอลไหม?"* แต่พอฟังเพลงเชียร์ที่ร้องซ้อมกันในมหาวิทยาลัย

เราก็ตัดสินใจทันทีว่า ต้องไปเชียร์แน่ เพราะข้อความในเพลงเชียร์นั้นถือได้ว่าเป็นสัจจธรรมอย่างหนึ่งที่ฝังอยู่ในสายเลือดและความรู้สึกของพวกเราชาวธรรมศาสตร์

-สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ
ด้วยอำนาจปกครองให้ผ่องเฟื่อง
สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง
ก่อรุ่งเรืองสมบูรณ์เขตประเทศไทย
ฯ ล ฯ

เกี่ยวกับผู้เขียน

คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันทน์ ธ.บ., ร.ม.

อดีต - ปลัดกรุงเทพมหานคร
สมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน
สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ

ปัจจุบัน - กรรมการร่างกฎหมาย คณะกรรมการกฤษฎีกา
กรรมการข้าราชการกรุงเทพมหานคร (ก.ก.)
กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในวงราชการ (ป.ป.ป.)
อนุกรรมการวิสามัญเกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบข้าราชการของ ก.พ.
ประธานอนุกรรมการเกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบการและวินัยของ ก.ก.

'เตี่ยฮัต'*

ศักดิ์เกษม หุตาคม**

เขาคนแรก.....

*เป็นฝรั่งแก่สุกงอม.....*ฝรั่งคน ไม่ใช่ฝรั่งผลไม้ แก่เกินอายุคุณตา น้อง ๆ คุณทวด หน้าแดงเหมือนผลตำลึงสุก นุ่งกางเกงขาสั้นสีกากี เสื้อเชิรตขาวเก่า ๆ มีรอยยับ รองเท้าผ้าใบสีขาวค่อนข้างเก่า ยืนรี ๆ รอ ๆ ทำท่าจะข้ามถนนกรุงเกษม จากฟากคลองมหานาค มาทางฟากหน้ากรมประชาสงเคราะห์ ขณะนั้นรถยนต์ ยังผ่านไปมาไม่ขาดระยะ เขายืนเหลียวซ้ายแลขวา ตาสีน้ำข้าว หลังกระจกแว่นขาวกรอบโลหะ มองยวดยานด้วยความไม่แน่ใจ จนกระทั่งเห็นถนนว่างชั่วขณะหนึ่ง จึงเดินตัดถนนด้วยท่าทางงกเงิ่นกระโผลกกระเผลก พอเหยียบบาดวิถีหน้าประตูกรมประชาสงเคราะห์.....

เขา คนที่สอง.....

เป็นคนไทยวัยกลางคน เดินออกประตูกรมประชาสงเคราะห์ตรงเข้ามาหาเขาคนแรก เขาคนที่สองยกมือพนมไหว้เขาคนแรก พูดภาษาไทยของเขาว่า "สวัสดีครับอาจารย์" เขาคนแรกชงัก จ้องหน้าเขาคนที่สองนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง แววฉงนในตาสีน้ำข้าวเปลี่ยนไป เมื่อใบ

---

* คัดจาก ศักดิ์เกษม หุตาคม. **ดอกอ้อจากสงขลา**. พระนคร, แพร่พิทยา, ๒๕๐๓

****ศักดิ์เกษม หุตาคม (๒๔๖๑ - ปัจจุบัน)** บุคคลที่รู้จักกันในนามของ **"อิงอร"** นักประพันธ์ และแต่งเพลงที่มีชื่อเสียง มีผลงานจำนวนมากมาย โดยเฉพาะบทเพลง *"รักเธอเสมอ"* ซึ่งได้รับรางวัลแผ่นเสียงทองคำพระราชทาน. ศักดิ์เกษมเกิดเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๔๖๑ ที่ตำบลบ่อพลับ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาในครอบครัวที่มีอาชีพทางการค้า.เขาเริ่มการศึกษาชั้นต้นจากโรงเรียนมัชฌิมาวาส โรงเรียนประชาบาลตำบลบ่อยาง แล้วมาสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียนมหาชิราวุธ.หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จนสำเร็จชั้นอนุปริญญาในปี ๒๔๘๐.

หน้าเหี่ยวย่นสีแดงเหมือนผลตำลึง มีรอยยิ้มปรากฏขึ้น

"ชาหวัดดี" เขาพูดภาษาไทยตามสำเนียงของฝรั่ง "คุณเป็นนักซีกซ่า?"

"ขอรับ" เขาคนที่สองตอบ "ผมเคยเป็นนักศึกษา เป็น"บุตร"ของอาจารย์ อยู่กับอาจารย์สองปี ผมอยู่ตึกสี่"

"ขอโท่ษ อาจารย์แก่แล่ว ความจำอาจารย์เสียไป อาจารย์ลืมชื่อคุณเสียแล้ว อาจารย์ขอบใจที่คุณจำอาจารย์ได้.....คุณทักอาจารย์.....อาจารย์เดี๋ยวนี้ไม่เหมือนเก่า.....ขอโท่ษ คุณรับราชการที่นี่ใช่ไหม?" เขาคนแรกชี้มือไปที่ตัวตึกกรมประชาสงเคราะห์

"ขอรับ" เขาคนที่สองรับคำ "อาจารย์จะไปไหนครับ ผมจะขับรถไปส่ง ผมนั่งอยู่ข้างในเห็นอาจารย์"

"โอ.....ไม่เป็นไร.....ไม่เป็นไรคอบใจ.....คอบใจคุณ อาจารย์มาธุระนิดนอย อาจารย์ประสงค์จะเดิน คุณอย่าลำบากกับอาจารย์เลย อาจารย์ลาก่อน.....ชาหวัดดี ขอให้คุณมีความสุขทุก ๆ อย่าง มีความสบายก้าวหน้า" เขาคนแรกรีบโค้งคำนับ ขยับจะเดิน

"อาจารย์ครับ ผมยินดีที่ได้พบอาจารย์ผมคิดถึงอาจารย์จริง ๆ พวกเราทุกคนไม่ลืมอาจารย์ชาวนิคมมหาวิทยาลัยเป็น "บุตร" ของอาจารย์ นะครับ อาจารย์โปรดอย่าปฏิเสธความรักของ "บุตร" ที่อาจารย์เคยรักเลยครับ อาจารย์คงรู้ว่า คนไทยรักครู เคารพครู"

เขายืนนิ่ง สายตาที่ลอดแว่นออกมามีแววปิติยินดี เขาคงตื้นตันใจในวาจาที่เขาได้ยิน ริมฝีปากภายในใต้หนวดสีขาวขริบเรียบ ซึ่งขมุบขมิบอยู่เป็นนิสัย เมื่อเขามีความเสทือนใจ ทำทีเหมือนจะเปล่งวาจาออกมา แต่เขาไม่พูดอะไรออกมา.....เพราะว่าเขาเป็นคนอังกฤษ.....เป็นนายร้อยเอกทหารบีนใหญ่แห่งกองทัพบกอังกฤษ ผู้เคยผ่านสนามรบในมหาสงครามโลกครั้งที่หนึ่งมาแล้ว..... เป็นอาจารย์ผู้ปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์หมู่หนึ่ง ซึ่งมากินอยู่หลับนอนอยู่กับเขา และได้รับการปกครองดูแลจากเขาอย่าง "บิดา" ต่อ "บุตร"..... โดยเขาเรียกตัวเองว่า "บิดา" และเรียนนักศึกษากินนอนในปกครองว่า "บุตร" ทุกคน นอกจากนี้ เขายังเคยเป็นศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัย และเคยเป็นคณะกรรมการศาลฎีกา ซึ่งเป็นตำแหน่งราชการสูงสุดในขบวนการยุติธรรมของประเทศไทย

เขาจึงพูดได้อย่างมาก ต่อความหวังดีของ "บุตร" ของเขาคนหนึ่งเพียงว่า

"อาจารย์คอบใจ แต่อาจารย์มีความประสงค์จะเดินไปธุระไม่ต้องเป็นห่วงอาจารย์ อาจารย์ยังแข็งแรง.....อาจารย์เดินมาได้.....อาจารย์กลับไปได้.....อาจารย์ดูแลตัวเองได้ คุณกลับเข้าไปทำงานเถิด.....ขอให้มีความสุขทุก ๆ อย่าง ลาก่อน"

เขาคนที่สองเคยอยู่ร่วมกับเขาคนแรก ในฐานะศิษย์กับอาจารย์ กินนอนร่วมชายคามหาวิทยาลัยอย่าง "บุตร" กับ "บิดา" มาสองปี รู้อุปนิสัยใจคอ รู้จักคนชรา.....นายร้อยเอกทหารชาวอังกฤษ อดีตศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ซึ่งแสดงออกมาด้วยกิริยาวาจาว่ารักเสื้อครุยศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และเมืองไทยไม่น้อยกว่ายศนายร้อยเอกทหารและเมืองอังกฤษของตนเอง

เขาคนที่สองรู้ว่า ชายชราผู้น่าสงสารจะมีความสุขมากกว่า ถ้าเขาจะรีบพาความแก่ชราและความซ่อมซ่อออกไปให้พ้นสายตาของผู้เคยเป็นนักศึกษาในปกครองให้เร็วที่สุดที่จะเร็วได้ แม้ว่าเขาจะรู้ซึ้งถึงหัวใจของศิษย์ ซึ่งเป็นคนไทยทุกคนว่า มีความรักและเคารพครูบาอาจารย์เป็นอุปนิสัย ไม่ว่าผู้เคยเป็นครูบาอาจารย์จะอยู่ในฐานะใด

แต่เขาก็ไม่อาจรับความหวังดี ความปรารถนาดี ความเมตตาอารีย์จากศิษย์คนไทยได้ เพราะว่าเขายังมีเกียรติยศที่จะต้องรักษา และเพราะว่า เขาได้พบศิษย์ในสภาพซอมซ่อไม่เหมือนเดิม และประการสำคัญ.....เขาเป็นชาวอังกฤษ

เขาคนแรก คือ **อดีตศาสตราจารย์ เจ.เอฟ.ฮัตเจสสัน[๑] แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือ "เตี่ยฮัต"** ซึ่งพวกเรานักศึกษากินนอนในนิคมมหาวิทยาลัยสมัยยี่สิบปีมาแล้วคนหนึ่งเรียกล้อเล่นในฐานะที่ท่านชอบเป็น "บิดา" ของพวกเรา ใช้คำแทนชื่อท่านว่า "บิดา" ทุกคำและเรียกพวกเราทุกคนว่า "บุตร" ทุกครั้ง ชื่อล้อ "เตี่ยฮัต" ของนักศึกษาคนช่างตั้งผู้นั้นถูกใจพวกเรา จึงพร้อมใจเรียกท่านอดีตศาสตราจารย์ผู้ปกครองนิคมมหาวิทยาลัยว่า[๒] "เตี่ยฮัต".....แรก ๆ ก็เรียกอย่างล้อเลียนลับหลัง ต่อมาก็ลามเรียกท่านต่อหน้า และเมื่อท่านทราบความหมายและคำแปลของคำว่า "เตี่ย" ภาษาจีนตรงกับ "บิดา" ภาษาไทย ท่านไม่ว่าอะไร "เตี่ยฮัต" ก็กลายเป็นชื่อตามทางการ

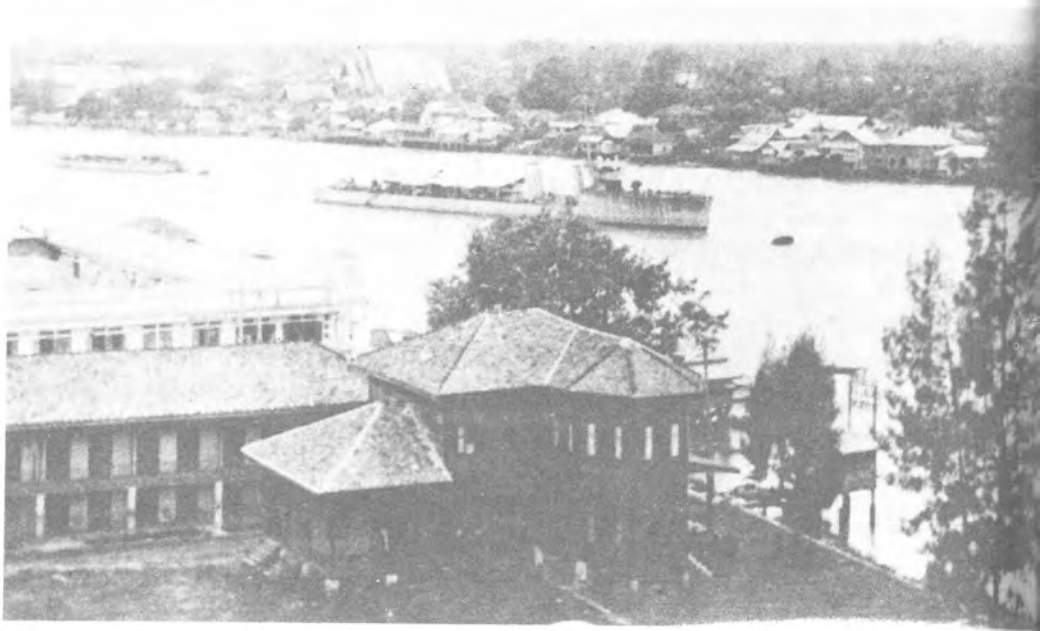
[๑] ศาสตราจารย์ ดร. เจ.เอฟ.ฮัตเจสสันเป็นชาวอังกฤษ สำเร็จการศึกษาปริญญาเอกทางกฎหมายจากประเทศฝรั่งเศส และเป็นสมาชิกเนติบัณฑิตยสภาอังกฤษ.ก่อนหน้าเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านทำงานเป็นที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม. ต่อมาเมื่อมีการสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปี ๒๔๗๗ ท่านได้รับเชิญให้มาเป็นผู้บรรยายของมหาวิทยาลัย และในปี ๒๔๗๙ ท่านก็ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการนิคมมหาวิทยาลัย และดูแลกิจการนิคมร่วมกับขุนประเสริฐศุภมาตราเรื่อยมาจนกระทั่งกิจการนิคมถูกยกเลิกไป. ท่านพ้นจากตำแหน่งในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไปเมื่อรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามสั่งให้ปลดเจ้าหน้าที่สัญชาติศัตรูออกจากตำแหน่งในราชการในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลังจากนั้นแม้ท่านจะยังพำนักอยู่ในประเทศไทย แต่ก็ไม่ได้เข้ามาสอนให้กับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกเลย.

[๒] นิคมมหาวิทยาลัย หรือหอพักนักศึกษาของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๙ เพื่อให้นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาอยู่ในต่างจังหวัดเข้ามาพักอาศัยระหว่างที่เรียนหนังสืออยู่ได้ แต่ ๔ ปีต่อมาคือในปี ๒๔๘๒ ก็ยกเลิกไป.

มธก.(๒๔๗๙)

เรือนไม้ริมเจ้าพระยา (๒๔๗๙) (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งคณะศิลปศาสตร์)

การพลศึกษาของนักศึกษาที่รับการอบรมก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์
บัณฑิต (๒๔๘๒)

ของท่านไป ที่เรียกขานกันในหมู่พวกเราชาวนิคมมหาวิทยาลัย ทั้งตึกหนึ่งและตึกสี่[๓] และท่านก็ได้ทำหน้าที่แทน "บิดา" ของพวกเราจริง ๆ เสียด้วย

เราเพิ่งรู้ภายหลัง ชาวอังกฤษ เป็นชาตินักปกครองที่เก่งกาจสามารถ ไม่เฉพาะแต่ปกครองในอาณาจักรดวงตะวันไม่รู้ตกเท่านั้น ปกครองลูกศิษย์กินนอนจอมแก่นในมหาวิทยาลัยประเทศเอกราช ในฐานะครูบาอาจารย์ ชาวอังกฤษก็เก่งกาจเอาการอยู่

ก็ทำไมจะไม่เก่ง "บุตร" นักศึกษากินนอนชาวนิคมมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น รัก "บิดา" อาจารย์ฝรั่งท่านผู้นี้ทุกคน

ส่วนเขาคนที่สอง คุณอ่านมาถึงนี่ เพียงนี้ ไม่จำเป็นต้องบอกคุณก็รู้ว่า.....ผู้เขียน

บัดนี้ เมื่อคุณรู้จักชื่อ "เตี่ยฮัต" ของเราแล้ว คุณ.....ผู้อ่าน.....นักศึกษารุ่นน้องรุ่นนี้จะได้รู้จักกับ "เตี่ยฮัต" ของเราในสมัยนั้นเสียที

"เตี่ยฮัต" เมื่อยี่สิบปีมาแล้ว ขณะที่ผู้เขียนยังเป็นหนุ่มน้อย เพิ่งถอดเครื่องแบบนักเรียนสามัญดั้นดั้นจากสงขลา มากินนอนอยู่ภายใต้ชายคามหาวิทยาลัยที่คุณกำลังนั่ง.....ไม่พอ....เรียนอยู่ในขณะนี้ ธรรมศาสตร์ขณะนั้น ห้องเรียนเหลือเรียน ตึกแรกริมรั้วประตูทางเข้าท่าพระจันทร์ กับตึกสุดริมสโมสรท่าน้ำเตี่ยวนี้เป็น หอนอนของนักศึกษาบ้านนอกประเภทกินนอน เรากิน....นอน.... เรียนกันอย่างสุโขสโมสร หรูหราอย่างคุณควรจะอิจฉา มีห้องแสนสะดวกสบาย มุ้ง หมอน ที่นอน โต๊ะ ตู้ เตียง เครื่องใช้ไม้สรอยครบบริบูรณ์.....น้ำไหล-ไฟสว่าง-ทางดี-มีงานทำ-มีเงินใช้ เสียค่าเช่าห้องเดือนละห้าบาทถ้วน ค่ารับปิ่นโตเดือนละสามบาทถ้วน ข้าวกับเหลือเฟือ รวมค่าใช้จ่ายประจำเดือนสำหรับการอยู่กินเดือนละแปดบาทถ้วน นักศึกษาบ้านนอกพวกเราต่างก็มีงานทำ-มีเงินใช้ ในตำแหน่งเสมียน พนักงาน ครูประชาบาล กันคนละยี่สิบบาทเป็นอย่างต่ำ หักแล้วเหลือใช้ส่วนตัวและพอเสียค่าเล่าเรียน พอเพียงตามประสาคนหนุ่มได้ตลอดเดือน นักศึกษาร่วมร้อยคนที่กินนอนประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยนี้ ไม่ได้อยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยอย่างคนอยู่โรงแรม เราอยู่กันอย่างอยู่โรงเรียนประจำ มีกีฬา เล่นฟุตบอลล์ เรือแข่งแบบมหาวิทยาลัยอ๊อกฟอร์ดเคมบริดจ์ทีเดียว เรามีบิดาปกครองดูแลทั้งไทยและฝรั่ง ตึกและท่าน ศาสตราจารย์ เจ.เอฟ.ฮัตเจสสัน เป็นหัวหน้า และผู้ช่วยอาจารย์คนไทย ทั้งสองท่านมีห้องอยู่ประจำ ตามตำแหน่งหน้าที่ทั้งสองตึก และผู้ที่อยู่กินนอนปกครองคลุกคลีใกล้ชิดกับนักศึกษากินนอนตลอดเวลาก็คือ ศาสตราจารย์ เจ.เอฟ. ฮัตเจสสัน

---

[๓] อาคารทั้ง ๒ หลังนี้เป็นอาคารที่เชื่อมโยงอยู่กับตึกโดมทั้งสองด้าน คือ ตึก ๑ อยู่ตรงบริเวณตึกเอนกประสงค์ในปัจจุบัน เพิ่งจะถูกรื้อไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ส่วนตึก ๔ ตั้งอยู่ตรงห้องเอ ที คณะเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน เพิ่งจะถูกรื้อไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓.

หรือ "เตี่ยฮัต" ผู้เดียว อาจารย์ไทย ดูเหมือนจะมานอนเป็นครั้งคราว พวกเราไม่ค่อยได้พบท่านบ่อยนัก ความสนิทสนมของพวกเราจึงตกอยู่กับ "เตี่ยฮัต" มากกว่า

บทบาทของ "เตี่ยฮัต" ที่ยังฝังติดตาติดใจพวกเราอยู่ไม่รู้ลืม มีดังนี้

ตื่นนอนเช้า "เตี่ย" จะต้องนุ่งกางเกงกากีขาสั้น สวมเสื้อคอกลมเป็นเครื่องแบบ เดินถือคนโฑน้ำปักดอกกุหลาบไปวางที่โต๊ะกินข้าวห้องโถงทั้งสองตึก แล้วต่อจากนั้น "เตี่ย" ออกเดินตรวจพลผ่านหน้าห้องนักศึกษาด้วยฝีเท้าที่เราจำได้หนึ่งเที่ยว ถ้า"เตี่ย"พบหน้านักศึกษานุ่งผ้าขาว-ม้าถือกล่องสะบู่ แปรงสีฟัน ออกมาจากห้อง "เตี่ย" จะทักทายถามทุกข์สุขว่า "คุณสะบายดีทุกอย่าง?"

เราจะโค้งคำนับ"เตี่ย"ทั้งผ้าขาวม้าอย่างงาม ตอบว่า "ขอรับ ผมสบายดีทุกอย่าง"

"เตี่ย" ยิ้มอย่างพากพูมใจ โค้งคำนับตอบเราด้วยสุนทรกถาว่า "ดีมาก.....ม่าก.....คุณเป็นนักซีกซ่าที่ดีมาก.....สุภาพม่าก"

เราจะหัวเราะแฮะ ๆ แล้วรีบจาก "เตี่ย" ไปล้างหน้า บริการตัวเองในห้องน้ำ ปล่อยให้ "เตี่ย" ยืนคอยปราศรัยผู้อื่นที่จะโผล่หน้าออกมารายงานต่อไป

"เตี่ย" จะไม่เคาะประตูเรียกใครออกมาจากห้อง "เตี่ย" จะใช้สิทธิเคาะประตูเรียกต่อเมื่อมีกิจธุระจำเป็นจริง ๆ เท่านั้น

กิจวัตรนี้ "เตี่ย" จะทำตอนเย็นอีกครั้งหนึ่ง "เตี่ย" จะมาในเครื่องแบบตรวจการชุดเดิม นุ่งกางเกงสีกากี"เชย ๆ " ขาสั้น เสื้อคอกลม เดินตรวจพลทุกห้อง แต่ตอนเย็นไม่มีคณโฑน้ำ ปักดอกกุหลาบ เตี่ยมาเยี่ยมเฉย ๆ

หาก "เตี่ย" พบนักศึกษาเคราะห์ร้ายคนใด กำลังยืนใกล้แม่ค้าส่งปิ่นโต ซึ่งดำแสนดำก็ยังทำตาหวานกับนักศึกษา ในลักษณะท่าทีน่าสังเกต"เตี่ย"จะหยุดนิ่ง ทำหน้าบึ้งกับแม่ค้าและจะชี้หน้านักศึกษา "บุตร" ของ "เตี่ย" ว่า "คุณ.....คุณ.....เลว ม่าก.....ม่าก"

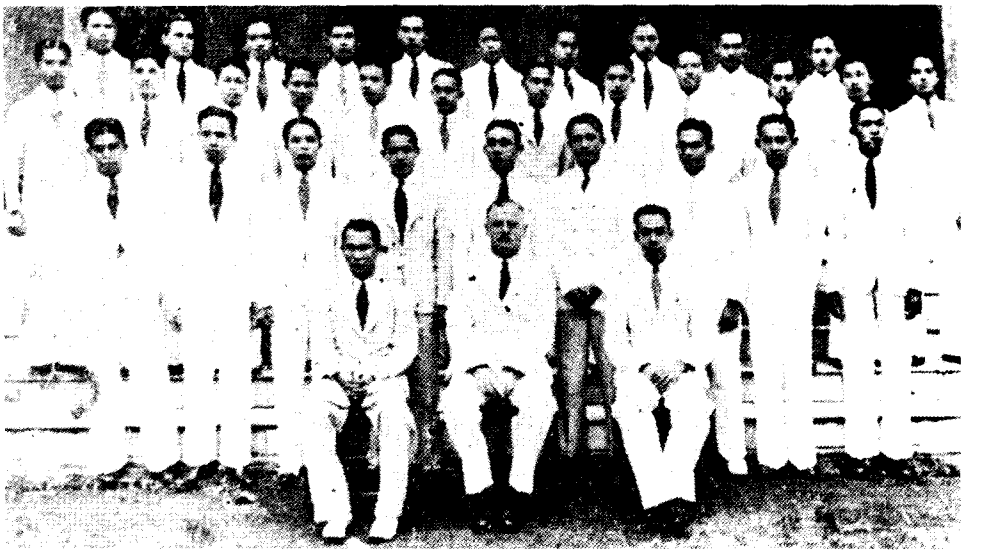
นักศึกษาเคราะห์ร้ายจะยิ้มแหย โค้งคำนับ "เตี่ย" แล้วรีบพูดขอโทษตามสำนวนแบบฉบับว่า "ขอโทษครับท่านอาจารย์ ผมผิดไปแล้ว ผมเสียใจมาก"

"เตี่ย" จะยิ้มทันที เข้ามาลูบหน้าลูบหลังนักศึกษาผู้นั้น อย่างแสนพิศวาส แล้วพูดว่า

"คุณดีม่าก.....ม่าก.....คุณเป็นคนสุภาพม่าก....."บิดา" รักคุณม่าก.....ม่าก.....คุณไม่ต้องเสียใจ....."บิดา" ยกโต่ษให้แล่ว"

นักศึกษาผู้นั้นจะรีบโค้งคำนับ แล้วรีบหนีหน้าไป ลงไปเดินเล่นที่สนามหญ้าริมแม่น้ำ

"เตี่ย"เดินต่อไป.....เดินตรวจพลอย่างองอาจแข็งแรง ตัวตรง คางเชิด หูเงี่ยฟังว่า ห้องไหนมี

นักศึกษาในนิคม มธก. รุ่นแรก (๒๔๗๘)

เสียงคนสองคนคุยกัน ซึ่งผิดระเบียบ บ้าง ถ้าได้ยิน "เตี่ย" จะหยุดยืนอยู่หน้าห้อง ขมวดคิ้ว ทำปากขมุบขมิบ หนวดขริบเรียบกระดิก แล้วเคาะประตูสามครั้ง

นักศึกษาเจ้าของห้องจะเปิดประตูโค้งคำนับ เตี่ยเดินเข้าไปในห้อง เห็นนักศึกษาอีกคนนั่งอยู่ "เตี่ย" จะถามว่า

"ขอโต่ษ.....นักซึกซ่าผู้ใดเป็นเจ้าของห้อง?" เตี่ยมองดูป้ายชื่อหน้าห้อง แล้วใช้สายตาตำหนินักศึกษาผู้เป็นแขก "ขอโต่ษ ผมกิ๊ดว่าคุณไม่มีหน้าที่ในห้องนี้" ซึ่งหมายความว่า "เตี่ย" ไล่ให้ผู้เป็นแขกกลับไปห้องของตัว

นักศึกษาผู้เป็นแขก จะต้องโค้งคำนับ "เตี่ย" แล้วพูดสำนวนแบบฉบับว่า

"ผมขอโทษครับอาจารย์ ผมผิดไปแล้ว ผมเสียใจมาก"

ซึ่ง "เตี่ย" จะยิ้มรับ กอดนักศึกษาผู้นั้นอย่างแสนพิศวาส แล้วพูดว่า

"คุณดีม่าก.....ม่าก.....คุณเป็นสุภาพม่าก....."บิดา" รักคุณม่าก..... คุณไม่ต้องเสียใจ บิดายกโต่ษให้แล่ว"

โปรดสังเกตว่า สำนวนนิรโทษกรรม "เตี่ย" เป็นแบบพิธี มีประโยคที่คล้องจองได้ความชัดเจน ตามภาษากฎหมาย ไม่ให้ผู้ฟังเคลือบแคลงใจได้เลย กิริยาของ "เตี่ย"ก็เช่นเดียวกัน

พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์พิธีหนึ่ง ซึ่งเตี่ยจะต้องทำด้วยมือเองทุกครั้งและกับทุกคน เมื่อมีนักศึกษามาเข้าใหม่"เตี่ย"จะต้องเอาป้ายชื่อมาตอกตะปูให้หน้าห้อง แล้วยืนตรงทำความเคารพป้ายนั้น ส่วนป้ายชื่อคนเดิมที่ออกไป"เตี่ย"ก็จะมาถอนตะปูด้วยตัวเอง แล้วเอาป้ายนั้นไปเก็บไว้ในห้องพิพิธภัณฑ์ของ "เตี่ย" เป็นการไว้อาลัย

โปรดทราบอีกด้วยว่า "เตี่ย" เป็นฝรั่งที่อ่านหนังสือไทยออกและพูดภาษาไทยได้อย่างถูกต้องตามไวยากรณ์ฝรั่ง.....ด้วยสำเนียงฝรั่ง

ถ้า "เตี่ย" ถามนักศึกษาว่า "คุณกิ๊ดว่าคุณเป็นคนดีหรือไม่เป็นคนดี?"

นักศึกษาจำเป็นต้องบอก "เตี่ย" ด้วยสำนวนว่า "ผมคิดว่าผมเป็นคนดี"

ดังนี้ "เตี่ย" จะชอบใจ หัวเราะ กอดรัด และตบไหล่

ถ้าตอบเพียงว่า "ผมเป็นคนดี"

"เตี่ย" จะถามจนนักศึกษาตอบว่า "ผมคิดว่า ผมเป็นคนดี" เตี่ยจึงจะถือว่าดีจริง และพอใจ

คราวหนึ่ง "เตี่ย" โมโหนักศึกษาผู้หนึ่งที่เดินสวน "เตี่ย" ไม่โค้งคำนับ "เตี่ย" สากมือนักศึกษาร่างใหญ่ นักฟุตบอลล์ นักมวย และนักเลงใหญ่ประจำตึกผู้นั้นไปกลางสนาม "เตี่ย" เต้นฟุตเวอร์คเหยง ๆจดมวยท่าแย๊คเดมป์เซย์ร้องว่า "คุณกิ๊ดว่า คุณมีความประสงค์จะชกมวยกับผมเหรอ?

นักศึกษาผู้นั้นไม่รู้ว่า "เตี่ย" โกรธ เข้าใจว่า "เตี่ย" ชวนมาออกกำลัง อยากจะช่วยเตี่ยจึงรีบวางห่ออ้อยขวั้น ถอดรองเท้า จดท่ามวยไทยสนองเตี่ย

"ถ้าอาจารย์ประสงค์จะชกมวย ผมคิดว่า ผมจะช่วยอาจารย์ชก" นักศึกษาตอบแล้วรี่เข้ามาช้า ๆ

"เตี่ย" ถอยหลังกรูด หน้าซีด พวกเราที่เดินตามไปเป็นไทยมุง ฮาครืน นักศึกษานักมวยจึงได้สติ รู้ว่า "เตี่ย" โกรธที่เดินสวนไม่คำนับ รีบคลายท่ามวย นั่งลงยกมือไหว้ ขณะที่ "เตี่ย" ยังไม่ไว้วางใจ ถอยกรูดไปอีกสองสามก้าว

"ผมขอโทษอาจารย์ครับ.....ผมไม่มีความประสงค์จะชกมวยกับอาจารย์ ผมเข้าใจผิดครับ"

นั่นแหละ "เตี่ย" จึงวางใจสนิท เดินเข้ามาลูบหน้าลูบหลังนักศึกษานักมวยซึ่งเกือบจะฉลองคุณ"เตี่ย" เพราะความเข้าใจผิดคิดว่า "เตี่ย" ชวนมาให้ช่วยซ้อมมวย

แน่นอน! สำนวน "เตี่ย" ก็ :

"คุณดีม่าก.....ม่าก.....สุภาพม่าก.....ม่าก "บิดา" รักคุณม่าก.....ม่าก" ตามเคย

เมื่อนักศึกษาในความปกครองของ "เตี่ย" หลายคนอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา "เตี่ย" ผู้มีพระเจ้าคนละองค์กับนักศึกษา เข้าโบสถ์เดินถือไตรจีวรเคียงคู่กับบิดามารดาของนักศึกษาผู้นั้น "เตี่ย" นั่งร่วมอยู่ในพิธีไหว้พระพุทธรูปของเราด้วยกิริยานอบน้อม ท่ามกลางพุทธศาสนิกชน "เตี่ย" ถือว่าเมื่อ "บุตร" ของ "เตี่ย" คนหนึ่งได้อุปสมบทในศาสนาของเขา ก็เป็นหน้าที่ของ "บิดา" จะต้องสนับสนุนร่วมประกอบบุญกับบุตรด้วยดี.....ศาสนาของ "เตี่ย" เป็นคนละเรื่องกับหน้าที่

ครั้งหนึ่ง นักศึกษาเพื่อนสนิทของผู้เขียนแต่งงาน เตี่ยก็ไปในพิธี เป็นเกียรติกับเจ้าบ่าวเจ้าสาว และอีกครั้งหนึ่ง.....นักศึกษา "บุตร" ของ "เตี่ย" สมัครผู้แทนราษฎร "เตี่ย" มีโทรเลขไปอวยพรเป็นกำลังใจในการหาเสียงทุกระยะ

และอีกครั้งหนึ่ง "เตี่ย" ทราบว่า นักศึกษาซึ่งยังไม่มีงานทำผู้หนึ่ง ขัดสนค่ากินอยู่ ค่าเล่าเรียน เนื่องจากนักศึกษานั้นค้างชำระค่าเช่าห้อง "เตี่ย" เกิดมีความจำเป็นต้องมีเลขานุการส่วนตัวขึ้นมาทันที แล้วเสนองานนี้ให้นักศึกษาผู้นั้นด้วยค่าจ้างส่วนตัวเป็นรายเดือนตลอดมา

"เตี่ย" ได้รับเงินเดือนทั้งในตำแหน่งกรรมการศาลฎีกาและศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย ในขณะนั้นมากกว่าเงินเดือนนายกรัฐมนตรี แต่ไม่ยอมซื้อรถยนต์ส่วนตัวใช้ "เตี่ย" ซื้อเรือยนต์

นักศึกษาคนหนึ่งถามเตี่ยว่า ทำไมจึงมีเรือยนต์ส่วนตัวไม่ยอมมีรถ

"เตี่ย" ตอบว่า *"เงินเดือนอาจารย์ได้มาจากคนไทย รัฐบาลไทยให้อาจารย์ ซื้อรถยนต์อาจารย์นั่งได้คนเดียว.....สองคน ซื้อเรือยนต์อาจารย์สามารถพานักซีกซ่าไปเที่ยวแม่น้ำได้ทุกคน มี*

เรือยนต์ได้ประโยชน์กว่า"

"เตี่ย" ต้อนเรานั่งเรือยนต์ "เตี่ย" เที่ยวแม่น้ำตอนเย็นเสียจนเอือมไปเลย

ผู้เขียนคิดว่า คุณผู้อ่าน คงรู้จักอดีตศาสตราจารย์ชาวอังกฤษคนหนึ่งของคุณดีพอประมาณแล้ว เห็นจะต้องจบเสียที ที่เล่ามานี้คือ "เตี่ยฮัต" เท่าที่ผู้เขียนรู้จักเมื่อ ๒๐ ปีมาแล้ว ในขณะที่ผู้เขียนได้อยู่ภายใต้ชายคาโดม บนตึกใหญ่ในรั้วจำปี เท่าที่ตาได้เห็น และหูได้ยิน

แน่ละ! ผู้เขียนต้องเลือกรู้จัก "เตี่ยฮัต" ในส่วนดีและในแง่มุมที่ผู้เขียนคิดว่า จะเป็นประโยชน์กับคุณผู้กำลังศึกษา ในแง่มุมอื่นผู้เขียนแม้จะรู้ก็ไม่สิทธิ์จะนำมาเล่า

ก็เราจะไปรู้ทำไมเล่า ในแง่มุมอื่นนอกจากนี้ ในเมื่อท่านผู้นี้เคยเป็นครูบาอาจารย์ของเรา แล้วท่านก็ดูเหมือนจะยังมีชีวิตอยู่และอยู่อย่างสิงห์ชราชาวอังกฤษ ซึ่งแม้จะไร้กำลังวังชา และปราศจากเขี้ยวเล็บ ท่านก็ยังเป็นสิงห์ที่หยิ่งในเกียรติยศ เกียรติภูมิของนายร้อยเอกแห่งกองทัพบกอังกฤษ ผู้เคยเป็นศาสตราจารย์และกรรมการศาลฎีกา ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในวงงานตุลาการเมืองไทย

ท่านยังมีเกียรติยศของท่านที่จะรักษา เพื่อเชื้อชาติของท่านและเพื่อตำแหน่งอดีตศาสตราจารย์ ครูบาอาจารย์ของคนไทย

น้อง ๆ นักศึกษาชาวเหลืองแดง

ระหว่างนี้ถ้าคุณพบคนชราชาวอังกฤษ ผิวหน้าเหมือนผลตำลึงสุก ตาสีน้ำข้าวฝ้าฟาง สวมแว่นกรอบโลหะ หนวดขาวขลิบเรียงร้อยบนริมฝีปากเม้มตรง ซึ่งขมุบขมิบอยู่ตลอดเวลา สวมเสื้อผ้าเก่า ๆ เดินอยู่แถวสาธร-บางรัก-สีลม-ตลาดเก่า หรือบาทวิถีแถวมหานาค ถ้าคุณแน่ใจว่า ฝรั่งแก่สุกงอมจวนจะหล่นคนนั้นเป็น "เตี่ยฮัต" ของพวกเราหรืออดีตศาสตราจารย์ เจ.เอฟ.ฮัตเจสสันของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณจะยกมือสิบนิ้วพนมขึ้นคารวะ.....ร้องทักท่านว่า "สวัสดีครับอาจารย์" สักคำ คุณก็จะไม่เสียมือและลมปากเปล่า

เพราะถึงอย่างไร ท่านผู้นั้นก็ยังเป็นอดีตศาสตราจารย์ เจ.เอฟ.ฮัตเจสสัน ของเรา และศาสตราจารย์ชราชาวอังกฤษ ผู้เกิดในอังกฤษ แต่ไม่ยอมกลับไปให้ดินอังกฤษฝัง ท่านบอกพวกเราในครั้งหนึ่ง..... คืนวันหนึ่ง หลายปีมาแล้ว เมื่อพวกเราชาวนิคมมหาวิทยาลัย เชิญท่านมาเป็นประธานในงานชุมนุมเลี้ยงอาหาร ด้วยเสียงสั่น และด้วยน้ำตาคลอนัยน์ตาว่า

"อาจารย์เคยกลับไปอังกฤษบ้านเกิดของอาจารย์ แต่อาจารย์ต้องกลับมาอีก เพราะอาจารย์รู้ว่า ที่ตายของอาจารย์คือเมืองไทย

ลาก่อน..... "บุตร" ที่รักของอาจารย์ คอบใจที่นึกถึงอาจารย์.....ชวนอาจารย์มาให้พบกับความสุขคืนนี้ บางที.....เราอาจจะไม่ได้พบกันอีก อาจารย์แก่เต็มทีแล้ว เพราะอาจารย์อยู่เมืองไทยมานานเต็มทีแล้ว คอบใจอีกที.....ขอให้นักซึกซ่ามีความสุขทุก ๆ อย่าง....."

"เตี่ยฮัต" ยกแก้วน้ำเปล่าดื่มอวยพรพวกเรา.....ก่อนที่ผู้เขียนและเพื่อนหลายคน ได้แลเห็นหยาดน้ำตาของท่านหยดลงในแก้วน้ำนั้น.....

ถ้าคุณเป็นนักศึกษาวิชารัฐศาสตร์ คุณอาจจะรู้จักค่าของหยดน้ำตาคนชรา ศาสตราจารย์ชาตินักปกครองดีกว่าพวกเรา.....ผู้เขียนเชื่อ

บัณฑิตมธก. รับปริญญา (๒๔๘๑)

สมคิด ศรีสังคม ธ.บ.

รำลึกความหลัง

พันเอก สมคิด ศรีสังคม*

๑. รำพึงเบิกโรง

อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ รองอธิการบดี ได้แจ้งมายังผู้เขียนว่าในโอกาสมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เวียนมาครบรอบการสถาปนา ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยดำริจะจัดทำหนังสือ "ธรรมศาสตร์ ๕๐" ขึ้น และขอให้เขียนบทความอันมีแนวทางดังนี้

บทความรำลึกความหลัง หรือบทความเกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับสังคมไทย หรือบทความเกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับความเจริญทางวิชาการในแขนงที่ตนถนัด

ผู้เขียนตกลงใจเขียนเรื่อง "รำลึกความหลัง" มาร่วมในโอกาสอันเป็นมงคลนี้ทั้ง ๆ ที่ไม่แน่ใจว่าจะรำลึกความหลังได้แค่ไหน และก็ไม่ถนัดในการเขียนด้วย แต่ก็จะพยายามเก็บรวบรวมสิ่งละอันพันละน้อยตามมีตามเกิดจากความทรงจำอันกระพร่องกระแพร่ง หากความจดจำมีข้อผิด

---

* **พ.อ.สมคิด ศรีสังคม (๒๔๖๐ - ปัจจุบัน)** เกิดในครอบครัวที่ยังชีพอยู่ด้วยการทำนา ที่จังหวัดอุตรธานีเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๖๐ หลังจากจบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จนได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตเมื่อปี ๒๔๘๔ นิติศาสตร์มหาบัณฑิตเมื่อปี๒๕๐๓ หลังจากนั้นก็ได้ทุนไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ ได้รับ B.Com. E.P.S. จากมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม และ Cert. in Social Sciences and Administration จาก London School of Economics and Political Sciences พ.อ.สมคิด ศรีสังคมเป็นนักวิชาการ นักการเมืองที่รู้จักกันทั่วไปในฐานะของผู้ที่ทำงานเพื่อสังคมไทยอย่างเสมอต้นเสมอปลาย

พลาดบกพร่องประการใด ก็คงจะได้รับอภัยจากท่านผู้อ่านตามสมควร

ข้อบกพร่องประการสำคัญของผู้เขียนก็คือ การเป็นนักศึกษาภูธร ตั้งแต่เริ่มเรียนจนกระทั่งสอบไล่ได้สำเร็จเป็นปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต โอกาสในการสัมผัสอย่างใกล้ชิดกับสถาบันการศึกษาแห่งนี้มีน้อย จึงทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่าจะมีอะไรในความหลังที่มีหลงเหลือให้รำลึกได้บ้าง ซึ่งอาจไม่ตรงตามเจตจำนงค์ของท่านรองอธิการบดี หรือทำให้เป็นการเสียเวลาท่านผู้อ่านโดยใช่เหตุก็ได้

เมื่อพูดถึงมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองสมัยนั้น สิ่งแรกที่เราหมายมั่นปั้นมือที่จะได้มีโอกาสเข้าสัมผัส ก็คือการเรียนกฎหมาย เพราะความรู้สึกของพวกเรา การศึกษาวิชานี้จำทำให้เราเป็น "คนเก่ง ทันคน ไม่เสียเปรียบคน" และเป็นการบุกเบิกไปสู่ชีวิตอนาคตแจ่มใส ดังนั้นเมื่อมีการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งนี้ขึ้นอันมีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยเปิด หรือตลาดวิชา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งขณะนั้นผู้เขียนกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ ๗ ในโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จังหวัดอุดรธานี จึงพากันตื่นเต้น และฝันว่าในวันหนึ่งเราคงจะได้มีโอกาสเหยียบย่างเข้าไปสัมผัสมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอย่างแน่นอน

การสัมผัสเกี่ยวกับการศึกษาวิชากฎหมายเป็นครั้งแรกของผู้เขียนก็คือ สมัยที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 6 โดยครูประจำชั้นเป็นนักเรียนกฎหมาย ลาเข้ามาสอบที่โรงเรียนกฎหมายในกรุงเทพฯ เป็นประจำ ในระหว่างว่างการสอน ครูมักจะนำคำสอนซึ่งเข้าในว่ายืมคนอื่นมาอีกต่อหนึ่ง มาแจกให้พวกเราคัดลอกให้คนละหน้าสองหน้าอยู่เสมอ ความที่เป็นผู้รู้กฎหมายของครูของเรา มักจะเป็นไปในทางไม่เกรงกลัวเจ้าหน้าที่บ้านเมืองที่กดขี่ข่มเหงเอารัดเอาเปรียบประชาชนโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งตามความรู้สึกของพวกเราเป็นความเก่งกล้าสามารถอย่างหนึ่ง นี่ก็คือมูลเหตุจูงใจที่กระตุ้นให้เราอยากเรียนกฎหมายและเก่งอย่างครูบ้าง

(ครูท่านนั้นเมื่อท่านสำเร็จเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตแล้ว ได้โอนไปรับราชการกระทรวงมหาดไทย ไต่เต้าตามบันไดราชการของกระทรวงแห่งนี้ขึ้นไปตามลำดับจนถึงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัด และเมื่อเกษียณอายุแล้วก็ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานนับว่าเป็นความสำเร็จในชีวิตตามที่ท่านใฝ่ฝันไว้พอสมควร)

๒. ความเป็นนักศึกษาภูธร

ตามความเป็นจริงนั้น เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว ผู้เขียนตั้งใจไว้อย่างมั่นเหมาะว่า จะเข้ามาเรียนกฎหมาย โดยมาเป็นนักศึกษาประจำเดินเรียนเช้าไปเย็นกลับอย่างคนอื่นเหมือนกัน และก็ได้เดินทางมาพักอยู่กับญาติที่ตึกดิน ริมคลองวัดมหรรณพ์ ซึ่งสมัยนั้นน้ำยังใสไหลเย็น ลงเล่นและตักอาบได้อย่างสบาย แม้บางครั้งมี "แพข้าวเม่าทอด" ลอยผ่านมาบ้าง กวาดไปให้

พันแล้วก็ตักน้ำหรือกระโดดลงอาบได้อย่างหน้าเฉยตาเฉย

แต่ก็บังเอิญจังหวัดอุดรธานีมีทุนเล่าเรียนหลักสูตรวิชาครูประถมสามัญ (ป.ป) สำหรับผู้สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ ๘ เรียนปีเดียว เมื่อทางจังหวัดติดต่อมาผู้เขียนก็เลยตกลงเข้าเรียนโรงเรียนฝึกหัดประถมที่ข้างวังปารุสกวัน อยู่ ๑ ปี แล้วก็เดินทางกลับไปรับราชการเป็นครูน้อยอยู่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล รับเงินเดือน ๆ ละ ๕๐ บาท แต่ก็ยังไม่เลิกล้มความตั้งใจที่อยาก "เก่งอย่างครู" ความเป็นนักศึกษาภูธร จึงอุบัติขึ้นแต่บัดนั้น

การเป็นนักศึกษาภูธร เสียเปรียบนักศึกษาในกรุงเทพฯ หลายอย่างหลายประการ โอกาสที่จะได้เข้าฟังเล็กเชอร์ หรือคำบรรยาย ณ มหาวิทยาลัยมีน้อยมาก หรือไม่มีเลย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอาชีพ ระยะทางระหว่างกรุงเทพฯ กับภูมิลำเนาของนักศึกษาแต่ละคน สำหรับผู้เขียนเท่าที่จำได้ ไม่เคยมีโอกาสได้เข้าฟังคำบรรยายเลยแม้แต่ครั้งเดียว ตลอดระยะเวลา ๔ ปี ของการเป็นนักศึกษา หากบังเอิญมีโอกาสเข้ากรุงเทพฯ พบปะเพื่อนฝูงได้รับแนวการเก็งข้อสอบ หรือสรุปการบรรยายของบางวิชาเป็นบางครั้งบางคราว ก็นับว่าโชคดีแล้วคำสอนหรือคำบรรยายที่มหาวิทยาลัยพิมพ์จำหน่ายทั้งที่ยังเป็นใบปลิว และที่เป็นรูปเล่ม ก็มักจะฝากเพื่อนซื้อ หรือเพื่อการประหยัดเนื่องจากเบี้ยน้อยหอยน้อย ต่างคนก็ต่างขอยืมกันเป็นทอด ๆ ยืมไปแล้วคืนบ้างไม่คืนบ้าง แล้วแต่ลักษณะอุปนิสัยของแต่ละคน (ส่วนใหญ่แล้วต้องทวง มิฉะนั้น ผู้ยืมมักจะ "ลืม") สมัยนี้ดีหน่อยที่ไม่ต้องกวนลูกศิษย์ลูกหาให้คัดลอกคำสอนให้อย่างที่ครูเคยทำ

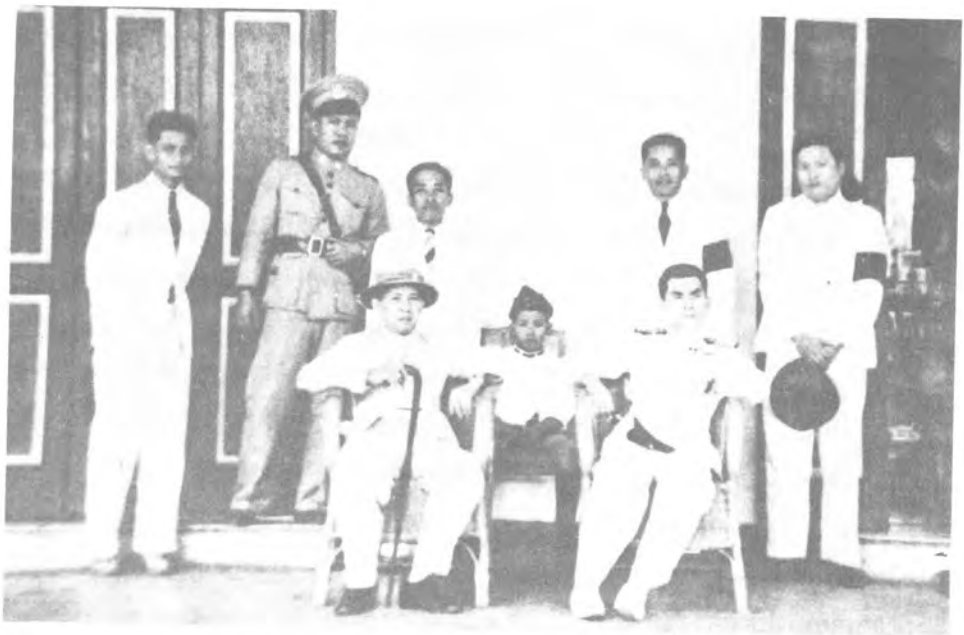
ปัญหาความเดือดร้อนของนักศึกษาภูธร ที่พวกเราต้องประสบก็คือ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมากรุงเทพฯ ซึ่งต้องเดินทางมาสอบปีละหลายครั้ง ผู้เขียนเป็นครูโรงเรียนประจำจังหวัด มีรายได้เดือนละ ๕๐ บาท แม้ยังโสดและสดอยู่ก็ต้องเผชิญปัญหาด้านนี้ตลอดเวลา ๔ ปี ถึงเวลาจะเดินทางต้องวิ่งกู้หนี้ยืมสิน ยิ่งถ้านักศึกษาที่เป็นครูประชาบาลหรือข้าราชการตำแหน่งเสมียนสมัยนั้นมีรายได้ต่ำเพียงเดือนละ ๒๐ บาท มีลูกเมียกระจองอแง ก็ต้องแบกภาระปัญหาด้านการเงินหนักหน่วงยิ่งขึ้น ระหว่างเดินทางโดยรถไฟ เราจะพบเพื่อนฝูงจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานตามรายทาง ต่างคนต่างก็รู้สภาพปัญหาของกันและกัน ถึงกระนั้น เราก็พบปะสนทนาผูกมิตรกันอย่างสนุกสนาน

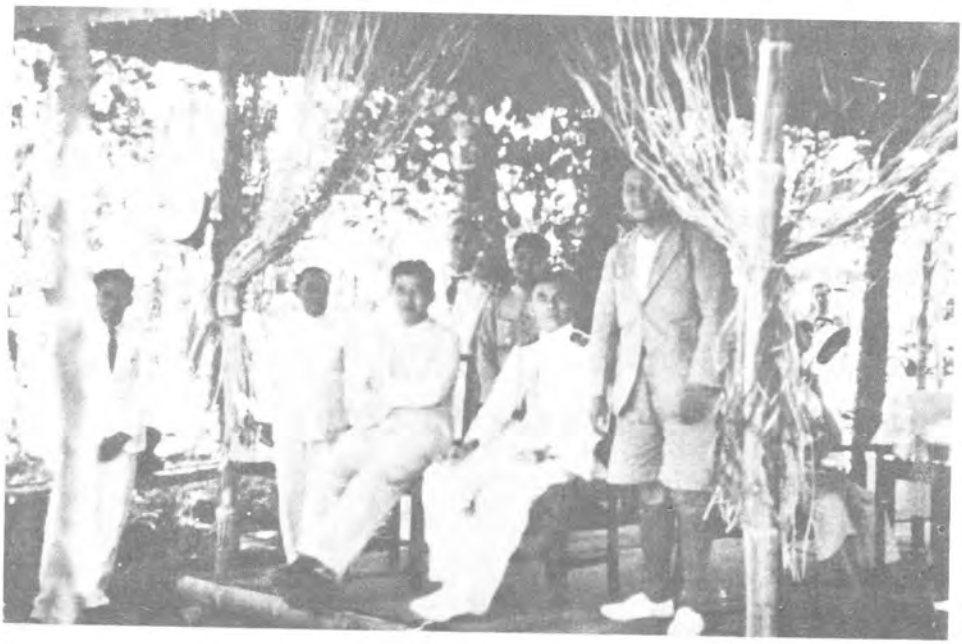
สมัยนั้นรถด่วนรถเร็วไม่มี นักศึกษาภูธรภาคอีสาน ต้องถ่อร่างเดินทาง ๒ วันเต็ม โดยพักที่นครราชสีมาคืนหนึ่ง ทำให้สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก ความจริงเท่าที่จำได้ค่าโดยสารรถไฟอุดรธานี - กรุงเทพฯ เที่ยวละ ๙.๕๐ บาท ค่าพักโรงแรมแม้แถวหัวลำโพงก็เพียงห้องละ ๒ บาท ค่ารถสามล้อถีบจากหัวลำโพง - เสาชิงช้าเที่ยวละหนึ่งสลึง แม้ในสายตาของผู้มีอันจะกินไม่มากมายอะไร แต่สำหรับพวกเราเป็นภาระมาก กล้วยน้ำว้าหวีละหนึ่งสตางค์ ยามเข้าตาจนก็พอบรรเทาความหิวโหยได้ไม่น้อยเหมือนกัน

ศาสตราจารย์ ม.จ.สกลวรรณากร วรวรรณ
B.A.(Cantab)

หลวงประดิษฐ์มนูธรรม และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์

เมื่อเริ่มเรียนกฎหมาย สงครามฮิตเลอร์ในทวีปยุโรปได้ระเบิดขึ้น ติดตามด้วยกรณีพิพาทอินโดจีน สมัยเชื่อผู้นำชาติพันภัยมาลาพาไทยไปสู่มหาอำนาจ ของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทำให้ราคาข้าวของถีบตัวสูงขึ้น ยังผลกระทบต่อการศึกษาของพวกเรานักศึกษาภูธรไม่น้อย ที่เรียนสำเร็จเป็นบัณฑิตมาได้ ก็นับว่าเป็นบุญนักหนาแล้ว

การสอบสมัยนั้น หลักสูตรมหาวิทยาลัยกำหนดให้มีทั้งสอบข้อเขียนและสอบปากเปล่า มีสอบปีละ ๒ ครั้ง เป็นอย่างน้อย เมื่อประกาศข้อเขียนแล้วก็มีการสอบปากเปล่า *"โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะทราบว่า ผู้สอบได้มีความรู้สึกซึ้งในวิชานั้นปานใด และจะแสดงได้ทันท่วงทีตามสมควรหรือไม่"*

การไปดูผลการสอบข้อเขียน ณ ที่ประกาศของมหาวิทยาลัย ก็ทำให้ใจเต้นตุ้ม ๆ ต้อม ๆ พอแรงการอยู่แล้ว มิหนำซ้ำยังมาเผชิญกับการซักไซร้ไล่เลียงจากอาจารย์ ด้วยการสอบปากเปล่าอีกทำให้พวกเรา "ปอด" กันมาก เพราะส่วนใหญ่ต้องเดินทางมาสอบที่กรุงเทพฯ และที่สำคัญที่สุด ผลการสอบปากเปล่าอาจดึงให้การสอบวิชานั้นต้องพลอยร่วงหล่นลงไปด้วย

บางครั้ง โชคดีหน่อยที่ทางมหาวิทยาลัยผ่อนผันให้โดยแต่งตั้งกรรมการในแต่ละจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียง ให้ทำการสอบแทน จึงทำให้พวกเรานักศึกษาภูธรได้ทุ่นรายจ่ายการเดินทางได้บ้าง แต่ก็มีไม่บ่อยครั้งนัก

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือ การดูตำราในเวลากลางคืน ซึ่งในสมัยนั้นไฟฟ้าหาทำยาได้ยาก เรามักจะรวมกลุ่มนัดไปดูหนังสือด้วยกัน ดูหนังสือไปด้วยคุยเรื่องสนุกสนานตามประสาคนหนุ่มแน่นไปพร้อมกัน แสงสว่างที่ได้อาศัยอย่างดีที่สุดก็ตะเกียงเจ้าพายุ ซึ่งต้องคอยสูบลมเข้าตลอดเวลา รองลงไปก็ตะเกียงรั้ว ตะเกียงกระป๋องสังกะสีแบบริบหรี่ เทียนไข แม้กระทั่งได้ ผู้เขียนเป็นนักศึกษาภูธรที่โชคดีอยู่ในเมือง เรื่องความสะดวกในด้านนี้ย่อมได้เปรียบนักศึกษาภูธร ที่เป็นครูประชาบาลที่อยู่ตามหมู่บ้านที่ห่างไกลออกไป

๓. หลักสูตรการศึกษา

เพื่อให้นักศึกษารุ่นน้องหรือรุ่นลูกหลานได้เปรียบเทียบการศึกษาสมัยก่อนกับสมัยต่อมาดูว่าแตกต่างกันอย่างไร ผู้เขียนขอลอกวิชาที่เราศึกษามาให้ดูพอสังเขปดังนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทั้ง ๖ บรรพ โดยแบ่งออกเป็นลักษณะวิชาย่อยหลายวิชา ประมวลกฎหมายอาญาภาคต้นและภาคปลาย ธรรมนูญศาลยุติธรรม วิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายลักษณะพยานและจิตตวิทยา กฎหมายลักษณะล้มละลาย

กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายเลือกตั้ง กฎหมายปกครอง กฎหมายการคลัง เศรษฐศาสตร์ ลัทธิเศรษฐกิจ กฎหมายระหว่างประเทศ (แผนกคดีเมือง คดีบุคคลและคดีอาญา) ประวัติศาสตร์กฎหมาย และ ระเบียบปฏิบัติราชการ

(เดิมกำหนดหลักสูตรไว้ ๓ ปี เมื่อผู้เขียนศึกษาอยู่ปีที่ ๓ จึงเปลี่ยนเป็น ๔ ปี)

ถ้าท่านผู้อ่านพิจารณาดูลักษณะวิชาต่าง ๆ ข้างต้น โดยเฉพาะวิชาหลัง ๆ นี้จะเห็นว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้นำวิชาที่ชนชั้นปกครองยุคก่อน (รวมทั้งบางกลุ่มในยุคนี้) ที่ถือว่าเป็น **"วิชาอันตราย"** มาบรรจุไว้ในหลักสูตร เป็นการทำลายเครื่องพันธนาการทางภูมิปัญญาที่คนยุคก่อนสร้างไว้ และเป็นการบุกเบิกเปิดทางให้พวกเราเดินทางไปสู่โลกแห่งภูมิปัญญาอย่างเสรีเป็นอย่างยิ่ง

มีอีกวิชาหนึ่งที่พวกเราถือว่าให้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพส่วนตัวหรือรับราชการ คือ **วิชาระเบียบปฏิบัติราชการ** วิชานี้บรรยายถึงโครงสร้างอำนาจหน้าที่ และวิธีปฏิบัติราชการในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดี ทำให้เราสามารถมองเห็นภาพ หรือวิธีการปฏิบัติราชการของส่วนราชการต่าง ๆ ได้อย่างแจ่มกระจ่าง โดยเฉพาะผู้คิดเข้ารับราชการย่อมได้รับประโยชน์เป็นอันมาก

ในชีวิตนักศึกษาคงจะทุกยุคทุกสมัย สิ่งที่เรามักจะคุยกันติดปากอยู่เสมอก็คือ วิชาไหนยากที่สุด ตกมากี่ครั้งแล้ว สมัยนั้นเท่าที่ได้เคยสดับตรับฟังจากเพื่อนนักศึกษาภูธรดู วิชาที่ยากที่สุดตกกันบ่อย ทั้งข้อเขียนและปากเปล่า ถึงขนาด "ปอด" หรือกลัวลานจนกระทั่งท้อถอย คงมี ๒-๓ วิชา เริ่มด้วย*กฎหมายลักษณะล้มละลาย กฎหมายลักษณะพยานและจิตตวิทยา* และ**ลัทธิเศรษฐกิจ** วิชาหลังนี้เป็น "วิชาอันตราย" ถูกลบออกจากหลักสูตรมหาวิทยาลัยในสมัยต่อมา และปัจจุบันดูเหมือนยังไม่มีผู้ใดสนใจหรือคิดนำมาบรรจุในหลักสูตรอีก

ผู้เขียนเป็นนักศึกษาภูธรเริ่มจากปี ๒๔๘๐ มาจนถึงสมัยการสอบประจำเดือนมกราคม ๒๔๘๔ ก็ได้พันฝ่าอุปสรรคดังกล่าวมาแล้ว สำเร็จปริญญาตรีเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตโดยมีผู้สำเร็จพร้อมกัน ๑๐๓ คน สำหรับเพื่อนนักศึกษาในปีการศึกษาเดียวกันที่สำเร็จเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต สมัยการสอบไล่ประจำเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๓ มีจำนวน ๖๓ คน ผู้สำเร็จปริญญาโทมีทั้งหมด ๗ คน เป็นรัฐศาสตร์มหาบัณฑิต ๔ คน และเป็นนิติศาสตร์มหาบัณฑิต ๓ คน

หลักสูตรปริญญาโท แบ่งเป็นปริญญาโททางนิติศาสตร์ ทางรัฐศาสตร์ ทางเศรษฐศาสตร์และทางการทูต โดยกำหนดไว้เป็น ๒ ภาค ภาคหนึ่ง นักศึกษาต้องสอบผ่านเป็นรายวิชาให้ครบก่อน แล้วจึงมีสิทธิเข้าสอบภาค ๒ ซึ่งกรรมการจะกำหนดหัวข้อให้เรียงความเกี่ยวกับวิชาหลักของแขนงปริญญาโทนั้น ๆ โดยกำหนดเวลาใน ๓ ชั่วโมง เมื่อผ่านข้อเขียนนี้แล้วจะมีสอบปาก

เปล่า ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิชาปริญญาโทแขนงอื่นทุกแขนง นอกจากนี้หลักสูตรของมหาวิทยาลัยกำหนดให้มีการฝึกหัดงานด้วย *(ในทางปฏิบัติผู้เรียนปริญญาโทสาขาใดมักจะทำงานเกี่ยวกับวิชาของปริญญาโทสาขานั้นอยู่แล้ว จึงถือว่าเป็นการฝึกหัดงานไปในตัว)*

ผู้เขียนก็มีความทะเยอทะยาน เรียนปริญญาโทกับเขาเหมือนกัน เมื่อเปลี่ยนมามีชีวิตใหม่รับราชการในกรมพระธรรมนูญ กระทรวงกลาโหมได้ตัดสินใจเรียนสาขานิติศาสตร์แต่โชคชะตายังคงบันดาลให้เป็นข้าราชการภูธร และนักศึกษาภูธรอยู่นั่นเอง ชีวิตการเป็นนักศึกษาจึงทุลักทุเลเต็มที ประกอบกับเป็นสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา กองทัพทหารแดนอาทิตย์อุทัยเข้ายึดครองดินแดนไทยด้วย ต้องประสบกับการทิ้งระเบิดของเครื่องบิน บี.๒๕ หลายครั้งหลายหน ทั้งในระหว่างเดินทางโดยรถไฟและพักอยู่ในกรุงเทพฯ ปัญหาของนักศึกษาภูธรที่เคยประสบมาก็คงกลับมาซ้ำรอยหนักหน่วงขึ้นอีกแต่ก็พอถูไถมาเรื่อย ๆ สอบไล่ได้ภาค ๑ ในปี ๒๔๙๒ พอดีสอบไล่ได้ทุนเล่าเรียน ก.พ.ไปศึกษาวิชาสังคมศาสตร์ที่ประเทศอังกฤษในปีเดียวกัน จึงพักการสอบภาค ๒ ไว้พลางก่อน จนกระทั่งกลับจากการศึกษาในต่างประเทศจึงมาทำวิทยานิพนธ์ต่อตามหลักสูตรใหม่ และได้เป็นนิติศาสตร์มหาบัณฑิตในปี ๒๕๐๓

๔. การอบรมก่อนรับปริญญา

โดยที่ปัจจุบัน ทางมหาวิทยาลัยไม่อาจจัดให้มีการอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญาได้ เพราะสถานที่และจำนวนนักศึกษาผู้สำเร็จปริญญาไม่เอื้ออำนวยให้กระทำได้ ผู้เขียนจึงใคร่ขอรำลึกความหลังเรื่องนี้โดยสังเขปดังนี้

ระเบียบการอบรมนักศึกษาก่อนรับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต พุทธศักราช ๒๔๗๙ กำหนดให้นักศึกษาชั้นปริญญาตรีที่สอบไล่ได้ครบทุกลักษณะวิชาตามหลักสูตรชั้นปริญญาตรี เข้ารับการอบรมทุกปีการศึกษา ทั้งนี้โดยเรียกตัวผู้รับการอบรมเข้ามารวมอยู่ในมหาวิทยาลัยตลอดระยะเวลาที่กำหนดไว้ และดำเนินการให้มีการฝึกซ้อมเกี่ยวกับมารยาท ศีลธรรม วินัย การสมาคม และท่วงที การพาไปดูสถานที่สำคัญต่าง ๆ การฝึกหัดทางพลศึกษา ฯลฯ

มหาวิทยาลัยจะจัดให้มีอาจารย์ควบคุมการอบรม คอยสังเกตเหตุการณ์สอดส่องถึงการปฏิบัติและความประพฤติของผู้รับการอบรม จดบันทึกไว้เพื่อเสนอคณะกรรมการมหาวิทยาลัยประกอบการพิจารณา เป็นผู้สมควรจะได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตหรือไม่

สำหรับนักศึกษาผู้สอบไล่ได้ในสมัยประจำเดือนพฤศจิกายน ๒๔๘๓ และเดือนมกราคม ๒๔๘๔ ซึ่งมีทั้งหมดจำนวน ๑๖๖ คน (ถึงแก่กรรม ๑ คน) คงเข้ารับการอบรมเพียง

๑๖๕ คน ทางมหาวิทยาลัยกำหนดให้มีการอบรมระหว่างวันที่ ๘ ถึงวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๘๔ รวมเวลา ๑๕ วัน

เพื่อให้บรรลุตามความมุ่งหมายของการอบรมมหาวิทยาลัยได้แบ่งผู้รับการอบรมออกเป็น ๕ หมู่ คือหมู่ดูแลห้องนอน หมู่ดูแลห้องรับประทานอาหาร หมู่ดูแลอาหารและการครัว หมู่กีฬาและบันเทิง และหมู่รักษาเวลา และการปฏิบัติการโดยทั่วไป ในการนี้ให้มีการหมุนเวียนหน้าที่กันทุก ๆ ๓ วัน เพื่อให้ผู้รับการอบรมได้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่โดยทั่วถึงกัน

สำหรับกิจกรรมประจำวันระหว่างการอบรม เริ่มต้นด้วยการตื่นนอนเวลา ๕.๓๐ น. พลศึกษา อาหารเช้า เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่ อาหารเที่ยง เข้าห้องอบรมหรือไปชมสถานที่ พลศึกษา อาหารค่ำ แล้วเข้านอนเวลา ๒๒.๐๐ น.

ระหว่างการอบรม มหาวิทยาลัยวางข้อกำหนดไว้เข้มงวดมาก คือ ผู้รับการอบรมต้องประจำอยู่ในมหาวิทยาลัยตลอดเวลา จะออกนอกบริเวณต้องได้รับอนุญาตจากผู้ช่วยเลขาธิการมหาวิทยาลัยหรือผู้แทนเฉพาะกรณีที่จำเป็นเท่านั้น ถ้าเป็นเวลาที่ต้องอยู่พร้อมหน้ากัน เช่น รับประทานอาหาร เข้าห้องอบรม ไปชมสถานที่ต่าง ๆ ห้ามลาออกนอกมหาวิทยาลัยโดยเด็ดขาด

การอบรมเริ่มด้วยผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย (หลวงประดิษฐมนูธรรม) กล่าวเปิดอบรม และทุกวันจะมีบรรดาศาสตราจารย์และผู้มีเกียรติที่มหาวิทยาลัยเชิญมากล่าวอบรม (คำกล่าวเปิดอบรมและกล่าวอบรมของ ๓ ท่านได้เลือกมาให้ท่านผู้อ่านพิจารณาพร้อมนี้แล้ว)

สถานที่สำคัญที่พาผู้รับการอบรมไปชม คือโรงต้มกลั่นสุรา โรงกระษาปน์ เรือนจำมหันตโทษ นิคมสร้างตนเองสระบุรี โรงงานทำกระดาษและโรงไฟฟ้าสามเสน โรงพยาบาลโรคจิต ปากคลองสาน การไปรษณีย์โทรเลขและโทรศัพท์ โรงภาพยนต์เฉลิมกรุง พระบรมมหาราชวัง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ (สมัยนั้นมีโรงภาพยนต์ชั้นนำแห่งเดียวคือโรงภาพยนต์เฉลิมกรุงเท่านั้น)

การอบรมคราวนี้เป็นการอบรมของมหาวิทยาลัยครั้งสุดท้าย เพราะในปีต่อมาประเทศไทยต้องประสบภัยสงครามมหาเอเชียบูรพาและญี่ปุ่นกรีฑาทัพเข้ายึดครองดินแดนไทย และสมัยต่อมาจำนวนนักศึกษาที่สำเร็จปริญญา ตลอดจนสถานที่ย่อมไม่เอื้ออำนวยที่จะให้กระทำได้

ประโยชน์ของการที่พวกเรามารวมรับการอบรมร่วมกัน หากพิจารณาถึงรายการและความมุ่งหมายของการอบรม รวมทั้งผลในทางปฏิบัติของการอบรมแล้ว พวกเราต่างก็ยอมรับเป็นเสียงเดียวกันว่าได้ประโยชน์คุ้มค่า

เรามีความรู้สึกว่า การที่เราสามารถฟันฝ่าอุปสรรคจนสอบไล่ครบทุกลักษณะวิชาตามหลักสูตรปริญญาตรีของมหาวิทยาลัย เป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ในเบื้องต้นแห่งชีวิตของเรา และ

การมารวมกันรับการอบรมก่อนรับปริญญา แม้จะเป็นระยะเวลาไม่มากนัก ก็มีคุณค่าพอ ในการช่วยส่งเสริมให้เราสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอกหรือบุกเบิกทางไปสู่การปรับปรุงชีวิตอนาคตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สมัยนั้น การรักษากริยามารยาทหรือขนบธรรมเนียมอันดีงามของไทย มหาวิทยาลัยยึดถือปฏิบัติเคร่งครัดมาก เช่น การแสดงความมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโส เวลานั่งรอการสอบปากเปล่าที่หน้าห้องสอบ หากผู้ใดนั่งไม่เรียบร้อยหรือนั่งแบบขาไขว่ห้างแล้ว เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยจะตักเตือนทันที

แม้พวกเราจะแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพอยู่คนละแห่งหน ในสาขาอาชีพต่างกันทั่วราชอาณาจักร จนกระทั่งบัดนี้ซึ่งต่างก็มีอายุอานามกว่า ๕ รอบ หรือบางคน ๖ รอบ แล้ว และได้สูญหายตายจากกันไปมากแล้วก็ตาม พวกเราที่ยังอยู่ก็ยังคงเกาะกลุ่มกันเรื่อยมา โดยเรียกกลุ่มของตนว่า "ธ.บ. ๘๔" นัดพบปะสนทนารับประทานอาหาร และรำพึงถึงความหลังกันเป็นประจำทุกเดือน โดยมี ดร.ประกอบ หุตะสิงห์ อดีตประธานศาลฎีกา อดีตรองนายกรัฐมนตรีและองคมนตรี เป็นประธานกลุ่ม และมีคุณอักษร คุณวัฒน์ เป็นศูนย์ของกลุ่ม บางครั้งก็เชิญอาจารย์เก่าแก่ที่เคารพของเรามาร่วมด้วย เช่น ดร.เสริม วินิจฉัยกุล นอกจากนี้ เมื่อวันเวลาวนเวียนมาถึงวันที่ ๒๓ มีนาคม ซึ่งเป็นวันคล้ายวันรับปริญญาของพวกเรา เราก็รวมกันทำบุญเลี้ยงพระ อุทิศกุศลผลบุญให้แก่เพื่อนร่วมรุ่นผู้จากเราไปก่อน เป็นประจำทุกปี

๕. ตัวอย่างคำกล่าวอบรม

คำกล่าวเปิดการอบรม

ของ

ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

ท่านผู้ซึ่งจะเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิตทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมากที่จะต้อนรับท่านที่ได้มารับการอบรมในมหาวิทยาลัยคราวนี้

การอบรมนั้นท่านทั้งหลายก็คงทราบแล้วว่า มีประโยชน์สำคัญยิ่งซึ่งได้ปรากฏอยู่เสมอในสมุดเอกสารต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการอบรมซึ่งมหาวิทยาลัยได้จัดพิมพ์และแจกจ่ายแก่นักศึกษามาแล้วหลายครั้งหลายคราว

ท่านย่อมทราบอยู่ว่าการที่ท่านทั้งหลายได้เล่าเรียนได้ใช้ความอุตสาหะพยายามจนกระ

ทั่งสอบไล่ได้ในทางหลักวิชาโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ยังต้องการหลักในทางปฏิบัติซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เมื่อเสร็จการอบรมแล้วท่านทั้งหลายก็จะได้มีสิทธิเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต

การศึกษาหาความรู้นั้นเปรียบประดุจเป็นอาภรณ์อันมีค่าชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่มีอาภรณ์ชนิดไหนเท่าเทียม ในบรรดาอาภรณ์ทั้งหลายนั้นมีอยู่สองอย่างคือ อาภรณ์ภายในและอาภรณ์ภายนอก อาภรณ์ภายนอกนั้นประกอบด้วยเครื่องแต่งกายต่าง ๆ มีเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและเพ็ชร์นิลจินดา แต่อาภรณ์อีกชนิดหนึ่งนั้นเป็นอาภรณ์ที่คงทนได้แก่วิชาความรู้ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายที่ได้สำเร็จมาแล้วนับว่าได้อาภรณ์อันประเสริฐ แต่อย่างไรก็ตาม จะต้องหมั่นขัดเกลาอยู่เสมอ หมั่นฝึกฝนตนเอง หมั่นศึกษาต่อไป อาภรณ์ของท่านจึงจะไม่เศร้าหมอง

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยต้องการจะให้ท่านได้รับคำโอวาท คำแนะนำข้อสังเกตของผู้ที่เคยผ่านการงานที่สำคัญ ๆ มาแล้วเพื่อเป็นหลักมั่นที่ท่านจะพึงยึดในการปฏิบัติงานต่อไป เพื่อความเจริญของท่านของ และของหมู่คณะ เวลาที่ท่านได้ใช้ไปในการศึกษาถึงปีที่ ๔ นั้นเป็นเวลาศึกษาทางวิชาการ ส่วนทางปฏิบัติการนั้น เมื่อท่านเข้าจับงานแล้วท่านจึงจะศึกษาได้โดยแท้จริง วิชาการกับปฏิบัติการนี้ต้องประกอบกัน กล่าวคือผู้ใดมีวิชาแต่ไม่รู้จักปฏิบัติ หรือผู้รู้การปฏิบัติแต่ไม่มีวิชา ผู้นั้นย่อมทำการใด ๆ ให้เจริญก้าวหน้าไปไม่บริบูรณ์ ณ บัดนี้ท่านก็ศึกษาได้วิชาการมาแล้วแต่การปฏิบัติซึ่งท่านยังไม่สันทัดอยู่นั้น การอบรมซึ่งถึงจะใช้เวลาอันน้อยก็เพียงพอจะช่วยท่านให้รู้จักหลักใหญ่ในการที่ท่านจะดำเนินชีวิตในกิจการงานของท่านต่อไป การทำงานทุกชนิดต้องมีการติดต่อ งานทุกชนิดต้องต่อเนื่องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ท่านจะต้องทำงานร่วมกับผู้อื่น ฉะนั้นการเรียนรู้จักนิสัยซึ่งกันและกันย่อมเป็นทางอันสำคัญในการที่จะช่วยให้การงานของท่านปฏิบัติไปได้ด้วยดี ก่อนที่ท่านจะย่างชีวิตเข้าหมกมุ่นในการงานเข้าติดต่อกับผู้อื่น ท่านควรจะได้มีโอกาสได้ติดต่อกับผู้ที่ได้เคยศึกษามาร่วมกับท่านมาเสียให้สนิท การอบรมที่ได้จัดทำขึ้นนี้มหาวิทยาลัยถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เปรียบเหมือนสะพานที่จะเชื่อมโยงชีวิตนักศึกษาของท่านกับชีวิตของผู้ทำงานซึ่งท่านจะก้าวย่างเข้าไปนั้น มหาวิทยาลัยพยายามที่จะให้ท่านได้รับความรู้ต่าง ๆ ในระหว่างการอบรมนี้เพิ่มเติมขึ้นอีก เพื่อท่านจะได้อาศัยเป็นหลักที่จะต่อต้านกับอุปสรรคในอนาคต ซึ่งท่านอาจประสพและจะได้ก้าวล่วงคลาดแคล้วไปได้

ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างมากว่าท่านจะได้รับประโยชน์จากการอบรมนี้เป็นอย่างดีสมความปรารถนาของมหาวิทยาลัย ข้าพเจ้าขอเปิดการอบรมและขออวยพรให้ท่านทั้งหลายจงมีความสิริสวัสดิมงคล ปราศจากโรคาพยาธิทั้งปวงในระหว่างเวลาการอบรมนี้

คำกล่าวอบรม
เรื่อง "การใช้ความสังเกต"

ของ

นายนาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น.

ศาสตราจารย์

นักศึกษาทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติยศที่ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้มากล่าวคำอบรมแก่นักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้ก่อนที่จะได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต และมีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาพบปะกับท่านทั้งหลายโดยพร้อมเพรียง ก่อนที่ท่านจะแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพในที่ต่าง ๆ ตามความสมัครใจของท่าน ข้าพเจ้าทราบดีว่าท่านต้องเหน็จเหนื่อยตรากตรำเป็นอย่างมากในการศึกษาค้นคว้าตำแหน่งตำรา ซึ่งกว่าจะบรรลุผลมาได้ถึงเพียงนี้ก็ต้องใช้เวลาและความพยายามมิใช่น้อย ฉะนั้นการบรรยายของข้าพเจ้าในวันนี้จึงจะไม่กล่าวในทางหลักวิชาอันจะเป็นการทำให้หนักสมองของท่านและไม่ต้องด้วยความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย แต่จะกล่าวในเรื่องที่เกี่ยวกับความรู้ความชำนาญบางอย่าง อันจะเป็นเครื่องประดับสติปัญญาของท่านในการเผชิญชีวิตเบื้องหน้าต่อไปตามสมควร

ข้าพเจ้าขอนำเรื่อง "การใช้ความสังเกต" มากล่าวต่อท่านในวันนี้ โดยเห็นว่าเรื่องนี้เป็นองค์คุณสำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความสำเร็จและความรุ่งเรืองก้าวหน้า ไม่ว่าท่านจะไปประกอบอาชีพในทางใด ๆ โดยจะเป็นงานส่วนตัวหรืองานราชการก็ดี เพราะได้ปรากฏข้อเท็จจริงมาแล้วเป็นอันมากว่า ผู้ที่มีสมรรถภาพและก้าวหน้าในการงานต่าง ๆ เป็นอย่างดีนั้น เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติในการใช้ความสังเกตประกอบอยู่ด้วยในบรรดาคุณสมบัติที่ดีทั้งหลาย แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงข้อความละเอียดในเรื่องการใช้ความสังเกต ข้าพเจ้าขอนำนิยายเปรียบเทียบเรื่องหนึ่งมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อเป็นอุทธาหรณ์ประกอบคำบรรยาย ให้ตระหนักถึงคุณค่าของการใช้ความสังเกต กล่าวคือ ในโบราณสมัยครั้งหนึ่งพระมหากษัตริย์ที่ทรงปกครองแผ่นดิน พระองค์ได้ทรงแต่งตั้งผู้ถือท้ายเรือพระที่นั่งของพระองค์ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงหนึ่ง ข่าวนี้ได้ลือแพร่สพัดไปและมีเสียงซุบซิบกันว่าพระองค์ทรงกระทำการอันไม่สมควร โดยยกย่องคนต่ำ ๆ เช่นนั้นขึ้นเป็นถึงเสนาบดี วันหนึ่งขณะที่เสด็จประพาสโดยทางเรือ ผู้ถือท้ายเรือพระที่นั่งคนใหม่ได้ปรารภกับคนเรือด้วยกันจนได้ทราบถึงพระกรรณของพระเจ้าแผ่นดินว่า คนอย่างนายท้ายเรือคนเก่ายังเป็นเสนาบดีได้ วันหนึ่งถ้าทรงโปรดนายท้ายเรือคนใหม่ก็คงจะ

เป็นได้เหมือนกัน ครั้นเมื่อเรือแล่นมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งทรงได้ยินเสียงสุนัขร้องครวญครางอยู่บนตลิ่ง จึงรับสั่งให้หยุดเรือพระที่นั่งตรงนั้น และมีพระบัญชาให้นายท้ายเรือขึ้นไปดูว่าสุนัขนั้นร้องครวญครางด้วยเหตุผลกลใด นายท้ายเรือได้รีบปฏิบัติตามพระกระแสร์รับสั่งโดยด่วน และกลับลงมากราบทูลว่า "สุนัขมันออกลูกพระเจ้าข้า" ได้รับสั่งถามว่า "มันออกลูกกี่ตัว" นายท้ายเรือก็วิ่งขึ้นไปดูและกลับลงมากราบทูลว่า "สี่ตัวพระเจ้าข้า" รับสั่งถามอีกว่า "ตัวผู้กี่ตัว ตัวเมียกี่ตัว" นายท้ายเรือก็วิ่งขึ้นไปดูอีกแล้วลงมากราบทูลว่า "ตัวผู้สองตัว ตัวเมียสองตัวพระเจ้าข้า" รับสั่งถามต่อไปอีกว่า "ตัวผู้สีอะไร ตัวเมียสีอะไร" นายท้ายเรือผู้นั้นทำท่าจะวิ่งขึ้นไปดูอีก ทันทีนั้นพระเจ้าแผ่นดินก็เปล่งพระสุรเสียงตวาดว่า "คนอย่างเจ้านี่หรือจะเป็นถึงเสนาบดี เพียงแต่เรื่องเล็กน้อยเท่านี้ก็ยังเอาเรื่องอะไรมิได้เสียแล้ว อุทธาหรณ์แห่งเรื่องนี้ย่อมจะแสดงให้เห็นได้ว่านายท้ายเรือผู้นั้นไม่มีความสังเกตเป็นคุณสมบัติอยู่ในตัวเสียเลย เพียงแต่คำถามง่าย ๆ ว่าสุนัขออกลูกกี่ตัวก็ไม่ได้สังเกตจดจำเสียแล้ว ฉะนั้นความบกพร่องในการใช้ความสังเกตย่อมกระทำให้เสียผลในการที่จะปฏิบัติงานการให้บรรลุไปด้วยดีเช่นนี้

"การใช้ความสังเกต" มีความหมายโดยสังเขปว่า การใช้ความพินิจพิเคราะห์เมื่อเห็น การจดจำไว้ การฟังหรือดูอย่างละเอียดละออ คุณสมบัติเหล่านี้บางคนก็มีติดตัวมาตั้งแต่เยาว์วัย บางคนก็มาฝึกฝนเมื่อผู้ใหญ่ แต่อย่างไรก็ดีแม้ว่า "การใช้ความสังเกต" นี้ จะเป็นการยากที่จะค้นคว้าหาตำหรับตำรามาศึกษาได้ก็ดี แต่โดยปกติย่อมเป็นคุณสมบัติประจำตัวบุคคลโดยทั่วไป และถึงแม้จะไม่มีอยู่หรือมีอยู่น้อยก็เป็นเรื่องที่พอจะขวนขวายและฝึกฝนให้มีหรือมีมากขึ้นได้

ทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าได้ใช้ความสังเกต ข้อนี้เป็นการยากที่จะอธิบายให้ชัดแจ้งได้ แต่ก็พอจะกล่าวโดยกว้าง ๆ ว่าการพินิจพิจารณาในสิ่งที่ได้ผ่านได้พบเห็นหรือได้ยินได้ฟังให้ประจักษ์แจ้งเห็นจริง พร้อมทั้งจดจำให้แม่นยำในสาระสำคัญแห่งสิ่งนั้น ๆ

การรู้จักใช้ความสังเกตย่อมจะยังประโยชน์เป็นอย่างยิ่งแก่กิจทุกอย่าง ดั่งที่ข้าพเจ้าจะได้จำแนกแยกแยะกิจการบางประเภทให้ท่านฟังโดยสังเขป อาทิเช่นในทางการปกครองบังคับบัญชาย่อมแบ่งออกได้เป็น ๒ อย่าง คือ การเป็นผู้อยู่ใต้ความปกครองบังคับบัญชา และการเป็นผู้บังคับบัญชาปกครองผู้อื่น ในฐานะที่เราเป็นผู้อยู่ใต้ความปกครอง การใช้ความสังเกตเรียนรู้อุปนิสัยใจคอของผู้บังคับบัญชาโดยละเอียด และปฏิบัติตนให้เป็นการสอดคล้องกันในทางที่ดีที่ชอบ ย่อมนำมาซึ่งความราบรื่นในทางการงาน และยังความรักใคร่พอใจให้แก่ผู้บังคับบัญชาในอันที่จะส่งเสริมสนับสนุนตน เช่นเดียวกันในฐานะที่เราเป็นผู้บังคับบัญชา การเรียนรู้นิสัยความประพฤติ และความหยาบละเอียดของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อประโยชน์ใน

การที่จะมอบหมายการงานให้ปฏิบัติให้เหมาะกับนิสัยและสมรรถภาพรู้ของผู้นั้น เพราะการกระทำดังนี้จะยังผลอันสมบูรณ์ให้เกิดแก่การงานในหน้าที่ซึ่งตนเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ

ในการปฏิบัติหน้าที่ในการงาน การใช้ความสังเกตในผลดีผลเสียของกิจการที่ได้ผ่านมาแล้ว ย่อมเป็นอุปกรณ์สำคัญในอันที่จะปรับปรุงให้การงานได้เจริญก้าวหน้าและได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้น โดยแก้ไขข้อบกพร่องและหาทางฝ่าฟันอุปสรรคซึ่งเป็นเครื่องถ่วงให้การงานต้องเสื่อมเสียให้หมดสิ้นไป อนึ่งการรู้จักใช้ความสังเกตย่อมเป็นเครื่องป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่การงานได้ เช่นสมมุติว่า ท่านเป็นพนักงานอัยยการ ในการนำพะยานเข้าให้การต่อศาล หากท่านได้ใช้ความสังเกตให้ทราบว่าพะยานของท่านเป็นคนโง่หรือคนฉลาด เป็นคนเคยชินต่อกิจการทางโรงศาลหรือไม่ และนิสัยใจคอเป็นอย่างไร แล้วใช้คำถามพะยานให้เหมาะสมกับลักษณะของเขาเท่าที่ท่านได้สังเกตเห็น ดังนี้ย่อมจะทำให้พะยานให้การได้ถูกต้องตามข้อเท็จจริงที่เขารู้เห็นมา ตรงกันข้าม ถ้าหากท่านมิได้ใช้ความสังเกตในตัวเขา หากเขาเป็นคนโง่และเป็นคนไม่เคยโรงเคยศาล การใช้คำถามที่ยากจึงย่อมจะทำให้เขาไม่เข้าใจและตอบไม่ได้ ยิ่งเมื่อท่านโกรธและดุดันเขา เขาก็ยิ่งกลับให้การเลอะเทอะ ไม่ได้ข้อเท็จจริงโดยถูกต้อง ทำให้เกิดผลเสียหายแก่ราชการ ดั่งนี้เป็นต้น

ในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อความเจริญก้าวหน้าในอาชีพของตน ย่อมต้องอาศัยการใช้ความสังเกตเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่ง การที่จะพินิจพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแวดล้อมตัวเราอยู่ให้ประจักษ์ในความจริงโดยละเอียดนั้น ย่อมเป็นการเพิ่มพูนความรู้อย่างถูกต้องโดยแท้ การท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ หากจะกระทำไปโดยหวังความสนุกสนานเฮฮา เพื่อให้เป็นที่สำราญปลอดโปร่งเท่านั้นแล้ว ก็นับว่าได้ประโยชน์ไม่สู้จะมากนัก แต่ถ้าหากการท่องเที่ยวนั้นได้กระทำไปด้วยการใช้ความสังเกตเพื่อเรียนรู้ภูมิประเทศ อุปนิสัยใจคอ การอาชีพ และขนบธรรมเนียมประเพณีของพลเมืองอีกด้วย ดังนี้เป็นต้นแล้ว ก็ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากหลายแก่ผู้ซึ่งมีหน้าที่ในทางปกครอง ในทางการค้าและในกิจการสาขาอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

ในทางการสมาคม การขาดความสังเกตเรียนรู้อุปนิสัยใจคอของเพื่อนสมาชิกหรือผู้ร่วมการงาน หรือขาดความสังเกตในกาละเทศะที่ควรและไม่ควรแล้ว ความสามัคคีอันเป็นยอดแห่งความปรารถนาซึ่งเนื่องมาจากผลของการสมาคมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ แต่ตรงกันข้ามความสามัคคีอันพึงหวังนั้นจะยิ่งกลับสลายไป อันจะนำผลร้ายมาสู่การงานทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

นักศึกษาทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้สนทนากับท่านมาเป็นเวลานานพอสมควรแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอกล่าวสรุปเรื่องในท้ายที่สุดว่า ประโยชน์ในการใช้ความสังเกตนั้นย่อมจะเป็นผลดีในสิ่งต่าง ๆ

ทุกสถานและทุกกาล กล่าวคือ เป็นการนำมาซึ่งความสำเร็จในการงาน เป็นทางส่งผลให้ถึงซึ่งความเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปในชีวิต

ข้าพเจ้าขอจบคำกล่าวโดยถือโอกาสอำนวยพรให้นักศึกษาทั้งหลายที่มารับการอบรม ณ ที่นี้ จงประสพแต่ความเกษมสำราญปราศจากโรคาพยาธิและภยันตรายใด ๆ สรรพสิ่งที่พึงประสงค์จำนงหมาย ขอให้สำเร็จลุล่วงดั่งความปรารถนา และขอให้ท่านจงเป็นผู้เพียบพร้อมไปด้วยการเป็นผู้รู้จักใช้ความสังเกตในการงานทั้งหลาย เทอญ

"ความสามารถ"

โดย

ม.จ. สกลวรรณากร วรวรรณ

ศาสตราจารย์

ท่านนักศึกษาทั้งหลาย

ข้าพเจ้านึกว่าในการอบรมปีนี้ควรจะกล่าวถึงเรื่องใดซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ท่านในการที่จะทำการงน และการงานนั้นจะเป็นราชการหรือจะเป็นการค้าขายหรือกิจการอื่นใดก็ตาม ในเรื่องการงานทั้งหลายนั้นท่านย่อมทราบแล้วว่าผู้ที่มีค่ามากที่สุดก็คือผู้ที่มีความสามารถมาก เพราะฉะนั้นเราจึงมีคำที่ใช้กันอยู่ในทุกวันนี้ว่า ผู้นั้นเป็นผู้มีความสามารถ ผู้นี้หย่อนความสามารถ และเหตุนี้เป็นเหตุหนึ่งซึ่งรัฐบาลได้คำนึงถึงในเรื่องการที่จะให้บุคคลออกจากราชการ แต่การหย่อนความสามารถนี้บางทีก็เป็นปัญาเคลือบคลุม เช่นผู้บังคับบัญชาไม่ชอบ จะว่าหย่อนความสามารถได้หรือไม่ เข้าใจว่าไม่ได้ เพราะต้องใช้หลักประกอบด้วย ซึ่งอาจจะวิเคราะห์ออกได้เป็นข้อ ๆ ว่าผู้ที่หย่อนความสามารถนั้นได้แก่ผู้ที่ขาดลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดในบรรดาหัวข้อต่าง ๆ ที่จะกล่าวต่อไป บัดนี้ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ทราบว่ารัฐบาลได้ดำริแก้ไขแบบจรรยาบรรณ แต่ด้วยเหตุที่จรรยาบรรณแบบใหม่ยังไม่ได้ใช้ในราชการ จึงยืนยันไม่ได้ว่าข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้จะเป็นหลักในทางราชการหรือไม่

ถ้าเราสังเกตดูตามแบบจรรยาบรรณของต่างประเทศจะเห็นได้ว่ามีหลักสำคัญในเรื่องความสามารถ ซึ่งเป็นหลักสามัญเช่นคนที่ไม่มี**ความรู้**ก็ย่อมเป็นผู้ที่ไม่มีความสามารถ สมมติว่าสิ่งที่ท่านกระทำไปสำเร็จแล้วดั่งเช่นที่ท่านได้เล่าเรียนมาสำเร็จเพียงนี้เรียกว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ แต่การที่จะนำเอาความรู้ไปใช้ในทางราชการนั้นเป็นความรู้เฉพาะอยู่บ้าง ในเรื่องความรู้นี้บางประเทศเขาแยกออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเรียกว่าความรู้เรื่องการงานของทะบวงการหรือองค์การ แม้ท่านจะทำงานในแผนกใดก็ตามท่านควรจะรู้เรื่องการงานบรรดาที่มีอยู่ในกระทรวง

หรือกรมที่ท่านทำด้วย ท่านจะเป็นเลขานุการหรือสมุห์บัญชีที่ดีไม่ได้ เมื่อท่านไม่รู้งานในองค์การที่ท่านทำอยู่โดยทั่วไป นอกจากนี้ความสามารถของบุคคลย่อมอาศัยการที่เป็นคนทำงานดีในหน้าที่ของตนโดยเฉพาะอีกด้วย เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวในปีก่อน ๆ มาแล้วว่าคนเราควรจะ "รู้บางสิ่งในเรื่องทุกสิ่งและรู้ทุกสิ่งในเรื่องบางสิ่ง" ความรู้ในเรื่องกรมหรือทบวงการนั้น เราจะปฏิเสธว่าไม่ใช่หน้าที่ของเราโดยตรงหาได้ไม่

ถัดไปจะกล่าวถึงคุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งซึ่งอาจเรียกว่า **บุคคลิกลักษณะ** คุณสมบัตินี้มักควบอยู่กับคุณสมบัติที่อาจเรียกว่า **ความเข้มแข็งแห่งนิสัย** บุคคลิกลักษณะหมายความว่าอย่างไร ? คนเราทุกคนมีลักษณะเฉพาะตัว คนสองคนจะมีลักษณะที่เหมือนกันทีเดียวไม่ได้ ปัญหามีว่าเราจะใช้ลักษณะเฉพาะตัวของเราอย่างไรให้เป็นผลดีแก่การงาน หรืออีกนัยหนึ่งว่างานการที่เราทำนั้นเป็นการแสดงลักษณะของตัวเราเอง คนที่ทำงานชนิดที่เรียกว่า "ทองไม่รู้ร้อน" ย่อมไม่เข้าอยู่ในลักษณะนี้เลย คุณสมบัติข้อนี้เป็นสิ่งมีค่ามาก เพราะเป็นมูลของความเจริญ คนเราไม่ควรทำงานอย่างเครื่องจักร แต่ควรทำโดยเอาบุคคลิกลักษณะของเราเข้าไปแซกไว้ในการงาน

ส่วนความเข้มแข็งแห่งนิสัยก็เหมือนกัน ถ้าเราทำงานด้วยความเข้มแข็งแห่งนิสัยของเราแล้ว งานนั้นจะเป็นสิ่งที่สนุกเพลิดเพลิน ถ้าเราทำงานด้วยความเข้มแข็งแห่งนิสัยของเราแล้วจะทำให้งานเป็นผลสำเร็จไปตามที่เราต้องการ ขอสรุปว่า บุคคลลักษณะและความเข้มแข็งแห่งนิสัยเป็นสิ่งบังเกิดผลดีแก่การงานอย่างมาก

คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งอาจเรียกได้ว่า**พินิจจัย** ซึ่งได้แก่การมีความสามารถที่จะวินิจฉัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยถูกต้องตามกาละเทศะ คำว่าพินิจจัยนี้มิได้หมายความแต่ว่าต้องเฉียบขาด คนที่มีพินิจจัยไม่ใช่คนเฉียบขาดอย่างเดียว แต่เป็นคนที่ดูปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรอบคอบถูกถ้วนเสร็จแล้วตกลงใจจะทำอย่างไร ความตกลงใจที่จะทำสิ่งใดไปโดยอาศัยเหตุผลและความถี่ถ้วนที่ตนมีอยู่เรียกว่าพินิจจัยคนที่ลังเลจะมีพินิจจัยไม่ได้ แต่ไม่หมายความว่าคนที่หุนหันพลันแล่นจะมีพินิจจัย ผู้มีพินิจจัยย่อมทำงานโดยแน่ใจว่าสิ่งที่เขาทำไปนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่จะทำได้ เพราะได้ทำโดยไม่ประมาทและโดยรู้เท่าถึงการ

คุณสมบัติประการที่สี่ควรเรียกว่า**ความสามารถรับผิดชอบ** มีคนบางคนถ้าลองมอบให้ไปทำกิจการอะไร เมื่อให้ไปทำแล้วพอพบเข้าถามว่าการงานที่ให้ไปทำนั้นเป็นอย่างไร ผู้ถามจะได้ยินคำตอบซึ่งอ้างข้อขัดข้องอย่างนั้นอย่างนี้ซึ่งล้วนแต่น่าฟังทั้งนั้น แต่ผลสำเร็จของงานหามีไม่ ผู้ที่มีความสามารถรับผิดชอบเป็นคนที่ไม่ต้องแก้ตัว เพราะถ้าเกิดความขัดข้องอย่างไรเขาก็พยายามปัดเป่าให้หายไป ในเรื่องความรับผิดชอบนี้ ข้าพเจ้ามีความเห็นส่วนตัวอยู่ว่า

เมื่อเรามอบให้ผู้ใดรับผิดชอบสิ่งหนึ่งสิ่งใดไปทำแล้ว ควรปล่อยให้เขาทำได้ตามใจของเขา เราไม่ต้องคอยไปจ้ำจี้จ้ำไชอยู่เลย ถ้าหากมัวจ้ำจี้จ้ำไชอยู่แล้วก็จะไม่ถือว่าคนนั้นได้รับผิดชอบแต่อย่างใด เขาเป็นแต่เพียงเครื่องมือคอยรับใช้เราซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบเอง ผู้ที่ได้รับผิดชอบจากเราโดยแท้นั้นแม้เขาจะไปทำผิดจากความประสงค์ของเราบ้างก็ตาม แต่ถ้าเขาทำการงานที่มอบหมายไปสำเร็จผลแล้วก็ใช้ได้ ท่านบางคนอาจจะเป็นผู้ใหญ่ต่อไปข้างหน้า ถ้าจะใช้ผู้น้อยแล้วอย่าคอยจ้ำจี้จ้ำไชอยู่เสมอ เพราะท่านกับไม่เป็นการฝึกหัดให้ผู้น้อยรับผิดชอบได้ด้วยตนเองเลย ผู้จะทำงานจะต้องมีความกล้าและความไว้ใจในตนเองเป็นธรรมดา ถ้าผู้ใดรับงานไปทำแต่ไม่ไว้ใจตนเองคอยพึ่งคนอื่นไม่พยายามศึกษาหาความรู้ให้งานนั้นสำเร็จผลได้เอง จะเรียกว่าเป็นผู้ที่ความสามารถรับผิดชอบไม่ได้ แต่ผู้ซึ่งมีความกล้าหาญที่จะทำการงานโดยไม่รู้จักซัดผู้อื่น ผู้นั้นเรียกว่ามีความรับผิดชอบดีแท้

คุณสมบัติอีกอันหนึ่งได้แก่**ความริเริ่ม** คำนี้ไม่หมายความว่าคิดค้นทางวิชาการ แต่หมายความว่ารู้จักคิดหาทางดำเนินการงานของตนให้เป็นผลดีผู้มีความริเริ่มย่อม "อยู่ไม่สุข" เป็นคนที่ไม่ค่อยพอใจในความเป็นอยู่ โดยอยากจะให้ดีขึ้นเสมอ ฉะนั้นผู้ที่คอยกระตุ้นเตือนและคอยคิดหาวิธีที่จะให้งานของตนดีขึ้นแม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความริเริ่ม การดำริริเริ่มแม้จะไม่ได้ผลสำเร็จทันท่วงทีก็ย่อมเป็นของดีเสมอ ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านจะอบรมตนเองให้เป็นผู้มีความริเริ่ม

ความละเอียดแม่นยำ เป็นคุณสมบัติประกอบความสามารถอีกอย่างหนึ่งถ้าท่านเป็นเลขานุการ ผู้ใหญ่ใช้ท่านให้ร่างหนังสือ ถ้าผู้ใหญ่เซ็นหนังสือนั้นโดยไม่ต้องตรวจดูข้อความโดยละเอียด ก็หมายความว่าท่านเป็นผู้มีความละเอียดแม่นยำ แต่ความละเอียดแม่นยำนั้นไม่ได้หมายความเพียงแต่ว่าจะต้องบวกเลขถูกหรือเขียนหนังสือสกดไม่ผิดเท่านั้น แต่หมายความว่าทำงานโดยรู้เรื่องตลอดด้วย ผู้มีความชำนาญย่อมได้เปรียบในข้อที่ว่ารู้เรื่องนี้ เพราะความชำนาญเปรียบเหมือนการมีตำหรับตำรา แต่ในทุกวันนี้เราใช้ระเบียบการในสำนักงานแทนความจำเสียโดยมาก ฉะนั้นผู้ที่อยู่ประจำทำงานนานหลายปีไม่จำต้องได้เปรียบคนที่มาใหม่มากนัก คนที่ทำงานอยู่น้อยปีกว่าจึงอาจมีความละเอียดแม่นยำได้โดยอาศัยความเพียรของตนเองในการสอบดูเรื่องเดิม เมื่อเราเสนอความเห็นไปยังผู้ใหญ่โดยรู้เรื่องตลอดและออกความเห็นไม่คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริง เราก็เป็นผู้มีความละเอียดแม่นยำ

ที่นี้จะกล่าวถึงคุณลักษณะอีกอันหนึ่งซึ่งอาจเรียกว่า **ความสันทัดติดต่อ** เรามีวลีอยู่ว่าผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคนที่รู้จัก "เข้าพระเข้านาง" ซึ่งหมายความว่าคนนั้นอาจติดต่อกับคนอื่นด้วยความ

สันทัด ในการที่จะติดต่อกับคนอื่นท่านจะต้องทำตัวท่านเอง ทำใจของท่านเองให้เหมาะแก่ผู้ซึ่งจะติดต่อด้วย ถ้าท่านทำท่าทางอวดดีเข้าไป การกระทำเช่นนั้นอาจจะเป็นข้อที่ตบตาคนบางคนได้ ในเมื่อคนนั้นเป็นคนโง่ แต่การที่จะไปทำเช่นนั้นกับคนฉลาดหรือรู้เท่าทันกันแล้ว ความอวดดีของท่านจะใช้ไม่ได้เลย แต่ถ้าท่านมีอัธยาศัยพอดีกับคนที่ท่านติดต่อด้วยเช่นนี้ เขาก็ยินดีจะต้อนรับท่าน เขารู้สึกยินดีที่จะทำความติดต่อกับท่าน นั่นก็เป็นทางที่ให้บังเกิดความสำเร็จแก่งานของท่านไม่น้อย ความสันทัดติดติดจึงเป็นลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่ท่านไม่ว่าจะทำงานอย่างใด เพราะในการงานทุกอย่างเราจะต้องติดต่อกับตนอื่นทั้งภายนอกและภายในสำนักงานของเราเสมอ

คุณสมบัติซึ่งใกล้ชิดกับความสันทัดติดต่อนี้คือ **ความแนบเนียน** ถ้าเราไม่มีความแนบเนียนในการติดต่อกับผู้อื่นก็มักจะส่อให้เกิดความยุ่งยาก คนที่มีความสันทัดในการติดต่อและความแนบเนียนย่อมวางตัวให้พอเหมาะแก่โอกาสเสมอ คุณสมบัตินี้เป็นปัญหาเรื่องคุมสติของตนเองไว้ให้ดีก่อนอื่น และเป็นปัญหาเรื่องไม่แสดงความโกรธ การยิ้มไว้เป็นของดีอย่างหนึ่งกล่าวทั่วไปแล้ว การมีอัธยาศัยดี การเห็นอกผู้อื่น การที่มีความนับถือผู้อื่นตามสมควรนั้นย่อมช่วยให้ท่านบรรลุความสำเร็จในประการนี้

ความสามารถในการปกครองหรือบังคับบัญชา เป็นอีกส่วนหนึ่งของความสามารถ ผู้ที่ปกครองผู้น้อยได้ดีไม่ได้หมายความว่าจะต้องเป็นผู้ที่ประจบสอพลอผู้น้อย แต่หมายถึงว่าเป็นผู้ที่อ่อนโยนเป็น ได้กล่าวแล้วว่าคนที่จะทำกิจการใดสำเร็จต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งแห่งนิสัย ผู้มีนิสัยเข้มแข็งต้องถือเอางานเป็นใหญ่ ท่านจะต้องดูให้ดีถ้าท่านเข้มแข็งมากเกินไปจะทำให้คนเดือดร้อน แต่ถ้าอ่อนโยนเกินไปจะทำให้ผู้น้อยได้ใจ ท่านควรเดินสายกลาง คือ ไม่ให้ยิ่งและหย่อนเกินไป

คุณสมบัตินอกจากนี้ ยังมีอยู่อีกสองอย่าง คือ **ความขยันขันแข็ง** และ **ความประพฤติในราชการหรือกิจการ** ความประพฤติในทางราชการหรือกิจการมีความหมายต่างกับความประพฤติในทางส่วนตัว ว่ากันตามหลักเราควรถือว่าผู้ใดจะประพฤติในทางส่วนตัวอย่างไรก็ได้ ถ้าไม่มีผลให้เสื่อมเสียแก่หน้าที่ในทางราชการ ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงความประพฤติในทางการว่าจะต้องทำอย่างไรเพราะมีระเบียบราชการพลเรือนอยู่อย่างพิสดารแล้ว กล่าวโดยทั่วไปคุณสมบัตินี้เป็นปัญหาการรักษาระเบียบและวินัย

๖. สภาพมหาวิทยาลัยสมัยนั้น

โดยที่ผู้เขียนเป็นนักศึกษาภูธร ไม่มีโอกาสได้ใช้ชีวิตอย่างใกล้ชิดกับสภาพแวดล้อมในมหาวิทยาลัย จึงเป็นการยากที่จะมีเรื่องรำลึกถึงความหลังได้ดีเท่ากับนักศึกษาผู้เดินเรียนเข้าไปเย็นกลับ

แต่ก็พอจะให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้บ้าง โดยเฉพาะอาคารของมหาวิทยาลัย สมัยนั้นเรายังไม่มีป่าคอนกรีตอันมีรูปลักษณ์แบบกล่องกระดาษหรือโลงศพหอประชุมใหญ่รูปร่างเทอะทะไร้ศิลปะ ก็ยังไม่เคยมีไว้ให้เชยชม ด้านแม่น้ำเจ้าพระยามองจากตัวตึกโดมยังสามารถเห็นน้ำใสไหลเย็นได้โดยทั่วถึง มีต้นไม้ปกคลุมร่มรื่น ทำให้ความเครียดเพราะการคร่ำเคร่งกับตำราและอารมณ์ค้างอันเกิดจากการสอบตก พอได้ผ่อนคลายลงได้บ้าง มายุคปัจจุบันนาน ๆ ผู้เขียนจึงผ่านแวะเสียที่หนึ่ง มองไปทางไหนก็เต็มไปด้วยป่าคอนกรีตทั้งนั้น หาสิ่งที่เป็นธรรมชาติพอจะเจริญหูเจริญตาได้ยาก คงจะเป็นยุคพัฒนากระมัง และก็ไม่อาจหยั่งทราบได้ว่านักศึกษายุคพัฒนานี้มีความรู้สึกอย่างไร และสุขภาพจิตโดยทั่วไปเป็นอย่างไรบ้าง

เป็นที่น่าเสียดายยิ่งที่สภาพดังกล่าวนี้ปรากฏเป็นสิ่งบาดตาบาดใจทั่วกรุงเทพมหานครและกำลังลุกลามไปทั่วประเทศ

ความจริงคนไทยก็เป็นชาติที่รักสวยรักงามชาติหนึ่ง ไม่น่าจะปล่อยให้รูปร่างหน้าตาของบ้านเมืองเราเปลี่ยนแปลงเสื่อมทรามลงถึงขนาดนี้

บริเวณใหม่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่รังสิต ผู้เขียนเองก็ยังมิได้ไปเห็น และก็ไม่ทราบว่าได้ "พัฒนา" ไปถึงไหน ผู้เขียนคาดว่าท่านผู้รับผิดชอบคงช่วยรักษาหรือสร้างสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ธรรมชาติไว้อย่างสถาบันการศึกษาอื่นเป็นมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยขอนแก่น ลูกหลานรุ่นต่อไปจะได้ปลอดพ้นจากการกดขี่ทางจิตใจและอารมณ์ อันเป็นผลของการ "พัฒนา" ยุคใหม่ไปได้บ้าง

อย่างไร ๆ ก็ขอได้โปรดเถิด อย่าเจริญรอยตามท่านสถาปนิกและท่านวิศวกรผู้ทรงเกียรติที่ร่วมกันออกแบบและสร้าง "กำแพงเมืองจีน" กลางถนนเพชรบุรีตัดใหม่ และสองข้างทางถนนวิภาวดีรังสิตนั้นเลย หากคิดจำลองกำแพงเมืองจีนมาจริง ๆ แล้ว ก็น่าจะทำให้น่าดูน่าอภิรมย์ใกล้ของจริง และมีศิลปเจริญตาเจริญใจยิ่งกว่านั้น มิใช่ผสมทรายผสมปูน มาเทโป๊ะ ๆ ไว้แบบขอไปที ทำให้สุขภาพจิตของผู้สัญจรไปมาเสื่อมลงเป็นบาปเป็นกรรมเปล่า ๆ

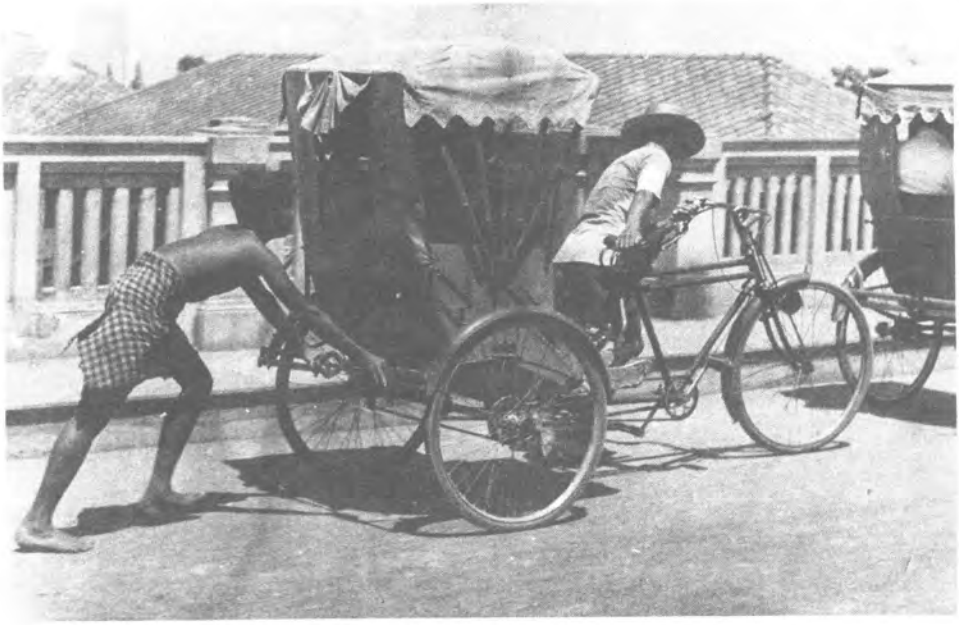

พลตรี หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เรียกร้องดินแดนคืน (๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

ขบวนของ มธก.ในการเรียกร้องดินแดนคืน (๘ ตุลาคม ๒๔๘๓)

เด็กอนาถารับจ้างเข็ญรถจักรยานสามล้อขึ้นสะพานกษัตริย์ศึกและเร่ร่อนทั่วไป (๒๔๘๑)

๗. จาก ม.ธ.ก.ถึง ม.ธ.

เมื่อปี ๒๔๗๖ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบเก่ามาสู่ระบอบใหม่เพียง ๑ ปี กฎหมายสำคัญฉบับหนึ่งก็ถูกบัญญัติขึ้นโดยรัฐสภาและชื่อว่า **พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง** และในปีต่อมา มหาวิทยาลัยแห่งนี้ก็อุบัติขึ้น

หลักสูตรของมหาวิทยาลัยที่บรรจุวิชาการใหม่ดังที่กล่าวมาแล้วได้เป็นจุดเริ่มต้นของศักราชใหม่ สำหรับคนไทยที่ถูกปิดหูปิดตามาเป็นเวลาช้านาน และเป็นการบุกเบิกทางไปสู่โลกแห่งภูมิปัญญาเสรีที่ปราศจากเครื่องพันธนาการที่เคยผูกมัด สะกัดกั้นความก้าวหน้าทางวิชาความรู้ของชาวไทยดังที่เป็นมาในอดีต

แต่ในสายตาของชนชั้นปกครองในระบอบเก่าหรือกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่สืบทอดเจตนาของระบอบเก่า แม้กระทั่งปัจจุบันนี้ "**วิชาอันตราย**" ที่บรรจุไว้ในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง แม้แต่ชื่อของมหาวิทยาลัย คงเป็นสิ่งทิ่มแทงความรู้สึกและขวางหูขวางตาเขาตลอดมา การกำจัดหรือจำกัดมหาวิทยาลัยแห่งนี้ในด้านขอบเขตของการเผยแพร่วิทยาการ จึงคงฝังอยู่ในความรู้สึกของชนชั้นปกครองกลุ่มนี้อยู่เสมอ

เริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนชื่อโดยตัดข้อความเดิมคงเหลือเพียง "**ธรรมศาสตร์**" เมื่อมีการปรับปรุงกิจการมหาวิทยาลัยโดยเสนอเป็นกฎหมายเมื่อปี **๒๔๙๕** ผู้เขียนอยากจะเดาเหตุผลของการเปลี่ยนชื่อว่า นอกจากให้สั้นกระทัดรัดเรียกชื่อง่ายแล้ว ประเด็นสำคัญก็คือคำว่า "**การเมือง**" เป็น "**วิชาอันตราย**" ที่ขวางหูขวางตาชนชั้นปกครองผู้มีอำนาจสมัยนั้น อยากกำจัดมันไปให้พ้นหูพ้นตาเสียที แต่การเมืองนั้นเป็นสิ่งที่คู่เคียงกับสังคมมนุษย์ไม่ว่าชาติใดภาษาใด กำจัดมันให้สิ้นไม่ได้หรอก

(ในคราวเดียวกันนี้มีการเปลี่ยนชื่อผู้ประศาสน์การเป็นอธิการบดีด้วย)

สมัยนั้น เรามีเพลงประจำมหาวิทยาลัยทำนองมอญดูดาว แต่งโดยขุนวิจิตร์มาตราขึ้นต้นด้วย "**สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ.....สำนักนั้น ธรรมศาสตร์และการเมือง**" ซึ่งลูกธรรมศาสตร์และการเมืองทุกคน ภาคภูมิใจในการร้องอย่างที่สุด แต่ว่าลูกหลานรุ่นใหม่จะร้องอยู่อีกหรือเปล่าก็ไม่ทราบ ท่านผู้อ่านลองไปสอบถามดูก็แล้วกัน แต่ผู้เขียนอยากจะเดาว่าหากร้องก็คงไม่เต็มปากนัก เพราะอักษรย่อเดิม "**ม.ธ.ก.**" ถูกตัดเหลือเพียง "**ม.ธ.**" เท่านั้น

พูดถึงความฉาบฉวยที่สังคมไทยชอบกระทำนั้น เมื่อมาถึงตอนนี้ ผู้เขียนขออนุญาตออกนอกเรื่องนอกประเด็นสักหน่อย

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทย โดยเฉพาะในวงราชการ ก็คือชอบแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่ปลายเหตุแบบฉาบฉวย แทนที่จะไปจับที่ต้นเหตุการเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวอย่างอันหนึ่ง และตัวอย่างทำนองนี้ หากจะรวบรวมกันจริง ๆ ก็คงได้หลายเล่มเกวียน

สมัยหนึ่ง ชนชั้นปกครองใช้วิธีป้องกันปราบปรามคอมมิวนิสต์ โดยวาดภาพให้เป็นยักษ์เป็นมาร สีแดงมีอยู่ที่ไหน ตามลบทิ้งจนหมด แม้ตราครุฑสีแดงในหนังสือราชการก็เปลี่ยนให้เป็นสีดำ แทนที่จะไปจับต้นเหตุแก้ความยากจนของมวลชน อันเป็นสาเหตุสำคัญของการอุบัติขึ้นของลัทธินี้

เครื่องแบบข้าราชการไม่ว่าทหาร ตำรวจ และพลเรือนก็พากันนั่งคิดกันตลอดเวลาว่าทำอย่างไรท่านข้าราชการเหล่านี้จะมีเครื่องแบบที่สวยเก๋สง่างาม และดูเหมือนจะมองปัญหาประสิทธิภาพหรือความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่เป็นอันดับรอง หากไปค้นดูกฎหมายกฎกระทรวงเกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็คงนับไม่หวาดไม่ไหวและเมื่อไม่นานมานี้ยังมีข่าวว่ากระทรวงมหาดไทยจะจับกำนันผู้ใหญ่บ้านมาแต่งเครื่องแบบเต็มยศอีก เอกลักษณ์ประหลาดโผล่ขึ้นมาอีกแล้ว

เมื่อเร็ว ๆ นี้ก็มีเรื่องฉาบฉวยอีกเรื่องหนึ่งอุบัติขึ้นในวงราชการ คือระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยมีสาระสำคัญอย่างหนึ่ง คือ แก้คำลงท้ายหนังสือราชการ โดยตัดข้อความ "ขอแสดงความนับถืออย่างสูง" ออกจากสารบบราชการแล้วออกหนังสือเวียนปึกเบ่อเร่อส่งไปยังหน่วยราชการทั่วประเทศ

สิ่งฉาบฉวยดังกล่าวข้างต้น มองไม่เห็นเลยว่าจะก่อประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมอย่างไรนอกจากสิ้นเปลืองเวลาแรงงานภาษีอากรของประชาชน รวมทั้งมันสมองอันเปรื่องปราชญ์ของท่านข้าราชการผู้มีเกียรติ และล้นงานทั้งหลาย

บทส่งท้าย

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนใคร่ขอแสดงความรำลึกถึงคุณูปการของผู้มีพระคุณที่ได้ดำเนินการก่อตั้งและอุ้มชูสถาบันการศึกษาแห่งนี้ตั้งแต่เริ่มแรกเรื่อยมา โดยยึดหลักแห่งความมีกตัญญูกตเวทีเป็นที่ตั้ง

ท่านแรกคือ **หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือท่านปรีดี พนมยงค์** ผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งได้มีบทบาทอย่างสำคัญ ในการนำระบอบประชาธิปไตยมาให้แก่ประชาชนชาวไทย และสถาปนามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น

ในช่วงระยะเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมา ทรัพยากรมนุษย์อันมีคุณค่าจำนวนมากมายที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ผลิตออกมา และได้ออกไปปฏิบัติหน้าที่ราชการ และประกอบอาชีพส่วนตัว ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ได้ช่วยเสริมสร้างและพัฒนาประเทศไทยไปอย่างกว้างขวาง ผู้เขียนกล้ากล่าวได้อย่างเต็มปากว่า หากปราศจากผลงานของท่านรัฐบุรุษผู้นี้แล้ว บ้านเมืองของเรา คงจะย่ำเท้าถอยหลังอยู่อย่างไรสุดที่จะเดาได้ เฉพาะตัวผู้เขียนและเพื่อนฝูงลูกหลานรุ่นต่อมาอีกจำนวนมากมาย ที่มีฐานะต่ำต้อย คงยากที่จะมีโอกาสเงยหน้าอ้าปากได้อย่างที่เป็นมาแล้วในอดีตและเป็นอยู่ขณะนี้

อีกท่านหนึ่งก็คือ **ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์** อดีตอธิการบดีผู้มีส่วนในการรับช่วงสร้างสรรค์สถาบันการศึกษาแห่งนี้ให้เจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก ซึ่งขณะนี้ท่านต้องพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนไป เพราะการกระทำอันไร้ยุติธรรมของบุคคลกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่ง

ท่านทั้งสองถูกทำลายโดยบุคคลกลุ่มนี้อย่างอยุติธรรม และกลายเป็นคนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ แต่คุณงามความดีที่ท่านได้สร้างไว้ในแก่สังคมไทยส่วนรวม และมหาวิทยาลัยแห่งนี้ย่อมเป็นที่ประจักษ์และจะตึงตราอยู่ในหัวใจคนไทยผู้รักความยุติธรรมโดยทั่วไป และจะเป็นอนุสรณ์ตกทอดไปสู่ลูกหลานไทยให้รำลึกถึงด้วยความกตัญญูกตเวทีตลอดชั่วนิรันดร์

ขุนประเสริฐศุภมาตรา (จรูญ จันทรสมบูรณ์) เนติบัณฑิตไทย ผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายปฏิคม (๒๔๘๒)

ธรรมศาสตร์ในอดีต

ประจวบ อัมพะเศวต*

การเรียกร้องดินแดนของนักศึกษา ม.ธ.ก.

การเคลื่อนไหวเรียกร้องดินแดนซึ่งกระทำกันในปี ๒๔๘๓ ของนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นผลมาจากการปลุกระดมของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ต้องการจะก่อสงครามอินโดจีนขึ้น โดยมีญี่ปุ่นให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง เพราะผลที่แท้จริงจากสงครามที่หากเกิดขึ้น มิใช่การได้ดินแดนคืนของไทย แต่จะเป็นโอกาสทอง ที่ทำให้ญี่ปุ่นสามารถเหยียบย่างไปยึดครองอินโดจีนได้อย่างสะดวกสบาย และสภาพที่เป็นจริงต่อมาก็ได้เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวนี้ ญี่ปุ่นบุกไทยยึดครองอินโดจีนและประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และไทยต้องประกาศสงครามกับประเทศสัมพันธมิตร

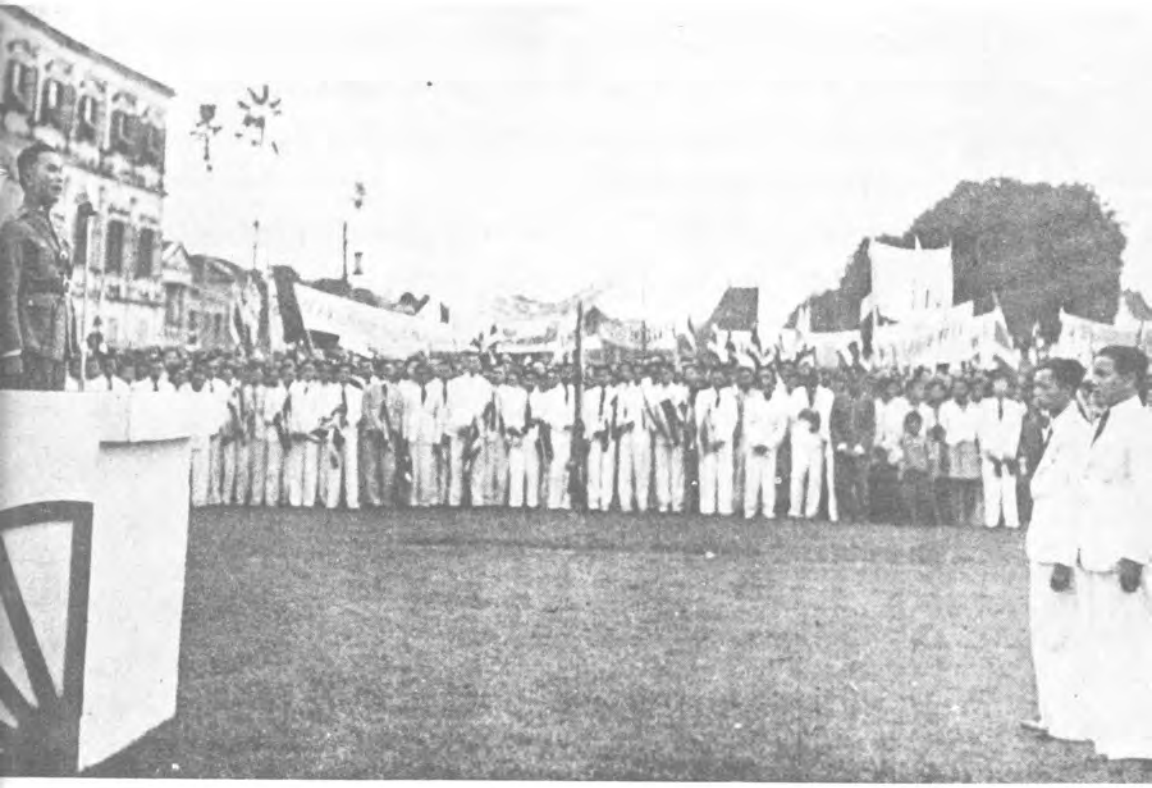
การปลุกระดมเรียกร้องดินแดนคืนของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ตามแผนลัทธิคลั่งชาติในตอนนั้น เริ่มจากการโฆษณาประวัติการสูญเสียดินแดนของไทยให้แก่ฝรั่งเศส เป็นระยะ ๆ และโฆษณาความโหดร้ายทารุณของลัทธิล่าเมืองขึ้นของฝรั่งเศส เพื่อปลุกระดมให้เกิดความเคียดแค้นชิงชัง และความเรียกร้องต้องการที่จะให้เอาดินแดนที่สูญเสียไปคืนมา วิทยุกระจายเสียงซึ่ง

---

*ประจวบ อัมพะเศวต (๒๔๖๒ - ปัจจุบัน) เกิดเมื่อ ๒๗ ธันวาคม ๒๔๖๒ ที่อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท บิดาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดชัยนาท ในราชทินนาม พระยาชัยนฤนาท มารดาชื่อ คุณหญิงวร อัมพะเศวต. ประจวบเข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนวัดสิงห์ อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท จนจบชั้นประถมปีที่ ๓ แล้วเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖. ในปี ๒๔๘๒ ได้เข้าเรียนในโรงเรียนเตรียมปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นรุ่นที่ ๒. จนกระทั่งในปี ๒๔๘๔ จึงเข้าเรียนในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต จนสำเร็จการศึกษาในปี ๒๔๙๐. หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาต่อในชั้นปริญญาโททางด้านนิติศาสตร์ แต่ก็ถูกถอนชื่อเสียก่อน จึงไม่สำเร็จการศึกษา. ประจวบเป็นผู้มีบทบาทสำคัญมากในขบวนการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ช่วงต้น เป็นผู้ดำเนินการยกร่างข้อบังคับให้นักศึกษามีสิทธิปกครองตนเองเป็นคราวแรกในปี ๒๔๙๑. ในปีต่อมา ก็รับตำแหน่ง ประธานกรรมการนักศึกษาและรับติดต่อกันมาอีกปี คือปี ๒๔๙๓ นอกจากนั้นเขายังได้เข้าร่วมในขบวนการเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนในปี ๒๔๙๔ และการเรียกร้องสันติภาพอันเป็นเหตุให้เขาต้องถูกถอนชื่อ และถูกจับกุมในปี ๒๔๙๕.

สองฟากแม่โขงเป็นของเรา

มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

เรียกร้องดินแดนคืน (๑๕ ตุลาคม ๒๔๘๓)

นักศึกษา มธก. เดินขบวนต่อต้านขุนประเสริฐศุภมาตรา คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ (๒๔๙๘)

ขณะนั้นเป็นสื่อสารมวลชนเพียงหนึ่งเดียวที่มีอิทธิพลที่สุด ได้ออกรายการ**นายมั่น นายคง**กระตุ้นปลุกเร้าให้เกิดความรู้สึกรักชาติอย่างรุนแรง มีการสนับสนุนให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับและนักหนังสือพิมพ์บางคนเสนอข่าวและบทความ และโฆษณาความเคลื่อนไหวของกลุ่มบุคคลที่เป็นผลดีต่อการเรียกร้องดินแดน การเรียกร้องให้บริจาคเงินสมทบทุนซื้ออาวุธให้กองทัพ ตลอดจนการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนคืนของกลุ่มประชาชนต่าง ๆ

สำหรับการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนของนักศึกษา ม.ธ.ก.อาจกล่าวได้อย่างแน่ชัดว่า มิได้เกิดขึ้นจากความตื่นตัวทางการเมือง เป็นการกระทำตามแบบพิธีหรือตาม ๆ เขาไปมากกว่า ในขณะนั้นผมเรียนเตรียม ต.ม.ธ.ก. (เตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง) ปีที่ ๒ และได้ร่วมในการเดินขบวนด้วย ก็มิได้ตื่นตัวหรือรับรู้เหตุการณ์นั้น ๆ ด้วย เขาบอกว่าไปเดินขบวนเรียกร้องดินแดนก็ไปกับเขา และนักเรียนเตรียมคนอื่น ๆ ตลอดจนนักศึกษาส่วนใหญ่ก็เข้าใจว่า จะมีความรู้สึกไม่แตกต่างกันมากนัก

การเดินขบวนของนักศึกษา ม.ธ.ก. เริ่มขึ้นจากการที่มีนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยส่งตัวแทนมาพบนักศึกษา ม.ธ.ก. ชักชวนให้ไปเดินขบวนเรียกร้องดินแดน การเคลื่อนไหวของนิสิตจุฬาดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากการผลักดันของกลุ่มทหารนั่นเอง คุณจินดา ยิมเรวัต ซึ่งเป็นนักศึกษาที่อยู่ในเหตุการณ์สมัยนั้นเล่าว่า นิสิตจุฬาที่เป็นผู้แทนมาเจรจาชักชวน **ชื่อประสิทธิ ศุกรแพทย์** (ปัจจุบัน พล.อ.ต.ประสิทธิ ศุกรแพทย์ นายทหารอากาศนอกราชการอดีตเจ้ากรม)นิสิตคณะบัญชี พร้อมด้วยนิสิตคณะวิศวกรรม รวมทั้งหมด ๓ - ๔ คน

ก่อนหน้าที่ผู้แทนจุฬาจะมาติดต่อ พวกนักศึกษา ม.ธ.ก. หลายคนเช่น **วิม อิทธิกุล** (ปัจจุบันถึงแก่กรรมแล้ว เคยแต่งเพลงเชียร์ไว้หลายเพลง) **สำราญ กัลยาณรุจ** (ปัจจุบันทนายความสำนักงานธรรมสาร) **ทวี วงศ์รัตน์ ประทีป รวมสูตร ประภาส คงสมัย** (ถึงแก่กรรมแล้วอดีตส.ส.จังหวัดตรัง) **บุญทรง ลิมประพันธ์ ก่อเกียรติ ษัฏเสน** (อดีตส.ส.ตรัง) **อุทธรณ์ พลกุล** (ถึงแก่กรรมแล้ว นักเขียนนักหนังสือพิมพ์เคยเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์หลายฉบับ) **อัศนี พลจันทร์** (ออกจากราชการแล้ว อดีตข้าราชการกรมอัยการ) และ**จินดา ยิมเรวัต** ได้มีการปรึกษาหารือกันว่า ขณะนี้มีนักเรียนโรงเรียนต่าง ๆ หลายโรงเรียน จะเดินขบวนเรียกร้องดินแดนกัน และได้ข่าวว่าจุฬาก็จะเดินด้วย เราจะเดินขบวนด้วยจะดีไหม จะเหมาะสมหรือไม่ โดยพิจารณาว่าเราไม่รู้ข้อเท็จจริงว่ารัฐบาลจะเอาจริงหรือเปล่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แต่ก็มีนักศึกษาคนหนึ่ง คืออัศนี พลจันทร์ เพียงคนเดียว ได้คัดค้านอย่างแข็งขันไม่เห็นด้วยกับการเดินขบวนสนับสนุนเรียกร้องดินแดน จินดา ยิมเรวัตเล่าว่า แต่อัศนีก็มิได้ชี้แจงเหตุผลในการคัดค้านของเขา พูดแต่ว่า *"คิดอะไรโง่ ๆ"* การคัดค้านของอัศนี ทำให้เพื่อนนักศึกษาหลายคนไม่พอใจ อย่างไรก็ดีในขณะที่นักศึกษายังไม่ตกลงใจว่าจะเดินขบวนหรือไม่นี้ ก็พอดีผู้แทนนิสิตจุฬาได้มาติดต่อขอความร่วมมือให้เดินขบวน

สนับสนุนรัฐบาลในการเรียกร้องดินแดนคืน ภายหลังการประชุมร่วมกันของนิสิตนักศึกษาของ ๒ มหาวิทยาลัย ฝ่ายธรรมศาสตร์เพียงแต่ให้คำตอบว่าจะขอปรึกษาหารือกันเป็นการภายในก่อน

แต่ในวันรุ่งขึ้น หลังจากที่มีการเจรจากันของนักศึกษา ๒ มหาวิทยาลัยแล้ว ในตอนเช้า **ชุบ อิทธิกุล** นักศึกษาบัญชีได้รีบมาแจ้งว่า จุฬาเดินขบวนเช้าวันนี้แล้ว พวกเรานักศึกษา ม.ธ.ก. ก็ตกลงเดินขบวนทันที รีบปรึกษาหารือกำหนดการเดินขบวน เร่งทำโปัสเตอร์ คนที่เป็นตัวตั้งตัวตีในการทำโปัสเตอร์ได้แก่ อุทธรณ์ พลกุล และในตอนบ่ายเวลาประมาณ ๑๕.๐๐ น. ก็เริ่มเดินขบวน

การเดินขบวนเป็นไปอย่างเป็นระเบียบ เหมือนการเดินแถวทหาร มีนักศึกษาคนหนึ่ง ใส่เสื้อเหลืองแดง ขี่ม้าถือธงเหลืองแดง นำหน้า ต่อมาก็เป็นนักเรียนเตรียมนักเรียนชายแต่งยุวชนทหาร ผู้หญิงแต่งเครื่องแบบนักเรียนเตรียม ถือธงประจำมหาวิทยาลัยนำหน้า ต่อจากนั้นก็เป็นนักศึกษาทั้งบัญชีและธรรมศาสตร์ นักศึกษาชายแต่งชุดสากลขาว ขบวนเดินออกจากมหาวิทยาลัยอ้อมสนามหลวงข้ามสะพานผ่านพิภพ ไปเลี้ยวขวาเข้าสี่แยกคอกวัว ตรงไปสี่กั๊กเสาชิงช้า เลี้ยวไปข้างกระทรวงมหาดไทย ผ่านกรมแผนที่ และไปชุมนุมกันที่หน้ากระทรวงกลาโหม พล.ต.ประยูร ภมรมนตรี ก็ได้มาปรากฏตัว ณ ที่นั้นด้วย

โปัสเตอร์ที่นักศึกษาถือมีข้อความต่าง ๆ เท่าที่มีผู้จดจำกันได้ เช่น **"เสียมราฐ พระตะบอง บ้านพี่เมืองน้อง"** **"เอาดินแดนของเราคืนมา"** และ **"สันติภาพก่อน อาวุธที่หลัง"** เนื่องจากบันทึกนี้เขียนขึ้นจากความจำ จึงไม่สามารถจะระบุข้อความในโปัสเตอร์ได้ทั้งหมดแต่ก็มีผู้ที่ร่วมในเหตุการณ์บางคน ได้ตั้งข้อสังเกตว่าลักษณะของข้อความในโปัสเตอร์ของ ม.ธ.ก. แตกต่างไปจากของจุฬาของจุฬามีข้อความที่รุนแรงกว่า เช่น **"พูดดี ๆ ไม่ชอบ ต้องปลอบด้วยปืน"** เป็นต้น

ภายหลังที่ขบวนนักศึกษาได้มาถึงหน้ากระทรวงกลาโหมสักครู่หนึ่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม ก็ได้ออกมาทางด้านหน้ามุขของกระทรวงกลาโหม และกล่าวแสดงความชื่นชมที่นักศึกษามีความสามัคคีและมีความรักชาติ และว่าถ้าเรามีความสามัคคีกันเช่นนี้ ก็จะต้องได้ดินแดนคืนอย่างแน่นอน จากนั้นก็ลงมาจากชั้นบน มาพูดคุยกับนักศึกษาและสวมกอดนักเรียนเตรียมในชุดยุวชนทหาร หลังจากนั้นขบวนนักศึกษาก็เดินขบวนกลับ ม.ธ.ก. ตอนนั้นเป็นเวลาใกล้ค่ำแล้ว

อย่างไรก็ดี การบันทึกการเดินขบวนเรียกร้องดินแดนของนักศึกษาธรรมศาสตร์จะไม่สมบูรณ์ ถ้าไม่กล่าวถึงเหตุการณ์บางอย่าง ซึ่งมีความสำคัญและความหมายอย่างยิ่งต่อสถานการณ์ในขณะนั้น สำรวย โกสิยะกุล ซึ่งเป็นนักเรียนเตรียมรุ่น ๒ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ก่อนมีการเดินขบวนว่า ในตอนเช้าวันนั้น **ท่านผู้ประศาสน์การ(ดร.ปรีดี พนมพยงค์)** ได้มากล่าวต่อหน้านักศึกษาเกี่ยวกับการเดินขบวนเรียกร้องดินแดน ตอนหนึ่งใจความว่า *"ที่มานี่ ไม่ได้มาห้ามไม่ให้เดิน การเดินหรือไม่เดินเป็นเรื่องที่พวกคุณจะวินิจฉัย แต่ขอให้คิดให้ดี เวลานี้ฝรั่งเศสกำลังทรุดหนัก*

เยอรมันบุกฝรั่งเศสอย่างหนัก การที่เราจะไปซ้ำเติมคนที่กำลังแพ้ ไม่ใช่วิสัยที่ดี การเรียกร้องดินแดนนี้ผมเชื่อว่าได้คืนแน่เพราะฝรั่งเศสกำลังแย่ แต่ผมขอพูดไว้ล่วงหน้าว่า ดินแดนที่ได้คืนมาจะต้องกลับคืนไป ในชีวิตของผมอาจจะไม่ได้เห็น (การกลับคืนไป) แต่ในชีวิตของพวกคุณจะต้องได้เห็นอย่างแน่นอน"

รัฐประหารปี ๕๐ เป็นการพลิกประวัติศาสตร์เพื่อให้กงล้อของมันหมุนกลับไปสู่ยุคเก่าอีกครั้งหนึ่ง ความมืดแนแห่งเผด็จการได้กางปีกของมันปกคลุมไปทั่ว ธรรมศาสตร์ ปราการแห่งประชาธิปไตย ได้รับผลกระทบอย่างหนักหน่วง เผด็จการที่ร้ายกาจได้พุ่งปลายหอกเพื่อทำลายล้างลูกแล้วลูกเล่า แต่ก็เหมือนผู้เยาว์วัย ยิ่งเติบโตและยิ่งพัฒนา ล้มแล้วลุกขึ้นย่างก้าวต่อไป ยิ่งแข็งแรงยิ่งมั่นคง ปกป้องประชาธิปไตยให้เติบใหญ่ต่อไป ไม่มีหยุดยั้ง ไม่มีใครทำลายธรรมศาสตร์ได้

เรื่องที่จะเล่าต่อไปนี้ เป็นเกร็ดเล็ก ๆ ที่เกิดขึ้น บางเรื่องเป็นเรื่องราวภายในและบางกรณีก็เป็นเรื่องราวภายในที่มีผลกระทบมาจากผู้ปกครองประเทศในยุคนั้น แต่ก็เห็นว่าน่าจะบันทึกไว้เพื่อมิให้ถูกลืมไปเนื่องเพราะเป็นเรื่องเล็ก ในสายตาของคนบางคน

สงครามกระดาษ

เมื่ออาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา ได้รับแต่งตั้งเป็นเลขาธิการธรรมศาสตร์ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ แม้ท่านจะเป็นอาจารย์ประจำของมหาวิทยาลัย ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยมาก็ตาม แต่ความรู้สึกของนักศึกษาที่มีต่อเลขาธิการคนใหม่ ก็ไม่ลึกซึ้ง มีความรู้สึกว่าเป็นคนที่คณะรัฐประหารส่งมาควบคุม ส่วนหนึ่งของนักศึกษายังมองอาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตราว่าเป็นคนละฝ่ายตลอดมา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะสภาพภายในมหาวิทยาลัยในระยะนั้นเต็มไปด้วยความสับสน ความไว้วางใจต่อบุคคลหรือสถานการณ์มีน้อยมาก เลขาธิการคนก่อาจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ ต้องพ้นจากตำแหน่งไป อาจารย์และเจ้าหน้าที่อาวุโสของมหาวิทยาลัยหลายคนต้องออกจากการสอนและพ้นตำแหน่ง คณะรัฐประหารได้ส่งคนของเขามาแทนที่ ซึ่งในจำนวนนี้หลายคนเป็นนักเลงหัวไม้ เดินถือปืนหราเพื่อให้เป็นที่หวาดหวั่นของนักศึกษา นายฉัตร ศรียานนท์ น้องชาย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ รัฐประหารคนสำคัญ ก็เป็นคนหนึ่งที่เข้ามาปฏิบัติงานในมหาวิทยาลัยในระยะนั้น ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขาธิการของมหาวิทยาลัย ทั้งที่วุฒิสมบัติของเขาไม่สามารถเข้าเป็นนักศึกษาแต่ได้มีการแก้ปัญหา โดยกรรมการมหาวิทยาลัยได้ประกาศมอบปริญญาตรีกิตติมศักดิ์ให้นายฉัตร เพื่อให้เห็นว่าเขาเหมาะสมกับตำแหน่ง

ขวัญและความรู้สึกของนักศึกษาเป็นไปดังที่กล่าวนี้เอง การเคลื่อนไหวของเลขาธิการคนใหม่จึงถูกจับตาตลอดเวลา มีความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางลบ

อาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตราได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลายสิ่งหลายอย่างในมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจเป็นไปด้วยความปรารถนาดี แต่นักศึกษาหลายส่วนก็มองข้ามความปรารถนาดีนั้นไป อาจเพราะมีความรู้สึกที่เป็นพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น ในบรรดาการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นมีอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันทันทีที่ท่านเข้ามารับตำแหน่ง นั่นคือการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอบไล่ชั้นปริญญาตรีเสียใหม่ ซึ่งนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวง ในที่นี้จะไม่วิจารณ์ว่าการเปลี่ยนวิธีการสอบไล่จะเกิดผลหรือไม่ แต่ต้องการจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ติดตามมาภายหลังระเบียบการสอบใหม่นี้

ตามระเบียบการสอบไล่ชั้นปริญญาตรีเดิม อนุญาตให้นักศึกษาสอบเก็บได้ นักศึกษาจะสมัครสอบกี่วิชาก็ได้ โดยยื่นใบสมัครและเสียค่าสมัครสอบเป็นรายวิชาตามระเบียบของมหาวิทยาลัย วิชาใดสอบได้ มหาวิทยาลัยก็จะเก็บไว้ให้ วิชานี้นักศึกษายังไม่ได้สอบหรือสอบไม่ได้ นักศึกษาก็จะต้องสมัครสอบในคราวต่อไป นักศึกษามีสิทธิจะสอบควบกี่ปีก็ได้ เช่นนักศึกษาปีที่ ๑ จะสมัครสอบวิชาปีที่ ๑ และ ปีที่ ๒ ในการสอบคราวเดียวกันก็ได้ หรือถ้าจะสอบควบวิชาในปีที่ ๓ ด้วยก็ยังได้แต่ถ้าผลของการสอบปีที่ ๑ ยังไม่ผ่านทั้งหมด วิชาในปีที่ ๒ ก็ต้องตกทั้งหมด กล่าวคือผลการสอบวิชาในปีที่ต่ำกว่าจะชี้ขาดการสอบวิชาในปีที่สูงกว่าเสมอไป ระเบียบการสอบนี้ใช้มาตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัย นักศึกษาหลายคนที่เรียนหนังสือเก่ง สามารถจบปริญญาตรีใน ๓ ปี หรือ ๓ ปีครึ่ง แต่คนที่เรียนไม่เก่ง การสอบเก็บก็มีประโยชน์ อาศัยความขยันหมั่นเพียร เก็บเล็กผสมน้อยและสามารถเรียนสำเร็จได้ปริญญาตรี แม้บางคนอาจต้องใช้เวลาเป็นสิบปี

แต่ตามระเบียบการสอบใหม่ กำหนดให้แบ่งลักษณะวิชาในปีหนึ่ง ๆ ออกเป็น ๓ ตอน (ตอนหนึ่งมีหลายวิชา) นักศึกษาผู้ใดสอบได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๓๐ ในตอนใด ให้ถือว่าสอบไล่ตกทุกวิชาในตอนนั้น ผู้ที่จะสอบไล่วิชาในปีหนึ่ง เมื่อรวมทุกตอนต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ จึงจะถือว่าสอบไล่วิชาในปีนั้น ๆ ได้

และต่อมาในปีเดียวกันนั้นเอง ในสมัยที่อาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรายังดำรงตำแหน่งเลขาธิการ ก็ได้มีการกำหนดระเบียบการสอบเพิ่มเติมอีก โดยกำหนดวิธีคำนวณคะแนนเฉลี่ยช่วยระหว่างวิชาในตอนเดียวกันนั้น คือวิชาที่ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๓๐ ขึ้นไป ให้ได้รับคะแนนเฉลี่ยช่วยจากวิชาอื่นในตอนเดียวกัน ซึ่งได้คะแนนเกินกว่าร้อยละ ๕๐ และการคำนวณคะแนนเฉลี่ยช่วยนี้ให้คิดเป็นตอน ๆ ในเมื่อเฉลี่ยคะแนนช่วยแล้วจะได้ครบทุกวิชาในตอนนั้น ส่วนการสอบควบตามระเบียบใหม่ ถ้าวิชาในปีต่ำตามหลักสูตรยังขาดเกินกว่า ๒ วิชา ไม่มีสิทธิ์สมัครสอบควบปีสูง ถ้าวิชาในปีต่ำยังขาดอยู่ ๒ วิชา จะสมัครสอบควบ ในปีสูงได้อีก ๑ วิชา ถ้าวิชาในปีต่ำยังขาดอยู่ ๑

วิชาจะสมัครสอบควบได้อีก ๒ วิชา

ภายหลังที่มหาวิทยาลัยประกาศใช้ระเบียบการสอบใหม่ภายใต้ความคิดริเริ่มของอาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา ก็ได้เกิดปฏิกิริยาจากนักศึกษาทันที นักศึกษาทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัด ต่างวิพากษ์วิจารณ์ระเบียบใหม่อย่างขนาดใหญ่ นักศึกษาบางส่วนมองในแง่ร้ายว่าเป็นแผนการบ่อนทำลายและสร้างความแตกแยกในหมู่นักศึกษา เพราะรู้สึกกันว่าการสอบแบบนี้นักศึกษาจะสอบผ่านได้ยาก โดยเฉพาะนักศึกษาที่ทำงานมีอาชีพ นักศึกษาเห็นว่าเป็นการทำลายเจตนารมณ์ของมหาวิทยาลัยที่ต้องการให้ธรรมศาสตร์เป็นตลาดวิชา

การวิพากษ์วิจารณ์ระเบียบการสอบใหม่ของธรรมศาสตร์ขยายวงกว้างออกไปมีหนังสือพิมพ์หลายฉบับเสนอบทความกรณีนี้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหนังสือพิมพ์เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงมีผลกระทบต่อปัญญาชนจำนวนมาก นอกจากนั้น ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับมีนักศึกษาหลายคนประจำทำงานอยู่ เห็นความจำเป็นที่จะต้องเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันการศึกษาของตน เพื่อเข้าสู่การพิจารณาของสาธารณชน

ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการสอบของธรรมศาสตร์ที่เป็นข่าวเกรียวกราวมากที่สุด ได้แก่กรณีที่มีผู้เขียนบัตรสนเท่ห์ไปปิดไว้ตามบริเวณต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย บัตรสนเท่ห์เหล่านี้ล้วนมีข้อความโจมตีอาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา เลขาธิการคนใหม่อย่างรุนแรง บัตรสนเท่ห์เหล่านี้มีผู้นำไปปิดไว้ตามผนังตึก โดยเฉพาะใต้ตึกโดม แต่บางฉบับก็นำไปปิดไว้ในห้องน้ำ อาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา ได้แสดงออกถึงความเป็นนักประชาธิปไตยของท่านอย่างดียิ่ง กล่าวคือท่านคงเห็นบัตรสนเท่ห์แต่ละฉบับแสดงความคิดเห็นโดยสุจริต จึงพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นเหล่านั้น โดยพยายามชี้แจงให้ผู้ที่ไม่เข้าใจปัญหาได้รับรู้อย่างแจ่มชัด ฉะนั้นเมื่อมีผู้นำบัตรสนเท่ห์มาปิดไว้ เมื่อนักศึกษาจำนวนมากพากันมามุงอ่านข้อความในบัตรสนเท่ห์ เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยก็นำบัตรสนเท่ห์ไปเสนออาจารย์ขุนประเสริฐฯ ท่านก็จะบันทึกข้อความตอบโต้ชี้แจงบัตรสนเท่ห์เหล่านั้น ให้เจ้าหน้าที่พิมพ์นำมาปิดไว้ในที่ใกล้เคียงกับที่พบเห็นบัตรสนเท่ห์นั้น บันทึกตอบของอาจารย์ขุนประเสริฐฯมีความคมคายและแหลมคม ซึ่งนอกจากจะพยายามอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจปัญหาแล้ว ยังเป็นการกระทำที่รวดเร็วทันท่วงที กล่าวคือบันทึกตอบของท่านซึ่งพิมพ์เรียบร้อยจะถูกนำมาปิดไว้แทนที่บัตรสนเท่ห์แต่ละฉบับ ภายในเวลาไม่เกิน ๑ ชั่วโมง

ส่วนพวกนักศึกษาจำนวนหนึ่ง ก็เกาะกลุ่มกันคอยตรวจสอบว่ามีบัตรสนเท่ห์ใหม่ ๆ มาปิดบ้างหรือยัง เมื่อมีคนหนึ่งคนใดพบบัตรสนเท่ห์จะรีบมา บอกกล่าวกัน ในชั่วเวลาอันสั้น ณ ที่ปิดบัตรสนเท่ห์ก็จะกลายเป็นที่ชุมนุมของนักศึกษาจำนวนมาก เพื่ออ่านข้อความจากบัตรสนเท่ห์ ผู้ที่

ได้อ่านเสร็จแล้วก็ยังไม่จากไป เพราะจะต้องคอยอ่านบันทึกตอบโต้ของอาจารย์ขุนประเสริฐฯ ซึ่งเมื่อเจ้าหน้าที่ดึงบัตรสนเท่ห์ไปอีกไม่นาน เขาก็จะนำบันทึกตอบของท่านกลับมาปิดไว้ ณ ที่เดิม บรรดานักศึกษาที่คอยอยู่ ก็จะกรูกันมาห้อมล้อมอ่านตอบของท่านอาจารย์ขุนประเสริฐฯด้วยความกระหายนักศึกษาบางคนที่มีออยู่ไม่สุขและมีอารมณ์ขัน ก็จะเขียนข้อความต่อไปข้างท้ายบันทึกของท่าน บรรยากาศในช่วงนี้กลายเป็นความครื้นเครงยิ่งขึ้น เพราะเมื่อรอต่อไปในช่วงเวลาไม่นานนักข้อเขียนของนักศึกษาอารมณ์ขันผู้นั้นก็จะได้รับคำชี้แจงหรือตอบโต้จากท่านอย่างทันควัน

มีบัตรสนเท่ห์ฉบับหนึ่งเขียนว่า *"ผมเป็นนักศึกษาต่างจังหวัด อยากจะบอกขุนประเสริฐฯว่า การสอบแบบนี้อย่าว่าแต่ขุนประเสริฐเลย พ่อขุนประเสริฐฯก็สอบไม่ได้"*

อาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตราบันทึกตอบบัตรสนเท่ห์ฉบับนี้ว่า *"พ่อข้าพเจ้าไม่ได้เรียนมหาวิทยาลัยจึงไม่มีโอกาสสอบวิธีนี้หรือวิธีไหน นักศึกษามหาวิทยาลัยต้องศึกษาค้นคว้าและทำความเข้าใจ ไม่ใช่ท่องจำ ถ้าเรียนด้วยท่องจำ แม้พ่อของท่านก็ย่อมสอบไม่ได้"*

บัตรสนเท่ห์อีกฉบับหนึ่งใช้ถ้อยคำรุนแรงว่า *"ก่อนเที่ยงวันนี้ มึงต้องตาย"* อาจารย์ขุนประเสริฐฯได้บันทึกต่อท้ายบัตรสนเท่ห์ฉบับนี้อย่างเย้ยหยันว่า *"เวลานี้บ่ายโมงแล้ว"* ลงนาม ขุนประเสริฐศุภมาตรา

การโจมตีและตอบโต้ระหว่างนักศึกษาและเลขาธิการมหาวิทยาลัย ภายใต้บรรยากาศที่ครึกครื้นและอลเวงดำเนินไปเป็นเวลาค่อนข้างนานจึงสิ้นสุดลง แต่ควันหลงของมันได้นำไปสู่การทำร้ายร่างกายที่ไม่มีบาดแผลให้บาดเจ็บสาหัส เพราะผู้ร้ายใช้ก้านกล้วยที่บรรจุหมึกสีแดง เมื่อก้านกล้วยกระทบศีรษะค่อนข้างแรงสีแดงประดุจโลหิตก็ทะลักออกมา ทำให้เสื้อนอกสีขาวถูกชะโลมสีแดงเถือกไปหมด สร้างความตระหนกให้แก่ผู้ถูกทำร้ายและผู้ใกล้ชิด แต่ไม่มีการดำเนินคดีถึงโรงศาล ทั้งไม่สามารถสืบหาตัวคนร้ายได้ กรณีการตีหัวทำร้ายร่างกายด้วยก้านกล้วยเหตุเกิดในวันงานชุมนุมนักศึกษา ต. มธก. รุ่น ๖ ปี ๒๔๙๒ ซึ่งจัดขึ้นในบริเวณมหาวิทยาลัย ด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา

องค์การนักศึกษายุคแรก

องค์การนักศึกษาของ มธก. เริ่มก่อตัวและได้รับการรับรองจากมหาวิทยาลัย เพื่อให้นักศึกษาเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับนักศึกษา นัยหนึ่งก็คือให้นักศึกษามีบทบาทในการรับผิดชอบตัวเอง ทั้งในการจัดการด้านสโมสรและกิจกรรมต่าง ๆ ของนักศึกษา องค์การนักศึกษาที่ว่านี้ได้แก่ **"คณะกรรมการนักศึกษา"**

การที่คณะกรรมการนักศึกษาเข้ามารับผิดชอบงานดังกล่าว ไม่ใช่ภาระหน้าที่ที่หนักเกินกำลัง

ทีมฟุตบอล มธก. ในชุดเสื้อสามารถ ผู้ควบคุมทีมคืออาจารย์ทวี ตะเวทีกุล

ทีมฟุตบอล ตมธก. ประมาณปี ๒๔๘๓ - ๘๔ ผู้ควบคุมทีมคืออาจารย์ทวี ตะเวทีกุลและสวาท อินทรสุขศรี

ความสามารถ ทั้งนี้เพราะงานแต่ละด้านโดยเฉพาะงานสโมสร นักศึกษาก็ได้ดำเนินการเองมาโดยตลอด เช่นแผนกฟุตบอล แผนกรักบี้ กรีฑา แผนกเชียร์ เพียงแต่ทางมหาวิทยาลัยมีหัวหน้าแผนกสโมสรที่เป็นข้าราชการประจำคอยรับผิดชอบด้านการเงินเท่านั้น เมื่อมหาวิทยาลัยรับรองและมอบความรับผิดชอบ คณะกรรมการนักศึกษาก็เข้าสวมสิทธิและความรับผิดชอบงานแต่ละด้านโดยเรียบร้อย อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้น ส่วนมากก็เนื่องมาจากที่ยังมีการสงวนสิทธิและความรับผิดชอบเดิมไว้ ทั้ง ๆ ที่มีการแสดงออกในทุกทางว่าถึงเวลาแล้วที่จะให้นักศึกษาได้รับผิดชอบตัวของเขาเอง

อรุณ แสนโกสิก ได้รับเลือกเป็นประธานนักศึกษาในปี ๒๔๙๒ และตำแหน่งต่างๆ ในคณะกรรมการนักศึกษา ล้วนผ่านการเลือกตั้งตามระเบียบการที่จัดทำโดยนักศึกษาและได้รับการรับรองจากมหาวิทยาลัย การเลือกตั้งคณะกรรมการนักศึกษา จึงมาจากหลักการที่เป็นประชาธิปไตยเสียยิ่งกว่าของประเทศเสียอีก เมื่อคณะกรรมการนักศึกษาเริ่มเข้าบริหารงาน ทุกสิ่งทุกอย่างดูราบรื่นโดยเฉพาะงานสโมสรหรือด้านกีฬาก็เข้ารูปเข้ารอยดี ถ้ากรมพลศึกษาจะไม่มีหนังสือมาถึงมหาวิทยาลัยเชิญเข้าร่วมแข่งขันฟุตบอลมหาวิทยาลัย ที่กรมพลศึกษาเป็นผู้จัดขึ้นเป็นครั้งแรก

การแข่งขันฟุตบอลระหว่างมหาวิทยาลัยยังไม่เคยจัดมาก่อน การแข่งฟุตบอลที่เคยมีมาได้แก่ **การแข่งขันฟุตบอลประเพณี จุฬา-ธรรมศาสตร์** ซึ่งได้กระทำติดต่อกันมาทุกปี เพิ่งมาชะงักลงเนื่องจากภาวะสงคราม การแข่งขันฟุตบอลระหว่างมหาวิทยาลัยตามที่กรมพลศึกษาเสนอมานี้ ผู้ที่จะเข้าร่วมได้แก่จุฬาฯธรรมศาสตร์และทีมฟุตบอลของสถาบันศึกษาชั้นอุดมศึกษา ได้แก่ร.ร.นายร้อย จปร. และ ร.ร.นายเรือ ทั้งหมดมี ๔ ทีม คณะกรรมการนักศึกษาพิจารณาตามข้อเสนอของประธานแผนกฟุตบอลเห็นว่า การที่ มธก. จะเข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลกับทีมต่าง ๆ ในระดับอุดมศึกษาด้วยกัน ไม่น่าจะมีข้อเสียหายแต่อย่างใด กลับจะเป็นผลดีที่เราจะสามัคคีกับสถานศึกษาอื่น ๆ เป็นการประสานสามัคคีของเยาวชนให้กว้างขวางออกไป ส่วนการแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ ก็ควรจะทำต่อไปอย่างเดิม เพราะถือว่าเป็นประเพณีที่ดี แต่จะนำสิ่งนี้มาเป็นข้อจำกัดว่า เรามีการแข่งขันฟุตบอลประเพณีที่ยิ่งใหญ่อยู่แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องไปร่วมแข่งขันกับมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอื่นอีกนั้น ไม่ถูกต้องเป็นแน่ เป็นความคิดที่แคบและจำกัดตัวเอง

มติของคณะกรรมการนักศึกษา เป็นเหตุให้อาจารย์ขุนประเสริฐฯ เรียกประธานแผนกฟุตบอล ซึ่งในขณะนั้นได้แก่นายประจวบ อัมพะเศวต ไป"ปรึกษาหารือ" เลขาธิการให้ความเห็นว่าการแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ เป็นวันที่สำคัญยิ่ง ปีหนึ่งมีครั้งเดียว เปรียบเสมือนการแข่งขันเรือของมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด กับเคมบริดจ์ การแข่งขันแต่ละครั้งมีคนมาชมมืด

ฟ้ามัวดิน เราไม่ต้องการให้มีการแข่งขันที่ไม่มีความหมายใด ๆ *"เล่นไปก็เท่านั้นผมไม่เห็นจะมีผลทำให้ได้เกียรติยศชื่อเสียง"* ขึ้นมา

ประธานแผนกฟุตบอลได้พยายามชี้แจงให้เห็นว่าการเข้าร่วมแข่งขันฟุตบอลกับสถาบันอื่นๆ นี้ จะเป็นผลดีมากกว่าการแยกตัวออกมาอย่างโดดเดี่ยว แต่เลขาธิการไม่เห็นด้วย แต่ท่านก็ได้แสดงสปิริตของนักประชาธิปไตยออกมาว่า *"แต่ก็แล้วแต่พวกคุณ ผมให้ได้แต่คำแนะนำ ส่วนการตัดสินใจ อยู่ที่พวกคุณ"*

หลังจากที่ประธานแผนกฟุตบอลได้ไปร่วมประชุมที่กรมพลศึกษากับผู้แทนสถาบันการศึกษาอื่น และจัดการแข่งขันกำหนดรายการแข่งขันเป็นที่เรียบร้อย โดยถือถ้อยคำประโยคสุดท้ายของเลขาธิการที่ให้ตัดสินใจด้วยตนเอง จะแตกต่างไปบ้างก็เพียงแต่ไม่ใช่เป็นการตัดสินใจของคนๆ เดียว แต่เป็นมติของคณะกรรมการนักศึกษาทั้งคณะ แต่เมื่อกรมพลศึกษาส่งรายงานการประชุมมาเพื่อขอให้ทางมหาวิทยาลัยยืนยัน ท่านเลขาธิการมหาวิทยาลัยก็สั่งให้ตอบไปว่าธรรมศาสตร์ไม่ขอเข้าร่วมแข่งขันฟุตบอลมหาวิทยาลัย ซึ่งได้สร้างความงุนงงให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างยิ่ง

ประธานแผนกฟุตบอลได้ชี้แจงให้คณะกรรมการนักศึกษาทราบว่า ตนมีความจำเป็นต้องลาออกจากตำแหน่งประธานแผนกฟุตบอล เพราะได้ไปตกลงเข้าร่วมการแข่งขันกับผู้แทนอื่นๆ ไปแล้ว เมื่อทางมหาวิทยาลัยปฏิเสธไปเช่นนี้ ตนย่อมไม่สามารถจะพบกับบุคคลเหล่านั้นต่อไปได้

ผลของการพิจารณาการลาออกจากตำแหน่งของประธานแผนกฟุตบอล คณะกรรมการนักศึกษามีความเห็นว่า สิ่งที่ประธานแผนกฟุตบอลดำเนินการไปล้วนเป็นมติของคณะกรรมการนักศึกษา เมื่อประธานแผนกฟุตบอลลาออกเพราะไม่สามารถจะปฏิบัติตามมติของคณะกรรมการนักศึกษาได้ คณะกรรมการนักศึกษาก็สมควรลาออกด้วยเหตุผลอย่างเดียวกัน

ในตอนค่ำวันเดียวกันกับที่ได้รับใบลาออกของคณะกรรมการนักศึกษา อาจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรายังไม่กลับบ้าน ท่านคอยจนอรุณ แสนโกสิก ประธานนักศึกษา ซ้อมรักบี้เสร็จ ชวนอรุณเดินคุยไปรอบๆ สนามฟุตบอล

อรุณเล่าให้ฟังในภายหลังว่า อาจารย์ขุนประเสริฐฯ ท่านเดินคุยรอบสนาม ๒ รอบ ท่านคุยหลายเรื่อง แล้วก็วกกลับมาพูดเรื่องการแข่งขันฟุตบอลมหาวิทยาลัย ในที่สุดท่านก็สรุปว่า *"พูดกับคุณอรุณนี่เข้าใจกันดี พูดกับนายประจวบไม่รู้เรื่อง อยากจะแข่งขันกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ ด้วยก็เอา ผมไม่ขัดข้อง พรุ่งนี้คุณอรุณไปถอนใบลาออกเสีย"*

เหตุการณ์ครั้งนี้ ทำให้พวกเราเข้าใจอาจารย์ขุนประเสริฐฯดีว่า ท่านไม่ใช่คนดันทุรัง ท่านเป็นนักประชาธิปไตยที่ติดตามสถานการณ์ และใช้สถานการณ์ให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

การขออำนาจศาล

กรณีที่ทหารเรือบุกจู่โจมเข้าจับ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยึดไว้เป็นตัวประกันหรือที่เรียกกันว่า "กบฏแมนฮัตตัน" ในปี ๒๔๙๔ เป็นผลให้อิทธิพลของคณะรัฐประหารรวมศูนย์ยิ่งขึ้น ธรรมศาสตร์ต้องตกเป็นเป้าหมายของการโจมตีหนักหน่วงอีกครั้งหนึ่ง และเป็นครั้งที่มีความรุนแรงกว่าครั้งใดที่ผ่านมา คณะทหารได้เข้ายึดธรรมศาสตร์ ประกาศใช้เป็นที่ทำการของกรมรักษาดินแดน มหาวิทยาลัยต้องย้ายที่ทำการและการศึกษาออกไปอยู่ภายนอก

การยึดครองธรรมศาสตร์ของทหาร ทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายและระส่ำระสายไปทั่วมหาวิทยาลัย นักศึกษาไม่มีที่เรียน ต้องกระจัดกระจายกันไปเรียนตามสถานศึกษาต่าง ๆ ด้วยเจตนาของผู้ปกครอง ที่จะทำลายแยกสลายและบั่นทอนกำลังของนักศึกษา พวกเผด็จการได้ส่งพรรคพวกทั้งระดับสูงระดับกลางและระดับล่างเข้ามาดำเนินงานในมหาวิทยาลัย เพื่อให้ตัวแทนเหล่านี้ไชโยโห่ร้องขานรับพฤติการณ์ แก้ต่าง บิดเบนและสร้างความสับสนให้นักศึกษาเห็นว่าการยึดครองมหาวิทยาลัยของพวกทหารเป็นความชอบธรรม ทางการของมหาวิทยาลัยอันมีพลตรีสวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ รัฐประหารคนสำคัญเป็นนายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัย และนายวิบูลย์ ธรรมวิทย์ เป็นเลขาธิการ ได้มีคำสั่งลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๔๙๔ ให้ดำเนินการสอบสวนผู้นำนักศึกษา ๙ คน ในข้อหาว่ามีความประพฤติไม่เหมาะสม ก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นในมหาวิทยาลัย และในคำสั่งเดียวกันก็ประกาศห้ามนักศึกษาทั้ง ๙ นาย เข้ามาในบริเวณมหาวิทยาลัยทุกแห่งที่เปิดเป็นที่ทำการของมหาวิทยาลัย

การยึดครองมหาวิทยาลัยของทหาร เป็นการจุดไฟแห่งการต่อต้านเผด็จการให้ลุกลามไปในหมู่นักศึกษาอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการรวมตัวผนึกกำลังขึ้นเป็นกระแสธารแห่งการเคลื่อนไหว "กรณี ๑๑ ตุลา" อันยิ่งใหญ่ และเป็นการชุมนุมเดินขบวนเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืนที่ประสบชัยชนะครั้งยิ่งใหญ่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติของ มธก.

นักศึกษาทั้ง ๙ คน ที่ถูกสอบสวนและห้ามเข้าในบริเวณมหาวิทยาลัย ได้แก่ นายอาทร พุทธิสมบูรณ์ นักศึกษาชั้นปริญญาโท นิติศาสตร์, นายทวีป วรดิลก นักศึกษาชั้นปริญญาตรี, นายประจวบ อัมพะเศวต นักศึกษาปริญญาโท นิติศาสตร์, นายปริญญา ลีละศร นักศึกษาปริญญาตรี, นายมารุต บุนนาค นักศึกษาปริญญาโท นิติศาสตร์, นายไวฑูรย์ สินธุวนิช นักศึกษาปริญญาตรี, นายลิ่วละล่อง บุนนาค นักศึกษาปริญญาตรี, นายอารีย์ อิ่มสมบัติ นักศึกษาปริญญาตรี, นายพรชัย แสงชัช นักศึกษาปริญญาตรี

ปกหนังสือพิมพ์ "ธรรมจักร" ฉบับว่าด้วยการเดินขบวนเรียกร้องมหาวิทยาลัยคืน (๑๑ ตุลาคม ๒๔๙๔)

นักศึกษาทั้ง ๙ คน ยอมเข้ารับการสอบสวนตามคำสั่งของมหาวิทยาลัย แต่เห็นว่าในคำสั่งเดียวกันนี้ที่ห้ามตนไม่ให้เข้าบริเวณมหาวิทยาลัยนั้นไม่ถูกต้อง เพราะนักศึกษาทุกคนที่ได้รับอนุญาตให้เข้าเป็นนักศึกษา และได้เสียค่าธรรมเนียมการศึกษาตามระเบียบแล้ว ย่อมมีสิทธิที่จะเข้ามารับการศึกษา ประกอบกิจกรรมต่าง ๆ รวมตลอดจนใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัย ไม่ว่าห้องสมุด สนามกีฬา หรือสโมสรที่นักศึกษาทั่วไปพึงมีพึงใช้ จึงได้ปรึกษากันเห็นว่า เพื่อให้ได้สิทธิอันพึงมีพึงได้ตามกฎหมาย สมควรที่จะดำเนินการเรียกร้องอย่างสันติ โดยขอให้ศาลยุติธรรมเป็นผู้ชี้ขาด นักศึกษาทั้ง ๙ คน จึงได้แต่งตั้งให้นายลิ่วละล่อง บุนนาค เป็นทนาย นำความขึ้นฟ้องศาล โดยมีพลตรีสวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ นายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัย เป็นจำเลยในข้อหาละเมิดทำให้สูญเสียสิทธิต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นนักศึกษา โดยเรียกค่าเสียหายคนละ ๑ พันบาท รวมเป็นเงิน ๙ พันบาท

คดีฟ้องมหาวิทยาลัยฐานละเมิดรายนี้ ดำเนินต่อไปจนถึงศาลอุทธรณ์ ทั้งศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์ตัดสินให้ยกฟ้องของโจทก์ ต่อมาพลตรีสวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ ตายลงในระหว่างคดี แม้จะเป็นคดีแพ่ง ซึ่งผลของคดีจะต้องผูกพันกองมรดกต่อไป แต่โจทก์ทั้ง ๙ นาย เห็นว่าเมื่อจำเลยถึงแก่ความตายไปแล้วก็สมควรยุติคดี ไม่ดำเนินคดีต่อไปในศาลฎีกา

ในระหว่างดำเนินคดี โจทก์ได้นำพยานเข้าสืบเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษา พนักงานมหาวิทยาลัย และนักกฎหมาย โจทก์ได้อ้างนายเลียง ไชยกาล ซึ่งได้เข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีศึกษาธิการและนายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ในภายหลังที่จำเลยได้ตายไปแล้ว นายเลียง ยินดีมาเป็นพยานให้ แต่มีเงื่อนไขว่า ระหว่างนั้นตนมีคดีอยู่ในศาลอาญา นายวิบูลย์ ธรรมวิทย์ เลขาธิการ มธก.ในขณะนั้น เป็นโจทก์ฟ้องตนในคดีหมิ่นประมาท เพราะนายเลียง ไปพูดในที่สาธารณะว่า นายวิบูลย์ เป็นลูกชายตน นายเลียงกล่าวว่าตนได้พูดเช่นนั้นจริงเพราะนายวิบูลย์เคยขอให้รับนายวิบูลย์เป็นบุตรบุญธรรม ตนก็ยินยอมแต่ต่อมาไม่ได้จดทะเบียนและการที่นายวิบูลย์ขอเป็นบุตรบุญธรรม ก็มิได้มีผู้ใดรับรู้ด้วย ต่อมามีเรื่องขัดแย้งกัน นายวิบูลย์จึงปฏิเสธและฟ้องตนในข้อหาหมิ่นประมาท นายเลียง กล่าวว่า เขาจะสารภาพในศาล และยินดีเสียค่าปรับตามคำพิพากษา แต่ขอให้พวกเรานักศึกษาไปฟังการพิจารณาคดีให้มาก ๆ และช่วยเรี่ยไรเก็บเงินช่วยเป็นค่าปรับศาล เงินที่เก็บได้จะมากหรือน้อย ไม่สำคัญ แต่นายเลียงต้องการน้ำใจจากนักศึกษา เพราะนายเลียงก็เป็นศิษย์เก่า มธก. เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต ส่วนการให้การเป็นพยานนั้น นายเลียงยินดีจะให้การตามสัตย์จริงและตามความคิดเห็นของตนโดยสุจริต จะไม่คำนึงถึงสถานการณ์ในขณะนั้นแต่ประการใด ฝ่ายโจทก์ตกลงตามที่นายเลียงเรียกร้อง แต่ภายหลังทราบว่าคดีหมิ่นประมาท

รายนั้น มีการตกลงกันได้เรื่องเงื่อนไขตามที่นายเลียงขอร้อง จึงเป็นอันพับไปส่วนการมาให้การเป็นพยานในคดสีละเมิดปรากฏว่าในวันสืบพยาน มีสถานการณ์ไม่เป็นที่ไว้วางใจนายเลียงไม่ยอมออกจากบ้านอ้างว่าป่วย โจทก์จึงขอให้ศาลไปเผชิญสืบที่บ้านบางกระบือ ถนนสามเสน ศาลก็ยอมไปเผชิญสืบ

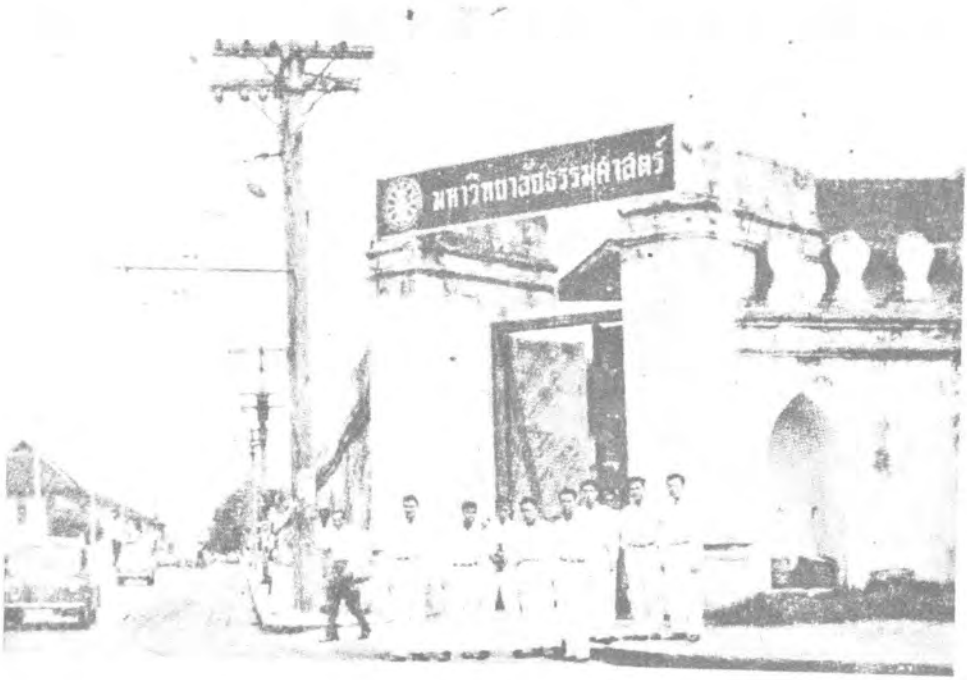
อย่างไรก็ดี แม้ในด้านคดีจะดำเนินไป แต่คณะกรรมการสอบสวนที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้ง ก็ดำเนินการสอบสวนต่อไปโดยไม่ลดละ การสอบสวนกระทำกันที่กระทรวงยุติธรรม เพราะขณะนั้นพระดุลยพากษ์สุวมันต์ ประธานกรรมการดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงยุติธรรมอยู่ด้วย การสอบสวนใช้เวลาเดือนเศษ ในที่สุดทางมหาวิทยาลัยก็ออกคำสั่งลงวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๙๔ ให้ลบชื่อนักศึกษา ๕ คน จากจำนวน ๙ คน ที่ถูกคำสั่งห้ามเข้ามหาวิทยาลัยมาแต่แรก ผู้ที่ถูกลบชื่อจากการเป็นนักศึกษา คือ ๑. นายอาทร พุทธิสมบูรณ์ ๒. นายทวีป วรดิลก ๓. นายประจวบ อัมพะ-เศวต ๔. นายปริญญา ลีละศร และ ๕. นายลิ่วละล่อง บุนนาค คำสั่งลบชื่อออกจากการเป็นนักศึกษานี้นับว่าเป็นครั้งแรก ตั้งแต่ตั้งมหาวิทยาลัยมา และน่าจะเป็นครั้งสุดท้าย อย่างไรก็ดีคำสั่งลบชื่อนักศึกษาครั้งนี้มีผลใช้บังคับอยู่เพียง ๗ ปี พอถึงปี ๒๕๐๐ ทางมหาวิทยาลัยก็มีคำสั่งยกเลิกคำสั่งลบชื่อที่ลงวันที่ ๘ กันยายน ๒๔๙๔ นั้น ผลของมันก็คือทำให้นักศึกษาทั้ง ๕ คน กลับมีสิทธิเป็นนักศึกษาอีกต่อไปดังเดิม

ผู้แทนแผนกทัศนศึกษาและนำเที่ยว (๒๔๙๖)

ทางรถรางสายรอบเมืองเลียบแนวกำแพงชรา

ชีวิตของผมในธรรมศาสตร์

สุวิทย์ เผดิมชิต*

ผมก้าวเข้ามาเป็นนักศึกษาใหม่เมื่อปี ๒๔๙๓ ด้วยความรู้สึกตื่นเต้น ดีใจและภาคภูมิใจอย่างบอกไม่ถูก ในช่วงสองสามเดือนแรก ผมโดดเดี่ยวและเดียวดายจริง ๆ เพราะเพื่อน ๆ นักเรียนชั้นเดียวกันจาก ร.ร. กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ที่มาเข้าธรรมศาสตร์ในปีนั้น มีไม่กี่คน ในสมัยนั้น ม.๘ ยากจริง ๆ เท่าที่จำได้ ก็มี สมดี เจริญกุล (ขณะนี้เป็นรองปลัดทบวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี่) และ ชำนัญ จาปมาน ก็ไปเรียนคณะบัญชี ส่วน ชลอ ศรมณี (ขณะนี้เป็นนายอำเภอที่เมืองตรัง) ก็ไปเรียนคณะรัฐศาสตร์ ที่เข้าเรียนในคณะนิติศาสตร์ ก็มี ประเสริฐ ศรีสุข (ขณะนี้เป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง) และ ผม สองคนเท่านั้น ในปีแรก ประเสริฐ ศรีสุข ไม่ค่อยได้มาฟังเลคเช่อร์ เพราะต้องเทียวไปมาดูแลไร่ที่พิจิตร จนกระทั่ง อีกสามเดือนต่อมา ผมสอบเข้ารับราชการเป็นเสมียนได้ที่กระทรวงการต่างประเทศ จึงมีเพื่อนนักศึกษามากขึ้น เพราะข้าราชการใน

---

*สุวิทย์ เผดิมชิต (๒๔๗๔ - ปัจจุบัน) เป็นคนกรุงเทพ เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๔๗๔ บิดาชื่อนายหลิม มีอาชีพทำการค้า. สุวิทย์เข้าศึกษาที่โรงเรียนไววิทยา และโรงเรียนอินทรศึกษา หลังจากนั้นก็เข้าเรียนที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน จนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนดังกล่าว. สุวิทย์เข้าศึกษาในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี ๒๔๙๓ และได้รับปริญญานิติศาสตร์บัณฑิตในปี ๒๕๐๐. สุวิทย์เป็นผู้นำขบวนการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่สำคัญในช่วงปลายทศวรรษที่ ๒๔๙๐. เขาเคยดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการนักศึกษาในปี ๒๔๙๙. ในปี ๒๕๐๐ เขาเป็นผู้หนึ่งที่เป็นตัวแทนจากประเทศไทยในการเข้าร่วมการประชุมสหภาพนักศึกษาสากลที่กรุงมอสควา สหภาพโซเวียต. เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการรัฐประหารในปี ๒๕๐๑ สุวิทย์ก็เป็นผู้หนึ่งที่ถูกจับกุมและติดคุกอยู่จนกระทั่งปี ๒๕๐๕.

กระทรวงการต่างประเทศเรียนธรรมศาสตร์เกือบทุกคน แต่ส่วนมากเป็นนักศึกษารุ่นพี่ทั้งนั้น ปี ๓ บ้าง ปี ๔ บ้าง และหลายคนกำลังทำปริญญาโทอยู่

บรรยากาศในมหาวิทยาลัยผิดแผกแตกต่างไปจากบรรยากาศในโรงเรียนอย่างสิ้นเชิง ในโรงเรียนมีครูประจำชั้น ครูผู้ปกครอง และครูใหญ่ คอยควบคุมและจับตามองอย่างกระดิกตัวไม่ได้ แต่ในมหาวิทยาลัย นักศึกษาต้องดูแลตัวเอง ไม่มีอาจารย์มาคอยจับตามอง อาจารย์มาเลคเช่อร์เสร็จถ้าไม่มีใครสงสัยซักถาม อาจารย์ก็จะกลับไปทำงานของท่าน นักศึกษาเดินกันขวักไขว่เกือบทั้งวัน มธก.ในขณะนั้น คับแคบมาก ต้องย้ายห้องฟังเลคเช่อร์กันตลอดเวลา ทุกสิ่งทุกอย่างจึงดูวุ่นวายสับสน แต่ในความวุ่นวายสับสนนั้น เป็นการเคลื่อนไหวที่ดูเคร่งขรึมทรงภูมิแต่ปราดเปรียวอย่างน่าศรัทธา

ธรรมศาสตร์เป็นผลิตผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตบัณฑิตให้ออกมาใช้ประชาชนและทำงานให้แก่ประเทศชาติด้วยบุคลิกของนักประชาธิปไตยผู้รับใช้สังคม

ด้วยเหตุนี้ บรรยากาศในธรรมศาสตร์จึงอบอวลไปด้วยกลิ่นไอของความเป็นประชาธิปไตย ผมตื่นเต้นและสนุกสนานไปกับการหาเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการนักศึกษาทั้งระดับคณะและระดับสโมสร นับแต่ปีแรกที่ย่างก้าวเข้ามาในอาณาจักรแห่งนี้ มันเป็นสิ่งที่แปลกและใหม่สำหรับผมมาก ทำให้ผมเกิดความรู้สึกว่า ในระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งทุกระดับนี้ สิทธิและเสรีภาพของคนเราเป็นสิ่งที่มีค่าและชีวิตทุกชีวิตมีค่าเท่าเทียมกัน

วิถีชีวิตของธรรมศาสตร์ในยุคก่อนขึ้นอยู่กับสถานะการณ์ทางการเมืองจริง ๆ เมื่อท่านอาจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ถูกโค่นล้มไปโดยคณะรัฐประหารเมื่อปี ๒๔๙๐ คณะรัฐบาลชุดใหม่ก็เริ่มคุกคามธรรมศาสตร์อย่างเงียบ ๆ เมื่อผมเข้ามาเรียนในปี ๒๔๙๓ ปรากฏว่า ธรรมศาสตร์ได้ถูกยึดครองพื้นที่ทางด้านท่าช้างวังหน้าไปแล้วครึ่งหนึ่ง โดยรัฐบาลได้ใช้เป็นที่ตั้งของกรมการรักษาดินแดน ทั้งนี้ เนื่องจากได้เกิดการก่อกบฏยึดวังหลวงขึ้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ นักศึกษาธรรมศาสตร์หลายคนได้ถูกจับไปด้วยเพราะเข้าร่วมในการกบฏครั้งนี้ รัฐบาลจึงได้ถือเป็นสาเหตุส่งทหารเข้ามายึดครองพื้นที่ไปครึ่งหนึ่ง โดยอ้างว่า ไม่มีสถานที่ที่จะให้กรมการรักษาดินแดนทำงาน แต่ประชาชนทั่วไปรู้ดีกว่า รัฐบาลต้องการเข้ามาคุมธรรมศาสตร์อย่างใกล้ชิด และเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นอีก ก็จะได้เข้ายึดครองทันที

เหตุการณ์ในธรรมศาสตร์ในช่วงที่ผมกำลังศึกษาอยู่ สอนให้นักศึกษากลายเป็นนักต่อสู้ไปอย่างไม่รู้ตัว ขณะนั้น ระบอบเผด็จการกำลังครอบคลุมเมืองไทย ธรรมศาสตร์กำลังถูกบีบอย่าง

หนัก เริ่มตั้งแต่งบประมาณประจำปี รัฐบาลเจียดมาให้อย่างเสียไม่ได้ มีแต่เฉพาะค่าเงินเดือนอาจารย์และพนักงานเท่านั้น การก่อสร้างอาคารเรียนใหม่นั้น อย่าไปคิดเลย แม้แต่การซ่อมแซม ก็ยังเกือบจะไม่มีงบประมาณ ตึกและห้องเรียนดูเก่าซอมซ่อ แต่นักศึกษาก็ไม่ได้สนใจกับสิ่งนอกกายที่หรูหราเหล่านี้ และนักศึกษาส่วนมากก็ไม่มีโอกาสทราบถึงความคับอกคับใจนี้ด้วย เพราะเป็นเรื่องของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย อาจารย์ที่มาสอนก็ได้ค่าสอนเพียงค่าน้ำมันรถเท่านั้นเอง แต่อาจารย์ท่านก็มาสอนด้วยความเต็มใจและกระตือรือล้น ฝ่ายบริหารชั้นผู้ใหญ่ดูหน้าตามีแต่ความกังวล บรรยากาศในมหาวิทยาลัยดูวังเวงและระวังตัวกันแจ เพราะสันติบาลเข้ามาปะปนเต็มไปหมด แต่สำหรับนักศึกษาใหม่นั้นดูสนุกสนานและสดชื่นดี ส่วนนักศึกษารุ่นพี่ดูเคร่งขรึมและเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา

ผมเข้ามาเรียนได้ไม่กี่เดือน ก็ได้เห็นการต่อสู้ของนักศึกษารุ่นพี่อย่างเป็นรูปธรรม การต่อสู้ที่ผมได้ประสบครั้งแรก ก็คือ การต่อสู้กับกฎ ก.พ. ที่ออกมาอย่างไม่เป็นธรรม คือ บัณฑิตที่จบจากธรรมศาสตร์ ถ้าเข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทย จะได้รับการบรรจุเป็นชั้นตรีได้รับเงินเดือนเพียง ๙๐ บาทเท่านั้น แต่บัณฑิตที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยอื่น จะได้รับการบรรจุเป็นชั้นตรีได้รับเงินเดือน ๑๒๐ บาท ทั้ง ๆ ที่หลักสูตรและเวลาเรียนก็เหมือนกัน ผู้ใหญ่ที่ออกกฎ ก.พ. ให้ความเห็นว่า บัณฑิตจากธรรมศาสตร์ไม่ได้ใช้เวลาเรียนเต็มวัน เหตุผลของเขามีเพียงเท่านี้เอง แต่อันที่จริงแล้ว บัณฑิตจากธรรมศาสตร์ในยุคนั้น ส่วนมากมักจะผ่านการรับราชการเป็นเสมียนมาแล้ว จึงย่อมมีประสบการณ์ในการทำงานและทฤษฎีที่แข็งกว่าอย่างแน่นอน

เมื่อผู้มีอำนาจถืออำนาจเป็นธรรม การต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมก็ต้องเกิดขึ้น

ผมถูกดึงให้เข้าร่วมในการต่อสู้ครั้งนี้ด้วย แต่อยู่ในลักษณะผิวเผินและปลายแถว นักศึกษารุ่นพี่ใช้ให้ผมไปปิดโปสเตอร์ตามกำแพงในมหาวิทยาลัยและแจกใบปลิวประท้วง การต่อสู้ดำเนินไปในรูปการปิดโปสเตอร์ตามกำแพงเพื่อเรียกพลังความสนใจจากนักศึกษา เขียนบทความไปลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน เขียนหนังสือไปชี้แจงกับผู้ใหญ่ในวงการต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ในยุคนั้นเอาใจช่วยและช่วยเหลือนักศึกษาอย่างน่าสรรเสริญ เพราะเขาเห็นว่า เราถูกรังแกอย่างไม่เป็นธรรม ทางด้านฝ่ายผู้บริหารมหาวิทยาลัยก็หน้าดำหน้าแดง โดยเฉพาะผู้รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ คือ อาจารย์ ดร. เดือน บุนนาค และคณบดีคณะรัฐศาสตร์ คือ อาจารย์ดิเรก ชัยนาม มีหน้าตาหมองคล้ำและกังวลมากอย่างเห็นได้ชัด ทางด้านนักศึกษา คณะกรรมการนักศึกษาซึ่งเป็นแกนนำในการต่อสู้ ก็ทำหน้าที่อย่างน่าชมเชย ประธานนักศึกษาในปีนั้น คือ ประจวบ อัมพะเศวต มีมารุต บุนนาค เป็นรองประธานนักศึกษา หัวเรี่ยวหัวแรงที่สำคัญและมีบทบาทอย่างมากในการ

คณะกรรมการนักศึกษาร่วมกับฉัตร ศรียานนท์ เลขาธิการและเจ้าหน้าที่ผู้ ใหญ่ของมหาวิทยาลัย เนื่องในวันต้อนรับคณะกรรมการนักศึกษา (๔ กรกฎาคม ๒๔๙๗) (ด้วยความเอื้อเฟื้อจากพันเอก รวี สุนทรารักษ์)

ฉัตร ศรียานนท์
เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (๒๔๙๖)

ต่อสู้ครั้งนี้ที่เราไม่อาจจะลืมได้ ก็มี สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ ทวีป วรดิลก พรชัย แสงชัจจ์ ชาญ แก้วชูใส อันดับ รองเดช ปทุม สิงหะ อาทร พุทธิสมบูรณ์

ในที่สุด รัฐบาลยอมรับการเรียกร้องต่อสู้ของเรา ยอมปรับการบรรจุบัณฑิตจากธรรมศาสตร์ให้เท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยอื่น

ความสดชื่นและความสุขได้ผ่านเข้ามาครอบคลุมธรรมศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง แต่เราก็มิได้ลำพองในชัยชนะนี้ เพราะเรารู้ดีว่า ขวากหนามข้างหน้ายังมีอยู่อีกมากมาย และที่สำคัญที่สุดก็คือ มีข่าวกระเส็นกระสายออกมาว่า รัฐบาลกำลังหาช่องทางยุบธรรมศาสตร์ เพราะชอบก่อกวนอยู่เรื่อย

ในปี ๒๔๙๔ ผมก็กลายเป็นนักศึกษารุ่นโตขึ้นมาหน่อย เพราะเรียนอยู่ปี ๒ การเรียนสมัยแรกในตอนนั้น เปิดเรียนเมื่อต้นเดือนมิถุนายน พอเปิดเรียนได้ไม่กี่วัน ก็เกิดกบฏแมนฮัตตัน เมื่อ ๒๙ มิถุนายน เป็นการแข็งข้อของฝ่ายทหารเรือที่ต้องการจะโค่นอำนาจของคณะรัฐประหาร ๘ พ.ย. ๙๐ กบฏครั้งนี้นองเลือดจริง ๆ เพราะมีการถล่มกันอย่างหนักหน่วง สมกับชายชาติทหารทั้งคู่ ไม่มีการเจรจาต่อรองกันเหยาะแหยะ ในที่สุด ทหารเรือเป็นฝ่ายแพ้ รัฐบาลถือโอกาสสั่งให้กรมการรักษาดินแดนขยายการยึดครองจากครึ่งหนึ่งของพื้นที่มาเป็นการยึดครองอาณาจักรธรรมศาสตร์ทั้งหมด รัฐบาลอ้างว่า เพราะกบฏครั้งนี้มีนักศึกษาธรรมศาสตร์เข้าร่วมด้วย แต่ความจริงมีนักศึกษาที่สำเร็จแล้วเข้าร่วมด้วยเพียงไม่กี่คน ซึ่งก็เป็นเรื่องส่วนตัวของเขา ทำไมจึงต้องเอาสถาบันการศึกษาของเรา ซึ่งไม่รู้อิโหน่อิเหน่มาแปดเปื้อนด้วยก็ไม่ทราบ

ผมยังจำได้ว่า เมื่อเช้าของวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๙๔ ผมและเพื่อน ๆ ได้มาเรียนกันตามปกติ แต่ก็ไม่สามารถเข้ามหาวิทยาลัยได้ เพราะประตูปิดหมดทุกด้านและมีทหารกรมการรักษาดินแดนยืนถือปืนติดดาบ เฝ้าอยู่อย่างถมึงทึง บริเวณท่าพระจันทร์เกลื่อนกล่นไปด้วยนักศึกษาที่ไม่สามารถจะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยของตนเองได้

ในที่สุด นักศึกษาก็ต้องกลับบ้านด้วยความผิดหวังและงงงัน

ทำไมหนอ เมื่อมีกบฏครั้งใด ธรรมศาสตร์จึงต้องพลอยรับเคราะห์กรรมไปด้วยทุกที

ต่อมา ได้มีประกาศของทางมหาวิทยาลัยแจ้งว่า ทางมหาวิทยาลัยได้ติดต่อขออาศัยสถานที่เรียนไปพลางก่อนได้แล้ว คือ คณะธรรมศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์ ให้ไปเรียนที่ เนติบัณฑิตยสภา ส่วนคณะพาณิชย์ศาสตร์และการบัญชี และคณะเศรษฐศาสตร์ ให้ไปเรียนที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

ข่าวการยุบธรรมศาสตร์หนาหูขึ้น

รัฐบาลบีบให้นักศึกษาลุกขึ้นต่อสู้อีกแล้ว

เลือดของลูกโดมทุกคนในขณะนั้นพล่านไปด้วยความรู้สึกชิงชังรัฐบาลอย่างบอกไม่ถูก ไม่มีศึกครั้งใดใหญ่หลวงเท่าศึกครั้งนี้

มีมหาวิทยาลัยแห่งเดียวเท่านั้นในโลกที่ไม่สถานที่เรียนของตนเอง ต้องเร่ร่อนไปขออาศัยโรงเรียนอื่นเรียน

พลังของลูกโดมทั้งมวลถูกปลุกให้เข้าร่วมในการต่อสู้ครั้งนี้

คณะกรรมการนักศึกษาต้องทำงานอย่างหนัก เพื่อคลี่คลายความทุกข์นี้ให้ได้ ผมจำได้ว่าเราได้ใช้บ้านของคุณสุวัฒน์ วรดิลก ตรงข้ามสนามม้านางเลิ้ง เป็นที่ประชุมวางแผนหลายครั้ง ผมยังเป็นรุ่นเด็กมาก แต่ก็ได้มีโอกาสเข้าไปรับรู้การทำงานด้วย นักศึกษารุ่นพี่ที่มีบทบาทในการวางแผนและจัดตั้งครั้งนี้ เท่าที่ผมจำได้ ก็มี ประจวบ อัมพะเศวต มารุต บุนนาค สินธุ์ เผ่าพันเลิศ ชาญ แก้วชูใส ทวีป วรดิลก ประหยัด อุลิศ สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ พรชัย แสงชัจจ์ ประมูล วิเชียรสินธุ์ อารีย์ อิ่มสมบัติ และ สมพงษ์ พึ่งประดิษฐ์

แผนการต่อสู้ได้กำหนดขึ้นแผนแล้วแผนเล่า ในที่สุด วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๙๔ ก็ถูกกำหนดให้เป็นวันดีเดย์ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม อันเป็นที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร

วันนั้น ส.ส. เพทาย โชตินุชิต แห่งธนบุรี เป็นผู้ตั้งกระทู้ถามเรื่องการยึดครองมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และรัฐบาลกำหนดตอบในวันนี้

นักศึกษาหลายพันคนคลาคล่ำอยู่ ณ บริเวณสนามหญ้าหน้าโดมพระที่นั่งอนันตสมาคมตั้งแต่เช้า พวกเราหลอมจิตใจเข้าด้วยกัน ถ้าวันนี้ไม่มีคำตอบที่แน่นอนจากรัฐบาล พวกเราก็จะไม่ยอมเคลื่อนย้ายออกจากบริเวณนี้

สองมือของเราปราศจากอาวุธ เรามาเผชิญหน้าด้วยเหตุผล เราต้องการสถานที่เรียนคืนเท่านั้น

ในที่สุด จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ลงมาเผชิญหน้ากับนักศึกษาอย่างเยือกเย็นและลั่นปากแบบชายชาตรีว่า จะคืนมหาวิทยาลัยให้ *"พวกคุณลูกหลานทั้งนั้น"* จอมพล ป. ตบท้ายอย่างฉลาด ท่ามกลางเสียงไชโยโห่ร้องด้วยความดีใจอย่างสุดขีดของนักศึกษา

เช้าตรู่วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ หลังจากที่กลับจากทัศนาจรนครสวรรค์โดยสโมสรนักศึกษาเป็นผู้จัดแล้ว พวกเราก็มุ่งหน้าจากสถานีหัวลำโพงเข้าสู่มหาวิทยาลัยทันที เราเตรียมปะทะเต็มที่ ถ้าหากมีอะไรขวางกั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างปลอดโปร่ง ประตูด้านท่าพระจันทร์ได้เปิดอ้าต้อน

รับลูกโดมอย่างสง่าผ่าเผย ลมเย็นจากลำน้ำเจ้าพระยาโชยพัดเข้ามาสัมผัสกายอย่างอ่อนนุ่ม หลายคนกระโดดโลดเต้นไปมาบนถนนหน้าโดมอย่างลืมตัว ทุกคนประสานมือกันร้องเพลง *"มอญดูดาว"* และ *"มาร์ชธรรมศาสตร์"* อย่างเบิกบานใจ วันนั้น เรามีความสุขจริง ๆ

เพื่อระลึกถึงการต่อสู้ครั้งนี้และเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในการกลับคืนเข้ามาสู่อ้อมกอดของแม่โดม คณะกรรมการนักศึกษาของสโมสร จึงได้กำหนดเอาวันที่ ๕ พฤศจิกายน ของทุกปี เป็นวันจัดงานประจำปีของชาวธรรมศาสตร์ที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร

จากความขมขื่นและความปวดร้าวใจในการถูกรังแกอย่างไม่เป็นธรรมหลายต่อหลายครั้งจากผู้มีอำนาจทางการเมือง ทำให้ลูกโดมเพิ่มความแข็งแกร่ง ความสามัคคี และมีทัศนะคติที่กว้างไกลออกไปอย่างไม่รู้ตัว พวกเราคิดคำนึงว่า เมื่อนักศึกษาซึ่งเป็นบุคคลชั้นปัญญาชนยังถูกรังแกถึงขนาดนี้ แล้วชาวบ้านธรรมดาจะมิถูกรังแกยิ่งกว่านี้หรือ และเมื่อเขาถูกรังแก ก็คงไม่ผิดอะไรกับหนูถูกแมวไล่ตะครุบ นักศึกษาของเรามีมาจากทุกภาคและทุกจังหวัดของประเทศ ทั้งจากถิ่นทุรกันดารและจากถิ่นอุดมสมบูรณ์ นอกเมืองและในเมือง ทุกคนรู้ดีว่า ท้องถิ่นของเขายังล้าหลังมากนัก ชาวบ้านในชนบทยังถูกมองอย่างดูแคลนเหยียดหยามจากฝ่ายปกครอง ทุกคนอยากจะกลับไปสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นของตน แต่เขาก็รู้สึกท้อแท้เมื่อนึกถึงพลังสนับสนุนที่มีแต่เพียงวาจาและเป็นนามธรรมเท่านั้น ชาวชนบทเป็นคนไทยซึ่งเป็นเจ้าของแผ่นดินเช่นเดียวกับผู้มีอำนาจ เขาทำงานให้แก่ประเทศชาติและสร้างความมั่งคั่งให้แก่ผู้คนในส่วนกลาง แต่เขากลับอดอยากยากเข็ญทำงานหนักแต่ปราศจากอนาคต นี่เองที่เป็นแรงกระตุ้นให้นักศึกษาในยุคนั้นเกิดความคิดขึ้นมาว่า *"เราควรศึกษาเพื่อไปรับใช้ประชาชน"* เราต้องออกไปสร้างสรรค์ความเจริญมั่งคั่งให้แก่ชนบท ไม่ใช่เพื่อสร้างความร่ำรวยให้แก่ตนเองแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

อุดมคติที่ว่า **"เราศึกษาเพื่อรับใช้ประชาชน"** ได้แพร่เข้าไปในความคิดของนักศึกษาอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว นักศึกษาเกิดความกระตือรือร้นที่จะออกไปสัมผัสและสร้างความเจริญให้แก่ชนบท ความคิดเห็นของนักศึกษาแสดงออกในหนังสือวารสารต่าง ๆ ของนักศึกษา วารสารที่จัดทำโดยนึกศึกษาในยุคนั้น ไม่ว่าจะเป็นของสโมสรหรือของคณะก็ดี ล้วนแล้วแต่โจมตีนายทุนผู้ขูดรีดและสนับสนุนให้นักศึกษาช่วยกันสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ในปี ๒๔๙๕ ผมได้รับเลือกจากคณะกรรมการนักศึกษาสโมสร ให้ดำรงตำแหน่งบรรณกรของสโมสร ตำแหน่งนี้จะต้องเป็นบรรณาธิการวารสาร *"ธรรมจักร"* ของสโมสรด้วย โดยมี คุณฉัตร ศรียานนท์ เลขาธิการมหาวิทยาลัยเป็นผู้พิมพ์ผู้โฆษณา *"ธรรมจักร"* ในปี ๒๔๙๕ ได้รับความสนับสนุนและ

ความร่วมมือจากนักศึกษารุ่นพี่ ๆ อย่างอบอุ่นและจริงจัง โดยส่งข้อเขียนมาลงตีพิมพ์อย่างคับคั่ง โดยเฉพาะคุณศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ หรือ เสนีย์ เสาวพงศ์ และคุณทองเติม เสมรสุต เป็นผู้ที่ให้ความรู้ด้านการจัดทำหนังสือและแนะแนวทางแก่ผมอยู่ตลอดเวลา รุ่นพี่ที่ให้ความสนับสนุนอย่างจริงจังและน่าประทับใจ ที่ผมจำได้ดี ก็มี คุณผดุง ปัทมะศังข์ คุณบุญชู โรจนเสถียร คุณกุหลาบ สายประดิษฐ์ คุณทวีป วรดิลก คุณประจวบ อัมพะเศวต คุณประนอม ก้องสมุทร และคุณอิสสระ นิติพัณฑ์ประภาศ

จากการแสดงออกทางความคิดเห็นอย่างอิสระและบริสุทธิ์ใจในวารสาร *"ธรรมจักร"* ของสโมสร และวารสารของนักศึกษาคณะต่าง ๆ นี้เอง ตำรวจสันติบาลในขณะนั้นกลับมองไปว่า นักศึกษากำลังมีความคิดเป็นซ้าย ในยุคนั้น ถ้าใครพูดถึงความอดอยากและคนยากไร้ จะถูกเพ่งเล็งจากตำรวจสันติบาลว่า มีความคิดโน้มเอียงเป็นคอมมิวนิสต์ และนี่เองที่ทำให้เกิดการกวาดล้างจับกุมครั้งใหญ่เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๕ หรือที่เรียกกันว่า "กบฏสันติภาพ" เพราะได้มีการเรียกร้องสันติภาพ ให้สงบศึกเกาหลี นักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักเขียนและนักศึกษา โดนจับกุมกันขนานใหญ่ คณะกรรมการนักศึกษา สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดนจับกุมไปทั้งหมด ๙ คน มี มารุต บุนนาค ประธานนักศึกษา เฉลียว พิศลยบุตร รองประธานนักศึกษา สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ เลขานุการคณะกรรมการนักศึกษา ประจวบ อัมพะเศวต อดีตประธานนักศึกษา ชาญ แก้วชูใส ประธานแผนกปาฐกถาและโต้วาที พรชัย แสงชัจจ์ ปฏิคม สมบัติ สุวรรณชีพ หัวหน้านักศึกษาหญิง ประเสริฐ สมรรคจันทร์ หัวหน้าคณะรัฐศาสตร์และตัวผมในฐานะบรรณาธิการ *"ธรรมจักร"* นอกจากนี้ ก็มี นเรศ นโรปกรณ์ บรรณกรคณะนิติศาสตร์ อารีย์ อิ่มสมบัติ บรรณาธิการ *"ธรรมจักร"* ฉบับนักศึกษา คมกริช วัฒนเสถียร ประธานจัดงานชุมนุมนิสิตนักศึกษาภาคอีสาน และชัยชาญ เทียบวาด กรรมการจัดงานชาวอีสาน ตำรวจสันติบาลกอง ๒ ในยุคนั้นได้พยายามทำสำนวนเชื่อมโยงพฤติการณ์ของนักศึกษาให้ไปเข้ากับนักการเมือง และได้ส่งฟ้องศาลหลายคน มี สัมผัส พึ่งประดิษฐ์ อารีย์ อิ่มสมบัติ และ นเรศ นโรปกรณ์ ศาลตัดสินจำคุกคนละ ๑๓ ปี ๙ เดือน แต่ติดคุกได้เพียง ๔ ปีเท่านั้น รัฐบาลก็ได้ออก พ.ร.บ.นิรโทษกรรมและล้างมลทินโทษ เนื่องในโอกาสฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ เมื่อเดือนเมษายน ๒๕๐๐ สำหรับนักศึกษาอื่นพนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง หลังจากที่อยู่ในห้องขังสันติบาลคนละ ๙๐ วัน

ชีวิตในห้องขังทำให้ผมเกิดความรู้สึกว่า ปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต คือ อิสระภาพของมนุษย์นี่เอง

หลังปี ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ธรรมศาสตร์มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านตัวบุคคลผู้บริหารอยู่ตลอดเวลา หลังจากที่ถูกบีบอย่างหนักจนไม่สามารถจะทนได้ อาจารย์ ดร. เดือน บุนนาค รักษา

การแทนผู้ประศาสน์การ และอาจารย์ดิเรก ชัยนาม คณบดีคณะรัฐศาสตร์ ก็ได้ลาออกไป ทั้งสองท่านนี้เป็นอาจารย์เก่าแก่ของธรรมศาสตร์ จนเกือบจะเรียกได้ว่า ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยทีเดียว ผู้ที่ทางรัฐบาลส่งมาแทน ดร.เดือน บุนนาค ก็คือ พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ์ รัฐประหารชั้นผู้ใหญ่ แต่ก็ไม่สามารถควบคุมสถานะการณ์ในมหาวิทยาลัยไว้ได้ จึงลาออกไปหลังจากที่ดำรงตำแหน่งอยู่ได้ไม่นาน ต่อมา ก็เป็นคุณหลวงวิจิตรวาทการ คุณหลวงวิจิตรวาทการเป็นนักจิตวิทยาและนักการทูตชั้นครู ท่านพยายามสร้างบารมีและควบคุมสถานะการณ์ไว้ได้ระยะหนึ่ง ก็ลาออกไปอีก จะด้วยสาเหตุใดก็มิทราบ แต่อ้างว่า เพื่อไปเป็นทูตประจำต่างประเทศ ตำแหน่งผู้รักษาการแทนผู้ประศาสน์การนี้อาถรรพ์จริง ๆ ในที่สุด รัฐบาลหาทางออกด้วยการแก้ไข พ.ร.บ.มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เสียใหม่ ให้ใช้ชื่อใหม่เพียงสั้น ๆ ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และเปลี่ยนชื่อตำแหน่งผู้ประศาสน์การ เป็นอธิการบดี หลังจากที่ พ.ร.บ. ฉบับนี้ผ่านสภาแล้ว รัฐบาลก็ได้ส่ง จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีมานั่งเก้าอี้อธิการบดีเสียเอง และส่ง พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ อธิบดีกรมตำรวจ มานั่งเก้าอี้รองอธิการบดี

ทางด้านตำแหน่งเลขาธิการมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งตำแหน่งหนึ่ง เพราะเป็นตำแหน่งที่ต้องเกี่ยวข้องและประสานงานกับนักศึกษาอยู่ตลอดเวลา ก็มีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน ดร.วิบูล ธรรมวิทย์ ดำรงตำแหน่งนี้ได้เพียง ๒ ปีเท่านั้น ก็ต้องลาออกไปเมื่อปลายปี ๒๔๙๔ เพราะไม่สามารถควบคุมสถานะการณ์ให้เรียบร้อยได้ รัฐบาลได้ส่งคุณฉัตร ศรียานนท์ (น้องชาย พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์) ผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น) เข้ามาดำรงตำแหน่งเลขาธิการ และ อาจารย์กระวี ฉัตรภูติ (รัฐประหาร ๘ พ.ย. ๙๐) มาเป็นรองเลขาธิการ ถึงแม้ว่าจะเป็นน้องชายของจอมอัศวินเผ่า ซึ่งโจษจรรย์กันว่า มีอคติอย่างแรงต่อธรรมศาสตร์ แต่คุณฉัตร ศรียานนท์ ก็พยายามสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ธรรมศาสตร์อย่างเต็มที่ คุณฉัตรเป็นคนใจนักเลงและเยือกเย็น เขามองนักศึกษาอย่างเป็นมิตรและพยายามป้องกันนักศึกษาจากการมองในแง่ร้ายของสันติบาล เขามีบทบาทอย่างสำคัญผู้หนึ่งในการช่วยทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองในยุคนั้นมองธรรมศาสตร์ในแง่ที่เป็นศัตรูน้อยลงไป ในที่สุดเขาก็สามารถเข้ากับนักศึกษาและคณะกรรมการนักศึกษา ซึ่งเป็นตัวแทนของนักศึกษา ได้เป็นอย่างดี

สถานะการณ์ค่อย ๆ คลี่คลายดีขึ้น จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในฐานะอธิการบดี ได้มาปราศรัยกับนักศึกษา ณ ห้องประชุมบนตึกโดม ซึ่งคับแคบ ในการมาปราศรัยครั้งนั้น คณะกรรมการนักศึกษาได้ถือโอกาสชี้แจงถึงความยากลำบากในการจัดประชุมและการจัดกิจกรรม

การแสดงต่าง ๆ ของนักศึกษา และขอร้องให้จอมพล ป. ในฐานะอธิการบดี จัดสร้างหอประชุมให้ ในที่สุด จอมพล ป.พิบูลสงคราม รับปากว่า จะจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างหอประชุมให้ และในปีต่อมา ๒๔๙๘ การก่อสร้างหอประชุมใหม่ก็ได้เริ่มเป็นรูปร่างขึ้นทางด้านท้องสนามหลวง เมื่อหอประชุมตั้งเค้าโครงตระหง่านขึ้น ก็มีเสียงซุบซิบกันว่า จอมพล ป. จะมาช่วยสร้างสรรค์ธรรมศาสตร์แทนท่านปรีดี พนมยงค์

สมัยนั้น ยังมีรถรางวิ่งจากท่าเตียนมายังท่าพระจันทร์ แล่นเลียบกำแพงโดมไปยังบางลำภู เสียงกระดิ่งจากรถรางดังเข้ามาในห้องบรรยายทุกวัน ทำให้ครื้นเครงดี การบรรยายวิชามีในช่วงเช้าตั้งแต่ ๘.๐๐ น. ถึง ๑๐.๐๐ น. และช่วงเย็นตั้งแต่ ๑๖.๐๐ น. ถึง ๑๘.๐๐ น. ตอนกลางวันว่างทั้งวัน พวกเราจึงสอบเข้าทำงานเป็นเสมียนในหน่วยราชการต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ ๆ ธรรมศาสตร์ เป็นการช่วยเหลือค่าครองชีพ ไม่ต้องรบกวนทางบ้าน และได้ประสบการณ์ไปในตัวด้วย หลังจากฟังเลคเช่อร์ในช่วงเช้าเสร็จ พวกเราก็รีบจ้ำอ้าวเดินตัดสนามหลวงไปขึ้นรถเมล์ที่หน้าศาล แยกย้ายกันไปทำงาน ส่วนมากจะทำงานกันที่กระทรวงยุติธรรมและกระทรวงการคลัง นอกนั้นก็มี กรมสรรพากร กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการต่างประเทศ ตอนเย็น เมื่อเลิกงานก็เดินตัดสนามหลวงมาฟังเลคเช่อร์ที่มหาวิทยาลัยอีก ผมจำได้ว่าเพื่อน ๆ ในชั้นเดียวกันที่เดินตัดท้องสนามหลวงมาด้วยกันทุกเช้าเย็น ก็มี สมประสงค์ พานิชอัตรา อภินย์ บุษปาคม คมกริช วัฒนเสถียร สาระ เสาวมล เฉลิม การปลื้มจิตต์ เทอด เกียรติสุขเกษม ไกร บุญญะกิติ สุเมธ สุทธิวาทนฤพุฒิ สมศักดิ์ จูสวัสดิ์ ดำริ ศุภพิโรจน์ ปรีชา มโรหบุตร วิเชียร ชาติสุวรรณ สำราญ เกศมณี สนอง มงคล ศิริ เกวลินสฤษดิ์ วีระ อินทชัย สรวุฒิ หุตะวัฒนะ สมมาท อินทโรดม กระจ่าง ธรรมโชติ สัมฤทธิ์ ไชยศิริ สว่าง จิณสิทธิ์ ธรรมนิตย์ วิชญเนตินัย ฯลฯ เรียกว่า เดินกันเป็นกลุ่มใหญ่ทุกวัน และไม่ใช่มีแต่เฉพาะกลุ่มเรากลุ่มเดียวเท่านั้น ชั้นอื่น คณะอื่นก็มี เดินกันทุกวัน เห็นหน้ากันทุกวัน ก็เลยกลายเป็นเพื่อนกันไปเลย

ธรรมศาสตร์ของเราเป็นอาณาจักรแห่งเสรีภาพและประชาธิปไตย เป็นดินแดนแห่งการฝึกให้นักศึกษาเป็นผู้กล้าคิด กล้าพูด และกล้าทำ การทำงานรับใช้นักศึกษาส่วนรวมทำให้นักศึกษามีความคิดริเริ่มและเชื่อมั่นตัวเอง แต่ในขณะเดียวกัน ก็ต้องเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การหาเสียงเพื่อรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนปีก็ดี หัวหน้าคณะก็ดี หรือประธานนักศึกษาก็ดี เราทำกันอย่างจริงจัง แต่ก็อยู่ในขอบเขตของการเคารพในอุดมการณ์และความคิดเห็นต่อกัน เราหาเสียงกันแบบซื่อ ๆ ไม่มีการใส่ร้าย โจมตี หรือซื้อเสียงกัน แต่เอาผลงานและความคิดเห็นนโยบายแผนงานมาแข่งขันกัน ส่วนนักศึกษาใหม่ มักจะเอาผลการเรียนมาเป็นส่วนประกอบในการหาเสียงแข่งขันรับเลือกตั้ง

การเลือกตั้งในธรรมศาสตร์ทำให้เราได้ขุดพบคนที่มีความสามารถเป็นเอกในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านกีฬา การพูด การเขียน การแสดง การเขียนภาพ การถ่ายภาพ และการบริหารงาน งานรับใช้นักศึกษาหรือที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า กิจกรรม ซึ่งแบ่งแยกแขนงงานออกเป็นสิบกว่าแผนกนั้น ได้สร้างและปั้นนักศึกษาให้มีความสามารถในด้านต่าง ๆ ขึ้นมามาก และในขณะเดียวกัน ก็ได้ผลักดันนักศึกษาที่มีความสามารถเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ได้พบกับความสำเร็จอย่างน่าชื่นชมในอาชีพอดิเรกของเขา

หัวหน้าคณะ ผู้แทนปี และผู้แทนแผนกกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องพยายามทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดสมกับที่ได้รับความไว้วางใจจากนักศึกษา มิฉะนั้นแล้วในปีต่อไป ก็จะไม่ได้รับเลือกตั้งอีก การได้รับความไว้วางใจจากนักศึกษาโดยได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ นั้น ถือเป็นเกียรติประวัติและเป็นความภาคภูมิใจ ผู้ที่เสนอตัวเข้าแข่งขันรับเลือกตั้ง นอกจากจะทำงานดีแล้ว การเรียนยังต้องอยู่ในระดับดีอีกด้วย และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทีท่าการแสดงออก จะต้องสุภาพเรียบร้อยและเข้มแข็ง ถ้าใครมีลักษณะเบ่งหรือลืมตัว ก็ได้รับเลือกตั้งเพียงหนเดียวหรือสองหนเท่านั้น

การหาเสียงเลือกตั้งทำกันอย่างสนุกสนาน มีการวางแผนสู้กันอย่างรอบคอบ ผมยังจำได้ว่าเราได้ใช้บ้านของ ประมูล วิเชียรสินธุ์ ที่วงเวียนใหญ่ ธนบุรี เป็นกองบัญชาการวางแผน ต้องไปมั่วสุมปรึกษางานกันเกือบทุกคืน เพราะที่บ้านของเขาไม่มีผู้ใหญ่เลย นอกจากคุณผานิตคู่หมั้น และน้อง ๆ สองคน ประมูล ใหญ่แต่ผู้เดียว พวกเราจึงเฮฮาและตะเบ็งเสียงถกเถียงกันได้เต็มที่ บางครั้งก็ย้ายไปที่บ้านของอิสสระ นิติทัณฑ์ประภาศ ที่สามย่าน หรือไม่ก็บ้านของ อาจ ศรีสมวงษ์ ที่เสาชิงช้า แต่ถ้าวันใดไม่มีเงิน ก็เฮโลกันไปที่โรงน้ำแข็งตลาดพลูของพงษ์โรจน์ โรจนสโรช

ในยุคนั้น เรามีคำขวัญอยู่บทหนึ่งว่า "**การท่องเที่ยวคือกำไรของชีวิต**" ในปีหนึ่ง ๆ แต่ละคณะจะต้องจัดนำเที่ยวพานักศึกษาไปท่องเที่ยวทัศนาจรต่างจังหวัดหนึ่งครั้ง โดยขบวนรถไฟหรือรถบัส ไปเช้ากลับกลางคืน หรือถ้าไปหลายวันก็นานไม่เกิน ๒ คืน สำหรับคณะจัดกันไปในระหว่างปิดสมัยการศึกษาแรก คือ ระหว่างเดือนตุลาคม ส่วนสโมสรจะจัดนำเที่ยวดอนปิดสมัยการศึกษาใหญ่ คือ ไปกันในระหว่างเดือนมีนาคม หลังจากสอบเสร็จแล้วทุกคณะ การท่องเที่ยวของเราหนีไม่พ้นที่จะต้องไปล้มทับนักศึกษารุ่นพี่ ๆ ที่รับราชการหรือประสบธุรกิจอยู่ในจังหวัดนั้น ๆ ซึ่งรุ่นพี่ ๆ ก็ยินดีบริการให้ด้วยความเต็มใจ โดยจัดข้าวห่อให้ฟรีและเป็นผู้นำเที่ยว การจัดจำเที่ยวต้องยึดถือบทประจำใจว่า "**ถูกที่สุด สนุกที่สุด**" มิฉะนั้นแล้วนอกจากจะไม่มีใครไปแล้ว ยังถูกด่าอีกด้วย

ผมยังจำได้ดีถึงการช่วยเหลืออย่างดีที่สุดของคุณฉัตร ศรียานนท์ เมื่อปี ๒๔๙๗ เขาได้ส่งผม ในฐานะที่เป็นประธานแผนกทัศนศึกษาและนำเที่ยวของสโมสรในปีนั้น ไปติดต่อกับกองทัพเรือเพื่อขอยืมเรือไปเที่ยวทะเล ผลของการเจรจาติดต่อ ซึ่งมีจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล แม่ทัพเรือ และคุณฉัตร ศรียานนท์ อยู่เบื้องหลัง กองทัพเรือได้อนุมัติให้ ร.ล. อ่างทอง ซึ่งเป็นเรือช่วยรบแบบลำเลียงพลขนาดใหญ่ที่สุดของกองทัพเรือ นำนักศึกษาธรรมศาสตร์ไปเที่ยวชมอ่าวไทยได้ ๗ วัน ๖ คืน เราเรียกการท่องเที่ยวครั้งนั้นว่า **"ท่องทะเลทอง"** จากท่าเรือคลองเตย ร.ล. อ่างทอง พาพวกเรา ๕๐๐ คน พุ่งขึ้นไปยังจันทบุรี จากจันทบุรีฝ่าคลื่นตัดเข้าหมู่เกาะอ่างทองซึ่งงดงามและแปลกประหลาดเหมือนสวรรค์กลางทะเล ล่องลอยไปขึ้นบกที่สงขลา เที่ยวน้ำตกโตนงาช้าง จากสงขลาเลียบฝั่งทะเลมาชมถ้ำพระยานครที่ปราณบุรีแล้วจึงคืนสู่กรุงเทพ การท่องเที่ยวครั้งนั้นใช้เวลานานที่สุด เราได้รับทั้งความสบักสบอม ความสนุกสนาน ความสดชื่น ความตื่นตาตื่นใจ และความสามัคคีช่วยเหลือกันอย่างน่าประทับใจเมื่อพบกับมรสุมที่ปากอ่าวทะเลสาปสงขลา

การสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างมหาวิทยาลัย ก็เป็นหน้าที่หนึ่งของคณะกรรมการนักศึกษา การจัดงาน **"วัน ๕ มหาวิทยาลัย"** ได้เริ่มขึ้นเมื่อปี ๒๔๙๘ โดยจัดขึ้นที่หอประชุมจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในขณะนั้น มีมหาวิทยาลัยเพียง ๕ แห่งเท่านั้น คือจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้จัดสืบเนื่องกันมาทุกปี ในงาน "วัน ๕ มหาวิทยาลัย" มีการจัดอภิปรายการแสดงต่าง ๆ และการออกร้านของแต่ละมหาวิทยาลัย จากการจัดงานวัน ๕ มหาวิทยาลัย ทำให้คณะกรรมการนิสิตนักศึกษาของทุกมหาวิทยาลัย มีความรู้จักมักคุ้นและสนิทสนมกันดี ทำให้การถือสีและแบ่งแยกถือเขาถือเราในระหว่างมหาวิทยาลัยเบาบางลงไปมากจนเกือบจะไม่มีเลย การเดินเข้าออกของนักศึกษาต่างมหาวิทยาลัยไม่มีความรู้สึกเคอะเขินหรือหวาดระแวง โดยเฉพาะที่ธรรมศาสตร์ในช่วงนั้น ได้เปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาไม่ว่าจะศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยใด ที่จบปี ๒ แล้ว สามารถเข้าเรียนต่อในชั้นปี ๓ ของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ได้เลย ปรากฏว่า นิสิตจุฬาคณะรัฐศาสตร์ได้มาสมัครเรียนกันมาก นิสิตจุฬารุ่นนั้นจึงรู้จักมักคุ้นเป็นเพื่อนกับพวกเราหลายคน

ชีวิตในมหาวิทยาลัยช่วงที่สนุกสนานที่สุดอีกช่วงหนึ่ง ก็คือ ช่วงที่มีการแข่งขัน **ฟุตบอลล์ประเพณี "จุฬา ธรรมศาสตร์"** ซึ่งจัดขึ้นในปลายเดือนธันวาคมของทุกปี ท้องฟ้าในเดือนนั้นใสโปร่ง หมดฝน อากาศเริ่มหนาวและใกล้สอบ ความรู้สึกเริ่มคึกคักและกระปรี้กระเปร่ามีการซ้อมเพลงเชียร์ ซ้อมแปรขบวน และแอบซุ่มเขียนแผ่นผ้าโปสเตอร์คำขวัญ เสียงเพลงกราวกีฬาและ

เพลงมาร์ช ดังกระหึ่มเร้าใจไปทั่วมหาวิทยาลัยเกือบทั้งวัน หัวหน้าเชียร์ที่ยืนยงคงกะพันและเรียกเสียงเฮฮาจากพวกเราได้มากที่สุด ก็คือ ว่อง สังขมี ฟุตบอลล์ประเพณี "จุฬา ธรรมศาสตร์" กลายเป็นการแข่งขันฟุตบอลล์ที่เป็นแบบอย่างของความสามัคคีและความเป็นสุภาพบุรุษ และได้เป็นต้นแบบของการแข่งขันฟุตบอลล์ประเพณีในสถานการศึกษาชั้นมัธยมหลายแห่ง

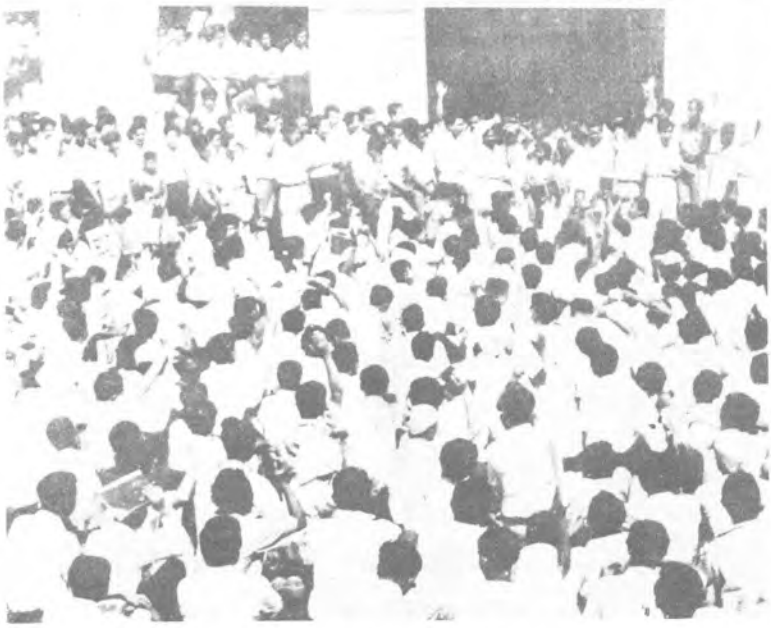
เมื่อพูดถึงฟุตบอลล์ประเพณี "จุฬา ธรรมศาสตร์" แล้ว ก็ต้องพูดถึง**การแข่งเรือระหว่าง "ธรรมศาสตร์กับแพทย์ศิริราช"** ซึ่งเริ่มจัดเป็นครั้งแรกเมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๙ และได้ตกลงกันว่า จะจัดเป็นประเพณีทุกปี การแข่งขันปีแรก เราต้องไปขอยืมเรือดั้งจากกองทัพเรือมาทำการแข่งขัน พิธีเริ่มขึ้นด้วยนักศึกษาแพทย์ศิริราชว่ายน้ำชูคบเพลิงจากโรงพยาบาลศิริราชข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นฝั่งธรรมศาสตร์ที่สนามหญ้าหน้าโดม ใช้คบเพลิงที่ชูว่ายน้ำมานั้น จุดไฟในกระถางยักษ์แบบโอลิมปิค ซึ่งตั้งตระหง่านกลางสนามหน้าโดมเป็นสัญญาณเริ่มการแข่งขัน การแข่งขันมีทั้งเรือใหญ่ใช้ฝีพาย ๕๐ คน และเรือขนาดกลางใช้ฝีพาย ๒๐ คน โดยเริ่มต้นที่สะพานกรุงธน มาสิ้นสุดที่หน้าธรรมศาสตร์ การแข่งขันสนุกสนานและเต็มไปด้วยความตื่นเต้น นักศึกษาเช่าเรือเล็กพายตามเชียร์กันหลายสิบลำ จนแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณนั้นคลาคล่ำไปด้วยเรือน้อยใหญ่ดูคึกคักน่าสนุก ชาวบ้านที่อยู่ริมสองฝั่งเจ้าพระยาก็เลยพลอยสนุกสนานไปด้วย ผมจำได้ว่า ปีนั้น อาจารย์ทวี แรงขำ รองอธิการบดีธรรมศาสตร์และคณบดีคณะรัฐศาสตร์ ได้ให้เกียรติมาเป็นประธานและมอบรางวัลให้แก่นักกีฬา

ในปีแรกนั้น เราได้ค้นพบลูกโดมที่มีความสามารถทางฝีพายหลายคน เช่น รวี สุนทรารักษ์ เศรษฐศิริ ปรางค์ชัยกุล สุรพจน์ สิทธิประเสริฐ พงษ์โรจน์ โรจนสโรช ประจักษ์ พุทธิสมบัติ ชัยโรจน์ ประภาสะวัต วิจิตร เวชรังษี ประทิน สันติประภพ (ประทิน เป็นนักกีฬาที่มีความสามารถยอดเยี่ยมในหลายด้าน ทั้ง มวย ฟุตบอลล์ รักบี้ และกรีฑา)

สถานะการณ์ในธรรมศาสตร์เมื่อปี ๒๔๙๙ สงบเงียบ เหตุการณ์ในอดีตได้ให้บทเรียนที่ดีแก่เรา การหันหน้าเข้าหากัน การสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีกับฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยทำให้การทำงานของคณะกรรมการนักศึกษาไม่ว่าจะเป็นในระดับสโมสรหรือของคณะ ดำเนินไปอย่างราบรื่นและเป็นผลดีแก่นักศึกษาอย่างยิ่ง เราไม่สร้างเงื่อนไขที่จะนำตัวเองเข้าไปผูกพันกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายนอก จึงไม่มีการแทรกแซงทางการเมืองจากภายนอก คณะกรรมการนักศึกษาพยายามทำงานในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่นักศึกษา ผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างนักศึกษากับรัฐบาล ก็คือ คุณฉัตร ศรียานนท์ อาจารย์ทวี แรงขำ และอาจารย์กระวี ฉัตรภูติ บุคคลอีกผู้หนึ่งที่อยู่เบื้องหลังในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีนี้และ

ฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสต
ครั้งที่ ๑๔ (๒๕ ธันวาคม ๒๔๙๗)

นิสิตนักศึกษาชุมนุมหน้ากระทรวงมหาดไทย เรียกร้องประชาธิปไตยและคัดค้านการเลือกตั้งสกปรก
(๒ มีนาคม ๒๕๐๐)

ผู้แทนคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ชี้แจงข้อกล่าวหาของนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ที่ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (๒๕๐๐)

เราจะเว้นกล่าวถึงเสียมิได้ ก็คือ อาจารย์สังข์ พัธโนทัย คุณสังข์ เป็นนักศึกษารุ่นเก่ามากและเป็นคนสนิทชิดชอบของจอมพล ป.พิบูลสงคราม กรรมการนักศึกษาหลายคนทั้งระดับคณะและระดับสโมสร ได้ไปพบปะและพูดคุยกับคุณสังข์ เป็นประจำ และคุณสังข์ก็ได้สท้อนความนึกคิดและความต้องการของนักศึกษาไปยังจอมพล ป. อีกทอดหนึ่ง ทำให้การคุกคามจากตำรวจสันติบาลในระยะนั้นเบาบางลงไปมาก และรัฐบาลได้ให้ความช่วยเหลือมาหลายอย่าง

ในขณะที่สถานะการณ์ในธรรมศาสตร์สงบเงียบ ปรากฏว่า สถานะทางการเมืองของรัฐบาลกำลังผันแปรอย่างหนัก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กำลังวางแผนอย่างลับ ๆ เพื่อโค่นล้มอำนาจจอมพล ป. และ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ เหตุการณ์คุกรุ่นอยู่ตลอดเวลา จนกระทั่งมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วประเทศเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ผลของการเลือกตั้ง ปรากฏว่า พรรคเสรีนังคศิลา ซึ่งเป็นพรรครัฐบาลได้ชัยชนะ แต่การเลือกตั้งในพระนครทำให้ประชาชนไม่พอใจอย่างยิ่ง เพราะมีการใช้พลร่มไฟไฟอย่างออกหน้าออกตา การนับคะแนนตามหน่วยลงคะแนนเลือกตั้งเกือบทุกหน่วยใช้เวลากว่าสองวันจึงจะทราบผล บรรดาหนังสือพิมพ์ต่างพากันลงบทความโจมตี ประชาชนจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ ขณะนั้น ธรรมศาสตร์ปิดสมัยการศึกษาแล้ว และการสอบของคณะต่าง ๆ ก็จวนจะเสร็จสิ้นแล้ว ส่วนมหาวิทยาลัยอื่นยังไม่ปิดภาค

ในคืนวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๐๐ รัฐบาลได้ประกาศผลทั้งหมดของการเลือกตั้งหลังจากที่ต้องใช้เวลานับคะแนนกันถึง ๓ วัน และในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ได้ประกาศภาวะฉุกเฉินและแต่งตั้งให้จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รมต. กลาโหม เป็นผู้รักษาพระนคร เพราะประชาชนจับกลุ่มกันวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก ที่ท้องสนามหลวง ก็มีการพูดไฮด์ปาร์คโจมตีรัฐบาลอย่างหนักหน่วง ประชาชนพากันมาฟังอย่างล้นหลาม

เช้าวันรุ่งขึ้นที่ ๒ มีนาคม ๒๕๐๐ นิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยได้หยุดเรียนและชุมนุมกันที่สนามหญ้าหน้าหอประชุม เพื่อประท้วงการเลือกตั้งครั้งนี้และมีการลดธงลงครึ่งเสาเพื่อไว้อาลัยระบอบประชาธิปไตย จอมพลสฤษดิ์ ได้มาปราศรัยแก่นิสิตและพูดเป็นทำนองว่าถ้ามีการเดินขบวนประท้วงรัฐบาล ก็จะหลีกทางให้ เมื่อจอมพลสฤษดิ์ กับสมุนคู่ใจกลับไปแล้วขบวนนิสิตก็เคลื่อนออกจากจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยมุ่งสู่กระทรวงมหาดไทยทันที

ขณะนั้น ผมกำลังนั่งเขียนข่าวอยู่ที่ นสพ. สยามนิกร รายวัน ถนนสีลม คุณสรวง ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม นายกสโมสรจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย หรือหัวหน้านิสิตจุฬา ได้โทรศัพท์มาหาผม บอกว่า ให้ผมพานักศึกษาธรรมศาสตร์ไปช่วยกันด้วย ทางจุฬาเคลื่อนออกมาแล้ว

ในเวลาไล่เลี่ยกัน ผมได้รับโทรศัพท์อีกหลายราย จากคุณธวัชชัย ไทยง อดีตนายก ส.จ.ม. และคุณธรรมนูญ ตัณฑะเตมีย์ ผู้แทนคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย บอกว่าให้ธรรมศาสตร์มาสมบทด้วย ให้ไปพบกันที่มหาดไทย ขณะนั้น ทางธรรมศาสตร์ปิดภาคเรียบร้อยแล้วมีแต่นักศึกษาที่มาสอบและที่มาเที่ยวเล่นเท่านั้น ผมรีบโทรศัพท์มาที่โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์และพูดกับคุณอิสสระ นิติทัณฑ์ประภาศ บรรณกรสโมสร ซึ่งมาคุมการจัดทำวารสาร *"ธรรมจักร"* ขอให้คุณอิสสระ ไปแจ้งข่าวการเดินขบวนให้นักศึกษาที่อยู่ที่มหาวิทยาลัยให้ทราบและขอให้ไปร่วมกันที่กระทรวงมหาดไทย ขณะที่ผมกำลังจะออกจากโรงพิมพ์ สมศักดิ์ สิงหพันธ์ (ดร.สมศักดิ์ สิงหพันธ์ อดีตคณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง) ก็มาถึงโรงพิมพ์และรับผมไปด้วยกัน

เมื่อผมไปถึงกระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่า นิสิตจุฬาจำนวนหลายพันคนได้นั่งกันเต็มสนามริมรั้วแล้ว ประชาชนได้ทยอยมาสมทบเรื่อย ๆ บรรดานักศึกษาธรรมศาสตร์ก็ทยอยกันมาพร้อมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร สักครู่ นายกสโมสรและประธานนักศึกษาอีก ๔ มหาวิทยาลัยก็มาพร้อมกันหมด คือ คุณสรวง ภวภูตานนท์ แห่งจุฬา คุณประกอบ บุรพรัตน์ แห่งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ คุณประจวบ บุรพรัตน์ แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคุณวสุวัต แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร นิสิตนักศึกษาได้เรียกร้องให้นายชลอ วนะภูติ ข้าหลวงประจำจังหวัดพระนคร ออกมาแถลงเรื่องการนับคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่นายชลอ ไม่สามารถแถลงให้กระจ่างได้ จึงถูกนิสิตนักศึกษาขับไล่

นายเพทาย อมาตยกุล เลขานุการนายกรัฐมนตรี ได้โทรศัพท์มาจากทำเนียบรัฐบาลขอให้นิสิตนักศึกษาส่งตัวแทนไปพบเจรจากันที่ทำเนียบก่อน พวกเราจึงร่างข้อเสนอขึ้นและได้รับความเห็นชอบจากที่ชุมนุมนิสิตนักศึกษาแล้ว จึงได้ขึ้นแท็กซี่ไปพบกับนายเพทาย ที่ทำเนียบ ตัวแทนที่ไปพบก็มีนายกและประธานนักศึกษาทั้ง ๕ มหาวิทยาลัย นายเพทาย ขอร้องให้พวกเราสลายตัวพร้อมกับรับเอาข้อเสนอไปบอกว่า เพื่อเสนอต่อนายกรัฐมนตรี พวกเราขอคำตอบภายใน ๑๖.๓๐ น. โดยให้รัฐบาลส่งตัวแทนไปแจ้งให้แก่นิสิตนักศึกษาทราบที่กระทรวงมหาดไทย

เมื่อพวกเรากลับมาถึงกระทรวงมหาดไทย ปรากฏว่า ประชาชนได้ทยอยมาสมทบจนล้นออกไปเต็มถนนหน้ากระทรวงมหาดไทยและถนนหน้ากรมแผนที่ทหารบก ซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของคลองหลอด ตำรวจได้ส่งตำรวจม้า รถวิทยุ และรถดับเพลิง มารายล้อมสกัดกั้นอย่างแน่นหนา ขณะนั้น เป็นเวลาเลิกงานแล้ว นักศึกษาที่เป็นข้าราชการจึงมาร่วมชุมนุมด้วยอย่างมากมาย

เมื่อไม่มีคำตอบจากรัฐบาล พวกเราก็เคลื่อนขบวนสู่ทำเนียบทันที

เมื่อไปถึงทำเนียบ ตำรวจยังไม่ยอมเปิดประตูให้ เมื่อเจรจาโดยดีไม่สำเร็จ คลื่นนิสิตนักศึกษานับหมื่นจึงถาโถมเข้าพังประตูทลายลง จอมพล ป. นั่งใบหน้าเยือกเย็นอยู่เชิงบันไดของตึกทำเนียบ แวดล้อมด้วยคณะนายทหารชั้นผู้ใหญ่และบรรดารัฐมนตรี จอมพล ป.สั่งให้ทหารเอาน้ำเย็นใส่น้ำแข็งมาแจกจ่ายให้นักศึกษา ประชาชนยังหลั่งไหลเข้ามาสมทบไม่ขาดสายเต็มถนนหน้าทำเนียบและถนนตรงข้ามริมคลอง ผมได้รับมอบหมายจากนิสิตนักศึกษาให้ขึ้นไปชี้แจงถึงความไม่พอใจของนิสิตนักศึกษาและเสนอเงื่อนไขการต่อรองกับจอมพล ป. ผลของการต่อรองจอมพล ป. ได้ยอมรับข้อเสนอบางข้อและขอผลัดผ่อนบางข้อ แต่ก็เป็นที่พอใจของนิสิตนักศึกษา

การเดินขบวนประท้วงการเลือกตั้งเมื่อปี ๒๕๐๐ นับเป็นครั้งแรกที่นิสิตนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัยได้ร่วมพลังกันเข้ารักษาผลประโยชน์ของประชาชน การต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งสิทธิอันชอบธรรมและเสรีภาพ เป็นภาระหน้าที่ประการหนึ่งของนักศึกษา เมื่อประชาชนเรียกร้อง นักศึกษาก็จำเป็นต้องลุกขึ้นและก้าวเข้าไปในร่วมในการต่อสู้นั้นด้วย ผลของการต่อสู้ในครั้งนั้น ทำให้ฝ่ายปกครองเริ่มตระหนักถึงพลังของนักศึกษา และต่อมาได้ยินยอมให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมเป็นผู้สังเกตการณ์ในการเลือกตั้งด้วย

อีกสัปดาห์หนึ่งต่อมา ผมได้พบกับอาจารย์ทวี แรงขำ รองอธิการบดี ที่โรงอาหารของนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ ท่านได้เล่าว่า ท่านได้พบกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในสนามกอล์ฟหลังจากวันเดินขบวนสามสี่วัน จอมพล ป. ได้พูดกับอาจารย์ทวี ว่า ในวันเดินขบวนนั้น โชคดีที่นักศึกษาธรรมศาสตร์มาช่วย มิฉะนั้น ท่านคงจะแย่เหมือนกัน ผมก็ไม่ทราบเหมือนกันว่า หมายถึงอะไร แต่มาทราบในภายหลังว่า ฝ่ายตรงข้ามมีแผนการที่จะบีบให้รัฐบาลลาออกในวันเดินขบวนนั้นเลย แต่เมื่อการเจรจากับรัฐบาลเป็นที่น่าพอใจพอสมควร และพลังนิสิตนักศึกษาสลายตัว แผนการดังกล่าวก็เลยต้องชงักไป

แม่โดมมิได้ผลิตแต่นักสู้เพื่อความชอบธรรมเฉพาะที่เป็นผู้ชายเท่านั้นชีวิตในอาณาจักรโดมได้สอนและสร้างให้ลูกสาวของแม่โดมเป็นนักต่อสู้ที่แข็งแกร่ง เฉลียวฉลาดมีสัจจะ และยึดมั่นในความเป็นธรรมมากมาย ในช่วงที่ผมศึกษาอยู่ในธรรมศาสตร์นั้น นักศึกษาหญิงที่มีบทบาทอย่างน่าชมเชย เท่าที่ผมจำได้ก็มี คุณวิภา สุขกิจ คุณสุภางค์ โพธิ์วาทอง คุณสมบัติ สุวรรณชีพ อดีตหัวหน้านักศึกษาหญิง คุณสมพิศ วัฒนสุวรรณ อดีตหัวหน้านักศึกษาหญิง อาจารย์สิริลักษณ์ รัตนากร อดีตหัวหน้านักศึกษาหญิง อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี อดีตหัวหน้านักศึกษาหญิง คุณ

อัปสร โตสุวรรณ คุณจรี อภิชาติบุตร ฯลฯ ผมขออภัยที่ไม่สามารถระบุชื่อได้หมด แต่กล้าพูดได้ว่า ธรรมศาสตร์ของเราจะไม่สามารถฟันฝ่ามหาภัยต่าง ๆ มาได้ ถ้าไม่มีนักศึกษาหญิงของเราเข้าร่วมในการต่อสู้ด้วย

ชีวิตของผมในระหว่างที่ศึกษาอยู่ในธรรมศาสตร์คลุกคลีอยู่กับการต่อสู้อยู่เกือบตลอดเวลา เพราะในช่วงนั้น ธรรมศาสตร์ของเราถูกรังแก บีบคั้น อย่างปราศจากเหตุผลถ้าหากลูกโดมไม่ลุกขึ้นต่อสู้แล้ว ขณะนี้ ธรรมศาสตร์ของเราอาจจะเหลือแต่ชื่อและอดีตแล้วก็ได้ การต่อสู้ที่ผมได้มีโอกาสเข้าร่วมและได้ประสบพบมา ทำให้ผมเชื่อมั่นในสัจจะของสุภาษิตที่ว่า **"ธรรมะย่อมชนะอธรรม"** *และ* **"ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม"**

ประวัติศาสตร์ของธรรมศาสตร์มีทั้งเสียงหัวเราะและเสียงร่ำไห้ มีทั้งความสดชื่นและความขมขื่น ความเข้มแข็งและความเกรียงไกรในพลังสามัคคีของลูกโดมเท่านั้นที่ทำให้ธรรมศาสตร์ของเรายืนหยัดและเติบโตมาได้อย่างสง่าผ่าเผย

ในโอกาสที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ดำรงมาครบ ๕๐ ปีในปี ๒๕๒๗ นี้ และทางมหาวิทยาลัยได้จัดทำหนังสือ **"ธรรมศาสตร์ ๕๐"** โดยมี อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นักต่อสู้ผู้ยิ่งยงคนหนึ่งของ มธ. เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงนั้น ผมขอถือโอกาสนี้ แสดงความคารวะอย่างสูงแด่ท่านอาจารย์ทั้งหลายที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชากฎหมายให้แก่ผม จนผมสามารถยืนอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

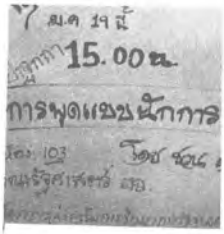
ผมขอแสดงความคารวะแก่นักศึกษารุ่นพี่ ๆ ที่ได้สร้างแนวทางและได้ทำการต่อสู้ เพื่อมหาวิทยาลัยของเรา จนเราสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างสง่าผ่าเผยมาจนถึงทุกวันนี้

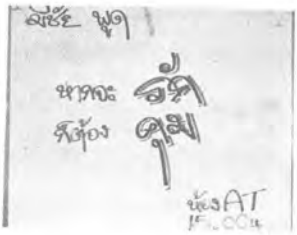
ผมขอชมเชยและปรบมือให้แก่นักศึกษารุ่นน้อง ๆ ที่ได้เข้าไปมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยและจุดไฟแห่งการสร้างสรรค์ให้สว่างไสวขึ้น

ผมขอแสดงคารวะแด่คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัย ที่ได้ประคับประคองมหาวิทยาลัยของเราให้ก้าวหน้าล่วงจากกรงเล็บของฝ่ายอธรรม และสร้างสรรค์ธรรมศาสตร์ของเราให้เติบโตเจริญรุ่งเรืองมาได้อย่างน่าประทับใจยิ่ง

พลังแห่งความสามัคคีของลูกโดมเท่านั้น ที่จะบันดาลให้ธรรมศาสตร์ของเรายืนอยู่คู่เคียงกับแม่น้ำเจ้าพระยาได้ตลอดกาลนาน.

บนซ้าย พลเอกประภาส จารุเสถียร เต้นรำกับนางสาวไทย งานวันธรรมศาสตร์ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๑๑

กลาง ขบวนกลองนิติศาสตร์ ๒๕๑๖

บนขวา เอื้องฟ้าหนุ่ม ๒๕๐๘

เชียร์นิติศาสตร์ ๒๕๑๔

เมื่อ ๒๕ - ๒๖ ปีที่แล้ว

ชวน หลีกภัย*

ผมเดินเข้าประตูมหาวิทยาลัยด้านท่าพระจันทร์ปะปนไปกับคนหน้าใหม่ ๆ ด้วยความรู้สึกตื่น ๆ ผู้คนมากมายทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งหนุ่มทั้งสาว ทั้งคนสูงวัย กางเกงขายาวตัวแรกในชีวิตทำให้รู้สึกไม่ค่อยเป็นตัวของตัวเองอยู่แล้ว เจ้ากระเป๋านักเรียนใบโตที่ผมหิ้วมาด้วยยิ่งทำให้ผมเคอะเขินเพิ่มขึ้นอีก ไม่มีใครบอกผมสักคำว่านักเรียนมหาวิทยาลัยเขาไม่หิ้วกระเป๋านักเรียนกันแล้ว แต่ช่างเถอะ ไม่ใช่ผมคนเดียวหรอกที่เป็นอย่างนี้ ผมเห็นคนอื่น ๆ อีกหลายคนที่ท่าทางเชยไม่น้อยไปกว่าผม อย่างน้อยก็"เขา"คนหนึ่งล่ะ

ผมพบ"เขา"ที่นี่ ในปี ๒๕๐๑ นี้เอง ท่าทางบ้านนอก หน้าตาไม่ทันสมัย กางเกงขายาวทั้งสีและรอยตะเข็บยังใหม่เหมือนเพิ่งสวมมาวันแรก ซ้ำเสื้อขาวแขนสั้นยังมีรอยแกะตัวอักษรเครื่องหมายโรงเรียนเดิมออก ยิ่งไปกว่านั้น"เขา"หิ้วกระเป๋านักเรียนใบโต ผมว่า"เขา"เชยกว่าผมท่าทาง"เขา"อาย ๆ และเขิน ๆ เราต่างยิ้มให้กันด้วยความรู้สึกเห็นใจซึ่งกันและกัน

"เขา"เป็นเพื่อนคนแรกในช่วงที่ ๔ ของชีวิต คือเพื่อนในมหาวิทยาลัย เราพบและคุยกันอีกหลายครั้ง จนผมได้รู้จัก"เขา"มากขึ้น "เขา"เป็นคนอิสาน จบชั้น ม.๖ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดในจังหวัด

---

*พณฯ ชวน หลีกภัย (๒๔๘๑-ปัจจุบัน) เกิดเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่จังหวัดตรัง จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดคุณวิเศษ และจบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนตรังวิทยา ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จึงได้เข้าศึกษาในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งได้รับปริญญานิติศาสตร์บัณฑิตในปีพ.ศ. ๒๕๐๕ หลังจากนั้นอีกสองปีก็สอบได้เนติบัณฑิตไทย นอกจากการประกอบอาชีพเป็นทนายความแล้ว ในปีพ.ศ. ๒๕๑๒ ยังได้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดตรัง และได้รับเลือกติดต่อกันมาทุกสมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี กระทรวงพาณิชย์และปัจจุบันดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ด้วย

แล้วมาเรียนต่อ ม.๗ - ม.๘ ในพระนคร "เขา"เข้าเรียนธรรมศาสตร์โดยไม่ได้ไปสอบที่ใดมาก่อน เหมือนกับผมด้วยเหตุผลว่า "เขา"ต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย มหาวิทยาลัยอื่นไม่เปิดโอกาสให้มีอิสระได้อย่างนี้ และไม่มีที่ใดค่าเรียนจะถูกเพียงปีละ ๔๐ บาทเหมือนที่นี่

เรามีความคิดและประสบการณ์คล้าย ๆ กัน ประกอบกับเราต่างไม่มีเพื่อนร่วมสถาบันเดิมมาเรียนด้วย ทำให้ผมกับ"เขา"ไปไหนมาไหนด้วยกัน ในช่วงแรก ๆ ของสมัยการศึกษามีอะไรต่ออะไรหลาย ๆ อย่างให้เราศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมหมายถึงกิจกรรมนอกการเรียนภายในกำแพงชราแห่งนี้ มีหนังสือพิมพ์รายวันและรายสะดวกอื่น ๆ ออกหลายฉบับแต่ละฉบับพาดหัวข่าวชวนให้ติดตามและน่าซื้อ ถ้าไม่เกี่ยงราคาฉบับละ ๑ บาท

การเมืองในเวทีจริง ๆ นอกกำแพงนี้ว่าสนุกคึกคักอยู่แล้ว แต่ไม่เท่ากับการเมืองในแต่ละคณะ ผมเห็นโปสเตอร์หาเสียงของผู้สมัครเป็นผู้แทนนักศึกษา ผู้แทนคณะ และผู้แทนปีหลายประเภทผู้แทนมีการปราศรัยแถลงนโยบาย ซึ่งเรา คือ ผมและ"เขา"ไปยืนฟังด้วยความจับจิตจับใจเสมอ แต่ละคนพูดจาฉาดฉาน สำเนียงกรุงเทพชัดเจนน่าฟังผมยังนึกในใจว่าเขาเก่งกันถึงขนาดนี้เชียวหรือนี่ ผู้สมัครส่วนใหญ่มักจะเป็นนักศึกษาท่าทางโก้เก๋ มาจากโรงเรียนใหญ่ ๆ มีพวกมาเรียนมาก จึงสนับสนุนกันเป็นทีม นโยบายที่เขาจะกล่าวให้เราฟังส่วนใหญ่เป็นปัญหาใกล้ตัวที่พวกเรากำลังประสบอยู่ เช่น ปัญหาที่นั่งเรียนไม่มี ปัญหาการขาดแคลนตำรา มีบางคนเหมือนกันที่พ่อแม่ญาติพี่น้องเขาเป็นนักการเมืองอยู่ข้างนอก เขาพูดถึงสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยใครจะเริ่มพูดอย่างไรก็ตาม ตอนจบคำปราศรัยเขามักจะจบลงด้วยคำขวัญของมหาวิทยาลัยอย่างซาบซึ้งว่า **"รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย"**

หลายเรื่องที่ผู้ปราศรัยได้ย้ำทำให้เราฟังอย่างตั้งใจ เช่น ประวัติศาสตร์อันขมขื่นและการต่อสู้อันต่อเนื่องของชาวธรรมศาสตร์กับกลุ่มเผด็จการ เขาย้ำถึงวันที่ ๕, ๑๑ พฤศจิกายน และวันที่ ๑๑ ธันวาคม

เราคนหน้าใหม่เหมือนเข้ามาอยู่ในบ้านใหม่ จึงซอกแซกไปฟังโน่นดูนี่อย่างไม่เบื่อ ที่ชั้นสองของตึกโดมเป็นห้องประชุม มีภาพเก่า ๆ ของท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยแขวนไว้ และดูเหมือนจะไม่มีการรักษาดูแลเท่าที่ควร วันดีคืนดีจะมีวงดนตรีบรรดาศักดิ์มาเล่นเก็บเงินบำรุงการศึกษาให้มหาวิทยาลัย เราเห็น ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรีครั้งแรกก็ที่นี่ที่ท่านแล่นเบสในวงดนตรีสมัครเล่นวงนั้น

ผมเคยวาดภาพนักศึกษาในมหาวิทยาลัยไว้สูงนัก ผมไม่ได้คิดมาก่อนว่าการเรียนในมหาวิทยาลัยจะมีแต่ความไม่พร้อมเช่นนี้ ผู้ใหญ่เขาก็เตือนกันมาก่อนแล้วว่า จะเรียนธรรมศาสตร์ต้องรู้จักช่วยตัวเอง ต้องควบคุมตัวเองได้ โดยสรุปก็คือต้องเป็นผู้ใหญ่ แต่ผมไม่เคยคิดเลยว่าการช่วยตัวเองนั้น ต้องถึงขนาดมาจองที่นั่งเรียนตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ผมตื่นเต้นกับครูบาอาจารย์ที่เคยได้ยินแต่ชื่อ

เสียงในหนังสือต่าง ๆ และในชีวิตผมเพิ่งได้เห็นคนที่มียศศักดิ์ถึงพระยาก็ที่นี่บนโต๊ะบรรยาย ทั้งคุณพระคุณหลวงอีกมากมาย แต่ที่ยืนของผมอยู่สุดห้องไกลเกินกว่าจะได้ยินเสียงคำบรรยายของท่าน

เพื่อนใหม่ของเราหลายคนเริ่มเหนื่อยหน่าย บางคนก็หายไป แต่"**เขา**"ของผมยังอดทนเราช่วยกันขอยืมสมุดจดเลคเช่อร์จากเพื่อนบางคนที่เขาจดทัน และจดได้ดี และไม่หวงจนเกินไปเอาไปลอกไปอ่านรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ตั้งความหวังไว้กับผู้แทนปีที่ชนะการเลือกตั้ง เพราะเขารับปากไว้ว่าเขาจะรวบรวมคำบรรยายพิมพ์จำหน่ายให้ครบถ้วน

ผมมาฟังเลคเช่อร์บ้างไม่มาบ้างแล้วแต่โอกาสจะปลีกตัวมาได้เพียงใด เพราะติดเรียนที่อื่นด้วย เช่นเดียวกัน"เขา"มาบ้างไม่มาบ้าง แล้วแต่ว่าจะว่างจากการงานในเวลาใดแต่ส่วนใหญ่จะพบกันชั่วโมงพิเศษตอนเย็น อย่างน้อยเดือนละครั้งสองครั้ง

ปลายปี ๒๕๐๑ เกิดการปฏิวัติขึ้นในประเทศไทย คณะปฏิวัติโดยการนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม บ้านเมืองเงียบสงบลง การออกความคิดความเห็นเบาบางลง มีเสียงเตือนต่อ ๆ กันว่า. ระวังสันติบาลในคราบของนักศึกษา เขาจะคอยรายงานว่าใครเป็นพวกหัวรุนแรง

หลังการปฏิวัติ เสียงปืนยิงเป้าผู้ต้องหาตามคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติตามมาตรา ๑๗ ดังเป็นระยะ ๆ เหตุการณ์ทางการเมืองภายนอกมีผลกระทบต่อชีวิตภายในมหาวิทยาลัยไม่มากก็น้อย

ลมหนาวเริ่มพัด และชงโครอบ ๆ สนามออกดอกแล้วกำลังจะบาน และจะโรยในตอนใกล้ ๆ หน้าร้อน ชงโคบานเป็นคำเตือนให้นักศึกษาเตรียมพร้อมสำหรับการสอบในสมัยแรก

เราดูหนังสือกันหนักขึ้น ผมต้องคอยบริการเพื่อนด้วย นอกจาก"เขา"แล้วผมยังมีเพื่อนใหม่อีกหลายคนที่ผมเต็มใจจะช่วย"เขา"เท่าที่จะทำได้ เพื่อนใหม่เหล่านี้ผมเพิ่งได้รู้จักเมื่อไม่นานมานี้ วันนั้นผมไปเบิกธนาณัติแถว ๆ หน้าพระลานและโดยบังเอิญ เกือบเดินชนกับกรรมกรแบกดินเต็มบุ้งกี๋ผมเกือบไม่เชื่อตัวเองว่ากรรมกรแบกดินคนนั้นคือ"**เขา**" เพื่อนคนแรกในธรรมศาสตร์ ผมเพิ่งรู้ในวันนั้นเองว่า งานที่"เขา"ทำคือกรรมกรแบกดิน "เขา"ยังแนะนำให้รู้จักกรรมกรอีกรายหนึ่งซึ่งก็เรียนอยู่ธรรมศาสตร์ปี ๑ นั่นเอง

การสอบสมัยแรกผ่านไป "เขา"โชคดี และโชคดีต่อไปถึงการสอบสมัยที่สอง

มหาวิทยาลัยของเราถูกเฝ้ามองจากผู้มีอำนาจในบ้านเมืองตลอดเวลา เหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงของการเมืองข้างนอกจึงผลกระทบต่อเหตุการณ์ภายในเสมอมา มีการเปลี่ยนแปลงอธิการบดีและเลขาธิการมหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๐๒ มีการปรับปรุงค่าเล่าเรียนจากปีละ ๔๐ บาท เป็น ๔๐๐ บาท มีผู้ไม่เห็นด้วยและเปิดการปราศรัยคัดค้านหน้าตึกเตรียมหรือตึกนิติศาสตร์ มหา

วิทยาลัยมีคำสั่งคัดชื่อคนเหล่านั้นออกไป การคัดค้านจึงเงียบไป มีการรณรงค์ให้ตัดตัว ก.ออกจากคำว่ามธก.เหลือเพียง ม.ธ. มีการกำหนดเครื่องแบบนักศึกษาใหม่จากเดิมให้แต่งกายสุภาพ เป็นให้สวมเสื้อสีขาวไม่พับแขน สวมกางเกงสีกรมท่าและให้สวมเข็มขัดหัวของแต่ละคณะ กิจกรรมและการเลือกตั้งในมหาวิทยาลัยมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยของการปฏิวัติ นักศึกษาออกไปมีกิจกรรมสาธารณะ จนขึ้นข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ มีความเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเรียนการสอน แต่ในช่วงของพวกเรายังต้องผจญกับความเข้มงวดในการสอบตลอดมา

ความสงบเงียบในมหาวิทยาลัยอันเกิดจากความระมัดระวังตัวเป็นอยู่ได้สักระยะหนึ่งเท่านั้น ในที่สุดเมื่อเริ่มเปิดหอประชุมใหญ่ใช้ และเริ่มจัดงานวันสถาปนามหาวิทยาลัยแทนวันเก่า ๆ ที่เคยจัดกันมา นักศึกษาก็หาทางออกตามแนวทางและความรู้สึกนึกคิดของแต่ละกลุ่ม พวกที่รักสวยรักงามก็หาโมเดอร์นดานซ์มาแสดง พวกที่เข้าฮาเย็นเฮก็เล่นละครลามก พวกที่สนใจปัญหาส่วนรวมก็ออกมาในรูปละครล้อการเมือง แต่ที่แน่ ๆ คือความเข้มข้นเพิ่มขึ้นทุกปี ๆ และตัวผู้มีอำนาจในบ้านเมืองก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวละครไปด้วย

การเรียนในรุ่นพวกเราก็เป็นไปตามปกติ ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ใครควบคุมตัวเองได้ก็พอเอาตัวรอด ใครช่วยตัวเองไม่ได้ก็ค่อย ๆ หลุดหายไปทีละรายสองราย การสอนวิชากฎหมายและการเมืองในยุคปฏิวัติ วิชาการกับภาคปฏิบัติสวนทางกันตลอดเวลา น่าภาคภูมิใจที่ครูบาอาจารย์ของเราได้ย้ำหลักการและให้ยึดความถูกต้องโดยมีเป้าหมายคือประเทศชาติ ประชาชน

ในช่วงปลายของการศึกษา นักศึกษาค่อย ๆ ลดลง คนส่วนน้อยที่โชคดีสอบผ่านการศึกษาไปแต่ละสมัย แต่ก็ด้วยความยากเย็น "**เขา**"เพื่อนคนแรกของผมยังดำรงตนช่วยตนเองอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ผลการเรียนก็ดีโดยตลอด "เขา"ได้งานดีขึ้นกว่าเดิม แต่ภาระก็มากขึ้น เพราะ"เขา"รับน้องจากบ้านนอกเข้ามาเรียนครูด้วย ที่จริงนักศึกษารุ่นนี้หรือรุ่นก่อนนี้ ส่วนใหญ่ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพไปพร้อมกับการเรียนหนังสือ พวกเราส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ผู้ปกครองไม่สามารถส่งเสียให้เรียนได้โดยตลอด และโดยปกติผู้มีโอกาสได้เรียนต่อมหาวิทยาลัยเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้น คนนอกกลุ่มจะแหวกวงจรตัวเองเข้ามาในวงการนี้ได้บ้างก็เป็นส่วนน้อย และเป็นกรณียกเว้น โดยระบบการศึกษาที่จัดอยู่ทั่วไปไม่มีช่องว่างให้ลูกชาวบ้านเข้ามาได้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นเพียงแห่งเดียวที่เปิดช่องทางไว้ให้กับประชาชนบ้าง

"เขา"เพื่อนของผมสอบปากเปล่าเป็นวิชาสุดท้ายก่อนสำเร็จปริญญาตรีทางนิติศาสตร์เขาได้เนติบัณฑิตไทยในปีต่อมา แล้วสอบเข้าเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา หลังจากนั้นได้รับโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาประจำกระทรวงก่อนย้ายออกไปรับราชการต่างจังหวัด ชีวิตของเขาเด็กอีสานบ้านนอก ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตจากกรรมกรแบกดินไปเป็นลูกจ้าง แล้วเป็นข้าราชการชั้นเอกชีวิตของเขาผิดไปจากวิถีชีวิตทั่ว ๆ ไปของลูกชาวบ้าน อนาคตของเขายังก้าวไปอีกไกล

"เขา"ไม่ได้เด่นดังอะไร ผมมิได้เอ่ยชื่อจริงของเขาไว้ เพราะนอกจากคนในวงการเดียวกันแล้ว ไม่คิดว่าใครจะรู้จักเขามากไปกว่านี้ แต่ที่นำเขาขึ้นมาเขียนถึงในโอกาสนี้เพราะเขาเป็นตัวแทนของนักศึกษาธรรมศาสตร์จำนวนมาก ที่ได้เปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทางที่ดีขึ้นเพราะโอกาสที่มหาวิทยาลัยเปิดไว้ให้ ผมเขียนถึง"เขา"เพราะทราบว่าเขาได้ใช้ความรู้ความคิดที่มาจากมหาวิทยาลัย เพื่อประเทศชาติและประชาชน เขายังระลึกถึงพระคุณของสถาบันที่ให้โอกาสแก่"เขา"

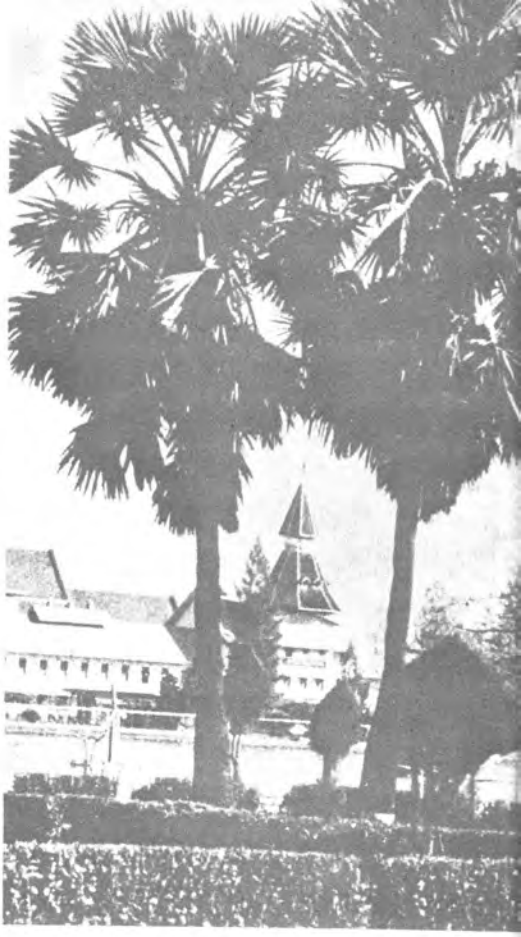
โดมยังเด่นตระหง่านท่ามกลางความผันผวนเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจในบ้านเมืองและในมหาวิทยาลัย บางครั้งเราคิดว่าบนยอดโดมนั้นเหมือนมีสิ่งมีชีวิต มีวิญญาณ มีสายตาเฝ้ามองเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงด้วยความห่วงใย ความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวถึงนี้คือความสำนึกอุดมการณ์ ที่ธรรมศาสตร์สอนให้ยึดประโยชน์ของประเทศชาติประชาชน

*ผมออกจากมหาวิทยาลัยทางด้านท่าพระจันทร์ปะปนไปกับเพื่อนหน้าเก่า ๆ หลายคนสวนทางกับเด็กหนุ่มสาวหน้าอ่อน ๆ ผมกวาดสายตามองคนใหม่ ๆ เหล่านั้นด้วยความชื่นชม แต่ละคนท่าทางคล่องแคล่ว มีความเชื่อมั่นในตัวเอง สวมเสื้อผ้ากันทันสมัยเหมือนเคยสวมกันมาแล้วตั้งแต่เรียนม. ๑ และผมไม่เห็นใครหิ้วกระเป๋านักเรียนใบโตเข้ามาแม้แต่คนเดียว พยายามเหลียวกลับไปมองคนใหม่ ๆ อีกครั้งหนึ่ง ไม่มีคนหน้าตาเซย ๆ เหมือน"**เขา**"ในมหาวิทยาลัยของเราอีกแล้วหรือ*

นักศึกษาสาวสมัย ๒๕๐๕

ตามเป็นอนิจจังของสังคม
โดย
ปรีดี พนมยงค์

"เมื่อก่อนคนเรายังโง่อยู่"

สุขุม นวลสกุล *

"เมื่อก่อนคนเรายังโง่อยู่" ใครก็ไม่ทราบที่เอ่ยประโยคนี้เอาไว้ ซึ่งผมเองขอยอมรับว่าเป็นคำกล่าวที่เป็นความจริงถึงไม่มากก็คงไม่น้อย ที่ยอมรับนั้นก็เพราะว่า เมื่อหวลคิดถึงความหลังครั้งที่ยังอาศัยแดนโดมอยู่แล้ว ผมก็คิดว่าไม่อาจที่จะร้องเพลง "วันวานยังหวานอยู่" ให้ฟังได้ แต่คงต้องอุทานประโยคที่เป็นชื่อเรื่องนั่นแหละจึงจะตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ในรั้ว ม.ธ. สมัยที่ผมอยู่ คือระหว่างปี ๒๕๐๖-๒๕๑๑ เป็นจำนวน ๕ ปี (เหตุที่อยู่ ๕ ปีนั้นไม่ใช่เพราะหลักสูตรสมัยนั้นมี ๕ ปีหรอก แต่เพราะผมใช้เวลาเรียน ๕ ปีตามหลักสูตรที่เขากำหนดให้เรียน ๔ ปี ทั้งนี้และทั้งนั้นเพื่อสร้างสมประสพการณ์ให้มากกว่าเพื่อนในฝูง อย่างไรก็ตามยังแพ้เพื่อนผมบางคนที่สร้างสมเสีย ๘ ปีเต็มจึงสำเร็จออกมาได้อย่างหวุดหวิด เป็นที่หายใจไม่ทั่วท้องของพ่อแม่พี่น้องและเพื่อนฝูงอยู่พอสมควร) นั้น บรรยากาศแตกต่างจากถิ่มโดมในสมัยนี้เป็นอย่างมาก จนบางทีแทบไม่เชื่อว่าเป็นผืนดินเดียวกันแต่ต่างกันเพียงเวลาเท่านั้น

สมัยผมนั้นกิจกรรมหลักของนักศึกษาคือการจัดงานบันเทิง เริงรื่น ประเภทดนตรีการกุศล งานบอลล์ลีลาศสามัคคีหาทุนช่วยนั่นช่วยนี่ตามแต่จะวิ่งเต้นให้เขายอมรับการช่วยเหลือได้ บางคนบำเพ็ญตนเป็นนักกิจกรรมคือใครจะมีงานอะไรขึ้นมาก็ต้องร่วมเป็นกรรมการจัดงานกับเขาทุกที จนเพื่อนฝูงศรัทธาว่ามีจิตใจเสียสละเพื่อส่วนรวมเสียจริง ๆ กว่าจะรู้ว่าจุดประสงค์หลักของนัก

---

* **สุขุม นวลสกุล** เข้าศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๖ หลังจากจบการศึกษาออกไปเมื่อพ.ศ. ๒๕๑๑ จึงเดินทางไปศึกษาต่อทางรัฐศาสตร์ในระดับปริญญาโทและเอกที่มหาวิทยาลัยแห่งรัฐเทกซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาก็เข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และอธิการบดี มหาวิทยาลัยดังกล่าว

กิจกรรมประเภทนี้ก็คือหาทุนให้ตนเอง ก็เสียค่าโง่ไปไม่รู้กี่งานต่อกี่งาน

เพราะฉะนั้นในสมัยนั้นตามผนังตึกบอร์ดทั้งหลายทั้งปวงในมหาวิทยาลัย จึงมักประดับประดาด้วยแผ่นโปสเตอร์ชักชวนให้ร่วมทำการกุศลด้วยการดูดนตรีที่หอประชุมบ้าง และภาพยนต์ที่โรงหนังบ้าง ไปยืดเส้นยืดสายที่ฟลอร์สวนลุมพินีบ้าง ไม่เหมือนกับเดี๋ยวนี้ที่มักจะเปรอะเปื้อนด้วยป้ายชักชวนให้ไปฟังการอภิปรายเรื่องนั้นเรื่องนี้

เพราะว่าในสมัยนั้นไม่มีใครนิยมจัดการอภิปรายให้ความรู้ เพราะขืนจัดก็คาดว่าคงจะไม่มีใครฟัง ชุมนุมหรือชมรมทางวิชาการก็ไม่มีการจัดตั้ง จะมีแต่ชมรมกีฬา ศิลปวัฒนธรรม และการบันเทิงเท่านั้นที่เป็นหลักในกิจกรรมของนักศึกษาซึ่งมีอาจารย์เป็นประธานชุมนุม นักศึกษาเป็นได้แค่ผู้ช่วยเท่านั้น ประธานสโมสรสมัยนั้นใช้คนมียศถึง **"คุณหลวง"** เป็นเอาเลย เพิ่งมาเปิดทางให้นักศึกษาเป็นได้ก็ปี ๒๕๐๗ ล่วงเลยกึ่งพุทธกาลมาตั้ง ๗ ปี ทันสมัยแค่ไหนคิดดูกันเอาเอง

ชุมนุมที่ดูท่าว่าจะให้สาระวิชาการอยู่บ้างก็ดูเหมือนจะเป็นชุมนุมปาฐกถาและโต้วาที ที่ปีหนึ่งจะเชิญนักการเมืองเข้ามาปาฐกถาสักคนหนึ่ง แล้วคนที่เป็นประธานก็จะถูกสอบสวนจากทางมหาวิทยาลัยหาว่า เอาการเมืองเข้ามาในมหาวิทยาลัย จนคนเป็นประธานต้องหันไปจัดโต้วาทีเป็นงานหลักแทน เพราะทำให้มีความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยในชีวิตการเป็นนักศึกษา มากกว่าที่จะริเป็นหน้าม้าของนักการเมืองตามที่คนดูแลมหาวิทยาลัยเขาพยายามตั้งข้อหา

หัวข้อที่นำมาโต้วาทีกันก็ค่อนข้างหรือเชยไปทั้งตัวเมื่อเอามาพิจารณาในสมัยนี้ ก็ลองฟังดูซิครับ *"เกิดเป็นชายดีกว่าเป็นหญิง"* *"หมอยาดีกว่าหมอความ"* หรือจะดูหัวข้อที่ดูลุ่มลึกใช้ความคิดก็อย่าง *"ขุนช้างดีกว่าขุนแผน"* อย่างนี้เป็นต้น คิดย้อนไปเมื่อไหร่คนตั้งข้อในสมัยนั้นก็คงจะอายคนที่ตั้งหัวข้อในสมัยนี้อยู่ชนิดไม่อยากสบตาเอาเลย

สมัยนั้นนักศึกษาก็นิยมทำหนังสือออกจำหน่ายกัน เดี๋ยวกลุ่มนั้นออกกลุ่มนี้ออก ชุมนุมที่ทำหนังสือเป็นหลักก็คือชุมนุมวรรณศิลป์ แต่เนื้อหาของหนังสือนั้นทั้งหมดก็เป็นสิ่งที่เขาเรียกกันว่าสายลม แสงแดด และความรัก เล่มละบาทซื้อหามาอ่านแล้วก็ซาบซึ้งกันเอง นักเขียนที่มีชื่อเสียงก็ต้องเป็นผู้ที่สามารถระบายความรันทด ความปวดร้าวหรือความสดชื่นของความรักได้จับใจ สมัยนั้นใครขืนเขียนบทความประเภทเพื่อมวลชนละก็ รับรองได้ว่าหาที่ลงพิมพ์ไม่ได้แน่ ไม่มีใครยอมเผยแพร่ให้หรอก เพราะใคร ๆ ก็กลัวจะถูกตราหน้าว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั่นเอง

ชุมนุมที่เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักศึกษาสมัยนั้นก็คือ **ชุมนุมนาฏศิลป์และการละคร** เพราะในวันสำคัญต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยเช่น วันสถาปนามหาวิทยาลัย ชุมนุมนี้จะเป็นชุมนุมหลักจัดรายการบันเทิงให้นักศึกษาได้ทัศนา ซึ่งวิธีจัดก็ง่าย ๆ คือให้แต่ละคณะจัดการแสดงมาคณะละ ๑ ชุด แสดงโชว์ตั้งแต่หัวค่ำยันเที่ยงคืน คณะไหนจะจัดอะไรก็ขึ้นอยู่กับรสนิยมของคนจัดคณะนั้น ส่วนใหญ่มักจะจัดโมเดอร์นด้านซ์ซึ่งตอนนั้นฮิตมากทั้ง ๆ ที่ดูไม่ค่อยจะรู้เรื่องกันเท่าไหร่หรอก มีสองคณะ

(บน)ลิเกรัฐศาสตร์ ๒๕๐๘

คือรัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์ ที่รสนิยมตลาดหน่อยชอบจัดลิเกเป็นที่พออกพอใจของบรรดานักศึกษาทั้งหญิงและชายในสมัยนั้นมาก เพราะมักเล่นล้อเลียนเหตุการณ์ในมหาวิทยาลัย เผลอ ๆ ก็แหยมการเมืองข้างนอกบ้างพอหอมปากหอมคอ เนื่องจากไม่ค่อยจะกล้าเท่าไหร่นัก เกรงจะถูกลบชื่อนั่นเอง ไม่ใช่อะไรหรอก

กิจกรรมที่ขึ้นหน้าขึ้นตาบางทีก็ขึ้นหัวที่สุดในสมัยนั้นคือ**กีฬา** มีการแข่งขันกีฬาทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นกีฬาที่เล่นด้วยมืออย่างปิงปอง แบดมินตัน หรือเล่นด้วยเท้าแบบฟุตบอล และตะกร้อ หรือเล่นด้วยทั้งมือและทั้งเท้าอย่างรักบี้ มีทั้งนั้นทุกประเภททุกชนิด แล้วก็แข่งกันระหว่างคณะต่าง ๆ จุดประสงค์เขาว่าเพื่อสร้างความสามัคคี แต่พอเล่นกันจริงกลับทำให้แตกความสามัคคีมากกว่า เพราะเล่นกันแบบเอาเป็นเอาตาย แพ้ชนะไม่เป็นไรแต่ควรจะชนะไว้ก่อน ก็เลยนำไปสู่กีฬาที่ไม่มีใครจัดแต่เกิดขึ้นเองคือ "ตีกันระหว่างคณะ" ฟาดกันหัวร้างข้างแตก คณะสำคัญที่นิยมเล่นกีฬาประเภทหลังมากที่สุดคือ รัฐศาสตร์กับนิติศาสตร์ ล่อกันปีเว้นปีเลย นึกถึงความหลังครั้งใดแล้วให้สมเพชเวทนาในความรู้สึกนึกคิดของเราเองและเพื่อน ๆ ในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก

กรีฑานี่ถือเป็นกีฬาประจำปีมีวันแข่งกรีฑาโดยเฉพาะ และในวันนั้นก็มีการแข่งขันประกวดกองเชียร์กันด้วย แต่ละคณะจะแข่งขันกันจัดการเดินพาเหรด ตบแต่งอัฒจันทร์ แหกปากร้องเพลงเชียร์แข่งกัน ก็แบบเอาเป็นเอาตายอีกนั่นแหละ เพราะตอนนั้นคณะนิยมเข้าเส้นเลือดกันทั้งนั้น แต่ละคณะทุ่มเทเงินทองที่หามาจากผู้ปกครองเอามาประกวดกองเชียร์เพื่อแย่งถ้วยใบเล็ก ๆ กัน นัยว่าคณะไหนได้ไปแสดงว่าเป็นคณะที่มีความสามัคคีมากที่สุด คณะที่ชนะเป็นประจำก็คือรัฐศาสตร์ เพราะเป็นคณะที่เล็กที่สุด ผู้คนก็เลยกอดคอกันได้มากที่สุด

วันฟุตบอลประเพณีนั้นเป็นวันที่พวกเราคิดกันเอาเองว่า สำคัญที่สุด มีการเตรียมงานเพื่อวันดังกล่าวนานที่สุดและเปลืองที่สุด เรียกว่า ภาค ๒ เปิดขึ้นเมื่อใดก็ไม่มีอะไรอีกแล้วนอกจากจะหายใจเป็นฟุตบอลประเพณี มีการซ้อมเพลงเชียร์ทุกเที่ยงทุกวัน และเต็มวันเมื่อเหลือเวลาอีก ๗ วัน ทุกเย็นจะมีซ้อมพาเหรดชุดต่าง ๆ ซึ่งประกวดประชันกันเรื่องความสวยความงาม แต่ละแถวแต่ละชุดแต่งกายหรูหราฟู่ฟ่าไม่ยอมให้น้อยหน้ากันเลย เงินทองทุ่มเทกันลงไปไม่มีใครเสียดมเสียดายหรอกเพราะเป็นเงินผู้ปกครองทั้งนั้น จะไปเสียดายทำไม ยังไง ๆ ก็ต้องรักษาชื่อเสียงกันไว้ก่อน

ยิ่งวันฟุตบอลประเพณีด้วยแล้ว แต่ละกลุ่มแต่ละกรุ๊ฟก็ต้องดิ้นรนหารถจิ๊ปบ้างรถกระบะบ้าง (สมัยนั้นยังไม่มีรถปิ๊กอั๊พ) ขนพรรคพวกออกตระเวณขับรถฉวัดเฉวียนโชว์ไปตามถนนสายต่าง ๆ ที่สมัยนั้นยังไม่รู้จักคำว่าวันเวย์ เป็นการประกาศความ (ที่คิดเอาเองว่า) ยิ่งใหญ่ให้ชาวบ้านชาวเมืองรู้ เสียงแหกปากร้องเพลงเชียร์ดังไปทุกถนน สร้างความรำคาญให้แก่ชาวบ้านได้สมใจพิลึกละแต่ตอนนั้นเราคิดว่าโก้เต็มประดา

แข่งฟุตบอลเสร็จแล้ว หลังจากแปรอักษรแข่งความมโหฬารกันเรียบยิ่งกว่าร้อยคือเป็นแสนแล้ว

ก็จะยกพวกถือคบเพลิงให้จราจรเขาปิดถนนให้เดินไปจุฬาบ้างธรรมศาสตร์บ้างสลับกันมหาวิทยาลัยละปี เพื่อไปกินข้าวห่อที่ผลัดกันเป็นเจ้าภาพแจก สนุกสนานกันแบบปัญญาชน (ว่ากันยังงั้น) กว่าจะเลิกลากันได้ก็เกือบวันใหม่

นี่แหละคือวันวานของคนรุ่นผม ซึ่งใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยเพียงเพื่อความสุขเฉพาะตัวและเฉพาะกลุ่มจริง ๆ ไม่เคยมีใครที่จะคิดถึงปัญหาของบ้านของเมืองเหมือนอย่างนักศึกษาในสมัยนี้ กิจกรรมประเภทบำเพ็ญประโยชน์หรือแสวงหาความรู้ทางวิชาการนอกห้องเรียนแทบจะไม่มีเลย แล้วก็ไม่มีใครในมหาวิทยาลัยคิดจะสนับสนุนด้วย รู้สึกว่าผู้บริหารมหาวิทยาลัยจะพอใจไม่น้อยที่นักศึกษาหมกมุ่นอยู่เรื่องการละเล่นและฉาบันเทิง เพราะว่าแบบนั้นมันปกครองง่ายดี ก็สมัยผมนั้นคนเป็นอธิการบดีก็คือ จอมพลคนที่ต่อมาถูกนักศึกษารุ่นน้องของผมขับไล่ออกจากประเทศนั่นเอง ใช่ใครที่ไหน แล้วใครเล่าที่จะแหยมเรื่องการบ้านการเมืองให้กวนใจคนที่เป็นอธิการบดี

อย่างไรก็ตามในสมัยผมก็มีการเดินขบวนกันเหมือนกันไม่ใช่ไม่มี แต่ไม่ใช่เดินขบวนเพื่อประท้วงปัญหาระดับประเทศชาติกันหรอก แต่เป็นการเดินขบวนเพื่อแสดงความคับแคบของจิตใจกันมากกว่า ทำไมถึงว่าอย่างนั้นก็ลองฟังผมเล่าดูซิครับ

เดินขบวนครั้งแรกก็แค่ในมหาวิทยาลัย คือ ตอนสมัยผมนั้น ใครเข้าธรรมศาสตร์ทุกคนต้องเรียนคณะศิลปศาสตร์หมด เรียนครบ ๒ ปีแล้วจึงแยกย้ายไปอยู่คณะต่าง ๆ ตามใจสมัคร แล้วเรียนอีก ๓ ปีเป็น ๕ ปีก็จะได้ปริญญาตามแผนการศึกษาว่าไว้อย่างนั้น

ผมเป็นศิลปศาสตร์รุ่น ๒ พอเข้ามาก็ปรากฏว่ามีการเปลี่ยนแผนคือจะให้เรียนศิลปศาสตร์เพียงปีเดียวพอปีสองก็จะให้ย้ายเลยเรียนต่ออีก ๓ ปีรวมเป็น ๔ ปีเท่านั้น พอมหาวิทยาลัยเปลี่ยนแผนปั๊บ พวกศิลปศาสตร์ปี ๒ ก็ไม่ยอมทีเดียวเพราะตัวต้องเรียน ๕ ปี เดินขบวนประท้วงจะให้พวกผมเรียนศิลปศาสตร์ ๒ ปีบ้าง เรียกว่ากลัวพวกผมจะได้เปรียบว่างั้นเถอะ พวกผมก็เดินประท้วงรุ่นพี่บ้าง ปรากฏว่า ๒ ขบวนปะทะกันได้ต่อยปากกันหลายคู่ จนกระทั่งมหาวิทยาลัยยอมลดแผนคือให้พวกศิลปศาสตร์รุ่นที่ ๑ เรียนที่คณะอีก ๒ ปีแทนที่จะเป็น ๓ ปี จึงได้เลิกลาการทะเลาะกันไป

อีกครั้งหนึ่งที่ต้องเดินขบวนกันคือเมื่อตอนผมอยู่ปี ๕ ตอนนั้นใครก็ไม่รู้ไปได้ข่าวมาว่า มหาวิทยาลัยจะกลับไปเป็นตลาดวิชาอีก คือจะรับสมัครนักศึกษาโดยไม่ต้องสอบ เล่นเอาพวกที่อยู่ก่อนที่ต้องสอบเข้ามาต้องเดินขบวนประท้วง ไม่ยอมพวกฉันต้องสอบเพราะฉะนั้นใครจะเข้าก็ต้องสอบเหมือนกัน ดีแต่ว่าเรื่องที่ว่าเป็นเพียงข่าวลือก็เลยเดินประท้วงกันเล็ก ๆ พอผู้บริหารมาชี้แจงก็เป็นอันยุติลงไปได้

นี่แหละครับเป็นเรื่องราวและบรรยากาศในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สมัยคนรุ่นผม ซึ่งเมื่อ

ท่านทั้งหลายได้อ่านหรือได้ฟังแล้ว ก็คงจะเห็นพ้องต้องกันว่า การที่ผมตั้งชื่อเรื่องว่า "**เมื่อก่อนนี้คนเรายังโง่อยู่**" นั้นเหมาะสมยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด จริงไหมครับ

อย่างไรก็ตามในส่วนงดงามของสมัยผมก็มีอยู่บ้างหาใช่ไม่มีเลย เรื่องที่พอจะคุยอวดได้ก็เรื่องเครื่องแต่งกาย สมัยนั้นในมหาวิทยาลัยยังไม่มีแฟชั่นมากมายแบบขนาดนี้ นักศึกษาหญิงทุกคนแต่งเครื่องแบบทั้งนั้น จะมีผ่าเหล่าผ่ากอกันบ้างก็แค่รองเท้าขาวเท่านั้นเอง ส่วนนักศึกษาชายนั้นก็เสื้อขาวทุกคนกางเกงสีทึบเป็นหลัก อย่างดีก็มีกางเกงสีจางสอดแทรก พอให้อาจารย์ทักกันบ้างไม่มากไปกว่านั้น **อาจพูดได้ว่าเรื่องการแต่งกายเป็นความงดงามประการเดียวในสมัยนั้นที่ดูจะดีกว่าสมัยนี้**

ช่วงที่ผมไป"หาความหมาย" ที่ธรรมศาสตร์

วิทยากร เชียงกูล*

ผมเรียนที่ธรรมศาสตร์ ช่วงปี ๒๕๐๘-๒๕๑๒ ในคณะเศรษฐศาสตร์ ก่อนที่ผมจะเลือกว่าจะเรียนต่อที่ไหนดีนั้น ผมรู้จักมหาวิทยาลัยต่างๆน้อยมาก การศึกษามัธยมในสมัยนั้นไม่มีการแนะแนวการเรียนต่อ ขนาดผมอยู่โรงเรียนสวนกุหลาบ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ใหญ่ทันสมัยโรงเรียนหนึ่งในกรุงเทพฯ ผมก็รู้แต่เพียงว่ามหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง คือ จุฬาฯ และ ธรรมศาสตร์ แต่ก็ไม่รู้อะไรมากไปกว่านั้น มหาวิทยาลัยสมัยนั้นก็ดูเหมือนจะไม่ค่อยมีชื่อเสียงทางวิชาการ หรืออย่างน้อยก็ไม่มีข่าวคราวทางด้านวิชาการ สิ่งที่คนรู้จักเกี่ยวกับจุฬาฯ และธรรมศาสตร์มากที่สุดคืองานฟุตบอลประเพณี เพราะเป็นงานใหญ่ระดับชาติที่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์มากจริงๆ

ตอนนั้น ผมได้ยินกิตติศัพท์เกี่ยวกับธรรมศาสตร์อยู่บ้าง และเข้าใจเอาว่าธรรมศาสตร์คงจะเป็นสถาบันที่เสรีนิยม และเปิดกว้างสำหรับลูกหลานคนธรรมดาสามัญมากกว่าที่จุฬาฯ แม้ว่าตอนนั้นธรรมศาสตร์ก็ได้เปลี่ยนจากมหาวิทยาลัยเปิด มาเป็นมหาวิทยาลัยปิด คือต้องมีการสอบแข่งขันเข้าเหมือนมหาวิทยาลัยอื่นๆ และค่าบำรุงก็ได้เพิ่มจากปีละ ๔๐ บาท มาเป็นปีละ ๔๐๐ บาท ซึ่งต่ำกว่าที่จุฬาไม่มากนักก็ตาม แต่ผมก็ยังเลือกธรรมศาสตร์เป็นอันดับหนึ่ง อาจเป็นเพราะว่าตอน

---

*วิทยากร เชียงกูล (๒๔๘๕-ปัจจุบัน) วิทยากรเกิดที่อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี เข้าศึกษาในชั้นประถมและมัธยมจากโรงเรียนประจำอำเภอบ้านหมอจนกระทั่งชั้นมัธยมปีที่ ๓ จึงย้ายเข้ามาศึกษาในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จากโรงเรียนดังกล่าวแล้ว จึงเข้ามาศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จนได้รับปริญญาตรีทางเศรษฐศาสตร์ (เกียรตินิยม) วิทยากรเคยทำงานในกองบรรณาธิการนิตยสารหลายฉบับเช่น ชัยพฤกษ์ วิทยาสาร วิทยาสารปริทัศน์ เป็นต้น ในปี ๒๕๑๕ จึงเข้าทำงานในฝ่ายวิจัยและวางแผน ของธนาคารกรุงเทพเรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อจบปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ จากเนเธอร์แลนด์ในปี ๒๕๒๕ จึงได้ลาออกมาเป็นอาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นั้น ผมตั้งใจที่จะเรียนเศรษฐศาสตร์ ซึ่งที่จุฬาฯยังไม่ได้ตั้งเป็นคณะ เป็นเพียงภาควิชาในคณะรัฐศาสตร์ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ดูคณะเศรษฐศาสตร์ที่ธรรมศาสตร์จะน่าสนใจกว่า

ที่จริง ผมก็ไม่ใช่ว่าจะรู้จักคณะเศรษฐศาสตร์หรือวิชาเศรษฐศาสตร์เท่าไรนัก ผมเกิดสนใจวิชานี้เพราะได้อ่านหนังสือ**เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น** ของเจริญ ไชยชนะ ที่ห้องสมุดโรงเรียนสวนกุหลาบ และคิดว่าเป็นวิชาที่น่าสนใจในแง่การคิดหาวิธีใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งผมคิดว่าเป็นวิธีที่ท้าทายสติปัญญาและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ตอนนั้นผมเป็นหนอนหนังสือ เป็นคนที่ใฝ่การเรียนรู้แล้ว และเริ่มมีอุดมคติเกี่ยวกับประเทศชาติและสังคมอยู่ลางๆ ผมยังไม่ได้คิดเรื่องอาชีพว่าจบแล้วจะไปทำอะไรอย่างจริงจัง เคยฝันว่าอยากจะเป็นนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ อย่าง วิสูตร ศุภลักษณ์ ในละค**รแห่งชีวิต** ของหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง แต่ยังไม่ได้คิดอย่างจริงจัง และลังเลที่จะเลือกเรียนอักษรศาสตร์ เพราะไม่อยากเป็นครู หรือวารสารศาสตร์ เพราะคิดว่าน่าจะเรียนรู้จากประสบการณ์ได้โดยไม่จำเป็นต้องไปเรียนเพื่อเป็นนักหนังสือพิมพ์โดยตรง

ผมสอบเข้าธรรมศาสตร์ได้อย่างตั้งใจ แถมยังได้ทุนเรียนดีภูมิพลปีละ ๓๐๐๐ บาท ซึ่งช่วยให้ผมพึ่งเงินของแม่น้อยลง สมัยนั้นค่าใช้จ่ายในการเรียนมหาวิทยาลัย รวมทั้งค่ากินอยู่ยังไม่ค่อยสูงนัก อย่างผมซึ่งมีบ้านอยู่ฝั่งธน มาเช้าเย็นกลับ ใช้เงินสักประมาณเดือนละ ๔๐๐-๔๕๐ บาท เท่านั้น คนที่ใช้เงินประหยัดกว่าผมก็ยังมี อย่างพวกที่มาจากต่างจังหวัด และมาอาศัยวัดมหาธาตุและวัดอื่นๆอยู่ ก็มีอยู่มากพอสมควร ถ้าเปรียบเทียบกับจุฬา นักศึกษาธรรมศาสตร์ในสมัยนั้นยังมีส่วนที่มาจากครอบครัวยากจนเป็นสัดส่วนมากกว่าที่จุฬาฯ อย่างไรก็ตาม ถ้าเรามองภาพของนักศึกษามหาวิทยาลัยโดยส่วนรวมแล้ว นักศึกษาก็มักมาจากครอบครัวร่ำรวยหรือฐานะปานกลาง การที่ธรรมศาสตร์ได้กลายมาเป็นมหาวิทยาลัยปิด ตั้งแต่สมัยเผด็จการสฤษดิ์-ถนอม ทำให้คนจนถูกกีดกันออกไปจากธรรมศาสตร์ซึ่งเคยเป็นตลาดวิชาที่ใครๆก็มาสมัครเรียนไปไม่ใช่น้อย

หลังจากที่ได้เปลี่ยนมาเป็นมหาวิทยาลัยปิด ซึ่งรับนักศึกษาจำนวนจำกัด ธรรมศาสตร์ก็ได้ตั้งคณะศิลปศาสตร์ และเปลี่ยนหลักสูตร ให้นักศึกษาปีหนึ่งของทุกคณะ ต้องมาเรียนวิชาพื้นฐานรวมกันที่คณะศิลปศาสตร์ ๑ ปี นักศึกษาทั้งหมดถูกแบ่งออกเป็นชั้นเล็กๆ ชั้นละ ๓๐-๔๐ คน ตามลำดับคะแนนภาษาอังกฤษตอนสอบเข้า ทำให้นักศึกษาปีหนึ่งมีโอกาสรู้จักเพื่อนต่างคณะ ซึ่งเป็นการทำลายความหลงสีหลงคณะของคนในสมัยนั้นไปได้บ้าง อย่างไรก็ตามเนื่องจากนักศึกษาปีหนึ่งจากทุกคณะมีเป็นพันๆคน การเรียนวิชาบังคับพื้นฐานหลายวิชา จึงเป็นการเรียนรวมกันในห้องใหญ่โดยใช้ระบบโทรทัศน์วงจรปิด ไม่ต้องเห็นหน้าอาจารย์ เห็นแต่หน้าในจอโทรทัศน์ ไม่ต้องมีการซักถาม อภิปราย ได้แต่ฟัง และ จดตาม หรือหลับ

ปรัชญาของการให้นักศึกษาทุกคณะได้เรียนวิชาพื้นฐานทางสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ ๑ ปี ก่อนที่จะเรียนแบบแยกสาขาวิชาชีพเป็นปรัชญาที่เข้าท่ามาก ชื่อวิชาหลายชื่อก็น่าสนใจ เช่น

ค่ายอาสาสมัครหญิงระหว่างมหาวิทยาลัย ๒๕๑๐

ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค ๒๕๑๓

ปรัชญา การเมือง มนุษยในวรรณกรรม ฯลฯ แต่เนื้อหาและวิธีการสอนก็คงเป็นการให้ความรู้ทั่วไป แบบความรู้เพื่อความรู้ และเป็นการเรียนที่ยังคงต้องอาศัยการจดเล็กเชอร์และการท่องจำแบบเดียวกับชั้นมัธยมนั่นเอง วิชาที่เรียน ก็มีจำนวนไม่น้อยที่ซ้ำกับชั้นมัธยม เช่นภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ผมจึงค่อนข้างผิดหวังจากมหาวิทยาลัย เพราะเคยคาดหมายว่าจะเป็นแหล่งของการแสวงหาพุทธิปัญญาที่ยิ่งใหญ่กว่าที่โรงเรียน อย่างนิตยสาร **เจ็ดสถาบัน** ที่นักศึกษาจากธรรมศาสตร์ จุฬาฯและที่อื่นๆทำกันขึ้นมาในปี ๒๕๐๘ และผมได้อ่านก่อนเข้ามหาวิทยาลัย ก็ทำให้ผมคาดหมายว่าในมหาวิทยาลัยคงเป็นที่ที่คนสนใจเรื่องการแสวงหาปัญหาและการเข้าใจชีวิตกับสังคมกันอยู่มากพอสมควร แต่จริงๆแล้ว ผมได้พบว่า คนเหล่านั้นเป็นคนกลุ่มน้อยมากจริงๆ คนส่วนใหญ่ก็คือเด็กไม่รู้จักโตที่เข้าห้องเล็กเชอร์ตามหน้าที่และใช้ชีวิตสนุกสนานไปวันๆเท่านั้นเอง เหมือนกับเพลงของมหาวิทยาลัยเพลงหนึ่งที่ว่า *"ใช้วัยชีวาสำราญเริงร่าทุกวัน"*

ยิ่งคณบดีศิลปศาสตร์ในสมัยนั้น เรียกร้องให้นักศึกษาชายปีหนึ่งต้องแต่งเครื่องแบบ และผูกเนคไทยิ่งทำให้ผมเกิดสภาพแปลกแยกมากขึ้น เพราะผมไม่เห็นว่าการผูกเนคไทตามแบบอย่างฝรั่งในบ้านเมืองที่อากาศร้อนอย่างของเราจะเกี่ยวกับการแสวงหาพุทธิปัญญาที่ตรงไหน หรืออย่างการเช็คชื่อว่าใครเข้าเรียนหรือไม่ก็เช่นกัน ผมคิดว่าเป็นการบีบบังคับ และปฏิบัติต่อเราแบบเด็ก ๆ มากกว่าที่จะให้เรามีเสรีภาพและความรับผิดชอบในการเลือกเรียนรู้เอง อย่างไรก็ตาม กล่าวโดยส่วนรวมแล้ว การเรียนศิลปศาสตร์ ๑ ปี ก็มีวิชาที่น่าสนใจอยู่บ้างเช่น ดนตรี ปรัชญา และก็ทำให้เรารู้จักวิชาต่าง ๆ เห็นช่องทางที่จะไปหาหนังสือในสาขาวิชาต่าง ๆ อ่านมากขึ้น อย่างหนังสืออ่านนอกเวลาในชั้นเรียนภาษาอังกฤษ เรื่อง **เดอะเพิร์ล** ของ จอห์น สไตนเบ็ค ก็ช่วยให้ผมกล้าและสนใจที่จะอ่านนิยายของนักเขียนฝรั่งมากขึ้น (สมัยนั้นนักศึกษามีพื้นความรู้ภาษาอังกฤษต่ำเป็นส่วนใหญ่) ทำให้ผมไปติดตามอ่านงานชิ้นอื่น ๆ ของสไตนเบ็ค และคนอื่น ๆ อย่างจริงจังในเวลาต่อมา ในสมัยนั้นหนังสือภาษาไทย และหนังสือแปลดีๆมีน้อย อ่านไม่กี่เดือนก็ไม่ค่อยมีอะไรให้อ่านแล้ว (หมายถึงพวกนิยาย) การหัดอ่านหนังสือภาษาอังกฤษจึงเป็นการเปิดโลกของผมให้กว้างขึ้น

พอขึ้นปีสอง ผมก็ย้ายไปเรียนที่คณะเศรษฐศาสตร์ซึ่งตอนนั้นอยู่บริเวณตึกโดมที่เชื่อมมาถึงตรงที่เขารื้อไปทำอาคารเอนกประสงค์ในปัจจุบัน ตอนนั้นคณะเศรษฐศาสตร์รับนักศึกษาปีละกว่าสองร้อยคน อาจารย์ประจำมีน้อยมาก ต้องพึ่งอาจารย์จากภายนอกมหาวิทยาลัยเยอะ การเรียนส่วนใหญ่เรียนรวมกันในห้องโถงที่มีเสาอยู่กลางห้องด้วย ถ้าใครได้ที่นั่งแถวหลังเสา ก็มองไม่เห็นหน้าอาจารย์ คนมักจะไปจองที่นั่งหน้าๆเพราะฟังได้ชัดกว่าและมีสมาธิดีกว่า ตอนนั้นผมพบว่าคำบรรยายส่วนมากเหมือนกับการบอกจด หรือเอาหนังสือมานั่งอ่านให้ฟัง ผมจึงรู้สึกเบื่อหน่ายและคิดว่าเป็นเรื่องเสียเวลา เพราะผมก็สามารถอ่านจากหนังสือเองได้ สมัยนั้นอาจารย์ยังไม่ค่อย

เป็นกันเองกับนักศึกษา ดังนั้นถึงสงสัยอะไร เราก็ไม่ค่อยกล้าถาม ยิ่งเป็นชั้นใหญ่ๆที่มีนักศึกษาเป็นร้อย ยิ่งไม่มีใครกล้าถามใหญ่ อาจารย์ก็ไม่ค่อยคาดหมายที่จะให้นักศึกษาถามด้วย สอนจนหมดชั่วโมงแล้วก็เดินออกไป โดยไม่มีการถามว่ามีใครสงสัยอยากถามอะไรไหม

ตอนอยู่เศรษฐศาสตร์ไม่ได้มีการเช็คชื่อแล้ว ผมจึงขาดเรียน ไปนั่งอ่านหนังสือที่ห้องสมุดเป็นประจำ ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยเป็นที่ที่ผมชอบและใช้ประโยชน์มากที่สุด ตอนนั้นนักศึกษาไม่นิยมเข้าห้องสมุดอ่านหนังสือกัน ห้องสมุดจึงว่างและเงียบ โดยเฉพาะชั้นหนังสือภาษาอังกฤษแทบไม่มีใครอ่านเลย แม้แต่อาจารย์ หนังสือที่ผมอ่านมากที่สุด คือหนังสือนิยาย วรรณกรรม นอกนั้นผมก็อ่าน สารคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา นิยายดีๆที่ผมได้อ่านก็มี**สงครามชีวิต ข้างหลังภาพ** ของศรีบูรพา **ปีศาจ** ของเสนีย์ เสาวพงศ์ **แม่** ของแมกซิม กอรกี้ และก็เรื่องแปลจำนวนหนึ่ง หนังสือวรรณกรรมเพื่อชีวิตอื่น ๆ ไม่ค่อยได้อ่าน เพราะหนังสือเหล่านั้นกลายเป็นหนังสือต้องห้ามในสมัยเผด็จการสฤษดิ์ และไม่มีเหลือมาถึงสมัยที่ผมเป็นนักศึกษา วรรณกรรมที่ดังในสมัยนั้น ก็มีงานของรงค์ วงษ์สวรรค์ อุษณา เพลิงธรรม ปกรณ์ ปิ่นเฉลียว อาจินต์ ปัญจพรรค์ สุวรรณี สุคนธา อังคาร กัลยาณพงษ์ นอกจากนั้นผมก็ตามอ่าน**สังคมศาสตร์ปริทัศน์**ของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ อยู่ แม้จะพบว่าค่อนข้างหนักเกินไปบ้าง

วิชาเศรษฐศาสตร์ที่เราเรียนกัน เป็นเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิคแบบอเมริกันทั้งกระบิ เศรษฐศาสตร์จุลภาค มหภาค ใช้หนังสือของแซมมวลสัน เจ้าเก่า นอกนั้นเราก็เรียนเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศการคลัง เศรษฐศาสตร์แขนงต่าง ๆ สถิติ บัญชี ฯลฯ กล่าวโดยรวมก็คือเราเรียนเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจของสหรัฐหรือแบบสหรัฐกันมากกว่าที่จะเรียนเรื่องเศรษฐกิจประเทศไทยหรือประเทศด้อยพัฒนา ทฤษฎีและหลักเศรษฐศาสาตร์ที่เราเรียนเป็นทฤษฎีลอยๆ ไม่ได้มีการประยุกต์มาใช้วิเคราะห์สังคมไทย สิ่งที่เราเรียนจึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างไกลจากชีวิตประจำวัน กลายเป็นเรื่องของความรู้สำเร็จรูป สำหรับการท่องจำ ทำความเข้าใจเพื่อสอบไล่มากกว่า พวกนักศึกษาเองก็เคยชินกับการเรียนแบบจดเล็กเชอร์ ไม่คุ้นกับการศึกษาด้วยตนเอง การคิด การตั้งคำถาม การศึกษาจึงเป็นการสื่อสารทางเดียวจากอาจารย์โดยสิ้นเชิง ในสมัยนั้นตำรับตำราหนังสือหนังหาวิชาการที่เป็นภาษาไทยก็มีค่อนข้างน้อยมาก ส่วนใหญ่ต้องอาศัยคำบรรยาย หรือ ตำราเพียงเล่มสองเล่ม นี่เป็นสภาพที่คล้าย ๆ กันทุกคณะ และทุกมหาวิทยาลัย

ตอนนั้นอาจารย์ป๋วยเข้ามาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และพยายามที่จะแก้ไขการขาดแคลนตำรา และความอ่อนทางด้านวิชาการ ด้วยการติดต่อมูลนิธิฝรั่งเปิดหลักสูตรภาษาอังกฤษคัดนักศึกษาที่ภาษาอังกฤษดี เรียนบางวิชากับอาจารย์ฝรั่งที่มาจากสหรัฐฯ ผมเป็นนักศึกษาเศรษฐศาสตร์ หลักสูตรภาษาอังกฤษรุ่นแรก

ชั้นเรียนของพวกหลักสูตรภาษาอังกฤษมีเพียง ๑๐ กว่าคน ทำให้เป็นกันเองหน่อย แต่ความรู้ภาษาอังกฤษของพวกเรายังไม่ถึงขั้นจะไปซักถามโต้แย้งได้ ได้แต่พยายามฟัง และตามอ่านหนังสือก็เหนื่อยแล้ว อย่างไรก็ตามการได้เรียนหลักสูตรภาษาอังกฤษก็ดีตรงที่ทำให้ได้ฝึกฝนที่จะอ่านหนังสือภาษาอังกฤษและเนื้อหาสาระของวิชาก็ดูจะกว้างหรือมีมากกว่าวิชาที่สอนกันเป็นภาษาไทยในสมัยนั้น แต่ส่วนที่เหมือนกันกับหลักสูตรภาษาไทยก็คือ หลักสูตรและเนื้อหาลอกมาจากมหาวิทยาลัยอเมริกัน และไม่มีส่วนช่วยให้เราเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจประเทศไทยเท่าไรนัก

สมัยนั้นงานเขียนของนักเศรษฐศาสตร์ไทยและนักสังคมศาสตร์โดยทั่วไปก็มีน้อยด้วย มีการพูดถึงลักษณะพิเศษของประเทศด้อยพัฒนาอยู่บ้าง แต่อิทธิพลของนักเศรษฐศาสตร์แบบทุนนิยม เช่น ของรอสตาว ครอบงำเสียจนเราเข้าใจว่า การพัฒนาก็คือการพัฒนาไล่หลังอเมริกา ญี่ปุ่น เศรษฐศาสตร์ก็คือ เศรษฐศาสตร์ แบบอเมริกัน เรา (นักศึกษาสมัยผม) ไม่เคยรู้จักเศรษฐศาสตร์การเมือง ไม่เคยรู้จักเศรษฐศาสตร์สังคมนิยม หนังสือหนังหาเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ไม่มีให้อ่าน เราเองก็ยังไม่มีความสนใจที่จะเสาะหาอ่าน

มีอาจารย์อเมริกันคนหนึ่งที่สอนประวัติลัทธิเศรษฐกิจ แต่เกวิจารณ์มากร์ซเสียจนดูเป็นคนโง่เง่าไม่น่าสนใจ ขนาดจบปี ๔ แล้วผมยังไม่รู้ว่าสังคมนิยมเป็นอย่างไร ทั้งที่ผลการเรียนของผมก็อยู่ในระดับต้น ๆ และผมอ่านหนังสือทั่วไป มากกว่านักศึกษาส่วนใหญ่ในสมัยเดียวกัน แม้กระนั้นก็ตาม ผมก็ยังไม่ได้สนใจมากพอที่จะศึกษาด้วยตัวเอง เพราะบรรยากาศทางวิชาการในสมัยนั้นไม่ค่อยจะคึกคัก ไม่ค่อยท้าทายเท่าไหร่ ผมจึงอ่านหนังสือพวกวรรณกรรมเสียมากกว่า

นอกจากการใช้เวลาให้หมดไปกับการเรียนหนังสือ การอ่านหนังสือที่ห้องสมุดหรือยืมกลับไปอ่านที่บ้านแล้วผมก็เข้าร่วมและสร้างกิจกรรมนอกหลักสูตรขึ้นมาหลายอย่าง ผมเคยเขียนกลอน เคยทำหนังสือมา ตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนสวนกุหลายแล้ว พอผมเข้าธรรมศาสตร์ก็ไปเข้าร่วมกิจกรรมแข่งขันกลอนสดกับชุมนุนวรรณศิลป์ ซึ่งในยุคนั้นเป็นยุคที่นักกลอนเฟื่องมาก มีนักกลอนดังๆ อย่างเช่น เนาวรัตน์ พงศ์ไพบูลย์ นิภา บางยี่ขัน ดวงใจ รวิปรีชา ทวีสุข ทองถาวร ชาญชัย ลวิตรังสิมา ถาวร บุญปวัฒน์ และใครต่อใครอีกหลายคน ชุมนุมวรรณศิลป์นอกจากจะออกหนังสือรายเดือนล่มบางๆแล้ว ก็มีการจัดแข่งขันกลอนระหว่างสถาบันตลอดจนส่งคนไปแข่งขันเขียนกลอนสดแข่งกันทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นที่นิยมมากในสมัยนั้น ผมก็เคยไปแข่งเขียนกลอนสดในรายการกลอนชาวบ้าน ซึ่งกรรมการจะเป็นคนบอกหัวข้อแล้วให้ผู้แข่งแต่งเป็นสักวาหรือดอกสร้อย ๑ บท ภายในเวลา ๕ นาที กิจกรรมเช่นนี้ก็เป็นการใช้ความคิดอ่านสร้างสรรค์ในระดับหนึ่ง แต่จริงๆแล้วเป็นการใช้ปฏิภาณ และความชำนาญ มากกว่าที่จะเป็นการใช้ความคิดสร้างสรรค์อย่างจริงจัง

ผมมีเพื่อนนักอ่านหนังสือ นักทำหนังสือมาตั้งแต่สมัยอยู่สวนกุหลาบ คือ **วินัย อุกฤษณ์** คนแต่งเพลงนกสีเหลืองหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา เราเข้าธรรมศาสตร์พร้อมกันและเริ่มหาพรรคพวกทำหนังสือกันตั้งแต่ตอนเข้าธรรมศาสตร์ปีแรก สมัยนั้นต้นทุนการทำหนังสือค่อนข้างต่ำ ถ้าเราพิมพ์หนังสือขนาดความหนาไม่เกิน ๑๐ ยก พิมพ์สัก ๑๕๐๐-๒๐๐๐ เล่ม ก็จะใช้เงินทุนไม่เกิน ๑๕๐๐-๑๖๐๐ บาท แถมยังเครดิตจากโรงพิมพ์ คือเอาหนังสือมาขายก่อน จ่ายเงินทีหลังได้ด้วย หนังสือที่เราทำกัน ออกเป็นรายสะดวก ๒-๓ เดือนต่อเล่ม เปลี่ยนชื่อไปเรื่อย เพราะพรบ.การพิมพ์ตั้งแต่สมัยเผด็จการสฤษดิ์ ไม่อนุญาตให้มีการจดทะเบียนหนังสือพิมพ์หรือวารสารที่ออกเป็นรายคาบ อย่างหนังสือ **เจ็ดสถาบันที่พงษ์ศักดิ์** พยัคฆวิเชียร ประพันธ์ ผลเสวก ฯลฯ ทำกันก็เข้าใจว่าจะถูกเจ้าพนักงานการพิมพ์เตือน และต้องหยุดทำไปเพราะเรื่องนี้ รวมทั้งคงเป็นเพราะพวกคนทำส่วนใหญ่เรียนจบกันไป จึงไม่มีใครทำต่อด้วย (ในสมัยนั้นวงการหนังสือไม่ค่อยคึกคัก หนังสือปกอ่อนยังไม่มีการพิมพ์กัน จนกระทั่งอาจินต์ ปัญจพรรค์ และโอเดียนสโตร์เปิดศักราชพอคเก็ตบุ๊ค) หนังสือเล่มบางๆที่เราทำกันออกมาขายเล่มละ ๑ บาท ส่วนใหญ่เป็นเรื่องสั้น บทกวี บทวิจารณ์ ปรัชญา วรรณกรรม ขายได้ค่อนข้างดี เพราะเราใช้วิธียืนดักขายหน้าประตู คนส่วนหนึ่งอาจซื้อเพราะเห็นว่า ๑ บาท ควักง่าย ได้หนังสือ ๑ เล่มก็ไม่เลวนัก หนังสือที่เราพิมพ์กันขายแค่ธรรมศาสตร์ จุฬาฯ ก็มักจะหมดชื่อหนังสือที่ผมจำได้มีอาทิเช่น **ธุลี ตะวัน ปัญญา** เป็นต้น

ในสมัยที่ผมเป็นนักศึกษา เป็นสมัยที่บรรยากาศทางการเมืองซบเซา เพราะอำนาจทางการเมืองถูกผูกขาดโดยรัฐบาลทหาร ประชาชนไม่ค่อยมีเสรีภาพในการแสดงออก บรรยากาศนี้สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ แม้ว่าสฤษดิ์จะป่วยตายไปตั้งแต่ก่อนผมเข้ามหาวิทยาลัย ๒-๓ ปี แต่กลุ่มถนอมประภาสที่ขึ้นมามีอำนาจต่อ ก็คงดำเนินนโยบายแบบเดียวกัน รัฐธรรมนูญที่รัฐบาลแต่งตั้งคนของตนไปร่างกันมาหลายปี ก็ยังไม่เสร็จจนถึงปี ๒๕๑๒ สมัยที่ผมเป็นนักศึกษาจึงเป็นสมัยของเผด็จการ การเซ็นเซอร์กันทางความคิด และการมอมเมาในเรื่องการพัฒนาทางวัตถุ ขนาดพวกอาจารย์มหาวิทยาลัยก็เป็นพวกอนุรักษ์นิยม หรือถึงเป็นเสรีนิยม แต่ก็ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาบ้านเมือง หนังสือพิมพ์ก็สนใจข่าวอาชญากรรม ข่าวประกวดนางงาม ข่าวมนุษย์หรือสัตว์ประหลาดอะไรทำนองนี้เสียมากกว่า ในท่ามกลางบรรยากาศเช่นนี้ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่นักศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากครอบครัวร่ำรวยหรือฐานะปานกลางจะไม่ประสีประสา ไม่สนใจการบ้านการเมือง สนใจแต่ความสนุกสนาน เช่นงานสังสันทน์ งานต้นรำ งานฟุตบอลประเพณี งานแข่งขันกีฬาต่าง ๆ มีลักษณะเป็นอภิสิทธิชนที่หยิ่งผยองในการได้เป็นนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัย แม้ว่าที่ธรรมศาสตร์จะไม่มีประเพณีรับน้องใหม่ ไม่มีระบบอาวุโสเหมือนที่จุฬาฯ แต่ความคิดความอ่าน และวิถีชีวิตของนักศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่ต่างกันนัก นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่ความคิดจิตใจ

แบบเด็กๆหลายคนยังบ่นว่า การไม่มีระบบอาวุโสและการรับน้องใหม่ทำให้ขาดความอุ่นเมื่อเทียบกับที่จุฬา บางคณะเช่นรัฐศาสตร์จึงพยายามสร้างขึ้นมา

ในสภาพเช่นนี้กลุ่มที่สนใจอ่านหนังสือ เขียนหนังสือ จึงเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ซึ่งไม่ช้าไม่นานเราก็ค่อยๆรู้จักกัน แม้จะต่างรุ่นเช่นสุชาติ สวัสดิ์ศรี นิคม รายวา ซึ่งตอนนั้นเรียนจบแล้ว คำรณ คุณะดิลก รุ่นก่อนผมหนึ่งปี รุ่นเดียวกันหรือไล่ๆกันก็มีวินัย อุกฤษณ์ เธียรชัย ลาภานันท์ (นันบางนรา) วีรประวัติ วงศพัวพันธ์ สำเริง คำพะอุ ประเสริฐ จันดำ เป็นต้น ในสมัยนั้นคนที่เริ่มต้นเขียนหนังสือมักจะหาเวทีลงยากเพราะเวทีมีน้อย เช่น **มีสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** และ**ชาวกรุง** ที่เป็นนิตยสารที่ลงเรื่องที่มีเนื้อหาสาระหน่อย แต่วงการหนังสืออาชีพในสมัยนั้นยังมองว่านักศึกษาเป็นเด็กๆ และบรรณาธิการไม่ค่อยสนใจที่จะอ่านเรื่องของนักเขียนหน้าใหม่อย่างจริงจัง มักจะลงแต่เรื่องของพรรคพวกตน ทางที่นักเขียนหน้าใหม่จะได้เกิดคือต้องไปฝากเนื้อฝากตัวให้นักเขียนรุ่นอาวุโสรู้จัก ซึ่งพวกเราไม่ค่อยถนัดที่จะทำกันเช่นนั้น ดังนั้นเมื่อไม่ค่อยมีที่ลง เราก็ทำหนังสือกันเองได้ กลุ่มนักเขียนนักกลอนที่เริ่มจากแถวธรรมศาสตร์ และต่อมาจะขยายไปยังนักเขียนรุ่นราวคราวเดียวกันจากที่อื่นๆด้วย ภายหลังได้เรียกชื่อกลุ่มตัวเองว่า **ชมรมพระจันทร์เสี้ยว**

นอกจากจะเป็นกลุ่มอิสระที่ชอบพบปะพูดคุยกันเรื่องวรรณกรรมและการเขียนหนังสือ และทำหนังสือกันออกมาเป็นครั้งคราวแล้ว พวกพระจันทร์เสี้ยวยังได้สมัครและได้รับเลือกเข้าไปกรรมการชุมนุมวรรณศิลป์ของมหาวิทยาลัยในปี **๒๕๑๑** ด้วย พวกเราได้ปรับปรุงให้หนังสือวรรณศิลป์พิมพ์เรื่องสั้น บทกวีที่สะท้อนสังคมและการวิจารณ์หนังสือ แทนที่จะมีแต่กลอนโรแมนติค หรือเรื่องรักๆใคร่ๆสนุกสนานเฮฮาเท่านั้น

กิจกรรมอย่างๆอื่นก็มีเช่นการโต้วาที การออกค่ายอาสาสมัคร สมัยนั้นยังไม่มีองค์การนักศึกษาที่เป็นอิสระเหมือนอย่างทุกวันนี้ รัฐบาลและทางฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยคุมเราเหมือนกับเด็กๆ มีสโมสรนักศึกษาซึ่งถูกคุมโดยเจ้าหน้าที่ที่ทางมหาวิทยาลัยแต่งตั้งมา นักศึกษาเป็นได้แค่ประธานชมรมต่างๆ ซึ่งเป็นชมรมกีฬาประเภทต่างๆและการบันเทิงเสียร้อยละ **๙๕** ชมรมที่พอจะมีโอกาสแสดงออกก็มีเช่น ชมรมวรรณศิลป์ ชมรมปาฐกถาและโต้วาที แต่ก็อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วว่า วรรณศิลป์โดยมากชอบกลอนโรแมนติค และการแต่งกลอนสดที่ใช้ปฏิภาณ ปาฐกถาโต้วาทีก็ชอบโต้กันในเรื่องสนุกๆ เช่นเรื่องหญิงรักจริงกว่าชาย มากกว่าจะเป็นเรื่องที่จะต้องใช้ความคิดความอ่านเอาจริงเอาจังกัน ความคิดในเชิงสังคมและการเมืองของนักศึกษาสมัยนั้นมีน้อยมาก แม้แต่กลุ่มที่สนใจอ่านหนังสือหนังหาอย่างพวกพระจันทร์เสี้ยว ก็เป็นพวกที่สนใจแสวงหาความหมายในชีวิต และสังคมมากกว่าเรื่องการเมือง จริงๆแล้วเรารู้เรื่องการเมืองหรือระบบสังคมน้อยมาก

ส่วนใหญ่ของพวกเราคือพวกที่มีความคิดในเชิงอุดมคติแบบนักมนุษยธรรม ชอบเสรีภาพมากกว่าการบังคับ และค่อนข้างเป็นพวกเพ้อฝันโรแมนติค เป็นพวกที่เหงาและรู้สึกแปลกแยกในสังคม กลุ่มที่ต่อมาจะเป็นกลุ่มที่แสวงหาปัญญา แสวงหาความเข้าใจสังคมการเมืองมากกว่า คือกลุ่มปริทัศน์เสวนา ซึ่งมาจากหลายสถาบัน คนกลุ่มนี้ก็เริ่มจากสนใจหนังสือหนังหาเช่นกัน ตอนนั้นสุลักษณ์ ศิวรักษ์ กำลังออก**สังคมศาสตร์ปริทัศน์** รายสามเดือน ซึ่งขายไม่สู้ดีนัก เพราะเป็นหนังสือหนักคนเป็นปัญญาชนก็มีน้อย ก็มีนักศึกษาจำนวนหนึ่งที่อ่านอยู่สนใจเขียนเรื่องไปลง ตอนหลังอาจารย์สุลักษณ์จึงเกิดความคิดที่จะทำ**สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา** โดยได้ชวนนิสิตนักศึกษาเข้าไปทำ กลุ่มที่ไปร่วมกันทำหนังสือนี้ภายหลังก็มีการเกาะกลุ่มกัน โดยการเชิญคนที่มีความรู้สาขาต่าง ๆ เช่นนักเรียนนอกที่เพิ่งจบกลับมา มาพูดคุยเสวนากันในเรื่องต่าง ๆ เป็นประจำ กลุ่มนี้จะมีกิจกรรมต่อเนื่องกันอยู่หลายปี และดึงคนที่มีลักษณะเป็นปัญญาชนหรือสนใจในการแสวงหาปัญญาจากสถาบันต่าง ๆ มาได้มาก เพราะในมหาวิทยาลัย ไม่ค่อยมีบรรยากาศของการเสวนาแลกเปลี่ยนกัน ผมเองก็ได้เรียนรู้ที่กลุ่มนี้ไม่น้อย สถานที่ที่เราใช้พบกันประมาณเดือนละครั้งคือที่โบสถ์เก่าแห่งหนึ่งในวัดบวรนิเวศ ซึ่งอาจารย์สุลักษณ์ขอยืมให้ นอกจากที่นี่แล้วที่มีการจัดกิจกรรมในทำนองคล้ายกันอีกแห่งคือที่สำนักงานกลางนักเรียนคริสเตียน สะพานหัวช้างมีการอภิปราย และสัมมนาเป็นครั้งคราว รวมทั้งยังสนับสนุนงานค่ายอาสาสมัครด้วย

งานค่ายอาสาสมัครพัฒนาชนบทในสมัยนั้น เพิ่งเป็นการเริ่มต้น และคงจะได้อิทธิพลมาจากความคิดแบบพีซคอร์ปอเมริกัน หรือไม่ก็การพัฒนาทางวัตถุเพื่อเพิ่มรายได้ประชาชาติแบบสฤษดิ์ นักศึกษายังคิดแบบนักสังคมสงเคราะห์ที่คิดว่าตนมีความรู้ดีกว่าชาวบ้าน และออกไปช่วยสงเคราะห์ชาวบ้านให้มีวัตถุอุปกรณ์บางอย่างที่เขายังขาดแคลน งานค่ายสมัยนั้นรัฐบาลให้ความร่วมมือมาก เพราะรัฐก็อาศัยนักศึกษาเป็นเครื่องมือโฆษณาด้วย นักศึกษาก็มีทัศนคติที่ดีต่อรัฐ ยังไม่มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ไม่เข้าใจปัญหาชนบท ปัญหาการพัฒนาอย่างจริงจัง เพราะคุณภาพการศึกษามหาวิทยาลัยในสมัยนั้น ยังเป็นการศึกษาแบบเน้นเทคนิควิชาชีพ มากกว่าให้นักศึกษารู้จักวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจการเมืองสังคม อาจารย์ส่วนใหญ่ก็เป็นพวกที่สอนตามตำราฝรั่งเมื่อสิบยี่สิบปีที่แล้ว ความรู้ทางด้านสังคมศาสตร์เกี่ยวกับสังคมไทยจึงอยู่ในระดับที่ต่ำมาก นักศึกษาเองก็ไม่ค่อยสนใจอ่านหนังสือ ไม่สนใจศึกษาค้นคว้าด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามงานค่ายอาสาสมัครพัฒนาชนบท ก็มีส่วนทำให้นักศึกษาสัมผัสชนบท ได้เห็นความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท เห็นความยากจนและความล้าหลัง ทำให้บางส่วนของพวกเขาได้ตื่นตัวขึ้นมาทีละน้อย

ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงภาพโดยรวมแล้ว ในสมัยที่ผมเป็นนักศึกษา ซึ่งคนรุ่นต่อๆมาจะเรียกว่าเป็นยุค **"แสวงหา"** นั้นจริงๆแล้ว คนที่สนใจจะแสวงหา เช่นอ่านหนังสือ หรือทำกิจกรรมนอกหลัก

สูตรที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม คนที่สนใจตั้งคำถามต่อชีวิตและสังคม สนใจในการอภิปรายโต้เถียงกัน คงมีไม่เกินร้อยละ ๕ ของนิสิตนักศึกษาทั่วทั้งประเทศ นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้แสวงหาอะไรนอกไปจากชีวิตอันสนุกสนานของพวกอภิสิทธิชนและปริญญาบัตร คนที่สนใจแสวงหาพุทธิปัญญาหลายคนเริ่มจากความไม่พอใจในสภาพชีวิตในมหาวิทยาลัย ซึ่งยังคงมีกฎเกณฑ์หลายอย่างที่น่าเบื่อหน่ายและดูไม่มีเหตุผล อย่างเรื่องการบังคับให้นักศึกษาชายปีแรกต้องผูกเนคไท ชีวิตการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการจดและท่องจำแบบนักเรียนชั้นมัธยมสมัยเก่า สภาพที่นักศึกษาส่วนใหญ่ชอบแต่กิจกรรมสนุกสนาน ฟุ่มเฟือย เหมือนเด็ก ๆ กิจกรรมเชียร์เป็นกิจกรรมที่สำคัญ และประธานเชียร์ของมหาวิทยาลัยเป็นคนสำคัญมาก เกือบมีฐานะเท่านายกสโมสรหรือประธานนักศึกษา ยิ่งจุฬาฯและที่อื่นๆรวมทั้งรัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ ซึ่งมีระบบอาวุโส ระบบว้ากน้องที่แข็งขันยิ่งทำให้พวกที่อยากเห็นมหาวิทยาลัยมีเนื้อหาสาระมากกว่านี้ยิ่งผิดหวัง นักศึกษาสมัยนั้นไม่ค่อยต่างจากเด็กวัยรุ่นที่ไร้การศึกษาเท่าไหร่ มีการเล่นการพนัน กินเหล้าเมายา การยกพวกตีกันระหว่างคณะ เพราะความหลงสีหลงคณะ สภาพเช่นนี้เป็นสภาพที่อาจจะสนุกสำหรับคนที่ไม่คิดอะไรมาก สำหรับคนที่ช่างคิด มันกลายเป็นเรื่องเบื่อหน่าย แปลกแยก สิ่งเหล่านี้ผมได้สะท้อนเอาไว้ในเรื่องสั้นและบทกวีหลายชิ้น ซึ่งได้ลงตีพิมพ์ในหนังสือที่ออกในมหาวิทยาลัยบางส่วน และภายหลังสภาหน้าโดมได้นำไปตีพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกในปี ๒๕๑๔ นั่นคือหนังสือ **"ฉันจึงมาหาความหมาย"** ซึ่งต่อมาจะตีพิมพ์อีกหลายครั้ง และเป็นหนังสือที่นักศึกษารุ่นต่อมาบางคนจะต่อว่าผมทีหลังว่า ทำให้วิถีชีวิตเขาต้องพบกับความยุ่งยาก มีปัญหา ขณะที่บางคนก็ขอบคุณผมที่ทำให้เขาเห็นปัญหามากขึ้น แต่สมัยที่ผมเขียนนั้นผมไม่ได้คิดถึงผลที่จะเกิดขึ้นเลย ผมเพียงแต่สะท้อนสิ่งที่ผมรู้สึก และอยากระบายออกมาเป็นตัวหนังสือเท่านั้น

ในสมัยที่ผมเป็นนักศึกษา เป็นสมัยที่สงครามอินโดจีนกำลังทวีความเข้มข้นขึ้น แต่นักศึกษาไทยก็สนใจหรือรู้เรื่องน้อยมากทั้งที่เป็นเรื่องใกล้บ้าน ส่วนหนึ่งเพราะถูกปิดกั้นไม่ได้ข่าวสาร หนังสือพิมพ์ไม่ค่อยลงข่าวต่างประเทศ อีกส่วนหนึ่งเพราะระบบการศึกษา ไม่ส่งเสริมให้คนคิดหรือสนใจปัญหารอบตัว นอกเหนือจากเรื่องที่จะต้องสอบเอาคะแนน ทั้งทัศนะคนไทยโดยทั่วไปก็เกลียดกลัวคอมมิวนิสต์และสังคมนิยมมาก นักศึกษาก็ไม่ต่างกันนัก ที่จริงก็คือนักศึกษาไม่รู้ ไม่สนใจการเมืองมากกว่า ผมและเพื่อนๆที่สนใจวรรณกรรมหรือปัญหาสังคมก็ยังไม่ค่อยรู้เรื่องการเมืองมากนัก เราได้ข่าวประปรายว่ามีการประท้วงสงครามในประเทศตะวันตก มีคนรุ่นใหม่ที่ประท้วงสังคมบริโภคแบบทุนนิยม ใช้ชีวิตเรียบง่าย หันไปหาธรรมชาติ แต่ข่าวเหล่านี้ก็เข้ามาช้า และบางทีก็ถูกบิดเบือนว่าเป็นเรื่องของพวกฮิปปี้ กุ๊ยที่ติดกัญชา สกปรก และขี้เกียจเท่านั้น ความคิดใหม่ๆจากตะวันตกมักเดินทางมาถึงเมืองไทยช้าเสมอ เมื่อเทียบกับแฟชั่น สินค้าต่างๆซึ่งเข้ามาได้

เร็วมาก อย่างปรัชญาเอกซิสเตนเชียลลิสม์ ซึ่งฮือฮาในยุโรปช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็เพิ่งเดินทางมาถึงนักศึกษาปัญญาชนไทยบางกลุ่มในช่วงนี้

แนวความคิดที่ก่อตัวขึ้นในหมู่นักศึกษาปัญญาชนในช่วงปี ๒๕๐๘-๒๕๑๒ จึงเป็นความคิดผสมผสานระหว่างแนวคิดแบบเสรีนิยมและอนุรักษ์นิยมแบบรักชาติ อยากให้มีการพัฒนาชาติอย่างเป็นตัวของตัวเองไม่เดินตามก้นมหาอำนาจ ความคิดแบบต่อต้านการคอรับชั่น และความฟุ้งเฟ้อ (การที่หนังสือพิมพ์เปิดโปงเรื่องที่สฤษดิ์มีอนุภรรยานับร้อย และมีมรดกเป็นพันล้านหลังจากการตายของเขาในปี ๒๕๐๖ มีส่วนกระตุ้นให้คนรุ่นผมได้ตระหนักถึงปัญหานี้ไม่น้อย แม้ว่าหนังสือพิมพ์มุ่งจะขายข่าวมากกว่าจะวิพากษ์วิจารณ์ก็ตาม) ความคิดแบบอยากให้สังคมเป็นประชาธิปไตย และมีการกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ตอนนั้นยังไม่มีความคิดแบบสังคมนิยมเกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย ยิ่งสังคมภายนอกไม่ต้องพูดถึง ปัญญาชนคนสำคัญในสมัยนั้นอย่างป๋วย อึ๊งภากรณ์ หรือรุ่นที่เพิ่งกลับจากเมืองนอกไม่นานอย่างสุลักษณ์ ศิวรักษ์ กมล สมวิเชียร ล้วนเป็นพวกเสรีนิยม ความคิดแบบสังคมนิยมที่เคยเกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปี ๒๕๐๑ ถูกสกัดกั้นโดยสิ้นเชิง ตั้งแต่สฤษดิ์ขึ้นมามีอำนาจและปราบปรามฝ่ายซ้ายอย่างหนัก

ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในสมัยที่ผมเป็นนักศึกษา ไม่มีงานของฝ่ายซ้ายรุ่นเก่าเหลืออยู่ นอกจากนิยายบางเล่ม ไม่มีใครพูดถึงปรีดี พนมยงค์ สุภา ศิริมานนท์ อัศนีย์ พลจันทร์ หรือจิตร ภูมิศักดิ์ นักศึกษาในสมัยของผมจึงเหมือนกับคนที่เริ่มต้นใหม่ เรียนรู้จากสภาพแวดล้อม ประสบการณ์ และการแสวงหาด้วยตัวเองมากกว่าที่จะได้จากนักคิดก้าวหน้ารุ่นเก่า หรือจากปัญญาชนนักเรียนนอก อย่างที่เคยมีนักวิเคราะห์รุ่นหลังบางคนวิเคราะห์ไว้ หนังสือของนักคิดรุ่นเก่าไม่เป็นที่รู้จักจนกระทั่งกลุ่มสภาหน้าโดมได้พิมพ์ **ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน** ของจิตร ภูมิศักดิ์ ในราวปี ๒๕๑๔ ขณะที่ปัญญาชนนักเรียนนอกโดยเฉพาะกลุ่มที่เขียนในสังคมศาสตร์ปริทัศน์ มีส่วนในการนำความคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์แบบพวกเสรีนิยมเข้ามาบ้าง แต่นี่เป็นสิ่งที่มาเสริมมากกว่าจะเป็นกระแสหลัก ในตอนช่วงปี ๒๕๐๘-๒๕๑๒ ปัญญาชนนักเรียนนอกรุ่นใหม่ก็ยังมีบทบาทไม่มาก ช่วง ๒๕๑๒-๒๕๑๖ พวกเขาจะมีบทบาทมากขึ้นโดยเฉพาะด้านงานเขียน แต่ในช่วง ๒๕๑๒-๒๕๑๖ นั้น นักศึกษาในประเทศก็เติบโตขึ้นมาก พอที่จะแสวงหาด้วยตัวเองได้ด้วยเช่นกัน

ช่วงที่ผมเป็นนักศึกษาจึงเป็นยุคต้นของนักศึกษากลุ่มน้อยที่สนใจการอ่าน การคิด การเขียน การถกเถียงกันทางปัญญา ยังไม่เกิดกลุ่มนักกิจกรรมทางการเมือง และขบวนการนักศึกษาจนตั้งแต่ปี ๒๕๑๒ นั่นแหละที่กลุ่มนักแสวงหาจะเติบโตมากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพ มีการตั้งกลุ่มอิสระขึ้นมาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่สนใจปัญหาสังคมและการเมืองมากขึ้น

ก้าวหน้ามากขึ้น เมื่อเทียบกับสมัยของผมซึ่งสนใจเรื่องวรรณกรรม ชีวิตกับสังคม แบบพวกนักมนุษยธรรมนิยมมากกว่า กลุ่มอิสระที่ตั้งในระยะนี้มีอาทิเช่น สภาหน้าโดม กลุ่มโซตัสใหม่ที่จุฬาฯ กลุ่มสภากาแฟที่เกษตร วลัญชทัศน์ ที่เชียงใหม่ กลุ่มสังเกตการณ์เลือกตั้งในปี ๒๕๑๒ ในช่วงปี ๒๕๑๒-๒๕๑๖ วงการหนังสือก็คึกคักขึ้น อย่าง**สังคมศาสตร์ปริทัศน์** ก็เปลี่ยนจากรายสามเดือนมาเป็นรายเดือนและวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาสังคมการเมืองมากขึ้น นอกจากนั้นก็ยังมี **ชัยพกฤษ์ ฉบับนักศึกษาประชาชน รายปักษ์ แนวร่วมเศรษฐกร วิทยาสารปริทัศน์ ชาวบ้าน**ของสมาคมเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ หนังสือปกอ่อนที่มีเนื้อหาสาระก็มีออกมามากขึ้น ทั้งหมดนี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการพัฒนาทางภูมิปัญญา และความตื่นตัวของนักศึกษาปัญญาชนในช่วงก่อน ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ดังนั้น การลุกฮือของนักศึกษาในกรณี ๑๔ ตุลาคม จึงไม่ใช่เรื่องอุบัติเหตุ แต่เป็นเรื่องของวิถีทางประวัติศาสตร์ซึ่งมีการสะสมปัญหาความขัดแย้งมาเป็นเวลานานพอสมควร

๒๕๑๒

แลไปข้างหลัง

สำเนาชีวิตจากช่วงแสวงหา

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล*

-๑-

วันหนึ่งของปลายฤดูร้อนพ.ศ.๒๕๑๐ สถานีขนส่งสายตะวันออกยังคงเต็มไปด้วยฝุ่นและหลุมน้ำครำ รถโดยสารสีแสดคลานโคลงเคลงเข้าออกอยู่ไม่ขาดระยะ เสียงตะโกนขายเครื่องดื่มและหนังสือพิมพ์ดังอยู่รอบตัวผู้โดยสารที่รอรถออก กระเป๋ารถแต่ละคันตาไวเหมือนนก เห็นใครหิ้วกระเป๋าเลี้ยวเข้ามาก็วิ่งไปฉุดจูง รถขาเข้าปล่อยคนลงเหมือนเทน้ำทิ้ง ครู่เดียวก็ละลายหายไปตามท้องถนนอันแห้งผากของเมืองหลวง มีเหมือนกันที่ยืนเก้ ๆ กัง ๆ อยู่พักใหญ่ด้วยแววตาหวั่นกังวล

ผมเพิ่งกลับจากฟังผลสอบเข้ามหาวิทยาลัย

คณะที่เลือกไว้เป็นอันดับแรกคือรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมสอบได้ที่สิบกว่า

---

*เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (๒๔๕๒-ปัจจุบัน) เสกสรรค์เกิดที่ตำบลบางปะกง อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๔๙๒ ในครอบครัวที่คุณพ่อมีอาชีพเป็นช่างเครื่องเรือตังเก และคุณแม่เป็นแม่ค้าขายผลไม้ เสกสรรค์จบชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนประจำจังหวัดสตรีของฉะเชิงเทรา ในปี ๒๕๑๐ ก็สอบเข้าเรียนในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ก็เรียนอยู่เพียง ๒ เดือนก็เดินทางไปเรียนชั้น High School ด้วยทุน A.F.S ในปีต่อมาก็เดินทางกลับเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสกสรรค์เข้าเรียนในแผนกรัฐศาสตร์ศึกษา ซึ่งได้รับการจัดตั้งขึ้นมาใหม่ ๆ ก่อนหน้านั้นเพียงปีเดียว แต่ด้วยความกดดันหลายอย่างทำให้เขาต้องเรียนบ้างทำงานบ้าง เสกสรรค์จึงมาจบการศึกษาเอาในปี ๒๕๑๗ ปัจจุบันเสกสรรค์กำลังทำปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยคอร์แนล สหรัฐอเมริกา

ในบรรดาผู้สอบได้ทั้งหมดราวสองร้อยคน ดีถมไปแล้วสำหรับเด็กบ้านนอกคนหนึ่งที่วิ่งตีนเปล่ามากับโรงเรียนวัด ตำราเรียนมอแปดของผมเพิ่งจะมีครบก่อนเรียนจบไม่กี่วัน

"ถ้ากูได้เป็นปลัดอำเภอ ต้องขอย้ายมาอยู่บางปะกง" ผมคิดครึ้มอยู่คนเดียว ขณะที่รถสายกรุงเทพฯ-ชลบุรีวาดหัวออกจากสถานี บางปะกงคือตำบลเล็ก ๆ ตั้งอยู่ปากแม่น้ำก่อนถึงตัวจังหวัดชลบุรีที่นั่นเป็นบ้านเกิดของผม

"เราจะตัดถนนเลียบริมฝั่งน้ำไปจนถึงปากอ่าว ปลูกต้นไม้ให้ร่ม มีเก้าอี้นั่งเล่นด้วย" ผมฝันถึงโครงการพัฒนาตามคำจำกัดความของหลวงท่าน

"แต่...เอ เราจะทำอย่างไรกับบ้านที่อยู่ริมน้ำ...ไล่เขาออกดื้อ ๆ คงไม่ถูก"

จากนั้นสมองของคนอายุสิบแปดก็คิดแก้ปัญหาในจินตนาการอย่างเพลิดเพลิน รถโดยสารตัวถังไม้ประดู่บุสังกะสีวิ่งฉิวไปตามถนนสุขุมวิทสายเก่า จากพระโขนงถึงบางนา ไม่นานก็พ้นสมุทรปราการ ทิวทัศน์ที่เจนตามาแต่อ้อนแต่ออกกลับมาอีกทั้งสองข้างทาง ซีกหนึ่งคือนาข้าวซึ่งกำลังรอฝนใหม่ให้สัญญาณการไถคราด อีกซีกหนึ่งคือนาเกลือขาวระยิบอยู่กลางเปลวแดด มีทิวแสม โกงกาง และกะบูนกั้นเป็นฉากก่อนถึงทะเล ชาวบ้านสองข้างถนนมักจะขัดแย้งกันอยู่เสมอในเรื่องบนบานศาลกล่าว พวกนาเกลือชอบบนให้ฝนแล้ง ส่วนพวกนาข้าวนั้นมักอ้อนวอนให้ฝนตก เทวดาท่านคงอึดอัดใจพิลึกเพราะสองพวกนี้อยู่ห่างกันแค่ถนนกั้น

"เราคงพอจะเลี้ยงพ่อแม่ได้..." ผมวกมาคิดเรื่องส่วนตัว "...เขาว่าเป็นข้าราชการไม่โกงไม่พอกิน"

"ไม่จริง...ไม่จำเป็น" ผมรีบตัดบทเรื่องนี้อย่างรวดเร็ว หันไปคิดเรื่องที่รื่นรมย์กว่า

รถโดยสารสายเมืองชลพุ่งข้ามสะพานสั้นตรงคลองผีขุดอย่างคึกคะนอง คนที่นั่งอยู่ท้ายลอยกันขึ้นพร้อมกันอย่างจัดเจน รถกระเด้งโครมใหญ่แต่ไม่มีใครหัวทิ่ม ภิกษุข้างผมสององค์ขยับแว่นกันแดดกรอบทองให้เข้าที่ รถโดยสารเกือบทุกคันมักจะมีพวกท่านนั่งอยู่เบาะหลังสุด นัยว่ากันสีกามาเบียด

ทันทีที่เท้าแตะพื้นผมก็วิ่งตรงมาบ้านซึ่งอยู่ห่างที่รถจอดไม่เท่าความกว้างของแม่น้ำ มันเป็นบ้านที่ดัดแปลงมาจากโรงเลี้ยงเป็ด หลังคาส่วนใหญ่ยังมุงจาก เสริมสังกะสีเฉพาะส่วนที่ใช้หลับนอน แม่กำลังดองฝรั่งใส่ไหเหมือนกับบ่ายวันอื่น ๆ พ่อซึ่งเป็นช่างเครื่องเรือตั้งเกมาตั้งแต่ผมยังไม่เกิด ตกงานมานับปีแล้ว วันนี้ก็นอนถอนใจตัวดำมืดอยู่บนแคร่เช่นเคย หมอนชั้นดีของแกคือกระป๋องใส่ยาตั้งกับใบจากซึ่งมีผ้าขาวม้าเก่า ๆ พับแปะอยู่บนฝา

ผมรีบแจ้งข่าวให้ทุกคนรู้พร้อมทั้งคาดหวังคำชมเชย

"เออดีๆ..." พ่อพึมพำ แล้วหยุดอยู่แค่นั้น

"แล้วแม่ว่าไงล่ะ" ผมถามคนที่เป็นหัวหน้าครอบครัวโดยพฤตินัย

"ไอ้เปรียวเอ๊ย...ทำไมเอ็งทะเยอทะยานอย่างงี้ ข้าจะเอาตังค์ที่ไหนมาส่งเอ็งเรียน แค่หาเลี้ยงไปวัน ๆ ก็จะตายอยู่แล้ว เปิดเทอมนี่ยังไม่รู้จะหาที่ไหนให้ไอ้สามคนเล็กเลย ธรรมศาสตร์ไม่ใช่โรงเรียนวัดกลางนะโว้ย" หญิงวัยห้าสิบรำพันด้วยดวงตาแดงๆ

ทั้งบ้านเงียบกริบ มีแต่เสียงฟืนปะทุและน้ำสีย้อมผลไม้เดือดล้นลงขอบเตา

-๒-

ผมเรียนปีที่หนึ่งอยู่ในธรรมศาสตร์ได้ไม่ถึงสามเดือนก็เดินทางไปสหรัฐอเมริกาในฐานะนักเรียนแลกเปลี่ยนของกองทุนอเมริกันฟิลด์เซอร์วิส สอบชิงทุนนี้ได้ตั้งแต่ยังเรียนมอแปดอยู่ที่จังหวัดชลบุรี ชีวิตในโรงเรียนมัธยมอเมริกันมีส่วนอย่างสูงในการกระตุ้นให้ผมมองกลับมายังบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเอง ปีพ.ศ.๒๕๑๑ เป็นปีที่มีการเลือกตั้งประธานาธิบดี ข่าวคราวการรณรงค์หาเสียงของผู้สมัครได้รับการเผยแพร่อย่างครึกโครม แทรกไปด้วยข่าวเดินขบวนประท้วงสงครามเวียดนาม การลอบสังหาร ดร.มาร์ติน ลูเธ่อร์ คิง และความตายของโรเบอร์ต เคนเนดี้ ถึงผมจะอยู่ในเมืองเล็ก ๆ ของรัฐชนบทอย่างวิสคอนซิน แต่ผลกระทบของข่าวสารเหล่านี้ก็มีต่อผมมากกว่าครั้งเดินลากรองเท้าฟองน้ำอยู่แถวบางปะกงหลายเท่าตัว ผมเริ่มสนใจการเมือง และให้สัมภาษณ์ความเห็นทางการเมืองเป็นครั้งแรกแก่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่นั่น

"ที่บ้านเมืองของผมไม่เจริญเท่าคุณก็เพราะมีการคอรัปชั่นของผู้นำประเทศ" ผมพูดไปอย่างนั้นเพราะคิดได้แค่นั้น

เดือนสิงหาคม๒๕๑๑ ผมกลับมาสู่ธรรมศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง เท่ากับเป็นการเรียนซ้ำชั้นแต่สิ่งที่ได้มานั้นคุ้มเกินค่าเวลาหนึ่งปี อย่างน้อยที่สุดผมก็ได้เปรียบนักศึกษาหลายคนในด้านภาษาอังกฤษ วิชานี้เป็นวิชาบังคับซึ่งคอยฉุดรั้งนักศึกษาจำนวนมาก ฉะนั้นมันจึงถูกรังเกียจเดียดฉันท์ต่าง ๆ นา ๆ เพียงแต่ว่าสมัยนั้นยังไม่มีข้ออ้างว่านี่คือภาษาของ"จักรวรรดินิยม" อย่างมากก็มีการบ่นกันว่า "ไม่ใช่ภาษาพ่อภาษาแม่ของกู"

การเรียนในธรรมศาสตร์ตอนนั้นยังไม่ใช่ระบบหน่วยกิต หากเป็นระบบเปอร์เซ็นต์ซึ่งตัดเส้นตกได้ที่คะแนนหกสิบจากร้อย ใครได้เกินแจ็ดสิบขึ้นไปก็นับได้ว่าเป็นคนเรียนดีคนหนึ่ง นักศึกษา

ปีหนึ่งของทุกคณะต้องมาสังกัดศิลปศาสตร์และแบ่งเป็นห้องคล้าย ๆ โรงเรียนมัธยม ผมอยู่ห้องบี ๑๔ และใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงยิมมากกว่าห้องเรียน เล่นมันตั้งแต่บาสเก็ตบอลล์ ปิงปอง เพาะกาย ไปจนถึงยูโด ส่วนใหญ่แล้วผมเล่นเพราะเบื่อห้องเรียน ไม่ได้มีฝีมือหรือสังกัดที่ไหนจริงจัง

ผมกลับจากสหรัฐฯได้ไม่กี่เดือนก็มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ สำหรับการเลือกตั้งนั้นจะให้มีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์พ.ศ.๒๕๑๒ ห้องเรียนภาษาไทยของผม ได้จัดให้มีการอภิปรายเรื่องรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในชั่วโมงฝึกพูด ผมเองอยู่ในเวทีอภิปรายจำลองนี้ด้วย เพื่อนร่วมห้องคนหนึ่งวิเคราะห์ว่าตามระบบที่รัฐธรรมนูญวางไว้ รัฐบาลก็คงหนีไม่พ้นชุดเดิมที่มีจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี การเลือกตั้งไม่ได้ช่วยอะไร ผมฟังแล้วยังไม่ค่อยเข้าใจนักเพราะความรู้เกี่ยวกับการเมืองของตนมีจำกัดเต็มที ส่วนความสนใจนั้นก็มีมากขึ้นเรื่อย ๆ

ใกล้วันเลือกตั้ง มีประกาศติดอยู่แถวประตูด้านท่าพระจันทร์ รับสมัครนักศึกษาสังเกตการณ์การเลือกตั้ง ใต้ประกาศมีโต๊ะเล็ก ๆ วางสมุดให้ลงชื่อผู้สมัคร ผมรีบใส่ชื่อตัวเองลงไปทันที เพราะเกิดมาไม่เคยเห็นการเลือกตั้งระดับชาติ อยากจะรู้ว่ามันเป็นอย่างไร อีกอย่างหนึ่ง ผมอยากจะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตามคำขวัญของลูกเสือที่เคยยึดถือมาตลอด ผมไม่รู้เลยว่างานอาสาสมัครชิ้นนี้จะแตกต่างจากการช่วยคนตกน้ำและดับเพลิงแถวบางปะกง มากเหลือเกิน

วันเลือกตั้งมาถึง มีรายชื่อกำหนดให้ผมไป "คุม" การเลือกตั้งที่หน่วยโรงเรียนโยธินบูรณะ ในนั้นมีชื่อนักศึกษาอีกคนหนึ่งซึ่งจะต้องไปที่เดียวกัน ตอนแรกผมไม่รู้ว่าโรงเรียนนี้ตั้งอยู่ที่ไหน เพราะตัวเองเพิ่งมาเป็นชาวเมืองหลวงได้ไม่ถึงปีดี เมื่อสืบได้ว่าอยู่ที่ใดขึ้นรถเมล์สายอะไร ผมก็เตรียมออกไปทำหน้าที่แต่เช้าตรู่

ผมเดาเอาว่าผู้รับผิดชอบหน่วยเลือกตั้งที่นั่นและเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยคงเป็นครูจากโรงเรียนดังกล่าว พวกเขาต้อนรับผมด้วยท่าทีเป็นมิตร หัวหน้าหน่วยท่าทางมีพื้นเพมาจากอิสาน โรงเรียนโยธินบูรณะตั้งอยู่บริเวณสี่แยกเกียกกาย ด้านที่ไปจากบางกระบือ

ตะวันพ้นเสาไฟแล้ว นักศึกษาคนหนึ่งก็ยังไม่มา ผู้คนละแวกนั้นเริ่มทะยอยเข้ามาลงคะแนนเลือกผู้แทน ผมศึกษามาแล้วอย่างละเอียดว่าตัวเองมีหน้าที่อะไรบ้าง ตอนแรกทุกอย่างก็ดำเนินไปอย่างเรียบร้อย จนกระทั่งทหารกลุ่มหนึ่งเดินแถวกันเข้ามาลงคะแนน ผมจึงเริ่มมีงานทำ พวกเขาถามกันแซ่ดว่าเบอร์ไหน มิหนำซ้ำยังถือหางบัตรออกมา ผมกรอกใบประท้วงยื่นให้ผู้รับผิดชอบหน่วยใบแล้วใบเล่า ตั้งแต่เกิดมาเป็นตัวเป็นตนผมไม่เคยเห็นใครทำผิดกติกาซึ่ง ๆ หน้าอย่างนี้ เขาเจตนาหรือไม่ผมไม่แจ่มชัดแต่คิดว่าตัวเองต้องทำหน้าที่อย่างรับผิดชอบที่สุด นายทหารบางคนมองหน้าผมอย่างไม่พอใจ แต่ผมก็ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร

ถึงตอนบ่าย ทหารก็ยังคงตบแถวกันมาลงคะแนนอยู่ไม่ขาดสาย ตอนนี้ผมเริ่มจำได้ว่าเคยเห็นบางคนมาครั้งหนึ่งแล้วในตอนเช้า ผมพูดกับนายทหารแต่เขาก็ยืนยันว่าไม่ใช่ ผมไม่มีหลักฐานอะไรอื่นนอกจากความจำของตนเอง อย่างไรก็ตาม ผมยังคงยื่นใบประท้วงเรื่องเอาหางบัตรออกมาและพูดบอกเบอร์กันข้างคูหาลงคะแนน ดวงตาของหัวหน้าหน่วยเลือกตั้งฉายแววหวั่นกังวลขึ้นเรื่อย ๆ มีบางครั้งที่เขาทำท่าเหมือนอยากจะบอกอะไรผมแต่ก็ไม่พูดออกมา

"คุณทำอย่างนี้มากเกินไปแล้ว" คนพูดกลายเป็นนายทหารท่านหนึ่ง ท่าทางบ่งชัดว่าหงุดหงิดกับผมมาก

ก็พวกคุณทำไม่ถูกกติกา ผมต้องปฏิบัติตามหน้าที่" ผมแย้งอย่างสุภาพ

"คุณจะเอายังไง พวกนี้เป็นแค่ทหารเกณฑ์ เขาไม่ค่อยรู้เรื่อง"

"กฎหมายออกมาแล้ว ใครจะบอกว่าไม่รู้ไม่ได้หรอก" ผมชี้แจงไปตามตำรา คิดได้อย่างเดียวว่าต้องรักษากติกา บรรยากาศรอบตัวร้อนระอุขึ้นมาทันที ผมชักนึกออกแล้วว่าอาสาสมัครอีกคนหนึ่งไม่มาเพราะอะไร

ประมาณหกโมงเย็น รถแวนคันหนึ่งเลี้ยวเข้ามาในบริเวณหน่วยเลือกตั้ง บนรถมีคนนั่งมาสองสามคน ทั้งหมดสวมเครื่องแบบนักศึกษา

"คุณสังเกตการณ์อยู่ที่นี่ใช่ไหม เร็วขึ้นรถ พวกเรามารับ ต้องรีบไปช่วยพวกที่ดูอยู่หน่วยเกียกกาย ได้ข่าวว่าถูกเตะแล้ว" คนหนึ่งพูดกับผมอย่างระล่ำระลัก พวกเขามาจากกองอำนวยการกลางของกลุ่มนิสิตนักศึกษาสังเกตการณ์เลือกตั้ง

รถมุ่งตรงไปอีกซีกหนึ่งของสี่แยกเกียกกาย แล้วจอดอยู่ห่างศาลาเลือกตั้งประมาณห้าสิบเมตร ผมเห็นคนเดินขวักไขว่เต็มถนน ส่วนใหญ่เป็นทหารและหลายคนถืออาวุธ พวกเรารีบลงจากรถเพื่อไปรับอาสาสมัครสังเกตการณ์ ผมคว้าขวดติดมือมาใบหนึ่งด้วยสัญชาตญาณ นึกในใจว่าอย่างไรก็ทิ้งกันไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่โดยส่วนตัวแล้วผมไม่รู้จักใครแม้แต่คนเดียว

พอวิ่งไปถึงหน่วยลงคะแนน ผมก็แทบหงายหลังเพราะปืนยิงเร็วกระบอกหนึ่งจ่อมาทางผมพอดี ขวดเปล่าของผมกลายเป็นของเด็กเล่นไป

"กลับขึ้นรถเร็วพวกเรา ได้ตัวทุกคนแล้ว" ใครคนหนึ่งตะโกน เสียงฝีเท้าคนวิ่งไปมา สลับกับเสียงขึ้นลำปืนชวนขนหัวลุก พอรถของเราสตาร์ทเครื่อง ทุกคนก็ต้องหมอบคุดคู้กับพื้น ผมเอาแฟ้มปิดศีรษะไว้แน่น ก้อนอิฐก้อนหินปลิวเข้ามาเหมือนลูกเห็บ กระจกข้างรถแตกเปรื่องปร่างเศษชิ้นเล็กชิ้นน้อยของมันร่วงกราวมาใส่ตัวพวกเรา

"พวกมึงอย่ามาใหญ่ในเขตของกู" เสียงหนึ่งตะโกนกรอกเข้ามา เป็นการปิดบทปฐมนิเทศประชาธิปไตยให้กับผม

-๓-

มิถุนายน ๒๕๑๒ วันนั้นเป็นวันเปิดเทอม นักศึกษาชั้นปีที่สองทุกคนแยกย้ายกันสังกัดคณะที่เลือกเป็นครั้งแรก คณะรัฐศาสตร์ของผมจัดปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ที่หอประชุมเล็ก

ผมสมัครเรียนแผนกรัฐศาสตร์ศึกษาซึ่งเพิ่งเปิดใหม่ได้สองปี แผนกนี้ไม่อนุญาตให้นักศึกษาเลือกเรียนได้ตามใจชอบ แต่จะต้องผ่านการสอบคัดเลือก ผู้สมัครต้องมีคะแนนเฉลี่ยจากชั้นปีที่หนึ่งไม่ต่ำกว่าร้อยละเจ็บสิบ ภาษาอังกฤษดีเป็นพิเศษ ทางแผนกรับนักศึกษาปีละประมาณ ๗-๑๐ คนเท่านั้น

ตอนที่ผมสอบเข้าเรียนในแผนกนี้ ผมไม่รู้เรื่องเลยว่าความเป็นมาของรัฐศาสตร์ศึกษาเป็นอย่างไร รู้เพียงว่าใบประกาศรับสมัครเน้นเรื่องศึกษาการเมืองโดยตรง มิใช่ฝึกคนไปเป็นข้าราชการเท่านั้น ถึงตอนนี้ความอยากเป็นปลัดอำเภอของผมจางไปมากแล้ว มีแต่ความอยากรู้อยากเห็นเรื่องการเมือง อีกประการหนึ่ง ประกาศบอกว่าจะสนับสนุนบ่มเพาะให้ผู้ศึกษาเป็นอาจารย์ด้วย ผมคิดว่าอาชีพอ่านเขียนอาจจะเหมาะกับผมมากกว่า

การปฐมนิเทศของคณะรัฐศาสตร์เริ่มต้นคล้ายกับการปฐมนิเทศทั่วไป คือมีผู้ทรงคุณวุฒิมาอธิบายเรื่องโน้นเรื่องนี้ เป็นการเตรียมความคิดจิตใจให้กับนักศึกษาใหม่ เวลาที่ใช้ก็ครึ่งวันเต็มๆ

บรรยากาศเริ่มเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังเท้าเมื่อรายการพูดของอาจารย์จบลง ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้เที่ยงเต็มแก่ ทันทีที่อาจารย์ท่านสุดท้ายออกไป ประตูหอประชุมเล็กก็ถูกงับไว้สนิท ปากทางออกมีชายหนุ่มสามสี่คนนั่งขวาง คนหนึ่งกระโดดขึ้นไปบนเวทีด้วยมาดอันเคร่งเครียด

"ไอ้ห่า พวกมึงยังหน้าใหม่ ไม่ใช่สิงห์แท้" เขาตะโกนก้องใส่นักศึกษาชายหญิงที่นั่งอยู่นับร้อย ผมรู้สึกงง ๆ นึกไม่ออกว่าเกิดอะไรขึ้น คนถัดๆไปที่ขึ้นพูดก็มีอาการคล้ายๆกัน คือท่าทางปกติตอนอยู่ข้างล่าง แต่พอเท้าสัมผัสเวทีสีหน้าก็เปลี่ยนไป มันเหมือนการทรงเจ้าเข้าผีอะไรทำนองนั้น ทุกคนตะโกนสุดเสียงและใช้ถ้อยคำที่ชวนระคายหูอย่างยิ่ง ผมเองก็ไม่ใช่ลูกผู้ดีมาจากไหน แต่ไม่เคยพูดจาเช่นนี้กับคนที่เราไม่รู้จักมาก่อน

ในที่สุดผมก็ตัดสินใจลุกขึ้น เดินออกมาที่ประตูด้านหน้า พวกที่นั่งขวางทำท่าจะไม่ให้ไป ผมจึงพยายามใช้ไม้นวมก่อน

"มีนัดกับเพื่อนไว้เที่ยง ตอนนี้เกือบเที่ยงครึ่งแล้ว" ผมบอกกับพวกเขาดีๆตามความจริง

"ให้ไปได้" ใครคนหนึ่งท่าทางเป็นผู้มี "อาวุโส" ออกคำสั่งกับพวกเฝ้าทางออก

ผมรีบจ้ำพรวดๆออกจากที่นั่นแล้วตรงไปท่าพระจันทร์ เพื่อนที่ผมนัดไว้ยังคงรออยู่ที่ร้านอาหารแห่งหนึ่ง เราสั่งอาหารทันทีด้วยความหิว

หลังจากกินข้าวกลางวันเสร็จ เราเดินออกมานอกร้านเตรียมกลับเข้าไปในมหาวิทยาลัยอีก ทันใดนั้นผมก็เหลือบไปเห็นคนกลุ่มหนึ่งประมาณสี่ห้าคนเดินเข้ามาทางปากซอย พวกเขาคือบรรดาผู้มี "อาวุโส" จากหอประชุมเล็ก ผมไม่มีทางเลือกนอกจากจะเดินสวนออกไปอย่างใจดีสู้"สิงห์"

"เฮ้ย มึงมานี่ซิ" คนหนึ่งในกลุ่มเรียกอย่างเฉียบขาด แสดงว่าจำผมได้

ผมรู้สึกร้อนฉ่าไปทั้งใบหน้า เลือดฉีดแรงไปทุกขุมขน ทุกหยดหยาดดูเหมือนจะเดือนพล่าน เขาล่วงเกินผมมากเกินไปแล้ว

"มีอะไรรึ" ผมเดินเข้าไปหา มือเท้าสะเอวถ่างขา อกยืดเต็มที่ เพียงแค่เห็นท่าทีของผมพวกเขาก็ตาลุกวาว คนหนึ่งรูปร่างสูงใหญ่ที่สุดกวาดสายตามองผมจากหัวจรดเท้า

"มึงแน่มากเรอะ" เขาตะคอก แต่ผมตัดสินใจจะไม่กลัวเสียแล้ว

"ก็ไม่แน่หรอก ผมเพียงแต่มาเรียนหนังสือ" ผมตอบเรียบๆมือยังเท้าสะเอวอยู่ ฝ่ายตรงข้ามยิ่งทวีความเกรี้ยวกราด

"มึงเอากับกูไหม"

"ผมมากับเพื่อน วันนี้ไม่อยากมีเรื่อง" ผมสะกดกลั้นความรู้สึกอย่างยากเย็นแล้วเดินดุ่มๆออกไป ไม่ถึงสิบก้าวผมก็หยุดกึก ทำไมผมจึงต้องยอมให้เขาทำอย่างนี้ กูก็คนสู้คน ผมนึกในใจ มันจะเป็นใครมาจากไหนไม่สำคัญถ้าล่วงเกินกันขนาดนี้ก็ต้องเจอกัน เราเป็นลูกน้ำเค็ม หากปล่อยให้คนรังแกตามใจชอบจะกลับไปดูหน้าคนบางปะกงได้อย่างไร สมองผมครุ่นคิดแต่เรื่องศักดิ์ศรีลูกผู้ชาย ไม่มีบทวิเคราะห์การเมืองปนเข้ามาแม้แต่น้อย

ผมเดินกลับไปที่คนกลุ่มนั้นอีก

"ผมไม่กลัวคุณหรอก แต่วันนี้มากับเพื่อน ทีหลังอย่าท้าก็แล้วกัน"

พวกเขาคงนึกไม่ถึงจึงเงียบไปสักครู่ ผมหันหลังกลับเดินออกจากซอยโดยไม่เหลียวไปดูอีก

"ไอ้สัตว์ มึงยังไม่รู้จักกูดี" เสียงตะโกนโหวกเหวกดังตามมา แต่ก็ไม่มีปฏิบัติการอะไรสำหรับผม การประกาศ"สงคราม"ได้ผ่านไปแล้ว

-๔-

ผมรักคณะรัฐศาสตร์ตั้งแต่ยังไม่ทันเข้าเรียนและมีความใฝ่ฝันอยู่มากเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่เช่นนั้นแล้วผมก็คงไม่เลือกที่นี่เป็นอันดับหนึ่งในตอนสอบคัดเลือก นึกไม่ถึงเลยว่าตัวเองจะได้รับการต้อนรับอย่างนี้ในวันแรกที่เข้ามา ผมเป็นเด็กบ้านนอก อยู่วัดมาตั้งแต่สูงกว่าปิ่นโตนิดเดียว เติบใหญ่มาท่ามกลางจารีตประเพณี มีหรือจะไม่เคารพคุณวุฒิ วัยวุฒิ แต่การอยู่กับพระสอนผมว่าคนที่ควรเคารพนั้นต้องมีคุณสมบัติบางอย่าง อย่างน้อยต้องมีศีลธรรมและความโอบอ้อมอารี แม้แต่นักเลงก็ยังถือศีลหลายข้อ

วันปฐมนิเทศทำให้ผมเงียบซึมไปพักใหญ่ ไม่อยากพูดกับใคร ไม่อยากยุ่งเกี่ยวกับอะไร ชีวิตผมถูกถอนรากมาจากหมู่บ้านมากกว่าสองปีแล้ว หวังจะอาศัยมหาวิทยาลัยเป็นหมู่บ้านแห่งใหม่ ก็ถูกรังเกียจเดียดฉันท์เสียแต่แรก ด้วยเราไม่ยอมก้มหัวให้คนจำนวนหนึ่ง เวลาผ่านไปไม่นานผมยังได้รับรู้เพิ่มอีกว่านอกจากจะถูกแอนตี้เป็นการเฉพาะตัวแล้ว ผมยังถูกเพ่งเล็งในฐานะอยู่แผนกรัฐศาสตร์ศึกษาอีกด้วย แผนกดังกล่าวแหวกออกจากจารีตเดิมที่ฝึกนักศึกษารัฐศาสตร์เข้ารับราชการในกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงต่างประเทศ อาจารย์ เสน่ห์ จามริกซึ่งเป็นหัวหน้าแผนกอยากเห็นนักศึกษารัฐศาสตร์เรียนรู้เรื่องการเมืองอย่างอิสระเสรีโดยไม่ต้องคอยกังวลว่าจะสอดคล้องกับระบบการเมืองการปกครองในตอนนั้นหรือไม่ ตัวท่านเองก็ถูกรังเกียจหรือกระทั่งรังควานจากอาจารย์และนักศึกษาหลายคนในคณะ "ความผิด" ของท่านคือการเป็นนักวิชาการอย่างเดียว

ผมใช้ชีวิตอย่างสันโดษในห้องสมุดหรือไม่ก็มุมสงบที่เหลืออยู่บ้างราวๆเดือนกว่า ข่าวงานต้อนรับน้องใหม่ก็แว่วมาเข้าหู ผมตั้งใจว่าจะไม่เกี่ยวข้องด้วย

แต่แล้วผมก็ต้องเปลี่ยนใจ

"เขาพูดกันว่า ถ้านายไปจะโดนหนัก" เพื่อนที่มีอยู่ไม่กี่คนกระซิบบอก

"ถ้าเช่นนั้นกูต้องไป"

พิธีรับน้องในตอนเช้าไม่มีอะไรมาก รุ่นพี่โดยเฉพาะผู้หญิงมาโปรยข้าวตอกดอกไม้ให้อย่างเอ็นดูพวกเรา ถึงกระนั้นผมก็อดคิดไม่ได้ว่าการเข้าเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยช่างมีพิธีรีตรองมากเหลือเกิน ยิ่งกว่าบวชนาคแถวบางปะกงเสียอีก ในตอนบ่ายพวกเราจะต้องผ่านซุ้ม"ต้อนรับ"ของนักศึกษาทุกชั้นปีที่สูงกว่าเรา จุดนี้แหละที่ลือกันว่าผมจะโดนหนัก ผมเองก็รอมาครึ่งวันเพราะอยากรู้ว่าเขาจะทำอะไรกับผมบ้าง

ชุ้มรับน้องใหม่ถูกจัดขึ้นบริเวณระเบียงริมน้ำชั้นสองของตึกที่เป็นห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบัน ตอนนั้นตึกรัฐศาสตร์และตึกเศรษฐศาสตร์ที่ใช้ทุกวันนี้ยังไม่มี ก่อนจะขึ้นมาที่ระเบียง นักศึกษาปีที่สองที่เป็นชายถูกสั่งให้ปีนข้ามรั้วตาข่ายของสนามเทนนิสมาแล้ว

ผมเดินตามแถวเข้าไปที่ด่านแรก

"ลอดเก้าอี้ที่กูนั่ง" ท่านผู้หนึ่งออกคำสั่ง

ทุกคนรวมทั้งผมด้วยปฏิบัติตาม ผมตั้งใจไว้แล้วว่าจะอดทนดูไปสักพัก

"เอ้ากินเหล้านี่" ใครคนหนึ่ง ยื่นยี่สิบแปดดีกรีมาหนึ่งขวด ผมเทมันลงคออย่างไม่ยั้งขณะที่นักศึกษารุ่นพี่อีกคนหนึ่งเอาสีต่างๆโรยลงมาบนหัว ฝนตอนบ่ายโปรยลงมาเล็กน้อย

"พอๆ ไอ้บ้าเดี๋ยวของกูหมด" เจ้าของเหล้าห้ามเสียหลง

ผมผ่านไปทีละด่านๆ หนักบ้างเบาบ้าง บางคนก็ยิ้มแย้มแจ่มใสแสดงความยินดีที่ได้รู้จักเพื่อนใหม่ ผมรู้สึกมีกำลังใจขึ้นมาบ้าง

กระทั่งมาถึงด่านเกือบสุดท้าย

"มึงเรอะเสกสรรค์ ไป กูไม่ต้อนรับมึง" ชายหนุ่มร่างผอมสูงคนหนึ่งพูดด้วยสีหน้าแววตาเกลียดชังเต็มที่ ผมไม่ว่าอะไรเดินต่อไป

"บ๊ะ ไอ้หมอนี่ตัวใหญ่ดี เล่นกีฬาอะไรหรือเปล่า" เจ้าของด่านถัดมาทักเสียงดัง ใบหน้าแดงกร่ำด้วยฤทธิ์เมรัย ผมเห็นเครื่องแบบที่ใส่ก็รู้ว่าเรียนจบไปแล้ว

"เล่นยูโดครับ" ผมตอบไปตามเรื่อง เพราะเล่นอยู่สารพัดอย่างเพื่อออกกำลัง

"เอ้างั้นมึงตบเบาะให้กูดู"

พื้นระเบียงต่างกับเบาะยูโดยิ่งกว่าฟูกกับฟาง นี่มันเป็นหินอ่อนแข็งเป๊ก ซ้ำยังเจิ่งนองไปด้วยน้ำฝนและเศษขยะนานาชนิด แต่ไม่เป็นไร ผมจะต้องพิสูจน์ให้พวกเขาเห็นว่าเราก็บ้าพอกัน ผมนอนหงายลงกับลานระเบียง เก็บคอแน่น น้ำสกปรกไหลวาบเข้าไปในเสื้อและกางเกง แขนสองข้างของผมเหวี่ยงออกกระทบพื้นเป็นจังหวะตบ"เบาะ"ตามที่ฝึกมา

"ไอ้ฉิบหาย น้ำกระเด็นใส่กู" ชายร่างเหมือนหมีควายคนหนึ่งหันมาตะคอกดุเดือด ผมชงักขยับตัวลุกขึ้น

"เฮ้ย ใครสั่งให้มึงหยุด" อีกคนหนึ่งตวาด

ผมยังจำภาพตัวเองในวันนั้นได้อย่างชัดเจน หัวหูเปียกโชก สีเขียวแดงเปื้อนไปทั้งตัว ตาขวางเหมือนหมาบ้า พอกันทีสำหรับความสนุกของคนเหล่านี้ พอกันทีสำหรับ"การศึกษา" พิธี

กรรมของพวกปัญญาชน ผมพร้อมจะกลับไปช่วยแม่ขายผลไม้ในตลาดหรือไม่ก็ออกทะเลเป็นลูกเรือตังเกกับพ่อดีกว่า

"มา ใครจะเอากับกูก็ได้ พวกมึงรังแกกันมากเกินไปแล้ว" ผมปรี่เข้าใส่คนร่างใหญ่ที่ว่าผมทำน้ำกระเซ็น แต่ยังไม่ทันทำอะไรก็มีมือของใครต่อใครมาฉุดไว้นุงนังไปหมด คนหนึ่งในนั้นคือ สุรินทร์ พิศสุวรรณ หนุ่มมุสลิมจากเมืองนครฯ เราเป็นเพื่อนนักเรียน เอ เอฟ เอส รุ่นเดียวกันและอยู่รัฐศาสตร์ศึกษาด้วยกันทั้งคู่ ปัจจุบันท่านผู้นี้เป็นอาจารย์ประจำของคณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

สุรินทร์แยกตัวผมออกมา แล้วพาไปล้างหน้าในห้องน้ำ ผมรู้สึกมึนนิดๆเพราะฤทธิ์เหล้าขาวที่ถูกบังคับให้กิน ล้างหน้าเสร็จออกมาก็เป็นเวลาโพล้เพล้เต็มที

"เดี๋ยวไปพักบ้านกู" สุรินทร์ว่า ผมพยักหน้าเงียบๆ แต่ยังไม่ทันไรก็มีเสียงหนึ่งแทรกเข้ามา "คนไหนชื่อเสกสรรค์ รุ่นพี่ต้องการพบ"

ผมเดินออกไปทั้งๆที่เพื่อนพยายามห้าม แต่ผมก็ตัดสินใจแล้วว่าวันนี้เป็นไงก็เป็นกัน

ในห้องที่ทุกวันนี้เป็นห้องสมุดเศรษฐศาสตร์ มีนักศึกษาชายสิบกว่าคนนั่งกันอยู่เป็นกึ่งวงกลม แสงไฟในห้องทึบทึม กลิ่นแอลกอฮอล์หึ่งคลุ้ง สายตาทุกคู่จับอยู่ที่ผมขณะที่ก้าวเข้าไป ไม่มีแววตาที่เป็นมิตรแม้แต่นิดเดียว

"นี่เรอะ เสกสรรค์ เอ้านั่งซิ" หนุ่มร่างเตี้ยล่ำท่าทางเป็นพี่เบิ้มเอ่ยขึ้น ผมดึงเก้าอี้ที่วางอยู่เกะกะตัวหนึ่งมานั่งตามคำเชิญ

"ได้ข่าวว่าลื้อไม่ค่อยเคารพรุ่นพี่ ใช่มั้ย"

"ก็แล้วแต่ว่าคนไหนดีไม่ดี" ผมตอบเรียบๆ

"แล้วอย่างอั๊วนี่ล่ะ ลื้อเคารพมั้ย" ชายร่างหนาถามเสียงดุๆ

"ก็ต้องดูกันไปก่อน ถ้าเป็นคนดีก็เคารพ ถ้าไม่ดีก็ไม่เคารพ"

ผมพูดยังไม่ทันขาดคำก็มีแก้วเหล้าใบหนึ่งลอยมากระทบปากผมอย่างจัง คนขว้างเป็นหนุ่มหน้าหยกซึ่งผมจำได้ว่าอยู่รุ่นเดียวกับผม เขากลายเป็น"สิงห์แดง"ได้เร็วดีแท้ ผมเอามือลูบริมฝีปากช้าๆ เลือดข้นแดงรินหยดมาตามร่องนิ้ว ผมรู้สึกเหมือนมีไฟลุกโชนอยู่ในเบ้าตาของตนเอง

"วันนี้มึงเมากูไม่อยากทำ แต่ระวังตัวให้ดี" ผมกล่าวเนิบๆ ถ้าพวกเขามีแค่สามคนก็คงไม่ต้องพูดอะไร แต่นี่สิบกว่าคน มันมากเกินไป

"เฮ้ย มึงแน่จริงซกกับกู" คนขว้างแก้ว ท้าซ้ำพร้อมกับยื่นหน้าออกมา ถึงตอนนี้ผมลืมสนิทว่าคู่กรณีรอบตัวมีกี่คน กำปั้นขวาสั่นออกไปอย่างรวดเร็ว "เพื่อนร่วมรุ่น" ผู้นั้นหงายหลังลงไปทั้งเก้าอี้ ทุกคนลุกขึ้นพรึบพร้อมกัน

หอเล็ก มธ.

ซ้าย วิเชียร มณีสุข ประธานเชียร์
ขวา กอบศักดิ์ พงศ์นพรัตน์ รองประธาน
นิติศาสตร์ ๒๕๑๒

"นี่มึงกล้าต่อยน้องกูเรอะ" คนเป็นพี่เบิ้มตะโกนเอะอะใส่ผม

"เอามันเลยพี่ สั่งสอนมันเสียบ้าง" เสียงตะคอกคำรามดังมาจากรอบทิศ สภาพในห้องไม่ผิดอะไรกับฉากจำเจในภาพยนต์ไทย แต่ในสายตาของผู้เห็นเหตุการณ์ในวันนั้น ผมคือ"ผู้ร้าย"ที่สมควรจะถูกรุมกระทืบ

ผมรีบลุกขึ้นออกมาที่ระเบียง พยายามหันหลังพิงกำแพงด้านหนึ่ง ตะโกนใส่คนเหล่านั้นอย่างลืมตาย

"พวกมึงเข้ามาทีละคน ออกมาเลย แน่จริงเข้ามาทีละคน"

-๕-

การเรียนปีสองของผมผ่านไปเงียบๆ มันก็ดีไปอย่างที่มีเรื่องกันเสียตั้งแต่แรก ไม่มีใครตอแยกับผมอีก รวมทั้งไม่ค่อยมีใครอยากจะคบผมด้วยเพราะเกรงจะถูกเพ่งเล็งจากรุ่นพี่ แต่ผมก็มีเพื่อนและผู้เห็นอกเห็นใจอยู่บ้างทั้งในคณะและนอกคณะ ระบบอาวุโสในรัฐศาสตร์นั้น แม้จะเป็นที่ภูมิอก-ภูมิใจของคนกลุ่มหนึ่งแต่ก็เป็นที่รังเกียจของนักศึกษาคณะอื่นๆซึ่งถือว่ากระแสหลักของมหาวิทยาลัยเราคือความเสมอภาคและประชาธิปไตย ปีการศึกษา ๒๕๑๒ เป็นปีแรกที่ผมได้รับรางวัลเรียนดีสาเหตุหนึ่งเป็นเพราะผมแขนหักระหว่างแข่งขันบาสเก็ตบอลล์ระหว่างคณะ เฝือกที่ห้อยคอหนักอึ้งอยู่สามสี่เดือนทำให้ผมต้องนั่งจมอยู่กับกองหนังสือไปโดยปริยาย วิชาที่ผมภูมิใจมากเป็นพิเศษคือปรัชญาการเมืองตะวันตกซึ่งสอนโดยอาจารย์เสน่ห์เอง ในภาคแรกนั้นผมกับสุรินทร์ได้คะแนนสูงสุดเท่ากัน

ระยะที่ผมเรียนอยู่ปีสองนั้น ตึกรัฐศาสตร์ปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง นักศึกษารัฐ-ศาสตร์ต้องกระจายกันไปเรียนตามตึกต่างๆในบริเวณใกล้เคียง สำหรับแผนกรัฐศาสตร์ศึกษานั้นมีที่เรียนประจำอยู่สองแห่งคือปีกเหนือสุดของตึกโดมซึ่งอยู่ติดกับตึกเอที่ในปัจจุบัน และห้องสมุดกลางชั้นสองด้านที่ยื่นมาชนกับตึกรัฐศาสตร์ใหม่

ตอนที่ผมแขนหักเขียนหนังสือไม่ได้นั้น ผมชอบไปนั่งพิมพ์ดีดอยู่ในห้องเรียนที่ใช้ที่ของตึกโดม ในนั้นมีห้องอาจารย์เล็กๆรวมอยู่ด้วยห้องหนึ่ง อาจารย์ท่านนี้สอนแผนกปกครองและอยู่ในคณะมานาน ด้วยเหตุผลใดไม่ทราบ ท่านมียศทางทหารด้วย ผมชอบเข้าไปพิมพ์ดีดหลังเวลากินข้าวเที่ยงซึ่งก็คือเคาะก๊อกแก๊กด้วยมือซ้ายข้างเดียว อย่างน้อยก็ดีกว่าเขียน ปรากฏว่าเวลาที่ผมพิมพ์ดีดนั้นตรงกับเวลาที่ท่านอาจารย์ผู้นี้งีบกลางวัน ความไม่พอใจจึงเกิดขึ้นเอามากๆ

วันหนึ่งท่านก็พูดกับผมตรงๆ

"นี่เธอ ไปพิมพ์ที่อื่นได้มั้ย ฉันจะนอน"

"ก็ผมเขียนหนังสือไม่ได้ ต้องใช้พิมพ์ดีด"ผมพยายามชี้แจง

"ยกไปพิมพ์ที่อื่นซิ หนวกหูจะตาย" อาจารย์ว่า

ผมส่ายหัวอย่างทั้งฉิวทั้งขัน แขนหักเข้าเฝือกเบ้อเริ่มอย่างนี้จะยกพิมพ์ดีดได้อย่างไร แล้วพิมพ์ดีดตั้งโต๊ะแบบโบราณนั้นมันเบาเสียเมื่อไร ผมขี้เกียจตอบโต้จึงพิมพ์ต่อไปอีก สักครู่ก็มีเสียงเดินลงส้นปึงๆออกไปจากห้อง

ปลายปีนั้นเอง ผมก็ต้องเผชิญหน้ากับอาจารย์ท่านนี้อีกครั้งหนึ่ง ในห้องสอบสัมภาษณ์ชิงทุนของคณะรัฐศาสตร์

"ลำบากมากรึ ถึงต้องมาขอทุน" อาจารย์ที่ว่าถามสบัดๆ

"ผมนั้นพอทนได้ แต่พ่อแม่ลำบากมาก" จำได้ว่าตอบท่านไปอย่างนี้

"โฮ้ย พ่อแม่มันก็ต้องลำบากทั้งนั้นแหละ" อาจารย์รีบตัดบท และการสัมภาษณ์ก็สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว ผมรู้ดีว่าไม่ต้องไปคอยฟังผลให้เสียเวลา มันเป็นการสอบชิงทุนที่อยุติธรรมที่สุดเท่าที่เคยเห็นมา

กว่าผมจะแก้เผ็ดได้ก็ผ่านขึ้นชั้นปีที่สามไปแล้ว ตึกใหม่ของเราถูกเปิดใช้เป็นครั้งแรก ห้องเรียนของแผนกรัฐศาสตร์ศึกษามักจะอยู่ชั้นห้าซึ่งเป็นชั้นบนสุดของตึก หน้าลิฟท์ทุกชั้นมีป้ายติดไว้ว่า"เฉพาะอาจารย์" ฉะนั้นการปีนบันไดขึ้นมาเรียนชั้นห้าวันละหลายรอบจึงเป็นเรื่องน่าเบื่อหน่ายที่สุด

ผมทำอยู่ได้ไม่นานก็เริ่มใช้ลิฟท์ขึ้นลง อาจารย์หลายท่านพบผมหรือพวกเราในแผนกกำลังใช้ลิฟท์ก็ไม่ว่าอะไร สภาพเช่นนี้ใครไม่เมตตาก็นับว่าใจแคบเต็มที แต่แล้ววันหนึ่งผมก็ประจันหน้ากับอาจารย์ผู้นั้นอีกจนได้ขณะที่กำลังรอลิฟท์

"เธออ่านป้ายไม่ออกรึไง" ท่านกระชากเสียงตามแบบฉบับ

"อ่านออก แต่มันเมื่อย ไม่อยากเดิน"

"นักศึกษาไม่มีสิทธิใช้" อาจารย์ยังยืนไม่ให้ผมเข้าลิฟท์ ผมรู้สึกเดือดปุดๆ ขึ้นมาทันที แต่ก็ตอบไปด้วยน้ำเสียงที่เย็นชา

"เราต่างคนต่างไม่ได้สร้างลิฟท์นี้ ไม่มีใครมีสิทธิมากกว่าใคร"

ปรากฏว่าได้ผล ท่านเดินสบัดก้นลงบันไดไปทันที ผมยิ้มกริ่มอยู่ในลิฟท์อย่างพอใจ

-๖-

ปี๒๕๑๒ เป็นปีที่ผมอ่านหนังสือค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่เป็นตำราจากห้องสมุด พวกเราที่เรียนแผนกรัฐศาสตร์ศึกษาถูกเคี่ยวเรื่องภาษาอังกฤษเป็นพิเศษทั้งทางด้านอ่าน เขียนและพูด อาจารย์สอนภาษาอังกฤษของเราปีนี้เป็นแหม่มอาสาสมัครชาวแคนาดาชื่อริดกี้ แลมเบรกท์ เป็นครูที่น่ารักและเอาใจใส่ต่อนักเรียนดีมาก ทุกคนต้องเขียน เรียงความภาษาอังกฤษสัปดาห์ละเรื่องในหัวข้อที่ท้าทายความคิดทั้งสิ้น เมื่อถูกเคี่ยวหนักขนาดนี้พวกเราทุกคนจึงสามารถใช้ตำรารัฐศาสตร์ภาษาอังกฤษได้อย่างค่อนข้างคล่องแคล่ว สำหรับผมแล้ว แง่คิดทางการเมืองจากรัฐศาสตร์ศึกษามีผลต่อการก่อรูปทรรศนะทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของตนเองไม่น้อย

เวลาผ่านไป ผมก็ได้พบกับคนที่เบื่อคณะมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ถึงอย่างไรคนเหล่านี้ก็ยังเป็นส่วนน้อยของนักศึกษารัฐศาสตร์ ทางออกของพวกเขาต่างจากผม คืนไม่ไปดีต่อยกับใครแต่หันไปเข้าร่วมกิจกรรมนอกมหาวิทยาลัยเช่นไปทำหนังสือสังคมศาสตร์ปริทรรศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา ไปร่วมกลุ่มปริทรรศน์เสวนาที่นำโดยอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ บ้างก็ไปข้องแวะกับกิจกรรมของศูนย์กลางนักศึกษาคริสเตียนแถวสะพานหัวช้าง นักกิจกรรมเหล่านี้มีจรัล ดิษฐาภิชัย ธเนศ อาภรณ์สุวรรณและปรีดี บุญซื่อเป็นต้น ไม่มีกิจกรรมอะไรที่เป็นซ้ายในมาตรฐานปัจจุบัน พวกเขาเพียงต้องการไปให้พ้นจากห้องบรรยายอันน่าเบื่อและสภาพหรูหราฟุ้งเฟ้อในมหาวิทยาลัยเท่านั้น

ถึงปี พ.ศ.๒๕๑๓ พวกเราก็คุยกันว่าน่าจะมีกลุ่มและกิจกรรมอะไรสักอย่างที่ดึงดูดนักศึกษาให้มาสนใจปัญหาของบ้านเมืองบ้าง ที่คิดขึ้นมาได้คือการจัดให้มีการสนทนาการเมืองกับผู้มีความรู้สัปดาห์ละครั้ง อาศัยสนามหญ้าริมน้ำหน้าตึกโดมเป็นที่คุยกันและเปิดกว้างให้นักศึกษาจากทุกคณะเข้าร่วม คนที่สมควรได้รับเครดิตในเรื่องนี้คือจรัล ดิษฐาภิชัย นักศึกษารัฐศาสตร์จากเมืองพัทลุง จรัลนับว่าเป็น"ฮิบปี้"คนแรกของธรรมศาสตร์ ไว้ผมยาวหยิกหยองยิ่งกว่านักศึกษาหัญิง หนวดหนาจนเลื้อยเข้าริมฝีปาก เสื้อกางเกงไม่มีการรีดและอาจจะไม่มีการซักด้วยเป็นเวลานานๆ

กลุ่มสนทนาการเมืองนี้เรียกกันว่าสภาหน้าโดม

ผมยังจำบรรยากาศวันเปิดสนทนาครั้งแรกได้ดี จรัลเป็นคนถือป้ายที่เอากระดาษแข็งมาแปะกับไม้ท่อนหนึ่งเท่านั้น ขบวนแห่มีคนเข้าร่วมประมาณสิบกว่าคนรวมทั้งผมด้วย เราเดินจากหน้าตึกรัฐศาสตร์ปัจจุบันไปยังสนามหญ้าหน้าโดมท่ามกลางเสียงหัวเราะขบขันของผู้คนที่พบเห็น มันเหมือนขบวนแห่ขันหมากหรือเถิดเทิงมากกว่าขบวนการเมือง

อันที่จริงในระยะแรกผมไม่ค่อยมีบทบาทอะไรในสภาหน้าโดม เป็นเพียงผู้สนับสนุนและให้กำลังใจคนหนึ่งเท่านั้น เหตุผลที่สำคัญคือผมอยากจะอาศัยระบบในคณะรัฐศาตร์เป็นช่องทางปรับปรุงบรรยากาศบางอย่าง ก่อนจะขึ้นสู่ชั้นปีที่สาม ผมได้รับเลือกเป็นประธานชุมนุมสัมมนารัฐศาสตร์และหัวหน้าห้องรัฐศาตร์ศึกษาพร้อมๆกัน ฐานะหลังนี้ทำให้ผมได้นั่งอยู่ในคณะกรรมการนักศึกษาของรัฐศาสตร์ด้วย

ก่อนที่จะได้รับเลือกเป็นประธานชุมนุมสัมนา รุ่นพี่สองคนคืออุดม ขันธ์แก้ว กับอานันท์ กาญจนพันธุ์ได้ให้แง่คิดกับผมว่า คณะของเราควรจะจัดงานใหญ่สักครั้งเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองคนที่อื่นเขาจะได้มองเราดีขึ้น ได้เห็นว่าสิ่งที่เราเรียนนั้นมีประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ทั้งสองคนต่างอยากทำงานนี้แต่ตอนนั้นเรียนใกล้จบเต็มที พี่อานันท์นั้นเป็นประธานนักศึกษารัฐศาสตร์ส่วนพี่อุดมคือประธานชุมนุมสัมมนาคนก่อนผม

ด้วยเหตุนี้เมื่อผมขึ้นปีที่สามในปี ๒๕๑๓ ผมก็เริ่มคิดจัดนิทรรศการการเมืองทันที ผมเขียนโครงการในนามของชุมนุมสัมมนาขออนุมัติจัดงานจากทางผู้บริหารคณะแล้วเอาไปเสนอขอทุนจากมูลนิธิต่างๆตลอดจนสถาบันธุรกิจที่มีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมประเภทนี้ จากนั้นก็ชักชวนเพื่อนนักศึกษาที่พอพูดกันได้มาช่วยทำงาน

นิทรรศการที่เราจัดนั้นเป็นวิชาการล้วนๆ เป็นการแสดงเนื้อหาสังเขปของวิชาที่เรียน เช่น ประวัติการเมืองไทย ระบบการปกครองของประเทศต่างๆ ประวัติความคิดทางการเมืองและความขัดแย้งระหว่างประเทศเป็นต้น เราจัดกลุ่มย่อยศึกษารวบรวมข้อมูลในแต่ละเรื่องแล้วนำมาแสดงประกอบภาพและแผนภูมิหรืออะไรก็ได้ที่มันติดแสดงบนบอร์ดได้ ส่วนผลการค้นคว้าเราก็พิมพ์รวมเล่มอยู่ในหนังสือชื่อ “การเมือง”

ผมจำได้ว่าฝ่ายศิลปของเราคือคุณ สุรชัย พิพัฒน์ศิริศักดิ์ ซึ่งหลังจากเรียนจบแล้วก็ไปทุ่มตัวสอนหนังสือเด็กยากจนอยู่ในถิ่นทุรกันดารนับปี สุรชัยเอารูปที่เราคัดเลือกมาจากหนังสือต่างๆไปขยายใหญ่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร รูปเหล่านี้สวยงามและน่าสนใจมาก เสียดายที่กระจัดกระจายหายไปหมด

นิทรรศการของเราแสดงในตึกรัฐศาสตร์ทั้งห้าชั้นแต่เฉพาะในห้องทางปีกขวาของตัวอาคาร นอกจากนี้เรายังมีภาพยนต์สารคดีมาฉายที่ห้องโสตทัศนศึกษา หนังพวกนี้ก็ขอยืมมาจากสถานทูตต่างๆ ที่สำคัญคือจากสถานทูตฝรั่งเศส รัสเซียและหน่วยเผยแพร่ข่าวสารของสหรัฐฯ ผมเองเดินเทียวเข้าเทียวออกเพื่อขอยืมหนังสือ รูปภาพ ตลอดจนฟิล์มภาพยนต์จากสถานที่เหล่านี้จนกลัวคนเขาจะสงสัยว่ามีกิจกรรมลี้ลับอะไรกับต่างชาติ

เพื่อนนักศึกษาที่มาช่วยกันทำงานนั้น ส่วนใหญ่เป็นเพราะมีใจรักทางด้านวิชาการ เราใช้คนทำงานทั้งหมดประมาณสามสิบคน แต่ในนี้มีส่วนหนึ่งมีต้องการสมัครรับเลือกตั้งในตำแหน่งต่างๆสำหรับปีการศึกษาถัดไป ฉะนั้นเขาจึงถือเอางานนิทรรศการเป็นผลงานไว้หาเสียงด้วย อันที่จริงทำเช่นนั้นก็ไม่มีอะไรผิดเพราะคนที่หาเสียงด้วยงานย่อมดีกว่าหาเสียงด้วยเงินแน่นอน แต่สิ่งที่ทำให้ผมอึดอัดใจก็คือ นักศึกษาส่วนนี้พยายามผลักดันให้มีพิธีเปิดที่ออกจะใหญ่โอฬาร มีการคิดกันถึงขั้นเชิญนายกรัฐมนตรีมาเปิดงาน ต่อมาก็นึกจะเชิญอธิการบดี สุดท้ายตกลงกันว่าเชิญคณบดีรัฐศาสตร์ก็พอ สำหรับตัวผมเองแล้วไม่เห็นด้วยกับการมีพิธีเปิดมาตั้งแต่แรก

ในวันเปิดงาน ผมในฐานะประธานชุมนุมต้องมีหน้าที่กล่าวรายงานและเชิญท่านคณบดีกล่าวเปิดนิทรรศการ วันนั้นเรามีทั้งผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์และวิทยุ ทีวีมาสังเกตการณ์อยู่ด้วย และเมื่อได้เวลา ผมก็เดินออกมายืนหน้าไมโครโฟน

"ท่านคณบดี แขกผู้มีเกียรติและเพื่อนนักศึกษาทั้งหลาย...." ผมเริ่มต้นแล้วนิ่งไปสักครู่ เพราะไม่แน่ใจว่าจะพูดอะไรต่อไปดี

แต่แล้วผมก็พรั่งพรูออกมาอย่างกลั้นไม่อยู่

"ผมไม่เห็นด้วยกับพิธีเปิดครั้งนี้ มันเป็นการทำงานแบบผักชีโรยหน้า เป็นการสืบทอดลักษณะเอาหน้าเอาตาที่มีอยู่มากในสังคมไทย เป็นการสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น เป็น....."

พวกอาจารย์ทั้งหลายทำหน้าเจื่อนๆ ผู้สื่อข่าวงงเป็นไก่ตาแตก ขณะที่เพื่อนผมสองสามคนอมยิ้มอย่างสบอารมณ์ ผมถอนหายใจโล่งอกแต่ก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าตัวเองไม่แฟร์กับคณบดี ท่านไม่รู้อิโหน่อิเหน่อะไรเลย

ทันทีที่พิธีเปิดเสร็จสิ้น ท่านคณบดีก็หันมาพูดกับผม

"เสกสรรค์ เดี๋ยวไปหาที่ห้องหน่อยนะ"

"หาเรื่องใส่ตัวอีกแล้วซิกู" ผมนึกในใจ อยากเอามือตบปากตัวเองสักฉาด

-๗-

ผมเรียนผ่านชั้นปีที่สามไปอย่างทุลักทุเลและขึ้นปีสี่อย่างเงียบๆ เมื่อพ้นจากฐานะประธานชุมนุมสัมมนาแล้วผมก็สมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานนักศึกษา นอกจากจะไม่ได้แล้วยังมีมือดีแอบประทับรอยตีนไว้บนแผ่นโปสเตอร์หาเสียงสองรอย แสดงว่าอย่างน้อยที่สุดก็มีคนกลุ่มหนึ่งที่เกลียดชังผมอย่างเข้ากระดูกดำ ส่วนนักศึกษาที่ลงคะแนนให้ผมนั้นมีประมาณร้อยคน คิดย้อนหลังดูแล้ว

ความก้าวร้าวเลือดร้อนของผมคงจะมีส่วนทำให้นักศึกษาหลายคนตกใจ ทั้งๆที่แนวคิดทั่วไปอาจจะไปด้วยกันได้ สำหรับคนที่เกลียดนั้นอย่างไรเสียผมก็คงทำให้เขาเห็นด้วยไม่ได้

เมื่อไม่รู้จะทำอะไร ผมจึงหนักไปทางด้านการอ่านหนังสือและครุ่นคิดถึงชีวิตของตัวเอง ผมเริ่มหัดเขียนบทความทางวิชาการเป็นครั้งแรกโดยเขียนให้กับวารสารของคณะรัฐศาสตร์จุฬาฯ ครูของผมหลายคนมาจากที่นั่น นโยบายของแผนกรัฐศาสตร์ศึกษาระดมผู้รู้จากสถาบันต่างๆ มาสอนพวกเรา ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นอาจารย์ธรรมศาสตร์เสมอไป ผู้ที่ชวนผมเขียนบทความวิชาการเป็นคนแรกคืออาจารย์ปทุมพร วัชรเสถียร นักเขียนชื่อดังที่ใช้นามปากกาว่า"ดวงใจ"

ถึงแม้การเรียนของผมจะหย่อนลงไปในปี ๒๕๑๓ แต่ก็ยังอยู่ในระดับมีสิทธิทำเกียรตินิยมตามระเบียบของแผนกรัฐศาสตร์ศึกษา เงื่อนไขในการได้รับเกียรตินิยมของแผนกเราคือการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีขณะที่เรียนอยู่ชั้นปีที่สี่ แต่ถึงตอนนี้...ใจผมไม่ได้อยู่ที่ธรรมศาสตร์เสียแล้ว มันไปอยู่ที่ไหนผมก็ไม่รู้เหมือนกัน

ผมรู้สึกเบื่อห้องเรียนอย่างสุดจะบันทึก ที่สำคัญที่สุดคือไม่รู้ว่าตัวเองเรียนไปเพื่ออะไรความใฝ่ฝันที่จะรับราชการตามประสาคนจบรัฐศาสตร์หมดสิ้นไปพักใหญ่แล้ว ผมจะอยู่กับเขาได้อย่างไรขนาดยังเรียนอยู่ก็ขัดกันขนาดนี้แล้ว เราต่างกันมากเหลือเกิน

ในช่วงนี้ผมเริ่มไว้ผมยาวและใส่เกือกแตะมาโรงเรียน วันๆก็นั่งอ่านหนังสืออยู่แถวร้านกาแฟหน้าคณะ ส่วนห้องเรียนนั้นเข้าน้อยเต็มที ผมสนิทกับเด็กอิสานที่มาเสิร์ฟอาหารในร้าน"นพพร"มาก พยายามพูดคุยถามเรื่องราวความเป็นมาของพวกเขาทุกคน บางคนก็ชวนผมไปเที่ยวหมู่บ้านของเขาแถบตะวันออกเฉียงเหนือ จนบัดนี้ผมก็ยังไม่เคยมีโอกาสไปและพวกเขาก็กระจายหายไปจากธรรมศาสตร์นานแล้ว

มีอยู่ครั้งหนึ่งผมไม่มีที่จะซุกหัวนอนเพราะหาหอพักราคาถูกไม่ได้ หมดท่าจนปัญญาผมก็หิ้วกระเป๋ามาธรรมศาสตร์ คิดว่าซุกๆมันมุมไหนสักอาทิตย์หนึ่งคงไม่เป็นไร ห้องน้ำห้องส้วมก็มี ค่ำๆลงเจ้าพระยาก็ยังได้ พอพวกคนเสิร์ฟอาหารรู้ว่าผมกำลังลำบากก็กุลีกุจอมาช่วยกันคนละไม้ละมือจัดที่ให้ผมนอนกับเขาและหาอาหารให้ เรานอนด้วยกันบนโต๊ะที่นักศึกษาใช้กินข้าวนั้นเอง มื้อเย็นก็คือของที่เหลือจากการขายนักศึกษามาทั้งวัน ผัดถั่วงอกชืดๆที่มีแต่น้ำกับถั่วเหี่ยวๆไม่กี่เส้น ผมหลับตาอยู่ในมุ้งสีตุ่นซึ่งอับไปด้วยเหงื่อไคล แต่ใจนั้นรู้สึกได้สัมผัสสิ่งที่ขาวสะอาดที่สุด

ผมพยายามชวนเพื่อนสภาหน้าโดมจัดสอนหนังสือกลางคืนให้กับเด็กเหล่านี้ คิดเอาง่ายๆว่าถ้าพวกเขาสอบเทียบชั้นประถมและมัธยมไปเรื่อยๆ ไม่นานคงสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ ถึงตอนนั้นเราอาจจะหาเงินมาช่วยกันส่งพวกเขาเรียน แต่ผมกับเพื่อนๆช่วยกันสอนหนังสือกลางคืนอยู่ได้ไม่

นานก็ต้องเลิก เพราะคนเรียนเหนื่อยอ่อนมาจากงานประจำวันจนนั่งหาวไม่หยุด อีกอย่างหนึ่งคือมักจะขัดแย้งกับบรรดานักการภารโรงที่ดูแลมหาวิทยาลัยตอนกลางคืน เขาว่าเด็กเหล่านี้ไม่มีสิทธิใช้ห้องเรียนของธรรมศาสตร์

ผมรู้สึกสิ้นหวังกับการสร้างสรรค์ใดๆในมหาวิทยาลัย รู้สึกว่าตัวเองไม่ใช่ส่วนหนึ่งของที่นั่น นับวันยิ่งพูดกับใครไม่รู้เรื่อง และนับวันยิ่งไม่มีเหตุผลที่จะอยู่ต่อไป

วันหนึ่ง ผมถามอาจารย์เสน่ห์ จามริกขณะที่ชั่วโมงการเมืองไทยกำลังเริ่มขึ้น

"อาจารย์ครับเราเรียนไปทำไม ไม่เห็นเป็นประโยชน์อะไรนอกจากพูดกันอยู่ในห้องนี้"

"แล้วคุณจะให้ผมทำอย่างไร" อาจารย์ถามงงๆ

"ทำอะไรสักอย่างที่มันจะแก้ปัญหาบ้านเมืองได้"

"คุณจะให้ผมไปไฮปาร์คสนามหลวงงั้นรึ"

"นั่นก็ยังดีกว่าคุยกันอยู่แค่นี้"

พอผมพูดประโยคสุดท้ายออกไป อาจารย์ก็เก็บแฟ้มเดินออกนอกห้อง ผมรู้สึกเสียใจมาก แต่ก็ไม่รู้จะทำอะไรเป็นการชดเชย ความเจ็บปวดของตัวเองมันมีอยู่แล้วมากกว่านั้น เพื่อนฝูงในห้องหันมาติเตียนผมอึงมี่ ยิ่งทำให้ผมรู้สึกว้าเหว่หนักขึ้น

ปีการศึกษา ๒๕๑๔ ผ่านไปโดยผมเรียนไม่จบ เรื่องเกียรตินิยมนั้นเป็นอันไม่ต้องพูดถึง ไม่มีใครเข้าใจว่าทำไมผมเรียนไม่จบทั้งๆที่เคยเป็นนักเรียนเหรียญดีและเป็นนักศึกษาทุนธนาคารกรุงเทพฯ สามปีซ้อน

"กูจะตัดเสื้อครุยให้มึงเอง" แม่ผมพูดเข้าหูหลายครั้งแล้วค่อยๆเงียบไป แม่ก็ไม่เข้าใจเหมือนกันว่าเกิดอะไรขึ้น และไม่รู้ด้วยว่าผมนั่งน้ำตาซึมอยู่แถวริมน้ำเจ้าพระยาหลายครั้งเพราะหาวิธีอธิบายให้แม่ฟังไม่ได้

ต้นปี ๒๕๑๕ ผมออกเร่ร่อนหางานทำ สามสี่เดือนที่ตกงานมันทำให้ผมรู้ซึ้งว่าชีวิตคนจนที่ปราศจากปริญญามันถูกจำกัดทางเลือกแค่ไหน ผมรู้ด้วยว่าเวลาคนที่อดข้าวมาสองวันเดินผ่านร้านอาหารแล้วจะมีอาการอะไร

ผมกลับมาธรรมศาสตร์อีกครั้งหนึ่งก็ต้นปี๒๕๑๖ สี่เดือนก่อนการต่อสู้๑๔ตุลาคม

มีนาคม ๒๕๒๗

ธรรมศาสตร์กับ ๑๔ ตุลาคม
ความทรงจำของผู้รู้เห็น

- ๑ -

กลางดึกของคืนวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๖ ห้องประชุมแคบ ๆ บนชั้นสองของตึกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เครียดขรึมกว่าทุกวัน กรุงเทพ ฯ หลับไปแล้วมากกว่าครึ่งแต่การประชุมซึ่งเริ่มตั้งแต่หัวค่ำยังไม่ยุติ ก่อนหน้านั้นสามวันรัฐบาลจับนักศึกษาอาจารย์และนักการเมืองไปสิบกว่าคน สาเหตุเพียงเพราะเขาบังอาจเรียกร้องรัฐธรรมนูญ คืนนี้ กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยมาตกลงกันเป็นครั้งสุดท้ายว่าจะตอบโต้อย่างไรดี

ท่ามกลางควันบุหรี่และความร้อนล้าของการโต้แย้ง ที่ประชุมแตกออกเป็นสองฝ่าย ส่วนใหญ่เห็นว่าควรใช้มาตรการทางกฎหมายต่อสู้ข้อหาที่รัฐบาลมอบให้สิบสามคน ส่วนน้อยซึ่งรวมทั้งผู้แทนจากธรรมศาสตร์เห็นว่าควรชุมนุมประท้วง ไม่มีใครชวนให้อีกฝ่ายหนึ่งเห็นด้วยได้ แต่มติก็จะต้องออกมาภายในคืนนี้

ผมอยู่ในที่ประชุมด้วยทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่กรรมการที่เป็นทางการของศูนย์นิสิตแต่อย่างใด เมื่อได้เวลาลงมติผมจึงเดินออกจากที่ประชุมซึ่งตนเองไม่มีสิทธิลงคะแนน ขณะนั้นใกล้เที่ยงคืนเต็มที

"พี่ลงคะแนนแทนธรรมศาสตร์ก็แล้วกัน" พีรพล ตริยะเกษม นายกองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์กล่าวขึ้นมา จะเป็นด้วยเกรงใจนักศึกษาแก่อย่างผมหรือมีเหตุผลอื่นก็เหลือเดา แต่ผมก็กลับเข้าไปโหวตแทนเขาในที่สุด จุดยืนของธรรมศาสตร์คือถึงอย่างไรก็ต้องชุมนุมประท้วง ศูนย์นิสิตไม่ค้านในแง่นี้ แต่ให้ดำเนินการไปในนามธรรมศาสตร์เอง

ถึงตอนนั้นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเราเดินขวักไขว่อยู่ตามตึกต่าง ๆ แล้ว บ้างปิดโปสเตอร์ บ้างเอาโซ่ล่ามประตูห้องเรียน และมีไม่น้อยที่เดินเอาปูนปลาสเตอร์หยอดตามรูกุญแจ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกพรรคพลังธรรม พรรคนักศึกษาพรรคแรกของธรรมศาสตร์และของประเทศไทย มติที่ธรรมศาสตร์จะต้องประท้วงในนามของตนเองแพร่ไปในหมู่พวกเขาอย่างรวดเร็ว

ผมพูดกับนักศึกษารุ่นน้องสองสามคนที่รับผิดชอบเตรียมการชุมนุมอยู่

"คืนนี้พวกคุณทำไปก่อน ตอนเช้าผมรับผิดชอบเอง"

จากนั้นผมก็เอากระดาษโปสเตอร์สองสามแผ่นปูลงกับพื้นห้ององค์การนักศึกษาเอนตัวลงนอนโดยเสือกหัวไปใต้โต๊ะทำงานตัวหนึ่ง

เช้าวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๑๖ ผมก้าวขึ้นไปบนแท่นที่ชั่วคราวที่สร้างไว้ชิดตึกโดมด้านลานโพธิ์ ประกาศเจตนารมณ์ของการชุมนุม มีคนหยุดฟังอยู่สองคนและถ้าจำไม่ผิด มีหมาอีกตัวหนึ่งหมอบอยู่หน้าเวที

- ๒ -

ธรรมศาสตร์คงจะไม่ใช่ผู้ริเริ่มการต่อสู้ ๑๔ ตุลาคม ถ้าก่อนหน้านั้นหนึ่งปีไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการปกครองของนักศึกษา ในระยะสองสามปีก่อน ๒๕๑๖ ระบบสโมสรได้สร้างความผิดหวังให้แก่นักศึกษาที่สนใจการเมืองเป็นจำนวนมาก นายกสโมสรนักศึกษาไม่ได้รับเลือกโดยตรงจากนักศึกษาทั่วไปหากเลือกกันเองในหมู่กรรมการซึ่งได้รับเลือกมาจากแต่ละคณะ คณะละสองคน กรรมการเหล่านี้จะตัดสินกันเองว่าใครควรเป็นนายกฯ ผู้เลือกและผู้สมัครเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ต่างคนต่างความคิด ต่างคนต่างมุ่งหวังตำแหน่ง และเมื่อสมหวังแล้วก็ยากที่จะยอมให้มวลชนตรวจสอบควบคุม เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าในกระบวนการเลือกนายกสโมสร มีการนัดเลี้ยงกันหลายครั้งเพื่อเจรจาหรือฮั้วกัน คนเอาการเอางานที่ไม่มีสตางค์เลี้ยงใครก็มักจะหมดโอกาสแล้วตั้งแต่ต้น

ฉะนั้น จึงมีเรื่องแปลก ๆ เกิดขึ้นในระบบสโมสร เช่นนายกฯ ปี ๒๕๑๔ ต้องลาออกเพราะเสียงลือเรื่องคอรัปชั่นดังหนาหู นายกฯ ปี ๒๕๑๕ เกลียดการเมืองยิ่งนัก ชอบห้ามนักศึกษาธรรมศาสตร์ไปข้องแวะกับศูนย์นิสิต เคยสั่งปิดประตูมหาวิทยาลัยเพราะกลัวพวกชุมนุมสนามหลวงเข้ามาก็มี ในสภาพเช่นนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดูจะตัดคำว่าการเมืองออกไปอย่างสิ้นเชิงทั้งโดยนิตินัยและพฤตินัย

?
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ปลายปีการศึกษา ๒๕๑๕ การผลักดันให้เปลี่ยนเป็นระบบองค์การและสภานักศึกษาประสพความสำเร็จ นักศึกษาธรรมศาสตร์เลือกฝ่ายบริหารองค์การเป็นทีม เป็นการเลือกตั้งทั่วไปในระบบพรรคการเมือง สภานักศึกษาที่มาจากการเลือกตั้งก็ได้รับการสถาปนาขึ้นเช่นกัน ผู้นำใหม่ทั้งชุดจะเข้ารับหน้าที่ในปีการศึกษา ๒๕๑๖ ธรรมศาสตร์กลายเป็นภาพจำลองของอุดมคติทางการเมืองในระดับชาติ เป็นดอกไม้ดอกแรก ๆ ที่บานขึ้นมา ภายใต้ความร้อนแล้งของระบบเผด็จการ

กลุ่มสภาหน้าโดม นิติศึกษาและเศรษฐธรรมตลอดจนนักศึกษาที่สนใจการเมืองในครั้งนั้น ได้ชนหัวกันจัดตั้งพรรคพลังธรรมขึ้นและชนะการเลือกตั้งอย่างง่ายดาย

ผมไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของพวกเขาจนกระทั่งเดือนมิถุนายน ๒๕๑๖

ตอนนั้นผมเพิ่งลาออกจากกองบรรณาธิการหนังสือ**วิทยาสาร**ได้ไม่นาน ตั้งใจว่าจะกลับมาเรียนให้จบเสียที หลังจากไปบวชที่วัดมหาธาตุและเรียนวิปัสสนาอยู่พักหนึ่งผมก็กลับเข้ามาธรรมศาสตร์อย่างเงียบเหงา และชอบอ่านหนังสืออยู่แถวริมแม่น้ำคนเดียว

บ่ายวันหนึ่งของเดือนมิถุนายนนั้นเอง การครำ่เคร่งอยู่กับตำราของผมก็ถูกขัดจังหวะ

"พี่เสก ๆ มาหลบอยู่ที่นี่เอง" นักศึกษาหญิงสองสามคนเข้ามาหาผมอย่างรีบร้อน

"อ้าว มีอะไรหรือ" ผมถามอย่างงง ๆ

พวกเธออธิบายว่าพรรคพลังธรรมกำลังประชุมสมาชิกทั้งหมดอยู่บนชั้นสองของตึกสโมสรเก่า ซึ่งเดี๋ยวนี้คือห้องสมุดคณะเศรษฐศาสตร์ ที่ประชุมกำลังเลือกคนไปสมัครเป็นเลขาศูนย์นิสิตในนามของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

"หนูว่าพี่เหมาะที่สุด พี่ต้องไปกับพวกเราเดี๋ยวนี้นะ" คนหนึ่งบอกความประสงค์

"เฮ้ยจะดีเรอะ พี่มันอยู่ปีเจ็ดแล้ว" ผมทักท้วงแข็งขัน ความรู้สึกเบื่อมหาวิทยาลัยยังมีอยู่มาก อีกอย่างหนึ่งผมไม่ชอบบทบาทแบบผู้นำศูนย์นิสิตนักศึกษา อยากอยู่เงียบ ๆ เขียนหนังสือมากกว่า ผมนึกไม่ออกว่าคนอย่างตัวเองจะให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ทุกสัปดาห์หรือยืนพูดกับคนเป็นร้อยเป็นพันได้อย่างไร ที่สำคัญคือผมอยากเรียนให้จบ ให้พ้น ๆ จากสภาพนักศึกษาเสียที

แต่เพื่อนรุ่นน้องสองสามคนนั้นก็ยืนยันเจตนาแน่วแน่ ซ้ำยังลากจูงผมขึ้นไปยังที่ประชุม พวกเธออธิบายให้ใครต่อใครฟังว่าผมมีสิทธิเต็มที่ที่จะสมัครเป็นเลขาธิการศูนย์นิสิตในนามธรรมศาสตร์ ประการแรกผมยังเป็นนักศึกษาอยู่ ประการต่อมาผมเป็นคนของสภาหน้าโดมฉะนั้นจึงเป็นสมาชิกพรรคพลังธรรมโดยอัตโนมัติ

มีผู้สมัครอยู่แล้วสองสามคน แต่ที่ประชุมก็เลือกผมเกือบจะเป็นเอกฉันท์ นี่เป็นจุดเริ่มต้นที่พาผมไปเกี่ยวข้องกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

-๓-

วันที่ ๙ ตุลาคมเป็นวันสอบภาคแรกของเกือบทุกคณะในธรรมศาสตร์ เมื่อนักศึกษาเข้าห้องสอบไม่ได้ก็มามุงกันอยู่หน้าเวทีไฮปาร์ค หลายคนเห็นด้วย ส่วนหนึ่งประหลาดใจ แต่ก็มีอีกส่วนหนึ่งที่หน้าตาแดงเพราะความโมโห

"ทำอย่างนี้ใช้ได้ที่ไหน มันบังคับกันนี่หว่า" นักศึกษาชายคนหนึ่งชี้หน้าว่าผม

"เห็นใจเถอะครับ เรากำลังสู้เรื่องใหญ่อยู่" ผมพยายามอธิบายดี ๆ คนที่เดินผ่านเริ่มตีวงเข้ามา นักศึกษาผู้นั้นคงจะกระดากจึงค่อย ๆ เดินหนีไป

"ห่า กูจะจบเทอมนี้อยู่แล้ว" เขาบ่นพึมพัม

ภารโรงตึกศิลปศาสตร์ก็เข้ามาเอะอะใส่ผม พวกเขาไม่พอใจที่เราเอาปูนปลาสเตอร์ใส่รูกุญแจ ซ้ำยังล่ามโซ่ประตูต่าง ๆ คนหนึ่งบอกว่าจะเอาเลื่อยตัดเหล็กมาเปิดห้องเรียนให้ได้ เรื่องของประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญหรืออะไรก็ได้ที่ใหญ่กว่างานประจำวันไม่ได้อยู่ในหัวของพวกเขาแม้แต่น้อย

"ทำไงดีพี่ เขาคงจะจัดสอบให้ได้" รุ่นน้องคนหนึ่งถามผมอย่างกังวล

ผมคว้าโซ่ยาวประมาณสองฟุตขึ้นมาพันข้อมือไว้ ปล่อยชายห้อยพอสบัดได้ วิ่งตรงไปยังภารโรงคนที่จะตัดกุญแจ

"คุณไม่ร่วมก็อย่าขวาง ถ้าขืนเปิดประตูผมตีด้วยโซ่เดี๋ยวนี้แหละ"

เขาผงะออกไปอย่างตระหนก เพราะสีหน้าแววตาของผมบ่งชัดว่าเอาจริง ผมเสียใจที่ต้องทำอย่างนั้น ปกติแล้วผมมีความสัมพันธ์อันดีกับภารโรงหลายคน ไม่เคยดูถูกเหยียดหยามหรือแสดงท่าทีไม่สุภาพกับใคร โคตรเหง้าของผมก็ไม่ได้มีฐานะต่างจากพวกเขานัก แต่อะไรจะเกิดขึ้นถ้าผมไม่ใช้ความเด็ดขาดเข้าแก้ปัญหา

ไม่นานก็มีอาจารย์ผู้ชายคนหนึ่งเข้ามาต่อว่าผมอีก

"พวกคุณทำอย่างนี้ไม่ถูก คนเขาไม่อยากร่วมก็บังคับ"

"ไม่ได้บังคับ แต่ถ้ามีการสอบหลายคนก็เข้าร่วมไม่ได้"

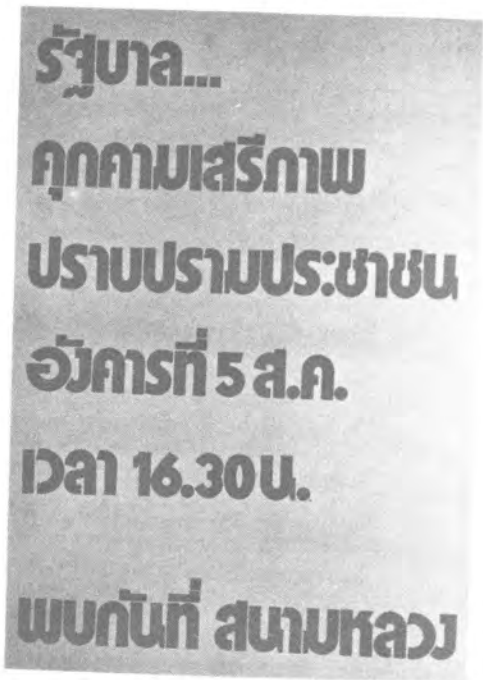
"แต่คุณทำลายของราชการ" อาจารย์ผู้นั้นยืนยันเสียงแข็ง

"พวกเราจะตัดถนน ต้นไม้ขวางก็ต้องตัดทิ้ง" ผมตอบอย่างเฉียบขาดพอกัน

"ผมไม่ยอมเป็นต้นไม้ให้คุณตัดหรอก" ว่าแล้วท่านก็เดินหนีไปอย่างหัวเสีย ถึงตอนนี้เราเริ่มมั่นใจว่าขี่หลังเสือแล้ว ผู้คนทะยอยกันมานั่งฟังไฮปาร์คมากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาแต่คนผ่านทางด้านท่าพระจันทร์ชะเง้อฟังอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

ชนกรรมาชีพ จงรวมกันเข้า
อันกรรมกร
1-4 พค. 18 ค.ห. หอประชุมใหญ่ธรรมศาสตร์

นิทรรศการ
ปีสตรีสากล
ใต้ตึกฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มธ.ศล
24 พย.
16.30-19.00น. อภิปราย
"ปัญหา แนวทางการต่อสู้
ของสตรี
25 พย.
16.00-18.00 น. ดนตรีลูกทุ่ง สัจจธรรม
18.00-20.00น. ภาพยนตร์ เทพธิดาโรง
26 พย.
16.00-18.00น. ดนตรีกลองล้อ
18.00-19.00น. ละครตีวันเพลิง
"ฉันไม่อยากเป็นเดอกีน้ำ"
29 พย.
16.00-18.00น. ดนตรีต้นกล้า

รัฐบาล...
คุกคามเสรีภาพ
ปราบปรามประชาชน
อังคารที่ 5 ส.ค.
เวลา 16.30น.
พบกันที่ สนามหลวง

ศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญเป็นผู้ใหญ่คนแรกที่เข้ามาหาพวกเรายังเวทีอภิปราย ท่านไม่ขอให้เลิกการชุมนุม แต่ขอให้เอาธงดำเหนือยอดโดมลงเสีย ซึ่งพวกเราก็ยอมโดยดี เป็นอันว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์งดสอบแล้วโดยปริยาย

เมื่อผู้คนเข้ามาร่วมชุมนุมเต็มลานโพธิ์ ผมก็เกิดความรู้สึกว่าน่าจะมีเพลงสำหรับการต่อสู้ให้พวกเขาร้องกัน ก่อนหน้านี้หลายเดือนผมเคยแต่งเพลงไว้ท่อนหนึ่งชื่อเพลง**สู้ไม่ถอย** ช่วงชุมนุมประท้วงอธิการบดีรามคำแหงในเดือนมิถุนายนก็เคยแนะนำให้ผู้ชุมนุมรู้จักไปแล้วครั้งหนึ่ง ผมนั่งลงข้างหลังเวทีแล้วแต่งต่ออีกสองท่อนให้สมบูรณ์ จากนั้นก็ให้นักศึกษารุ่นน้องคนหนึ่งรีบไปโรเนียวเนื้อร้องมาแจกทุกอย่างเรียบร้อยภายในหนึ่งชั่วโมง จากนั้นไม่นานเสียงเพลงนี้ก็ดังกระหึ่มไปทั่งธรรมศาสตร์ เป็นการแต่งเพลงครั้งแรกในชีวิตของผม

ถึงตอนบ่ายผู้ชุมนุมประท้วงรัฐบาลเริ่มอัดแน่นไปทั้งลานโพธิ์และระเบียงชั้นต่าง ๆ ของตึกศิลปศาสตร์ พวกเราที่รับผิดชอบเวทีพากันผลัดขึ้นพูดอย่างไม่ขาดระยะท่ามกลางเสียงไชโยโห่ร้องของผู้ฟัง

ตกค่ำฝนเทลงมาเหมือนฟ้าแกล้ง เราย้ายที่ชุมนุมเข้าไปในหอประชุมใหญ่ คนเริ่มทะยอยกลับบ้าน เหลืออยู่ทั้งคืนราว ๆ ร้อยคน ความกังวลคืบตัวเข้ามาเหมือนอสรพิษ พวกเราจะถูกจับในตอนเช้าหรือไม่....หลายคนสงสัย

- ๔ -

วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๖ หนังสือพิมพ์ทุกฉบับพาดหัวข่าวการประท้วงที่ธรรมศาสตร์ ผู้คนพากันหลั่งไหลมายังมหาวิทยาลัยเราไม่ขาดสาย มีทั้งนักศึกษา นักเรียนอาชีวะ นักเรียนฝึกหัดครู ประชาชนทั่วไป กระทั่งนักเรียนประถมและมัธยม หลายกลุ่มเดินชูป้ายชื่อสถาบันของตัวเองเข้ามาด้วย บรรยากาศดูครึกครื้นมากกว่าตึงเครียด ทุกครั้งที่เราเปิดเพลงปลุกใจ จะมีนักเรียนวัยรุ่นลุกขึ้นเต้นอย่างสนุกสนาน หลายคนหงุดหงิด แต่ส่วนใหญ่ไม่มีท่าทีรังเกียจแต่อย่างใด วันนี้เราย้ายเวทีไฮปาร์คมาอยู่ชิดตึกโดมด้านสนามฟุตบอลล์ และวันนี้เป็นวันแรกที่ศูนย์นิสิตประกาศตัวเข้าร่วมอย่างเป็นทางการ

พวกเราต่างดีใจที่ศูนย์ฯ เข้าร่วมกับเราในที่สุด ใช้ชื่อธรรมศาสตร์ประท้วงโดยลำพังก็ดูแคบไปหน่อย แต่ที่ผ่านมาเป็นเรื่องของความจำเป็น การที่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเข้าร่วมทำให้พูดได้เต็มปากว่านี่เป็นการต่อสู้ของนักศึกษาทุกมหาวิทยาลัย อันที่จริงนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็เดินทางเข้ามาร่วมชุมนุมตั้งแต่ก่อนการตัดสินใจของศูนย์นิสิต

การเข้ามาของศูนย์ฯ ก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติขึ้นอย่างหนึ่ง คือปัญหาการจัดตั้งการชุมนุม เนื่องจากทางธรรมศาสตร์ริเริ่มและดำเนินการชุมนุมมาก่อน หน่วยงานต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นจึงเป็นหน่วยของนักศึกษาธรรมศาสตร์ทั้งหมด เช่นหน่วยควบคุมเวที หน่วยรักษาความปลอดภัย สวัสดิการ ข่าวกรอง เหรัญญิก และหน่วยนำเป็นต้น เมื่อศูนย์นิสิตเข้ามาการจัดตั้งหน่วยปฏิบัติงานต่าง ๆ ขึ้น ลักษณะซ้ำซ้อนจึงเกิดขึ้นอย่างเลี่ยงไม่พ้น ศูนย์ฯ เองมิใช่จะมีคนมาก การส่งคนไปที่คนมานำหน่วยงานที่มีอยู่ก็ดูจะไม่เป็นที่ยอมรับของนักศึกษาธรรมศาสตร์นัก อย่างไรก็ตาม การชุมนุมก็ดำเนินต่อไปอย่างค่อนข้างเรียบร้อย

สำหรับปัญหาการนำนั้น แต่เดิมมีผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจอยู่สามคนคือนายกองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ ประธานสภานักศึกษาและผม อันที่จริงผมไม่มีฐานะอะไรที่เป็นทางการเลย มีแต่ความเป็น"นักศึกษาอาวุโส"ในสายตาของรุ่นน้อง ๆ หลังจากแพ้เลือกตั้งเลขาธิการศูนย์นิสิตนักศึกษามาแล้ว ผมก็ป้วนเปี้ยนช่วยศูนย์ฯ ทำงานในนามของธรรมศาสตร์ อาจจะเรียกว่าเป็นเจ้าหน้าที่คนหนึ่ง ไม่ใช่กรรมการบริหาร เป็นคนที่ทางธรรมศาสตร์ส่งไปช่วยงานศูนย์ฯ ผมไม่ได้ผูกมัดตัวเองมากนักเพราะเป้าหมายจะเรียนให้จบยังมีอยู่ หากปล่อยให้เลยแปดปีก็จะถูกไล่ออก อย่างไรก็ตาม การวิ่งไปวิ่งมาระหว่างศูนย์กลางนิสิตนักศึกษากับธรรมศาสตร์ทำให้ผมคุ้นเคยกับผู้นำนักศึกษาที่เป็นทางการหลายคน เมื่อธรรมศาสตร์ตัดสินใจประท้วงรัฐบาลกรณีจับสิบสามคน เขาก็ยอมรับให้ผมอยู่ในคณะนำด้วยคนหนึ่ง นอกจากเราสามคนแล้วแกนนำในพรรคพลังธรรมก็มีบทบาทอย่างสูงในการตัดสินใจ

เมื่อศูนย์ฯ เข้ามาร่วม แกนนำที่เป็นทางการย่อมต้องเป็นคณะกรรมการบริหารของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย แต่ในนี้นายกองค์การนักศึกษาธรรมศาสตร์ก็เป็นกรรมการคนหนึ่งแล้วโดยตำแหน่ง คนที่จะต้องถูกตัดออกไปจากการนำคือประธานสภานักศึกษาธรรมศาสตร์กับตัวผม แต่กระนั้นกรรมการศูนย์ฯ ยังยอมรับให้ผมเข้าร่วมในฐานะคนรับผิดชอบด้านปฏิบัติการ ผมมีสิทธิเข้าร่วมประชุมกรรมการบริหารด้วย เปรียบเทียบอย่างหยาบ ๆ แล้วความสัมพันธ์ระหว่างผมกับกรรมการศูนย์นิสิตก็คล้ายกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับผู้บัญชากำลังรบ แต่เราเป็นภาพย่อที่เล็กกว่ามาก

ที่ประชุมศูนย์ฯ มีมติให้เจรจากับรัฐบาลโดยเสนอให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาสิบสามคนอย่างไม่มีเงื่อนไข และให้มีรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยโดยด่วน คนที่รับผิดชอบไปเจรจาคือคุณสมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ เลขาธิการและกรรมการศูนย์นิสิตอีกจำนวนหนึ่ง

เราตกลงกันว่าถ้าไม่ได้ตามนี้ เราจะเคลื่อนขบวนออกจากธรรมศาสตร์ในตอนเที่ยงของวันที่

๑๓ *ตุลาคม* ๒๕๑๖

สัปดาห์สงครามอินโดจีน
12-16 ก.พ.16.
ณ. ที่นี้
ในสญ้าทุกใบหญ้าของแผ่นดินเรา
ทุกๆ ดาราไม้ของป่าแผ่นดิน คือ
เลือดเนื้อของประชาชน
ณ. ที่นี้
หยาดฝนคือโลหิต
และลูกเจี๊ยบคือโครงกระดูก
ชีวิตระทึกใจอกจำนน
โรบสน

ภัยขาว

STRIKE!

- ๕ -

เวลาผ่านไปเรื่อย ๆ จากสองวันเป็นสามและสี่จำนวนผู้ร่วมชุมนุมคงเกือบถึงแสนคนแล้ว ไม่เพียงแต่ยืนนั่งและนอนกันเต็มสนามฟุตบอลล์เท่านั้น ยังล้นออกไปถึงสนามหลวงและท่าพระจันทร์ จริง ๆ แล้วผู้คนแออัดกันอยู่ทุกตารางนิ้วในธรรมศาสตร์ ฝ่ายสวัสดิการใช้เงินบริจาคทุ่มซื้อข้าวห่อจากทั่วกรุงเทพฯ ใส่เข่งแจกทุกมื้อ แม่ค้าหาบเร่แผงลอยให้ของกินสารพัดอย่าง บนเวทีมีการแสดงละคอนล้อการเมือง และถึงตอนนี้ใครอยากจะเขียนอะไรปิดตามกำแพงก็ทำได้ตามใจชอบ กาพย์กลอนของกวีนิรนามแพร่ไปทั่ว บางครั้งก็เป็นโปสเตอร์โดด ๆ บางครั้งก็เขียนใส่เศษกระดาษส่งให้บนเวทีอ่าน

การที่ผมรับผิดชอบเวทีไฮปาร์คนั้นกลายเป็นต้องรับผิดชอบแก้ปัญหาจิปาถะไปโดยปริยาย การพูดผ่านไมโครโฟนเป็นวิธีเดียวที่เราสามารถสื่อสารกับผู้ชุมนุมได้ ใครมีเรื่องเดือดร้อนอะไรก็มาติดต่อที่เวที และเรื่องที่ผู้คนมาติดต่อนั้นมีสารพัดอย่าง

ครั้งหนึ่งมีคนมาร้องเรียนกับผมว่าส้วมที่องค์การนักศึกษาใส่กุญแจ ประชาชนเข้าไปใช้ไม่ได้ ไม่มีใครมีลูกกุญแจและไม่มีใครแก้ปัญหาตก ผมรู้สึกหงุดหงิดเล็กน้อยที่เรื่องแค่นี้ก็ต้องมาบอก แต่การตัดสินใจเป็นเรื่องยากสำหรับคนหลายคนจริง ๆ ผมจึงเดินไปที่ตึกองค์การนักศึกษาโดดถีบประตูส้วมเบาะ ๆ สายยูก็หลุดออกมา ทุกคนจึงมีส้วมใช้เพิ่มอีกหนึ่งห้อง

ชั้นบนของตึกโดมปีกติดกับท่าพระจันทร์ซึ่งเดี๋ยวนี้เป็นตึกเอนกประสงค์ เป็นที่ทำงานของหน่วยปฏิบัติงานต่าง ๆ รวมทั้งหน่วยข่าวกรองด้วย หน่วยหลังนี้มีลักษณะประหลาดคือเป็นนักศึกษาที่เรียนจบไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ มาสมัครทำหน้าที่ตั้งแต่วันแรก มีคุณวีรประวัติ วงศ์พัวพันอุดร ทองน้อย สมคิด สิงสงและคนอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีเทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณและพวกสภาหน้าโดมอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง ผมไม่ทราบว่าเขาทำงานกันอย่างไร แต่เขาจะส่งข่าวถึงผมโดยหย่อนใส่กระป๋องนมวัวลงมาทางหน้าต่าง ซึ่งตรงกับด้านหลังเวทีพอดี ข่าวแต่ละชิ้นชวนขนหัวลุกทั้งนั้น

"ทำไมมันไม่รู้จักหาข่าวที่ดี ๆ บ้างวะ" ผมบ่นกลับไปเป็นบางครั้ง

ตั้งแต่วันที่สองของการชุมนุม มีข่าวส่งมาถึงผมที่เวทีว่าทำไมไม่เปิดเพลงสรรเสริญพระบารมีบ้าง ผมจำไม่ได้แล้วว่าใครเป็นคนมาบอก แต่มีการท้วงเรื่องนี้แน่นอน พวกเราเกรงการเข้าใจผิดก็เลยเปิดเพลงดังกล่าวเป็นระยะ ๆ

เส้นตายที่เรากำหนดไว้ใกล้เข้ามาเรื่อย ๆ ยังไม่มีคำตอบจากทางรัฐบาล ทางศูนย์นิสิตได้ส่งคุณอภัยชนม์ วัชรสินธุ์ ผู้นำนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มาประสานกับผมเรื่องแผนการเดินขบวน เราตกลงกันเรื่องรหัสเรียกหน่วยต่าง ๆ และการจัดรูปขบวน ทางศูนย์ฯ เห็นว่าควรชูธงชาติ

ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผมก็ไม่ขัดศรัทธา พวกเขาจัดหาธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์ไว้เป็นจำนวนมากแล้วแต่ติดขัดว่าหากถือพระพุทธรูปเดินขบวนคงจะหนักเอาการ ผมเลยเสนอไปว่าให้ใช้ธงสีเหลืองของทางพุทธศาสนาจะเบากว่า พวกเขาก็เห็นด้วยทันที

เช้าวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๑๖ กรรมการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยส่วนใหญ่ไปพบกับรัฐบาลเพื่อเจรจาขั้นแตกหัก ผมรออยู่ที่ธรรมศาสตร์ด้วยความกระวนกระวาย รถสองแถวติดเครื่องขยายเสียงจำนวนหนึ่งถูกเตรียมไว้พร้อมแล้ว คันหนึ่งคือรถบัญชาการที่ผมจะต้องใช้กำกับขบวนและสั่งการทำงานของหน่วยต่าง ๆ ระหว่างที่ขบวนเคลื่อนออกไป

ใกล้เที่ยงแล้วกรรมการศูนย์นิสิตยังไม่กลับจากการเจรจา ประชาชนที่มาชุมนุมเริ่มผุดลุกผุดนั่ง ทั้งหมดรู้ดีว่าเส้นตายที่ขีดไว้คือเที่ยงตรง บางกลุ่มเริ่มเร่งเร้าให้พวกเราเคลื่อนออกไป พวกเราบนเวทีต้องทำหน้าที่อย่างหนักเพื่อควบคุมให้มวลชนอดใจรออยู่กับที่ แต่เวลาก็เหลือน้อยเต็มที

เข็มนาฬิกากระดิกบอกเวลาเที่ยงตรง ผมไม่มีทางเลือกแล้ว เราจะปล่อยให้มวลชนเรือนหมื่นเรือนแสนเห็นว่าเราเหลาะแหละไม่ได้ มีอะไรค่อยพูดกันทีหลัง

"เคลื่อนขบวน" ผมออกคำสั่งอย่างหนักแน่น

ภาพที่เกิดขึ้นตอนนั้น เหมือนสิ่งมีชีวิตขนาดมหึมาที่ขยับเรือนร่างของมันเพื่อคืบคลานจากแหล่งที่อยู่ จากกลมเป็นรี จากรีเป็นยาวเหยียดออกเรื่อย ๆ ในที่สุดก็กลายเป็นขบวนแถวสุดสายตา แววตาแต่ละคู่บ่งบอกความรู้สึกหลากหลาย หลายคนจูงมือกันแน่น บางคนน้ำตาคลอเพราะความรู้สึกอันบอบบางถูกกระทบอย่างแรงจากความยิ่งใหญ่ที่ก่อรูปอยู่เบื้องหน้า

ขบวนเคลื่อนผ่านช่องใต้ตึกโดมมายังทางออกด้านห้องสมุด จากนั้นก็เบียดออกริมคลองหลอดมุ่งไปยังถนนราชดำเนิน ผู้คนสองข้างถนนเข้ามาร่วมด้วยอย่างไม่รั้งรอ คงไม่มีใครรู้ว่าอีก ๔๘ ชั่วโมงข้างหน้า เส้นทางสายนี้จะกลายเป็นเส้นทางที่พลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของประชาชาติไทย

ไอแดดยามเที่ยง ระอุผ่าวไปทั้งหน้า ผมปาดเหงื่อที่ย้อยลงมาตามแก้มและคาง ส่งประกายตายิ้มรับมิตรภาพของผู้ที่โบกมือให้ หลังจากรอมาเกือบเจ็ดปีเต็ม วันนี้เป็นวันแรกที่ผมภูมิใจในความเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล

.....

เมษายน ๒๕๒๗
เนื่องในวาระครบรอบ ๕๐ ปีของ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เราขอประณาม
จักรวรรดินิยมอเมริกา

เมื่อข้าพเจ้าเป็นนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๑๙

พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ*

ข้าพเจ้าเริ่มเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๗ เลขทะเบียน ๑๗๕๐๓๑ เมื่อเข้าไปถึงภายในเดือนแรกนั้นเอง ก็ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภานักศึกษาชั้นปีที่ ๑ สภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับประสบการณ์ในการหาเสียงเลือกตั้งชนิดที่ไม่เคยพบที่ไหนมาก่อน ขณะนั้น ยังอยู่ในชั้นปีที่ ๑ ซึ่งยังอ่อนเยาว์ทางการเมืองมาก เป็นประเพณีมานานแล้วว่า การเลือกตั้งสมาชิกสภานักศึกษาปี ๑ นั้น ผู้มีนโยบายกลาง ๆ และวางตัวเป็นกลาง จะมีโอกาสได้รับเลือกมากที่สุดผู้สมัครในนามพรรคขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) หรือพรรครัฐบาล จะมีโอกาสพ่ายแพ้ได้ง่ายที่สุด ข้าพเจ้าสมัครในนามพรรคพลังธรรม ซึ่งเป็นองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น เผอิญโชคดีอยู่บ้าง สามารถเล็ดลอดเข้าไปเป็นสมาชิกสภาได้ แต่ก็ได้เป็นอันดับที่ ๑๕ อันดับสุดท้ายพอดี ได้ ๓๑๗ คะแนน ชนะที่ ๑๖ เพียง ๒ คะแนนเท่านั้น นับว่าเป็นการเริ่มต้นชีวิตทางการเมือง

---

*พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ (๒๔๕๕-ปัจจุบัน) พิเชียรเกิดในครอบครัวที่ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ทำการค้าขาย เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๗๗ ที่บ้านแถวถนนวรจักร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย พิเชียรจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๗ จากโรงเรียนวัดพลับพลาไชย หลังจากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และในปี ๒๕๑๗ ก็สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ ในแผนกศิลป์คำนวณและในปีนั้นเองก็สอบเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิเชียรเป็นนักศึกษาที่มีผลการเรียนดี เคยได้รับทุนภูมิพลในฐานะผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สิบอันดับแรกของแต่ละฝ่าย และยังมีผลการสอบจัดระดับภาษาอังกฤษในระดับยกเว้นไม่ต้องเข้าศึกษาในชั้นเรียนอีก และยังเป็นนักกิจกรรมที่ขันแข็งยิ่ง พิเชียรเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เพียง ๓ ปีก็ต้องออกจากมหาวิทยาลัยนี้ไป อันเนื่องมาแต่กระแสการเมืองของเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ปัจจุบันพิเชียรทำงานเป็นผู้ช่วยผู้จัดการฝ่ายต่างประเทศของบริษัทน้ำมันพืชปทุม จำกัด.

ในมหาวิทยาลัยที่หวุดหวิดจะพลาดท่าเต็มที แต่ก็สามารถเข้าไปนั่งในสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้อย่างเต็มภาคภูมิ

สภาพการเมืองในขณะนั้น นักศึกษาประชาชน ตื่นตัวทางการเมืองมาก เพราะเป็นช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ใหม่ ๆ แต่เพราะการเคลื่อนไหวที่ล้ำหน้ามวลชนมากเกินไป เช่น กรณีการต่อสู้เรื่องบ้านนาทรายของธีรยุทธ บุญมี[๑] และการสนับสนุนพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล รวมทั้งพฤติการณ์บางอย่างซึ่งเข้าไปพัวพันกับผลประโยชน์ของพ่อค้า เช่น เรื่องที่สมบัติ ธำรงธัญญวงศ์ ไปตรวจค้นจับกุมพ่อค้าที่กักตุนสินค้า แต่ไปตรวจเฉพาะรายเล็ก ๆ ทั้งหมดนี้รวมทั้งความพยายามของฝ่ายขวาในการบ่อนทำลายชื่อเสียงของนักศึกษาทุกวิถีทาง ประกอบกับการลุกขึ้นประท้วงเรียกร้องและเดินขบวนของชาวนาชาวไร่ กรรมกร พนักงานกลุ่มต่าง ๆ จำนวนมากมาย เกิดขึ้นถี่เกินไป จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มเบื่อหน่ายอิดหนาระอาใจจนถึงขั้นบางกลุ่มเกลียดชังนักศึกษาก็มี

แต่ฐานะทางการเมือง ของนักศึกษาก็ยังไม่ตกต่ำหรือเลวร้ายจนเกินไป ข้าพเจ้าเคยไปช่วยชาวนาที่มาประท้วงที่สนามหลวง เขาเหล่านั้นน่าสงสารมาก เคยออกไปแจกแถลงการณ์กรณีพลับพลาไชย ซึ่งนับว่าเสี่ยงอันตรายมาก เพราะตำรวจไล่จับหรือถึงขนาดไล่ยิงเอาถ้าเข้าไปในเขตฉุกเฉินบริเวณนั้น เคยร่วมรณรงค์เรียกร้องให้แก้ไขรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๑๗ ทั้งหมด ๔ ข้อมีวิรัติ ศักดิ์จิระภาพงษ์ และ สมาน เลือดวงศ์หัด[๒]นำขบวน แต่ก็ล้มเหลวเพราะปูพื้นฐานให้นักศึกษาประชาชนน้อยเกินไป จนกระทั่งถึงเดือนกันยายน ๒๕๑๗ มีการเคลื่อนไหวขอหยุดเรียนเลื่อนสอบ กรณี ๑๔ ตุลา ซึ่งก็ทำได้สำเร็จ เป็นผลให้ศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญ ลาออกจากการเป็นผู้รักษาการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เข้ามาเป็นอธิการบดีแทนนับตั้งแต่นั้นมา

จนถึงปลายปี ๒๕๑๗ ต่อกับต้นปี ๒๕๑๘ จอมพลถนอม กิตติขจร กลับมาเมืองไทยครั้งแรก นักศึกษา ประชาชนรวมตัวกันต่อต้านอย่างเต็มที่ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการปาระเบิดโดยกลุ่มกระทิงแดงเป็นครั้งแรก จึงเกิดกลุ่ม "แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ" ขึ้น เหตุการณ์ช่วงนี้ ข้าพเจ้าไม่ได้เข้าร่วม คงเป็นแต่สังเกตการณ์และหนุนอยู่ข้างหลังเป็นครั้งคราวเท่านั้น

---

(๑) ในเดือนมกราคม ๒๕๑๗ ได้เกิดเหตุการณ์เผาบ้านเรือนราษฎรจำนวน ๑๖๐ หลังคาเรือน ที่บ้านนาทราย อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย ทางราชการแถลงว่า ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เป็นผู้เผา แต่กลุ่ม ปช.ปช (ประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) ออกรณรงค์ในเดือนต่อมาให้ประชาชนทราบว่า นั้นเป็นผลงานของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเอง

(๒) นายกองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๑๘

ความคิดความอ่านช่วงนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกตัวเองในช่วงนั้นว่ามีใจรักชาติ รักประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรมของสังคม โดยทั่วไปก็ชอบอ่านหนังสือในห้องสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มากกว่าเข้าห้องเรียน ชอบถกเถียง อภิปราย และโต้วาทีในประเด็นทางการเมืองและสังคม เป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัยในการแข่งขันโต้วาที อภิปราย ประกวดสุนทรพจน์หลายครั้ง จนกระทั่งข้าพเจ้าสามารถไปคว้าถ้วยชนะเลิศประกวดสุนทรพจน์อุดมศึกษาครั้งที่ ๑ ที่จุฬาฯได้ นับว่าพอมีส่วนช่วยสร้างชื่อเสียงให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บ้าง เวลาส่วนใหญ่ในปีที่ ๑ จึงหมดไปกับชุมนุมปาฐกถาโต้วาทีที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเวลาเที่ยวเล่น สนุกสนานบ้าง ช่วยงานบ้านบ้าง และใช้เวลาอ่านหนังสือมากที่สุด ชอบอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ ปรัชญา กล่าวโดยรวม ๆ ขณะนั้นยังมีความคิดทางการเมืองแบบสายกลาง ไม่ชอบทั้งซ้ายจัดและขวาจัด

อนึ่ง การเป็นสมาชิกสภาในสภานักศึกษาช่วยฝึกฝนการพูด การอภิปรายโต้แย้งในสภาให้ข้าพเจ้าอย่างมาก ตลอดจนได้เรียนรู้กฎ และระเบียบของสภานักศึกษา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงาน อมธ.ต่อไปในภายหน้า ข้าพเจ้าเป็น **"ดาวสภา"** คนหนึ่ง ต้องคอยห้ำหั่นกับพรรคฝ่ายค้านไม่เลือกหน้า แม้แต่เพื่อนสนิทกลุ่มหนึ่งที่เคยเรียนมาด้วยกันที่ โรงเรียนสวนกุหลาบฯ เมื่อเข้ามาอยู่ในสภา เขาเป็นกลุ่มอิสระ ซึ่งก็ต้องสังกัดฝ่ายค้านไปโดยปริยาย ก็ได้ต่อสู้กันมากพอสมควร แต่เมื่อออกนอกสภาแล้ว เราก็ยังคงเป็นเพื่อนสนิทต่อกัน สปิริตในสภาเช่นนี้ ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่ชั้นปีที่ ๑ ในขณะนั้น

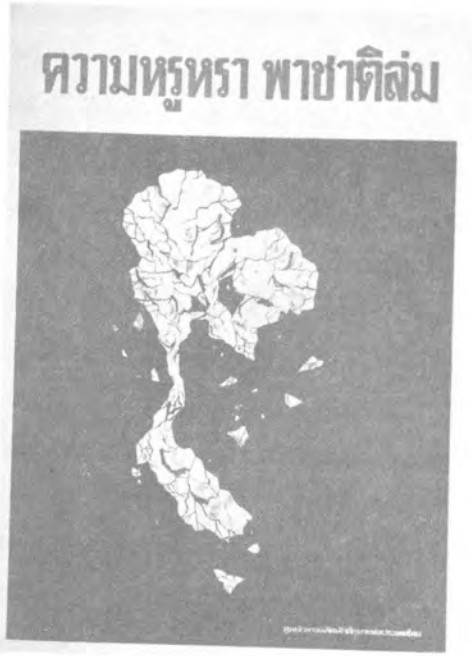
ปี ๒๕๑๘ เป็นสมาชิกสภาปี ๒ สภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๑๘ ถึงฤดูการเลือกตั้ง อมธ. และสมาชิกสภานักศึกษา เผอิญเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้นซึ่งมีผลต่อชีวิตทางการเมืองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของข้าพเจ้าอย่างมาก นั่นคือ **"กรณีทมยันตี"** คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สมัยนั้นเชิญทมยันตีมาอภิปรายเรื่อง "คุณค่าของวรรณคดีไทย" แต่ปรากฏว่าทมยันตีอภิปรายเรื่อง การเมืองไทยมากกว่า โดยกล่าวในทำนองว่าฝ่ายนักศึกษาเป็นพวกซ้ายจัด รวมทั้งการเสียดสีถากถางต่าง ๆ อยู่ไม่น้อย โดยเหตุที่วันรุ่งขึ้นจะมีการเลือกตั้ง เราจึงเข้าใจกันว่าก็คงจะคิดมาล้างสมองนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ แต่เผอิญคิดผิดและค่อนข้างจะประเมินหัวสมองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่ำอยู่สักหน่อย จึงแทนที่จะเกิดผลดีต่อฝ่ายขวากลายเป็นส่งผลทางตรงกันข้าม ข้าพเจ้าขึ้นไปจะถามคำถามเธอ แต่เธอก็รีบตัดบทยุติการอภิปรายทันที คลื่นความไม่พอใจของนักศึกษาแผ่ขยายตัว มีการเขียนโปสเตอร์ประท้วง จนถึงกับวันรุ่งขึ้น ตั้งโต๊ะที่บริเวณลานโพธิ์ และนักศึกษาปี ๑ ก็ผลัดกันขึ้นแวทีแสดงความเห็นคัดค้านทมยันตี ชนิดที่อย่าได้เข้ามาเหยียบมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกเลย

ข้าพเจ้าซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มนักศึกษากลุ่มนั้น จึงถูกอุปโลกน์ขึ้นมาเป็นผู้นำกลุ่มโดยปริยาย

สรุปบทเรียน ก้าวรุดหน้า ช่วงชิงเอกราชประชาธิปไตย
ปีใหม่
อรุณแห่งชัย
06.00 น. 31 ธ.ค. 18 - 06.00 น. 1 ม.ค. 19
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันเด็ก
10 มกราคม 2519 เวลา 9.00 น.
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จัดโดย คณะนักเรียน และ อาจ

ความหรูหรา พาชาติล่ม

เราตั้งชื่อกันว่า "**กลุ่มนักศึกษาปี ๑ ผู้รักความเป็นธรรม**" ดำเนินการออกแถลงการณ์ และคัดค้านการล้างสมองนักศึกษาอย่างที่บางคนพยายามเข้ามายัดเยียดความคิดให้เรา ผลของการต่อต้านทมยันตีครั้งนั้น ทำให้ข้าพเจ้ากลายเป็นที่รู้จักขึ้นมา และส่งผลถึงการเลือกตั้ง อมธ. และสมาชิกสภานักศึกษา ซึ่งพรรคพลังธรรมได้รับชัยชนะเกือบจะผูกขาดเกือบทุกชั้นปี ข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภานักศึกษาชั้นปีที่ ๒ ด้วยคะแนนท่วมท้นเป็นที่ ๑ ของ ส.ส.ทั้ง ๑๕ คน

"กรณีทมยันตี" นี้เป็นอุทธาหรณ์ที่ดีกับอีกหลายคนว่า จงอย่ายัดเยียดความคิดใด ๆ ให้ผู้อื่นโดยมิได้สำรวจตนเองให้ดีพอ การจะมองเห็นคนอื่นเป็นเหมือนวัวควายให้จูงจมูก ควรจะหมดยุคสมัยเช่นนี้แล้ว ยิ่งทมยันตีออกจะเป็นคนเจ้าอารมณ์ พูดโดยใช้อารมณ์สอดแทรกอยู่ด้วย พวกเราจึงยิ่งหมั่นไส้และเกิดความรู้สึกต่อต้านทุกคำพูด

เมื่อกรณีนี้สงบลง "กลุ่มนักศึกษาปี ๑ ผู้รักความเป็นธรรม" ยังได้ก่อบทบาทเป็นเสมือนทัพหน้าในการต่อสู้ที่แหลมคมเรื่องอื่น ๆ ต่อ ๆ มา ข้าพเจ้าก็ร่วมกับกลุ่มนี้ในการเดินหน้าสร้างสรรค์งานใหม่ ๆ ที่อาศัย *ความรวดเร็วฉับไวในการวิเคราะห์สถานการณ์* และอาศัย *จิตใจที่กล้าหาญกล้าเสียสละ เข้าทุ่มเททำงานร่วมกับเพื่อน ๆ อีกจำนวนหนึ่งอย่างไม่คิดชีวิต* การเคลื่อนไหวของกลุ่มนี้จึงเปรียบเสมือนการเคลื่อนไหวของแนวหน้าในปัญหาหลายอย่าง และเป็นแบบฉบับของการรุกรบเร็ว ซึ่งคู่ต่อสู้ยังไม่ทันตั้งตัว แต่เราก็บุกเข้าโจมตีเป้าหมายเรียบร้อยแล้ว ต่อมาเกิดกลุ่มเคลื่อนที่เร็วลักษณะนี้ขึ้นอีกมาก

แนวความคิดของกลุ่มนักศึกษาปี ๑ ผู้รักความเป็นธรรม อาศัย "**ความคิดริเริ่ม**" เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปูทางไปสู่ชัยชนะในช่วงแรก ๆ แต่เมื่อเติบใหญ่ขึ้น เวลาที่ผ่าน ๆ ไปกลับต้องอาศัยความสุขุมรอบคอบเป็นปัจจัยในการเอาชนะ จะทำใจร้อนเร็วเหมือนช่วงแรก ๆ มิได้ เมื่อเริ่มต้นทำงานใหม่ ๆ ถึงแม้จะเป็นกลุ่มเล็ก แต่ถ้ามีพลังงานมาก มีความกระตือรือร้นสูง มีการจัดองค์กรที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็วฉับไวทันต่อเหตุการณ์ก็จะค่อย ๆ พัฒนาขึ้น ปีกกล้าขาแข็งขึ้นตามลำดับ กลุ่มนักศึกษาปี ๑ ก็อาศัยหลักการนี้ อย่างไรก็ตาม ต่อมาวิธีการที่ใช้ในการเคลื่อนไหวเริ่มล้าสมัย (ออกแถลงการณ์ก่อนแล้วบุกไปถึงเป้าหมายที่ต้องการต่อต้านทันทีด้วยกลุ่มย่อย ๆ, สร้างกระแสข่าวทางสื่อมวลชนและผลักดันมติมหาชนให้คล้อยตาม) จึงต้องมีการปรับตัว และภายหลังสลายตัวไปรวมเข้ากับพรรคพลังธรรมในที่สุด

จากกลุ่มนักศึกษาปี ๑ นี้เอง ทำให้ข้าพเจ้าได้ฝึกฝนตนเองอย่างหนักมาก จนกระทั่งได้มีโอกาสเข้าไปร่วมเป็นสมาชิกระดับนำของ "**แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ**" ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ และเป็นแกนกลางของฝ่ายก้าวหน้าในขณะนั้น การมีโอกาสเข้าไปในกลุ่มแกนนำของ แอคติวิสต์ในขณะนั้น ถือเป็นเครดิตอย่างสูง เป็นเพราะข้าพเจ้าค่อนข้างคล่องตัว มีพลังงานสูง ได้ทำงานยาก ๆ หลายครั้ง เช่น งานหาทุนนอกจากนั้นข้าพเจ้ายังมีส่วนร่วมใน

การเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ต่อ ๆ มาทุกครั้ง แรก ๆ ก็รับผิดชอบงานเล็ก ๆ นับตั้งแต่การเดินปิดโปสเตอร์ตามถนนในยามค่ำคืน จนถึง การออกตระเวนแจกแถลงการณ์และพูดไฮด์ปาร์คบนหลังคารถตามย่านชุมนุมชนต่าง ๆ ครั้นต่อมาก็ขยายความรับผิดชอบขึ้นตามลำดับ จนกลายเป็นหัวหน้าผู้ปฏิบัติงานในขณะนั้น

ข้าพเจ้ารู้สึกตัวว่าทำงานหนักมาก (หมายถึงทำกิจกรรมทางการเมืองที่อยู่นอกหลักสูตรโดยไม่มีผลตอบแทนใด ๆ) คล่องงาน เจนงานมากขึ้น งานที่ถนัดคือการไฮด์ปาร์คในที่สาธารณะ การร่างแถลงการณ์, การวางโครงการหาทุน และออกปฏิบัติงานด้วยตัวเองเสมอ เมื่ออยู่ในที่ประชุมก็ขยันแสดงความคิดเห็น งานสำคัญที่ทำไปในขณะนั้นก็มีตั้งแต่การคัดค้านสัมปทานบริษัทเทมโก้ จนเทมโก้ต้องระงับไป[๓] กรณีเผาจวนเมืองนครศรีธรรมราชซึ่ง สุรชัย แซ่ด่าน เป็นผู้นำ, กรณีเรือมายาเกซ ซึ่งสหรัฐบุกชิงเรือคืนจากเขมร, กรณีกรรมกรหญิงโรงงานแสตนดาร์ด การ์เมนท์ ประท้วงนายจ้าง, กรณีคนงานดุสิตธานีสไตรค์ภายใต้การนำของเทอดภูมิ ใจดี และกรณีทางการสั่งจับ ๙ นักศึกษา ชาวนาที่ลำพูนในข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์

ช่วงต้นปี ๒๕๑๘ นี้ นับว่าเป็นยุคทองของนักศึกษาจริง ๆ การเคลื่อนไหวส่วนใหญ่แทบทุกครั้งในขอบเขตทั่วประเทศถือว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะผู้นำนักศึกษาอยู่กันพร้อมหน้าสามารถสร้างกระแสทางการเมืองของฝ่ายก้าวหน้าได้สูงสุดอย่างไม่เคยมีมาก่อน มีแนวร่วมกว้างใหญ่ไพศาลทั่วประเทศ แนวความคิดรักชาติ รักประชาธิปไตยขยายตัวไปสู่โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัยและทุกส่วนของสังคม ส่งผลสะเทือนอย่างรุนแรงใหญ่หลวงต่อผลประโยชน์ของชนชั้นสูงในไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน มองดูขณะนั้นคล้ายกับว่า อนาคตของแนวทางใหม่ที่ก้าวหน้ากว่าน่าจะสดใสและพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีกว่าได้โดยไม่ยากนัก

อย่างไรก็ตาม องค์กรของนักศึกษาในขณะนั้นก็มีปัญหาและข้อบกพร่องที่ยังแก้ไขไม่ได้ อาจจะเป็นเพราะไม่เห็นปัญหา หรือการแก้ปัญหาไม่ตรงจุด ข้อบกพร่องเหล่านี้จึงกลายเป็นเสมือนหอกข้างแคร่ ในที่สุด ก็กลับเข้ามาทำอันตรายองค์กรนักศึกษาเอง

ประการแรก องค์กรนักศึกษาไม่รู้จักปรับตัว ปรับนโยบาย และปรับแผนงานให้เข้ากับสถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนไป มีผลทำให้การเคลื่อนไหวกระทำไปโดยใช้รูปแบบเก่า ๆ ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายและอิดหนาระอาใจในหมู่ประชาชน เนื่องจากนักศึกษาเข้าไปยุ่งเกี่ยวและขัดขวางผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ มากขึ้นเรื่อย ๆ

ประการที่สอง องค์กรนักศึกษาไม่กำหนดฐานะของตนเอง และขอบเขตการทำงานของตน

---

(๓) เป็นบริษัทที่ได้รับสัมปทานเหมืองแร่ดีบุกในเขตภาคใต้ ซึ่งพรรคชาติไทยต้องการให้ต่อสัญญา แต่บางส่วนของพรรคประชาธิปัตย์คัดค้าน

เองให้เด่นชัด ยังมองว่าตนเองจะต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวและชี้นำประชาชนกลุ่มต่าง ๆ โดยมิได้คำนึงถึงว่า ข้อเท็จจริงแล้ว ตนยังเป็นนักศึกษาอยู่ และควรชี้นำทางด้านความคิดอ่านเท่านั้น เป็นผลให้การทำงานออกมาในลักษณะที่เข้าไปร่วมกับกรรมกร ชาวนา มากเกินไป และเมื่อถูกโจมตีจากฝ่ายขวา นักศึกษาจึงไม่สามารถจะแก้ไขจุดอ่อนของตนนี้ได้

ประการที่สาม เมื่อถูกปิดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก็แก้ไม่ตก ไม่มีการปรับความคิด วิธีการและนโยบายตามความเป็นจริงที่สามารถแก้ไขสถานการณ์ได้ ตรงข้าม กลับดื้อรั้นเข้าเผชิญหน้าเหมือนกับการเอาไข่กระทบหิน อาศัยแต่การปลุกเร้าสมาชิกให้ยืนหยัดต่อสู้ โดยมิได้แก้ไขสภาวการณ์ที่บีบคั้นให้ดีขึ้น จึงกลายเป็นฝ่ายถูกกระทำตกเป็นฝ่ายรับทางการเมือง แทนที่จะเป็นฝ่ายรุกเหมือนช่วงแรก ๆ

ประการที่สี่ องค์กรนักศึกษาเดินนโยบายแนวร่วมผิดพลาด วิเคราะห์สถานการณ์มวลชนไม่ตรงต่อความเป็นจริง พยายามครอบงำฝ่ายอื่น ไม่ให้เกียรติแนวร่วม ไม่มีนโยบายแนวร่วมอย่างจริงจังและได้ผล

ประการที่ห้า องค์กรนักศึกษายึดทฤษฎีอย่างเถรตรง ไม่ยอมประยุกต์ทฤษฎีให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พยายามอ้างว่าตนเองเป็นฝ่ายถูกต้องเสมอ ยึดความเห็นของคนกลุ่มน้อยซึ่งอ้างว่าเป็นแกนนำเป็นหลัก พยายามชี้นำ ผลักดันให้คนส่วนใหญ่คล้อยตาม โดยไม่คำนึงถึงความเห็นของผู้อื่นฝ่ายอื่น จนทำให้ตัวเองโดดเดี่ยวขึ้นเรื่อย ๆ และถูกปฏิเสธจากคนส่วนใหญ่ในที่สุด

บทเรียนที่ได้รับเหล่านี้ ข้าพเจ้าเองรับทราบดีและก็ได้พยายามผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในองค์กรนักศึกษาในขณะนั้น แต่ดูเหมือนว่าความพยายามนี้จะเป็นหมัน จริงอยู่มีพวกเดินสายกลางเช่นเดียวกับข้าพเจ้าจำนวนไม่น้อยในองค์กรนักศึกษาทุกแห่ง แต่ก็ถูกฝ่ายนำที่มีความคิดเห็นซ้ายจัดครอบงำอยู่ จนไม่สามารถปรับเปลี่ยนนโยบายใด ๆ ได้

ปัญหาทั้ง ๕ ประการนี้ จึงสะสมและทับทวีขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งล่วงเข้าปี ๒๕๑๙ เมื่อดุลการเมืองเปลี่ยนไป เมื่อนักศึกษาตกเป็นฝ่ายถูกรุกไล่ทางการเมือง นักศึกษาจึงอยู่ในฐานะที่พ่ายแพ้ตั้งแต่ต้นแล้ว เพียงแต่รอเวลา จังหวะในการลิดกิ่งก้านสาขาและโค่นล้มองค์กรนักศึกษาหัวก้าวหน้าลงเท่านั้น ซึ่งในที่สุดก็สบโอกาสเหมาะในช่วง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ นั้นเอง

กรณีการเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเลือกตั้ง อมธ.ชุดใหม่

เหตุการณ์ช่วงกลางปี ๒๕๑๘ เมื่อ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๑๘ พวกกระทิงแดงหาเหตุบุกมาเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จนเป็นข่าวใหญ่ไปทั่วโลก โดยอ้างว่า ในระหว่างการชุมนุมเรียกร้อง

ให้ปล่อย ๑๑ นักศึกษา ชาวนาที่ลำพูน ในช่วงต้นเดือนสิงหาคม มีนักศึกษาเทคนิควิทยาลัยกรุงเทพ คนหนึ่งถูกทำร้าย กระทิงแดงระดมพวกอาชีวะมาบุกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเข้าใจกันว่าได้รับความสนับสนุนจากตำรวจ ทหาร โดยเฉพาะสถานีวิทยุยานเกราะ ซึ่งมี พ.อ.อุทาร สนิทวงศ์ฯ เป็นโฆษก มีส่วนชี้นำให้บุกเผามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนี้เพราะธรรมศาสตร์เป็นฐานสำคัญของนักศึกษา ประชาชนในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมของสังคมตลอดมา พ.อ.อุทาร กล่าวหาว่า มธ.เป็นซ้ายหมดทั้งมหาวิทยาลัย ต้องเผามันทิ้งเสียเพื่อตัดไม้ข่มนาม แต่ผลก็คือการทำลายทรัพย์สินของทางราชการ เพราะ มธ.ขึ้นกับทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ และนักศึกษา มธ.เอง ก็ยิ่งรู้สึกว่า พวกทหารเป็นฝ่ายขวาที่กำลังดิ้นรนอย่างบ้าคลั่งเพื่อรักษาบัลลังก์อำนาจของตนเอง ครั้งนั้น สมาน เลือดวงศ์หัด เป็นนายก อมธ. ต้องลาออกจากตำแหน่ง เปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้งใหม่

การเลือกตั้งครั้งนั้นสำคัญมาก เพราะหากฝ่ายก้าวหน้าพ่ายแพ้ ก็หมายถึงการพ่ายแพ้ทางการเมืองครั้งใหญ่ อันจะส่งผลให้ฝ่ายทหารดำเนินการรุกทางการเมืองอีกก้าวใหญ่เพื่อดึงอำนาจกลับสู่มือทหาร ดังนั้น เพื่อน ๆ ชาวพรรคพลังธรรมรวมทั้งข้าพเจ้าด้วย จึงต้องทำงานอย่างหนักในการระดมออกชี้แจงกับนักศึกษา มธ. ขนานใหญ่ สมัยนั้นเราเรียกว่า "โครงการเคาะประตูนักศึกษา" อันถือเป็นต้นฉบับของโครงการเคาะประตูทั้งหลาย คือการติดต่อแบบตัวต่อตัวกับนักศึกษา โดยเราแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ แล้วส่งตัวแทนของเราออกไปหาเขาให้ครบทุกกลุ่ม ผลการเคาะครั้งแรก ๆ ปรากฏว่าถูกด่าว่ายับเยินหาว่าพวกเราเป็นซ้าย เป็นตัวการให้ มธ.ถูกบุกเผา เราต้องหาทางแก้ไขว่า ถ้านักศึกษาถามอย่างนี้มาต้องตอบยังไง แล้วประชุมผู้ปฏิบัติงานซึ่งมีหลายร้อยคน (กลับเพิ่มจำนวนขึ้นอีก แทนที่จะลดลง เพราะส่วนใหญ่เกิดความมุมานะที่ มธ.ถูกเผาโดยไม่เป็นธรรม) พวกเราทำงานกันหามรุ่งหามค่ำนอนกันที่ มธ.แทบทุกคืน เพื่อแก้ไขสถานการณ์ เพราะรู้ว่าจะแพ้ไม่ได้

ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าสมัครเป็นรองนายกฯ ฝ่ายเศรษฐกิจและการเมือง โดยมี ชูวิทย์ โอวาทวงษ์ (เสียชีวิตต่อมา ๒ ปีภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลา โดยเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย) สมัครเป็นนายก อมธ. และมีสุรเทพ โลหิตกุล เป็นรองนายกฯ ฝ่ายกิจการภายใน ผลการเลือกตั้งที่ออกมาปรากฏว่า พรรคพลังธรรมของเรายังคงได้รับเลือกเป็น อมธ. สามารถชนะคู่แข่งด้วยคะแนนเสียงท่วมท้น นับเป็นการพลิกความคาดหมายของฝ่ายขวา และส่งผลสะเทือนต่อการเมืองภายนอก กล่าวคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ซึ่งถูกตำรวจบุกพังบ้านที่ซอยสวนพลู ก็ยังคงยืนหยัดเป็นนายกรัฐมนตรีได้ต่อไป (หากว่าฝ่ายซ้ายใน มธ.พ่ายแพ้ในครั้งนี้แล้ว ทหารก็คงจะได้ใจและเดินหน้าต่อซึ่งคาดว่าไม่เกินตุลา ๒๕๑๘ ก็อาจเกิดการปฏิวัติยึดอำนาจขึ้นได้ เพราะขณะนั้นมีข่าวลือทหารจะปฏิวัติออกมาทุกวัน)

ฟังแม พยานเอกชี้แจงเบื้องหลัง
18ศพปัตตา
29 นี้ 3โมงเ
ที่ สนามหล
ด่วน!

1–4 กค.18 ที่ ธรรมศาสตร์

การประชุมผู้นำนักศึกษาเอเชีย
สตรี
สมอาทด
สร้างสรรค์

สำหรับตัวข้าพเจ้าเอง ตอนนั้นรู้สึกตัวเองจะต้องเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น ไม่หุนหันพลันแล่นเหมือนตอนต้นปี ๒๕๑๘ ตั้งใจไว้ว่าจะพยายามทำงานในหน้าที่อย่างดีที่สุด เป้าหมายอันดับแรกของพวกเราขณะนั้น ต้องเรียกศรัทธาจากนักศึกษาคืนมาก่อน อันดับต่อมา ต้องสร้างและขยายแนวร่วมในมธ.ให้มากที่สุด เพื่อเป็นฐานภายในที่แข็งแกร่งในการสนับสนุนการเคลื่อนไหวภายนอกได้มั่นคง ชูวิทย์เป็นคนนิ่มนวล เราจึงผ่านวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้ด้วยดี มีการจัดงานสำคัญ ๆ คือ งานรำลึก ๑๔ ตุลา ที่หอประชุมใหญ่ มธ. ซึ่งทำได้ดีมาก ใช้รูปแบบใหม่ เข้าใจง่าย มีประชาชนเข้าร่วมงานมากขึ้น งานลอยกระทงรักไทย สนุกสนานและประสบความสำเร็จมาก เพราะประยุกต์ศิลปวัฒนธรรมมารับใช้การเมืองได้อย่างไม่เคยทำมาก่อน งานวันธรรมศาสตร์ ๑๐ ธันวาคม งานปีใหม่ และงานภายในอื่น ๆ อีกหลายชิ้น ล้วนแต่เป็นการปูพื้นฐานสร้างคะแนนนิยมในหมู่นักศึกษาได้ดีเยี่ยม

ในส่วนงานภายนอกที่ข้าพเจ้ารับผิดชอบอยู่ ขณะนั้นตำแหน่งรองนายก ฯ ภายนอก หรือรองนายกฯ ฝ่ายเศรษฐกิจและการเมืองในชื่อใหม่ จะต้องเป็นกรรมการบริหารของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย (ศนท.) โดยตำแหน่ง ขณะนั้น ศนท.ตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหิดล คณะเภสัชศาสตร์ อยู่ชั้น ๓ ตรงข้ามโรงเรียนอำนวยศิลป์ ถ.ศรีอยุธยา ข้าพเจ้าก็ไปคลุกคลีอยู่ที่นั่นเป็นส่วนใหญ่ ต่อมา ศนท.จึงย้ายมาอยู่สี่แยกคอกวัว ถนนราชดำเนิน ระยะนี้ได้รู้จักสนิทสนมกับเกรียงกมล เลาหไพโรจน์ เลขาศูนย์ฯ สวาย อุดมเจริญชัยกิจ รองเลขาฝ่ายเศรษฐกิจ, ธีรชัย มฤคพิทักษ์ รองเลขาฝ่ายการเมืองและเจ้าหน้าที่ศูนย์อื่น ๆ ข้าพเจ้าเริ่มมีบทบาทในการคิดริเริ่มงานใหม่ ๆ แก่ศูนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ งานด้านเศรษฐกิจได้ริเริ่มจัดทำ "**โครงการรณรงค์เพื่อปากท้องของประชาชน**" ขึ้น โดยจัดงานขายสินค้าไทยราคาถูก ๒ ครั้ง ทำการรณรงค์คัดค้านการขึ้นราคาน้ำมัน จนสำเร็จ, คัดค้านการขึ้นราคาน้ำตาล, ข้าวสาร และรณรงค์ต่อต้านสินค้าต่างชาติ ส่งเสริมสินค้าไทย นับว่าเป็นการเริ่มต้นงานด้านเศรษฐกิจในระดับชาติอย่างจริงจัง ต่อจากที่ธีรยุทธ บุญมีเคยทำไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๑๕

การรณรงค์เพื่อปากท้องของประชาชนนี้เป็นการเริ่มต้นเดินเกมส์ เพื่อเรียกคะแนนนิยมของศูนย์ฯจากประชาชนที่สำคัญมากที่ข้าพเจ้าคิดค้นขึ้น และเป็นการทำตัวให้ใกล้ชิดกับประชาชนให้มากที่สุด เพื่อเป็นการประกันความปลอดภัยแก่ศูนย์ฯในระยะยาว แต่น่าเสียดายที่แนวคิดอันนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายในเท่าที่ควร (อาจจะเป็นเพราะการจัดองค์กรด้านเศรษฐกิจของข้าพเจ้านี้ไม่เข้มแข็งเพียงพอ) จึงทำให้ลักษณะงานที่ออกมาไม่เข้มแข็งเท่าที่ควรจะเป็น และไม่ได้รับการสานต่อจากทั่วทั้งองค์กรอย่างแท้จริง แม้กระนั้น ก็ได้ส่งผลสะเทือนอย่างลึกซึ้งมหาศาลและ

ยาวไกลต่อรัฐบาลและฝ่ายขวา (แม้กระทั่งเมื่อธานินทร์ กรัยวิเชียรขึ้นเป็นรัฐบาล และผลีผลามขึ้นราคาน้ำมัน ไฟฟ้า แก๊ส และสินค้าอื่น ๆ มากมาย จึงประสบภาวะเงินเฟ้อร้ายแรง และเป็นเงื่อนไขอันหนึ่งให้ฝ่ายทหาร เกรียงศักดิ์ ชมะนันท์ ทำปฏิวัติสำเร็จ ก็เพราะพ่ายแพ้ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจนี้เอง)

ระหว่างนี้เองที่ความสนใจปัญหาด้านเศรษฐกิจของข้าพเจ้าพุ่งขึ้นสู่จุดสูงสุด มากยิ่งกว่าด้านการเมืองเสียอีก ข้าพเจ้าพยายามหาความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ ด้านนี้ให้มากที่สุด แต่ก็น่าเสียดายที่ข้าพเจ้าไม่ได้ศึกษาด้านนี้มาโดยตรง อย่างไรก็ตาม ก็ได้เล็งเห็นตั้งแต่บัดนั้นแล้วว่า ปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาสำคัญที่สุดที่รัฐบาลจะต้องแก้ไขให้ได้ รัฐบาลไหนละเลยปัญหาด้านนี้ก็ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้ เศรษฐกิจคือพื้นฐานของการเมืองนั่นเอง

ย้อนกลับมาพิจารณาสภาพทางการเมืองของประเทศในขณะนั้น มธ.จัดงาน ๑๔ ตุลาและศูนย์ฯจัดงานใหญ่ ๓ วัน ๓ คืน ปิดถนนราชดำเนินเลย เชิญรัฐบาลเป็นเจ้าภาพร่วมด้วย กระแสฝ่ายซ้ายกลับคืนมาอีก เริ่มคึกคักขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๘ เกิดกรณีบริษัทชัมมิทโดยเจ.ซี.ฮวง จะขึ้นราคาน้ำมันให้ได้ ข้าพเจ้าเป็นหัวหอกในการต่อสู้เพื่อดึงราคาเอาไว้ให้ได้ และก็ประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจ แต่แล้วจู่ ๆ ก็เกิดเหตุการณ์ตึงเครียดไทย-ลาว กรณี นปข. ขึ้น ศูนย์ฯตกอยู่ในฐานะลำบากอีก ระหว่างนั้น กรรมการศูนย์ฯส่วนใหญ่ขึ้นไปประชุม สมาคมนักศึกษาเอเชียที่เชียงใหม่ คงเหลือแต่สวาย กับข้าพเจ้าที่กรุงเทพฯ เราทำงานหนักมากกว่าจะแก้สถานการณ์ได้แต่ก็ทำให้ฐานะของศูนย์ตกต่ำลงมาอีก เพราะคนส่วนใหญ่เห็นว่าศูนย์ฯเอียงซ้าย ฝักใฝ่ลาวมากกว่าไทย

ฝ่ายขวาไม่รั้งรอที่จะฉวยโอกาสนี้ ใช้สื่อมวลชนทั้งหมดในเครือข่ายเท่าที่มีกระหน่ำตีศูนย์ฯอย่างเป็นระบบ ทุกเมื่อเชื่อวัน เราแก้ไม่ตก เพราะไม่มีสื่อมวลชนจะตอบโต้ได้ ซ้ำนโยบายยังแข็งไม่ยอมยืดหยุ่น ศูนย์จึงตกที่นั่งลำบากอีก

ในเดือนธันวาคม ๒๕๑๘ กรรมกรรวมตัวคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ความจริงศูนย์นิสิตก็เดินหน้าเรื่องนี้อยู่ก่อนแล้ว แต่ศูนย์กลับหันไปต่อต้านเรื่องซือแมที่ปัตตานี (กรณีนาวิกโยธินสังหารมุสลิมที่จังหวัดปัตตานี) กลุ่มสหภาพแรงงานภายใต้การนำของไพศาล ธวัชชัยนันท์ จึงกลายเป็นตัวนำในเรื่องข้าวสารไป และเคลื่อนไหวอย่างเต็มที่จนประสบผลสำเร็จ รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ยอมงดขึ้นราคาไว้ก่อน สหภาพได้คะแนนนิยมจากประชาชนมาก เป็นผลให้รัฐบาลคึกฤทธิ์อ่อนแอลงอย่างมาก จนต้องปรับคณะรัฐมนตรี และยุบสภาในที่สุด ในขณะเดียวกับที่ศูนย์จับประเด็นพลาด มัวแต่ไปเคลื่อนไหวเรื่องซือแม ซึ่งในสายตาของประชาชนโดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ เป็นเรื่องการเมืองที่แหลมคม ยากที่จะได้รับความสนับสนุนจากประชาชน

ได้ ซ้ำร้ายยังก่อผลเสียทำให้เกิดความรู้สึกว่า ศูนย์พยายามปลุกระดมมวลชนนับเป็นการก้าวพลาดทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งของศูนย์

ปี ๒๕๑๙ เมื่อเป็นนายก อมธ.

หลังจากที่กลุ่มสหภาพแรงงาน ๑๐๐ กว่ากลุ่มรวมตัวกันคัดค้านการขึ้นราคาข้าวสารของรัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ จนทำให้ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ต้องยอม มีการปรับคณะรัฐมนตรีและยุบสภาเมื่อ ๑๑ มกราคม ๒๕๑๙ ขณะนั้น ข้าพเจ้าไปอยู่ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่พอดี ได้สรุปวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกับเพื่อน ๆ ที่นั่น ไปไฮด์ปาร์คที่ลานหน้าศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ กับทั้งได้ไปช่วยแนะนำการหาเสียงของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่ง จาตุรนต์ ฉายแสง ได้รับเลือกเป็น นายก สมช. เขาหาเสียงดีมาก เปลี่ยนภาพพจน์ฝ่ายซ้ายสร้างแนวร่วมในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้กว้างขวางมาก หลังจากนั้นเมื่อกลับมากรุงเทพ ก็ต้องรีบเตรียมงานหนักนั่นคือ การเลือกตั้ง อมธ.ปี ๒๕๑๙ ในวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙

ในการคัดเลือกตัวผู้สมัคร นายก อมธ. ปีนั้น มีผู้เข้าแข่งขัน ๒ คน คือ ธงชัย วินิจจะกูล กับข้าพเจ้า ธงชัยเป็นนักศึกษาปี ๑ กำลังจะขึ้น ปี ๒ และเป็นประธานสภานักศึกษาขณะนั้น ขณะที่ข้าพเจ้าเป็นนักศึกษาปี ๒ กำลังจะขึ้นปี ๓ และเป็นรองนายกฝ่ายเศรษฐกิจการเมือง หลายคนในคณะกรรมการกลางพรรคพลังธรรมอยากจะให้ธงชัยขึ้นเป็นนายก อมธ. เพราะเห็นว่าทฤษฎีการเมืองหนักแน่นกว่า แต่ภายหลังจากการพิจารณาในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งด้านอาวุโสและความกว้างขวางในหมู่นักศึกษาประชาชน แล้ว จึงได้ตัดสินใจให้ข้าพเจ้า (ซึ่งเป็นคนหัวแข็งไม่ค่อยยอมโอนอ่อนต่อแนวทางของพรรคมากนัก) เป็นตัวแทนสมัครเป็นนายก อมธ. และให้ธงชัยสมัครเป็นรองนายกฝ่ายเศรษฐกิจการเมือง

การหาเสียงเลือกตั้งครั้งนั้น เราพร้อมเพรียงเกือบทุกด้าน มีการรวมกับพรรคยูงทอง และพรรคแนวประชา กลายเป็นพันธมิตร ๓ พรรค ขับเคี่ยวกับพรรคโดม ซึ่งเป็นฝ่ายค้าน พรรคโดมก็เตรียมพร้อมดีมาก และยังแถลงนโยบายที่ก้าวหน้ากว่าเราเสียอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งน่ายกย่องนายเชม วรายุเดช ผู้สมัครนายกพรรคโดม ขยันหาเสียงมาก เล่นเอาพวกเราเหนื่อยแรงไม่น้อยเลย แต่ในที่สุดอาศัยความเจนจัดเวทีกว่า และชื่อเสียงทั้งของธงชัย และข้าพเจ้า ทำให้เราชนะการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่ทิ้งห่างมากนัก ยังดีที่เรากวาดที่นั่ง ส.ส.ได้มากเป็นประวัติการณ์ คือได้ ๓๕ ที่นั่งจาก ๔๕ ที่นั่ง (ปี ๒, ปี ๓ ปีละ ๑๕ คนเรากวาดเรียบหมด ปี ๔ ได้ ๕ คนจาก ๑๕ คน) นับว่าระบบพรรคเข้มแข็งที่สุดตั้งแต่ก่อตั้งมา หลังจากเปิดเทอมแล้ว เราจัดการสัมมนารับเพื่อนใหม่นักศึกษาปี ๑ ที่บางแสน ทำให้ผลการเลือกตั้งสส.ปี ๑ เรากวาดหมดทั้ง ๑๕ คนเป็นครั้งแรกในรอบ

๓ ปีที่ผ่านมา นโยบายต่อแนวร่วมช่วงนั้นทำได้ดีมาก โอนอ่อนเข้าหานักศึกษาส่วนใหญ่ เสริมจุดเด่น ขจัดจุดด้อย นับว่าฐานคะแนนเสียงภายในหมู่นักศึกษาเป็นปึกแผ่นมั่นคงดีมาก

กรณี ๒๐ มีนาคม ๒๕๑๙ "ฐานทัพต้องออกไป อธิปไตยจึงสมบูรณ์"

ช่วงนั้นสถาบันอื่น ๆ ก็มีการเลือกตั้งองค์การนักศึกษากันทุกแห่ง ผลปรากฏว่า ฝ่ายซ้ายได้ขึ้นเป็นองค์การบริหารนักศึกษาเกือบหมดทุกแห่ง ที่สำคัญได้แก่ ที่ จุฬา, มหาวิทยาลัยเกษตร และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับว่าเป็นชัยชนะที่สะอาดหมดจดมาก เนื่องจากผลการเคลื่อนไหวอย่างหนักในปี ๒๕๑๘ ก่อกระแสสูงทางการเมือง ทำให้ขยายแนวร่วมในหมู่นักศึกษาได้กว้างขวางมาก นักศึกษาส่วนใหญ่มีความตื่นตัวทางการเมืองสูง ทุกคนอยากทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

แต่สภาพภายนอกมหาวิทยาลัยกลับตรงข้าม ฝ่ายขวากลับรุกหนักมาก โจมตีนักศึกษาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ปลุกผีคอมมิวนิสต์ลาว, เขมร, เวียดนาม ตลอดเวลา (เขมรของลอนนอล แตกเมื่อปลายปี ๒๕๑๘ นั้นเอง) ทหารใช้สื่อมวลชนทุกชนิดที่มีกระหน่ำตีนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชาวบ้านเกลียดชังและต่อต้านนักศึกษา จนกระทั่งทำให้ชาวบ้านเองเริ่มไขว้เขวเพราะได้รับข่าวสารด้านเดียว ยิ่งกว่านั้นขบวนการนักศึกษาเองก็มิได้พยายามปรับตัว เปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ยุทธวิธีให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ยังคงดื้อรั้นและใช้นโยบายแข็งกร้าวเหมือนเดิม ผลก็คือ การพ่ายแพ้ทางการเมืองในระดับประเทศ นักศึกษาแทบจะออกมาเคลื่อนไหวนอกมหาวิทยาลัยไม่ได้เลย และฐานะภาพพจน์ทางการเมืองก็ตกต่ำลงมาก

กรณี ๒๐ มีนา เป็นการเคลื่อนไหวขับไล่ฐานทัพสหรัฐอเมริการวม ๑๐ กว่าแห่งทั่วประเทศออกไปจากไทยให้หมดภายในวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๑๙ ความจริงพวกเราวางแผนเพื่อการนี้มานาน ๓-๔ เดือน แต่เพราะการจัดองค์กรไม่ดี คือ แคบเกินไปและเน้นการเมืองมากเกินไปนโยบายก็แข็งไม่ปรับเข้ากับสถานการณ์ การรณรงค์สู่สายตาประชาชนก็มีน้อยมาก การปูพื้นฐานความเข้าใจในหมู่ประชาชนยังทำได้ไม่มากพอ เมื่อนักศึกษาตัดสินใจเดินขบวนทันทีในเช้าวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๑๙ จึงปรากฏว่ามีแต่มวลชนก้าวหน้าเข้าร่วม ส่วนชาวบ้านที่มีความคิดทางการเมืองสายกลางไม่เข้าใจเหตุผลเพียงพอ จึงไม่สนับสนุนนักศึกษา

เหตุการณ์ครั้งนี้ฝ่ายขวาสั่งให้กระทิงแดงออกมาขัดขวางนักศึกษาอย่างต้องการประจัญหน้าเลยทีเดียว โดยมาดักรอนักศึกษาที่อนุสาวรีย์ราชดำเนินพร้อมทั้งขนกระสุนและระเบิดมาวางข่มขู่ ด้วยกระทิงแดงนั้นเป็นกลุ่มมือปืนรับจ้างซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าถูกจ้างมาด้วยเงินจำนวนมาก เพื่อต่อต้านนักศึกษาให้ได้โดยสามารถจะใช้ความรุนแรงได้โดยไม่ผิดกฎหมาย นับว่าเป็นเรื่องที่

ผู้ปกครองสมัยนั้นให้การสนับสนุนอย่างโจ่งแจ้งกระทิงแดงขว้างระเบิดใส่พวกเราที่สี่แยกสยาม สแควร์ ทำให้นักเรียนนักศึกษาเสียชีวิตทันที ๔ คน และบาดเจ็บอีกนับร้อย ลูกระเบิดตกห่างจากรถของข้าพเจ้าเพียง ๑๐๐ เมตรเท่านั้น สะเก็ดระเบิดโดนท่อนขาของพินิจ จารุสมบัติด้วย ข้าพเจ้านำรถมารับคนเจ็บส่งโรงพยาบาลจุฬาฯหลายเที่ยว แต่ขบวนก็ยังคงเคลื่อนต่อไปจนถึงหน้าสถานทูตอเมริกาและปักหลักชุมนุมที่นั่น

การชุมนุมครั้งนี้มีผลทำให้รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์สามารถกดดัน ให้ทางสหรัฐยอมรับว่า จะต้องถอนฐานทัพออกจากประเทศไทยให้หมด แต่รัฐบาลม.ร.ว.คึกฤทธิ์ขอเวลา ๔ เดือนเพื่อการนี้ ข่าวการชุมนุมได้รับการเผยแพร่ออกไปทั่วโลกโดยผู้สื่อข่าวและสำนักข่าวต่างประเทศทั่วโลกส่งผลสะท้อนในระดับสากลอย่างมาก ทำให้ผู้คนทั่วโลกมีความรู้สึกว่าคนไทยส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้อเมริกาตั้งฐานทัพในไทยต่อไป แต่ผลนี้กิดขึ้นในต่างประเทศเท่านั้น ในเมืองไทยกลับตรงข้าม ฝ่ายขวายังคงยึดกุมสื่อมวลชนอย่างเต็มที่และโหมกระหน่ำตีนักศึกษาอย่างไม่ยั้งว่าก่อความวุ่นวาย ปลุกระดมมวลชน และเป็นพวกคอมมิวนิสต์ ทำให้นักศึกษาขณะนั้นแทบจะกระดิกตัวไม่ได้เลย พวกเราไปงานศพกันบ่อยมาก รวมทั้งงานศพของ อมเรศ ไชยสะอาด ผู้นำนักศึกษามหิดล และอาจารย์บุญสนอง บุณโยทยาน ก่อนหน้านี้ด้วย บรรยากาศขณะนั้นสลดหดหู่น่าสังเวชใจ หลายคนเป็นห่วงว่าอาจมีการปราบใหญ่และปฏิวัติตามมาในไม่ช้าแน่

๔ เมษายน กาธเลือกตั้งทั่วไป

พรรคประชาธิปัตย์ กวาดที่นั่ง สส.ในสภาได้ถึง ๑๑๔ คน พรรคชาติไทย ๕๔ กิจสังคม ๔๕ ธรรมสังคม ๒๘ สังคมชาตินิยม ๑๕ ฝ่ายซ้ายได้เพียง ๕ คน จากพลังใหม่ ๓, สังคมนิยม ๑ และแนวร่วมสังคมนิยมอีก ๑ แสดงให้เห็นชัดว่า คะแนนนิยมฝ่ายซ้ายตกต่ำถึงที่สุด เพราะการปาระเบิดเมื่อ ๒๐ มีนา และการโหมโจมตีนักศึกษาโดยชูคำขวัญ **"สังคมนิยมทุกชนิด คือคอมมิวนิสต์นั่นเอง"** การใช้สื่อมวลชนโดยเฉพาะวิทยุในเครือข่ายทหารจำนวนนับร้อยสถานี โดยมี พ.อ. อุทาร สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้นำ ยังคงดำเนินต่อไปและนับวันจะรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างนี้นักศึกษาแทบจะเคลื่อนไหวอะไรภายนอกไม่ได้เลยถึงกับต้องเปลี่ยนนโยบายมาจัดตั้งนักศึกษา นำนักศึกษาออกชนบทและลงสู่กรรมกร ซึ่งข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะเป็นการขัดกับฐานะของนักศึกษาซึ่งยังอยู่ในวัยเล่าเรียน และเป็นการเดินเกมการเมืองที่ผิดพลาดเพราะยิ่งเป็นเครื่องตอกย้ำว่า นักศึกษากำลังจะแปรโฉมเป็นแนวร่วมของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยิ่งโจ่งแจ้งขึ้น ซึ่งจะยิ่งทำให้นักศึกษาพ่ายแพ้ทางการเมืองชนิดที่ไม่มีคำแก้ตัวใด ๆ ได้เลย

ถึงจุดนี้ ข้าพเจ้าเริ่มรู้สึกอย่างชัดเจนแล้วว่า ขบวนการนักศึกษาโดยเฉพาะในหมู่แกนนำนักศึกษานั้น ที่แท้ถูกครอบงำด้วยบุคคล ๒ คน คือ สุเทพ ลัคณาวิเชียร กับ พิรุณ ฉัตรวนิชกุล โดย

ส่วนตัวแล้วข้าพเจ้าก็นับถือรุ่นพี่ ๒ ท่านนี้เพราะอาวุโสกว่าและผ่านการทำงานมามากกว่า แต่ข้าพเจ้าไม่ยอมเห็นด้วยกับนโยบายของเขาทั้ง ๒ ที่ต้องการผลักดันให้นักศึกษาเข้าโรงงานและออกชนบทมากขึ้น ๆ เรื่อย ๆ เพราะรู้สึกว่าจะขัดกับสภาพความเป็นนักศึกษาของพวกเราอย่างมาก

ข้าพเจ้าได้พยายามอภิปรายคัดค้านนโยบายนี้ในที่ประชุมแกนนำนักศึกษา แต่ก็รู้ได้ด้วยสัญชาตญาณว่า ความเห็นข้าพเจ้าซึ่งไม่ตรงกับสุเทพและพิรุณ คงจะไม่ได้รับการตอบสนองจากองค์กรนักศึกษาอื่น ๆ ที่ร่วมประชุมอยู่ด้วยนั้น และยังมีความรู้สึกว่าพวกเขากำลังมองข้าพเจ้าว่าเป็นฝ่ายเอียงขวา และไม่ยืนหยัดแนวทางสังคมนิยมเพื่อมวลชนจริง ๆ นับตั้งแต่วินาทีนั้นเป็นต้นมา ข้าพเจ้าจึงรู้ด้วยจิตสำนึกว่าองค์กรนักศึกษาขณะนั้นและตลอดเวลา ๒-๓ ปีที่ผ่านมา มิได้มีอิสระเสรีภาพทางความคิดอย่างที่ข้าพเจ้าเข้าใจ แต่กลับถูกครอบงำและชี้นำโดยบุคคลอื่นซึ่งไม่ได้เป็นนักศึกษาแล้ว และจิตสำนึกยังบอกต่อด้วยว่าบุคคลที่ชี้นำนักศึกษาอยู่นี้จะต้องมีเส้นสายพัวพันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอย่างแน่นอนไม่มากก็น้อยซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริง ข้อกล่าวหาที่ว่า นักศึกษาเป็นเครื่องมือของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ของคอมมิวนิสต์ก็จะสมจริงทันที เรื่องนี้สั่นสะเทือนความนึกคิดและจิตสำนึกของข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าเฝ้าถามตัวเองครั้งแล้วครั้งเล่าว่า

"เราต้องการเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องการเป็นสมาชิก พคท.จริง ๆ หรือ?"

แล้วข้าพเจ้าก็ตอบตัวเองได้ว่า *"จริง ๆ แล้วพวกเรานักศึกษาไม่ได้ต้องการเป็นคอมมิวนิสต์ หรือแม้กระทั่งเป็นแนวร่วมสนับสนุนระบบคอมมิวนิสต์" "นักศึกษาส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดต้องการให้ประเทศไทยปกครองระบบประชาธิปไตย มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและมีความเป็นธรรมในสังคม" "เราไม่ต้องการตกเป็นเครื่องมือของใคร หรือเป็นทาสลัทธิการเมืองใด เราไม่ต้องการเป็นขี้ข้าอเมริกัน ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการเป็นขี้ข้าจีนหรือรัสเซีย" "ถ้าจะให้เราเลือกระหว่างประชาธิปไตยแบบแผด็จการทหารกับประชาธิปไตยรวมศูนย์แบบคอมมิวนิสต์ เราก็คงไม่ต้องการทั้งสอง เพราะไม่ใช่ระบบที่มีเสรีภาพอย่างแท้จริง เราต้องการทางออกที่สามที่ดีกว่า"*

เมื่อตอบคำถามตัวเองได้ดังนี้แล้ว นับตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา ข้าพเจ้าก็คอยระวังตัวมากขึ้นและพยายามสังเกตพฤติกรรมและความเป็นไปของสุเทพและพิรุณ เพื่อประมวลเข้ากับสมมติฐานของตนเองว่าจริงเท็จประการใด ยิ่งนานวัน ในเหตุการณ์วิกฤติต่าง ๆ ที่ติดตามมา ข้าพเจ้าก็ได้สังเกตเห็นว่า การกระทำของบุคคลทั้ง ๒ นั้นมีอิทธิพลครอบงำขบวนการนักศึกษาไทยจริง และพยายามชี้นำไปรับใช้นโยบายของ พคท.ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ในประเด็นนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งเพราะ ขบวนการนักศึกษาควรจะเป็นอิสระเสรี มีนโยบายเป็นตัวของตัวเอง และไม่ตกเป็นเครื่องมือใคร ขบวนการนักศึกษาควรจะดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมตามกำลังของนักศึกษาเท่านั้น นักศึกษาไทยยังไม่พร้อมที่จะกลายสภาพเป็นนักปฏิวัติอาชีพภายในไม่กี่วัน และ

ถ้าหากนักศึกษาทำเช่นนั้นก็จะเป็นอันตรายต่อตนเองอย่างใหญ่หลวง เพราะทหารจะถือเป็นข้ออ้างเข้ามาปราบปรามได้ทันทีโดยไม่ยากเย็นนัก

พฤษภาคม ๒๕๑๙ กรณีค่ายธามสูร

เรื่องนี้เป็นข่าวใหญ่ขึ้นมาเพราะการเสนอของนิตยสาร "จตุรัส" แล้วทมยันตีมาออกโรงเรื่องนี้ด้วยการพูดออกวิทยุทหารจำนวนหลายคราว และฝ่ายขวาคนอื่น ๆ ก็ออกโรงตามปกป้องค่ายนี้อย่างแข็งขัน แต่ข้าพเจ้าก็เป็นตัวตั้งตัวตีต่อสู้เปิดโปงคัดค้านค่ายนี้อย่างไม่ยอมถอย คู่กับ ธีรชัย มฤคพิทักษ์ และสุรชาติ บำรุงสุข รองนายกสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขณะนั้น ทั้งที่เราเสียเปรียบกว่ามากแต่ก็พยายามทำ จนกระทั่งประสบผลสำเร็จทำให้อเมริกันต้องถอนค่ายนี้ออกไป ระยะนี้ชื่อของข้าพเจ้าถูกมองไปทางลบมากขึ้นเพราะทำเรื่องนี้ซึ่งล่อแหลมทางการเมืองมาก คนส่วนใหญ่มองว่าข้าพเจ้าเป็นซ้ายมากขึ้น

มิถุนายน ๒๕๑๙ สัมมนารับเพื่อนใหม่นักศึกษาปี ๑ ที่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

มหาวิทยาลัยเปิดภาคเรียน เราจัดงาน "**สัมมนารับเพื่อนใหม่**" ๕ วันที่ มศว.บางแสน สนุกสนานและประสบความสำเร็จมาก เราหาทุนได้น้อยแต่กลับมีผู้สมัครไปมากถึง ๘๐๐ คน จากจำนวนนักศึกษาทั้งหมด ๑,๔๐๐ คน มีรุ่นพี่ไปด้วย ๒๐๐ คน รวม ๑,๐๐๐ คนเศษ ทุกอย่างดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย รองฯฝ่ายกิจกรรมภายใน วัฒนา (อึ๊ด) กับรองฯฝ่ายสังคมวัฒนธรรม รัตนาภรณ์ (อู๊ด) เป็นตัวหลักในการทำงานครั้งนี้ เราเดินนโยบายแนวร่วมได้ดี ไม่เคร่งเครียดกับทฤษฎีการเมืองมากเกินไป ผูกมิตรสร้างความประทับใจกันมากกว่า มีการรำวงหมู่ใหญ่เป็นครั้งแรก ทำให้รุ่นน้องรู้จักกันเป็นเพื่อนกัน ต่อมาเมื่อกลับมาเล่าเรียนตามปกติก็ทำให้พวกเขามีเพื่อนมากขึ้น ไม่โดดเดี่ยวในสังคม มธ.ซึ่งค่อนข้างจะอิสระเสรี

หลังจากนั้น ก็มีการจัดงานวันสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ครบรอบ ๔๒ ปี เราจัดงานเลี้ยงอาหารว่างตอนเย็น เชิญอาจารย์ป๋วย และคณะอาจารย์มาร่วมงานกับเราที่โรงยิม แม้สถานที่จะดูคับแคบแต่พวกเราก็ร้องเพลงเชียร์ของธรรมศาสตร์กันอย่างสนุกสนาน จำได้ว่าอาจารย์ป๋วยลงมาคลุกคลีร้องเพลงกับพวกเราโดยนั่งล้อมวงกันที่พื้นห้องยิมอย่างไม่ถือตัวเลย เย็นนั้นฝนตกหนัก พวกเรายังจดจำกันได้ดีถึงบรรยากาศแห่งมิตรภาพและความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่ประชาคมธรรมศาสตร์ หากไม่มีเหตุการณ์ภายนอกมาสอดแทรกแล้ว สังคมของธรรมศาสตร์ก็คงจะอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขตลอดปี ๒๕๑๙

กรณี ๔ กรกฎา และ ๒๐ กรกฎา ๒๕๑๙

ราวปลายเดือนมิถุนายน ๒๕๑๙ มีการเลือกตั้งเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และรอง ๓ ฝ่ายคนใหม่ ปรากฏว่าไม่มีใครเหมาะสมเท่า สุธรรม แสงประทุม เพราะเคลื่อนไหวทางการเมืองมามาก เป็นที่รู้จักกว้างขวาง แต่ว่าภาพพจน์เมื่อก่อนรุนแรงไป จึงต้องพยายามลดให้อ่อนลง ขณะเดียวกันก็ได้รองฯ ๓ ฝ่ายคือ ประยูร อัครบวร รองเลขาฯฝ่ายการเมือง, จาตุรงค์ รองฝ่ายเศรษฐกิจ และสุชีลา ตันชัยนันท์รองฝ่ายสังคมและการศึกษา สุธรรมประกาศนโยบายว่าจะหันมาเน้นเรื่องปากท้องของประชาชนให้มากขึ้น แทนที่จะเคลื่อนไหวเรื่องการเมืองอย่างเดียว

๒ กรกฎาคม ๒๕๑๙ ศูนย์จัดอภิปรายที่สนามหลวงเรื่องปัญหาปากท้องของประชาชน ความจริงประเด็นนี้ดีมากแล้ว แต่วิธีการที่ใช้ไฮด์ปาร์ค์กลางสนามหลวงเช่นนี้ไม่สู้จะเหมาะสมเป็นการท้าทายทางการเมืองอีกครั้งมากกว่า คนฟังจึงมีแต่พวกก้าวหน้า ถูกกลุ่มกระทิงแดงก่อกวนจนเกือบจะล่ม แต่เกรียงกมลสามารถคุมสถานการณ์อยู่ และวันนั้นเกรียงกมลได้ประกาศก้องว่าต่อแต่นี้หากมีระเบิดลงที่ใดอีก เขาจะเข้าป่าจับอาวุธขึ้นสู้กับรัฐบาลทันที และกล่าวว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้ถูกรังแก

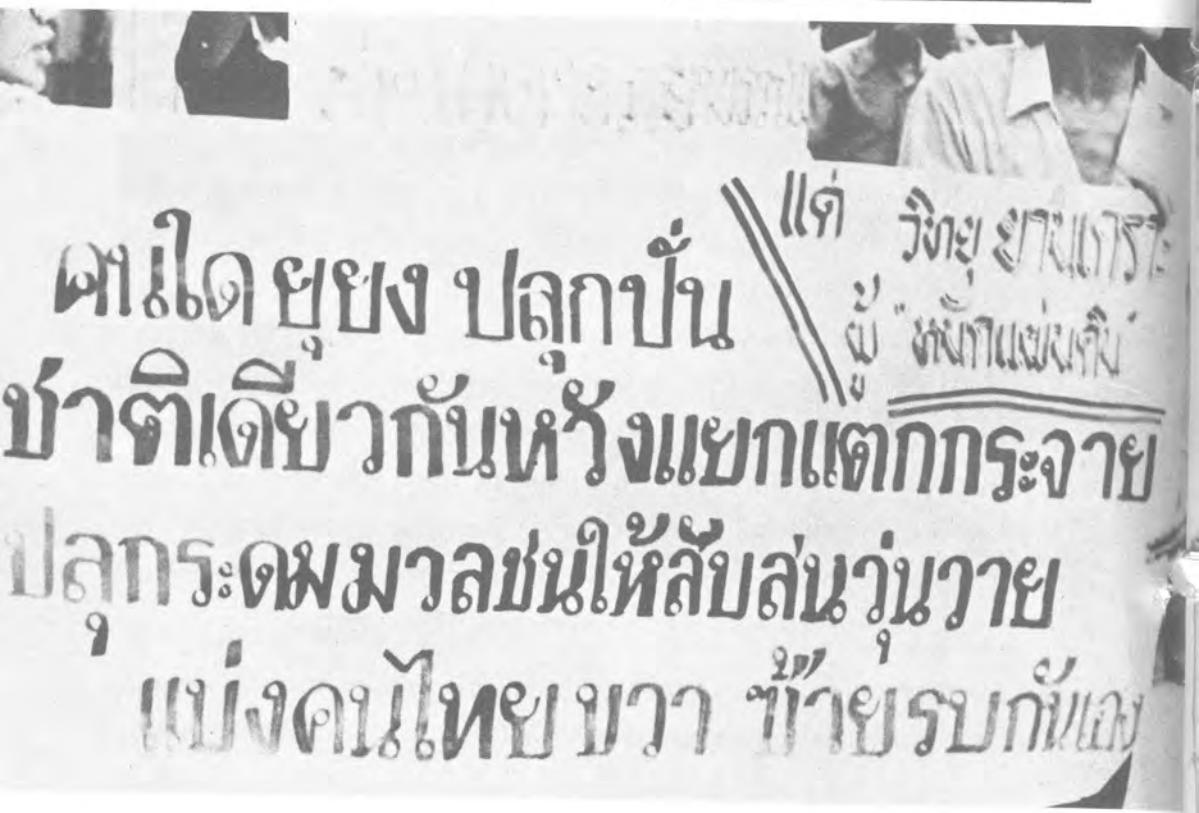
๔ กรกฎาคม ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นวันชาติอเมริกัน เราจัดชุมนุมขึ้นที่ถนนหน้าทางเข้า มธ. ด้านสะพานพระปิ่นเกล้ามีประชาชนมาร่วมด้วยมากมาย บนเวทีส่วนมาก สุธรรมกับธงชัยเป็นคนพูด ในคืนนั้นกระทิงแดงมาก่อกวนอีก ขว้างระเบิดน้อยหน่ามา ๑ ลูก ตกที่ข้างเวที เดชะบุญระเบิดนั้นด้าน ไม่เช่นนั้น พวกเราหลายคนรวมทั้งข้าพเจ้าคงไม่มีโอกาสอยู่มาได้ถึงทุกวันนี้ นับว่า การชุมนุมแต่ละครั้งในตอนนั้นเสี่ยวอันตรายขึ้นเรื่อย ๆ

หลังจากนั้นมาไม่กี่วัน หนังสือพิมพ์ฝ่ายขวาก็พากันประโคมข่าวเรื่อง เกรียงกมลประกาศจับปืนเข้าป่า สร้างกระแสจะจับเกรียงกมลข้อหาคอมมิวนิสต์ให้ได้ แต่ข้าพเจ้ากับเพื่อน ๆ ไม่ยอมเด็ดขาดข้าพเจ้าถึงกับไปแจ้งความที่โรงพักชนะสงครามเรื่องถูกกระทิงแดงทำร้ายและออกข่าวสนับสนุนเกรียงกมลเต็มที่ ซ้ำยังจัดอภิปรายขึ้นที่ มธ. ถึง ๒ ครั้ง นักศึกษา ประชาชนขณะนั้นก็ให้ความสนับสนุนเต็มที่ ฝ่ายขวาจึงไม่กล้าดำเนินการกับเกรียงกมล ไม่เช่นนั้นก็เห็นจะลำบาก นับแต่นั้นมา เกรียงกมลก็ค่อย ๆ ถอนตัวออกไปจากกลุ่มพวกเรา คงจะเตรียมพร้อมรับสถานการณ์ในอนาคต ซึ่งลางบอกเหตุว่า อาจเกิดการปฏิวัติขึ้นได้ทุกขณะ

สำหรับเหตุการณ์วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ฝ่ายขวาเคลื่อนไหวหนักมาก ไม่ยอมให้พวกเราชุมนุมเป็นอันขาด กระทิงแดงประกาศชุมนุมอาชีวะวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ปาระเบิดข่มขวัญพวกเราที่ลานพระบรมรูป ร.๕ เราประชุมกันอย่างเคร่งเครียด ความเห็นแตกเป็น ๒ ฝ่ายคือ ฝ่าย

ด่วน!
ผู้นำชาวนาถูกสังหารอีกแล้ว
ขจัดกวาดล้างอธรรม
รวมพลังครั้งยิ่งใหญ่
เพื่อความเป็นธรรมที่ดีกว่า
14 สิงหาคม เวลา 16.00 น.
พบกันที่ (ธรรมศาสตร์)

เอาประชาชนของเรากลับมา
ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย

ผู้ใดยุยง ปลุกปั่น
ชาติเดียวกันหวังแยกแตกกระจาย
ปลุกระดมวลชนให้ลับล่นวุ่นวาย
แม่งคนไทย ขวา ซ้าย รบกันเอง
แต่ วิทยุยานเกราะ
ผู้ "หมักแผ่นดิน"

แรกสนับสนุนการชุมนุม ฝ่ายหลังคัดค้านการชุมนุม ข้าพเจ้าเป็น ๑ ในฝ่ายคัดค้านที่แข็งขันมาก หัวเด็ดตีนขาดคราวนี้ไม่เห็นด้วยกับการชุมนุม เพราะเห็นว่าจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ขณะนั้นฝ่ายขวาบีบเรามาก ชาวบ้านเองก็เอือมระอาเต็มที ไม่เป็นอันทำมาหากิน คอยเงี่ยหูฟังแต่ว่าศูนย์ฯ จะชุมนุมหรือเปล่าฯ เพราะกลัวเกิดเรื่องอีกผลที่ประชุมเราตกลงว่าไม่ชุมนุมใหญ่ แต่จะส่งนักศึกษากระจายเข้าหาชาวบ้านและชุมนุมย่อยในแต่ละมหาวิทยาลัยแทน

ผลจากการออกไปหาชาวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่อยากให้เกิดความรุนแรง ไม่อยากให้นักศึกษาชุมนุม เดินขบวน บอกว่าทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ข้าวของแพง และการลงทุนชะงักงันส่วนมากเกรงว่าเหตุการณ์จะลุกลาม บ้านเมืองจะลุกเป็นไฟ อย่างไรก็ตาม เพื่อน ๆ บางส่วนไม่ยอมรับฟังความเห็นของชาวบ้าน กลับดันทุรังแต่ว่า ประชาชนยังสนับสนุนนักศึกษา ซึ่งเป็นการประเมินมวลชนที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงเลย

ผลสะท้อนจากกรณี ๒๐ กรกฎาคม และความขัดแย้งเรื่องนโยบาย ทำให้เกิดความเรรวนในหมู่นักศึกษามากพอควร ไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร ข้าพเจ้าเองเสนอให้ปรับนโยบายใหญ่และองค์กรใหม่ทั้งหมด แต่ก็ไม่เป็นรูปร่างและไม่ชัดเจนพอที่จะทำให้คนอื่นคล้อยตามได้ ดังนั้น นโยบายใหญ่ของพวกเราจึงยังไม่เปลี่ยนแปลง เพียงแต่เพลาการทำงานลงเท่านั้น ซึ่งก็ยิ่งแย่ใหญ่ ช่วงนั้นผู้นำนักศึกษาเก่า ๆ รุ่น ๒๕๑๗,๒๕๑๘ ส่วนใหญ่ก็หายหน้าไปหมดแล้ว เหลือแต่คนใหม่ ๆ ซึ่งยังอ่อนประสบการณ์ ขาดชั้นเชิงรุกรับทางการเมือง ทำให้ไม่มีทางออกที่ดีเพียงพอ ถูกกำหนดเกมส์ให้เดินไปตามแผนของฝ่ายขวา

กรณียานเกราะและดาวสยาม

๙ กรกฎาคม เกิดเหตุการณ์สำคัญเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ คือวิทยุยานเกราะและหนังสือพิมพ์ดาวสยาม ร่วมกันโจมตีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อย่างหนัก ทำให้พวกเราที่ มธ.เสนอทางตอบโต้ด้วยการจะนัดนักศึกษาเดินขบวนไปวางหรีดวิทยุยานเกราะและหนังสือพิมพ์ดาวสยาม แต่ปรากฏว่า อาจารย์เสน่ห์ ลงมาคัดค้านอย่างแข็งขันห้ามมิให้ทำการดังกล่าวเกรงว่าจะยิ่งเป็นการกระพือลมไปตามความต้องการของฝ่ายขวา ข้าพเจ้าเองค่อนข้างเห็นด้วยกับอาจารย์เสน่ห์และพยายามช่วยยับยั้งเพื่อน ๆ แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะเขาอ้างว่าได้ตัดสินใจไปแล้ว ทำให้อาจารย์เสน่ห์โกรธมาก

ผลจากเหตุการณ์ครั้งนี้คือ ยานเกราะ ดาวสยาม ยิ่งถือเป็นเหตุโจมตี มธ.หนักขึ้นไปอีก เพราะเขาประเมินแล้วว่า ขณะนั้นฐานะการเมืองของเขาเป็นต่อนักศึกษาอยู่มาก เขาปูพื้นกับประชาชนมานานแล้วและชกข้างเดียวมาตลอด ผลสะเทือนครั้งนี้ทำให้ มธ.ปั่นป่วนมาก อาจารย์เสน่ห์ถึงกับออกกฎมหาวิทยาลัยมาห้ามการเคลื่อนไหวใด ๆ อีก กฎเหล่านี้ห้ามดำเนินกิจกรรมใด ๆ โดย

ใช้ชื่อ มธ. ทำให้นักศึกษาแทบขยับบทบาทไม่ได้เลย และขอให้ศูนย์นิสิตฯ ซึ่งเข้ามาใช้ตึก อมธ. เป็นที่ทำการชั่วคราว ออกไปจาก มธ.ด้วย อาจารย์เสน่ห์กระทำเพื่อปกป้องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่ต้องการเข้าไปพัวพันกับกระแสการเมืองซึ่งกำลังรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ นับว่า อาจารย์เสน่ห์กล้าหาญอย่างมาก เพราะเวลานั้น หาคนในธรรมศาสตร์กล้าคัดค้านขบวนการนักศึกษาได้ยาก

แต่แน่นอนละ ในสายตาของนักศึกษาตอนนั้นย่อมมองเห็นไปว่า อาจารย์เสน่ห์เป็นผดุ๊จการ ต้องการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของนักศึกษา และหลายคนยังมองไปถึงขนาดว่า อาจารย์เสน่ห์ไปรับแผนของฝ่ายขวามากำราบนักศึกษา ทั้งหมดนี้ทำให้เกิดปฏิกิริยาความไม่พอใจอย่างมากในหมู่ผู้ทำกิจกรรม และ อมธ. ก็เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบกระเทือนมากที่สุด พวกเราหลายคนขณะนั้นถึงกับพูดว่า อาจารย์เสน่ห์กำลังวางแผนจะล้มอมธ.ชุดนี้

สภาพใน มธ. ขณะนั้น ฝ่ายขวาภายนอกพยายามจุดชนวนชักนำนักศึกษาภายในให้ลุกขึ้นมาต่อต้านและหาทางล้มอมธ.ให้ได้ โดยอ้างว่าเหตุว่าเพราะ อมธ.เป็นซ้าย เคลื่อนไหวกิจกรรมทางการเมืองมากเกินไป ทำให้ภาพพจน์ มธ.เสียหาย

สำหรับข้าพเข้าเองขณะนั้น ตระหนักดีถึงความรู้สึกของแต่ละฝ่าย และเห็นว่าสิ่งที่เราจะทำได้ดีที่สุดก็คือ ชี้แจงให้นักศึกษาส่วนใหญ่เข้าใจสถานการณ์ที่เป็นจริง และร่วมใจกันผนึกกำลังของพวกเราชาวธรรมศาสตร์ทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน เพื่อเผชิญกับการคุกคามของฝ่ายขวานอกมหาวิทยาลัย

เมื่อมีการประชุมนักศึกษา มธ.ทั้งหมดวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๑๙ ณ หอประชุมใหญ่ มธ. ข้าพเจ้ายังจำได้ดีว่า เราตกอยู่ในสถานการณ์อับจนเพียงใด ฝ่ายขวาใน มธ.เตรียมแผนจะเล่นงานเราเต็มที่อยู่แล้วแต่อาศัยทักษะทางการเมืองของพวกเรา ทำให้ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า ต้นไม้ยิ่งสูงต้องโน้มลงสู่ดิน จึงจะอยู่รอดมั่นคงได้ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงยอมอ่อนน้อมต่ออาจารย์ และเรียกร้องให้นักศึกษา มธ. ทุกคนผนึกกำลัง สามัคคีกันไว้เท่านั้น เพื่อรักษาประชาธิปไตยของไทยเอาไว้ การยอมอ่อนน้อมของข้าพเจ้าเกินความคาดหมายของฝ่ายขวาและของอาจารย์เสน่ห์ แต่ก็ทำให้นักศึกษาส่วนใหญ่ยอมรับ อมธ. และบรรยากาศไม่ดีก็ค่อยคลายลง

หลังจาก ๑๖ กรกฎาคม เราสงบกันไปพักหนึ่ง แต่ข้าพเจ้ารู้ดีว่า เป็นเพียงการพักรบชั่วคราวเท่านั้น คลื่นลูกใหม่จะต้องติดตามมาอีก ช่วงนี้เองที่ข้าพเจ้ายอมรับกับตัวเองว่า *"เหนื่อยใจ เหนื่อยกาย เหนื่อยที่สุดในชีวิตเท่าที่ผ่านมาตลอด ๒๐ ปีเต็ม"* เพราะต้องสู้กับเพื่อนในพรรค ที่ยังไม่เข้าใจว่าทำไมต้องโอนอ่อนผ่อนลงมา สู้กับฝ่ายอาจารย์ซึ่งตั้งแง่และพยายามบีบไม่ให้เราขยับทำอะไรได้เลย สุดท้ายยังต้องสู้กับฝ่ายขวาซึ่งรุกระหน่ำเข้ามารุนแรงขึ้นทุกขณะ ข้าพเจ้ารู้ดีว่าเราคงทนรับคลื่นกระหน่ำเข้ามาได้อีกไม่นาน ทางที่ดีที่สุดก็คือ เตรียมตัวให้พร้อมรับสถานการณ์ใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้

ระยะนั้นที่มหาวิทยาลัยอื่นก็เริ่มมีการเคลื่อนไหวของฝ่ายขวาเป็นระลอก ๆ เช่น ที่ประสานมิตร, เกษตร, เชียงใหม่, ขอนแก่น สร้างความลำบากใจแก่พวกเราอย่างยิ่ง แสดงว่าฝ่ายขวาอาศัยกระแสการเมืองภายนอกซึ่งได้เปรียบกว่ามาก เข้ามาบีบองค์การนักศึกษาภายในแต่ละมหาวิทยาลัยอย่างหนัก เราต้องเดินแผนผนึกกำลังทุกแห่ง ย้ำความสามัคคี และเชิดชูจิตใจที่จะต่อสู้เพื่อเสรีภาพอย่างถึงที่สุด ซึ่งก็ได้ผลคือช่วยผ่อนคลายสถานการณ์ได้ช่วงหนึ่ง

สำหรับใน มธ. เราเผชิญกับการบีบของอาจารย์เสน่ห์อย่างมาก (อาจารย์เสน่ห์รักษาการแทนอธิการบดีคือ อาจารย์ป๋วย ซึ่งเดินทางไปต่างประเทศในขณะนั้น) มีการออกแถลงการณ์โจมตีกันและกันยาวเหยียดหลายหน้ากระดาษ ตั้งแต่ปลายเดือน กรกฎาคมถึงต้นเดือนสิงหาคม เหตุการณ์ทั้งหมดสร้างความลำบากใจแก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่ง ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานก็ปั่นป่วนเรรวนคุมกันไม่ค่อยติด นโยบายต่ออาจารย์ก็ไม่แน่นอน ในส่วนลึกจริง ๆ ข้าพเจ้าค่อนข้างจะเห็นด้วยกับอาจารย์เสน่ห์ เพราะคิดว่าการสงบตัวในช่วงนั้นปลอดภัยที่สุด แต่ก็ความจำเป็นที่จะต้องปกป้องเสรีภาพของนักศึกษา ฝ่ายอาจารย์เองก็คิดว่าต้องควบคุมเราให้ได้ มิฉะนั้นก็ปกครองกันไม่ได้ จึงทำให้มองหน้ากันไม่ติด เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายขวามาก

ระยะนั้น ความขัดแย้งทวีขึ้นเรื่อย ๆ จนอาจารย์เสน่ห์ จามริก, อาจารย์นงเยาว์ ชัยเสรี, อาจารย์ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอาจารย์บรรลือ คงจันทร์ รองอธิการบดีทั้งสี่ท่านตัดสินใจลาออกเพื่อบีบให้ อมธ.ลาออกด้วยและเพื่อยุติปัญหาทั้งปวงใน มธ. รวมทั้งเพื่อเป็นการเคลียร์ตัวอาจารย์ทั้งสี่ท่านเองว่า อาจารย์ไม่ได้สนับสนุนนักศึกษาให้ทำกิจกรรมการเมือง แต่ผลที่ออกมาก็ผิดคาดอีก อาจเป็นเพราะนโยบายยืดหยุ่นของข้าพเจ้าจึงทำให้ผลกระทบต่อ อมธ.ไม่รุนแรงเท่าที่อาจารย์คาดคิดไว้ อย่างไรก็ตาม เราจำเป็นต้องให้ประธานสภานักศึกษา คุณวิเชียร โรจนวรรณ ลาออกเพื่อตอบโต้และยุติกระแสของฝ่ายอาจารย์

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๕๑๙ อาจารย์เสน่ห์เรียกประชุมนักศึกษาและคณาจารย์ทั้งหมดใน มธ. เพื่อชี้แจงปัญหาคำสั่งและการลาออกของรองฯทั้ง ๔ อาจารย์เสน่ห์พูดเสียยาวเหยียดประมาณ ๑ ชั่วโมง เศษใจความใหญ่มุ่งมาที่อมธ.มากที่สุดว่าเป็นตัวการทำให้ มธ.ปั่นป่วนและประสบปัญหาถูกฝ่ายขวาภายนอกโจมตีแทบไม่มีชิ้นดี และสรุปลงท้ายว่า ฝ่ายอมธ.ควรยุติบทบาททางการเมืองทั้งหลายทั้งปวงได้แล้ว หลังจากนั้นจึงเปิดโอกาสให้นักศึกษาซักถามและพูดบ้าง ฝ่ายขวาก็รอเวลาอยู่แล้ว ถือโอกาสอันนี้ขอผสมโรงซัด อมธ.เต็มที่ในทุกเรื่อง และสรุปว่า อมธ.ควรลาออกได้แล้ว

แต่ข้าพเจ้าก็ทำให้ทุกคนในหอประชุมประหลาดใจอีก ข้าพเจ้าเริ่มต้นด้วยคำพูดที่ยอมรับความผิดพลาดทั้งหมดที่เกิดขึ้น อาศัยแต่ความจริงใจและความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เห็นว่าดี ที่ถูกที่ควรข้าพเจ้ามิได้ตอบโต้อาจารย์เสน่ห์ มิได้เอ่ยวาจาคัดค้านพวกฝ่ายขวาใน มธ. แต่ข้าพเจ้า

ชี้ให้นักศึกษา คณาจารย์ ทั้งหมดในที่นั้นเห็นว่า อะไรกำลังเกิดขึ้นภายนอกและบุคคลเหล่านั้นต้องการอะไร แน่นอนเขาเหล่านั้นต้องการเห็นภาพที่เกิดขึ้นในหอประชุมแห่งนี้ ต้องการให้ศิษย์แตกกับอาจารย์ ต้องการให้ อมธ.ล้มลงและต้องการให้ขบวนการนักศึกษาย่อยยับลงในพริบตา แล้วเราจะยอมให้เหตุการณ์เป็นอย่างที่พวกนั้นต้องการหรือ? พวกเรามีแต่สองมือเปล่าและความปรารถนาดีต่อประเทศชาติ เราไม่มีเจตนาร้ายหรือเจตนาเป็นอย่างอื่น ซึ่งก็คงเหมือนกับอาจารย์เสน่ห์และนักศึกษา มธ.ทุกคน แล้วทำไมเราจะต้องมาทะเลาะกันหรือแตกแยกกัน พวกเขาซึ่งอยู่ภายนอกก็จะยิ่งหัวเราะชอบใจยิ่งขึ้น

เมื่อพูดมาถึงจุดนี้ น้ำตาของข้าพเจ้าก็ไหลลงมาโดยมิได้ตั้งใจ ตอนนั้นมีความรู้สึกคับแค้นใจมากประกอบกับทำงานหนักและเหนื่อยมาตลอด เมื่อมาเผชิญกับความกดดันอย่างหนักเช่นในหอประชุมขณะนั้นและไม่สามารถจะหาทางออกอย่างไปตอบโต้กับฝ่ายขวาภายนอกได้ ในใจข้าพเจ้าจึงรู้สึกเศร้าสลดยิ่งนักพร้อมกันนั้นก็รู้สึกสังหรณ์ใจและเตือนพวกเราด้วยกันในที่นั้นว่า ประชาธิปไตยของเราซึ่งต้องแลกมาด้วยเลือดเนื้อและชีวิตเมื่อคราว ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ กำลังจะสูญสิ้นลงแล้ว แต่เราก็ยังมาโจมตีกันเอง แทนที่จะหันหน้าเข้าหากัน

หลังจากวันที่ ๙ สิงหาคม เราขอร้องให้รองอธิการบดีทั้ง ๔ ยังคงดำรงตำแหน่งต่อไป ขณะเดียวกัน อมธ.ก็ยังคงดำเนินงานต่าง ๆ ต่อไปได้ เรียกว่าเป็นการพบกันครึ่งทางด้วยการประนีประนอมกันมากกว่า ฐานะของ อมธ.ก็ดีขึ้นบ้างเล็กน้อย เพราะได้รับความสงสารและเห็นอกเห็นใจจากเพื่อน ๆ สำหรับตัวข้าพเจ้าเองนั้น สังหรณ์ใจมาตั้งแต่เริ่มรับตำแหน่งแล้วว่า ยังไง ๆ ปีนี้ก็คงอยู่ไม่ครบวาระ ๑ ปีแน่นอน และลางสังหรณ์นั้นก็เริ่มเป็นความจริงขึ้นมาบ้างแล้ว

ระหว่างนั้น เราก็เริ่มได้ข่าวลือว่า จอมพล ประภาส จารุเสถียร เดินทางกลับมาเมืองไทยแล้ว แรก ๆ พวกเราไม่ค่อยเชื่อ แต่แล้วก็เป็นความจริงขึ้นมา ประภาสหลบเข้ามาอย่างเงียบ ๆ ราววันที่ ๑๖ สิงหาคมพวกเรารวมตัวกันครั้งใหญ่อีกครั้ง ชุมนุมอย่างฉับพลันในวันรุ่งขึ้นที่สนามหลวง แล้วเคลื่อนเข้ามธ. เหตุการณ์ตึงเครียดขึ้นตามลำดับ คืนวันที่ ๑๙ สิงหาคม ทางมหาวิทยาลัยโดย ดร.ป๋วย จำต้องประกาศปิดมหาวิทยาลัยเพราะเกิดการชุมนุมขึ้น ไม่สามารถทำการเรียนการสอนได้

คืนนั้น รัฐบาลเสนีย์กระอักกระอ่วนใจ จะเอาจอมพลประภาสออกไปก็ลำบาก เพราะทหารและพรรคพวกไม่ยอม นักศึกษาประชาชนเองก็รวมตัวกันเหนียวแน่นมากขึ้นเรื่อย ๆ เราก็เข้าใจกันว่าส่วนใหญ่มาชุมนุมเพราะเกลียดจอมพลประภาสและไม่อยากให้เมืองไทยกลับไปสู่ระบอบเผด็จการทหารอีก เหตุการณ์ทำท่าจะเข้าขั้นวิกฤติ ก็พอดีเกิดการปาระเบิดขึ้นที่หน้า มธ. เมื่อ ๒๒ สิงหาคม มีคนตายไปอีก ๒ คน บาดเจ็บอีกมาก ฝีมือของกระทิงแดงอีกตามเคย

แต่ระเบิดครั้งนี้กลับเป็นผลเสียต่อฝ่ายขวา เพราะทำให้คนยิ่งเจ็บแค้นและเกลียดชังจอมพล

ประภาสมากขึ้น นักศึกษาประชาชนยิ่งมาชุมนุมกันเนืองแน่นขึ้นเรื่อย ๆ รวมตัวกันได้หลายหมื่นคน ในสนามฟุตบอลมธ. และประกาศให้นำตัวจอมพลประภาสมาลงโทษ สถานการณ์คับขันขึ้นทุกขณะ จนกระทั่งหลายฝ่ายเห็นควรจะให้จอมพลประภาสเดินทางกลับออกไปก่อน และตัดสินใจให้จอมพลประภาสเข้าเฝ้าในหลวง แล้วยังมาออกโทรทัศน์อบรมประชาชนอีก ก่อนจะรีบบินออกนอกประเทศไทยอย่างฉุกละหุกในคืนนั้น

เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นบทเรียนแก่พวกเราอีกว่า ฝ่ายขวาจ้องจะฟื้นเผด็จการคืนมาทุกเมื่อ ถ้าพลังนักศึกษาประชาชนอ่อนลงเมื่อไร ก็จะต้องถูกกวาดล้างแน่ เพราะทหารและผู้มีอำนาจขณะนั้น เห็นว่านักศึกษาเป็นแนวร่วมให้ พคท. และกำลังบั่นทอนเสถียรภาพของประเทศ ซึ่งความจริงนักศึกษาไม่ต้องการเช่นนั้น หากแต่ต้องการเพียงรักษาระบอบประชาธิปไตยและต้องการสร้างความเป็นธรรมในสังคมเท่านั้น ส่วนเรื่องที่ใครจะใช้นักศึกษาเป็นเครื่องมือนั้น ก็ว่ากันไปซึ่งข้อเท็จจริง นักศึกษาส่วนใหญ่ ๙๐ กว่าเปอร์เซนต์ไม่ต้องการไปไกลกว่านี้ ส่วนการที่จะมีบางกลุ่มต้องการไปไกลถึงขนาดจะเปลี่ยนประเทศไทยให้เป็นคอมมิวนิสต์นั้น ก็มีจำนวนน้อยมาก และนักศึกษาส่วนใหญ่ก็ไม่ต้องการเช่นนั้นอย่างแน่นอน

ถนอม กิตติขจรกลับเมืองไทย

หลังกรณีประภาสผ่านไป พวกเราก็สรุปบทเรียนกันยกใหญ่ องค์กรภายในปรับตัวเป็นการใหญ่เพื่อเตรียมรับสถานการณ์ใหม่ ๆ แต่น่าแปลกที่ไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับการรัฐประหารที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกขณะ นับเป็นความประมาทของขบวนการนักศึกษา อาจเป็นเพราะคิดว่าเพิ่งได้รับชัยชนะมาใหม่ ๆ

ดังนั้น จึงไม่มีการแก้ไขนโยบายภายนอก เคยทำมาอย่างไรก็ยังทำอย่างนั้นต่อไป เพียงแต่เน้นการจัดตั้งนักศึกษาภายในสถาบันด้วยการพาออกชนบทและสู่โรงงาน ซึ่งข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยอย่างมาก ข้าพเจ้าเห็นว่า การรักษากระแสการเมืองภายนอกต้องเป็นหลัก ส่วนการปรับปรุงองค์กรภายในต้องเป็นรอง มิฉะนั้น เราอาจจะไม่มีสิทธิเสรีภาพและฐานะทางการเมืองเหลืออยู่

ข้าพเจ้าพยายามเสนอให้ปรับปรุงนโยบายศูนย์ฯใหม่ ต้องสร้างคะแนนนิยมในหมู่นักศึกษาประชาชนเป็นสำคัญ ด้วยการจำกัดบทบาทของศูนย์ฯลงมาอยู่ในกรอบที่เหมาะสม ส่วนองค์กรอื่นจะทำงานระดับลึกอย่างไรก็ทำได้ แต่ต้องไม่ใช่ชื่อศูนย์ฯเพื่อให้ศูนย์ฯคงอยู่ต่อไปในระยะยาว แต่ก็ได้รับการคัดค้านจากเพื่อน ๆ ในพรรคพลังธรรม ไม่สามารถทำให้ความเห็นนี้เป็นที่ยอมรับได้

สำหรับข้าพเจ้าพอจะมองเห็นแล้วว่า อนาคตของศูนย์นิสิตฯ ของนักศึกษา ของ มธ. และของประเทศไทย จะเป็นอย่างต่อไป เมื่อเสนอความเห็นใหม่ ๆ เข้าไปในเกนนำนักศึกษาแล้วถูกปฏิเสธทุกครั้ง จึงทำให้กำลังใจในการทำงานของข้าพเจ้าลดลงอย่างมาก และถึงกับไม่อยากจะทำงาน

ต่อไปอีกเลย ขณะนั้นมีความรู้สึกว่า ในเกนนำนักศึกษานั้นเอง เป็นกลุ่มเผด็จการทางความคิดและเป็นพวกหัวชนฝาไม่คิดเปลี่ยนแปลงนโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง นี่เองเป็นเหตุผลสำคัญเมื่อเกิดการรัฐประหาร ๖ ตุลา แล้ว ข้าพเจ้าจึงไม่ยอมเดินทางเข้าไปร่วมกับ พคท. เหมือนผู้นำนักศึกษาคนอื่น เพราะได้รับทราบพฤติกรรมต่าง ๆ ตลอดเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา และรู้ถึงแก่นแท้ของระบบการจัดตั้งที่อ้างถึงประชาธิปไตยรวมศูนย์ของ พคท. ว่าความจริงเป็นเผด็จการมากกว่าและถ้าขืนเข้าไปร่วมด้วย ตัวเองจะสูญเสียอิสรภาพทางความคิด สูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง และจะต้องหนีออกมาอีกในที่สุด ข้าพเจ้าเห็นแต่เพียงว่าอนาคตของประชาธิปไตยที่แท้จริงในไทยขณะนั้น มืดมนเต็มที

วันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๑๙ มีข่าวว่าจอมพลถนอมบวชเณรกลับเข้ามาในไทยแล้ว ขณะนั้นพวกเรากำลังประชุมเตรียมงาน ๑๔ ตุลาคม อยู่ที่ตึกจักรพงษ์[๔] ทันทีที่รู้ข่าวแน่นอนแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าควรมีการเคลื่อนไหวแสดงปฏิกิริยา คัดค้านการบวชของถนอมก่อนเพื่อเป็นการตัดไม้ข่มนาม ได้พยายามผลักดันให้ใครก็ได้เป็นกองหน้าไปที่วัดบวรนิเวศ แต่ปรากฏว่าต่างคนต่างปฏิเสธ ข้าพเจ้าเห็นว่าขืนชักช้าจะเสียการ จึงตัดสินใจไปด้วยตนเอง พร้อมกับเพื่อนซึ่งมีแต่ผู้หญิงอีก ๗-๘ คน (เพราะไม่มีผู้ชายคนไหนอาสามาเลย)

เมื่อไปถึงวัดบวรฯ เห็นตำรวจ ทหาร ยืนยามพร้อมอาวุธครบมือดูเข้มแข็ง ข้าพเจ้าพยายามหาจังหวะจะปักหลักยกโปสเตอร์คัดค้าน ก็ไม่ทันเสียแล้ว เพราะจอมพลถนอมบวชเสร็จ กลับไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงไม่กางโปสเตอร์ออกประท้วง ในใจก็นึกอยู่ว่า ครั้งนี้เห็นจะลำบากแน่ เพราะทุกอย่างรู้สึกจะไม่เป็นใจแก่เราเลย

เมื่อกลับมาประชุมวิเคราะห์สถานการณ์ที่ตึกจักรพงษ์ ปรากฏว่าที่ประชุมแตกความเห็นเป็น ๒ อย่างคือ ๑ เห็นว่าเกิดจากความขัดแย้งในหมู่ผู้ปกครอง ๒ เกิดจากความขัดแย้งกับประชาชนเป็นสำคัญและต้องการเข้ามาเพื่อจุดชนวนรื้อฟื้นเผด็จการ ฝ่ายแรกพยายามชี้แจงโดยยกเหตุผล ความขัดแย้งในหมู่ทหาร เรื่องการแต่งตั้งโยกย้ายตำแหน่ง และว่าเราควรอาศัยความขัดแย้งนี้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการอยู่ตรงกลาง ฝ่ายหลังกลับเห็นว่า นี่เป็นการกลับมาเพื่อปราบนักศึกษาในเมืองเป็นสำคัญ เพราะประเมินว่าสถานการณ์ขณะนั้นสุกงอมพอที่จะกระทำการได้เต็มที่แล้ว และไม่ควรรั้งรอต่อไป เพราะจะทำให้ความมั่นคงของชาติเสื่อมถอยจนไม่สามารถแก้ไขได้ ฝ่ายหลังนี้ออกจะมองโลกในแง่ร้ายไปหน่อย แต่ข้าพเจ้าก็อยู่ในฝ่ายนี้

เมื่อการอภิปรายกำลังดำเนินไปอย่างเผ็ดร้อนพอควร ก็มีรุ่นพี่คนหนึ่ง คือ สุเทพ ลัคนาวิเชียร เข้ามาอภิปรายเป็นเชิงสนับสนุนฝ่ายแรก และไม่ยอมให้เกิดการขัดแย้งเป็นฝ่ายหลังเด็ดขาด

---

(๔) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยอ้างว่าเป็นความขัดแย้งในหมู่ผู้ปกครองแน่นอน ซึ่งตอนแรกข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย แต่ต่อมาเมื่อที่ประชุมส่วนใหญ่คล้อยไปตามนั้น ข้าพเจ้าก็จำใจต้องเห็นคล้อยตาม ทั้งที่จิตใต้สำนึกบอกชัดว่าเป็นกรณีหลังไม่ใช่กรณีแรก

เมื่ออภิปรายถึงสาเหตุที่ถนอมกลับจบแล้ว ก็มาถึงการกำหนดยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวครั้งนี้ ปรากฏว่าที่ประชุมตกลงให้อาศัยความขัดแย้งให้เป็นประโยชน์ เปิดโปงโฉมหน้าเผด็จการ ใจเย็น ๆ ค่อย ๆ บีบให้รัฐบาลกับทหารขัดแย้งกันมากขึ้นเรื่อย ๆ (ความจริงถ้าเราเข้าใจสภาพความเป็นจริงขณะนั้นว่า รัฐบาลเสนีย์ไม่มีอะไร อยู่ฝ่ายนักศึกษา ก็น่าจะร่วมมือกับรัฐบาลบีบให้จอมพลถนอมกลับออกไปได้ แต่เรากลับมองรัฐบาลเสนีย์ในทางไม่เป็นมิตร จึงมิได้หนุนช่วยกำลังรัฐบาลเท่าที่ควร ทหารจึงอาศัยจังหวะนี้บีบรัฐบาลหนักขึ้น ให้มาเล่นงานนักศึกษาในที่สุด ไม่เหมือนสมัยม.ร.ว.คึกฤทธิ์เป็นนายกฯ ที่รู้จักใช้พลังนักศึกษามาถ่วงดุลย์กับฝ่ายทหารตลอดปี ๒๕๑๘ ทหารจึงยังลงมือทำอะไรไม่ได้สักที)

แต่เบื้องหลังการที่จอมพลถนอมกลับมา เป็นความพยายามอีกครั้งหนึ่งของฝ่ายขวาที่ต้องการกำจัดปราบปรามขบวนการนักศึกษาประชาชน หรือที่เรียกว่า ฝ่ายซ้าย ให้สิ้นซากไปจากเมืองไทยเสียที โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์นิสิตฯเป็นเป้าหมายแรก เป็นก้างขวางคอมานาน สังเกตจากการเตรียมการทุกด้านของฝ่ายขวาอย่างพร้อมเพรียง แม้แต่ประมาณ อดิเรกสาร หัวหน้าพรรคชาติไทยและรองนายกฯขณะนั้น ซึ่งมีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดทหารมากที่สุด ยังกล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า ถึงเวลาแล้วที่จะลบชื่อศูนย์นิสิตออกจากประเทศไทยเสียที ยิ่งกว่านั้น ทุกฝ่ายที่สูญเสียผลประโยชน์หลัง ๑๔ ตุลาตลอดเวลา ๓ ปีที่ผ่านมา ต่างพากันเปิดไฟเขียวให้การสนับสนุนแผนการกำจัดพวกนักศึกษาให้สิ้นซากภายในเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ ให้ได้ ไฟเขียวดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พลเรือน และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังจะเห็นได้จาก เมื่อมีการจับกรรมกรไฟฟ้า ๒ คนแขวนคอที่อ้อมน้อย นครปฐม ตำรวจก็ทำเป็นเอาหูไปนาเอาตาไปไร่ และแม้แต่รัฐมนตรีในพรรคประชาธิปัตย์เอง ยังเคยให้ความเห็นในภายหลังต่อมาว่าในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลานั้น พวกเขาไม่มีอำนาจ แม้แต่จะสั่งการตำรวจทำเนียบให้อารักขาพวกเขา จึงเห็นได้ชัดเจนว่า เกมนี้เป็นเกมรุกฆาตแน่นอนแล้ว จะไม่มีการถอยหลังให้อีกแม้แต่ก้าวเดียว

จุดที่เป็นอันตรายและล่อแหลมมากที่สุดในเรื่องนี้ก็คือ มีการนำเอาสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของพวกเราชาวไทยมาเล่นการเมืองอย่างออกนอกหน้า การกระทำเช่นนี้ จะด้วยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ย่อมไม่เป็นผลดีต่อภาพพจน์และสถานะของสถาบันซึ่งควรจะอยู่เหนือการเมือง ในอนาคตหากมีการดึงสถาบันเบื้องสูงมาให้ประโยชน์ทางการเมืองเช่นนี้อีกไม่ว่าด้วยเหตุผลใด ๆ หรือเพื่อประโยชน์ของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในที่สุดย่อมจะไม่เป็นผลดีต่อสถานะของสถาบันนี้ในระยะยาว

เหตุการณ์ ๖ ตุลา ความเหี้ยมโหดของฝ่ายขวา ตราบาปของการเมืองไทย

การลาออกอย่างกระทันหันของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ในสภาผู้แทนเมื่อปลายเดือนกันยายน นั้นทำให้ฝ่ายขวาตกใจมาก เพราะไม่คาดคิดว่าเสนีย์จะกล้าลาออกถึงขนาดพ.อ.อุทารต้องเรียกร้องให้ม.ร.ว.เสนีย์เป็นนายกฯต่อ เหตุผลเพราะตอนนั้น ทหารยังไม่พร้อมไม่สามารถขึ้นมาปกครองได้ และตัวนายกก็ยังไม่ได้เตรียมไว้ ถ้าม.ร.ว.เสนีย์ไม่ยอมเป็นนายกฯ จะทำให้สถานการณ์ทางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปหมด ม.ร.ว.เสนีย์เองก็วางแผนอย่างดีมาแล้วเช่นกัน รีบทำการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีทันที โดยเขี่ยสมัคร สุนทรเวช และสมบุญ ศิริธร ออก เพราะ ๒ คนนี้เป็นตัวถ่วงนโยบายเรื่องจอมพลถนอม (ตอนนั้นมีผู้พูดกันมากว่า สมัครถึงกับเสนอให้ฆ่านักศึกษาในที่ประชุมรัฐมนตรี)

ฝ่ายขวาก็ไม่ยอมแพ้เปรียบ รีบดำเนินแผนเคลื่อนไหวโจมตี ๓ รัฐมนตรี ดำรง ลัทธพิพัฒน์, สุรินทร์ มาศดิตถ์ และชวน หลีกภัย หาว่าเป็นแดงเป็นคอมมิวนิสต์ โดยใช้ลูกเสือชาวบ้านชุมนุมที่ลานพระรูป ร.๕ แล้วพยายามจะก่อเหตุรุนแรงขึ้นให้ถึงขั้นเป็นข้ออ้างให้ทำปฏิวัติรัฐประหารได้ แต่รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์เองก็ดูเหมือนจะรู้ทัน พยายามแก้ไขสถานการณ์ด้วยความรอบคอบรัดกุม จนฝ่ายทหารไม่สามารถหยิบยกเป็นข้ออ้างก่อความรุนแรงได้

และแล้ว จะด้วยเป็นเหตุบังเอิญหรือจงใจเสกสรรค์ปั้นแต่งขึ้นก็ไม่อาจคาดเดาได้ จู่ ๆ หนังสือพิมพ์ดาวสยามก็ลงข่าววันที่ ๔ ตุลา หยิบยกเอาภาพการแสดงละครของชุมนุมนาฏศิลป์และการละคร มธ. แสดงฉากตอนแขวนคอช่างไฟฟ้าที่นครปฐม โดยอ้างว่าภาพแขวนคอ อภินันท์ บัวหะภักดี นั้นมีใบหน้าละม้ายคล้ายเหมือนเจ้าฟ้าชาย เป็นการหมิ่นองค์รัชทายาท หลังจากนั้น วิทยุยานเกราะและเครือข่ายวิทยุทหารทั้งหมด ก็รวมศูนย์ประโคมข่าวเรื่องนี้อย่างที่สุด ตลอดวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๑๙ แม้ว่าทางศูนย์นิสิตจะออกมาแก้ข่าวว่าไม่เป็นความจริง เป็นการกลั่นแกล้งหาเหตุ แต่ก็ถูกปิดกั้นทางสื่อมวลชน ทำให้ประชาชนได้รับทราบข่าวด้านเดียว ประกอบกับเป็นเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งค่อนข้างจะล่อแหลมมากในสายตาของประชาชน จึงทำให้ฝ่ายขวาฉวยโอกาสปลุกระดม นำพวกกระทิงแดง, ลูกเสือชาวบ้าน นวพล ไปปิดล้อม มธ. เตรียมพร้อมจะบุกเข้าไปเข่นฆ่านักศึกษาที่ชุมนุมอยู่ใน มธ. อย่างกระเหี้ยนกระหือรือดุจเดียวกับเพชฌฆาตเตรียมเข้าสังหารเหยื่อ ฉันใดก็ฉันนั้น

ตลอดคืนวันที่ ๕ ตุลาคม วิทยุยานเกราะและวิทยุทหารทุกสถานีออกอากาศโจมตีศูนย์นิสิตและนักศึกษาที่ชุมนุมอยู่ใน มธ. อย่างหนักตลอดคืน แล้วระดมพวกมาปิดล้อม มธ.ทุกด้าน ถึงตอนนี้เหตุการณ์วิกฤติมาก ขณะเดียวกันก็บีบรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ให้ออกคำสั่งจับกุมสุธรรม แสงประทุม

และกรรมการศูนย์ทุกคน แล้วให้ยกกำลังตำรวจเข้าบุก มธ. เคลียร์พื้นที่จับกุมนักศึกษาประชาชนทั้งหมดที่ชุมนุมอยู่นั้น แต่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชก็พยายามดึงเรื่องให้ช้าที่สุด จนสุดท้ายจึงจำต้องออกคำสั่งให้ควบคุมตัวสุธรรมและพวก เผอิญสุธรรมและกรรมการศูนย์อีก ๕ คนเดินทางไปจะขอเข้าพบม.ร.ว.เสนีย์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ จึงถูกควบคุมตัวตั้งแต่บัดนั้น

ที่เวทีชุมนุมใน มธ. ก็พยายามจะสลายตัวตั้งแต่คืนวันที่ ๕ ตุลา ประมาณตีสองกว่า ๆ แต่ถึงตอนนั้น มธ.ก็ถูกปิดล้อมทุกประตูแล้ว ไม่มีทางออกสำหรับนักศึกษาประชาชนใน มธ. ร่วม ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ คน เช้าตรู่วันที่ ๖ ตุลา พ.ต.ท.สล้าง บุนนาค นำกำลังกองปราบหน่วยแรกบุกหน้าประตูด้านหอประชุมใหญ่ แล้วยกกำลังตำรวจ ซึ่งมีพวกกระทิงแดง ลูกเสือชาวบ้าน นวพล และอะไรต่อมิอะไรอีกนับร้อยนับพัน พร้อมอาวุธครบมือบุกเข้าไปจับกุมนักศึกษาประชาชนใน มธ. พร้อมกับกำลังทหารพลร่มจากหัวหินอีกหนึ่งหน่วยใหญ่

นับจากวินาทีนั้นเป็นต้นมา ภาพของความหฤโหดชนิดที่ไม่มีใครคาดคิดว่า จะเกิดขึ้นในบ้านเมืองพุทธของเรา ก็ทยอยปรากฏให้เห็นผ่านทางจอทีวี. ซึ่งสรรพสิริ ผู้อำนวยการโทรทัศน์ช่อง ๙ ขณะนั้น ถ่ายทอดออกมาให้ประชาชนเห็นกันชัด ๆ นับตั้งแต่ภาพนักศึกษาถูกจับเผาไฟทั้งเป็น ภาพนักศึกษาถูกจับเอาเชือกรัดคอลากไปจนทั่วแล้วจับแขวนคอตีด้วยเก้าอี้เหล็ก ภาพนักศึกษาถูกรุมกระทืบอย่างไม่ยั้ง ภาพนักศึกษาหญิงถูกกระทำทารุณกรรม นักศึกษาหญิงถูกข่มขืน เอาลิ่มตอกอก ตอกของลับ ภาพนักศึกษาหญิงชายถูกบังคับให้ถอดเสื้อออกคลานไปตามสนามหญ้า มีทหาร ตำรวจ ถือปืนกลจ่ออยู่รายรอบ คอยเตะถีบเอาด้วยความชอบใจ มันเป็นภาพที่แสดงออกถึงความโหดเหี้ยมของฝ่ายขวา ซึ่งกระทำกับเด็กนักศึกษาที่มีแต่สองมือเปล่า และไม่มีทางต่อสู้นี่หรือคือความยุติธรรม นี่หรือคือความถูกต้องที่ฝ่ายทหารพอใจ

สักวันหนึ่งถ้าฟ้ายังมีตา คนชั่วช้าที่กระทำการสามานย์เหล่านี้คงจักต้องได้รับผลกรรมตามสนองไม่เร็วก็ช้า การปราบปรามนักเรียนนิสิตนักศึกษา ประชาชน ด้วยความรุนแรงย่อมจักได้รับความรุนแรงตอบสนองกลับคืน ดังเช่นผลที่ทำให้นักศึกษาที่เหลือเล็ดลอดออกมาหลบหนีเข้าป่าด้วยความจำใจหลายพันคน และทำให้สังคมของเราเข้าสู่ยุคมืดเผด็จการอีกครั้ง

ช่วงนั้น ข้าพเจ้าเผอิญแยกทางจากเพื่อน ๆ เมื่อบ่ายวันที่ ๔ ตุลาคม หลังจากที่พวกเราเดินทางไปพบ ดร.นิพนธ์ ศศิธร รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐในขณะนั้น ข้าพเจ้ากลับบ้านเพื่อเปลี่ยนเสื้อผ้าและนอนพักที่บ้าน เพราะไม่ได้นอนติดต่อกันมา ๒ คืนแล้ว และเป็นหวัดด้วย จนกระทั่งเช้าวันที่ ๕ ตุลาคมจึงพอทราบว่า เกิดกรณีหมิ่นฟ้าชาย แรก ๆ ยังคิดว่าไม่หนักหนาอะไร เพราะเพื่อน ๆ ก็ออกมาแก้ข่าวแล้วกำลังคิดว่าจะรีบกลับไป มธ.ร่วมปรึกษาหารือกับเพื่อน ๆ เพื่อคลี่คลายสถานการณ์ และหามาตรการยุติการชุมนุมที่ มธ. และเร่งให้จอมพลถนอมออกนอกประเทศโดยเร็ว ก็เผชิญว่าขณะนั้นเป็นหวัดมากขึ้น คุณแม่ข้าพเจ้าพาไปหาหมอ และไม่ยอมให้ข้าพเจ้า

กลับไป มธ. ท่านใช้ความสามารถทุกอย่างเหนี่ยวรั้งข้าพเจ้าไว้ที่บ้านตลอดคืน วันที่ ๕ ตุลาคม ประมาณดึกคืนนั้น ข้าพเจ้าฟังข่าวจากวิทยุ จับความได้ว่า เกิดการยิงกันขึ้นที่ มธ.แล้ว แต่ก็คาดไม่ถึงจริง ๆ ว่าเรื่องจะรุนแรงถึงขนาดฆ่าฟันนักศึกษาอย่างโหดร้ายใหญ่โตอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นในเช้าวันที่ ๖ ตุลา นั้น

ความจริงข้าพเจ้าเคยบอก ธงชัย วินิจจะกูล กับเพื่อน ๆ อีกหลายคนก่อนหน้านี้แล้วว่า จะต้องเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้นแน่ ๆ ขอให้ระวังตัวกันไว้ให้ดี ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าสังเกตเห็นคอลัมน์ต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์พูดถึงสภาปฏิรูปบ่อยขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ในวันที่ ๑-๒ ตุลาคม ยิ่งกว่านั้นยังได้ยินข่าวมาจากหลายกระแสตรงกันว่า ฝ่ายขวาจะเอาเรื่องแน่และจะตั้งสภาปฏิรูปแทน ข้าพเจ้าเองจึงรีบเปิดโปงเรื่องนี้ทั้งในที่ชุมนุม ที่สนามหลวงและใน มธ.รวมทั้งพยายามให้สัมภาษณ์ปรามฝ่ายขวาทางหนังสือพิมพ์แต่ปรากฏว่าไม่มีหนังสือพิมพ์ฉบับไหนลงข่าวชิ้นนี้เลย

เช้าวันที่ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ ตื่นขึ้นมาก็ได้ข่าวมีการปาระเบิดและยิงกันที่ มธ. ก็รีบแต่งตัวจะออกจากบ้านไป มธ.ทันที แต่คราวนี้คุณแม่ข้าพเจ้าตามประกบตัวทุกฝีก้าว ไม่ให้ไป มธ.เด็ดขาด ข้าพเจ้าจึงแกล้งพูดว่าไม่ไปก็ได้ แต่จะออกไปข้างนอก แม่ก็ไม่ยอมอีก คุณแม่ข้าพเจ้าเป็นคนฉลาด ทันต่อเหตุการณ์ รู้ดีว่าภัยอันตรายใหญ่หลวงกำลังคืบคลานมาหาข้าพเจ้าแล้ว ท่านจึงไม่ยอมให้ข้าพเจ้าห่างตัวไปไหนเด็ดขาด ขณะนั้นข้าพเจ้าสวมเสื้อยืดสีน้ำตาล ใส่นาฬิกาข้อมือ ถือปากกา คว้าเงินที่มีติดตัว ๒-๓๐๐ บาท เตรียมตัวออกจากบ้าน แทบไม่ได้ร่ำลาใครเลยเพราะรีบร้อนมาก ไม่มีอะไรอื่นติดตัวอีกเลย ข้าพเจ้าออกมาเรียกรถแท็กซี่ ก็พอดีคุณแม่ออกมาด้วยและขึ้นมาในรถด้วยกันกับข้าพเจ้า ๒ คน จากนั้นก็นั่งรถต่อไปยังบ้านคนรู้จัก ข้าพเจ้าเวลานั้นใจเหม่อลอยย้อนคิดไปถึงอดีตตลอด ๒ ปี ที่ทำกิจกรรมมา รถไปถึงบ้านคนรู้จักนั้น คิดว่าจะหลบซ่อนตัวอยู่สักระยะหนึ่งแล้วค่อยมาว่ากัน หารู้ไม่ว่า การหลบซ่อนตัวครั้งนั้นต้องกินเวลายาวนานถึงเกือบ ๒ ปีเต็มระหว่างนั้น ข้าพเจ้าต้องระเหเร่ร่อนพอสมควร นับเป็นชีวิตที่ขมขื่นมากตลอด ๒ ปีนั้น

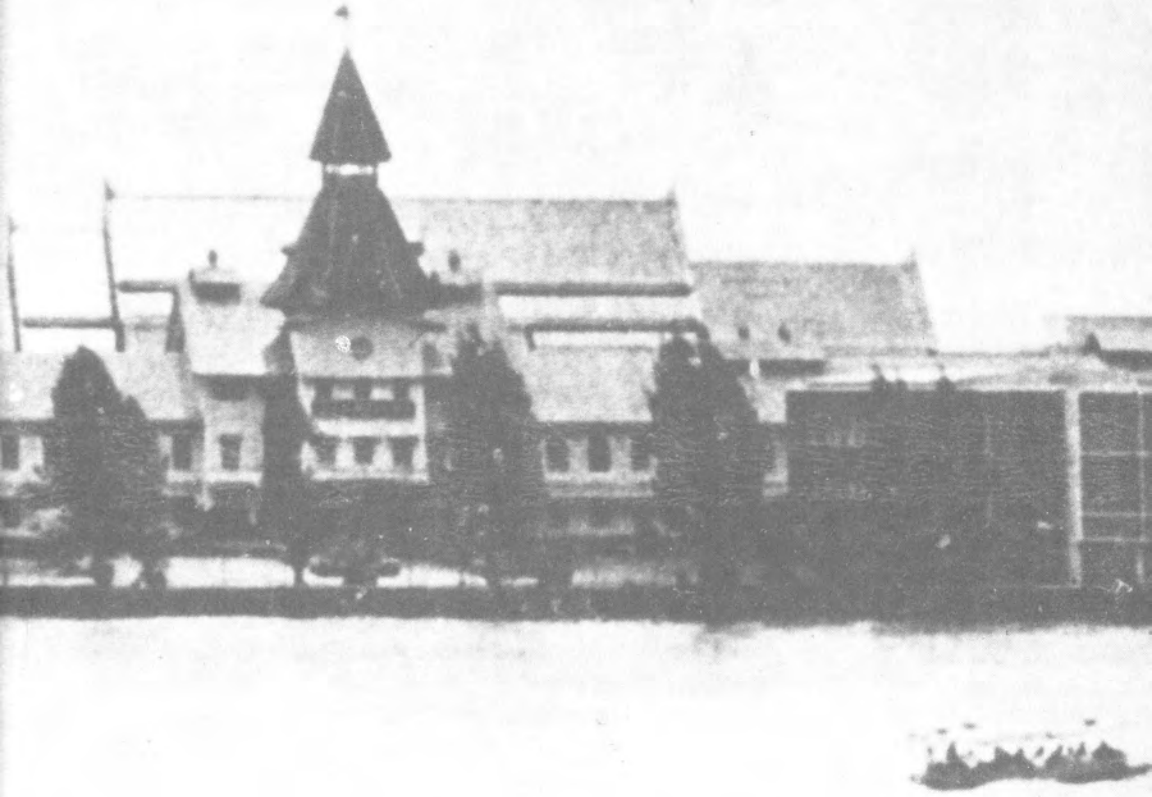
ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง

ตลอดเวลา ๙ เดือนของการเป็นนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี ๒๕๑๙ ทำให้ข้าพเจ้าได้รับความรู้และประสบการณ์ในชีวิตมากยิ่งกว่าการเรียนในห้องเรียนหลายเท่านัก ข้าพเจ้ามิได้เสียดายเวลาที่ไปทำกิจกรรมเหล่านี้ และไม่เคยนึกเสียใจที่ตัวเองต้องประสบชะตากรรมใด ๆ ภายหลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ประสบการณ์ในครั้งนั้นมีคุณค่าต่อชีวิตข้าพเจ้าในภายหลังอย่างมาก ทำให้รู้จักอะไร ๆ กว้างขวางขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการดำเนินชีวิตในเวลาต่อมา จวบจนปัจจุบันนี้

ข้าพเจ้าคิดว่า คนเราจะดำเนินชีวิตจนประสบผลสำเร็จขึ้นมาได้นั้น ไม่ว่าจะทำงานด้านไหนก็แล้วแต่ สิ่งสำคัญที่สุดก็คือ เราต้องรู้จักตัวของเราเอง เราต้องรู้ว่า ในส่วนลึกของหัวใจเรานั้น เราต้องการอะไร อยากเป็นหรืออยากได้อะไร การประเมินกำลังตัวเองก็เป็นสิ่งสำคัญ ต้องรู้ว่าตัวเรานี้มีกำลังแค่ไหนมีจุดแข็งจุดอ่อนอยู่ที่ตรงไหน แล้วรู้จักใช้จุดแข็งของตนเอง มาสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและความสำเร็จให้ตนเอง เราต้องค้นให้พบว่า เรามีความถนัดด้านไหน เราชอบอะไร? หลังจากนั้น จงเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตัวเอง จงทำงานด้วยใจรัก อย่าหลงฟังคำชักชวนหรือเห็นแก่อามิสสินจ้างรางวัลใด ๆ จงเป็นตัวของตัวเอง ทำงานด้วยความเต็มใจด้วยความภาคภูมิใจ อย่าฝืนใจตนเอง จมปลักกับงานที่เกลียด ไม่ชอบ หรือทำงานด้วยความขมขื่นใจ เพราะนั่นจะทำให้สุขภาพจิตเสีย ไม่มีความสุขใจ และจะไม่มีอนาคต

สำหรับคนที่รู้ใจตัวเองดีแล้วก็ต้องมี ความกล้าหาญ พอที่จะทำในสิ่งที่ตัวเองคิดว่าดี คิดว่าถูกต้อง เราอาจจะหลอกลวงตัวเองได้บางครั้ง อาจจะฝืนใจทำงานที่ไม่ชอบได้บางคราว อาจจะแกล้งทำเหมือนหนึ่งว่าไม่เป็นไร แต่ทั้งหมดนั้น จะนำความขมขื่นสู่ใจเราในที่สุด จงมีความกล้าที่จะเผชิญหน้าความจริง ไม่จำเป็นต้องฟังเสียงชาวบ้าน คนอื่นจะมารู้ใจเราเท่าตัวเราเองนั้นไม่มี

ข้าพเจ้ายึดถือคติว่า **"ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง"** *วันนี้ความปรารถนาจะสร้างตนเองและครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนามั่นคง วันหน้า หากมีโอกาส จะสนองคุณประเทศชาติใช้ความรู้สติปัญญาสร้างสรรค์ประเทศไทยเราให้มีสิทธิเสรีภาพ มีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ มั่นคงทางการเมืองและการทหาร วันเวลาข้างหน้ายังอีกยาวไกล เมื่อวานนี้แพ้ วันนี้ยังเศร้าอยู่ แต่พรุ่งนี้เรามีความหวัง ข้าพเจ้าไม่เคยท้อแท้ต่อชีวิต สองมือเราอยู่ สองขาเราพาไป สักวันหนึ่ง ข้าพเจ้าอาจจะมีโอกาสรับใช้ประเทศชาติ ร่วมกับเพื่อน ๆ ทั้งหลายที่เอ่ยนามมาทั้งหมดนี้อีกครั้งก็ได้ ใครเลยจะล่วงรู้!*

ประโยชน์สุขของประชาชน
คือ กฎหมายสูงสุด

รัฐบาลปราบปรม
ประชาชน

ชีวิตธรรมศาสตร์ของผม

เกษียร เตชะพีระ*

ผมเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปีพ.ศ.๒๕๑๘ ตั้งใจไว้แต่เดิมว่าจะเรียนให้จบในสามปีครึ่ง แต่เมื่อเรียนไปได้ไม่ครบปีครึ่งดีก็มีอันถูกมรสุมการเมืองกรรโชกพัดพรากจากธรรมศาสตร์ไปเสียก่อน หลังจากพลัดถิ่นไป ๔ ปีครึ่ง ผมก็กลับมาหอบหายใจอย่างล้าโรยในอ้อมอกแม่โดมอีกครั้งหนึ่ง ราวกับว่า ๘ ปียังนานไม่พอสำหรับการรู้จักธรรมศาสตร์ บัดนี้ผมหวังจะลงหลักปักชีวิตที่นี่แล้ว

ใครว่าธรรมศาสตร์แคบ? เด็กมัธยม ๕ ที่โผล่ออกมาจากกองตำราเรียนและห้องสอบอย่างผมรู้สึกว่ามันกว้างใหญ่เหลือเกิน ไม่ใช่ตึกศิลปศาสตร์ ๘ ชั้น หอประชุมใหญ่ที่สุดในประเทศหรือสนามฟุตบอลกว้าง ๆ หรอกที่ทำให้ผมเจียมใจในความเป็นมนุษย์ตัวเล็ก ๆ หากแต่เป็นโลกการเมืองไทยทั้งโลกที่สะท้อนฉายมารวมศูนย์ในธรรมศาสตร์เมื่อช่วงปี ๒๕๑๖-๒๕๑๙ ต่างหาก และการเมืองไทยขณะนั้นก็กำลังพลุ่งพล่านดาลเดือดไม่ต่างจากภูเขาไฟ ปัญหาเอกราชของชาติ ปัญหาประชาธิปไตยของประชาชน ปัญหาความเป็นธรรมในสังคม ปัญหาที่ดินหนี้สินของชาวนา ปัญหาค่าแรงของกรรมกร ปัญหาวัฒนธรรมอันล้าหลัง ร้อยแปดสารพันปัญหา ทะลักพุ่งออกมาจากอกระอุของชาวไทยไม่ต่างจากลาวาอันร้อนแรง มันล้อมหลอมชีวิตความคิดจิตใจของผมจนละลายรวมไปกับธรรมศาสตร์และการเมือง

---

*เกษียร เตชะพีระ (๒๕๐๐-ปัจจุบัน) เกษียรเกิดในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพทางการค้าในกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๐ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนสตบุตรบำรุง รองเมืองเมื่อพ.ศ.๒๕๑๖ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเมื่อพ.ศ.๒๕๑๘ ในปีเดียวกันเกษียรก็เข้าศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนกระทั่งจบการศึกษาในปี ๒๕๒๖ ปัจจุบันเกษียรเป็นอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เราเดินเข้าธรรมศาสตร์ปีนั้นโดยฮัมเพลง "เปิบข้าว", "ข้าวคอยฝน" อยู่ในปากท่องบทกวี *"ประชาชนต้องเป็นใหญ่ในแผ่นดิน"* อยู่ในใจ และมี "ประชาชน" เป็นมิ่งขวัญ เรารู้สึกง่าย ๆ ว่า เราอยู่ข้างประชาชน การเมืองเป็นเรื่องของเรา ธรรมศาสตร์และเราในฐานะนักศึกษาติดหนี้พระคุณภาษีอากรประชาชนที่ขุนเลี้ยงให้ได้ร่ำเรียนอย่างใหญ่หลวง เราต้องทดแทนพระคุณนี้ด้วยการเป็นผู้เดินนำหน้าทางสิทธิเสรีภาพและความยุติธรรมจากอำนาจอธรรมในสังคมคืนให้แก่ประชาชน มันง่ายมันกร้าวมันชอบธรรมและทรงพลัง

เราจึงไม่เห็นว่าจะต้องแยแสกับห้องเรียน ท้องถนน ท้องนาท้องไร่ โรงงาน สลัมสำคัญกว่าเป็นไหน ๆ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของเราอยู่ข้างนอกโน้น ในหมู่ประชาชน เราเห็นว่าเราเรียนจากชีวิตของประชาชนสามารถหยั่งถึงความเป็นจริงของสังคมถ่องแท้กว่าในห้องเรียนห้องสมุด ถ้าเราจะเข้าห้องเรียนบ้างก็เพื่อมาชวนเพื่อนให้เลิกเรียนไปทำกิจกรรม ถกเถียงกับอาจารย์บางท่านและสอบ อย่านับเวลาเรียนตามแบบแผนของเราเลย มันน้อยจนเราไม่อยากนับ

งั้นเรา *"มอง"* หรือ *"เข้าใจ"* ความเป็นจริงทางสังคมและชีวิตของประชาชนที่เราไปคลุกคลีสัมผัสอย่างไร? แน่ล่ะ เรามองผ่านกรอบโลกทัศน์ - ชีวทัศน์ใหม่ มันเป็นปรัชญาใหม่ทฤษฎีใหม่ความคิดใหม่ของผู้ยากไร้ กรรมกร ชาวนา เราเรียกมันอย่างภาคภูมิและเลิกกลัวฟ้าดินว่า *"สังคมนิยม"*, *"ลัทธิมาร์กซ์"*; *"ลัทธิคอมมิวนิสต์"* ดีเหลือเกินที่เรามีเสรีภาพจะศึกษาเรียนรู้ สิ่งที่เคยต้องห้ามเหล่านี้เป็นครั้งแรก เราย่อมต้องใช้เสรีภาพที่แลกมาด้วยเลือดเนื้อชีวิตน้ำตาของประชาชน ศึกษาสิ่งที่จะกลับมาเป็นประโยชน์รับใช้ประชาชน สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนดังกล่าวไม่ใช่กองความรู้ลอย ๆ ในห้องเรียน แต่นี่ สิ่งนี้ต่างหากงอกงามขึ้นมาจากแผงหนังสือพอก-เก็ตบุ๊ค วารสาร นิตยสาร โรเนียว แผ่นปลิว ฯลฯ รวมทั้งวิทยุเถื่อนที่รัฐบาลสั่งห้ามนี่ต่างหากมันผุดขึ้นมารวมกับดอกเห็ดฤดูฝนต่อหน้าเรา เราตื่นเต้นต่อมัน ชื่นชมมัน เก็บมัน กินมันกลืนมัน

ว่ากันว่า เห็ดพิษบางชนิดจะทำให้ผู้กลืนกินแลเห็นโลกเป็นสีแดงเถือกไปหมด พอกเก็ตบุ๊คเหล่านั้นก็ฉาบตาเราจนมองโลกเป็น ๒ ไปหมดเช่นกัน หมายความว่า มีขาวกับดำ, ธรรมะกับอธรรม, พระเอกกับผู้ร้าย, ชนชั้นที่ถูกกดขี่ขูดรีดกับชนชั้นกดขี่ขูดรีด, ปฏิวัติกับปฏิกิริยา, สังคมนิยมกับทุนนิยม, ก้าวหน้ากับล้าหลัง ฯลฯ ดังนั้นจึงมี**เรา**: *ประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตยและความเป็นธรรมในสังคม* กับ **เขา**: *ชนชั้นปกครองขายชาติปฏิกิริยาเผด็จการฟัสซิสต์ ปลันชาติปลันประชาชน ด้วยประการฉะนี้*

เราเข้ามาไม่นาน ก็มีบทความของอาจารย์บางคนบ่นว่าซงโคกำลังร่วงโรยเพราะพวกนักศึกษาหัวรุนแรงพามวลชนมาปู้ยี่ปู้ยำธรรมศาสตร์แดนที่เคยสงบสันติเสียป่นปี้อะไรทำนองนี้ เราจะปล่อยให้เขาโจมตีอยู่ได้อย่างไร พวกเราจึงตอบโต้ด้วยบทความ *"หางนกยูงของประชาชน"* อย่างเผ็ดร้อนสาแก่ใจ นักศึกษารุ่นใหม่เราจัดกำลังเข้าประจำที่ตามตำแหน่งงานในกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ

ด้วยความมุ่งมั่น ลับฝีปากความคิดจิตใจไว้รับศึกชนชั้นระลอกแรก แล้วมันก็มาถึง

เรามีปฐมสมมติฐานไม่ไว้ใจเขามาแต่ไหนแต่ไร และแล้วเขาก็เล่นงานเข้าจนได้ เขาจับผู้นำชาวนานักศึกษาภาคเหนือ ๙ คน เขากำลังย่ำยีเสรีภาพประชาชน เขากำลังขัดขวางไม่ให้นักศึกษาเชื่อมโยงเป็นพันธมิตรกับชาวนา เราต้องสู้เพื่อ "เอาประชาชนของเรากลับคืนมา"

ธรรมศาสตร์เป็นปราการและยุทธภูมิการต่อสู้กับเขาตามเคย การชุมนุมยืดเยื้อของเราเริ่มถูกก่อกวนจากอันธพาลการเมืองฝ่ายเขา เราจึงต้องจัดตั้งกองกำลังหน่วยรักษาความปลอดภัยของเราบ้าง เขาใช้ความรุนแรงนอกกฎหมายต่อเราไม่ไหน เราก็ต้องป้องกันตัวไปไม่นั้น ว่ากันว่ามีการบาดเจ็บสูญเสียชีวิตเกิดขึ้นทั้ง ๒ ฝ่าย ในเหตุการณ์ครั้งนั้น บรรยากาศยิ่งทียิ่งตึงเครียด ไม่รู้เมื่อไหร่ปืนจะดังและใครจะโดน

ในที่สุดเราก็ชนะ เราได้ประชาชนของเรากลับคืนมา พลอยทำให้โล่งใจไปเปลาะหนึ่ง แต่ฝ่ายเขาก็หายอมเลิกราไม่ เขาก่อกวนกระพือเรื่องขึ้นมาว่า คนของเขาถูกเราทำร้าย ใช้เป็นข้ออ้างเคลื่อนคนเป็นพันพร้อมอาวุธเดินข้ามถนนหลวงกลางเมืองมาบุกย่ำยีธรรมศาสตร์อย่างเย้ยกฎหมาย พูดอย่างนั้นก็ไม่ถูก เขาร่วมกับผู้รักษากฎหมายเย้ยเราต่างหาก

กระจกแตก ตึกสะเทือนเลื่อนลั่นด้วยแรงระเบิด ข้าวของถูกทุบทิ้งทำลายเป็นล้าน ดีว่าเขาวางเพลิงไม่สำเร็จ ไม่ยังงั้นธรรมศาสตร์จะเป็นอย่างไรบ้างแล้วก็ไม่รู้ ลองคิดดูซิครับ ถ้าคุณเป็นเรา คุณจะรู้สึกอย่างไร? สำหรับเราตอนนั้น เราเสียใจ เจ็บแค้น หมดความมั่นใจในซื่อแปบ้านเมือง เห็นความรุนแรงที่จับต้องได้รายล้อมคุกคามเราอยู่ทุกฝีก้าว เราไม่ไว้ใจระบอบปกครองนั้นเพราะเขาปฏิบัติต่อเราเหมือนคนต่างด้าวนอกระบบปกครอง *ยิ่งเขาทำต่อเราอย่างไร เราก็ยิ่งรู้สึกอย่างนั้น - เรารู้สึกว่าเราเป็นคนนอกกฎหมายในระบบกฎหมาย กฎหมายไม่ได้คุ้มครองเรา มันเลือกคุ้มครองคน ให้ตายซี่ - กฎหมายก็มีชนชั้น*

จริงทีเดียวว่า เราไม่รู้แล้วว่าเมื่อไหร่เราจะเจอความรุนแรงของเขาเข้ากับตัวของเราเองบ้าง และเราทุกๆคนก็มีสิทธิ์ที่จะเจอเท่ากับความไม่มีสิทธิ์ทางกฎหมายของเรา แต่เราชอบธรรมเพราะเราต่อสู้เพื่อประชาชนนี่นา เราถูกแล้วเขาต่างหากที่ผิด เราจะยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้องต่อไป สักวันประชาชนคงเข้าใจ สักวันเราย่อมชนะ

เนื้อหาหนังสือพอกเก็ตบุ๊คยิ่งมายิ่งรุนแรง ความเข้าใจของเรายิ่งมายิ่งแจ่มชัด เมื่อไม่ใช่ทางออกแนวทางสันติไม่มีอนาคต การปฏิรูปเป็นความฝันลมๆแล้งๆ เราเห็นพ้องกันอยู่เป็นนัยๆว่าเห็นทีทางออกจะเป็นทางที่ตรงข้ามกับที่เราปฏิบัติอยู่ขณะนั้นเสียแล้วกระมัง

แต่เราเป็นนักศึกษาชาวเมือง ป่าเขาเราไม่รู้จัก พรรคคอมมิวนิสต์ก็ยังเป็นเรื่องลี้ลับ(น่ารู้)เสียเหลือเกิน หนทางที่ว่าถูกต้องจึงยังไกลตัวเราอยู่พอสมควรในทางปฏิบัติ

แต่ก่อนที่เราจะได้หยุดใคร่ครวญไตร่ตรองโต้แย้งความคิดดังกล่าวนั้น ระเบิด กระสุน

ความตาย เลือดเนื้อ น้ำตา ก็รุ่นเราเข้าใกล้มันทุกที

เราจำชื่อศพเหล่านี้ได้ นิสิต จิรโสภณ, ชวินทร์ สระคำ, พ่อหลวงอินถา สีบุญเรือง, นิกร ศรีโรจน์, อมเรศ ไชยสะอาด, สำราญ คำกลั่น, ดร.บุญสนอง บุณโยทยาน, วิชัย เกษ-ศรีพงศา, ชุมพร ทุมไมย ฯลฯ ฯลฯ ศพเหล่านี้เป็นเพื่อนเรา เคยยิ้มหยอกล้อร้องไห้ต่อสู้มาด้วยกัน อย่างน้อยที่สุดศพเหล่านี้ก็เคยต่อสู้เพื่ออุดมการเดียวกับเรา เราถือว่าศพเหล่านี้เป็นพวกเรา การตายของพวกเราด้วยมือของเขาแต่ละศพ ๆ บีบรัดช่องทางที่เราเดินให้แคบจำเพาะลงไปสู่ "ความรุนแรง", "การปฏิวัติ", "สงครามประชาชน", มากยิ่งขึ้น พวกเขาผลักไสไล่ส่งเรามาสู่ข้อสรุปที่เราเคยสังเล นั่นคือ เอกราช ประชาธิปไตย ความเป็นธรรมในสังคม - สังคมนิยม - คอมมิวนิสต์ - การยึดอำนาจด้วยกำลังอาวุธ

๑๓ ธันวาคม ๒๕๑๘ ระเบิดลงที่ปัตตานี ๑๒ ศพ

" จำเป็นต้องใช้ระเบิดเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อรักษาระบอบเสรีประชาธิปไตยให้คงอยู่ในประเทศไทยต่อไป "

๓ มีนาคม ๒๕๑๙ ระเบิดโรงเรียนช่างกลพระรามหก ๓ ศพ

" เพื่อเป็นการสั่งสอนให้ฝ่ายซ้ายได้สำนึก "

๒๑ มีนาคม ๒๕๑๙ ระเบิดลงขบวนต้านอเมริกาหน้าสยามสแควร์ ๔ ศพ

" ให้ปราบปรามผู้มีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์อย่างเด็ดขาดและโดยทันที "

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๙ ระเบิดคนงานลักกี้เท็กซ์ที่กำลังประท้วง ขาขวาแหลกละเอียด

" นายจ้างไล่ตัวแทนคนงานออกทั้ง ๗ คน ในข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์ "

๑๒ มิถุนายน ๒๕๑๙ ระเบิดนักศึกษาขอนแก่นที่สถานีรถไฟขอนแก่น ตาย ๑ เจ็บ ๗๐ คน

" หนักแผ่นดิน "

๒ กรกฎาคม ๒๕๑๙ กระทิงแดงขว้างปาก่อกวนการประท้วงของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา ตำรวจไม่จับกุม

" หากมีการขว้างระเบิดใส่ประชาชนที่ชุมนุมเรียกร้องความเป็นธรรมโดยสงบอีก ผมจะขอเข้าป่าจับปืนรวมพลังต่อสู้กับอำนาจป่าเถื่อนเหล่านี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมที่แท้จริง "

๕ กรกฎาคม ๒๕๑๙ สถานีวิทยุยานเกราะวางกำลังทหารประสานกับกระทิงแดงติดอาวุธหนักรับมือนักศึกษาที่จะชุมนุมประท้วง

" นักศึกษาที่เคลื่อนไหวปลุกระดมมวลชนเป็นนักศึกษาเถื่อน ขอเรียกร้องให้ประชาชนขจัดกลุ่มนักศึกษาเหล่านี้ให้หมดไป "

๒๑ สิงหาคม ๒๕๑๙ ยิงปืนและขว้างระเบิดในการชุมนุมต้านจอมพลประภาสกลับเข้าประ

เทศไทย ตาย ๑ บาดเจ็บ ๓๔ คน

" เลือดไทยห้าวหาญ สู้เผด็จการทารุณไม่เคยไหวหวั่น เผด็จการประหารชีวัน ศรัทธายังมั่นเสมอจนสิ้นใจ เลือดไทยสาดแดง.... "

๒๔ กันยายน ๒๕๑๕ กลุ่มต่อต้านพระถนอมถูกจับแขวนคอที่นครปฐม ๒ ศพ

" นับ ๑ ๒ ๓ นับต้นมะขามด้วยหัวใจมาดหมาย แต่ละกิ่งจะผูกห่วงเป็นเงื่อนตายแล้วจับพวกวายร้ายมาแขวนคอ "

๕ ตุลาคม ๒๕๑๕ ชมรมวิทยุเสรีออกประกาศด่วนว่า

" เนื่องจากขณะนี้ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งกระทำการก่อความไม่สงบขึ้นในประเทศไทยและกระทำการเหยียบย่ำหัวใจของคนไทยทั้งชาติ ได้ดำเนินการไปในทางที่จะทำลายสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์... ได้มีนักศึกษาผู้หนึ่งแสดงเป็นตัวละครถูกแขวนคอ โดยผู้ชุมนุมก่อความไม่สงบได้พยายามหาตัวบุคคลดังกล่าวที่มีใบหน้าคล้ายคลึงกับพระราชวงศ์สูงศักดิ์พระองค์หนึ่งในสถาบันพระมหากษัตริย์... "

๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ วันที่ไม่จำเป็นต้องบรรยาย

ทำไมเราจึงลืมเรื่องบางอย่างยากเย็นนัก? และทำไมเราจึงจำเรื่องบางอย่างลำบากเหลือเกิน? สมองมักบอกเราว่าเราควรจำเพื่อเป็นบทเรียน แต่รำลึกขึ้นมาครั้งใดเราก็อดขื่นในลำคอ พลุ่งพล่านปั่นป่วนในหัวใจไม่ได้ เพราะสิ่งที่เรากำลังทำคือจำตัวเอง ปะทะเผชิญหน้ากับตัวตนในอดีตของเราเองซึ่งเป็นรากเหง้าของตัวเราวันนี้เดี๋ยวนี้ ตัวตนแห่งความผิดพลาดเพลี่ยงพล้ำที่เราอยากกดลงไปให้ลืมให้ดับสนิท
มิน่าเล่า เราหลายคนจึงอยากลืม.

เรากับเขาคนแปลกหน้านอนแปลแบกปืนอยู่ป่าเดียวกัน อยู่ในกองพันปลดแอกฯ ทำสงครามใต้การนำของธงพรรคผืนเดียวกัน แต่เราไม่เหมือนกับเขา อย่างน้อยเรามาจากเมือง ลูกแม่โดม ลุ่มเจ้าพระยา

เขามองเราว่าเป็นนายทุนน้อย นักมนุษยธรรม มักโลเลอ่อนไหว ไม่เชื่อมั่นในการนำของพรรค ไม่เชื่อมั่นมวลชน มีแนวโน้มประชาธิปไตยเฟ้อ เสรีตามอารมณ์ บางทีหรือหลายทีก็ขี้สงสัยไม่เข้าเรื่อง เราบอกว่าเขาคับแคบ ผูกขาดปิดกั้นความคิด รวมศูนย์อำนาจมากเกินไป ไม่มีหัวใจไม่มีชีวิตทางปัญญา ปัญหาก็คือเรายังเชื่อว่าเขาไม่ผิดแต่เราไม่เชื่อว่าเราถูก

เราคิดถึงแม่โดม เราเขียนกลอนว่า

" จากแควันธรรมค้ำไทยไปไกลโพ้น เมื่อแม่โดมถูกโจรเหยียบขยี้
ศพของเพื่อนผู้กล้าเกลื่อนปฐพี แค้นครั้งนี้จารึกในใจลูกโดม "

เขาติว่า " **สถาบันนิยม** " เกินไป แต่ก็ออกอากาศให้ เราเขียนอีกบทว่า

" ดอกหางนกยูงสีแดงฉาน เคยบานเต็มฟากสวรรค์
เมื่อวานเขาเอาดาบปืนมาฟาดฟัน ห็อปปู๊ตซ้ำย่ำหยันเหยียบทำลาย "

เรารู้ว่าเขาย่อมไม่ชอบเพราะมันเป็นแบบ " **ปัญญาชน** " เกินไป ชาวนาฟังไม่รู้เรื่อง เรารักกันมาก แต่ก็ได้แค่ท่องให้ตัวเองฟังในเปลกลางดึก ไม่นานเราก็ทำสมุดจดหายไป แล้วเราก็ลืม

เรามักนึกถึงหนังสือหนังหาที่เราอ่านได้บ้างจากห้องสมุด เรามักนึกถึงคำบรรยายที่เข้าหูเราบ้างของอาจารย์ เราคิดว่าที่เขาคิดบางเรื่องง่าย แห้งแล้ง เกินไป ควรปรับปรุงขยับขยาย แต่เรามักรู้สึกว่าภาษาเรามันช่าง **"ต่างด้าว"** เหลือเกิน เอ หรือเรามีความคิดไม่เป็นแบบชนชั้นกรรมาชีพใหม่แห่งลัทธิคอมมิวนิสต์กันแน่?

เราฝันถึงธรรมศาสตร์บ่อย แต่เราก็อดกลั้นไว้ คิดว่าเราจะต้องชนะได้ยาตรากลับธรรมศาสตร์ในไม่ช้า ในไม่ช้าเหมือนกันเราก็ได้คิดว่ากว่าเราจะชนะเห็นทีจะอีกนาน เราเริ่มสงสัยแต่เราก็พยายามยืนหยัด มีเพื่อนเราบางคนบอกศาลาพักรบไป เราก็ยังกำปืนมั่นเท่าที่แรงล้าๆในมือจะพอมี ในที่สุด เราก็มั่นใจพอจะออกปากทะเลาะกับเขา เรายินดีประนีประนอมบ้างเพื่อให้เขาเปลี่ยนแต่เขาไม่ยอมประนีประนอมถ้าจะต้องเปลี่ยน เราต่อสู้ เขาก็ต่อสู้ เราวิพากษ์วิจารณ์โจมตี เขาก็วิพากษ์วิจารณ์โจมตี เราพบว่าเรารู้จักเขาและตัวเราเองดีขึ้น แต่เรารู้สึกว่าเขาไม่พยายามที่จะรู้จักเข้าใจเราและตัวเขาเองบ้างเลย

จะให้เรากอดคอร่วมเป็นร่วมตายกับคนแปลกหน้าที่รู้จักกันมานานได้อย่างไร? ในเมื่อเขาไม่ต้องการเราพอๆกับเราไม่ต้องการเขา เราก็เลยออกมา เขาสรุปว่าเราตกหลุมพราง เราเห็นว่าเขาตกเวทีประวัติศาสตร์

ผมตกใจตื่นพบว่าม่อยหลับอยู่บนรถเมล์สาย ๕๓ เพื่อแล่นกลับธรรมศาสตร์ รถเมล์ยังแออัดยัดเยียดด้วยผู้คนเช่นเมื่อ ๔ ปีกว่าก่อน แต่มีบางอย่างเปลี่ยนไป ผมมองหาพวกเราไม่เห็น พวกเราแยกย้ายกันไปหมดแล้ว บางคนฆ่าตัวตาย บางคนเป็นบ้า บางคนเปลี่ยนชื่อนามสกุลผมเผ้าหน้าตาเพื่อเกิดใหม่ บางคนพยายามลืมตัวเอง บางคนบอกว่าที่ผ่านมาหลงทางผิดหมด ต่อไปจะใช้ชีวิตเข้าร่องเข้ารอยสังคมเสียที บางคนบอกอดีตเป็นเรื่องซ้ายไร้เดียงสาสมัยเด็ก เราโตแล้วเป็นผู้ใหญ่แล้ว บางคนอ่อนเปลี้ยทั้งกายใจ บางคนโกรธที่ใครมาลำเลิกความหลังของเขาที่เป็นพวกเรา

แต่ก่อนพวกเขาโกรธแค้นเราไม่น้อย บ่อยครั้งที่ลงไม้ลงมือจะขจัดพวกเราให้หมดไป แต่เราก็อยู่รอดมาได้ อนิจจา ถึงเวลาพวกเราก็ตายจากไปเอง อย่างง่าย ๆ เงียบๆ

ผมยังไม่อยากตาย

เพื่อมีชีวิตอยู่ ผมจึงอยู่อย่างยากเข็ญ พร้อมทั้งตะโกนดังๆ ตะโกนลำเลิกอดีต วิพากษ์

วิจารณ์พวกเขาทั้งหลาย เวลาวิจารณ์เขา เขาก็จะว่า *"เข้ามาพึ่งใบบุญ ออกไปแล้วก็แว้งด่า"* เวลาวิจารณ์เขาอีกฝ่ายเขาก็จะบอกว่า *"สงสัยจะกลับมาเคลื่อนไหวในเมือง"* ดูเหมือนทางเดียวที่จะอยู่อย่างสงบกับเขาได้ คือหยุดเป็นผมแล้วกลายเป็นเขาเสีย

ผมไม่หยุดและหยุดไม่ได้เพราะผมรู้สึกว่านี่เป็นทางเดียวที่ผมจะอยู่รอด ผมถือว่าไม่มีอุดมคติชีวิตนี้ก็หมดความหมาย และผมจำต้องพยายามซื่อตรงต่อจริยธรรมของตัวเอง ผมไม่ได้บอกว่า *"ผมถูกทั้งหมด"* *"ผมไม่เคยผิด"* หรือแม้กระทั่ง *"ผมจะไม่ผิด"* แต่ผมจำเป็นต้องทำตามอุดมคติและความคิดความเชื่อของตัว ผมต้องให้ความหมายแก่ชีวิตของผม

ธรรมศาสตร์แคบลงมาก ผมไม่ได้หมายถึงที่ดินจำกัดจำเขี่ยที่ถูกปิดล้อมทุกด้านริมแม่น้ำตรงนี้ แต่หมายถึงวิญญาณของธรรมศาสตร์ต่างหาก การสลัดตัวอย่างแรงจากอดีตที่เอียงเอนจนตะแคงข้างไปเมื่อก่อนได้หลอมสลัดเอาจิตใจอันกว้างขวางและสายตาที่เล็งการณ์ไกลของใครบางคนหลุดลอยไปด้วย ความวิเวกอันอำนาจพึงประสงค์ได้ขยับเข้าคลี่คลุมอดีตภูเขาไฟแห่งนี้ให้อ่อนโยนลงสงัดนิ่งราวกับจะดับสนิทไป

อำนาจที่ดีต้องเป็นอำนาจที่ยอมให้ท้าทายได้ แต่ก็น่าแปลกที่เสียงท้าทายอันจำเป็นเพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในอำนาจชักดังห่างออกไปและแผ่วเบาลงทุกที ธรรมศาสตร์ได้เปลี่ยนไปจากแต่ก่อน คนรุ่นนี้ไม่เหมือนรุ่นอดีต เสียงของจริยธรรมลึกๆแต่เดิมแปร่งหูคนรุ่นนี้มากขึ้นทุกทีจนผู้ฟังหดเล็กลงๆ ชาวธรรมศาสตร์เท่าที่ยังรักจะออกเสียงกำลังตะโกนแข่งกับจักรกลวัฒนธรรมขนาดมหึมาที่หมุนเหวี่ยงสินค้าเสียงออกมากลบเสียงประท้วงทางจริยธรรมในหัวใจใครต่อใครเลือนหายไปหมด ปราศจากพลังจริยธรรมแล้ว จะให้ธรรมศาสตร์ทานอำนาจอธรรมโดยสันติได้อย่างไร

ผมตื่นจากฝันร้ายของความรุนแรงมาแล้วในวันนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าปัจจุบันเบื้องหน้าผม การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างสันติธรรมโดยประชาชนจะหล่นมาเองจากฟากฟ้า นั่นเป็นเพียงความเป็นไปได้ทางหนึ่งในหลาย ๆ ทาง เพื่อผลักดันความเป็นไปได้นั้น - สันติประชาธรรมอันเป็นวิญญาณที่ธรรมศาสตร์สรุปมอบไว้ให้แก่ชีวิตของผมผมไม่เห็นทางอื่นใดนอกจากมอบชีวิตทั้งชีวิตกับธรรมศาสตร์ - ที่ไม่ใช่ตัวตึกโอพารหากแต่เป็นวิญญาณของผู้คน

ผมไม่เห็นทางอื่นใดที่จะทำให้ความมุ่งหมายสันติประชาธรรมปรากฏเป็นจริง นอกจากจะฝันทั้งที่ตื่นและป่าวประกาศความฝันนี้ออกไปให้กว้างให้ดังกังวานชัดเจน เพื่อที่มือสักล้านมือจะทำความฝันให้กลายเป็นความจริงขึ้นมา

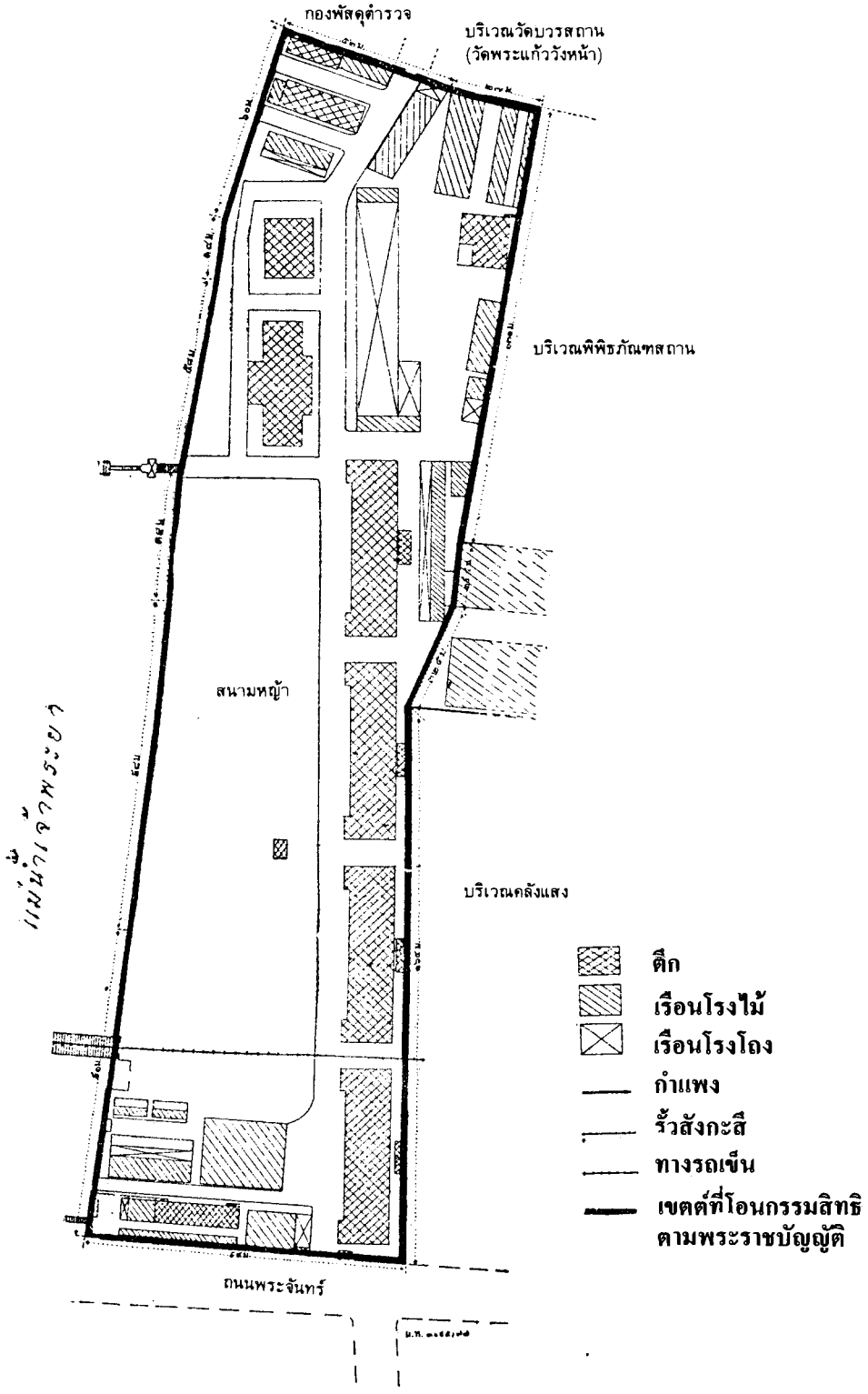
ผมได้แต่หวังว่า เราจะเกิดใหม่ เราจะฝัน เราจะทำ ชีวิตธรรมศาสตร์เราจะต้องเป็นอมตะ

ภาคหก :

ปกิณกะ

แผนที่บริเวณโรงทหาร ร.พัน ๔ ท่านพระจันทร์

มาตราส่วน ๑ : ๑๐๐๐

การซื้อที่ดิน ณ ตำบลท่าพระจันทร์ เป็นของ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ปรีชา สุวรรณทัต*

แม้พิธีเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้กระทำขึ้นเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ ณ ตึกโรงเรียนกฎหมายเดิม กรมโฆษณาการ หรือกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบันนี้ และได้ถือเป็นประเพณีต่อมาจนถึงทุกวันนี้ว่า วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ เป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัยซึ่งได้เวียนครบรอบ ๕๐ ปี ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗ อันเป็นปีแห่งกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

แต่แผ่นดินที่ลูกเหลืองแดงทั้งอดีต และปัจจุบันมีความภาคภูมิใจถือเป็นแผ่นดินแม่ของเขานั้น ได้แก่แผ่นดินโดม แผ่นดินประวัติศาสตร์ แผ่นดินเดียว ณ ท่าพระจันทร์นี้เท่านั้น เพราะเป็นแผ่นดินแห่งการต่อสู้, ความรัก, ผูกพัน, พลัดพราก.....

แผ่นดินนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ได้มีบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประวัติมหาวิทยาลัย และของท่านปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยที่ปรากฏอยู่ในหนังสือต่าง ๆ รวมทั้งหนังสือที่ระลึกที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อการเฉลิมฉลองธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี พร้อมกับบทความนี้แล้ว ผู้เขียนจึงขอเสนอบทความนี้เฉพาะส่วนที่เป็น**เอกสารหลักฐานแท้จริง**(Authentic Document) เพราะเอกสารนี้เป็นที่มาแห่งวัตถุประวัติศาสตร์ (Source of Historical Material)

---

* **ปรีชา สุวรรณทัต (๒๔๘๐ - ปัจจุบัน)** เกิดที่บ้านย่านบางกอกน้อยเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๐ เข้าศึกษาชั้นมัธยมต้นที่โรงเรียนวัดซิโนรสและชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนวัดราชาธิวาส หลังจากนั้นจึงเข้ามาศึกษาในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครั้นได้รับปริญญานิติศาสตร์บัณฑิตและเนติบัณฑิตไทยแล้ว ก็เดินทางไปศึกษาต่อชั้นปริญญาเอกทางกฎหมายที่มหาวิทยาลัยนีซ ประเทศฝรั่งเศสจนได้รับเกียรตินิยมสูงสุดจากมหาวิทยาลัยดังกล่าว ปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ประจำและหัวหน้าภาควิชากฎหมายวิธีสบัญญัติ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อทบทวนถึงความสมบูรณ์ของประวัติในการซื้อที่ดินของมหาวิทยาลัยผู้เขียนขอเสนอหลักฐานแท้จริงทางประวัติศาสตร์ คือ

พระราชบัญญัติว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิที่ดินบริเวณโรงทหาร กองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๗

พระราชบัญญัติ

ว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณโรงทหาร
กองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์
ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
พุทธศักราช ๒๔๗๗
ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
(ตามประกาศประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗)
อนุวัตน์จาตุรนต์
อาทิตย์ทิพอาภา
เจ้าพระยายมราช
ตราไว้ ณ วันที่ ๙ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘
เป็นปีที่ ๒ ในรัชชกาลปัจจุบัน

โดยที่สภาผู้แทนราษฎรลงมติว่า สมควรจะโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เพื่อขยายสถานการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยนั้นให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร ดั่งต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้ให้เรียกว่า "พระราชบัญญัติว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๗"

มาตรา ๒ ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินบริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระ

จันทร์ ปรากฏแนวเขตต์ ตามแผนที่ท้ายพระราชบัญญัตินี้ มีเนื้อที่ประมาณ ๒๕,๕๕๕ ตารางเมตร ด้านเหนือติดต่อกับที่ทำการกองพัสดุตำรวจ และที่ว่างบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาส ด้านใต้จดถนนพระจันทร์ ด้านตะวันออกติดบริเวณพิพิธภัณฑ์สถานและบริเวณคลังแสง ด้านตะวันตกจดแม่น้ำเจ้าพระยา แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

มาตรา ๔ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นเจ้าหน้าที่จัดการโอนมอบกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงที่ระบุไว้ในมาตรา ๓ แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ
(ตามมติคณะรัฐมนตรี)
พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์
รัฐมนตรี

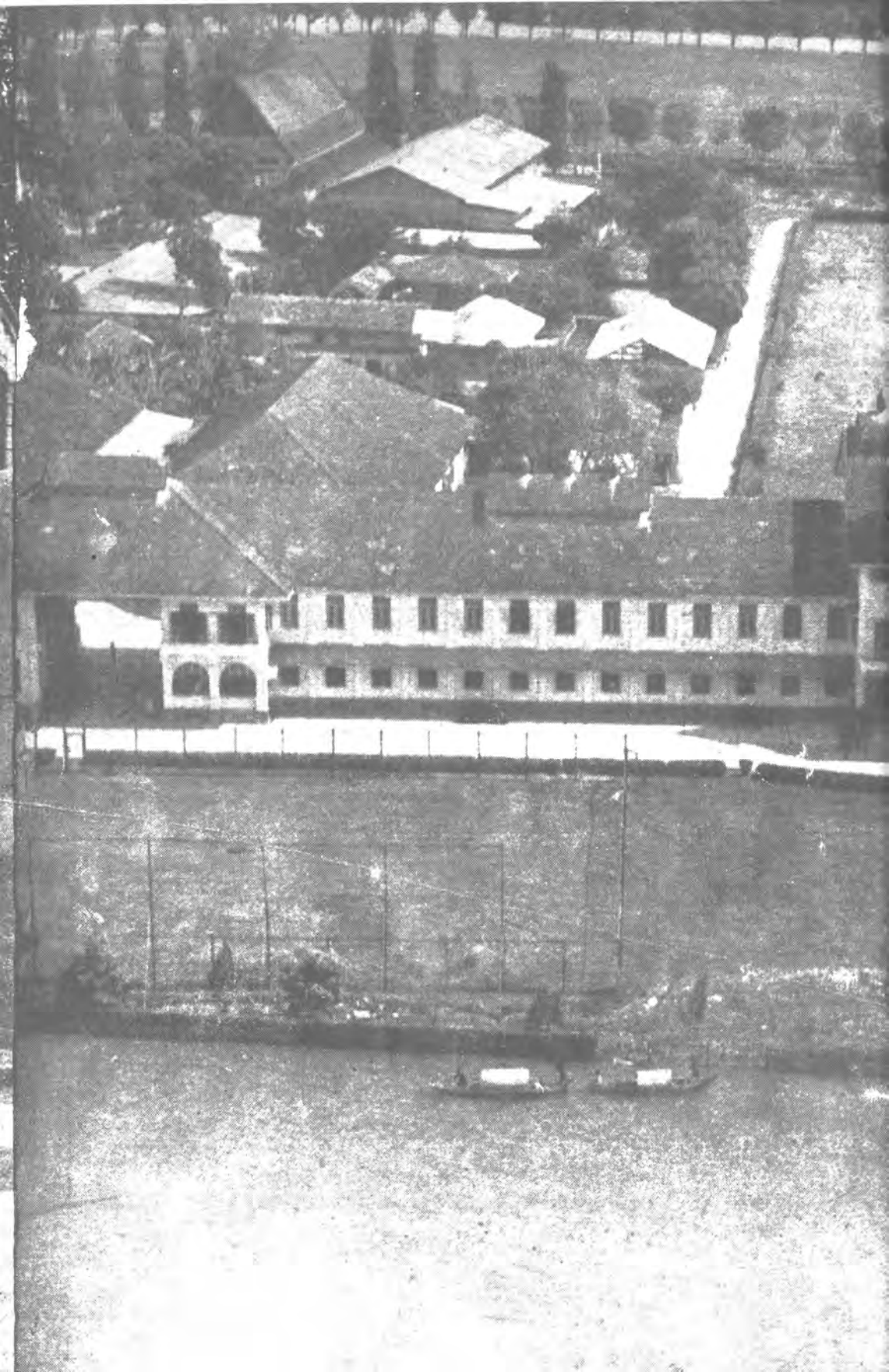
(๕๒ ร.จ. ๒๓ ตอนที่ ๒ ลงวันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘)

ข้อสังเกตบางประการ

๑. ท่านผู้อ่านจะสังเกตได้ว่า พระราชบัญญัติว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิที่ดิน บริเวณโรงทหาร กองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์ ให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๗ ไม่ปรากฏความใดเลยที่แสดงว่ามหาวิทยาลัยได้ซื้อที่ดินดังกล่าวเป็นของมหาวิทยาลัย ในการค้นหาความจริงข้อนี้ จะปรากฏอยู่ในรายงานการประชุม สภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ ๒ (สามัญ) พ.ศ. ๒๔๗๗ หน้า ๒๑๔๔ และ ๒๑๔๕ ดังข้อความอภิปราย เพื่อพิจารณาร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวของสภาผู้แทนราษฎรดังนี้

"พระยามานวราชเสวี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวว่า ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าขอประทานเรียนว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองมีเงินสะสมที่เก็บไว้ได้เป็นจำนวน ๓ แสนบาท ได้มอบเงินรายนี้ให้แก่กระทรวงกลาโหมไปแล้ว กระทรวงกลาโหมได้รับเงินไป และประกอบกับที่ดินในบริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ ๔ ตำบลท่าพระจันทร์นั้น ทางทหารไม่ต้องการจะใช้ เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงได้รับเอาที่ดินกองพันทหารนี้มาขึ้นเป็นของหลวง และขอโอนให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และความประสงค์ในการโอนนี้ก็เพื่อจะขยายสถานที่การศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองให้กว้างขวางและเจริญสมกับความเป็นอยู่ ณ บัดนี้ นอกจากนั้นก็ไม่มีข้อความอะไร ข้าพเจ้าขอประทานแถลงเพียงเท่านี้"

๒. การที่ต้องทำเรื่อง การโอนกรรมสิทธิที่ดินโดยการตราเป็นพระราชบัญญัติ มีเหตุผลอันเกี่ยวกับการก่อตั้งและฐานะของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในสมัยเดิม เพราะ

ตามพระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นนิติบุคคล ในรูปแบบของเอกชนธรรมดาเท่านั้นมิได้มีฐานะเป็นส่วนราชการที่มีฐานะเทียบเท่ากรมอย่างปัจจุบันนี้ ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้จะปรากฏอยู่ชัดแจ้ง จากคำอภิปรายในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินฯ ตามรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ดังที่อ้างมาแล้วในข้อ ๑ ดังมีข้อความอภิปราย ที่น่าสนใจและควรศึกษาดังนี้

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีกล่าวว่า ข้าพเจ้าสงสัยในหลักการแห่งพระราชบัญญัตินี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๐๓๕ บัญญัติไว้ฉะเพาะว่า สาธารณสมบัติของแผ่นดินจะโอนแก่กันมิได้ เว้นแต่จะอาศัยอำนาจกฎหมาย หรือกฤษฎีกา แต่โดยฉะเพาะในเรื่องนี้ ที่ดินนี้เดิมเป็นกรรมสิทธิ์ของกองพันทหารราบที่ ๔ ก็คงเป็นเช่นนี้แล้ว ทีนี้จะมาโอนให้แก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งทั้งสองนี้ก็เป็นนิติบุคคลสังกัดอยู่ในรัฐบาลเดียวกัน ทีนี้ถ้าเราพูดถึงส่วนรวม รัฐบาลโอนกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินของรัฐบาลไปในกรอบของราชการเช่นนั้น เราจะตีความหมายว่าเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินซึ่งจะโอนแก่กันได้หรือไม่นั้น ข้าพเจ้าสงสัย เพราะว่าในทางปฏิบัติที่ข้าพเจ้าเคยทราบมานั้น อย่างเราไปโอนที่ดินกรมทหารให้แก่กระทรวงธรรมการ อย่างนี้ก็หาได้ทำเป็นพระราชบัญญัติไม่ ในชั้นที่ออกประมวลกฎหมายบรรพ ๔ แล้ว เพราะฉะนั้นจึงสงสัยในหลักการนี้ว่าในกรณีที่เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินในรูปที่โอนกันในวงราชการเช่นนี้ เราจะต้องทำเป็นพระราชบัญญัติหรือไม่ เข้าใจว่าภายในวงบริหารเองทำได้

พระยามานวราชเสวี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวว่า จริงอยู่ ที่รายนี้เป็นของรัฐบาล แต่ว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนั้น เป็นนิติบุคคลตั้งขึ้นต่างหากนอกจากวงการของรัฐบาล รัฐบาลที่บำรุงหรืออะไรนั้นเป็นการช่วยเหลือเป็นซับไซดีเท่านั้นเอง ไม่ใช่ว่าเป็นลำเป็นสันเป็นงานของรัฐบาลโดยตรง เห็นว่ามหาวิทยาลัยนี้ทำงานเลี้ยงตัวเองได้ก็ส่งเสริมตามกำลังและความสามารถ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเห็นว่าในการที่ออกพระราชบัญญัติโดยมีหลักการเช่นนั้นเป็นการชอบแล้ว เพราะเหตุว่าที่จะเอาของหลวง ซึ่งใช้ในราชการนั้นจะไปให้แก่บุคคลซึ่งนับว่าเป็นเอกชนคนหนึ่งเหมือนกัน หากแต่ว่าเป็นนิติบุคคลเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นในการที่ออกประราชบัญญัตินี้ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้แสดงให้เห็นความเจตนาดีของรัฐบาลที่จะบำรุงการศึกษาในวิชานี้ด้วย

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ขัดข้องในการที่จะโอน แต่สงสัยในหลักการดังได้เรียนปฏิบัติแล้ว ถ้าทางรัฐบาลจะตีความไปว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นนิติบุคคลต่างหากแยกออกจากรัฐบาลเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่ขัดข้อง

พระยามานวราชเสวี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง กล่าวว่า ข้าพเจ้าขอเรียนว่าที่ท่านสมาชิกมีความเห็นนั้นถูกต้องอย่างยิ่ง

ขุนชำนาญภาษา ผู้แทนราษฎรจังหวัดนราธิวาสกล่าวว่า เมื่อสมาชิกไม่มีการขัดข้องอยู่แล้ว ข้าพเจ้าขอเสนอให้ลงมติว่ารับหลักการไว้พิจารณาต่อไป

นายชุณห์ ปิณฑานนท์ หลวงชำนาญนิติเกษตร์ รับรอง

ทำการแทนประธานสภาฯ กล่าวว่า ท่านผู้ใดเห็นว่าควรจะรับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัตินี้ไว้พิจารณา โปรดยกมือขึ้น

มีสมาชิกยกมือขึ้นพร้อมเพรียงกัน เป็นอันว่าที่ประชุมนี้ลงมติให้รับหลักการแห่งร่างพระราชบัญญัตินี้ไว้พิจารณา

๓. ได้ทำแผนที่บริเวณโรงทหาร ร.พัน ๔ ท่าพระจันทร์ที่ปรากฏอยู่ท้ายพระราชบัญญัติการโอนกรรมสิทธิที่ดินดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นว่า บริเวณเดิมที่เป็นโรงทหารก่อนที่จะโอนมาเป็นของมหาวิทยาลัยนั้นมีสภาพเดิมเป็นอย่างไร

ตึกสโมสร มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ตอนถ่ายภาพนี้เป็นที่ทำการของคณะรัฐศาสตร์ ต้นจำปีหายไป

เกร็ดประวัติศาสตร์

สมิทธิ นวกุล*

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์

ในโอกาสที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะจัดงานฉลองวันครบรอบ ๕๐ ปีของการก่อตั้ง ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗ นี้ ทางมหาวิทยาลัยได้ระดมพลังทั้งภาคครูอาจารย์ นักศึกษา ข้าราชการทั้งเก่าและใหม่ให้ช่วยกันเขียนบทความทั้งทางวิชาการและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลัง เป็นการจดจารึก หรือจดหมายเหตุอะไรทำนองนั้น เพื่อนำลงพิมพ์ในหนังสือที่ระลึกในงานวันอันมีความสำคัญต่อชาวธรรมศาสตร์ทั้งมวล

ผมก็เป็นทหารเกณฑ์ด้วยคนหนึ่ง ก็ต้องเอากันหน่อยล่ะ เรื่องของผมเป็นเรื่องเบา ๆ แต่ก็น่ารัก

—๑—

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๓ สโมสรของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณโรงอาหารขณะนี้ อาคารของสโมสรเป็นตึกชั้นเดียว พื้นปูด้วยกระดานไม้สัก รอบ ๆ สโมสรมีต้นจำปีอยู่เป็นระยะ ๆ

สโมสรของมหาวิทยาลัยสมัยโน้น ไม่ได้แบ่งแยกว่าเป็นสโมสรของอาจารย์ ข้าราชการหรือนักศึกษา เรียกว่าเป็นประชาธิปไตยเต็มใบกว่าเดี๋ยวนี้ ว่างั้นเถอะ

---

*อดีตหัวหน้ากองกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เกษียณอายุราชการเมื่อ ๘ ปีที่แล้ว ผู้เขียนขอขอบพระคุณคุณนงลักษณ์ สมิตสิพัฒน์แห่งงานสารบรรณ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่อำนวยความสะดวกและจัดหาเอกสารประกอบในการเขียนบทความเรื่องนี้ให้ และท่านอาจารย์ชิน คล้ายปานแห่งแผนกโสตทัศนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ช่วยดำเนินการจัดถ่ายภาพต่าง ๆ ที่ประกอบบทความนี้

ในสโมสรก็มีเครื่องดื่ม กีฬาในร่ม และอาหารกับแกล้มเบา ๆ ก็พอมี โต๊ะบิลเลียดก็มีให้เล่น ไม่ได้บังคับให้ขายเฉพาะอาหารกับน้ำอัดลมเหมือนจงใจจะคุมประพฤติกันอย่างทุกวันนี้

ยังมีนักศึกษาคนหนึ่ง รูปร่างเล็ก ๆ สันทัด ผิวขาว ผมดำขลับหยิกหน่อย ๆ หวีเป๊ะ ท่าทางนักเลงนิด ๆ มีลักษณะส่อว่ามีเงินหนา ชอบขึ้นไปใช้บริการของสโมสรเป็นประจำ โดยเฉพาะโต๊ะบิลเลียดนั้นมิได้ขาดได้ทีเดียวเจียว

วันหนึ่ง เวลาประมาณพระฉันเพลเห็นจะได้ นักศึกษาคนที่ว่านั้น กับเด็กเดินแต้มบิลเลียดอายุประมาณ ๑๕-๑๖ ปี ชื่อ *"เจ้าบ่อ"* ดีประทีป ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น *"สมศักดิ์"* ขณะนี้ท่านบวชเป็นพระอยู่ที่วัดมหาธาตุคณะ ๒๕ ทั้งนักศึกษาและเจ้าบ่อขณะนั้น จะเกิดขัดใจกัน หรือครึ้มใจอะไรกันก็ไม่ทราบได้ ได้ท้าพนันกันขึ้นว่า ถ้าใครกินก๋วยเตี๋ยวได้มากชามกว่ากัน คนนั้นชนะและไม่ต้องเสียเงิน คนกินได้น้อยชามกว่าเป็นคนแพ้และต้องเสียเงินค่าก๋วยเตี๋ยว ว่าเท่านั้นมิทันช้าก็จูงมือพากันลงไปที่ท่าน้ำทันใด

ฝ่ายว่าก๋วยเตี๋ยวนั้น เป็นเรือไร่เจ้าเก่า เก่ากว่า *"โกฮับ"* ที่รังสิตเป็นไหน ๆ แต่ไม่เคยคุยก๋วยเตี๋ยวเรือเจ้านี้ได้เวลาพระฉันเพลจะมาจอดอยู่แถวหน้าศาลเจ้าแม่สิงโตทุกวัน เมื่อพนักงานของมหาวิทยาลัยและนักศึกษากินกันทั่วถึงแล้ว ประมาณบ่าย ๒ โมงจะพายเรือเคลื่อนย้ายไปขายต่อที่เรือรบ *"พระร่วง"* ซึ่งจอดอยู่กลางแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าสถานีรถไฟธนบุรีอยู่เป็นประจำ และก็แปลกอยู่หน่อยที่ว่า ที่หน้าหมวกกันแดดของพ่อค้าก๋วยเตี๋ยวจะติดป้ายไว้ว่า *"เรือพระร่วง"* ด้วย

ต่อไปเรามาว่ากันถึงเรื่องพนันกินก๋วยเตี๋ยวดีกว่า เมื่อนักศึกษาและมาร์คเกอร์จูงมือกันไปที่เรือริมน้ำแล้วก็สั่งก๋วยเตี๋ยวน้ำโดยตลอด และนั่งโจ้กันใต้ร่มจำปีใกล้ ๆ กับเรือนั่นแหละ จะสิ้นเวลาไปเท่าไหร่ไม่มีใครสนใจ ผลของการชิงแชมป์ยอดก๋วยเตี๋ยวปรากฏว่า

ฝ่ายนักศึกษากินได้ ๑๑ ชามครึ่ง ก็มีอาการชะงัก แล้วเหลียวหน้าเหลียวหลังชอบกล คล้าย ๆ กับจะหาที่ทำพิธีอะไรสักอย่าง พลางร้องว่า "ท่าไม่ไหวแล้วโว้ย" แล้วก็หยุดกินเพียงแค่นั้น

ฝ่ายว่าจอมมาร์คเกอร์นั้นก็กำลังขยอกเข้าไปถึงชามที่ ๑๒ พอหมดชามก็โก่งคอพุ่งพรวดออกไปจนหมดไส้หมดพุง

ไม่มีกรรมการตัดสิน แต่ตกลงกันอย่างใจนักกีฬาว่า เจ้ายอดมาร์คเกอร์เป็นฝ่ายชนะ นักศึกษายอมแพ้ ต้องจ่ายเงินค่าก๋วยเตี๋ยวรวม ๒๔ ชาม ๆ ละ ๓ สตางค์ เป็นเงินทั้งสิ้น ๗๒ สตางค์

ต่อมาภายหลัง เจ้าบ่อซึ่งกลายเป็นแชมป์ยอดก๋วยเตี๋ยวไปแล้ว ได้คุยกับใคร ๆ ว่า ต้องยอมตาย ต้องเอาชนะให้ได้ เพราะไม่มีเงินเฉ่งค่าก๋วยเตี๋ยว

ก็จะเอาที่ไหนมามีเล่า เงินเดือนเพียง ๒ บาทเท่านั้น

—๒—

ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๓ หลังจากรัฐประหาร หรือเรียกกันติดปากว่า ร.ป.ห. ได้มีการงัดเอากฎหมายใต้ตุ่มมาใช้เป็นหลักบริหารบ้านเมือง มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในขณะนั้นได้ถูก "คุมเชิง" โดยการจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจมาเฝ้ารักษาการณ์ภายในมหาวิทยาลัย จำนวนวันละ ๑๒ คน โดยสับเปลี่ยนกันกะละ ๖ คน ตลอดเวลา ๒๔ ชั่วโมง ทางมหาวิทยาลัยต้องเบิกจ่ายเบี้ยเลี้ยงให้ด้วย หน่วยรักษาการณ์นี้ตั้งอยู่ริมกำแพงชราระหว่างตึกคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี(สมัยนั้นเป็นตึก ๒ ชั้น) กับถังน้ำหรือเห็ดยักษ์นั่นแหละ

เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจมารักษาการณ์และหลับนอนขลุกอยู่ในมหาวิทยาลัยนาน ๆ เข้า ก็เกิดความคุ้นเคยสนิทสนมกับพนักงานของมหาวิทยาลัยเป็นอย่างดี ขนาดเล่นไพ่ด้วยกันได้ เอายังงั้นก็แล้วกัน

มีอยู่วันหนึ่ง หรือน่าจะเรียกว่านัดหนึ่งมากกว่า มีการเล่นไพ่กันตามที่เคย แต่นัดนี้ไม่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจร่วมวงด้วย ตำรวจจึงน้อยใจ หาว่าดูหมิ่นเจ้าพนักงาน เลยโดนรวบขึ้นโรงพักชนะสงครามกันเป็นทิวแถว เมื่อวิ่งเต้นประกันตัวออกมาแล้ว รุ่งขึ้นก็ขึ้นศาลแขวงพระนครเหนือ ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่ถนนหับเผย อยู่คนละฟากถนนกับศาลอาญาด้านใต้

ผมถูกลูกน้องซึ่งเป็นจำเลย ๕ คน ขอร้องให้ไปศาลด้วย ผมก็จำต้องไป ทำไงได้ อยู่ด้วยกันนี่ ไปถึงศาลประมาณ ๙.๐๐ น. เห็นจะได้ นั่งคุยกับตำรวจเจ้าของคดีอยู่สักครึ่งชั่วโมง ท่านผู้พิพากษารูปร่างเล็ก ๆ สัดทัดคน ผิวขาว ผมดำขลับหยิกหน่อย ๆ หวีเป๊ะ ท่าทางนักเลงนิด ๆ แต่รู้สึกจะมีเงินหนาก็ออกมานั่งบัลลังก์ ท่านก็ว่าของท่านฉอด ๆ อยู่คนเดียว ไม่มีใครปฏิเสธ ไม่มีใครคัดค้าน แล้วท่านก็พิพากษาลงโทษจำเลยให้เสียค่าปรับ ดูเหมือนจะคนละ ๖๐ บาท เสียเวลาพิจารณาและตัดสินไม่เกิน ๑๐ นาที แล้วท่านก็ลงจากบัลลังก์

จะเป็นด้วยเจ้ากรรมนายเวรอะไรก็ไม่รู้ได้ ลูกน้องของผมซึ่งตอนนั้นผมเรียกมันว่านักโทษมากระซิบกับผมว่า พวกเขาไม่มีเงินเสียค่าปรับกันหรอก ขอให้ผมช่วยแก้ไขสถานการณ์ด้วย ผมจึงหลบไปด้านหลังห้องพิจารณาคดี เข้าไปพบกับท่านผู้พิพากษา เล่าให้ท่านฟังว่า ไอ้ลูกน้องของผมมันไม่มีเงินเสียค่าปรับให้ศาล ผมเองก็ไม่ได้เตรียม ไม่นึกว่าจะเสียทีลูกน้องยังงี้ แล้วพูดกับท่านทำนองว่า ผมจะขอเวลาไปหาเงินก่อน ช้าไปบ้างจะเป็นไรหรือไม่

"เอ! ไอ้ พวกนี้ เออ! สนุกดีนี่ เวลาเล่น(ไพ่) มันมีเงิน เวลาเสียค่าปรับไม่มีเงินเสีย มันยังไงกันวะ" ท่านผู้พิพากษาพูดจบก็กัดฟันจนกรามขึ้นนูนเป็นสัน พร้อมกับล้วงมือลงไปในกระเป๋ากางเกง แล้วว่า

"มันกี่คนกันแน่นะ" ท่านถาม

"๕ คนครับ" ผมตอบ

ท่านผู้พิพากษาควักเงินให้ผม ๓๐๐ บาท แล้วเดินตุปัดตุป่องจากศาลแขวง แล้วข้ามถนนเลี้ยวเข้าประดูศาลอาญาหายวับไปกับตา สร้างความประทับใจและสะเทือนใจให้ผมว้าวุ่นอยู่คนเดียว

—๓—

ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๑ นายวิเชียร คิ้วงาม (ทำงานอยู่คณะนิติศาสตร์เดี๋ยวนี้)มีธุระจะไปพบพ่อที่ถนนพหลโยธิน แถว ๆ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ขับรถบรรทุกของมหาวิทยาลัยเป็นพาหนะไป (รถคันนี้เดิมเป็นรถกีพา หรือ *"ไอ้โกร่ง"* นั่นเอง ถูกผู้บริหารมหาวิทยาลัยสมัยนั้นสั่งจัดแปลงเป็นรถกระบะไว้บรรทุกของอย่างเจ็บแสบ) เพราะเหตุที่เป็นมือหัดขับรถใหม่ ๆ นายวิเชียรจึงขับรถไปเฉี่ยวรถของคนอื่นเข้า เรื่องถึงโรงพัก ปรากฏว่านายวิเชียรเป็นฝ่ายผิด ต้องชดใช้ค่าซ่อมรถให้แก่ผู้เสียหาย แล้วยังต้องขึ้นศาลอีกด้วย

วัน เดือน จำไม่ได้ ศาลแขวงพระนครเหนือนัดพิจารณาตัดสินคดี ท่านผู้พิพากษาก็คนรูปร่างเล็ก ๆ ขาว ๆ คนนั้นแหละ พอขึ้นนั่งบัลลังก์ท่านก็ว่าของท่านฉับ ๆ ๆ ๆ ไม่เกิน ๑๕ นาทีก็ตัดสินให้นายวิเชียรเป็นฝ่ายชดใช้ค่าเสียหาย (ตามที่ตกลงกันไว้ก่อนแล้ว) และต้องเสียค่าปรับ ๕๐ บาทด้วย

แต่วันนั้น นายวิเชียร คิ้วงาม ออกจะไม่งาม เพราะมีเงินติดตัวมาเพียง ๒๐ บาท ผลที่สุดท่านผู้พิพากษาต้องบริจาคสมทบอีก ๓๐ บาท จึงพ้นโทษ

ท่านผู้อ่านคงหงุดหงิดตลอดเวลาที่อ่านเรื่องนี้ เพราะคงอยากรู้ว่า นักศึกษาคนแพ้พนันกินก๋วยเตี๋ยว กับผู้พิพากษาที่เคราะห์ร้ายท่านนั้น เป็นใคร มีชื่อเรียงเสียงไรกันนะ

บอกให้ก็ได้ ไม่เห็นเสียหายอะไร มีแต่จะเกิดมงคลกุศลส่ง แสดงให้เห็นน้ำใจของชาวธรรมศาสตร์ที่มีต่อกันโดยไม่เลือกหน้า คือ

๑. *นักศึกษาคนที่แพ้พนันแข่งขันกินก๋วยเตี๋ยว ชื่อ* **นายอนันตปรีชา สุมาวงศ์**

๒. *ท่านผู้พิพากษาผู้ปากร้ายใจนักเลงท่านนั้น ชื่อ* **อาจารย์ปรีชา สุมาวงศ์** ครับ.

เจ้าลูกตุ้มผู้ยิ่งยง

ตามหัวเรื่อง ผมหมายถึงนาฬิกาลูกตุ้ม
ครับ ก็นาฬิกาที่สถิตประดิษฐานอยู่ส่วนบนของตึกโดมนั่นแหละ

สมัยก่อนนี้ นักศึกษาหรือใครก็ตาม ที่เดินผ่านเข้ามาหน้าตึกโดม หวังจะอาศัยดูเวลำเวลาบ้าง จะต้องเดินไปกลางสนามหน้าโดม แล้วแหงนหน้าจนคอตั้งบ่า (ที่จริงคอมันตั้งอยู่บนบ่ามาตั้งแต่เกิดแล้ว เพียงแต่แหงนหน้าขึ้นเท่านั้นเอง) จึงจะมีโอกาสได้เห็นเข็มนาฬิกาว่าเป็นเวลากี่โมงกี่ยาม แต่มาในปัจจุบันวันนี้เจ้านาฬิกาลูกตุ้มเรือนนี้ดูเหมือนจะเป็นที่พึ่งของใครไม่ได้เสียแล้ว เพราะไม่มีสนามที่จะให้เดินไปแหงะหน้าได้ ด้วยว่าสนามได้กลายเป็นสวนป่าที่รกครึ้มและร่มเย็นไปด้วยไม้นานาพันธุ์ แผ่กิ่งก้านเสียดยอดขึ้นไปจนปิดบังหน้าปัดเจ้านาฬิกาลูกตุ้มเสียหมดสิ้น นับแต่นี้ไปประโยชน์ก็จะมีเพียงเป็นสิ่งประดับคู่บุญบารมีของ "แม่โดม" เท่านั้นเอง

แต่อย่าเพิ่งก่อน อย่าถึงกับหมดอาลัยตายอยากในบุญวาสนาของตัวไปนักเลย เจ้าลูกตุ้มเอ๋ย "แม่โดม" เองก็ยังถูกสิ่งปลูกสร้างใหม่ ๆ สูงบดบังชะง้ำค้ำหัวจนหมดสง่าราศีไปด้วยกันนั่นแหละ

แต่สักวันหนึ่ง คงจะมีคนดีของลูกโดมมาเกิด และชุบชีวิตของ "แม่โดม" ให้สูงผงาดสง่างามค้ำฟ้า สมศักดิ์ศรีกับที่เป็นสัญลักษณ์ของสถาบันแห่งนี้ชั่วนิรันดร์

คงไม่ช้าหรอกน่ะ ฟ้าสีทองคงจะผ่อง...โอ๊ะ! ไม่เอา เข็ดแล้ว ไม่สร้างก็อย่าสร้าง

การที่คณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยได้ดัดแปลงสนามหญ้าหน้าตึกโดมเป็นสวนพฤกษชาติดังเห็นกันอยู่นี้ ก็มิได้มีเจตนาความปรารถนาดีที่จะปลูกป่าเพื่อเป็นการชดเชยเขาหัวโล้น อันเป็นต้นน้ำลำธาร แทนกรมป่าไม้แห่งกรุงสยาม เป็นการประชดประชันให้ได้อาย หามิได้ หากแต่เป็นการป้องกันระยะยาวและอย่างสุภาพ หรือจะเรียกว่า "แก้ลำ" บรรดาลูกของแม่โดมที่กำลัง

แรกรุ่นดรุณชนก็ยังได้ เพราะพวกพ่อเจ้าประคุณรุนช่องทั้งหลายเธอชอบนำเอาตะกร้อบ้าง ลูกบอลบ้าง (แบบพลาสติกที่เด็กอนุบาลเล่น) มาเตะกันตั้งแต่เช้ายันค่ำ จนหญ้ามรณภาพพราพนา-ศูรย์ กลายเป็นสนามโคลนไปฉิบ

ความเสียหายที่เกิดขึ้นก็คือ

๑. *ด้านมหาวิทยาลัย ต้องเสียทรัพย์และแรงงานในการซ่อมสนามไม่ได้หยุดหย่อน*

๒. *ด้านนักศึกษา ต้องเสียเวลาเรียนเวลาเข้าห้องสมุด เพราะเล่นกันทั้งวันจริง ๆ ยังจำหน้าจำกลุ่มได้ติดตาตำใจมาจนทุกวันนี้*

๓. *ด้านวัฒนธรรม ก็พระคุณท่านเล่นถอดรองเท้าบ้าง ถอดเสื้อบ้าง ถลกขากางเกงขึ้นไปถึงเข่าบ้าง เล่นไป ๆ ขากางเกงหลุดลงมา สั้นข้างยาวข้าง โดยไม่อีนังขังขอบ ด้วยลูกมันกำลังติดพันไม่มีเวลาที่จะคิดถึงสภาพของตัวเองและสถาบัน รถจะผ่าน ใครจะเดิน ก็ต้องเสี่ยงดวงกันเอาเอง*

ผมหมายถึงยุคที่ประชาธิปไตยกำลังเบ่งบานโน่น ซึ่งเป็นสมัยที่รุ่งสุริยาฟ้าสีทองผ่องอำไพเรือง ๆ ขึ้นเบื้องบุรพทิศ แต่ครั้นพระสุริยันตะวันอัสดงลงสู่ขอบฟ้าเบื้องทิศประจิมนั้นเล่า กลับเปล่งรัศมีดั่งเลือด - ว้า! ไม่เอาน่า

รวมความว่า เดี๋ยวนี้ "เจ้านาฬิกาลูกตุ้ม" ไม่มีประโยชน์แก่ใครผู้ใด ทั้งที่อยู่ในบริเวณมหา-วิทยาลัย และที่สัญจรผ่านไปมาเลียบฝั่งหรือกลางแม่น้ำเจ้าพระยา แม้กระทั่งคนที่แหงะคออยู่ฝั่งขะโน้น ก็จะเห็นแต่ยอดโดมเพียงรำไร ๆ เท่านั้นเอง

ในการออกแบบสร้างตึกโดมนี้ **คุณหมิว อภัยวงศ์** (น้องท่านควง อภัยวงศ์) เป็นสถาปนิกผู้ออกแบบ และในแบบนั้นได้เว้นช่องเป็นรูปวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕๐ เมตรไว้บนยอดโดมด้วย ความมุ่งหมายก็เพื่อติดตั้งนาฬิกานั่นเอง

คุณหมิว อภัยวงศ์ ผู้ออกแบบตึกโดมนี้ ได้ถึงแก่กรรมไป ๔๐ กว่าปีแล้ว ท่านสำเร็จการศึกษาจากประเทศฝรั่งเศส ยอดโดมก็คงเอาแบบอย่างมาจากศิลปของฝรั่งเศสนั่นเอง แต่ก็ยังมีผู้ใหญ่ในบ้านเมืองบางท่านป้ายสีเอาว่า เอาแบบมาจาก "พระราชวังเครมลิน"

ก็ย่อมได้ เมื่อถือการเมืองเป็นงานสงกรานต์เสียอย่าง ใครจะทำไม

ท่อระบายน้ำโสโครกในมหาวิทยาลัยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ท่านยังว่าเป็น "อุโมงค์"

ตะขอเหล็กสำหรับตัดรานกิ่งไม้รอบ ๆ สนามฟุตบอล พระเดชพระคุณยังเหมาเอาว่าเป็น "เดียว" ไปได้

อ๊ะ! เผลออีกแล้ว

เกี่ยวกับคุณหมิว อภัยวงศ์ นี้ รุ่นพี่ ๆ เล่าให้ผมฟังว่า ท่านดื่มเบียร์แทนน้ำ ก็คงติดมาจากฝรั่งเศส เช่นเดียวกับท่านศาสตราจารย์ เดือน บุนนาค ผมไม่เคยเห็นท่านดื่มน้ำชากาแฟ หรือน้ำ

เปล่าเลย กระหายน้ำขึ้นมาท่านก็สั่งให้ภารโรงรินเบียร์ในตู้เย็นมาดื่มแทน แต่ท่านดื่มเบียร์เยอรมันนะครับ ราคาขวดละเท่าไหร่ก็จำไม่ได้แล้ว แต่เบียร์ไทย ๓ ขวดหนึ่งบาทในสมัยโน้น - ว้า! เปรี้ยวปาก

วันหนึ่งขณะที่คุณหมิว อภัยวงศ์ นั่งจินตนาการเพื่อออกแบบตึกโดมอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาหลังพิงต้นไม้ หันหน้ามาทางตึกโดมที่จะสร้าง จินตนาพลางก็ดื่มเบียร์พลาง จะสิ้นเวลาไปเท่าไหร่ไม่มีใครยืนยัน แต่เมื่อคุณหมิวลุกขึ้นจากที่นั่งอยู่ ซึ่งคงหมายความว่า โครงสร้างของตึกโดมคงเสร็จสมอารมณ์หมายแล้ว ปรากฏว่าทิ้งขวดเบียร์ไว้เกลื่อนโคนต้นไม้

เอาไว้เขียนเกี่ยวกับตึกโดมโดยตรงดีกว่า

เมื่อปลายเดือนมีนาคม ๒๔๗๘ หลังจากการสร้างตึกโดมเสร็จแล้ว ทางผู้บริหารมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ปรึกษากับคุณหมิว อภัยวงศ์ นายช่างสถาปนิกว่า ควรจะจัดซื้อนาฬิกายี่ห้อ (ยังไม่มีภาษาไทยใช้) อะไรจึงจะเหมาะสม แล้วมอบให้สอบถามราคานาฬิกาให้ด้วย ปรากฏว่ามีห้างขายนาฬิกาต่าง ๆ เสนอขายนาฬิกาชนิดเดินด้วยไฟฟ้า มีแบตเตอรี่ และมีหน้าปัดสำหรับดูเวลากลางคืนได้ด้วย รวม ๔ รายด้วยกัน คือ

๑. ห้าง วินด์เซอร์ เสนอราคา ๕๗๐ บาท ไม่รวมค่าติดตั้ง

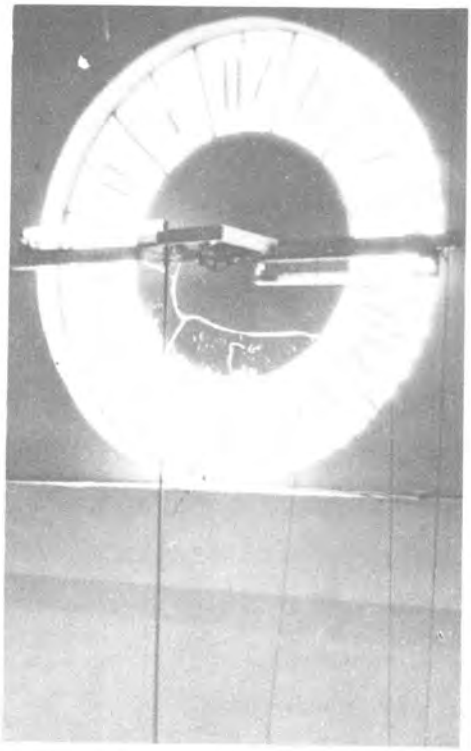
๒. ห้าง เดสกูร์กาโบด์ เสนอราคา ๑,๐๓๐ บาท ไม่รวมค่าติดตั้ง

๓. ห้าง บี.กริมแอนด์โก เสนอราคา ๕๓๕ บาท ไม่รวมค่าติดตั้ง

๔. ห้าง เอส.เอ.บี. เสนอราคา ๑,๒๕๐ บาท รวมค่าติดตั้งและค่าบำรุงรักษา ๑ ปี ประกัน ๕ ปี

ในการพิจารณาว่ามหาวิทยาลัยควรจะซื้อนาฬิกาของผู้เสนอราคารายใดไว้ใช้ติดตั้งกับตึกโดมนั้น ท่านศาสตราจารย์เดือน บุนนาค เลขาธิการ, ท่านศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์ ผู้ช่วยเลขาธิการ และท่านศาสตราจารย์ขุนประเสริฐศุภมาตรา ผู้ช่วยเลขาธิการฝ่ายปฏิคม ผู้ดำรงตำแหน่งในขณะนั้นตามลำดับ ได้ร่วมกันพิจารณา และมีมติว่า น่าจะซื้อนาฬิการายของห้าง เอส.เอ.บี. เพราะเป็นห้างที่ขายนาฬิกาที่มีความชำนาญและมีประสบการณ์มากกว่าห้างอื่น ๆ เพราะได้เคยติดตั้งนาฬิกาที่ รร.วชิราวุธวิทยาลัย สวนลุมพินี และที่เนติบัณฑิตยสภามาแล้ว ราคาที่ห้าง เอส.เอ.บี.คิดสูงกว่าห้างอื่นก็เพราะรวมค่าติดตั้ง ซึ่งห้างอื่นไม่ได้คิดรวมไว้

แต่คณะผู้ดำเนินการติดตั้งนาฬิกานี้ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า เท่าที่ทราบมาจากห้าง เอส.เอ.บี. นั้น นาฬิกาไฟฟ้าชนิดมีแบตเตอรี่ช่วย เดินไม่สู้ตรงเวลา ต้องเสียค่ารักษาและใช้ความระมัดระวังมาก เพราะกระแสร์ไฟฟ้าสมัยนั้นส่งกระแสร์ไฟมาไม่สม่ำเสมอ ไม่ได้ส่วนสัมพันธ์กัน สู้นาฬิกาลูกตุ้มไม่ได้

ด้านหลังของนาฬิกาบนตึกโดม

ห้องเครื่องของนาฬิกาลูกตุ้มผู้ยิ่งยง

เมื่อได้นาฬิกามาและติดตั้งเรียบร้อยแล้ว
จะสง่างามขนาดไหน
โปรดดูเอาจากในภาพก็แล้วกัน
เดี๋ยวจะหาว่าคุย

นาฬิกาลูกตุ้มที่ว่านี้ มีชื่อว่า **"นาฬิกาปารีส"** ครับ

ในภาพท่านจะเห็นลูกตุ้มห้อยอยู่ ลูกตุ้มเป็นเหล็ก ๗ ชิ้นรวมกัน มีน้ำหนัก ๕๐ กก. สายที่เห็นโยงขึ้นโยงลงอยู่นั่น อย่านึกว่าเป็นเชือกนะครับ ลวดสลิงขนาดน้อง ๆ นิ้วก้อย ยาวประมาณ ๒๐ ม. โยงตั้งแต่ยอดโดมลงมาจนถึงพื้นของตึกโดมชั้น ๓

ภายในตู้หรือห้องเครื่อง เป็นตู้ประกอบด้วยไม้ ภายในตู้เป็นที่ตั้งของเครื่องจักร ซึ่งมีอยู่เพียง ๗ - ๘ ชิ้น ฟันเฟืองและกระเดื่องแต่ละชิ้นขนาดนิ้วก้อยขึ้นไป ไม่มีวันหัก ไม่มีวันคด น้ำมันเครื่องหล่อลื่น จะหยอดหรือไม่หยอด พี่ลูกตุ้มไม่แยแส ต่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลรักษาพี่ลูกตุ้มเมามายขนาดไหน จะเอาขวดเหล้าขว้างเข้าไปในห้องเครื่อง ขวดแตกเปล่า ฉะนั้นพี่ตุ้มจึงยังยืนหยัดปฏิบัติรับใช้มหาวิทยาลัยมาได้โดยตลอดจนครบรอบ ๕๐ ปีเข้าวันนี้

นาฬิกาลูกตุ้มหรือนาฬิกาปารีสเรือนนี้ ปกติจะต้องไขลาน ๗ วันต่อครั้ง แต่ก็ไม่แน่เสมอไป ถ้าเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบขี้หลงขี้ลืมไปบ้าง ๑๕ วันไขลานครั้งก็ยังไหว และการไขลานแต่ละครั้งนั้น เจ้าหน้าที่จะต้องเป็นผู้ที่มีร่างกายอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง ต้องเกร็งข้อมือทั้ง ๒ ข้าง มิฉะนั้นพี่ตุ้มของเราจะไม่ยอมเขยื้อนขยับ ก็น้ำหนักตั้ง ๕๐ กก. นี่ครับ

ในการขออนุมัติซื้อนาฬิกาจากห้าง เอส.เอ.บี. ราคา ๑,๒๕๐ บาทนี้ ท่านเลขาธิการได้เสนอท่านผู้ประศาสน์การว่า แม้ราคาจะแพงกว่ารายอื่น ๑๕๐ บาท ก็น่าจะซื้อรายนี้ เพราะรวมค่าติดตั้ง ค่าดูแลรักษา และค้ำประกัน ๕ ปี

ท่านผู้ประศาสน์การได้สั่งลงมาว่า ให้เลขาธิการพิจารณาว่าอย่างไหนจะสะดวกและเที่ยงตรงมากกว่ากัน แล้วจัดการสั่งซื้อได้โดยไม่ต้องเสนอทวนขึ้นไปอีก

ต่อจากนั้นมหาวิทยาลัยก็สั่งซื้อด่วน เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๗๘ และห้าง เอส.เอ.บี. ได้ตอบหนังสือมาในวันที่ ๒๑ เดือนเดียวกันว่า ได้สั่งไปทางเมล์อากาศตั้งแต่วันนี้แล้ว และมีความยินดีที่จะแจ้งให้มหาวิทยาลัยทราบด้วยว่า เพื่อเป็นของขวัญในโอกาสที่มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้งขึ้นใหม่ ทางห้างจึงบริจาคให้โดยไม่คิดมูลค่าใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งยังขอให้ทางมหาวิทยาลัยไปเลือกนาฬิกาเอาเองได้ตามความพอใจอีกด้วย

สรุปว่า แทนที่มหาวิทยาลัยจะต้องลงทุนซื้อนาฬิกาติดตั้งบนโดมด้วยเงิน ๑,๒๕๐ บาท กลับกลายเป็นได้ของขวัญวันขึ้นบ้านใหม่อันสวยงามและสูงด้วยคุณค่า ด้วยประการฉะนี้

จึงขอจารึกไว้ให้คนรุ่นหลังรู้กันไว้ ณ ที่นี้

อนึ่ง ตามที่ทางห้าง เอส.เอ.บี. เสนอว่าเมื่อซื้อนาฬิกาเรือนนี้แล้วยังรับจะดูแลรักษาให้เป็นเวลา ๑ ปีนั้น ก็ไม่จริง เพราะปรากฏว่าได้ช่วยดูแลรักษามาตลอดเวลาถึงปี ๒๔๘๒ มาพันภาระ

รับผิดชอบของห้างต่อเมื่อได้อบรมให้เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยรู้วิธีปฏิบัติในการดูแลรักษาและแก้ไขข้อขัดข้องอันอาจเกิดขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นอย่างดีแล้ว ณ วันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๔๘๒

เป็นพ่อค้าที่น่ารัก ผิดกับสมัยนี้ที่พยายามเอาเปรียบ ตบตา ดีไม่ดียังสมคบกับเจ้าหน้าที่โกงเผลอจนได้

ที่ผมตั้งหัวเรื่องว่า "เจ้าลูกตุ้มผู้ยิ่งยง" เพราะนาฬิกาเรือนนี้ได้ติดตั้งมาควบคู่กับมหาวิทยาลัยจนถึงบัดนี้ ก็ยังใช้ได้ดีอยู่ และตลอดเวลาที่เจ้าลูกตุ้มได้รับการติดตั้งยืนผงาดเคียงบ่าเคียงไหล่มากับมหาวิทยาลัยนั้น ได้ฝ่าฟันอุปสรรคขวากหนามมาหลายขั้นตอน เช่น เมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง ตึกโดมถูกลูกระเบิดตกลงที่ไหล่ด้านใต้ของตึกโดม ตรงกับห้องรับ - ส่งหนังสือของมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้ ตึกโดมบิ่นไปพอหอมปากหอมคอ โดมยังผงาด เจ้าลูกตุ้มยืนเฉย และต่อมาถึงยุค "ตุลามหาภัย" อีกหลายหน ระงมไปด้วยเสียงปืน ระเบิด และควันไฟ เจ้าลูกตุ้มก็ยังยืนหยัดอยู่ด้วยความสงบ และปฏิบัติหน้าที่รับใช้ชาวเหลืองแดงอย่างสม่ำเสมอ ตามที่เห็นกันอยู่

ผมจึงตั้งให้เป็น "**เจ้าลูกตุ้มผู้ยิ่งยง**" ไงล่ะครับ.

พระบรมฉายาลักษณ์ ร.๕

ทุกท่านที่ขึ้นมาบนตึกโดมชั้น ๒ เมื่อโผล่ขึ้นหัวบันได อันดับแรกที่ท่านจะได้เห็น หรือจะเรียกว่า "บังคับให้เห็น" ก็ได้ คือ พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงเครื่องธรรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (ตามถ้อยคำของหนังสือสำนักพระราชวังในสมัยโน้น) ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้เชิญมาประดิษฐานอยู่หน้าห้องประชุมสภามหาวิทยาลัย และเป็นห้องทำงานของท่านผู้ประศาสน์การด้วย แต่ห้องดังกล่าวนี้ ปัจจุบันได้ดัดแปลงเป็นห้องรับรองตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เป็นต้นมา

ที่ผมว่า "บังคับให้เห็น" ก็เพราะพระบรมฉายาลักษณ์นี้ ทรงฉายในลักษณะประทับยืน ขนาด ๙๕ × ๒๕๐ เซ็นติเมตร และหันพระพักตร์มาทางหัวบันได ฉะนั้นถ้าใครโผล่ขึ้นหัวบันไดก็ต้องเห็นพระบรมฉายาลักษณ์เป็นอันดับแรก เพราะเป็นห้องโถงว่าง ๆ ไม่มีสิ่งใดจะให้ดูให้เห็น ที่ใต้พระบรมฉายาลักษณ์ก็มีเครื่องบูชา เช่น ฉัตรเงินฉัตรทอง พุ่มเงินพุ่มทอง แจกัน และกระถางธูป เป็นต้น

ทุกคนที่ขึ้นมาถึงบนตึกโดมชั้น ๒ จะ "โค้งคำนับ" หรือ "ยกมือไหว้" ด้วยความรำลึกเคารพบูชาในพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ที่พระองค์มีต่อแผ่นดินและพสกนิกรของพระองค์ ประกอบกับบรรยากาศครึ้ม ๆ เย็น ๆ เข้าด้วย เลยทำให้รู้สึกว่ามีความ "ศักดิ์สิทธิ์" อยู่ด้วย

ประวัติการได้มาของพระบรมฉายาลักษณ์พระปิยมหาราชนี้มีอยู่นิดเดียว คือ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ต้นเดือนกรกฎาคม ท่านศาสตราจารย์ ขุนประเสริฐศุภมาตรา ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเลขาธิการมหาวิทยาลัยฝ่ายปฏิคมอยู่ในขณะนั้น ได้ไปพบกับขุนนิรันดรชัย ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการสำนักพระราชวังอยู่ในขณะนั้นเช่นกัน เพื่อแจ้งความประสงค์ของมหาวิทยาลัยที่ใคร่จะได้พระ-

บรมฉายาลักษณ์ของพระปิยมหาราชเจ้ามาไว้เพื่อเคารพสักการะ และเป็นสิริมงคลแก่มหาวิทยาลัยสืบไป และก็ได้มีบัญชาของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้เชิญพระบรมฉายาลักษณ์พร้อมด้วยกรอบเสร็จ มาพระราชทานแก่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๗๙

แต่เป็นที่น่าสงสัยอยู่เป็นอันมาก เพราะตามเรื่องเดิมมีว่า ได้ตกลงจะพระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์ชนิดเป็นภาพเขียนสีน้ำมัน ซึ่งขณะนั้นยังไม่มี แต่ทางมหาวิทยาลัยประสงค์จะได้พระบรมฉายาลักษณ์มาให้ทันวันงาน (เข้าใจว่าเป็นงานพิธีเปิดตึกโดม - ผม) ฉะนั้นทางสำนักพระราชวังจึงให้เชิญพระบรมฉายาลักษณ์แบบ *"ภาพถ่ายชนิดระบายสี"* ขนาด ๙๕ × ๒๕๐ เซ็นติเมตร กรอบเหลือบทอง มาให้พลางก่อน จนกว่าจะมีผู้เขียนหรืออาจจะส่งไปเขียนโดยช่างที่มีฝีมือดีจากต่างประเทศ

แต่ปัจจุบันนี้ พระบรมฉายาลักษณ์ที่ประดิษฐานอยู่เป็น "ภาพถ่ายธรรมดา" ไม่ใช่ "ชนิดสีน้ำมัน" และที่ว่าขนาด ๙๕ × ๒๕๐ เซ็นติเมตรนั้น ผมได้วัดใหม่ก่อนวันเขียนเรื่องนี้ ปรากฏว่าขนาดสูง ๒.๖๔ ม. และกว้าง ๑.๑๖ ม. ฉายโดยอรุณลักษณ์พระนคร

เรื่องนี้ ผมมีความเห็นว่า พระบรมฉายาลักษณ์ชนิดเป็นภาพเขียนระบายสี ที่สำนักพระราชวัง (สมัยโน้นเรียกว่า ศาลาว่าการพระราชวัง) จะส่งมาให้ใหม่เมื่อมีช่างในประเทศไทยเขียน หรือเมื่อส่งไปให้ช่างฝีมือดีจากต่างประเทศเขียนเสร็จแล้วนั้น คงจะมีการเปลี่ยนไปอย่างแน่นอน เพราะพระบรมฉายาลักษณ์ที่ประทับอยู่ในห้องโถงก็ยังคงเป็นชนิดภาพถ่ายขาวดำอยู่อย่างเดิม แถมมีพะยี่ห้ออรุณลักษณ์พระนครไว้มุมล่างขวาสุดด้วย แสดงว่าตอนหลังแทนที่สำนักพระราชวังจะส่งพระบรมฉายาลักษณ์ชนิดเป็นภาพเขียนระบายสีมาให้ใหม่ กลับเชิญพระบรมฉายาลักษณ์ขาวดำมาให้

หรืออีกที อาจเป็นว่า ทางสำนักพระราชวังไม่ได้ดำเนินการอะไรต่ออีกเลย พระบรมฉายาลักษณ์ชนิดภาพถ่ายในปัจจุบันนี้ มหาวิทยาลัยจัดหาหรือจ้างร้านถ่ายรูปอรุณลักษณ์อัดขยายให้ใหม่ แล้วเชิญมาประทับไว้แทนของเดิม ฉะนั้นขนาดของพระบรมฉายาลักษณ์และสีของกรอบจึงแตกต่างไปจากที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเดิม

ผมก็จดแจ้งให้รู้กันไว้ได้เพียงเท่านี้ ครั้นจะไปสอบถามท่านผู้รู้รุ่นเก่าและแก่กว่าผม ที่พอจะรู้อะไรเก่า ๆ บ้าง ก็เหลือน้อยคนเต็มที บางท่านถามแล้วตอบแบบไม่ยืนยัน

ผมก็เลยกลัวจะถูก "ยัน" ลงไปนอนเค้เก้

ก็เอากันแค่นี้แล้วกันนะครับ.

ไอ้โกร่ง

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๙ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองไทยได้ซื้อรถยนต์คันหนึ่ง จากอู่บางกอกด๊อก เป็นรถยนต์ยี่ห้อฟอร์ด ๘ สูบ ราคาดูเหมือนจะ ๑,๘๐๐ บาท แล้วมาจ้างอู่ต่อตัวถังซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดตึก หรือวัดชัยชนะสงคราม อู่ชื่ออะไรก็ลืมไปแล้ว จำได้แต่เจ้าของอู่ชื่อว่า "*ไอ้เข้*" ค่าต่อตัวถังเป็นเงินเท่าไหร่ก็ไม่มีใครจำได้เสียแล้ว

ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ ช่างสถาปนิกผู้ออกแบบตัวถังและหลังคารถ ผมพยายามสอบถามเพื่อนรุ่นพี่ที่เคยทำงานมาด้วยกันหลายคน ก็ไม่มีใครจำได้ แต่ตามความเห็นของผม เห็นว่าน่าจะเป็นนายหมิว *อภัยวงศ์* ซึ่งเป็นคนออกแบบตึกโดมมากกว่า หรือถ้าท่านผู้ใดรู้และจำได้ กรุณาช่วยกันรื้อฟื้นความหลังด้วย จะเป็นพระคุณ

รถฟอร์ดดังกล่าวนี้ มหาวิทยาลัยซื้อและสร้างขึ้นเพื่อใช้งานเกี่ยวกับการกีฬาโดยเฉพาะ แต่เอาเข้าจริงกลายเป็นรถเอนกประสงค์ไปเลยครับ ใช้ทุกอย่างเพราะมีอยู่คันเดียว พอกาลเวลาล่วงเลยมาถึงปัจจุบันวันนี้ มหาวิทยาลัยมีรถอยู่ ๖๐ คันแล้ว

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ "**ไอ้โกร่ง**" หรือ "**ไอ้ช้าง**" ของเรายิ่งทำงานหนัก ขนกระทั่งศพ พอเสียง "หวอ" หรือสัญญาณภัยทางอากาศครวญครางขึ้น พร้อมกับเสียงหมาหอนรับทอดกันเป็นช่วง ๆ ชวนให้ขนหัวลุก ตอนนี้แหละที่พี่ "โกร่ง" คนเก่งของเราจะต้องเตรียมตัว ไม่ใช่เตรียมตัวลงหลุมหลบภัยนะครับแต่เตรียมสู้ พอเสียงกระหึ่มครืมครางของเครื่องบินยักษ์ บี.๒๙ ดังเหมือน "*ตายละมึง ตายละมึง*" เข้ามาในเขตพระนครเท่านั้น พี่โกร่งของเราก็เคลื่อนขบวนออกจากโรงรถซึ่งอยู่ระหว่างโรงยิมฯ กับตึกคณะวารสารศาสตร์ฯ เดี๋ยวนี้ แล้วก็ไปตั้งหลักอยู่สนามหลวงพอได้ยินเสียง "บึ้ม" มีแสงไฟแดงฉานขึ้นทิศทางไหน พี่โกร่งของเราจะวิ่งปราดไปที่นั่น พลขับโดยมากจะ

"ไอ้โกร่ง" (ด้านหน้า) เลขทะเบียน ก.ท. ๓๓๓๔

รูปพี่โกร่ง (ด้านหลัง)

_ก็ดูเอาก็แล้วกัน (ด้านข้าง)

เป็นนายอยู่ ล้วนกลิ่นหอม สัปเหร่อประจำก็มีอยู่ ๒ คน คือ*นายดาว บุนนาค* พนักงานแผนกสารบรรณ กับ*นายชิต ชมสว่าง* พนักงานโรงพิมพ์ เมื่อพี่โกร่งวิ่งไปถึงจุดลูกระเบิดลง ถ้าพบคนเจ็บ คนตาย หรือชิ้นส่วนของคน เช่น ไส้ แขน ขา ตกหล่นเรี่ยราดอยู่ สัปเหร่อทั้ง ๒ ก็จะเก็บขึ้นรถ แล้วก็ขนมาเก็บไว้ที่ห้องแพทย์ของมหาวิทยาลัย หรือถ้ามีลูกระเบิดตกลงที่จุดอื่นอีก พี่โกร่งก็จะตระเวนเก็บเรื่อยไป จนกระทั่งเสียง"หวอ"หมดสัญญาณภัยทางอากาศ พี่โกร่งจึงจะขนเอาศพหรือชิ้นส่วนที่เก็บได้มาเก็บไว้ที่ห้องพยาบาลของมหาวิทยาลัย แต่ถ้ามีคนได้รับบาดเจ็บอยู่ด้วย ก็ต้องรีบนำคนเจ็บมาห้องพยาบาลเสียก่อนแล้วจึงจะออกไปปฏิบัติหน้าที่ต่อไป "ไอ้โกร่ง" ต้องเหน็ดเหนื่อยจนสายตัวแทบขาดตลอดสมัยสงคราม ถ้าเป็นคนก็คงได้รับเหรียญกล้าหาญหรือเหรียญตราต่าง ๆ ประดับเต็มหน้าอกเลยละ

สมัยโน้นห้องพยาบาลของมหาวิทยาลัยอยู่ที่ตึก ๒ ชั้น ที่เป็นตึกเอนกประสงค์ ๙ ชั้นเดี๋ยวนี้ ชั้นล่างเป็นห้องบรรยาย ชั้นบนก็แบ่งเป็นห้องบรรยายบ้าง เป็นห้องพยาบาลบ้าง ต่อมาท้าย ๆ สงคราม มีลูกระเบิดลงถี่ขึ้นห้องพยาบาลไม่พอทำงาน ทางมหาวิทยาลัยจึงได้ดัดแปลงตึกเตรียมเป็นห้องพยาบาลทั้งหมด

พูดถึงนายชิต ชมสว่าง พนักงานของโรงพิมพ์มหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่พิเศษเป็นสัปเหร่อด้วยคนหนึ่งนั้น ผมคิดว่ายังหาคนทำลายสถิติการดื่มเหล้าไม่ได้แน่ ๆ เพราะแกยกขวดขึ้นดื่มรวดเดียวหมดขวดยังได้ ไม่พิรี้พิไรให้เสียเวลาอันมีค่า พอถอนขวดออกจากปากก็พับฐานกันเลย "คร่อก" สิ้นเรื่องสิ้นราว

อ้อ ! ข้ามไปหน่อย เมื่อพี่โกร่งเก็บคนเจ็บ คนตาย และชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น มาเก็บไว้ที่ห้องพยาบาลของมหาวิทยาลัยแล้ว ก็จะมีเจ้าหน้าที่คอยติดต่อกับเทศบาลให้มารับช่วงต่อไปอีกทอดหนึ่ง

รถกี*พา*ของมหาวิทยาลัยคันนี้ รูปร่างมันพิลึกพิลั่น ไม่เหมือนใครและไม่มีใครเหมือน มีอยู่คันเดียวในกรุงสยาม หรืออาจในโลกด้วยก็ได้ ดูภายนอกรูปร่างคล้าย ๆ กับตัวจิ้งโกร่ง หรือจิ้งหรีดตัวขนาดเขื่อง ที่นักการพนันรุ่นจิ๋วชอบเอามากัดกันนั่นแหละ ฉะนั้น จึงมีผู้ตั้งสมญานามให้ว่า "**ไอ้โกร่ง**" บ้าง "**ไอ้ช้าง**" บ้าง จนติดปากของคนทั้งประเทศ

ก่อนที่รถฟอร์ด ๘ สูบคันนี้จะต่อตัวถังและหลังคาเป็นตัวจิ้งโกร่งครบรูป ต้องขออนุญาตจากเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย ตอนนั้นการขออนุญาตเกี่ยวกับทะเบียนยานพาหนะ และขอใบขับขี่ ต้องติดต่อขออนุญาตที่กระทรวงมหาดไทย ด้านคลองหลอด ซึ่งตอนโน้นยังไม่มีถนนใหญ่โตอย่างทุกวันนี้ ตอนแรกเมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นรูปของ "ไอ้โกร่ง" แล้วไม่ยอมอนุญาต อ้างว่าการสร้างตัวถังให้คนนั่งบนหลังคารถได้ จะเกิดอุบัติเหตุได้ง่าย ดีไม่ดีหรือโชคดีอาจเทกระจาด พาเอานักศึกษาซึ่งเป็นพลเมืองชั้นมันสมองของชาติบ้านเมืองหายวับดับขันธ์เอาง่ายๆซึ่งตอนโน้นยิ่งมีพลเมือง

ภาพนี้ เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งปี ๒๔๘๐ หลังจากทีมฟุตบอลของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้ไปทำชื่อเสียงโดยการไปแข่งขันชนะทีมฟุตบอลของประเทศมาเลเซียกลับมาถึงหัวลำโพง แล้วมีผู้ใหญ่ไปต้อนรับและรับขวัญถึงสถานี ในภาพมีท่านผู้ประศาสน์การ เลขาธิการ ศาสตราจารย์ ฮัดเจลสัน เอกอัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย พระยาจินดารักษ์ อธิบดีกรมพลศึกษา เป็นต้น เมื่อออกจากสถานีหัวลำโพงมีริ้วขบวนแห่ไปตามถนนสำคัญ ๆ ในเขตพระนคร มีรถตำรวจนำหน้า ๒ คัน "พี่โกร่ง" ตามหลัง

น้อยอยู่ด้วย ดูเหมือนจะมีอยู่ ๑๑-๑๒ ล้านคนเท่านั้น แต่พวกเราไม่ยอมหรอกครับ เราใช้ลูกตื้อ แต่ตำรวจก็ไม่ยอมง่าย ๆ ผลที่สุดก็ต้องใช้ไม้ตาย - ทำไงหรือครับ

"เบ่ง" ซีครับเบ่ง ก็พ่อของพวกเรา คือท่านผู้ประศาสน์การเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยอยู่ทั้งคน แต่ท่านไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรด้วยหรอก พวกลิง เอ๊ย ลูก ๆ น่ะซี เบ่งกันดับแก้วเลยแหละ ผลที่สุดตำรวจก็จำใจอนุญาต แต่ก็ไม่วายไว้เหลี่ยมตำรวจไทยว่า จะอนุญาตให้เพียงคันเดียวและแห่งเดียวนี้เท่านั้น (นะ) ว่างั้น

เมื่อต่อตัวถังเสร็จเป็นรูปร่าง "ไอ้โกร่ง" เต็มตัวแล้ว ปรากฏว่ามีที่นั่งภายในรถเป็นรูปม้ายาว ๓ แถว แถว ๒ ข้างด้านในนั่งหันหน้าเข้าภายในรถ แถวกลางหันหน้าออกนอกรถ ส่วนว่าที่นั่งชัดสมาธิกับพื้นนั้นสุดแต่พระเดชพระคุณจะนั่งหันหน้าไปทางไหน บนหลังคายังมีที่นั่งได้สบาย ๆ ๑๒ ที่นั่ง แต่เอาเข้าจริงเจ้าพระคุณไม่นั่งกันหรอก มันบรรจุได้น้อยไป ยืนซีครับยืน ยัดเยียดกันเข้าไป อย่างน้อยก็ ๓๐ พระหน่อ ท้ายรถตอนหัวบันไดยังมีที่นั่งพอสบายอีก ๑๕ ที่นั่ง แต่ก็อย่างว่า ต้องยืนจึงจะจุได้ถึงใจ อีก ๓๐ เหนาะ ๆ เท่านั้นยังไม่พอใจพระคุณท่านหรอก ต้องร้องเพลง ตบมือ กระทืบเท้าด้วย มันจึงจะมัน มันจึงจะโก้ รถก็วิ่งไปเรื่อย ๆ ตากแดดตากฝนทั้งแม่และพ่อเจ้าประคุณไม่รู้ร้อนรู้หนาวกันหรอก ถึงจะเทกระจาดลงมาก็ลงมาอย่างโก้ซีน่ะ เอากันยังงั้นก็แล้วกัน

ที่นั่งหรือที่ยืนบนหลังคาพี่โกร่งนั้น ถ้าไม่ต้องการใช้ก็ถอดลงมาเก็บไว้ได้นะครับ นับว่าท่านผู้ออกแบบยอดจริง ๆ ทั้งแข็งแรง ทนทาน สวยงามด้วย ด้านข้างใต้หน้าต่างนอกรถ มีคิ้วเป็นสีเหลืองแดง โตไม่เกิน ๒ นิ้วฟุต เป็นแนวตลอดความยาวของรถทั้ง ๒ ด้าน

"พี่โกร่ง" ได้รับใช้มหาวิทยาลัยและนักศึกษามาอย่างหนักตลอดชีวิต โดยเฉพาะฤดูกีฬาประจำปี เช่น การแข่งขันฟุตบอลประเพณีระหว่างจุฬา - ธรรมศาสตร์ด้วยแล้ว ถ้าเป็นคนก็ต้องล้มหมอนนอนเสื่อ ต้องหยอดน้ำข้าวต้มกันบ้างละ เพราะต้องใช้วิ่งโฆษณาประชาสัมพันธ์ด้วย "พี่โกร่ง" จะรับบรรทุกนักศึกษาทั้งหญิงชายเต็มรถ ทุกคนใส่เสื้อยืดเหลืองแดง วิ่งไปตามถนนสายต่าง ๆ ทั้งในพระนครและจังหวัดใกล้เคียง วิ่งกันอยู่หลายวันติดต่อกัน ตั้งแต่เช้าจรดกลางคืนดึกดื่น นักศึกษาที่อยู่ในรถและบนหลังคาก็ร้องเพลงต่าง ๆ ประจำมหาวิทยาลัย ตบมือกระทืบเท้า เป็นที่สนุกสนานครึกครื้นเชาละ พ่อค้าแม่ขาย ประชาชน ลูกเล็กเด็กแดง ทุกชาติทุกภาษาทุกเพศทุกวัน ที่อยู่ภายในพระมหานครและจังหวัดใกล้เคียงจะต้องรู้จักและเห็น "ไอ้โกร่ง" ทั้งนั้น "ไอ้โกร่ง" จึงเป็นทั้งสัญลักษณ์และเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คนที่เห็น "ไอ้โกร่ง" แต่ไม่เคยเห็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มีถมไป นี้พูดถึงสมัยที่ "ไอ้โกร่ง" ยังมีชีวิตอยู่นะครับ

ผมจึงมีความเสียใจและเสียดายอยู่ไม่หาย ที่คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยสมัยหนึ่ง ไม่ช่วยกันรักษาเอกลักษณ์ของมหาวิทยาลัยไว้ ทำคล้าย ๆ กับ "ไอ้โกร่ง" เป็นวัวเป็นควาย เมื่อใช้งานไม่ได้แล้วก็ถูกเชือด คือรื้อทิ้ง เอา "ไอ้โกร่ง" ทำรถกระบะสำหรับใช้บรรทุกของ และผลที่สุดก็ขายเป็นเศษเหล็กไป ดูเหมือนจะเป็นปี พ.ศ. ๒๕๐๑

ท่านคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ชุดปัจจุบัน จะไม่คิดรื้อฟื้นให้ "ไอ้โกร่ง" คืนชีพขึ้นมาอีกบ้างหรือครับ

"พี่โกร่ง" เมื่อซื้อมาได้ทะเบียนหมายเลข ก.ท. ๓๓๓๔ คนขับก็ไม่มี ท่านศาสตราจารย์ทวีตะเวทีกุล จึงไปติดต่อขอยืมคนขับรถของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกามาชั่วคราว ให้เงินเดือนเพิ่มเป็นพิเศษเดือนละ ๑๒ บาท เขาคนนั้นชื่อ **นายอยู่ ล้วนกลิ่นหอม** ซึ่งต่อมาภายหลังก็ขอโอนมาอยู่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เสียเลย คนที่ ๒ ชื่อ **นายเลียบ** จำนามสกุลไม่ได้เสียแล้ว คนขับ "คุณโกร่ง" คนที่ ๓ ดูเหมือนจะชื่อ**นายหลุย เย็นสุวรรณ** เป็นนักมวยสมัยสวนสนุก เป็นคนของท่านศาสตราจารย์ ฮัตเจสสัน นำมาฝาก บรรจุได้เงินเดือน ๒๐ บาท

มีอยู่สมัยหนึ่ง คุณสวาท อินทรสุขศรี ซึ่งผมและเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกคน ที่เคารพรักในคุณสวาท อินทรสุขศรี จะเรียกจนติดปากว่า "พี่โป่ง" กันทุกคน พี่โป่งคนนี้ เป็นทั้งเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย เป็นนักศึกษา และเป็นนักฟุตบอลในยุคที่ทีมฟุตบอลของมหาวิทยาลัยเลื่องชื่อลือกระเดื่องไปทั่วทุกทิศด้วย ในสมัยนั้น นัยว่าน้ำมันรถที่ใช้กับ "ไอ้โกร่ง" ระเหยได้ เพราะมีการเติมน้ำมันกันทุกวัน จนผิดสังเกต พี่โป่งจึงทำหน้าที่เป็นพลขับเสียเอง เมื่อเสร็จจากการซ้อมหรือแข่งขันฟุตบอลแล้ว พี่โป่งก็จะนำรถไปจอดไว้ปากตรอกหน้าบ้าน ที่ถนนตีทองแถว ๆ หน้า ก.ท.ม.เดี๋ยวนี้นั่นแหละ จอดทิ้งไว้ทั้งคืน เป็นวาสาแรมเดือนแรมปี ตื่นเช้าก็ขับมามหาวิทยาลัย โดยไม่มีใครกล้ามาแตะต้อง "พี่โกร่ง" ของเรา ถ้าเป็นสมัยนี้น่ะเรอะ "พี่โกร่ง" ก็ "พี่โกร่ง" เถอะ คงได้เหลือแต่ชื่อกันบ้างละ

มีแปลกแต่จริงอยู่อย่างหนึ่งก็คือ นักฟุตบอลชอบนั่งบนหลังคารถ ทั้ง ๆ ที่ในรถก็มีที่นั่งว่าง วันหนึ่งพี่โป่งเกิดนึกสนุกขึ้นมา เลยแกล้งขับรถออกทางประตูด้านกฤษฎีกา ซึ่งมีต้นพุทราและสายไฟฟ้าระเกะระกะ แล้วเฉี่ยวรถ "ไอ้โกร่ง" บุกเข้าไปใต้ต้นพุทรา เพื่อให้หนามเกี่ยวนักฟุตบอลเล่น ปรากฏร้องโอดโอยไปตาม ๆ กัน พร้อมกับเสียงโก่นโคตรกันโขมงโฉงเฉง

"ก็ไม่ยักเข็ดแฮะ" พี่โป่งเล่า "วันหลังมันก็นั่งและยืนกันบนหลังคาอีกจนได้"

มีอยู่วันหนึ่ง ใกล้กับวันแข่งขันฟุตบอลประเพณีระหว่างจุฬา - ธรรมศาสตร์ เต็มที่แล้ว มหาวิทยาลัยต้องไปยืมสนามฟุตบอลของโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยเป็นที่ซ้อม เมื่อรับคนอื่นหมดแล้วก็ไปรับคุณประสิทธิ์ ธรรมพานิช นักฟุตบอลคนหนึ่งของมหาวิทยาลัยซึ่งมีบ้านอยู่ที่ถนน

แพร่งนรา ปรากฏว่าพ่อเจ้าประคุณนักฟุตบอลเอกกำลังเล่นไพ่ตองอยู่ และยังไม่หมดปี๋ จึงไม่ยอมเลิก คนอื่น ๆ ต้องนั่งคอยอยู่ในรถเป็นนาน จนเสียเวลาซ้อมเข้าไปครึ่งค่อนเวลาแล้ว เมื่อไพ่หมดปี๋ และคุณประสิทธิ์ขึ้นรถได้ พี่โป่งก็ห้อเหยียด เพราะกลัวจะไม่ทันซ้อมฟุตบอล พอรถวิ่งไปถึงหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม เลี้ยวขวาตรงโค้ง "พี่โกร่ง" เสียความทรงตัวเพราะความเร็ว เอียงวูบซ้ายทีขวาทีเล่นเอาคนบนหลังคากลิ้งเกือบตกลงมากลางถนน ส่วนว่าพวกที่อยู่ในรถนั้น ก็ปรากฏว่า คนนั่งด้านซ้ายกลิ้งไปอยู่ด้านขวา คนนั่งขวากลิ้งไปรวมอยู่กับคนนั่งด้านซ้ายให้วุ่นไปหมด พอรถเข้าไปถึงสนามโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย บางคนลงจากรถมาและหน้าซีด มือเย็นเท้าเย็น แข้งขาสั่น ยังนึกถึงพ่อแก้วแม่แก้วไม่หาย บางคนไม่ยอมลงจากรถเอาด้วยซ้ำ ผลที่สุดวันนั้นเลยไม่ได้ซ้อมฟุตบอลกันเลย

สรุปรวมความว่า "ไอ้โกร่ง" หรือ "ไอ้ช้าง" ผู้โด่งดังคู่บุญบารมีของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ได้ปฏิบัติรับใช้สนองพระเดชพระคุณมหาวิทยาลัยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๙ และมาถึงกาลมรณะเอาในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ สิริรวมอายุได้ประมาณ ๒๑ พรรษา ก็ขอเอวังลงด้วยประการฉะนี้

สุดท้ายนี้ ผมขอขอบพระคุณคุณสวาท อินทรสุขศรี หรือ "พี่โป่ง" ที่เคารพรักของพวกผมรุ่นน้องไว้ ณ ที่นี้ด้วย เพราะเรื่อง "ไอ้โกร่ง" นี้กว่าผมจะลงมือเขียนได้ก็ต้องรบกวนพี่โป่งเพื่อรำลึกความหลังกันถึง ๒ ครั้ง ๒ คราว ภาพทั้งหมดก็พี่โป่งอีกนั่นแหละเป็นคนหามาให้

พี่โป่งว่าอีกว่า เรื่องสนุกเกี่ยวกับนักกีฬากับ "ไอ้โกร่ง" ยังมีอีกมากมาย แต่เพราะเจ้าความอาวุโสมันเข้ามาเบียดเบียน ทำให้ความจำเกี่ยวกับตัวบุคคล วันเวลา และสถานที่เลอะ ๆ เลือน ๆ ไป เลยขาดรสชาดไปเยอะ

"ขอให้อีกหลาย ๆ คนช่วยกันรำลึกและสานเรื่องต่อให้สมบูรณ์ด้วยก็แล้วกัน" พี่โป่งฝากไว้เป็นประโยคสุดท้าย

เจ้าแม่สิงโต

ตอนที่ ๑

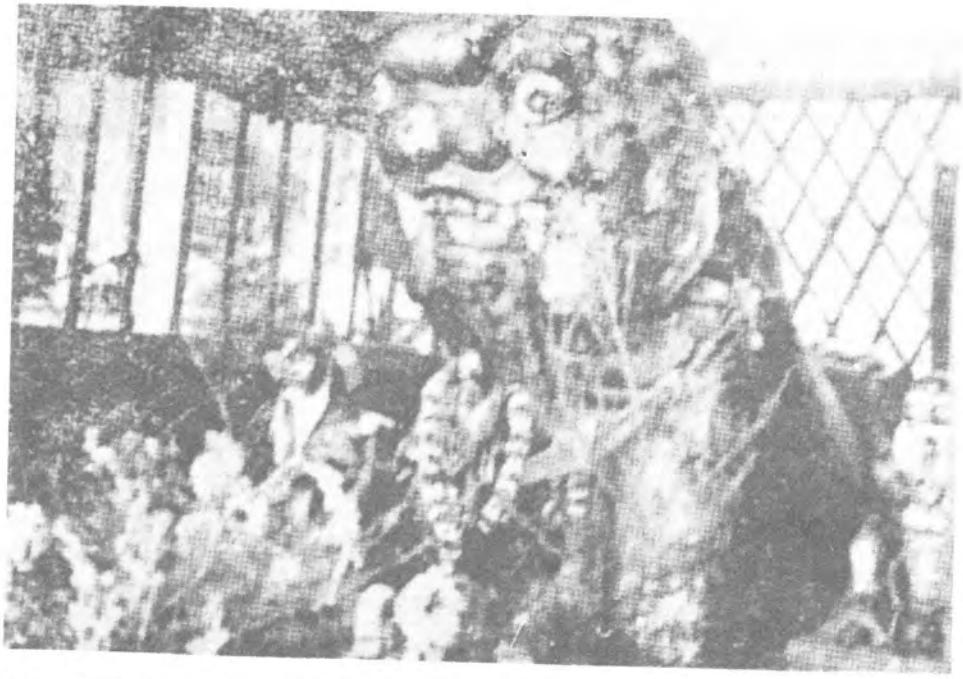
เมื่อประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว ผมเคยพบแฟ้มประวัติของ **"สิงโตหิน"** ในตู้เก็บเอกสารของแผนกสารบรรณ สำนักงานเลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ไม่ได้สนใจ เปิดอ่านหน้าแรก นิด กลาง ๆ แฟ้มหน่อย และสุดท้ายอีก ๒ - ๓ บรรทัด แล้วก็ไม่ใยดี จำได้แต่เพียงว่า สิงโตหินเดิมมีอยู่ ๒ ตัว ตัวผู้จมอยู่ในน้ำ ตัวเมียอยู่บนตลิ่งที่เห็นอยู่ทุกวันนี้

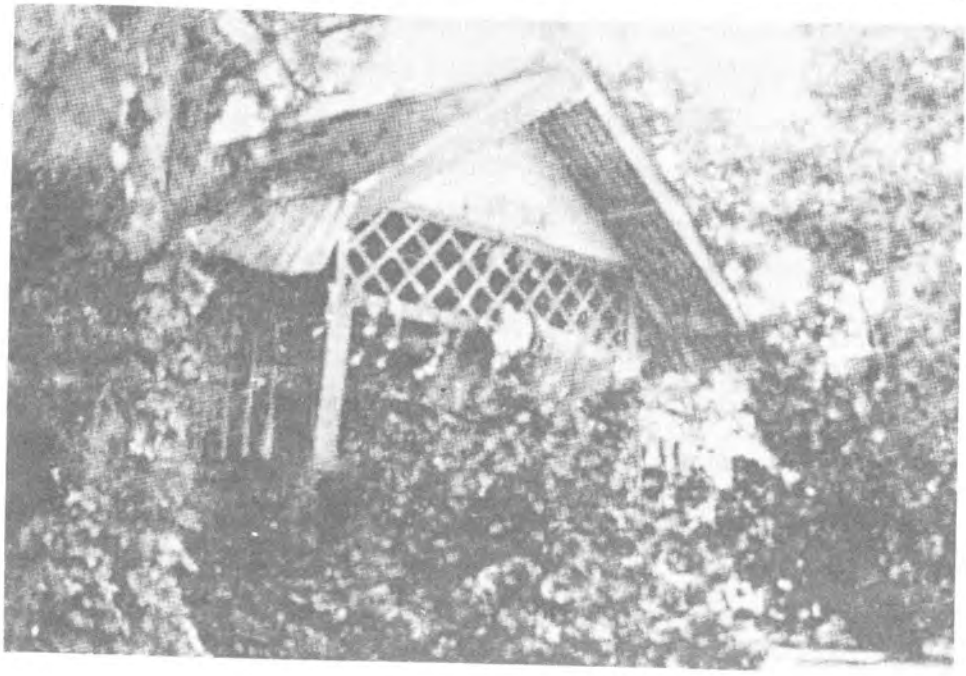
เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๑ ซึ่งเป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัย ผมและหัวหน้าแผนกสารบรรณได้นำท่านศาสตราจารย์ ประภาศน์ อวยชัย อธิการบดีขณะนั้น ไปสังเวยเจ้าแม่สิงโตตามประเพณีที่ทำมาทุกปี เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ท่านอธิการบดีได้ปรารภกับผมว่า ควรจะเขียนประวัติเจ้าแม่สิงโตไว้ด้วย เพื่อให้คนรุ่นหลังรู้ความเป็นมา หลังจากนั้นไม่กี่วันผมก็ขอดูแฟ้มประวัติเจ้าแม่สิงโตจากเจ้าหน้าที่แผนกสารบรรณ แต่ปรากฏตามหลักฐานการสำรวจทรัพย์สินต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหายหลังจากเหตุการณ์วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีแฟ้มประวัติสิงโตสูญหายไปด้วย

ต่อจากนั้นผมก็ได้ติดต่อกับผู้หลักผู้ใหญ่ และเพื่อนร่วมงานรุ่นเก่า ตลอดจนศิษย์เก่าอีกหลายคน เพื่อขอฟื้นความหลังเกี่ยวกับประวัติเจ้าแม่สิงโต ไม่สำเร็จครับ ได้แต่ฝอยเล็ก ๆ น้อย ๆ

ผมได้ร้องทุกข์กับท่านอาจารย์ ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ซึ่งมีหน้าที่จัดทำหนังสือที่ระลึกครบรอบ ๕๐ ปีของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าหมดปัญญาจริง ๆ ขอผัดไปเขียนรอบ ๕๑ ปีเถิดท่านไม่ยอมแฮะ ท่านว่า ไหน ๆ จะเขียนก็ขอให้เป็นปีนี้เสียเลย คล้าย ๆ กับว่ากาลข้างหน้ามันบ่แน่ดอกนาย ว่าผมจะยังมีชีวิตอยู่ได้เขียนหรือเปล่า

เมื่อเอากันถึงขนาดนั้น ผมก็รู้ว่าไอ้ความไม่แน่นอนนั้นมันเป็นสัจธรรม เล่นเอากินไม่ได้นอนไม่หลับอยู่หลายวัน จึงขอเสี่ยงเขียนแบบ *"เขาเล่าว่า"* ก็แล้วกันนะครับ ผิดบ้างพลั้งไปก็อย่าได้ถือสากันเลย

(บน)เจ้าแม่สิงโต ๒๔๙๙ (ล่าง)ศาลเจ้าแม่สิงโต ๒๔๙๙

"สิงโตหิน" หรือ **"เจ้าแม่สิงโต"** ที่อ้าปากแยกเขี้ยวอยู่ในศาลคอนกรีตอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาติดกับโรงอาหารของมหาวิทยาลัยปัจจุบันนี้ ไม่มีใครรู้แน่ว่าได้มาสถิตอยู่ตั้งแต่เมื่อใด รู้แต่ว่ามีอยู่ก่อนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจะย้ายมาอยู่ท่าพระจันทร์นานแล้ว ถ้าจะให้เดาก็เห็นจะอยู่ในยุคต้น ๆ กรุงรัตนโกสินทร์โน่น แต่ถ้าจะถามว่าได้มาจากไหนละก็ ตอบได้ทันทีว่า

ได้มาจากเมืองจีนครับ

เขาเล่าว่า สมัยโบราณเมืองไทยเราได้ติดต่อทำมาค้าขายกับเมืองจีนโดยพระเจ้าแผ่นดินแต่งตั้งเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นคณะ นำสินค้าบรรทุกเรือสำเภามีเสาใบ ตามแบบเรียนภาษาไทยสมัยผมเรียนนั่นแหละ เป็นทำนองค้าขายกันระหว่างรัฐต่อรัฐ ภาคเอกชนคงยังไม่มี จึงไม่มีประวัติการปนปลอมสินค้าให้เสื่อมเสียชื่อเสียงประเทศชาติ ทำให้เขาขาดความเชื่อถือและสูญเสียตลาดการค้าไปในที่สุดเหมือนสมัยนี้ การเดินทางไปค้าขายแต่ละเที่ยวนั้น ต้องรอนแรมไปในทะเลเป็นเดือน ๆ ดีไม่ดี ยังถูกมรสุมสำเภาล่มจมลงในทะเล สินค้ามีค่าที่คงทนถาวรกลายเป็นทรัพย์ใต้ทะเลไป คนรุ่นหลังพบแล้วขุดค้นเอามาเป็นสมบัติของตนบ้าง ขายบ้าง จนร่ำรวยเป็นข่าวอยู่ก็มีบ่อย ๆ

เขาเล่าอีกว่า เมื่อพ่อค้าศักดินาของไทยเรานำสินค้าไปขายเมืองจีนหมดแล้ว จะเอาเรือกลับมาเปล่า ๆ ก็เสียเที่ยว ผิดวิสัยของพ่อค้า จึงซื้อสินค้าบรรทุกเรือมาด้วย สินค้าที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของเมืองจีนสมัยโน้นก็มี เครื่องปั้นลายคราม หรือที่เรียกว่าเครื่อง **"กังไส"** เช่น ถ้วย จาน ชาม ถ้วยชา กาน้ำ ที่เรียกว่า **"กิมตึ๋ง"** ซึ่งเป็นเครื่องปั้นที่มีลวดลายสวยงาม มีชื่อเสียงมาก เดี๋ยวนี้ก็ยังดังอยู่ แต่สินค้าดังกล่าวเป็นของเบา ๆ แม้จะบรรทุกจนเต็มลำเรือน้ำหนักก็ยังไม่พอ เมื่อเรือถูกคลื่นหรือพายุเข้าก็โคลงเคลงและจมได้ง่าย จึงจำเป็นต้องหาซื้อสินค้าที่มีน้ำหนักมาก ๆ ตามภาษาชาวเรือสมัยโน้นก็ต้องว่าเพื่อถ่วงเป็นอับเฉาเรือ ครั้นจะหาของหนัก ๆ โดยไม่ต้องซื้อหา เช่น อิฐ หิน ดิน ทราย บรรทุกลงเรือ ก็จะกลายเป็นคนปัญญาอ่อน เพราะไม่รู้จะเอามาทำไม เปลืองเนื้อที่ แล้วบ้านเราก็มีถมเถ ผลที่สุดจึงได้ซื้อของจำพวกหินสลักเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น สิงโตแยกเขี้ยวบ้าง อมลูกกรอกบ้าง และเป็นรูป "เซียน"บ้าง การซื้อของสมัยโน้นก็นิยมซื้อเป็นคู่ ๆ อย่างสิงโตหินก็ซื้อทั้งตัวผู้และตัวเมียเป็นต้น

สิงโตหินที่กลายมาเป็นเจ้าแม่ ที่สถิตอยู่ในบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็คงทำนองนั้นไหน ๆ จะซื้อก็ต้องซื้อคู่ คือทั้งตัวผู้และตัวเมีย จะได้มีเพื่อนหรือเป็นคู่ตุนาหงัน แก้เหงายามพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนมาอยู่แดนไกล

ครั้นเรือสำเภาเดินทางกลับมาถึงปากอ่าว เข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เข้าใจว่ามาจนถึงปากคลองบางกอกน้อยจรดแม่น้ำเจ้าพระยา จนกลายเป็นทาง ๓ แพร่งทางน้ำ เรือก็คงจะจอดแถว

หน้าสถานีรถไฟธนบุรีนั่นแหละ แล้วก็ขนสินค้ารวมทั้งสิงโตหินด้วยลงจากเรือ แต่สิงโตเป็นของมีน้ำหนักมากลูกเรือหรือกรรมกรแบกหามอาจทำพลาดพลั้งอีท่าไรไม่ทราบได้ สิงโตตัวผู้พลัดตกลงไปในน้ำ สิงโตคงว่ายน้ำไม่เป็น ปั้นจั่นสมัยโน้นก็ยังไม่มีใช้ ก็เลยทิ้งจมอยู่ในน้ำมาจนบัดนี้

หรืออีกที สิงโตมีฤทธิ์ เห็นว่าได้เหนื่อยเมื่อยล้ามากลางทะเลเป็นเดือน ๆ แม้อากาศทะเลจะบริสุทธิ์ แต่ก็มีธาตุเกลือระเหยปนมากับอากาศด้วย จึงทำให้เหนียวเนื้อเหนอะตัว เมื่อเดินทางมาถึงปากคลองบางกอกน้อยซึ่งเป็นน้ำจืด ก็เลยถือโอกาสโดดลงสรงสนานน้ำจืดเสียให้ชื่นกายสบายทรวง เมื่อเขาดำน้ำลงค้นหา ก็แกล้งหลบเล่นซ่อนหาพาให้สนุกตามประสาสิงโต แต่ครั้นเขาค้นหาไม่เจอจนอ่อนใจแล้วก็เลยปล่อยทิ้งไว้ เพราะที่ซื้อมาก็ไม่คิดว่าเป็นสินค้าที่มีสนนราคาอะไรเอามาเพื่อถ่วงเป็นอับเฉาเรือดังกล่าวแล้ว แต่สิงโตตัวผู้คงมีกรรมเก่า เมื่อคนเขางมขึ้นจากน้ำก็หนีครั้นเขาทอดทิ้งจะขึ้นจากน้ำด้วยตนเองก็ปีนตลิ่งไม่ไหว เพราะน้ำหนักตัวมาก ผลที่สุดก็เลยจำเป็นต้องสถิตเป็นเจ้าพ่ออยู่ใต้น้ำปากคลองบางกอกน้อยมาจนปัจจุบันนี้

เขาเล่าต่อไปอีกว่า สิงโตตัวเมียที่เอาลงจากเรือและตั้งไว้บนตลิ่งฝั่งพระนคร ในที่ซึ่งเป็นบริเวณของวังหน้าสมัยโน้น ขณะที่ขนสิงโตตัวเมียลงจากเรือนั้น ได้หันหน้าสิงโตออกไปทางทิศตะวันออกคือด้านสนามหลวง แต่ครั้นกาลเวลาผ่านไป กลับมีคนเห็นว่า สิงโตตัวเมียได้หันหน้าไปทางแม่น้ำได้เองโดยไม่มีใครทำอะไรเลย

ยิ่งกว่านั้น ถึงวันดีคืนดี ยังมีคนเห็นแสงเหมือนดวงไฟพวยพุ่งขึ้นจากแม่น้ำเป็น ๒ ดวงคู่กันแล้วแสงนั้นพุ่งสาดมาที่สิงโตตัวเมียด้วย

ทีนี้ละได้เรื่อง เขาเล่าว่า แสงนั้นออกมาจากตาของสิงโตตัวผู้ที่จมอยู่ใต้น้ำ เป็นการค้นหาสิงโตตัวเมียด้วยความระลึกถึงคนึงหา ส่วนว่าแม่สิงโตนั้นเล่า เมื่อหันหน้ามาทางแม่น้ำก็หวังที่จะได้พบประสบพักตร์สิงโตตัวผู้อยู่ทุกวันคืน

ตอนที่ ๒

ตอนที่ ๑ ที่จบไปแล้ว เป็นเรื่องของ *"เขาเล่า"* จะเป็นใครก็ไม่รู้เหมือนกัน คนเล่าต้นตอก็คงซี้ม่องเซ็กไปหมดแล้ว หรือจะเรียกว่า *"ผีเล่า"* ก็ตามใจ

ทีนี้มาตอน ๒ นี้เป็นเรื่องของคนจริง ๆเล่า ไม่ใช่เขาเล่าหรือผีเล่า คนที่เล่าให้ผมฟัง คือ คุณอยู่ ล้วนกลิ่นหอม แม้จะเกษียณไปแล้วก็ยังมาป้วนเปี้ยนอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกวันต้นเดือน จะมาเก็บดอกเบี้ยหรือเปียแชร์ก็ไม่ทราบได้

คุณอยู่ ล้วนกลิ่นหอม เล่าให้ผมฟังว่า เมื่อยังอยู่ในวัยฉกรรจ์ เมื่อพ.ศ. ๒๔๗๒-๗๓ โน้น ตอนนั้นยังทำงานอยู่ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ก่อนจะโอนมาอยู่มหาวิทยาลัยวิชาธรรม-

ศาสตร์และการเมือง เคยเห็นสิงโตหินทั้ง ๒ ตัว ตัวหนึ่งนั่งอยู่ริมตลิ่งฝั่งพระนคร ชะเง้อหน้าไปทางฝั่งธนบุรี อีกตัวหนึ่งนั่งอยู่ริมตลิ่งฝั่งธนบุรีชะเง้อหน้ามาทางพระนคร แต่ตัวที่อยู่ฟากขะโน้นใกล้จะตกน้ำเต็มที เพราะเห็นตัวเอียง ๆ เพราะน้ำเซาะริมตลิ่งเข้าไปทุกที เมื่อย้ายที่ทำงานมาอยู่มหาวิทยาลัยก็ไม่เห็นสิงโตตัวฝั่งธนเสียแล้ว ก็คงโจนลงน้ำไปพร้อมกับตลิ่งนั่นแหละ

"แล้วพี่อยู่รู้ไหมว่าสิงโตฝั่งไหนเป็นตัวผู้หรือตัวเมีย" ผมถามเพื่อให้แน่ใจ

"ผมจะไปรู้ได้ไง ตัวไหนผู้ตัวไหนเมีย ไม่เห็นมีเครื่องเพศแสดงไว้ให้เห็น ผมไม่ซอกแซกเหมือนคุณสมิทธินี่" คุณอยู่พูดกระแทกกระทั้นแล้วจ้องหน้าผมยิ้ม ๆ

"โธ่ อย่ารวนกันซี่กำลังจะหาความรู้มาเขียนประวัติสิงโต"

"เปล่า ผมเห็นคุณสมิทธิเป็นขี้เล่น ก็เลยแหย่เล่นงั้นแหละ" คุณอยู่ว่า

"ผมเป็นคนขี้เล่นก็จริง ชอบเล่นทุกอย่าง เว้นแต่ขี้" เท่านั้นเองก็ได้ฮากันตามธรรมเนียม

เมื่อผมย้ำว่า ที่เล่ามานี้แน่นอนนะ จะได้เขียนไว้เป็นหลักฐานให้คนรุ่นหลังรู้ความจริง คุณอยู่ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า จริงแท้แน่นอน เพราะเห็นอยู่ทุกวัน วันละหลายหน และเห็นอยู่หลายปี จนกระทั่งสิงโตตกน้ำไปและเล่าอีกว่า แต่ก่อนนี้แม่น้ำเจ้าพระยาตอนหลังวัดสังเวชวิศยาราม แผ่นดินโค้งนูนยื่นออกมา จึงทำให้สายน้ำพุ่งไปปะทะกับตลิ่งปากคลองบางกอกน้อยหน้าสถานีรถไฟ พอดีกับสายน้ำในคลองก็พุ่งออกมาบรรจบกันตรงทาง ๓ แพร่ง ทำให้น้ำหมุนวนอยู่ทั้งวันทั้งคืน จนน่ากลัว เรือแพผ่านต้องระวังสายน้ำ มิฉะนั้นก็มีหวังล่ม คุณอยู่เล่าพร้อมกับสันนิษฐานไปในตัวว่า แต่ก่อนนี้ที่ดินในบริเวณมหาวิทยาลัยและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเป็นของวังหน้าทั้งหมด และก็เข้าใจว่าสิงโตก็คงเกิดมีขึ้นในสมัยวังหน้า โดยคนจีนนำมาถวายเจ้านายเพื่อแก้เคล็ดตามประเพณีของชาวจีน เพราะคนจีนถือว่าทาง ๓ แพร่งไม่เป็นมงคล ถ้าใครมีที่อยู่อาศัยหรือตั้งห้างร้านค้าขายอยู่ตรงทาง ๓ แพร่ง ต้องหาสิงโตมาติดหน้าบ้านหรือหน้าร้านเป็นการแก้เคล็ด ซึ่งปัจจุบันเราก็เห็นอยู่ทั่วไป

แต่วังหน้าตั้งอยู่ตรงทาง ๓ แพร่งทางน้ำ การที่จะเอารูปภาพสิงโตมาตั้งไว้กลางแจ้งมันก็ไม่เหมาะ จึงหาสิงโตหินมาตั้งไว้ตรง ๓ แพร่งทางน้ำทั้ง ๒ ฝั่ง แต่สิงโตตัวอยู่ฝั่งธนบุรีถูกกระแสน้ำเซาะตลิ่งอยู่ทุกวันทุกคืน นานเข้าตลิ่งก็พัง สิงโตก็ลงน้ำไปพร้อมกับตลิ่งด้วยประการฉะนี้

เพื่อเป็นเครื่องประกอบการสันนิษฐานที่ว่า สิงโตหินนี้มีคนจีนที่เคารพนับถือเจ้านายวังหน้า นำมาถวายเป็นการแก้เคล็ดดังกล่าว ผมได้ไปคุยกับพระภิกษุสมศักดิ์ ดีประทีป ที่คณะ ๒๕ วัดมหาธาตุ ท่านเล่าให้ฟังว่า เมื่อประมาณ ๕๐ กว่าปีมาแล้ว สมัยสโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองตั้งอยู่ริมแม่น้ำที่เป็นโรงอาหารอยู่เดี๋ยวนี้ พระสมศักดิ์ ดีประทีป เคยเป็นเด็กมาร์คเกอร์อยู่ประจำโต๊ะบิลเลียดสโมสร สมัยนั้นสิงโตฝั่งธนไม่มีแล้ว มีแต่ตัวอยู่ฝั่งพระนคร

และมีป้ายภาษาจีนปักอยู่ข้าง ๆ สิงโต ตอนนั้นสิงโตยังไม่มีศาล นั่งตากแดดตากฝนอยู่เดียวดายสิงโตเพิ่งจะมีเพิงหลังคาสังกะสีคุ้มแดดคุ้มฝนก็สมัยทหารกรมการรักษาดินแดนมายึด เอ๊ย มาคุ้มครองอยู่ซีกเหนือของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็รุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ฮึ่ม อย่าฟื้นฝอยดีกว่าน่ะ

ตอนที่มีป้ายภาษาจีนปักอยู่ข้างสิงโตนั้น เรือแพที่บรรทุกข้าวบ้าง ทรายบ้าง บรรทุกสินค้าขึ้นล่องผ่านมา ถ้าเป็นเรือพ่อค้าคนจีนจะมีจุดประทัดหูดับตับไหม้ เป็นการแสดงความเคารพสิงโตด้วย แต่ตอนหลังมีมือดีมาถอนป้ายภาษาจีนทิ้ง คงจะหนวกหูเสียงประทัดนั่นเอง และตอนต่อ ๆ มาเสียงประทัดแตกก็ค่อย ๆ หายไป

"หลวงพี่รู้มั้ย ป้ายภาษาจีนที่ปักอยู่ข้างสิงโตน่ะ เขาเขียนไว้ว่ายังไง" ผมถามหลวงพี่สมศักดิ์ ดีประทีปในตอนหนึ่งขณะคุยกันเรื่องสิงโตหิน

"อาตมารู้ภาษาจีนเซียเมื่อไหร่ล่ะ วะ ถามได้" ท่านสมศักดิ์ออกจะฉุน ๆ

"ฮื่อ เป็นพระเป็นสงฆ์ใจเย็น ๆ ซี ขันติครับขันติธรรม" ผมแขวะแม้พระก็ไม่ละเว้น "นึกว่าจะถามใคร ๆ เขามั่งน่ะซี"

"หลวงพี่มีฝอยอะไรเกี่ยวกับสิงโตเล่าสู่กันฟังบ้างไหม"ผมถามเพื่อหาเรื่องมาเขียน

"มีบ้างเหมือนกัน แต่มันไม่ค่อยดีนัก จะเอามั้ยล่ะ" ท่านสมศักดิ์ย้อนถามผมบ้าง

ผมรีบตอบทันทีว่า "เอาซี เอาทั้งนั้นแหละบอกมา"

"คือตอนนั้น พวกเราก็เด็กรุ่นหนุ่ม ๆ ด้วยกันทั้งนั้นแหละ" ท่านสมศักดิ์พูดแค่นั้นแล้วก็หยุดเสียเฉย ๆ คล้าย ๆ จะตัดสินใจว่าจะเล่าดีไม่ดีหว่า

"แล้วไงท่าน" ผมขยิก

"ไม่มีอะไรมากหรอก คือพอรู้สึกร้อนหรือเหนียวตัวขึ้นมาก็กระโดดน้ำดำผุดดำว่ายกันเป็นที่สนุกสนานไปน่ะซี"

"แล้วไงอีก คงไม่มีแค่นั้น" ผมชักสนุกขึ้นมาแล้ว

"เดือดร้อนถึงแม่ค้าข้าวเหนียวปิ้งน่ะซี" หยุดอีก

"ทำไม โดยไปถูกเรือเขาล่มใช่มั้ย" ผมชักลูกเดียว

"ไม่ใช่" หยุดอีกแล้ว

"แล้วกันซี เล่า ๆ หยุด ๆ มันยังไงก็ให้ยังไงไปเลยไม่ได้เรอะ" ผมชักขึ้นเสียงเอากับหลวงพี่

ท่านสมศักดิ์พูดอ่อย ๆ ว่า "โดดลงน้ำไปแล้วน่ะ แม่ค้าเขาไม่เดือดร้อนหรอก มันเดือดร้อนไอ้ตอนก่อนกระโดดน่ะซี"

"เอ ผมไม่เห็นเกี่ยว ตอนกระโดดดูมลงไปแล้วน่ะซีอาจทำให้เรือแม่ค้าโคลงเคลง หรือไง" ผมก็ชักงง

"ก็ไอ้ตอนก่อนลงน้ำน่ะ ทุกคนแก้ผ้ากันทั้งนั้น"

"รวมทั้งหลวงพี่ด้วยใช้มั้ยฮะ"

"ฮื้ย พูดอะไรน่าเกลียด คุยเรื่องอื่นดีกว่าน่ะ" หลวงพี่พูดจบก็ลุกพรวดไปฉันจังหันเพล

ทีนี้ก็มาถึงตอนสิงโตหินกลายเป็น **"เจ้าแม่สิงโต"** บ้าง ดังที่เล่ามาแล้วว่าสิงโตตัวเมียที่ตั้งไว้ฝั่งพระนคร เดิมตั้งหันหน้าไปทางสนามหลวง แล้วตอนหลังสิงโตกลับหันหน้ามาทางแม่น้ำได้เอง และถึงวันดีคืนดีสิงโตตัวอยู่ที่ในน้ำก็ส่งสายตา ๒ ดวงเป็นแสงโซติช่วงขึ้นมาควานหาสิงโตตัวเมียบนฝั่ง ทั้ง ๒ เรื่องนี้แหละเป็นต้นเหตุของเสียงลือเสียงเล่าอ้างว่าสิงโตมีฤทธิ์มือภินิหารย์ และศักดิ์-สิทธิ์ เมื่อศักดิ์สิทธิ์ก็ต้องมีการนับถือ เคารพกราบไหว้ผลที่สุดก็มีการบนบานซีครับ เริ่มด้วยขอหวยก่อน สมัยโน้นก็หวย ก.ข.ถ้าสิงโตดลบันดาลให้ถูกหวยก็จะแก้บนด้วยพวงมาลัยบ้าง ด้วยหมู เห็ด เป็ดไก่บ้าง สุดแต่ใครจะนึกเอา เมื่อบนกันบ่อย ๆ หรือมากรายเข้า มันก็ต้องจับพลัดจับผลูถูกเข้าบ้างแหละน่ะ และทีนี้แหละสิงโตหินก็เลยกลายเป็น **"เจ้าแม่"** ขึ้นมาเต็มตัว

ในด้านนักศึกษานั้นก็มีเล่ากันมาว่าศักดิ์สิทธิ์เหมือนกัน เช่นก่อนจะถึงวันสอบไล่ก็บนเจ้าแม่ก่อนว่าถ้าสอบวิชานั้นวิชานี้ได้แล้วจะแก้บนด้วยไอ้นั่นไอ้นี่ ก็ปรากฏว่าส่วนมากสำเร็จตามความปรารถนา แต่ก็คงต้องดูหนังสือด้วยแหละน่า การเล่นกีฬานัดสำคัญ ๆ เช่น ฟุตบอลประเพณี และเดินทางไปแข่งขันกับทีมต่างประเทศใกล้เคียงเป็นต้น บนบานยังไม่พอ ต้องทำพิธีตัดไม้ข่มนามอีก บนเรื่องขอความรักนั้นว่าก็ขลังไม่ใช่เล่น มีคนมากระซิบบอกผมเหมือนกันที่ผมเคยเห็นกับตาก็หลายครั้งที่นักศึกษาที่นั่งดูตำราอยู่แถวใต้ต้นจำปีริมน้ำ จะมานั่งยอง ๆ อยู่หน้าเจ้าแม่สิงโต วางตำราไว้ข้างหน้า แล้วหยิบก้านธูปขึ้นเหนือเศียร ทำปากขมุบขมิบอยู่นาน เมื่อวางตำราลงก็ใช้ไม้ก้านธูปเสียบ แล้วเปิดดู ตรงกับหน้าไหนหรือว่าด้วยเรื่องอะไร ก็แปลว่าข้อสอบจะออกตรงนั้น เขาก็ว่ายังได้ผลดีเป็นส่วนมาก

มีนักศึกษาชายอยู่ ๒ คน สอบตกซ้ำซากจนคุ้นเคยเป็นเพื่อนกับผม เพราะแกมาขอดูคะแนนจากผมบ่อย ๆ ทั้ง ๒ คนสอบวิชา ป.พ.พ.ว่าด้วยทรัพย์ ของท่านศาสตราจารย์ ประมูล สุวรรณศร เป็นผู้บรรยายอยู่ซ้ำซากอยู่ถึง ๔-๕ ครั้งยังสอบไม่ได้ จึงต้องบนบานเจ้าแม่สิงโตให้ช่วย ผลการสอบทั้ง ๒ คนเล่าให้ผมฟังว่า บนเจ้าแม่ให้ช่วยสอบวิชาทรัพย์ได้ แต่ตกตามเคย วิชาที่ไม่ได้บนกลับสอบได้ ผมถามว่าสอบได้วิชาอะไรที่ว่าน่ะ เพื่อนคนแรกตอบว่า "ตกทรัพย์ครับ แต่ได้ล้มละลาย" ส่วนอีกคนก็ตอบคล้าย ๆ กัน "ผมบนขอให้สอบทรัพย์ได้เหมือนกัน แต่ตก ดันไปได้ครอบครัว" ว่าแล้วก็หัวเราะกันครึกครื้น สงสัยจะพูดเล่นสนุก ๆ มากกว่า คงหมายถึงได้เมียน่ะ

เจ้าแม่สิงโตนอกจากจะเป็นนักใบ้หวยและช่วยเหลือให้นักศึกษาสอบได้แล้ว ยังเป็นหมอรักษาโรคอีกครับ ใครปวดหัวตัวร้อนหรือเป็นโรคอะไรจะมาขอน้ำมนต์ไปกินก็หายเป็นส่วนมาก

แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยเอง เช่นผมผู้เขียนเรื่องนี้เป็นต้นก็เคยบน

หลายครั้งหลายหนจนนับไม่ถ้วน เช่นการพาคณะข้าราชการไปทอดกฐินบ้าง ผ้าป่าบ้าง ทัศนาจรบ้าง ปีละไม่ต่ำกว่า ๒-๓ ครั้ง ทั้งทางบกและทางน้ำ ก็เห็นตลอดปลอดภัยมาทุกครั้ง เมื่อกลับมาก็แก้บนด้วยพวงมาลัย ๗ สี เนื้อวัวสด ๑ กก. และลืมไม่ได้คือเหล้าขาว ๑ ขวด แต่ต่อ ๆ มาผมเห็นว่าเหล้าขาวมันไม่ค่อยอร่อย จึงบนเป็นเหล้าแม่โขง พอธูป ๕ ดอกไหม้หมดผมก็เสสัง แล้วก็หนีบขวดแม่โขงใส่รักแร้ไปหาโซดาเอาข้างหน้า

แต่มีอยู่ครั้งหนึ่ง พาพรรคพวกไปทอดกฐินที่วัดป่าคาอยุธยา ผมก็บนเจ้าแม่เช่นเคย ขอให้การเดินทางไปทำบุญครั้งนี้จงเดินทางไปและกลับด้วยความสวัสดิภาพ ขอให้เคล้วคลาดจากอุปัทวันตรายทั้งปวงแต่ขากลับมีนักดนตรีไทยคนหนึ่งลงจากชั้นดาดฟ้า จะมาเข้าห้องน้ำท้ายเรือชั้นล่าง ห้องน้ำยังไม่ว่าง จึงนั่งรออยู่บนกราบเรือ หลังพิงเสาเรือ ประกอบกับมึนเมาด้วย จึงพลัดตกลงไปในแม่น้ำจมหายไป กว่าจะมีคนรู้ร้องเอะอะขึ้นมาเรือก็วิ่งเลยไปไกลพอสมควร ผมจึงสั่งให้เรือย้อนกลับไปรับคนตกน้ำ กว่าจะช่วยกันขึ้นมาได้ก็เกือบครึ่งชั่วโมง เพราะเรือเสียเวลาตีวงกลับลำ ตอนหลังคนที่ตกน้ำเล่าให้ผมฟังว่า จมลงไปในน้ำนานเท่าไหร่ไม่ทราบ แต่มารู้สึกตัวเหมือนมีคนมาดึงมือขึ้นมาโผล่บนผิวน้ำ พอโผล่ขึ้นมาก็พอดีเรือกลับลำมารับ แต่ก็เหนื่อยเกือบขาดใจ ผมเลยเล่าให้ฟังว่า นั่นแหละเจ้าแม่สิงโตช่วยไว้ เพราะผมบนเข้าไว้นั่นเอง

ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่สิงโตตอนหลัง ๆ นี้ก็มีอยู่ ๒ เรื่อง เรื่องแรกเมื่อสัก ๕-๖ ปีมาแล้ว มหาวิทยาลัยได้สร้างศาลคอนกรีตให้เจ้าแม่สิงโตเสร็จแล้ว ก็จะย้ายสิงโตมาอยู่ในศาล แต่ไม่มีใครกล้าย้าย มีอาจารย์หนุ่มหัวนอกท่านหนึ่งเป็นคนไม่เชื่อถือเรื่องเช่นนี้ สั่งให้ช่างก่อสร้างใช้ลวดสลิงผูกคอสิงโตแล้วยกด้วยปั้นจั่น แต่ไม่บอกกล่าวขอสมาลาโทษก่อน ต่อจากนั้นมาไม่นานปรากฏว่าอาจารย์ท่านนั้นขับรถชุกใต้รถ ๑๐ ล้อซึ่งจอดอยู่ ปรากฏว่าคอเกือบขาดและขาดใจตายอยู่คาพวงมาลัยรถนั่นเองอีกรายหนึ่ง เมื่อปี ๒๕๒๕ นี้เอง คุณแบน ศรีบัณฑิต หัวหน้างานอาคารสถานที่ของมหาวิทยาลัย ได้ย้ายที่ทำงานไปอยู่ใกล้ ๆ กับเจ้าแม่ ไปบนอะไรไว้ก็ไม่ทราบ แล้วไม่แก้บน เดินอยู่ในบ้านของตัวเอง ล้มลงแขนหัก ๓ ท่อน ต่อมามีแม่ค้าในโรงอาหารเข้าทรงบอกว่า ที่คุณแขนหักเพราะบนแล้วไม่แก้บนเจ้าแม่ แล้วคุณแบนก็ไม่แก้บนจนแล้วจนรอด พอถึงกลางปี ๒๕๒๖ คุณแบนนั่งรถไปกับเพื่อน รถ ๑๐ ล้อจอดอยู่ดี ๆ ใกล้กับเชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฝั่งธนนี่เอง เพื่อนเกิดขับรถไปชนท้ายรถ ๑๐ ล้อเข้าอีก คุณแบนแขนหัก ซี่โครงหัก ๓ ซี่ ขาหัก คางยุบ อยู่โรงพยาบาลได้ ๗ วันก็สิ้นชีวิต เรื่องยังมีอีก เห็นว่าเรื่องมันชักยืดยาวเกินไป จึงขอยุติเรื่องฝอย ๆ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเจ้าที่เจ้าทางที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยทุกสมัยเคารพสักการะ โดยเฉพาะวันที่ ๒๗ มิถุนายน ซึ่งเป็นวันคล้ายวันสถาปนามหาวิทยาลัยทุกปี ทางมหาวิทยาลัยต้องจัดเครื่อง

เช่นไว้ เดิมมีอยู่ ๓ ที่ด้วยกัน คือ

๑. ศาลพระภูมิข้างตึกสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ด้านสนามหลวง

๒. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ในห้องรับรองตึกโดมชั้น ๒

๓. ศาลเจ้าแม่สิงโตริมน้ำ

สมัยโน้นเครื่องสังเวยก็มี พวงมาลัย หัวหมู เป็ด ไก่ ปลาแป๊ะซะ กล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน ขนมต้มแดงต้มขาว ข้าวปลาอาหารคาวหวาน ๑ สำรับ เฉพาะเจ้าแม่สิงโตมีสุราด้วย

แต่ต่อมาในปัจจุบัน เล่นเอาหนัก ขยายงานโดยการจัดเครื่องสังเวยเป็น ๘ ที่ด้วยกัน คือ

๑. ศาลหน้าหอประชุมใหญ่

๒. ศาลข้างคณะสังคมฯ ด้านสนามหลวง

๓. เจ้าแม่สิงโต

๔. พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ

๕. พระบรมฉายาลักษณ์ ร.๕ ตึกโดมชั้น ๒

๖. อนุสาวรีย์กรมพระราชวังบวรฯ วัดมหาธาตุ

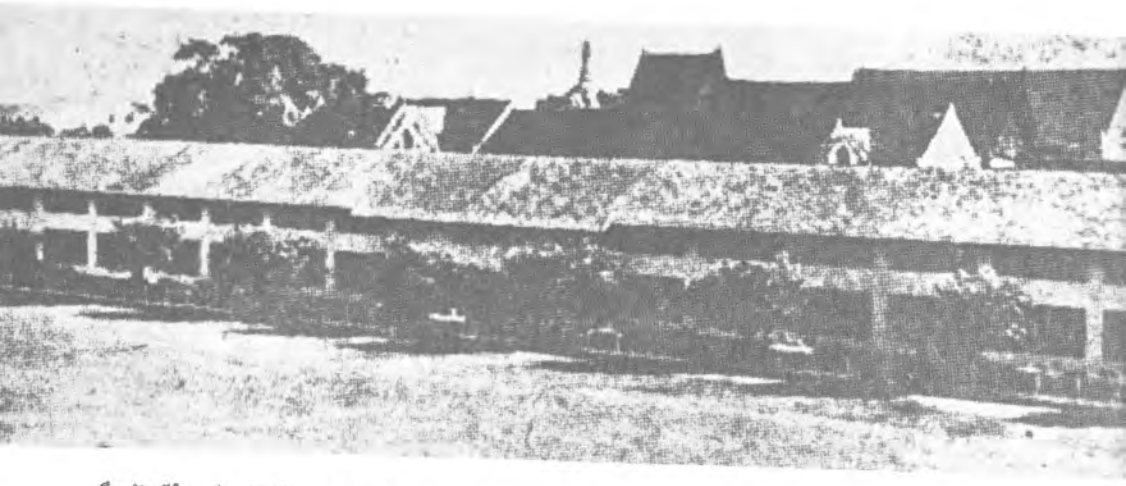
๗. ศาลริมน้ำข้างคณะเศรษฐศาสตร์

๘. ศาลริมน้ำข้างงานอาคารสถานที่

เครื่องสังเวยก็มีตัดและเพิ่มเติมมากอย่างขึ้น เช่น ข้าวและอาหารคาวหวาน ๑ สำรับ ขนมต้มแดงต้มขาว มะพร้าวอ่อน กล้วยน้ำว้า ดอกไม้ ไม้ขีดไฟ เทียนใหญ่ ม่านตาดทอง แพรเยื่อไม้ ๓ สี พวงมาลัย เฉพาะพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ พระบรมฉายาลักษณ์ ร.๕ และกรมพระราชวังบวรฯ ๓ แห่งนี้จัดอาหารฝรั่ง ๑ ชุด กาแฟ ผลไม้ บรั่นดี ซิการ์ (จุดด้วย)

เรื่องสิงโตนี้ ถ้าท่านผู้ใดมีหลักฐานหรือมีความรู้ที่ถูกต้อง กรุณาแนะนำด้วยครับ เพื่อแก้ไขในโอกาสต่อไป จะเป็นพระคุณ.

สวัสดีครับ

ตึกบัญชีในอดีต (เตรียม ม.ธ.ก.)

บางเรื่องเกี่ยวกับ มธก.

สวาท อินทรสุขศรี*

มธก. ยุคแรก

๑ นิคมมหาวิทยาลัย

เพื่อช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของนักศึกษาในเรื่องสถานที่อยู่อาศัย มหาวิทยาลัยจึงได้จัดตั้งนิคมมหาวิทยาลัยขึ้นที่ตึก ๑ ด้านท่าพระจันทร์ หน้าต้นโพธิ์ กั้นเป็นห้อง ๆ พออยู่อาศัยได้เพียงผู้เดียวทั้งชั้นบนชั้นล่าง มีเตียงนอน โต๊ะเขียนหนังสือ ตู้เสื้อผ้า โดยมีผู้ดูแลนิคมมหาวิทยาลัย คือ **ศาสตราจารย์เจ.เอฟ.ฮัตเจสสัน** และผมเป็นผู้ช่วย ห้องพักของผู้ดูแลนิคมอยู่ปลายตึก ๑ และห้องทำงานอยู่ตึก ๑ ชั้น ๒ คนละฟากกับห้องของผู้ดูแล คิดค่าเข้าพักเดือนละ ๓.๐๐ บาท ทุกเช้าศาสตราจารย์ เอ.เอฟ.ฮัตเจสสัน จะเดินดูแลทั้งชั้นบนและล่าง สอบถามสารทุกข์ต่าง ๆ นานาเสร็จแล้วก็ขึ้นมาพิมพ์หนังสือเป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อประกาศให้นักศึกษาทราบ การประกาศนี้มีแทบทุกวัน การพิมพ์ไม่เหมือนธรรมดา อาจารย์รู้หลายภาษาและก็อยากให้คนอื่นเป็นอย่างอาจารย์ด้วย ส่วนผมนั้นเป็นภาษาเดียวคือฝรั่งเศส อาจารย์พิมพ์ภาษาอังกฤษ ๒ บรรทัด ฝรั่งเศส ๓ บรรทัด เยอรมัน ๓ บรรทัด ผมได้ต่อว่าไปว่าอังกฤษไม่เป็นไรขออย่างเดียวภาษาเยอรมันไม่รู้เรื่อง อังกฤษก็ขอให้ใช้คำพูดง่าย ๆ หน่อย ต่อจากนั้นอาจารย์ก็จัดการให้ตามที่ขอร้อง คำไหนไม่

---

* **คุณสวาท อินทรสุขศรี** เป็นพนักงานของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่มีความสำคัญยิ่ง ท่านเข้าทำงานในมหาวิทยาลัยนับตั้งแต่ปีแรกที่มีการสถาปนาและอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งปี ๒๔๙๐ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านมีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อขบวนการเสรีไทย เพราะท่านได้รับความไว้วางใจและมอบหมายให้ดูแลอาวุธทั้งหมดที่ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งมาให้ขบวนการเสรีไทยโดยผ่านมหาวิทยาลัย ความที่ท่านทำงานในมหาวิทยาลัยมานานและได้รับความไว้วางใจนี้ ท่านจึงเป็นผู้หนึ่งที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับท่านผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ และเลขาธิการมหาวิทยาลัยวิจิตร ลุลิตานนท์มากกว่าพนักงานท่านอื่น ๆ

เข้าใจก็ขอให้อธิบาย เช่นมีครั้งหนึ่งอาจารย์พิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสว่า ห้ามใช้เท้าเหยียบบนส้วม (ซักโครก) ผมก็แปลไปว่าห้ามนั่งยอง ๆ อาจารย์ถามว่าเท้าหายไปไหน เราก็ต้องอธิบายให้ฟัง และทำท่าประกอบไปด้วย

นักศึกษานิคมเข้าใจว่าทุกคนรู้จักใจอาจารย์ดี พออาจารย์ไปตรวจตอนเช้า ก็เตรียมกลเม็ดไว้เลย แต่ไม่พร้อมกัน ผลัดเปลี่ยนกันไป วันละ ๒-๓ คน แต่ละคนจะกดท้องทำท่าคล้ายจะอาเจียร อาจารย์เข้าไปดูและก็สอบถาม อาจารย์ก็รีบไปที่ห้องพักเอาโซดาแช่เย็น ๆ ๑ ขวด แอ๊ปเปิล ๒ ลูก ให้แก่ผู้ป่วยทุกคน ทุกคนหายสนิท

อาจารย์มีรูปร่างสูงใหญ่ เคยเป็นทหารยศ ร.อ.ประจำประเทศอินเดีย พูดภาษาแขกได้ อาจารย์พูดได้หลายภาษา ท่าทางเดินเหมือนทหารหาญ ถ้ามหาวิทยาลัยมีงานประสาทปริญญาหรือรับเสด็จผู้สำเร็จราชการ อาจารย์ต้องเป็นหัวหน้าให้คำสั่งแก่แถวนักศึกษา เช่น ออกคำสั่งดังลั่นว่า "นักศึกษาตรง" เป็นต้น

อาจารย์มีบุตร ๒ คน ท่านผู้ประศาสน์การตั้งชื่อไว้คือ ผู้ชายชื่อ**"กล้าหาญ"** ผู้หญิง ชื่อ **"พลี"** ป่านนี้ทั้ง ๒ คน คงจะมีอายุ ๔๐ กว่าปี

เช้าวันหนึ่ง ในห้องทำงานนิคมธรรมศาสตร์ อาจารย์ควักเงินจากกระเป๋า ซึ่งเก็บมาจากนักศึกษานิคมเพราะต้นเดือน โดยฝากไว้ที่ผมและบอกว่า ท่านผู้ประศาสน์การมาจะต้องรีบไปต้อนรับ ผมก็ต้องนั่งเฝ้าเงินจำนวนนั้นไว้ สักครู่ใหญ่อาจารย์ก็มาและหยิบเงินเข้ากระเป๋ากางเกง ขึ้นบ้านพักทันที ผมค่อย ๆ แอบดู เพราะคิดอยู่ในใจเสมอว่า คงจะลองเชิง จริงอย่างว่า อาจารย์นับเงินสองคนกับภรรยา (คุณเล็ก) เสร็จแล้วก็ให้ภรรยาเก็บ นับว่าผมโชคดีมาก

๒ สโมสรมหาวิทยาลัย

สโมสรมหาวิทยาลัย ย้ายจากข้างหน้าด้านประตูท่าพระจันทร์ มาอยู่ที่เรือนชั้นเดียวหลังเจ้าพ่อสิงห์โต ตอนเที่ยง ๆ มักจะมีเรือขายของมาจอดริมฝั่งหลายลำ มีลำหนึ่งทางพวกพนักงาน ม.ธ.ก. ตั้งชื่อไว้ว่า **"เล้าเต้อปั๊ก"** เพราะว่ามาทีไรก็โดนยกขึ้นบกทุกครั้ง และทุกคนก็รับประทานกันอย่างสนุกสนาน เพราะผู้ขายมีจิตใจอารี ยิ้มย่องผ่องใส พูดไทยไม่ค่อยชัด วันหนึ่ง มีการพนันเกิดขึ้นระหว่างนักศึกษากับพนักงานเดินโต๊ะบิลเลียดของสโมสร ว่าถ้าใครรับก๋วยเตี๋ยวมากที่สุดไม่ต้องจ่ายเงิน ผู้รับน้อยเป็นผู้จ่าย ใครรับหมดชามก่อนจะเป็นผู้สั่ง ผู้รับหมดทีหลังจะต้องสั่งตามด้วย สองนักพนันคือ **คุณปรีชา สุมาวงศ์** บุตรอาจารย์พระมนูเวทย์วิมลนาท และ**คุณบ่อ ดีประทีป** บุตรลุงสระ ดีประทีป คนงานม.ธ.ก. แต่ละฝ่ายมีนักศึกษาสมัครใจเชียร์อย่างหนาแน่น ผู้ตัดสินใจสั่งให้เจ้าเล้าเต้อปั๊กทำก๋วยเตี๋ยวแห้งเส้นใหญ่ก่อนคนละชาม และเริ่มรับประทานพร้อมกัน คุณบ่อรับประทานหมดก่อน จึงสั่งก๋วยเตี๋ยวน้ำเส้นใหญ่ เสียงเชียร์ให้อ้าปากกว้าง ๆ กลืนเลย ขณะเดียว

กันเล้าเต้อปั๊กก็ทำก๋วยเตี๋ยวน้ำเส้นใหญ่รอไว้ให้คุณปรีชา สุมาวงศ์ ปรากฏว่าคุณบ่อรับหมดก่อน และนำหน้าไปหลายชาม จนถึงชามที่ ๑๐ คุณปรีชาก็ต้องจ่ายเงิน เหตุที่คุณบ่อรับมากก็เพราะคุณบ่อเป็นมากเกอร์ เงินเดือนไม่เท่าไร และก็ไม่มีเงินจะจ่ายค่าก๋วยเตี๋ยวจึงต้องโหมให้สุดขีด

เรื่องคุณบ่อ ดีประทีปนี้ ตั้งแต่ออกจากทำหน้าที่สโมสรรมหาวิทยาลัย และพอย้ายไปอยู่นอกมหาวิทยาลัย คุณบ่อก็ถือบวช เป็นพระภิกษุ ณ วัดมหาธาตุใกล้กับมหาวิทยาลัย จนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไม่สึก ผมมีโอกาสพบบ่อย ๆ พระบ่อเป็นคนขี้เกรงใจผม พบกันทีไรตัวโก่งงอทุกครั้ง ยังแถมพูดครับทุกทีทั้ง ๆ ที่เตือนแล้วเตือนอีก จนต้องขู่กันว่าไม่ให้พูดครับอีกต่อไป

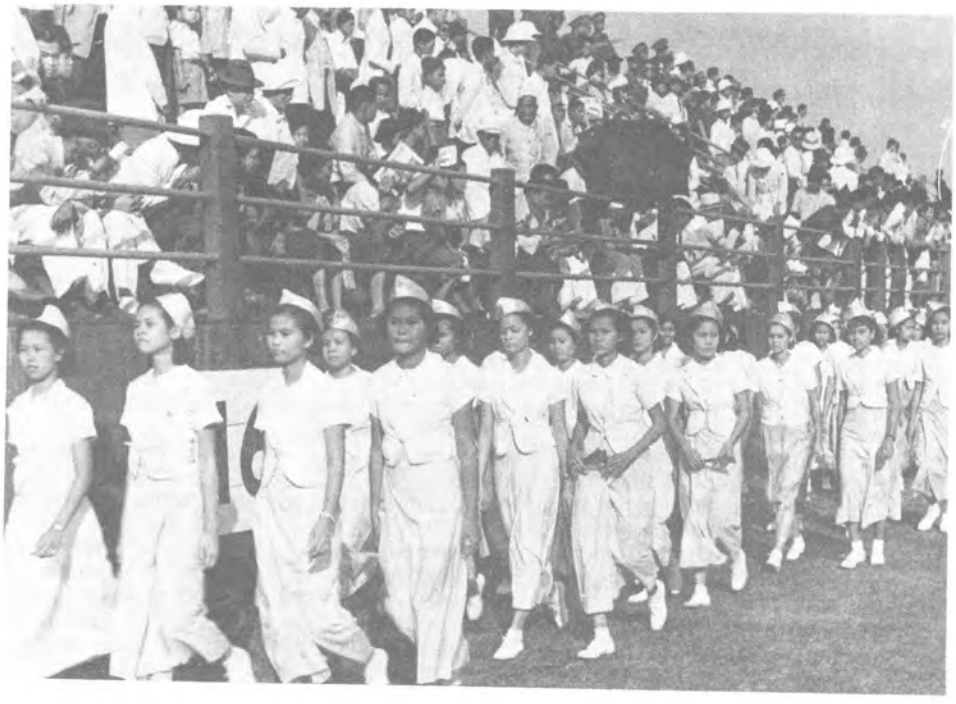
๓ ฟุตบอล ม.ธ.ก. เป็นอย่างไรบ้าง

เริ่มแข่งขันที่สนามหลวงกับจุฬาลงกรณ์เป็นครั้งแรก และต่อมาก็เริ่มแข่งขันที่ รร.สวนกุหลาบ เมื่อปี ๒๔๗๘-๒๔๗๙ แล้วจึงย้ายไปแข่งขันที่กรีฑาสถานแห่งชาติ การแต่งตัวเชียร์ครั้งแรกเข้าใจว่าเป็นปี ๒๔๗๘ ทางแผนกสโมสรได้ประกาศให้นักศึกษานำเสื้อยืดหรือเสื้อเชิ๊ตสีขาว ซึ่งไม่ค่อยได้ใช้มา ม.ธ.ก. จะทำการย้อมสีแดงหรือเหลืองให้ และก็ขอให้คอยรับเสื้อกลับคืนไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค คณบดีมหาวิทยาลัย ได้โทรศัพท์เรียกผมไปพบ โดยให้สวมเสื้อที่ย้อมไปด้วย ผมก็ใส่เสื้อสีแดง เดินไปที่คณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งคุณเดือนเป็นเลขาธิการอยู่ พอเห็นเท่านั้นก็บอกว่าคุณเป็นคอมมิวนิสต์หรือเปล่า อย่างนี้จะใส่เชียร์ไม่ได้ ต้องเอาสีเหลืองคาดกลางอกจึงจะใช้ได้ ให้จัดการด่วนผมต้องรวบรวมเสื้อทั้งหมดขนไปจ้างที่ตลาดมิ่งเมืองเย็บ เสื้อใครสีแดงก็ใช้คาดสีเหลือง เสื้อใครสีเหลืองก็ให้คาดด้วยสีแดง ต่อมาร้านยูเนี่ยนสปอร์ตร้านจำหน่ายเครื่องกีฬา ได้จัดทำขึ้นจำหน่าย หลายรูปแบบสุดแต่นักศึกษาจะเลือกตามใจชอบ ขอให้เป็นเสื้อเหลืองแดงก็แล้วกัน

สมัยก่อน ก่อนจะมีการแข่งขัน ทางผู้ใหญ่ของมหาวิทยาลัย ได้ตกลงว่ารายได้ทั้งหมด ยกให้แก่สมาคมปราบวัณโรค โดยหลวงทรงบุญยแพทย์ เป็นผู้ขอมา และมีการประชุมพิธีการต่าง ๆ ก่อนการแข่งขันที่กระทรวงกลาโหม ในการนี้ทางทหารได้ช่วยเหลือให้ยืมรถขนส่งนักศึกษาไปยังสนามฟุตบอลจำนวนฝ่ายละเข้าใจว่า ๑๕ คัน ถ้าแข่งขันแล้ว ฝ่ายแพ้ต้องโอนรถที่ใช้อยู่แล้วให้แก่ฝ่ายชนะเพื่อแห่แหนไปรอบ ๆ กรุงเทพฯ การร้องรำทำเพลงไม่มีอะไรมากมาย แต่ละคันก็ร้อง ม.ธ.ก. ฯ และก็เพลงสำนักไหนหมายชูประเทศชาติ เคยปรากฏว่า นักเชียร์มาราธอนเหล่านี้ยังเชียร์อยู่จนกระทั่ง ๗.๐๐ น. ของวันรุ่งขึ้น โดยเช่ารถบรรทุกเล็กวิ่ง นับว่ายอดจริง ๆ ผมเล่นครั้งสุดท้ายเข้าใจว่าปี ๒๔๘๙ ก็ยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ไม่มีการแปรอักษร ไม่มีภาพล้อการเมือง บางครั้งนักศึกษาใช้เดินจาก ม.ธ.ก. ถึง กรีฑาสถานแห่งชาติ

การแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา - ธรรมศาสตร์ พิธีมอบถ้วยและปืนแก่ทีมธรรมศาสตร์ ผู้ชนะ
(๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑)

ในเรื่องการเชียร์ฟุตบอลล์ระหว่างสองมหาวิทยาลัยนี้ไม่เหมือนกัน ที่ว่าไม่เหมือนกันเพราะฝ่ายจุฬาคัดผู้เชียร์จากนิสิต แต่ ม.ธ.ก. ในสมัยนั้นเที่ยวขอร้องฝ่ายหญิงจากร้านตัดเสื้อ ดัดผม บ้าง ที่รู้จักกัน นักศึกษาเองไม่ค่อยอยากจะไปเชียร์เลย แต่สำหรับพวกนักศึกษาชายไม่อั้น หามรุ่งหามค่ำ เชียร์กันเสียจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น ถ้าวันใดการแข่งขันชนะ น่าสนุกดีเหมือนกัน

๔ เชื่อมความสามัคคีที่สิงคโปร์และมาเลเซีย

พวกเราไปเล่นฟุตบอลที่ปีนัง อีโปร์ กัวลาลัมเปอร์ สิงคโปร์ ได้พบได้เห็นของแปลก ๆ เช่น การจราจร การทำถนน การกำจัดสิ่งปฏิกูลอุจจาระ การทำบัญชีของสำนักงานต่าง ๆ เพราะท่านผู้ประศาสน์การได้มีหนังสือให้กระทรวงการต่างประเทศติดต่อให้พวกเรามีโอกาสเข้าดูงานด้านต่าง ๆ นับว่าพวกเรานักกีฬาได้ประโยชน์มากมายเหลือเกิน ที่มาเลเซียสมัยก่อนปี ๒๔๘๐ เขาไม่มีส้วมซึม เขามีถังและก็มีรถมาขนถังไปถ่ายเทอีกทอดหนึ่ง เขาเทในบ่อใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๕ เมตร ถ้ามีผ้าอนามัยเขาก็เอาออกหมด ส่วนอุจจาระในบ่อ เขาใช้เครื่องจักรกวนและตีให้ย่อยแล้วมีน้ำยาทำลายเชื้อหมดทิ้งไว้ให้ได้กำหนดแล้วมีเครื่องสูบลงทะเลเขามีหลายบ่อ ยืนปากบ่อไม่เหม็น แต่บางคนมีการคลื่นไส้ ถ้าเป็นเครื่องใช้ไม้สอยที่ไม่ใช้แล้ว เขาก็ใช้เครื่องอัดเป็นสี่เหลี่ยมเอาไปทิ้งทะเล เรื่องถนนเขาเริ่มบดหิน คลุกยางมะตอย และเริ่มด้วยทราย ใช้รถบดถนน เขาทำให้เราดูทีละขั้นทีละตอนจนสำเร็จเป็นถนน, เรื่องบัญชีก็เช่นเดียวกัน มีการอธิบายให้ฟังอย่างละเอียด นับว่าได้ความรู้และสนุกสนานไปด้วย ในการไปครั้งนี้ **มีขุนประเสริฐศุภมาตรา** เป็นผู้ควบคุม ผมดูแลนักกีฬาและการเงิน

๕ พระตะบองและไซ่ง่อน

พวกเราไปแข่งขันฟุตบอลที่พระตะบอง ๑ ครั้ง และที่ไซ่ง่อน ๑ ครั้ง เจ้าแกวขี้โกงมากเวลาเรายิงประตูได้ เขาไม่ลงคะแนนให้ต้องเตือนกัน ขุนประเสริฐศุภมาตราควบคุม ผมดูแลนักกีฬาและการเงิน ขุนประเสริฐและผมพูดภาษาฝรั่งเศสได้ นอกนั้นไม่มีใครเป็นเลย ไซ่ง่อนมีที่เที่ยวมาก แต่เมื่อเห็นสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แล้ว ก็อดที่จะสงสารคนญวนไม่ได้ เช่น โรงแรมใหญ่ ๆ คนญวนจะเข้าพักไม่ได้ได้แต่เป็นบ๋อย รถรางถ้าฝรั่งขึ้น คนญวนต้องลุกให้ คนญวนนั่งอยู่ที่สนาม ฝรั่งอยากสูบบุหรี่นึกว่าขอนไม้ใช้เท้าวางบนบ่า และจุดบุหรี่สูบ แล้วก็เดินไปหน้าตาเฉย ที่อยู่ของชาวจีนก็มีโดยเฉพาะ เขาเรียกว่า "**โชลอง**" ร้านขายของในไซ่ง่อนน่าเข้าไปซื้อเพราะ ลูกครึ่งฝรั่งเศสเข้ามาจับบ่าเดินกอดไปชวนซื้อของเพื่อนที่ไปด้วยเข้าร้านนี้ซื้อจนเงินหมด ที่ตากอากาศก็น่าเที่ยว คือที่ "ก้าบ แซงค์ ชาร์ค"

เวลาพวกเรากลับทั้งสิงคโปร์ ปีนัง พระตะบอง ไซ่ง่อน ท่านผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย

และเจ้าหน้าที่สถานทูตไปรับกันเนืองแน่น พวกเราเข้า ม.ธ.ก. โดยรถ**"อ้ายโกร่ง"** เสียดายอ้ายโกร่งจริง ๆ

๖ เตรียมปริญญา ต.ม.ธ.ก.

ต.ม.ธ.ก. เกิดขึ้นเมื่อปี ๒๔๘๑ ผมจำได้ว่า รับครั้งแรกประมาณ ๑๕๐ คน และสมทบอีก ๔๐ คน รวม ๑๙๐ คน รวมทั้งประธานศาลฎีกาคนปัจจุบัน มีผู้หญิงเข้ามาได้คนเดียว แต่ไม่กล้าเรียน กลับไปเรียนพยาบาลศิริราช คนนั้นคือคุณราศรี เจริญเนติศาสตร์ เดี๋ยวนี้เป็นภรรยา ศจ. นายแพทย์เสนอ อินทรสุขศรี ขุนประเสริฐศุภมาตรา เป็นผู้อำนวยการสมัยนั้นใครทำผิดมาก ๆ ทาง ต.ม.ธ.ก. จะไม่ตีเอง แต่ให้ผู้ปกครองเป็นผู้มาตีในห้องประชุมใหญ่ ผมเป็นผู้นำจดหมายของ ต.ม.ธ.ก. ไปส่งให้ผู้ปกครอง เวลาตีผู้ปกครองมือสั่นหน้าซีด ศาสตราจารย์เจ.เอฟ.ฮัตเจสสัน ก้มหน้าและหันหน้าหนีเลย ผมไม่ขอเอ่ยชื่อเพราะผมรักทุกคน และผมเห็นว่าเป็นวิธีการประหลาดที่สุดในโลกและหาดูได้ยาก

วันหนึ่งผมตัดสินฟุตบอล ระหว่าง ต.ม.ธ.ก. ด้วยกัน ขุนประเสริฐศุภมาตรา ได้ยืนดูอยู่ที่บันไดระเบียงตึกโดม การเตะก็ย่อมมีหนักบ้าง เบาบ้างเป็นธรรมดา ขุนประเสริฐ เดินลงมาและสั่งให้เป่านกหวีดเลิกทันที พอรุ่งเช้าขุนประเสริฐก็เรียกผมและคู่กรณี ๒ คน เข้าไปพบ ให้ผมแต่งตัวเป็นผู้ตัดสินอีก ๒ คนแต่งตัวเป็นผู้เล่น แต่ในมือสวมนวมกันทั้งคู่ และเอาด้ายผูกข้อมือทั้งสองข้างห้อยกับกิ่งลั่นทม ยืดการ์ดมวยตลอดเวลา ผมก็ต้องใช้ปากอมนกหวีด พวกครู ๆ ก็อมยิ้มกันใหญ่ รู้สึกสนุกสนานกันมากพอควร ยืนอยู่อย่างนี้ประมาณ ๑๕ นาที จึงสั่งเลิก นักฟุตบอลล์ ๒ คน เดี๋ยวนี้คนหนึ่งเกษียณจากธนาคาร อีกคนเป็นที่ปรึกษากงสุลการค้าจะเกษียณปีนี้ ผมรักทั้ง ๒ คนมาก

ผมเป็นคนรักสนาม จึงให้ทำป้ายห้ามเดินลัดสนาม มีพวกครู ๆ เดินกันบ่อย ห้ามก็ไม่ค่อยฟัง เพราะเป็นการย่นระยะทาง แต่ทำให้สนามเป็นรอยทางเดิน วันหนึ่ง มหาทัพ วรกรรณ์ ป.๙ สอนภาษาไทย เดินลัดสนาม ผมก็ถามว่า ท่านมหาไม่เห็นป้ายหรือ ท่านก็บอกว่าไม่ได้สังเกต เป็นเวลาพอดีกับขุนประเสริฐกำลังลงจากโดม และเดินมา ต.ม.ธ.ก. (สำนักงานอยู่หอประชุมใหญ่ปัจจุบัน) มหาทัพก็หันมาทางผม และบอกว่า นั่นผู้อำนวยการเดินมา ผมอยากจะทราบว่า จะมีใครคนไหนกล้าพอที่จะว่าท่านได้ ผมก็อึดอัดเหมือนกัน พอขุนประเสริฐขึ้นมา ผมก็บอกว่า ผู้อำนวยการเดินลัดสนามอีกแล้วเวลาผมว่าคนอื่นเขา เขาก็ย้อนทันที ขุนประเสริฐบอกว่า คุณไม่รู้เรื่องเลย ผมทำประโยชน์ให้คุณ คุณควรจะขอบใจผมด้วยซ้ำไป ว่าแล้วก็แบมือสองมือ เห็นก้อนหินข้างละก้อน และบอกว่าถ้าไม่เดินมาเก็บ เด็กเล่นฟุตบอลอาจจะมีอันตรายได้ แหมน้ำขุ่นคลั่ก

สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒

๑ สถานพยาบาลธรรมศาสตร์

ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ม.ธ.ก. และโรงพยาบาลศิริราช ได้ตกลงกันเรื่องตั้งสถานพยาบาลโดยรับเฉพาะแต่ผู้ป่วยฉุกเฉินจากการทิ้งระเบิด มีบ้านพักนายแพทย์ประจำที่ ม.ธ.ก. ใช้ตึกเตรียมปริญญามีแพทย์ประจำ ๒ ท่าน คือ นายแพทย์บรรจง กรลักษณ์ นายแพทย์เล็ก ณ นคร ส่วนพยาบาลนั้นถ้าออกเวรก็ข้ามไปศิริราช มีเครื่องมือผ่าตัดครบถ้วน ถ้าเครื่องบินข้าศึกเข้าทิศใด ทางผู้มีหน้าที่ของรัฐบาล ก็จะโทรศัพท์ให้ทราบว่า เวลานี้เครื่องบินอยู่แห่งหนตำบลใด จำนวนมากน้อยประมาณเท่าใด และทิ้งระเบิดลงจุดใด มีผู้ป่วยบาดเจ็บกี่คน ให้ทาง ม.ธ.ก. จัดรถไปรับด่วน ผมและครอบครัวก็นอนติดกับห้องหมอก็ต้องคอยฟังเรื่องนี้ด้วยความตั้งใจ และก็ไปตามจุดหมายนั้น ในรถของเราก็มีคนงานคอยช่วยเหลือ เราใช้รถ "อ้ายโกร่ง" ฟอร์ด ๘ สองชั้น มีคันเดียวในประเทศไทย ซึ่งน่าจะเก็บไว้เป็นอนุสาวรีย์ แต่กลับไปรื้อเป็นรถบรรทุกเสีย การนำคนป่วยมาสถานพยาบาล ม.ธ.ก. จะต้องขับรถช้า ๆ ด้วยความระมัดระวังแบบเตรียมพร้อมเสมอ พอถึงก็ให้น้ำเกลือก็มี ผ่าตัดก็มี เช่น รายหนึ่งก็ตัดหนังส่วนหนึ่งไปติดไว้อีกส่วนหนึ่งที่เสียชีวิตก็หลายคน เราเอาศพเก็บไว้ก่อน ที่ห้องยามประตูทางออกท่าพระจันทร์อยู่ข้างซ้ายมือ เดี๋ยวนี้รื้อแล้ว และก็ได้โทรศัพท์แจ้งให้เทศบาลทราบ เพื่อติดต่อหาญาติ บางคนมีสัญชาตญาณ พอหวอก็รีบเก็บของมีค่าใส่กระเป๋าทันที เราจึงมักพบในกระเป๋าผู้ตายมีสายสร้อย นาฬิกา เราต้องรักษาไว้ให้เขาและญาติของเขา สมัยก่อนที่ผมอยู่ จึงมีความสัมพันธ์อย่างดีกับศิริราชมาก เราจะพบได้เสมอและแทบทุกวันมีหมอและนักเรียนแพทย์ข้ามมาเล่นฟุตบอลและวิ่งรอบ ๆ สนาม ตามความพอใจ

๒ ม.ธ.ก. เป็นกองบัญชาการเสรีไทยและเป็นที่เก็บอาวุธ

การส่งอาวุธได้ส่งมาทางเครื่องบิน เฉพาะในด้านธรรมศาสตร์ ซึ่ง**คุณวิจิตร ลุลิตานนท์** รับผิดชอบ ผมเป็นผู้รักษาแต่ผู้เดียว ไม่เคยมีผู้ใดมาสอบถามว่ามีอาวุธอะไรบ้าง จำนวนเท่าใด ผมเก็บไว้ที่ร้านพาณิชย์ ซึ่งเป็นห้องทำงานของผม ยาวประมาณ ๑๕ เมตร กว้าง ๕ เมตร สูง ๗ เมตร ใช้กระดาษปิดช่องรูโหว่หมด อาวุธมีมากเหลือเกิน ปืนกลเอ็มทรี ปืนคาบิน ปืนทอมสัน ปืนสั้น ๑๑ มม. ปืนบาซูก้า ปืนเปี๊ยต ส่วนลูกปืนมีเป็นแสน นับไม่หวาดไหว ลูกน้อยหน่าเป็นเข่ง ๆ แถมมีทีเอ็นทีอีกกองใหญ่ ที่เฉพาะห้องร้านพาณิชย์ ที่หน้าร้านพาณิชย์ มีเบนซินบรรจุถัง ๒๐๐ ลิตร จำนวนไม่น้อยกว่าร้อยถัง ตั้งระเกะระกะ ภายในร้านยังมีมุ้ง ผ้าห่ม สบู่ชนิดเป็นหีบเป็นจำนวนมาก เรื่องเบนซินนี้สำหรับไว้จ่ายในคราวคับขัน มุ้ง ผ้าห่ม สบู่ ส่งไปต่างจังหวัด

ส่วนชั้นล่างตึกรัฐศาสตร์ ก็มีอีกไม่น้อย จำนวนมากมายเช่นเดียวกัน ผมเป็นคนชอบมีหลักฐาน

จึงได้นั่งอยู่แต่ในห้อง และจดเลขหมายปืนต่าง ๆ แยกประเภทไว้ และรวมยอด กล้องส่องทางไกลไม่มีมาก เรื่องจดหมายเลขและทำบัญชีนี้ คุณวิจิตร ได้เรียกขึ้นไปต่อว่า ทำงานแบบนี้อย่าให้มีหลักฐานทำลายเสีย ผมได้ตอบไปว่าเพื่อความบริสุทธิ์ของผู้เก็บรักษา

เรื่องอาวุธต่าง ๆ นี้ คงเป็นข่าวใหญ่ถึงอังกฤษ อังกฤษจึงส่งนายพลจัตวา ชื่ออะไรจำไม่ได้ ขอเข้าชมในห้องเก็บสรรพาวุธ พอนายพลจัตวา เดินไปถึงกองทีเอ็นที ซึ่งบรรจุอยู่ในถุงพิเศษ แต่เล็ดลอดออกมาให้เห็นได้ จำนวนมากกองใหญ่ นายพลจัตวาออกจากห้องไปเลยแต่กลับไปรายงานให้ท่านอาจารย์ปรีดีทราบ ท่านได้บอกมาว่า นายพลจัตวาเขาสะดุ้ง เพราะถ้ามีใครจุดบุหรี่ หรือจุดไม้ขีดก็สามารถจะทำให้ ม.ธ.ก. พินาศ และอาจจะไปถึงศิริราชด้วย เผอิญไม่มีใครสูบบุหรี่ ผมก็สูบไม่เป็น และก็ไม่เคยให้ใครเข้าไปในห้อง ท่านจึงมอบให้คลังแสงทหารบกเอาไปรักษาทั้งหมด ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่เลย รวมทั้งอาวุธยุทธภัณฑ์

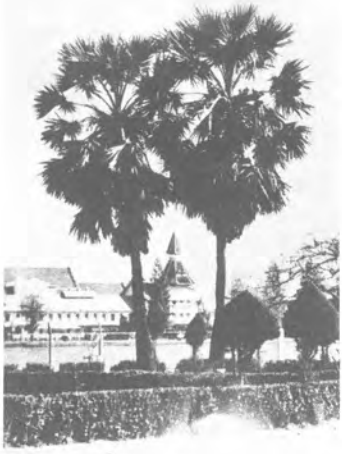
สมัยที่มีอาวุธอยู่ ทางตำรวจและศุลกากร มีหนังสือยืมปืนคาร์บินบ่อย ๆ ฝ่ายละร้อยสองร้อยกระบอก พร้อมกระสุน โดยอธิบดีเป็นผู้ลงนาม จำได้ว่าอธิบดีคือ พล.ต.อ.พระพิจารณ์พลกิจ คุณวิจิตรเป็นผู้สั่งผมให้จ่ายอีกทีหนึ่ง มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ผมขัดขืนคำสั่งผู้บังคับบัญชา โดยอธิบดีกรมตำรวจมีหนังสือให้ขุนพิชัยมนตรี ถือมา โดยขอลูกปืนทอมสันและคาร์บิน อย่างละหลายหมื่น ผมได้เรียนให้ขุนพิชัยมนตรีทราบว่า ลูกปืนทั้งสองอย่างหมด ขุนพิชัยก็กลับขึ้นไปพบคุณวิจิตร พอขุนพิชัยกลับ ผมก็ไปเรียนให้คุณวิจิตรทราบว่า ลูกปืนมี แต่ผมสงสัยทางตำรวจมาก เพราะหมู่นี้ขอติด ๆ กันบ่อยเหลือเกิน ถ้าเราให้ไปแล้ว เราจะมีปืนไว้ทำอะไร ก็เท่ากับมีไม้พลองเท่านั้น คุณวิจิตรไม่พูดว่ากระไร

เรื่องดังกล่าวมานี้ เป็นเหตุให้ตำรวจยกพลไปบ้านผมที่ทุ่งมหาเมฆ มีพ.ต.อ.อรรณพ พุกประยูร พลตำรวจจัตวา รัตน์ วัฒนะมหาด (คงจะเขียนนามสกุลไม่ค่อยถูก) และมีนายตำรวจอีกหลายนาย เข้าค้นบ้าน ได้ปืนสั้น ๑๑ มม. ๑ กระบอก ทอมสัน ๑ กระบอก คาร์บิน ๑ กระบอก เอ็มทรี ๑ กระบอก ปืนสั้น ๒ กระบอก ปืนเหล่านี้ผมจดทะเบียนไว้เรียบร้อย กระบอกละ ๕๐ บาท แถมคุณอรรณพ ยังถามแม่บ้านผมว่า มีเครื่องส่งวิทยุไหมแม่บ้านบอกว่าไม่มี เขาเลยสั่งว่า พรุ่งนี้ให้ไปพบที่สันติบาล ผมก็ไปพบ ก็ไม่มีอะไร นอกจากเขาขอยืดปืนไว้ทั้งหมด ผมก็เข้าพบ พล.ต.อ. จำรัส มัณฑุกานนท์ เพื่อขอปืนสั้นคืนทั้งหมด และกว่าจะได้คืนมาก็เสียเวลาไปประมาณ ๒ เดือน (คุณจำรัสเป็นเพื่อนกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ นักเรียนโรงเรียนเดียวกัน ยศของนายตำรวจขณะนั้นก็ไม่ได้)

ต่อมาไม่กี่วัน ทางทหารบกส่งร้อยเอกเลื่อนและทหารไปควบคุมห้องทำงาน มีการใช้ไม้ไผ่กระทุ้งทั้งเพดานและพื้น เผื่อจะมีอะไรซ่อนอยู่ แต่แล้วก็ไม่พบอะไรเฝ้าอยู่ประมาณ ๑ อาทิตย์

ต่อมาทางพลเอกอะไรจำไม่ได้ (ดูเหมือนจะเป็นพลเอกสวัสดิ์) ให้ไปพบที่กลาโหม และสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ เป็นเวลาร่วมสองชั่วโมง จึงปล่อยตัวกลับ และต่อมาทางทหารได้เรียกตัวให้ไปพบที่วังสวนกุหลาบ โดยมีทหารถือปืนคุ้มกัน ๒ คน สอบถามประมาณ ๒ ชั่วโมง จึงปล่อยตัว ครั้นหลังนี้ถามว่า ทำไมถึงให้ปืนเปี๊ยตแก่บ้านคุณทองอินทร์ยืมไป ก็บอกว่าเขาเป็น ร.ม.ต. เขาสั่งก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่ง บ้านนี้ผลิตปืนเปี๊ยตได้เหมือนของจริง คงขาดที่ทำไม่ได้คือ ที่เล็งอย่างเดียว

หนังสือที่ระลึกธรรมศาสตร์บัณฑิต ๒๔๘๒

ธรรมเปนอำนาจ

ประวัติชาวธรรมศาสตร์ขอนแก่น

จารุมุกด์ เรืองสุวรรณ*

ชาวขอนแก่น รู้จักกับ **"มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"** หรือ **"ม.ธ.ก."** มาแต่ พ.ศ.๒๔๗๗ เมื่อ มหาวิทยาลัยนี้ ได้ประกาศรับนักศึกษา ที่เป็นข้าราชการ ครูประชาบาล ทนายความ ทั่วประเทศ และเมื่อประกาศนี้มาถึง จังหวัดขอนแก่น ก็ได้มี ข้าราชการ ครูประชาบาล สมัครเข้าเป็น นักศึกษามาก รุ่นแรกในขอนแก่นที่จำชื่อได้ มี ๑.นายปลด เทิงวิเศษ ครูประชาบาล ๒.นายอิสระ คุตตรานนท์(อ่อนสา) เสมียนศาลจังหวัดขอนแก่น ๓.นายก้อนทอง ตรีศรี (นายกวี ตรีศรี) ครูประชาบาล ๔. นายชื่น ชูพิพัฒน์ เสมียนศาลจังหวัดขอนแก่น นอกจากนี้ก็มีครูประชาบาลหลายคน จำชื่อไม่ได้ แต่ที่เรียนสำเร็จ คนแรกและรุ่นแรกที่สุดที่สอบ ณ สนามสอบ โรงเรียนประจำจังหวัดขอนแก่น "ขอนแก่นวิทยายน" มีคนเดียวคือ "นายปลด เทิงวิเศษ" ได้เป็น "ธรรมศาสตร์บัณฑิตย์" หรือ "ธ.บ." คนแรกของขอนแก่น เสียงเล่าลือกระฉ่อนไปทั่วทั้งจังหวัด เพราะได้เลื่อนชั้นขึ้น บรรจุเป็น "ผู้ตรวจการเทศบาล" ทันที คนต่อมาก็คือ "นายอ่อนสา หรือ อิสระ คุตตรานนท์" ได้เลื่อนชั้นขึ้นเป็น "รองจ่าศาลอาญา" ทันที

นักศึกษา รุ่นต่อๆมาจึงเป็น "ครู วุฒิป.ป." เกือบหมด เช่น "นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ ป.ป.ม.๘. นายแคล้ว แสนช่าง ป.ป.ม.๘ นายทวี พาทีทิน ป.ป.ม.๘. นายช่วง ไชยกุมาร ป.ป."

***จารุมุกด์ เรืองสุวรรณ** (๒๔๖๘-ปัจจุบัน)* จารุมุกด์ เรืองสุวรรณ มีพื้นเพเป็นคนจังหวัดขอนแก่น เกิดเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๖๘ ในครอบครัวของข้าราชการ จารุมุกด์จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนหนองคายวิทยาคารเมื่อพ.ศ.๒๔๘๕ หลังจากนั้นจึงเข้ามาศึกษาในชั้นเตรียมปริญญาแห่งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง นับเป็นต.ม.ธ.ก.รุ่นที่ ๖ และหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิต จารุมุกด์มีอาชีพเป็นทนายความเรื่อยมานับแต่พ.ศ.๒๔๙๑ จนกระทั่งปัจจุบัน

แต่ได้ย้ายเข้ารับราชการที่กรุงเทพหมด คงเหลือเป็นครู อยู่ที่โรงเรียนประจำจังหวัดขอนแก่น ขอนแก่นวิทยายน คนเดียวที่สำเร็จ "ธรรมศาสตร์บัณฑิตย์" ที่ขอนแก่นคือ "นายแคล้ว แสนช่าง หรือ นายแคล้ว นรปติ" ส.ส.ขอนแก่น เมื่อสำเร็จก็ลาออกจากราชการครูมาเป็น ครูโรงเรียนราษฎร์ "ศิริศาสตร์ศึกษา" และเป็นทนายความด้วย ส่วนนอกนั้นสำเร็จที่กรุงเทพทั้งหมด นายโสภัณ สุภธีระ สำเร็จเมื่อเป็น ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่อยู่ที่ โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล จังหวัดอุดรธานี จึงลาออกไปเป็นนายอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วลาออกมาสมัครผู้แทนราษฎรขอนแก่น แข่งขันกับ หลวงพิพัฒน์พลกาย (นายกระจ่าง วิโรจน์เพ็ชร) ซึ่งเป็นผู้แทนคนแรกและคนเดียวของขอนแก่นที่เลือกตั้ง โดยทางอ้อม โดยรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.๒๔๗๕ เมื่อ นายโสภัณ สุภธีระ สมัครผู้แทนราษฎรคนแรก ใส่ "เสื้อครุย" ธรรมศาสตร์บัณฑิตย์ และหมวกปริญญาสีดำพู่สีเหลืองห้อยลงด้านหน้าหมวก ประชาชนชาวขอนแก่นได้เห็นครั้งแรก เด่นที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด เห่อกันนิยม นายโสภัณ สุภธีระ ด้วยคะแนนท่วมท้น เพราะมี "ปริญญา" คนเดียว และคนแรกที่สมัครผู้แทนขอนแก่น และเป็น "ทนายความ" ที่มีปริญญา ธ.บ.ว่าความในศาลจังหวัดขอนแก่นคนแรก คนเดียว เพราะทนายความรุ่นก่อนๆเป็น ทนายความชั้นสองสอบบรรจุเอาใบอนุญาต,เมื่อเป็นนักศึกษาธรรมศาสตร์เรียนไม่สำเร็จสักคนเป็นทนายความชั้นสองอยู่จนตายทุกคน

จากนั้นต่อมาก็มีคนที่เรียนสำเร็จจากกรุงเทพลาออกจากราชการไปเป็นทนายความที่ขอนแก่นก็มี "นายสวัสดิ์ พึ่งตน" , "นายพิณ โสภณ" , "ร.ต.ท.เสวต ชุมแวงวาปี", "นายสันต์ ภู่ประเสริฐหรือ ธีรนิติ" ส่วนข้าราชการไม่ทราบเพราะไม่ได้แสดงตัวกันเลย เนื่องจากถ้าสำเร็จจากธรรมศาสตร์ มักมีคนมองว่า "หัวเอียงซ้าย" ข้าราชการจึงไม่อยากแสดงตัวว่าสำเร็จจากธรรมศาสตร์ จึงยังไม่มีการรวมตัวกัน เป็นชมรม หรือ กลุ่ม อย่างเดี๋ยวนี้ ต่างคนต่างอยู่ตัวใครตัวมัน จนกระทั่ง ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง สงบลงจึงเห่อกันว่า เป็นธรรมศาสตร์ เพราะชาวธรรมศาสตร์ อันมี "ฯพณฯปรีดี พนมยงค์" ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นหัวหน้า "ขบวนการเสรีไทย" กู้ชาติให้พ้นจากการถูกยึดครองจากฝ่ายสัมพันธมิตรที่ชนะสงคราม ปลดแอกหลุดพ้นจากอำนาจการยึดครองของทหารญี่ปุ่นได้ชัยชนะ นักศึกษาธรรมศาสตร์แทบทั้งหมดเป็น "พลพรรคเสรีไทย" จึงได้รับการนิยมยกย่องสรรเสริญ ทุกหนทุกแห่ง ใครสำเร็จธรรมศาสตร์บัณฑิตย์ สมัครผู้แทนราษฎรต้องได้รับเลือกตั้งทุกจังหวัด เพราะประชาชนพลเมืองเลื่อมใส ยุวชนต่างอยากเรียนธรรมศาสตร์กันเป็นส่วนมาก เพราะ บรรดาข้าราชการ นักการเมือง ล้วนแต่ ชาวธรรมศาสตร์ทั้งนั้น เช่นที่ขอนแก่นที่แสดงตัวก็มี "นายสุวรรณ รื่นยศ ปลัดจังหวัด, นายทัศน์ กลีบโกมุท นายอำเภอเมืองขอนแก่น, นายพิศ พรหมนาถ นายอำเภอซุมแพ นายขจิต ไชยาคำ นายอำเภอพล นายทัศน์ กลีบโกมุท ลาออกจากนายอำเภอเมืองขอนแก่น สมัครผู้แทนราษฎร ร่วมกับ นายโสภัณ สุภธีระ ก็ได้รับ

เลือกตั้งทันที นายผล แสนสระดี ธรรมศาสตร์บัณฑิตย์ สมัครผู้แทนราษฎรเขต ๒ ก็ได้รับเลือกตั้งทันที ทุกๆคนอยากเรียนธรรมศาสตร์ เมื่อมี แผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง "ต.ม.ธ.ก." ขึ้นแทน ม.๘.เดิม เด็กขอนแก่นที่ไปเรียนเตรียมรุ่นแรก(รุ่น๒.) คือ นายอำนวย สุนทรพิทักษ์ อดีตจ่าศาลจังหวัดขอนแก่น นายกษิณ เหมวงษ์ อดีตสรรพสามิตต์จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ต่อมา จึงมีนายสมเจตน์ เสนาวงษ์หรือวิญญู เสนาวงษ์, นายภิญโญ ภู่ประเสริฐหรือ ธีระนิติ นายจารุมุกด์ เรืองสุวรรณ ฯลฯ เป็นนักศึกษาเตรียมธรรมศาสตร์ นายดุสิต โทบุราณ, นายสำราญ โยทองยศ เรียนเตรียมอุบล ฯลฯ

การจัดงานชาวธรรมศาสตร์ครั้งแรกในขอนแก่น

ครั้น วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ **"คณะรัฐประหาร"** ยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเรือนที่มีผู้แทนราษฎรชุดเสรีไทยมากที่สุด เริ่มเปลี่ยนแปลงกระจายอำนาจของชาวธรรมศาสตร์และการเมือง เปลี่ยนชื่อเป็น "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" "ม.ธ." เหมือนทุกวันนี้ แยก ไปตั้ง "คณะรัฐศาสตร์" ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ตั้งสำนักอบรมเนติบัณฑิตยสภา แบ่งแยกคณะต่างๆ ออกจาก ธ.บ.ทั้งหมดเป็นแต่ละปริญญา เช่นทุกวันนี้ นักศึกษารุ่นนั้น เดินขบวน ชุมนุมต่อต้าน ถูกจับกุม ปราบปราม เข่นฆ่า ต่างแยกย้ายกันออกประกอบอาชีพทนายความตามจังหวัดของตนมากขึ้นๆ ต่อมายุคพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ สั่งให้จับตามองชาวธรรมศาสตร์อยู่ทุกจังหวัด ข่มขู่คุกคามจนกลัวลานไปตามๆกัน ไม่มีใครกล้าแสดงตัวกันอีก

ดังนั้นในจังหวัดขอนแก่นนักศึกษาที่กลับมาเป็นทนายความรุ่นใหม่แต่ พ.ศ.๒๔๙๐ ก็เริ่มมี คือ "นายภิญโญ ภู่ประเสริฐ เวลานี้ท่านเปลี่ยนเป็น ธีระนิติ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา" ,นายประมวล จันทนพิมพ์ อยู่สำนักงานนายโสภัณ สุภธีระ จนถึงทุกวันนี้, นายจารุมุกด์ เรืองสุวรรณ ส่วน นายสมเจตน์หรือวิญญู เสนาวงษ์ เป็นทนายความอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ถูกจ้องเก็บตัวขืนอยู่ไปจะตายเปล่า จึงบวชเป็น "พระภิกษุมาอยู่จำพรรษาที่วัดหนองแวงขอนแก่น" เก็บตัวเงียบๆ จึงสึกออกมาอยู่กับ นายจารุมุกด์ เรืองสุวรรณ, ตั้งสำนักงานเรียกว่า "สำนักงาน ร.ท.จารุบุตร เรืองสุวรรณ ได้ทนายความรุ่นน้องมาร่วมอีกคือ นายดุสิต นาสมใจ ส่วนข้าราชการที่กล้าแสดงตัวว่าเป็น ธรรมศาสตร์ก็คือ นายดุสิต โทบุราณ รับราชการเป็นเสมียนศาลจังหวัดขอนแก่น เวลานี้เป็น ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลแพ่ง, นายประพจน์ วัฒนขำ สหกรณ์อำเภอพอง นอกนั้นไม่กล้าแสดงตัวว่าเป็นธรรมศาสตร์เลยทั้ง ๆ ที่สำเร็จจากธรรมศาสตร์มาใหม่ๆ

ครั้ง พ.ศ. ๒๔๙๒ เดือนธันวาคม ชาวธรรมศาสตร์รุ่นหนุ่มที่ประกอบอาชีพทนายความในจังหวัดขอนแก่น มี "นายภิญโญ ภู่ประเสริฐ, นายจารุมุกด์ เรืองสุวรรณ, นายวิญญู เสนาวงษ์, นายดุสิต นาสมใจ ทนายความ ได้ชวนกันจัดงานชุมนุมชาว เหลืองแดง" ขึ้นจึงได้ไปชักชวน

ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ขอนแก่น ๒๕๐๘

ทนายความรุ่นเก่า มี นายโสภัณ สุภธีระ, นายสวัสดิ์ พึ่งตน, นายแคล้ว แสนช่าง ให้ร่วมงานด้วย แต่-ไม่กล้าร่วมมือเลยเพราะกลัวอำนาจมืด จะหาว่าเป็น "ลูกศิษย์นายปรีดี" จึงไปชวนชาวธรรมศาสตร์ที่เป็น ข้าราชการที่ศาลมี "นายดุสิต โทบุราณ, นายอำนวย สุนทรพิทักษ์ ร่วมด้วยอย่างเต็มใจแต่ นายดุสิต โทบุราณ เท่านั้น นายอำนวย สุนทรพิทักษ์ ครึ่งๆกลางๆทั้งกล้าทั้งกลัว จากนั้นไปชวนที่ ศาลากลางจังหวัด ไม่มีใครร่วมด้วยเลยอ้างว่าทางการไม่ให้จัด คำเดียว

เรายังไม่หมดหวัง จึงให้นายดุสิต โทบุราณไปกราบเรียน "คุณหลวงชนาณัติกรรม" ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดขอนแก่น ซึ่งขณะนั้นมี ผู้พิพากษาเพียง สามคนผู้พิพากษารองมี "คุณสุข หงสกุล, คุณจรอง อมรักษ์" ทั้งๆที่ คุณหลวงชณานัติกรรม (โชติ ชัยโชดก) ท่านไม่ใช่ชาวธรรมศาสตร์ แต่ท่านสำเร็จ "เนติบัณฑิต" ก่อนตั้งธรรมศาสตร์ ท่านจึงเรียกทนายความ ผู้ริเริ่มจัดงานไปถามว่า

"มีใครร่วมบ้าง" พอได้ยินทุกคนตกใจคิดว่า คงไม่ร่วมอีกตามเคย พวกผู้ริเริ่มจึงตอบว่า "ที่ศาลากลางไม่มีเลย ครับ"

"ทำไม ไม่มีคนร่วม" ท่านถามด้วยความสงสัยมาก

"ทุกคนต่างกลัว ถูกจับ ครับ เพราะทางการกำลังจ้องชาวธรรมศาสตร์อยู่" พวกผู้ริเริ่มตอบด้วยความตกใจว่าจะไม่ได้รับการอนุญาตให้จัดอีกตามเคย

"กลัวทำไม? คุกตารางมีไว้ขังคน ไม่ใช่ขังหมา เราทำถูกกฎหมายกลัวทำไม" ท่านพูดขึ้นมาด้วยเสียงดังกึกก้อง พร้อมกับหัวเราะร่วน

เมื่อเราเชิญท่านเป็นประธาน ท่านรับทันที ไม่ต้องให้ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นคือ "คุณเจริญ ภมรบุตร" ดังนั้นทุกคนต่างร่าเริงยินดีมากที่ได้จัดงานชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ขึ้นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ขอนแก่น ต่อมาจึงพิมพ์คำเชิญชวนออกไปแจก และขอสถานที่ หน้าศาลากลางจังหวัดขอนแก่น เวลานั้นก็คือ "บริเวณโรงภาพยนตร์ราชา" นี่เอง แต่ทางราชการไม่อนุญาต จึงไปขออนุญาตเทศบาลเมืองขอนแก่น ในยุคนั้นได้ให้จัดขึ้นที่ "ศาลาสุขใจ" ตรงศาลเทพารักษ์ หลักเมืองเดี๋ยวนี้ เวลานั้นยังไม่ได้ตั้ง ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองเลย

จึงได้จัดงาน **"ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ขอนแก่น"** ขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๙๒ โดยมี คุณหลวงชณานัติกรรม (โชติ ชัยโชดก) ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดขอนแก่น เป็นประธานจัดงานคนแรกของขอนแก่น ผู้พิพากษาทั้งหมด จึงเป็นกรรมการด้วยมี นายภิญโญ ภู่ประเสริฐ, นายจารุมุกด์ เรืองสุวรรณ, นายวิญญู เสนาวงษ์, นายดุสิต นาสมใจ, นายดุสิต โทบุราณ นายอำนวย สุนทรพิทักษ์, นายประพจน์ วัฒนขำ นายเชวง เชื้อโชติ, นายเสริม มังกรดิน อัยการจังหวัด, นายสมถวิล วชันรัตน์ อัยการผู้ช่วย นอกนั้นมาร่วมแล้วรีบหนีไป มีแขกไม่เกินยี่สิบคน แต่ ทุกคนต่างสนุกสนานรื่นเริง เต็มที่ จนดึกดื่นเที่ยงคืนจึงเลิก

เมื่องานปีแรกสำเร็จเสร็จสิ้นลงด้วยดี ปีต่อๆมา จึงได้จัด โดยเอาวันที่ ๑๐ ธันวาคม ของทุกๆปี เป็นวันงานเรียกว่า "**วันธรรมศาสตร์**" ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลทุกคนที่ย้ายไปอยู่ขอนแก่น จึงเป็นประธานจัดงานทุกๆปี โดยจัดที่บริเวณศาลจังหวัดขอนแก่น และที่สนามหน้าศาลากลางจังหวัด จนกลายเป็นประเพณีสืบมาถึงทุกวันนี้ มีการแข่งขันฟุตบอลล์กันกับ ศิษย์เก่าจุฬาลงกรณ์อยู่เป็นประจำ จนเป็นประเพณีแล้ว

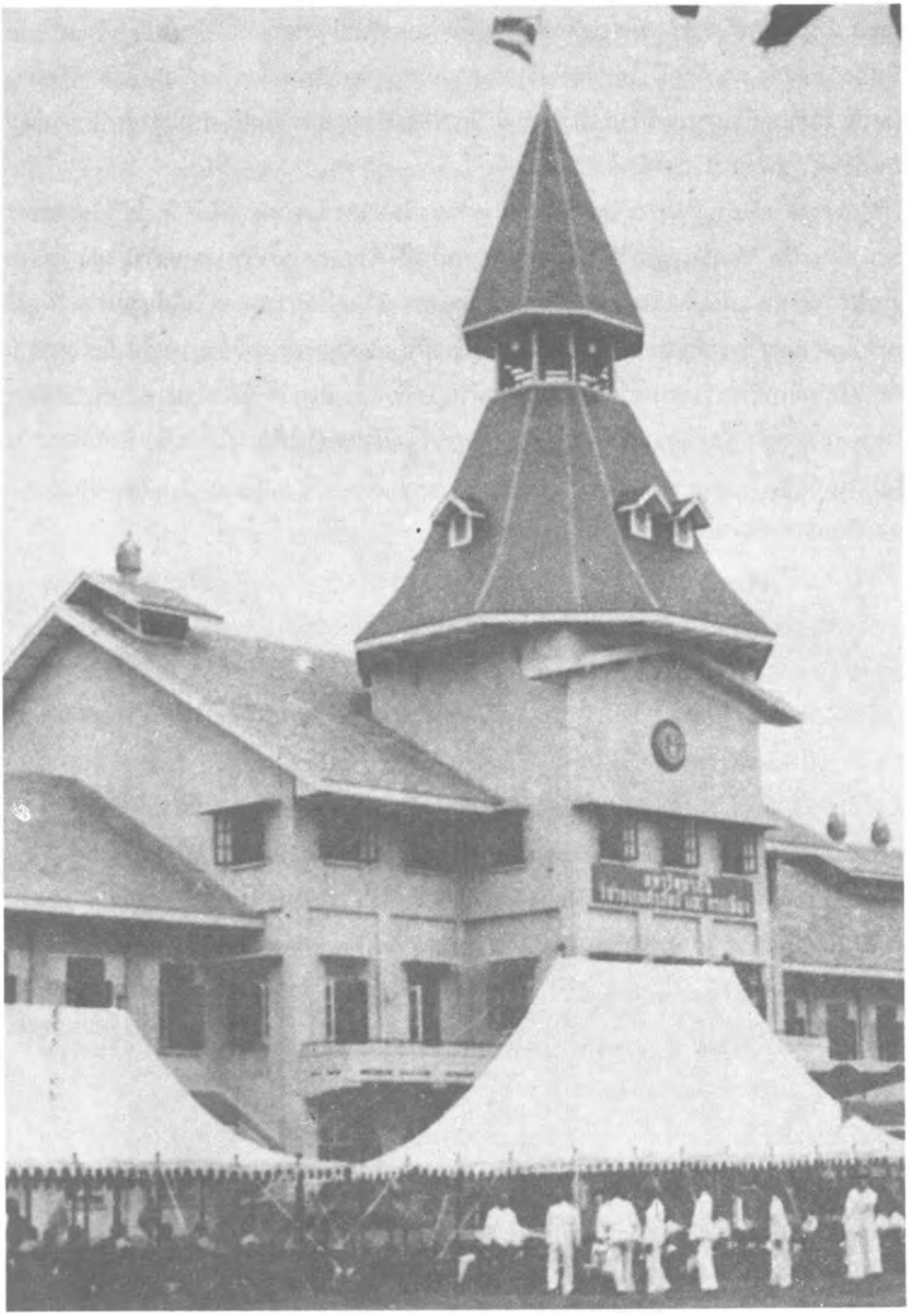
แต่-หลายปีมาแล้ว การจัดงาน ชุมนุมชาวธรรมศาสตร์ ตามต่างจังหวัด ได้วิวัฒนาการใหม่ กลายเป็น "**การจัดงานเพื่อ แสดงตนว่า คนใดมี ตำแหน่งหน้าที่ทางราชการสูงส่ง ร่ำรวย หรือไม่**" เท่านั้น แม้จะสำเร็จมารุ่นหลังคราวลูกๆหลานๆก็ใหญ่โตกว่าทุกคนไม่ได้มุ่งหมาย "ผดุง" สถาบันของมหาวิทยาลัยเลย หากมีเรื่อง ราว เกี่ยวกับ มหาวิทยาลัยขอร้องมา หรือ มีเหตุการณ์เกี่ยวกับนักศึกษาธรรมศาสตร์ จะกลับใจต่อต้าน เกลียดชัง ยิ่งกว่า ผู้สำเร็จมาจากสถาบันอื่นๆ การจัดงานทุกครั้ง ร้องเพลงว่า "แยกกันเราตายๆๆๆ" ก็ยังแยกกันได้อย่างไม่น่าเชื่อ ยิ่งกว่าสถาบันอื่นๆทั้งหมดในประเทศ ทุกคนต่างกดต่างข่มชาวธรรมศาสตร์ด้วยกันเอง ทั้งๆที่สถาบันอื่นเขาช่วยกันอย่างเหนียวแน่นอยู่เวลานี้.

รักชาติยิ่งชีพ

รัก อื่นหมื่นสิ่งแม้น ตรึงใจ เราเอย
ชาติ เชิดเทิดเหนือใด นบน้อม
ยิ่ง ศัตรูหมู่พาลไพ- รีจู่ โจมแฮ
ชีพ และเลือดเนื้อพร้อม อุทิศกู้เกียรติไทย.

จารุมกด์ เรืองสุวรรณ

(โคลงสี่กระทู้ซึ่งได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดที่แผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อพ.ศ.๒๔๘๖ แต่งโดย จารุมุกด์ เรืองสุวรรณ ดร.เสริม วินิจฉัยกุลผู้อำนวยการชั้นเตรียมปริญญาฯ เป็นผู้มอบรางวัล)

พิพิธภัณฑ์เสรีไทย กับหอประชุมมหาวิทยาลัย วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ศาสตราจารย์ น.อ.สมภพ ภิรมย์ ร.น. ราชบัณฑิต*

ความเดิม

ร.อ.วัชรชัย ไชยสิทธิเวช ร.น. ราชองครักษ์ ในฐานะนายทหารคนสนิทของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการ ได้มาหาผม ณ ที่ทำการกองเทคนิค กรมอู่ทหารเรือ[๑] และแจ้งว่า ฯพณฯ ใคร่จะให้ผมเป็นสถาปนิก ออกแบบพิพิธภัณฑ์เสรีไทยกับ หอประชุมมหาวิทยาลัย-วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แล้วจะนัดวันเวลาให้ไปพบ ฯพณฯ

ผมในฐานะสถาปนิกจบจากมหาวิทยาลัย ปริญญารุ่นแรก อยู่ในวัยที่กระตือรือร้น ใคร่จะมีโอกาสได้ออกแบบแสดงฝีมือ เพื่อชื่อเสียง เกียรติคุณในอนาคต เมื่อได้มีโอกาสอันยิ่งใหญ่เช่นนี้ จึงเป็นธรรมดา ดีใจจนเรียกว่า เนื้อเต้น

ประการแรก ร.อ.**วัชรชัย ไชยสิทธิเวช** ร.น. เป็นลูกทหารเรือ ผมเป็นลูกทหารเรือ บิดาของเราทั้งสองเป็นเพื่อนเมาเหล้ามาด้วยกัน เมื่อผมกำลังศึกษาอยู่ในคณะสถาปัตย์ ฯ จุฬา ฯ ร.อ.วัชรชัย ซึ่งผมเรียกว่า **พี่ตุ๊** ได้มาให้ออกแบบบ้านหลังเล็ก ๆ เพื่อปลูกที่ซอยประสานมิตร ถนน

---

*ศจ.นอ.ภิรมย์ ร.น. สำเร็จการศึกษาได้รับสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ ได้รับประกาศนียบัตรเป็นรุ่นที่ ๖ โรงเรียนส่งกำลังบำรุงทหารบก และวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรตามลำดับ ศจ.น.อ.สมภพ ภิรมย์เป็นนักวิชาการทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรมที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ท่านเคยดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ทางด้านสถาปัตยกรรม และคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอธิบดีกรมศิลปากรตามลำดับ

(๑) กรมอู่ทหารเรือ ยังคงตั้งอยู่ในสถานที่เดิมจนกระทั่งปัจจุบัน คือ บริเวณข้าง ๆ วัดระฆังโฆสิตาราม หรือตรงข้ามกับบริเวณท่าราชวรดิษฐ์ในปัจจุบัน

สุขุมวิท ครั้นผมศึกษาจบ พี่ตุ๋มีโอกาสสนับสนุนลูกทหารเรือด้วยกัน จึงให้ผมได้มีโอกาสออกแบบพิพิธภัณฑ์เสรีไทย กับหอประชุมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

นอกจากนั้นแล้วระหว่างที่ผมเป็นนายทหารเรือใหม่ ๆ พี่ตุ๋ฝึกสปิริตของผมให้มี เอสปริ-เดอ คอรพ์ โดยเอาผมลงเรือยามฝั่ง ออกฝึกในทะเลในเวลากลางคืน คลื่นจัด ลมจัด เดือนมืด ให้ผมเข้มแข็งแบบทหารเรือด้วยเสมอ

เมื่อพี่ตุ๋มาบอกว่า ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ให้ผมไปพบ ฯพณฯ เพื่อแจ้งความประสงค์ในการออกแบบอาคารดังกล่าว พร้อมทั้งนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ (คือทำเนียบ ท่าช้างวังหน้า)[๒] และบุคคลพร้อมที่จะให้ผมไปพบ วันนั้นจำไม่ได้ว่า วันอะไร วันที่เท่าใด เวลาจำได้ว่า **๐๗.๐๐ น. ให้ไปพบ คุณสวาท อินทรสุขศรี** แบ๊คหลัง ฟุตบอลธรรมศาสตร์ ที่ประตูทำเนียบ ท่าช้างวังหน้า

ผมจึงไปพบตามวัน เวลา สถานที่ และพบคุณสวาท อินทรสุขศรี ตามนัดหมาย อนึ่งผมพอคุ้นกับคุณสวาท อินทรสุขศรี อยู่บ้าง เพราะท่านเป็นแบ๊คหลัง เล่นแรง ระหว่างการแข่งขันฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์

พบรัฐบุรุษ

คุณสวาท อินทรสุขศรี ได้นำผมไปพบ ฯพณฯ ปรีดีที่เรือนไม้เล็ก ๆ ปากคลองหลอด หรือปากคลองโรงไหมเดิม (ความจริงคือ คลองคูเมืองของพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเราเรียกกันผิด ๆ ว่าคลองหลอด เมื่อใดจะเรียกให้ถูกสักที คลองคูเมืองกรุงธนบุรี ไม่ใช่คลองหลอด) สภาพของเรือนรับรองของท่านเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวง่าย ๆ ธรรมดา ๆ ไม่มโหฬารเลย

ท่านผู้อ่านลองวาดมโนภาพดูว่า นายทหารยศเพียงนายเรือ ในเครื่องแบบนายทหารชั้นผู้น้อยเมื่อได้มีโอกาสพบ ฯพณฯ ผู้สำเร็จราชการรัฐบุรุษ ผู้นำผู้ต้นคิดในการปฏิวัติจากระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราช เป็น ระบอบปรมิตาญาสิทธิราช และ ฯพณฯ ทรงคุณวุฒิ เป็นด๊อกเตอร์กฎหมายจากฝรั่งเศส ทรงด้วยวิทยาคุณ บุคลิกภาพสง่างาม สุภาพเรียบร้อยและท่าทางภาคภูมิน่าเกรงขาม

แต่ท่านได้ให้โอกาสนายเรือเล็ก ๆ ได้มีโอกาสเข้าพบ ตัวต่อตัว นั่งตรงข้ามกันที่โต๊ะกาแฟ และมีกาแฟร้อน ๆ ชงกลิ่นหอมฉุยในตอนเช้าอันสดใส ในบรรยากาศที่เรือนพักของ ฯพณฯ ผู้สำเร็จราชการ ท่านลองคิดดู ผมนายเรือเล็ก ๆ จะตื่นเต้น ระมัดระวังตัวเพียงใด

---

(๒) ปัจจุบันอาคารดังกล่าวยังใช้เป็นสถานที่ทำการของ UNICEF ลักษณะอาคารเป็นเรือนกึ่งไม้กึ่งคอนกรีต ทาสีแดง บริเวณสะพานพระปิ่นเกล้าด้านถนนพระอาทิตย์ ความจริงบริเวณดังกล่าวเรียกกันว่า "ท่าช้าง"(วังหน้า) เพื่อให้คู่กับ "ท่าช้าง"(วังหลวง) แต่ดูเหมือนคนปัจจุบันพากันลืมไปเสีย

อาคารเสรีไทย

ฯพณฯ ผู้สำเร็จราชการ หัวหน้าคณะเสรีไทยกู้ชาติในสงครามโลกครั้งที่สอง ทั้งฝ่ายอักษะ (ญี่ปุ่น) และฝ่ายพันธมิตร ฯพณฯ ได้กรุณาแจ้งวัตถุประสงค์ให้ฟัง ความว่า

๑. สร้างพิพิธภัณฑ์เสรีไทย เป็นอาคาร ๒-๓ ชั้น เพื่อแสดงอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ของเสรีไทย ในขณะนั้น และมีแผนที่ หรือ ตู้แสดงภูมิภาพของเสรีไทยที่ได้ปฏิบัติการเป็นทำนอง ออดิโอ วิชวล (AUDIO VISUAL) ในปัจจุบันเป็นการแสดงสถานการณ์ทั้งทางบก เรือ โดยเฉพาะ ทางเรือดำน้ำ และทางอากาศที่เสรีไทยมากระโดดร่ม ฯลฯ พร้อมทั้งมีหนังสือเอกสาร และสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องด้วยกิจการเสรีไทย เน้นให้เห็นบรรยากาศว่า เสรีไทยกู้ชาติ

๒. หอประชุมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง[๓] จุคนได้ประมาณ ๑,๒๐๐ - ๑,๕๐๐ คน เล่นละครได้ ฉายภาพยนตร์ได้ ประชุมได้เป็นอเนกประสงค์

๓. ทั้งสองอาคารนี้เป็นคนละห้อง เหนือ - ใต้ แต่เชื่อมติดกันด้วยห้องโถงกลางให้สง่างาม โดยให้พิพิธภัณฑ์อยู่ด้านเหนือติดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หอประชุมอยู่ด้านใต้ด้านวัดมหาธาตุ ฯ

๔. สถานที่ คือ สถานที่ตั้งหอประชุมธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน ลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นสถาปัตยกรรมร่วมสมัย แต่ให้มีเอกลักษณ์แสดงความเป็นไทย ตามแต่สถาปนิกจะคิดฝัน

๕. งบประมาณพอควร ไม่จำกัด แต่ถือหลักประหยัดตามความจำเป็น

บรรยากาศสนทนา

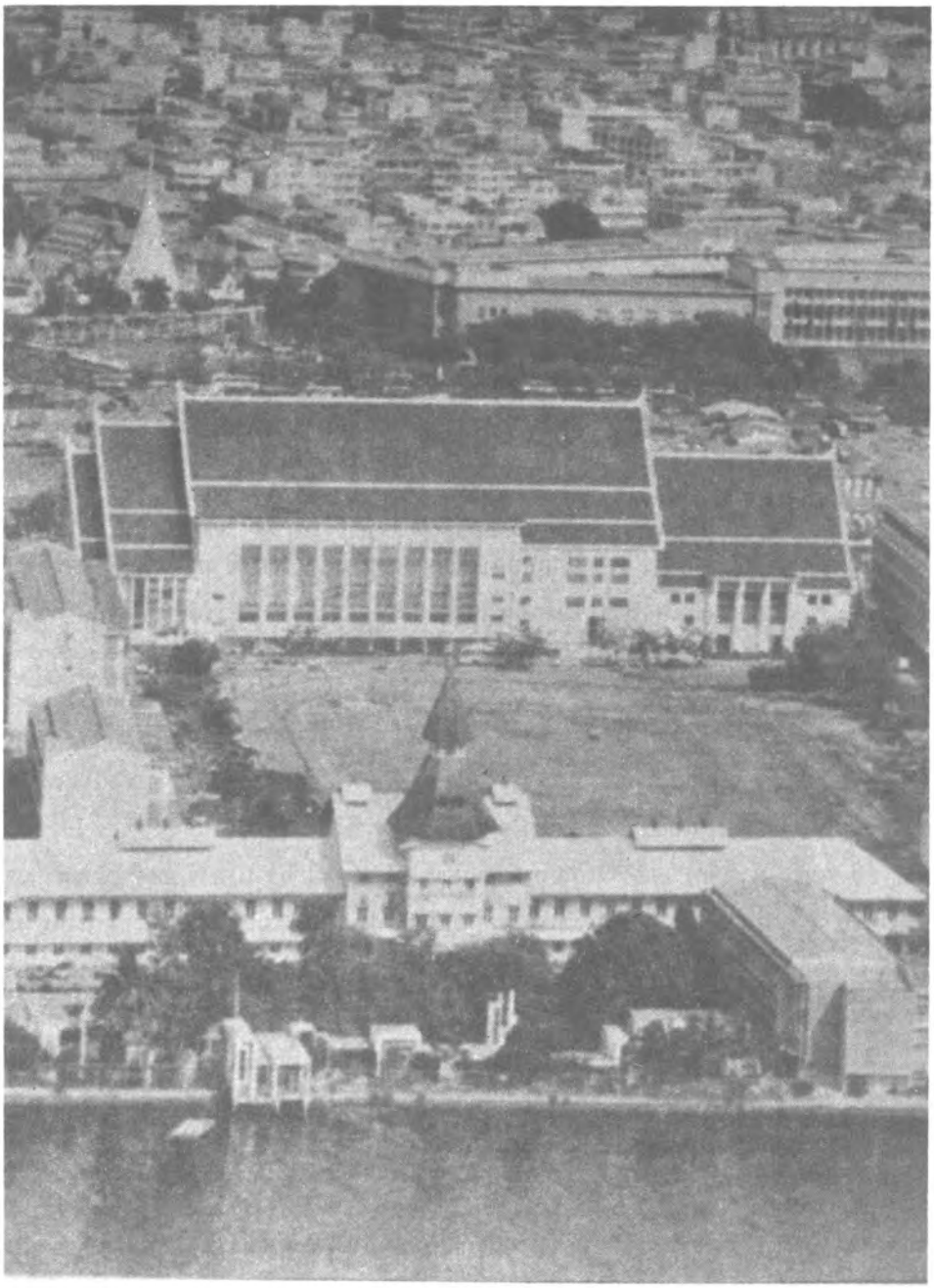
ทั้ง ๕ ข้อนี้เป็นสิ่งที่ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ท่านได้สั่งผมด้วยวาจา ผมยังจำได้ติดหู เพราะกำลังสนใจ ตื่นเต้น ภาคภูมิ และเห่อ เกิดอาการยึด *"อัตตา (Ego)"* ว่าได้มีโอกาสทำงานใหญ่ให้แก่ชาติบ้านเมือง ตามกำลังปัญญา ความรู้ ที่ได้ศึกษามา

ผมจำได้ว่า ฯพณฯ ท่านเป็นผู้พูดด้วยน้ำเสียงนุ่มช้า มีกังวาน ตาจับอยู่ที่หน้าผมราวจะสะกดจิต ส่วนผมนั้นนั่งตัวลีบ ขาชิดกัน มือกุมประสานบนตัก ไม่กล้าสบตาท่าน ท่านถามก็ครับ ๆ ไม่สู้แน่ใจ ไม่ประหม่าแน่ เพราะการประหม่าไม่ใช่นิสัยสันดานของผม แต่ตื้นตันใจ ภูมิใจมากกว่า

เมื่อได้เวลาพอควรแล้วลากลับโดยไม่รู้รสว่า *"กาแฟ"* ถ้วยนั้นจะมีรสอย่างไร ได้แต่จำกลิ่นกาแฟได้ว่า *"หอม"* ชวนดื่ม กาแฟถ้วยนั้นจึงเป็น *"ถ้วยแรก และถ้วยสุดท้าย"* ที่มีโอกาสดื่ม

---

(๓) หอประชุมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองที่กล่าวถึงในข้อเขียนนี้ เป็นคนละหอประชุมใหญ่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน หอประชุมใหญ่ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นหอประชุมที่สร้างขึ้นตามนโยบายของท่านอธิการบดี จอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อ ๒๔๙๗ ส่วนหอประชุมตามดำริของท่านผู้ประศาสน์การนั้น ยังไม่ทันได้สร้างท่านก็จำต้องเดินทางออกนอกประเทศเสียก่อน ข้อที่น่าสนใจก็คือว่าหอประชุมตามดำริของท่านทั้งสองนี้ รังวัดใช้สถานที่อันเดียวกัน คือบริเวณมหาวิทยาลัยด้านที่ติดสนามหลวง

กาแฟ ร่วมกับ ฯพณฯ ผู้สำเร็จราชการ ผู้ทรงคุณวุฒิวิชาการ ผู้นำประชาธิปไตยมาสู่สยามประเทศ ผมไม่คาดคิดว่า เป็นครั้งแรกและครั้งสุดท้ายที่ได้มีโอกาสสนทนากับรัฐบุรุษ

หน้าที่สถาปนิก

เมื่อผมลากลับแล้ว เริ่มงานร่างแบบ ศึกษาแบบทันที คิด-คิด-ทำ-ทำ อยู่ประมาณ ๔-๕ วัน สำเร็จลงมือร่างแบบเรียกว่าเป็น Sketch design หรือ Preliminery Sketch พอเป็นเค้าโครง แสดงให้เห็นทั้งรูปแปลน รูปด้านสองด้านและรูปตัด แปลนอาคาร เหมาะสมสนองประโยชน์ใช้สอย (Functional) ดังที่ ฯพณฯ ต้องการ รูปร่าง (Form) มีสุนทรียภาพ เป็นอาคารสมัยใหม่ แต่แสดงเอกลักษณ์ไทย ดูรู้สึกเป็นไทย ลักษณะ (character) เป็นพิพิธภัณฑ์ และ หอประชุม งานเสร็จแน่ ด้วยความภูมิใจ และรอเวลาขอให้พี่ตุ๊ (ร.อ.วัชรชัย ไชยสิทธิเวช ร.น.) ขอเข้าพบเพื่อนำแบบไปเสนอ ฯพณฯ

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นปริโยสาน

แต่ - แต่ พอเสร็จ หัวใจพองโต วิทยุแห่งประเทศไทยประกาศการรัฐประหาร เกิดรัฐธรรมนูญฉบับใต้ตุ่ม[๔] และ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ได้เดินทางออกไปนอกประเทศแล้ว

สภาพของผมมืดตก หลับตาสะอื้นในใจ โยนดินสอทิ้ง โชคหนอโชค แบบแปลนแผนผังต้องเก็บซ่อน เพราะกลัวว่าทางตำรวจจะนำคดีมาสู่ จะเป็นผู้ต้องหาเสียเปล่า ๆ โดยไม่มีเจตนาทางการเมืองใด ๆ ผมจึง เผา แบบแปลนแผนผังหมด และโอกาสจะเป็นสถาปนิกใหญ่แห่งทศวรรษของเสรีไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็จบลงด้วยประการฉะนี้

ไตรลักษณ์ - อิทัปปัจยตา

โลกนี้เป็นโลกของไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งนี้เกิด สิ่งนี้ก็เกิด เป็น "อิทัปปัจยตา" กระผมขอกราบแด่ดวงวิญญาณ ฯพณฯ รัฐบุรุษแห่งสยามไว้ ณ โอกาสนี้บทความพิพิธภัณฑ์เสรีไทย กับ หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ถึงแก่อวสานแต่เพียงนี้

---

(๔) รัฐประหารเมื่อ วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นำโดยพลโทผิน ชุณหะวัณ และนายทหารนอกราชการอีกจำนวนหนึ่ง ส่วนคำว่ารัฐธรรมนูญใต้ตุ่มนั้น เป็นรัฐธรรมนูญของนาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม ที่ร่างไว้ก่อนหน้าที่จะทำการรัฐประหารดังกล่าว และซุกซ่อนเตรียมเอาไว้ที่ใต้ตุ่มน้ำบ้านของท่าน

วันเปิดตึกโดม มธก. ๙ กรกฎาคม ๒๔๗๙

ดูนักศึกษา ม.ธ.ก. ด้วยแว่นขาว

กุหลาบ สายประดิษฐ์ *

ในระหว่าง ๔-๕ ปีมานี้ มหาวิทยาลัยและนักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้ ได้เผชิญกับมรสุม "การเมือง" อย่างหนักและอย่างไม่ขาดสาย จนใคร ๆ ก็คิดว่ามหาวิทยาลัยและนักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้เห็นจะไปไม่รอดเห็นจะต้องอับปางเสียในวาระนี้เป็นแน่ แต่เมื่อเวลาได้ผ่านไปแล้วถึง ๕ ปี มหาวิทยาลัยนี้ก็หาได้อับปางไปไม่ และจิตใจของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้ ก็หาได้ล่มจมไปไม่ ถึงแม้ว่ามรสุม "การเมือง" (ที่ว่างเปล่าจากวิชา) จะได้พัดพาชื่อ **"การเมือง"** (ที่หมายถึงวิชาการเมือง) หลุดไปจากนามเดิม คงเหลือแต่นามมหาวิทยาลัย **"ธรรมศาสตร์"** ก็ดี แต่วิญญาณเดิมของมหาวิทยาลัย **"วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"** ก็ยังฝังอยู่ในใจของนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยนี้อย่างมั่นคงวิญญาณที่ไม่ยึดเกาะอยู่กับความเก่าแก่หงำเหงะอันฝืนธรรมชาติและความเป็นจริง หากเป็นวิญ-

---

* **กุหลาบ สายประดิษฐ์** (๒๔๔๘ - ๒๕๑๗) เจ้าของนามปากกา "ศรีบูรพา" นักเขียนที่ ทรงอิทธิพลยิ่งต่อวรรณกรรมไทยสมัยใหม่ กุหลาบจบชั้นมัธยมบริบูรณ์จากโรงเรียนเทพศิรินทราวาสรุ่นเดียวกับหม่อมเจ้าอากาศดำเกิง รพีพัฒน์ และนายสด กูรมะโรหิต ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ต่อมาจึงเดินทางไปศึกษาวิชาการเมืองที่ประเทศออสเตรเลีย กุหลาบมีบทบาททางวรรณกรรมโดยผ่านอาชีพการเป็นนักหนังสือพิมพ์ควบคู่ไป เคยมีบทบาทสำคัญในหนังสือพิมพ์ บางกอกการเมือง ประชาชาติ ประชามิตร และอีกหลายฉบับ และในแต่ละฉบับก็จะสร้างวรรณกรรมสำคัญไว้เสมอ รวมงานเขียนได้ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ชิ้น ปลาย พ.ศ.๒๔๙๕-๒๕๐๐ กุหลาบถูกจับกุมในข้อหาร่วมก่อการกบฏที่เรียกกันว่า "กบฏสันติภาพ" เมื่อได้รับการปล่อยตัวออกมา สมาคมส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับนานาประเทศของสหภาพโซเวียตและสถาบันวัฒนธรรมของสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เชิญนักหนังสือพิมพ์ ศิลปินจำนวนหนึ่งเดินทางไปเยือนในฐานะทูตทางวัฒนธรรม แต่ในระหว่างการเดินทาง จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัต ก็ทำการรัฐประหารขึ้น กุหลาบจึงขอลี้ภัยที่สาธารณรัฐประชาชนจีนจนกระทั่งจบชีวิตลงเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๗ บทความข้างบนนี้กุหลาบเขียนให้กับ วารสาร "ธรรมจักร" ของสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ฉบับวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๙๕

ญาณที่แสวงหาและมีแต่จะพัฒนา ไปสู่ความจรัสจรูญอันปราศจากขอบเขตเท่านั้น ว่ากันตามจริงแล้ว แม้แต่นามเดิมของมหาวิทยาลัย กฎหมายก็หาลบเสียได้ไม่ ที่หน้าปกของหนังสือพิมพ์ **"ธรรมจักร"** นี้เอง ก็ยังพิมพ์ไว้ว่า **"วารสารรายสองเดือน สโมสร ม.ธ.ก."** ซึ่งพิมพ์ที่โรงพิมพ์ "ม.ธ.ก."เมื่อนักศึกษาจัดให้มีการอภิปรายปัญหาเรื่องรีไทร์ นักศึกษาก็ตั้งชื่อปัญหาว่า *"ม.ธ.ก.ควรมีรีไทร์หรือไม่"* ในที่ทั่ว ๆ ไป จะเป็นในการพูดหรือในการเขียนก็ดีเมื่อนักศึกษาจะเรียกตัวเอง นักศึกษาก็เรียกตัวเขาว่า **นักศึกษาแห่ง ม.ธ.ก.** เขาไม่เรียกชื่อเขาตามกฎหมายที่อุบัติขึ้นจากมรสุม "การเมือง" จงดูเถิดแม้แต่นามซึ่งเป็นแต่เรื่องแบบ และมิใช่แก่นสาร นักศึกษาก็ยังรักยังหวงแหนของเขา และกฎหมายก็ไม่สามารถจะลบหรือเปลี่ยนแปลงได้ (จริง ๆ) แล้ว ใครเล่าจะทำตัวเป็นคนตาบอดหรือเป็นตัวตลก จนถึงจะคิดหรือเชื่อไปว่า "กฎหมาย หรือการใช้อำนาจคุกคามบีบคั้นใด ๆ ก็ดี จะเปลี่ยนแปลงวิญญาณของ ม.ธ.ก. และนักศึกษา ม.ธ.ก. ได้

ความเป็นจริงซึ่งปรากฏหลักฐานแจ้งชัดอยู่นี้ ย่อมแสดงอยู่ว่า *"การเมือง" (แห่งอวิชา) จะลบล้างทำลาย "การเมือง" (แห่งวิชา) หาได้ไม่กฎหมายและกฤษฎีกา จะทำลายเจตจำนงของคนส่วนมากหาได้ไม่ กฎหมายและกฤษฎีกา จะเหนี่ยวรั้งบังคับจิตใจที่อยู่ในกระแสแห่งพัฒนาการอันเข้มข้นหาได้ไม่และจะบังคับไม่ได้อย่างเด็ดขาด* ผู้ใดคิดว่าจะบังคับเปลี่ยนแปลงจิตใจอันมั่นคงของคนส่วนมากได้ ด้วยเพียงแต่ประกาศกฎหมายหรือกฤษฎีกาออกมา หรือด้วยการใช้อำนาจคุกคามบีบคั้นแล้ว ผู้นั้นกำลังอยู่ในความเพ้อฝัน และอยู่ห่างเหินกับความเป็นจริงอย่างลิบลับ

ความซอกซ้ำและความระทมขมขื่นที่นักศึกษา ม.ธ.ก.ได้เผชิญมาครั้งแล้วครั้งเล่า ในระหว่างปีเหล่านี้ จะเนื่องด้วยความเดือดร้อนที่มหาวิทยาลัยถูกยึดครอง จนถึงนักศึกษาต้องระเหเร่ร่อนไปหาที่เรียนนอกมหาวิทยาลัยกันอยู่พักหนึ่ง และทุกวันนี้ก็ยังได้รับความอึดอัดใจในเรื่องสถานที่ศึกษาอยู่, จะเนื่องด้วยความอยุติธรรมที่นักศึกษาได้รับจากทางราชการในการใช้วิชาชีพ, จะเนื่องด้วยความกระเทือนใจที่ได้มีข่าวว่าทางรัฐบาลจะแปลงมหาวิทยาลัยให้เป็นโรงแรมบ้าง ให้เป็นโรงทหารบ้าง, จะเนื่องด้วยความบีบคั้นในการใช้สิทธิของนักศึกษา จนถึงนักศึกษาจำนวนหนึ่งได้รับการลงโทษอย่างหนัก ซึ่งนักศึกษาเห็นว่าเป็นการใช้อำนาจลงโทษที่ไม่ชอบธรรมและไม่ชอบด้วยกฎหมาย และจะเนื่องด้วยเหตุอื่น ๆ อีกก็ตาม, เราจะว่าปีเหล่านั้น เป็นปีแห่งความมืดมิด เป็นปีแห่งความวิบัติย่อยยับของนักศึกษา ม.ธ.ก. เสียทีเดียวหาได้ไม่

เพราะเหตุใดเล่า ?

ก็เพราะเหตุว่า ในระหว่างปีแห่งความระทมขมขื่นเหล่านั้น นักศึกษาไม่ได้รับแต่ "ส่วนเสีย" อย่างเดียว มี "ส่วนได้" ที่มีคุณค่าไม่น้อยรวมอยู่ในระหว่างเวลามีอันทุกข์ระทมนั้นด้วย ในประการแรกความเข้าใจและความเห็นใจที่ประชาชนและวงการต่าง ๆ มีต่อนักศึกษา ม.ธ.ก. ได้ขยายเพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งว่า เมื่อนักศึกษา ได้รับความเจ็บปวด บุคคลภายนอกก็รู้

สึกว่าได้ร่วมรับความเจ็บปวดนั้นด้วยไม่มากก็น้อย เมื่อความเจ็บปวดนั้นได้รับการเยียวยารักษา บุคคลภายนอกก็พลอยมีมุทิตาจิตด้วย นี่เป็น "ส่วนได้" ที่สำคัญอันหนึ่ง

ความบีบคั้นนานาประการที่นักศึกษาได้ผจญมาไม่ขาดสายนั้น แทนที่จะผลักนักศึกษาให้ถอยหลังกรูด ๆ ไป แทนที่จะตีความเป็นกลุ่มก้อนของนักศึกษาให้แตกกระเจิงไปดังที่อาจมีผู้หวังว่าจะเป็นได้นั้น กลับทำให้นักศึกษาได้รวมกันเป็นกลุ่มก้อนหนาแน่นยิ่งกว่าเดิม แม้ว่าในบางครั้งคราวจะได้รับความบีบคั้นคุกคามอย่างหนักดังในกรณีการลงทัณฑ์แก่นักศึกษาผู้รักสันติก็หาทำให้นักศึกษาสยบซบเศียรไม่ เขาทั้งหลายกลับสบัดศีร์ษะ เชิดหน้าขึ้น แล้วก็ก้าวหน้าต่อไป ในวิถีแห่งการต่อสู้เพื่อสันติ *ความบีบคั้นไม่ได้ทำ และไม่อาจทำให้จิตใจที่ยึดมั่นอยู่ในสัจจะ อ่อนเปียกละลาย ตรงกันข้าม ยิ่งเผชิญก็ยิ่งเกาะเกี่ยวกลมเกลียวกันหนักแน่นยิ่งขึ้น* พยานข้อนี้ จะเห็นได้จากการรวมกำลังอย่างเป็นปึกแผ่นแน่นหนาของนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยนี้ เมื่อวันที่๑๑ ตุลาคม ปีกลาย ในการเรียกร้องคืนมหาวิทยาลัยของเขาด้วยเจตนจำนงอันเด็ดเดี่ยวที่จะเอาคืนมาให้ได้ และเขาก็ได้มหาวิทยาลัยของเขากลับคืนมา ! แม้ว่าการเรียกร้องคืนสถานที่ของมหาวิทยาลัยทั้งหมด ยังจะไม่สุดสิ้นก็ดี แต่เมื่อความสามัคคีของเขาเป็นความสามัคคีฉันเหนียวแน่น และเมื่อกำลังแห่งความสามัคคีนั้นได้ถูกใช้เพื่อเป้าหมายที่ชอบธรรม ทั้งได้รับความสนับสนุนเห็นอกเห็นใจจากประชาชนแล้ว เขาก็จะต้องได้สิ่งที่เขาควรจะได้ทั้งหมด ไม่เป็นที่สงสัยเลย

เมื่อนักศึกษาได้มี **วันที่ ๑๓ ตุลาคม** เป็นวันที่ระลึกสำคัญวันหนึ่งของเขาฉนี้เขาก็คงจะไม่แลดูความยากลำบากที่เขาได้รับมาตลอดเวลา ๔-๕ ปีที่แล้วว่าเป็นระยะเวลาแห่งความมืดมิดเสียทีเดียว ว่ากันตามจริง การที่เขาได้วันที่ ๑๑ ตุลาคม ไว้ในประวัติชีวิตของมหาวิทยาลัย ม.ธ.ก. นั้น เขามิได้ชำระราคาที่สูงไปกว่าคุณค่าของวันนั้นเลย ถ้าจะพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว ราคาที่เขาได้ชำระนั้น เป็นแต่ของเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับคุณค่าใหญ่หลวงที่บรรจุอยู่ในวันที่ระลึก ๑๑ ตุลาคม เพราะฉนั้น เมื่อนักศึกษา ม.ธ.ก.ฉลองวันที่ระลึก ๑๑ ตุลาคมของเขา เขาก็ไม่มีน้ำตาแห่งความระทมขมขื่นในอดีตที่จะเช็ดอีกต่อไปแล้ว ใครเล่าเป็นผู้ประทานวันที่ ๑๑ ตุลาคมให้แก่นักศึกษา ม.ธ.ก. ? พรหมลิขิตหรือ ? พระสยามเทวาธิราชหรือ ?

เคยมีความเข้าใจ และมีเสียงกล่าวหากันอยู่เสมอว่า นักศึกษาเป็นเหยื่อเป็นเครื่องมือของนักการเมืองคนนั้นคนนี้ ฝ่ายนั้นฝ่ายนี้ แล้วก็มีความเข้าใจต่อไปว่า การกระทำของนักศึกษาอย่างนั้นอย่างนี้ ได้รับการยุยงจากอาจารย์คนนั้นคนนี้ ได้รับการยุยงจากพวกนั้นพวกนี้ ความเข้าใจเช่นนี้ มักจะมาจากพวกผู้ปกครองที่กำลังดื่มมธุรสแห่งอำนาจอย่างซาบซ่าน, ใช้ชีวิตอยู่ในความบันเทิงที่ได้รับบำเรอจากกลุ่มบุคคลที่คิดจะเอาตัวรอดและแสวงหาความสำราญไปวันหนึ่ง ๆ และมีความเคยชินอยู่แต่ในกระบวนความคิดเห็นของพวกนัก *"เล่น"*การเมืองที่คบหาเสวนากันอยู่ในวงของ

งานฉลองรัฐธรรมนูญ ๒๔๘๐

กุหลาบ สายประดิษฐ์ สวมแว่น แถวที่สองจากข้างหน้า
ถ่ายก่อนออกจากคุกเมื่อ ๒๕๐๐

ตัว ทั้งห่างเหินจากพวกนักศึกษา ความเข้าใจเช่นนี้ เป็นความเข้าใจที่ผิดจากความเป็นจริงสิ้นเชิง เมื่อมีความเข้าใจผิดในขั้นมูลฐานเสียแล้วความเข้าใจและความคิดที่มีต่อนักศึกษาในประการอื่น ๆ ก็ย่อมจะพลอยคลาดเคลื่อนและผิดพลาดไปหมด ผลที่ติดตามมาและเป็นผลที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือความยุ่งยากที่ทั้งฝ่ายปกครองและนักศึกษาต้องเผชิญอยู่ในเวลานี้

หากว่านักศึกษา ม.ธ.ก.เป็นเครื่องมือของนักการเมืองคนใด ฝ่ายใด และการกระทำการใด ๆ แต่โดยอาศัยคำยุยงเสี้ยมสอนจากทางหนึ่งทางใดแล้ว ก็คงเป็นการง่ายที่ใคร ๆ จะมาประมูลนักศึกษาที่สักแต่ว่าเป็นเครื่องมือของคนหนึ่ง ฝ่ายหนึ่ง ไปเป็นเครื่องมือของอีกคนหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งได้ และก็เป็นการง่ายเช่นเดียวกันที่ใคร ๆ จะยุยงให้เขาเปลี่ยนแปลงความคิดความอ่านของเขา ดังที่เราได้เห็นการสับปลับกลับกลอกอย่างดกดื่นที่เป็นอยู่ในวงของพวกนัก "เล่น" การเมืองผู้แสวงหาแต่ลาภยศและผลประโยชน์ส่วนตัวไปวันหนึ่ง ๆ แต่เราย่อมเห็นได้ว่า นักศึกษา ม.ธ.ก. นั้นมิใช่เครื่องมือหรือสินค้าที่จะนำออกขายในตลาดการเมือง และที่ใคร ๆ จะเข้าถือกรรมสิทธิได้ด้วยการประมูลราคา หากว่าพวกที่ถืออำนาจอยู่ในมือ เคยชินมากับการประมูลซื้อสินค้าในตลาดการเมือง **ก็ไม่เป็นการชอบธรรมเลยที่ท่านจะนำเอาความสันนิษฐานอย่างมักง่ายและต่ำช้าเช่นนั้น มาใช้แก่นักศึกษา ม.ธ.ก.**

การที่กล่าวหาว่าการกระทำใด ๆ ของนักศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยนี้ มาจากการยุยงปลุกปั่นจากทางใดทางหนึ่งนั้น ก็คือการดูหมิ่นว่า นักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้เป็นเหมือนเด็กอมมือ และเป็นผู้ที่ปราศจากความเคารพตนเอง แต่นักศึกษาก็ไม่จำเป็นต้องตอบการดูหมิ่นนี้ด้วยประการใด ๆ เลย นอกจากจะให้พฤติการณ์ของเขาเอง ได้อธิบายว่า เขามิใช่เด็กอมมือ และมิใช่ผู้ที่ปราศจากความเคารพตนเอง พฤติการณ์ของเขาย่อมอธิบายความข้อนี้ไว้ชัดเจนเหลือเกินแล้ว ถ้าเขาเป็นเด็กอมมือ และเป็นผู้ที่ปราศจากความเคารพตนเองแล้ว เขาย่อมไม่อาจเป็นดังที่เขาได้เป็นอยู่ มรสุม "การเมือง" ที่กระโชกเข้าใส่เขาอย่างทารุณนั้น ย่อมนำเขาไปสู่ความอับปางเสียนานแล้ว

นี่เป็นข้อพิศูจน์ที่เห็นได้ง่าย ๆ ว่า นักศึกษามิใช่เป็นเครื่องมือของใคร นักศึกษามิได้กระทำการต่าง ๆ ภายใต้การยุยงของใคร นี่เป็นข้อพิศูจน์ว่านักศึกษาเป็นตัวของเขาเอง นักศึกษากระทำการต่าง ๆ ภายใต้การแนะนำของมโนธรรมของเขาเอง

หากว่าพวกผู้ปกครองประเทศบางคน ไม่ทราบความจริงที่อาจเห็นได้ง่าย ๆ เช่นนี้ ก็เพราะว่าเขาไม่มีนัยตาสำหรับที่จะมองดูความจริง และไม่มีจิตใจที่จะต้อนรับความจริง เขามีแต่อุปาทานและความเชื่อที่กอบด้วยอคติ ความยุ่งยากที่มีอยู่ไม่ขาดสายในมหาวิทยาลัย ม.ธ.ก.ที่ได้เป็นมาและเป็นอยู่ทุกวันนี้ มาจากบุคคลที่มีความคิดแบบนี้ *ความเคลื่อนไหวของนักศึกษา เป็นแต่การ*

ป้องกันความถูกต้องชอบธรรม ตามทรรศนะที่ตั้งอยู่บนความเป็นจริง และในกรอบแห่งธรรมนิยมของชาวมหาวิทยาลัยทั่วโลกเท่านั้น

ความจริง เหตุที่ทำให้นักศึกษา ม.ธ.ก. มีลักษณะนิสัย มีความคิดจิตใจดังที่เขาได้มีอยู่นั้น ก็เป็นเหตุที่เห็นได้ไม่ยาก ผู้ที่ต้องการจะดูก็ย่อมจะมองเห็นได้ ผู้ที่ต้องการจะรู้ความคิดจิตใจของนักศึกษา ม.ธ.ก. จะต้องศึกษาพื้นเพของมหาวิทยาลัยนี้ว่าเป็นมาอย่างไร จะต้องศึกษาว่ามหาวิทยาลัยนี้ประกอบด้วยธาตุอะไร และแตกต่างจากมหาวิทยาลัยอื่นอย่างไรบ้าง อย่างไรก็ดีสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนสำคัญในการหล่อหลอมความคิดจิตใจของนักศึกษา ม.ธ.ก. ก็เป็นที่เปิดเผยอยู่แล้ว ในข้อแรกก็คือ ความมุ่งหมายในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยนี้ซึ่งมาจากความริเริ่มของผู้ประศาสน์การ มีอยู่ว่าจะจัดให้มหาวิทยาลัยนี้ได้สอนวิชาการใหม่ ๆ ที่จะผดุงรากฐานของระบอบใหม่และส่งเสริมความคลี่คลายของระบอบใหม่ไปสู่วิวัฒนาการขั้นสูงต่อไป เช่น สอนวิชาการเมืองและวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ยังไม่เคยสอนกันมาก่อนในเมืองไทย และมุ่งหมายให้มหาวิทยาลัยนี้เป็นตลาดวิชาที่กว้างขวางที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อสำเร็จความมุ่งหมายข้อนี้มหาวิทยาลัยจึงเปิดช่องทางให้ผู้ที่มีทรัพย์น้อย และไม่อาจละงานอาชีพหรือภูมิลำเนาในต่างจังหวัด ได้มีโอกาสรับการศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ โดยกำหนดเก็บค่าเล่าเรียนในอัตราต่ำ โดยการจัดพิมพ์คำสอนขึ้นจำหน่ายแก่นักศึกษาในราคาถูก และโดยวิธีการอื่น ๆ อีก ด้วยความมุ่งหมายและโอกาสที่เปิด ให้อย่างกว้างขวางเช่นนี้นักศึกษาของมหาวิทยาลัยนี้จึงมิได้ประกอบล้วนแล้วไปด้วยเหล่า "กุลบุตร กุลธิดา" ผู้มาจากสกุลของชนชั้นสูงและชนชั้นที่มั่งคั่ง ดังที่เคยเป็นมาในรูปแบบการศึกษาผูกขาดอย่างเคร่งเครัดของระบอบเก่า **การก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเปิดยุคใหม่ของการศึกษาวิชาชั้นสูงและวิชาการใหม่ ๆ ให้แพร่หลายไปในหมู่ประชาชน** ดังนั้น นักศึกษาของ ม.ธ.ก. จึงมิได้ประกอบล้วนแล้วไปด้วยกุลบุตรกุลธิดา หากประกอบด้วยบุตรชายหญิงที่มาจากชนชั้นต่าง ๆ มาจาก ชนชั้นที่ค่อนข้างยากจนและชนชั้นกลาง มาจากชนบทและโรงงาน มาจากเสมียนพนักงานและพวกลูกจ้าง มาจากบุคคลที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัวและที่ต้องพึ่งตนเองในการศึกษาเล่าเรียน นักศึกษา ม.ธ.ก. ส่วนมากมิใช่พวกที่เกิดมาพร้อมด้วยช้อนเงินช้อนทองอยู่ในปาก เขาเหล่านั้นได้เคยเห็นชีวิตที่ลำบากยากจนมาแล้วทั้งตัวเขาและครอบครัวของเขาก็อาจได้เคยลิ้มรสความระกำลำบากของชีวิตมาแล้วด้วยตนเอง *อาศัยพื้นเพและธาตุใหม่ ๆ ของมหาวิทยาลัยนี้ อาศัยวิชาการใหม่ ๆ และระเบียบการของมหาวิทยาลัยที่ให้ความอิสระแก่นักศึกษาและที่โน้มน้อมไปในทางก้าวหน้าเช่นนี้แหละ ที่ทำให้ทรรศนะของนักศึกษา ม.ธ.ก. ที่มีต่อชีวิตต่อประชาคมและต่อโลก แตกต่างไปจากทรรศนะของนักศึกษาชั้นสูงในอดีต เป็นทรรศนะที่ออกจะแปลกใหม่ และที่ชนชั้นปกครองไม่คุ้นเคยมาแต่ก่อน !*

หากว่าพวกที่มีอำนาจอยู่ในเวลานี้จะได้เคยใช้ชีวิตศึกษาวิชาการใหม่ ๆ เช่นที่นักศึกษา ม.ธ.ก.ศึกษา อยู่ หากว่าท่านเหล่านั้นจะสนใจศึกษาความคลี่คลายของสถานการณ์ใหม่ ๆ ในโลกโดยปราศจากความลำเอียง และนำวิชาความรู้ที่กำลังศึกษาอยู่เข้าปรับกับความคลี่คลายของสถานการณ์ใหม่ ๆ แล้วบางทีท่านก็จะต้องสำแดงท่าทีต่าง ๆ ออกมา ไม่แตกต่างไปจากที่นักศึกษาแสดงอยู่ในขณะนี้ และท่านก็คงจะเข้าใจความคิดความอ่านของพวกนักศึกษาได้อย่างดี โดยไม่ต้องไปมัวเพ้อฝันอยู่กับ นิทานเก่า ที่เล่ากันมาว่า นักศึกษา ม.ธ.ก.เป็นเครื่องมือของใครต่อใครนั้นอีกเลย !

หากว่าท่านเหล่านั้นได้ศึกษา เข้าใจความคิดความอ่านของนักศึกษาอย่างถูกต้องแล้ว ท่านก็ควรจะเข้าใจต่อไปด้วยว่า การที่นักศึกษาของ ม.ธ.ก.ได้กระทำการบางอย่างที่ท่านไม่อยากให้เขากระทำนั้น มันเป็นสิ่งที่เขายากจะหลีกเลี่ยงได้เช่นความสนใจของเขาในเรื่องการเมือง, การอภิปรายปัญหาเรื่องการเมือง, การเข้าร่วมในขบวนการพิทักษ์สันติภาพ และการเข้าร่วมในงานสาธารณะอื่น ๆ และหากว่าท่านห้ามปรามเขา ไม่ให้สนใจกับเรื่องเหล่านี้ ให้ก้มหน้าก้มตางุด ๆ อยู่แต่ตำราเรียนท่าเดียวโดยไม่ต้องลืมตาแลไปให้รอบตัวว่าอะไรมันเป็นอะไรแล้ว เขาก็ไม่มีวันจะเข้าใจการห้ามปรามของท่านได้เลย

เราจะลองยกเรื่องบางเรื่องขึ้นมาพิจารณา เป็นตัวอย่างแนวความคิดของนักศึกษาสักเรื่องหนึ่ง ต่างว่าฝ่ายปกครองมีความเห็นว่า นักศึกษาไม่ควรสนใจกับเรื่องการเมือง และไม่ควรจัดให้มีการอภิปรายหรือโต้วาทีในเรื่องการเมือง นักศึกษาก็จะมีความฉงนสนเท่ห์ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่า **ในประการแรก** ในมหาวิทยาลัยก็มีการศึกษาวิชาการเมืองโดยตรงอยู่แล้ว และวิชาอื่น ๆ ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยก็เป็นวิชาที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองอย่างแน่นแฟ้นแทบทั้งนั้น เมื่อนักศึกษาก็เรียนวิชาการเมืองอยู่แล้ว เหตุไฉนจึงจะไม่ให้เขาสนใจและอภิปรายปัญหาการเมืองซึ่งเป็นการฝึกฝนวิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาเล่า ? **ในประการที่สอง** นักศึกษาคงจะสงสัยว่าจะแยกชีวิตของนักศึกษาหรือของคนทั่วไปออกจากการเมืองได้ที่ตรงไหน เพราะว่าทุกวันนี้แม้พวกทำงานหาเช้ากินค่ำก็พูดเรื่องการเมืองและอภิปรายปัญหาการเมืองกันออกแซ็ดไปแล้ว เช่นกรรมกรสวนยางทางภาคใต้ก็เข้าใจดีว่า การที่ราคายางตกต่ำอย่างฮวบฮาบจนเกิดความเดือดร้อนกันไปทุกหย่อมหญ้านั้นสาเหตุใหญ่ข้อหนึ่งก็เนื่องมาแต่เราไปมอบกายถวายชีวิตของเราไว้กับพระพรหมอเมริกาแต่ผู้เดียว และเรายอมรับข้อตกลงที่จะไม่ส่งยางไปขายในประเทศจีนและประเทศอื่น ๆ ที่ไม่เป็นมิตรกับพระพรหมผู้ลิขิตชีวิตของเรา ในประการที่มิใช่เพื่อประโยชน์ของเราแต่เพื่อประโยชน์ของพระพรหมล้วน ๆ เมื่อความเดือดร้อนอดอยากแผ่ไปในที่ใด ทั้งกรรมกร ทั้งชาวนา และคนยากจนข้นใจ

ทั้งหลายก็พูดกันถกกันถึงปัญหาการเมืองทั้งนั้น ก็เหตุไฉนนักศึกษาของมหาวิทยาลัยซึ่งได้เล่าเรียนวิชาการเมืองหรือวิชาที่สัมพันธ์กับการเมืองแท้ ๆ จึงจะถูกตัดสิทธิ มิให้สนใจหรือมิให้อภิปรายปัญหาการเมืองเล่า ? นอกจากนั้น พวกนักศึกษาก็ทราบกันอยู่ดีว่า นักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างประเทศทั่วโลก เขาต่างก็สนใจกับเรื่องการเมืองกันทั้งนั้น หากนักศึกษาของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่เอาธุระกับเรื่องการเมือง ซึ่งก็หมายถึงว่า ไม่เอาธุระกับเรื่องของประเทศและประชาชนเพื่อนร่วมชาติแล้วเขาก็จะรู้สึกอดสูละอายใจเป็นอย่างยิ่ง อาศัยแนวความคิดของนักศึกษาโดยย่อดังกล่าวมานี้ การที่จะไปแนะนำให้เขาเลิกสนใจกับการเมือง คือให้เลิกสนใจกับเรื่องของคนอื่นที่อยู่รอบตัวเขา และให้เขาสนใจแต่เรื่องส่วนตัวและประโยชน์ส่วนตัวของเขาเท่านั้น พิจารณาจากระดับจิตใจของนักศึกษา ม.ธ.ก.ตามที่เขาได้แสดงให้ใคร ๆ ได้เห็นแล้ว เขาย่อมจะรับเอาคำแนะนำเช่นนั้นไว้ไม่ได้ เขาไม่อาจหาเหตุผลแม้แต่น้อยนิดที่จะรับไว้ได้ หากว่าทางฝ่ายปกครองจะบีบคั้นบังคับให้เขารับไว้ให้จงได้ เขาก็จะแสดงการคัดค้านขัดขืนเป็นธรรมดา มิใช่เพราะว่าเขาเป็นเด็กดื้อรั้นเกะกะแต่เพราะเหตุว่า เขาไม่เข้าใจมัน นักศึกษา ม.ธ.ก.ได้รับการศึกษาอบรมมาในการใช้เหตุผลและมโนธรรมของเขา

การที่จะยุติหรือบรรเทาความกระทบกระทั่งระหว่างฝ่ายปกครอง และนักศึกษา ม.ธ.ก.จึงมีอยู่แต่ทางเดียว คือ ฝ่ายปกครองจะต้องพยายามเข้าใจพื้นเพและธาตุใหม่ ๆ ของมหาวิทยาลัยนี้ ซึ่งประกอบเป็นความคิดจิตใจของนักศึกษาในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เป็นของเร้นลับ ถ้าเพียงแต่ท่านพวกผู้ปกครอง จะอ่านหนังสือพิมพ์ของนักศึกษาอยู่เสมอ ท่านก็จะทราบพื้นเพของมหาวิทยาลัยและความคิดจิตใจของนักศึกษา ที่เขาได้เขียนออกมาให้อ่านกันอย่างเปิดเผยอยู่แล้ว เว้นแต่คนที่ไม่มีนัยตาสำหรับจะมองดูความจริงเท่านั้น จึงจะไม่เห็นและไม่เข้าใจสิ่งที่วางหงายอยู่แล้ว

ขอให้ใคร ๆ จงเชื่อเถิดว่า รากฐานแห่งความคิดจิตใจของมหาวิทยาลัยนี้ เป็นสิ่งที่ไม่อาจทำลายได้ นโยบายบีบคั้นใด ๆ ก็ไม่อาจทำลายได้ ทางเลือกที่ไปสู่ความราบรื่น มีอยู่แต่ทางเดียว คือ ศึกษาความเป็นจริง, เข้าเผชิญความเป็นจริง และตั้งรูปนโยบายเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นจริง

พวกท่านที่เรียกกันว่า ผู้หลัก (ผู้ที่เป็นหลัก ?) ผู้ใหญ่ จะมีความคิดเห็นของท่านอย่างไรก็มีกันไปเถิด พวกท่านที่ประสงค์จะไปใช้ชีวิตอันริบหรี่ของท่านอยู่ในโรงพิพิธภัณฑ์ ก็จงไปใช้อยู่ตามความพอใจของท่านเถิด พวกท่านที่ไม่ต้องการจะคิดถึงใครเลย นอกจากจะคิดถึงแต่ตัวท่านวงศ์วานของท่าน คิดถึงแต่ผลประโยชน์และความสุขสำราญส่วนตัวท่านล้วน ๆ เท่านั้น ก็เชิญท่านไปตามทางของท่าน แต่ขออย่ามาขัดขวางเหนี่ยวรั้ง และใช้อำนาจเกะกะระรานแก่คนรุ่นหนุ่มรุ่น

สาวที่เขาต้องการจะคิดถึงคนอื่น ที่ต้องการจะคิดแก้ไขความสกปรกโสมม ความทุราจารเลวร้ายในสังคมเก่าที่เขาเห็นเด่นชัดอยู่กับตา - คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวที่ต้องการจะก้าวไปข้างหน้า ที่ต้องการจะเข้าร่วมกับประชาชนผู้มีมนุษยธรรมกำจัดความชั่วร้ายและความทุกข์ทรมานของสงคราม คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวที่ต้องการจะเลือกวิถีชีวิตของเขาเอง

ขออย่าได้กักขังรั้งเหนี่ยวเขาไว้ในโรงพิพิธภัณฑ์กับท่านเลย ขออย่าได้ส่งมอบมรดกบางชิ้นที่เต็มไปด้วยกลิ่นขึ้นคาวเน่าเฟะ ให้เขารับสืบทอดต่อไปเลย ผู้ใหญ่บางจำพวกที่ได้ทำความผิดมามากแล้ว และต้องการจะทำความผิดซ้ำซากต่อไปจนตาย ก็เชิญทำของท่านไป แต่อย่างเหนี่ยวรั้งบังคับให้คนรุ่นใหม่ไปนอนตายกับท่านในหลุมเก่าหลุมเดียวกันเลย

ท่านพวกผู้ใหญ่, ท่านเคยพร่ำปลุกใจพวกเขาอยู่ไม่วายมิใช่หรือว่า อนาคต ของชาติอยู่ในมือของเยาวชน ใคร ๆ ก็เฝ้าฝากฝังอนาคตไว้แก่เขามิใช่หรือ ? บัดนี้เขาต่างก็เตรียมตัวยืนขึ้นรับคำฝากฝังและเข้ารับภาระแล้ว เขาผู้กำอนาคตไฉนจะมีสิทธิวินิจฉัยอนาคต น้อยไปกว่าผู้ที่ไม่มีอนาคตเล่า ?

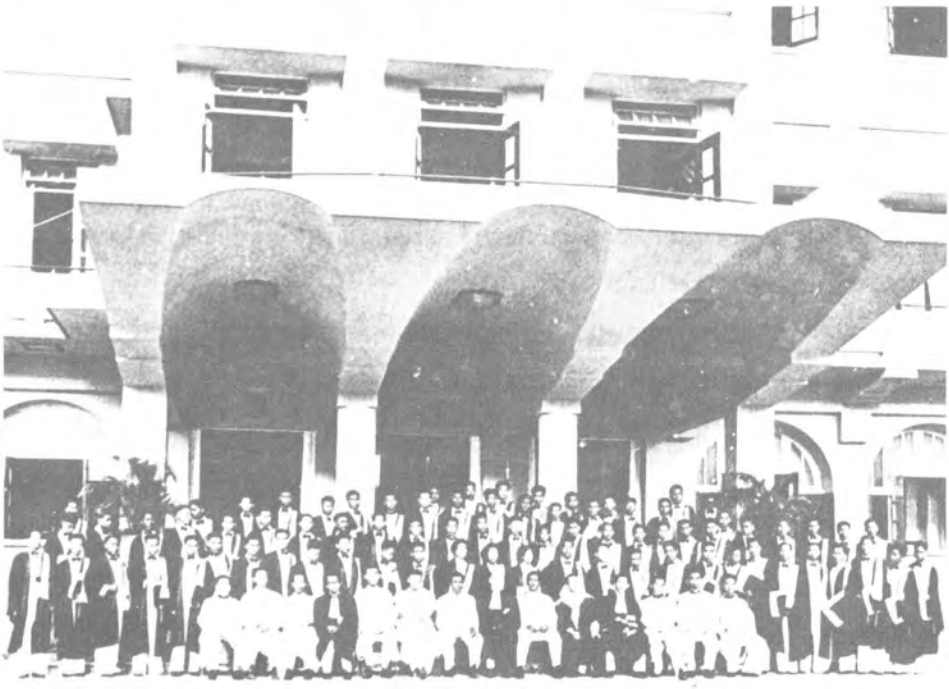
ท่านผู้ใหญ่, ท่านก็ได้อยู่มาในโลกนี้นานพอแล้ว และท่านก็มีเวลาแต่เพียงเล็กน้อยสำหรับจะอยู่ต่อไป พวกเด็ก ๆ พวกเยาวชนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว เขามีเวลาข้างหน้าอันยาวนาน ที่จะต้องอยู่ในโลกนี้ต่อไป เพราะฉนั้นก็เป็นการชอบธรรมอย่างยิ่ง ที่เขาควรจะมีความคิดเห็น ในการจัดแจงประชาคมและโลกให้เป็นที่ผาสุก ตามรสนิยมและทรรศนะของเขา ยิ่งกว่าบุคคลที่ใกล้จะอำลาโลกไปแล้วมิใช่หรือ ?

จงปล่อยให้เขาเป็นอิสระที่จะเลือกวิถีชีวิตของเขาเถิด แต่ปล่อยหรือไม่ปล่อยก็เท่ากัน เพราะว่าเขาคงจะแสวงหามันจนได้

นักศึกษาและบัณฑิตของ ม.ธ.ก. มีความรักในมหาวิทยาลัยของเขามิใช่เพราะเหตุแต่เพียงว่า เขาได้เรียนในมหาวิทยาลัยนี้ เขาได้วิชาความรู้ไปจากมหาวิทยาลัยนี้ เขารักมหาวิทยาลัยนี้ เพราะว่ามีธาตุบางอย่างของมหาวิทยาลัยนี้ ที่สอนให้เขารู้จักรักคนอื่น รู้จักคิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่น เพราะว่ามหาวิทยาลัยนี้ ไม่กักกันเขาไว้ในอุปาทานและความคิดที่จะเอาแต่ตัวรอดเท่านั้น

ชาว ม.ธ.ก.รักมหาวิทยาลัยของเขา เพราะว่ามหาวิทยาลัยของเขา รู้จักรักคนอื่นด้วย

ธรรมศาสตร์นี้ ดัง

โดมา *

ธรรมศาสตร์ของเรา ดังไปสุดขอบฟ้า ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าถูกถามในงานเลี้ยงคณะทูตที่กรุงมอสโคว์ ผู้ถามเป็นศาสตราจารย์ทางเศรษฐกิจ ที่มหาวิทยาลัยกรุงมอสโคว์ ว่าที่ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตัวอาคารเป็นตึกอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา มีชื่อเรียกว่า "**โดม**" นี้ ให้เป็นที่ระลึกแก่ประเทศรัสเซียใช่หรือไม่ เพราะโดม ในภาษารัสเซีย แปลว่า อาคารบ้านเรือนที่มียอดแหลม ๆ พวกเราชาวธรรมศาสตร์ก็พอจะรู้ ๆ กันอยู่ แต่การจะพูดโดยขาดหลักฐานแน่นอน ย่อมเป็นการเสี่ยงมากไป ข้าพเจ้าจึงอ้างถึงตำนานทางประวัติศาสตร์ ว่ากษัตริย์ไทยกับกษัตริย์รัสเซียเคยมีความสัมพันธ์เป็นอันดีต่อกัน และสิ่งก่อสร้างสำคัญ ๆ เช่น พระเจดีย์ ปรางค์(อนุสรณ์ผู้สร้างโลก) ก็ล้วนมียอดแหลม ๆ คล้าย ๆ โดมด้วยกันทั้งนั้น ท่านศาสตราจารย์มิได้พูดอะไรต่อ เป็นแต่ยิ้มอย่างมีความหมาย ท่านพูดต่อไปถึงเรื่องคลองบางกอกน้อยซึ่งบางฤดูมีกระแสน้ำพุ่งเข้ามาทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงกับอาคารของมหาวิทยาลัย ว่า คนไทยยังถือเป็นเรื่องต้องธรณีสารกันอยู่หรือไม่ ข้าพเจ้ารีบตอบว่า เราได้ตั้งศาลพระภูมิหันหน้าไปทางปากคลองบางกอกน้อยแก้อาถรรพ์ไว้แล้วท่านพอใจ บอกว่าอะไร ๆ ถ้าเราไม่ประมาทแล้วเป็นดีทั้งนั้น ข้าพเจ้าจึงเสนอต่อไปว่า ที่ตั้งของอาคารสหประชาชาติ ในอเมริกาก็ยังมีผู้กล่าวกระแนะกระแหนในทางไม่เป็นมงคลอยู่ หากแต่เป็นเมืองฝรั่งพูดกันแล้วก็เลยไป บางคราวกลับเป็นข้อต่อรอง เช่น เมื่อไม่ช้ามานี้คิดจะ

---

* "**โดมา**" เป็นนามปากกาของศาสตราจารย์ ดร.เสริญ ศรีกสิพันธ์ (๒๔๗๕-ปัจจุบัน) ท่านสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต หลังจากนั้นก็ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฮานอยและมหาวิทยาลัยปารีส ตามลำดับจนได้รับปริญญาเอกแห่งรัฐจากมหาวิทยาลัยดังกล่าวถึง ๒ สาขาคือทางกฎหมายในปี ๒๔๘๓ และทางปรัชญาในปี ๒๔๘๘ ตามลำดับ ท่านเคยดำรงตำแหน่งผู้บรรยายในระดับสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง อธิบดีกรมสหประชาชาติ หัวหน้าผู้แทนทางการทูตหลายประเทศ

ย้ายที่ตั้ง ที่ทำการของสหประชาชาติกันอีก อเมริกาไม่สนใจในเรื่องนี้ เรื่องก็เงียบกันไป ในตอนนั้นมีเสียงประณามกันหนักในปัญหาที่เครื่องบินพาณิชย์ถูกยิงตก

เมื่อพูดถึงโพยภัยที่ธรรมศาสตร์ได้รับเป็นเดราะห์กรรม ชาวธรรมศาสตร์ก็มักจะควานหาสาเหตุความเป็นมาของเรื่องเหมือนผู้สุจริตทั้งหลายที่ไม่เคยคิดจะก่อกรรมทำเข็ญ

อยู่มาวันหนึ่ง หลังการบรรยายภาษาฝรั่งเศสที่คณะรัฐศาสตร์ นักศึกษาผู้หนึ่งได้มาบอกกับข้าพเจ้าว่า เดราะห์กรรมของธรรมศาสตร์คงจะไม่มีมาอีกแล้ว มีผู้ไปพบหีบศพ อยู่ใต้ยอดโดม ได้นำลงมาและทำการฌาปนกิจไปแล้ว ข้าพเจ้าฟังแล้ว รู้สึกความไม่ชอบมาพากลสิ่งอาถรรพ์ขึ้นมาในใจ แต่ไม่กล้าพูดกับใคร เหตุผลสำคัญในเรื่องพรรค์นี้ บางทีก็ดูเหมือนจะมีอยู่จริง แต่ก็ไม่อาจนำอะไรมาพิสูจน์ได้

เมื่อไม่ช้ามานี้เองได้พบกับท่านผู้ใหญ่คนหนึ่ง เมื่อได้ปรารมภ์กันท่านได้ใช้คำวัฏจักร ซึ่งถือเป็นเรื่องของเหตุการณ์, กิจกรรมชุดหนึ่งที่เกิดขึ้น และดำเนินการติดต่อกันจนจบอย่างมีระเบียบ ณ จุดเริ่มต้น ความยากยังมีอยู่เพียงว่า "อย่างมีระเบียบนี้" คืออะไรกันแน่ แต่ความดีมีอยู่เต็มที่ในการปลอบประโลมใจ ขณะเมื่อมีเหตุการณ์ที่เราจะขอพึ่งใครไม่ได้ เราต้องอดทนรอไป รอกันแล้วรอกันอีก อย่างที่ลูกธรรมศาสตร์เขียนเป็นที่ระลึกทศวรรษวันที่ ๑๔ ตุลาคม ไว้ว่า

"น้ำตาไทยไหลปรี่แล้วกี่ครั้ง
เลือดไทยหลั่งเป็นปฐมแล้วกี่หน
ประชาชนไทยตายฟรีแล้วกี่คน
จักเวียนวนอย่างนี้อีกกี่วาร"

ในเบื้องหน้าถ้าได้ย้ายไปอยู่เสียที่รังสิต ก็คงจะดีขึ้นแน่ ขอให้ชาวธรรมศาสตร์ใช้หลักวัฏจักรรักษาใจกันต่อไปรัฐบาลท่านก็มีเมตตาจิตแก่เราดีอยู่ ขอบุญกุศลได้ส่งท่านให้ปกครองประเทศชาติยาวนานเป็นที่พึ่งพาของธรรมศาสตร์ตลอดไป มหาวิทยาลัยปารีสขณะนี้ ได้แยกคณะนิติศาสตร์คณะเดียวจาก ๑ เป็นถึง ๑๖ เหตุผลของรัฐบาลที่จะย้ายธรรมศาสตร์ไปอยู่รังสิตจึงมีอยู่เต็มที่

ธรรมศาสตร์แต่เดิมมา ก็ฟังในความหมายของกฎหมายธรรมดา ๆ นี้เอง มีพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในการศึกษาและรู้จักวิธีใช้ธรรมศาสตร์ เช่น เมื่อท่านตัดสินความคดีที่ผักทอดยอดข้ามเขตที่ดินของเจ้าของคนหนึ่ง ไปออกผลอยู่ในที่ดินของเจ้าของที่ใกล้กัน เมื่อถึงเวลาเก็บผล จึงเกิดปัญหาว่า ผลนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ใด มโนสาราจารย์ให้เลิกยอดผักดู เพื่อให้รู้ว่าต้นผักอยู่ในที่ของผู้ใด ลูกผลของผักก็จะเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้นั้น

เมื่อไทยรับธรรมศาสตร์ของอินเดียเข้ามา เราก็ถือเป็นหลักฐานอันหนึ่งทางกฎหมาย ในสมัยก่อนจะก่อตั้งธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัย เราได้กำหนดธรรมศาสตร์เป็นวิชาสอนในปี ๑ แต่ความหมายของธรรมศาสตร์ได้เปลี่ยนไปบ้าง ถ้าจะแปลเป็นความหมายปัจจุบัน ก็คงจะคล้ายกับวิชาว่าด้วยความรู้ทั่วไปของกฎหมาย เนื่องด้วยเป็นวิชาใหม่ ผู้สอนจึงเป็นฝรั่ง เช่น อาจารย์เอกู อาจารย์ริโว อาจารย์แอทลินสัน เป็นต้น อาจารย์ไทยมีเพียงท่านเดียวคือท่านเจ้าคุณนิติศาสตร์ไพศาลย์ วิธีสอนก็แปลกออกไปคือ อาจารย์สอนเป็นภาษาฝรั่งเศสบ้าง ภาษาอังกฤษบ้าง นักศึกษาไทยยังไม่คุ้นกับวิธีนี้ แต่ก็เรียนกันไปได้เพราะมีล่ามเป็นคนไทย ผลที่ออกมาไม่สู้จะเต็มเม็ดเต็มหน่วยนัก เพราะนักศึกษาในสมัยนั้น ยังไม่ชินเคยกับการเรียนหลายวิชาที่รวมอยู่ในชื่อของวิชาเดียว เวลาสอบไล่จึงมีผู้ไม่ผ่านวิชาธรรมศาสตร์กันมาก นี่ก็อาจเป็นเหตุหนึ่งซึ่งเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้น จึงได้มีคำต่อท้ายว่า **"และการเมือง"** คือถือคำว่าธรรมศาสตร์ตามชื่อว่าเป็นศาสตร์ และ การเมืองว่าเป็นศิลปะ

พูดกันตามนัยที่กล่าวข้างต้น การจะตัด **"และการเมือง"** ออก หรือไม่ตัด คงจะมีผลกระทบกระเทือนไม่มากมายอะไรนัก เมื่อมีสารบัญญัติ ก็ต้องมีวิธีสบัญญัติควบคู่กันไป คือหลักควบคู่กับปฏิบัติ

จะตัดแขนซ้าย เอาไว้แต่แขนขวา ถ้าเป็นคนก็เป็นคนแขนขาด ถ้าเอาไว้ทั้งสองแขน ก็เป็นคนที่มีแขนสมบูรณ์ เราไม่ชอบแขนซ้าย เพราะไม่ใช่เรื่องของเรา เราก็ใช้แต่แขนขวา ใช้แขนซ้ายแต่เมื่อมีประโยชน์จริง ๆ เพราะไทยเราเป็นนักผสมผสานที่ดีมีเหตุผล

ลองมาพิจารณาผลของการเรียนสมัยนั้น ถ้าพูดกันตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม นักศึกษาโดยมากไม่ใคร่จะสบอารมณ์ แต่นักศึกษาที่มีความสนใจก็ถือเป็นทางที่จะนำไปสู่การศึกษาในต่างประเทศ บางคนถึงแก่กล่าวว่า การที่เขาได้ไปศึกษาถึงต่างประเทศ และมีความสำเร็จเพราะ เขาได้ศึกษาแบบที่กล่าวในประเทศไทย ทำให้เขาเกิดความกระวีกระวาดอยากศึกษา เหมือนมีอะไรมาดันอยู่ข้างหลัง และเมื่อไปนั่งฟังคำบรรยายในต่างประเทศ ก็ไม่รู้สึกตื่นตระหนกตกใจ เพราะบรรยากาศก็อย่างเดียวกัน

คราวนี้เรามาพูดถึงบรรยากาศของนักศึกษา ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตอนแรก ๆ เราน่าจะกล่าวได้ว่าต่างกันมากกับสมัยนี้ ข้อแรกก็คืออิทธิพลของลัทธิและความเป็นอยู่สมัยนั้น ประกอบกับจำนวนนักศึกษาก็มีน้อย ยิ่งความรู้สึกที่แพร่สะพัดกันอยู่ในขณะนั้น เห็นว่าการศึกษากฎหมายในขณะนั้นยากมาก ใครสอบได้ก็เป็นผู้พิพากษาได้เงินเดือนถึง ๓ ชั่ง(๒๔๐ บาท) ในขณะที่คนอื่นสอบได้มัธยม ๖ หรือ มัธยม ๘ ได้เงินเดือนเพียง ๑๕-๒๕ บาทเท่านั้น ที่ดินแถวบางกะปิตารางวาละ ๔ บาทคนยังว่าแพง อาหารมื้อหนึ่งสำหรับคนธรรมดา ๑๐-๑๕ สตางค์ฯ

การเคารพนบนอบต่ออาจารย์ผู้สอน ผู้บรรยาย มีมากและแสดงออกในทุกแบบ ถึงท่านจะไม่ถือเนื้อถือตัว แต่นักศึกษาก็ไม่อาจเอื้อม ไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น ท่านอยู่ในระดับเดียวกับพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ เวลาเข้าสอบไล่ เหงื่อไคลไหลย้อยทั้งเวลาสอบเขียน ยิ่งในเวลาสอบปากเปล่า เหงื่อแตกซุ่มเปียกเสื้อนอก ข้าพเจ้ายังจำได้เหมือนเหตุการณ์วันวาน ในคราวสอบปากเปล่า (ปีสุดท้าย) ท่านถามเรื่องโจรสลัดในท้องทะเลหลวงตอบท่านอยู่นาน จนท่านถามว่าเป็นไข้หรือเปล่า เพราะเห็นเหงื่อโทรมตัว แล้วท่านสรุปให้ฟังเพียงสามคำว่า โจรสลัดถือเป็นภัยระหว่างประเทศ ข้าพเจ้ามีความนิยมชมชื่นว่าคนฉลาด พูดอะไรได้สั้น ได้ความ ท่านคืออาจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เหตุการณ์อย่างเดียวกันนี้ ได้ไปปรากฏในประเทศฝรั่งเศส ในการสอบไล่ปากเปล่าเหมือนกัน ขณะที่หิมะตกมองเห็นทางหน้าต่าง แต่ภายในห้องเหงื่อไหลโทรมตัวแข่งกับหิมะ

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับอาจารย์เป็นอย่างไรนี้ ศิษย์ก็มักจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันในลักษณะเนือย ๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์เนือย ๆ ให้ได้ผล คนขยันมักจะรวมกลุ่มกันเรียน หรือถึงแก่ไปเช่าบ้าน บ้านธรรมดาเดือนละ ๑๕ บาท ช่วยกันออก สำหรับเป็นที่เล่าเรียน ส่วนนักศึกษาต่างเพศโดยมากแล้ว เกือบจะไม่รู้จักกัน ต้องมีการแอบมองกัน การเรียนการศึกษาจึงอยู่ในลักษณะที่เข้มงวด เหมือนกันกับในที่ทำงาน ข้าราชการดูจะตั้งใจทำงานยิ่งกว่าสมัยนี้มาก

มาถึงสมัยนี้ซึ่งลูกของนักศึกษาเก่ากำลังศึกษาแทนพ่อแม่ แต่ยุคสมัยของลูกเปลี่ยนไปหมดแล้ว สมัยนี้เป็นสมัยของภราดรภาพและเกือบจะเรียกได้ว่าได้ผ่านสมัยเสรีภาพ สมภาพไปหมดแล้ว ยิ่งนักศึกษาต่างเพศ จะมีความสนิทใกล้ชิดกันมากมาย ผลดีน่าจะมีอยู่มากเมื่อข้าพเจ้าหลงเข้าไปในธรรมศาสตร์ ความคิดที่นึกว่าทันสมัยก็คือธรรมศาสตร์ โดมของเรา คงจะถูกเปลี่ยนแปลงไปหมดแล้ว จึงเที่ยวชมสถานการก่อสร้างใหม่ ๆ ซึ่งเมื่อข้าพเจ้าจากไปมีแต่อาคารที่ตั้งของโดม และอาคารพาณิชย์และบัญชี คณะรัฐศาสตร์และห้องสมุดเพิ่งจะเริ่มก่อสร้าง ขณะที่กำลังเดินอยู่มีนักศึกษาหญิงคนหนึ่ง เข้ามาถามว่าต้องการจะพบใคร ที่ไหนพอทราบความประสงค์เธอเกือบจะโดดเข้าจูงมือ แล้วก็พาข้าพเจ้าไปยังที่หมาย ข้าพเจ้านึกอยู่ในใจว่า ลูกธรรมศาสตร์อย่างนี้ เราน่าจะภาคภูมิใจในตัวเขา ส่วนปัญหายุคเสรีภาพ และสมภาพ ที่ข้าพเจ้าเคยเสนอว่าคงจะผ่านไปแล้วนั้น คงจะเป็นเรื่องที่พูดกันมาก เพราะจะต้องเริ่มมาจากค่ายของโลกที่มีความขัดแย้งกัน ทั้งในหลัก โดยเฉพาะยิ่งในทางปฏิบัติ เวลานี้ถ้าใครมีหนังสือเดินทางลงตราประทับให้เข้าไปในประเทศของค่ายหนึ่ง จะเป็นการลำบากมากถ้าจะใช้หนังสือเดินทางเล่มนั้นเข้าไปในประเทศของอีกค่ายหนึ่ง ท่านลองคิดดูเถอะ ข้าพเจ้าเองไม่ค่อยจะรู้สึกแปลกมากนัก เพราะได้ไปเห็นวิธีปฏิบัติในส่วนย่อยของแต่ละค่ายมาแล้ว จนถึงแก่ต้องใช้วิธีของการศึก ซึ่งผู้บังคับบัญชาต้องการคำตอบ คำถาม ของท่านว่าสิ่งที่ยังหนักใจอยู่ก็คือ เกรงจะมีสิ่งหลงเหลือที่ยังไม่ได้ทำ เพราะความ

ไม่ประมาทเป็นยอดของความปลอดภัย ทำอะไรต้องอย่ากล้าโดยไม่มีเหตุผล ต้องอย่ากลัวโดยไม่มีเหตุผล ถึงคราวกล้า กล้า ถึงคราวกลัว ต้องกลัว รู้แพ้ เพื่อเอาชนะ ชนะแล้วอาจจะแพ้อีก หรือเมื่อถึงวันหนึ่ง เรื่องแพ้ เรื่องชนะ เรื่องกลัว เรื่องกล้า กลายเป็นเรื่องของอดีตไปหมด

คนเราพออายุย่างเข้าถึงเขตรู้ความจริงบ้าง เราจะเห็นทุกสิ่งทุกอย่างของคนเป็นธรรมดาไปหมด ไม่มีใหม่ ไม่มีเก่า ไม่มีใหญ่ ไม่มีเล็ก ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ (ไม่ต้องถึงให้เข้าสุภาษิตที่ว่า เมื่อไม่อยากจะเห็นเขาสูง ก็จงลุกยืนขึ้น) ในโลกนี้เราจะพึ่งใครได้นอกจากตัวเราเอง ผู้มีอำนาจ เราก็มักจะไม่เห็นตัว คนดีก็ยิ่งจะหายาก เหลือตัวเราเท่านั้น

เหลือในที่สุดที่เราควรจะเข้าถึงความจริงคือ ปัญหาเรื่องการเมือง การเมืองต่างกับกฎหมาย (ธรรมศาสตร์) การเมืองเป็นศิลปะของการปกครองประเทศ การเมืองที่ดีจึงต้องเป็นการเมืองที่รู้จักใช้กฎหมายที่มีอยู่ทั้งสิ้น ให้ได้ผลดีที่สุด โดยมีหน่วยงานของรัฐบาลที่ดีที่สุด เป็นผู้ใช้ดำเนินการ รู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับกำลังความคิด และกำลังทรัพยากรของคนในชาติและที่ประเทศชาติมีความสามารถทำประโยชน์ทรัพยากรนั้น ๆ ได้

ส่วนกฎหมาย(ธรรมศาสตร์) เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นศาสตร์ก็เพราะเป็นการศึกษาหากฎเกณฑ์ที่มีอยู่ และค้นคว้าอยู่เป็นเนืองนิจ ที่จะสร้างกฎหมายที่ดีที่สุดขึ้นใช้ เป็นศิลปะก็คือรู้จักโปลกฎข้อบังคับต่าง ๆ ของกฎหมายออกใช้ให้เหมาะกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่วิวัฒน์อยู่ไม่ขาดสาย ตลอดชีวิตมนุษย์

ไม่มีใครในโลกที่สามารถจะคาดหมายเหตุการณ์คือสร้างกฎหมายให้ดี ใช้ได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต(หรือบางเรื่องที่เกี่ยวกับอดีตด้วย)

ดุลยพินิจใช้กฎหมายเป็นหลักสำคัญสุดของนักกฎหมายที่รู้จักจับประเด็นของเรื่อง

ขอให้โดมจงมีแต่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป มีคณะเพิ่มขึ้นอีกมากมายให้สมกับคำว่าธรรมศาสตร์(และการเมือง)นี้ ดัง!

รายการ T.V ช่อง ๙ บางขุนพรหม

"โดมในดวงใจ"

บุษยา รังสี*

ปี ๒๕๐๒ เป็นปีแรกที่ได้เหยียบย่างเข้ามาสู่อ้อมอกแม่โดม บอกไม่ถูกว่ามีความรู้สึกอย่างไร วันรับน้องใหม่ ก็ตื่นเต้น วันฟุตบอลประเพณีก็สนุกสนานเป็นที่สุด เรียนบ้างเล่นบ้างไปตามประสา ขณะที่เรียนอยู่นั้นด้วยความรักในการร้องเพลง จึงได้เข้าร่วมในวงดนตรีของมหาวิทยาลัย โดยมีคุณครูสังข์ อสัตวาสี เป็นครูผู้ควบคุมวง ขณะเดียวกันก็ได้เข้าเป็นนักร้องในสังกัดของสุนทราภรณ์ด้วย เรียนไปด้วยพร้อมกัน เมื่อก่อนนั้นเพลงประจำมหาวิทยาลัย ก็มีอยู่เพียงสองเพลง คือ **โดมในดวงใจ** และ**เอื้องฟ้า** ซึ่งเป็นเพลงประจำคณะบัญชี เมื่อได้เข้าร่วมอยู่ในคณะสุนทราภรณ์เวลาที่มีงานของธรรมศาสตร์ก็จะต้องเป็นผู้ร้องเพลงของธรรมศาสตร์เสมอเพราะคุณครูเอื้อเห็นว่าเป็นลูกธรรมศาสตร์ จึงได้แต่งเพลงให้กับธรรมศาสตร์อีกหลายเพลง เรียกว่า แทบจะมีเพลงของทุกคณะก็ว่าได้

เพลงที่ทำให้ผู้ฟังประทับใจมากก็คือเพลงของสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะของธรรมศาสตร์ เป็นเพลงสถาบันเพลงแรกที่คุณครูแต่งให้คือเพลง "**อาลัยโดม**" ยังจำได้ว่า ร้องเพลงนี้ครั้งแรกที่งานฉลองปริญญาของพวกพี่ ๆ ที่สวนลุมพินี บนเวทีลีลาศ ขณะที่ร้องเพลงนี้ พี่ ๆ บางคนถึงกับร้องไห้ ทำให้ผู้ร้องเองก็น้ำตาซึมเหมือนกัน เพลงของพวกเราชาวธรรมศาสตร์ไพเราะจับใจเกือบจะทุก

---

*__มานี เกษเสถียร__ หรือที่รู้จักกันทั่วไปในนามของ "บุษยา รังสี" นักร้องเพลงไทยสากลที่ยังจับจิตจับใจและอารมณ์ความรู้สึกของคนมากกว่าสองทศวรรษ มานีเข้าศึกษาในคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี ๒๕๐๒ ในนามของนักศึกษาหญิง "มานี ทัพพะรังสี" เข้าร่วมกับวงดนตรีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นับแต่ปีแรกที่เข้าศึกษา ความรักในเสน่ห์ของศิลปการดนตรีก็ชักนำให้ชีวิตเข้าไปผูกพันกับงานทางดนตรี แม้ว่าจะพ้นออกจากรั้วมหาวิทยาลัยเมื่อ ๑๗ ปีก่อน แต่งานทางดนตรีและเสียงของมานีก็ยังคงดราตรึงอยู่เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน.

รับน้องใหม่

มานี ทัพพะรังสี ๒๕๐๒ ฟุตบอลประเพณี

เพลง หลังจากที่เพลงธรรมศาสตร์ถูกอัดเป็นแผ่นเสียงออกมาสู่ตลาด สถาบันอื่น ๆ ก็ได้มีเพลงตามออกมาบ้าง เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, มหิดล, ขอนแก่น, สงขลานครินทร์, นายร้อยจ.ป.ร., นายเรืออากาศ, ตำรวจ, นายเรือ และของโรงเรียนอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก จึงนับได้ว่า ธรรมศาสตร์ เป็นผู้นำเพลงสถาบันมาสู่ผู้ฟังเป็นแห่งแรก นอกจากเพลงของจุฬาลงกรณ์ ซึ่งมีมาคู่กันกับของธรรมศาสตร์ ๘ ปีที่เรียนอยู่ในธรรมศาสตร์ (เรียนจบครบโควต้า) ด้วยความรักในครูบาอาจารย์และเพื่อนฝูง มีความสุขกับการแย่งที่เรียนกัน มีความสุขกับวันฟุตบอลล์ประเพณี ตื่นเต้นกับการดูบอร์ดผลการสอบ ความสุขเหล่านี้ก็ยังอยู่ในความทรงจำเพราะจะกี่ปีผ่านไปแม่โดมก็ยังอยู่ในดวงใจเสมอ ไม่เคยลืมวันธรรมศาสตร์ และแม้ว่าปีนี้จะเป็นปีที่ **๒๕** ที่ยืนร้องเพลงโดมในดวงใจ และเพลงอื่น ๆ ของธรรมศาสตร์ ก็ยังมีความรู้สึกว่า เหมือนกับปีแรกที่เข้ามาเป็นลูกแม่โดม และความรู้สึกนี้ก็จะยังคงมีอยู่ตลอดไป ตราบเท่าที่ชีวิตของลูกแม่คนนี้ยังมีอยู่ และจะยังเป็นลูกคนเดิมของแม่เสมอตลอดไป

ปีนี้เป็นปีที่ ๕๐ ของการก่อตั้งมหาวิทยาลัย ลูกแม่โดมทุกคนยังระลึกถึงในพระคุณของแม่ที่ให้ความรู้แก่ลูก ๆ ขอให้แม่มีอายุยืนถึงหมื่นปี และแม่โดมจะอยู่ในดวงใจของลูก ๆ ทุกคน.

จากลูกที่ไม่เคยลืมพระคุณของแม่

บุษยา รังสี

(มานี เกษเสถียร)

ธรรมศาสตร์ให้อะไรแก่ผม

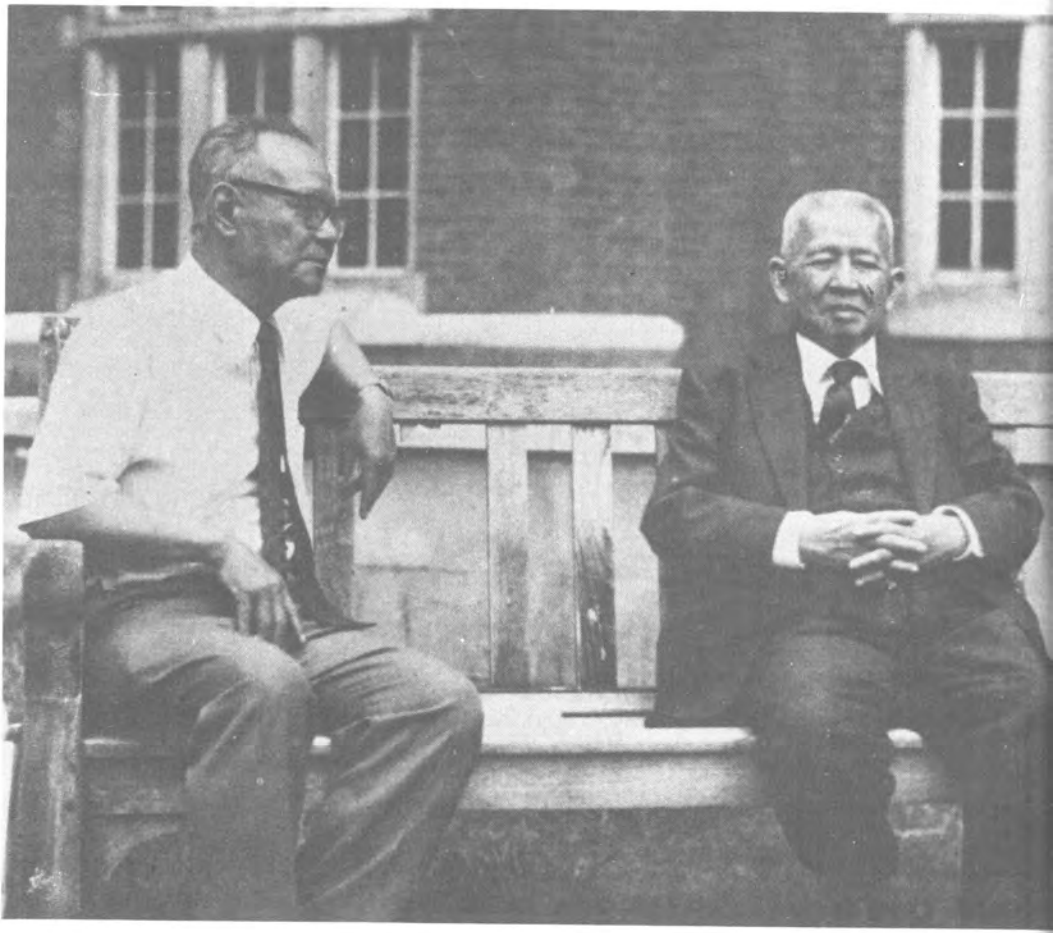
ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล*

ธรรมศาสตร์ คือคำที่ผมตรึงแน่นอยู่ในจิตใจของผมไม่มีวันที่จะเสื่อมคลายได้เพราะธรรมศาสตร์เป็นที่ที่ให้กำเนิดแก่ผมในหลาย ๆ ด้าน

ในด้านวิชาความรู้ ผมได้รับพื้นฐานวิชาที่เป็นประโยชน์แก่ผมในการดำรงชีวิตและในการทำงาน ไม่เฉพาะวิชาแขนงเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่วิชาอื่น ๆ ทางด้านการบัญชี ภาษีอากรกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตลอดจนวิชาประกอบต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาในคณะศิลปศาสตร์ในปีแรก ต่างเป็นประโยชน์ต่อชีวิตการทำงานของผมทั้งนั้น เมื่อพูดถึงเรื่องนี้แล้ว อยากจะขอให้ความเห็นไว้ ณ ที่นี้ว่า ธรรมศาสตร์น่าจะรื้อฟื้นระบบการศึกษาที่ให้นักศึกษาทุกคนผ่านการศึกษาวิชาต่าง ๆ ที่คณะศิลปศาสตร์เป็นเวลา ๑ ปี เสียก่อน ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นเพราะว่าผมเคยเรียนหลักสูตรนั้นแล้วจึงหลงใหลในหลักสูตรนั้นแต่เป็นเพราะได้ประสพการณ์ในภายหลังว่า ความรู้จากวิชาต่าง ๆ ที่ได้เรียนมาเป็นเวลาหนึ่งปีในคณะศิลปศาสตร์ เช่น อารยธรรมตะวันออก-ตะวันตก, ตรรกวิทยา, ศาสนาเปรียบเทียบ หรือแม้กระทั่งวิชาภาษาไทย ต่างเป็นประโยชน์ในการทำงานและการดำรงชีวิตของผมทั้งนั้น สิ่งที่น่าเสียดายอีกอย่างหนึ่งก็คือ การสอนภาษาอังกฤษอย่างมีแบบแผนที่คณะศิลปศาสตร์มี

---

* **หม่อมราชวงศ์ปรีดิยาธร เทวกุล (๒๔๕๐-ปัจจุบัน)** เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนเซนต์คาเบรียลก็เข้ามาศึกษาในคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จนได้รับปริญญาเศรษฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมดีมาก) หลังจากนั้น จึงเดินทางไปศึกษาต่อชั้นปริญญาโททางการบริหารธุรกิจ ที่มหาวิทยาลัยเพนน์ซิลวาเนีย สหรัฐอเมริกา หม่อมราชวงศ์ปรีดิยาธร เทวกุลเข้าทำงานในธนาคารกสิกรไทยนับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๑๔ จนกระทั่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการของธนาคารดังกล่าว.

ส่วนช่วยสร้างฐานทางด้านภาษาอังกฤษให้แก่นักศึกษาธรรมศาสตร์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งมีความจำเป็นในการทำงานในโลกปัจจุบันไม่มากก็น้อย

ในด้านแนวความคิดและปรัชญาของชีวิต บรรยากาศรอบด้านและการสั่งสอนในธรรมศาสตร์ได้หล่อหลอมให้พวกเรารักความเป็นธรรม เมื่อจะพิจารณาเรื่องใดก็มักจะดูในแง่ของความเป็นธรรมเป็นที่ตั้ง ตั้งแต่เรื่องความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นธรรมในการทำงาน และความเป็นธรรมในหมู่ญาติสนิทมิตรสหาย สำหรับศิษย์เก่าที่จบจากคณะเศรษฐศาสตร์ เท่าที่สังเกตมาเขาเหล่านี้จะมีแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่นำไปใช้ในการทำงานหรือในการพิจารณาเรื่องของสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่ลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่า ลักษณะของเศรษฐธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เห็นว่าเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างเดียวไม่เพียงพอ จะต้องมีการกระจายรายได้ที่ยุติธรรมมากขึ้นด้วย เศรษฐธรรมข้อนี้ซึมอยู่ในส่วนลึกของความคิดของบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์ โดยไม่รู้ตัวเป็นธรรมะที่ถูกหล่อหลอม มิใช่จากวิชาทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น แต่จากสภาพแวดล้อมของธรรมศาสตร์ซึ่งมีวิญญาณของการต่อสู้เพื่อความถูกต้องและยุติธรรมด้วย

ในด้านสังคม ผมได้มีโอกาสได้รู้จักกับคนเป็นจำนวนมาก และจากสิ่งแวดล้อมแห่งความสามัคคีเท่าเทียมกันภายใต้แม่โดม จึงได้กลายเป็นเพื่อนรักที่เข้าใจกันอย่างแท้จริงมาจนทุกวันนี้ซึ่งช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และ เป็นกำลังใจให้กันและกันตลอดมา

ในด้านความเป็นมนุษย์ ธรรมศาสตร์สอนให้ผมเข้าใจอย่างถ่องแท้และเตือนใจผมเสมอว่า คนเรานั้นเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเก่งกาจสามารถขนาดไหน แต่ในพื้นฐานของความมีชีวิตเป็นมนุษย์นั้น ทุกคนเท่าเทียมกัน เป็นคนเหมือนกัน ไม่มีใครวิเศษกว่าใคร ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันในทุกด้าน ตั้งแต่ด้านการเมือง การมีชีวิตอยู่ และการแสดงออก คงไม่มีสิทธิอยู่อย่างเดียว คือไม่มีสิทธิที่จะเหยียดหยามมนุษย์ด้วยกัน

ขอให้ ธรรมศาสตร์ อยู่คู่ฟ้าเมืองไทย เพื่อเป็นเบ้าหลอมจิตใจของอนุชนรุ่นหลังตลอดไป.

(บน)ธงชัย วินิจจะกูล
(ล่าง)ประกวดนางนพมาศ ของมห
ธรรมศาสตร์

เศษส่วนของรูปภาพหนึ่ง

ธงชัย วินิจจะกูล*

หมายเลข ๑

รถเมล์แดงสาย ๒๓ และไทยประดิษฐ์สาย ๒๔ พาเขาไป-กลับระหว่างท่าพระจันทร์กับโรงเรียนประถมแถวท่าพระอาทิตย์หลายปี ระยะทางช่างไกลจนเขาไม่เคยคิดจะเดินทะลุธรรม-ศาสตร์หากไม่จำเป็นจริง ๆ . และนับครั้งได้ที่รถเมล์ทรยศจึงต้องสากกระเป๋าซื้อฝรั่งมันแกวจากรถเข็นแถวประตูท่าพระอาทิตย์ย่ำผ่านตึกใหญ่ ๆ น่ากลัวทะลุผ่านสู่บ้านแถวท่าพระจันทร์.

สำหรับเขา, ท่าพระจันทร์ไม่เท่ากับธรรมศาสตร์ และธรรมศาสตร์ไม่ใช่ท่าพระจันทร์.

นับแต่จำความได้, ธรรมศาสตร์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่เขาไม่คุ้นเคยนัก. ระยะทางชั่วเวลาเดินไม่เกิน ๕ นาทีกลับดูเป็นสถานที่แปลกหน้าของเด็กท่าพระจันทร์ เพราะตึกอาคาร ยามประตู และหนุ่ม ๆ สาว ๆ ในที่นั้นดูราวกับอยู่ในฐานะที่ต่างกับเขาและไม่ต้อนรับเขานัก. ดังนั้น จะเข้าไป "เที่ยว" ธรรมศาสตร์แต่ละครั้งจึงต้องนัดพี่น้องมิตรสหายเข้าไปด้วยกันเยอะ ๆ, และนาน ๆ สักครั้ง.

บางครั้งอยากจะขอเหยียบสนามหญ้าเล่นฟุตบอลพลาสติก, แต่สนามถูกล้อมด้วยรั้ว

---

* **ธงชัย วินิจจะกูล** (๒๕๐๐-**ปัจจุบัน**) มีพื้นเพเป็นคนกรุงเทพ เกิดเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๐ ในครอบครัวที่ทั้งคุณพ่อและคุณแม่ประกอบอาชีพค้าขาย เริ่มเข้ารับการศึกษาในชั้นประถมจากโรงเรียนอัมพร-ไพศาล จนกระทั่งจบการศึกษาชั้นประถมปีที่ ๗ เมื่อปี ๒๕๑๒ และต่อมาก็เข้าศึกษาในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ในปีสุดท้ายของการศึกษา เข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการศูนย์กลางนักเรียนแห่งประเทศไทย ต่อมาในปี ๒๕๑๘ จึงได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ธงชัยเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งคนหนึ่งในขบวนการนักศึกษาไทยช่วงก่อนหน้าเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ เคยดำรงตำแหน่งประธานสภานักศึกษา และอุปนายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามลำดับ ธงชัยจบการศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์เมื่อปี ๒๕๒๓ ปัจจุบันกำลังศึกษาชั้นปริญญาเอกสาขาประวัติศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยซิดนีย์ ประเทศออสเตรเลีย

เหล็กบนฐานคอนกรีตตลอดทุกด้าน. ยังโชคดีได้แตะลูกหนังครั้งแรกในชีวิตก็นอกรั้วเหล็กนี่แหละ ก่อนที่จะต้องโยนกลับไปให้คนอีกชั้นที่เล่นอยู่ในสนาม, แล้วเกาะรั้วดูต่อไปด้วยความอิจฉา.

สนามหญ้าตรงหน้าตึกโดมยังเต็มไปด้วยพุ่มเข็ม ปลูกเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เรียงราย ทั่ว, สลับด้วยวงกลมที่ช่องตรงกลางเหมาะสำหรับซ่อนตัวยามเล่นซ่อนหา. เฟื่องฟ้าริมน้ำก็สวยงามนักสำหรับชีวิตเด็กห้องแถวท่าพระจันทร์ ยุคนั้นที่ไม่ค่อยรู้จักสวนดอกไม้เท่าไรนัก.

๒๐ ปีก่อนโน้น เนินหญ้าโคนต้นหางนกยูงหน้าหอประชุมใหญ่ ยังนุ่มนวลพอจะกลิ้งตัวเล่นอย่างไม่รู้เบื่อ. แต่แม้ว่าหางนกยูงจะเข้ารุกราน, จำปีก็ยังเหลืออยู่บ้าง พอที่จะแอบเด็ดติดมือกลับบ้านสักหนึ่งหรือสองดอกเสมอ.

นอกจากนี้แล้ว ธรรมศาสตร์ไม่เห็นจะมีอะไรน่าสนใจสำหรับเขา.

สาว ๆ แต่งตัวสะสวยอวดโฉมกันเต็มฝีมือ หนุ่มก็ผูกไทวางท่าเดินเกะกะไปหมด. ตกเย็นก็เข้าจับจองโต๊ะตัวใน ๆ ของแทบทุกร้านอาหาร. ตั้งวงเหล้าจากเย็นจดค่ำ. จ่ายบ้าง, ไม่จ่ายก็มีบ่อย, บางทีก็ตีกันเอง, บางทีก็ตีกับเด็กท่าเรือ. หลายหนุ่มคงนึกภูมิใจว่า *"กูเป็นนิสิตนักศึกษา"* จึงชอบอวดปัญญาอ่อน ๆ และกักขพะตั้งแต่เดินเข้าร้าน.

ถ้าเขามิได้อยู่โลกอื่น ก็คงเป็นธรรมศาสตร์ที่อยู่คนละโลกกับเขา. เขาไม่รู้จักทั้งสิ้น, ไม่ว่าจะเป็นนางนพมาสหรือสภาหน้าโดม.

หากจะนึกชอบธรรมศาสตร์เวลานั้น, เห็นจะไม่มีอะไรเกี่ยวกับประชาชน แต่คงขอบคุณที่ทำให้บ้านเขามีรายได้. โดยเฉพาะคราวที่ธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพฟุตบอลประเพณี และจุฬาจะเดินมาฉลองกันที่นี่, ท่าพระจันทร์กับธรรมศาสตร์ดูจะสนิทชิดเชื้อกันเฉพาะวันนั้นเท่านั้นแหละ.

หมายเลข ๒

เขาคุ้นเคยกับธรรมศาสตร์มากขึ้นเมื่อมันสกปรกไปหมด และคลาคล่ำด้วยฝูงชน

๗ วัน ๗ คืนที่เขาอาศัยสนามฟุตบอลเป็นที่พัก อาศัยห้องน้ำตึกเอ.ที.เปลี่ยนชุดนักเรียนเป็นชุดอื่น ที่ไม่สะดุดตาสารวัตรนักเรียน และเปลี่ยนกลับเป็นชุดนักเรียนเพื่อมิให้ทางบ้านรู้. เกือบจะเป็นความสนิทสนมที่แสนสั้นเมื่อถึงเช้าวันที่ ๑๔ เขาถูกไล่ออกมาก่อนที่ประตูท่าพระจันทร์จะปิดลงปล่อยให้พี่ ๆ ในมธ.เตรียมรับมือรถถังและกองทหาร. แต่ในที่สุดกลับเป็นจุดเริ่มต้นที่อีก ๑๐ ปีต่อมาธรรมศาสตร์กลายเป็นสถานที่ที่สนิทสนมคุ้นเคยมากที่สุด.

ธรรมศาสตร์เป็นทั้งสมรภูมิและที่พักยามค่ำคืน, เป็นที่ประชุมและทะเลาะกับเพื่อน. ยามท้อแท้ไม่อยากกลับบ้านก็ปีนประตูท่าพระจันทร์ได้ตลอดคืน เพื่ออาศัยชั้นสองตึงโดม (ปีกที่ถูกรื้อไปแล้ว) เป็นที่หลับนอน. ทั้ง ๆ ที่ขณะนั้นยังไม่คิดสักนิดว่าจะเข้าเรียนที่นี่ได้สำเร็จ.

แต่ครั้นมือติวชั้นดีจากธรรมศาสตร์ช่วยให้เขาได้เป็นนักศึกษาที่นี่อย่างเหลือเชื่อ, ธรรม-

ศาสตร์ในสายตาของเขาขณะนั้นไม่ใช่ห้องเรียนสักนิด. เขาแทบไม่รู้จักและไม่คิดจะรู้จักอาจารย์ผู้สอนวิชาที่ต้องสอบ แต่กลับได้รู้จัก*อาจารย์เสน่ห์*เพราะทะเลาะกันจนไฟลุก และอีกครั้งเกือบถูกไล่ออกเพราะขัดขืนคำสั่งผู้บริหาร. แต่ในที่สุด มีอำนาจที่เหนือชั้นกว่ามาลงโทษเสียก่อน

และลงโทษธรรมศาสตร์ในเหตุการณ์เดียวกัน.

หมายเลข ๓

ใคร ๆ เรียกชายคนนั้นว่า "ยุทธ" แต่ไม่มีใครรู้ชื่อจริงของเขาสักคน. บางคนบอกว่าเขาบ้า, บางคนว่านายยุทธเป็นสันติบาลเพราะพบเขาได้เสมอบริเวณระหว่างตึกอมธ.๒ ชั้นในขณะนั้นกับโรงยิมฯ.

ยุทธมักพาเนื้อตัวสกปรกแวะเวียนไปบริเวณที่มีนักศึกษาจับกลุ่มกัน. เขาไม่นิยมสวมเสื้อหรือบ่อยครั้งก็สวมอย่างขอไปทีและอวดพุงโรน่าเกลียด. เขาชอบเดินตีนเปล่าและสวมกางเกงไม่มีซิป, แต่เขามีศิลปการผูกชนิดที่ไม่เคยทำอะไรอุจาดตาต่อหน้าสาว ๆ เลยสักครั้งเดียว. หากจะบ้าก็คงบ้าอย่างมีสมบัติผู้ดี, ครั้นจะว่าดีก็เหลือจะเชื่อได้. เขาไม่เคยพูดกับใครสักคำ แต่ตลอดหลายปีไม่เคยมีใครเห็นเขาอดเลยสักครั้ง.

คนบนตึกอมธ. มักจะจับตายุทธยามเขากรายเข้ามาใกล้. หากประชุมอยู่ก็จะหยุด, แม้กระทั่งเดินผ่านก็จะถูกจับตาหาพิรุธ. เคยมีคนเสนอให้จับมาจัดการสอบถามความจริงเสีย แต่ใครจะกล้าเพราะอาจจะเป็นการค้นหาความจริงจากคนบ้าก็ได้. คนแถบโรงยิมก็มักจะจับตายุทธเช่นกัน เพราะยุทธมีเสื้อใส่วันละหลาย ๆ ตัว เขาถือว่าเสื้อผ้าใครแถบนั้นก็เสมือนของเขาเองทุกตัว. เรามักพบเสื้อที่ยุทธหยิบยืมไปใส่ได้ในท่อระบายน้ำหลังตึกอมธ.น่ะแหละ, รายไหนโชคดีก็พบเสื้อตัวเองยังเปียก ๆ เพราะยุทธฝากร่องรอยไว้อย่างจงใจ

จนแล้วจนรอด ค่ำวันที่ ๕ ตุลา ก็ยังมีคนเห็นยุทธตระเวนอยู่ที่เดิม

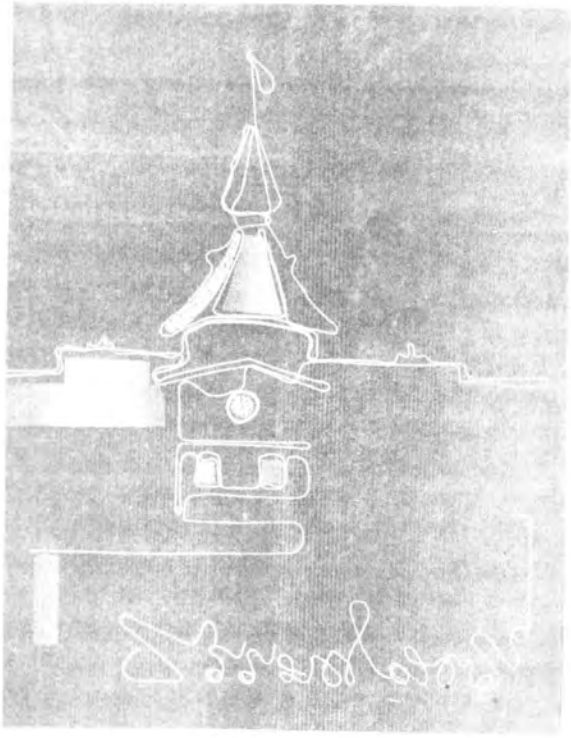
องค์ปธะกอบ

เพียงไม่กี่ปีที่ห่างธรรมศาสตร์ไป, สถานที่ที่คุ้นเคยดูแปลกหน้ามากขึ้น. แม้นานวันเข้าความแปลกหน้าจะลดน้อยลงแต่ลมหายใจของผู้คนดูจะไร้กลิ่นรสเข้าทุกที. ชีวิตจืดชืดพอ ๆ กับตึกรูปร่างน่าเกลียดโผล่ขึ้นมาอย่างจืดชืดไร้รสนิยม ราวกับว่าความจืดชืดมาพร้อมกับตึกใหม่และบรรยากาศใหม่.

ผู้คนดูราวกับยังมีความสุขกันดีอยู่. แม้แต่**จิ๋วหน่อง**, มาณพนิรนาม ณ ตึกศิลปศาสตร์, ก็ยังยิ้มแย้มหยอกล้อมิตรสหายที่เอาทองปิดและมาลัยมาบูชา. เขาเห็นยุทธที่ท่าเรือพรานนกอีก ๒ ครั้งด้วยบุคลิกคล้าย ๆ เดิม, แต่คราวนี้มีรองเท้าและเสื้อผ้าดูใหม่สดใสกว่าเก่า. คงไม่ใช่ยุทธ

เสน่ห์ จามริก ๒๕๑๘

รูปโดมลายเส้น ในหนังสือ วันธรรมศาสตร์ครั้งที่ ๓ ลอสแองเจลิส ๘ ธ.ค. ๒๕๑๖

หรอกที่เปลี่ยนไป, อาจจะเป็นรสนิยมของเจ้าของเสื้อที่ยุทธขอยืมมาใส่ต่างหากที่เปลี่ยนไป.

ชาวธรรมศาสตร์มักจะภูมิใจในมหาวิทยาลัยของเขา เพราะเชื่อกันว่ามหาวิทยาลัยของเขาสอนให้เขารักประชาชน. ในยามปิติก็พอจะเกิดอารมณ์ซาบซึ้งกับวรรคทองของคุณกุหลาบสายประดิษฐ์เช่นนั้นได้อยู่, แต่ยามที่ลมหายใจของผู้คนแห้งแล้ง, คำกล่าวนั้นดูจะเป็นแค่คำปลอบใจหรือความอาลัยของผู้คน ณ มหาวิทยาลัยที่ไม่ค่อยมีชีวิต.

"**แม่โดม**" ไม่เคยมีชีวิตมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว. คน-ต่างหากล่ะคือวิญญาณชีวิตแท้จริงของธรรมศาสตร์ ชีวิตของคน ๆ หนึ่งไม่ว่าจะรัฐบุรุษหรือนักการ, ของสถาบันหนึ่ง, หรือของสังคมหนึ่ง ย่อมมีดีมีชั่วคละกันไป. ชีวิตที่มีแต่ข้อดีให้กล่าวถึงนั้น, หากมิใช่ความลวงในนาฏกรรม, ก็มีแต่ชีวิตที่เป็นดังสมมติเทพหรือมิฉะนั้นก็คือชีวิตที่ดับแล้ว และผู้คนทำอนุสรณ์อาลัยรักอย่างมีอโหสิกรรม.

ส่วนชีวิตที่ยังไม่ดับ, ก็ยังคงมีทั้งความหมายและไร้สาระจนน่าทุเรศคลุกเคล้ากันไป, มีทั้งยามโอบอ้อมและเห็นแก่ตัว, โอหังและมีไมตรี, มีทั้งคุณค่าและยามแห้งแล้งจืดชืด.สิ่งที่มีไม่ขาดคือความหลงระเริงใจในความเป็นหนึ่งของตัวเองที่แสดงออกต่างไปตามวุฒิภาวะ.

หากแม่โดมมีชีวิต, ก็เป็นชีวิตดี ๆ ชั่ว ๆ มาตลอด ๕๐ ปีตามแต่ผู้คนที่เป็นวิญญาณจริง ๆ ของแต่ละยุคสมัย. หากจะตระหนักถึงคุณค่าของธรรมศาสตร์ก็จงภูมิใจในชีวิตที่มิใช่สมมติเทพและยังไม่ดับของแม่โดมเถิด เพื่อเราจะได้ภูมิใจในความดี ๆ ชั่ว ๆ ตามประสาของมัน, อดใจหายไม่ได้หากจะต้องมาฉลองวันเกิดอายุเพียง ๕๐ ปี, กลับพบแต่เวทนาที่อาลัยถึงความดีล้นเอ่อราวกับฉลองให้กับชีวิตที่ดับไปแล้ว

หากจะปลุกชีวิตธรรมศาสตร์, คงต้องตระหนักว่า "ลูกโดม" นับรุ่นไม่ถ้วนนั่นเองคือ "แม่โดม" ตัวจริงที่มีชีวิต สามารถจะ "รัก" ประชาชนก็ได้หรือทำให้จืดชืดก็ได้.

ยุทธอาจจะไม่บ้า, อาจจะไม่ใช่สปาย. เขาอาจเป็นคนที่คลุกคลีและมีชีวิตอยู่กับธรรมศาสตร์อย่างเย็นชาและฉลาดที่สุดก็เป็นได้.

๑๒ เมษายน ๒๕๒๗

กรุงเทพฯ

"ศรีดาวเรือง" สมัยเป็นคนใช้ เมื่อเริ่มเข้ามาหางานทำในกรุงเทพ (ในภาพถ่ายคู่กับยาย) ๒๕๐๕

บางที...วันหนึ่งข้างหน้า

ศรีดาวเรือง*

บ่ายวันรุ่งขึ้น เด็กสาวในชุดเสื้อคอพันแขนวงกลมสีเขียวสดกับกางเกงสีดำ เดินใจลอยออกมาจากบ้านนายจ้าง สักครู่พ้นซอยถึงถนนใหญ่ เลี้ยวซ้ายเดินไปเรื่อย ๆ ตามฟุตบาทหน้าตึกแถว เดินจนพ้นช่วงตึกและมาถึงที่ว่างซึ่งเป็นบึงบอน ด้านหน้าบึงบอนที่ติดถนนดูไม่กว้างมากนัก แต่ด้านข้างยาวไปไกลแทบสุดตา สุดสายตาระดับขอบฟ้าคือหลังคาบ้านสีสันแตกต่างกันของคนมีเงิน วันนี้หมู่เมฆลอยสูง ท้องฟ้าปลอดโปร่ง เธอหยุดมองความเวิ้งว้างเขียวขจีราวกับรู้สึกมีอิสระโบยบินอยู่เหนือบึงบอน นิ่งและนาน ตรงจุดที่เธอยืนเป็นมะขามเทศ "ขนาดนาง ๆ" ตามภาษาชาวบ้าน เด็กสาวถอนหายใจ สมองตื้อตัน ด้านหลังของเธอคือท้องถนนที่รถบางตาเพราะมิใช่ย่านจราจร ด้านหน้าคือความเงียบ... เด็กสาวไม่รู้จะไปไหน... ความเศร้าเริ่มเข้าจู่โจมน้ำตาคลอ

...ฝูงปลาไหลมากมายที่อยู่ภายใต้บึงบอนหนาทึบแห่งนี้มานับสิบปี เมื่อเติบโตขึ้นได้ที่ มันจะค่อยๆมีหูแทงออกมา มีขางอกสี่ขา แม้หางยังคงอยู่ แต่หดสั้น และมีขนพองฟูไปทั่วตัว มันจะกลายเป็นพังพอน และพังพอนไม่เคยแพ้งู...

* "ศรีดาวเรือง" เป็นนามปากกาของ วรรณา ทรรปนานนท์ หรือวรรณา สวัสดิ์ศรี นักเขียนที่ใกล้ชิดกับสุชาติ สวัสดิ์ศรีมากที่สุด วรรณาเป็นชาวพิษณุโลกในครอบครัวที่คุณพ่อเป็นพนักงานรถไฟ ต่อมาอพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพ วรรณาก็มารับจ้างทำงานตามบริษัท ตามร้านค้าหลายแห่งจนกระทั่งมารู้จักกับสุชาติ สวัสดิ์ศรีในช่วงหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ต่อมาก็ได้แต่งงานกัน ความใกล้ชิดกับหนังสือ กับวงการนักเขียนก็ดึงให้วรรณากลายเป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่มีผลงานอยู่ไม่น้อย ผลงานของวรรณาตีพิมพ์อยู่ในนิตยสารต่าง ๆ หลายฉบับในนามปากกาของ "ศรีดาวเรือง"

เสียงฉิ่ง-ฉับดังรัวถี่ เธอหันไปมองข้างป้ายรถเมล์ เสียง ๆ นั้นดูดดึงความสนใจ เธอเห็นเด็กชายอายุประมาณ ๕-๖ ขวบ ผิวดำสกปรก สวมใส่เสื้อหลวมโพรกและขาดเกือบรุ่งริ่ง ผมของเขายาวทิ่มหู นั่งตีฉิ่งเหมือนตั้งใจ แต่ก็หาเป็นจังหวะทำนองใด นอกจากจะดังเป็น ฉิ้ง-ฉับ เธอเดินขยับเข้าไปใกล้จึงรู้ว่าเด็กชายตาบอด ขันอาลูมิเนียมเก่ามอมว่างเปล่าเหมือนเจ้าของ ใจประหวัดคิดถึงน้อง... **คิดถึงบ้าน**... เธอเกิดสงสัยนักในความเป็นไป

"เอ็งน่ะเก่งกว่าข้าเยอะ...ข้ายังมีตามองเห็น แต่เอ็งก็เศร้าหมองเหมือนข้า"

รถเมล์สีเทาแล่นปราดเข้าจอดป้าย เธอเหลือบตามองดูป้ายข้างรถ "บางขุนเทียน-สนามหลวง" เนื่องจากอาจเป็นเพราะคำว่า "สนามหลวง" รู้สึกคุ้น เธอจึงก้าวขึ้นรถหลังจากลังเล

เธอจำได้ว่าเคยมาสนามหลวงครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนั้นเธอมากับ "น้าขาว" คนครัวของ "คุณนาย" เธอรู้สึกตื่นเต้นฝูงคนและร้านค้ามากมาย ตื่นเต้นสินค้าสารพัดอย่าง ตื่นเต้นที่ตัวเองมีโอกาส แต่ทว่าครั้งนี้เธอตื่นเต้นแบบคนตกใจ

เธอมาถึง "สนามหลวง" ที่ไม่มีร้านขายของ หากแต่มีต้นมะขามเปล่าเท่านั้นที่ยืนรายรอบท้องสนามหลวงเกือบไร้หญ้ามีแดดจ้าฝุ่นปลิว เด็กหัดถีบจักรยาน ๒-๓ คน ผู้โดยสารที่ป้ายรถประจำทางโหรงเหรง แต่ที่ริมสนามอีกทางด้านหนึ่งกลับมีคนออ คิดในใจพวกนั้นคงมาเที่ยวสนามหลวงเหมือนกับเธอ เด็กสาวก้าวลงจากรถมายืนงง เสียงกระเป๋ารถตะโกนหมดระยะ

เชิญชมมหกรรมการเมือง

ป้ายตัวโตที่ฝั่งถนนตรงข้าม เธอมองเห็นถนัดตาและอ่านได้ชัดเจน แต่ความหมายถ่องแท้เธอไม่เข้าใจ ฉับพลันเสียงหนึ่งก็ดังมาจากภายใน

"ท่านทั้งหลายที่เดินไปเดินมาอยู่ภายนอก โปรดทราบ บัดนี้ภายในหอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำลังจะมีการอภิปรายในหัวข้อ "การเมืองไทยภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา" ขอเชิญท่านทั้งหลายเข้าฟังและชมการแสดงฟรี ไม่ต้องเสียค่าบัตรผ่านประตู ภายหลังจากจบการอภิปรายแล้ว เราจะมีการแสดงละครเพื่อชีวิตและฉายภาพยนตร์เรื่องยาว..."

เด็กสาวประหลาดใจเป็นล้นพ้น อะไรคือ "เพื่อชีวิต" เธอเหลียวมองไปรอบเห็นหมู่คนทะยอยกันเข้าไปตามคำเชิญชวน พวกเขาเดินผ่านประตูใหญ่เข้าไป...ตอนนั้นเธอตามไปสังเกตอย่างแน่ชัดว่า ไม่มีคนยืนเก็บบัตรหน้าประตูเหมือนที่วิกลิเกบ้านนอก

"...มหาวิทยาลัยคืออะไร เป็นไปได้ยังไงกัน ข้างในคงน่าจะมีอะไรให้ดู"

เสียงเชิญชวนยังคงดัง เธอก้มมองเสื้อกางเกงและรองเท้าแตะฟองน้ำ มือเท้าตัวเองหนาเทอะทะและลอบชำเลืองแลคนข้างเคียงและที่เดินผ่านเธอไป หลายคนทั้งหญิงชาย แม้แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าที่ไม่สะสวยนัก แต่มือเท้าดูสะอาดบอบบาง และทุกคนล้วนเดินสง่าเข้าไปเป็นกลุ่ม เธอเองตัดสินใจ

ค่อย ๆ ลีบตัวก้าวเท้าตามไป ใจคอสั่นระทึกหวาดเกรงและพร้อมจะหวั่นผวาทันทีเมื่อถูกเรียก หรือถูกถาม

"เฮ้ย...นั่นจะไปไหน"

แต่แล้ว...เธอก็เดินเข้าไปภายใน ปลอดภัยไร้ใครตอแย

เก้าอี้เบาะนับพัน ๆ เรียงรายติดพื้นซีเมนต์เต็มห้องกว้างใหญ่ หน้าเวทีกว้างขวางมีม่านสีเหลืองขึงกั้น ยังมีเก้าอี้ว่างอีกหลายตัว ไม่มีใครขัดขวางเธอจริง ๆ เธอรู้สึกราวกับว่าตัวเองหายตัวเข้ามาโดยไม่มีใครเห็น ดังนั้นจึงไม่มีใครขัดขวางหรือสนใจ เด็กสาวค่อย ๆ หย่อนก้นลงบนเก้าอี้เพียงหมิ่น ๆ แต่กระนั้นเธอก็รู้ว่ามันช่างนิ่มเหมือนเก้าอี้หุ้มเบาะ "คุณนาย" เธอนั่งคิดต่อไป ทันใดเสียงปรบมือก็ดังกราวใหญ่ ม่านสีเหลืองถูกดึงขึ้นเป็นหยักสวยราวภาพวาด ผู้ชาย ๕ คนนั่งเรียงหน้ากระดานอยู่บนเก้าอี้กลางเวที เบื้องหลังเวทีของพวกเขาเป็นม่านสีดำ สิ่งสะดุดตาและความมักคุ้นเกิดขึ้นแก่เธอเมื่อมองเห็นรอยปะขาดเล็กน้อยของม่านดำ เธอเริ่มสอดส่ายตาสำรวจรอบ ๆ เวทีกว้างขวางอย่างตื่นเต้น แต่เท่าที่มองเห็นก็เห็นเพียงภาพวาดเป็นรูปมือมากมายหลายแบบ บ้างชูกำปั้น บ้างทำท่ากวักมือ ม่านสีดำมีรอยปะสู้ม่านลิเกก็ไม่ได้... ป้ายแผ่นบนสุดแทนจะเป็นฉากปราสาทราชวังก็กลับเป็นตัวอักษรสีเหลือง เขียนไว้บนพื้นผ้าสีแดงด้านหลังเก้าอี้ผู้อภิปรายเธออ่านได้ความว่า

ฉันรักธรรมศาสตร์

เพราะ

ธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน

ข้อความประโยคนี้ เธอฉงนใจนัก

"แล้วเราล่ะเป็นประชาชนหรือเปล่า...มีใครเขาพูดกันยังงี้รึ"

ยังก่อน...เธอไม่มีเวลาสงสัยมากนัก เพราะการอภิปรายกำลังจะเริ่มต้นแล้ว

"...สังคมนิยมที่มีผู้กล่าวหาว่าไม่ดี เหตุไฉนเมื่อนำไปเทียบกับพืชพันธุ์อื่น ๆ หากเป็นพืชพันธุ์ที่เลว มีเมล็ดลีบแคระ มันก็คงไม่อาจงอกเงยขึ้นมาได้ แต่นี่เป็นเพราะพืชพันธุ์คงดี ไปถึงไหนงอกถึงนั่น...

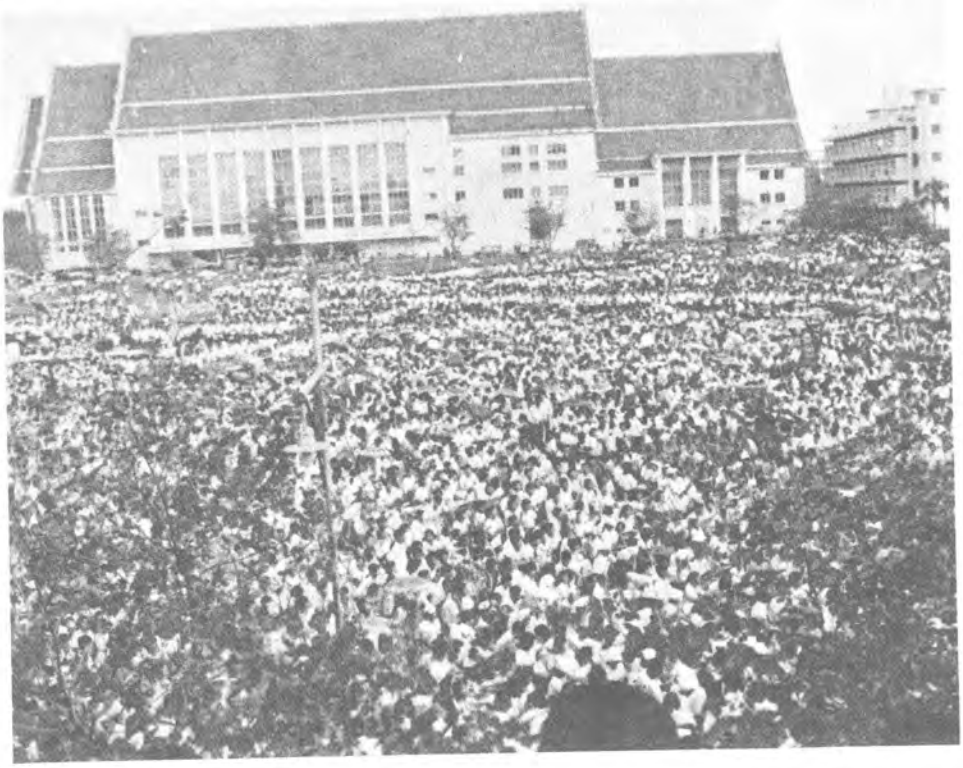
เสียงปรบมือดังขึ้น และดังอยู่นาน...

"สังคมนิยมคืออะไรกัน..." เธอคิดอีกแล้ว

"...แม้เราจะมีรัฐธรรมนูญใหม่แล้ว แต่ก็ขอให้คิดกันดูเถิด ปัจจุบันโครงสร้างเก่าของระบบข้าราชการเรายังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก รัฐธรรมนูญก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นว่าเล่นเหมือนไม่ใช่กฎหมายสูงสุดของประเทศ..."

"ศรีดาวเรือง" กับ กองบรรณาธิการ ถนนหนังสือ
(จากซ้าย เรืองเดช จันทรคีรี, บก.เคราขาม, ศรีดาวเรือง, วัฒน์ วรรลยางกูรกับแฟน)

บุรุษเครางามบนเวทีเว้นจังหวะ

"...ผมคิดว่าเราจะต้องแก้ไขกันที่ปัญหาเศรษฐกิจเป็นลำดับแรก และต้องเข้าแก้ไขอย่างจริงใจและมีประสิทธิภาพ เลิกวิธีการมือใครยาวสาวได้สาวเอา เลิกให้ต่างชาติเข้ามาแทรกแซงกอบโกยผลประโยชน์ออกไป ต้องรีบแก้ไขปัญหาชาวนา และค่าแรงที่เป็นธรรมของกรรมกร ธนาคารของเราควรมีไว้เพื่อให้ชาวนากู้เงินเพื่อการเกษตรในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ อีกทั้งจำเป็นต้องมีการปฏิรูปที่ดินให้ชาวนามีที่ดินเป็นของตนเอง เวนคืนที่ดินจากคนรวยที่ไม่ได้ทำนามาให้ชาวนาที่ยากจน รัฐบาลจะต้องประกันราคาข้าวจากชาวนาในอัตราราคาสูงกว่าท้องตลาด และต้องรับจำหน่ายข้าวสารราคาถูกให้พอเพียงภายในประเทศก่อนคิดถึงการส่งออกขายภายนอกประเทศ โดยเฉพาะเรื่องการประกันราคาข้าว รัฐบาลจักต้องถือตามสภาพความเป็นจริงที่ยืนอยู่ข้างชาวนาและคนยากจน ไม่ใช่ยืนตามใจพ่อค้า..."

แม้จะพยายามตั้งใจ แต่เธอไม่เข้าใจถ่องแท้...มันยากเกินไป... มันเป็นคล้ายกับภาพลางเลือนเมื่อถึงคราวพวกเขาพูดถึงชาวนา กรรมกร หรือการกดขี่

"...อย่าง"คุณนาย"นี่จะเรียกว่ากดขี่เราหรือเปล่า เราก็แค่ลูกจ้างเขาเท่านั้นนี่นา มันอะไรกันแน่ แล้วประกันราคาข้าวจะมีประโยชน์อะไรในเมื่อเราไม่มีที่นาจะทำแต่เอ๊ะ...เมื่อกี้เค้าบอกว่าจะให้ชาวนามีที่นาของตัวเอง...ดีนี่...แล้วเรื่องอะไรอีก...เรื่องรัฐธรรมนูญใช่มั้ย-ใช่-เธอเคยได้ยินมาแล้วแน่ ๆ อย่างน้อยก็ในหนังสือเรียนที่บอกว่า ๑๐ ธันวาคมคือวันรัฐธรรมนูญ แต่เธอไม่เข้าใจรัฐธรรมนูญมีแล้วล้มไป แล้วมีกลับขึ้นมาใหม่ คนใช้อย่างเธอไม่เข้าใจ

การอภิปรายดำเนินต่อไป

เมื่อวานนี้... "คุณนาย" เพิ่งคาดโทษเธอไว้หยกๆว่าหากทำตัวไม่เป็นที่ถูกใจอีกเธอจะโดนหักเงินเดือน หรือไม่ก็ถูกไล่ออก

"คุณนุ้ยค้าบ... ขอให้จันนะ...คนดี... เดี๋ยวเอาอันใหม่ดีกว่า อันใหม่ทานได้ทั้งอันเลย...ม่ะ.. อันนี้ทานไม่ได้นะค้าบ"

เธอพยายามขอแตงโมจากคุณนุ้ย แต่ยังไม่ทันได้มาเพราะเด็กชายน้อย ๆ เอาแต่ซูมือหนีบ้างซ่อนหลังบ้างไปมา

"จันบอกนุ้ยเองไงว่าทานได้" แกย้อนพี่เลี้ยง ทั้งเธอกับน้าขาวที่นั่งเตรียมข้าวอยู่ในครัวหัวเราะชอบใจ แต่ทว่าตอนนั้นเอง "คุณนาย"กรากเข้ามากระชากแตงโมไปจากลูกชาย แล้วหันมาใช้ปาหัวเธอ

"แกสอนลูกชั้นยังงี้ได้เหรอ กินได้แกก็กินเข้าไปเองซี..ต๊าย..คนอาไร้ แกอีกคน..ยายขาว.. พลอยเป็นไปกะมันด้วย" คุณนายพาลเอากับแม่ครัว

"คือยังงี้ค่ะคุณนาย.." ขาว-คนใช้เก่าแก่รีบแก้ต่างเพราะคนเลี้ยงเด็กอ้าปากอธิบายไม่ออก กัดฟันกัมหน้าน้ำตาคลอ หัวเปียกเปื้อนแตงโมเลอะแดง" คุณนุ้ยแกเคยร้องจะเอามีดปอกแตงกวาเจ้าค่ะ จันมันก็บอกว่าแตงกวาอ่อนไม่ต้องปอก ทานได้ทั้งเปลือกเลย.. แตงล้างสะอาดแล้วนะเจ้าคะ มาวันนี้คุณนุ้ยแกเลยอยากจะทานแตงโมทั้งเปลือก จันก็บอกว่าทานไม่ได้จะเปลี่ยนให้ใหม่..ก็มีเท่านี้แหละค่ะ"

คุณนายไม่ยอมอารมณ์ดี แม้จะเอาผิดกับจันไม่ได้ แต่คุณนายก็คือ"คุณนาย"เหมือนนิยายที่เธอติดงอดแงม ตกเย็นวันนั้นยังมีเรื่องคุณนุ้ยอยาก"นั่งส้วม"อีก คุณนายดุโวยวายว่า "สอนไม่รู้จักจำ" แล้วก็เลยคาดโทษเธอไว้ว่าจะถูกตัดเงินเดือน คุณนายต้องการให้ลูกชายใช้กระโถน แต่เด็กชายอายุสามขวบกว่าเบื่อการใช้กระโถน เธอจึงถูกทั้งแม่ทั้งลูกเล่นงานทั้งขึ้นทั้งล่อง

เมื่อคืน.. น้าขาวกับเธอนอนปรับทุกข์กันในมุ้ง ขาวโทษตัวเองที่ไปรับเธอมา แต่เธอกับแม่ที่บ้านนอกก็เต็มใจที่จะได้งานทำ จันและขาวคาดฝันไปต่าง ๆ เมื่อคุณนายสั่งอย่างไรก็ต้องพยายามทำอย่างนั้น คนทั้งบ้านดูเหมือนต้องยอมให้"คุณนาย" คุณผู้ชายเจ้าบ้านพบหน้า"คุณนาย"ก็เพียงเช้าๆเย็นๆ แต่คนรับใช้ต้องอยู่บ้านรับใช้อารมณ์"คุณนาย"ทั้งวัน

"พรุ่งนี้บ่ายๆ เอ็งอยากไปเที่ยวที่ไหนสักครึ่งวันก็ไปซี" ขาวกระซิบบอกจันในความมืด "กลับมาตอนค่ำๆก็ได้ คุณนายกับคุณผู้ชายจะออกไปงานเลี้ยงตอนเที่ยง ข้าไม่ต้องตั้งโต๊ะ ข้าจะดูตานุ้ยให้ เอ็งไปเปิดหูเปิดตา..ดูหนังไทยซักเรื่องก็ได้นี่นา"

"...ประชาชนเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ ฆ่าไม่ตายทำลายไม่หมด เมื่อใดประชาชนไม่ว่าชาวนา กรรมกร นักศึกษา ปัญญาชน ทหาร ตำรวจ และผู้รักความเป็นธรรมทั้งปวงรู้จักสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเมื่อใด เมื่อนั้นพวกเขาย่อมมีพลังอันมหาศาล สามารถพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดินได้ทุกเวลา ไม่ว่าท้องฟ้าจะเป็นสีใด ประชาชนก็ย่อมเป็นใหญ่ตลอดกาล..."

การอภิปรายจบลงแล้ว ผู้คนแสดงความพอใจโดยการปรบมือ แต่เธอไม่กล้าแสดงออกเช่นนั้น เด็กสาวมองซ้ายมองขวาในหอประชุม เธอยังไม่กล้าแม้แต่จะขยับนั่งให้เด็มก้น รายกายต่อไปยังจะมีให้ชมทั้ง"ละคร"เพื่อชีวิต"และการอ่านบทกวี...เอ๊ะ..บทกวีคืออะไร เธอไม่เข้าใจอีกแล้ว เธอจำใจต้องลุกเดินออกมา อย่างไรก็ดี วันนี้เธอต้องกลับให้ถึงบ้านก่อน"คุณนาย" และด้วยความตั้งใจ หากมีโอกาส เธอต้องกลับมา..**ธรรมศาสตร์**..อีกแน่นอน

ตอนขากลับ...

เด็กสาวครุ่นคิดไปตลอดทาง คำพูดแปลกๆ หอประชุมกว้างใหญ่มองผ่านสนามหญ้าออกไป เธอเห็นรูปตึกแปลก ๆ เหมือนดินสองแท่งมหึมา.. นี่คือมหาวิทยาลัยที่"คนใช้"อย่างเธอสามารถย่างก้าวเข้ามาเป็นครั้งแรก.. เธอจำแถวตัวหนังสือ ๓ บรรทัดที่มีผู้เขียนติดไว้กลางม่านเวทีเหลือง-แดงได้ติดตา

ฉันรักธรรมศาสตร์

เพราะ

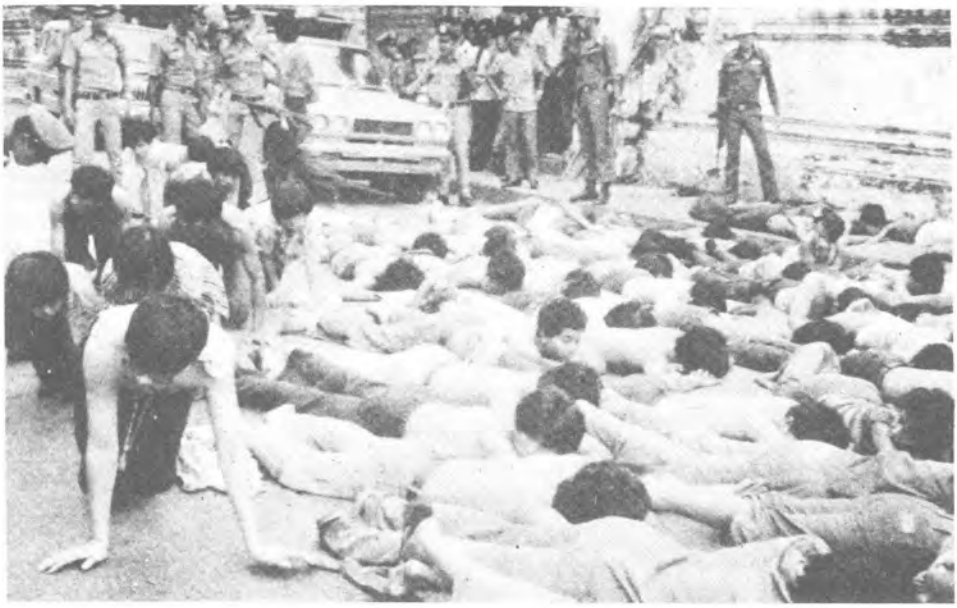
ธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน

เธอจำเรื่องปรำปราที่พ่อเคยเล่าให้ฟังได้ดี

...ฝูงปลาไหลมากมายที่อยู่ภายใต้บึงบอนหนาทึบมานับสิบปี เมื่อเติบโตขึ้นได้ที่มันจะค่อยๆมีหูแทงออกมา มีขางอกสี่ขา แม้หางยังคงอยู่ แต่หดสั้น และมีขนพองฟูไปทั่วตัว มันจะกลายเป็นพังพอน และพังพอนไม่เคยแพ้งู...

เธอจำเรื่องปลาไหลกลายเป็นพังพอนได้ดี แม้จะไม่มีสาเหตุบ่งชี้ แต่เธอก็เชื่อมั่นเหมือนเธอเดินหวาดหวั่นเข้าไปครั้งแรก แล้วรู้สึกเดินตัวตรงออกมา ความประหม่าค่อยๆจางหายไป เหมือนพังพอนไม่เคยกลัวงู

ใช่แล้ว... เธอคือประชาชนคนหนึ่ง.. สักวันหนึ่ง..**ธรรมศาสตร์** คงรักเธอ

ธรรมศาสตร์เสียเมือง

นรนิติ เศรษฐบุตร*

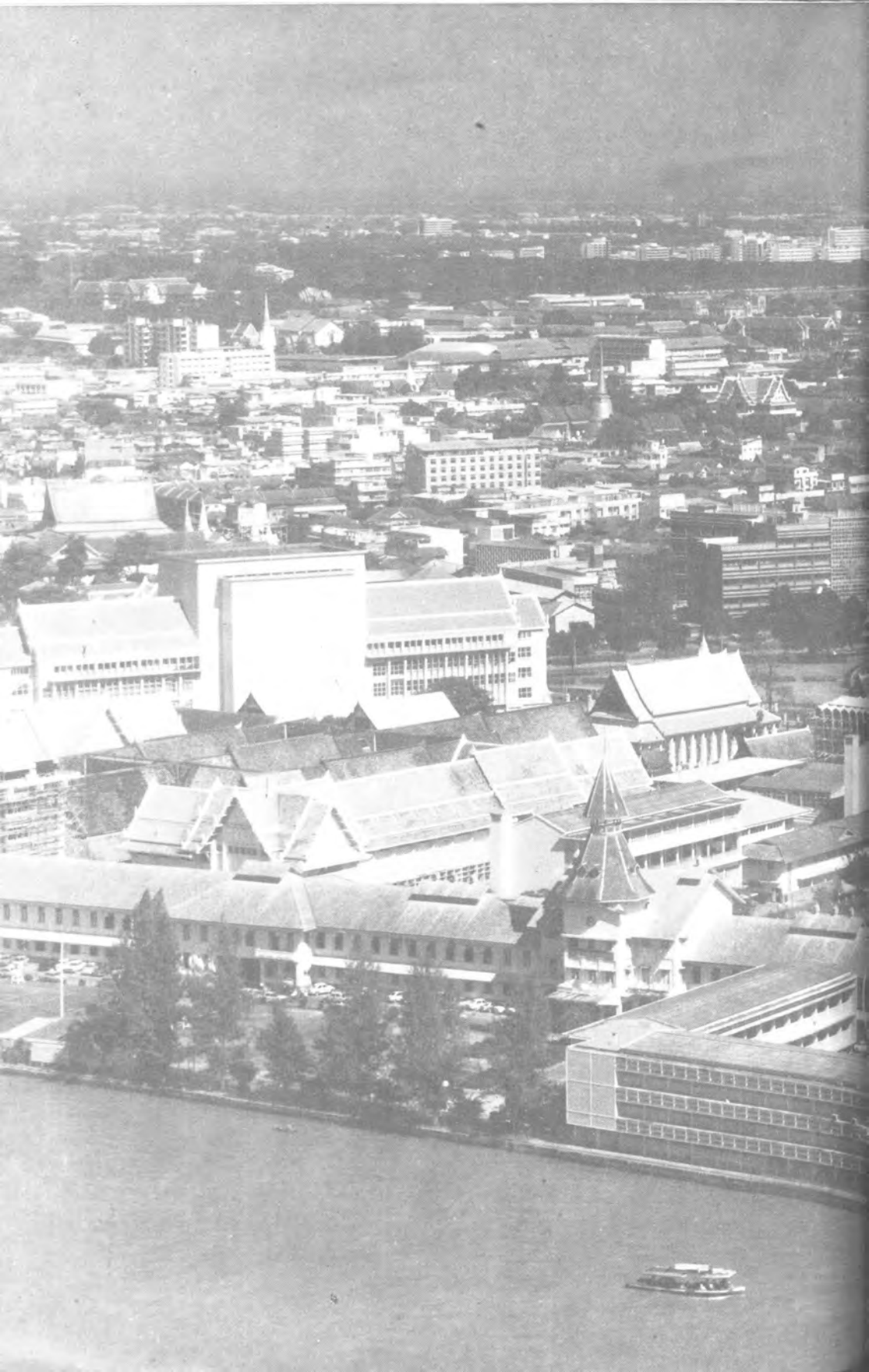
ยามไพร่ฟ้าประชาชนถูกปล้นสิทธิ์
ไทยทั่วทิศต่างเห็นโดมเป็นบ้าน
สู่อกโดมมากมายดุจสายธาร
รวมตัวสู้เผด็จการ ณ ลานโดม ฯ.

คนนอกธรรมศาสตร์และคนในธรรมศาสตร์เองเป็นจำนวนไม่น้อยที่เห็นธรรมศาสตร์เป็นอย่างที่ กวีหนุ่มศิษย์ธรรมศาสตร์ที่ชื่อ อภิชาติ ดำดี เขียนเป็นคำประพันธ์ไว้ในบทกวีบทที่ชนะเลิศ ในการประกวดบทกวี **"ห้าสิบปีธรรมศาสตร์"**

ถึงธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยอย่างที่ใคร ๆ ก็ทราบกันดีก็ตาม แต่ก็เป็นแหล่งศึกษาที่เคยถูกยึด ถูกโจมตีด้วยกำลังมาแล้ว ขนาดของธรรมศาสตร์นั้นค่อนข้างจะเล็กมากในเรื่องพื้นที่ เพราะมีขนาดเพียง ๔๙ ไร่เศษเท่านั้นเอง ฉะนั้นถ้าจะใช้กำลังบุกเข้าตีให้แตกก็ย่อมง่าย กำแพงที่ดูคล้ายกำแพงเมืองด้านวัดมหาธาตุก็เป็นกำแพงซรา ที่จะกั้นได้สำหรับนักย่องเบาเท่านั้นเอง กำแพงด้านพิพิธภัณฑ์สถานนั้นก็เป็นกำแพงต่ำ ด้านหน้ามหาวิทยาลัยที่ลงแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ผู้ที่มีเรือเป็นพาหนะจะบุกเมื่อไรก็ได้ ยิ่งรั้วโปร่งด้านหลังมหาวิทยาลัยที่ติดกับสนามหลวงของมหาชนนั้น

---

*นรนิติ เศรษฐบุตร (๒๔๘๔-ปัจจุบัน) เกิดเมื่อปี ๒๔๘๔ จบการศึกษาชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา อำเภอสามพราน เข้าศึกษาในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๓ และจบการศึกษาเป็นรัฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมดี) ในปี ๒๕๐๖ ต่อมาได้เดินทางไปศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกาจนจบการศึกษาชั้นปริญญาโททางรัฐศาสตร์ปัจจุบัน นรนิติมีตำแหน่งทางวิชาการเป็นรองศาสตราจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาด้วย

ยิ่งแล้วใหญ่ เด็กวัยสิบขวบก็น่าจะปีนเข้ามาได้

พุทธศักราช ๒๕๑๙ ก็มีเหตุเกิดที่ธรรมศาสตร์ ความจริงเหตุที่ได้เกิดขึ้นที่ธรรมศาสตร์นั้นมีมากมายหลายเหตุเหลือเกิน ถ้าใครที่ช่างจดจำดีก็ยิ่งจะจำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นต้นมา อะไรต่ออะไรช่างมาเกิดขึ้นที่ธรรมศาสตร์หลายหนทีเดียว

บางครั้งก็มีคนเป็นขบวนเดินออกไปจากธรรมศาสตร์ และบางครั้งก็มีคนเป็นกลุ่มใหญ่เดินเข้ามาทำกิจกรรมในธรรมศาสตร์

โดยสภาพสถานที่ สนามหลวงเป็นศูนย์กลางของกรุงเทพ คนเขาประท้วงอะไรกันที่นั้นแล้วก็อาจไหลเคลื่อนเข้ามาในธรรมศาสตร์ ฉะนั้นการประท้วงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะปลายเดือนกันยายนต่อต้นเดือนตุลาคม ๒๕๑๙ จึงไหลเข้ามาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยที่มหาวิทยาลัยไม่อาจห้ามปรามให้เชื่อฟังได้

ครั้งนั้นก็เป็นเหตุให้ธรรมศาสตร์เสียเมืองอย่างที่ทราบกันดีอยู่แล้ว

ผมเรียกธรรมศาสตร์เสียเมืองก็เพราะเมื่อคืนวันที่ ๕ ตุลาคมนั้น ผมซึ่งเป็นชาวธรรมศาสตร์ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มผู้ชุมนุม แต่เป็นผู้ที่อาศัยมีห้องทำงานอยู่ในอาณาบริเวณธรรมศาสตร์ ต้องหอบข้าวของและหนังสือที่ตัวเองคิดว่าเป็นหนังสือหายาก ซึ่งอุตส่าห์ขวนขวายหาซื้อมาด้วยความลำบาก หนีออกจากเมืองธรรมศาสตร์ ที่หนีก็เพราะเมื่อได้ยินเสียงเขาปลุกระดมกันทางวิทยุแล้ว ผมก็คาดว่าคงมีการบุกธรรมศาสตร์ในไม่ช้า

นับว่าผมคะเนเหตุการณ์ได้ถูกต้อง แต่ก็เป็นการสมคะเนที่ไม่ได้ปรารถนาเลย เพราะตั้งแต่วันนั้นธรรมศาสตร์ก็ถูกยึดเป็นเวลาพอสมควร กว่าที่จะกลับเข้ามาดูบ้านช่องห้องหับได้ ข้าวของเสียหายนั้นเป็นของแน่ นอกเหนือไปจากชีวิตคน

นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่ธรรมศาสตร์เสียเมือง

ศิษย์เก่าหลายรุ่นคงได้ทราบถึงการที่สถาบันการศึกษาแห่งนี้ถูกยึดครอง หรือ "**เสียเมือง**" มาบ้างแล้ว สำหรับผมครั้งอื่น ๆ เป็นตำนานหรือคำบอกเล่าที่ถูกถ่ายทอดมา แต่ครั้งนี้เป็นครั้งที่ผมได้รู้ได้เห็นจนเกิดความรู้สึกได้

ทำไมธรรมศาสตร์จึงเป็นมหาวิทยาลัยที่ต้องเผชิญกับสภาพดังนี้ ก็เคยได้ยินคนพูดว่าเพราะธรรมศาสตร์นั่นเกี่ยวกับการเมือง

ตั้งแต่ชื่อมาทีเดียวแรกเริ่มก็ชื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งก็เป็นนามตามความจริง สมเจตนาของการตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งนี้ เพื่อให้เป็นตลาดวิชาขั้นอุดมศึกษาแก่มวลประชาราษฎร์

สมัยที่แรกตั้งมหาวิทยาลัย ก็เมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วมานั้น วิชาการเมืองเป็นเรื่องดี ถึงขนาดบ่ง

ว่าเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของผู้สมัครรับเลือกตั้ง คือ *"สอบไล่วิชาการเมืองได้ตามหลักสูตรซึ่งสภาจะได้จัดตั้งขึ้นไว้"*

การหาทางตัดชื่อข่มนามให้มหาวิทยาลัยนี้เหลือแต่เพียง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์โดยเอาคำว่า **"วิชา"** และ **"การเมือง"** จากข้างหน้าคำ **"ธรรมศาสตร์"** นั้นก็มิได้ทำให้เปลี่ยนสำนึกจิตใจของสังคมธรรมศาสตร์ได้ หรือใครจะครึ้มเติมคำว่า **"การศึกษา"** เข้าไปก็คงหามีอะไรไม่ ธรรมศาสตร์ก็คงเป็นธรรมศาสตร์

ด้วยเหตุ **"วิชาการเมือง"** นี้นี่กระมัง ธรรมศาสตร์จึงเป็นมหาวิทยาลัยที่มีนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นนักการเมืองหมายเลขหนึ่งของประเทศมาเป็นอธิการบดีหลายคน และบางคนก็เป็นอธิการบดีก่อนที่จะไปเป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ก็คงโดยมิได้ตั้งใจถึงขนาดนั้น

ที่จริงอธิการบดีของมหาวิทยาลัยนี้หลายคนต้องนิราศไปอยู่ต่างประเทศด้วย ซึ่งก็คงเป็นเหตุของการเมืองอีกเช่นกัน

การเมืองอาจถูกมองในความหมายที่ดีและไม่ดีกันบ้าง แต่วิชาการเมืองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสาทแก่นักศึกษาธรรมศาสตร์ตลอดระยะเวลากึ่งศตวรรษที่ผ่านมา และจะประสาทต่อไปนั้นเป็นเรื่องของการเมืองที่ดีทั้งนั้น เพื่อเป็นความรู้ที่ไปประเทืองสติปัญญาความสามารถของผู้รับให้มาก จักได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ให้การทำงานให้แก่คนอื่นโดยส่วนรวม

การที่ **"แม่โดม"** ต้องเผชิญคลื่นลมในทางการเมืองภายนอกนั้นแม้จะไม่ปรารถนา ผมรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่จะหลบได้ยาก เพราะธรรมศาสตร์มิใช่มหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในสูญญากาศ ที่จะแยกตนอยู่แต่ผู้เดียวได้

แต่จะกระทบกระทั่งอย่างไรก็ขออย่าให้ธรรมศาสตร์ต้อง **"เสียเมือง"** อีกเลย

ทั้งธรรมศาสตร์แห่งนี้ก็เป็น *"สำนักไหนหมายชูประเทศชาติ สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง"* อย่างที่ศิษย์เก่าทั้งหลายทราบกันดีอยู่แล้วในเนื้อเพลง **"มอญดูดาว"**

อีกประการหนึ่งในทะเลการเมืองปัจจุบันนี้ ศิษย์เก่าธรรมศาสตร์ ลูกแม่โดมทั้งหลายก็ว่ายเวียนกันอยู่ในตำแหน่งใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร รองประธานสภาผู้แทนฯ รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีใหญ่น้อย สมาชิกสภาผู้แทนฯ

หากคลื่นลมการเมืองแรงนัก จะกระหน่ำหนัก ก็ขอศิษย์เก่าในวงของตุลาการ ได้ช่วยให้ความเป็นธรรมแก่ชนธรรมศาสตร์ด้วย เพราะมองไปทั้งศาลฎีกา ศาลอุธรณ์ และศาลชั้นต้นก็พอเห็นที่พึ่ง

ใครคิดยุบธรรมศาสตร์เพราะประกาศธรรม ก็ต้องขอธรรมให้คุ้มครองธรรมศาสตร์ให้ **"ส่งศักดิ์ศรีไว้ให้ยิ่งยืนนาน"** ดังเพลงพระราชนิพนธ์ด้วยเทอญ

ลบรอยแผลเป็น

นเรศ นโรปกรณ์*

จะมีใครคิดถึงมหาวิทยาลัยของเราในวัยครึ่งศตวรรษอย่างที่ผมกำลังคิดอยู่นี้บ้างหรือเปล่าก็ไม่ทราบ

ผมกำลังคิดอย่างนี้

มหาวิทยาลัยของเราถูก "การเมือง" ข่มเหงรังแกมาหลายครั้งหลายหนนับตั้งแต่ทหารยึดครองในคราวกบฏแมนฮัตตัน เมื่อ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๔ จนกระทั่งถึงกรณี "๖ ตุลามหาโหด" ในปี ๒๕๑๙

หรือพูดอีกอย่างหนึ่ง ก็ว่า ในช่วงเวลาที่ต้องกำพร้าพ่อ ตั้งแต่วัย ๑๓-๑๔ ขวบ ภายหลังรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ แล้ว มหาวิทยาลัยของเราก็โดนมือโดนตีนทรชนเรื่อยมา

ถ้า "ดวง" ไม่แข็งจริง คงมอดม้วยมรณาแล้วก็ได้

จะอย่างไรก็ตาม บาดแผลทั้งหลาย ก็รักษาให้หายสนิทได้ โดยเหลือเพียงความทรงจำรำลึกเท่านั้น

นอกจาก "แผลเป็น" แห่งเดียว ที่ยังตำหูตำตาและตำใจไม่เคยลืมหรือไม่เคยรู้สึกว่าหายสนิทสักที

นั่นคือ

การตัดชื่อมหาวิทยาลัยของเราจากเดิม ที่ว่า

***นเรศ นโรปกรณ์** เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง คณะนิติศาสตร์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ นับเป็นนักศึกษารุ่นที่ ๒ ของคณะนิติศาสตร์ แต่เรียนอยู่ได้เพียง ๓ ปีก็ถูกจับกุมในคดีกบฏสันติภาพในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ จึงเข้ามาศึกษาในคณะวารสารศาสตร์

"มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"

เป็นชื่อ

"มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"

กุด ๆ อย่างทุกวัน

ใครเป็นคนตัดหรือตัดด้วยมูลเหตุอันใด

ตอบตรง ๆ ว่า "ความกลัว" ของนักการเมืองกลุ่มหนึ่งและสมุนบริวารที่ประจุอวิชชาเต็มหัวขมอง ซึ่งมองมหาวิทยาลัยของเราในแง่ที่ว่า เป็นขุมกำลังทางการเมืองของคนที่ชื่อ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้ให้กำเนิดและขณะนั้นต้องเตลิดกระเจิงออกนอกประเทศ เป็นรัฐบุรุษไร้แผ่นดิน

จงใจตัดคำว่า "การเมือง" ทั้งที่ "การเมือง" เป็นเรื่องของคนในระบอบประชาธิปไตยจะต้องเรียนรู้ตามหลักวิชาทุกระดับชั้น

นักการเมืองและสมุนบริวารผู้เป็น "อาชญากรของระบอบประชาธิปไตย" กลุ่มนี้พยายาม "คุมกำเนิด" การเมืองตามหลักวิชาด้วยความกลัวเป็นสำคัญ จนกระทั่งการเมืองของเมืองไทยต้องพิกลพิการ บูด ๆ เบี้ยว ๆ ไม่เต็มใบ อย่างที่เห็น ๆ

มูลเหตุของการตัดชื่อมหาวิทยาลัยของเราทิ้ง มีเพียงเท่านั้นจริง ๆ

ดังนั้น ในวาระครบ ๕๐ ปีเต็มแห่งอายุขัยของมหาวิทยาลัยจึงน่าที่พวกเราทั้งหลายจะได้ร่วมจิตร่วมใจกระทำในสิ่งที่ถูกที่ควรโดยพร้อมเพรียงกัน นั่นคือเรียกร้องเอาชื่อที่สมบูรณ์ของมหาวิทยาลัยกลับคืนมา

"จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" นั้น เพียงเครื่องหมายทัณฑฆาตตกหล่นจากตัว "ณ" ยังเปลี่ยนแปลงจนถูกต้องอย่างเดิม ดังที่ทราบกัน

ก็แหละ "มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" ถูกกลุ่มอาชญากรของระบอบประชาธิปไตยตัดชื่อจนเหลือเป็นไอ้กุดอย่างว่า พวกเราจะทนดูทนเห็นอยู่อีกต่อไปกระนั้นหรือ?

อย่าอ้างเลยว่า วิชาการที่เล่าเรียนในมหาวิทยาลัยของเรามิได้มีเฉพาะ "วิชาธรรมศาสตร์" และ "วิชาการเมือง" อย่างที่เขาอ้าง

ถ้าอย่างนั้น ชื่อ "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" กุด ๆ นี้ ก็ยิ่งตั้งไม่ได้เพราะเท่ากับว่ามีวิชาการที่เล่าเรียนอยู่เพียงวิชาเดียว

แต่ถึงอย่างไร ชื่อมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองของเราก็ใช่ว่าจะแตะต้องเปลี่ยนแปลงไม่ได้เสียเลย

ดูแต่ชื่อของประเทศไทยแท้ ๆ ก็ยังเปลี่ยนจาก "สยาม" ได้ ทั้งที่ไม่จำเป็นเสียด้วยซ้ำไหน ๆ ก็เปลี่ยนกันมาแล้ว หากจะเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งในวาระครึ่งศตวรรษแห่งการล่วงวัยมาเพื่อความเหมาะสมในทุกกรณีและสอดคล้องกับการตั้งชื่อมหาวิทยาลัยในยุคปัจจุบัน ซึ่งมักจะ

ตั้งจากชื่อบุคคลอันควรแก่การกราบไหว้บูชาและจดจำรำลึกคุณเช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยที่กำลังก่อกำเนิดล่าสุด คือ มหาวิทยาลัยอู่ทอง เป็นต้น

ผมจึงขอเสนอขึ้น ณ บัดนี้เลยว่า

"มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง" ที่ถูกข่มเหงรังแกตลอดมาแม้แต่ชื่อก็ถูกตัดเป็น "มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์" กุด ๆ อย่างทุกวัน ควรจะได้เปลี่ยนชื่อใหม่เพื่อความเป็นสิริมงคลไปตลอดกาลนานว่า

"มหาวิทยาลัยปรีดี พนมยงค์"

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป แม้ว่า โอกาสผ่านสถาบันรัฐสภาแทบจะไม่มีเลยในยุคนี้ ก็ขอชวนเชิญให้พวกเราผู้เป็นสายเลือดโดมและสาธุชนผู้รักความเป็นธรรมทั้งมวลจงได้เรียกขานชื่อนี้จนติดปากโดยทั่วกัน

เหตุผลในการเสนอเปลี่ยนชื่อมหาวิทยาลัยของเรา เป็น **"มหาวิทยาลัยปรีดี พนมยงค์"** *นั้น แม้ว่าผมจะไม่ต้องกล่าวอะไรออกมาสักคำเดียว ก็เชื่อว่าคนไทยส่วนใหญ่ต่างตระหนักอยู่เต็มอกแล้วอย่างแน่นอน*

จดหมายถึงน้อง
(พี่ก็อ่านได้)

อนันต์ แจ้งกลีบ*

จากที่ไหนก็ได้ในประเทศไทย

ถึง น้องที่รัก

พี่ได้รับจดหมายจากมหาวิทยาลัย บอกว่าจะจัดทำหนังสือเนื่องในโอกาสที่มหาวิทยาลัยของเราตั้งมาได้ ๕๐ ปี พี่ดีใจมาก

โอ้โฮเฮะ ! มหาวิทยาลัยของเรามีอายุยืนยาวมาได้ตั้งครึ่งศตวรรษแล้วซีนะ

ความจริงพี่มีความภูมิใจในมหาวิทยาลัยของเรามานานแล้ว เที่ยวได้คุยอวดใครต่อใครอยู่เสมอว่า มหาวิทยาลัยของเราเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ เป็นสถาบันคู่บ้านคู่เมืองสถาบันหนึ่ง ผลิตบัณฑิตออกไปมากมาย กระจายอยู่ทั่วทุกหัวระแหงของประเทศ

ความจริงที่พิสูจน์ได้อย่างหนึ่งคือ ทุกวงการในประเทศไทยนี้ มีพี่ ๆ ของเราอยู่ ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง แม้แต่ในวงการของทหาร

พี่จึงยิ้มหน้าบานเมื่อมีโอกาสคุยอวดใครว่ามหาวิทยาลัยที่พี่จบมามีอายุถึงครึ่งศตวรรษแล้ว บรรดาผู้ที่จบจากมหาวิทยาลัยนี้มีบทบาทสำคัญ ๆ อยู่ในระบบเศรษฐกิจ สังคม การ

---

* **อนันต์ แจ้งกลีบ** อนันต์เกิดที่บ้านท่าช้าง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เริ่มการศึกษาในชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนวัดปากช่องจนจบชั้นประถมปีที่ ๔ หลังจากนั้นก็เข้ามาศึกษากวดวิชาจากโรงเรียนวัดสุทัศน์ แล้วก็สอบเทียบชั้นมัธยมปีที่ ๓ ปีที่๖ และปีที่ ๘ ตามลำดับ อนันต์เข้าศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี ๒๕๐๑ จนสำเร็จได้รับปริญญารัฐศาสตร์บัณฑิต และรัฐศาสตร์มหาบัณฑิตในปี ๒๕๐๔ และ ๒๕๐๘ ตามลำดับ ในปี ๒๕๑๓ ก็ได้รับ M.P.A. (Arizona) อนันต์เริ่มรับราชการในตำแหน่งเสมียนของกรมราชทัณฑ์ และต่อมาโอนมาเป็นปลัดอำเภอ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง

เมือง การปกครองของประเทศ

รอยยิ้มของพี่เจื่อนลงเมื่อมีคนถามว่า

"แล้วผลงานเป็นอย่างไรบ้าง"

จริงซีนะ พี่เองก็ไม่เคยประเมินผลงานของตัวเองเลยสักที นึกถึงคำที่เราประกาศต่อหน้าแม่โดมมาทุกรุ่น (คิดว่ารุ่นน้อง ๆ ก็คงจะประกาศคำเดียวกัน) คือคำว่า

"เราศึกษาเพื่อรับใช้ประชาชน"

"แล้วประชาชนในยุคที่มีพวกพี่ ๆ ออกมารับใช้ สบายกันดีอยู่หรือ"

คำถามนี้ทำเอาพี่อยากจะร้องไห้

ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่า ในยุคที่พี่ ๆ ออกมารับใช้ประชาชนอยู่ทุกซอกมุมของประเทศเช่นทุกวันนี้

ประชาชนส่วนใหญ่ยากจน อดอยากปากแห้ง

ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบในทางเศรษฐกิจ

ประชาชนรังแกเบียดเบียนกันในทางสังคม

ประชาชนถูกหลอกลวงในทางการเมือง

ประชาชนถูกกดขี่ในทางปกครอง

คงไม่มีใครเถียงว่านี่ไม่ใช่สภาพที่แท้จริงของประชาชนในปัจจุบันและพี่ก็ไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบในเรื่องเหล่านี้ได้ เพราะได้กล่าวไว้แล้วว่า มีพีอยู่ในทุกวงการซึ่งเปรียบเสมือนชีพจรของชาติ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง พี่ย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น *อาจจะในฐานะผู้กระทำการเองหรือเป็นผู้ร่วมกระทำการ อย่างน้อยก็ในฐานะที่ยินยอมให้ผู้อื่นกระทำการ*

ทางด้านเศรษฐกิจ คนไทยยากจนลงทุกวัน พี่หมายถึงคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศที่เรียกกันว่าประชาชนนั่นแหละ พากันยากจนลงจนน่าเกลียด ยากจนจนแทบจะไม่สามารถรักษาศักดิ์ศรีของความเป็นคนไว้ได้

ความยากจนนี้เกิดจากระบบการแข่งขันทางเศรษฐกิจกันอย่างเสรี โดยไม่มีกติกาที่เหมาะสมสำหรับการแข่งขัน ผลของระบบนี้คือประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนาตกเป็นเบี้ยล่างในการแข่งขันมาโดยตลอด เพราะเสียเปรียบเรื่องเงินทุนและความรู้เชิงธุรกิจการค้าฝ่ายได้เปรียบ คือบรรดาพ่อค้านายทุนซึ่งเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ ก็พากันกอบโกยโดยไม่ยั้งมือ

พี่ซึ่งอ้างว่าศึกษามาเพื่อรับใช้ประชาชน แทนที่พี่จะจัดการเรื่องเศรษฐกิจเพื่อประโยชน์ของประชาชน พี่กลับห่วงใยแต่ผลประโยชน์ของตัวเอง และผลประโยชน์ของนายทุนที่เขาเลี้ยงดูพี่ ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนอย่างไร พี่ไม่ค่อยจะอนาทรร้อนใจ แต่พอบริษัทขาดทุนกำไรไปบ้างเล็กน้อย พี่จะต้องถือเป็นเรื่องใหญ่ ทุ่มเทชีวิตจิตใจหามาตรการแก้ไขให้ได้กำไรตามเป้าที่เขากำหนดไว้ วิธีการหากำไรให้นายทุนของพี่ พี่ก็ไม่เคยคำนึงถึงว่าจะทำความเดือดร้อนให้กับประชาชน เพียงใดหรือไม่

ผลก็คือทุกวันนี้ พี่รวยขึ้น อย่างน้อยก็รวยกว่าคนที่เรียกว่าประชาชน นายทุนของพี่ก็ยิ่งรวยขึ้น ในขณะที่ประชาชนก็พากันยากจนลง และยากจนลง

ปัจจุบันนี้ประชาชนได้ชื่อว่าเป็นเสรีชนแต่ในนามเท่านั้น ในข้อเท็จจริงล้วนตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจแล้วทั้งสิ้น

ในเมื่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจเสียแล้วเช่นนี้ คนที่เป็นไททางเศรษฐกิจซึ่งเป็นฐานรายได้ของรัฐบาลจึงมีอยู่เพียงหยิบมือเดียว รัฐบาลจึงมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายมาตลอด ในที่สุดประเทศตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจของต่างชาติไปด้วย เพราะต้องอาศัยการกู้เงินจากต่างประเทศมาดำรงชีวิตให้พออยู่รอดเป็นปี ๆ ไป ยอดหนี้เงินกู้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากการเปิดเผยครั้งล่าสุดเท่าที่พี่ได้ยินมา ประเทศไทยของเราเป็นหนี้ต่างประเทศสูงถึงสองแสนกว่าล้าน นั้นยอมเป็นสัญญาณเตือนภัยว่าเรากำลังก้าวเดินไปสู่การล้มละลายทางเศรษฐกิจในอนาคตอันไม่ไกลเกินรอเลย

ความผิดพลาดทางด้านเศรษฐกิจนี้ เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้ปัญหาทางด้านอื่น ๆ เกิดตามขึ้นมาอย่างเห็นเด่นชัด

ทางด้านสังคม ใครก็ไม่ทราบพูดคำว่า "สังคมฟอนเฟะ" พี่ว่าคำนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะอธิบายสภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน เนื่องจากทุกคนตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจ เงินจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนบูชาเป็นพระเจ้า ค่านิยมนี้ได้ทำลายคุณธรรมในจิตใจของคนไปจนหมดสิ้น การอยู่ร่วมกันในสังคมทุกวันนี้ เหมือนสัตว์ร้ายอยู่ในกรงเดียวกัน มีการประทุษร้ายต่อกันอย่างป่าเถื่อนทารุณและเหี้ยมโหดผิดมนุษย์เพียงเพื่อเงิน เงิน และเงิน

ผลพวงของสังคมที่เงินมีอำนาจเหนือกว่าอำนาจใด ๆ นี้อย่างหนึ่งคือผู้หญิงไทยกลายเป็นสินค้าสำคัญทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ กระบวนการกดหญิงลงเป็นโสเภณีก็กระทำกันน่าอนาจใจยิ่งนัก พ่อแม่ บางรายจูงมือลูกในไส้ของตัวเองที่เพิ่งแตกเนื้อสาวไปขายซ่องในราคาถูกกว่าสุนัขพันธุ์ต่างประเทศที่เลี้ยงอยู่บนบ้านเศรษฐีเสียอีก หญิงสาวจำนวนมากถูกล่อลวง บางรายถูก

ฉุดคร่า เหมือนอยู่ในบ้านป่าเมืองเถื่อน หญิงบางคนรักนวลสงวนตัวไม่ยอมถ่างขาเลี้ยงผู้ชายอกสามศอกทั้งในเครื่องแบบนอกเครื่องแบบ พวกมันก็มีวิธีขู่บังคับทรมานกันอย่างน่าสยดสยองจนตายคามือมันก็มี

ชีวิตของประชาชนทั่วไปก็ตกอยู่ในอันตรายจากประชาชนรอบตัวเอง เผลอไม่ได้โจรผู้ร้ายจ้องจะเล่นงานอยู่ทุกนาที

พี่มีบทบาทในการสร้างความสงบสุขแก่สังคม แต่งานของพี่ทางด้านนี้ก็ล้มเหลวอย่างที่บอกแล้ว

ทางด้านการเมือง ในสมัยที่พี่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย เราเคยศรัทธาในอุดมการทางการเมืองที่ว่า "ประชาชนเป็นใหญ่ในแผ่นดิน" "อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย" แต่ความเป็นจริงที่พี่ได้พบเห็นอยู่ภายนอกมหาวิทยาลัย อำนาจอธิปไตยมาจากกระบอกปืนและเงินเท่านั้น บางยุคบางสมัยคนก้าวเข้ามากุมอำนาจอธิปไตยด้วยกระบอกปืน บางยุคบางสมัยคนเขาก้าวเข้ามาด้วยอาศัยอำนาจเงิน และบางยุคบางสมัยปืนและเงินจับมือกันเข้ามาครองอำนาจ

ประชาชนถูกสยบด้วยเสียงปืน และถูกซื้อด้วยเงินซึ่งเขาขูดรีดไปจากหยาดเหงื่อของตัวนั่นเอง

ประชาชนไม่เคยมีอำนาจในการปกครองประเทศเลย ได้ยินแต่คำหลอกลวงที่ว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

แทนที่พี่จะต่อสู้เพื่อให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง บางครั้งพี่กลับวิ่งหนี บางครั้งพี่ก็ช่วยเขายิงปืนเสียเอง และเมื่อพี่มีเงินพี่ก็ต้องฟาดหัวประชาชนด้วยเงินบ้างเหมือนกัน เพื่อพี่จะได้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองบ้าง

ในทางปกครอง ในทางปกครองนั้น แทนที่พี่จะทำตัวให้เป็นที่พึ่งของประชาชน บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชน พี่กลับทำตัวเป็นเจ้าขุนมูลนาย เป็นคนมีอำนาจราชศักดิ์ ให้ประชาชนเคารพนบนอบ ทำตัวให้เป็นที่กลัวเกรงของประชาชน

พี่มักสุภาพอ่อนน้อม เกรงอกเกรงใจคนที่ร่ำรวยซึ่งอำนวยให้พี่มีผลประโยชน์ พี่มักจะวิ่งเข้าประจบสอพลอกับคนที่มีอำนาจเพื่อพี่จะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง ยิ่งเข้าใกล้ชิดกับผู้มีเงินผู้มีอำนาจมากเพียงใด พี่ก็ยิ่งห่างเหินจากประชาชนมากขึ้นเพียงนั้น

ประชาชนในยุคสมัยของพี่นี้ ที่มีทุกข์ก็นับวันจะเพิ่มทุกข์ทวี ที่มีสุข สุขนั้นก็ค่อยสูญสลายไป

คิดถึงคำที่พวกเราปฏิญาณตนต่อหน้าแม่โดมว่า

"เราศึกษาเพื่อรับใช้ประชาชน"

พี่รู้สึกละอายใจรับใช้กันอย่างไม่ทราบตัวเองสุขสบายขึ้น ประชาชนทุกข์ยากลงทุกวัน ?

ในงานฉลอง ๕๐ ปี ของมหาวิทยาลัย น้องอย่างแปลกใจถ้าไม่เห็นพี่มา เพราะพี่ไม่ทราบจะตอบปัญหานี้ต่อแม่โดมของเราว่าอย่างไร

อย่าบอกแม่โดมนะว่าพี่ยังมีชีวิตอยู่

รักน้องเสมอ

จาก

พี่ พี่ พี่ และพี่

๒๗ ก.พ. ๒๕๒๗

ภาคเจ็ด :

วิชาการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ASAT UNIVERSITY

"ธรรมศาสตร์คือความหวัง"

บุญชู โรจนเสถียร*

ธรรมศาสตร์คืออะไร และอะไรคือธรรมศาสตร์?

คำถามทั้ง ๒ นี้ จำเป็นต้องมีคำตอบที่ชัดแจ้ง หากการมีอายุล่วงเข้า ๕๐ ปีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีความหมายมากกว่าความยืนยาวของกาลเวลาที่ผ่านไปตามปกติของสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง เฉพาะอย่างยิ่ง ในความหมายที่ธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยซึ่งมีบทบาทสำคัญ และไม่อาจแยกจากความเป็นไปของการพัฒนาสังคมไทย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา

แน่นอน ธรรมศาสตร์ในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งของประเทศไทย ก็เป็นเพียงสถาบันการศึกษาระดับสูงของประเทศเท่านั้น การนำเอาความสำคัญใด ๆ ของธรรมศาสตร์มาเอ่ยให้เห็นเด่นเหนือไปกว่าสถาบันการศึกษาอื่นอย่างที่ผมจะสาธยายต่อไป ถ้าหากเห็นว่าออกจะเกินเลย หรืออาจก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการฟื้นฝอย ทำให้ระคายเคืองอารมณ์ของคนบางคนบ้าง ก็ขอได้โปรดอภัย เพราะไม่ได้ตั้งใจให้เป็นเช่นนั้นจริง ๆ

---

* **พณฯ บุญชู โรจนเสถียร (๒๔๖๔ - ปัจจุบัน)** ถือกำเนิดที่ตำบลบ้านโขด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๔๖๔ ในครอบครัวของผู้ประกอบอาชีพด้านการก่อสร้าง บิดามารดาของท่านคือ นายอยู่ซุ่น นางละมัย แซ่อุ่ย (ภายหลังเปลี่ยนเป็น โรจนเสถียร) เริ่มการศึกษาจากโรงเรียนจีน ชื่อ "ซินหมิน" หลังจากนั้นก็มาจบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนวัดสามพระยาเทวราชกุญชร (พาณิชยการพระนคร) ต่อมาก็เข้าศึกษาในแผนกวิชาการบัญชี จนจบชั้นประกาศนียบัตรทางการบัญชี และประกาศนียบัตรทางการบัญชีชั้นสูงของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองตามลำดับ. ในปี ๒๕๑๕ ได้รับการเสนอให้เข้ารับพระราชทานปริญญาพาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พณฯ บุญชู โรจนเสถียร เป็นนักการธนาคารนักการบริหารนักการเมืองที่มีชื่อเสียง และเป็นผู้ให้การอุปถัมภ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยดีเสมอมา.

ว่ากันตามความเป็นจริงแล้ว มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาสำคัญ ๆ ในโลกนี้ ต่างก็มีวิญญาณและบุคคลิกของตนด้วยกันทั่วทุกแห่ง และวิญญาณและบุคคลิกนั้น ก็ติดตัวกลายเป็นคุณสมบัติของผู้ผ่านการศึกษาจากสถาบันนั้นมากบ้างน้อยบ้างทั่วกัน อย่างเมื่อเอ่ยถึงมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด หรือเคมบริดจ์ ของอังกฤษ มหาวิทยาลัยซอร์บอร์นของฝรั่งเศส วิญญาณและบุคคลิกของสถาบันเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะเป็นภาพที่เด่นชัดในความรู้สึกของผู้คนทั่วไปเท่านั้น แต่ในตัวบุคคลที่ผ่านการศึกษาจากสถาบันเหล่านี้ จะมีวิญญาณและบุคคลิกของสถาบันติดตัวอยู่ด้วย

วิญญาณและบุคคลิกจะบอกว่า เขาคนนั้นคือใคร มาจากไหน มีธาตุมีสำนึกอย่างไร ?

ธรรมศาสตร์ หรือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็เช่นกัน ไม่เพียงแต่จะมีวิญญาณอันเด่นชัดของตนเท่านั้น แต่วิญญาณนั้นได้ฉาบฉายอยู่ในบรรดาผู้ที่ผ่านสถาบันแห่งนี้มาด้วย ไม่มากก็น้อย ซึ่งจะบอกแก่ผู้คนได้ว่า เขาคือชาวธรรมศาสตร์เสมอ เพราะฉะนั้น ความยืนยาวของอายุ ๕๐ ปีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงมีความหมายมากกว่าที่เป็นเพียงกาลเวลาอันบ่งถึงอายุขัย ซึ่งล่วงเข้าครึ่งศตวรรษของสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่งของประเทศเท่านั้น

ออกจะเป็นการยากที่จะมองเห็นความหมายของธรรมศาสตร์ ในทางที่เกินเลยจากความเป็นสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง หากเราไม่ย้อนกลับไปมองระบบและปรัชญาการศึกษาของประเทศเรา ในสมัยก่อนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะได้รับการสถาปนา

ในยุคหลายร้อยปีที่แล้วมา เราไม่ได้ถือกันว่าการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนสามัญทั้งหลาย และแม้แต่ในระดับขุนน้ำขุนนาง ผู้บริหารประเทศในยุคนั้น ก็ดูจะถือว่าไม่สำคัญนัก ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า แม้จะล่วงเข้ามาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังปรากฏหลักฐานว่า ในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๒๗ หรือเมื่อ ๑๐๐ ปีมานี่เอง ซึ่งพระองค์ทรงประกาศยอมรับว่า บ้านเมืองมีความจำเป็นที่ต้องได้คนรู้หนังสือ ที่จะใช้ราชการได้จริง และอยากจะได้เร็วมาก แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ เพราะในวงราชการเองในเวลานั้น ข้าราชการเก่าที่รู้หนังสือดีมีอยู่บ้าง ผู้ซึ่งจะเลือกได้นั้น ยังมีน้อย (จาก...การไล่หนังสือนักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักเดิมสวนกุหลาบ : ราชกิจจานุบกษา เล่ม ๑ จ.ศ.๑๒๔๖ หน้า ๑๒๘)

เพราะเหตุที่เราไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา ความอับจนคนรู้หนังสือจึงเป็นปัญหาที่แม้ในวงราชการก็มีมาก นอกจากนั้น จากหลักฐานที่ได้นำมาอ้างไว้ข้างต้น แสดงว่า ปรัชญาในการปกครอง หรือการบริหารบ้านเมืองในสมัยโบราณ ผู้ปกครองของเรามิได้คำนึงถึงคุณภาพในทางการศึกษาของทรัพยากรบุคคลมาโดยตลอด จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๓ ของราชวงศ์จักรี จึงปรากฏว่าได้เริ่มเล็งเห็นความจำเป็นที่ต้องมีผู้มีการศึกษาในชาติขึ้น ทั้งนี้ ก็โดยคำจารึกที่ปรากฏ

อยู่ในวัดโพธิ์ที่ว่า *"ทุกวันนี้มีแต่พาลสันดานหยาบ ประพฤติบาปไปเสียสิ้นแผ่นดินกระฉ่อน จะหาปราชญ์จวนจะขาดพระนคร ขอไหว้วอนพระไตรสรณะ"* แต่ถึงกระนั้น การจัดการทำนุบำรุงการศึกษาอย่างจริงจัง รวมทั้งการนำการศึกษามาใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาบ้านเมือง ก็ยังไม่ปรากฏในช่วงเวลานั้น การศึกษาของคนไทยในสมัยนั้น ก็เป็นแต่เพียงเริ่มต้นมีมากขึ้นในหมู่ลูกผู้ดีมีตระกูลจำนวนน้อย และเป็นเช่นนี้เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงแผ่ขยายกว้างขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เริ่มวางรากฐานการศึกษาสำหรับยุคนั้น ด้วยปรัชญาที่ว่า *"วิชาหนังสือเป็นวิชาที่นับถือ และเป็นที่สรรเสริญมาแต่โบราณ ว่าเป็นวิชาอย่างประเสริฐ ซึ่งผู้ที่เป็นใหญ่ยิ่ง นับแต่พระมหากษัตริย์ เป็นต้น จนตลอดราษฎรพลเมือง สมควรและจำเป็นต้องรู้ เพราะเป็นวิชาที่อาจทำให้การทั้งปวงสำเร็จไปได้ทุกสิ่งทุกอย่าง"* และด้วยปรัชญาดังกล่าวโรงเรียนต่าง ๆ และวิธีการให้การศึกษาจึงได้เริ่มต้นมีการคิดอ่าน มีการดำเนินการกันขึ้น ซึ่งในการดำเนินการวางพื้นฐานการศึกษา พระองค์ได้ทรงปรารภไว้ว่า *"เจ้านายในราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำสุด จะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน ไม่ว่าเจ้า ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้ จะเป็นข้อสำคัญที่หนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตส่าห์จัดให้เจริญขึ้นให้จงได้"* จากนั้นเป็นต้นมา การศึกษาของเราก็เริ่มขยายตัวติดต่อกันมาเป็นลำดับ แต่ส่วนกลางก็คงจำกัดอยู่เฉพาะในหมู่ชนชั้นสูงที่เป็นข้าราชการเป็นขุนน้ำขุนนาง ส่วนเนื้อหาของการศึกษานั้น เมื่อพิจารณาจากหลักสูตรที่ใช้กันในสมัยนั้น ก็จะพบว่า เป็นเนื้อหาที่ค่อนข้างแคบ คือมุ่งเพียงให้ **"รู้หนังสือ"** ซึ่งหมายถึงการอ่านออก เขียนได้เป็นสำคัญ การร่ำเรียนที่ขยายค่อนข้างจะกว้างไกลออกไปทั่วทั้งประเทศนั้น ก็คือการศึกษาปริยัติธรรมของหมู่สงฆ์ซึ่งก็เป็นการศึกษาเพื่อความก้าวหน้าทางสมณศักดิ์ ฐานันดรอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งคนที่ไม่มีโอกาสเข้ารับราชการมุ่งหมายจะบรรลุ สรุปแล้ว พื้นฐานการศึกษายุคนั้นในส่วนที่เป็นศิลปวิทยาการทุกด้านที่ก้าวหน้าของโลก เป็นสิ่งที่ถูกจำกัดให้ได้รับกันเฉพาะแต่กลุ่มคนที่มีโอกาสได้ออกไปศึกษาเล่าเรียนในต่างประเทศเท่านั้น และบุคคลที่ได้มีโอกาสร่ำเรียนศิลปวิทยาการอันก้าวหน้ามาจากต่างประเทศ ก็นำความรู้ทางวิชาติดตัวมาทำหน้าที่ **"รับราชการ"** เสียแทบทั้งนั้น การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการที่ได้ร่ำเรียนมา จึงอยู่ในวงที่จำกัดมาก ถึงแม้ในช่วงก่อนปี พ.ศ. ๒๔๗๕ จะได้มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาขึ้นบ้างแล้วหลายแห่ง แต่จุดมุ่งหมายของการให้การศึกษา ก็ดูจะมุ่งเตรียมคนไปเป็น **"ข้าราชการ"** หรือเตรียมเป็นเจ้าคนนายคนเท่านั้น

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ความคิดในด้านการศึกษาได้เริ่มเปลี่ยนไปในทางขยายโอกาสออกสู่มวลชนทั่วทุกชั้น ในลักษณะที่จริงจังและเร่งรีบทั้งนี้ รวมทั้งการศึกษาในระดับสูง

เจตนาและความคิดในด้านการศึกษาดังกล่าว ปรากฏอยู่ในคำกราบบังคมทูลของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยต่อสมเด็จกรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เนื่องในวาระเปิดมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๗ เวลา ๑๕.๐๐ นาฬิกา ซึ่งมีความตอนหนึ่งดังนี้.-

"การตั้งสถานศึกษาตามลักษณะของมหาวิทยาลัย ย่อมเป็นเครื่องพิสูจน์ และเป็นปัจจัย ในการแสดงความก้าวหน้าของประเทศ ประชาชนชาวสยามจะเจริญในอารยธรรมได้ ก็โดยอาศัยการศึกษาอันดีตั้งแต่ชั้นต่ำ ตลอดจนถึงการศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้น ในการที่จะอำนวยความประสงค์และประโยชน์ของราษฎรในสมัยนี้ จึงจำเป็นต้องมีสถานการศึกษาให้ครบบริบูรณ์ทุกชั้น มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำ บำบัดความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความรู้ อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมี ควรได้รับตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา รัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร เห็นความจำเป็นในข้อนี้ จึงได้ตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น"

และจากคำกราบบังคมทูล จะเห็นเจตนาของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ว่า เพื่อให้มีสถานการศึกษาชั้นสูงขึ้นสนองความต้องการของราษฎรตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา ซึ่งเป็นหลักหนึ่งของหลัก ๖ ประการที่คณะราษฎรได้ประกาศเป็นเจตนาในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากนั้นเจตนาอีกประการหนึ่งก็คือ ประสงค์จะให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ผลิตบุคคลที่มีความรู้ให้มาก ให้บริบูรณ์ เพื่อใช้ธำรงระบอบประชาธิปไตยให้ยั่งยืนและมีความพัฒนาต่อไป ด้วยเจตนาประการหลังนี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมีสถานะเป็นองค์กรพัฒนาคน เพื่อรองรับการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยของประเทศเรา ซึ่งในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพุทธศักราช ๒๔๗๖ ก็ได้ปรากฏข้อความที่ยืนยันสถานะดังกล่าวไว้ว่า

"เมื่อได้มีการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ก็เป็นการสมควรที่จะรีบจัดบำรุงการศึกษาวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ให้ได้ระดับมหาวิทยาลัยในอารยะประเทศ และให้แพร่หลายยิ่งขึ้นโดยรวดเร็ว จึงเป็นการสมควรที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเป็นพิเศษ"

ด้วยเหตุและความเป็นมาที่ปรากฏอยู่ในเอกสารประวัติศาสตร์ ซึ่งได้หยิบยกขึ้นมาอ้างโดยสังเขปแล้วนี้ ย่อมทำให้พอมองเห็นได้บ้างว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นมหาวิทยาลัยที่มี "วิญญาณ" ของตน แตกต่างไปจากสถาบันการศึกษาแห่งอื่น ๆ ในประเทศ "วิญญาณ" ที่เกื้อหนุนและมุ่งธำรงระบอบประชาธิปไตย "วิญญาณ" นี้พวกเราชาวธรรมศาสตร์ทุกคนสัมผัสได้จากเสียงเพลงประจำมหาวิทยาลัยของเรา ซึ่งมีเนื้อร้องจารึกไว้อย่างทนงองอาจ ด้วยหลักการและ

เจตนารมณ์อันหนักแน่นมั่นคง ไม่มีวันโยกคลอน ดังนี้.

สำนักไหน หมายชูประเทศชาติ ด้วยอำนาจปกครอง ให้ผ่องเฟื่อง เอย
มา เราเป็นไทย เรารักไทย บูชาไทย ไม่ยอมให้ใครผู้ใด มาล้าง เสรีไทย
สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง ก่อรุ่งเรืองสมบูรณ์เขตประเทศไทย เอย
มา ธรรมศาสตร์ ธรรมศาสตร์การเมือง ไทยจะเฟื่องจะรุ่งเรือง ก็เพราะการเมืองดี
เหลืองของเรา คือธรรมประจำจิตต์ แดงของเราคือโลหิต อุทิศให้ เอย
มา เหลืองกับแดง เหลืองกับแดง เหลืองกับแดง ทุกทุกแห่ง ทุกทุกแห่ง แต่ล้วน เหลืองกับแดง
ชื่อว่าธรรม แล้วเราเทอดให้สมไทย (ซ้ำ) ทุกอย่างไป งานหรือเล่นต้องเป็นธรรม เอย
มา ใครรักชาติ ใครรักธรรมเหมือนกับเรา จงมาเข้าและโปรดเอาใจช่วย เหลืองกับแดง

ทำนองเพลงที่ใช้ คือ "**เพลงมอญดูดาว**" นั้น ได้ยืนยันหลักการหนึ่งในสองหลักการสำคัญซึ่งสลักแน่นอยู่ในดวงใจชาวธรรมศาสตร์ นั่นคือ "**เพื่อไทย เพื่อธรรม**" ชาวธรรมศาสตร์จะไม่เพียงเพียรหมายเจริญในศาสตร์ทั้งหลาย เพื่อความทัดเทียม รวมทั้งเพื่อเป็นฐานมั่นให้แก่ระบอบประชาธิปไตยของประเทศเราเท่านั้น แต่ความทัดเทียม และความเป็นฐานมั่นนั้น จะต้องสลักแน่นอยู่กับหลักการ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" ด้วยทุกกรณี สีเหลืองกับแดง อันเป็นสีประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ไม่ใช่หมายแต่เพียงให้รู้เผ่าพันธุ์ เพื่อจำแนกตัวจากนักศึกษาในสถาบันอื่น ความจริง สีนั้นหมายลึกและทรงไว้ซึ่งความขลังในจิตใจของชาวธรรมศาสตร์มาก เพราะ **"เหลืองของเรา คือธรรมประจำจิต และแดงของเรา คือโลหิตอุทิศให้" ให้กับ "ไทย"**

ฉะนั้น ต่อคำถามที่ว่า ธรรมศาสตร์คืออะไร และอะไรคือธรรมศาสตร์นั้น สิ่งที่ผมได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด ก็เห็นจะพอประกอบเป็นคำตอบที่ทำให้เห็นได้ว่า ธรรมศาสตร์หาได้เป็นเพียงแค่สถาบันการศึกษาระดับสูงของประเทศสถาบันหนึ่ง แต่เป็นสถาบันที่ประกอบด้วย "วิญญาณ" อันผิดแปลกแตกต่างไปจากสถาบันการศึกษาอื่น ซึ่งเราชาวธรรมศาสตร์ทุกรูปทุกนามภาคภูมิกันทั่ว

จากเจตนาที่กำหนดให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นแหล่งประสิทธิประศาสน์วิทยาการเพื่อรองรับ หรือเป็นเสาค้ำระบอบประชาธิปไตยในลักษณะ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" มหาวิทยาลัยของเราจึงเป็นสถาบันการศึกษาที่มุ่งสอนวิชาแขนงธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นหลักมาตลอด และเป็นมหาวิทยาลัยที่เปิดโอกาสให้ผู้แสวงความรู้ได้เข้ารับการศึกษาอย่างกว้างขวางมากที่สุดเป็นประวัติการ กล่าวได้ว่า ผลการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามเจตนาประการนี้ บุคคลจำนวนมากที่ได้ผ่านร่มไม้ชายคามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาตั้งแต่ต้นจนบัดนี้ จึงได้สำแดงวิญญาณ

"เพื่อไทย เพื่อธรรม" ต่อการเคลื่อนไหวเพื่อการพัฒนาสังคมไทยมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการพัฒนาทางการเมืองในระยะใด หรือเสี้ยวใดของประวัติศาสตร์ไทย หลังจากที่ได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยแห่งนี้ขึ้นมา ชาวธรรมศาสตร์ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างถึงลูกถึงคนด้วยทุกคน ไม่เคยเว้นเลยสักคนเดียว

ว่ากันในเชิงวิชาการ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้สรรพวิชาทางธรรมศาสตร์และการเมืองอย่างกว้างขวางเป็นครั้งแรกในประเทศไทย นับเป็นความกล้าหาญยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ไม่ค่อยจะได้พบกับความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ตลอดช่วงเวลาอันยาวนานก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง วิชาการที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดให้มีการสอนขึ้นเหล่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ และสอดคล้องกับรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย การริเริ่มด้วยทัศนะที่เปิดกว้าง เป็นคุณอย่างมหาศาลต่อประเทศและประชาชนชาวไทย เพราะเป็นทัศนะที่นำมาซึ่งแนวคิดแบบอารยะ เหมาะสมกับสมัยที่โลกกำลังก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และเป็นการริเริ่มในขณะที่การเตรียมตัวทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยกำลังเริ่มต้น จึงกล่าวได้ว่า การก่อกำเนิดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นการก่อกำเนิดที่สนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับกาลสมัย

ผมเป็นผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสเดินเข้าประตูที่เปิดกว้างของธรรมศาสตร์เพื่อแสวงวิชาความรู้ ถึงแม้วิชาที่ผมร่ำเรียนจะเป็นวิชาบัญชี ไม่เกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองโดยตรงก็ตาม แต่ผมรู้สึกว่า ในช่วงเวลาที่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในรั้วธรรมศาสตร์ อิทธิพลของหลักการ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" หรือ "เหลืองของเราคือธรรมประจำจิต" และ "แดงของเราคือโลหิตอุทิศให้" ก็ได้ค่อย ๆ ฝังลงในจิตใจของผม เช่นเดียวกับชาวธรรมศาสตร์อื่น ๆ อย่างแน่นแฟ้น *ผมยังจำได้ว่า สมัยนั้นบรรยากาศทางการเมืองในบ้านเรา อบอวลไปด้วยการปลุกเร้าความรักชาติ ความเสียสละเพื่อชาติ ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว ก็เป็นการปลุกเพื่อเสริมสร้างบารมีของเผด็จการ ด้วยการทำให้หลงในคติที่ว่า* "**เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย**" รวมทั้งยังได้พยายามปลูกฝังวัฒนธรรมใหม่ โดยหนีจากไทยเป็นเทศอย่างน่าตลกขบขัน เป็นการฝืนจิตใจ ก่อให้เกิดผลสะเทือนต่อความรู้สึกของคนหนุ่มสาวในยุคนั้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ผู้นำยุคนั้นประสงค์จะครอบงำความคิด

การบังคับให้ประชาชนต้องสวมหมวก ผูกเนคไท นุ่งผ้าถุง ใส่รองเท้า เลิกกินหมากกินพลู อันล้วนเป็นสิ่งที่มุ่งหมายจะอวดว่า ประเทศไทยได้บรรลุถึงซึ่งอารยะธรรมสมัยใหม่แล้ว เหล่านี้ ถึงแม้จะมีเจตนาดี แต่ถ้าจะต้องปฏิบัติกันด้วยการถูกบังคับ ต้องปฏิบัติกันเพื่อเอาใจ "**ผู้นำ**" โดย

ดำเนินการกันอย่างฉาบฉวยเพียงเพื่อสนองตัณหาของเผด็จการ อีกทั้งเป็นการฝืนขนบธรรมเนียม ฝืนความเป็นอยู่อันแท้จริง ทำให้ประชาชนจำต้องปฏิบัติอย่างขมขื่น และบางกรณีก็ปฏิบัติกันทั้งด้วยอาการแดกดันและเย้ยหยัน ผลจึงได้ปรากฏออกมาเป็นภาพที่น่าทุเรศ เป็นที่เศร้าหมองแก่ผู้ปฏิเสธคติ "เชื่อผู้นำชาติพันภัย" ทั่วกันทุกคน และในช่วงเวลาที่ประชาชนถูกครอบงำด้วยคติ "เชื่อผู้นำชาติพันภัย" และมีการปลุกระดมให้คนหนุ่มสาวหลงตกเป็นพลังของขบวนการคลั่งชาติ คลั่งความเป็นมหาอำนาจยุคนั้น ภายในรั้วธรรมศาสตร์หาได้ตกอยู่ในภาวะที่ครอบงำด้วยอิทธิพลของเผด็จการอย่างที่ "ผู้นำ" มุ่งหมายไม่ แม้ธรรมศาสตร์ในขณะนั้นจะมีอายุค่อนข้างเยาว์วัยมากก็ตาม แต่อุดมการณ์ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" ก็ดูจะได้ฝังรากหยั่งลึกอยู่ในมโนสำนึกของชาวธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่ จนยากที่จะแปรเปลี่ยน ยากที่เผด็จการจะครอบงำได้เสียแล้ว

ผมจำได้ว่า รัฐบาลที่นำโดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ในยุคแรกของระบอบเผด็จการหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งหลงไปว่า โดยอำนาจกฤษฎาภินิหารของ "ผู้นำ" รัฐบาลสามารถยัดเยียด หรือบีบบังคับให้ประชาชนทำอย่างโน้นอย่างนี้ รวมทั้งแม้จะบังคับให้ยอมรับเอาความคิดทางวัฒนธรรมของต่างชาติมาเป็นวิถีชีวิต ก็ล้วนเป็นเรื่องที่อยู่ในวิสัยที่จะทำได้อย่างแน่นอน แต่ว่าวิญญาณของธรรมศาสตร์ ก็ได้เริ่มปลุกความสำนึกขึ้นในใจนักศึกษายุคนั้นมากเสียแล้ว พวกเราได้รวมกลุ่มหารือกันถึงการกระทำอันไม่ชอบด้วยเหตุด้วยผลของรัฐบาลในทุกโอกาส และได้ลงมือแสดงปฏิกิริยาคัดค้านการกระทำที่ริดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นระยะ ในขอบเขตและในรูปแบบที่พวกเราในฐานะนักศึกษาจะพึงกระทำได้ ทั้ง ๆ ที่เต็มไปด้วยอันตรายรอบด้าน แต่ด้วยวิญญาณธรรมศาสตร์ทำให้พวกเราสำนึกว่าเป็นหน้าที่ ๆ จะต้องระงับยับยั้งการกระทำอันไม่บริสุทธิ์ ไม่เป็นธรรมในสังคมของเรา ไม่ว่าผู้กระทำจะมีบุญญาภินิหาร หรือฤทธิ์เดชยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม ทั้งนี้ ก็เนื่องจากความเข้าใจในสิทธิของประชาชน และความรู้คุณค่าของเสรีภาพ ซึ่งพวกเราได้เรียนได้รู้จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งนี้ ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใดก็ตาม เมื่อชาวธรรมศาสตร์ได้เห็นการกระทำที่มิได้เป็นไปเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่เป็นการกระทำเพื่อรักษา เพื่อเสริมอำนาจของคนกลุ่มใดโดยเฉพาะเป็นสำคัญแล้ว การเคลื่อนไหวและปฏิกิริยาอันเป็นไป "เพื่อไทย เพื่อธรรม" ก็จะต้องปรากฏขึ้นเสมอ ธรรมศาสตร์เป็นขุมกำลังแห่งปรัชญา และอุดมการณ์ที่มุ่งสู่ความเป็นไทย เป็นธรรม ตลอดไป ไม่มีวันสิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ธรรมศาสตร์กำลังรุ่งโรจน์ เป็นขุมกำลังของวิญญาณ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" นั้น สังคมไทยซึ่งได้ก้าวเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยมาหยก ๆ ก็เริ่มอาภัพอับเฉา ความอัปมงคลซึ่งก่อตัวขึ้นด้วยเหตุแห่งอำนาจเผด็จการ ทั้งอ่อนทั้งแก่แต่ละช่วง ได้เริ่มแผ่ฤทธิ์เข้าซำระ

ป.พิบูลสงคราม และมาลานำไทย

ล้างวิญญาณ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" ในธรรมศาสตร์เป็นระยะ ๆ โดยมุ่งหมายที่จะให้วิญญาณอันทรงพลังนั้น อันตรธานถึงสิ้นชาติสิ้นเชื้อลงให้จงได้ ความขัดแย้งระหว่างธรรมศาสตร์ กับระบอบการปกครองที่สวนทางกับหลักการ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" จึงปรากฏขึ้นอย่างต่อเนื่องกันไม่ขาดสาย หนักบ้าง เบาบ้าง จนเกือบกล่าวได้ว่าตลอดระยะเวลา ๕๐ ปีที่ผ่านมา ไม่มีช่วงใดเลยที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางการเมืองของไทย ฉะนั้น ถ้าจะกล่าวว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ของเรา เป็นมหาวิทยาลัยที่มีบทบาทสำคัญและไม่อาจแยกออกจากกระบวนการพัฒนาของสังคมไทยในช่วงเวลาหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองตลอดมา จึงย่อมจะเป็นการกล่าวอ้างที่ไม่เกินความจริง และทั้งหมดที่ได้เกิดขึ้นในชีวิตของธรรมศาสตร์ ก็สืบเนื่องมาจากวิญญาณ "เพื่อไทย เพื่อธรรม" ที่ได้ฝังรากหยั่งลึกในจิตใจของชาวธรรมศาสตร์ โดยไม่มีวันจะเปลี่ยนแปลงได้ แม้บางครั้งจะดูว่าสงบเยือกเย็นลง หรือเกิดภาวะจำยอมขึ้นด้วยเหตุประการใดก็ตาม แต่ก็เชื่อเถิดว่า เป็นไปไม่ได้แน่ ที่วิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์นั้นจะถูกลบ หรือทำลายให้จางหายไปจากจิตสำนึกของชาวธรรมศาสตร์ได้สำเร็จ

ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แม้ระบอบประชาธิปไตยที่ตั้งใจปลูกฝังลงในแผ่นดินไทย จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา จนต้องอับเฉาน่าสลด แต่สิ่งหนึ่งซึ่งได้สร้างขึ้นเพื่อสนองเจตนาของการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น และยังคงแกร่งฉกรรจ์เติบกล้าอยู่อย่างทนงองอาจ ก็คือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิญญาณที่จุติขึ้นในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ อันมีส่วนเกื้อหนุนระบอบประชาธิปไตย ก็นับวันเจริญงอกงาม กอร์ปด้วยความรัก ๔ ประการ คือ รักประเทศชาติ รักประชาชน รักประชาธิปไตย และรักความเป็นธรรม วิญญาณนี้ได้ฝังลงในใจชาวธรรมศาสตร์อย่างลึกซึ้ง จนเจตนาและความพยายามกำหราบ หรือ "ตราสัง" วิญญาณนี้ ดังที่ได้ปรากฏขึ้นแต่และยุคแต่ละสมัย ต่างก็ต้องไร้ผลเป็นหมันไปทุกคราว

การเข้าควบคุมธรรมศาสตร์ของชนชั้นปกครองโดยตรง หรือการส่งสมัครพรรคพวกเปลี่ยนกันเข้ามารับผิดชอบกำหราบ เพื่อเหยียบขยี้วิญญาณของธรรมศาสตร์ให้ยับเยินลงให้ได้นั้น ไม่เคยมีใครประสพความสำเร็จ ไม่มีเผด็จการและผู้สืบสานหลังคนใดจะทำหน้าที่ "หมอผี" ข่มวิญญาณธรรมศาสตร์ลงได้ ถึงแม้ในแต่ละช่วงเวลาของการย่ำยี จะทำให้เห็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ดกอยู่ในอาการสงบขรึมเหมือนซากไม้แห้งก็ตาม แต่ส่วนลึกของภาพ ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษา อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ในระดับต่าง ๆ ก็ล้วนยังธำรงวิญญาณของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ไม่มีรูปโฉมโนมพรรณใดบิดเบี้ยวเลยแม้แต่น้อย

อย่างไรก็ตาม เรายอมรับกันว่า ธรรมศาสตร์ที่ผ่านกระแสการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ด้วยความทนงองอาจมาถึง ๕๐ ปีนั้น หาได้มีอะไรวิเศษเลอเลิศไปกว่าสถาบันการศึกษาอื่น ๆ ของชาติแต่อย่างใด ความจริง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผจญกับเหตุการณ์ทั้งในลักษณะที่ถูกและผิด ทั้งที่ควรและไม่ควร เราไม่ได้บริสุทธิ์ผุดผ่องไปในทุกกรณี ด้วยเหตุที่เป็นจริงประการนี้ บทบาทและภาระกิจที่ธรรมศาสตร์ได้ปฏิบัติต่อสังคมไทย จึงมีทั้งกรณีที่งดงาม และที่ผิดพลาดไม่น่าดูคละกัน ซึ่งล้วนเป็นกรณี เป็นผลที่เกี่ยวเนื่อง และผูกพันกับความเป็นไปของการเมือง และสังคมไทยอย่างแน่นแฟ้น

ในด้านภาระหน้าที่ผลิตบุคลากรเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ตามเจตนารมณ์เบื้องต้นนั้น ผลปรากฏว่า ในช่วง ๕๐ ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ผลิตบุคลากรจำนวนมากกว่า ๕๐,๐๐๐ คน ออกมารับใช้สังคม ไม่เฉพาะทางภาครัฐเท่านั้น แต่ได้มีส่วนสร้างบุคลากรที่เป็นหัวกระทิให้แก่ธุรกิจภาคเอกชนด้วยไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นสังคมในระดับใด จะปรากฏชาวธรรมศาสตร์ยืนนำหน้าอยู่ทั่ว ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถานศึกษาสำคัญที่ได้สร้างสรรค์บุคลากรให้กับการเมือง และการบริหารราชการอย่างสม่ำเสมอมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นหน่วยบริหารใด ชาวธรรมศาสตร์ล้วนมีส่วนคลุกคลีอยู่ด้วยเสมอทุกด้าน โดยเฉพาะในวงการปกครองของประเทศ ชาวธรรมศาสตร์ได้มีบทบาทร่วมในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นกรรมการบริหารและสมาชิกสำคัญของพรรคการเมือง เป็นสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสมาชิก รัฐมนตรี ตลอดจนนายกรัฐมนตรี มากกว่าสถาบันอื่นใดทั้งสิ้น ในส่วนที่เป็นธุรกิจเอกชนนั้น ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า บุคลากรที่ผ่านรั้วธรรมศาสตร์ เป็นบุคลากรชั้นนำของวงการธุรกิจแทบทุกแขนง

ส่วนบทบาทในทางสังคมประเทศชาตินั้น ชาวธรรมศาสตร์ก็ทำหน้าที่ในหลายกรณี เช่น เมื่อกองทัพญี่ปุ่นบุกรุกเข้ายึดครองแผ่นดินไทย ในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นผลให้เกิดขบวนการกู้ชาติขึ้นในหมู่คนไทยผู้รักเอกราชทั้งหลายนั้นการจัดตั้ง **"ขบวนการเสรีไทย"** ก็ได้จุดิและเกี่ยวพันกับตัวมหาวิทยาลัยและชาวธรรมศาสตร์อย่างแนบแน่น คนไทยทุกสถาบันทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์และประชาชนสามัญ ต่างร่วมกันอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่ กระทำกิจกู้ชาติภายใต้นาม "ขบวนการเสรีไทย" ประวัติศาสตร์ของงานกู้ชาติที่มหาวิทยาลัยและชาวธรรมศาสตร์มีส่วนร่วมในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ย่อมต้องได้รับการจารึกในดวงใจชาวไทย ด้วยความคารวะชั่วกัลปาวสาน

กรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ กับกรณี ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ก็เป็นประวัติอีกด้านหนึ่ง ซึ่งแม้จะ

ต่างกรรมต่างวาระกัน แต่ก็ได้กระจายชื่อของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และประเทศไทย ให้เป็นที่รู้จักกันเพร่หลายไปทั่วโลก กล่าวคือ *ในขณะที่ "๑๔ ตุลาคม" เบิกทางให้ขบวนการประชาธิปไตยกับขบวนการอนาธิปไตยแผลงฤทธิ์อย่างเฟื่องฟูควบคู่กันไปนั้น "๖ ตุลาคม" ก็เป็นวาระของการแตกหักขั้นสุดท้ายของขบวนการทั้งสอง* ที่สำคัญคือ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง จะอย่างไรก็ตาม เนื้อหาของกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งนักเรียน นิสิตนักศึกษา ร่วมกันสะท้อนให้เห็นความต้องการของประชาชนที่ประสงค์จะได้รัฐธรรมนูญ ได้ชี้ชัดว่า ความเป็นประชาธิปไตย กับบรรยากาศการปกครองตนเอง เป็นสิ่งที่ไม่มีใครจะขัดขวางหรือปฏิเสธได้

กิจกรรมทางสังคมระดับต่าง ๆ ที่นักศึกษาธรรมศาสตร์ริเริ่ม และเข้าดำเนินการมากมายหลายด้านนั้น ก็เห็นจะไม่มีที่ไหนเกินเลยนักศึกษาธรรมศาสตร์ไปได้ ด้วยเจตนาและโครงสร้างทางการบริหารของมหาวิทยาลัยซึ่งกำหนดขึ้นไว้ตั้งแต่ต้น ประกอบกับแนวการเมืองของรัฐบาลแต่ละยุค ได้เปิดทิศทางการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ ให้ดำเนินไปในทางที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ทางการเมืองของประเทศทุกยุคสมัย อาทิ :

๑ นักศึกษาไม่เพียงมีส่วนร่วมส่งเสริมการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ แต่ยังได้ร่วมกระบวนการต่อต้านจักรวรรดินิยม โดยออกโรงเดินขบวนเรียกร้องดินแดนอินโดจีนบางส่วนกลับคืนจากฝรั่งเศสเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่๘ ตุลาคม ๒๔๘๓

และหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ นักศึกษาบางส่วนก็ได้ร่วมมือกับขบวนการ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ หรือที่รู้จักกันในนาม**กบฏวังหลวง** ขบวนการที่ล้มเหลวครั้งนั้น มีจุดประสงค์โค่นคณะรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

ช่วงสงครามเกาหลี นักศึกษาธรรมศาสตร์ส่วนหนึ่งก็ได้ร่วมขบวนการสันติภาพเพื่อคัดค้านสงคราม และถูกจับกุมในกรณีที่เรียกว่า "**กบฏสันติภาพ ๒๔๙๕**"

ต่อมา การเคลื่อนไหวของนักศึกษาเพื่อเรียกร้องเอามหาวิทยาลัยคืนจากการยึดครองของทหาร ซึ่งเข้ายึดครองเนื่องจากกรณี **กบฏแมนฮัตตัน** ก็เกิดขึ้นอีก และขนานนามการเคลื่อนไหวครั้งนั้นว่า "**ขบวนการ ๑๑ ตุลาคม**"๖

หลังจากวาระการเลือกตั้งสกปรกในปีพุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นต้นมาจนถึงก่อนกรณี ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ เป็นช่วงที่รู้จักกันดี ในนาม "**ยุคฉันจึงมาหาความหมาย**" ซึ่งได้เกิดคำถามที่เกี่ยวกับคุณค่าทางสังคม ที่นักศึกษาพึงมีพึงเกี่ยวข้องอย่างอึงคนึง ทั้งนี้ ก็เนื่องจากการปกครองตลอดทั้งช่วง มีลักษณะผลักดันให้นักศึกษาหลีกห่างจากการเมือง มุ่งส้องเสพย์อยู่กับการถือสี ถือคณะ ถือมหาวิทยาลัย ระเริงอยู่กับงานบอลล์เป็นหลัก การถือสี ถือคณะ และถือมหาวิทยาลัย เป็นต้นตอ

โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ถ่ายเมื่อน้ำท่วม ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๕
เมื่อครั้งเปลี่ยนเป็นกรมโคสนาการ

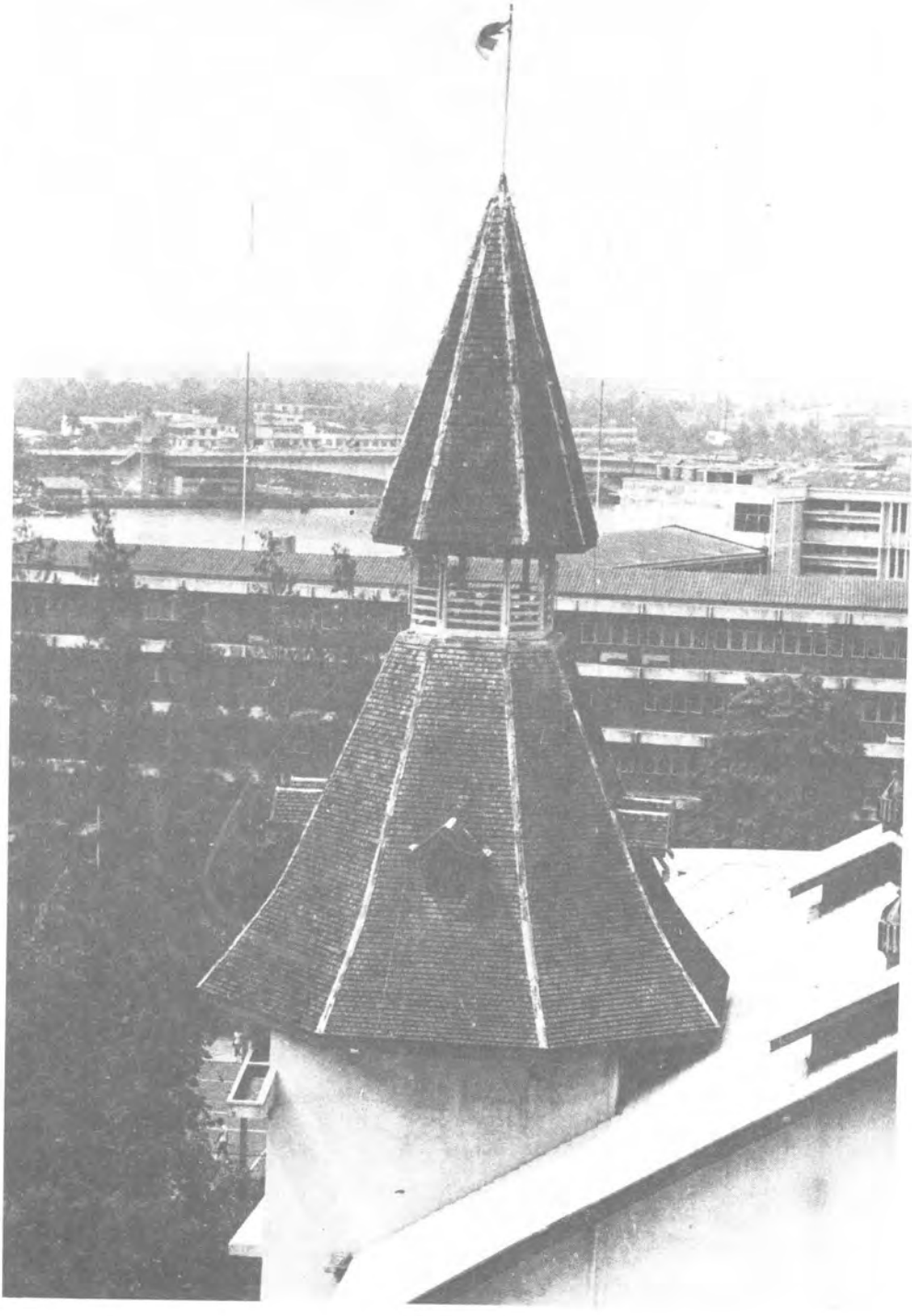
ของการวิวาทบาดหมางในหมู่นักศึกษา ทั้งจากภายในและระหว่างมหาวิทยาลัย

เหตุการณ์ที่นักศึกษาธรรมศาสตร์เกี่ยวข้องในช่วงนั้นก็คือ การเดินขบวนประท้วงเลือกตั้งสกปรก เมื่อ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ ก่อตั้งกลุ่มอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้ง (ระดับเทศบาลในปี พ.ศ.๒๕๑๑) และกลุ่มนี้ก็จัดได้ว่าเป็นรากเง่าของสิ่งที่พัฒนาต่อไป คือ ศูนย์นิสิตนักศึกษาอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้งแห่งประเทศไทย (ระดับชาติในปี พ.ศ.๒๕๑๒) การก่อตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ ซึ่งได้เพิ่มบทบาทของนักศึกษาต่อสังคมไทยมากขึ้นอย่างเด่นชัด นับจากปี พ.ศ.๒๕๑๕ เป็นต้นมา *การจัดตั้งองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี พ.ศ.๒๕๑๖ แม้จะมิได้ชื่อว่าเป็นองค์การนักศึกษาแห่งแรกของประเทศไทย แต่ก็กล่าวได้ว่า โดยเนื้อหาแล้วอมธ. เป็นสถาบันปกครองตนเองของนักศึกษา ที่มีเสรีภาพและสิทธิอัตวินิจฉัยมากที่สุดเป็นแห่งแรกของประเทศไทย*

เมื่อเทียบกับกาลเวลาของการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ยุคต้นประวัติศาสตร์ของชาติเราแล้ว ก็ต้องยอมรับว่า ธรรมศาสตร์ยังอยู่ในภาวะแห่งความเยาว์วัยมาก ระยะการเดินทางของธรรมศาสตร์ยังสั้น การรื้อฟื้นเรื่องราวของธรรมศาสตร์ในอดีต เพื่อทวนความจำด้วยความทนงเท่าที่ได้กระทำมาแล้วทั้งหมดข้างต้นนี้ ด้วยใจจริงแล้ว มิได้มีเจตนาจะก่อให้เกิดความองอาจเหิมเกริมในหมู่ชาวธรรมศาสตร์อย่างขาดเหตุขาดผลแต่อย่างใด ความจริงมีเจตนาเพียงเพื่อชี้ให้เห็นว่า ธรรมศาสตร์ได้ถือกำเนิดเกิดมาภายใต้เงื่อนไขพิเศษสำหรับสังคมไทย นั่นคือ เกิดมาเพื่อวางรากฐานการเมืองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศชาติและสังคมไทย เกิดขึ้นเพื่อผลิตคนที่กอปรด้วยวิญญาณใฝ่ไทย ใฝ่ธรรม ให้แก่ประเทศชาติและสังคมไทย ซึ่งจะต้องเจริญก้าวหน้าต่อไปในวิถีทางประชาธิปไตย และด้วยภาระนี้ เราก็ตระหนักดี และยอมรับความเป็นจริงอยู่ในใจเราด้วย อย่างน้อยก็ ๒ ประการ คือ *(๑) ธรรมศาสตร์ยังเหลือระยะทางอีกยาวไกล และมีโอกาสมหาศาลที่จะดำเนินบทบาทร่วมกับสถาบันอื่น ๆ ภายในชาติของเรา พัฒนาสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาอารยประเทศต่อไป โดยไม่ลดละความเพียรพยายาม แต่กลับจะต้องเพิ่มมานะมากขึ้นเป็นทวีคูณ (๒) ธรรมศาสตร์ยังจะต้องปรับปรุงเพิ่มพูนคุณภาพทางวิชาความรู้ และประสิทธิภาพการบริหาร เพื่อปฏิบัติภาระหน้าที่ประการแรกให้สัมฤทธิ์ผลอย่างสมบูรณ์*

ฉะนั้น นอกจากเราจะต้องตอบคำถามที่ว่า ธรรมศาสตร์คืออะไร และอะไรคือธรรมศาสตร์แล้ว เรายังต้องตอบได้ด้วยว่า ธรรมศาสตร์เตรียมการอย่างจริงจัง และพร้อมที่จะรับภาระหน้าที่ก้าวต่อไป ตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ด้วยการบริหารงานในลักษณะใด

ธรรมศาสตร์จะหยุดนิ่ง และมีความพอใจอยู่แต่เพียงเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่ได้เด็ดขาด

ตราบใดที่โลกยังก้าวไปข้างหน้าอย่างรีบรุด ตราบใดที่สังคมไทยยังจะต้องก้าวหน้าติดตามให้ทันโลก ธรรมศาสตร์จะต้องเตรียมตัวรับภาระหน้าที่จัดเสบียงและฟืนไฟทางปัญญาไว้ เพื่อการพัฒนาบ้านเมืองของเราไว้ให้พร้อม ด้วยการมุ่งสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการแขนงธรรมศาสตร์ เร่งผลักดันให้แขนงวิชาการต่าง ๆ ในด้านนี้ ได้รับการปรับปรุงให้ทันโลกทันสมัยในทุกระยะ ทั้งอาจารย์และศิษย์จะต้องแตกฉานลึกซึ้งในทางทฤษฎี และการวิเคราะห์ การประยุกต์อย่างล้ำเลิศด้วยคุณภาพ และด้วยผลต่อวิชาการ รวมทั้งต่อสังคม

ธรรมศาสตร์จะต้องมุ่งนำวิทยาการเข้าประยุกต์ให้สอดคล้องกับภาวะตรงตามความต้องการของสังคม และประโยชน์ของประเทศชาติด้วยใจจดใจจ่อ ไม่ละเลยหรือเอ้อระเหย ปล่อยให้เวลาผ่านพ้นไปโดยปราศจากผลงานที่จะอวดได้อย่างภาคภูมิใจเป็นอันขาด ธรรมศาสตร์ต้องรีบเร่งสร้างกระบวนการเรียนรู้สังคมไทย และเรียนรู้โลกให้ละเอียดและล้ำลึก เพื่อมอบให้กับชาวธรรมศาสตร์ชั่วลูกชั่วหลาน ต่อเนื่องกันอย่างไม่ขาดสาย หรือกล่าวในเชิงสรุปก็คือ ธรรมศาสตร์ต้องบรรลุเป้าหมาย ๓ ประการ ต่อไปนี้

ประการที่ ๑ *ธรรมศาสตร์เป็นคลังตำราความรู้ทั้งปวง ทั้งในระดับท้องถิ่น ชาติ และระหว่างประเทศ เป็นศูนย์การแปลวิทยาการของทุกภาษาในโลก*

ประการที่ ๒ *ธรรมศาสตร์เป็นคลังเทคนิคอันทันสมัยในการสำรวจค้นคว้า วิจัย และการทดลองของศาสตร์แขนงต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ*

ประการที่ ๓ *ธรรมศาสตร์ เป็นคลังทรัพยากรมนุษย์ทั้งทางด้านผู้สอน และผู้รับใช้สังคม*

นอกจากจะเป็นเลิศทางวิชา ธรรมศาสตร์จะรับใช้สังคมและประเทศชาติ ด้วยการเป็นเลิศทางด้านการปฏิบัติอีกด้วย ธรรมศาสตร์จะมุ่งสู่ความก้าวหน้าทางสร้างสมวิชาการ และประยุกต์วิชาการเข้าสู่การปฏิบัติที่เป็นผล เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ธรรมศาสตร์จะหมั่นตรวจสอบประสิทธิภาพ ความสามารถเพื่อความรู้แจ้งทางทฤษฎีอย่างสม่ำเสมอ และไม่มีวันหยุดยั้ง

เพื่อความเป็นเลิศทางการปฏิบัติ ธรรมศาสตร์จะต้องสร้าง "**จิตใจที่เปี่ยมด้วยมานะในการบรรลุความสำเร็จ**" แก่ชาวธรรมศาสตร์อย่างแน่นแฟ้นบริบูรณ์ เพราะจิตใจแบบนี้ จะก่อพลังที่มุ่งมั่นฝ่าฟันอุปสรรค จนบรรลุความสำเร็จได้ทุกกรณี ไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานเล็กหรืองานใหญ่ เป็นงานง่ายหรืองานสลับซับซ้อนยุ่งยากเพียงใดก็ตาม

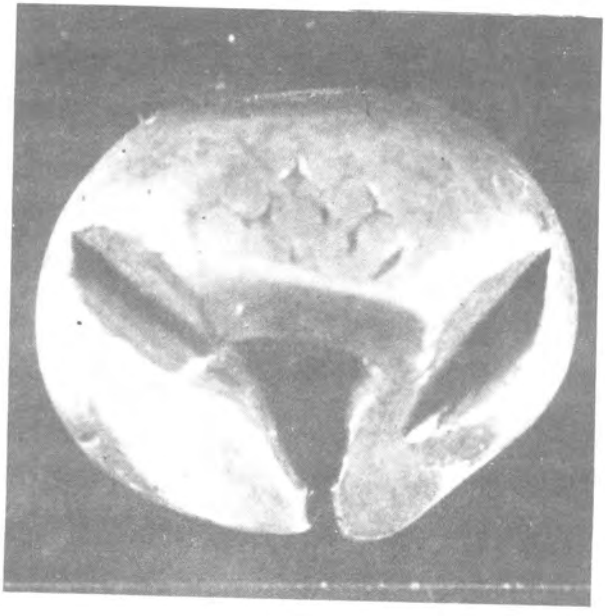
ผมหวังว่า การบริหารเพื่อเป้าหมาย ๒ ประการข้างต้น มหาวิทยาลัยจะสามารถสร้างคนที่มีคุณภาพ ป้อนวงการทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้อย่างไม่ขาดสาย นำอยู่ในแนวหน้าของขบวนการพัฒนาบ้านเมืองโดยไม่มีข้อสงสัย และผมเชื่อมั่นว่า มหาวิทยาลัยนี้จะดำรงอยู่คู่บ้านเมือง

เป็นมหาวิทยาลัยที่สร้างสรรค์บุคลากรเข้ารับบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยนำความรุ่งเรืองก้าวหน้ามาสู่ประเทศชาติได้ตลอดไปชั่วกาลนาน

"**ฉันรักธรรมศาสตร์ เพราะธรรมศาสตร์สอนให้ฉันรักประชาชน**" จะเป็นทั้งอุดมการณ์และคำขวัญที่มีมนต์ขลัง ตราบเท่าที่จิตสำนึกเหล่านี้ยังสิงสถิตย์อยู่ในดวงใจของชาวธรรมศาสตร์ทั้งมวล และแปรเป็นการกระทำตามเป้าที่หมายแก้ปัญหาของประเทศชาติ และประชาชนอย่างไม่ลดละ ตราบนั้นมหาวิทยาลัยและชาวธรรมศาสตร์ ย่อมเป็นความหวังของประชาชนและประเทศชาติสืบไปชั่วนิรันดร์.

เงินตราในสมัยอาณาจักรทวารวดี

เงินพดด้วง ในสมัยสุโขทัย

วิวัฒนาการเหรียญกระษาปณ์ไทย

วิโรจน์ เลาหะพันธุ์*

ประวัติโดยย่อ

ถ้าจะกล่าวถึงประวัติหรือกำเนิดของเหรียญกระษาปณ์โดยละเอียดก็อาจจะต้องใช้เวลามาก จึงขอเรียนอย่างสั้น ๆ ว่า การใช้เงินตราเป็นสื่อแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการนั้น ชนชาติไทยได้รู้จักใช้กันมานานก่อนสมัยกรุงสุโขทัย การใช้เงินตราสมัยนั้นอาจจะเป็นเบี้ยหอยหรือโลหะในลักษณะต่าง ๆ กัน ตัวอย่างเช่น ในสมัยอาณาจักรทวารวดีก็มีเงินตราลักษณะแบน ในสมัยอาณาจักรศรีวิชัยก็มีเงินตราลักษณะกลมคล้ายเม็ดกาแฟ ซึ่งเรียกกันว่า **เงินนโม หรือดอกจัน เป็นต้น**

ผมขอเริ่มด้วยสมัยสุโขทัย เงินที่ใช้ในสมัยกรุงสุโขทัยมีเหรียญกระษาปณ์ใช้ซึ่งเรียกว่า **"เงินพดด้วง"** *เงินพดด้วงนี้ทำด้วยโลหะเงินและโลหะทองคำ ลักษณะของเงินพดด้วงนั้น ก็มีลักษณะเป็นก้อนกลมขดคล้ายตัวด้วง มีขาสองขา งอจรดกันเป็นปลายแหลม มีรอยบากสองข้าง และก็มีรอยประทับด้วยตราต่าง ๆ บนพดด้วงนั้น* สำหรับเงินย่อยที่ใช้กันในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นเรียกกันว่า

---

*วิโรจน์ เลาหะพันธุ์ (2473-ปัจจุบัน) เป็นคนจันทบุรี เกิดเมื่อวันที่ ๒๗มกราคม ๒๔๗๓ จบการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนประจำจังหวัดจันทบุรี และมาจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ ที่โรงเรียนเซนต์-คาเบรียลในพระนคร. หลังจากนั้นก็เข้าศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จนจบได้รับปริญญาพาณิชยศาสตร์บัณฑิตในปี ๒๔๙๕ และในปีต่อมาสำเร็จการศึกษาในชั้นประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชี. ในปี ๒๕๐๒ ก็สำเร็จการศึกษาได้รับ M.B.A.(American Univ.) ท่านเป็นนักการเงิน การคลังที่ขยันขันแข็ง ชีวิตโดยส่วนใหญ่ผูกพันอยู่กับงานในกระทรวงการคลัง ทั้งที่กรมสรรพากร และกรมธนารักษ์ ในปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมธนารักษ์.

"**เบี้ย**" ซึ่งมีทั้งเบี้ยหอยน้ำจืดและเบี้ยหอยน้ำเค็ม

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็ยังคงใช้**เงินพดด้วง**และเบี้ยเป็นเหรียญกระษาปณ์ต่อกันมา *แต่เงินพดด้วงในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีลักษณะขาสั้นและแหลมน้อยลงกว่าสมัยสุโขทัย และมีข้อแตกต่างที่น่าสังเกตว่าตราที่ประทับบนพดด้วงนั้นมีเพียง ๒ ตราเท่านั้น คือตราประจำรัชกาลกับตราประจำแผ่นดิน* ส่วนเงิน**ย่อย**ที่ใช้อยู่ในสมัยนี้ก็เพิ่มขึ้นอีก ๓ ประเภท กล่าวคือ เงินที่เรียกว่า **ไพ คล่ำ และเงินประกับ** อนึ่ง ในสมัยกรุงศรีอยุธยานี้ยังได้มีการออกกฎหมายห้ามมิให้บุคคลอื่นนอกจากหลวงทำเหรียญกระษาปณ์ออกใช้เป็นเงินตรา และมีการกำหนดค่าชดใช้หรือค่าปรับด้วย

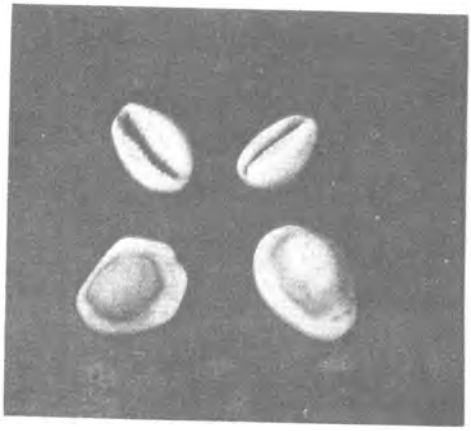
ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๓ นั้น จากหลักฐานปรากฏว่ายังใช้เงินพดด้วงเป็นเงินตราตลอดมา อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ได้เคยทรงพระราชดำริที่จะให้จัดทำเหรียญกระษาปณ์ลักษณะกลมแบนตามลักษณะสากลนิยมขึ้น แต่ก็ยังมิได้ทรงสร้างขึ้นในสมัยของพระองค์ จนสิ้นรัชกาล *ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างโรงงานกระษาปณ์เพื่อที่จะทำเหรียญกระษาปณ์ลักษณะแบนกลมตามสากลนิยมขึ้นเป็นครั้งแรก ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง โรงงานดังกล่าวได้ซื้อเครื่องจักรมาจากประเทศอังกฤษและได้สร้างและติดตั้งเครื่องจักรเสร็จเรียบร้อยเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๓ และได้พระราชทานนามว่า* "**โรงกระษาปณ์สิทธิการ**"

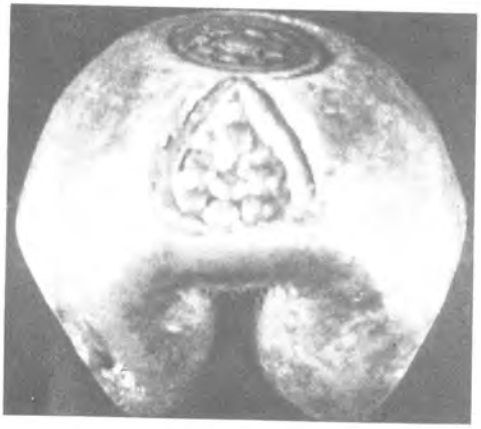
ต่อมา *พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงกระษาปณ์ขึ้นใหม่ที่ถนนเจ้าฟ้า เพื่อรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งบัดนี้ได้ดัดแปลงเป็นหอศิลปแห่งชาติแล้ว โรงกระษาปณ์ใหม่นี้ได้สร้างเสร็จและเปิดทำการเมื่อประมาณต้นปี พ.ศ. ๒๔๔๕* โดยได้ทรงสั่งซื้อ*เครื่องจักรสมัยใหม่มาจากประเทศอังกฤษ*เช่นกัน ซึ่งเครื่องจักรดังกล่าวบางเครื่องกรมธนารักษ์ได้อนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และใช้งานได้ และได้ติดตั้งเพื่อเป็นอนุสรณ์ไว้ที่หน้า*โรงกระษาปณ์ในปัจจุบันด้วย*

การผลิตเหรียญกระษาปณ์ในปัจจุบัน

สำหรับการผลิตเหรียญกระษาปณ์ในปัจจุบัน กรมธนารักษ์ได้มีนโยบายดำเนินการอยู่ ๓ ประการ กล่าวคือ

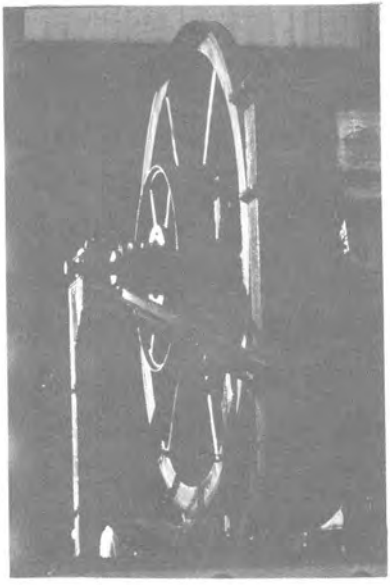
ประการที่หนึ่ง ผลิตให้เพียงพอกับความต้องการในระบบเศรษฐกิจ ไม่มากหรือน้อยเกินไป เราต้องคำนวณจำนวนที่จะผลิตเป็นประจำปีโดย*คำนึงถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้เหรียญชนิดราคา*

ต่าง ๆ ตัวแปรที่มีอิทธิพลทำให้ความต้องการใช้เหรียญชนิดราคาต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปนั้นก็ได้แก่ มูลค่าผลิตภัณฑ์ประชาชาติตามราคาตลาด อัตราเปลี่ยนแปลงของดัชนีราคาผู้บริโภค การใช้ธนบัตร และ การใช้เหรียญกระษาปณ์ชนิดราคาอื่น ๆ ฉะนั้น การที่เราจะผลิตเหรียญกระษาปณ์ชนิดราคาใด จำนวนเท่าใดนั้น เราต้องมีสูตรคำนวณออกมาแต่ละชนิดราคา มิใช่ผลิตออกมาตามความพอใจ

ประการที่สอง คือพยายามสรรหาโลหะหรือโลหะผสมมาใช้ให้เหมาะสมกับราคาหน้าเหรียญ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการปลอมแปลงโดยคำนึงถึงต้นทุนของการผลิตเหรียญเป็นสำคัญ เพราะถ้าหากว่าต้นทุนต่ำกว่าราคาหน้าเหรียญมากเกินไปก็จะเป็นเครื่องเร่งเร้าให้มีการปลอมแปลงเหรียญมากขึ้น และแต่ถ้าหากว่าต้นทุนการผลิตเหรียญสูงกว่าราคาหน้าเหรียญ ก็จะทำให้รัฐบาลขาดทุนทั้ง ๆ ที่พยายามจะให้บริการกับประชาชน

ประการที่สาม คือปรับปรุงคุณภาพและคุณลักษณะของเหรียญให้ได้มาตรฐานสากล ทั้งน้ำหนักและขนาด ลักษณะของเหรียญที่ดีตามอุดมคตินั้น ควรจะมีคุณสมบัติที่สำคัญต่อไปนี้คือ

(๑) สะดวกต่อการพกพาและการใช้สอยในชีวิตประจำวัน

(๒) มีขนาดและน้ำหนักเหมาะสม

(๓) สามารถแยกเหรียญชนิดราคาต่างกันได้ง่ายโดยการสัมผัส

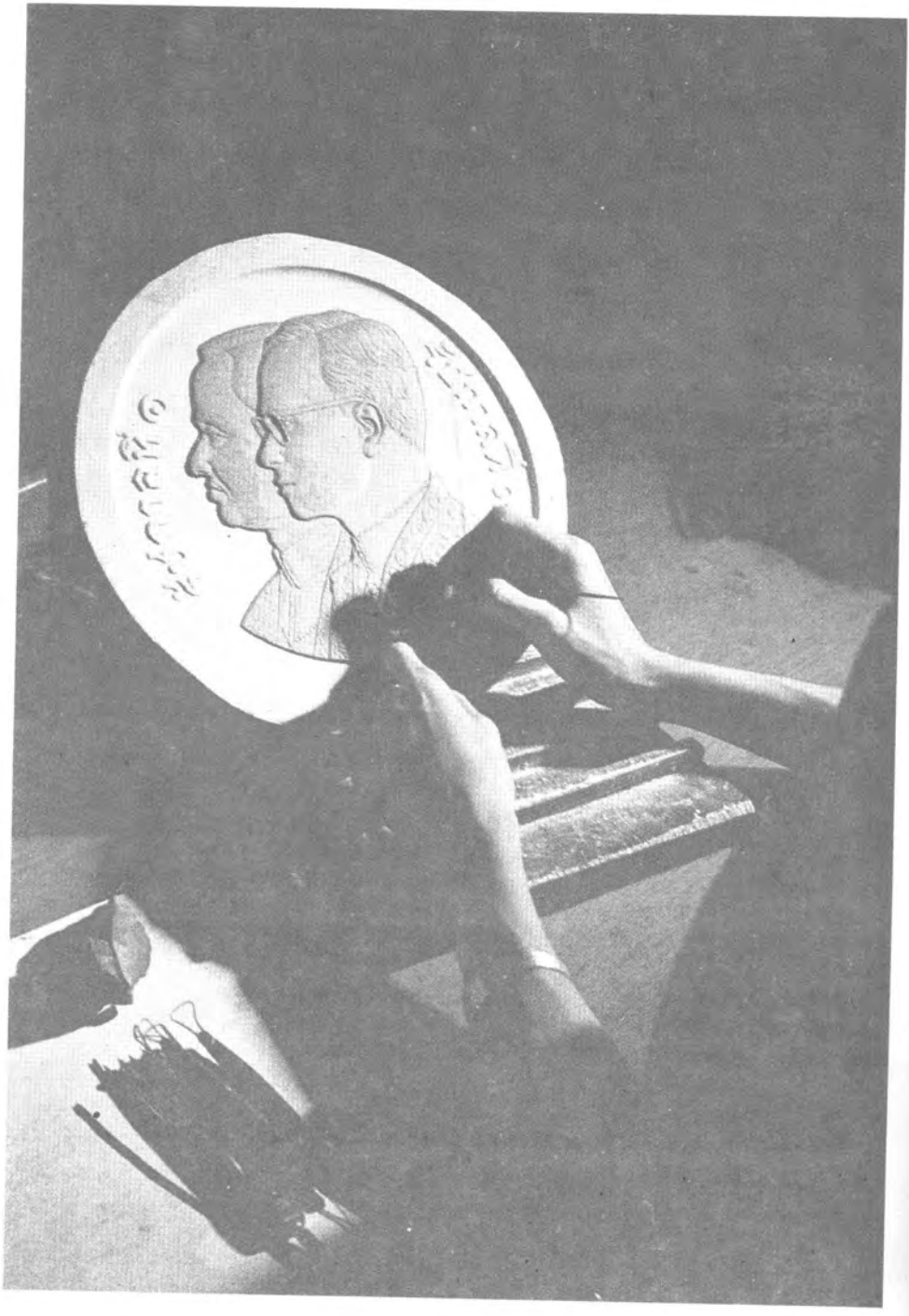
(๔) ทนต่อการสึกหรอ เนื่องจากการใช้

(๕) ยากต่อการปลอมแปลง

(๖) มีสีสรรสวยงาม มีคุณค่าน่าใช้

เหรียญกระษาปณ์ที่ผลิตใช้อยู่ในปัจจุบันนี้มี **๗ ชนิดราคา** กล่าวคือ ชนิดราคา ๕ บาท, ๑ บาท, ๕๐ สตางค์, ๒๕ สตางค์, ๑๐ สตางค์, ๕ สตางค์ และ ๑ สตางค์ ลักษณะของเหรียญกระษาปณ์ในปัจจุบันเป็นลักษณะกลมแบน ขนาดต่าง ๆ กันตามชนิดราคา ซึ่งจะต้องมีการกำหนดไว้โดยกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. ๒๕๐๑ และจะประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน มีข้อน่าสังเกตว่าเหรียญชนิดราคาที่ต่ำกว่า ๑ บาท จะมีลักษณะสีทอง เหรียญชนิดราคา ๑ บาทขึ้นไปมีลักษณะสีเงิน และการผลิตเหรียญกระษาปณ์ไม่จำเป็นต้องมีทุนสำรองเหมือนอย่างการพิมพ์ธนบัตรทั้งนี้เพราะมูลค่าของโลหะหรือโลหะผสมนั้นเองจะเป็นทุนสำรองไปในตัว

การผลิตเหรียญกระษาปณ์นี้อาจแยกวิธีการผลิตได้เป็น ๒ ตอน คือ การผลิตเหรียญตัวเปล่าและการผลิตแม่พิมพ์ หรือแม่ตรา (Master Die) *การผลิตเหรียญตัวเปล่ามาใช้ในการผลิตเหรียญกระษาปณ์ ขณะนี้ทำอยู่ ๒ ทาง กล่าวคือ ผลิตโดยพนักงานของโรงงานกระษาปณ์เองทาง*

หนึ่ง ซึ่งมีจำนวนประมาณร้อยละ ๒๐ ของจำนวนเหรียญที่ออกใช้หมุนเวียนทั้งหมด ส่วนอีกประมาณร้อยละ ๘๐ นั้น ได้สั่งซื้อเหรียญตัวเปล่ามาจากต่างประเทศ ในการซื้อเหรียญตัวเปล่าจากต่างประเทศ จะกระทำโดยวิธีการประมูลทุกคราว

ส่วน**การออกแบบและการทำแม่พิมพ์หรือแม่ตรานั้น** ได้จัดทำโดยช่างของโรงงานกระษาปณ์ทั้งสิ้น การออกแบบแม่พิมพ์หรือแม่ตรานี้เป็นสิ่งสำคัญมากในการผลิตเหรียญกระษาปณ์ และเป็นมาตรการสำคัญอย่างหนึ่งในการป้องกันการปลอมแปลง เพื่อที่จะได้ทำให้การออกแบบแม่พิมพ์หรือแม่ตรามีคุณภาพที่ดี กรมธนารักษ์เองได้ปรับปรุงประสิทธิภาพของเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ โดยการส่งไปฝึกอบรมและศึกษาดูงานในต่างประเทศเป็นครั้งคราว เช่น ส่งไปฝึกหัดงานที่โรงงานกระษาปณ์ประเทศอิตาลี และประเทศคานาดา เป็นต้น

จากประสบการณ์ของผมสังเกตว่าเหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๑ บาทนั้น ได้รับความนิยมจากประชาชนมากที่สุด กล่าวคือมีจำนวนหมุนเวียนอยู่ประมาณ ๑ ใน ๓ ของจำนวนเหรียญกระษาปณ์ที่หมุนเวียนในท้องตลาดทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตามเหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๑ บาท ที่ใช้อยู่ในขณะนี้ก็ยังมีอยู่ ๒ ขนาดด้วยกัน คือ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๗ มม. หรือ น้ำหนัก ๗.๕ กรัม และขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ มม. หรือ น้ำหนัก ๗ กรัม เนื่องจากว่าผลิตในสมัยแตกต่างกัน อย่างไรก็ดี กรมธนารักษ์ก็มีนโยบายที่จะจัดเก็บเหรียญกระษาปณ์ขนาดใหญ่เข้ามาในท้องพระคลังให้หมด ทั้งนี้ โดยเริ่มจัดเก็บมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ในขณะนี้ได้จัดเก็บเอาไว้แล้วประมาณ ๔๙ ล้านเหรียญ จำนวนเหรียญที่จัดเก็บเข้ามานี้ทางกรมธนารักษ์ก็จะนำไปหล่อหลอมทำเป็นเหรียญตัวเปล่า นำมาใช้ในการผลิตเหรียญกระษาปณ์ใหม่ต่อไป ถ้าหากว่าโครงการจัดเก็บนี้เป็นผลสำเร็จตามที่ได้ตั้งเอาไว้ ก็จะทำให้เหรียญกระษาปณ์ชนิดราคา ๑ บาท มีอยู่ในท้องตลาดเพียงขนาดเดียว ซึ่งจะสะดวกแก่การใช้กับเครื่องโทรศัพท์และเครื่องชายของต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้

สำหรับเหรียญชนิดราคา ๕ บาทนั้น ในส่วนภูมิภาคไม่ค่อยนิยมใช้กัน ทั้งนี้เนื่องจากเกรงว่าจะมีการปลอมแปลง เพราะหากมีการปลอมแปลงเกิดขึ้น มูลค่า ๕ บาทนั้นก็มีความหมายเป็นอย่างมากสำหรับชาวชนบท ส่วนสำหรับในกรุงเทพมหานครนั้นไม่มีปัญหาแต่อย่างใดทั้งสิ้น

การปลอมแปลงเหรียญกระษาปณ์และมาตรการป้องกัน

เมื่อพูดถึงเรื่องการปลอมแปลงเหรียญชนิดราคา ๕ บาทนั้น ในขณะนี้ก็ต้องยอมรับว่ามีการปลอมแปลงอยู่บ้าง แต่มีจำนวนไม่มากนัก จากสถิติของเรา*ในปีงบประมาณ ๒๕๒๖ นั้น มีการ*

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก ฉลองพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก รัชกาลที่ ๙ เสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเป็น ๒ เท่า ของรัชกาลที่ ๔

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก ฉลองพระชนมายุครบ ๕๐ พรรษาสมเด็จพระบรมราชินีนาถ

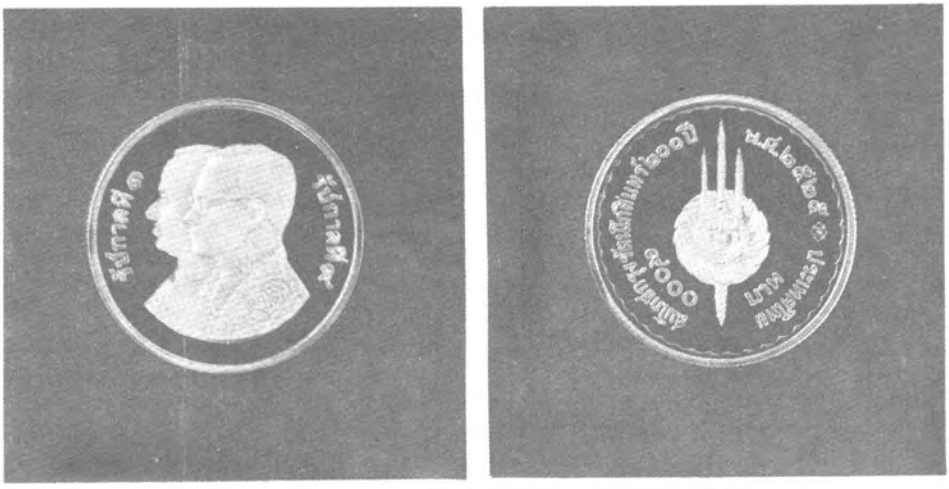
ปลอมทั่วราชอาณาจักรประมาณ ๕,๓๗๓ เหรียญ หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๐๐๘๗ ของจำนวนเหรียญชนิดราคา ๕ บาทที่หมุนเวียนทั้งหมดเท่านั้น อย่างไรก็ดี กรมธนารักษ์เองก็ได้พยายามหาทางป้องกันและร่วมมือกับทางกรมตำรวจ ทำการปราบปรามแหล่งผลิตเหรียญกระษาปณ์ปลอมอยู่ในขณะนี้

สำหรับมาตรการในการป้องกันนั้น กรมธนารักษ์เองได้พยายามดำเนินการอยู่หลาย ๆ วิธี เช่น ปรับปรุงเทคนิคในด้านการผลิตแม่พิมพ์หรือแม่ตรา ให้มีลวดลายและมีเครื่องหมายโดยเฉพาะของการผลิตเหรียญกระษาปณ์แต่ละคราว และพยายามจัดสรรโลหะหรือโลหะผสมที่ยากแก่การปลอมแปลงมาใช้ในการผลิต นอกจากนั้นยังได้มีการฝึกอบรมพนักงานที่เกี่ยวข้องกับการเงินของส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ธนาคารพาณิชย์ งานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้รู้ถึงวิธีการที่จะตรวจดูหรือพิสูจน์ว่าเหรียญกระษาปณ์ที่เขาได้รับมานั้นเป็นเหรียญกระษาปณ์ที่แท้จริงหรือไม่ การฝึกอบรมดังกล่าวนี้กรมธนารักษ์จะเปิดฝึกอบรมอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง การฝึกอบรมการพิสูจน์เหรียญกระษาปณ์นี้ แต่ละครั้งได้รับความนิยมจากส่วนราชการและธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก

ในด้านการปราบปรามนั้น นอกจากกรมธนารักษ์จะได้ติดต่อประสานงานกับกรมตำรวจดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในปัจจุบันยังได้มีระเบียบการจ่ายเงินสินบนรางวัลให้แก่ผู้นำจับแหล่งผลิตเหรียญปลอมอีกด้วยส่วนวิธีการจ่ายเงินสินบนหรือรางวัลให้แก่ผู้แจ้งความนำจับหรือผู้จับกุมนั้น *มีระเบียบการจ่ายดังนี้ คือจะมีการจ่ายเงินสินบนให้แก่ผู้แจ้งความนำจับในอัตราร้อย ๓๐ ของราคาค่าอุปกรณ์หรือเหรียญกระษาปณ์ปลอมที่จับได้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกินจำนวนเงิน ๑ แสนบาท สำหรับผู้ที่จับกุมนั้นก็มีสิทธิ์ได้รับรางวัลเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าจับกุมตัวผู้ต้องหาและของกลางได้ก็จะได้เงินรางวัลในอัตราร้อยละ ๒๕ ของราคาค่าอุปกรณ์หรือเหรียญปลอมที่จับได้ตามราคาของหน้าเหรียญ แต่ทั้งนี้ก็จะต้องไม่เกินจำนวนเงิน ๑ แสนบาทเช่นเดียวกัน*

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก

กรมธนารักษ์นอกจากจะมีหน้าที่ผลิตเหรียญกระษาปณ์ใช้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจแล้ว ยังมีหน้าที่ผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกในโอกาสหรือวโรกาสต่าง ๆ กันอีกด้วย ในช่วงระยะเวลา ๔ ปีที่ผมได้มาอยู่ในตำแหน่งอธิบดีกรมธนารักษ์ ได้ผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกไปแล้วไม่น้อยกว่า ๑๔ เหรียญ ที่สำคัญ ๆ เช่น **เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก ๘๐ พรรษา ของสมเด็จพระศรี-**

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก ฉลองพระชนมายุครบ ๕๐ พรรษา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ

นครินทราบรมราชชนนี เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สถิตในสิริราชสมบัติเป็น ๒ เท่าของรัชกาลที่ ๔ เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐พรรษาและ เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกวาระครบรอบ ๗๐๐ ปี ลายสือไท เป็นต้น

สำหรับ ในปี ๒๕๒๗ กรมธนารักษ์จะผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกในวโรกาสที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๔ พรรษา และ ปี พ.ศ. ๒๕๒๘ กรมธนารักษ์จะผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัย์ราชสมบัติครบ ๔๐ ปี อีกด้วย

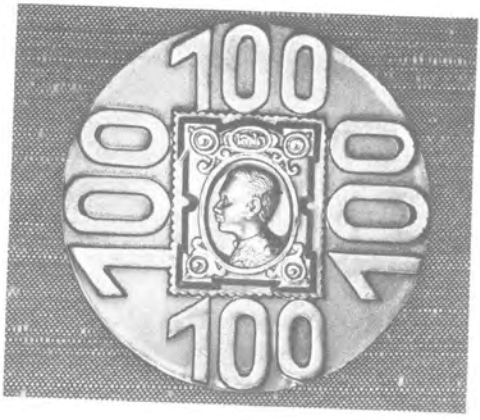
ในการผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกออกจำหน่ายจ่ายแลกของกรมธนารักษ์ในปัจจุบัน ได้ผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกัน คือ เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทธรรมดาและเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงาที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Proof-Coin

เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงา หรือ Proof-Coin นี้ กรมธนารักษ์ได้ทดลองผลิตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ในโอกาส*สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี* แต่ในระยะนั้นยังมิได้มีการออกจำหน่ายจ่ายแลก *ได้มีการผลิตออกจำหน่ายจ่ายแลกเป็นครั้งแรกในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุ ๕๐ พรรษา* เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงานี้ได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอันมาก แม้ว่าเราจะจำหน่ายในราคาสูงกว่าราคาหน้าเหรียญก็ตาม แต่ความสวยงามของเหรียญนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าสวยงามกว่าเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกธรรมดามาก

ผมอยากจะขอเรียนให้ทราบสักเล็กน้อยว่าเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงานั้นหมายความว่าอย่างไร เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงานั้น หมายถึงเหรียญกระษาปณ์ที่มีลักษณะ ๒ อย่างในเหรียญเดียวกัน กล่าวคือว่ามีลักษณะด้านบางส่วนที่เราต้องการเน้นให้เห็นชัดแจ้งและมีลักษณะมันบางส่วนที่เราต้องการขับให้ส่วนที่ด้านนั้นเด่นชัดขึ้น ผมอาจจะกล่าวได้ว่าการผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงานี้ แม้ว่ากรมธนารักษ์จะได้เริ่มฝึกหัดผลิตมาเพียงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม แต่ในขณะนี้ การผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกทุกโอกาสหรือทุกวโรกาสเราจะผลิตเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงาออกมาจำหน่ายทุกครั้ง และการผลิตของกรมธนารักษ์ นับได้ว่าได้มาตรฐานสากลนิยมและเป็นที่ยอมรับกันในระหว่างประเทศด้วยแล้ว

เหรียญที่ระลึก ๕๐ ปีกรมธนารักษ์

เหรียญที่ระลึก ๑๐๐ ปีไปรษณีย์ไทย

เหรียญที่ระลึก ๕๐ ปีธรรมศาสตร์

กองคลังกลาง

เหรียญที่ระลึก
(medal)

เมื่อได้พูดถึงเรื่องเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกแล้ว ผมเองก็อยากจะได้เรียนให้ท่านผู้อ่านทราบถึงเรื่องเหรียญที่ระลึกด้วย เพราะในขณะนี้ประชาชนบางส่วน ยังเข้าใจสับสนกันอยู่ระหว่างเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก กับเหรียญที่ระลึก บางท่านก็เรียกรวมหรือเข้าใจว่าเป็นเหรียญที่ระลึกอย่างเดียว ความจริงเหรียญที่ระลึกนั้นมีอยู่ ๒ อย่าง *คือ เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกซึ่งเป็นเหรียญที่มีราคาหน้าเหรียญและสามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย แต่ถ้าหากเป็นเหรียญที่ระลึกซึ่งจะเป็นเหรียญที่ผลิตขึ้นในโอกาสต่าง ๆ ที่สำคัญ* **และนัก**สะสมเหรียญจะสนใจซื้อเก็บไว้เป็นที่ระลึก แต่เหรียญชนิดนี้ไม่มีราคาหน้าเหรียญและไม่สามารถนำไปชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

เหรียญที่ระลึกดังกล่าวนี้ได้เคยเป็นที่นิยมสะสมกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ แต่ต่อมาในระยะหลังได้เลิก ไม่มีการผลิตออกจำหน่าย กรมธนารักษ์เองได้เริ่มมาทำการผลิตเหรียญที่ระลึกประเภทดังกล่าวนี้ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อปีที่แล้ว ซึ่งเป็นวาระครบรอบ **๕๐ ปี ของกรมธนารักษ์** และก็ได้ทดลองส่งไปขายยังบรรดานักสะสมเหรียญ ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอันมาก ต่อมาก็ได้มีการผลิตขึ้นอีก ๒ ครั้ง กล่าวคือ ในโอกาสครบรอบ **๑๐๐ ปี ของการไปรษณีย์ไทย**และในงานเฉลิมฉลอง **๗๐๐ ปี ลายสือไท**

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ กรมธนารักษ์ร่วมกับสมาคมธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จะผลิตเหรียญที่ระลึกในวาระครบรอบ **๕๐ ปีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**ไว้จำหน่ายให้แก่นักศึกษาเก่าและนักศึกษาปัจจุบันเพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึก แต่โปรดเข้าใจนะครับว่าเหรียญที่ระลึกนี้มิใช่เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึก และไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

การจำหน่ายจ่ายแลก

หลังจากที่โรงกระษาปณ์ได้ทำการผลิตเหรียญชนิดต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ซึ่งผมจะขอแยกออกเป็น**เหรียญกระษาปณ์หมุนเวียน เหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกและเหรียญที่ระลึก**

สำหรับเหรียญกระษาปณ์หมุนเวียนชนิดราคาต่าง ๆ เมื่อโรงกระษาปณ์ผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้ว โรงกระษาปณ์จะส่งเหรียญดังกล่าวนี้ไปที่กองคลังกลางซึ่งเป็นหน่วยที่จำหน่ายจ่ายแลกเหรียญ โดย**กองคลังกลาง**นี้จะทำการบรรจุและจัดส่งไปให้คลังจังหวัดและคลังอำเภอทุกแห่งทั่วราชอาณาจักร เพราะฉะนั้นในส่วนภูมิภาคประชาชนก็จะสามารถไปแลกได้ ณ คลังจังหวัดและคลัง

ศาลาเครื่องราชอิสริยยศและเหรียญกระษาปณ์

หนังสือเหรียญกระษาปณ์และเหรียญที่ระลึกฯ

อำเภอทั่วราชอาณาจักร ส่วนในกรุงเทพมหานครนั้นประชาชนจะไปแลกได้ที่กองคลังกลาง ซึ่งอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังชั้นล่างของตึกกระทรวงการคลังนั่นเอง

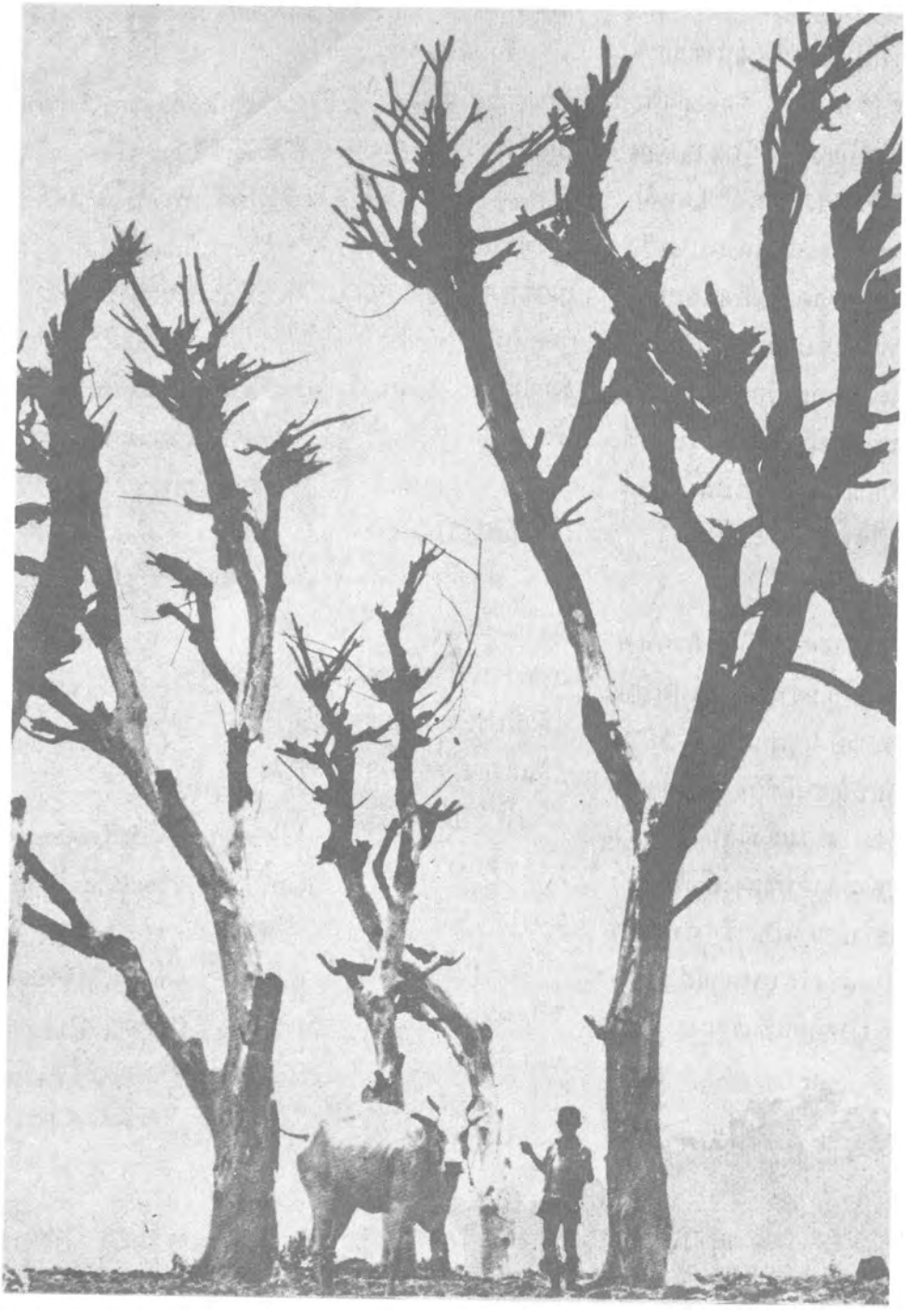
สำหรับเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทธรรมดา ซึ่งจะผลิตขึ้นในโอกาสหรือวโรกาสที่สำคัญต่าง ๆ นั้น ปัจจุบันกรมธนารักษ์มีนโยบายที่จะเปิดให้ประชาชนได้แลกไว้เป็นที่ระลึกพร้อมในวันเดียวกันทั่วราชอาณาจักร กล่าวคือประชาชนในกรุงเทพมหานครก็จะสามารถไปแลกได้ ณ กองคลังกลางในบริเวณพระบรมมหาราชวังหรือในส่วนภูมิภาคก็จะสามารถไปแลกได้ ณ คลังจังหวัดหรือคลังอำเภอแล้วแต่กรณี ในโอกาสหรือวโรกาสที่มีการทำเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกนั้น ๆ

สำหรับเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทขัดเงานั้น จะไม่มีการผลิตจำหน่ายเป็นการทั่วไป แต่จะเปิดให้มีการจองล่วงหน้าอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าหนึ่งเดือน ณ **กองเครื่องราชอิสริยยศและเหรียญกระษาปณ์**ซึ่งอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ก่อนที่จะมีการผลิตออกจำหน่ายและจะผลิตเฉพาะเท่ากับจำนวนที่มีการจองเท่านั้น เพราะราคาจำหน่ายจะมีราคาสูงกว่าเหรียญกระษาปณ์ที่ระลึกประเภทธรรมดาประมาณไม่น้อยกว่า ๒ เท่าตัว

ส่วนเหรียญที่ระลึกนั้นจะมีการจำหน่าย ณ กองเครื่องราชอิสริยยศและเหรียญกระษาปณ์แห่งเดียว

สรุป

สำหรับท่านที่มีความสนใจอยากจะศึกษาถึงวิวัฒนาการของเหรียญกระษาปณ์ไทยโดยละเอียดนั้น ผมก็ใคร่จะขอเชิญชวนให้ท่านได้โปรดไปชม ณ ที่ศาลาเครื่องราชอิสริยยศและเหรียญกระษาปณ์ของกรมธนารักษ์ซึ่งอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังด้านหลังศาลาสหทัย ณ ที่นี้นอกจากจะมีการแสดงเหรียญกระษาปณ์ในสมัยต่าง ๆ แล้ว ยังมีของที่ระลึกเกี่ยวกับเหรียญกระษาปณ์ไว้จำหน่ายหรือจ่ายแลกให้แก่ท่านเพื่อเป็นที่ระลึกอีกด้วย เช่น หนังสือที่เกี่ยวกับเหรียญกระษาปณ์ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์และเหรียญกระษาปณ์หมุนเวียนชนิดราคาต่าง ๆ ซึ่งเราได้จัดไว้เป็นชุด ๆ อย่างสวยงามไว้จำหน่ายให้แก่ท่านผู้สนใจเพื่อเก็บไว้เป็นที่ระลึกอีกด้วย

การคลังส่วนท้องถิ่น และ การยอมรับจากส่วนกลาง

พนัส สิมะเสถียร*

การกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่นเป็นวิธีการที่สำคัญ ที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการบริหารกิจการของชุมชนของตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ในการพิจารณาว่ารัฐบาลกระจายอำนาจแก่ท้องถิ่นมากน้อยเพียงใดนั้น นอกจากจะต้องพิจารณาถึงการกระจายอำนาจการปกครองแล้ว จำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงขอบเขตของการกระจายอำนาจทางการคลังควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุผลที่สำคัญคือ อำนาจทางการคลังที่ท้องถิ่นแต่ละรูปแบบได้รับ จะเป็นเครื่องชี้บอกว่า ท้องถิ่นนั้นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้มากน้อยเพียงใด ลำพังการกระจายอำนาจการปกครองแต่เพียงอย่างเดียว โดยปราศจากอำนาจทางการคลังที่เพียงพอ ท้องถิ่นจะไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก คือมีอำนาจแต่ไม่มีเงินที่จะจัดสรรบริการสาธารณะต่าง ๆ เพื่อประชาชนในท้องถิ่นของตนได้ตามที่ต้องการ นอกจากนั้นเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ อำนาจทางการคลังที่แต่ละท้องถิ่นได้รับนั้น จะเป็นเครื่องชี้บอกว่าประชาชนในแต่ละท้องถิ่นนั้นจะมีอิสระในการตัดสินใจเรื่องผลิตบริการสาธารณะต่าง ๆ เพื่อท้องถิ่นของตนอย่างใด แต่ในกรณีที่ท้องถิ่นไม่มีรายได้เป็นของตนเองอย่างเพียงพอแล้ว ท้องถิ่นจะต้องพึ่งเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล และก็มักจะต้องปฏิบัติตามโครงการที่

---

*พนัส สิมะเสถียร (๒๔๗๕-ปัจจุบัน) เป็นคนกรุงเทพ เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๗๕. เข้ารับการศึกษาจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๖ และชั้นมัธยมปีที่ ๘ จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเมื่อพ.ศ. ๒๔๘๙ และ ๒๔๙๑ ตามลำดับ. หลังจากนั้นก็เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ในปี ๒๔๙๕ สำเร็จการศึกษาได้รับอนุปริญญาสาขาพาณิชยศาสตร์ และประกาศนียบัตรชั้นสูงทางการบัญชีพร้อมกัน. ต่อมาก็สำเร็จการศึกษาได้รับ B.A. cum laude; Claremont Men's College และ Ph.d. (Illinois) ท่านเป็นนักบริหาร นักการบัญชี และนักการคลังที่มีชื่อเสียง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการคลัง.

เสนอให้รัฐบาลพิจารณาตามเงื่อนไขที่กำหนด ซึ่งจะมีผลเท่ากับว่าท้องถิ่นขาดอิสระในการตัดสินใจของตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ท้องถิ่นไม่ได้รับการกระจายอำนาจการปกครองจากรัฐบาลอย่างแท้จริง

สำหรับประเทศไทยแม้ว่ามีการปกครองท้องถิ่นถึง ๕ รูปแบบ คือกรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา เทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด และรัฐบาลมักเน้นถึงนโยบายการกระจายอำนาจท้องถิ่นเสมอมาก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาถึงอำนาจทางการคลังที่หน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่นได้รับจากรัฐบาลแล้ว จะเห็นว่าโครงสร้างรายรับของท้องถิ่น ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร ในอดีตเป็นอย่างไรปัจจุบันก็ยังคงเป็นเช่นนั้น กล่าวคือ ในทางปฏิบัติเกือบจะไม่มีการกระจายอำนาจทางการคลังให้แก่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้นจากในอดีตเลย

๑. ฐานะการคลังท้องถิ่นปี ๒๕๒๕

หน่วยบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร ๒๔ เขต ๑๔ สำนัก เมืองพัทยา เทศบาลนคร ๑ แห่ง เทศบาลเมือง ๘๔ แห่ง เทศบาลตำบล ๓๘ แห่ง สุขาภิบาล ๗๔๒ แห่ง และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ๗๒ แห่ง ในปี ๒๕๒๕ นี้ รายรับรวม ๑๐,๓๗๐.๗ ล้านบาท หรือร้อยละ ๑.๒ ของGDPมีรายได้รวม ๗,๔๗๗.๔ ล้านบาท หรือร้อยละ ๐.๘๙ ของGDPขณะเดียวกันมีรายจ่ายจำนวน ๘,๔๖๕.๑ ล้านบาท หรือร้อยละ ๕.๔ ของงบประมาณรายจ่ายแผ่นดิน โดยสามารถจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

ตารางที่ ๑ *(หน่วย : ล้านบาท)*

รายการ	กทม.	เมืองพัทยา	เทศบาล	สุขาภิบาล	องค์การบริหารส่วนจังหวัด	รวมทั้งสิ้น
รายรับทั้งสิ้น	๔,๖๙๔.๐	๗๗.๔	๒,๘๒๓.๔	๙๓๓.๙	๑,๘๔๑.๙	๑๐,๓๗๐.๑
รายได้ประจำ	๓,๖๓๔.๔	๓๒.๑	๑,๖๕๙.๕	๖๗๙.๑	๑,๔๗๒.๓	๗,๔๗๗.๔
หัก รายจ่ายบริหารและบำรุงรักษา	๒,๒๒๑.๗	๓๑.๓	๑,๖๖๓.๑	๓๗๑.๐	๙๓๘.๔	๕,๒๒๕.๕
คงเหลือรายจ่ายลงทุน	๑,๔๑๒.๗	๐.๘	-๓.๖	๓๐๘.๑	๕๓๓.๙	๒,๒๕๑.๙
หัก การลงทุนจริง	๑,๒๙๓.๘	๔๑.๕	๙๔๖.๐	๔๖๕.๖	๔๙๒.๗	๓,๒๓๙.๖
เกินดุล / ขาดดุล	๑๑๘.๙	-๔๐.๗	-๙๔๖.๖	-๑๕๗.๕	๔๑.๒	-๙๘๗.๗
ชดเชยโดยรายได้พิเศษ	๑,๐๕๙.๖	๔๕.๔	๑,๑๖๓.๙	๒๕๔.๘	๓๖๙.๖	๒,๘๙๓.๓
– เงินอุดหนุน	๑,๐๕๙.๖	๔๒.๑	๑,๐๐๘.๐	๑๘๖.๑	๓๑๗.๘	๒,๖๑๓.๖
– เงินกู้และเงินสะสม	–	๓.๓	๑๕๕.๙	๖๘.๗	๕๑.๘	๒๗๙.๗
คงเหลือเป็นเงินสะสม	๑,๑๗๘.๕	๔.๗	๒๑๔.๓	๙๗.๓	๔๑๐.๘	๑,๙๐๕.๖
ร้อยละของเงินสะสมต่อรายได้ (เปอร์เซนต์)	๓๒.๔	๑๔.๖	๑๒.๙	๑๔.๓	๒๗.๙	๒๕.๕

หมายเหตุ ๑. GDP ปีงบประมาณ ๒๕๒๕ = ๘๔๐.๓๑๙ ล้านบาท

๒. รายได้ประจำ = ภาษีอากร + ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ ค่าใบอนุญาต + รายได้จากทรัพย์สิน + รายได้จากสาธารณูปโภค + รายได้เบ็ดเตล็ด

๓. รายรับ = รายได้ประจำ + เงินอุดหนุน + เงินกู้ + เงินสะสม

๔. รายจ่ายบริหาร = ชำระหนี้เงินกู้และดอกเบี้ย + เงินสำรองจ่าย + รายจ่ายตามข้อผูกพัน + เงินเดือน + ค่าจ้างประจำ + ค่าจ้างชั่วคราว + ค่าตอบแทน + ค่าวัสดุ + เงินอุดหนุน + สาธารณูปโภค + รายจ่ายอื่น

๕. รายจ่ายบำรุงรักษา = ค่าใช้สอย

๖. รายจ่ายลงทุน = ค่าครุภัณฑ์ + ค่าที่ดินและสิ่งก่อสร้าง + โครงการเงินอุดหนุนเฉพาะกิจ + เงินกู้ + เงินสะสม

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กรมการปกครองและกรุงเทพมหานคร

จากตารางข้างต้นจะสรุปได้ว่า ในปี ๒๕๒๕ ท้องถิ่นมีรายจ่ายเพื่อการบริหารและบำรุงรักษาเป็นร้อยละ ๖๙.๘๘ ของรายได้ประจำ ทำให้รายจ่ายเพื่อการลงทุนเหลือเพียงประมาณร้อยละ ๒๗ ของรายได้ (ทั้งนี้โดยคำนึงถึงกฎหมายที่ระบุให้ท้องถิ่นตั้งงบประมาณรายจ่ายในแต่ละปีต่ำกว่างบประมาณรายรับอยู่ร้อยละ ๓) ซึ่งเมื่อคิดเป็นตัวเงินจะเป็นเพียงประมาณ ๒,๒๒๐ ล้านบาท และถ้าคิดเฉลี่ยให้ท้องถิ่นแต่ละรูปแบบมีรายจ่ายลงทุนเฉลี่ยทุกแห่งเท่ากันจะมีการลงทุนเพียงแห่งละประมาณ ๒.๒๘ ล้านบาทต่อปี เท่านั้น หรือคิดเป็นร้อยละ ๐.๐๓ ของรายได้ประจำ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าท้องถิ่นของไทยเราจะไม่สามารถพัฒนาได้หากไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือท้องถิ่นยังห่างไกลความสามารถในการพึ่งตนเองด้านการคลังอย่างมาก ดังนั้นการที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะกระจายอำนาจการปกครองท้องถิ่น นโยบายดังกล่าวจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อรัฐบาลมีการกระจายอำนาจทางการคลังควบคู่ไปด้วยเท่านั้น

นอกจากข้อสรุปจากตารางที่กล่าวข้างต้นแล้ว มีข้อสังเกตอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ ปรากฏว่าในปี ๒๕๒๕ ท้องถิ่นมีเงินสะสมเป็นร้อยละ ๒๕.๑๘ ของรายได้ หรือร้อยละ ๑๘.๓๗ ของรายรับ ซึ่งเงินสะสมของท้องถิ่นก็คือเงินคงคลังนั่นเองในความหมายที่เป็นเงินสดหรือเงินฝากธนาคารที่คงเหลืออยู่ ณ ท้องถิ่นทุกแห่งเมื่อสิ้นปีงบประมาณ เมื่อคำนึงว่าโครงสร้างรายรับของท้องถิ่นแต่ละปีจะไม่แตกต่างกันมากนัก ยอดสะสมของเงินสะสมท้องถิ่นย่อมเป็นเงินจำนวนมาก ซึ่งท้องถิ่นควรจะได้มีการบริหารเงินสะสมจำนวนนี้ให้มีประสิทธิภาพด้วย เพื่อเป็นแหล่งเงินที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งในการเสริมสมรรถะทางการคลังของท้องถิ่นเอง

๑.๑ รายรับ

รายรับของท้องถิ่นจำนวน ๑๐,๓๗๐.๗ ล้านบาท ในปีงบประมาณ ๒๕๒๕ หรือเฉลี่ยต่อประชากรเท่ากับ ๒๑๓ บาท : คน นั้น ปรากฏว่าร้อยละ ๗๒.๑ เป็นรายได้ประจำที่ได้จากภาษีอากรและรายได้อื่น และร้อยละ ๒๑.๙ เป็นรายได้พิเศษที่มาจากเงินอุดหนุนเป็นส่วนใหญ่

หมวดรายได้ประจำที่มาจากภาษีอากรมีความสำคัญเป็นอันดับแรกของรายได้ท้องถิ่น คือ เป็นร้อยละ ๖๐.๔ ของรายรับ โดยแหล่งรายได้ที่สำคัญอันดับแรกมาจากภาษีอากรที่รัฐบาลเก็บเพิ่มให้ท้องถิ่น อันได้แก่ ภาษีการค้า (๑๐%) ภาษีการพนัน(๒$\frac{๑}{๒}$%) สุราและเครื่องดื่ม (๑๐%) อากรมหรสพ (๑๐%) น้ำมันและผลิตภัณฑ์น้ำมัน (๑%) และปูนซีเมนต์ (๒%) แหล่งรายได้ภาษีอากรลำดับรองลงมาคือจากภาษีที่รัฐแบ่งให้ อันได้แก่ ภาษีรถยนต์ (๑๐๐%) และภาษีข้าวส่งออก (๐.๕๐-๑ บาทต่อ ๑๐๐ กก.) ส่วนภาษีอากร ที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง ๔ ประเภท ปรากฏว่ามีความสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย ได้แก่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน (๑๒.๕%) ภาษีบำรุงท้องที่ (ไร่ละ ๐.๕๐ บาท ถึงไร่ละ ๗๐ บาทขึ้นไป) ภาษีป้าย (๑-๒๐ บาทต่อ ๕๐๐ ตร.ซม) และอากรฆ่าสัตว์ (ตัวละ ๐.๑๐ บาท-๑๕ บาท)

หมวดรายได้ที่มีความสำคัญอันดับรองลงมาจากหมวดรายได้ภาษีอากรคือ เงินอุดหนุนซึ่งเป็นร้อยละ ๒๕.๒ ของรายรับ และหมวดรายได้ที่มีความสำคัญสุดท้ายก็คือ รายได้จากสาธารณูปโภคและเงินกู้ซึ่งมีสัดส่วนเพียง ๐.๗ ของรายรับ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงรายได้ภาษีอากรและค่าธรรมเนียมที่ท้องถิ่นจัดเก็บเอง และรายได้จากทรัพย์สินและสาธารณูปการของท้องถิ่นแล้ว จะเห็นว่าเป็นเพียงร้อยละ ๒๓.๘ ของรายรับ จึงนับว่าท้องถิ่นยังสามารถพึ่งตนเองทางการคลังได้น้อยมาก ดังมีรายละเอียดปรากฏตามตารางที่ ๒

๑.๒ รายจ่าย

รายจ่ายของท้องถิ่นในปีงบประมาณ ๒๕๒๕ จำนวน ๘,๔๖๕.๑ ล้านบาท หรือเฉลี่ยต่อประชากรเท่ากับ ๑๗๔ บาทต่อคน เป็นรายจ่ายประจำทางด้านบริหารเป็นส่วนใหญ่ คือเป็นถึงร้อยละ ๕๖.๒ ของรายจ่ายทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อรวมกับรายจ่ายบำรุงรักษาอีกร้อยละ ๕.๕ สัดส่วนรายจ่ายบริหารและบำรุงรักษาจะเป็นถึงร้อยละ ๖๑.๗ ของรายจ่ายทั้งสิ้น อันเป็นสัดส่วนที่มากกว่ารายจ่ายลงทุนเกือบ ๒ เท่า และเมื่อวิเคราะห์ในรายละเอียดต่อไปแล้ว จะพบว่ารายจ่ายด้านบริหารส่วนใหญ่ของท้องถิ่นส่วนหนึ่ง จะมาจากเงินรายได้ประจำ แต่อีกส่วนหนึ่งที่สำคัญปรากฏว่ามาจากเงินอุดหนุนทั่วไปของรัฐบาล ซึ่งแสดงถึงการที่ท้องถิ่นยังคงต้องพึ่งพาด้านการคลังจากรัฐบาลอยู่

มาก ดังมีรายละเอียดตามตารางที่ ๓

ตารางที่ ๒

(หน่วย : ร้อยละ)

รายการ	กทม.	พัทยา	เทศบาล	สุขาภิบาล	องค์การบริการส่วนจังหวัด	รวม
๑. รายได้ประจำ	๗๗.๔	๔๑.๔	๕๘.๘	๗๒.๗	๗๙.๙	๗๒.๑
๑.๑ ภาษีอากร	๖๘.๑	๓๖.๔	๔๓.๙	๖๐.๙	๖๖.๘	๖๐.๔
– ท้องถิ่นเก็บเอง	๑๓.๑	๑๓.๐	๖.๓	๑๒.๗	๑๘.๐	๑๒.๑
–รัฐเก็บเพิ่มให้ท้องถิ่น	๓๗.๘	๑๒.๖	๑๘.๓	๑๗.๖	๓๔.๑	๒๙.๘
–รัฐแบ่งให้ท้องถิ่น	๑๗.๒	๑๐.๘	๑๙.๔	๓๐.๖	๑๔.๗	๑๘.๕
๑.๒ รายได้อื่น	๙.๓	๕.๐	๑๔.๙	๑๑.๘	๑๓.๑	๑๑.๗
๒. รายได้พิเศษ	๒๒.๖	๕๘.๖	๔๑.๒	๒๗.๓	๒๐.๑	๒๗.๙
๒.๑ เงินอุดหนุน	๒๒.๖	๕๔.๓	๓๕.๗	๑๙.๙	๑๗.๒	๒๕.๒
๒.๒ เงินสะสม เงินกู้ อื่น ๆ	–	๔.๓	๕.๕	๗.๔	๒.๙	๒.๗
รวมรายรับ	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๙

ตารางที่ ๓

(หน่วย : ร้อยละ)

รายการ		พัทยา	เทศบาล	สุขาภิบาล	องค์การบริหารส่วนจังหวัด	รวม
๑. รายจ่ายประจำ	๘๘.๔	๕๓.๔	๘๑.๖	๗๐.๙	๘๘.๘	๘๔.๓
๑.๑ รายจ่ายบริหาร	๖๑.๔	๔๐.๗	๖๐.๗	๓๒.๑	๕๐.๓	๕๖.๒
–งบกลาง	๑๗.๖	๒.๓	๔.๓	๔.๑	๓.๘	๙.๗
–หน่วยงาน	๔๓.๘	๓๘.๔	๕๖.๔	๓๐.๐	๔๖.๕	๔๖.๕
๑.๒ รายจ่ายบำรุงรักษา	๑.๘	๒.๓	๓.๐	๑๒.๓	๑๕.๓	๕.๕
๑.๓ รายจ่ายลงทุน	๒๕.๒	๑๑.๔	๑๗.๙	๒๖.๕	๒๓.๒	๒๒.๖
๒. รายจ่ายพิเศษ	๑๑.๖	๔๕.๖	๑๘.๔	๒๙.๑	๑๑.๒	๑๕.๗
๒.๑ เงินอุดหนุนทุกประเภท	๑๑.๖	๔๑.๑	๑๒.๗	๒๑.๖	๘.๐	๑๒.๖
๒.๒ เงินกู้ เงินสะสม	–	๔.๕	๕.๗	๗.๕	๓.๒	๓.๑
รวมรายจ่าย	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

๒. หลักการและเหตุผล

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๔) ท้องถิ่นมีรายรับรวมเป็นร้อยละ ๑.๓ ของGDPและมีงบประมาณรายจ่ายเป็นร้อยละ ๖.๕ ของงบประมาณรายจ่ายของประเทศ แต่จากการประมาณการแนวโน้มของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙) ปรากฏว่ารายรับของท้องถิ่นจะเป็นเพียงร้อยละ ๑.๒ ของGDPและรายจ่ายก็จะมีสัดส่วนลดลงเหลือร้อยละ ๕.๔ ของงบประมาณรายจ่ายของประเทศเช่นกัน จากความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าแนวโน้มของอัตราการเพิ่มของขนาดการคลังท้องถิ่นกับความเจริญของประเทศเป็นไปในลักษณะถดถอย ซึ่งเป็นปัญหาที่ไม่ควรจะถูกมองข้ามไป เพราะประเทศจะพัฒนาไปได้นั้นท้องถิ่นจะต้องได้รับการพัฒนาไปพร้อมกันด้วย

ดังนั้นในหลักการถ้าจะมีนโยบายให้ท้องถิ่นสามารถจัดบริการสาธารณะ ตามหน้าที่ที่กฎหมายของท้องถิ่นแต่ละรูปแบบกำหนดอย่างครบถ้วน และตรงกับสภาพปัญหาความต้องการของประชาชน เห็นควรกำหนดไว้เป็นเป้าหมายว่า ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๕ ท้องถิ่นควรมีรายรับเป็นร้อยละ ๑.๖ ของ GDP ซึ่งเป็นอัตราที่น่าจะเป็นไปได้ หากได้มีการดำเนินการมาตรการด้านการคลังท้องถิ่นอย่างจริงจัง เพราะอัตราดังกล่าว กำหนดมาจากรายรับท้องถิ่นปี ๒๕๒๕ บวกกับรายได้พิเศษปี ๒๕๒๕ เพื่อเป็นเป้าหมายในปี ๒๕๒๙ นั่นเอง

๓. ปัญหาการคลังท้องถิ่น

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงปัญหาการคลังท้องถิ่นเฉพาะประเด็นที่สำคัญ ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

๓.๑ แหล่งรายได้ท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่กฎหมายภาษีอากรและค่าธรรมเนียมท้องถิ่น มีผลบังคับใช้มาเป็นเวลานานโดยไม่ได้มีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง เช่น พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งใช้มาเป็นเวลา ๕๒ ปีแล้ว เป็นต้น ทำให้ฐานภาษี อัตราภาษี ข้อยกเว้น การลดหย่อน เบี้ยปรับและโทษต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการเสียภาษี และหน้าที่ของเจ้าพนักงานผู้จัดเก็บภาษี มีความล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้จัดเก็บรายได้ได้น้อย และมีปัญหาในการปฏิบัติจัดเก็บมาก

๓.๒ หลักเกณฑ์การจัดสรรรายได้

เนื่องจากโครงสร้างภาษีอากรท้องถิ่นที่รัฐบาลเก็บเพิ่มให้ท้องถิ่นหรือรายได้ที่รัฐบาลแบ่งให้

ท้องถิ่น อันได้แก่ ภาษีการค้า ภาษีการพนัน ภาษีสุราและเครื่องดื่ม อากรมหรสพ ภาษีน้ำมันและผลิตภัณฑ์น้ำมัน ภาษีปูนซีเมนต์ ภาษีรถยนต์และล้อเลื่อน และภาษีข้าวส่งออกนั้น เมื่อรัฐบาลเก็บให้ท้องถิ่นแล้วก็จะหักค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บบางส่วนตามอัตราที่กฎหมายกำหนด ส่วนที่เหลือจะนำส่งเข้าบัญชีเงินฝากของกระทรวงมหาดไทยของแต่ละประเภทภาษีผ่านกรมบัญชีกลาง และกระทรวงมหาดไทยจะทำหน้าที่จัดสรรรายได้แต่ละประเภทตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายของภาษีแต่ละประเภทกำหนดไว้ เช่น ภาษีการค้ามีหลักเกณฑ์ให้จัดสรรตามสัดส่วนรายได้ภาษีการค้าเมื่อปี ๒๕๐๓ ที่แต่ละท้องถิ่นเคยได้รับ เป็นต้น ซึ่งหลักเกณฑ์จัดสรรตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ นั้นได้ใช้มาเป็นเวลานานมาก ทำให้หลักเกณฑ์ไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรมกับท้องถิ่น

๓.๓ หลักเกณฑ์เงินอุดหนุน

นอกจากรายได้ประจำจากภาษีอากร ค่าธรรมเนียม ทรัพย์สิน และรายได้เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ แล้ว ท้องถิ่นจะได้รับรายได้พิเศษจากรัฐบาลในรูปเงินอุดหนุน ได้แก่ เงินอุดหนุนทั่วไป เงินอุดหนุนเฉพาะกิจ และเงินอุดหนุนพิเศษ ซึ่งแต่ละประเภทเงินอุดหนุนจะมีหลักเกณฑ์และวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่นเงินอุดหนุนทั่วไป กรมการปกครองร่วมกับสำนักงบประมาณ จะพิจารณาเงินอุดหนุนประเภทนี้เพื่อช่วยพยุงฐานะการคลังของเทศบาลให้มีรายได้เพียงพอในการบริหารงานทั่วไปของเทศบาล โดยอุดหนุนตามรายหัวของประชาชนในเขตเทศบาล ในอัตราหัวละ ๖๐ บาท และตั้งงบประมาณเป็นเงินอุดหนุนไว้ในกรมการปกครอง แผนงานพัฒนาการปกครองท้องถิ่น งานพัฒนาเทศบาลและสุขาภิบาล เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ของเงินอุดหนุนประเภทต่าง ๆ แล้วจะพบว่า เป็นหลักเกณฑ์ที่ไม่เอื้ออำนวยที่จะกระตุ้นให้ท้องถิ่นพยายามช่วยตนเองด้านการคลัง หากแต่ก่อให้ท้องถิ่นมีความยินยอมที่จะปฏิบัติตามนโยบายและเงื่อนไขต่อส่วนกลาง

๓.๔ ประสิทธิภาพการจัดเก็บ

ท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติจัดเก็บภาษีอากร ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับต่าง ๆ อยู่ ณ สำนักงาน ไม่ได้มีเครื่องมือหรือมาตรการที่จะติดตามจัดเก็บให้ครบถ้วนและถูกต้อง การปฏิบัติงานด้านการจัดเก็บภาษีขาดการติดตามและประเมินผล ทำให้รายได้ที่เก็บได้ในแต่ละปีมีอัตราการเพิ่มน้อยมาก นอกจากขาดเครื่องมือที่จะช่วยในการติดตามรายได้แล้ว เจ้าพนักงานที่รับผิดชอบในการจัดเก็บรายได้ยังขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติที่เกี่ยวกับภาษีอากร และค่าธรรมเนียมแต่ละประเภท อีกทั้งขาดแหล่งข้อมูลที่จะค้นคว้าหาความรู้ ทำให้การปฏิบัติจัดเก็บรายได้มีลักษณะกระทำตามความเคยชินที่เคยปฏิบัติกันมา

๓.๕ หน่วยงานที่จัดเก็บรายได้มีอัตรากำลังไม่เพียงพอ

จำนวนเจ้าพนักงานที่ทำหน้าที่จัดเก็บรายได้มีไม่มากพอที่จะติดตามจัดเก็บในท้องที่ของตนให้ครบถ้วน ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดเก็บยังคงเป็นสัดส่วนที่ต่ำมาก ปัญหานี้มีมากในท้องถิ่นแบบ สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะมีผู้รับผิดชอบเรื่องนี้เพียงสองถึงสี่อัตราต่อแห่งเท่านั้น ส่วนเทศบาลแม้จะมีผู้รับผิดชอบด้านรายได้โดยเปรียบเทียบกับสุขาภิบาลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดในสัดส่วนที่มากกว่า แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่มีระบบการปฏิบัติงานที่ช่วยตรวจสอบผู้เสียภาษีที่ดีพอ และขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานภายในที่จะจัดส่งหลักฐานต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีอากรให้แก่กัน

๓.๖ การปฏิบัติจัดเก็บรายได้ตามกฎหมาย

จากการศึกษาได้พบว่า มีภาษีอากรและค่าธรรมเนียมบางประเภทที่กฎหมายให้อำนาจท้องถิ่นในการออกเทศบัญญัติ ข้อบังคับ หรือข้อบัญญัติ ในการจัดเก็บรายได้ไว้เป็นจำนวนเงินระดับหนึ่ง แต่ปรากฏว่ามีบางท้องถิ่นที่ยังคงเพิกเฉยละเลยการจัดเก็บรายได้ประเภทนั้น ๆ หรือถ้าจัดเก็บก็เลือกเก็บในอัตราและจำนวนภาษีและค่าธรรมเนียมที่ต่ำมาก ไม่คุ้มแม้เพียงค่าใช้จ่ายในการจัดเก็บ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ท้องถิ่นมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

๓.๗ ความเต็มใจของผู้เสียภาษีอากร

ประชาชนในท้องถิ่นยังขาดความเข้าใจในหลักการของการจัดเก็บภาษีอากรค่าธรรมเนียมและรายได้อื่น ๆ นอกจากนั้นยังขาดความเข้าใจในกฎหมายท้องถิ่น และไม่เข้าใจว่าตนมีหน้าที่ที่จะต้องเสียภาษีเมื่อไร อย่างไร ที่ไหน เพื่ออะไร และเป็นจำนวนเท่าใด ทำให้ความเต็มใจในการเสียภาษีและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของประชาชนในท้องถิ่นแต่ละรูปแบบอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำอยู่มาก

๓.๘ การบริหารการเงิน

ท้องถิ่นยังไม่มีระบบการบริหารการเงินของแต่ละท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การกู้เงินในระยะสั้นในระยะต้นปีงบประมาณเพื่อใช้จ่ายในระหว่างที่เงินภาษีอากรยังไม่ถึงระยะเวลาการจัดเก็บ หรือการชำระหนี้ หรือไถ่ถอนหนี้ระยะสั้นเมื่อมีเงินสดคงเหลือเกินความจำเป็น หรือการนำเงินฝากธนาคารไปลงทุนในโครงการที่ให้ผลตอบแทนมากกว่า ทำให้การบริหารเงินของท้องถิ่นขาดความคล่องตัว ขาดประสิทธิภาพ และมีเหลือเก็บไว้ในอัตราที่เกินความจำเป็น

๓.๙ หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการคลังท้องถิ่น

ในลักษณะการปกครองของไทยในปัจจุบัน ยังคงต้องยอมรับว่าท้องถิ่นคงไม่มีอิสระที่จะตัด

สินใจทุกอย่างด้วยตนเอง นโยบายบางอย่างยังคงต้องกำหนดมาจากส่วนกลาง ซึ่งลักษณะเช่นนี้คงจะต้องเป็นไปอีกระยะเวลาหนึ่ง ต่อเมื่อท้องถิ่นมีความเข้มแข็งด้านการคลังขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้เป็นส่วนใหญ่แล้ว เมื่อนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นก็จะมีความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ปัญหาในขณะนี้คือ การขาดหน่วยงานของส่วนกลางที่จะรับผิดชอบงานคลังท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่ในการปรับปรุงโครงสร้างรายรับ รายจ่ายท้องถิ่นทั้งระบบ ในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่แน่ชัดที่จะให้มีการปฏิวัติตามนโยบายอย่างจริงจังเกิดขึ้น ปัจจุบันแม้จะมีการยอมรับว่าการปรับปรุงการคลังท้องถิ่นเป็นเรื่องจำเป็นที่จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบและเร่งด่วน แต่ก็ยังคงไม่มีการกำหนดหน้าที่ไว้แน่ชัดและไม่มีอัตรากำลังที่เพียงพอที่จะศึกษาอย่างละเอียด

๔. มาตรการด้านการคลังท้องถิ่น

๔.๑ ระยะสั้น (ระยะเวลา ๑-๒ ปี)

๔.๑.๑ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดเก็บภาษีอากรและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้มีการจัดทำแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สิน ตลอดจนจัดทำคู่มือการใช้แผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สินดังกล่าวในการบริหารจัดเก็บรายได้ และจัดทำคู่มือหลักเกณฑ์การประเมินภาษีและกำหนดค่าเช่ารายปีของโรงเรือน สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ และราคาปานกลางที่ดินสำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติทุกท้องที่

๔.๑.๒ กำหนดให้มีแผนประชาสัมพันธ์เรื่องภาษีอากร ค่าธรรมเนียม และค่าใบอนุญาตต่าง ๆ ให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้าใจ โดยอาจจะออกวิทยุกระจายเสียง จัดการอภิปราย และจัดทำเอกสารแจกทั่วไป ทั้งนี้โดยกำหนดระยะเวลาให้ทุกท้องถิ่นกระทำโดยสม่ำเสมอและให้เป็นไปโดยต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนของชาติให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษีท้องถิ่นและหน้าที่ที่จะต้องชำระภาษีให้แก่ท้องถิ่นของตน

๔.๑.๓ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างรายรับ-รายจ่ายของท้องถิ่นทุกรูปแบบ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นภาพรวมของปัญหาและแนวทางแก้ไขทั้งหมด และจัดทำเป็นแผนและแนวทางปรับปรุงแก้ไขที่ควรจะต้องดำเนินการไว้ เพื่อช่วยให้ทราบว่าภาษีอากรและค่าธรรมเนียมประเภทใดควรคงไว้ ประเภทใดควรยกเลิก ประเภทใดควรเพิ่มอัตรา ประเภทใดควรลดอัตรา เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ท้องถิ่นมีรายได้ที่เพียงพอ ซึ่งการวางแผนแก้ไขการคลังท้องถิ่นทั้งระบบไปพร้อมกันนี้ จะช่วยให้เป็นที่ยอมรับของประชาชนมากกว่าการดำเนินการแบบแยกประเด็นการพิจารณา

๔.๑.๔ ศึกษาค้นคว้าเพื่อเสนอแนะและดำเนินการแก้ไขระเบียบหรือกฎกระทรวงบางประการที่สามารถกระทำได้ง่ายและทันที และไม่ส่งผลกระทบมากนัก เช่น การออกกฎกระทรวงปรับอัตราภาษีอากรหรือค่าธรรมเนียมที่มีผลบังคับใช้มานานแล้ว เช่น การออกกฎกระทรวงกำหนดอัตราค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับตามพระราชบัญญัติสาธารณสุขพุทธศักราช ๒๔๘๔ อันได้แก่ ค่าเก็บขนขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ค่าใบอนุญาตให้เป็นผู้รับจ้างแต่งผม ค่าใบอนุญาตให้ใช้สถานที่เพื่อประกอบการค้าซึ่งเป็นที่รังเกียจหรืออาจเป็นอันตรายแก่สุขภาพ เป็นต้น

๔.๑.๕ ควรยกเลิกการบังคับให้ท้องถิ่นต้องออมเงิน โดยการตั้งงบประมาณรายจ่ายต่ำกว่ารายรับปีละ ๓% เพราะปัจจุบันนับว่าท้องถิ่นมีรายได้ค่อนข้างแน่นอนจากเงินส่วนเพิ่มที่รัฐเก็บให้และจากเงินอุดหนุนทั่วไป และในทางปฏิบัติงบประมาณรายจ่ายในแต่ละปีที่ตั้งไว้ ก็มักจะจ่ายไม่หมด จึงไม่จำเป็นที่จะต้องบังคับให้ท้องถิ่นออม เพื่อให้ท้องถิ่นมีเงินอีกจำนวนหนึ่งที่จะพัฒนาท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามการยกเลิกดังกล่าวผู้บริหารท้องถิ่นจะต้องสามารถบริหารเงินอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

๔.๑.๖ ควรมีการดำเนินการเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายท้องถิ่นในการปรับอัตราภาษีและค่าธรรมเนียมบางประเภทให้เหมาะสม เช่น ภาษีป้าย เป็นต้น

๔.๑.๗ จัดทำคำข้อเสนอขอแบ่งส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้อัตรากำลังที่เพียงพอในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสม เพื่อทำหน้าที่ด้านนโยบายการคลังท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ ทำหน้าที่ด้านการปฏิบัติการและควบคุมดูแลให้มีการบริหารงานการคลังท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และทำหน้าที่ด้านวางแผนรวมและวิเคราะห์โครงการตลอดจนวิเคราะห์และติดตามผลการดำเนินงานด้านการคลังท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้งานการคลังท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปได้อย่างแท้จริงในเวลาอันรวดเร็ว

๔.๒ ระยะกลาง (ระยะเวลา ๒-๕ ปี)

๔.๒.๑ ดำเนินการให้มีการจัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะรับผิดชอบงานด้านการคลังท้องถิ่นขึ้นอย่างแท้จริง และให้มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้แน่ชัดระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ว่าหน่วยงานใดมีหน้าที่ด้านใด เพียงใด เช่น กำหนดให้กระทรวงการคลังรับผิดชอบงานในด้านนโยบายการคลังท้องถิ่น โดยการประสานงานร่วมกับกระทรวงมหาดไทย กรุงเทพมหานคร และให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบงานในด้านการบริหารงานคลังท้องถิ่น ให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านการปฏิบัติตามนโยบายและการจัดอัตรากำลัง อีกทั้งเป็นแหล่งรวบรวมรายละเอียดข้อมูลด้านการคลังท้องถิ่นทุกรูปแบบ คือ เทศบาล สุขาภิบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด พัทยา และกรุง-

เทพมหานคร ตลอดจนวิเคราะห์ฐานะการคลังท้องถิ่นให้ส่วนกลางทราบทุกระยะเวลาที่กำหนด เช่น รายงานทุก ๆ ๔ เดือน เป็นต้น และให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติรับผิดชอบในการกำหนดโครงการด้านการคลังท้องถิ่น รวมทั้งเป็นผู้รวบรวมติดตามผลและวิเคราะห์โครงการของหน่วยราชการต่าง ๆ ที่ได้รับอนุมัติโครงการให้ดำเนินการในท้องถิ่นทั้งหมดทั่วประเทศ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การกระจายอำนาจทางการคลังท้องถิ่นเป็นไปได้อย่างแท้จริง

๔.๒.๒ ดำเนินการวิเคราะห์และจัดสรรอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ในการจัดเก็บภาษีอากรและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ให้ท้องถิ่นทุกรูปแบบ มีอัตรากำลังที่เพียงพอที่จะปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

๔.๒.๓ ดำเนินการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ที่รักษาการตามกฎหมายท้องถิ่นทุกฉบับ ให้มีการแก้ไขปรับโครงสร้างภาษีอากร ค่าธรรมเนียมใบอนุญาต ค่าปรับ ฯลฯ เพื่อให้โครงสร้างรายรับท้องถิ่นเอื้ออำนวยให้ท้องถิ่นมีฐานอำนาจทางการคลังเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายท้องถิ่นทั้งภาษีอากรและค่าธรรมเนียมมีอยู่เป็นจำนวนมากมายหลายฉบับ และผู้รักษาการตามกฎหมายประกอบด้วยหลายหน่วยงานด้วยกัน เช่น พระราชบัญญัติภาษีโรงเรือนและที่ดิน พุทธศักราช ๒๔๗๕ ผู้รักษาการตามกฎหมายคือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พระราชบัญญัติสาธารณสุข พุทธศักราช ๒๔๘๔ ผู้รักษาการตามกฎหมาย คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข พระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ ผู้รักษาการตามกฎหมาย คือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น

๔.๒.๔ ดำเนินการในการแก้ไขกฎหมายหลักเกณฑ์การจัดสรรภาษีอากรต่าง ๆ ของท้องถิ่นให้เหมาะสมและให้เป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นทุกรูปแบบ อันได้แก่ ภาษีที่รัฐบาลเก็บเพิ่มให้ท้องถิ่นจากภาษีการค้า ภาษีสุราและเครื่องดื่ม ภาษีน้ำมันและผลิตภัณฑ์น้ำมัน ภาษีการพนัน อากรมหรสพ ภาษีปูนซีเมนต์ และภาษีที่รัฐบาลเก็บให้ท้องถิ่น อันได้แก่ ภาษีรถตามพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. ๒๕๒๒ พระราชบัญญัติขนส่งทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติล้อเลื่อน พุทธศักราช ๒๔๗๘ เป็นต้น

๔.๒.๕ ดำเนินการให้มีการจัดทำแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สิน ตลอดจนให้มีการนำเครื่องมือดังกล่าวไปใช้ในการจัดเก็บภาษีอากรและค่าธรรมเนียมอย่างแท้จริงในท้องถิ่นทุกรูปแบบ ทั้ง กรุงเทพมหานคร พัทยา เทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยวิธีการให้ส่วนกลางเป็นผู้แนะแนวทางในการดำเนินการและให้ท้องถิ่นเป็นผู้ปฏิบัติการ

๔.๒.๖ ดำเนินการอบรมพนักงานท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ

ประกาศ และคำสั่งต่าง ๆ พร้อมทั้งวางแผนงานให้แน่นอนในการที่จะฝึกอบรมทุกระยะ และจัดให้มีการออกสุ่มตรวจผลการปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานในแต่ละท้องที่ด้วย

๔.๓ **ระยะยาว** (ระยะเวลา ๕ ปีขึ้นไป)

๔.๓.๑ รวบรวมและแก้ไขกฎหมายการคลังท้องถิ่น พร้อมทั้งเสนอให้มีการพิจารณา "ร่างประมวลกฎหมายการคลังท้องถิ่น" ขึ้นเพื่อให้ข้าราชการและประชาชนสามารถมีคู่มือกฎหมายท้องถิ่นไว้ปฏิบัติงานหรือศึกษาในรายละเอียดได้ง่าย

๔.๓.๒ ศึกษาพร้อมทั้งดำเนินมาตรการสนับสนุนให้ "สำนักงานประเมินราคาทรัพย์สินของประเทศไทย" ปฏิบัติงานเพื่อเป็นหน่วยงานกลางรับผิดชอบงานกำหนดราคากลางของทรัพย์สินให้แก่ทุกหน่วยงาน เพื่อให้ราคากลางที่ดินและโรงเรือนที่หน่วยงานต่าง ๆ ใช้มีเพียงราคาเดียว เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม และเพื่อขจัดการโต้แย้งในเรื่องภาระภาษีจากฐานภาษีดังกล่าว

๔.๓.๓ ศึกษาและเสนอหมายภาษีอากรและค่าธรรมเนียมประเภทใหม่ ๆ ให้เป็นรายได้แหล่งใหม่แก่ท้องถิ่น เพื่อขยายฐานรายได้ให้แก่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น

๔.๓.๔ พิจารณาปรับปรุงหลักเกณฑ์เงินอุดหนุนของรัฐบาล เพื่อใช้เป็นมาตรการในด้านการคลังที่จะกระตุ้นและเร่งเร้าให้ท้องถิ่นช่วยตนเองในด้านการคลัง

๔.๓.๕ พิจารณาปรับปรุงแผนการใช้จ่ายของท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ และชี้แนะโครงการใหม่ ๆ ที่เห็นควรให้จัดมีขึ้น รวมทั้งอาจหาแหล่งเงินกู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศให้แก่ท้องถิ่นด้วยหากจำเป็น

๔.๓.๖ พิจารณาทบทวนโครงสร้างภาษีอากร ค่าธรรมเนียม ระเบียบปฏิบัติ ประกาศ คำสั่ง หลักเกณฑ์การจัดสรร ระบบบัญชี ฯลฯ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และเวลา

๕. งานด้านการคลังท้องถิ่นที่กำลังดำเนินการ

แม้ว่าปัจจุบันยังไม่มีการกำหนดหน้าที่ที่แน่ชัด เกี่ยวกับงานด้านนโยบายเกี่ยวกับการคลังท้องถิ่นไว้ชัดเจน แต่เนื่องจากระบบบริหารงานคลังของท้องถิ่นมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับความเป็นอิสระในการบริหารงานของท้องถิ่นเอง การพิจารณาปรับปรุงการคลังท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ควรแก่การสนใจ เพราะทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องก็ตระหนักดีว่า ท้องถิ่นต้องมีระบบการคลังที่เข้มแข็ง ในปัจจุบันมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้มีการดำเนินงานปรับปรุงการบริหารด้านการคลังท้องถิ่นอยู่ดังนี้ คือ

๕.๑ กระทรวงการคลังและกระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำโครงการร่วมในการจัดทำแผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สินในเขตเทศบาลทั่วประเทศ จำนวน ๑๒๔ แห่ง โดยทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการชี้แนะแนวทาง และช่วยเหลืองานต่าง ๆ และมีเทศบาลเป็นฝ่ายปฏิบัติการ ซึ่งมีกำหนดจะแล้วเสร็จในเดือนกันยายน ๒๕๒๗ นี้ โดยใช้เงินกู้เพื่อปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจงวดที่ ๑ จำนวนเงิน ๓๑.๐ ล้านบาท พร้อมทั้งจัดทำคู่มือการใช้แผนที่ภาษีและทะเบียนทรัพย์สินในการเป็นเครื่องมือจัดเก็บภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีบำรุงท้องที่ และภาษีป้าย และคู่มือกำหนดหลักเกณฑ์การประเมินราคาทรัพย์สิน อันได้แก่ ที่ดินและโรงเรือน ตลอดจนสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดเก็บภาษีทั่วประเทศ

๕.๒ กระทรวงการคลังได้ประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย กรุงเทพมหานคร พัทยา เทศบาล สุขาภิบาล และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นทั่วประเทศ ในการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดรายรับ-รายจ่ายระหว่างปี ๒๕๒๐-๒๕๒๖ ของหน่วยงานบริหารราชการส่วนท้องถิ่นทุกรูปแบบไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ของศูนย์กระทรวงการคลัง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบายการคลังท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะข้อมูลท้องถิ่นทุกรูปแบบ ขณะนี้ยังไม่มีหน่วยงานใดรวบรวมไว้อย่างละเอียด ณ แหล่งเดียวกัน ทำให้การศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายท้องถิ่นขาดข้อมูลที่จะสนับสนุน

๕.๓ กระทรวงการคลังได้จัดทำต้นฉบับหนังสือภาษีอากรให้แก่กระทรวงศึกษาธิการจำนวน ๔ เล่ม สำหรับระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยได้สอดแทรกเรื่องภาษีท้องถิ่นไว้ในทุกเล่ม เพื่อจุดมุ่งหมายที่ว่าเป็นการปูพื้นฐานความรู้เรื่องภาษีท้องถิ่นให้กับเยาวชนของชาติ ซึ่งขณะนี้กระทรวงศึกษาธิการกำลังดำเนินการพิมพ์ออกเผยแพร่

๕.๔ กระทรวงการคลัง กระทรวงศึกษาธิการ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ร่วมกันทำโครงการอบรมครูระดับมัธยมศึกษาตอนปลายทั่วประเทศ เรื่อง เศรษฐศาสตร์และภาษีอากร โดยในวิชาภาษีอากรได้เน้นเรื่องภาษีท้องถิ่นอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้ประชาชนในท้องที่เข้าใจถึงหน้าที่ของตน ในการที่จะเสียภาษีอากรให้แก่ท้องถิ่น ซึ่งโครงการดังกล่าวได้ดำเนินการเรียบร้อยแล้วเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๒๖

๕.๕ กระทรวงการคลัง และกระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการร่วมกันในการเสนอขอแก้ไขกฎหมายท้องถิ่นบางฉบับไปแล้ว อันได้แก่ ภาษีบำรุงท้องที่ และภาษีรถยนต์ และขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการร่วมการพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติอื่น ๆ ต่อไป

๕.๖ กระทรวงการคลัง และกระทรวงมหาดไทย ได้ร่วมกันพิจารณาโครงการพัฒนาเมืองหลักในด้านต่าง ๆ และกระทรวงการคลังได้รับมอบหมายในการดำเนินการด้านการคลังเพื่อให้

เมืองหลักทั้ง ๕ แห่ง คือ เชียงใหม่ ขอนแก่น นครราชสีมา สงขลา และหาดใหญ่ สามารถมีรายได้ของตนเองที่จะร่วมใช้หนี้เงินกู้ตามโครงการได้

๕.๗ กระทรวงการคลังได้จัดทำโครงการศึกษาค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาตและค่าปรับของท้องถิ่นทุกประเภท เช่น ค่าธรรมเนียมการฆ่าสัตว์และจำหน่ายเนื้อสัตว์ ค่าใบอนุญาตตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. ๒๕๐๓ ค่าธรรมเนียม ค่าใบอนุญาต และค่าปรับตามพระราชบัญญัติควบคุมสุสานและฌาปนสถาน พุทธศักราช ๒๔๘๑ ค่าธรรมเนียมการอนุญาต และค่าปรับตามพระราชบัญญัติควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นต้น รายงานดังกล่าวได้จัดทำเสนอธนาคารโลกและหน่วยราชการฝ่ายไทย เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอยกเลิก เพิ่มอัตรา และลดอัตราค่าธรรมเนียมบางประเภท

ห้าสิบปีของก้าวเดินของแรงงานไทย

นิคม จันทรวิทุร *

"ธรรมศาสตร์" กับประชาชนและคนงานมีความเกี่ยวพันกันตั้งแต่มหาวิทยาลัยได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ตามคำกล่าวที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า **"ธรรมศาสตร์เกิดขึ้นเพื่อรับใช้ประชาชน"** *ฉะนั้นในโอกาสที่ "ธรรมศาสตร์" ก่อตั้งมาครบห้าสิบปี ผู้เขียนในฐานะศิษย์เก่าขอเสนอบทความการเคลื่อนไหวของแรงงานไทยในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา เป็นอนุสรณ์แก่บทบาทของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในการผลิตนักวิชาการและนักบริหารที่มีส่วนร่วมในการก้าวเดินของแรงงานไทย*

รูปร่างหน้าตาของแรงงานไทยเมื่อ ๕๐ ปีก่อน

แรงงานไทยเมื่อห้าสิบปีก่อนเป็นแรงงานเกษตร แรงงานอุตสาหกรรม เกือบจะไม่มี สถิติปี พ.ศ. ๒๔๘๒ มีแรงงานประมาณ ๖ ล้านเศษ คนทำงานอุตสาหกรรมมีประมาณสองแสนเศษ ส่วนใหญ่เป็นคนทำงานตามโรงเลื่อย โรงสี โรงน้ำแข็ง สวนยาง เหมืองแร่ การคมนาคม ขนส่ง และบริการ ซึ่งเป็นสถานประกอบการขนาดเล็ก และระบบครอบครัว ข้อขัดแย้งมีน้อย และหากมีปัญหาเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและตำรวจก็เป็นผู้ดำเนินการ กฎหมายแรงงานยังไม่

---

* **นิคม จันทรวิทุร** เป็นคนเมืองแพร่ เตรียม มธก. รุ่น ๔ สำเร็จกฎหมายปี ๒๔๙๐ ได้ทุนรัฐบาลไปเรียนวิชาบริหารสังคมและแรงงานที่สหรัฐอเมริกา ช่วงปี ๒๔๙๘-๒๕๑๕ รับราชการที่กระทรวงมหาดไทยเป็นอธิบดีกรมแรงงานในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบาน แล้วลาออกไปปฏิบัติงานกับองค์การแรงงานระหว่างประเทศ ปัจจุบันอยู่ในระหว่างลากิจมาคิดขีดเขียนและสอนหนังสือ (เป็นอาจารย์พิเศษของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

มี หน่วยงานแรงงานของรัฐก็เป็นแผนกเล็ก สังกัดอยู่กับกองกรมที่ทำหน้าที่ด้านพาณิชย์ ต่อมาจึงโอนมาสังกัดกระทรวงมหาดไทย การก่อตั้งเป็นรูปสมาคมก็เพิ่งเริ่มกันในกรุงเทพฯ สมาคมอันแรกและตั้งมาช้านานก็คือ สมาคมคนงานรถราง ซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ ต่อมาก็มีสมาคมของคนงานโรงสีข้าว โรงเลื่อย

วิวัฒนาการในช่วง ๕๐ ปี

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ รัฐบาลไทยได้แสดงความเป็นห่วงเรื่องการว่างงาน และได้ประกาศใช้กฎหมายจัดหางานสองฉบับ ทั้งได้จัดตั้งสำนักงานขึ้นทั่วราชอาณาจักร ต่อมาได้ออกประกาศใช้กฎหมายด้านแรงงานอีกสองฉบับคือ พ.ร.บ.สำรวจภาวะกรรมกร ๒๔๘๒ และ พ.ร.บ.โรงงาน ๒๔๘๒ แต่ความสนใจได้ลดน้อยลงและมิได้มีการดำเนินการใด ๆ จนกระทั่งประเทศเข้าสู่ภาวะสงครามในปี ๒๔๘๔

ควรจะกล่าวด้วยว่าในช่วงปี ๒๔๘๐-๒๔๘๓ ซึ่งเป็นช่วงที่สภาผู้แทนราษฎรกำลังมีบทบาทอย่างเต็มที่ ได้มีสมาชิกหลายท่านพยายามเสนอให้มีกฎหมายแรงงานถึงสองครั้ง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ดีการดำเนินการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความสนใจในหมู่คนงานและประชาชนพอสมควร แต่น่าเสียดายที่ในการเสนอครั้งที่สองแม้จะเป็นร่างของรัฐบาล แต่รัฐบาลเองในที่สุดก็ถอนร่าง พ.ร.บ.แรงงานเสียเอง

สภาพและภาวะด้านแรงงานได้ขยายตัวและเป็นที่สนใจของนักการเมืองและรัฐบาลมากขึ้น ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองได้ยุติลง คนงานเริ่มเคลื่อนไหวในการจัดตั้งเป็นรูปสมาคม เช่น สมาคมช่างพิมพ์ สมาคมสามล้อ สมาคมขนส่ง ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามที่จะรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนใหญ่ในรูปของสหพันธ์ เช่น สมาคมคนงานขนข้าวสาร ก็ได้ร่วมกับคนงานอีกหลายกลุ่ม สหพันธ์คนงานรถไฟ สหพันธ์คนขับรถ ในที่สุดในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ก็ได้ก่อตั้งเป็นรูปสภาฯ ขึ้นคือ สหอาชีวะกรรมกรไทย และต่อมาก็มีอีกหนึ่งสภาคือ สมาคมกรรมกรไทย ในด้านรัฐบาลเองก็ได้แสดงความสนใจในเรื่องแรงงาน โดยได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาแรงงานขึ้นในปี ๒๔๘๘

ความเคลื่อนไหวของคนงานและความสนใจของรัฐบาลได้หยุดชะงักลงเมื่อมีการรัฐประหารในปี ๒๔๙๐ เป็นผลให้สภาผู้แทนถูกยุบไป และการเคลื่อนไหวในด้านประชาธิปไตยและการปฏิรูปทางสังคมสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง

ภาวะการณ์ด้านแรงงานเริ่มคลี่คลายตั้งแต่ปี ๒๔๙๕ เป็นต้นมา เนื่องจากหัวหน้ารัฐบาลในช่วงนั้น (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) เริ่มปฏิรูปการปกครอง ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนมาก

ขึ้น มีการเลือกตั้งสมาชิกผู้แทน คนงานก็สามารถก่อตั้งเป็นสมาคมและเริ่มทำการต่อรองและเรียกร้องต่อนายจ้าง หน่วยงานด้านแรงงานของรัฐในช่วงนั้น (กองกรรมกร กระทรวงมหาดไทย) ก็ได้เริ่มพิจารณาปัญหาแรงงานและเสนอให้มีการประกาศใช้กฎหมายแรงงาน ซึ่งในที่สุดก็มีการประกาศใช้กฎหมายแรงงานฉบับแรก (พ.ร.บ.แรงงาน ๒๔๙๙) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันการเคลื่อนไหวแรงงานอย่างกว้างขวาง ในช่วงหนึ่งปีมีการก่อตั้งสหภาพแรงงานถึง ๒๐๐ แห่ง และมีสภาแรงงานสองสภา

การปฏิรูปด้านแรงงานได้ดำเนินการไปได้เพียงปีเศษก็ต้องหยุดชะงักลงอีก ด้วยผลของการปฏิวัติล้มเลิกรัฐธรรมนูญในเดือนตุลาคม ๒๕๐๑ คณะปฏิวัติได้ยุบสภาผู้แทนราษฎร ยกเลิกกฎหมายแรงงาน และประกาศเลิกล้มสหภาพแรงงานและการเคลื่อนไหวทางด้านการเมืองแรงงานทั้งหมด ผลของการปฏิวัติครั้งนี้ทำให้ขบวนการแรงงานได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก ผู้นำคนงานถูกคุกคาม และหลายคนถูกจับขังโดยไม่ได้มีการพิจารณา บางส่วนหลบไปต่อสู้ทางลับ และบางส่วนสาบสูญไป การเคลื่อนไหวทั้งหลายสิ้นสุดลง กล่าวได้ว่าเป็นยุคมืดของประวัติศาสตร์ด้านแรงงาน

ภาวะการณ์ด้านแรงงานเริ่มแจ่มใสขึ้นหลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนรัฐบาลในปี ๒๕๐๗ (จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่กรรม และจอมพลถนอม กิตติขจร เข้ารับตำแหน่งในฐานะหัวหน้ารัฐบาล) นอกจากนี้ปัญหาทางด้านแรงงานเริ่มปรากฏออกมา อันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเริ่มแต่ปี ๒๕๐๓ ซึ่งเป็นปีแรกที่ประกาศใช้แผนพัฒนามีการเร่งรัดสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการลงทุน เนื่องจากได้ทุ่มความสนใจไปในด้านเศรษฐกิจและการลงทุน จึงทำให้เกิดปัญหาทางสังคมและแรงงานหลายอย่าง โดยเฉพาะทางด้านแรงงาน แม้จะมีความต้องการแรงงานหลายประเภท แต่ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่าจำนวนคนว่างงานเพิ่มขึ้น ปัญหาข้อขัดแย้งก็เกิดขึ้นมาก รัฐบาลจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาและกำหนดนโยบายด้านกำลังและแรงงาน ขณะเดียวกันก็เริ่มพิจารณายกร่างกฎหมายแรงงาน ซึ่งมีการประกาศใช้ พ.ร.บ.วิธีพิจารณาและระงับข้อพิพาทแรงงานขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ในที่สุดก็ได้ยกฐานะกองแรงงานขึ้นเป็นกรมในปี ๒๕๐๙

การปรับปรุงนโยบายและกฎหมายด้านแรงงานได้ดำเนินต่อไปในที่สุดก็มีการเสนอร่างกฎหมายแรงงานต่อสภาผู้แทนในปี ๒๕๑๒ แต่ไม่ทันพิจารณาร่าง พ.ร.บ.แรงงานก็ตกไปเมื่อมีการยุบสภาฯ ในปีเดียวกันนั้น

แม้จะได้มีการยกเลิกรัฐธรรมนูญและยุบสภาฯ นักบริหารและนักวิชาการก็ไม่ได้หยุดยั้งที่ผลักดันงานด้านแรงงาน พยายามชี้แจงให้คณะปฏิวัติเห็นความจำเป็นในการปฏิรูปด้านแรง

คณะพรรคสามล้อเรียกร้องดินแดนคืน ๒๔๘๓

งาน และให้รื้อฟื้นนโยบายและร่างพระราชบัญญัติแรงงานมาพิจารณา จนในที่สุดสามารถทำให้คณะปฏิวัติได้ประกาศใช้กฎหมายแรงงานในปี ๒๕๑๕ (ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๑๐๓) ซึ่งเป็นแม่บทของกฎหมายคุ้มครองแรงงานในปัจจุบัน ต่อจากนั้นกิจการด้านแรงงานของประเทศไทยก็กลับสู่สภาพที่มีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง คนงานเริ่มตั้งสมาคม และทำการเรียกร้องต่อรองกันอย่างเต็มที่

การเคลื่อนไหวของคนงานเริ่มขยายตัวและเข้มข้นขึ้นตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นระยะที่ค่าครองชีพเริ่มสูง อันเป็นผลจากการเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมัน (การประกาศขึ้นราคาน้ำมันของโอเปคเป็นครั้งแรก) การเรียกร้องของคนงานได้เพิ่มขึ้น และมีการนัดหยุดงานรายใหญ่ ๆ หลายราย ปัญหาแรงงานเริ่มเข้าสู่ยุควิกฤตการณ์ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ (ขบวนการนักศึกษาและประชาชนเดินขบวนขับไล่รัฐบาล และมีการตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้น)

ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๑๖ จนถึงปลายปี ๒๕๑๗ คนงานได้มีการเคลื่อนไหวมากที่สุดทั้งในรูปการก่อตั้ง การเรียกร้อง การร่วมกับชาวนา นักศึกษา ในการประท้วงรัฐบาล กล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่คนงานมีสิทธิเสรีมากที่สุด หลังจากที่ผู้นำคนงานกำลังเริ่มปรับปรุงกลไกวิธีการเพื่อนำการเคลื่อนไหวไปสู่แบบรูปที่ถูกต้อง ก็เกิดการปฏิรูปขึ้นในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ คณะปฏิรูปก็ได้ประกาศห้ามการนัดหยุดงานและเข้าควบคุมการดำเนินงานของสหภาพ ทำให้การเคลื่อนไหวด้านแรงงานได้หยุดชะงักลง อย่างไรก็ดีทางเจ้าหน้าที่ราชการด้านแรงงานสามารถทำความเข้าใจกับคณะปฏิรูปให้มีกฎหมายแรงงานบังคับไว้ ซึ่งทำให้สหภาพแรงงานและผู้นำยังคงดำเนินกิจกรรมได้อยู่บ้าง เมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ในเดือนตุลาคมปีต่อมา เหตุการณ์ทางด้านแรงงานก็กลับคืนสู่ภาวะปกติ

เมื่อรัฐบาลของพลเอกเปรมเข้ารับหน้าที่ในปี ๒๕๒๓ เหตุการณ์ด้านแรงงานก็คลี่คลายไปในทางดี เพราะมีสมาชิกพรรคการเมืองบางพรรคที่ร่วมกับรัฐบาลมีนโยบายเกื้อกูลอยู่มาก ทั้งในระยะต่อมาผู้นำคนงานบางคนก็ได้รับแต่งตั้งเป็นวุฒิสมาชิกด้วย อย่างไรก็ดีแม้ภาวะทางการเมืองจะอำนวยอยู่มาก แต่ขบวนการแรงงานก็ยังไม่ได้ใช้โอกาสปรับปรุงองค์กร ตรงกันข้ามเกิดการแตกแยกในหมู่ผู้นำจนกระทั่งมีการแยกตัวออกมาจัดตั้งสภาแรงงานใหม่ ในระยะเมื่อเร็ว ๆ นี้ทางรัฐบาลกำลังเคลื่อนไหวปรับปรุงการบริหารรัฐวิสาหกิจซึ่งรวมถึงการพิจารณาขายหรือโอนรัฐวิสาหกิจซึ่งขาดทุน การปรับปรุงดังกล่าวย่อมมีส่วนกระทบถึงขบวนการแรงงานด้วย ขณะเดียวกันก็มีข่าวออกมาว่า นักบริหารรัฐวิสาหกิจบางแห่งก็ยังไม่หยุดยั้งความคิดที่จะเสนอให้รัฐบาลแยกคนงานรัฐวิสาหกิจออกจากกฎหมายแรงงาน แม้จะเป็นข่าวเท่านั้น แต่ก็ทำให้ขบวนการแรงงานเริ่มเคลื่อนไหวต่อต้านข้อเสนอดังกล่าว

จากข้อเท็จจริงข้างต้น ก็พอสรุปการก้าวเดินของแรงงานไทยในช่วงห้าสิบปีดังต่อไปนี้

ประการแรก ภาวะการณ์ด้านแรงงานไทยไม่ว่าจะพิจารณาจากบทบาทของรัฐบาลหรือของแรงงานเองเริ่มปรากฏขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่แล้ว และเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการเป็นช่วงระยะ และระดับของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เพราะการเคลื่อนไหวด้านแรงงานเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งเกิดขึ้นและก้าวหน้าพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเคลื่อนไหวด้านแรงงานตั้งแต่ต้นจนถึงปี ๒๕๑๖ ได้รับการสนับสนุนจากฝ่ายบริหารและนักวิชาการเป็นส่วนใหญ่ มีคนงานไม่มากนักที่ได้ริเริ่มและผลักดันคนงานส่วนใหญ่แม้แต่ทุกวันนี้ก็ยังไม่ได้เข้าร่วมอย่างเต็มที่ ฉะนั้นจะเห็นได้ชัดว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และบรรยากาศประชาธิปไตยในช่วงปี ๒๕๑๕ - ๒๕๑๙ เป็นช่วงที่ภาวะการณ์ด้านแรงงานมีความเจริญก้าวหน้า คนงานได้รับการดูแลดีและมีการใช้สิทธิเสรีภาพได้ ตรงกันข้ามกับช่วงปี ๒๕๐๑ - ๒๕๐๗ คนงานอยู่ในยุคมืดตลอดเวลา

ประการที่สอง งานแรงงานและการเคลื่อนไหวได้เป็นไปอย่างเชื่องช้าลุ่ม ๆ ดอน ๆ ขาดความต่อเนื่องและความสมดุลย์ ทั้ง ๆ ที่นโยบายด้านแรงงานได้ริเริ่มกันตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบประชาธิปไตยในปี ๒๔๗๕ แต่กฎหมายแรงงานที่คุ้มครองสิทธิของคนงานอย่างแท้จริงเพิ่งมีเมื่อปี ๒๔๙๙ ใช้เวลาถึง ๒๕ ปี ประกาศใช้ยังไม่ถึงปีก็ถูกยกเลิก และต้องคอยอีกถึง ๑๕ ปี จึงมีกฎหมายแรงงานอีก(๒๕๑๕) เช่นเดียวกับในด้านการเคลื่อนไหวของคนงาน สมาคมซึ่งทำหน้าที่เป็นสหภาพแรงงานถือกำเนิดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๐ แต่การเคลื่อนไหวไม่ได้มีผลคืบหน้าจนกระทั่งในช่วงปี ๒๔๘๘-๒๔๙๐ และหยุดชะงักไป มามีการเคลื่อนไหวอีก ในช่วงปี ๒๔๘๕-๒๕๐๑ และเพิ่งจะมีการต่อเนื่องกันนานพอสมควรก็มาเป็นช่วงปี ๒๕๑๕ ถึงปัจจุบัน การเคลื่อนไหวด้านแรงงานแม้แต่ในปัจจุบันก็เป็นเรื่องของคนส่วนน้อย จำนวนสมาชิกของสหภาพแรงงานทั้งหมดในปี ๒๕๒๖ มีประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน และเกือบครึ่งเป็นคนงานของรัฐวิสาหกิจ ปัจจุบันนี้มีสหภาพทั้งหมดในประเทศไทย ๔๐๐ สหภาพ การก่อตั้งและดำเนินการในรูปสหภาพซึ่งมีการต่อรองดูแลสวัสดิการของสมาชิกก็ยังไม่ได้ทำกันเต็มที่ การเจรจาต่อรองกับนายจ้างยังทำกันในหมู่โรงงานไม่กี่แห่ง ยิ่งที่มีการตกลงเป็นสัญญาเป็นจำนวนน้อย การก่อตั้งเป็นสหพันธ์และสภาองค์การฯ ก็ยังอยู่ในระดับจำนวนสหพันธ์ทั้งหมดในปัจจุบันมี ๖ สหพันธ์ และมีสภาองค์การ ๔ สภา หันมามองด้านรัฐบาล ทั้ง ๆ ที่มีการริเริ่มหลายครั้งที่จะตั้ง กระทรวงแรงงานขึ้น แต่ก็ยังไม่เป็นผล หน่วยงานด้านแรงงานก็ยังอยู่ในระดับกรม ซึ่งขาดทั้งอำนาจและทรัพยากรที่จะแก้กับปัญหาต่าง ๆ ที่เพิ่มขึ้นทุกวัน

ประการสุดท้าย ผองย้อนหลังไปห้าทศวรรษก็จะเห็นได้ว่า แรงงานไทยได้เดินทางมาไกลและยาวนานพอสมควร บ้างช่วงก็ล่าช้ามาก ผ่านถนนขรุขระ ลุ่มดอน และเช่นเดียวกับสถาบันแม่ "ธรรมศาสตร์" ตกหลุมก็หลายครั้ง ปัจจุบันได้มาถึงทางแยกที่สำคัญ กล่าวคือ การแรงงานจะย่างเข้าสู่ระยะแห่งความเติบโตเต็มที่ เป็นขบวนการและพลังที่สำคัญในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยหรือจะกลับเป็นขบวนการแบบสมัยก่อนปี ๒๕๐๐ ซึ่งอยู่ภายใต้นักการเมืองผู้แสวงหาผลประโยชน์ คำตอบส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับผู้นำคนงานเอง ซึ่งจำนวนไม่น้อยได้ปรับปรุงความรู้ความสามารถมีฝีมือได้รับการยกย่องทั้งในประเทศและต่างประเทศจะยืนหยัด ในอุดมการณ์ ทั้งมีความรู้กล้าหาญที่จะเผชิญกับความจริงและนำคนงานไปในทิศทางที่ถูกต้อง ไม่ว่าอนาคตของแรงงานไทยจะเป็นไปรูปใด "ธรรมศาสตร์" สามารถที่จะพากภูมิใจที่ได้มีบทบาทสนับสนุนการเติบโตของ "ขบวนการแรงงานไทย" ทั้งทางตรงและทางอ้อม "ธรรมศาสตร์" ได้ทำหน้าที่เป็นสถาบันประศาสน์วิชาการแก่ผู้นำคนงานตลอดมา นอกจากนั้นศิษย์เก่าธรรมศาสตร์จำนวนไม่น้อยได้มีส่วนร่วมในการเดินทางไกลอันยาวนานนี้ หลายคนหลังจากผ่านการต่อสู้อันโชกโชนก็หายสาบสูญไป จำนวนไม่น้อยก็ยืนหยัดอยู่โดยยึดมั่นในอุดมการณ์ของลูกโดม **"ธรรมศาสตร์รับใช้ประชาชน"**

คณะรัฐศาสตร์

ภาพสะท้อนเชิงอัตวิสัยของการศึกษารัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : ทัศนะที่เปลี่ยนไปในหนึ่งทศวรรษ

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์*

อารัมภบท

เมื่อประมาณสิบปีที่แล้ว มีผู้ศึกษารัฐศาสตร์ท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในเอเชียอาคเนย์เป็นการศึกษาวิชาที่เสี่ยงไม่น้อย และการสอนวิชานี้ในภูมิภาคแถบนี้ เป็น *"กิจกรรมทางวิชาการที่ยากเย็นหนักหน่วงที่สุด" (Wu Teh Yao 1974 : 127)* ส่วนนักศึกษารัฐศาสตร์ไทยท่านหนึ่งมีความเห็นว่า เดิม วิชารัฐศาสตร์นั้นเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการสร้างข้าราชการมารับใช้ระบบการปกครองในเวลานั้น แต่เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับอำนาจของชนชั้นปกครองก็ถูกลดทอนไปด้วย นักรัฐศาสตร์ยุคใหม่ก็เริ่มเผชิญกับความสับสนในหน้าที่และบทบาทของตน *(สมเกียรติ วันทะนะ ๒๕๒๓ - ๒๕๒๔ : ๓๔)* หรือดังที่นักวิชาการท่านหนึ่งสรุปว่า สภาวะของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศไทยอาจเรียกได้ว่า *"ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา" (Chantornvong 2527: 080)* ในสภาพการณ์เช่นนี้ นับว่า นักศึกษารัฐศาสตร์มีปัญหาทั้งในแง่ตัววิชาการที่ศึกษา และบทบาททางการเมืองของตนยิ่งกว่านักสังคมศาสตร์อื่น ๆ *(สกล พงษ์ไพศาล ๒๕๒๖ : ๒๕)* ในสภาวะเช่นนี้ ทำให้น่าจะได้พิจารณาถึงสภาพของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในช่วงที่ผ่านไปเป็นอย่างยิ่ง หนึ่งทศวรรษ แม้ไม่ใช่เวลาที่ยาวนาน แต่ก็มิได้สั้นจนไม่อาจเห็นความเติบโตในเด็กและความชราของผู้ใหญ่ได้ โดยนัยนี้ ความคิด

---

*__ชัยวัฒน์ สถาอานันท์__ (๒๔๕๘ - ปัจจุบัน) ชัยวัฒน์เป็นคนมุสลิมที่ถือกำเนิดในกรุงเทพเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๙๘ จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ จากโรงเรียนอัสสัมชัญบางรักแผนกศิลป์คำนวณ ต่อมาก็เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเข้าศึกษาในคณะรัฐศาสตร์จนได้รับปริญญา__รัฐศาสตร์บัณฑิต__ (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) หลังจากนั้นจึงเดินทางไปศึกษาชั้นปริญญาเอกทางด้านทฤษฎีและการวิเคราะห์ที่มหาวิทยาลัยฮาวาย ประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันชัยวัฒน์เป็นอาจารย์ประจำของคณะรัฐศาสตร์ที่ขยันขันแข็งยิ่ง

ของบุคคลผู้หนึ่งซึ่งศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในช่วงหนึ่งทศวรรษก็มิได้หยุดนิ่ง หากแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของความคิดนั้น บริบทดังกล่าวมี กาละ, เทศะ และเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกสังคมไทยเป็นต้น ย่อมส่งผลกระทบทั้งในทางสร้างเสริม ลดทอน ขัดเกลาหรือเพิ่มความกระด้างให้กับความคิดดังกล่าว การศึกษาถึงฐานะทางความรู้ของวิชารัฐศาสตร์ที่ผ่านมา ดังที่นำข้อสรุปของผู้ศึกษาบางท่านมากล่าวอ้างไว้ข้างต้น ก็มักเป็นความพยายามจะสร้างภาพที่กระจ่างชัดของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศนี้ รวมทั้งเหตุแห่งสภาวะดังกล่าวด้วย (เช่น Chantornvong 2527)

ถึงแม้ความพยายามที่จะเสนอภาพของวิชารัฐศาสตร์จากผลการวิเคราะห์อย่างเป็นปรนัย (Objective) จะมีคุณค่าเป็นอันมาก แต่การเน้นหนักที่ความเป็นปรนัย (Objectivity) เช่นนั้นอาจมีส่วนบดบังภาพสะท้อนของวิชารัฐศาสตร์อันเป็นผลของอัตวิสัย (Subjectivity) ไปในตัว ซึ่งอาจเป็นเพราะค่านิยมในทางวิชาการที่ยกย่องความเป็นปรนัย (โดยมิได้ตั้งคำถามที่พื้นฐานว่าความเป็นปรนัยนั้นมีอยู่จริงหรือไม่) ในขณะที่ดูแคลนอัตวิสัย

แต่ อัตวิสัยในที่นี้มิได้หมายถึงความคิดลอย ๆ ที่จะระบุว่าสิ่งใดถูกหรือสิ่งใดผิด อันตรงข้ามกับความเป็นปรนัยที่เคารพในหลักฐานและเหตุผล อัตวิสัยอาจหมายถึงปริมณฑลแห่งประสบการณ์ส่วนบุคคล ซึ่งผู้อื่นจะตระหนักได้โดยอาศัยการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ที่มีหลักฐานข้อมูลที่ได้จากการสังเกตเป็นพื้นฐาน และที่ตนเองจะตระหนักได้ด้วยการสำรวจลึกเข้าไปในตัวเองอย่างสัตย์-ซื่อและตรงไปตรงมา ปริมณฑลแห่งประสบการณ์เช่นนี้มิใช่สิ่งซึ่งจะสังเกตและตรวจสอบได้โดยอาศัยเครื่องมือวิทยาศาสตร์หรือการรับรู้ด้วย ตา หู เท่านั้น[๑] เพราะเพียงสิ่งที่รับรู้ด้วยอายตนะทั้งห้ามิได้นิยามภาวะที่เป็นจริง (Reality) อันที่จริง การรับรู้ภาวะที่เป็นจริง (Reality) ผ่านอายตนะของมนุษย์ก็คือการเคลือบภาวะที่เป็นจริงนั้นด้วยการรับรู้ส่วนบุคคล ซึ่งย่อมจะต้องมีคุณภาพเชิงอัตวิสัยแฝงอยู่ ภาพที่ได้จึงมักเป็นภาพแห่งความจริงเป็นบางส่วน (Partial Reality) ที่มักเข้าใจกันว่าคือความจริงหรือสภาวะวิสัยทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ การสร้างภาพสะท้อนจากอัตวิสัยของบุคคลโดยสำนึกรู้ถึงคุณภาพและข้อจำกัดของอัตวิสัยนั้น อาจทำให้ได้ภาพสะท้อนของภาวะที่เป็นจริงอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจแตกต่างจากภาพที่ได้จากการศึกษาที่มุ่งความเป็นปรนัย ก็เป็นได้

ก่อนเข้าเรียน

ความรู้ก่อนประสบการณ์ของผู้จะเข้าศึกษารัฐศาสตร์นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ที่ไม่ชัดเจนแน่นอน ไม่สู้แน่ใจว่าจะเข้าไปศึกษาอะไร เพราะค่านิยมในสังคมระบุว่าต้องเข้าศึกษา

---

[๑] โปรดพิจารณาความสำคัญของอัตวิสัยได้จาก Sprigge 1982 : 143-163. ซึ่งเป็นการศึกษาถึงจิตสำนึก โดยเน้นการศึกษาธรรมชาติของจิตสำนึก (Consciousness) โดยทั่วไป และคุณลักษณะเฉพาะของจิตสำนึกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ Husserl เรียกว่า "Eidetic Inquiry"

ในมหาวิทยาลัยให้จงได้ ชีวิตของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่จึงถูกครอบงำด้วยค่านิยมดังกล่าวยิ่งเสียกว่าจะใฝ่รู้ถึงธรรมชาติของสิ่งที่ตนจะเข้าไปศึกษา สำหรับบางคน ก็เห็นคณะรัฐศาสตร์เป็นประตูไปสู่การรับราชการ แต่เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมไม่มากนัก อย่างดีก็คงจะกล่าวได้ว่า จบออกไปเป็นปลัดอำเภอ หรือเข้ามาศึกษาเพราะอยากเป็นทูต[๒] ซึ่งก็ไม่ได้ต่างอะไรนักกับแนวคิดที่มีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ห้า อันเน้นความคิดที่จะจัดการบ้านเมืองโดยอาศัยคนที่มีความรู้ความสามารถที่ได้รับการฝึกมา คือพวกข้าราชการ *(สมเกียรติ วันทะนะ ๒๕๒๓ - ๒๕๒๔ : ๒๔ - ๒๕)*

ผู้ศึกษาแต่ละคน เมื่อเข้าไปศึกษาแล้วก็ไม่สู้เข้าใจในการจัดแนวทางการศึกษาของตนเอง จึงได้แต่ยึดรุ่นพี่เป็นสรณะ ค่านิยมของนักศึกษาส่วนใหญ่ในสาขาวิชาใดก็คงไม่แตกต่างกันมากนัก คือพยายามเลี่ยงวิชาที่ค่อนข้างยากทั้งเนื้อหาและการได้คะแนน การจัดแนวทางของแต่ละคนจึงมิได้สอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาซึ่งแต่ละคนก็ยังไม่สู้ชัดเจนนัก หากได้แต่ยึดแนวทางของระเบียบที่มีวางอยู่เป็นเกณฑ์ โดยมีภาพอันชัดเจนในเรื่องอาชีพที่สังคมกำหนดไว้เป็นเป้าหมายในแง่นี้ คณะรัฐศาสตร์ก็มีคุณภาพประดุจโรงเรียนฝึกอาชีพข้าราชการให้แก่นักศึกษานั่นเอง

ขณะศึกษา : วิชาและอาจารย์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ ๑๐ ปีมาแล้วนั้น แบ่งสาขาวิชาออกเป็น ๔ สาขา คือ สาขาการเมืองการปกครอง สาขาบริหารรัฐกิจ สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และสาขาทฤษฎีและปรัชญาการเมือง หากจะจำแนกตามอาชีพก็คงปรากฏว่าผู้ที่จบการศึกษาจากสามสาขาแรก จะมาประกอบอาชีพเป็น ปลัดอำเภอ ข้าราชการทั่วไป พนักงานองค์การและบริษัทใหญ่ ๆ ข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ ตามลำดับ ส่วนสาขาสุดท้ายนั้น ไม่สู้แน่ใจนักว่าจะประกอบอาชีพใด ก็มักคิดถึงการเป็นอาจารย์ นักคิดนักเขียนหรือนักหนังสือพิมพ์ อันเป็นงานชนิดที่เข้าใจกันว่ามีความเป็นอิสระสูงกว่างานอื่น แต่อาจเป็นด้วยหาผู้ใฝ่ใจในอิสระได้ไม่มากนัก จำนวนผู้ศึกษาในสาขาวิชานี้จึงน้อยจนน่าตระหนก เพราะจากปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ มีผู้สำเร็จการศึกษาในสาขานี้ ตั้งแต่ ๐.๑๕% ถึง ๒.๗๐% ของจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีทั้งหมดเท่านั้น คือไม่เคยมีผู้จบการศึกษาในสาขานี้เกิน ๕ คนเลย *(คำนวณจาก Chantornvong 2527 : 046)* ในเวลาที่ศึกษาอยู่ในคณะรัฐศาสตร์นั้น มักได้รับการบอกเล่า

---

[๒] ในวันปฐมนิเทศนักศึกษาใหม่ คณะรัฐศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น คณาจารย์หลายท่านได้เข้ามา "ให้โอวาท" แก่นักศึกษาใหม่ มีอาจารย์ท่านหนึ่งกล่าวทำนองติดตลกว่า *"มีผู้หญิงมากมายเข้ามาเรียนทำไมกัน ผู้ชายจบออกไปเป็นทูต ผู้หญิงจบไปก็เป็นภรรยาทูต"* ซึ่งเรียกเสียงหัวเราะจากนักศึกษาใหม่ได้ไม่น้อย น่าสงสัยว่า ถ้านำเรื่องนี้มาพูดอีกในขณะนี้ (๒๕๒๗) ปฏิกิริยาจะเปลี่ยนไปหรือไม่?

เสน่ห์ จามริก ๒๕๐๘

เกี่ยวกับสาขาวิชานี้ในทางลบ (จากทัศนะของนักศึกษา) อยู่เสมอ เช่น การศึกษาในสาขาวิชานี้ยาก ต้องขยัน ต้องอ่านหนังสือมาก อาจารย์ผู้สอนก็สอนเข้าใจยาก ที่สำคัญกว่านั้นก็ดูจะเป็นกิตติศัพท์แห่งความไร้เมตตาของอาจารย์ผู้สอนในสาขาวิชานี้ บรรดาผู้ศึกษาในสาขาวิชานี้มักมีทีท่าเป็นผู้คงแก่เรียน สิงสู่อยู่แต่ในห้องสมุด พูดจากันด้วยภาษาที่เข้าใจยาก เวลาเรียนก็เรียนกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ต้องมีการถกเถียงสนทนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นสัญญาณเตือนนักศึกษาที่อินทรีย์ยังไม่แก่กล้าทั้งหลายให้เจียมกายเจียมใจ อย่าได้ไปข้องแวะด้วย[๓]

วิชาส่วนใหญ่ที่เรียนกันก็เป็นเรื่องการเมืองการปกครองของประเทศนั้นประเทศนี้ สิ่งที่ได้รับจากการศึกษาในชั้นเหล่านี้ ดูจะออกมาเป็นรูปแบบของการปกครองในแต่ละประเทศมากกว่าที่จะเข้าใจถึงสังคมของประเทศนั้น โดยอาศัยมิติทางประวัติศาสตร์ (มิใช่การเกริ่นนำโดยการเล่าประวัติศาสตร์ให้ฟัง) ดูจะมีน้อย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความพยายามที่จะปลูกฝังให้นักศึกษาเข้าใจรูปแบบในการปกครองและรูปแบบของสถาบันทางการเมืองยิ่งกว่าอื่น กระทั่งวิชาอย่างการปกครองท้องถิ่น (Local Government) ก็เน้นรูปแบบการบริหารงานในท้องถิ่นมากกว่าปัญหาที่ประสบในท้องถิ่น หรือการเมืองในท้องถิ่น (Local Politics) ผลประการหนึ่งที่ตามมาก็คือ คำตอบในการศึกษาแบบนี้จะมีคำตอบที่ถูกหรือผิดแบบสำเร็จรูป วิธีการศึกษาก็ไม่ได้บังคับให้นักศึกษาต้องแสวงหาความรู้จากห้องสมุด หรือถกเถียงกันเองมากเท่ากับความแม่นยำและครบครันของการจดคำบรรยาย ทักษะในการวิเคราะห์ด้วยเหตุด้วยผลจึงไม่สู้แพร่หลายนัก ซึ่งก็รับกันดีกับจุดประสงค์ของการผลิตข้าราชการ ซึ่งต้องเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา ปฏิบัติตามคำสั่งเป็นหลัก ยิ่งลักษณะเช่นนี้ถูกห่อหุ้มอยู่ด้วยค่านิยมแห่งระบบอาวุโส และความเป็นพี่เป็นน้องกันด้วยแล้ว พลังของเหตุ และผลก็ยิ่งอ่อนลงไปอีก

วิชาการต่าง ๆ ที่ศึกษานั้น มีลักษณะของความเป็นกลไกและโครงสร้างค่อนข้างสูง อันน่าจะเกิดขึ้นจากการจัดระเบียบให้กับวิชาการนั่นเอง เช่น การเน้นรูปแบบของการเมืองการปกครองประเทศต่าง ๆ ซึ่งนับว่าเป็น Country-Oriented มากกว่าที่จะพยายามพิจารณาปัญหาหรือประเด็นในลักษณะของ Issue หรือ Problem-Oriented.

ครั้นมาพิจารณาบุคลากรผู้สอนวิชารัฐศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าเมื่อสิบปีที่แล้ว เป็นช่วงต่อระหว่างชนรุ่นเก่ากับชนรุ่นใหม่ในแวดวงวิชารัฐศาสตร์ คณาจารย์ส่วนหนึ่งเพิ่งสำเร็จการศึกษา

---

[๓] เคยมีนักศึกษาชั้นปีที่สี่ท่านหนึ่ง "เตือน" นักศึกษารุ่นน้องซึ่งแสดงความสนใจในสาขาวิชาทฤษฎีและปรัชญาการเมืองนี้ว่า *"กว่าคุณจะเข้าใจอะไรได้สักอย่างหนึ่งหรือพูดอะไรสักอย่างหนึ่ง คุณต้องอ่านหนังสือเป็นพัน ๆ เล่ม"*

จากประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกา กลับมาพร้อมด้วยดุษฎีบัณฑิตทางรัฐศาสตร์ ส่วนใหญ่กลับมาพร้อมกับญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (Logical Positivism), แนวทางการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยม, และทฤษฎีการพัฒนาประเทศอันมุ่งที่ความทันสมัย (Modernization) ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเมือง (Political Development) เป็นหลัก ส่วนคณาจารย์รุ่นเก่านั้นก็เป็นผู้ที่สนใจแนวทาง นิติ-สถาบัน (Legal-Institutional) เพราะฉะนั้น ความสนใจก็อาจมุ่งเน้นที่ปัญหาความมั่นคงและเสถียรภาพเป็นหลัก แต่จุดที่น่าคิดก็คือ นอกจากวิชาการเมืองการปกครองไทยแล้ว นักศึกษารัฐศาสตร์แทบไม่ได้ศึกษาวิชาอื่น ๆ เกี่ยวกับไทยเลย นอกเหนือจากวิชาพื้นฐานของมหาวิทยาลัยและ/หรือ วิชาเลือกตามเป้าประสงค์ของปัจเจกชน จะมีเรื่องของไทยก็จากตัวอย่าง จากสิ่งที่อาจารย์บางท่านนำมาใช้ประกอบการบรรยาย ปัญหาการเมืองไทยที่ใกล้ตัวนั้น มาได้รับการสนใจมากขึ้นเมื่อเกิดการต่อสู้ทางอุดมการณ์การเมืองในเวทีการเมืองอันแท้จริง ทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย

บรรยากาศทางการเมือง

นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ จนถึง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การศึกษาเรื่องการเมืองในชั้นเรียนของคณะรัฐศาสตร์ ดูจะลดความสำคัญลงไป เพราะห้องเรียนการเมืองที่แท้จริงถูกยกเข้ามาไว้ในมหาวิทยาลัย และทำให้มหาวิทยาลัยได้ตระหนักถึงปัญหาของประชาชนและสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาของชาวนาและกรรมกร การรวมตัวกันทางการเมือง หาข้อมูลทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคม ออกบอร์ด ติดโปสเตอร์ต่าง ๆ กลายเป็นที่มาของความรู้ทางรัฐศาสตร์นอกชั้นเรียน อาจกล่าวได้ว่าเป็นรัฐศาสตร์ในเชิงปฏิบัติ แต่ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของกิจกรรมนี้ก็คือ ทฤษฎีชี้นำที่ใช้ ดูจะกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเป็นสิ่งสำเร็จรูปสูงและถูกผูกขาดอยู่ในมือของ *"นักทฤษฎี"* ไม่กี่คน ภาวะเช่นว่านี้เกิดขึ้นจากเหตุผลหลายอย่าง แต่ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การไม่ให้ความสนใจกับทฤษฎีการเมืองต่าง ๆ ของนักศึกษาส่วนใหญ่นั่นเอง อาจกล่าวได้ว่า แม้ทิศทางของ "การศึกษา" รัฐศาสตร์ นอกชั้นเรียนจะกระจ่างชัด แต่ก็ปราศจากความหลากหลาย เพราะพลังแห่งทฤษฎีหลักในเวลานั้น

หลังเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มหาวิทยาลัยเงียบเหงาเพราะบรรยากาศที่เคยอบร่ำด้วยชีวิตและวิญญาณแห่งการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมได้ถูกทำลายลงไป ความเศร้าสร้อยกลายเป็นม่านปกคลุมมหาวิทยาลัยไว้ ปัญญาญาณในทางวิชาการถูกทำให้เตี้ยแคระด้วยอวิชชาของผู้มี

อำนาจในเวลานั้น[๔] คนสอนส่วนหนึ่งหมดกำลังใจจะสอนหนังสือ หมดแรงที่จะอธิบายให้เห็นถึงความยุติธรรม ความถูกต้อง และประชาธิปไตย ที่สำคัญยิ่งก็คือ ศรัทธาในมนุษย์ลดลงไปอย่างน่าสะพรึงกลัว ผลก็คือ ผู้คนที่จริงใจส่วนหนึ่งผละจากมหาวิทยาลัยไปสู่สถานที่ที่คิดว่าจะให้คำตอบได้ ไม่ว่าจะเป็นในต่างประเทศหรือที่อื่น ๆ ส่วนนักศึกษาเองก็ดูจะมีแต่ความเหงาและเศร้าซึมเป็นเจ้าเรือน อันเป็นสภาพของมหาวิทยาลัยอย่างธรรมศาสตร์ ภายใต้ระบบการปกครองที่ถืออำนาจเป็นธรรม อันเป็นตอนที่มืดมิดที่สุดช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยยุคใหม่

ปัจจุบันกับความอ่อนกำลังของอุดมคติฯ

เมื่อคนผู้หนึ่งจากแผ่นดินที่เขาเกิดไปสัก สี่-ห้า ปี ย่อมจะสำเหนียกได้ถึงความเปลี่ยนแปลง ที่เคยเป็นผู้เรียนก็แปรสภาพเป็นผู้สอน และนักศึกษารัฐศาสตร์ในสายตาของผู้สอนก็เปลี่ยนไปไม่ใช่น้อย ความสนใจหลักอย่างหนึ่งของนักศึกษาก็คือ โอกาสที่จะมีงานทำ ในสภาพเศรษฐกิจที่ระบบราชการโตใหญ่ขึ้นทุกทีจนกระทั่งงบประมาณของประเทศกว่าหนึ่งในสามถูกใช้จ่ายไปกับเงินเดือนของข้าราชการ จนปัจจุบัน ระบบราชการของประเทศนี้ดูจะถดถอยกำลังในการดูดซับแรงงานเข้าไปในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ได้ ในขณะที่ฝ่ายธุรกิจมีกำลังมากขึ้นในตลาดการจ้างงาน บริษัทโตใหญ่ขึ้น บรรษัทข้ามชาติมามีสาขาในประเทศนี้มากขึ้น ค่าจ้างแรงงานที่บริษัทเอกชนจ่ายให้กับบัณฑิตสูงกว่าผลตอบแทนจากราชการอย่างเห็นได้ชัด ราชการจะดูดีกว่างานเอกชนก็ตรงที่มั่นคงสำหรับผู้รับราชการมากกว่า ในอดีต ศักดิ์ศรีของการเป็นข้าราชการ ได้รับการยึดถือยอมรับ แต่ในยุคที่เงินตรากลายมาเป็นตัวกำหนดมีราคาของบุคคล คุณค่าของข้าราชการจึงถูกบดบังด้วยเมฆหมอกแห่งเงินตรา ซึ่งนับวันจะหนาทึบขึ้นด้วยความเข้มแข็งของระบบเศรษฐกิจที่เร่งรีบ เน้นหนักตรงประสิทธิภาพและต้องการบุคลากรที่มีความสามารถสูงทางด้านเทคนิค

เมื่อพิจารณาวิชารัฐศาสตร์ ความจริงเบื้องต้นที่มักลืมกันเสมอก็คือ วิชารัฐศาสตร์มิใช่วิชาชีพเช่น บัญชี หรือนิติศาสตร์ แขนงวิชาที่ดูจะเน้นความเป็นเทคนิควิชาชีพกว่าสาขาอื่นก็คือ สาขาวิชาบริหารรัฐกิจ จึงไม่น่าประหลาดใจแต่อย่างใดที่จำนวนนักศึกษาในสาขานี้จากปี ๒๕๒๐ ถึง

---

[๔] อาจารย์ผู้สอนวิชาปรัชญาการเมืองท่านหนึ่งปรารภด้วยความขบขันที่แฝงความเจ็บปวดลึก ๆ ไว้ว่า *"ต่อไปนี้จะไม่สอนความคิดทางการเมืองใดที่เกิดขึ้นหลังคริสศตวรรษที่ห้าเป็นอันขาด"* และท่านก็ทำจริงเสียด้วย โดยการหันไปศึกษาพระคัมภีร์ Bible ในฐานะปรัชญาการเมือง แทน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จะมากกว่านักศึกษาในสาขาอื่นทั้งหมดรวมกัน *(Chantornvong 2527 : 046)*[๕] ภายใต้กฎเกณฑ์ทางสังคมที่มีการแข่งขันเป็นแม่บท ทุกคนต้องพยายามอย่างเต็มที่เพื่อเป็นพนักงานขาย (Salesman) สินค้าชนิดแรกที่บัณฑิตจะต้องเรียนรู้ที่จะขายก็คือตนเอง หากสินค้านี้จะขายออก บัณฑิตก็จำต้องเข้าใจว่าตลาดต้องการสินค้าที่ระบุชัดถึง "ความรู้" ที่สินค้ามี รวมทั้งมาตรการประกันคุณภาพในรูปของระเบียนทางวิชาการ (Academic Record) พนักงานขายจะต้องทำทุกอย่างให้สอดคล้องกับอุปสงค์ของผู้ซื้อ หรือผู้ว่าจ้าง

ส่วนคณะรัฐศาสตร์และคณาจารย์ก็ย่อมจะเดือดเนื้อร้อนใจหากศิษย์ของตนจะไม่มีงานทำ ดังนั้นวิชาที่เปิดสอนบางวิชาและเนื้อหาบางส่วนจึงกลายสภาพเป็นตัวแปรตามความต้องการของตลาดไป ปริมาณของนักศึกษาที่ให้ความสนใจกับวิชาการทางด้านทฤษฎีและปรัชญา แม้จะมีอยู่บ้าง แต่ก็เทียบกันมิได้เลยกับจำนวนผู้ศึกษาในแขนงวิชาการบริหารรัฐกิจ

บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์หลายคนเต็มไปด้วยความขมขื่น ที่ตนต้องเข้าสู่ตลาดงานที่ตนเองไม่มีสิทธิ์เป็นผู้เลือก ยิ่งเคยมีอุดมคติในการมุ่งประโยชน์สุขของส่วนรวมมากเท่าใด ก็ยิ่งจะขมขื่นกับสภาพของตลาดงานที่ไร้น้ำใจยิ่งขึ้นเพียงนั้น ยิ่งบางคนสำเร็จการศึกษาและต้องเข้าไปเป็นเจ้าหน้าที่แรงงานสัมพันธ์ ซึ่งต้องเป็นตัวกลางระหว่างฝ่ายบริหารของบริษัทกับผู้ใช้แรงงานด้วยแล้ว ทฤษฎีการเมืองที่เคยร่ำเรียนมา ตลอดจนอุดมคติที่เคยใช้เป็นประทีปส่องชีวิตล้วนต้องเผชิญกับการทดสอบที่ทารุณ เพราะในตำแหน่งดังกล่าว ตนมีหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของบริษัท ในสภาพที่อุดมคติอ่อนกำลังลงเช่นนี้ ความมีน้ำใจ เห็นแก่ประโยชน์ของผู้คนที่ต่ำด้อยน้อยหน้าในทางสังคมและเศรษฐกิจ คงไม่อาจเหมือนเดิมไปได้ ยิ่งจำนวนบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ผลิตออกไป เพิ่มมากขึ้น ตลาดการจ้างงานก็จะยิ่งมีสภาพเป็นตลาดของผู้จ้าง

---

๕ **จำนวนผู้สำเร็จการศึกษา แยกตามสาขาวิชา**

ปีการศึกษา / สาขา	๒๕๑๙	๒๕๒๐	๒๕๒๑	๒๕๒๒	๒๕๒๓	๒๕๒๔	๒๕๒๕
ปกครอง	๕๕	๔๓	๔๘	๕๓	๓๒	๔๐	๓๖
ต่างประเทศ	๒๗	๒๔	๑๖	๒๓	๑๔	๓๒	๓๐
บริหารรัฐกิจ	๙๖	๑๒๗	๑๐๒	๑๑๘	๑๑๗	๑๔๑	๑๗๒
ทฤษฎีและปรัชญาการเมือง	๒	๒	๑	๑	–	๒	๒

ที่มา : Chantornvong 2527 : 046 (ถึงปี ๒๕๒๒) และข้อมูลจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

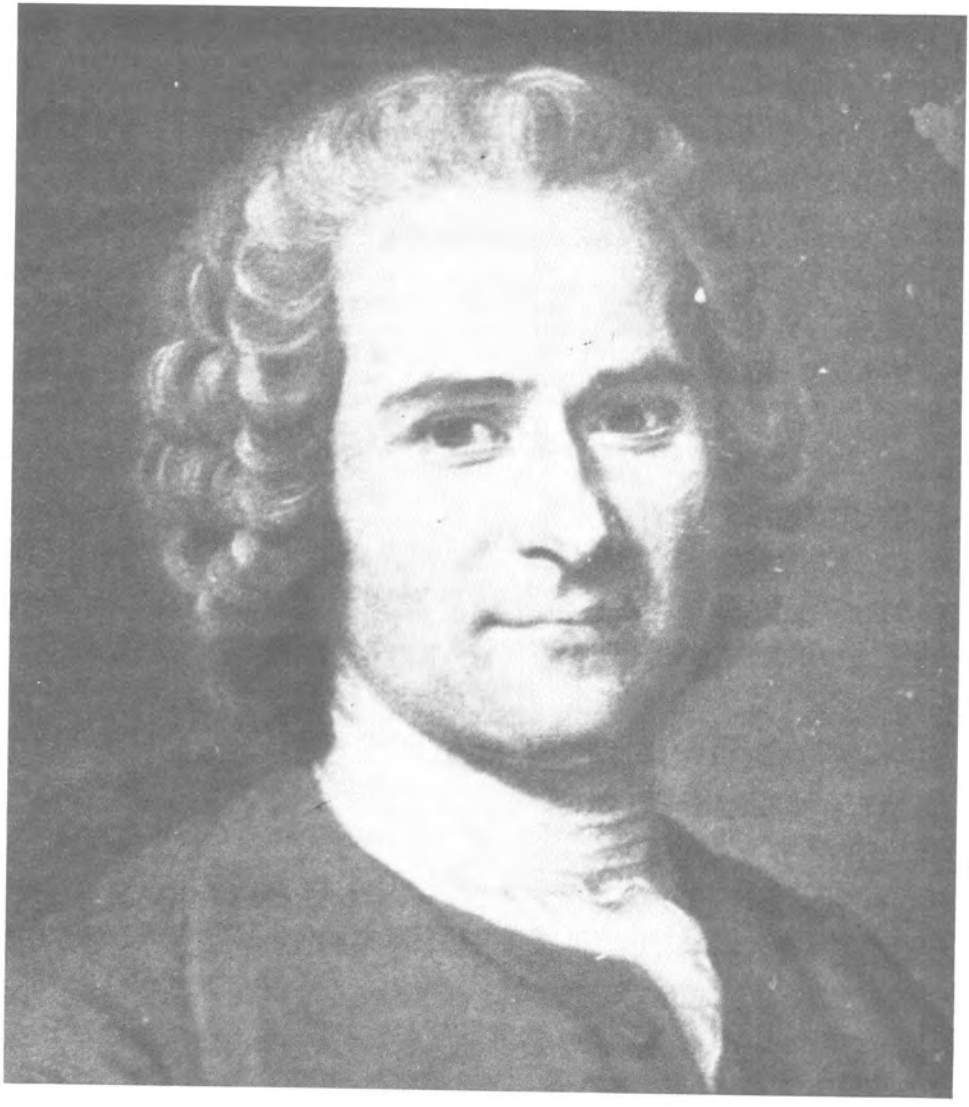
มากขึ้น จนในที่สุดผู้ใช้แรงงานไม่มีโอกาสเลือกอาชีพ เพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบรัด ความยุติธรรมซึ่งเคยเป็นค่านิยมส่วนตน ก็อาจต้องหลีกทางให้กับความมั่นคงในชีวิต ปัญหาที่สำคัญก็คือ การศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์จะช่วยอะไรคนเหล่านี้ได้บ้าง?

บทสรุป : รัฐศาสตร์, วิชาซึ่งมิใช่วิชาชีพ

หากเริ่มจากจุดที่ว่า รัฐศาสตร์มิใช่วิชาชีพ ความพยายามที่จะ "ผลิต" บัณฑิตทางรัฐศาสตร์ในฐานะผู้ที่จะต้องประกอบอาชีพ ย่อมจะต้องประสบปัญหา คณะรัฐศาสตร์และคณาจารย์คงไม่สามารถแก้ไขตลาดหรือภาวะวิสัยได้ ยิ่งกว่านั้น หน้าที่โดยตรงของคณะรัฐศาสตร์และคณาจารย์ก็คือการสอน แต่คณาจารย์รัฐศาสตร์ เคยถามตนเองหรือไม่ว่าจะสอนนักศึกษาให้จบออกไปเป็นอะไร?

Jean Jacques Rousseau เขียนไว้ใน *Emile* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๗๖๒ ถึงเรื่องการศึกษาไว้ว่า แท้จริง การศึกษาคือการพยายามเข้าถึงสภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ โดยมุ่งทำให้มี **"ความเป็นคน"** มากขึ้น *(Rousseau 1971 : 15)* เขาเชื่อว่าชีวิตที่ดีจะสอดคล้องกับธรรมชาติ และชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่สุดคือชีวิตที่เป็นอิสระ จากอคติอันเกิดจากเงื่อนไขทางสังคมที่พันธนาการมนุษย์อยู่ หากจะพิจารณาเช่นนี้เป้าหมายหลักของการศึกษาก็คือการทำให้คนรู้จักคิด รู้จักใช้ปัญญาของตน เพื่อจะดำรงชีวิตอย่างปลอดจากอคตินั่นเอง Rousseau เห็นว่า ศิษย์ของเขาควรจะเรียนรู้เรื่องชีวิตเป็นสำคัญ และ "เมื่อเขาจากฉันไป ฉันก็ยอมรับว่า เขาจะไม่เป็นผู้พิพากษาหรือทหารหรือพระ แต่ที่สำคัญแรกสุดก็คือ เขาจะเป็นคน เมื่อจำเป็นเขาจะเป็นคนอย่างที่คนควรจะเป็นและถึงแม้นโชคชะตาจะเปลี่ยนแปรเช่นใดก็ตาม เขาก็จะสามารถหาที่อันสมควรให้ตนเองได้เสมอ" *(Rousseau 1971 : 15)*

Rousseau ได้ชี้ให้เห็นว่า เป้าหมายหลักของการศึกษานั้นมิได้อยู่ที่การ "ฝึก" คนขึ้นมาเป็น นักบัญชี หรือนักกฎหมาย หรือนักบริหาร ที่ "เก่ง" จริงอยู่ "คนเก่ง" เหล่านี้ย่อมเป็นที่ต้องการของตลาด และสามารถประกอบอาชีพได้ แต่ปัญหาก็คือ การเป็นคน "เก่ง" สำคัญกว่าการเป็น "ดี" หรือไม่? สังคมอาจมีปัญหามากขึ้นก็ได้ ถ้ามีนักกฎหมายหรือนักบัญชีที่เก่งมาก ๆ แต่ขาดหิริโอตตัปปะ เพราะนักบัญชีที่เก่งอาจหมายถึงนักบัญชีที่ "โกงเก่ง" ด้วยเหตุนี้ ในศิลปวิทยาการทุกแขนง คุณสมบัติของความเป็นคนที่ปลอดจากอคติ หรือคนตามธรรมชาติในทัศนะของ Rousseau จึงเป็นสิ่งที่ควรพยายามรักษา เพราะคนที่ "ได้รับการศึกษา" ในเรื่องความเป็นคนเป็นอย่างดีแล้ว ย่อมจะทำหน้าที่ที่สมควรได้ดีด้วย *(Rousseau 1971 : 14)*

การศึกษารัฐศาสตร์จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและเป็นคุณต่อสังคม หากมุ่งไปในการสร้างคนที่รู้จักคิด รักที่จะเรียนรู้ เพราะคนที่รักเรียนและรู้คิด ย่อมประกอบอาชีพใดก็ได้ ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษารัฐศาสตร์ยังอาจชี้ให้เห็นถึงสภาพสังคมและเศรษฐกิจซึ่งคลี่คลายมาเป็นภาวะวิสัยในปัจจุบัน โดยการตั้งคำถามทางการเมือง เพื่อชี้ให้เห็นเหตุและผลของสภาพที่เป็นอยู่ การรู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ย่อมจะเป็นทักษะที่มีคุณต่อผู้ศึกษาเสมอ หากการศึกษาเช่นว่านี้ยังต้องถูกเคลือบด้วยจริยธรรมที่จะช่วยให้ผู้สำเร็จการศึกษามีจิตใจรักความเป็นธรรมเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ประสานกับจิตใจที่วิพากษ์เพียงพอที่จะขืนกับพลังของอคติต่าง ๆ ที่รุมล้อมตนในสังคมได้ ปัญหาก็คือ วิชาการรัฐศาสตร์ที่สั่งสอนกันอยู่ในขณะนี้ มีขีดความสามารถในการทำคน ให้เป็นคนหรือไม่ และคณาจารย์รัฐศาสตร์นั้น มีความเข้าใจตนเอง (Self-Understanding) และบทบาทของตนในสังคมปัจจุบันอย่างไร?

บรรณานุกรม

สกล พงษ์ไพศาล **ในวงวิชาการ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ ๒๕๒๖)

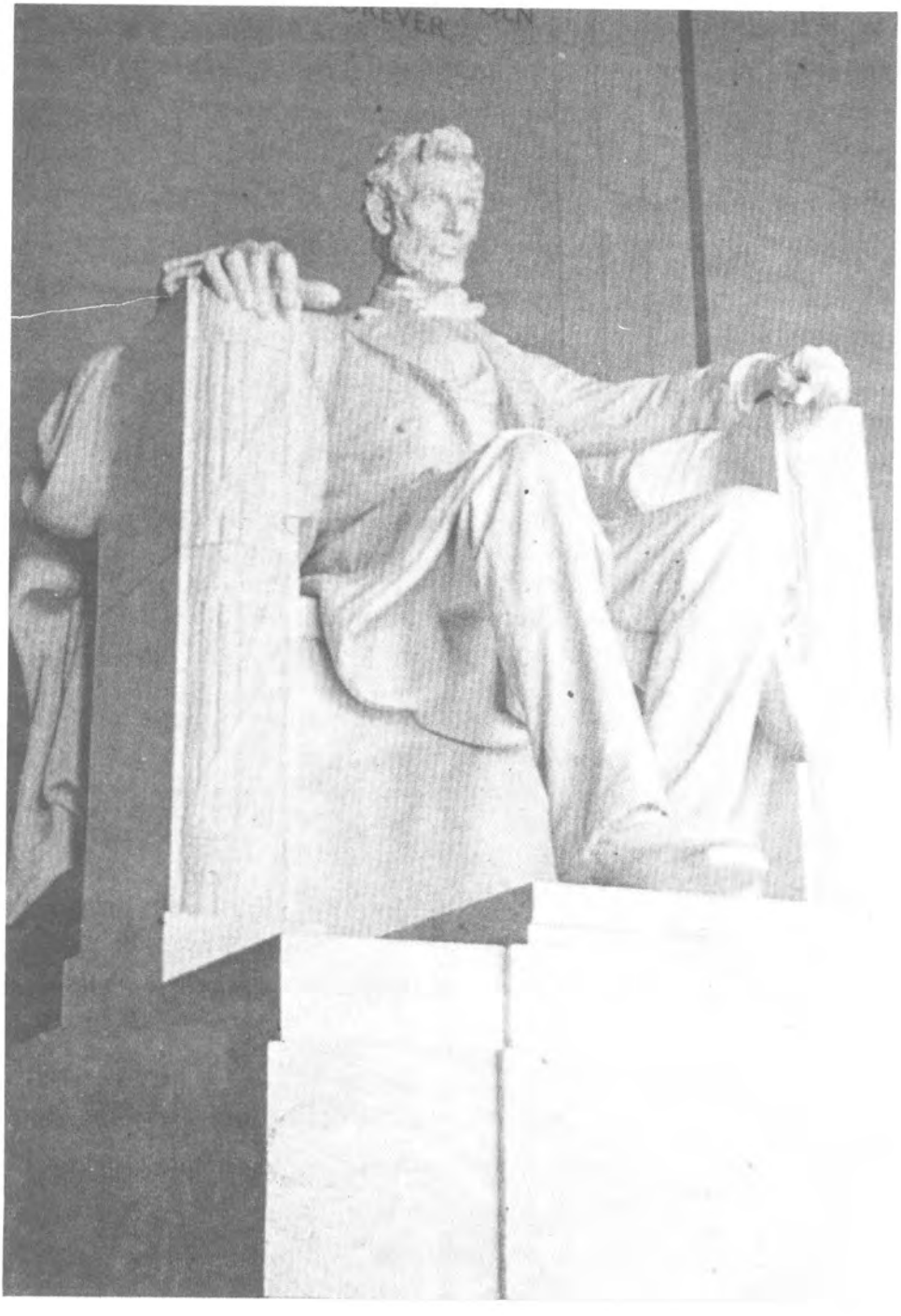
สมเกียรติ วันทะนะ "มองรัฐศาสตร์ไทย (๒๕๒๓)" **สังคมศาสตร์** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (ตุลาคม ๒๕๒๓ - มีนาคม ๒๕๒๔), หน้า ๑๓-๒๙

Chantornvong, Sombat. "Political Science in Thailand," ใน **ทิศทางรัฐศาสตร์ไทย** คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๗ - ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗), หน้า ๐๐๑-๐๘๗

Rousseau, Jean Jacques. **The Emile of Jean Jacques Rousseau.** William Boyd (Trans. & ed.) (New York : Teachers College Press, 1971)

Sprigge, T.L.S. "The Importance of Subjectivity : An Inaugural Lecture," **Inquiry.** Vol. 25 No. 2 (June 1982), pp. 143-163

Wu Teh-Yao. "Teaching Political Science in Southeast Asia" **Journal of Southeast Asian Studies.** Vol. 5 No. 1 (March 1974), pp. 125-133.

กำเนิดและพัฒนาการของระบบทาสในอเมริกาเหนือ

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ*

กล่าวกันว่าระบบทาสเป็นระบบการผลิตของสังคมที่เก่าแก่ที่สุดอันหนึ่ง แทบจะกล่าวได้ว่าอู่อารยธรรมของโลกล้วนแต่สร้างหรืออาศัยแรงงานทาสในการสร้างสรรค์ความเจริญอันเป็นรากฐานให้แก่การพัฒนาของสังคมในยุคต่อ ๆ มาไม่มากก็น้อย ในประวัติศาสตร์ไทยก็มีหลักฐานว่ามีทาสหรือเชลยศึกไทยในอาณาจักรจามในศตวรรษที่ ๑๑ และในกองทัพเขมรในศตวรรษที่ ๑๒ [๑] ทาสเชลยถือได้ว่าเป็นทาสประเภทที่เกิดขึ้นแรกสุดจากการสงครามระหว่างชุมชนซึ่งในตอนแรกฝ่ายชนะมักฆ่าฝ่ายแพ้หมดทั้งเผ่า แล้วเข้ายึดเอาทรัพย์สินที่ดินมาเป็นกรรมสิทธิของเผ่าตน [๒] นอกจากการถูกจับเป็นทาสจากการสงครามแล้ว ยังมีอีกหลายวิธีที่ทำให้คนเป็นทาสได้ [๓] เช่นจากการถูกลักพาตัวไปขาย, จากการถูกส่งไปเป็นบรรณาการแก่รัฐอื่น, จากการเป็น

---

*ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ เป็นชาวท่ายาง เพชรบุรี เข้าศึกษาในสาขารัฐศาสตร์ศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๑ หลังจากนั้นก็ได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาต่อทางประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยโรเชสเตอร์ (Rochester) สหรัฐอเมริกา และปัจจุบันธเนศก็กำลังศึกษาต่อปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม (Birmingham) รัฐนิวยอร์ค สหรัฐอเมริกาเช่นเดียวกัน ธเนศเป็นนักศึกษาที่มีความกระตือรือร้น มีผลงานอยู่หลายชิ้น ที่สำคัญก็ได้แก่ จีน-อินเดีย : รากฐานการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง (๒๕๑๙) สังคมและการเมืองไทย (๒๕๒๑) ปรัชญาประวัติศาสตร์ของลัทธิมาร์กซ์ (๒๕๑๙) และในวารสารอีกหลายฉบับ

๑. Charnvit Kasetsiri, The Rise of Ayudhya: A History of Siam in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, Kuala Lumpur: Oxford UP.1976

๒. จิตร ภูมิศักดิ์, ความเป็นมาของคำสยาม ไทยลาวและขอมและลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ, กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๔, หน้า ๔๙๑ ;Orlando Patterson, Slavery and Social Death Cambridge: Harvard University Press, 1982

๓. Ibid., pp 105-262

หนี้, จากการถูกลงโทษ, ถูกขายไปเป็นทาสตั้งแต่เด็กเนื่องจากความยากจนของครอบครัว การขายตัวเอง, และประการสุดท้ายคือการเกิดมาเป็นทาสซึ่งแตกต่างจากวิธีการก่อนอันมักเกี่ยวพันกับการถูกบังคับโดยผู้อื่นหรือความจำเป็นของตัวเองที่ทำให้ต้องตกเป็นทาส ในสังคมทาสที่มีทาสอยู่เป็นชั่วอายุคน การเอาคนเป็นทาสด้วยกำเนิดมีความสำคัญมากทีเดียว เพราะมันเป็นวิธีการเพิ่มและรักษาประชากรทาสได้อย่างดีเมื่อเทียบกับการอาศัยวิธีการบังคับอื่น ๆ ในการเอาคนลงมาเป็นทาส ในสังคมที่ทาสมีค่าเหมือนกับทรัพย์สิน จึงมักมีการกำหนดกฎหมายอย่างละเอียดถี่ถ้วนถึงฐานะของลูกทาส และการแต่งงานระหว่างทาสกับเสรีชน แม้สังคมไทยซึ่งดูเผิน ๆ แล้วก็ไม่เห็นความสำคัญของแรงงานทาสจนถึงขั้นที่เรียกว่าเป็นสังคมทาส ก็ยังมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับทาสไว้อย่างละเอียดไม่น้อยทีเดียว กฎหมายตราสามดวงระบุไว้ว่าถ้าทาสชายแต่งงานกับหญิงที่ไม่ใช่ทาส ลูกที่เกิดมามีฐานะเหมือนกับแม่ ถ้าทาสต่างเจ้านายแต่งงานกัน ลูกที่เกิดมาให้เป็นของนายฝ่ายทาสหญิง แต่ก็มีข้อแม้อีกว่าถ้านายของทาสชายเป็นฝ่ายจัดการแต่งงานให้ ก็จะมีสิทธิหนึ่งในสามของลูกทาสด้วย ถ้าทาสหย่าจากกันก็ให้ลูกแก่แม่ แต่ทาสชายก็ได้รับลูกชายหนึ่งคน(ถ้าไม่มีลูกชายก็ให้เอาลูกหญิง[๔] กล่าวได้ว่ากฎหมายทาสไทยถือสายแม่เป็นหลักในการพิจารณาฐานะของลูกทาส ความสำคัญของกฎหมายดังกล่าวอยู่ที่การพิจารณาถึงความสำคัญของกรรมสิทธิในทรัพย์สิน และนอกจากนั้นยังคำนึงถึงความสำคัญของการให้กำเนิดทาสในเรือนอีกด้วย ซึ่งก็คือการผลิตซ้ำแรงงานทาสขึ้นมาใหม่อีกไม่ให้สิ้นสุด ในสังคมทาสอื่น ๆ วิธีการกำหนดฐานะลูกทาสบ้างก็ถือสายพ่อเป็นใหญ่ บ้างก็ถือสายของฝ่ายที่มีฐานะต่ำกว่าไม่ว่าจะเป็นหญิง หรือชาย ในบางสังคมก็ไม่ถือเอาฐานะของพ่อแม่มาเป็นหลักในการกำหนดฐานะของลูกทาส[๕]

ก่อนที่จะพิจารณาถึงปัญหาอื่น ๆ ของระบบทาส น่าจะลองหาคำตอบก่อนว่ามีเหตุผลอะไรบ้างที่ทำให้สังคมหนึ่งต้องใช้แรงงานทาสเป็นรูปแบบหลักของระบบการผลิตในสังคม ความคิดที่จะนำคนมาใช้เป็นแรงงานทาสนั้นคงไม่เกิดขึ้นมาลอย ๆ แน่ หากแต่ต้องมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่แน่นอนรองรับอยู่ ทั้งยังต้องมีเครื่องมือทางการเมืองการปกครองสำหรับบังคับควบคุมทาสและสร้างทาสใหม่ขึ้นมาอยู่เรื่อย ๆ อีกด้วย ภารกิจเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องง่ายนัก แม้ดูเผิน ๆ แล้วระบบทาสสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจอย่างสูงให้กับเจ้าของทาส แต่ความเป็นจริงแล้วระบบทาสก็เหมือนกับวางอยู่บนคมหอกคมดาบ ประสิทธิภาพในการผลิตไม่ได้เกิดขึ้นจากความสมัครใจของทาส แต่เกิดขึ้นจากแส้หวายและขื่อคา ดังนั้นในระยะยาวสังคมครองทาสจึงจำเป็นต้องสร้างโครง

---

๔. Andrew Turton, "Thai Institutions of Slavery", in James L. Watson, ed., **Asian and African Systems of Slavery**, Basil Blackwell, Oxford, 1980, p. 273

๕. Patterson, **Op.Cit.**, p. 132-147.

ครอบทางความคิด วัฒนธรรมและศาสนาที่หนุนช่วยอำนาจรัฐในการปกครอง และผลักดันให้ระบบทาสก้าวไปในทิศทางที่มีระเบียบและประสิทธิภาพต่อเจ้าทาส ในทางเศรษฐกิจสังคมทาสที่สมบูรณ์แบบเช่นนครรัฐกรีก-โรมันในสมัยโบราณ และอาณานิคมของอังกฤษในอเมริกาเหนือในศตวรรษที่ ๑๗ ก็ยังต้องอาศัยแรงงานของผู้ผลิตน้อยเช่น ชาวนาเสรี ช่างฝีมือควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนที่สังคมนั้นจะสามารถนำเอาแรงงานทาสจำนวนมากมาเป็นแรงงานหลักได้ จำเป็นต้องมีผลผลิตส่วนเกินในสังคมอยู่ก่อนแล้ว นั่นคือระบบทาสไม่อาจเกิดขึ้นมาได้ในสังคมที่ไม่สามารถผลิตส่วนเกินขึ้นมาได้[๖]

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือความแตกต่างระหว่าง**สังคมทาส**กับ**สังคมที่มีทาส** โดยทั่วไปสังคมทาสหมายถึงสังคมที่อาศัยแรงงานทาสเป็นหลักในการผลิตทางสังคม จากนี้รูปแบบทางการเมืองและความคิดในสังคมก็สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ทางการผลิตของระบบทาสด้วย ส่วนสังคมที่มีทาสนั้นอาจจะเคยผ่านการเป็นสังคมทาสมาแล้ว หรือไม่ก็ได้แต่ก็มีการใช้ทาสเป็นส่วนประกอบรองหรือเป็นซากเดนในสังคมนั้นอยู่ แต่การกำหนดว่าสังคมไหนเป็นสังคมครองทาสก็ยังเป็นปัญหาถกเถียงกันอยู่ ด้านหนึ่งจากการขาดแคลนข้อมูลที่สมบูรณ์ อีกด้านหนึ่งก็ยังมีปัญหาทางทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการผลิตทาส เนื่องจากว่าแรงงานทาสสามารถนำไปใช้แทรกอยู่ในรูปแบบการผลิตระบบต่าง ๆ ได้แทบทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นชมรมกสิกรรมดั้งเดิม, ระบบศักดินา(แบบไทย) ระบบฟิวดัล(แบบฝรั่ง), จนแม้กระทั่งในระบบทุนนิยมดังเช่นในอเมริกาเป็นต้น จึงมีคนแสนอความเห็นว่า แรงงานทาสนั้นไม่เคยก่อรูปเป็นพื้นฐานของการผลิตในสังคมเลย ไม่เคยมีระบบแรงงานที่เป็นแบบทาสล้วน ๆ ทาสเป็นเพียงแรงงานที่เข้าไปเสริมระบบแรงงานเก่าที่มีอยู่ก่อนหน้าแล้วเท่านั้น[๗]

เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาเรื่องทาส ในที่นี้จะพิจารณากำเนิดและพัฒนาการของทาสในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่สมัยแรกที่ยังเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ชาวอังกฤษที่เสี่ยงภัยไปแสวงโชคยัง "โลกใหม่" อีกฟากหนึ่งของมหาสมุทรแอตแลนติคนั้น ไม่ได้คิดเลยว่าในอนาคตข้างหน้าพวกเขาส่วนหนึ่งจะค่อย ๆ กลายเป็น"เจ้าทาส" ในขณะที่อีกพวกหนึ่งจะค่อย ๆ กลายเป็นนายทุน และสังคมใหม่ที่พวกเขาก่อสร้างขึ้นมาจะแตกออกเป็นสองระบบสังคม ซึ่งในที่สุดจะทวีความขัดแย้งที่เป็นปฏิปักษ์จนถึงขั้นที่จำต้องแก้ปัญหาด้วยวิธีการสุดท้ายคือการทำสงครามระหว่างรัฐทางเหนือกับรัฐทางใต้ ซึ่งก็คือการพังทะลายระบบทาสลงไปโดยสิ้นเชิงนั่นเอง การที่อาณานิคม

---

๖. F. Engels, **Anti-Duhring**, Peking: Foreign Language Press, 1976, p. 204.

๗. Hindess and Hirst, **Pre-Capitalist Modes of Production**, London: Routledge and Kegan Paul, 1975

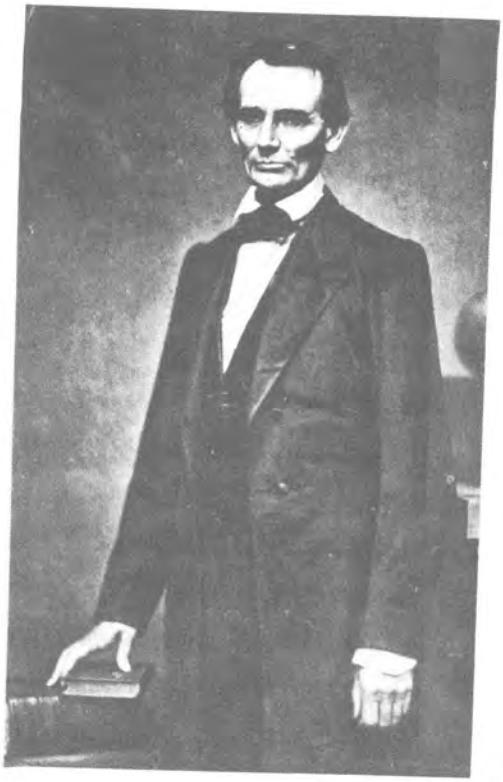
ทางใต้กลายมาเป็นสังคมทาสอย่างเต็มตัวนั้น แสดงให้เห็นถึงปัญหาสำคัญประการหนึ่งในกำเนิดและการคลี่คลายของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ ซึ่งนอกจากจะไม่เดินอย่างเป็นเส้นตรงแล้ว ยังสร้างความขัดแย้งให้กับตัวมันเองอีกด้วย เช่นการขยายตัวของทุนพาณิชย์จากอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน ปอร์ตุเกสและฮอลันดามาสู่ทวีปอเมริกานั้น ได้สร้างระบบแรงงานทาสขึ้นทั่วทั้งทวีปอเมริกาเหนือและใต้ ทั้ง ๆ ที่ระบบทุนจะต้องการสร้างแรงงานเสรีโดยแยกผู้ผลิตน้อยออกจากเครื่องมือการผลิต สร้างตลาดพื้นฐานขึ้นสำหรับสินค้าและการสะสมทุนต่อไป. แต่การสร้างแรงงานทาสขึ้นมาก็เท่ากับเป็นการทำลายเงื่อนไขดังกล่าวลงไป เพราะแรงงานทาสผูกมัดและเป็นทรัพย์สินชิ้นหนึ่งของนายทาส ไม่ใช่แรงงานเสรีที่ซื้อหาในตลาดแลกเปลี่ยนระหว่างทุนกับแรงงาน และที่สำคัญคือสังคมทาสไม่อาจนำไปสู่การขยายตัวของตลาดพื้นฐานสำหรับการสะสมทุนต่อไป เพราะในไร่ฝ้ายและยาสูบหรืออ้อยขนาดใหญ่นั้นมักทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองด้วย ทาสจึงไม่ใช่เป็นผู้บริโภคสินค้ารายใหญ่ในตลาดนอกจากสิ่งของที่จำเป็นในการครองชีพขั้นพื้นฐาน เช่นเสื้อผ้าเป็นต้น[๘]

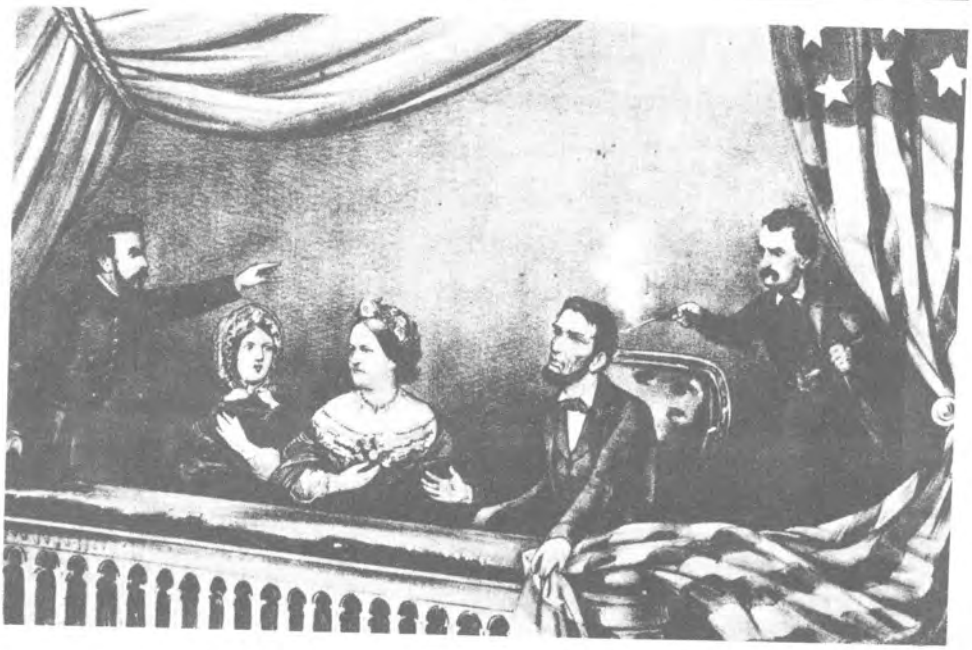
ทาสกลุ่มแรกที่ถูกนำเข้ามาใช้แรงงานในอาณานิคมอเมริกาเหนือได้แก่คนผิวดำจำนวน ๒๐ คน ที่พ่อค้าฮอลันดาซึ่งเป็นนายหน้าค้าทาสรายใหญ่สมัยนั้นนำเข้ามายังเวอร์จิเนียในปี ค.ศ. ๑๖๑๙, หลังจากที่อาณานิคมแห่งนั้นก่อตั้งขึ้นได้ไม่กี่ปี ปัญหาที่นักประวัติศาสตร์อเมริกันยังเถียงกันไม่จบสิ้นก็คือว่า บรรดานิโกร ๒๐ คนแรกและที่ถูกนำเข้ามาอีกเรื่อย ๆ หลังจากนั้นทั้งในเวอร์จิเนียและอาณานิคมอื่น ๆ นั้นมีฐานะเป็นทาสเลย หรือว่าเพียงแต่เป็นคนรับใช้ แล้วในภายหลังจึงค่อย ๆ ถูกลดฐานะลงไปเป็นทาสในราวปลายศตวรรษที่ ๑๗ เหตุที่มีการถกเถียงกันก็เนื่องจากหลักฐานทางเอกสาร ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่กฎหมายของอาณานิคมเองและคำพิพากษาของศาลในสมัยนั้น ไม่ได้ระบุฐานะทางสังคมและทางกฎหมายของนิโกรรุ่นแรกว่าเป็นทาสอย่างแน่นอน Mary และ Oscar Handlin [๙]เสนอความเห็นซึ่งเป็นการจุดชะนวนของการอภิปรายในปัญหานี้ตั้งแต่ทศวรรษปี ค.ศ. ๑๙๖๐ เป็นต้นมา ผู้เขียนมีความเชื่อว่าบรรดานิโกรรุ่นแรกในเวอร์จิเนียนั้นมีฐานะตามกฎหมายเป็นคนรับใช้ (Servant) ไม่ใช่ทาส ฐานะดังกล่าวจะมีผลจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๖๖๐ เมื่อเวอร์จิเนียเริ่มร่างกฎหมายว่าด้วยทาสอันมีผลในการเปลี่ยนฐานะของคนดำในอาณานิคมนับแต่นั้นมา การที่แฮนดลินมีความเห็นดังกล่าวก็เพราะพิจารณาว่าอาณานิคมในอเมริกาล้วน

๘. cf. Eugene D. Genovese, and Elizabeth Fox-Genovese, **Fruits of Merchant Capital: Slavery and Bourgeois Property in the Rise and Expansion of Capitalism,** Oxford and other places: Oxford University Press, 1982 ; E.D. Genovese, **The Political Economy of Slavery,** New-York: Vintage Books, 1967.

๙. Oscar and Mary Handlin,"Origins of the Southern Labor System", **William and Mary Quarterly,** 3rd Series, VII(1950), p. 200.

แต่ลอกระบบการเมือง เศรษฐกิจและกฎหมายมาจากอังกฤษทั้งสิ้น ซึ่งในสมัยนั้นทาสไม่มีอยู่ในอังกฤษ แต่รูปแบบการเป็นคนรับใช้ในบ้านและในการเกษตรแพร่หลายมาก หลังจากที่ชาวนาน้อยต้องสูญเสียที่ดินให้แก่เจ้าที่ดินและนายทุนพาณิชย์มากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นบรรดาชาวอาณานิคมในอเมริกาก็คงใช้ประสบการณ์จากเมืองแม่ในการสร้างระบบแรงงานรับจ้างขึ้นมา แรงงานที่สำคัญในระยะนั้นนอกจากคนดำแล้วยังมีคนรับใช้ผิวขาวที่มาจากอังกฤษด้วย โดยมีการทำสัญญารับจ้างเป็นเวลา ๕-๗ ปีเมื่อครบกำหนดแล้วจึงเป็นอิสระในการประกอบอาชีพของตนเองได้ ฐานะของคนรับใช้ก็ไม่ใช่จะดีนักหนาอะไร แม้จะเป็นคนผิวขาวก็ตาม พวกนี้มีชีวิตอย่างยากลำบากอยู่ในฐานะกึ่งทาส ต้องทำงานตามบงการของเจ้านาย ไม่มีสิทธิในทรัพย์สินอย่างสมบูรณ์เพราะถือว่ายังไม่เป็นอิสระชนเต็มที่ ต่อเมื่อพ้นกำหนดตามสัญญาแล้วลูกจ้างจึงจะได้เสรีภาพและสิทธิเป็นตัวของตัวเองได้อย่างแท้จริง ที่หนักหน่วงก็คือในระหว่างที่ยังเป็นคนรับใช้อยู่นั้น เจ้านายอาจจะขายลูกจ้างไปให้กับคนอื่นได้ เพราะฉะนั้นดูจากสภาพชีวิตการทำงานและความเป็นอยู่กับฐานะทางกฎหมายและสังคมแล้ว, แรงงานรับจ้างแบบนี้ก็ใกล้เคียงกับแรงงานทาสไม่น้อยทีเดียว แต่สภาพดังกล่าวของแรงงานผิวขาวจะไม่อยู่ในฐานะที่เลวร้ายตลอดไป เมื่ออาณานิคมอเมริกาค่อย ๆ พัฒนามากขึ้น แรงงานผิวขาวก็ค่อยเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ดีขึ้น ในหลายอาณานิคมจำนวนที่ดินก็ยังมีมากกว่าจำนวนประชากร และมีโอกาสขยายออกไปทางตะวันตกได้เรื่อย ๆ จึงทำให้คนผิวขาวมีโอกาสเป็นเจ้าของที่ดิน และตั้งรกรากของครอบครัวได้ในที่สุด แม้จะไม่ได้ทุกคนก็ตาม แต่โดยส่วนใหญ่แล้วโดยเฉพาะคนที่อพยพมาในยุคแรก ๆ ของการตั้งอาณานิคมมีโอกาสทางเศรษฐกิจมากทีเดียว นอกจากนั้นการนำเอาแรงงานทาสผิวดำมาใช้อย่างเป็นระบบในปลายศตวรรษที่ ๑๗ ก็ช่วยยกฐานะของแรงงานผิวขาวขึ้นไม่ต้องไปทำงานที่ยากลำบากเช่น การบุกเบิกถางป่าการทำไร่ยาสูบ และการปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชของแคโรไลน่าเป็นต้น ดังนั้นการที่อาณานิคมเวอร์จิเนียสร้างระบบทาสขึ้นหลังปี ๑๖๖๐ นั้นนักประวัติศาสตร์จึงให้เหตุผลว่า เพราะระบบการผลิตของอาณานิคมนี้ค่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นไร่ยาสูบขนาดใหญ่ ซึ่งจำต้องใช้แรงงานมากประกอบกับคนอังกฤษยากจนที่อพยพมารับจ้างในอาณานิคมอเมริกาก็ลดจำนวนลงเรื่อย ๆ ทำให้ค่าแรงสำหรับจ้างคนงานผิวขาวแพงขึ้น เมื่อราคาทาสตกลงบ้างในปลายศตวรรษที่ ๑๗ เนื่องจากราคาน้ำตาลในตลาดโลกตกทำให้กิจการไร่อ้อยในอาณานิคมอินเดียตะวันตกของอังกฤษ เช่น บาร์เบโดส และจาไมก้า ซึ่งเป็นแหล่งใช้ทาสคนดำที่ใหญ่มากในทั่วทั้งทวีปอเมริกาเหนือและใต้ต้องซบเซาลงไป ความต้องการในแรงงานทาสก็ลดลงไป ทำให้ราคาทาสตกต่ำลง ดังนั้นอาณานิคมอเมริกาเหนือซึ่งยังอยู่ในระยะเริ่มตั้งตัวหลังจากที่ล้มเหลวมาหลายสิบปีเพราะทองก็ไม่มีให้ขุดเหมือนในอเมริกาใต้ซึ่งสร้างความร่ำรวยอย่างมหาศาลให้กับสเปน, จึงมีโอกาสซื้อทาสมาใช้ในการปลูกยาสูบซึ่งเริ่มทำเงินให้เวอร์จิเนียบ้างแล้ว

การที่เวอร์จิเนียสร้างระบบทาสขึ้นมาจึงดูเหมือนกับเป็นการ"แหกคอก" จากระบบเศรษฐกิจ กฎหมายและขนบธรรมเนียมของอังกฤษ แต่ในความเป็นจริงแล้วอังกฤษไม่ได้ห้ามหรือคัดค้านการใช้แรงงานทาสในอาณานิคมเลย มิหนำซ้ำยังเป็นพ่อค้าใหญ่ในการค้าทาสระหว่างประเทศแข่งกับพ่อค้าฮอลันดา ในปลายศตวรรษที่ ๑๗ บริษัทรอยัลอัฟริกันของอังกฤษก็สามารถคุมเส้นทางการค้าทาสจากอัฟริกาไปอเมริกาได้ เมื่อผู้นำทางการเมืองของอาณานิคมอเมริกา ๑๓ แห่งร่างแถลงการณ์ถึงรัฐบาลอังกฤษกรณีที่ชาวอาณานิคมไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพตามที่พลเมืองอังกฤษควรจะได้รับในปี ๑๗๗๔ ก่อนการปฏิวัตินั้น, แถลงการณ์ซึ่งร่างโดยตัวแทนจากเวอร์จิเนีย ธอมัส เจฟเฟอร์สัน ก็ได้ระบุถึงความพยายามของอาณานิคมที่จะออกกฎหมายควบคุมการค้าทาส เพื่อนำไปสู่การยุติระบบทาสในอาณานิคม แต่รัฐบาลอังกฤษก็ยับยั้งการออกกฎหมายดังกล่าวมาโดยตลอด[๑๐] เพราะฉะนั้นชาวอาณานิคมอเมริกันจึงมักโทษอังกฤษว่า เป็นตัวการที่ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องมีปัญหาทาสผิวดำต่อมาอีกหลายปี แต่แถลงการณ์ดังกล่าวก็ต้องพิจารณาในแง่การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างอาณานิคมกับอังกฤษด้วย เพราะว่าชาวอาณานิคมด้วยกันเองก็มีความเห็นขัดแย้งกันอย่างมากในปัญหาการใช้แรงงานทาส กล่าวได้ว่านับตั้งแต่มีการใช้แรงงานทาสก็มีการโต้เถียงกันระหว่างคนผิวขาวด้วยกันว่าควรหรือไม่ควรใช้แรงงานทาส ซึ่งขัดกับความรู้สึกและความเชื่อของหลายคนที่เห็นว่าการเอาคนลงเป็นทาสนั้นเป็นการกระทำที่ป่าเถื่อนและไร้มนุษยธรรม แต่ผลก็คือฝ่ายที่สนับสนุนการใช้แรงงานทาสมักเป็นฝ่ายชนะและมีเสียงข้างมากมาตลอด โดยเฉพาะในอาณานิคมทางใต้ แม้ตัวเจฟเฟอร์สันและวอชิงตันเองซึ่งถือว่าเป็น"บิดาของสหรัฐอเมริกา" เป็นผู้นำในการต่สู้เพื่อสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ถึงกับประกาศอย่างหนักแน่นในคำประกาศอิสรภาพของอเมริกาเมื่อปี ๑๗๗๖ นั้น ก็ยังมีทาสในบ้านเป็นร้อย หลังจากได้เป็นประธานาธิบดีแล้ว วอชิงตันก็ยังไม่ได้ปล่อยทาสของตนให้เป็นอิสระ วอชิงตันระบุในพินัยกรรมว่าให้ปลดปล่อยทาสของตนเป็นอิสระหลังจากที่ภรรยาเสียชีวิตแล้ว ส่วนเจฟเฟอร์สันนั้นยังคงมีทาสของตัวไว้จนตลอดชีวิต ซึ่งเป็นรอยด่างอันหนึ่งที่ทำให้คนวิพากษ์เจฟเฟอร์สันและ"บิดาแห่งสหรัฐอเมริกา"ได้ตลอดเวลาว่า ตะโกนหาเสรีภาพแต่ก็ไม่ยอมปลดปล่อยทาสแม้กระทั่งในบ้านตนเอง หลายคนจึงสรุปว่าเสรีภาพและประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกานั้นสร้างขึ้นมาและค้ำจุนด้วยระบบทาสที่ปราศจากเสรีภาพ[๑๑]

---

๑๐. Thomas Jefferson, "A View of the Rights of British America", in M.D. Peterson ed., The Portable Thomas Jefferson, New York: The Viking Press, 1975, p. 14-15.

๑๑. Edmund S. Morgan, American Freedom American Slavery: The Ordeal of Colonial Virginia, New York: W.W.Norton, 1975. p.114; David B. Davis, The Problem of Slavery in the Age of Revolution 1770-1823, Ithaca & London: Cornell University Press. 1975, pp. 164-196.

กำเนิดและพัฒนาการของระบบทาสในอเมริกาแสดงให้เห็นถึงการก่อรูปและคลี่คลายขยายตัวของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเริ่มจากรูปแบบที่ยังไม่เด่นชัดไม่แน่นอน ไม่ว่าจะมองในด้านความสัมพันธ์ทางการผลิตระหว่างนายทาสกับทาส ระหว่างอำนาจรัฐกับระบบทาส หรือทางด้านกฎหมายและความคิดก็ตามไปสู่รูปแบบที่เด่นชัดแน่นอนมากขึ้น ในศตวรรษที่๑๘ รากฐานทางเศรษฐกิจของระบบทาส และอุดมการณ์ ตลอดจนกฎหมายและศาสนาคริสเตียนล้วนมีฐานะและบทบาทที่แน่นอนในการสนับสนุนค้ำจุนระบบทาส ในทางกลับกันระบบทาสก็มีผลกระทบต่อรัฐ ระบบเศรษฐกิจ กฎหมายและศาสนาอย่างแยกกันไม่ออก จนอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมทางใต้นั้นก็คือวัฒนธรรมของระบบทาสนั่นเอง

พิจารณาจากกำเนิดของระบบทาสในสองอาณานิคมอเมริกาทางใต้ได้แก่ เวอร์จิเนีย และแคโรไลน่า แล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่า ความต้องการใช้แรงงานทาสเป็นผลมาจากการพัฒนาของการผลิตสินค้าและตลาดในอาณานิคม อีกด้านหนึ่งก็คือการขาดแหล่งสนองแรงงานภายในอาณานิคมเอง ทั้ง ๆ ที่ชาวอาณานิคมพยายามนำคนอินเดียนแดงมาใช้แรงงานแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ มิหนำซ้ำยังกวาดล้างคนอินเดียนซึ่งเป็นเจ้าของดินแดนในอเมริกาเสียเกือบสูญพันธุ์ ดังนั้นคนผิวขาวจึงจำต้องมองหาแรงงานจากภายนอกที่จะเอามาใช้แรงได้อย่างถูก ๆ แต่ให้ผลกำไรที่สูง

หลังจากที่ก่อตั้งอาณานิคมเวอร์จิเนียขึ้นในต้นศตวรรษที่ ๑๗ แล้ว อาณานิคมแห่งนี้ก็ประสบกับภาวะขาดแคลนอาหารมาโดยตลอดจนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๖๓๐ จากนั้นจึงมีการออกกฎหมายบังคับให้ทุกคนต้องปลูกข้าวโพดสองเอเคอร์เพื่อกันอดตาย แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เพราะหลายคนไม่ยอมปลูกข้าวโพดหรือเลี้ยงสัตว์ที่ต้องใช้แรงงาน เวลาและที่ดิน ในขณะที่ราคาของยาสูบที่ส่งไปขายยังตลาดอังกฤษให้รายได้อย่างงดงาม จนกระทั่งปี ๑๖๖๐ ชาวอาณานิคมจึงยอมหันมาเพาะปลูกอาหารสำหรับเลี้ยงในอาณานิคม แทบทุกคนเลี้ยงแกะ ปลูกข้าวโพดและยาสูบ ในช่วงนี้เองที่ระบบสังคมและเศรษฐกิจในเวอร์จิเนียเริ่มมีความมั่นคง มีที่ดินมีรายได้จากยาสูบอย่างดีจนพวกเขากล่าวว่าชีวิตในอาณานิคมสุขสบายกว่าในอังกฤษเป็นไหน ๆ แต่คนที่ร่ำรวยและสุขสบายจริง ๆ ก็คือเจ้าหน้าที่ และผู้ถือหุ้นของบริษัทเวอร์จิเนียที่ได้สัมปทานเป็นเจ้าของอาณานิคมเวอร์จิเนีย ขณะเดียวกันรายได้ของบริษัทกลับไม่พอกับการลงทุนและรายจ่ายของบริษัทในอาณานิคมจนต้องล้มบริษัทไป และรัฐบาลอังกฤษเข้ามาดำเนินกิจการอาณานิคมต่อ[๑๒] ในช่วงนี้เองที่การใช้ทาสในเวอร์จิเนียเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ปัจจัยสำคัญอันหนึ่งก็คือชาวอาณานิคมสามารถควบคุมโรคระบาดและอัตราการตายที่สูงมากตั้งแต่ก่อตั้งอาณานิคมเป็นต้น

---

๑๒. E. Morgan, Op.Cit., p. 114

มา ถ้าหากว่าอัตราการตายยังสูง การนำทาสเข้ามาใช้ก็หมายความว่าเสี่ยงต่อการขาดทุนอย่างแน่นอน ผลกำไรจากการใช้แรงงานทาสนั้นมักจะได้จากการใช้แรงงานในระยะยาว โดยลงทุนมากหน่อยในระยะแรก ตั้งแต่การซื้อทาสมาแล้วก็ต้องนำมาฝึกงาน ปรับตัวให้เข้ากับภูมิอากาศซึ่งจะต้องใช้เวลาเป็นปี กว่าจะสามารถใช้แรงงานทาสได้อย่างเต็มที่

การใช้ทาสในแคโรไลน่ามีประวัติแตกต่างจากเวอร์จิเนียอยู่บ้าง ชาวอาณานิคมที่ก่อตั้งแคโรไลน่านั้นอพยพมาจากอาณานิคมบาร์เบโดส พวกนี้มีทุน มีบทเรียนของการตั้งอาณานิคม และที่สำคัญคือมีการใช้แรงงานทาสมาแล้ว เมื่ออพยพมาตั้งแคโรไลน่าพวกนี้ก็นำเอาทาสติดมาด้วย แต่ในปีแรก ๆ ของการสร้างอาณานิคม ความแตกต่างระหว่างคนงานผิวขาวและดำก็ยังไม่มาก เหมือนกับระยะหลังเมื่อแคโรไลน่าเริ่มทำการผลิตเพื่อตลาดนอกอาณานิคม นั่นหมายความว่าสามารถเลี้ยงดูภายในอาณานิคมและมีผลผลิตเหลือมากพอส่งออกขายยังที่อื่น หลังปี ๑๖๙๕ แรงงานทาสจึงก่อรูปขึ้นเป็นแรงงานหลักของอาณานิคม การใช้แรงงานทาสในแคโรไลน่ามีเหตุผลพิเศษอีกสองประการคือ ประการแรกพืชหลักของอาณานิคมได้แก่ข้าวเนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มและมีน้ำขังอยู่มาก ทาสผิวดำจากอัฟริกามีความสามารถในการปลูกข้าวได้ดีกว่าคนผิวขาว อีกประการหนึ่งคือภูมิต้านทานโรค โดยเฉพาะมาเลเรียซึ่งระบาดชุกชุมมากในแคโรไลน่า คนผิวขาวตายไปเป็นจำนวนมาก ในขณะที่คนผิวดำสามารถอยู่รอดได้มากกว่า ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ อาณานิคมเวอร์จิเนียใช้เวลานานกว่าแคโลไลน่าในการรับเอาระบบทาสมาใช้เป็นรูปแบบหลักของแรงงานในการผลิต คำตอบหนึ่งก็คือการก่อรูปของชนชั้นเจ้าทาสในเวอร์จิเนียนั้นกินเวลานานกว่าในแคโรไลน่า ความสามารถในการผลิตเพื่อตลาดของเวอร์จิเนียก็ต่ำกว่าแคโรไลน่าเมื่อเทียบในระยะต้นของการก่อตั้งอาณานิคมด้วยกัน อย่างไรก็ตาม อาณานิคมทั้งสองแห่งก็มีจุดร่วมกันคือเมื่อสามารถทำการผลิตส่วนเกินได้แล้ว การใช้แรงงานทาสอย่างเป็นระบบก็เกิดขึ้นตามมา กล่าวโดยสรุปก็คือ"ก่อนที่ระบบทาสจะเกิดขึ้น จำต้องมีระดับการผลิตที่แน่นอนเกิดขึ้น และก็ต้องมีการแบ่งปันผลผลิตอย่างไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้นแล้วเหมือนกัน"[๑๓]

ในอาณานิคมแมรี่แลนด์ กฎหมายได้ระบุฐานะของทาสว่าคือ บุคคลที่มีพันธะต้องรับใช้นายตลอดชีวิต จากกฎหมายนี้ทำให้สามารถแยกระหว่างทาสกับคนใช้ได้ ตามกฎหมายนี้คนใช้คือ บุคคลที่รับใช้นายตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญา ปัญหาที่น่าสงสัยคือทำไมคนดำจึงไม่อาจทำสัญญาเป็นคนใช้เหมือนคนขาวเพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการตกเป็นทาสในเวลาข้างหน้า เหตุผลที่นักประวัติศาสตร์ค้นพบก็คือคนขาวมีอคติทางเชื้อชาติและการเหยียดผิว ทำให้ไม่ยอมรับคนดำใน

๑๓. Engels, Op. Cit., p. 204; M.I. Finley, Ancient Slavery and Modern Ideology, New York, 1980, p.68

การทำสัญญา ซึ่งเท่ากับมีความเท่าเทียมกันในทางสังคมและกฎหมาย ระบบกฎหมายของอาณานิคมทางใต้จึงสะท้อนความขัดแย้งในสังคมอย่างเด่นชัด ด้านหนึ่งอุดมการณ์ของกฎหมายในยุคนี้สะท้อนความคิดของชนชั้นนายทุนในการปกป้องทรัพย์สินส่วนตัวของปัจเจกชน แต่อีกด้านหนึ่งในสังคมทาสเช่นนี้ กฎหมายนี้ก็ยังต้องสร้างเหตุผลในการทำให้ คนผิวดำไม่ใช่**คน**แต่เป็นเพียง**ทรัพย์สิน** หรือ**สิ่งของ**เท่านั้น กฎหมายนายทุนในระบบทาสจึงเผยให้เห็นถึงรากฐานของความไม่เท่าเทียมกันอย่างโจ่งแจ้งในอุดมการชนชั้นนายทุนที่มักอ้างว่า **"ทุกคนในสังคมนี้มีความเท่าเทียมกันต่อหน้ากฎหมาย"** การที่กฎหมายของอาณานิคมสามารถกำหนดให้ทาสเป็นทรัพย์สินหรือสิ่งของได้ จึงแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการอีกก้าวหนึ่งของชนชั้นนายทาสที่มีความสามารถในการปกครอง และทำให้สังคมยอมรับและปฏิบัติตามหลักการที่ขัดกับเหตุผลและความเป็นจริงได้ กฎหมายทาสในอาณานิคมทางใต้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นในราวกลางศตวรรษที่ ๑๘ ซึ่งระบุถึงฐานะของทาสว่าเป็นตลอดชีวิต, ฐานะของลูกกำหนดตามสายมารดา, ทาสมีฐานะเป็นทรัพย์สินหรือสิ่งของของเจ้าของ, ทาสไม่มีสิทธิใด ๆ ทั้งสิ้นแม้กระทั่งการป้องกันตนเองจากการทำร้ายของคนผิวขาว, การเดินทางออกนอกบริเวณไร่ของนายทาสจะต้องมีหนังสือรับรองจากนายก่อนทุกครั้ง, และฆ่าทาสตายไม่ถือว่าเป็นความผิดทางอาญาสำหรับนายทาส เนื่องจากศาลพิจารณาว่านายทาสย่อมไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไปทำลายทรัพย์สินของตนเอง

ในสมัยอยุธยาทาสไทยก็ถูกซื้อขายเหมือนกับทรัพย์สินชิ้นหนึ่ง การซื้อขายต้องมีสัญญาหรือกรมธรรม์ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ทางกฎหมายต่อเมื่อไปทำสัญญาต่อหน้าตุลาการ ข้อบังคับให้ทำสัญญาซื้อขายทาสต่อทางการมีความสำคัญมากขึ้นโดยเฉพาะหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง เนื่องจากมีทาสจำนวนมากที่ไม่มีนาย และมีการลักพาตัวไปขายเป็นทาสกันมากขึ้น อย่างไรก็ตามนายทาสไม่มีสิทธิฆ่าทาสหรือกระทำการอันเป็นเหตุให้ทาสถึงแก่ความตาย พฤติกรรมดังกล่าวของนายทาสมีความผิดฐานฆาตกรรมและถูกลงโทษตามอาญา นอกจากนั้นทาสชายยังมีสิทธิแต่งงานกับทาสหรือกับเสรีชนได้โดยไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากนายก่อน แต่ทาสหญิงต้องได้รับอนุญาตจากนายก่อน ลักษณะดังกล่าวอาจแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของลัทธิพ่อบ้านและฐานะของผู้หญิงที่ต่ำกว่าผู้ชายแม้เป็นทาสด้วยกันก็ตาม แต่ในระยะต้นของรัฐไทยและในอาณาจักรล้านนาไทย การแต่งงานระหว่างทาสกับไทถือว่าผิดกฎหมายและประเพณี[๑๔] เมื่อเทียบระหว่างฐานะของทาสไทยกับทาสผิวดำในอเมริกาแล้ว จะเห็นความแตกต่างที่สำคัญอันหนึ่งคือฐานะของทาสที่เป็นทรัพย์สิน

---

๑๔. Turton, Op.Cit., p. 269

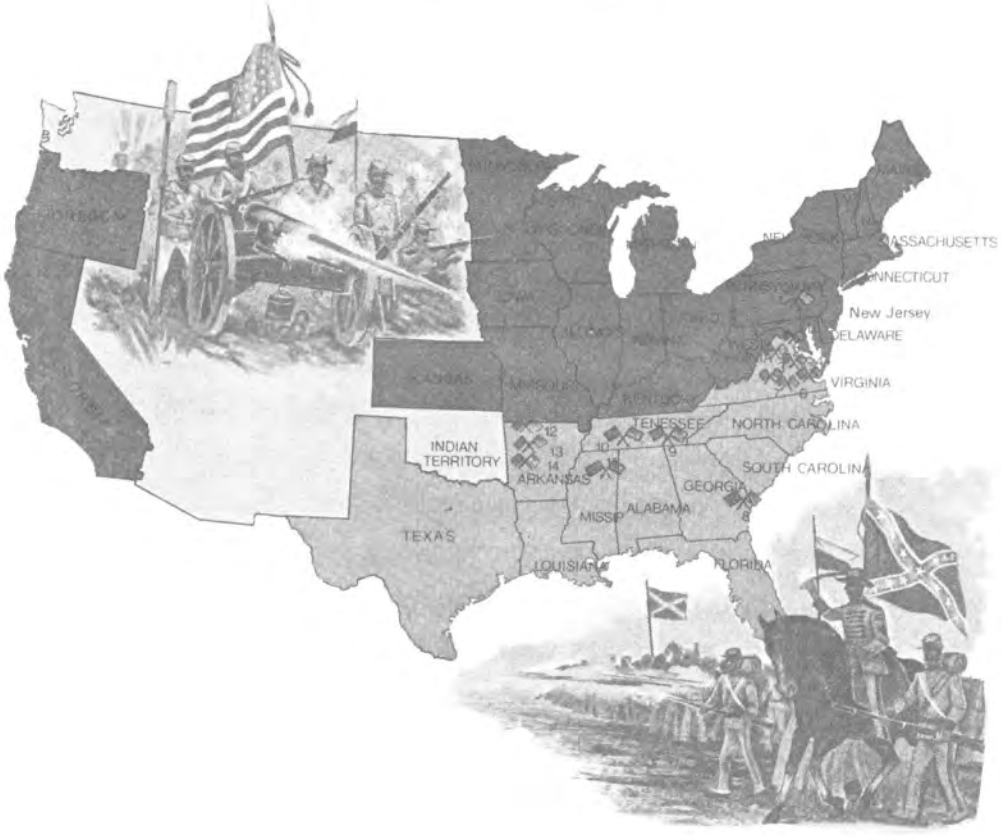
ในสังคมทาสของอเมริกาที่มีโครงครอบทางการเมืองของชนชั้นนายทุน และระบบเศรษฐ-กิจผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับระบบทุนนิยมโลก ทำให้ฐานะของทาสมีความขัดแย้งในตัวมันเองอย่างมาก ความขัดแย้งของทาสที่เป็นทั้ง**คน**และ**สิ่งของ**ในเวลาเดียวกันนั้นมีรากฐานมาตั้งแต่ยุคทาสของกรีก-โรมันโบราณ ซึ่งกำหนดว่าทาสเป็นเพียงเครื่องมือพูดได้ นักปรัชญาใหญ่อย่างเพลโต้และอริสโตเติ้ลให้อรรถาธิบายว่าทาสเป็นส่วนที่จำเป็นของสังคมซึ่งปกครองโดยปัญญาและเหตุผลอันก่อให้เกิดระเบียบและคุณธรรมในสังคม ทาสไม่ใช่คน(ซึ่งในที่นี้คือพลเมืองกรีกหรือโรมันนั่นเอง) เพราะขาดคุณธรรมและปัญญามาแต่กำเนิด เมื่อคริสเตียนก้าวขึ้นมาเป็นศาสนาประจำรัฐ พวกทาสก็ได้รับการรับรองว่าถูกต้องเพราะทาสคือ **"การถูกลงโทษเนื่องมาจากบาปแต่ดั้งเดิม"**[๑๕] ในยุคกลางแม้สถาบันทาสจะไม่มีอยู่ แต่รัฐและศาสนจักรก็ยังต้องรับรองการมีทาสอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะความจำเป็นในการพิทักษ์สถาบันเก่าของสังคมเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นระบบครอบครัว, กรรมสิทธิทรัพย์สินส่วนตัว, ระบบการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนสร้างขึ้นมาบนหลักการที่คล้ายคลึงกันในการเอาคนลงเป็นทาส พูดให้ถึงที่สุดก็คือสังคมเหล่านี้ยังจำเป็นต้องอาศัยแรงงานส่วนเกินและความไม่เท่าเทียมกันในสังคมอยู่นั่นเอง เมื่อเซนต์ธอมัส อไควนัส "ปฏิวัติ"ความคิดทางศาสนา เหตุผลรองรับการมีทาสก็เปลี่ยนจากบาปแต่ดั้งเดิมมาเป็นกฎของธรรมชาติ ลักษณะสองด้านของทาสที่เป็นคนและสิ่งของทวีความขัดแย้งอย่างมากก็ในศตวรรษที่ ๑๖ และ ๑๗ อันเป็นยุคสมัยที่ชาวยุโรปประกาศทฤษฎีสัญญาสังคม, ความเสมอภาคและสิทธิตามธรรมชาติของบุคคลในสังคม แต่ในเวลาเดียวกันทุนพาณิชย์ก็ขยายตัวบนพื้นฐานของแรงงานทาสนิโกร นักทฤษฎีสัญญาสังคมเช่น จอห์น ล็อค ก็ยังต้องก้มหัวให้กับระบบทาส โดยกล่าวว่าทาสเป็นส่วนหนึ่งของระเบียบสังคม แต่ทาสไม่ได้เข้ามาทำสัญญาในสังคม (คือไม่ได้เป็นสมาชิกที่ถูกต้องของสังคม) ดังนั้นทาสจึงไม่มีสิทธิเสรีภาพตามธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจนักที่ล็อคเองเป็นคนเขียนธรรมนูญของอาณานิคมแคโรไลน่าที่กำหนดอย่างชัดเจนถึงการใช้แรงงานทาสและฐานะทางกฎหมายของทาส ดังนั้นมาถึงยุคแห่งความรุ่งเรืองทางปัญญาของยุโรป ระบบทาสในสังคมก็เลยกลายเป็นความถูกต้องในทางเหตุผลและกฎหมาย

เมื่อทาสเป็น**สิ่งของ**ที่ไม่มี**เจตน์จำนง**ของตนเอง ทาสก็ไม่อาจเป็นปัจเจกชนและไม่อาจเป็นเจ้าของทรัพย์สินใด ๆ ได้ ทาสไทยตามกฎหมายตราสามดวงสามารถเป็นเจ้าของทรัพย์สินและยกมรดกในทรัพย์สินให้แก่ลูกหลานได้ ทาสไทยจึงยังไม่เข้าข่ายของการเป็น"**สิ่งของ**" ความแตกต่างในอุดมการณ์ของระบบทาสหรือตัวทาสนั้นสืบเนื่องมาจากพื้นฐานเศรษฐกิจสังคมที่ต่าง

---

๑๕. Davis, The Problem of Slavery in Western Culture, Ithaca: Cornell University Press, 1969,- p. 90.

MASSACHUSETTS
CONNECTICUT
New Jersey
DELAWARE
VIRGINIA
TENESSEE
NORTH CAROLINA
SOUTH CAROLINA
GEORGIA
ALABAMA
INDIAN TERRITORY
ARKANSAS
TEXAS
FLORIDA

กัน บทบาทของทาสในสังคมไทยที่เป็นหลักได้แก่ การเป็นแรงงานให้กับเจ้านายซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นกิจการงานบ้าน การรับใช้และการประดับบารมีของเจ้านาย มากกว่าจะเป็นการผลิตอย่างขนานใหญ่ในทางเกษตรหรือหัตถกรรมด้านต่าง ๆ อันมีผลต่อการค้าขายในตลาด, หรือไม่ก็ถูกใช้เป็นอำนาจต่อรองทางการเมืองระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง[๑๖] แต่ในทางปฏิบัติ นายทาสอเมริกันก็เจอทางตันเหมือนกันถ้าขืนเดินตามกฎหมายทุกตัวอักษร ถ้าว่ากันตามกฎหมาย ทาสไม่มีเจตน์-จำนงที่เป็นของตนเอง ดังนั้นถ้าหากทาสไปฆ่าคนตายก็ย่อมไม่มีความผิดทางกฎหมาย เช่นเดียวกับม้าหรือแกะย่อมไม่อาจนำมาขึ้นศาลพิจารณาโทษได้ และปัญหานี้ก็เป็นเรื่องใหญ่สำหรับนายทาสในอาณานิคมอย่างมาก เพราะการลุกฮือ การกบฏและการหลบหนีของทาสเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่วาระแรกที่พวกเขาถูกบังคับลงเป็นทาส ดังนั้นกฎหมายในอาณานิคมจึงต้องระบุพิเศษ ในกรณีที่ทาสกบฏหรือฆ่าผู้อื่นให้ถือว่ามีเจตน์จำนงเหมือนกับคนทั่วไปที่เป็นอิสระ ดังนั้นกฎหมายของชนชั้นนายทาสจึงสามารถเขียนให้ทาสเป็น**สิ่งของ**หรือให้เป็น**คน**ก็ได้:-

เท่าที่กล่าวมานี้ก็เป็นด้านหนึ่งของระบบทาสในอาณานิคมอเมริกา โดยเฉพาะทางใต้ซึ่งแตกต่างจากทางเหนืออยู่บ้าง นอกจากนั้นภาพดังกล่าวของสังคมอเมริกาไม่ได้หยุดนิ่งหรือเดินไปตามตัวบทกฎหมายหรือทฤษฎีการเมืองอะไรตลอดเวลา ในโลกของความเป็นจริง แม้ในสังคมทาสที่ความสัมพันธ์ระหว่างทาสกับนายทาสไม่มีทางเป็นมิตรกันได้เพราะยืนอยู่บนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ตรงข้ามกันอย่างสิ้นเชิงนั้น ก็ยังมีช่องทางที่ทำให้ความสัมพันธ์ด้านปฏิปักษ์ระหว่างสองชนชั้นลดอัตราของความเป็นปฏิปักษ์ลง แน่นอนคนที่ได้ประโยชน์อย่างมากจากการคลี่คลายความสัมพันธ์ทางชนชั้นแบบนี้ย่อมได้แก่นายทาสอย่างไม่ต้องสงสัย แต่ขณะเดียวกันก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าทาสเองก็มีความพอใจในผลประโยชน์ที่ได้รับบ้างไม่มากก็น้อย เช่นการได้รับที่ดินผืนเล็ก ๆ สำหรับปลูกผักทำสวนครัว และสามารถนำผลผลิตไปขายในตลาดในวันหยุดงานคือในวันอาทิตย์ได้ รายได้พิเศษนี้ตกเป็นของทาสเอง แต่ถ้านายทาสเกิดเหี้ยมขึ้นมาก็สามารถถือเอารายได้พิเศษของทาสมาเป็นของตนได้ตามกฎหมายที่ว่า ทาสไม่อาจเป็นเจ้าของทรัพย์สินได้ ดังนั้นในระยะเวลาหนึ่งทั้งนายและทาสต่างก็พยายามเรียนรู้ในการที่จะอยู่ร่วมกัน นายทาสก็เหมือนกับชนชั้นปกครองทั่วไปที่เรียนรู้ว่า ในที่สุดแล้วอำนาจการบังคับใด ๆ ก็ตามย่อมไม่สามารถกดขี่คนอยู่ได้ตลอดเวลา แม้จะเขียนขึ้นเป็นกฎหมายหรือทฤษฎีว่าคนส่วนนั้นไม่ใช่**คน**ไม่อาจมีปัญญาคิดเหมือนอย่าง

---

๑๖. cf. Akin Rabibhadana, "Clientship and Class Structure in the Early Bangkok Period", in **Change and Persistence in Thai Society**, G.William Skinner and A.Thomas Kirsch, eds., Ithaca:-Cornell University Press, 1975; Charnvit Kasetsiri, **The Rise of Ayudhya**, Oxford University Press, 1976; Tej Bunnag, **The Provincial Administration of Siam 1829-1915: The Ministry of Interior under Prince Damrong Rajanubhab**, Kuala Lumpur: Oxford University Press,-1977.

คนผิวขาวได้ ก็ตาม ลึกลงไปในห้วงสำนึกบรรดานายทาสเหล่านี้รู้ดีว่าทาสของตัวนั้นไม่ใช่**สิ่งของ**ที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิดอะไร, ไม่ใช่คนโง่หรือไร้ซึ่งอารยธรรมตามคัมภีร์และทฤษฎีต่าง ๆ ที่บอกเอาไว้ ดังนั้นในศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ ระบบทาสอเมริกันจึงพัฒนาความสัมพันธ์แบบลัทธิพ่อบ้านขึ้น โดยการที่นายทาสวางตัวเองอยู่ในฐานะของพ่อบ้านที่ดูแลรับผิดชอบทาสเหมือนกับเป็นสมาชิกในครอบครัว(แต่ไม่ใช่เท่าเทียมกับศรอบครัวของนายทาส) ส่วนทาสเองก็มีหน้าที่ทำการงานตามคำสั่งของนายอย่างดีเพื่อจะได้รับผลตอบแทนจากนายในด้านชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งงาน มีลูก เจ็บไข้ได้ป่วยหรือกระทั่งการตาย ผลจากความสัมพันธ์แบบลัทธิพ่อบ้านก็คือ นายทาสสามารถแก้ความขัดแย้งในตัวทาสที่เป็น**คน**กับเป็น**สิ่งของ**ลงไปได้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ก็เท่ากับยอมรับฐานะว่าทาสก็คือคนนั่นเอง สำหรับทาส, ระบบพ่อบ้านบั่นทอนจิตสำนึกทางชนชั้นและในที่สุดจะประนีประนอมความขัดแย้งทางชนชั้นและทางเชื้อชาติลงไป[๑๗] ความสำเร็จของนายทาสอเมริกันในความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ แสดงออกในการที่สังคมทาสอเมริกาสามารถผลิตประชากรทาสผิวดำขึ้นมาได้เองอย่างพอเพียงกับความต้องการของการผลิตทางเศรษฐกิจ โดยไม่ต้องพึ่งพาการซื้อทาสจากตลาดนอกอาณานิคมเหมือนดังที่อื่น ๆ[๑๘]

ประการสุดท้ายสังคมทาสในอเมริกาทางใต้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการผลิตแบบทาสที่เกิดขึ้น และพัฒนาไปภายใต้ระบบทุนนิยมโลก ดังนั้นสังคมทาสทางใต้โดยเฉพาะหลังจากการปฏิวัติจากอังกฤษแล้ว จึงพัฒนารูปแบบของทุนนิยมขึ้นมาบ้างเหมือนกัน เช่นธนาคาร, การค้า, ระบบเครดิต แต่ในด้านลึกสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีบทบาทแตกต่างไปจากทางเหนือซึ่งพัฒนาระบบทุนนิยมอย่างสมบูรณ์แบบ ดังเช่นการธนาคารหรือการค้า แทนที่จะมุ่งไปสู่การขยายตลาดและการผลิตทางอุตสาหกรรมมากขึ้น การณ์กลับตรงกันข้าม สถาบันเหล่านี้มีอยู่เพื่อค้ำจุนผลประโยชน์และความต้องการของชนชั้นนายทาส ที่เป็นเจ้าที่ดินและการผลิตเกษตรกรรมขนาดใหญ่ พวกนี้ไม่สนใจการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพราะสามารถหาซื้อสินค้าดี ๆ ราคาแพงจากยุโรปมาใช้ได้อย่างสบาย พวกที่อยากให้มีอุตสาหกรรมของตนเองบ้างก็คือ พวกพ่อค้า ชาวไร่ระดับกลางและเล็กที่มีทาสจำนวนน้อยหรือไม่มีเลย แต่พวกนี้ก็ไม่มีทุนและอำนาจทางการเมืองที่จะผลักดันนโยบายดังกล่าวนี้ได้ นายทาสส่วนมากยังทำการผลิตเกษตรแบบดั้งเดิม คืออาศัยแรงงานทาสให้มาก

---

๑๗. E.Genovese, Roll, Jordan Roll; The World the Slaves Made, New York: Vintage Books, 1972, p. 4-7.

๑๘. A. Kulikoff, "A Prolifick People: Black Population Growth in the Chesapeake 1700-1790", in Southern Studies, Winter 1977, pp. 396-417.

แทนที่จะปรับปรุงหรือส่งเสริมวิธีการผลิตให้ได้ผลดีขึ้น เมื่อที่ดินเสื่อมคุณภาพก็ย้ายหรือขยายที่ดินออกไปเรื่อย ๆ เพราะพวกนี้คุมที่ดินและแรงงานไว้ในมืออย่างมาก มีแต่นายทาสแถวแคโรไลน่าทางใต้และจอร์เจียที่ต้องสนใจวิธีการเพาะปลูกมากหน่อย เนื่องจากที่ดินค่อนข้างจำกัดและขยายออกไปยาก ส่วนที่มีอยู่ก็มีคุณภาพไม่ดีมากนัก ในทางความคิด ชนชั้นนายทาสทางใต้ได้พัฒนารูปการจิตสำนึกของชนชั้นตนขึ้น ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างนายกับทาสและการผลิตเกษตรกรรม ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับจิตสำนึกของชนชั้นขุนนางเจ้าที่ดิน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ลอกแบบมาจากขุนนางอังกฤษทุกกระเบียดนิ้ว ตั้งแต่การศึกษาที่ต้องท่องจำภาษากรีก โรมัน และละตินทุกเช้า ไปจนถึงการปฏิบัติตัวแบบ "สุภาพบุรุษ" ถือคติของ "อัศวิน"ในยุคกลาง ไม่ยอมให้ใครมาลบหลู่ดูหมิ่นศักดิ์ศรีของตนได้ ถ้าขัดแย้งกันก็ท้า "ดวล"กันให้สิ้นเรื่อง ไม่ต้องไปฟ้องร้องต่อศาลให้เสียเวลา ต่อสตรีต้องให้เกียรติและยกย่องฐานะของสตรีในสังคม แต่ปรากฏว่าทาสผู้หญิงถูกข่มขืนและถูกทำเป็นเมียน้อยหรือเครื่องมือทางเพศของนายทาสไม่ใช่น้อยทีเดียว ทั่วทั้งทวีปอเมริกาเหนือและใต้ มีแต่สังคมทาสในทางใต้และในบราซิลเท่านั้นที่นายทาสผิวขาวสมสู่และมีความสัมพันธ์ทางเพศกับทาสหญิงผิวดำอย่างมาก กล่าวโดยสรุปนายทาสเจ้าที่ดินเหล่านี้ไม่ใช่เป็นชนชั้นนายทุนสมัยใหม่ หากแต่ต้องดัดแปลงวิธีคิดและระบบเศรษฐกิจให้เข้ากับระบบทุนนิยมโลก สังคมของพวกนายทาสทั้งทางความคิดและทางวัตถุล้วนเดินไปในทิศทางที่เป็นปฏิปักษ์กับระบบทุนนิยม แม้พวกนี้จำต้องประนีประนอมกับทุนนิยมอยู่บ้างก็ตาม[๑๙] ฉากสุดท้ายของนายทาสอเมริกันคือสงครามกลางเมือง ที่คนทางใต้(ทั้งนายทาสและไม่ใช่นายทาส)เรียกว่า **"สงครามเพื่ออิสรภาพของทางใต้"** เป็นความพยายามครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์ที่ชนชั้นนายทาสจะสถาปนาอาณาจักรทาสขึ้นอย่างสมบูรณ์ในทางใต้ ที่จะท้าทายกับระบบทุนนิยม เพื่อแสดงให้โลกเห็นว่าระบบทาสนั้นมีความเหนือกว่าระบบการผลิตอื่น ๆ โดยเฉพาะระบบทุนนิยม การประลองกำลังครั้งสำคัญกับรัฐทางเหนือจึงเป็นการตัดสินทางการเมืองที่สำคัญที่สุดสำหรับชนชั้นนายทาสและของสหรัฐอเมริกา ในที่สุดฉากสุดท้ายของนายทาสก็จบลงด้วยโศกนาฏกรรมในมหายุทธที่พวกเขาคิดว่ามันจะเป็นมหากาพย์ที่คนรุ่นต่อไปจะต้องรำลึกถึง

---

๑๙. Genovese, The Political Economy of Slavery, p. 23.

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : ปัจจุบันและอนาคต

กองแผนงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*

บทนำ

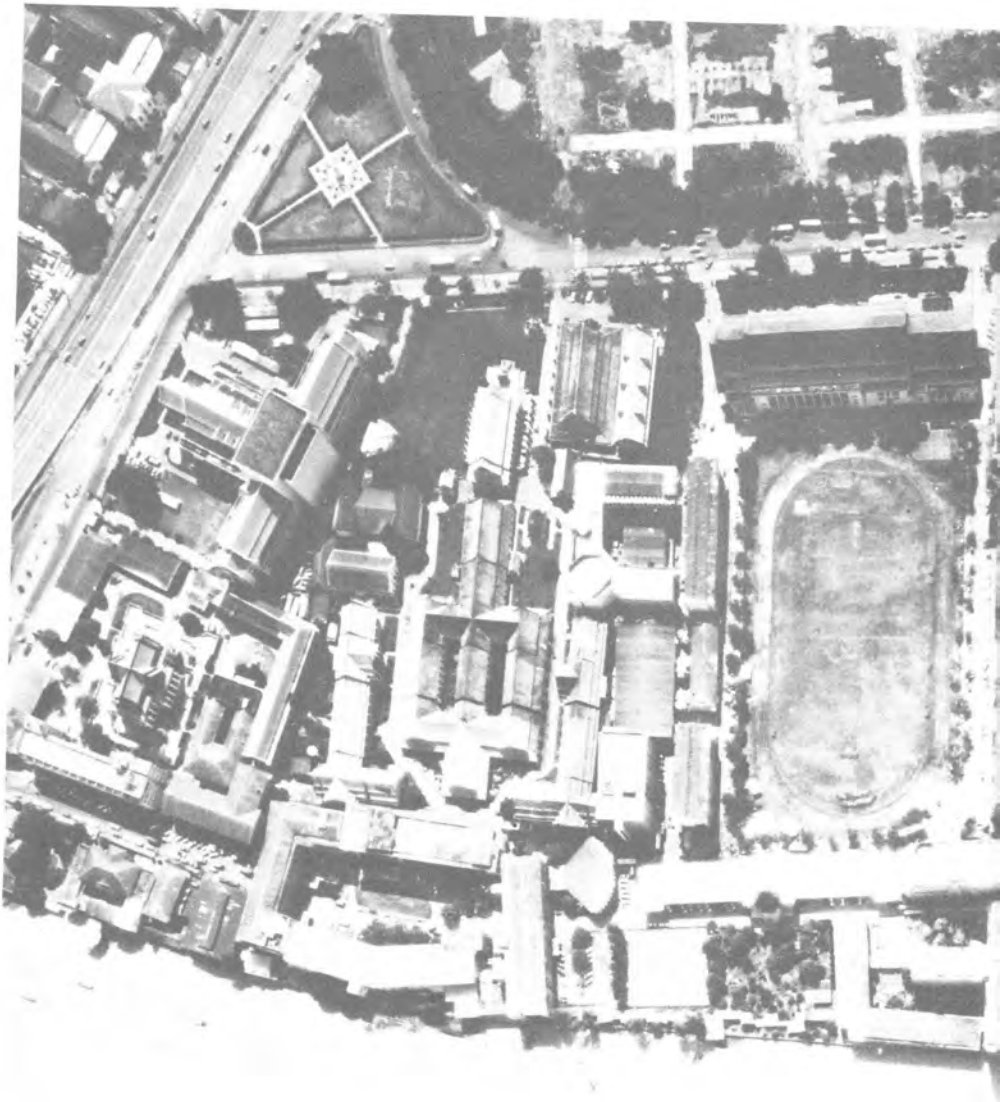
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๖ และทำพิธีเปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๔๗๗ โดยใช้ชื่อว่า **"มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง"** ทำการเปิดสอนแบบตลาดวิชา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น **"มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"** จากนั้นระบบการศึกษาแบบตลาดวิชาจึงค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นระบบการศึกษาเต็มเวลาอย่างปัจจุบัน

ในระหว่างปี ๒๔๙๒-๒๔๙๘ ได้กำเนิดคณะต่าง ๆ ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ และในปี พ.ศ.๒๕๐๕ ได้จัดตั้งคณะศิลปศาสตร์ขึ้นโดยเป็นคณะแรกที่นำความคิดของการศึกษาแบบสหวิชามาใช้ โดยนักศึกษาชั้นปีแรกจะต้องศึกษาหลักสูตรวิชาร่วมที่คณะศิลปศาสตร์ก่อนจึงค่อยแยกตามคณะต่าง ๆ ต่อจากนั้นมาแผนกวารสารศาสตร์และสาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาได้แยกออกจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มาเป็นแผนกอิสระในปี พ.ศ.๒๕๑๓ และ พ.ศ.๒๕๒๐ ตามลำดับ ปัจจุบันได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน และคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ ๕๐ ไร่ มีหน่วยงานต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยรวม ๑๗ หน่วยงาน ด้วยกัน คณะ ๘ คณะ สถาบัน/สำนัก ๘ แห่ง และบัณฑิตวิทยาลัย มีนักศึกษา

---

*ทีมงานประกอบด้วย เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน กองแผนงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : นายชัชวาล พูลบัณฑิตย์ นางยุวพร วิภาวีกุล และ น.ส.เจนจิรา สัจเดว์ (ผู้รับผิดชอบการเขียน)

ในระดับปริญญาตรีและหลังปริญญาตรี ๘,๘๐๖ คน มีบุคลากรในมหาวิทยาลัยทั้งหมด ๑,๘๗๖ คน สภาพการของมหาวิทยาลัยที่มีอาณาบริเวณติดแม่น้ำเจ้าพระยา วัดมหาธาตุ สนามหลวง และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทำให้มหาวิทยาลัยไม่สามารถจะขยายตัวในเขตที่ตั้งนี้ได้อีกแล้ว ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยยังขาดแคลนพื้นที่ทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ อยู่มาก ความขาดแคลนในด้านพื้นที่มีผลทำให้มหาวิทยาลัยไม่สามารถที่จะพัฒนาและขยายกิจกรรมทางด้านผลิตบัณฑิตและบริการวิชาการแก่สังคมได้อย่างเพียงพอ ประกอบกับการเน้นการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยอยู่กับสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ โดยปราศจากการเรียนการสอนสาขาทางด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์อย่างจริงจังในระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยไม่สามารถจัดในลักษณะสหวิชา (Interdisciplinary) เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้กว้างได้อย่างเต็มที่ ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยจึงมีโครงการที่จะขยายสถานที่ของมหาวิทยาลัยไปยังที่ดินของมหาวิทยาลัย ณ ทุ่งรังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ระหว่างกิโลเมตรที่ ๔๑-๔๒ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒,๗๐๐ ไร่ มหาวิทยาลัยได้ก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขณะนี้กำลังเตรียมดำเนินการก่อสร้างอาคารที่จำเป็นเพื่อการขยายไปศูนย์รังสิต ในปี พ.ศ.๒๕๒๙

การขยายมหาวิทยาลัยไปยังศูนย์รังสิตจะทำให้มหาวิทยาลัยสามารถขยายขอบเขตการดำเนินงานทางด้านการผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงด้านศิลปและวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านการผลิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยจะเปิดสอนในด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์อย่างจริงจัง ในขณะเดียวกันก็มุ่งจะใช้ประโยชน์จากการเรียนการสอนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาเสริมให้การผลิตบัณฑิตในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศยิ่งขึ้น โดยมุ่งจัดหลักสูตรในลักษณะสหวิชา อาทิเช่น โครงการธุรกิจพาณิชยนาวี โครงการวิศวกรรมสังคม โครงการพัฒนาเด็กและสตรี ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีการจัดทำหลักสูตรเพื่อการพัฒนาชนบทด้วย อาทิเช่น โครงการสาธารณสุขและอนามัย โครงการแพทย์ชนบท โครงการตลาดการเกษตร ฯลฯ

เพื่อให้ทราบถึงบทบาทและการดำเนินการของมหาวิทยาลัยในปัจจุบันและอนาคตชัดเจนขึ้น ส่วนต่อไปของบทความนี้จะได้กล่าวถึง การบริหารงานของมหาวิทยาลัย นโยบายของมหาวิทยาลัย การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในด้านต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านการวิจัย ด้านการบริการวิชาการแก่สังคม ด้านกิจการนักศึกษา ด้านบริหารทั่วไป ตลอดจนอนาคตของโครงการศูนย์รังสิต และโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเป็นสวัสดิการให้แก่บุตรหลานของบุคลากรของมหาวิทยาลัย

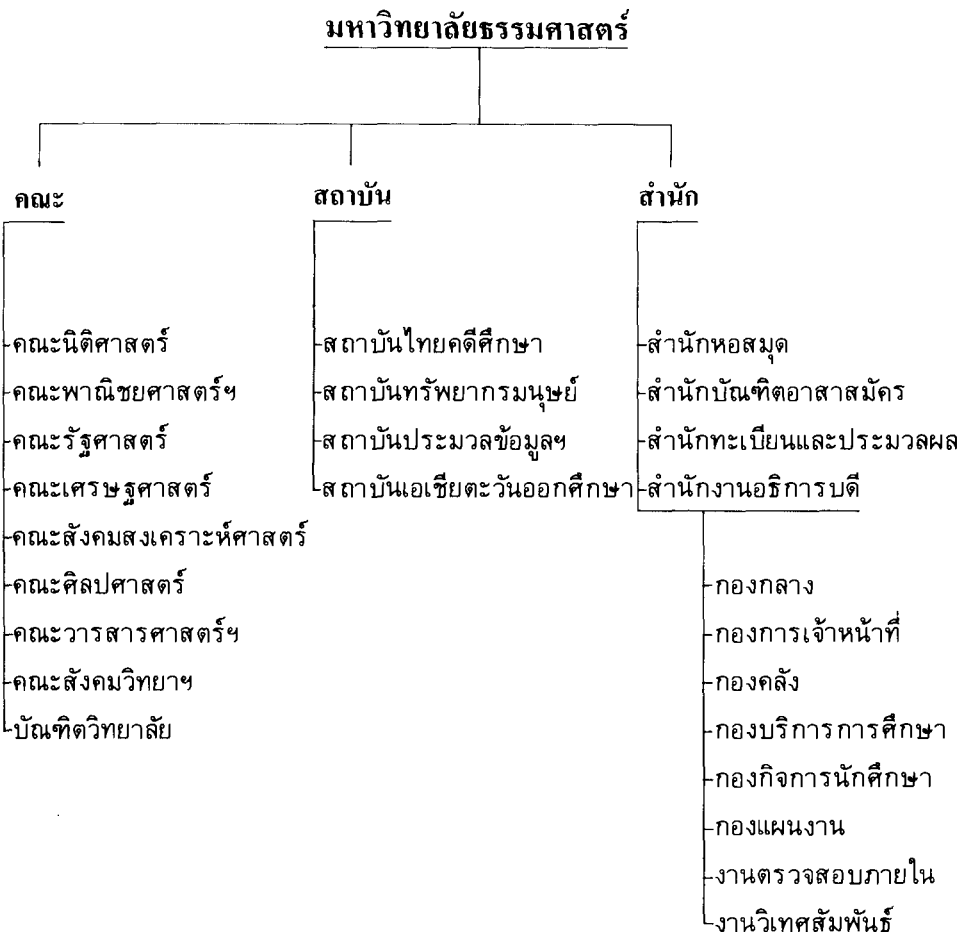
๑. การแบ่งส่วนราชการ

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แบ่งส่วนราชการออกเป็น สำนัก สถาบัน และคณะ (สถานภาพเมื่อต้นเดือนเมษายน ๒๕๒๗) โดยแยกเป็นหน่วยงาน ดังนี้

๑. สำนักงานอธิการบดี
๒. สำนักหอสมุด
๓. สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
๔. สำนักทะเบียนและประมวลผล
๕. สถาบันไทยคดีศึกษา
๖. สถาบันทรัพยากรมนุษย์
๗. สถาบันประมวลข้อมูลเพื่อการศึกษาและการพัฒนา
๘. สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา
๙. คณะนิติศาสตร์
๑๐. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
๑๑. คณะรัฐศาสตร์
๑๒. คณะเศรษฐศาสตร์
๑๓. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
๑๔. คณะศิลปศาสตร์
๑๕. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
๑๖. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
๑๗. บัณฑิตวิทยาลัย

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังมีโครงการสำนักพิมพ์ ซึ่งประกอบด้วย ๓ หน่วยงาน อันได้แก่ สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ และศูนย์หนังสือ โดยหน่วยงานทั้ง ๓ นี้ ดำเนินงานในลักษณะธุรกิจทั่วไป แต่ทำตามข้อบังคับว่าด้วยโครงการสำนักพิมพ์ซึ่งได้รับอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา

แผนภูมิการแบ่งส่วนราชการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปลายแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ นี้ มหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะปรับปรุงขยายสถานภาพของหน่วยงานต่าง ๆ หลายหน่วยงาน เพื่อรองรับภารกิจของมหาวิทยาลัย สำหรับหน่วยงานที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการยกสถานภาพและขยายขอบเขตของงานได้แก่

๑) งานแนะแนวการศึกษา สังกัดกองกิจการนักศึกษา สำนักงานอธิการบดี ขยายขึ้นเป็นสำนักแนะแนวการศึกษาขึ้นตรงต่อมหาวิทยาลัย
๒) งานเสริมการศึกษา สังกัดกองบริการการศึกษา สำนักงานอธิการบดี ขยายขึ้นเป็นสำนักเสริมการศึกษาขึ้นตรงต่อมหาวิทยาลัย
๓) สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ขยายขึ้นเป็นสถาบันพัฒนาชนบทขึ้นตรงต่อมหาวิทยาลัย
๔) ศูนย์สนเทศเพื่อการวิจัยไทยศึกษา จัดตั้งขึ้นใหม่โดยความร่วมมือระหว่างสำนักหอสมุดกับสถาบันไทยคดีศึกษา
๕) คณะวิทยาศาสตร์เพื่อการพัฒนา จัดตั้งขึ้นใหม่จะดำเนินการเรียนการสอนทางวิทยาศาสตร์

๒. งานด้านวิชาการ

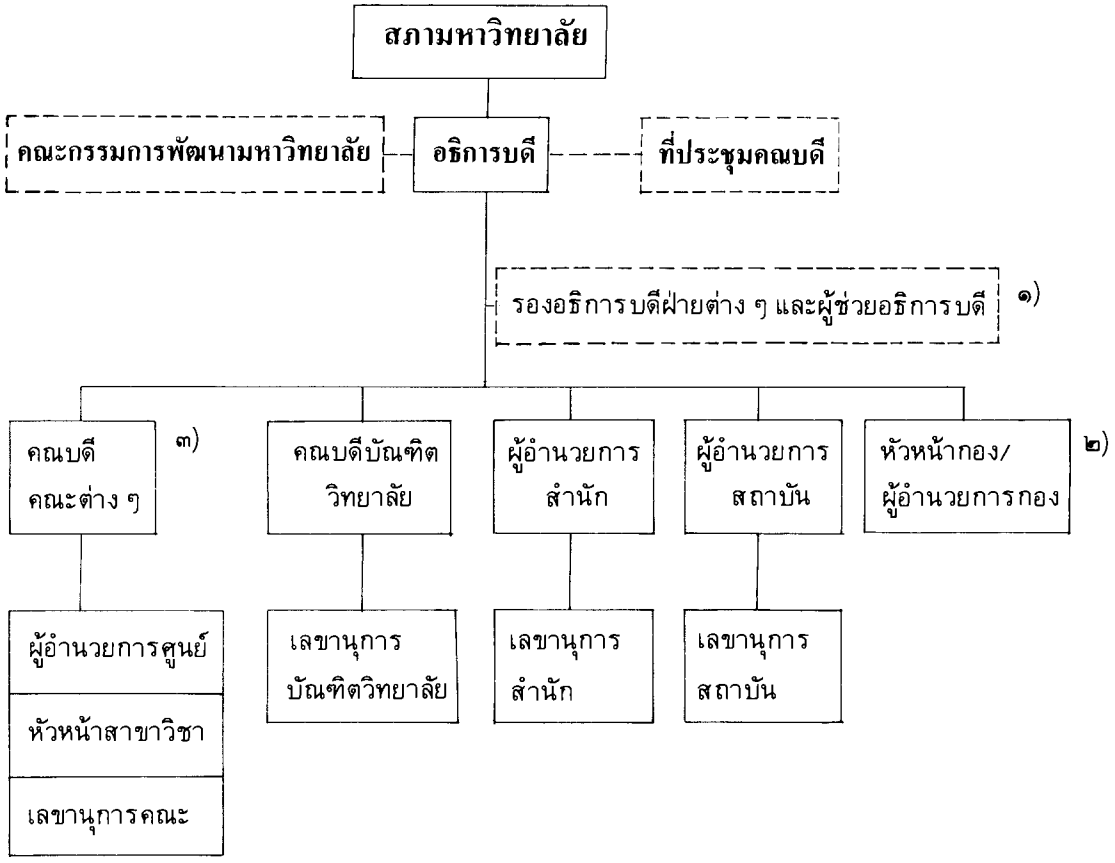
งานด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ดำเนินการโดยคณะ สถาบัน สำนัก โดยมีรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการและกองบริการการศึกษาเป็นฝ่ายประสานงาน งานด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยแบ่งออกได้ ๕ ด้านด้วยกัน คือ

๑) **งานผลิตบัณฑิต** แบ่งออกได้เป็น ๒ ด้าน คือ

๑.๑ ระดับปริญญาตรี

๑.๒ ระดับหลังปริญญาตรี

๑.๑ **ระดับปริญญาตรี** มหาวิทยาลัยได้เริ่มดำเนินการผลิตบัณฑิตปริญญาตรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยในระยะแรกบัณฑิตที่ผลิตออกมายังไม่ได้มีการแยกสาขาวิชา ผู้ที่จบออกมาจะเป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.) ทั้งหมด จนกระทั่งได้มีการแยกออกเป็นคณะ/แผนกอิสระ จึงได้มีบัณฑิตสาขาวิชาต่าง ๆ ขณะนี้มหาวิทยาลัยมีคณะที่ผลิตบัณฑิต ๘ คณะด้วยกัน ได้แก่ คณะนิติศาสตร์ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเปิดสอนสาขาวิชาต่าง ๆ ประมาณ ๔๐ สาขาวิชา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีนักศึกษาระดับปริญญาตรีทั้งหมด ๗,๖๒๖ คน ในปีการศึกษา ๒๕๒๗ มหาวิทยาลัยมีแผนจะรับนักศึกษา ๒,๑๖๐ คน ซึ่งลดลงจากการรับในปีที่ผ่านมาร้อยละ ๕.๕

๑) รองอธิการบดีและผู้ช่วยอธิการบดีมีทั้งหมด ๙ ตำแหน่ง ได้แก่

๑. รองอธิการบดี
๒. รองอธิการบดีทั่วไป
๓. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร
๔. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผน
๕. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
๖. รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ
๗. รองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา
๘. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์
๙. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายศิษย์เก่าสัมพันธ์

๒) นอกเหนือจากกองทั้ง ๖ กองแล้ว ยังมีงานตรวจสอบภายในและงานวิเทศสัมพันธ์ซึ่งมีหัวหน้าระดับงาน

๓) การแบ่งสายงานในคณะอาจแตกต่างกัน บางคณะไม่มีสาขาวิชา/ศูนย์

ที่ผ่านมามหาวิทยาลัยรับนักศึกษาจากผู้ที่ผ่านการสอบคัดเลือกในระดับอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย และรับนักศึกษามุสลิมประมาณปีละ ๗-๘ คน จาก โครงการรับนักศึกษามุสลิมของกระทรวงมหาดไทย แต่ในปี พ.ศ.๒๕๒๔ มหาวิทยาลัยได้เริ่มโครงการนักศึกษาเรียนดีจากชนบท (โครงการช้างเผือก) โดยคัดเลือกนักศึกษาที่เรียนดี ความประพฤติดี แต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ จากจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ยากจน (ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ประมาณปีละ ๕๐ คน โดยนักศึกษาเหล่านี้จะได้รับทุนการศึกษาที่มหาวิทยาลัยจัดให้ สำหรับจำนวนนักศึกษาที่จะรับตามแผนอีกประมาณ ๒,๐๐๐ คน รับจากการสอบคัดเลือกของทบวงมหาวิทยาลัย และโครงการรับนักศึกษามุสลิมของกระทรวงมหาดไทยเหมือนเดิม โครงการช้างเผือกเป็นโครงการที่มุ่งแก้ไขความเป็นธรรมในสังคมเพื่อเปิดโอกาสให้ประชากรในสังคมชนบทได้มีโอกาสเข้าศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น

๑.๒ **ระดับหลังปริญญาตรี** มหาวิทยาลัยได้จัดการศึกษาระดับหลังปริญญาตรี ทั้งในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ปัจจุบันการศึกษาระดับหลังปริญญาตรีอยู่ในความควบคุมดูแลของบัณฑิตวิทยาลัย แต่คณะต่าง ๆ ยังเป็นฝ่ายอำนวยการด้านการเรียนการสอนอยู่ คณะต่าง ๆ ทั้ง ๘ คณะของมหาวิทยาลัยได้ทำการเปิดสอนถึงระดับปริญญาโท และนอกจากนี้ยังมีสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร และคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีได้ทำการเปิดสอนในระดับประกาศนียบัตรชั้นสูงด้วย สาขาวิชาที่เปิดสอนในระดับปริญญาโทและประกาศนียบัตรชั้นสูงมีประมาณ ๑๘ สาขาวิชา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีนักศึกษาในระดับหลังปริญญาตรี ๑,๑๘๐ คน ในปีการศึกษา ๒๕๒๗ มีแผนที่จะรับนักศึกษาจำนวน ๕๙๙ คน ซึ่งเพิ่มจากการรับในปีที่ผ่านมาร้อยละ ๑๐.๖๖

การรับนักศึกษาเข้าศึกษาในระดับหลังปริญญาตรีนั้น มหาวิทยาลัยดำเนินการคัดเลือกเองตามความต้องการของคณะ/สำนัก ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ มหาวิทยาลัยมีแผนที่จะรับนักศึกษาในระดับหลังปริญญาตรีเพิ่มมากขึ้น โดยจะเปิดสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ในระดับปริญญาเอก และเปิดสาขาวิชาในระดับปริญญาโทเพิ่มขึ้นอีกหลายสาขาวิชา

๒) **งานพัฒนาหลักสูตร** โดยเหตุที่วิทยาการในสาขาต่าง ๆ ได้พัฒนาขึ้นอยู่เรื่อย ๆ และความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้คุณสมบัติของบัณฑิตที่ตลาดแรงงานต้องการเปลี่ยนแปลง มหาวิทยาลัยมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรที่เปิดสอนอยู่ให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมอยู่ตลอดเวลา ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ มหาวิทยาลัยได้ปรับปรุงหลักสูตร หลักสูตรพื้นฐานและหลักสูตรของคณะต่าง ๆ และเริ่มใช้หลักสูตรใหม่ในปี พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตามการพัฒนาหลักสูตรที่ผ่านมา ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของมหาวิทยาลัยเท่าใดนัก ทั้งนี้เนื่องจากมหาวิทยาลัยเปิดสอนเฉพาะทางด้านสังคมศาสตร์และ

มนุษยศาสตร์เท่านั้น ไม่มีสาขาวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ทำให้การศึกษาของมหาวิทยาลัยถูกจำกัดจนไม่สามารถจัดหลักสูตรแบบสหวิชาเพื่อผลิตบัณฑิตที่มีความรู้กว้าง ตามความต้องการของสังคมได้ มหาวิทยาลัยจึงมีนโยบายที่จะพัฒนาและขยายการเปิดสาขาและวิชาของคณะทั้ง ๘ คณะ ตลอดจนพัฒนาโครงการศึกษาแบบสหวิชา หลักสูตรพัฒนาชนบทและการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ ทั้งวิทยาศาสตร์เบื้องต้นและเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้คณะ/สถาบันต่าง ๆ ได้สร้างเสริมประสบการณ์ให้นักศึกษาโดยการฝึกงานและดูงาน เพื่อให้นักศึกษามีประสบการณ์ทางภาคปฏิบัติและสามารถใช้ความรู้ในทางทฤษฎีได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓) **งานพัฒนาการเรียนการสอน** ในด้านการพัฒนาการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยได้มีการกระทำอยู่เป็นเวลานานแล้ว โดยที่แต่ละคณะดำเนินการเอง ต่อมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้เล็งเห็นความสำคัญของภาระหน้าที่ด้านการสอนของอาจารย์เป็นอย่างมาก ว่าสมควรได้รับการส่งเสริมให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยมหาวิทยาลัยจึงหาทางกระตุ้นให้อาจารย์ตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาการเรียนการสอนและเกิดความรับผิดชอบในการปรับปรุงด้านการเรียนการสอนอย่างจริงจัง มหาวิทยาลัยถือเป็นภาระหน้าที่ในการเพิ่มพูนความรู้และทักษะด้านการเรียนการสอนกับอาจารย์ ซึ่งอาจารย์จะได้นำความรู้ไปใช้ปรับปรุงงานด้านการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นต่อไป จึงได้จัดตั้งหน่วยพัฒนาการเรียนการสอนขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๓ เป็นหน่วยงานภายในมีคณะกรรมการประจำหน่วยฯ และสนับสนุนให้คณะจัดตั้งกรรมการพัฒนาการเรียนการสอนประจำคณะอีกด้วย ที่ผ่านมาหน่วยพัฒนาการเรียนการสอนได้ดำเนินงานเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านการเรียนการสอนจัดฝึกอบรม สัมมนาแก่คณาจารย์ และให้คำปรึกษาแนะนำด้านการเรียนการสอน ตลอดจนทำวิจัยด้านการเรียนการสอนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนอีกด้วย

เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการเรียนการสอนให้เป็นไปด้วยดี มหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะจัดตั้งสำนักเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อขยายขอบเขตของงานโสตทัศนศึกษาที่มีอยู่ให้สามารถสนับสนุนงานด้านพัฒนาการเรียนการสอน โดยเฉพาะในด้านการผลิตสื่อการศึกษาและวัสดุโสตต่าง ๆ อาทิเช่น ผลิตสไลด์ รูปภาพ เทปบันทึกภาพและเสียง การบริการอัดเสียง บันทึกภาพ จัดสถานที่เตรียมสำหรับการใช้โสตทัศนอุปกรณ์ทั้งในและนอกสถานที่

๔) **งานส่งเสริมด้านวิชาการ** มหาวิทยาลัยได้สนับสนุนให้คณาจารย์ได้ผลิตผลงานทางด้านวิชาการออกมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาและสังคมภายนอก อาทิเช่น การผลิตตำรา หนังสือแปล เอกสารประกอบคำบรรยาย วารสารทางวิชาการ ทั้งระดับมหาวิทยาลัยและระดับคณะ/สถาบันจะเห็นได้ว่า มหาวิทยาลัยมีโครงการสำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งประกอบด้วย สำนัก

พิมพ์ โ
เรียบเรี
วิชาการ
ดังกล่าว

อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาแม้จะมีความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ และการผลิตตำรา เอกสารประกอบการบรรยาย หนังสือแปล ฯลฯ ก็ยังไม่ [illegible] ปี ๒๕๒๕ มีการผลิตตำรา [illegible] เล่ม มีการจัดทำวารสารทางวิชาการ [illegible] ประมาณ ๑๐ เล่ม วารสารบริหารธุรกิจ วารสารเศรษฐ [illegible] วารสาร [illegible] และมานุษยวิทยา วารสารสังคมสง [illegible] รมศาสตร์ พิมพ์ชื่อ "มหาวิทยาลัย"

๕) **การขยายงานด้านการผลิต** [illegible] มีนโยบาย [illegible] การผลิตบัณฑิตทางสังคมศาส [illegible] กยิ่งขึ้น ศาสตร์ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและขยายสาขาวิชาอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนและการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ แผนงานที่จะดำเนินการ คือ

๑. **การศึกษาระดับหลังปริญญาตรี** มีนโยบายที่จะเป็นการจัดทำหลักสูตร [illegible] รสอนระดับประกาศนียบัตร [illegible] ระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอกภาคกลางขึ้น ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะ [illegible] สอนระดับหลังปริญญาตรีเพื่อ [illegible] ญญาเศรษฐศาสตร์ ปริญญา [illegible] ขาภาษา [illegible] ศาสตร์ สาขาประวัติศ [illegible] สาขามานุษยวิทยา [illegible] ยบรวม [illegible] ไปสอนในสาขาอื่น ๆ เช่น [illegible] เผยแพร่ทรัพยากรร่วม [illegible] สาขาด้านพัฒนา [illegible] ทางด้านวิทยา [illegible]

๒. **การศึกษา** [illegible] ญญา [illegible] ที่จะ [illegible] ตอบสนองความต้องการของ [illegible] ๒.๑ โ [illegible] ศึกษาแบบสห [illegible] ที่เปิดสอนในม [illegible] น โครงการที่จะจัด [illegible] นาวิ โครงการทรัพ [illegible] สังคม ไทย [illegible] การสื่อสารเพื่อการพัฒนา โครงการกิจกรรมนักศึกษา โครงการศึกษา เป็นต้น

๒.๒ โครงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อการพัฒนาชน [illegible] บุคคลากรออกไปบริการและพัฒนาชนบทโดยตรง หลักสูตรที่จัดเพื่อการพัฒนาชนบทมี โครงการ

สาธารณสุขและอนามัย โครงการเพทย์ชนบท โครงการพยาบาลชนบท โครงการตลาดการเกษตร
โครงการกฎหมายชนบท โครงการบริการชนบท

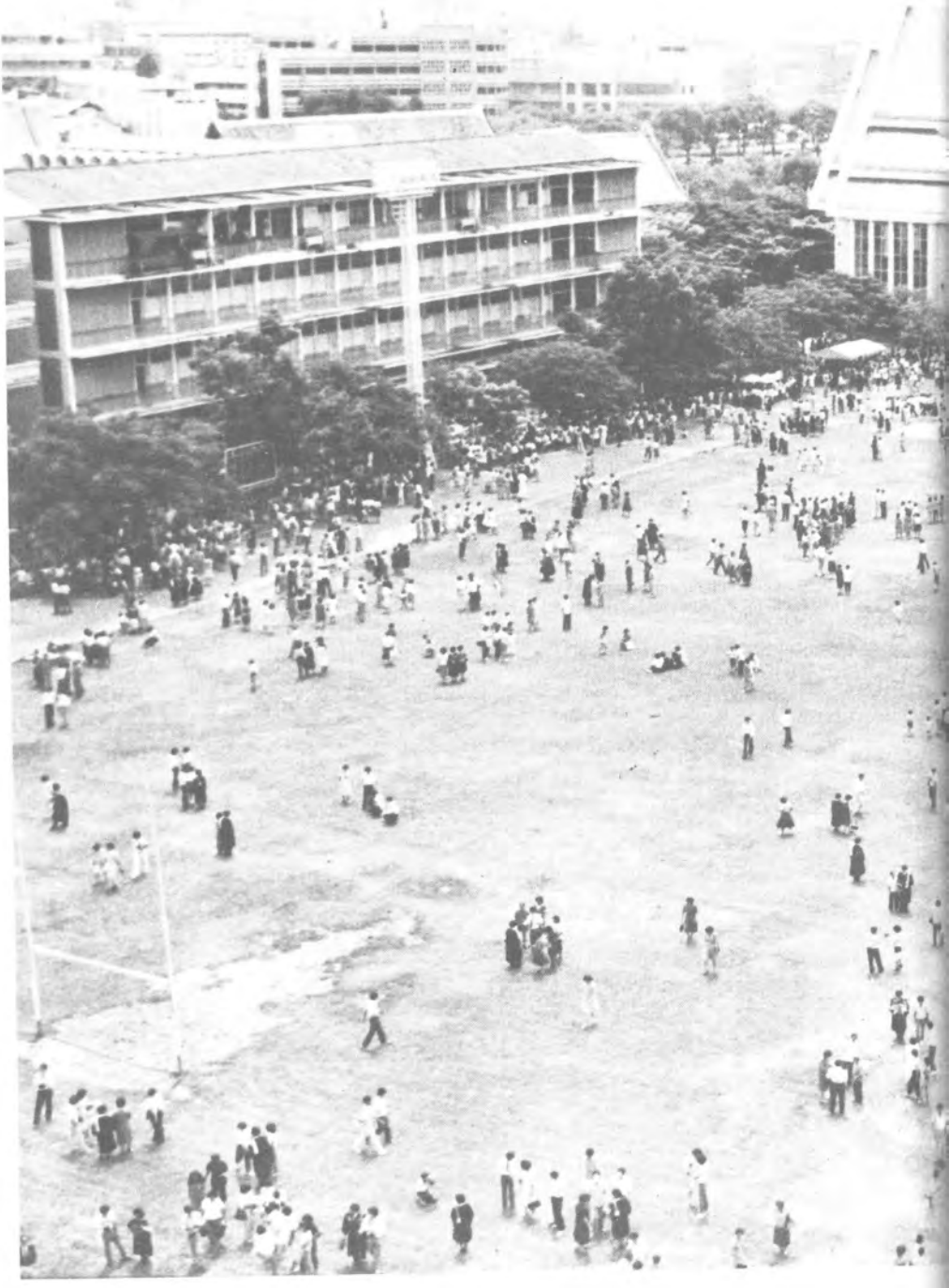
๒.๓ โครงการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมีโครงการจัดตั้ง
คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้น เพื่อผลิตบัณฑิตให้สามารถปรับใช้ได้กับความต้องการของสังคม
และการพัฒนาชนบท โครงการที่จะเปิดสอน ได้แก่ การบริหารพลังงาน การรักษาสิ่งแวดล้อม
เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา คอมพิวเตอร์ศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อาหาร เกษตรศาสตร์

๒.๔ โครงการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ภายหลังจากที่มหาวิทยาลัย
มีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นแล้ว มหาวิทยาลัยจะสามารถพัฒนาไปสู่การศึกษาทาง
วิทยาศาสตร์และประยุกต์ได้ มหาวิทยาลัยจะจัดให้มีการศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตร์ แพทย-
ศาสตร์ เภสัชศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของมหาวิทยาลัยและความ
ร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

"เพื่อไทย เพื่อชนบท" นั้น ได้เป็นปรัชญาหนึ่งในสองปรัชญาที่สำคัญ
ของมหาวิทยาลัย นั่นคือ "เพื่อไทย เพื่อชนบท" ซึ่งจะไม่
เพียงแต่ความรู้ในสาขาวิชาที่เปิดสอนเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมเท่านั้น แต่ยังมุ่งที่จะ
ปลูกฝังจิตสำนึกของนักศึกษาให้มีความรักและเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวชนบทไทย ตลอดจนมีความ
ตระหนักในปัญหาต่างๆ ของชนบทไทย เพื่อที่จะได้ร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นต่อไป
ของมหาวิทยาลัยนั้นจะเน้นหนักไปในทางวิทยาศาสตร์ ขณะที่มหาวิทยาลัยอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเน้นหนัก
ไปในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยมีความเชื่อมั่นว่าการพัฒนาชนบท
ที่ยั่งยืนนั้นจำเป็นต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นพื้นฐานสำคัญ

๑) สถาบันวิทยบริการ ศูนย์คอมพิวเตอร์ ศูนย์วิทยทรัพยากร
๒) สถาบันวิจัยวลัยลักษณ์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาชนบท
๓) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนการสอน
๔) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเกษตร
๕) สถาบันวิจัยและพัฒนาการแพทย์
๖) สถาบันวิจัยและพัฒนาการวิศวกรรม
๗) สถาบันวิจัยและพัฒนาการวิทยาศาสตร์
๘) สถาบันวิจัยและพัฒนาการสังคมศาสตร์
๙) สถาบันวิจัยและพัฒนาการมนุษยศาสตร์
๑๐) สถาบันวิจัยและพัฒนาการบริหารจัดการ
๑๑) สถาบันวิจัยและพัฒนาการสิ่งแวดล้อม
๑๒) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีสารสนเทศ
๑๓) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีชีวภาพ
๑๔) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการเรียนรู้
๑๕) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสาร
๑๖) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการผลิต
๑๗) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการบริการ
๑๘) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการจัดการ
๑๙) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการศึกษา
๒๐) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการวิจัย
๒๑) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการพัฒนา
๒๒) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการประเมิน
๒๓) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการตัดสินใจ
๒๔) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการวางแผน
๒๕) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการควบคุม
๒๖) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการประสานงาน
๒๗) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน
๒๘) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชน
๒๙) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชน
๓๐) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๑) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๒) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๓) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๔) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๕) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๖) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๗) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๘) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๓๙) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๐) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๑) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๒) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๓) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๔) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๕) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชนมวลชน
๔๖) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน
๔๗) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน
๔๘) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน
๔๙) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน
๕๐) สถาบันวิจัยและพัฒนาการเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน

บุคลากรในมหาวิทยาลัย และนอกมหาวิทยาลัยที่สนใจทำวิจัยเฉพาะเรื่องและงานวิจัยด้านพัฒนา
ชนบท นอกจากนี้ยังมีหน่วยบริการสาธารณะที่ การเผยแพร่งานวิจัยและผลของการวิจัย

บุคลากร อาคารสถานที่ การเงินและโปรแกรมการศึกษา นอกจากนี้ยังสำรวจและวิจัยตามความ[illegible]
ต้องการของฝ่ายวางแผน และฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัย เพื่อประโยชน์ในด้านการบริหารงาน[illegible]
ของมหาวิทยาลัย ปัจจุบันงานวิจัยสถาบันมีหน้าที่จัดสรรเงินทุนวิจัยสถาบัน ให้แก่บุคลากร[illegible]
ของมหาวิทยาลัย เพื่อทำงานวิจัยสถาบันด้วย ในปี ๒๕๒๖ (พ.ศ.) งานวิจัยสถาบันได้รับ[illegible]
จัดสรรเงินจากกองทุนพิเศษจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาท เพื่อเป็นเงินทุนสำหรับการวิจัยสถาบัน[illegible]

๓) งานวิจัยสาขาวิชาหลักสูตร มหาวิทยาลัยได้เห็นความสำคัญในด้านการพัฒนาการเรียน[illegible]
การสอน หลักสูตรในหลายๆ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการวิจัย[illegible]
และบริการทางวิชาการ เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบในการทำงานวิจัยสาขาวิชาหลักสูตร โดยมีหน้าที่จัด[illegible]
สรรเงินทุนสำหรับสนับสนุนการวิจัยสาขาวิชาหลักสูตร ประกอบกับแนวการเปิดรับนักศึกษาเข้าศึกษาต่อ[illegible]
ด้วยในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นี้ มหาวิทยาลัยได้จัดสรรเงินทุนสนับสนุนจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท[illegible]
เพื่อเป็นเงินทุนสำหรับการวิจัยสาขาวิชาหลักสูตร

๔) สถาบันทรัพยากรมนุษย์ เป็นสถาบันที่ศึกษาวิจัยสภาพและปัญหาทรัพยากรมนุษย์ใน[illegible]
ประเทศไทย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกลาง[illegible]
ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสถิติต่าง ๆ ทางด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้มีข้อมูลพื้นฐานที่เหมาะสม[illegible]
การทำงานวิจัยของสถาบันส่วนใหญ่ได้รับเงินทุนอุดหนุนจากภายนอก ในปี พ.ศ.๒๕๒๗ นี้ สถาบัน[illegible]
กำลังดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนกำลังคนทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาวะ[illegible]
การวางงานและจัดทำแฟ้มข้อมูลทางด้านแรงงานสัมพันธ์[illegible]

๕) สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล มหาวิทยาลัยได้[illegible]
และการพัฒนาชนบท โดยในหลักสูตรได้เน้นให้นักศึกษาผู้เข้าฝึกอบรมได้ทำการศึกษาวิจัยชุมชน[illegible]
ชนบทด้านต่าง ๆ ในสังคม นอกจากการศึกษาวิจัยชุมชนชนบทแล้ว สถาบันยังมีโครงการวิจัยทาง[illegible]
ด้านพัฒนาชนบทด้วย อาทิเช่น ในแผน ๕ มีโครงการวิจัยพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน โครงการ[illegible]
วิจัยสังคมชนบทไทย[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]

ล้างกิจกรรมการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่างๆ ในระดับปริญญาตรี โท และเอก ที่ได้ดำเนินการมาแล้วในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๔ (๒๕๒๐-๒๕๒๔) โดยจะต่อยอดจากสิ่งที่ได้ดำเนินการไว้แล้วในช่วงที่ผ่านมา ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาประเทศ

ปัจจุบันคณะต่างๆ ก็ได้ขยายงานวิจัยออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งในส่วนที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และการวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศ ซึ่งมีทั้งที่ได้รับทุนสนับสนุนจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๒๔ มีโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากภายนอกมหาวิทยาลัยถึง ๒๕๐ โครงการ ในขณะที่ได้รับทุนสนับสนุนจากภายในมหาวิทยาลัยเพียง ๑๐๐ โครงการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการวิจัยส่วนใหญ่ได้เงินทุนอุดหนุนจากภายนอก ทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเนื้อหาในสาขาวิชาและงานวิจัยเพื่อบริการสังคม

นอกเหนือจากหน่วยงานที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๗ ข้อนี้ มหาวิทยาลัยยังมีสถาบันประมวลข้อมูลและโสตทัศนูปกรณ์ เพื่อการศึกษาและการพัฒนา เพื่อสนับสนุนงานและกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ทางด้านการเรียนการสอน การบริหารและการวิจัยของอาจารย์และข้าราชการ นอกจากนี้ยังทำหน้าที่ประมวลข้อมูลของงานพัฒนาชนบท เพื่อประสานการบริหารงานพัฒนาชนบทจนเป็นโครงการรวมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ในช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ ๔-๕ (ระหว่างปี ๒๕๒๐-๒๕๒๕) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้มีบุคลากรในตำแหน่งการจัดทำโครงการ (โปรดดูตารางที่ ๑ ในภาคผนวก)

ที่ผ่านมาถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยจะส่งเสริม ให้บุคลากรในมหาวิทยาลัยทำการวิจัยค้นคว้ามากขึ้น แต่ฝ่ายงานวิจัยก็ยังเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยขาดการสนับสนุนทางด้านงบประมาณ และบุคลากรที่ทำวิจัยมักเป็นอาจารย์ซึ่งมีภาระงานสอนอยู่แล้ว จึงไม่ค่อยมีเวลามากนัก มหาวิทยาลัยจึงเห็นว่าการขยายงานด้านวิจัยนี้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบด้านอื่นๆ สนับสนุนด้วย จึงมีโครงการด้านการขยายงานด้านการวิจัยดังนี้

๑. โครงการจัดตั้งศูนย์ประสานงานวิจัยขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาการประสานงานกับองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนการพัฒนาและความพยายามในการสร้างเครือข่ายการวิจัย ทั้งในและต่างประเทศ

๒. โครงการจัดตั้งกองทุนวิจัยขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับการวิจัยที่ได้ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

๔. งานด้านบริการวิชาการแก่สังคม

งานด้านบริการวิชาการแก่สังคมนับได้ว่าเป็นงานที่มีความสำคัญมากอีกงานหนึ่ง ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ก่อตั้งมหาวิทยาลัย ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ (๒๕๓๐-๒๕๓๔) โดยมีโครงการต่างๆ เพิ่มขึ้นหลายโครงการด้านบริการวิชาการแก่สังคม ได้แก่ การจัดฝึกอบรม จัดสัมมนา จัดประชุมทางวิชาการ จัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้โดยการออกบูธ บรรยาย ปาฐกถา ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

(บน)คณะเศรษฐศาสตร์จัดสัมมนาทางวิชาการเรื่องรัฐวิสาหกิจไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคตในวันที่ ๒๖-๒๗ มกราคม ๒๕๒๗

(ล่าง)สัมมนากึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ "ธรรมศาสตร์และการเมือง" พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๐๐ (๙ ธันวาคม ๒๕๒๖)

และภายนอกสถานที่ ออกรายการวิทยุ บริการให้ความช่วยเหลือชุมชนต่าง ๆ ตลอดจนจัดพิมพ์วารสารทางวิชาการในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) นี้ มหาวิทยาลัยมีโครงการบริการวิชาการแก่สังคมใหญ่ ๆ มากกว่า ๕๐ โครงการ ในปี พ.ศ.๒๕๒๖ ที่ผ่านมานี้ หน่วยงานต่าง ๆ ได้จัดโครงการบริการวิชาการแก่สังคมไปประมาณ ๑๓๐ โครงการ เป็นโครงการฝึกอบรม ๓๐ โครงการ ที่เหลือเป็นโครงการเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ อาทิเช่น การจัดสัมมนา ประชุมวิชาการ อภิปราย ปาฐกถา นิทรรศการ ประมาณ ๑๐๐ โครงการ สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านบริการวิชาการแก่สังคมหลัก ๆ ของมหาวิทยาลัย ได้แก่ คณะต่าง ๆ ทั้ง ๘ คณะ สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร สถาบันทรัพยากรมนุษย์ สถาบันไทยคดีศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา สถานีวิทยุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โครงการเสริมศึกษา และโครงการวารสารธรรมศาสตร์

สำหรับโครงการบริการวิชาการแก่สังคมที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ นั้น แบ่งโครงการใหญ่ ๆ ได้ ๓ ด้านด้วยกัน คือ

๑. *โครงการด้านการฝึกอบรม*
๒. *โครงการเผยแพร่ความรู้และบริการชุมชน*
๓. *โครงการวารสารทางวิชาการ*

๑. โครงการด้านการฝึกอบรม มีโครงการต่าง ๆ ๑๙ โครงการ ด้วยกัน คือ

๑.๑ โครงการฝึกอบรมภาษาอังกฤษนอกเวลาราชการ
๑.๒ โครงการฝึกอบรมภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อน
๑.๓ โครงการอบรมด้านภาษาศาสตร์
๑.๔ โครงการจัดอบรมภาษาฝรั่งเศสสำหรับธุรกิจท่องเที่ยว
๑.๕ โครงการจัดอบรมภาษาฝรั่งเศสสำหรับงานบริการธุรกิจ
๑.๖ โครงการเสริมความรู้ทางสังคมวิทยามานุษยวิทยา
๑.๗ โครงการอบรมศึกษาต่อทางธุรกิจ
๑.๘ โครงการฝึกอบรมความรู้ทางเศรษฐศาสตร์
๑.๙ โครงการฝึกอบรมทางรัฐศาสตร์ (อบรมหลักสูตรให้แก่ผู้สนใจทั่วไป อบรมหลักสูตรให้แก่ข้าราชการ และอบรมหลักสูตรให้แก่นักหนังสือพิมพ์)
๑.๑๐ โครงการฝึกอบรมทางสังคมสงเคราะห์ (สาขาวิชาชีพต่าง ๆ)
๑.๑๑ โครงการอบรมกฎหมายพาณิชย์
๑.๑๒ โครงการอบรมความรู้ทั่วไปทางกฎหมายอาญา

๑. [illegible]

๑.๑๘ โรงเรียนการศึกษาอบรมสำหรับเด็กอายุ ๕-๑๒ ปี

๑.๑๙ โครงการฝึกอบรมเคลื่อนที่ในภูมิภาค โดยส่งคณาจารย์ นักศึกษา "ยุทธศาสตร์การ[illegible]
เป็นผู้นำในชุมชน"

๒. โครงการเผยแพร่ความรู้และบริการชุมชน มีโครงการต่าง ๆ ๒๔ โครงการ ด้วยกัน คือ

๒.๑ โครงการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนตัวอย่าง

๒.๒ โครงการผลิตรายการของสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒.๓ โครงการศึกษาเมืองและชนบท

๒.๔ [illegible]

๒.๕ โครงการเกี่ยวกับปัญหาชนกลุ่มน้อย

๒.๖ [illegible]

๒.๗ [illegible]

๒.๘ [illegible]

๒.๙ โครงการบริการวิชาการธุรกิจขนาดย่อมและธุรกิจชนบท

๒.๑๐ โครงการเผยแพร่ความรู้ทางรัฐศาสตร์

๒.๑๑ โครงการคุ้มครองผู้บริโภค

๒.๑๒ โครงการรวมพลพัฒนาชนบท

๒.๑๓ โครงการค่ายอาสาพัฒนาชนบท

๒.๑๔ โครงการเผยแพร่วิชาชีพสังคมสงเคราะห์

๒.๑๕ โครงการปฏิบัติการสังคมสงเคราะห์ครั้งที่สอง

๒.๑๖ โครงการพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรมกรุงเทพมหานครเรือดสองโดย

๒.๑๗ [illegible]

๒.๑๘ [illegible]

ประกาศรางวัลชนะเลิศเพลง
๕๐ ปีธรรมศาสตร์ (๑๔ มกราคม ๒๕๒๗)

อ... ท ธรรมศาสตร์ ๕๐ ปี
๑๑ มีนาคม ๒๕๒๗

...สิร์ทจากสหรัฐอเมริกา
...erdeh... ๒๘ มีนาคม ๒๕๒๗

โอเพรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ...
เปิดการแข่งขันกีฬาภายในโครงการ...

๒.๒๑โครงการศูนย์สนเทศเพื่อการวิจัยไทยศึกษา

๒.๒๒โครงการเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการด้านทรัพยากรมนุษย์

๒.๒๓โครงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเอเชียตะวันออกศึกษา

๒.๒๔โครงการเสริมทักษะของเด็กไทยในชนบท

๓. **โครงการวารสารทางวิชาการ** มีการจัดทำวารสารทางวิชาการและหนังสือพิมพ์รวม ๑๐ ฉบับ คือ

๓.๑ วารสารธรรมศาสตร์ (ออกปีละ ๔ เล่ม)

๓.๒ วารสารศาสตร์ (ออกปีละ ๓ เล่ม)

๓.๓ วารสารบริหารธุรกิจ (ออกปีละ ๔ เล่ม)

๓.๔ รัฐศาสตร์สาร (ออกปีละ ๔ เล่ม)

๓.๕ วารสารเศรษฐศาสตร์ (ออกปีละ ๔ เล่ม)

๓.๖ วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ออกปีละ ๒ เล่ม)

๓.๗ วารสารนิติศาสตร์ (ออกปีละ ๔ เล่ม)

๓.๘ วารสารสังคมสงเคราะห์ (ออกปีละ ๓ เล่ม)

๓.๙ นิตยสาร "ยูงทอง" (ออกปีละ ๑ เล่ม)

๓.๑๐ หนังสือพิมพ์ "มหาวิทยาลัย" (หมายกำหนดการออกไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับผู้ควบคุมวิชา)

เพื่อขยายงานด้านบริการวิชาการแก่สังคม มหาวิทยาลัยมีนโยบายที่จะส่งเสริมให้มีการขยายหน่วยงานเพื่อรองรับกับงานที่จะเพิ่มมากขึ้น หน่วยงานที่จะขยายเพิ่มขึ้นในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ เพื่อบริการวิชาการทางด้านสังคมมี

๑. โครงการขยายงานเสริมศึกษาขึ้นเป็นสำนักเสริมศึกษา

๒. โครงการจัดตั้งศูนย์สนเทศเพื่อการวิจัยไทยศึกษา

๓. โครงการจัดตั้งสถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา

๔. โครงการขยายงานสำนักบัณฑิตอาสาสมัครขึ้นเป็นสถาบันพัฒนาชนบท

๕. งานด้านกิจการนักศึกษา

ปัจจุบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีนักศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี และหลังปริญญาตรี จำนวนทั้งหมด ๘,๘๐๖ คน [๑] มหาวิทยาลัยตระหนักดีว่า นักศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการบริหารมหาวิทยาลัย การพัฒนาทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้มหาวิทยา-

๑ งานวิจัยสถาบัน กองแผนงาน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สำรวจ ณ วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๒๗)

ลัยบรรลุเป้าหมายของการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพได้ มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม และเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดีให้กับนักศึกษา ตลอดจนสนับสนุนให้มีสวัสดิการและบริการนักศึกษาที่สอดคล้องและเพียงพอกับความต้องการของนักศึกษาด้วย

การบริหารงานด้านกิจการนักศึกษาของมหาวิทยาลัย มีรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาเป็นผู้ดูแลให้การทำกิจกรรมของนักศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และนอกจากนี้คณะต่าง ๆ ยังได้แต่งตั้งผู้ช่วยคณบดีฝ่ายการนักศึกษาช่วยดูแลการทำกิจกรรมของนักศึกษาของตนด้วย และที่สำคัญคือ มหาวิทยาลัยมีกองกิจการนักศึกษาทำหน้าที่เป็นองค์กรประสานงานด้านการใช้บริการสวัสดิการแก่นักศึกษาและการทำกิจกรรมนักศึกษา โดยกองกิจการนักศึกษาได้แบ่งส่วนราชการภายในเป็น ๕ งาน คือ งานกิจกรรมนักศึกษา งานบริการและสวัสดิการนักศึกษา งานวินัยนักศึกษา งานแนะแนวการศึกษาและงานแพทย์และอนามัย ปัจจุบันได้มีหน่วยงานเพิ่มขึ้นอีก ๑ หน่วยงาน คือ ศูนย์พัฒนากีฬา ซึ่งขึ้นตรงต่อรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา

๕.๑ กิจกรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสนับสนุนให้นักศึกษาทำกิจกรรมนอกหลักสูตร เพื่อ

๕.๑.๑ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้และฝึกฝนตนเองในการใช้สิทธิเสรีภาพและการปกครองตนเอง ตามหลักประชาธิปไตยในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษาในมหาวิทยาลัย

๕.๑.๒ ส่งเสริมสามัคคีธรรมในหมู่นักศึกษา

๕.๑.๓ ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตรทั้งวิชาการและประสบการณ์ในอาชีพให้แก่นักศึกษา

๕.๑.๔ ส่งเสริมให้นักศึกษามีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

๕.๑.๕ ส่งเสริมวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทย

๕.๑.๖ ส่งเสริมให้นักศึกษามีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีทัศนคติกว้างและฝึกฝนให้การจัดกิจกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวทั้ง ๕ ข้อ

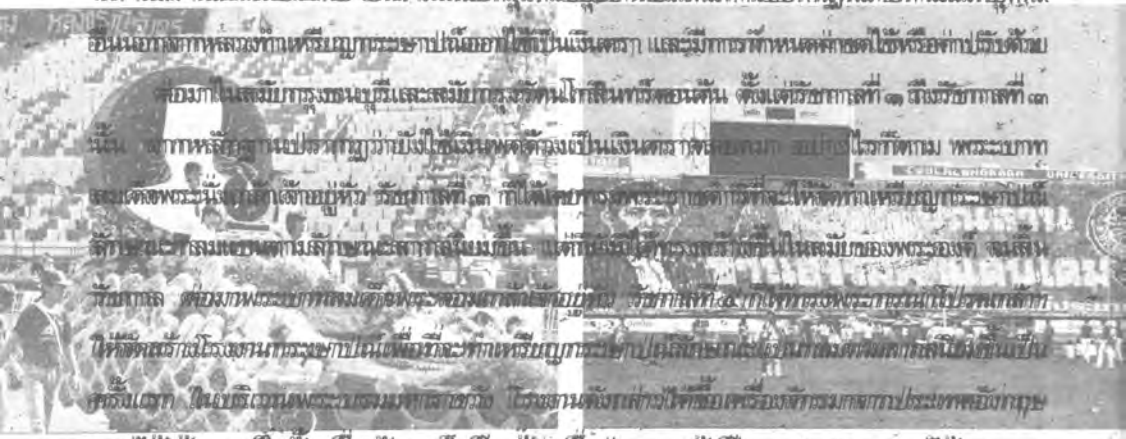
๕.๑.๗ เพื่อปลูกฝังให้นักศึกษามีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมส่วนรวม

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว มหาวิทยาลัยได้เปิดโอกาสให้นักศึกษาบริหารงานกิจกรรมนักศึกษากันเอง สำหรับการบริหารกิจกรรมของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ สภานักศึกษา และองค์การนักศึกษา ส่วนการบริหารกิจกรรมของนักศึกษาระดับคณะมีคณะกรรมการนักศึกษาคณะรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการบริการชุมนุม/ ชมรมต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยด้วย ดังจะเห็นได้จากรายละเอียดความรับผิดชอบของแต่ละองค์กรดังนี้

วันมหาสามัคคีครั้งที่ ๒
"เกย" ชิงถ้วยพระราชทานพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๗

ฟุตบอลประเพณี จุฬา-ธรรมศาสตร์
๒๑ มกราคม ๒๕๒๗ มธ.ชนะ ๑-๐

~~สภานักศึกษา~~ ~~ประกอบด้วยตัวแทนนักศึกษาที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากนักศึกษาทั้งมหาวิทยาลัย~~ ~~ในอัตราส่วนที่เหมาะสม~~ ~~ตามที่สภามหาวิทยาลัยกำหนด~~ ~~ทั้งนี้ต้องมีตัวแทนจากนักศึกษาภาคปกติ~~ ~~ภาคพิเศษ~~ ~~และนักศึกษาต่างประเทศ~~ ~~ในสัดส่วนที่เหมาะสม~~ ~~ตามที่สภามหาวิทยาลัยกำหนด~~ ~~ทั้งนี้ต้องมีตัวแทนจากนักศึกษาทุกคณะ~~ ~~ทุกชั้นปี~~ ~~ชั้นปีละ ๖ คน~~ มีหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นชอบไม่เห็นชอบต่อโครงการและงบประมาณ ~~ตรวจสอบ~~ การทำงานและตรวจสอบการเงินและทรัพย์สิน ~~ตลอดจนประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ~~ ~~นิสิตนักศึกษา~~ ~~และให้ข้อเสนอแนะต่างๆ~~ ~~ต่อสภามหาวิทยาลัย~~ ~~และประชาชนอย่างไม่เป็นทางการ~~ ~~ตามที่สภามหาวิทยาลัยและชุมนุมนักศึกษาเห็นสมควร~~

องค์การนักศึกษา ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหาร คณะกรรมการนักศึกษาคณะฯ ชุมนุมและชมรมต่าง ๆ ของนักศึกษา โดยการสมัครรับเลือกตั้งกรรมการบริหารจะต้องสมัครเป็นกลุ่มขึ้นมาบริหาร คณะกรรมการบริการมีจำนวนไม่เกิน ๑๕ คน คณะกรรมการบริหารมีหน้าที่รับผิดชอบบริการกิจการทั้งปวงที่เกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษา ร่วมมือประสานงานกับคณะกรรมการนักศึกษาคณะต่าง ๆ และควบคุมดูแลให้ความสะดวกในการดำเนินงานของชุมนุมและชมรมต่าง ๆ ตลอดจนกำหนดนโยบายจัดทำแผนงานโครงการและงบประมาณเสนอต่อสภานักศึกษา

คณะกรรมการนักศึกษาคณะฯมาจากการเลือกตั้งทั่วไป ประกอบด้วย กรรมการไม่เกิน ๑๕ คน ซึ่งจะต้องสมัครเป็นกลุ่ม ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของนักศึกษาในคณะและรับผิดชอบบริหารกิจกรรมทั้งปวงเกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษาในคณะฯ

ชุมนุม/ชมรมต่าง ๆ มหาวิทยาลัยกำหนดให้มีชุมนุม/ ชมรมได้ ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายกีฬา ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม และฝ่ายบำเพ็ญประโยชน์ โดยชุมนุมแต่ละชุมนุมจะต้องมีสมาชิกไม่น้อยกว่า ๑๐๐ คน จากคณะต่าง ๆ คณะละไม่ต่ำกว่า ๓ คน เข้ายื่นชื่อต่อคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกชุมนุมมีหน้าที่เลือกตั้งคณะกรรมการชุมนุมไม่น้อยกว่า ๗ คน สำหรับชุมนุม/ ชมรมที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัยมีทั้งหมด ๓๗ ชุมนุม/ ชมรม แบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย ดังนี้

๑. ฝ่ายกีฬา ได้แก่ ชุมนุมวอลเลย์บอล ชุมนุมบาสเกตบอล ชุมนุมฟุตบอล ชุมนุมแบดมินตัน ชุมนุมตะกร้อ ชุมนุมฟันดาบ ชุมนุมยูโด ชุมนุมพัฒนาสุขภาพ ชุมนุมยิงปืน ชุมนุมกีฬาทางน้ำ ชุมนุมรักบี้ ชุมนุมเทเบิลเทนนิส ชุมนุมมวย ชุมนุมลอนเทนนิส ชุมนุมเพาะกาย และชุมนุมกรีฑา

๒. ฝ่ายศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ชุมนุมโฟล์คซอง ชุมนุมดนตรีไทย ชุมนุมศิลปและการโฆษณ ชุมนุมเชียร์ ชุมนุมดนตรีสากล ชุมนุมวรรณศิลป์ ชมรมนักศึกษาอีสาน ชมรมนักศึกษาชาวเหนือ ชมรมโคมีกักษิณ ชมรมนักศึกษามุสลิม ชมรมนักศึกษาคาทอลิก ชมรมนักศึกษาคริสเตียน

๓. ฝ่ายบำเพ็ญประโยชน์ ได้แก่ ชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติ ชุมนุมสตรีเพื่อพัฒนาสังคม ชุมนุมศึกษาและพัฒนาสลัม ชุมนุมอาสาพัฒนาชนบท ชุมนุมสังคมพัฒนา ชุมนุมพุทธศาสนาและประเพณี ชุมนุมถ่ายภาพ ชุมนุมปาฐกถาและโต้วาที ชมรมสโมสรโรตาแรคท์

ในปี ๒๕๒๖ ที่ผ่านมาชุมนุมต่าง ๆ ได้ทำกิจกรรมทั้ง ๓ ด้าน งานด้านบำเพ็ญประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นการออกค่ายอาสาพัฒนา งานด้านศิลปวัฒนธรรมนั้นเป็นรายการวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเช่น งานวัฒนธรรม ๔ ภาค งานศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดต่าง ๆ นอกจากนี้ฝ่ายการนักศึกษายังมีนโยบายที่จะจัดการแสดงดนตรีของประเทศสิงคโปร์ การแสดงนาฏศิลป์ของอินเดีย การทัศนศึกษาที่ลพบุรี และการจัดนิทรรศการภาพถ่ายชุดตามรอยบาทพระพุทธองค์ สำหรับงานด้านกีฬาก็ได้มีแข่งขันกีฬาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย

๕.๒ บริการและสวัสดิการนักศึกษา นอกจากการส่งเสริมกิจกรรมนักศึกษาแล้ว มหาวิทยาลัยยังให้บริการและสวัสดิการนักศึกษาด้านต่าง ๆ ด้วย ซึ่งได้แก่

๕.๒.๑ ทุนการศึกษา ปัจจุบันมหาวิทยาลัยมีโครงการช่วยเหลือนักศึกษาทางด้านทุนการศึกษาแก่นักศึกษาที่เรียนดีแต่ยากจน ประมาณปีละ ๑๐๐ ทุน ทุนสงเคราะห์จ้างนักศึกษาทำงาน โดยจ้างนักศึกษาชั่วโมงละ ๑๐ บาท และทุนกู้ยืมให้นักศึกษาโดยไม่คิดดอกเบี้ย

๕.๒.๒ ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมีห้องสมุดกลางและห้องสมุดสาขาตามคณะและสถาบันอีก ๗ แห่ง ที่จะให้บริการนักศึกษาในการค้นคว้าหาความรู้ได้ ปัจจุบันเฉพาะหอสมุดกลางมีตำราหนังสือถึง ๒๘๐,๐๘๔ เล่ม วารสารทั้งไทยและเทศกว่า ๑,๐๐๐ เรื่อง และหนังสือพิมพ์รายวัน ๑๗ ฉบับ นอกจากบริการด้านเอกสารแล้ว สำนักหอสมุดยังมีห้องโสตทัศนศึกษาเพื่อบริการภาพยนตร์ เทปโทรทัศน์ สไลด์ เพื่อใช้ในด้านการเรียนการสอนและประกอบการทำกิจกรรมของนักศึกษาด้วย

๕.๒.๓ หอพักนักศึกษา มหาวิทยาลัยได้บริการด้านหอพักในราคาถูกสำหรับนักศึกษาที่มีปัญหาด้านที่พัก โดยมีทั้งหอพักหญิงและหอพักชาย หอพักหญิงอยู่ใกล้กับสมาคมธรรมศาสตร์ ทุ่งมหาเมฆ ส่วนหอพักชายอยู่ใกล้วังสวนสุนันทา หอพักทั้ง ๒ แห่ง บรรจุได้ประมาณ แห่งละ ๓๐๐ คน

๕.๒.๔ การทหาร บริการสำหรับนักศึกษาชายซึ่งต้องปฏิบัติตนเกี่ยวกับวิชาทหาร โดยมหาวิทยาลัยจะให้นักศึกษาที่สมัครเรียนไปรายงานตัวที่กรมการรักษาดินแดน

๕.๒.๕ การกีฬา มหาวิทยาลัยมีแผนที่จะพัฒนากีฬาของนักศึกษา โดยมุ่งทั้งด้านอุปกรณ์ สนามฝึกซ้อม ผู้ฝึกสอน และแรงจูงใจของนักกีฬา เพื่อสนับสนุนกิจกรรมในด้านกีฬา และในปีที่ผ่านมาได้ปรับปรุงสนามเทนนิส สนามตะกร้อ สนามวอลเลย์บอล จัดซื้อเวทีมวย สร้างสระว่ายน้ำและยิมเนเซียมที่ตลิ่งชัน

ปรับปรุงงานสุขาภิบาลโรงยิมเนเซียม ในอนาคตมหาวิทยาลัยจะพัฒนาศูนย์กีฬาขึ้นที่รังสิต โดยให้เป็นศูนย์กีฬาที่มีความพร้อมสำหรับกิจกรรมทางด้านกีฬาทุกประเภท

๕.๒.๖ งานแพทย์และอนามัย มหาวิทยาลัยมีแพทย์ประจำและแพทย์ที่มาบางช่วงเวลาให้บริการตรวจรักษาและป้องกันโรค และมีบริการทางทันตกรรมด้วย นักศึกษาทุกคนมีสิทธิใช้บริการได้ฟรี

๕.๒.๗ งานแนะแนวการศึกษา งานแนะแนวได้มีบทบาทให้ความช่วยเหลือแก่นักศึกษาและบัณฑิตเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบริการจัดหางานให้กับบัณฑิต บริการข่าวสารด้านอาชีพการงาน บริการให้คำปรึกษา บริการอบรมเชิงจิตวิทยา และบริการทดสอบเชิงจิตวิทยา มหาวิทยาลัยได้เห็นความสำคัญของงานแนะแนวการศึกษาที่มีต่อนักศึกษา จึงมีนโยบายที่จะขยายงานแนะแนวขึ้นเป็นสำนักแนะแนวต่อไป

ในอนาคตมหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะปรับปรุงบริการและสวัสดิการนักศึกษาให้มีเพียงพอกับความต้องการของนักศึกษา ได้แก่ โครงการศูนย์กีฬา โครงการจัดตั้งสำนักแนะแนว ตลอดจนขยายและปรับปรุงงานแพทย์ ขยายหอพักนักศึกษา ปรับปรุงโรงอาหารและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของนักศึกษาโครงการขยายการรับนักศึกษาเรียนดีจากชนบทเพิ่มมากขึ้น

๖. งานด้านบริหารทั่วไป

งานด้านบริหารของมหาวิทยาลัยอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานอธิการบดีโดยมีกอง ๖ กอง และงาน ๒ งาน เป็นฝ่ายดำเนินงานของอธิการบดีและรองอธิการบดีฝ่ายต่าง ๆ เป็นฝ่ายดูแลและควบคุมให้การดำเนินงานต่าง ๆ ของกองและงานเป็นไปตามทิศทางและนโยบายของมหาวิทยาลัยตามที่สภามหาวิทยาลัยกำหนดไว้ หน่วยงานที่ขึ้นอยู่กับสำนักงานอธิการบดีมี

๑. *กองกลาง*
๒. *กองคลัง*
๓. *กองแผนงาน*
๔. *กองกิจการนักศึกษา*
๕. *กองบริการการศึกษา*
๖. *กองการเจ้าหน้าที่*
๗. *งานตรวจสอบภายใน*
๘. *งานวิเทศสัมพันธ์*

ในช่วงปลายแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ ๕ มหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะขยายงานอาคารสถานที่ ซึ่งแต่เดิมขึ้นอยู่กับกองกลางขึ้นเป็นกองอาคารสถานที่ เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนามหาวิทยาลัย ที่จะมีการขยายมหาวิทยาลัยไปยังที่ดินของมหาวิทยาลัยที่รังสิต ในอนาคตสำนักงานอธิการบดีจะมีกองเพิ่มขึ้นเป็น ๗ กอง และมีงาน ๒ งาน

การบริหารทรัพยากรของมหาวิทยาลัยด้านต่าง ๆ มีดังนี้

๑. **บุคลากร**

๑.๑ จำนวนบุคลากร บุคลากรในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีจำนวนทั้งหมด ๑,๘๗๖ คน *(โปรดดูตารางที่ ๒ ในภาคผนวก)* โดยแบ่งเป็นบุคลากรประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑.๑.๑ อาจารย์ มีจำนวนทั้งหมด ๗๘๔ คน มีอาจารย์ประจำ ๕๖๗ คน และอาจารย์พิเศษ ๒๐๕ คน ลูกจ้างชั่วคราวทำหน้าที่อาจารย์ ๑๒ คน

๑.๑.๒ ข้าราชการสายผู้ช่วยทางวิชาการและสายผู้ช่วยทางธุรการมีจำนวนทั้งหมด ๖๔๙ คน เป็นข้าราชการสายผู้ช่วยทางวิชาการ ๑๒๓ คน และเป็นข้าราชการสายผู้ช่วยทางธุรการจำนวน ๕๒๖ คน

๑.๑.๓ ลูกจ้าง มีจำนวนทั้งหมด ๔๔๓ คน เป็นลูกจ้างประจำ ๔๐๒ คน และเป็นลูกจ้างชั่วคราว ๔๑ คน

๑.๒ การพัฒนาบุคลากร การพัฒนาบุคลากรของมหาวิทยาลัย ถือเป็นนโยบายที่สำคัญในด้านการบริหารบุคคล มหาวิทยาลัยได้ส่งเสริมให้อาจารย์และข้าราชการไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งระยะสั้นและระยะยาว จัดสรรทุนของมหาวิทยาลัยให้ศึกษาต่อ ตลอดจนเปิดโอกาสให้รับทุนจากภายนอกด้วย เปิดโอกาสให้ฝึกอบรม ดูงานทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังได้มอบหมายให้งานฝึกอบรมกองการเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการจัดหานำความรู้และเทคนิคใหม่ ๆ มาอบรมให้แก่บุคลากรของมหาวิทยาลัย

ในปี ๒๕๒๖ ที่ผ่านมา บุคลากรของมหาวิทยาลัยได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมเข้าประชุมสัมมนาทางวิชาการรวมทั้งหมด ๓๓๖ รายการ [๑] และงานฝึกอบรม กองการเจ้าหน้าที่ได้จัดโครงการฝึกอบรมรวมทั้งหมด ๑๑ โครงการ โดยรับผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔๖๗ คน

๑.๓ สวัสดิการของบุคลากร มหาวิทยาลัยมีโครงการช่วยเหลือข้าราชการและลูกจ้างของมหาวิทยาลัย โดยจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ เพิ่มจากที่ได้รับจากทางราชการ ได้แก่

๑ งานรายงานและเผยแพร่ กองแผนงาน

๑.๓.๑ โครงการสวัสดิการเพื่อที่อยู่อาศัย

๑.๓.๒ สวัสดิการว่าด้วยทุนอุดหนุนการศึกษาบุตร

๑.๓.๓ สวัสดิการช่วยเหลือค่าศพ

๑.๓.๔ สวัสดิการว่าด้วยเงินทดแทนข้าราชการเนื่องจากเสียชีวิตหรือได้รับอันตรายแก่ร่างกาย

๑.๓.๕ สวัสดิการช่วยเหลือค่าเครื่องแบบลูกจ้าง

๑.๓.๖ บริการตรวจสุขภาพและเอกซ์เรย์

นอกจากนี้ สโมสรอาจารย์และข้าราชการกำลังพิจารณาที่จะจัดทำรถ รับ-ส่ง ข้าราชการ-ลูกจ้าง ของมหาวิทยาลัยในเส้นทางที่เป็นตามความต้องการของบุคลากรของมหาวิทยาลัย

๒. งบประมาณ มหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณมาจาก ๒ แหล่ง คือ งบประมาณแผ่นดิน และงบประมาณจากรายได้พิเศษของมหาวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๒๖ มหาวิทยาลัยมีงบประมาณที่จะสามารถใช้จ่ายได้ทั้งสิ้น ๒๔๙,๑๕๘,๒๘๗ บาท เป็นงบประมาณแผ่นดิน ๒๑๘,๒๕๐,๘๐๐ บาท และงบจากรายได้พิเศษของมหาวิทยาลัย ๓๐,๙๐๗,๔๘๗ บาท จากงบประมาณทั้งหมดของมหาวิทยาลัยได้จ่ายเป็นงบสำหรับบริหารทั่วไปจำนวนทั้งสิ้น ๑๓๑,๘๔๑,๖๕๗ บาท คิดเป็นร้อยละ ๕๒ โดยจ่ายจากงบประมาณแผ่นดิน ๑๑๓,๒๕๗,๗๐๐ บาท และจ่ายจากงบจากรายได้พิเศษของมหาวิทยาลัย ๑๘,๕๘๔,๔๘๙ บาท

สำหรับงบประมาณแผนที่ได้รับจัดสรรเป็นงบสำหรับแผนงานบริหารทั่วไปจำนวนทั้งสิ้น ๑๑๓,๒๕๗,๗๐๐ บาท นี้ ใช้จ่ายในด้านงานบริหาร โครงการก่อสร้างหอพักนักศึกษาหญิง โครงการก่อสร้างโรงยิมฯ สำนักหอสมุด โครงการก่อสร้างวิทยาเขตรังสิต ส่วนเงินที่ใช้เฉพาะงานบริหารทั่วไปนั้นใช้ไปเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๓๕,๕๐๙,๔๐๐ บาท คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒๗ จากงบประมาณแผ่นดินที่ได้รับจัดสรร

ในอนาคตมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องได้รับเงินสนับสนุนทางด้านงบประมาณแผ่นดินเพิ่มมากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อที่จะขยายงานก่อสร้างที่ศูนย์รังสิต และการเตรียมบุคลากรในการเปิดสอนสาขาวิชาต่าง ๆ

๓. สถานที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยที่บริเวณท่าพระจันทร์ ในพื้นที่ประมาณ ๕๐ ไร่ ในช่วงระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยได้พัฒนาและขยายกิจกรรมด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ทำให้มีการก่อสร้างอาคารและสถานที่ในมหาวิทยาลัยมากขึ้นจนกระทั่งบริเวณพื้นที่ท่าพระจันทร์ของมหาวิทยาลัยอยู่ในสภาพแออัดและไม่สามารถจะขยายเพิ่มขึ้นอีกแล้ว ขณะที่หน่วยงานใหม่ ๆ และหน่วยงานที่กำลังจะขยายตัวเพิ่มได้ประสบปัญหา

การขาดแคลนสถานที่ ทางมหาวิทยาลัยไม่มีสถานที่เพียงพอที่จะบริการนักศึกษา ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอพักนักศึกษา ทั้งหอหญิงและหอชาย สระว่ายน้ำและยิมเนเซียมไว้ในบริเวณนอกมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจึงมีความจำเป็นต้องขยายมหาวิทยาลัยไปที่ศูนย์รังสิต ในเนื้อที่ประมาณ ๑,๖๑๒ ไร่ เพื่อรองรับหน่วยงานใหม่ ๆ และโครงการในอนาคตที่กำลังจะกำเนิดขึ้นมาเป็นลำดับ ในขณะเดียวกันก็จะได้ให้บริการด้านที่พักอาศัย สถานที่พักผ่อนหย่อนใจและศูนย์กีฬาแก่นักศึกษาได้อย่างเต็มที่

๔. **การบริหารงาน** เพื่อพัฒนาการบริหารงานของมหาวิทยาลัยให้คล่องตัวและมีประสิทธิภาพพอที่จะรับการขยายงานทางด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมีโครงการที่จะพัฒนางานบริหารทั่วไปของมหาวิทยาลัย ดังนี้

๔.๑ โครงการระบบข้อมูลเพื่อการบริหาร
๔.๒ โครงการครุภัณฑ์ทดแทน
๔.๓ โครงการฝึกอบรมและพัฒนาข้าราชการ
๔.๔ โครงการสวัสดิการที่อยู่อาศัย
๔.๕ โครงการปรับปรุงสโมสรอาจารย์และข้าราชการ
๔.๖ โครงการปรับปรุงระบบงบประมาณ
๔.๗ โครงการปรับปรุงโครงสร้างงานบริหารทั่วไป
๔.๘ โครงการวิเทศสัมพันธ์
๔.๙ โครงการประชาสัมพันธ์

๗. นโยบายของมหาวิทยาลัย*

นโยบายของมหาวิทยาลัยมี ๕ ด้านด้วยกัน คือ

๑. **นโยบายทางวิชาการ**

๑.๑ ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงคุณภาพของบัณฑิตระดับปริญญาตรีของ ๘ คณะ ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและการพัฒนาประเทศ

๑.๒ ส่งเสริมให้มีการศึกษาระดับประกาศนียบัตร ปริญญาโทและปริญญาเอกหรือเน้นการสร้างความรู้เฉพาะด้านให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๑.๓ สนับสนุนให้มีความร่วมมือระหว่างคณะและสถาบัน เพื่อจัดโครงการศึกษาแบบสหวิชา ที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

*ได้รับความเห็นชอบจากสภามหาวิทยาลัย ในคราวประชุมครั้งที่ ๘/ ๒๕๒๖ วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๒๖

๑.๔ ส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรเพื่อการพัฒนาชนบท

๑.๕ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการศึกษาทางวิทยาศาสตร์เบื้องต้นและเทคโนโลยี

๑.๖ ส่งเสริมให้มีการพัฒนาการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์

๒. นโยบายทางการวิจัย

๒.๑ ส่งเสริมให้มีการวิจัยทางวิชาการ ดังนี้

๒.๑.๑ การวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอน หลักสูตร เนื้อหาของวิชา และการวิจัยสถาบัน

๒.๑.๒ การวิจัยเพื่อการพัฒนาชนบท

๒.๑.๓ การวิจัยเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนา การประเมินผลโครงการพัฒนา และการแก้ปัญหาสำคัญ ๆ ของสังคม

๒.๒ ส่งเสริมให้มีการจัดการเกี่ยวกับการวิจัย ดังนี้

๒.๒.๑ การวิจัยในเรื่องที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และนำไปใช้ได้

๒.๒.๒ การสร้างนักวิจัยให้มีทั้งคุณภาพและปริมาณเพิ่มมากขึ้น

๒.๒.๓ การเก็บและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ

๒.๒.๔ การประสานงาน การกลั่นกรอง และบริหารโครงการวิจัยอย่างประหยัด

๒.๒.๕ บริการทำวิจัยเพื่อเพิ่มรายได้ของนักวิจัยและมหาวิทยาลัย (รับจ้างทำวิจัย)

๓. นโยบายทางบริการวิชาการแก่สังคม

๓.๑ เพิ่มพูนความรู้ทางสังคมศาสตร์ให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป เพื่อให้ประชาชนของประเทศมีคุณภาพสูงขึ้น

๓.๒ เพิ่มพูนความรู้ทางวิชาชีพให้กับประชาชน เพื่อให้มีความสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้

๓.๓ เพิ่มพูนความรู้ทางวิชาการให้กับพนักงาน ทั้งในภาคเอกชนและภาครัฐบาลเพื่อไปปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓.๔ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการอภิปราย สัมมนา และนิทรรศการทางวิชาการ เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถกว้างขวางขึ้น

๓.๕ ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา

๓.๖ เผยแพร่และเพิ่มพูนความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมให้กับประชาชนโดยทั่วไปมากขึ้น

๓.๗ ส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตเอกสารทางวิชาการที่ทันสมัย และเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพและการทำงานของประชาชน

๔. นโยบายทางการนักศึกษา

๔.๑ ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษา เพื่อการพัฒนาชนบทและบริการสังคม

๔.๒ ส่งเสริมและสนับสนุนการกีฬาของนักศึกษา เพื่อพัฒนาสุขภาพอนามัยและชื่อเสียงของมหาวิทยาลัย

๔.๓ ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม ความมีระเบียบวินัย การประหยัด ความซื่อสัตย์สุจริต ความรับผิดชอบต่อสังคมแก่นักศึกษา

๔.๔ ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักศึกษาทำนุบำรุง และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย

๔.๕ ส่งเสริมและขยายบริการและสวัสดิการนักศึกษาให้กว้างขวางและทั่วถึง

๕. นโยบายทางการบริหารทั่วไป

๕.๑ มุ่งพัฒนาข้าราชการให้มีความสามารถและประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๕.๒ ปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้าง ระบบ และระเบียบงานบริหารทั่วไปให้มีความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ

๕.๓ เสริมสร้างความเป็นธรรมในการปฏิบัติงานของข้าราชการในทุกระดับ

๕.๔ จัดหาสวัสดิการให้แก่อาจารย์และข้าราชการ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

๘. โครงการศูนย์รังสิต

ความเป็นมา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน ณ ท่าพระจันทร์ มีพื้นที่ประมาณ ๕๐ ไร่ *มีคณะต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ๘ คณะ มีหน่วยงานบริหารงานทางด้านต่าง ๆ ๓ สำนัก* และ ๓ สถาบัน มีประชากรทั้งหมดประมาณ ๑๒,๐๐๐ คน ความหนาแน่นประมาณ ๒๔๐ คนต่อไร่ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ดังกล่าว มหาวิทยาลัย จึงมีโครงการขยายพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเพื่อรองรับการพัฒนาและการขยายตัวของมหาวิทยาลัย เพื่อให้สามารถสนองตอบความต้องการของประเทศและรักษาความเป็นเลิศทางวิชาการของมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศ

ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๑๐ และวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๑๐ ได้มีมติให้ใช้ที่ดินของกระทรวงอุตสาหกรรมที่บริเวณทุ่งรังสิต เป็นสถานที่ขยายตัวของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีเนื้อที่ประมาณ ๒,๔๓๐ ไร่ และให้กระทรวงอุตสาหกรรมใช้ที่ดินของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ตำบลคันนายาว อำเภอบางกะปิ และที่ตำบลบางชัน อำเภอมีนบุรี กรุงเทพฯ แทน ในการนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รับโอนสิทธิการครอบครองที่ดินบริเวณทุ่งรังสิตดังกล่าว เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๑๒ โดยรับโอนทั้งสิทธิและหน้าที่ทั้งหมด และต่อมาให้สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียเป็นผู้เช่าที่ดินจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนเนื้อที่ประมาณ

(บน)วางศิลาฤกษ์อาคารสถาบันญี่ปุ่นศึกษา วิทยาเขตรังสิต ๑๗ มีนาคม ๒๕๒๗

(ล่าง)ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ สภาอาจารย์ จัดสัมมนาการบริหารการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยไทย ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

๑,๐๐๐ ไร่ และมหาวิทยาลัยฯได้เริ่มการดำเนินงานอย่างจริงจังตามโครงการขยายวิทยาเขต ตั้งแต่ปี ๒๕๒๒ เป็นต้นมา

ที่ตั้ง ศูนย์รังสิตตั้งอยู่บริเวณทุ่งรังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ระหว่างกิโลเมตรที่ ๔๑-๔๒ ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒,๗๐๐ ไร่ (รวมพื้นที่ที่มหาวิทยาลัยได้ให้สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชียเช่า ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่) (โปรดดูแผนผังที่ ๑ ในภาคผนวกประกอบ)

การพัฒนาทางกายภาพ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการก่อสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค ซึ่งได้แก่ การสร้างถนนลำคลอง ระบบป้องกันน้ำท่วม ถมดิน รั้วประตูทางเข้า ระบบประปา ระบบไฟฟ้า เสร็จสิ้นในเดือนมิถุนายน ๒๕๒๗ นอกจากนี้ยังได้เตรียมการการปรับปรุงและก่อสร้างอาคารตามที่ได้รับงบประมาณปี ๒๕๒๗ ซึ่งจะดำเนินการก่อสร้างระหว่างเดือนสิงหาคม ๒๕๒๗-ธันวาคม ๒๕๒๘ โครงการที่จะดำเนิน ได้แก่ (โปรดดูแผนผังที่ ๒ ในภาคผนวกประกอบ)

๑. ปรับปรุงตึกศูนย์ภาษาอังกฤษเดิมที่สร้างไว้เป็นที่ฝึกอบรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
๒. อาคารบรรยายรวม เพื่อใช้เป็นห้องเรียนสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ ประมาณ ๒,๕๐๐ คน
๓. อาคารสำนักงานบริหาร ซึ่งเป็นที่ทำการของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ที่ทำการสำนักงานด้านบริหาร ห้องสมุด ห้องเรียนขนาดเล็ก ห้องพักอาจารย์
๔. หอพักนักศึกษา ๔ หลัง เพื่อใช้เป็นหอพักนักศึกษาทั้งชายและหญิง
๕. ศูนย์โสตทัศนศึกษา

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่นในการก่อสร้างอาคารสถาบันเอเชียตะวันออกศึกษา มูลค่า ๑๑๕ ล้านบาทอีกด้วย ซึ่งดำเนินการก่อสร้างในปีงบประมาณ ๒๕๒๘ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการของบประมาณก่อสร้างอาคารเพิ่มเติม อาทิเช่น อาคารเรียนรวมเพิ่มอีก ๑ หลัง อาคารวิจัย สนามกีฬาในร่ม หอพักอาจารย์ ข้าราชการ และคนงาน สะพานลอยสำหรับคนเดินข้ามถนนเอเชียนไฮเวย์

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยได้ติดต่อให้มีการติดตั้งระบบโทรศัพท์โดยเร็ว เริ่มประสานงานกับการรถไฟแห่งประเทศไทย ในการเพิ่มสถานีหยุดรถไฟที่ศูนย์รังสิต และองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ ในการขยายเส้นทางเดินรถประจำทางไปจนถึงศูนย์รังสิต เพื่ออำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในการเดินทางไปยังรังสิตด้วย

แผนการบริหาร ในช่วงระยะแรกที่มหาวิทยาลัยเริ่มขยายไปศูนย์รังสิตนั้น โครงการรังสิตคงจะมีฐานะเป็นโครงการหนึ่งของสำนักงานอธิการบดี โดยจะมีสำนักบริการขึ้นที่ศูนย์รังสิต สำนักงานบริหารจะมีงานธุรการ งานอาคาร งานการเงิน งานนักศึกษา งานบริการวิชาการ ฯลฯ นอกจากนี้ก็จะมีการขยายห้องสมุด และบริการสวัสดิการต่าง ๆ ด้วย

แผนด้านการบริการและสวัสดิการ มหาวิทยาลัยตระหนักดีว่าการขยายไปอยู่ที่ศูนย์รังสิตย่อมก่อให้เกิดความไม่สะดวกแก่นักศึกษาและบุคลากรของมหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจึงพยายามที่จะจัดเตรียมบริการและสวัสดิการให้แก่นักศึกษา และบุคลากรของมหาวิทยาลัยอย่างดีที่สุด บริการที่จะให้มีโทรศัพท์ ศูนย์หนังสือ สหกรณ์ออมทรัพย์ ห้องสมุด โรงอาหาร ศูนย์กีฬา ตลอดจนกิจกรรมสันทนาการ เช่น ห้องแสดงดนตรี ฟังเพลง ทีวี ภาพยนตร์ ไปรษณีย์แพทย์อนามัย การจ่ายเงินเดือน ร้านสหกรณ์ ร้านเสริมสวย ช่างตัดเสื้อผ้า

นอกจากการบริการและสวัสดิการที่กล่าวมาแล้ว มหาวิทยาลัยยังมีโครงการที่จะเปิดโรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตขึ้นที่ศูนย์รังสิต เพื่อเป็นสวัสดิการแก่บุคลากรในมหาวิทยาลัย โดยจะเปิดรับนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๒๙ เป็นต้นไปด้วย

แผนการขยายไปศูนย์รังสิต เป็นที่แน่ชัดแล้วว่า มหาวิทยาลัยจะเริ่มขยายไปศูนย์รังสิตในปีการศึกษา ๒๕๒๙ โดยจะเริ่มขยายวิชาพื้นฐานของมหาวิทยาลัยไปยังศูนย์รังสิตก่อน ส่วนการขยายคณะและหน่วยงานอื่น ๆ ไปยังศูนย์รังสิตนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของคณะและหน่วยงานนั้นด้วย

อย่างไรก็ตามในแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะยาว ศูนย์รังสิตจะทำการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และทางด้านวิทยาศาสตร์ทุกสาขาวิชาส่วนท่าพระจันทร์นอกจากจะเป็นศูนย์กลางการบริหารแล้ว ยังจะเป็นศูนย์การศึกษาระดับหลังปริญญาตรี และบริการทางวิชาการต่อสังคม

๙. โรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีโครงการที่จะจัดตั้งโรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตขึ้นที่ศูนย์รังสิต เพื่อเป็นสวัสดิการให้แก่บุตรหลานของบุคลากรของมหาวิทยาลัยได้เข้าเรียน ขณะเดียวกันก็มีเป้าหมายที่จะจัดบริการการศึกษาให้แก่ชุมนุมในท้องที่รังสิตด้วย โรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตที่จะจัดตั้งขึ้นมีโครงการจะเปิดรับนักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาล จนกระทั่งถึงระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๖ โดยให้มีคุณภาพได้มาตรฐานเทียบเคียงกับโรงเรียนรัฐบาลทั้งหลายที่เปิดสอนอยู่ มหาวิทยาลัยจะจัดให้มีบริการรับส่งระหว่างท่าพระจันทร์ และรังสิต เพื่อความสะดวกแก่นักเรียน คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยด้วย

โรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีเป้าหมายที่จะเปิดรับนักเรียนตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๕๒๙ เป็นต้นไป มหาวิทยาลัยได้กำหนดการเตรียมการจัดตั้งโรงเรียนตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. สำรวจความต้องการโรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตของบุคลากรในมหาวิทยาลัย

๒. ร่างโครงการจัดตั้งโรงเรียนแนวโรงเรียนสาธิตเพื่อเสนอขออนุมัติ

๓. ดำเนินการขออนุมัติจัดตั้งโรงเรียน

๔. ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนและสถานที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ

๕. เตรียมจัดทำหลักสูตร เตรียมบุคลากรด้านการสอนและการบริหารโรงเรียน

๖. เตรียมการเปิดโรงเรียน ได้แก่ การเปิดรับนักเรียน การจัดเตรียมตารางเรียน เป็นต้น

นอกเหนือจากงานด้านต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มหาวิทยาลัยยังได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ และองค์การระหว่างประเทศในการให้ความรู้ คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ในสาขาวิชาชีพที่มหาวิทยาลัยมีผู้เชี่ยวชาญอยู่เสมอมา

ภาคผนวก

ตาราง

ตารางที่ ๑

งานวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ดำเนินการในช่วงระหว่าง ปี ๒๕๒๐ - ปี ๒๕๒๕

คณะ/สำนัก	จำนวนเรื่องที่ทำวิจัย	หมายเหตุ
คณะนิติศาสตร์	๒	
คณะพาณิชยศาสตร์ฯ	๒๘	
คณะรัฐศาสตร์	๓๐	
คณะเศรษฐศาสตร์	๕๕	
คณะสังคมสงเคราะห์	๓๐	
คณะศิลปศาสตร์	๔๓	
คณะวารสารศาสตร์ฯ	๒๘	
คณะสังคมวิทยาฯ	๑๖	
สถาบันทรัพยากรมนุษย์	๑	
สถาบันไทยคดีศึกษา	๗๓	งานวิจัยในปี ๒๕๒๕ กระจายอยู่ตามคณะต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสังกัดอยู่
รวม	๓๖๖	

แหล่งที่มา งานวิจัยสถาบัน กองแผนงาน

ตารางที่ ๒

จำนวนบุคลากรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะ/สำนัก	จำนวนบุคลากรประจำของมหาวิทยาลัย				รวม
	อาจารย์ประจำ	ทางวิชาการ	ผู้ช่วยทางธุรการ	ลูกจ้างประจำ	
คณะนิติศาสตร์	๕๒	-	๓๒	๒๘	๑๑๒
คณะพาณิชย์ฯ	๙๐	๑	๓๖	๒๖	๑๕๓
คณะรัฐศาสตร์	๓๘	๒	๒๓	๑๔	๗๗
คณะเศรษฐศาสตร์	๗๙	๗	๒๘	๑๘	๑๓๒
คณะสังคมสงเคราะห์	๓๑	๔	๑๓	๑๗	๖๕
คณะศิลปศาสตร์	๒๐๙	๑	๓๙	๕๙	๓๐๘
คณะวารสารศาสตร์ฯ	๓๕	๗	๒๒	๑๒	๗๖
คณะสังคมวิทยาฯ	๒๕	๑	๑๐	๔	๔๐
สำนักงานอธิการบดี	-	๓๑	๑๙๗	๑๗๘	๔๐๖
สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร	๔	-	๑๒	๔	๒๐
สำนักหอสมุด	๔	๕๐	๖๘	๓๐	๑๕๒
สำนักทะเบียนฯ	-	๔	๒๘	๓	๓๕
สถาบันไทยคดีศึกษา	-	๑๑	๑๐	๔	๒๕
สถาบันทรัพยากรมนุษย์	-	๓	๑	๒	๖
สถาบันประมวลข้อมูลฯ	-	๑	๗	๓	๑๑
รวม	๕๖๗	๑๒๓	๕๒๖	๔๐๒	๑,๖๑๘

จำนวนบุคลากรทุกประเภทของมหาวิทยาลัย ๑,๘๗๖ คน

อาจารย์ประจำ (สาย ก.) ๕๖๗ คน อาจารย์พิเศษและลูกจ้างชั่วคราวทำหน้าที่อาจารย์ ๒๑๗ คน

ข้าราชการสายผู้ช่วยทางวิชาการ (สาย ข.) ๑๒๓ คน ข้าราชการสายผู้ช่วยทางธุรการ (สาย ค.) ๕๒๖ คน

ลูกจ้างประจำ ๔๐๒ คน ลูกจ้างชั่วคราว ๔๑ คน

ตารางที่ ๓

จำนวนนักศึกษาระดับปริญญาตรี ประจำภาค ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๖ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำแนกตามคณะและชั้นปีที่ศึกษา

ชั้นปี / คณะ	ปี ๑	ปี ๒	ปี ๓	ปี ๔ ขึ้นไป	รวม
นิติศาสตร์	๖๑๕	๕๒๙	๔๙๒	๔๘๔	๒,๑๒๐
พาณิชยศาสตร์และการบัญชี	๔๑๙	๔๒๔	๔๐๐	๓๑๓	๑,๕๕๖
รัฐศาสตร์	๒๓๑	๒๒๔	๒๑๑	๗๖	๗๔๒
เศรษฐศาสตร์	๒๗๘	๒๖๐	๒๔๒	๒๐๘	๙๘๘
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์	๘๘	๘๕	๙๑	๔๓	๓๐๗
ศิลปศาสตร์	๓๕๕	๓๓๕	๓๒๑	๒๕๕	๑,๒๖๖
วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน	๑๒๗	๑๑๒	๑๔๔	๑๑๖	๔๙๙
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา	๔๖	๔๐	๓๙	๒๓	๑๔๘
รวม	๒,๑๕๙	๒,๐๐๙	๑,๙๔๐	๑,๕๑๘	๗,๖๒๖

หมายเหตุ.- เป็นจำนวนนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่มาจดทะเบียนภาค ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๖ ตัวเลขแสดงถึงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

งานวิจัยสถาบัน กองแผนงาน

ตารางที่ ๔

จำนวนนักศึกษาระดับปริญญาโท ประจำภาค ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๖ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำแนกตามคณะและชั้นปีที่ศึกษา

คณะ \ ชั้นปี	๑	ปี ๒ ขึ้นไป	รวม
นิติศาสตร์	๕๗	๑๒๓	๑๘๐
พาณิชยศาสตร์และการบัญชี	๒๓๔	๓๑๖	๕๕๐
รัฐศาสตร์	๖๓	๑๒๖	๑๘๙
เศรษฐศาสตร์	๕๐	๘๔	๑๓๔
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์	-	๔๘	๔๘
ศิลปศาสตร์	-	-	-
วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน	๒๐	๒๐	๔๐
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา	๑๕	๒๔	๓๙
รวม	๔๓๙	๗๔๑	๑,๑๘๐

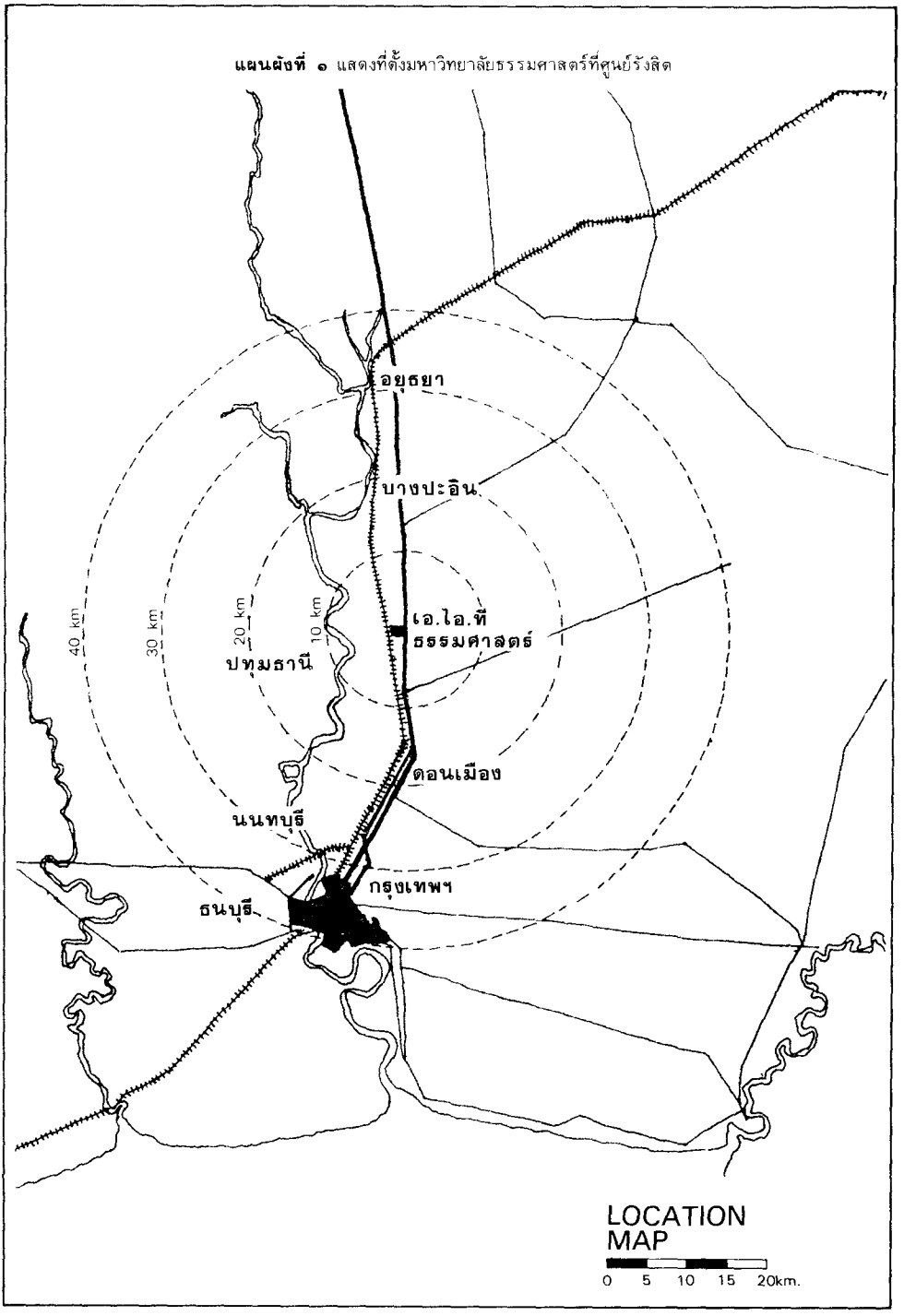
หมายเหตุ.- เป็นจำนวนนักศึกษาระดับปริญญาโท ที่มาจดทะเบียนภาค ๒ ปีการศึกษา ๒๕๒๖ ตัวเลขแสดงถึงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

งานวิจัยสถาบัน กองแผนงาน

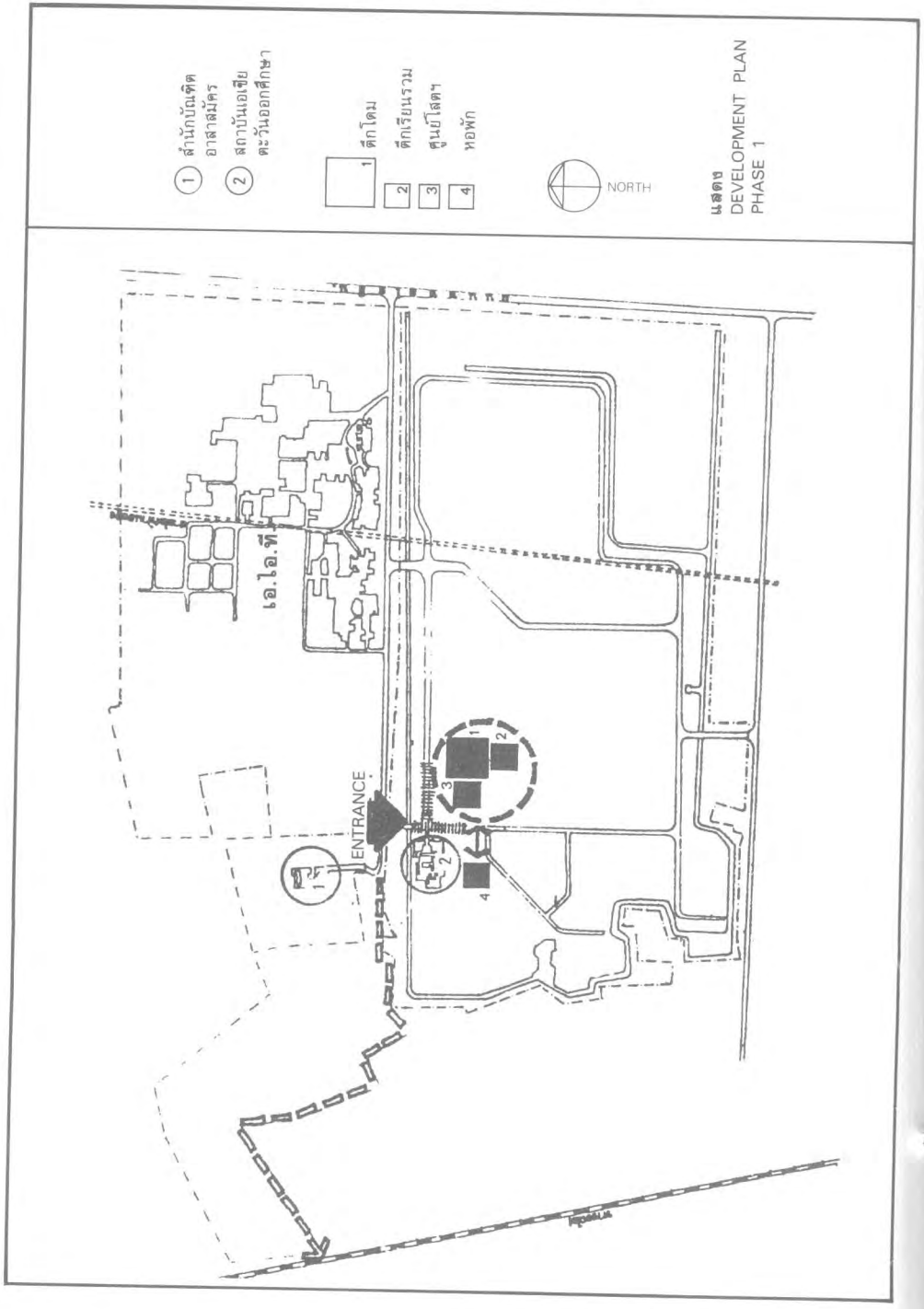
สรุปแผนดำเนินงานที่ศูนย์รังสิต พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๓๔ ได้ดังนี้

โครงการ	เงินงบประมาณ ปี	การดำเนินงาน (ปี พ.ศ.) ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔
ที่ดิน		
๑ ซื้อที่ดินเอกชนเพิ่มเติมจำนวน ๑๗๔ ไร่ ๒ งาน ๓๐ ตารางวา	๒๕๒๒ - ๒๕๒๔	
๒. ซื้อที่ดินเพิ่มจนถึงทางรถไฟเพื่อจัดทำทางเชื่อมระหว่างศูนย์รังสิตกับทางรถไฟสายเหนือจำนวน ๑๐๖ ไร่ ๓ งาน ๖๔ ตารางวา	๒๕๒๗	
๓. เวนคืนที่ดินเพิ่มจำนวน ๒๑๙ ไร่ ๒ งาน ๘๘ ตารางวา	๒๕๒๗ - ๒๕๒๘	
สิ่งก่อสร้าง		
๔. ก่อสร้างถนนลำลอง	๒๕๒๔ - ๒๕๒๖	
๕. ก่อสร้างระบบป้องกันน้ำท่วม	๒๕๒๔ - ๒๕๒๖	
๖. ถมดิน (ขั้นตอนที่ ๑) ขุดสระกำหนดแนวผัง	๒๕๒๖ - ๒๕๒๗	
๗. ระบบประปา	๒๕๒๖ - ๒๕๒๗	
๘. ระบบไฟฟ้า	๒๕๒๖ - ๒๕๒๗	
๙. รั้ว - ประตูทางเข้า	๒๕๒๖ - ๒๕๒๗	
๑๐. ถมดิน (ขั้นตอนที่ ๒)	๒๕๒๗	
๑๑.อาคารที่ทำการบริหาร	๒๕๒๗ - ๒๕๒๙	
๑๒.อาคารบรรยายรวม	๒๕๒๗ - ๒๕๒๘	
๑๓.อาคารศูนย์โสตทัศนศึกษา	๒๕๒๗ - ๒๕๒๘	
๑๔.อาคารหอพักนักศึกษา	๒๕๒๗ - ๒๕๒๙	
๑๕.ปรับปรุงตึกศูนย์ภาษาอังกฤษ	๒๕๒๗	
๑๖.สะพานลอยคนเดินข้าม	๒๕๒๘ - ๒๕๒๙	
๑๗. อาคารเรียนรวม (๒) และที่ทำการคณะ	๒๕๒๘ - ๒๕๓๐	
๑๘.แฟลตระดับ ๑-๒	๒๕๒๘ - ๒๕๒๙	
๑๙.แฟลตข้าราชการ อาจารย์	๒๘ - ๒๙	
๒๐.การถมดินทำถนน	๒๘ - ๒๙	
๒๑.ป้ายมหาวิทยาลัย	๒๕๒๘	
๒๒. อาคารสถาบันวิจัยระยะที่ ๑	๒๘-๒๙	
ระยะที่ ๒	๓๐-๓๔	
๒๓. อาคารสนามกีฬาในร่ม	๒๘-๓๐	
๒๔. อาคารพิพิธภัณฑ์	๒๘-๒๙	
๒๕.ครุภัณฑ์ประกอบอาคาร	๒๕๒๘	

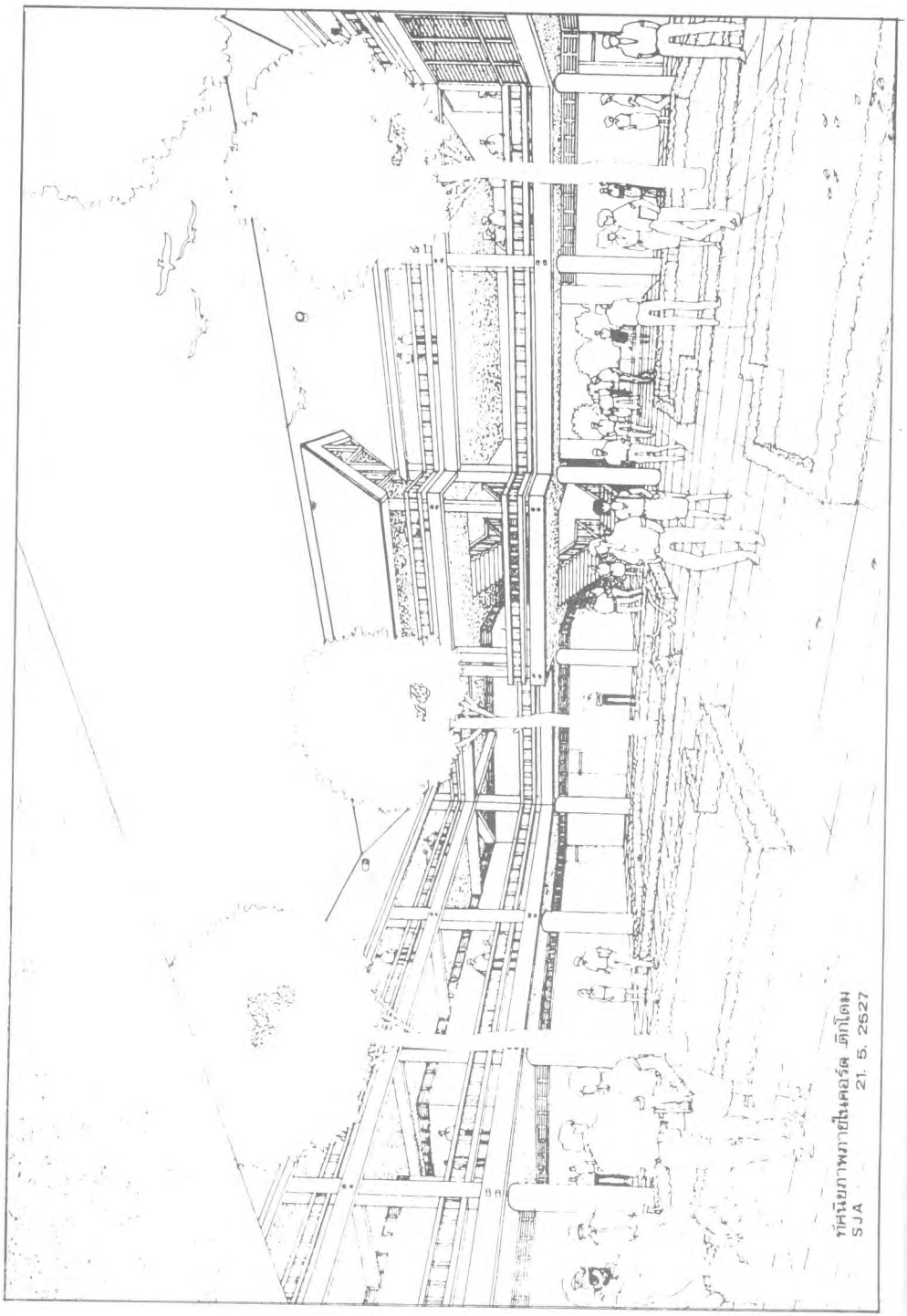
แผนผังที่ ๑ แสดงที่ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ศูนย์รังสิต

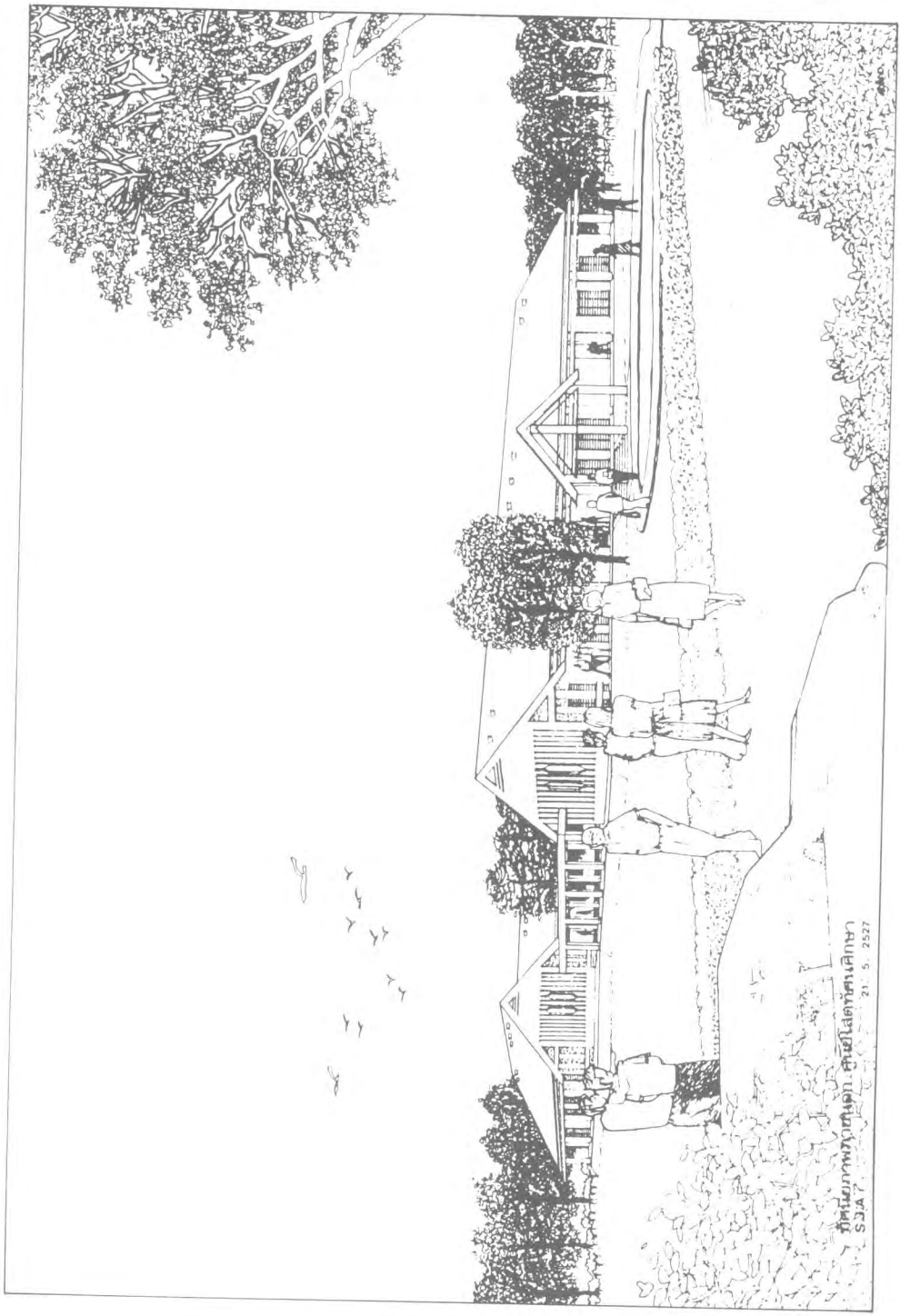
แผนผังที่ ๒ แสดงแผนพัฒนามหาวิทยาลัยระยะที่ ๑

ทัศนียภาพภายนอกด้านหน้าติเกโอม
S_A
21. 5. 2527

ทัศนียภาพภายในคอร์ด เดิกโดม
SJA 21. 5. 2527

ทัศนียภาพภายนอก ตึกโถงส่วนห้องสมุด
SJA
21. 5. 2527

ที่ทำเนียบท่าพระจันทร์ ศูนย์โสตทัศนศึกษา
SJA 7
21 5 2527

ทัศนียภาพภายในคอร์ตอาคารบรรยายรวม
SJA
21. 5. 2527

รายพระนามและนามผู้ที่ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์

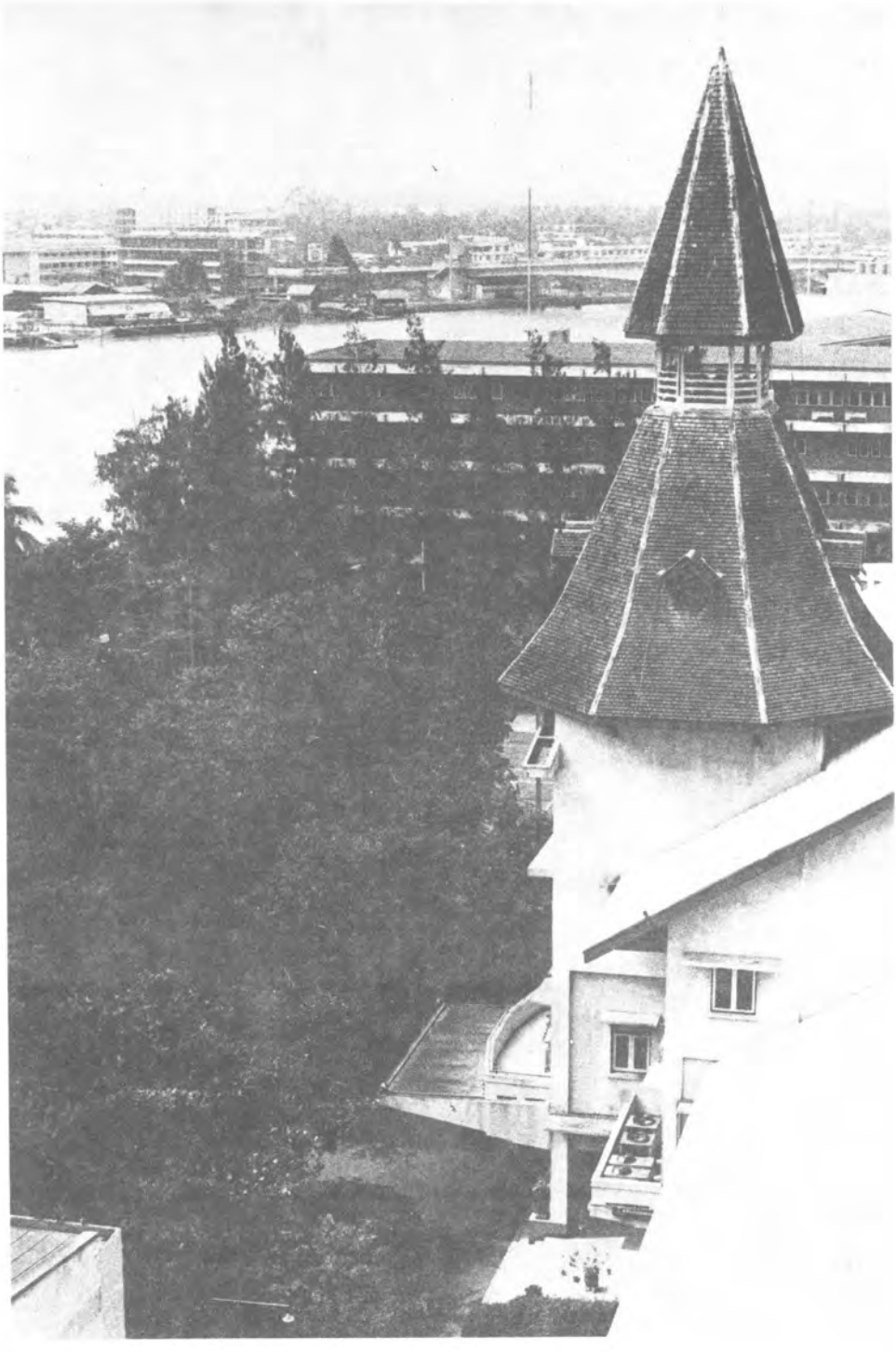
๑.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ พ.ค. ๒๔๙๓
๒.กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๒๓ พ.ย. ๒๔๙๖
๓.จอมพล ป. พิบูลสงคราม	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๓ พ.ย. ๒๔๙๖
๔.นายฉัตร ศรียานนท์	นิติศาสตร์บัณฑิต (ปริญญาตรี)	๒๓ พ.ย. ๒๔๙๖
๕.พลเอก มังกร พรหมโยธี	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๓ พ.ย. ๒๔๙๖
๖.ศาสตราจารย์ดิเรก ชัยนาม	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๓๐ ธ.ค. ๒๔๙๗
๗.สีหนุ (เขมร)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ก.ค. ๒๔๙๘
๘.ศาสตราจารย์พระยามานวราชเสวี	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ พ.ย. ๒๔๙๙
๙.พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ พ.ย. ๒๔๙๙
๑๐.นายทวี แรงขำ	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ พ.ย. ๒๔๙๙
๑๑.พระยาอรรถการีย์นิพนธ์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๑๒.พระยาลัดพลีธรรมประดิลก์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๑๓.พระยานิติศาสตร์ไพศาล	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๑๔.โงดินเดียม (เวียดนาม)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ ส.ค. ๒๕๐๐
๑๕.ศาสตราจารย์หลวงจำรูญเนติศาสตร์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๑๖.ศาสตราจารย์ประมูล สุวรรณศร	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๑ ต.ค. ๒๕๐๐
๑๗.สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ก.พ. ๒๕๐๒
๑๘.จอมพล ถนอม กิตติขจร	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๘ ม.ค. ๒๕๐๓
๑๙.จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์	รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๘ ม.ค. ๒๕๐๓
๒๐.พลเอก ประภาส จารุเสถียร	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๓ ก.พ. ๒๕๐๔
๒๑.พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๒๓ ก.พ. ๒๕๐๔
๒๒.ประธานาธิบดีฟรอนดิซี (อาร์เยนตินา)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๙ ธ.ค. ๒๕๐๔
๒๓.ท่านผู้หญิง วิจิตรา ธนะรัชต์	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๐๕
๒๔.ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๐๕
๒๕.พลเอก สุรจิต จารุเศรณี	วารสารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๐๕
๒๖.ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	วารสารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๐๕
๒๗.นายมาลัย ชูพินิจ	วารสารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๐๕
๒๘.พระเจ้ากรุงเดนมาร์ค	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๔ ม.ค. ๒๕๐๕
๒๙.นางโกลดาแมร์(รัฐมนตรีต่าง-ประเทศอิสราเอล)	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๒ ก.พ. ๒๕๐๕
๓๐.พระเจ้าสว่างวัฒนา (ลาว)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๓ มี.ค. ๒๕๐๖

๓๑.สมเด็จพระราชินีนาถ จูเลียน่า แห่งเนเธอร์แลนด์	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ ต.ค. ๒๕๐๖
๓๒.ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๓.พระมนูเวทย์วิมลนาท	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๔.นายประวัติ ปัตตพงศ์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๕.นายสัญญา ธรรมศักดิ์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๖.พันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๗.พระยาสุนทรพิพิธ	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๘:ศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร	รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๒ ส.ค. ๒๕๐๖
๓๙.กษัตริย์โบดวง (เบลเยี่ยม)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ก.พ. ๒๕๐๖
๔๐.พลเอก คาร์ลอส พี.โรมูโล	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๘ ม.ค. ๒๕๐๗
๔๑.พระเจ้าโอลาฟที่ ๕ (นอร์เวย์)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ ม.ค. ๒๕๐๘
๔๒.สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๐๙
๔๓.ศาสตราจารย์เสริม วินิจฉัยกุล	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ธ.ค. ๒๕๐๙
๔๔.ศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ธ.ค. ๒๕๐๙
๔๕.นายถวิล สุนทรศารทูล	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ธ.ค. ๒๕๐๙
๔๖.ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๒๙ ธ.ค. ๒๕๐๙
๔๗.พล.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์	รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ธ.ค. ๒๕๐๙
๔๘.นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๗ ก.ย. ๒๕๑๐
๔๙.ประธานาธิบดีออสเตรีย (ฯพณฯ ฟรานซ์ โยนาส)	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๘ ม.ค. ๒๕๑๐
๕๐.สมเด็จพระจักรพรรดิ ไฮเล เซเลซซี่ แห่งเอธิโอเปีย	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ เม.ย. ๒๕๑๑
๕๑.ศาสตราจารย์จรูญ วิมลศิริ	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๖ ธ.ค. ๒๕๑๑
๕๒.พลโทแสวง เสนาณรงค์	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๖ ธ.ค. ๒๕๑๑
๕๓.มาร์กอส (ประธานาธิบดีฟิลิปปินส์)	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๙ ม.ค. ๒๕๑๑
๕๔.หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๑๓
๕๕.นายสุวรรณ รื่นยศ	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๑๓
๕๖.ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๑๓
๕๗.ศาสตราจารย์เดือน บุนนาค	เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๘ มิ.ย. ๒๕๑๔
๕๘.ศาสตราจารย์ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์	วารสารศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕
๕๙.สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕
๖๐.ศาสตราจารย์ประกอบ หุตะสิงห์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕
๖๑.ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕
๖๒.นายบุญชู โรจนเสถียร	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕

๖๓.ศาสตราจารย์ประยูร กาญจนดุล	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๗ ส.ค. ๒๕๑๕
๖๔.ตวนกู อับดุล ฮาริม มูอัดซัม ชาห์ สมเด็จพระราชาธิบดี แห่งมาเลเซีย	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๘ ม.ค. ๒๕๑๖ (ประกอบพิธีพระราชทานปริญญาฯ ๒ ก.พ. ๒๕๑๖)
๖๕.นายวิสูตร อรรถยุติ	ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางการทูต	๑๓ ก.ย. ๒๕๑๖
๖๖.ศาสตราจารย์จิต เศรษฐบุตร	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๖๗.ศาสตราจารย์สุพัฒน์ สุธาธรรม	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๖๘.ศาสตราจารย์ คุณนวลนาฏ อมาตยกุล	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๖๙.หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์	เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๗๐.ศาสตราจารย์ คุณหญิงสุภาพ ยศสุนทร	เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒ ต.ค. ๒๕๑๘
๗๑.พล.ต.ต.อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ มิ.ย. ๒๕๒๐
๗๒.พระนิติการณ์ประสม	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ มิ.ย. ๒๕๒๐
๗๓.หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ	ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๑๖ มิ.ย. ๒๕๒๐
๗๔.ศาสตราจารย์วิกรม เมาลานนท์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๗ ต.ค. ๒๕๒๐
๗๕.ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๗ ต.ค. ๒๕๒๐
๗๖.นายสุขุม นวพันธุ์	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๗ ต.ค. ๒๕๒๐
๗๗.นายวิญญู อังคณารักษ์	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๗ ต.ค. ๒๕๒๐
๗๘.ศาสตราจารย์สุธรรม ภัทราคม	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๗๙.ศาสตราจารย์กำธร พันธุลาภ	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๘๐.ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๘๑.นายยุกต์ ณ ถลาง	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๘๒.ดร.กนต์ธีร์ ศุภมงคล	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๘๓.นายจรวย บริบูรณ์	รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต	๒๐ ต.ค. ๒๕๒๑
๘๔.นายทาเกโอะ ฟูกุดะ	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๒๒
๘๕.นายประพจน์ ถิระวัฒน์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕ ต.ค. ๒๕๒๒
๘๖.พันตรี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ต.ค.๒๕๒๓
๘๗.สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๓
๘๘.หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล	ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๓
๘๙.นายเคร่ง สุวรรณวงศ์	รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๓
๙๐.นายเฉลิม วุฒิโฆสิต	วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๓
๙๑.นายทาเกโอะ ฟูกุดะ	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๙ ต.ค. ๒๕๒๓
๙๒.ศาสตราจารย์สมภพ โหตระกิตย์	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๓๑ ต.ค. ๒๕๒๔
๙๓.นายสวัสดิ์ โอสถานุเคราะห์	พาณิชยศาสตร์และการบัญชีดุษฎีบัณฑิต	๓๑ ต.ค. ๒๕๒๔
๙๔.ศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญ	ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๓๑ ต.ค. ๒๕๒๔
๙๕.คุณหญิงจันทนี สันตะบุตร	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๒๕

๙๖.ศาสตราจารย์นายแพทย์ สุด แสงวิเชียร	สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๒๕
๙๗.ศาสตราจารย์ ดร. สุธี สิงห์เสน่ห์	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๒๕
๙๘.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว	เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๒๕
๙๙.สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๕ ส.ค. ๒๕๒๕
๑๐๐.สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๑.ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๒.ศาสตราจารย์ประยูร จินดาประดิษฐ์	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๓.นายทวี หนุนภักดี	บัญชีดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๔.ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๕.นายณรงค์ ศรีสะอ้าน	เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๖.นายสุภา ศิริมานนท์	วารสารศาสตร์มหาบัณฑิต	๔ ส.ค. ๒๕๒๖
๑๐๗.ฯพณฯ โรแนลด์ เรแกน	เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๖
๑๐๘.ฯพณฯ ยาซูฮิโร นากาโซเนะ	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๖
๑๐๙.สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๐.สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ	นิติศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๑.สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ	ศิลปศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๒.สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ฯ	สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๓.ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี	สังคมวิทยามานุษยวิทยาดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๔.นายเสงี่ยม เผ่าทองสุข	วารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๕. ศาสตราจารย์ วิโรจน์ เลาหะพันธุ์	บัญชีดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗
๑๑๖. ศาสตราจารย์ ดร.พนัส สิมะเสถียร	พาณิชยศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต	๒๕๒๗

หมายเหตุ ศาสตราจารย์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เศรษฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ แต่ปฏิเสธไม่ขอรับ

ผู้ประศาสน์การ อธิการบดี และผู้รักษาการแทน

๑๑ เมษายน ๒๔๗๗ - ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐	ผู้ประศาสน์การ	ปรีดี พนมยงค์
๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ - ๑๒ สิงหาคม ๒๔๙๓	รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ	เดือน บุนนาค
กันยายน ๒๔๙๓ - ๕ เมษายน ๒๔๙๔	รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ	หลวงวิจิตรวาทการ
๘ เมษายน ๒๔๙๔ - ๑๘ มีนาคม ๒๔๙๕	รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ	พล.ท.สวัสดิ์ ส. สวัสดิเกียรติ
๙ เมษายน ๒๔๙๕ - ๒๖ กันยายน ๒๕๐๐	อธิการบดี	จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
๒๖ กันยายน ๒๕๐๐ - ๑๗ ธันวาคม ๒๕๐๐	รักษาการแทนอธิการบดี	หลวงจำรูญเนติศาสตร์
๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๐ - ๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๒	อธิการบดี	หลวงจำรูญเนติศาสตร์
๘ มกราคม ๒๕๐๓ - ๑๘ ธันวาคม ๒๕๐๖	อธิการบดี	พลเอกถนอม กิตติขจร
๒๓ ธันวาคม ๒๕๐๖ - ๑ เมษายน ๒๕๑๔	อธิการบดี	กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๑๔ - ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๖	อธิการบดี	สัญญา ธรรมศักดิ์
๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๖ - ๒๘ กันยายน ๒๕๑๗	รักษาการแทนอธิการบดี	อดุล วิเชียรเจริญ
๓๐ มกราคม ๒๕๑๘ - ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙	อธิการบดี	ป๋วย อึ๊งภากรณ์
๒๑ ตุลาคม ๒๕๑๙ - ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๐	อธิการบดี	ปรีดี เกษมทรัพย์
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ - ๑๗ มกราคม ๒๕๒๑	รักษาการแทนอธิการบดี	วิจิตร ศรีสะอ้าน
๑๗ มกราคม ๒๕๒๑ - ๙ มกราคม ๒๕๒๕	อธิการบดี	ประภาศน์ อวยชัย
๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ - ปัจจุบัน	อธิการบดี	นงเยาว์ ชัยเสรี

๒๕๗๗ - ๒๕๒๗
๕๐ ปี
มธ.
ศิษย์เก่าธรรมศาสตร์

คณะกรรมการจัดงาน
กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

นายสัญญา ธรรมศักดิ์	ประธาน
นายประภาศน์ อวยชัย	รองประธาน
นายวิโรจน์ เลาหะพันธุ์	”
นางนงเยาว์ ชัยเสรี	”
คุณหญิงแร่ม พรหโมบล บุณยประสพ	กรรมการ
คุณหญิงนันทกา สุประภาตะนันท์	”
นายมารุต บุนนาค	”
นายประยูร จินดาประดิษฐ์	”
นายสวัสดิ์ อุทัยศรี	”
นายดนัย ศรียาภัย	”
พลตำรวจโท จำรัส จันทรขจร	”
นายชัยรัตน์ คำนวณ	”
นายเสมอใจ พุ่มพวง	”
นายสมหวัง ศรีชัย	”
นางไสววงศ์ สถิรธรรม	”
(นายกสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย)	
นายมานิจ สุขสมจิตร	”
นายคำนวณ ชโลปถัมภ์ (นายกสมาคมทนายความ)	”
นายประชุม ทองมี	”
นายสมาน สุวรรณโชติ (นายกสมาคมนิติศาสตร์)	”
นายสมัคร เจียมบุรเศรษฐ์	”
นายสมเจตน์ ชวนชาติ	”
นายอัครวิทย์ สุมาวงศ์	”
นายพนัส สิมะเสถียร	”
(นายกสมาคมนักศึกษาเก่าคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี)	
นายชนะ รุ่งแสง	”

นายสุรใจ ศิรินุพงศ์	กรรมการ
นายเชาว์ สายเชื้อ (นายกสมาคมรัฐศาสตร์)	”
พลตำรวจตรี ชาติชาย อุปพงศ์	”
นายเจริญจิต ณ สงขลา	”
ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล (นายกสมาคมเศรษฐศาสตร์)	”
นายพิศาล มโนลีหกุล	”
นายบัวพรหม ธีรกัลยาณพันธ์ (นายกสมาคมวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน)	”
นายบรรเจิด ทวี	”
นายพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร	”
นายชาลี ปิณฑะดิษ	”
นายดิเรก เต็งจำรูญ	”
นายพานิช ลีวัฒนายิ่งยง	”
นายสุธี นาทวรทัต	”
นายเสน่ห์ จามริก	”
นายไพศิษฐ์ พิพัฒนกุล	”
นายอนันต์ เกตุวงศ์	”
นายนรนิติ เศรษฐบุตร	”
นางยุพา กาญจนดุล	”
นางวนิดา จิตต์หมั่น	”
นายเกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์	”
นายนิพัทธ์ จิตรประสงค์	”
นายลิขิต ธีรเวคิน	”
นายเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม	”
นางสาวนันทนีย์ ไชยสุต	”
นายสืบแสง พรหมบุญ	”
นายสุมิตร ปิติพัฒน์	”
ประธานสภาอาจารย์	”
นายจีระ หงส์ลดารมภ์	”
นางสาววรวรรณ ศุภจรรยา	”
นายสุภัทร เอกกุล	”
นายมานิต ปางมณี	”
นายโชว์ อุบลวัตร์	”
นางวนิดา พรรณราย	”

นายภัทรพงศ์ ศรีเธียรอินทร์	กรรมการ
นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	”
ประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	”
นายชมพู อรรถจินดา	”
นายวรากรณ์ สามโกเศศ	”
นางวิจิตร ระวิวงศ์	”
นายพิบูลย์ ลิมประภัทร	”
นายศิริบูรณ์ เนาว์ถิ่นสุข	”
นายปรีชา สุวรรณทัต	”
นางสาวเฉลิมศรี ธรรมบุตร	”
นายชวลิต ปัญญาลักษณ์	”
นายเต็มใจ สุวรรณทัต	”
นางสาวจำเรียง ภาวิจิตร	”
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	กรรมการและเลขานุการ
นางจารุพร ไวยนันท์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวนิยะดา ชุณหวงศ์	”

คณะกรรมการที่ปรึกษา
งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์
ศาสตราจารย์ ดร.ประกอบ หุตะสิงห์
ศาสตราจารย์วิจิตร ลุลิตานนท์
ดร.เสนาะ อูนากูล
นายชูชาติ ประมูลผล
ศาสตราจารย์ วิจิตร ศรีสะอ้าน
ศาสตราจารย์ ดร.สุธี สิงห์เสน่ห์
ศาสตราจารย์สิปปนนท์ เกตุทัต
พณฯ บูญชู โรจนเสถียร
นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์
ศาสตราจารย์ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ
พณฯ ศาสตราจารย์บุญชนะ อัตถากร
ศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
ศาสตราจารย์มงคล สีห์โสภณ
ศาสตราจารย์วนิดา จิตต์หมั่น
ศาสตราจารย์สังเวียน อินทรวิชัย
ศาสตราจารย์พยอม สิงห์เสน่ห์
ดร.ไตรรงค์ สุวรรณคีรี
นายสรรเสริญ ไกรจิตติ
ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัตน์
นายทวี กสิยพงศ์
นางชนัตถ์ ปิยะอุย
นายชูศักดิ์ นาคนุกูล
นายสมชาย กรุสวนสมบัติ
นายวิมล เตชะไพบูลย์
พณฯ เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์

นายเด่นพงษ์ พลละคร
นายเชาวัศน์ สุดลาภา
รองศาสตราจารย์มนตรี บริสุทธิ์
คุณหญิงกนก สามเสน วิล
คุณหญิงบรรเลง ชัยนาม
นายชัย เสือวรรณศรี
นายวิทุร จักกะพาก
นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

คณะกรรมการฝ่ายหารายได้การจัดงาน กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์ ประจำปี ๒๕๒๗

นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์	ที่ปรึกษา
นายถาวร พรประภา	"
คุณหญิงพรทิพย์ ณรงค์เดช	"
นายวิโรจน์ เลาหะพันธุ์	"
นางนงเยาว์ ชัยเสรี	ประธาน
นางยุพา กาญจนดุล	กรรมการ
นายประยูร จินดาประดิษฐ์	"
นายพิพัฒน์ ปุสยานนท์	"
นายดำรง กฤษณามระ	"
นายวิระ รมยะรูป	"
นายชัยรัตน์ คำนวณ	"
นายณรงค์ ศรีสะอ้าน	"
ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล	"
นายกมล จิระธันท์	"
พล.ต.อ.มนต์ชัย พันธ์คงชื่น	"
พล.ต.ท.จำรัส จันทรขจร	"
พล.ต.ต.สง่า ดวงอัมพร	"
พล.ต.ต.แสวง ธีระสวัสดิ์	"
นายจำลอง โต๊ะทอง	"
นายสมลักษณ์ สุทธิรัตน์	"
นายอรัญ ธรรมโน	"
นายสุรใจ ศิรินุพงศ์	"
นายชยุติ จิระเลิศพงษ์	"
นายสมัคร เจียมบุรเศรษฐ์	"
นายอนันต์ อนันตกูล	"
นายสุพจน์ ไพบูลย์	"

นายสงบ พรรณรักษา	กรรมการ
นายสุนทร อรุณานนทชัย	"
นายธารินทร์ นิมมานเหมินทร์	"
นายโอฬาร ไชยประวัติ	"
นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม	"
นายขรรค์ ประจวบเหมาะ	"
นายชวลิต โอสถานุเคราะห์	"
นายวิชาญ ฤทธิรงค์	"
นายสม วรรณประภา	"
นายวิทยา สุพันธุ์วณิช	"
นายชัชวาลย์ อภิบาลศรี	"
นายดำรงค์ เลียวสกุล	"
นางคมคาย รอดลอยทุกข์	"
นายชำนิ คณาวุฒิ	"
นายวิวัฒน์ โกศัลวัฒน์	"
นายอาทร สัตยารักษ์	"
นายสุรพล สุขะมงคล	"
นายสนั่น เกิดแสง	"
นายสุเจตน์ ศรีสุข	"
นายกระแสร์ ภังคานนท์	"
นายสมชาย ปุณเกษม	"
นายประไพ โพธิเงิน	"
นายปราโมช พสุวัต	"
นางนิภาพร สิงหลกะ	"
นายประจวบ อินอ๊อด	"
นายเทพ รุ่งธนาภิรมย์	"
นายชนะ สัตสุต	"
นายภควัต โกวิทวัฒนพงศ์	"
นายจงเจตน์ ลัภยานุกูล	"
นายสมชาย เกิดสมเกียรติ	"
นายเอ็จ วิจิตรานนท์	"
นายสุรชาติ ศิริวัลลภ	"
นายถนอม ณรงค์	"
นายยงยุทธ วิทยาวงศ์รุจิ	"

นายประเวศ อมรสิน	กรรมการ
นายธนิต พิศลยบุตร	"
นายบัณฑิต พิศลยบุตร	"
นายชัยยุทธ ปิลันธน์โอวาท	"
นายอากร ฮุนตระกูล	"
นายสมเจตน์ ชวนชาติ	"
นายวิมล เตชะไพบูลย์	"
นายสมชาย รอดกิจ	"
นายสมชาย ศรียากร	"
นายประสิทธิ์ ถาวราวุธ	"
นายชื่น อินตะนก	"
นายชัยยะ พงษ์เจริญ	"
นายเทียนชัย ลาภปรารถนา	"
นายสมบัติ ภู่กาญจน์	"
นางผาณิต พูนศิริวงศ์	"
นางเหมสุดา สันติชัยอนันต์	"
นางสาวจำเรียง ภาวิจิตร	"
นางศรีทับทิม พานิชพันธ์	"
นายศิริบูรณ์ เนาว์ถิ่นสุข	"
นายเต็มใจ สุวรรณทัต	"
นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	"
นายประโยชน์ ธรรมกรบัญญัติ	"
นายประธาน วัฒนวาณิชย์	"
นายหริรักษ์ สูตะบุตร	"
นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์	"
นายรุจนะ เทียนศรี	"
นางสาวยอดบุญ เลิศฤทธิ์	"
นายไชยา ยิ้มวิไล	"
นางสาวธนัญญา ประภาคโนบล	"
นางสาวนิยะดา ชุณหวงศ์	กรรมการและเลขานุการ
นางผกา วรมณีรัตน์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวศิริพร อัญญณรงค์กุล	"
นางดวงใจ ศุภสารัมภ์	"

คณะกรรมการปรับปรุงสถานที่และสิ่งแวดล้อมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นายนิจ หิญชีระนันท์	ที่ปรึกษา
นายสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา	"
นางอรศิริ ปาณินท์	"
นายนรนิติ เศรษฐบุตร	"
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	"
นางฉันทลักษณ์ ณ ป้อมเพชร์	ประธานกรรมการ
นายพิริยะ ไกรฤกษ์	รองประธาน
นางจารุพร ไวยนันท์	"
นางวนิดา พรรณราย	กรรมการ
หัวหน้างานอาคารสถานที่	"
หัวหน้ากองแผนงาน	"
ประธานสภาอาจารย์	"
นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	"
ประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	"
นายเมตตา สุรสิงห์	"
นางสาวสุพจนา มีพันธุ์	"
นางคมขำ พรหมชนะ	"
นายชาลี มงคลรัตน์	"
นายเผ่าทอง ทองเจือ	"
นางอินทิรา ศรีคุณ	กรรมการและเลขานุการ

คณะกรรมการประชาสัมพันธ์
งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

นายดนัย ศรียาภัย	ที่ปรึกษา
นายจำนง กุมาลย์วิสัย	”
ม.ร.ว. ถนัดศรี สวัสดิวัตน์	”
นายสมิต มานัสฤดี	”
นายไตรรงค์ สุวรรณคีรี	”
นายมานิจ สุขสมจิตร	ประธาน
นายสมเจตน์ ชวนชาติ	รองประธาน
นายถวัลย์ กิตติศรีสุวรรณ	กรรมการ
นางสาวสายใจ เรืองวงศ์โรจน์	”
นายชัยวิชิต อติศัพท์	”
นายสมศักดิ์ สง่าเจริญ	”
นายตุลย์ ศิริกุลพิพัฒน์	”
นายทวีสิน สถิตย์รัตนชีวิน	”
นายสมชาย หาญยานันทน์	”
นางสาวกรรณิการ์ ศรีสวัสดิ์วิชัย	”
นายปราโมทย์ ฝ่ายอุประ	”
นางสาววันทนา ศีลอุดม	”
นายปรีชา จิรวงศ์ไพโรจน์	”
นายบรรเจิด ทวี	”
นายกำแหง ภริตานนท์	”
นายประหยัด คูณสมบัติ	”
นายบุญสม รดาเจริญ	”
นายมานิตย์ ลือประไพ	”
นายพงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร	”
นายบุญเกิด สุทธิทรัพย์	”
นายกิตติพงษ์ ขวัญงาม	”

นายสุพิณ ปัญญามาก	กรรมการ
นายปราโมทย์ สัฌชุกร	"
นางสาวพวงเพชร ปัทมชัยยันต์	"
นายวิรัช ทศานนท์	"
นายบัณฑิต รัชตวัฒนาธานินทร์	"
นางยุวดี ธัญญศิริ	"
นายสุประดิษฐ์ กาญจนวีนิน	"
นายชูพงษ์ มณีน้อย	"
นางสาวปาริชาต ประคองจิตต์	"
นายสมบัติ ภู่กาญจน์	"
นายเกษม อัฌชาศัย	"
นายวิทยา ตัณฑสุทธิ์	"
นายศรี อินทปันตี	"
นางผาณิต พูนศิริวงศ์	"
นายทองดี วงศ์เสงี่ยม	"
นายกิตติ ชูพินิจ	"
นายชรัช ศรจิตติ	"
นางสาวชวนชม วิสัยจร	"
นายประชัน วัลลิโก	"
นายสุคต ชูพินิจ	"
นางกรรณิกา ธรรมเกษร	"
นายจรุง รักชาติ	"
นายสมภพ ศรีสมวงศ์	"
นางสาวศันสนีย์ นาคพงศ์	"
นายถาวร นาคบุตร	"
นายเสกสรรค์ ภู่ประดิษฐ์	"
นางสาวปรียาพร ศรีมงคล	"
นางสาวพรนภา แก้วลาย	"
นายสุนิตย์ ธีวะเวช	"
นายสันติ เศวตวิมล	"
นางอุ่นจิตต์ ธีระปถัมภ์	"
นางสาวนิรมล พฤฒาธร	"
นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	"
นายวันชัย ธนะวังน้อย	"

นางปทุมมาศ มีบำรุง	กรรมการ
นายจำรัส จึงธีรพานิช	”
นางสาวปรารถนา พูลศิริรัตน์	”
นายอดุลย์ โฆษกิจจาเลิศ	”
นางสาววิภา สุขกิจ	”
นายสมชาย กรุสวนสมบัติ	”
นายวันชัย อรรถเวทย์วรวุฒิ	”
นายวิทยา สุขดำรง	”
นายบริบูรณ์ บูรณสัมฤทธิ์	”
นายประกิต อภิสารธนรักษ์	”
นายฉะอ้าน วุฒิกรรมรักษา	”
นายไพฤทธิ์ เศรษฐไกรกุล	”
นางสาวศิริวรรณ รงค์ศิริกุล	”
นายไชยแสง กิระชัยวนิช	”
นางสาวอลิสา ศรีระพุท	”
ร้อยโทนพมาศ ตั้งสุณาวรรณ	”
นางสาวสุภี ภัทรกมล	”
นางสาวสุวิมล พึ่งประเสริฐ	”
นางสาวรัชชพร เหล่าวานิช	”
นายบรรยงค์ จันทรศิริศรี	”
นายสากล ไพเราะ	”
นายธวัชชัย ไพรินทราภา	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวสุกัญญา บูรณเดชาชัย	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการจัดทำดวงตราไปรษณียากร ที่ระลึกกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

นายวิโรจน์ เลาหะพันธุ์	ประธาน
ผู้ว่าการการสื่อสารแห่งประเทศไทย	กรรมการ
รองอธิการบดีทั่วไป	”
นายประหยัด พงษ์ดำ	”
นายภักดี ยงวณิชย์	”
นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	”
ผู้อำนวยการกองกลาง	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวบัวรัตน์ ศรีนิล	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการจัดงาน
กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

๑. อนุกรรมการการเงินและบัญชี

นางอรุณี อย่างธารา	ประธาน
นางสาววรวีวัลย์ ภิยโยพนากุล	อนุกรรมการ
นางทัศนีย์ ตัณฑวุฑโฒ	"
นางเขมา เวสารัชช์	"
นางสมพร วัฒนะวงษ์	"
นางสุปราณี ศรีวรรธนะ	"
นางวันเพ็ญ สอนชิต	"
นางสาวดวงตา ทุยเวียง	"
นางสาวสมจิตต์ เมธมโนศักดิ์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๒. อนุกรรมการงบประมาณ

นางจารุพร ไวยนันท์	ประธาน
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	อนุกรรมการ
นายเต็มใจ สุวรรณทัต	"
นางทัศนีย์ ตัณฑวุฑโฒ	"
นางสาวดุษฎี ช่วงแก้ว	อนุกรรมการและเลขานุการ

๓. อนุกรรมการพิธีการและศาสนา

นายกมล วิสัยดี	ประธาน
นายสังวร พรหมเสน	รองประธาน
นายปรีชา สุวรรณทัต	"
นายชูศักดิ์ ทิพย์เกษร	อนุกรรมการ

นางสาววัฒนา บุรกสิกร	อนุกรรมการ
นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์	”
นายอภิวัฒน์ ปรีชาประศาสน์	”
นายบุญช่วย ศรีคำพร	”
นายชลัช ลียะวณิช	”
นายพิรพรต หุ่นเจริญ	”
นายมมูญ กุศลมโน	”
นายเฉลิมพันธ์ ม่วงกลม	”
นายสุรชัย เชื้อคำเพ็ง	”
นายชูเกียรติ จันทรมานะ	”
นายไพรัช ภูชาญ	”
นางดวงทิพย์ โรจน์กิรติการ	”
นายบุญยงค์ บุญเพิ่ม	”
นายช้อย ขันถม	”
นายเติมศักดิ์ บัวงาม	อนุกรรมการและเลขานุการ
นายปรีชา ตันสุวรรณ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๔. อนุกรรมการเข็มและโล่เกียรติยศ

นายสุธี นาทวรทัต	ประธาน
นายโชว์ อุบลวัตร์	รองประธาน
นางผกา วรมณีรัตน์	อนุกรรมการ
นางเพ็ญภาค เดชเจริญสี	”
นางวิไลลักษณ์ ภูวนนท์	”
นายธัญญรักษ์ บุตรเมือง	”
นายจำเริญ อึ้งอัจจิมากุล	”
นางสัมพันธ์ ปัญญาลักษณ์	”
นางวันเพ็ญ เทพหัสดิน ณ อยุธยา	”
นายวรพจน์ เนื่องอนงค์กุล	อนุกรรมการและเลขานุการ

๕. อนุกรรมการข้าราชการและพนักงาน

นายภัทรพงศ์ ศรีเธียรอินทร์	ประธาน
นายอัคนี อรัณยกานนท์	รองประธาน

นายโชว์ อุบลวัตร์	อนุกรรมการ
นายชัชวาล พูลบัณฑิตย์	”
นางสุปรียา สุธรรมธารีกุล	”
นางผกา วรมณีรัตน์	”
นายประมวล จันทรสมบัติ	”
นางสารภี พิมพ์ใจชน	”
นายสุรศักดิ์ กุลเมือง	”
นางชูมาน ถิระกิจ	”
นางทัศนีย์ กำลังงาม	”
นายบำรุง สุขพรรณ์	”
นางพะเยาว์ สุจริต	”
นางวณี สันทัด	”
นางสาวละออง แก้วเก็บ	”
นางสมพร วัฒนะวงษ์	”
นายพิรพรต หุ่นเจริญ	”
นางวัฒนา ศิริวิสูตร	”
นางดวงพร จันทร์มณี	”
นายวิชาญ โรจน์เจริญวัฒนา	อนุกรรมการและเลขานุการ
นายยุทธนา เพชรโพธิ์ศรี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๖. อนุกรรมการศิษย์ปัจจุบัน

นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	ประธาน
ประธานสภานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	รองประธาน
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะนิติศาสตร์	อนุกรรมการ
ประธานคณะกรรมการนักศึกษา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน	”
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์	”
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์	”
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี	”
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	”
ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา	”

ประธานคณะกรรมการนักศึกษาคณะศิลปศาสตร์	อนุกรรมการ
นายธนภูมิ แซ่เซีย	”
นายปิติ กุลศิโรรัตน์	”
นายนิพนธ์ ลือวิเศษไพบูลย์	”
นายวรพจน์ โอสถาภิรัตน์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๗. อนุกรรมการวิเทศสัมพันธ์

นายนินนาท โอฬารวรวุฒิ	ประธาน
นางวิจิตร ระวิวงศ์	รองประธาน
นายโกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์	อนุกรรมการ
นายสุมิตร ปิติพัฒน์	”
นายพิเชษฐ์ เมาลานนท์	”
นายนพนิธิ สุริยะ	”
นางฤดี พลานุเวช	”
นางสาวติระพร บุนนาค	”
Mr. John A. Hanson	”
นายอาทร ฟุ้งธรรมสาร	”
นางสาวผกาทิพย์ สกุลครู	”
นางสาววรินทร สวัสดิวร	”
นางสุดสงวน สุธีสร	”
นายนัทธี จิตสว่าง	”
นางศรีทับทิม พานิชพันธ์	”
นางสาวหอมหวล ชื่นจิตร	”
นายทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ์	”
นายวุฒิสาร ตันไชย	อนุกรรมการและเลขานุการ

๘. อนุกรรมการสัมมนา - อภิปราย - ปาฐกถา

นายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์	ที่ปรึกษา
นายทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์	”
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธาน
นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง	รองประธาน

นายชัยวัฒน์ สถาอานันท์	อนุกรรมการ
นายนครินทร์ เมฆไตรรัตน์	"
นายปรีชา สุวรรณทัต	"
นายกิตติศักดิ์ ปรกติ	"
นางสาวแน่งน้อย ใจอ่อนน้อม	"
นางสาววัชรียา โตสงวน	"
นางสาวชูศรี มณีพฤกษ์	"
นางสาวนันทนา ด่านวิวัฒน์	"
นายสุรินทร์ รณเกียรติ	"
นางสาวบุญจิรา ถึงสุข	"
นายเสรี พงศ์พิศ	"
นายวัฒนา อัคคพานิช	"
นางสาวสุกัญญา ว่องวงศ์ศรี	อนุกรรมการและเลขานุการ

๙. อนุกรรมการนิทรรศการ

นายทรงยศ แววหงษ์	ประธาน
นายเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช	รองประธาน
นายธีรพจน์ ศิริจันทร์	อนุกรรมการ
นายดำรง ใคร่ครวญ	"
นางสาวเสาวภาคย์ เตชะสาย	"
นางสาววิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์	"
นายสุพัฒน์ เตชศรีสุธี	"
นายศิริศักดิ์ สรานุกูล	"
นายประหยัด กิมทรง	"
นางสาวศศิธร แสนทวีสุข	"
นางสาวมนสมร พรหมสาขา ณ สกลนคร	"
นางสาวศิริพร วิโรจน์พันธุ์	"
นางสาวสุกัญญา ว่องวงศ์ศรี	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๐. อนุกรรมการเอกสารและหนังสือที่ระลึก

นายสุชาติ สวัสดิ์ศรี	ที่ปรึกษา
นายเสถียร จันทิมาธร	"
นายทวีป วรดิลก	"

นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธาน
นางยุพา กาญจนดุล	รองประธาน
นางสาวอรุณี อินทรสุขศรี	"
นายทรงยศ แววหงษ์	อนุกรรมการ
นายเฉลิมเกียรติ ผิวนวล	"
นายนครินทร์ เมฆไตรรัตน์	"
นายอนันต์ วิริยะพินิจ	"
นายนพพร ประชากุล	"
นางสาวนิยะดา ชุณหวงศ์	"
นายมังกร ชัยชนะดารา	"
นายบุญชาติ หญีตน้อย	"
นายณรงค์ศักดิ์ ตันติพินิจวงศ์	"
นางสาววิภา กำธรกิตติกุล	"
นางสาววิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์	"
นายดำรง ใคร่ครวญ	"
นายชัชชัย เสนอคำ	"
นางสาววารุณี โอสถารมย์	"
นายเกษียร เตชะพีระ	"
นายเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๑. อนุกรรมการของชำร่วยและของที่ระลึก

นางฉันทลักษณ์ ณ ป้อมเพชร์	ที่ปรึกษา
นายเต็มใจ สุวรรณทัต	"
นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	"
นายเธียรวิทย์ ธงศรีเจริญ	"
นายมงคล ลีลาธรรม	"
นายสุพจน์ เตชะอำนวยวิทย์	"
นางสาววิไล อัศวเดชศักดิ์	"
นางสาวนิลุบล คุณวัฒน์	"
นายวิชัย กอสงวนมิตร	ประธาน
นายชำนาญ แสงมณี	รองประธาน
นางสาวปราณี ปรุงวินิชกิจ	อนุกรรมการ
นายชัยรัตน์ กิ่งเงิน	"

นายวิเชียร สุนทรวุฒิกุล	อนุกรรมการ
นายขจรศักดิ์ สัตยาชัย	”
นายเล็ก กิตติศิริประเสริฐ	”
นางสาวกลอยใจ เรืองวิไลกิจ	”
นายบัญชา วิเศษมงคลชัย	”
นายกุลพัฒน์ คำนวรพร	”
นางเจนจิรา เอนกบุญทิพย์	”
นางสายสุนี น้อยตัด	”
นางสาวภาวิณี เกียรติไกรลาศ	”
นางสมจิตร ชัชวาลย์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๒. อนุกรรมการแสดง - จำหน่ายหนังสือและของที่ระลึก

นายนรนิติ เศรษฐบุตร	ประธาน
นายหริรักษ์ สูตะบุตร	รองประธาน
นายประยูร บุญประเสริญ	อนุกรรมการ
นายนินนาท โอฬารวรวุฒิ	”
นายโกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์	”
นายนิพัทธ์ จิตรประสงค์	”
นางสาวหอมหวล ชื่นจิตร	”
นางผกายวรรณ เจียมเจริญ	”
นายโชว์ อุบลวัตร์	”
นางสาววรรณี สำราญเวทย์	”
นางถนอมวงศ์ ล้ำยอดมรรคผล	”
นางตวงทิพย์ วรพันธ์	”
นายวันชัย ธนะวังน้อย	”
นางนุชลี รอยศิริกุล	”
นายคณิต พีชวณิชย์	”
นายอัคนี อรัณยกานนท์	”
นายเมตตา สุรสิงห์	”
นางนภวรรณ งามเกษม	”
นายพันธุ์ศักดิ์ จันเรียง	”
นายวีระ ค้าขึ้น	”
นางสาวสมพิศ บุญเลขา	”

นายวัลลภ ศรัณยวณิชย์	อนุกรรมการ
นายพรวิชัย แช่มศิริวัฒน์	”
นางสาวมรกต เจริญสวัสดิ์	”
นายศิริศักดิ์ สรานุกูล	”
นายชัยยุทธ เสรีรัฐ	”
นายวิทยา นีลดานุวงศ์	”
นางวลีพร ตันฑพาณิช	”
นางสาวอุไรวรรณ เหล่าประเสริฐ	”
นางสาวยุพดี สุขรัตนี	”
นางสาวสมศรี หงส์วัฒนานนท์	”
นางสาวกรรณิการ์ แก่นอำพัน	”
นายบุญยงค์ บุญเพิ่ม	”
นางสาวปรารถนา พูลศิริรัตน์	”
นายกองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	”
ประธานชุมนุมวรรณศิลป์	”
นายนิพนธ์ อภิธนวิทย์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๓. อนุกรรมการบันเทิงและการแสดง

นายสุวัฒน์ วรดิลก	ที่ปรึกษา
นางเพ็ญศรี พุ่มชูศรี	”
นายเสรี วงษ์มณฑา	”
นางมานี เกษเสถียร	”
นายสุจิตต์ วงษ์เทศ	”
นายเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	”
นายสมบัติ ภู่กาญจน์	”
นางสาวนลินี สีตสุวรรณ	”
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธาน
นางสาวทิพย์ชนก รัตโนสถ	รองประธาน
นางสาวนวลฉวี สุธรรมวงศ์	”
นายหริรักษ์ สูตะบุตร	”
นางฉันทลักษณ์ ณ ป้อมเพชร์	อนุกรรมการ
นางสาว นิยะดา ชุณหวงศ์	”
นางถนอมวงศ์ ล้ำยอดมรรคผล	”

นางสาวยอดบุญ เลิศฤทธิ์	อนุกรรมการ
นายบรรจง โกศัลวัฒน์	”
นางสาววรรณี สำราญเวทย์	”
นายโชว์ อุบลวัตร์	”
หัวหน้างานอาคารสถานที่	”
นายวัลลภ ศรัณยวณิชย์	”
นายศิริศักดิ์ สรานุกูล	”
นายสุพจน์ ธีระวัฒนชัย	”
ประธานชุมนุมดนตรีไทย	”
ประธานชุมนุมดนตรีสากล	”
นายพรนริศ ชวนไชยสิทธิ์	”
นายสมศักดิ์ ประสานสรรพกิจ	”
นายนพพร ฉัตรไชยสิทธิกุล	”
นางสาวปรารถนา พูลศิริรัตน์	”
นายอุดม เปรมชื่น	”
นายอดุลย์ สุรวุฒิกุล	”
นายบุญยงค์ บุญเพิ่ม	”
นางสาวสุกัญญา ว่องวงศ์ศรี	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๔. อนุกรรมการวิทยุ - โทรทัศน์ และบันทึกภาพ

นางแพรวพรรณ มหาวัจน์	ประธาน
นายสากล ไพเราะ	รองประธาน
นายวีรศิริ ศิริวัฒกุล	อนุกรรมการ
นางธนิต บรรเทา	”
นายสมณา นทีรัยไทวะ	”
นายชนิทร์ ชมดี	”
นายเกรียงศักดิ์ เหลืองประเสริฐ	”
นางสาวสายจิตร สิงหเสนี	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๕. อนุกรรมการใบแทรกหนังสือพิมพ์

นายสุภา ศิริมานนท์	ที่ปรึกษา
นายสมควร กวียะ	”
นายชวลิต ปัญญาลักษณ์	”

นายพิศิษฐ์ ชวาลาธวัช	ประธาน
นายวันชัย ธนะวังน้อย	รองประธาน
นายเจตน์ศักดิ์ แสงสิงเก้า	อนุกรรมการ
นางสาวสรรค์รวี คชาชีวะ	"
นางกิติมา สุรสนธิ	"
นายชวนะ ภวกานันท์	"
นางสาวพัฒนาวดี ชูโต	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๖. อนุกรรมการกีฬา

นายหริรักษ์ สูตะบุตร	ประธาน
นายคณิต พืชวณิชย์	รองประธาน
นายอัคนี อรัณยกานนท์	อนุกรรมการ
นายเมตตา สุรสิงห์	"
นายวัลลภ ศรัณยวณิชย์	"
นายเจริญ กุญแจทอง	"
นายวิทยา นีลดานุวงศ์	"
นายชัยยุทธ เสรีรัฐ	"
นายศิริศักดิ์ สรานุกูล	"
นายพรวิชัย แช่มศิริวัฒน์	"
นางสาวพูนสุข มโนมัยอุดม	"
นายชัยนันท์ แย้มสะอาด	"
นายณรงค์ ใจหาญ	"
นางระเบียบ ณ กาฬสินธุ์	"
นายสมเจตน์ สุกกสังค์	"
นายยุทธนา เพชรโพธิ์ศรี	"
นายวิชาญ โรจน์เจริญวัฒนา	"
นายมนัสสิทธิ์ นาคสวัสดิ์	"
ประธานฝ่ายกีฬา องค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	"
นายขจิต นิยมศิริ	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๗. อนุกรรมการจัดงานเลี้ยงรับรอง

นางสาวประนอม โฆวินวิพัฒน์	ประธาน

นางฉันทลักษณ์ ณ ป้อมเพชร์	รองประธาน
นางสาวสุนทรี จรูญ	อนุกรรมการ
นางอรสา วีระประดิษฐ์	"
นางสาวศุภลักษณ์ เลิศแก้วศรี	"
นายศิริพันธ์ สิงห์ศิริ	"
นายธวัช สวัสดิกร	"
นายสว่าง แซ่เจ็ง	"
นายมนตรี บุนนาค	"
นายสุวัตร เดชาพัฒนานนท์	"
นายอารักษ์ ตั้งตระกูล	"
นายจำรัส จึงธีรพานิช	"
นางเกศินี วิฑูรชาติ	อนุกรรมการและเลขานุการ
นางสาววันทนี สาสนรักกิจ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๑๘. อนุกรรมการอาหารและเครื่องดื่ม

นางสุมนา อยู่โพธิ์	ประธาน
นางกิ่งกนก พิทยานุคุณ	รองประธาน
นางสาวสุนทรี จรูญ	อนุกรรมการ
นางพูนทรัพย์ รามนัฏ	"
นางปนัดดา ทองนพคุณ	"
นางผุสดี รุมาคม	"
นางสาวสุขใจ น้ำผุด	"
นางสาวสมดี หงส์ไพศาลวิวัฒน์	"
นางอัญชลี พิพัฒนเสริญ	"
ประธานคณะกรรมการนักศึกษา คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี	"
รองประธานคณะกรรมการนักศึกษา คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี	"
นางวิไลลักษณ์ ภูวนนท์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๑๙. อนุกรรมการปฏิคม

นายประธาน วัฒนวาณิชย์	ประธาน
นายประโยชน์ ธรรมกรบัญญัติ	อนุกรรมการ

นายชัพ ธรรมธัช	อนุกรรมการ
นายบำรุง สุขพรรณ์	”
นายกิตติ ศิริพัลลภ	”
นางสาวปรียาฉัตร อุตตมะโยธิน	”
นายวิบูลพงศ์ พูนประสิทธิ์	”
นางแสงจันทร์ พุทธิเจริญรัตน์	”
นายสมิทธิ นวกุล	”
นายสำราญ ปั้นเก่า	”
นายพงษ์เทพ วรกิจโภคาทร	”
นางวณี สันทัด	”
นายภัทรพงศ์ ศรีเธียรอินทร์	”
นายประเสริฐ เฟื่องฟูรัตน์	”
นายสุวินัย ภรณวลัย	”
นางสาวมาลินี ดิลกวณิช	”
นางสาวละออง แก้วเก็บ	”
นายพิรพรต หุ่นเจริญ	”
นางสาวเพลินจิตต์ พรเกิด	”
นางสาวสิริณภรณ์ เชฏฐากุล	”
นายสม พัฒนแก้ว	อนุกรรมการและเลขานุการ

๒๐. อนุกรรมการพิธีกร

นายเสรี วงษ์มณฑา	ที่ปรึกษา
นางกรรณิกา ธรรมเกษร	”
นายเรวัต พุทธินันท์	”
นางสุภัควดี อภินันทร์	ประธาน
นายวันชัย ธนะวังน้อย	รองประธาน
นายบำรุง สุขพรรณ์	อนุกรรมการ
นายวีรศิริ ศิริวัฒนกุล	”
นางอรนุช เลิศจรรยารักษ์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๒๑. อนุกรรมการสวัสดิการ - จราจร - รักษาความปลอดภัย

พ.ต.อ.มงคล สุรทิณฑ์	ที่ปรึกษา
พ.ต.ท.จักรทิพย์ กุญชร ณ อยุธยา	”

นายสุพจน์ ไพบูลย์	ที่ปรึกษา
นายหริรักษ์ สูตะบุตร	"
นายโชว์ อุบลวัตร์	ประธาน
นายภัทรพงศ์ ศรีเธียรอินทร์	รองประธาน
นายประเสริฐ เฟื่องฟูรัตน์	อนุกรรมการ
นางสุมณี ภักดี	"
นายบุญเจียม โพธิเวชกุล	"
นางวิไลลักษณ์ ภูวนนท์	"
นายวัลลภ ศรัณยวณิชย์	"
นายสมบัติ แก้วประกาศิต	"
นายไพรัช ภูชาญ	"
นายตวงศักดิ์ วรรณแสงแก้ว	"
นางวันเพ็ญ เทพหัสดิน ณ อยุธยา	"
นายวรพจน์ เนื่องอนงค์กุล	อนุกรรมการและเลขานุการ
นายพีรพล อุ่นจิต	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒๒. อนุกรรมการสถานที่ - แสง - เสียง

นายหริรักษ์ สูตะบุตร	ประธาน
หัวหน้างานอาคารสถานที่	รองประธาน
นายเมตตา สุรสิงห์	อนุกรรมการ
นายเจริญ กุญแจทอง	"
นางอรพรรณ เสริฐพรรณีก	"
นายบุญยงค์ บุญเพิ่ม	"
นายสุรพล เล่ากุล	"
นายวัลลภ ศรัณยวณิชย์	อนุกรรมการและเลขานุการ

๒๓. อนุกรรมการตกแต่งและประดับสถานที่

นายเผ่าทอง ทองเจือ	ประธาน
นางสาวสุพจนา มีพันธุ์	รองประธาน
นางสุมาลย์ โทมัส	อนุกรรมการ
นายบุญยงค์ บุญเพิ่ม	"
นายตวงศักดิ์ วรรณแสงแก้ว	"
นายเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช	"

นายศิริศักดิ์ สรานุกูล	อนุกรรมการ
นายปิติ โรทินีลักษ์กุล	"
นายสมศักดิ์ จิรบรรจงกิจ	"
นายประหยัด กิมทรง	"
นางสาวอรุณี จันทรมานะ	"
นางสาวสุกัญญา ว่องวงศ์ศรี	อนุกรรมการและเลขานุการ
นางสาววิภา กำธรกิตติกุล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

๒๔. อนุกรรมการประสานงาน

ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล	ที่ปรึกษา
นายสมจิตต์ สุคนธสวัสดิ์	"
นายรักษา โภคาสถิตย์	"
นายสุขุม นวลสกุล	"
นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ประธาน
นางเพ็ชรี สุมิตร	รองประธาน
นางสาวศันสนีย์ ตันติวิท	"
นายโชว์ อุบลวัตร์	อนุกรรมการ
นางสุภาพ ดวงไสว	"
นางสาวจุฑาธัช เดชาสุภา	"
นางสาวอุษาจรัส หุตายน	"
นางสาวขนิษฐา พัฒนแก้ว	"
นางวนิดา พรรณราย	"
นายธีรพจน์ ศิริจันทร์	"
นายเกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒนวนิช	"
นายภาคภูมิ ป้องภัย	"
นายเดชา เตียงเกตุ	"
นายสุรศักดิ์ กุลเรือง	"
นางมณฑา นกอยู่	"
นายโกวิท สว่างวารีกุล	"
นางสาวสุกัญญา บูรณเดชาชัย	"
นางสาวปรารถนา พูลศิริรัตน์	"
นายปิติ โรทินีลักษ์กุล	"
นายสมศักดิ์ จิรบรรจงกิจ	"
นายประหยัด กิมทรง	"

นางประชุมขวัญ พูลสวัสดิ์	อนุกรรมการ
นางสาวพรรณวดี ศิริโชติวัฒน์	”
นายสมชาติ ศรีคร้าม	”
นายอำนวย จุนแสง	”
นายนิยม แก้วนิยม	”
นายแสวง รักษาชล	”
นางสาวอนิษฐา ธนมิตต์	”
นายกำภู หุตะสังกาศ	”
นายธีรวุฒิ วัฒนางกูร	”
นายสุทัศน์ พรพุทธพงศ์	”
นายสุรศักดิ์ ตันธนาศิริกุล	”
นายโอม เคียงศิริ	”
นายสุนทร สถาพร	”
นายสมฤกษ์ พรพินิจสุวรรณ	”
นายอดุลย์ โฆษกิจจาเลิศ	”
นางสาวหทัยทิพย์ พยอมยงค์	”
นายพรชัย ดวงแก้ววุฒิไกร	”
นายพัตพงษ์ ขันติวัฒนะกุล	”
นางสาวอังคณา คุรุธัช	”
นางสาวสุกัญญา ว่องวงศ์ศรี	อนุกรรมการและเลขานุการ
นางสาววิภา กำธรกิตติกุล	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

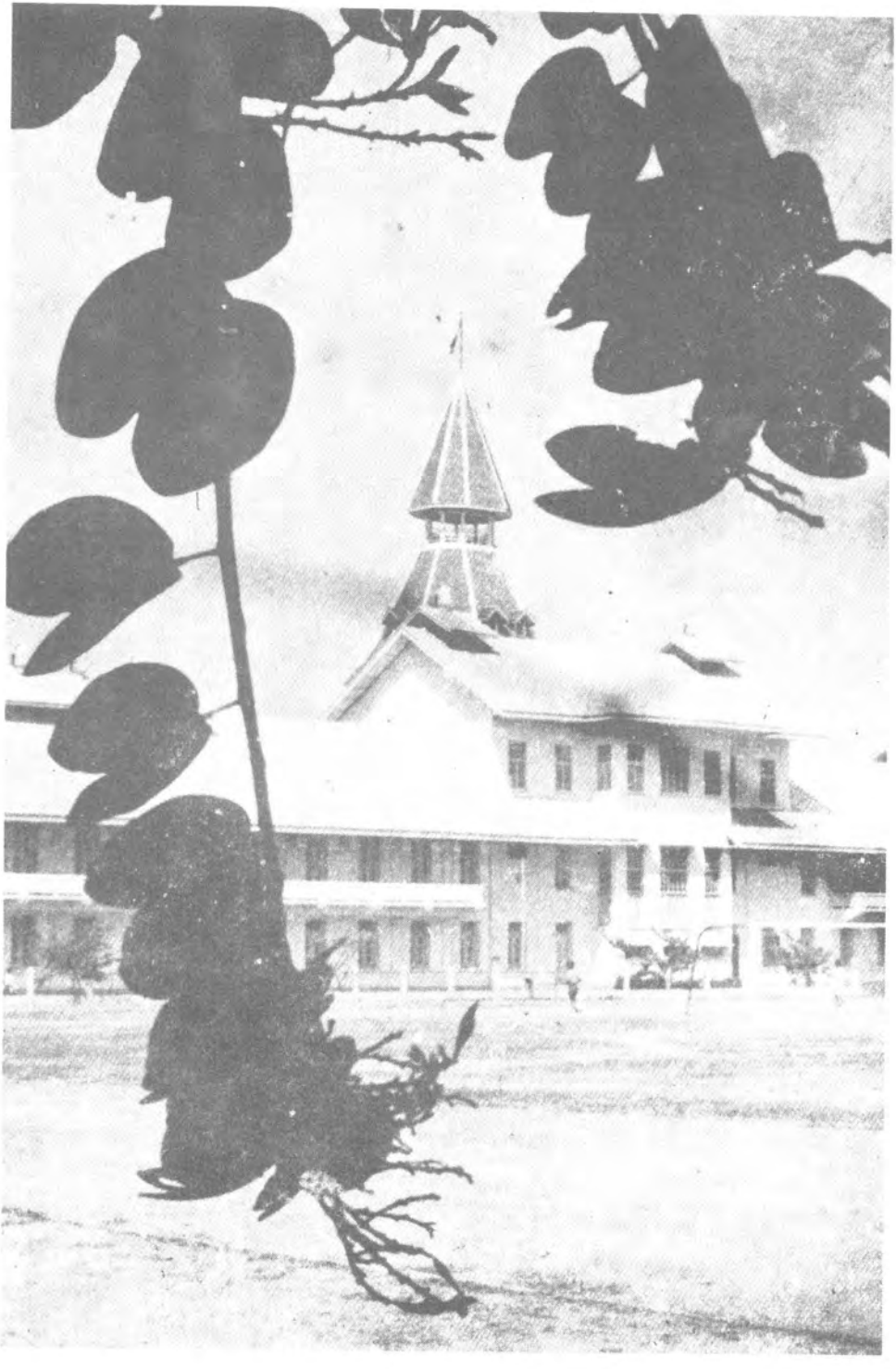
คณะกรรมการศิษย์เก่าสัมพันธ์
งานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

นายพิพัฒน์	ปุสยานนท์	ที่ปรึกษา
นายชัยรัตน์	คำนวณ	”
นายชนะ	รุ่งแสง	”
นายสมหวัง	ศรีชัย	”
พล.ต.ท.จำรัส	จันทรขจร	ประธาน
นายพนัส	สิมะเสถียร	”
นายประยูร	จินดาประดิษฐ์	”
นายสมาน	สุวรรณโชติ	”
นายโสภณ	รัตนากร	”
นายเชาวน์	สายเชื้อ	”
นายเสมอใจ	พุ่มพวง	”
นายอรัญ	ธรรมโน	”
ม.ร.ว.ปรีดิยาธร	เทวกุล	”
นายบัวพรม	ธีรกัลยาณพันธ์	”
นายสุพิณ	ปัญญามาก	”
นายอำพล	สิงหโกวินท์	”
นางวิจิตร	ระวิวงศ์	”
นายสุภัทร	สุคนธวัต	”
นายสมรรค	ศิริจันทร์	”
นายจำรูญ	ปิยัมปุตระ	”
นายชาญ	แก้วชูใส	”
นายสุจินต์	ทิมสุวรรณ	”
นายเฉลิมชัย	วสีนนท์	”
นายสัมผัส	พึ่งประดิษฐ์	”
นายโอพาริก	พยัคฆภารณ์	”
นายดิลก	ลวันยานนท์	”

นายประสงค์	สุวรรณประเทศ	กรรมการ
นางสุดจิตต์	ภูมิจิตร	"
นายเสน่ห์	โพธิปฐม	"
นางอรพินธ์	ปัตตะพงศ์	"
นายสุวัฒน์	วรดิลก	"
นายดุษฎี	สวัสดิ-ชูโต	"
นายวิทย์	ตันตยกุล	"
นายปรีชา	โกไศยกานนท์	"
นายสนิท	สิงหจารุ	"
น.ส.สุคนธ์	รักติประกร	"
พล.ต.ทรง	วิบูลย์จันทร์	"
พล.ต.ต.สอาด	เจียมศรีพงษ์	"
นายดนัย	ศรียาภัย	"
น.ส.วารี	หะวานนท์	"
พล.ต.ต.ศักดิ์ระพี	ปรักกมะกุล	"
นายเฉลียบ	ไวทยาคม	"
ม.ร.ว.ถนัดศรี	สวัสดิวัตน์	"
นายบรรหาร	บัณฑุกุล	"
นายนำ	สมแก้ว	"
นายสำราญ	ชื่นเจริญสุข	"
นายมนัส	วงศ์ยุตติธรรม	"
นายเมธี	ภมรานนท์	"
นายเหลือ	สงวนพงษ์	"
นายภุชงค์	จิตรภิรมย์ศรี	"
พล.ต.วิเชียร	วิสูตรชัย	"
พล.ต.ประภัสส์	วรพิศิษฐ์	"
นายจำลอง	โต๊ะทอง	"
นายหิรัญ	รดีศรี	"
นายชลินทร์	อมรธรรม	"
นายยง	ศรีนาม	"
พล.ต.ต.วิเชียร	เวชพันธุ์	"
พล.ร.ต.สิทธิพล	พงศ์สุวรรณ	"
น.อ.โรจน์	เสาวมล	"
นายประยูร	เถลิงศรี	"

นายศิริ	เกวลินสฤษดิ์	กรรมการ
นายประมูล	จันทรจำนง	"
นายสนิท	เสนาสุข	"
นายประสิทธิ์	รัตนเสถียร	"
นายฉลอง	เศวตวงศ์	"
นายสุรใจ	ศิรินุพงศ์	"
นายชาญ	พันธุมรัตน์	"
นายประจักษ์	พุทธิสมบัติ	"
นายชยุติ	จิระเลิศพงษ์	"
นายชัชวาลย์	สุกิจจวนิช	"
นายประเทือง	ศรีรอดบาง	"
พ.ต. ประชา	ธรรมโชติ	"
นางสิริลักษณ์	รัตนากร	"
นางอาภรณ์	พุทธรักษา	"
นายวันจักร	วรดิลก	"
นายศุกรีย์	แก้วเจริญ	"
นายชัยวัฒน์	เกตุปรีชาสวัสดิ์	"
นายเรวัต	ฉ่ำเฉลิม	"
นายอภัย	จันทนจุลกะ	"
น.ส.วิศิษฏ์ศรี	จินตนา	"
นายคำนวณ	ชโลปถัมภ์	"
นายประชุม	ทองมี	"
นายประภัทร	พุทธสุวรรณ	"
นายปัญญา	สติฐิต	"
น.ส.ชนิดา	สุวรรณจูฑะ	"
นายมานิจ	สุขสมจิตร	"
นายนิรันดร์	วิจิตรานนท์	"
พ.ท.สุรชาติ	กาญจนวณิชย์	"
พ.ท.หญิงมาลย์ศรี	วิรัชพันธุ์	"
นายสถาพร	โฆษจันทร์	"
นางนวลฉวี	โหตระภวานนท์	"
นายสมาน	มีกังวาล	"
นายเชิดศักดิ์	ตันสกุล	"
นายสมภพ	ศรีสมวงศ์	"

นายบุญสม	ตันจำรัส	กรรมการ
นายเสรี	วงษ์มณฑา	"
นายรักษา	โภคาสถิตย์	"
นายกิรินทร์	ชัชวาลวงศ์	"
นายสุพัฒน์	จิวะพงศ์	"
นายอุดส่าห์	สระมาลา	"
น.ต.ทวี	เจ้าประสงค์ ร.น.	"
นายสมลักษณ์	สุทธิรัตน์	"
นายสุวัชร	อนันตธุรการ	"
นายวิชาญ	ฤทธิรงค์	"
นายสุวุฒิ	สัตยารักษ์	"
นางสนธยา	วิมลจิตต์	"
นายสวัสดิ์	พึ่งแก้ว	"
นายศักดิ์	เกี่ยวการค้า	"
นายธีระ	สุโภไควณิช	"
นายพิทยา	ทัศนะพยัคฆ์	"
นายดำรงค์	เลียวสกุล	"
นายประดับ	ธัญญะคุปต์	"
นายอนุสรณ์	สุทธะสินธุ	"
นายเอ็จ	วิจิตรานนท์	"
นายอัษฎางค์	ปาณิกบุตร	"
นายธรรมนูญ	ดวงมณี	"
นายมนตรี	มงคลสวัสดิ์	"
น.ส.วรวรรณ	ศุภจรรยา	"
นายมานิต	ปางมณี	กรรมการและเลขานุการ
น.ส.วนิดา	ปิยะมาดา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
พ.ต.ท.ศิริพงษ์	สรรพาตานนท์	"
นางบุญชู	ตั้งตระกูล	"
นางสุริศา	สฤทธิบูรณ์	"
น.ส.ปนัดดา	อมรไชย	"

บรรณาธิการแถลง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

(๑)

ถนนอิฐสีแดงซึ่งมุ่งไปสู่เมืองทับทิมทอดทาบไปเบื้องหน้าสุดสายตา ที่ขอบฟ้าเห็นดวงตะวันสีแดงเรื่อดวงใหญ่เพิ่งโผล่พ้นขึ้นมาส่องแสงแห่งอรุณรุ่ง บรรยากาศรอบด้านยามเช้าดูสดชื่น สายลมพัดโชยมาอ่อน ๆ ปะทะกับคณะเดินทางของเราซึ่งตื่นแต่เช้าและรีบออกเดินทางอย่างเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวัง

ต้อยเดินทางมาตรงกลาง เธออุ้มนกกางเขนน้อยมาด้วยอย่างทะนุถนอม ข้างขวาของเธอหุ่นไล่กาเดินเคียงข้างมาอย่างงุ่มง่าม ข้างซ้ายมนุษย์กระป๋องแบกขวานไว้กับบ่าอย่างมั่นใจ ส่วนเสือโคร่งขี้ขลาดและไอ้เหมียวเดินตามมาข้างหลัง

"วันนี้เราคงถึงทะเลสาบสันตาทรายของนกนางนวลโจผู้สามารถ" ต้อยพูดขึ้น "และอีกไม่เท่าไรเราก็จะถึงเมืองทับทิมของพ่อมดอ๊อดแล้ว ฉันดีใจจัง"

"นั่นน่ะซี ฉันก็ร้อนใจ อยากรู้ว่าพ่อมดอ๊อดจะว่าอย่างไร" หุ่นไล่กาผู้โง่เง่ารำพึงถามขึ้นมา

"เราเดินทางกันมาหลายวันเหลือเกิน ฉันก็ร้อนอกร้อนใจเหมือนกัน แม้ฉันจะไม่มีหัวใจก็ตาม" มนุษย์กระป๋องพูดขึ้นบ้าง ส่วนเสือโคร่งขี้ขลาดและไอ้เหมียวไม่ได้ออกความเห็นอะไร มันมัวสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านไปสองข้างทาง บางครั้งก็แวะดมตามสุมทุมพุ่มไม้กันราวกับว่าจะได้กลิ่นสัตว์บางชนิด

เมื่อถึงตอนสาย ดวงตะวันเริ่มส่องแสงแรงกล้าขึ้นทุกที ๆ แต่แล้วสักครู่หนึ่งต่อมา ท้องฟ้าก็ดูมืดครึ้ม ฟ้าแลบแปลบปลาบเห็นได้ไกล ๆ เหมือนกับว่าจะมีพายุฝนตกอยู่ไม่ห่างจากบริเวณที่คณะเดินทางของเรากำลังเดินอยู่นัก

ครู่ใหญ่ต่อมา ฟ้าก็มืดครึ้มหนักขึ้น ทันใดนั้น ก็มีเสียงฟ้าฟาดลงมาเปรี้ยงใหญ่ ต้อยตกใจผวาไปหมด นกกางเขนน้อยเกือบหลุดจากอ้อมกอดของเธอ ในขณะที่คณะเดินทางกำลังงงงันและตกใจกับเสียงฟ้าผ่าอยู่นั้น บัดดลก็ได้ยินเสียงหึ่ง ๆ ดังก้องขึ้นทุกที ๆ เบื้องหน้าต้อยเกิดลมบ้าหมูหมุนตลบ และทันใดนั้นก็มีร่างประหลาดน่าเกลียดน่ากลัวหมุนออกมาจากลมบ้าหมูนั้น ร่างนั้นเป็นร่างของหญิงแก่ ท่าทางดุร้าย นางแต่งกายชุดสีดำคลุมร่างอันงองุ้มของนางดูรุ่มร่าม ที่น่ากลัวก็คือดวงตาของนางลุกโพลงเต็มไปด้วยความเคียดแค้นเสียจนลูกนัยน์ตาจะถลนออกมา จมูกของนางก็งองุ้ม และฟันยื่นออกมาจากปากดูราวกับเขี้ยวของสัตว์ร้าย

"ฮะฮะ เจ้ารู้ไหมว่าข้าคือใคร" หญิงแก่ท่าทางน่าเกลียดน่ากลัวถามด้วยเสียงอันดังทันทีที่นางหยุดหมุนตัว

"ข้าคือ โสมประภาแม่มดแห่งทิศตะวันออก" หญิงแก่พูดต่อด้วยเสียงน่ากลัว

"เจ้าเด็กวายร้าย เจ้าใช่ไหมที่ฆ่าพี่ชายของข้า สุประภาพ่อมดแห่งทิศตะวันตก" โสมประภาแม่มดแห่งทิศตะวันออกชี้หน้าต้อยอย่างกราดเกรี้ยว

"เปล่าเลย ฉันไม่ได้ตั้งใจฆ่าใครหรอก เรือของฉันตกลงมาทับสุประภาพ่อมดตายไปเองโดยบังเอิญ ฉันไม่ได้ตั้งใจจริง ๆ" ต้อยตอบอย่างหวาดกลัว ในขณะที่บรรดาสหายเดินทางของเธอต่างก็ตกใจมากกับภาพที่เห็นเบื้องหน้า

"ไม่รู้ละ ถึงอย่างไรเจ้าก็ฆ่าพ่อมดสุประภาพี่ชายของข้า ข้าจะจัดการกับเจ้าให้สาสมทีเดียว" ว่าแล้วแม่มดชั่วร้ายโสมประภาแห่งทิศตะวันออกก็ตรงเข้ามา นางเงื้อมือขึ้นทั้งสองข้างราวกับจะขย้ำคอต้อย ต้อยร้องหวีดด้วยความหวาดกลัว แต่แล้วแม่มดโสมประภาก็ชะงัก เธอเหลือบไปเห็นรอยจูบตรงหน้าผากของต้อยที่จามเทวีแม่มดแสนดีแห่งทิศใต้ประทับรอยไว้ให้ รอยจูบนั้นทำให้นางลังเลใจ แต่แล้วนางก็เห็นรองเท้าแตะเงินที่ต้อยสวมอยู่ นางรู้ทันทีว่าเป็นรองเท้าของพ่อมดชั่วร้ายสุประภา นางยิ่งโกรธยิ่งขึ้นจนตัวสั่น

"เอาละ เจ้าคิดว่ามีรอยจูบที่หน้าผากไว้คอยปกป้องเจ้า เราจะได้เห็นดีกัน" ว่าแล้วนางก็ท่องบ่นเวทมนตร์ขึ้นบทหนึ่งหวังจะทำร้ายต้อยให้ได้ "พระเยซู กินหัวปลาทู กินแล้วขึ้นสวรรค์ แคะขี้ฟันให้พระอินทร์ดู พระอินทร์บอกว่าเหม็น เตะกระเด็นลงรูปู" โสมประภาแม่มดชั่วร้ายแห่งทิศตะวันออกท่องบ่นอย่างรวดเร็ว

แต่ทว่าก่อนที่เวทมนตร์ของแม่มดโสมประภาผู้ชั่วร้ายจะเป็นผล ต้อยและสหายของเธอก็เห็นว่าท้องฟ้าอันมืดครึ้มเริ่มสว่างขึ้นโดยฉับพลัน เสร็จแล้วก็มีรุ้งกินน้ำปรากฏเป็นลำใหญ่ยาวพุ่งจากทิศใต้ไปจรดทิศเหนือ บัดเดี๋ยวนั้นจามเทวีแม่มดแสนดีแห่งทิศใต้ก็หมุนตัวออกจากสายรุ้งนั้น

"ก. เอ๋ย ก. ไก่ ข. ไข่ในเล้า...ญ. หญิงโสภา ...ฮ. นกฮูกตาโต" แม่มดจามเทวีท่องบ่นเวทมนตร์ออกมา พร้อมหยุดลงตรงหน้าต้อย กั้นกลางระหว่างคณะเดินทางของเรากับแม่มดชั่วร้ายโสมประภา

"เธอน่ะชั่วร้ายมากนะโสมประภา" แม่มดจามเทวีพูดขึ้น "แม้แต่เวทมนตร์ของเธอก็ชั่วร้ายทำไมต้องท่องบ่นเวทมนตร์กล่าวหาพระเยซูด้วยล่ะ พระเยซู หัวปลาทู แล้วก็พระอินทร์ ไม่เห็นจะต้องมาเกี่ยวข้องกันเลย ร้ายกาจมาก ไป ไปเสียให้พ้นก่อนที่ฉันจะทนไม่ได้" จามเทวีพูด

กับโสมประภาด้วยเสียงอันหนักแน่น เสร็จแล้วเธอก็ตั้งท่าจะปราบแม่มดชั่วร้ายโสมประภาแห่งทิศตะวันออกด้วยเวทมนตร์ ก.เอ๋ย ก.ไก่...ฮ. นกฮูกตาโตของเธอ

โสมประภาแม่มดชั่วร้ายแห่งทิศตะวันออกเห็นท่าไม่ดี นางต้องเผชิญหน้าต่อจามเทวีและคณะเดินทางกลุ่มใหญ่ในเวลาเดียวกัน ดังนั้นนางจึงตัดสินใจ ที่จะรอคอยโอกาสการแก้แค้นไปพลางก่อน "เอาละทีนี้เป็นทีของเจ้า ทีหน้าเป็นทีของข้าได้เหมือนกัน" โสมประภาพูดอย่างพยาบาท ว่าแล้วนางก็หมุนตัวไปรอบ ๆ พลางท่องบ่นเวทมนตร์อันชั่วร้ายของนาง "พระเยซู กินหัวปลาทู กินแล้วขึ้นสวรรค์ แคะขี้ฟันให้พระอินทร์ดู พระอินทร์บอกว่าเหม็น เตะกระเด็นลงรูปู" แล้วนางก็หายวับไปกับลมบ้าหมู

"นี่ ฉันว่าพวกเธอรีบไปกันเถิด" จามเทวีแม่มดแสนดีกล่าวขึ้นเมื่อโสมประภาแม่มดชั่วร้ายหายตัวไป "ถ้าขืนชักช้า แม่มดชั่วร้ายจะกลับมาอีก ฉันก็ไม่แน่ใจว่าจะช่วยพวกเธอได้" ว่าแล้วจามเทวีก็ท่องบ่น "ก. เอ๋ย กไก่ ข. ไข่ในเล้า...ช.ช้างวิ่งหนี ...ฮ. นกฮูกตาโต" เธอหายวับไปในพริบตา มีรุ้งกินน้ำพุ่งจางหายไปทางทิศใต้พร้อม ๆ กัน

(๒)

คณะเดินทางของเรารีบออกเดินทางทันที ในไม่ช้าต้อยก็เห็นทะเลสาบใหญ่อยู่เบื้องหน้า ดวงตะวันส่องแสงลงมาทอดทาบน้ำในทะเลสาบอันสงบเยือกเย็น ส่งประกายระยิบระยับน่าดู เหนือทะเลสาบนั้นต้อยเห็นนกนางนวลฝูงใหญ่กำลังฝึกบินอยู่อย่างขะมักเขม้น

"นั่นไงล่ะ ทะเลสาบสันตาทราย ใช่แล้ว นี่เป็นสถานที่ของนางนวลโจผู้สามารถ" ต้อยพูดขึ้นอย่าลิงโลด "ดูซิ นางนวลมากมายกำลังฝึกบินอยู่ นั่นบินลูกข่าง นั่นบินลมกรด นั่นบินฤาษีดัดตน" ต้อยชี้ให้สหายของเธอดูท่าฝึกบินของนางนวลเหล่านั้น

"เราไปตามหานางนวลโจผู้สามารถกันเถอะ" หุ่นไล่กาออกความเห็น เสือโคร่งขี้ขลาดและไอ้เหมียวรีบออกวิ่งนำหน้าตรงไปที่ชายทะเลสาบนั้นทันทีที่หุ่นไล่กาพูดจบ

ที่ชายฝั่ง ต้อยเห็นนางนวลฝูงใหญ่นอนพักผ่อนอยู่ หลายตัวคงเหน็ดเหนื่อยกับการฝึกบินท่าพิสดาร แต่ละตัวดูอิ่มเอิบและภาคภูมิใจกับการเป็นนักเรียนนกน้อยฝึกบินของมันทั้งนั้น

"นางนวล เราจะตามหานางนวลโจผู้สามารถได้ที่ไหนนะ" ต้อยถามนางนวลตัวหนึ่งที่อยู่ใกล้ ๆ

"นางนวลโจผู้สามารถน่ะหรือ ไม่มีใครรู้หรอกว่าอยู่ที่ไหน" นางนวลตัวนั้นตอบ "นางนวลโจกำลังฝึกบินเหนือกาลเวลา เพราะได้พิชิตท่าฤาษีดัดตนไปแล้ว บางกาลเวลาโจก็จะอยู่ที่โน่น บางกาลเวลาโจก็จะอยู่ที่นี่" นางนวลตัวนั้นตอบอย่างไม่ให้ความหวังกับต้อยเลย

"แต่ว่า เธอมีประสงค์สิ่งใดเล่า" นางนวลถาม

"ฉันอยากเอานกกางเขนน้อยมาฝึกบินน่ะ ฉันได้ยินว่านกนางนวลโจผู้สามารถคงช่วยได้"

ต้อยตอบอย่างสุภาพ

"อ๋อ ถ้าอย่างนั้นก็คงได้ นางนวลโจรักที่จะเป็นครูฝึกบินให้กับนกน้อย ๆ ที่รักจะเรียนรู้ทั้งหลายอยู่เสมอ" นางนวลตัวนั้นตอบทำให้ต้อยมีความหวังขึ้น "เอาละ เดี๋ยวฉันจะให้นางนวลมานพ ลูกศิษย์ตัวเก่งไปตามนางนวลโจมา" ว่าแล้วนางนวลตัวนั้นก็หันไปร้องเรียกด้วยเสียงกังวานน่าฟัง "นางนวลมานพ นางนวลมานพ นางนวลมานพ เอ๊ะ หายไปไหนอีกแล้ว สงสัยคงไปฝึกบินท่าสายฟ้าเขียวกระมัง เห็นบอกว่าเลิกบินท่าเทาเล็กแล้ว" นางนวลตัวนั้นรำพึงถึงท่าบินต่าง ๆ ของเหล่านกนางนวล

แต่แล้วภายในพริบตาเดียว นางนวลมานพก็ปรากฏกายขึ้น ปีกและขนของมันพองเป็นประกาย ดูราวกับจะบอกว่าสุขใจกับท่าบินสายฟ้าเขียวใหม่ของมันมาก เมื่อมันรู้ว่ามีนักเรียนใหม่นกกางเขนน้อยมาสมัครเรียนรู้ มันก็ขยับปีกหายวับไปในพริบตา และในบัดดลมันก็กลับมาพร้อมด้วยนางนวลท่าทางน่าเชื่อถืออีกตัว

"ฉันคือ นางนวลโจ" นางนวลท่าทางน่าเชื่อถือที่ปรากฏตัวใหม่พูดขึ้น นางนวลโจผู้สามารถดูไม่ต่างกับนางนวลทั้งหลายที่อยู่แวดล้อมมัน แต่ขนของมันเป็นประกายสุกใสยิ่ง ท่าทางของมันดูเชื่อมั่นในตนเอง และน้ำเสียงก็แสดงความปรานีอย่างชัดเจน

"เธอเป็นใคร ประสงค์สิ่งใด" นางนวลโจถามขึ้น

"ฉันชื่อต้อย ฉันถูกลมหอบมาจากแหลมตะลุมพุก จังหวัดสุราษฎร์ธานี"ต้อยตอบทำท่าจะพูดต่อไปอีก

"อ๋อ สุราษฎร์ธานีเมืองคนดีน่ะหรือ เอ๊ะ แต่แหลมตะลุมพุกไม่ได้อยู่ที่นครศรีธรรมราชเมืองพระหรอกหรือ" นางนวลโจถามด้วยความสงสัย

"ฉันไม่รู้หรอกว่านครศรีธรรมราชเมืองพระมีแหลมตะลุมพุก แต่สุราษฎร์ธานีเมืองคนดีของฉันมีแหลมตะลุมพุกด้วยแน่ ๆ ที่ป้าปุ่นกับลุงใช้ของฉันอยู่ไงล่ะ" ต้อยตอบ

"ฉันไม่รู้จักแหลมตะลุมพุกของเธอหรอก แต่ที่นครศรีธรรมราชฉันเคยไปฝึกบินแถวชายฝั่ง นานหลายปีแล้ว" นางนวลโจพูดต่อ"เมื่อครั้งนั้นฉันอยากเปลี่ยนที่ฝึกบินลมหนาวจากสันตามาลีมาฝึกบินลมอุ่นของเมืองพระบ้าง"

"ฉันอยากให้เธอช่วยฝึกบินให้นกกางเขนน้อยที" ต้อยเปลี่ยนเรื่องด้วยการขอร้อง พลางเธอก็ยื่นนกกางเขนน้อยออกไปดรงหน้าของนางนวลโจผู้สามารถ

"ฉันก็ไม่รู้ บางครั้งฉันก็ช่วยฝึกบินให้นกบางตัวได้ แต่บางครั้งก็ล้มเหลว" นางนวลโจตอบอย่างถ่อมตัว "จุดเริ่มต้นนะ เธอจะต้องรักที่จะเรียนรู้เสียก่อน จากจุดนั้นบางทีทุกอย่างก็จะง่ายขึ้น" นางนวลโจพูดต่อ "แต่ฉันจะลองดู ถ้านกกางเขนน้อยรักที่จะเรียนรู้"

"ขอบใจมาก ขอบใจจริง ๆ" ต้อยกล่าวขึ้นอย่างยินดี ว่าแล้วเธอก็ส่งนกกางเขนให้นางนวลโจผู้สามารถ

นางนวลโจรับนกกางเขนน้อยมาด้วยความเต็มใจ มันเอาปีกข้างหนึ่งที่แวววาวราวสีเงินแตะที่ไหล่ของนกกางเขนน้อยตัวนั้น

(๓)

ต้อยและสหายของเธอดีใจมากที่โจนางนวลผู้สามารถรับนกกางเขนน้อยไว้เพื่อฝึกฝนให้เรียนรู้ คณะเดินทางของเราตกลงใจที่จะหยุดพักเหนื่อยชั่วครู่ ก่อนที่จะออกเดินทางไปเมืองทับทิมกัน โจนางนวลผู้สามารถก็เป็นเจ้าของบ้านที่น่ารัก มันอยู่เป็นเพื่อนพูดคุยกับคณะเดินทางของเรา

"เธอบอกว่าเธอเคยฝึกบินลมหนาวที่สันตามาลีมาก่อนไม่ใช่หรือ ต้อยถามโจนางนวลขึ้นพร้อมกับนั่งลงตรงขอนไม้ข้าง ๆ "แล้วเดี๋ยวนี้ทำไมมาอยู่ที่ทะเลสาบสันตาทรายใกล้เมืองทับทิมล่ะ"

"แหม เรื่องมันยาว" โจนางนวลตอบอย่างครุ่นคิดถึงความหลัง "ถ้าจะว่าไปฉันก็อยู่มาเกือบทุกหนทุกแห่งแหละ"

"แรก ๆ ฉันก็เสาะแสวงหาความรู้ความเชี่ยวชาญอยู่เป็นเวลานาน" โจนางนวลพูดต่อ "แล้วใคร ๆ ก็พากันสงสัยไม่เข้าใจว่าฉันจะเรียนรู้ไปทำไมมากมายนัก เราเกิดมา กิน อยู่แล้วก็ตายไป เขาว่าไม่น่าจะกระเสือกกระสนอะไรให้มากไปกว่านี้" โจนางนวลพูดย้อนความหลัง

"แต่ฉันคิดว่าชีวิตมันมีอะไรมากมายเหลือเกิน เราต้องเรียนรู้เสาะแสวงหาเรื่อยไป ฉันคิดว่าแม้จะตายไปฉันก็ยังคงเรียนรู้ไม่จบ" โจนางนวลพูดเป็นปรัชญา

"แล้วเธออยากเรียนรู้อะไรน่ะ" ต้อยถามอย่างสงสัยพลางเอามือเกาคางให้ไอ้เหมียว

"ชีวิตซี ฉันอยากเรียนรู้ชีวิต" โจนางนวลตอบ "ฉันอยากรู้ว่าความหมายในชีวิตเป็นอย่างไร"

"แล้วเธอพบมันหรือยังล่ะ" ต้อยถามต่อ

"ไม่รู้ซี ฉันไม่แน่ใจ ฉันคิดว่าฉันพบความหมายบางอย่าง" โจนางนวลตอบอย่างครุ่นคิด "แต่ก็คิดว่ายังจะต้องค้นหาเสาะแสวงต่อไปอีกไม่รู้จบ"

"แล้วเธอก็เลยสอนนกอื่น ๆ เหมือนอย่างที่เธอจะสอนนกกางเขนน้อยให้หัดบินใช่ไหม" ต้อยถามต่อไปอีก เธอมองไปที่นกกางเขนน้อยซึ่งยืนอยู่เงียบ ๆ ข้างโจนางนวล

"ใช่ ฉันอยากเสนอทางออกให้เขาได้บินกันได้ด้วยตนเอง" โจนางนวลตอบราวกับเกจิอาจารย์ใหญ่ "แต่หลังจากนั้น ฉันคิดว่าแต่ละคนก็ต้องหาทางของตนเอง"

"ฉันไม่รู้หรอก" หุ่นไล่กาผู้โง่เง่าซึ่งเงียบฟังมาตลอดเวลาพูดขึ้นบ้าง "ฉันไม่อยากเรียนรู้การบิน แต่ฉันอยากได้มันสมองเท่านั้นเอง"

"ก็เหมือนกันนั่นแหละ เธอ" โจนางนวลพูดอย่างปรานี "เธออยากได้มันสมองเพื่อเธอจะได้คิดได้อย่างชาญฉลาด แล้วเธอก็จะทำอะไรของเธอได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องมีชีวิตที่แขวนลอยไร้ความหมาย"

"บางคนอยากเรียนรู้การบิน บางคนอยากได้มันสมอง บางคนอยากมีหัวใจ" โจนางนวลพูดต่อ "รวมแล้วก็เหมือนกันหมด เราอยู่ในโลกนี้ด้วยความหวัง ถ้าปราศจากความหวังแล้ว ฉันก็

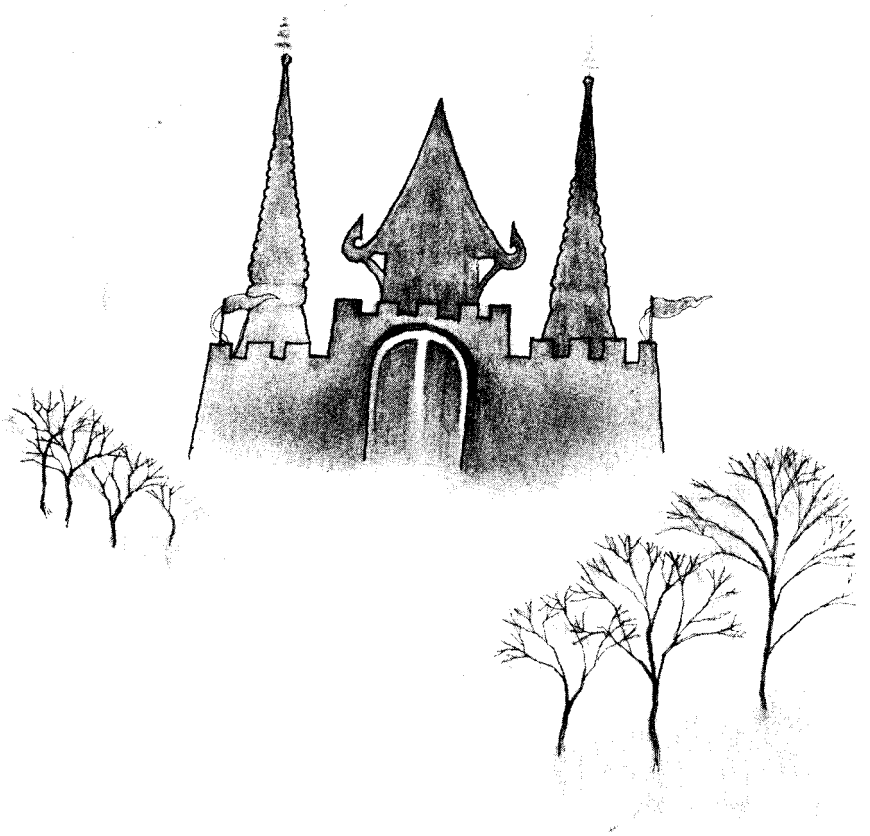

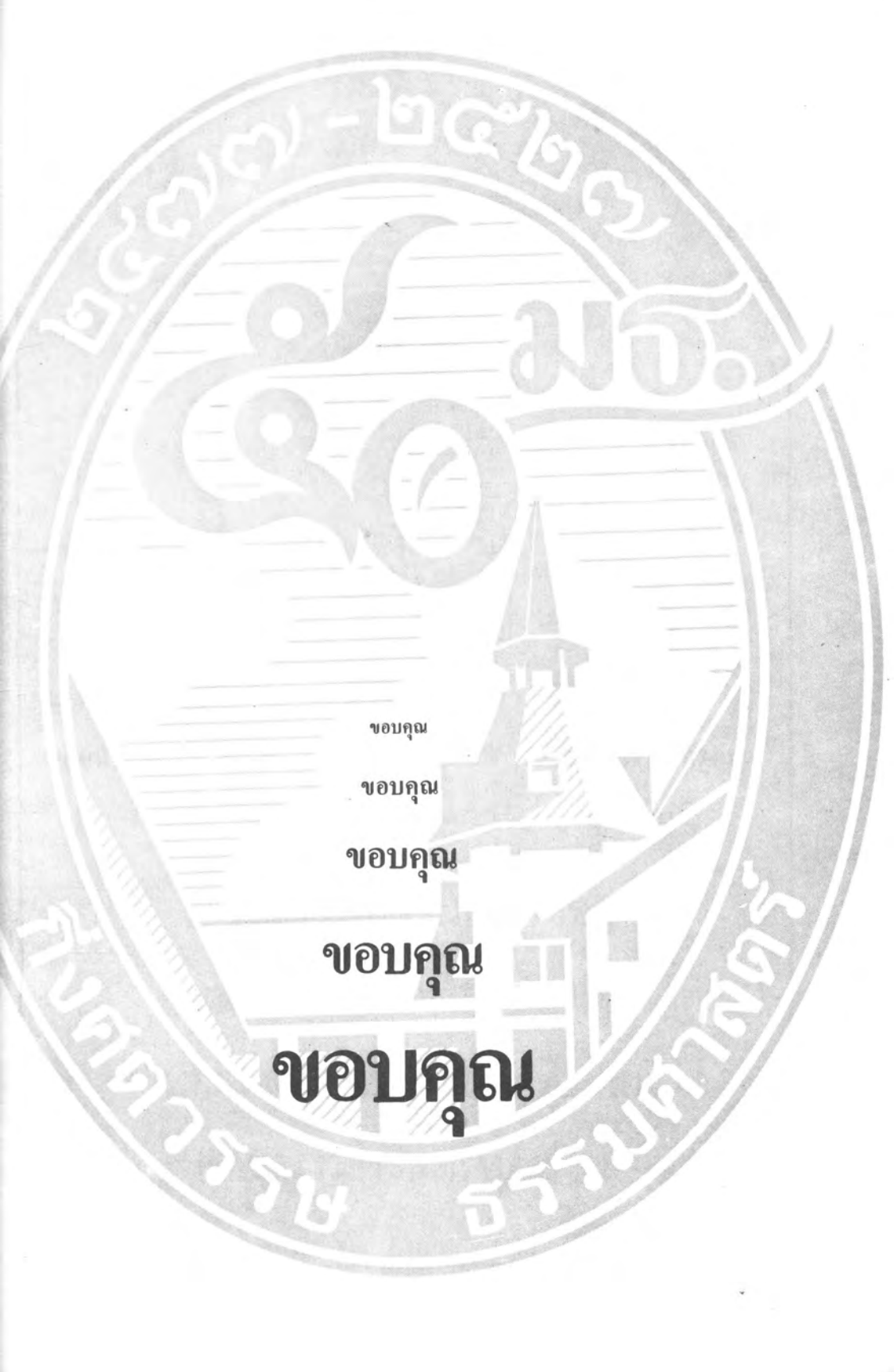
ไม่รู้ว่าเราจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างไร" โจนางนวลกล่าวสรุปอย่างแผ่วเบา มันมองดูคณะเดินทางของเราอย่างเข้าอกเข้าใจ

"ฉันว่าเราไปกันดีกว่า" เสือโคร่งขี้ขลาดพูดขึ้นอย่างกระวนกระวาย "ฉันอยากไปถึงเมืองทับทิมเสียที จะได้ขอความกล้าหาญจากพ่อมดอ๊อด"

"ไปเถิด จงไปตามที่เธอปรารถนา แสวงหาสิ่งที่เธอต้องการ" โจนางนวลกล่าวขึ้นต้นคำอำลาของมัน "และจงจำไว้ว่าจงพยายามทำให้ดีที่สุดสำหรับเธอทุกคน โดยที่มีข้อแม้ว่า จะไม่ทำให้ผู้อื่นเจ็บปวดเดือดร้อน ขอให้เธอจงโชคดีทุก ๆ คน"

ต้อยและสหายของเธอลุกขึ้นเตรียมตัวออกเดินทางต่อไป เธอหันไปขอบใจโจนางนวลผู้สามารถ และก็กล่าวลานกกางเขนน้อยอย่างอาลัยอาวรณ์ เธออุ้มไอ้เหมียวขึ้นไว้ในอ้อมกอด แล้วก็ออกเดินทาง

ขอบคุณ

ขอบคุณ

ขอบคุณ

ขอบคุณ

ขอบคุณ

๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๗

กึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์

บริษัท เอเชียทรัสท์ประกันภัย จำกัด

เลขที่ ๗๐-๗๒ ถนนอนุวงศ์ แขวงจักรวรรดิ เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพ

โทรศัพท์ ๒๒๑๐๓๘๑-๒, ๒๒๒๔๔๔๕, ๒๒๒๕๕๖๐

ขอแสดงความยินดีต่อ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

และส่งความปรารถนาดีมายัง

ชาวธรรมศาสตร์ทุกท่าน

ขอแสดงความยินดี
เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปี
สถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๑๖ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ นทีทอง จำกัด
๒๓/๘ - ๑๐ ถนนธนิยะ สุรวงศ์ บางรัก กรุงเทพ ๑๐๕๐๐
โทร. ๒๓๕ ๑๑๕๒ - ๙
บริษัทในเครือธนาคารเอเชียทรัสท์

* บริการด้วยความมั่นใจ
ก้าวไปด้วยความมั่นคง *

ขอแสดงความยินดีเนื่องในวาระครบรอบ ๕๐ ปี

การสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บริษัทเงินทุน ชินเชียร์ทรัสท์ จำกัด

(บริษัทในเครือ ธนาคารเอเชียทรัสท์ จำกัด)

๒๒๕๙ ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ห้วยขวาง บางกะปิ

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๓๑๔๕๐๙๗, ๓๑๔๐๑๐๑ - ๗, ๓๑๔๖๓๔๐

ขอแสดงความยินดี

กับ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในโอกาสที่สถาปนามาครบ ๕๐ ปี

จากไทยทีวีสีช่อง ๓

ขอแสดงความยินดีที่

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถาปนามาได้ ๕๐ ปี ในโอกาสนี้

จาก บริษัทเทพารักษ์ที่ดิน จำกัด

หมู่บ้านทิพวัล ๓

ขอแสดงความยินดี

เนื่องใน

วาระครบรอบ ๕๐ ปี ของการสถาปนา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ด้วยความปรารถนาดีจาก

ธนาคารเอเชียทรัสท์ จำกัด

เลขที่ ๘๐-๘๒ ถนนอนุวงศ์ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทร. ๒๒๒๒๑๗๑-๘๐ ตู้ป.ณ. ๑๙๕

โทรเลขย่อ "เอเชียทรัสท์" กรุงเทพฯ เทเล็กซ์ ๘๑๑๘๔ ASIATRU TH

บริการชื่อตรง มั่นคง ปลอดภัย

ด้วยอภินันทนาการ

จาก

นายประภาส อดิสยเทพกุล

กรรมการผู้จัดการ

บริษัท อินเตอร์เนชั่นแนลโปรดักส์ (ประเทศไทย) จำกัด

โทรศัพท์ ๒๒๓๐๐๓๑-๔

สนองความต้องการ

ในเมืองหลวง

มังกรหยก ๓๕ ดีกรี

จาก บริษัทไพบูลย์ผลมีนบุรี การสุรา จำกัด

ผู้แทนจำหน่าย

อภินันทนาการ

จาก

คุณดรุณี จรัสสุวิชากณิช

ห้างหุ้นส่วนจำกัดเภสัชสถาน

๒๓๒๑ ถนนรามคำแหงหัวหมาก ตรงข้ามสนามกีฬาหัวหมาก

เขตบางกะปิ ก.ท.ม.

โทร. ๓๑๔๐๕๔๕, ๓๑๔๕๑๒๒

อภินันทนาการ

จาก

๑. คุณภัทรพงษ์ อรรถพรรังษี
(บริษัท อรรถพรรังษีก่อสร้าง จำกัด)

๒. คุณวรรณา อิทธิเดชรัตน์
(ห้างหุ้นส่วนจำกัด อินเตอร์แมช เอ็นจิเนียริ่ง)

๓. คุณพิชัย พนาพฤกษชาติ
(ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุวิทย์ค้าไม้)

๔. คุณเจริญ สุรกุลกำธร
(บริษัท เจริญวัฒนกิจไพศาล จำกัด)

อภินันทนาการ

จาก

บริษัท ไทยรัก ทรานสปอร์ท แอนด์ เทรดดิ้ง จำกัด และ บริษัท ที อาร์ ที คอนแทรคเตอร์ จำกัด

๑๐-๑๐/๑ ถนนเกษมราษฎร์ คลองตัน พระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐

โทร. ๓๕๐-๒๖๑๕, ๓๕๐-๒๖๗๒, ๓๕๐-๑๗๖๖-๗

Strojimport

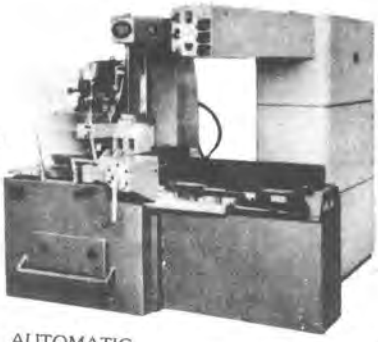
means quality

made in czechoslovakia

A great name in the world of machine tools & forming presses

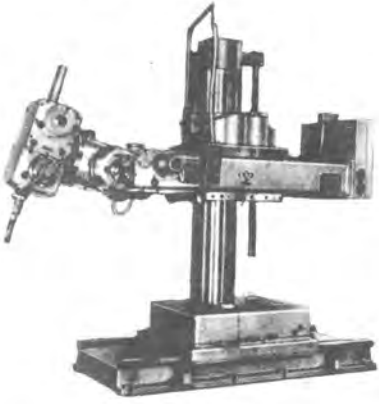
UNIVERSAL CYLINDRICAL
GRINDING MACHINE
TOS MODEL : BHU

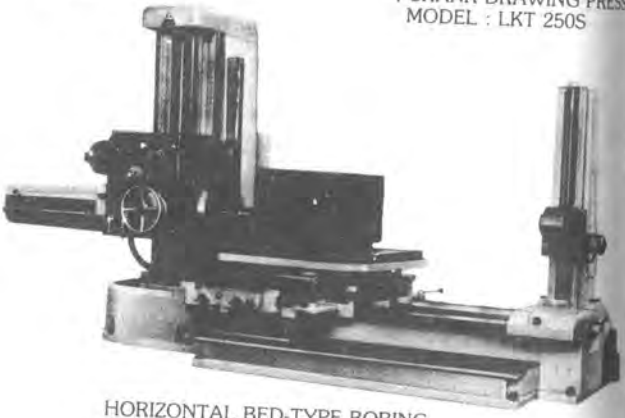
AUTOMATIC
CIRCULAR SAW
MODEL : PKA 25

CRANK DRAWING PRESS
MODEL : LKT 250S

UNIVERSAL RADIAL
DRILLING MACHINE
MAS MODEL : VRM 50A

HORIZONTAL BED-TYPE BORING
AND MILLING MACHINE
TOS MODEL : W-100

KNEE TYPE
HORIZONTAL MILLING MACHINE
MODEL : FH20

for further details, interested parties are invited to contact :

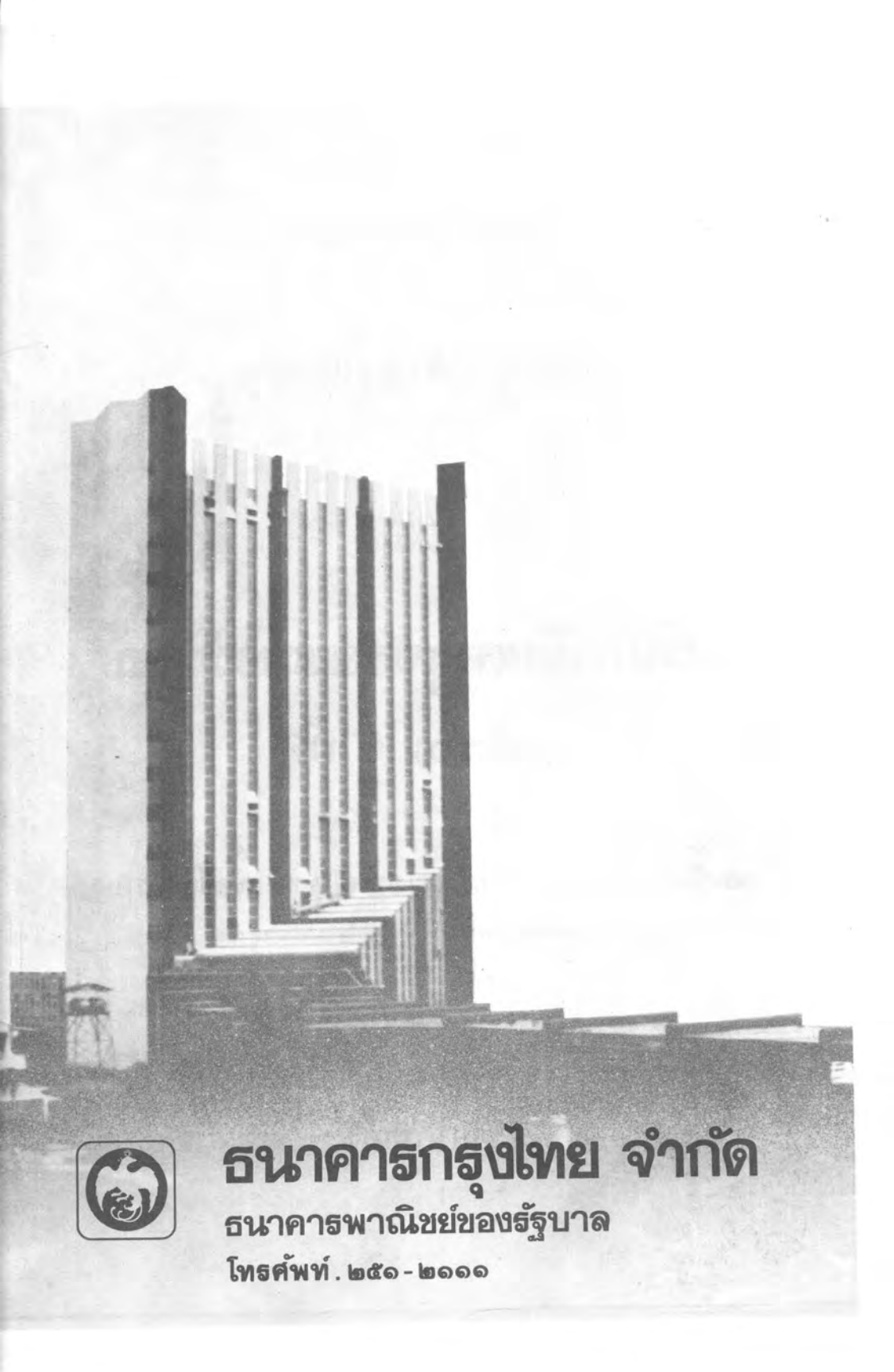
MACHINE TOOLS & FORMING PRESSES DEPARTMENT

MIN SEN MACHINERY CO.,LTD.

MIN SEN MACHINERY CO.,LTD. MSM

777 Samyod, Bangkok 2, Thailand.

Tel. 2212313, 2213801, 2218419, 2229201 - 5
P.O.Box 201. Telex No. : MINCOM TH 2841
Cable Address : MINCOM TH 2841 BANGKOK

ธนาคารกรุงไทย จำกัด

ธนาคารพาณิชย์ของรัฐบาล

โทรศัพท์ . ๒๕๑ - ๒๑๑๑

อภินันทนาการจาก

คุณอุดม จินดาสุข

แห่ง

บริษัท จินดาสุขคอมเมอร์เชียล (๑๙๘๐) จำกัด

เลขที่ ๑๙๓-๕ ถนนวรจักร แขวงเทพศิรินทร์ เขตป้อมปราบฯ
กรุงเทพมหานคร โทร. ๒๒๓๑๒๑๑ - ๙

ผู้จำหน่ายมาตรวัดน้ำ อุปกรณ์ประปาทุกชนิด
ราคากันเอง

อภินันทนาการจาก

คุณสุทิน ธนุสุทธิยาภรณ์

แห่ง

ห้างหุ้นส่วนจำกัด หมากฝรั่งไทย

เลขที่ ๔๘๒ ถ.ประชาอุทิศ แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ
กรุงเทพมหานคร โทร. ๔๖๒๖๓๒๖

ผู้ผลิต หมากฝรั่งยี่ห้อ "เยนมิน" "YENMINT"

ด้วยอภินันทนาการจาก

ศาสตราจารย์ เดช บุญ-หลง

ประธานกรรมการ
บริษัท อุตสาหกรรมทอผ้าไทย จำกัด

บริษัท ไทยเทยิน จำกัด

๙๘ อาคาร ๑ ราชดำเนิน กทม. ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๒๒๗๘๙๐

๒๒๓๓๐๐๐

อภินันทนาการ

จาก

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ว.ธีระการพิมพ์

โทรศัพท์ ๒๓๕๕๒๑๘, ๒๓๕๔๓๘๖

รับพิมพ์เอกสาร บริษัท ห้างร้าน ธนาคาร แบบฟอร์มทุกชนิด
อนุสารนำเที่ยว ฉลาก และกล่องทุกชนิด โดยช่างฝีมือดี ราคายุติธรรม

ขอแสดงความยินดีเนื่องในโอกาส
วันครบรอบ...
50 ปี
ของการสถาปนา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ตรงเจริญการช่าง
TRONG CHAREON KARNCHANG LTD.,PART. 司公合兩築建興忠
290/4-5 ถนนพญาไท เขตพญาไท กรุงเทพ ฯ 10400 โทรศัพท์ 282-1433, 281-0702

ด้วย อภินันทนาการ

จาก

บริษัท สามัคคีเภสัช จำกัด

ผู้จำหน่ายยา

ซีม่า โลชั่น

ทาบรรเทาอาการคัน เนื่องจาก หิด กลากเกลื้อน คันตามง่ามนิ้วมือนิ้วเท้า หรือ โรคผิวหนัง กลิ่นหอม แห้งไว ทาแล้วไม่เปรอะเปื้อนเสื้อผ้า

โทร. ๓๑๑๐๙๘๑

อภินันทนาการ

จาก

บริษัทเมธินทร์แอนด์แอดโซซิเอท จำกัด

บริษัทแวลมาคร์ อินเตอร์เนชั่นแนลจำกัด

3082/9 ถ.เพชรบุรีตัดใหม่ ติดกับ สน.มักกะสัน กรุงเทพฯ

โทร. 314-4205, 314-1396, 314-2605

"ผู้แทนจำหน่ายและรับติดตั้งฟิล์มกรองแสง ลูม่าล์ คุณภาพเยี่ยมจากอเมริกา"

ถ้าตัดใบโฆษณานี้ขอลดค่าติดตั้งฟิล์มตามอาคารและบ้านเรือนได้ 10%

บริษัทบ้านฮงฮวดพาณิชยการจำกัด

เลขที่ 961 สุขุมวิท 71 พระโขนง กรุงเทพฯ

บริษัทพูนศรัทธา จำกัด

259 ถ.พัฒนาการ คลองตัน กรุงเทพฯ 10250

โทร. 314-5180, 314-6958

เอนกสเตชั่นเนอรี่

909/24 ถ.นครไชยศรี ดุสิต กรุงเทพฯ 2411417, 2411262

จำหน่ายเครื่องเขียน วัสดุสำนักงาน
ผู้แทนจำหน่ายกระดาษไขสเตนโก
ผลิตในประเทศไทย

อาทรพาณิชย์

305/4 ถนนพิชัย ดุสิต กรุงเทพฯ 2431212, 2412912

จำหน่ายเครื่องเขียน เครื่องใช้ในสำนักงานทุกชนิด

ร้านวิวัฒน์

15-17 ถนนไสฤๅไท อ.เมือง (ตรงข้ามโรงแรมกิมกี่) จ.พิษณุโลก

โทร. 258513

-:- ทางร้านเป็นตัวแทนจำหน่าย -:-

ฮอร์โมนดำ ตราตา-ฮอร์โมนทุกชนิด-ยาฆ่าแมลงทุกชนิด-เครื่องมือช่างไม้-เครื่องประมง-ของเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ -สี-ตระกร้อหวายอย่างดี ราคาย่อมเยา และเป็นกันเอง ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มาอุดหนุน

ขอแสดงความยินดี
เนื่องในวาระครบรอบ ๕๐ ปีของ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บ. อาณาจักรโอเวอร์ซีสเทรดดิ้ง จำกัด

ผู้ผลิตมันสำปะหลังชนิดเม็ดและมันเส้น และผู้ส่งออก

หจก. ขอนแก่นแหลมทองอุตสาหกรรมจำกัด

ผู้ส่งออกมันสำปะหลัง, ข้าวโพด, ผลิตภัณฑ์กระสอบป่านและเชือก

อภินันทนาการ

จาก

ห้างหุ้นส่วนจำกัด พีเมส

ผู้แทนจำหน่าย

- *ก้านเจาะหิน* KOMETA *จากประเทศฟินแลนด์*
- *ปุ๋ยแอมโมเนียมไนเตรต*
- *อุปกรณ์การเจาะหินทุกชนิด*

369/26 ถนนพรานนก บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

โทรศัพท์ 4110595

ด้วยความกตัญญูกตเวทิตาต่อมหาวิทยาลัย

นายพิษณุ ผิรังคะเปาระ

ศิษย์เก่า คณะพาณิชยศาสตร์ รุ่น G.H.
กรรมการผู้จัดการบริษัทดี.เจ.โพรดิวเซอร์จำกัด

๑๓๖/๒ กม. ๒๗ ถนนวิภาวดีฯ เขตบางเขน กรุงเทพฯ

โทร. ๒๓๔-๙๕๑๖

GR.equipment

tel. 3141299

ตัวแทนจำหน่าย

หมึกดำ ยูนิโฟร์

กระดาษไข ยูนิโฟร์

บริการซ่อม

เครื่องพิมพ์ดีดทุกชนิด และเครื่องอัดสำเนาเก็สเด็ตเนอร์ทุกรุ่น พร้อมทั้งอุปกรณ์ใช้ในสำนักงาน ฯลฯ รับประกันคุณภาพ ด้วยการซ่อมและการบริการฟรี ราคาถูกและรวดเร็ว

อภินันทนาการ

จาก

บริษัท วรจักรยนต์ จำกัด

เลขที่ ๑๒๗ - ๑๓๓ ถนนหลวง ใกล้สี่แยกวรจักร กรุงเทพ
โทร. ๒๒๓๓๕๕๕ - ๘

ห้องโชว์วิสุทธิกษัตริย์ โทร. ๒๘๑๑๗๑๑, ๒๘๑๐๖๕๐

บริษัท วิคตอรี่เพาเวอร์พอยท์ จำกัด

๔๔๐/๑๗ - ๑๕ ซ.ชัยสมรภูมิ ถ.ราชวิถี เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐
โทร. ๒๔๕ - ๔๔๒๗, ๒๔๕ - ๒๐๗๖, ๒๔๕ - ๓๗๗๗, ๒๔๕ - ๓๘๘๓.

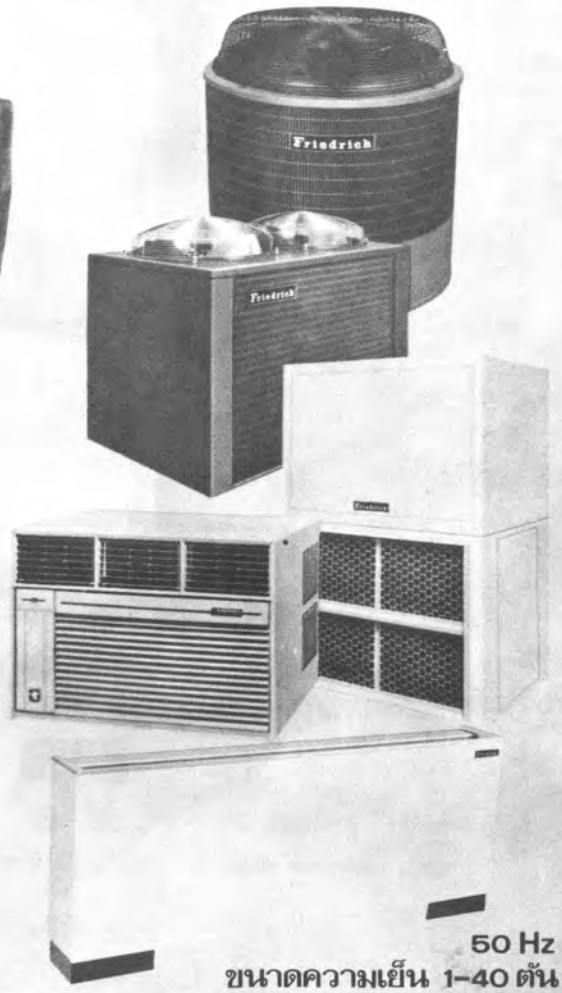
บริการงานพิมพ์ทุกชนิดได้มาตรฐาน ด้วยผลงานที่ประณีต โดยช่างที่ชำนาญงาน ด้วยระบบออฟเซ็ท เลตเตอร์เพรส รับทำเพลทขาว – ดำ เรียงพิมพ์ระบบคอมพิวกราฟฟิค รับออกแบบสิ่งพิมพ์โฆษณา บริการรวดเร็ว ผลงานและราคาที่ท่านต้องพอใจ

Friedrich® QUIETMASTER

เครื่องปรับอากาศที่เงียบและกินไฟน้อยที่สุด

"Here's where you start saving on electrical costs!"
Peter Graves, speaking for Friedrich.

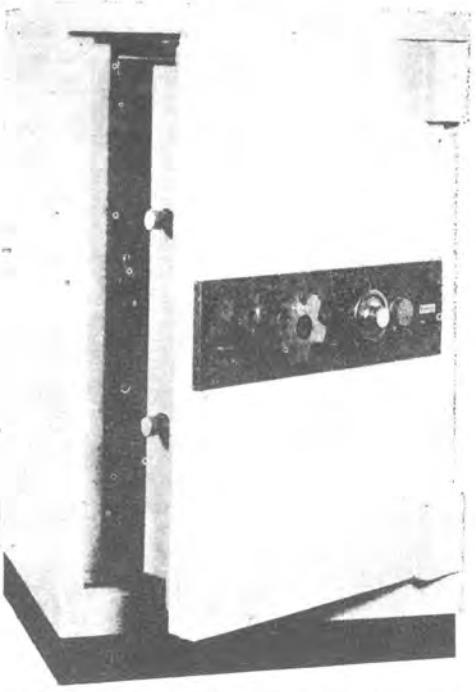
50 Hz
ขนาดความเย็น 1-40 ตัน

บ. เฟรดริค อินเตอร์เนชั่นแนล จก. 79 มุมอนุเสาวรีย์ฯ ถนนราชดำเนิน
โทร. 281-8487-8, 281-8490-1, 281-6494

Rosengrens
Security and Tradition

Safes

BR 12 Mercurius

ตู้นิรภัย โรเซ็นเกร็นส์ ป้องกัน อัคคีภัย และ โจรภัย ได้เป็นอย่างดี

ผู้แทนจำหน่าย

ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ตามรภาค พิมพ์สัมผัสส์

12/3 ถนนสีลม ศาลาแดง กรุงเทพฯ โทรศัพท์ 234 6964, 234 6965

ห้างหุ้นส่วนจำกัด **สุริศักดิ์การพิมพ์**

* รับออกแบบสิ่งพิมพ์

ระบบเลตเตอร์เพรส และระบบออฟเซ็ท

☎ ๓๕๑๘๔๐๓, ๓๕๒๒๑๑๗

๓๑๘/๓๒ - ๓๕ ซอยสายน้ำทิพย์ สุขุมวิท ๒๒
แขวงคลองตัน เขตพระโขนง

THOMSON

วีดีโอเทปและโทรทัศน์สี สุดยอดเทคโนโลยี่จากฝรั่งเศส

ใหม่ล่าสุดสำหรับปี 84 THOMSON 27"

STEREO TF 6758 เทคนิคสุดยอดสำหรับอนาคต

มีถึง 99 ช่อง 39 โปรแกรม มีช่องสำหรับ V.D.O ถึง 4 ช่อง
และยังตั้งล็อคสถานีได้ล่วงหน้า ในขณะที่สถานียังไม่ส่ง
ออโตเมติคจูน ได้ที่ตัวเครื่อง หรือที่รีโมทแบบอินฟาเรท

THOMSON รุ่นTF 6706.A 27"

ระบบเสียง HIFI 2 ลำโพง ผลิตภัฑฑ์ล่าสุด
จากฝรั่งเศส บอกระดับ แสงสีเสียง ด้วยตัวเลขหน้าปัท
ออโตเมติคจูน 99 ช่อง 39 โปรแกรม พร้อมด้วย
รีโมทคอนโทรล แบบอินฟาเรท

THOMSON TF 5157 จอภาพ 20 นิ้ว

เลือกช่องสถานีได้ถึง 99 ช่อง 39 โปรแกรม
ตัวเลขบอกช่องเป็นไฟ LED
จูนเนอร์อัตโนมัติ
พร้อมรีโมทคอนโทรลฟูลล์ฟังชั่น
งามสง่าและทนทานด้วยมาตรฐานยุโรป

สามารถเล่นกับวีดีโอเทปทุกชนิด

บริษัท นครหลวง วิดีโอ เซนเตอร์ (1983) จำกัด

1091/113 ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ ศูนย์การค้าประตูน้ำ ข้างโรงเรียนระพี
มักกะสัน พญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทร. 2515699, 2515730

THOMSON

ยอร์ค เอ็มบาสซี่
แก้ปัญหาให้คุณได้ทุกด้าน

ยอร์ค เอ็มบาสซี่ เครื่องปรับอากาศสมบูรณ์แบบชนิดเดียว ที่รวมอุปกรณ์ทำความเย็นทั้งระบบไว้ในหนึ่งหน่วย ช่วยแก้ปัญหาในการปรับอากาศสำนักงานได้ทุกด้าน

แก้ปัญหาต้นทุนสูง

เนื่องจากยอร์ค เอ็มบาสซี่ เป็นเครื่องปรับอากาศสมบูรณ์แบบในหนึ่งหน่วย จึงช่วยคุณประหยัดเวลาและแรงงานในการติดตั้ง ซึ่งหมายถึงเงินอีกก้อน นอกเหนือจากเงินลงทุนในการซื้อเครื่องปรับอากาศ เพียงแต่ยก ยอร์ค เอ็มบาสซี่ เข้าไปไว้ในห้องที่จัดเตรียมไว้ เสียบปลั๊ก แล้วเดินเครื่อง สำนักงานของคุณก็จะได้ความเย็นตามต้องการทันที

แก้ปัญหาการใช้เนื้อที่สำนักงาน

เมื่อเทียบกับระบบทำความเย็นแบบยุ่งยากทั่ว ๆ ไปแล้ว ยอร์ค ประหยัดเนื้อที่สำนักงานอันมีค่าได้มากอย่างเหลือเชื่อ ซึ่งหมายถึงการประหยัดเงินจำนวนมหาศาลทีเดียวในระยะยาว นอกจากนั้น ยอร์ค เอ็มบาสซี่ ยังเหมาะที่สุดสำหรับติดตั้งในอาคารสำนักงานสมัยใหม่ ซึ่งไม่มีเนื้อที่นอกตัวอาคารสำหรับติดตั้งเครื่องปรับอากาศแบบแยกส่วน ช่วยรักษาความงดงามทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ไว้ได้ครบถ้วน

แก้ปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายบำรุงรักษาระยะยาว

การดูแลบำรุงรักษายอร์ค เอ็มบาสซี่ สะดวกและง่ายกว่าเครื่องปรับอากาศระบบอื่นอย่างสิ้นเชิง และเนื่องจากเป็นเครื่องปรับอากาศสมบูรณ์แบบในหนึ่งหน่วย ยอร์คจึงออกใบรับประกันให้ทั้งระบบ ซึ่งแตกต่างจากระบบทำความเย็นแบบแยกส่วนที่ไม่อาจรับประกันอุปกรณ์ทุกชิ้นได้

คุณจะประทับใจในรายละเอียดอื่น ๆ ของยอร์ค เอ็มบาสซี่ เครื่องปรับอากาศที่สมบูรณ์แบบในหนึ่งหน่วย เพียงโทรไปที่ 286-9951 ยอร์ค พร้อมให้คำปรึกษาตลอดเวลา

ยอร์ค อยู่ในวงการนานกว่าร้อยปี

Jardines
ผู้แทนจำหน่ายแต่ผู้เดียว:
บริษัท จาร์ดีน แมธีสัน (ประเทศไทย) จำกัด
1032/1-5 ถนนพระราม 4 กรุงเทพฯ โทร. 286-9951, 286-9961

อภินันทนาการ

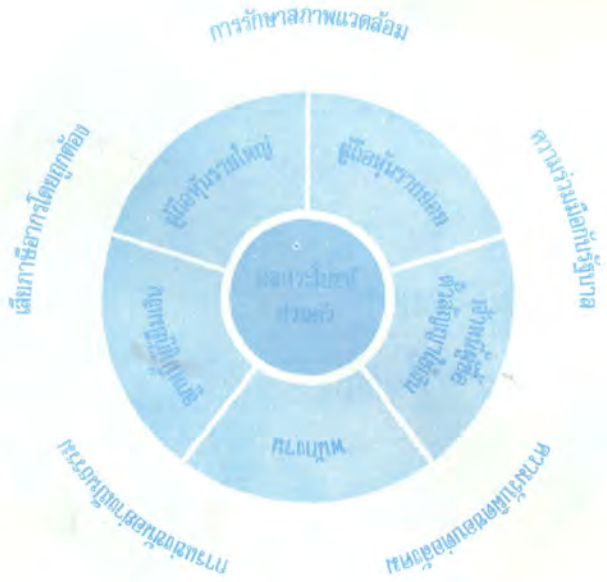
จาก

บริษัท เก็สเต็ตเนอร์ (ประเทศไทย) จำกัด

๑๘๗ ซอยอโศก สุขุมวิท ๒๑ กรุงเทพ ๑๐๑๑๐

โทรศัพท์ ๓๙๑๐๗๑๑

ปรัชญาและจริยธรรมของผู้บริหาร

● พิจารณาถึงความมั่นคง ของสถาบันการเงินนั้น ไม่ว่าจะมีกฎหมายควบคุมมากน้อยเพียงใดก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของหลักประกันของความมั่นคงเท่านั้น ความมั่นคงจะเกิดขึ้นได้โดยแท้จริงนั้น อยู่ที่ปรัชญาและจริยธรรมของผู้บริหาร เพราะถ้าผู้บริหารเอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างเดียวเป็นใหญ่แล้ว สถาบันการเงิน เช่น บริษัทเงินทุน ก็จะมีความมั่นคงไปไม่ได้ ความจริงก็คือ ผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นเป็นแกนกลางในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร โอกาสเดียวกัน ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมอื่นๆ ควบคู่กันไปด้วย นั่นคือ

ก. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของวิสาหกิจที่ตนทำงานอยู่ อันได้แก่ผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลต่างๆ คือ ผู้ถือหุ้นรายใหญ่ ผู้ถือหุ้นรายย่อย เจ้าหนี้ผู้ซื้อตั๋วสัญญาใช้เงิน พนักงาน ลูกหนี้ผู้กู้ยืมเงิน

ข. คำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติ โดยการเสียภาษีอากรให้ถูกต้องการรักษาสภาพแวดล้อมและประหยัดพลังงาน การให้ความร่วมมือกับรัฐบาล ความรับผิดชอบต่อสังคม การแข่งขันอย่างเป็นธรรม

ปรัชญาจริยธรรมดังกล่าว ไม่เพียงแต่จะช่วยให้การดำเนินธุรกิจเกิดความมั่นคงอย่างแท้จริงเท่านั้นยังเป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมอีกด้วย

ลงทุนที่มั่นคง ลงทุนกับเอ็ตโก้

บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ กรุงศรีอยุธยา จำกัด

(เป็นบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ในเครือธนาคารกรุงศรีอยุธยา)

ชั้น 7 อาคารธนาคารกรุงศรีอยุธยา 550 ถนนเพลินจิต กรุงเทพฯ 10500

โทร. 252-7251, 251-9297

ขอแสดงความยินดี
เนื่องในโอกาสที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ครบรอบปีที่ ๕๐ ของการสถาปนามหาวิทยาลัย

ด้วยความปรารถนาดี

จาก

บริษัท จงสถิตย์ จำกัด

อังกะลุง ไพเราะเพราะสามัคคี

เสียงดนตรี "อังกะลุง" ประสานถ้อยทำนองอันไพเราะ
โดยอาศัยความพร้อมเพรียง ร่วมมือร่วมใจกัน
เปรียบดังความสามัคคีในสังคม
ที่ต้องอาศัยการสมัครสมาน เสริมสร้างให้เกิดความสำเร็จ
ในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

ธนาคารทหารไทย สนับสนุนคุณค่าแห่งความสามัคคี

ธนาคารทหารไทย
รับใช้ประชาชน

It all started here..

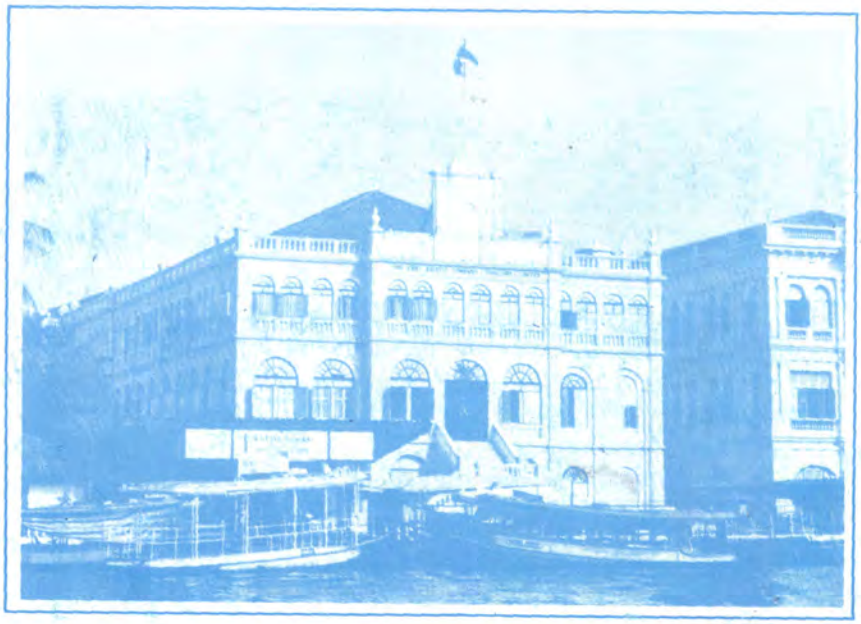
It was at this site on the bank of the Chao Phya River that an enterprising Danish sea captain started a trading post nearly one hundred years ago. The company eventually came to be known as The East Asiatic Company.

From these small beginnings, EAC has grown into a major international organisation with a total of 160 companies and branches representing investments in all five continents.

In 1977, the company was locally registered as The East Asiatic Company (Thailand) Limited, with growing Thai participation and ownership, reflecting the company's confidence in the future economic development of Thailand.

Today, EAC (Thailand)'s engagement in industry, trading and shipping is closely linked to the growing needs of the nation. The company is actively involved in the fields of chemicals and technical equipment, bringing to Thailand the most up-to-date know-how and technologically advanced products.

From a small trading post in Bangkok to a widely diversified company with the world as its home, we have come a long way.

The East Asiatic Company (Thailand) Limited

53-55 Oriental Avenue, G.P.O. Box 228,
Bangkok, Tel. 233-2020

ด้วยความปรารถนาดี

จาก

ชาญวิทย์ จิตศศิวิมล

กรรมการผู้จัดการ

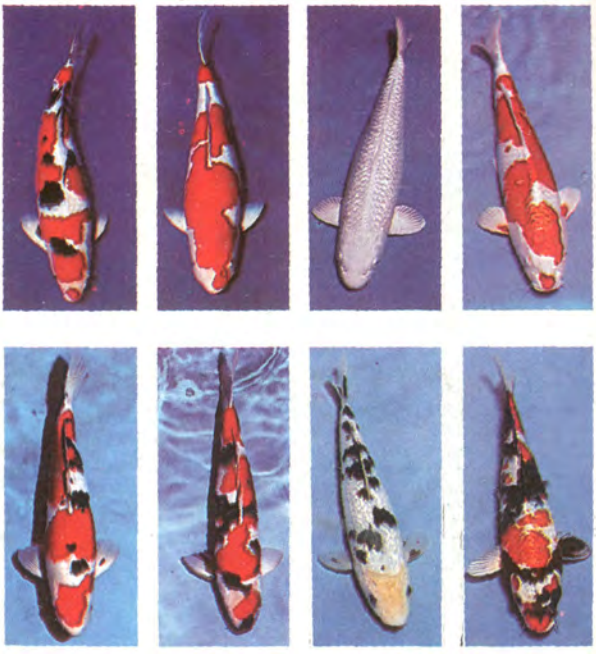
บริษัท โอ ซี ซี จำกัด

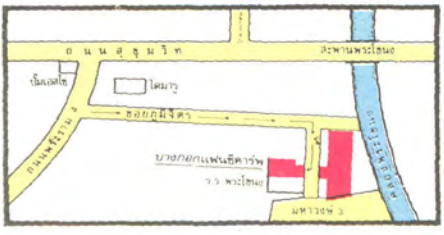

ขายใหญ่

ลด 50%

เสาร์-อาทิตย์ จัดโชว์พิเศษ
แจกแบบแปลนการสร้างบ่อเลี้ยงปลา ฟรี!

บริษัท บางกอกแฟนซีดาร์ฟ จำกัด

79/79 ซอยภูมิจิตร หลังศูนย์การค้าไดมารูพระโขนง
ถนนพระราม 4 (ตอนปลาย) กรุงเทพฯ โทร. 3902790-1

The Lovers' Jewels with Love

Quality is our Tradition

ชื่นชม ผลงานการผลิตเครื่องประดับอัญมณีด้วยคุณภาพ
ชื่นชอบ เครื่องประดับอัญมณีในราคาที่คุณต้องการ

The Lovers' (Jewels with Love) Ltd.,Part.

Dusit Thani Hotel - The Royal Orchid Hotel
Bangkok

คุณไม่ต้องรออีกแล้ว

ขอแนะนำ เครื่องคอมพิวเตอร์ควบคุมการเงิน ระบบ 4700 ของไอบีเอ็ม

และจากนี้ไปธนาคารของคุณรวมทั้งบรรดาลูกค้าของคุณด้วยจะต้องพึงพอใจกับวิธีการทำงานแบบใหม่ที่สะดวกรวดเร็วและแม่นยำ ซึ่งเป็นผลจากการนำเครื่องคอมพิวเตอร์ควบคุมการเงิน ระบบ 4700 เข้ามาช่วยในการทำงาน อย่าเสียเวลารอให้คุณพร้อมที่จะใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ระดับที่ธนาคารใหญ่ๆใช้กัน คุณสามารถติดตั้งเครื่องไอบีเอ็ม ระบบ 4700 นี้ได้ทันที

ระบบคอมพิวเตอร์ขนาดเล็ก เพื่อธนาคารที่คิดการณ์ไกล

ไอบีเอ็ม ระบบ 4700 เป็นระบบคอมพิวเตอร์สำหรับการธนาคาร ซึ่งสามารถประกอบเข้าเป็นชุด เพื่อขยายขีดความสามารถให้สูงขึ้นตามความเจริญเติบโตของธนาคารของคุณ ประกอบด้วย :

- เคาน์เตอร์รับ-จ่ายเงินระบบจอภาพคอมพิวเตอร์ มีมากมายหลายแบบให้เลือก แต่ละแบบใช้ง่าย ราคาประหยัด
- เครื่องพิมพ์สมุดคู่ฝาก และการ์ดบัญชีต่าง ๆ
- เครื่องควบคุม และดิสก์ที่ใช้บันทึกข้อมูลได้ถึง 60 ล้านตัวอักษร
- เครื่องตั้งและแยกรหัสระบบแม่เหล็กไฟฟ้า เพื่อช่วยในการจัดทำสมุดคู่ฝากให้เสร็จได้รวดเร็วและแม่นยำยิ่งขึ้น

คุณไม่ต้องใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ควบคุมกลาง กับระบบ 4700 นี้

ไอบีเอ็ม ระบบ 4700 เป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ได้โดยลำพัง สามารถจัดธุรกิจการเงินได้โดยไม่ต้องผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ควบคุมกลาง และยังพร้อมที่จะนำไปต่อเชื่อมเข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์ของสำนักงานใหญ่ได้ ถ้าต่อไปคุณเกิดความจำเป็นต้องติดต่อประสานงานด้านการเงินระหว่างสาขาต่อสาขา ถึงเวลาแล้วที่คุณควรจะให้ลูกค้าของคุณ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ธนาคารได้ชื่นชมกับประสิทธิภาพการทำงานของ ไอบีเอ็ม 4700

ถ้าคุณสนใจโปรดติดต่อคุณพัลลภ โทร. 235-4300-9 เพื่อนัดหมายการสาธิตให้คุณได้ชม อย่ารอต่อไปอีกเลย!

IBM

บริษัท ไอบีเอ็ม ประเทศไทย จำกัด เลขที่ 1 ถนนสีลม กรุงเทพฯ โทร. 233-0111, 233-0121

ริเริ่มอีกครั้งเพื่อวงการธนาคารไทย

บัตรเงินฝากชนิดโอนได้ ของธนาคารกสิกรไทย - ทีซีดี

บัตรเงินฝากชนิดโอนได้ของธนาคารกสิกรไทย (**ทีซีดี**) เป็นบริการรับฝากเงินแบบใหม่ ที่มีขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เพื่ออำนวยความสะดวกและผลประโยชน์สูงสุดให้ผู้ฝากเงิน

บัตรเงินฝากชนิดโอนได้ของธนาคารกสิกรไทย (**ทีซีดี**) ให้ผลตอบแทนด้วยอัตราดอกเบี้ยสูงถึง 13% ต่อปี สำหรับระยะเวลาฝากตั้งแต่ 6-12 เดือน และ 12.5% ต่อปี สำหรับระยะเวลาฝากตั้งแต่ 3-6 เดือน

บัตรเงินฝากชนิดโอนได้ของธนาคารกสิกรไทย (**ทีซีดี**) ให้ความสะดวกคล่องตัวแก่ผู้ฝากเงินได้สูงสุด เพราะนอกจากจะเปลี่ยนสภาพเป็นเงินสดได้ทันทีแม้ยังไม่ครบกำหนดระยะการฝาก แล้วยังสามารถโอนบัตรเงินฝากให้แก่ผู้อื่นได้อีกด้วย

บัตรเงินฝากชนิดโอนได้
ของธนาคารกสิกรไทย (**ทีซีดี**)
อีกก้าวหนึ่งในการสรรค์สร้างบริการใหม่
ของธนาคารกสิกรไทย

ธนาคารกสิกรไทย
บริการทุกระดับประทับใจ

สัมผัสความสบายในล๊อตโต้ (LOTTO

ก่อนซื้อโปรดสังเกตใต้พื้นรองเท้ามีคำว่า ''LOTTO
พร้อมกับป้ายรับรองของแท้จากบริษัทสยามพลาซ่า
มีจำหน่ายตามห้างสรรพสินค้าทั่วไป

บริษัท สยามพลาซ่า จำกัด

๔๘๖/๑๐๔ ถนนเพชรบุรี สี่แยกราชเทวี กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทรศัพท์ ๒๘๑๒๗๕๐, ๒๘๑๗๗๗๖